

માએ બાપ તરફથી મળેલી પુછ પણ સંધ્યાનાં લખાવટ ખરચોમાં ફરાડી દીધી હતી. અને તે ઉપરાંત તે બીજી ઘણી ખરાબ ચાલ ચલાવતો હતો. અતે તેના બાપે લાગવગ લગાડી તેને કંઈચીની એક મોટી પેટીમાં રખાવ્યો, એવી મતલબથી કે રંગીલી મુબબની મોઝ મગ્નદ છોડી કંઈચી નેવાં સાંત ફેરેરમાં તેને મોકલવા, તે તે મુશ્કરી બન્ય.

નરખાઈની તનદેશેલી દહાડે દહાડે ઘણી લઘડી પડતી હતી, અને તે વેળા તેવણનું આતઃકરણ પણ કંખનું હતું. માતા તરીકેની ફરજો શું હતી તે તેવણ બહુતાં હતો. દીનખાઈને તેવણ ઘણી સરસ રીતે બનવતાં બેતાં હતાં, અને તે છતાં તેવણ બેદરકાર રહ્યાં નહોતાં. દીકાની ચાલ તેવણ ખરી ગયાં હતાં, તેવણે તેવણને માફ કરી હતી. પણ સાચક, તે તેવણનાં ગમતો દાર હતો અને તેની નામે-શીએ તેવણને એકદમ ક્ષત્રી મારી તેવણની આખ આગળનો પરેડા ઉઘાડી નાખ્યો હતો. બચપણમાં તેની ઘણી ખરી ભુલો તેવણ છુપાવતાં હતાં. તેના દરેક ફરિજો પુરા ખાડતાં હતાં, તેની ભુલો તેના સખત, પણ કસ તો નહીં, ખવાસના બાપથી છુપાવતાં. તેવણ પોતાનાં ઘણીની આંખમાં હલકાં વડીક પડ્યાં હતાં. ચાલકને કહાડી મુકવામાં આવ્યો, અને તેવણ નામેશી બરેશી રીતે કહાડી મુકવામાં આવ્યો હતો. અને જ્યારે તેની માતાએ તેની કસેજની છંદગી જ્યાં મરખારોની કસેજની છંદગી સાથ સરખાવી, ત્યારે તેવણને લાગ્યું કે તેની નામેશીનું મુઝ તેવણનું હતું. કુચથી બરેશા લાડના રસ્તાપરથી તેવણ તેને ફરેતી અને નાશના રસ્તાપર લઈ ગયાં હતાં. કહાડી મુકવા પછી તે તેવણની નગદીક આવ્યો નહીં, અને તેવણને લાગ્યું કે હવે તેવણ ફરી તેને કોઈ દહારો બેશે નહીં. મનચેરગાદ દીનખાઈ બેઈ થકતાં હતાં, કે તેવણ ઘણો વખત કહાડી સકવાનાં નથી. આથી તેઓ જમશેદજીને દીકારો દઈ તેવણ (નરખાઈ) પર વધુ હેત કરવા શીખવતાં હતાં. ચોડા વખતમાં નરખાઈ બેઈ થક્યાં કે તેવણનાં પર તેવણની બધી ભુલો માફ કીધી હતી. એટલું જ નહીં પણ તેવણને ઘણા મા-હતા પણ હતા, અને તેવણનાં દુખી જીવને એટલો દીકારો હતો, કે તેવણનાં મરણથી તેવણના ઘણી, અને આવાં, કે તેવણના ખરા ખવાસથી તેવણ કહેશે બધો વખત અબજનાં રહ્યાં હતાં, તેમ જ બે બર દુખ લાગશે.

[સં: ... Two OLD MAIDS.

વેસ્તનમાં થયેલી એક મોટી મેળબાની-વેસ્તનનાં લોકો પાંતપર પૂતમાં એક મોટી મેળબાનીની આસપાસ રાજ છે. અને અને કાઠમેસ એવ બેઈકે પોતાનાં લગ્નનાં પચાસ વર્ષો તે વખતે પુરાં કર્યો; તેઓનાં ઠાકરે વાચકાન્દ ન્યુપીઈ મોડા વખતમાં પોતાનાં રૂપેરી લગ્નનો દીવસ લેશે અને વાચકાન્દને સોથી વડો છેલ્લો પોતાની હમરમાં આવશે. આજે ત્રણે બનાવે એક એક પછીની મોટી મેળબાનીઓ સમિ પુરી જુલાની થી પાળવામાં આવશે. એટલું જ દબનીય રહ્યું છે કે અદ પોતાનાં સુનેરી લગ્નની જુલાનીમાં કામ લેવાને હજુ પોતાની માંદગીમાંથી પુરતા સાલ થયા નથી.

એક ડાકટરની ડાયરીમાંની વાર્તા.

એક મોટું "ગ્રીસીસ પાસન."

હ પચે હું મીઠી વી, જાન આગલ જઈ છો. મેં એકજ નજર નેણનાં મોહનાં પર ફેંકી અને પછી ફેરિંગ-ડને એર-ડા છોડી જવા કહ્યું. તેણીને શું હતું તે હું સમજી ગયો. તે જીવાન કાકરી તરફ દયાઈ ગયતી હાવતાંમાં પડેલી હતી, તેમ ચવાનું કારણ તંતુઓનાં સ-આતઃકરણનાં હતું. તેણીનાં રમ-જ-તાવસ આવડેનાં હતાં-એ એરડામાં આવ્યો ને તેણી કહાચન એઈ થકી દશે. તેણી મોઝા પર પડેલી હતી, મેં તેણીનાં હાથ મારા હાથમાં લીધા અને તેણીની નાઝ બેઈ, તે મીનીટ ૧૫૦ ચાલતી હતી, મીસ વીજન સખત માંદગીમાં હતી, અને આવી રીતે તદન દયાઈ ચવાનું કારણ શોધવાને મને મુશ્કેલ લાગ્યું નહીં. મેં તેણીની બેઈ કાઢી કાઢી અને તેણીનાં લેવાઈ ગયતા હાથ પર મોક્સ નીચાનીઓ બેઈ, જે ખુલ્લે ખુલ્લું મને કહી આપતી હતી, કે તેણી મોરશીઆથી ઘણી અસરનો બોગ થઈ પડી હતી, હવે સધયું પુલ્લું જણાયું હતું, મીસ વીજનને મોરશીઆનો જથ્થો એકદમ જુદી ગયો હતો, અને તે નહીં લેવાથી આ બચલીત દુખમાં તેણી પડી હતી. મેં એક પચવાર વીચાર કીધો, અને પછી દેવાઈ કીધો, કે પરીણામ મને એવું આવે તોથી હવે એકજ મીઠી દે-રવાની રહી હતી. હું થાંક આગલ ગયો અને તે જોરથી વખડ્યો.

એક દાસી તેના જવાબમાં આવી.
"મીસીસ ઝોનસેસે થેરમાં છે કે નહીં તે મને જણાવશે ?" મેં પુછ્યું.
"હું નહીં જણતી સાહેબ, હું જાનું પુછ્યું."
"તેવણ જે એક એરડામાં ગયવા બાદર બાગમાં હોય, તે એક માણસને મોકલીને કહેવારો કે મારી આગલ એકદમ મીસ વીજનનાં એરડામાં આવે."
તે દાસી લાંચી સાલી ગઈ અને ઝાસરે દશ મીનીટમાં મીસીસ ઝોનસેસે ઉતાવળમાં આવ્યાં.
"તરુને માર" શું કામ પડ્યું ?" તેણીએ પુછ્યું, પછી તેવણની નજર મીસ વીજનનાં લાંચા થઈ પડેલાં શરીર પર પડી કે તેવણ એકદમ મોઝાને મોલ્યાં.
"મીસારી વાદલી કાંનરીસને શું થયું છે ? કેટલી ભય-ભીત આનરી પડી હોય તેવી તેણી દેખાય છે ?"

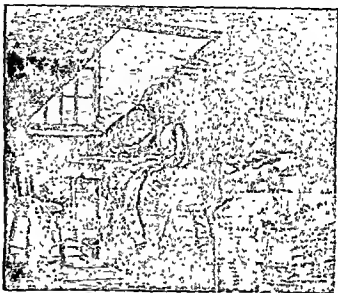
ચંચળ બુધ્ધીનો ખદલો ગંજ. ગરીબીમાંથી કરોડપતી થયલા વેપારીની વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૬.

"With fingers weary and worn,
With eyelids heavy and red,
A woman sat, in unwomanly rage,
Plying her needle and thread—
Stitch! stitch! stitch!
In poverty, hunger and dirt,
And still, with a voice of dolorous pitch—
Would that its tone could reach the Rich—
She sang the 'Song of the Shirt!'"

આગુરૂત્ર માસની ગરમ રતુની એક મધ્ય રાત્રે અમેરીકામાં આવેલાં યોસ્ટન શહેરના એક મોહલલામાં એ માણસો લોકડાંના એક મોટા ઢગ આગળ બેઠા હતા. તેઓ પાસ ખાવાને એક અરધી ન હતી એટલું જ નહીં, પણ તે આખા શહેરમાં તેઓના કેઈ મીત્રો પણ ન હતા. નીરાશીના અને નાશીપાસીએ તેઓને દુઃખી બનાવ્યા હતા. ખરી તંગી અને ભૂખમરો તેઓની સામે આવી હોવા હોતો અને તેઓને નાહીમત કરી નાખ્યા હતા. આટલું છતાં તે મધ્ય રાત્રીના આ ઢગાળ દેખાવ ઉપર ફનીયાના લાગનાં મોઝાં પરીણાઓ લટકેલાં હતાં આ ગરીબ મીત્રો વગરના નીરધન માણસોના વીચાર સાથે આખી દુનીયાને લાગતું વજન હતું. તેઓમાંનાં એક, એક વાર "જબ્બાના ગીત" ના અવાજો ફરીયાની પેલી બાજુએથી આવતાં સાંભળ્યા હતા અને તેથી તેના મનમાં આ ગરીબ સીવનારીઓનો કંટાળો અને મેહનત એટલી કરવાની છતાંસા કલ્પન થઈ હતી. સીવનારા વગેરે પોતાની મેહનતપણીઓની આખી સેવા બનવવાથી દુનીયા તેને જે બાદશાહી બદલે આપશે તેના સોનેરી સ્વપનાઓ તે બેલા લાગ્યો હતો.

પોતાના આ વીચારમાં તેણે મહા મુશ્કેલીએ ખીજ એ માણસોને સામેજ થવાને સમજાવ્યા હતા. પોતાની યોજના પાર પાડવાને એકે તેને ૪૦ ગાદરની મદદ છાપી હતી, બ્યારે બીજાએ પોતાનું કારખાનું, ચાણસો અને તેને લગતી દરેક વીજોનો ઉપયોગ કરવાને તેને રબ આપી હતી. સીવનારો સંજો બનાવવાને તે દીવસ અને રાત મેહનત કરવા લાગ્યો. દીવસના ૨૪ કલાકમાંથી તે ફક્ત ત્રણ ચાર કલાક સુતો હતો અને સાધારણ રીતે

જલ્લાનું ગીત.

દીવસમાં એક વાર ખાતો હતો. કારણ કે તે સારી રીતે ગણતો હતો કે આ મરો ૪૦ ગાદરમાં બનાવોને બેઠે નહીં તો તે બનાવવાનું તદ્દન છેડી દેવું બેઠે એ બા પ્રમાણે સખત રાત દીવસની મેહનત પછી સીવનારો સંજો તૈયાર થયો હતો. જે રાતે આપણે પેલા એ મુશ્કેલો યોસ્ટન શહેરના એક મોહલામાં દુઃખી કેટ મરેલા લોકો ગયા, તે દીવસ તૈયાર થયેલા સંજોની અગત્યસ કરવા માટે કસવવામાં આવ્યો હતો. સંજોના દરેક બાજોને જાકરીને પછી તેની અગત્યસ કરતાં તે ચાલી શકે એ નહીં. સધળા કામદારો એક પછી એક ધીકારથી તેને છેડી ગયા, તોપણ પેલો ગરીબ કારીગર સીવનારો પોતાની ચોખ્ખાને વળગી રહ્યો અને તે સંજો એક નીરાશીના છે એમ કયુમ કરવાને ના પાડી. આરતે આરતે સધળાઓ જતા રહ્યા અને તે અને તેનો સાથી એ જ છાઓ છાં રહ્યા. બ્યારે તે કામ કરતો હતો, ત્યારે તેનો સાથી તેને બતી બતાવતો હતો. ભૂખમરો, ભૂખ અને ચાણ મેહનતથી તે ઘાછીને તથજો થઈ ગયો અને

તેનાથી ખરાબર ટાંકાઓ લાવી શકાયા નહીં. આથી
છેલે તેને થોડી નારીપારી વચે પોતાની આ યોજના
પડતી નાખવી પડી. છેક મધ્ય રાતે પોતાના સોનેરી
સ્વપનાને છેલ્લી સકામ કરી, કંટાળેલા તેઓ પોતાને
ઘર જવા નીકળ્યા. રસ્તે જતાં તેઓ એક લાકડાંવા દગ
ઉપર બેઠા અને પોતાનાં કમનસીબ ઉપર અફસોસ
કરતા લાગ્યા, તેવામાં આ ગરીબ કારીગરના સાથીએ
જણાવ્યું કે “દોરાનાં ટીકા શું ચત્તાએલા ટાંકા કપડાંની
ઉપરની ખાત્રુ ઉપરજ દત્તા.” આ વાકયથી તુરતજ
તે કારીગરના મનમાં મુકાકેળી શું હતી તેનો વીચાર
પેલસ થયો. તેઓ પાછા પેલાં કારખાનામાં ગયા.
ખતી સળગાવી અને એક નાના “ટેનશન સ્ક્રુ” બરા-
બર ટાઇટ કીધું અને થોડીક મીનીટમાં “મીંઠ આપ-
ઝાક મેરીટ સીંગર” પેદાશવેદનો સીવવાનો સંચો
બનાવ્યો, કે જે વેદવાદ ઉપયોગમાં પણ ધણે દતે-
દમક નીવડ્યો છે.

ચુભાલીસ વર્ષની વાત ઉપર પેલા લાકડાંવા દગ ઉપર
બેઠેલા બે નીરધન પુરુષાના મધ્ય રાતના વીચારો ઉ-
પર દુનિયાને અતીશય અગતના અને લાભકારક સ-
વાગનો ફરમાવો લટકેલો હતો, અને આથી રીતે બે
કંગાળ માણસોના અબીપ્રાયને કદાચજ આટલી બધી
અમસના લાગુ પાડવામાં આવે છે. તે મધ્ય રાતના
કેખાવે નીમશા બે સવાગોનો નીકાલ આખુંજો હતો:-
૧, શું સ્ત્રીઓને પોતાનાં સીવવાનાં કામમાં કંટાળો
તેહી ઉપજાવે એવા મદદગારની જરૂર છે? અને
.. દુનિયાને સીવવાના સંચાની ગરજ છે કે નહીં?
બોસટન શેઠરમાં પટેલાલાકડાંવા દગકા ઉપરની વાત-
ચીતથી સીવવોનો સંચો અને તેમાં સમાયલા સવગા
લાભો, જેવા કે તેને બનાવવા, વેચવા અને વાપરવા,

એ સર્વ પેલા થયું; જેથી તેના બનાવનારને લાભ થયો છે,
એટલુંજ નહીં. પણ તેથી હજારો માણસોનું ગુન્દગાન આવે
છે. આ સંચો “કમ્પાતા સીત” નો જવાબ પરીણામ
છે. તે સીતને રડતો અવાજ પેસાદાર નહીં પણ એક
ગરીબ અને રખડતા કારીગરના કાન ઉપર પડ્યો હતો
અને તેણે સ્ત્રી દરજ્જેનું, કન્યાણુ દેડે ધરી તન મન પટ્ટી
નાખી આ સંચો તૈયાર કીધો હતો. તેની આ શોધથી
સ્ત્રીઓને અને ઘર સંસારને એટલો બધો તો ફાયદો થયો
છે, કે જેઓ ફાયદો બીજ કોઈની શોધે કીધો નથી. હવે
આપણે જેમસ વોટ જે સુલા આગળ બેસી તે વખતે નહીં
જણાવશાં વરાળ બળથી સુલા ઉપરની કાટલીનું ટાંકણું
ઉચકાવું અને પડતું નીકળતો બેઠો હતો, તે ઉપર આ-
પણી નજર દોડાવ્યે. આ પ્રમાણે ઉચકાતાં અને પડતાં
કાટલીનાં ટાંકણુ: ઉપરથી અવગ્રોહણ કરી તેણે વરાળ વં-
ત્રની શોધ કીધી હતી, જેના ફાયદા દુનિયાને અગણીત થયા
છે. કાનકલીને કનકવો ચકાવી વીજળીની શોધ કીધી હતી

દોકાટકનો વખત.

અને તે શોધથી કરીને તારના સંદેશા ચલાવવાનું મુધરેલી
દુનીયામાં ઘણા યજ્ઞ દહનું. પણ જે આ બંને મહાન
પુરુષોએ આવતા જમાના ઉપર પોતાની નજર દોડાવી
હતે અને પોતાની શોધોથી માણસમતને કેવા લાભો થશે
તેની જે તેઓને અગમચેતી યદ્દ હતે, તો તેઓ એવાં
અનુમાન ઉપર આખા વગર રહેતે નહીં, કે તેઓની હસ-
તીમાં તેઓની શોધોએ જે પરીણામો નીપજ્યાં છે, તે
મીંઠ આપઝાક મેરીટ સીંગર પોતાની હૈયાતીમાં લાકડાંવા
દગકા ઉપરની વાતચીતની શોધથી જે પરીણામો નીપ-
જ્યાં છે, તેની આગળ કુચ બીસાદાં નથી.

તાર અને વરાળ યંત્ર હમેશાં જાહેરમાં લોકોની નજર
આગળ કામ કરે છે, જ્યારે સીવવાનો સંચો અનેરીકાના
૯૦ લાખ ધરોમાંથી ૩૦ લાખ ધરોમાં શુષ્ક શાંતપણે
પોતાનું કામ કરે છે. તાર અને વરાળ યંત્ર જાહેર આ-
શીરવાદ છે; સીવવાનો સંચો એ ધરસંસારી આશીરવાદ
સમાન છે. સીવવાનો સંચો સ્ત્રીઓને લાયક છે અને તાર

અને વરાળ ચંચ લખોપતી રેખવેના માલેકોને યોગ્ય છે. તેઓ વેપાર રોજગારને ખીજવવાનાં સાંધણા યઈ પડ્યાં છે, ત્યારે સીવવાનો સંચો સઘડી આગળનો મંડળોને વધારનારો છે. તાર અને વરાળ ચંચ વાજતી મચડરી લે છે, કે તેઓની સંગત પૈમાદાર લોકો કરે છે, ત્યારે સીવવાનો સંચો સંતોષથી એમાં ઘરોમાં પગ પેસારો કરે છે, કે જેના માલેકો વ્યાજ પૈસા મુકવે શું તે જાનનાં ખી નહીં હોય. વરાળ ચંચ ધારાસભાઓ અને રાજમંડળમાં પણ અગતવે બાગ બનવે છે. સીવવાનો સંચો પોતાનું કામ એમાં માણસો સાથ કરે છે, કે જેઓ રાજ મંડળ એ શું છે, તે પણ જાણતા નથી.

લોકસ વર્ગનાં લોકોને ધરસંસારી વેદવારને કુતરો અને નળવે ગણવાની રેખ હોય છે, કાંકે તે ફક્ત સંસારી છે; પણ તેજ વખતે તે વર્ગનાં લોકો બુદ્ધી જ્ય છે કે દુનિયાના અરા વધારા અને ચરવાતાંપણની સરખાત

અરુ ઘણું અરુ જાણતું પણ ન હોતું કે આ સંપત્તિ તે ઘરમાં જ રીખતું હતું. જેમ તે ખોરાક પચાવે છે તેમ તે પોને સંપત્તિ જ્ય છે અને તે તેના મનમાં પચે છે. ત્યારે તેનામાં લીધાર કરવાની, અરુ ખોટું પાડખવાની અને માણસોની ચાતવતણીની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ આવે છે ત્યારે તેને જ્યપણમાં ઘરમાં જે શીખેલો તે ચારી આપે છે, તેટલા માટે જેની કાંઈ જાણ છે તે પ્રતી શેકાળી અથવા કુખારીકાને મનમે સંતોષ જેવું છે. જેટલો વખત ઘરની સ્ત્રી જવાવે છે, તે તેણી પોતાનું મન ખીજવવાને કામે લગાડે છે. જેકે સંસારી વહેવાર ક્યાર નમ એવી આદત અને દુઃખ આવી પડશે, તેપણ સ્ત્રીઓ દુનિયાની મોટાઈ અને વધારામાં જગાવતો બાગ જગવતી રહેશે

આ ઉપરથી ઘરોમાં સીવવાના સંચાની અજવતા તુરંતજ માત્રમ પડી આવશે. તે સ્ત્રીઓને આસપાસ લેવાને અને મનને ખીજવવાને તક આપે છે. સ્ત્રીઓને પોતાનાં

દમેશાં ઘરોમાંથીજ જનમ પામે છે, નહીં કે રાજસભાનાં મોટાં ધુમજનોમાંથી. વેપારીની આદેશી અને કારીગરોની ચંચગોતાના કરતાં પરપણ સંસારી ચાતવતણમાં એક પ્રાણની મોટાઈ, માન મરતોય અને સનામતીની એ આશા માત્રમ પડી આવે છે. એક બચાંની ચાતવતણ કેવી વલાણ લેશે, તે તેની ઘરની કે જવણી ઉપરજ આધાર રાખે છે. પોતાના લીચારોને કાણમાં લેવા, દુનિયામાં ઉપયોગી અથવા નીરકપયોગી યઈ પડવાની તાલીમ તે ઘરમાંથી લે છે. ત્યારે તેના મન ઉપર આવી અસરો યાય છે, ત્યારે તે

મુખી ઘર સંસાર.

લોકોએ શરૂઆતની કે જવણી આપવાને સીવવાનો સંચો આવકાશ આપે છે, કે જે કેજવણી વગર દબંગી કપડાઓએ કેજાળા જ દબંગી શરતી આ દુનિયાં છોડી છે એ સંચાએ સ્ત્રી મેદનમ માટે સંખ્યામધ રખાઓ ખુલ્લા છે તેનો જાન સંપત્તિઓ મેદનમથી મેં છે અને જેમાંએ મેનો જાન લીધા છે, તેઓ તેથી બુદ્ધી થયાં છે. આ સંપત્તિ કાપત: સીવવાનો સંચો ધરસ સારમાં કરે છે, તે ઉપરથી જાણશે કે તે તેના અજવત કરીકા તાર અને વરાળ ચંચ કરતાં વગર શકે વધુ સરસાઈ જોગવે છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

સંચો બતાવવાનો લીધાર કેમ મુજબો.

મીંડ આંધ્રાક મેરીટ સર્ગરે સીવવાનો સંચો બતાવ્યો, તે અગાક ૧૦૦ વરસ સુધી સીવવાનો સંચો શોધી કઢાવવાને ઘણાઓએ શ્રદ્ધાં મારી દતાં, જેમાંના ઘણાકેએ નનદીક રૂતેદ મેળવી હતી, પણ કોઈએથી સર્ગરેના જેવો રૂતેદ મંદ સંચો તૈયાર કીધો ન હતો.

એવીઆસ દાદએ મરીનની પેઠેથી મોષ કીધા હતી એમ વારેપડીએ જાણવામાં આવે છે પણ ૧૮૫૧ નાં સાત સુધી પણ તેનો સંચો વપગમમાં આવે એવી દાખલમાં ન હતો

કે ત્યારે ૧૮૫૦ માં સર્ગરે તેો સંચો બતાવી આસમની આમળ રજુ કીધો.

ખીમ ઘણું પેટાં લેવામાં આવ્યાં હતાં, પણ ખરેખર વહેવારી ઉપયોગમું સીવવાનું મરીન શોધી કઢાવવામાં આવ્યું ન હતું. સેક્રો મરીનો બનાવવામાં આવ્યાં, તે માટે કારખાનાંઓ ઉપડયાં, મરીનો મારેનાં સંસ્થાનોનાં દડા લેવામાં આવ્યા, પણ તે સંપત્તિઓ ચાલુ રાંડા મારવાને અડકત હતાં. સીવવાના સંચાઓ જેઓએ ઘરના વપગમ માટે લીધા હતા, તેઓ ઘણાજ નાસીપાસ થયા હતા. જેઓએ તે સંચો બનાવવાનાં કારખાનાં કઢાયાં, તેઓ નાદાર થયા હતા. જેઓએ સંસ્થાનોના દડા ખરીદી લીધા હતા, તે ન

એવો હુમલો થશે, અલખત તેનું કારણ શું છે તે કેદવાને હું તૈયાર નથી.” અહીંયાં મેં તેણીપર ટીકી ટીકાને લેખું. તેણી ધુનવા અને મારેથી ખીદવા લાગી. “તમેગોપર આ હુમલો શા કારણથી થાય છે તે કેદવાને હું તૈયાર નથી.” હું પાછું બોલ્યો “પણ મોરશીઆની દવાનો ભેગ થઇ દાલતમાં આવી પડેલાં મેં લેખાં છે. તે ઝેરી દવાને એક ભાગ થોડો વખત તેઓને આરામ આપે છે, કે જેનું તમારા કેસમાં બન્યું હતું. દક્ષત આવી નાસકારક આદતો તમે ભોગ થઇ પડ્યાં હોય એ મને તદનજ નહીં માની શકાય તેનું લાગે છે, પણ મારે કેદનું લેખએ કે તમે છુપાછુપ મોરશીઆ લેતાં દેશો.”

“જાણે કે તેમ હોયખી,” તેણી અચ્છા અચ્છાને બોલી “હું—હું આશા રાખું છું—કે આવી ભતતું કાંઈખી ખરામ કામ મારે કરતું ન લેખએ.”

“તે ખચીતજ ઘણી ધુરી આદત છે.” મેં જવાબ દીધો, “અને તેનાં પુત્રીલામે ધણાં ભયકાર નીપજે છે. હું—મીની તદન ધુલખાણી કરે છે, અને નીતીને લગતા સધલાં શુભોગો નાશ કરે છે, કામચલાં તરીકે મોરશીઆમાં દીવાનાં થઇ મથકાંઓ એ આદતને ભોગ થઇ પડ્યાં આગમજ અને એમાં સાચાં હોવા છતાં, જુદું મોલવામાં જરાકખી ખેટું સમજતાં નથી. ફીક, હવે હું તમને ઠાકી બહાં છું. કારણ તમને ઉઘ આવતી હોય તેનું લાગે છે, અને ઉઘ આવતી તો તમને—ધણે કાપડો થશે, આને સદવારનાં જેવો હુમલો થવાની કુખબરી નીલાનીએ તમને જણાય તે મને બોલાવા મોકલ્યું હતું આવીને થોડો વધારે મોરશીઆ સુધીય.”

“અરે તમારો ધણો ઉપકાર થયો.” તેણીએ ધણાં આભાર બધો દેખાવ સાથે જવાબ દીધો, અને હવે તેણી કામ પર આંકામથી બેઠી.

“તમે રોશીસને તાર કરી બોલાવાનું બુધી તો નહીં જરો.” હું એકાંકમાંથી જતો હતો હારે તેણી બોલી.

“તમે તેણીનું સરનામું મને આપો,” મેં જવાબ દીધો. તે તેણીએ આપ્યું, અને હું લાંબી ચાલી ગયો.

મને કયુંક કરતું લેખએ કે હવે કેપી રીતે વતનું તે વીરો હું શંકવામાં પડ્યો. મીસ વીલતન મોરશીઆમાં દીવાની બની ગઇ હતી. આ બાબતની સમ્બાદ અરથી ના પાડવાનું કારણ પણ તેણીનું આ દરજ્જો હતું. મારે શું સધકું ખરેખર બાપડાં ઝોલીવરને કેદનું લેખએ ?

આ કેસની સઘલી ખીનાપર મેં વીચાર કીધો અને પછી એવા દેખાવપર આપ્યો કે મીલરેડે એકાંકને મારા વીધાસમાં લેવાં. બપોરનાં ખાનાં પછી હું તેવજીને એકઠો મળ્યો અને મેં શું શોધ કીધી હતી તે કહ્યું.

“કેનું ભયભીત” બયારે મેં મારી કુછી વાત પુરી કીધી હારે તેવજી બોલ્યાં, “તદનજ માનવામાં નહીં આવે તેનું લાગે છે, કે કાનરીસ જેવી ઠાકરી આવી બઢીને વત થઇ

પછી હોય, અને તોપણ તમે કહો છો કે તેણીનાં હાથપર ધવાણીઆ તમે લેખ હતી.”

“હા મેં લેખ હતી, પણ તે સામેતી વગર બીજી બધી નીલાનીએપરથી એજ અનુમાનપર આપી શકાય છે.”

“પણ એમાં તેણીની મતલબ શું હોય ?” મીલરેડે પુછ્યું. છ મહીનાની વાતપર તો એનાં જેવી સુખી, હસસુખી વાહલી ઠાકરી બીજી કાંઈજ ન હતો. તેણી વળી અદરાધને પણ ઘણી સુખી હતી; દુકમાં તેણી સંપૂર્ણ તનદરેસ્તી તાલી, સુખી, અને જવાન રૂબી દીવાનવારા દરેક સજી-મારનો નમુનો હતી.”

“દમણા તેણી આ સુભો ધરાવે છે એમ તો તમે કહી નહીં શકો,” મેં જવાબ દીધો.

“નહી, તેણી ઘણી ફરવાઇ ગઇ છે—જમખી તે લેખ છે—તે ઘણો કુખી થાય છે. અરે બીચારી કાનરીસ ! તેણીને સુખરવાની કાંઈખી આશા છે ?”

“હા, ને તેણી પોતે તેમાં મદદ કરે તો, તેણી ઘણીજ નગલી થઇ ગઇ છે, મેં આશા જુવાન માણસને તે દવાને આટલા બધાં વસ થયકાં કવચીતજ લેખાં હતી. હાલ તુરત તો એકદમ આ દવા બંધ કરવાની હું ભયભાજી કરી શકતો નથી, અને ફરીથી એ મીજ વીરો દેખાવ કરવાનો છે તે એકે : નહીં ફોલીસને તાર કરી બોલાવવી કે ? અને કેપતન ઝોલીવરને એ વીરો કેદનું કે ?”

“મીલરેડે જવાબ આપે તે આગમજ જે મોરશીઆં અમે વાત કરતાં હતાં તેનું બાજુ એકમ ઉગર્યું અને ઝોલીવર પોતે ઉમકેરામલા અને શંકાવામલા એકરા સાથે અંદર આવ્યો.

“તમેને બંનેને મેં બારીમાંથી વાત કરતાં લેખાં,” તેણે કહ્યું “અને હું કચુરી રાખી શક્યો નહીં. હું જાણું છું કે તમે કાનરીસની હાલત વીરો વાત કરાર છો, અને કદાચ તમે કેટલીક ખીના મારેથી જુવાનીને મનખી કરતાં દેશો. હવે હું બેંદસ કર છું કે જેણી હોય તે બધું મને સાચ્યે સાચ્યું કહી દેવો.”

મીલરેડે એનરરો ધબરાયાં અને અચકાયાં કીધાં. “ગકર હેલીફિસ અને હું હમણાં મનસુબો કરતાં હતાં, કે નન કાલીસને આપણે બોલાવવી લેખએ કે નહીં,” તેવજી બોલ્યા.

“કાલીસ,” ઝોલીવર તુરતજ પાછું બોલ્યો. તે કાંઈક બોખરા અવાજે હત્યો. “મેં” અને રાજમન્ડે અરથી કલાક થયાં કાલીસને બોલાવવાનો તાર કીધો છે. તેને બોલાવવાની તેણીની ઇચ્છાજ હોય, તો તેમાં અચકાવાનું શું છે ? હું ધારું છું કે એક આબરી ઠાકરીનાં ખાંનાં જે આવે તે, નમને બોલાવાની તેણીને છુટ છે.”

“ખચીતજ” મેં જવાબ દીધો.

“અને હવે હું સાચ્યે સાચ્યું જાણવા માગું છું, કે કાનરીસને શું છે.”

હું જવાબ આપું તે આગમન મીઠરું. એકાએક મારી આગસ. આન્યાં, તેવણના મોઢપર આળુજીવે દેખાવ હતો, તેવણ કાંઈ બોધમાં નહીં પણ ખીજીન પલે ઓરડો છોડી ચાલી ગયાં.

મેં ઓલીવર તરફ જોયું. તેના હોયો ખીલક લાગે તેવી રીતે સફેદ પુની જેવા થઈ ગયા હતા.

“તમે જાણો છો કે મીસ વીલકતને શું દુઃખ છે,” તેણે સર કહ્યું, “બોદાને ખાતર જેથી હોય તે-મારેથી છુપાવતા ના, જેથી હશે તે હું ખમી શકશ. તેણી શું મરવા પડી છે?”

“લગભગ તેટલીજ ખરાબ હાલતમાં છે,” હું મારે પોતાને મનથી બચાવ્યો.

“મોટથી મેં કહ્યું, “નહીં તેનું કાંઈન જ નથી. તમે સચ્ચાઈ જાણવા માંગો છો, ત્યારે તો તમને કહેવુંજ જોઈએ. હું અગાઉથી તમને ચેતવણી આપું છું, કેતે મણી. ગે-કાવનારી અને દુઃખભરી હકીકત છે, મીસ વીલકત તદનજ મૈત્રીચીત્તાનાં દીવાનપણાના લોગ થઈ પડ્યા છે.”

“શું બકે છે?” જાણે તેને આંચકે મારી તેડી પાડવા ઈચ્છતા હોય તેમ દેખાયો. જવાબ આપવા આગમન હું મારી આગસ ચાલી ગયો.

“મેં તમને કહ્યું હતું કે ખરી ખીતા તમને દુઃખભરી લાગશે. તેજન તેણીમાં થયલા ફેરફાર વીશે તમે જે મને કહ્યું હતું તેનું કારણ કહી તેજ છે, મેં જ્યાં કેસો આગમન જોયા છે, પણ કદી કદી જી એટલાં જુવાન, દેખાઈતાં, એટલાં તનરેશતર અને સુખી ખાણસેને તેનો લોગ થઈ પડેજ નેયું નથી. તમે મારી આગસ વાત કરતાં હતાં ત્યારેજ મને થોડો ધણો શક લાગતો હતો, પણ જ્યારે મેં તે જ્યાન ખાનુંને જોયાં, ત્યારે તુરતજ સમજ્યો શક હું ર થઈ ગયો.

“તેની નીશાનીઓ શું હતી?”

“તેજ કે જે તે દવાનો ચાલુ હોયોગ એકદમ બધ થવાથી ઉત્પત્ત થાય છે, જેમ જેમ મોરશીઆનો જ્યો વધુ લેવાની ટેવ પડે છે તેમ તેમ વધારે દુઃખ તે બધ કી-ધારથી ઉત્પત્ત થાય છે. જ્યારે હું મીસ વીલકત આગમન ગયો, ત્યારે તેણી ઘણી બધાનીત હાલતમાં હતી. તે પરથી જાણાય છે કે તેણીને મોટાં ભાગમાં મોરશીઆનાં સુધ્યા લેવાની ટેવ હતી.

“સુધ્યા લેવાની?”

“હા, તેણીનાં હાથપર ધણાં ઘાંધો છે.”

“તેણીને આરામ આપવાને તમે કાંઈ કીધું?”

“હા કદાત એકજ વખત ફરી શકાય તે કીધો. તે એકે તેણીને વધારે મોરશીઆ આપ્યો.

“શું કામ?”

“શું કામ તે હમણાં હું તમને કહેવા. પેદાશ જે ચી-જ નહીં કરવાની છે તે એકે આજે નહીં આન્યા પછી આપણે શું કરવું? મારે ખુલ્લે ખુલ્લું કહેવું જોઈએ કે તમે તેણીને તાર કરી મોઢાવી તે મારે હું દરગીર છું.”

ઓલીવર કાંઈ જવાબ આપવા જતો હતો તેટલાં મેં તેને અટકાવ્યો.

“મને તે નહીં વીશે શક છે” મેં બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું. “પણ અગાઉથી ચેતવણી લીધેલી સારી છે. તેણી જેવી આવશે તેવાજ હું તેણીને મદદ અને મને જે બોક્સ વહેમ જાય છે તે વીશે તેને તપાસી લેવશ. તેટલો વખત હું મીસ વીલકતને મારા દરદી તરીકે ગણુશ અને હમણાં તેણીની દવા કરું છું તેમ કર્યો જવશ, અને હવે કેપટન ઓલીવર, તમને જે કરવાનું છે તે એક ખુલાવ દેખાવ કરી જાણે કાંઈ જાણનાજ નહીં હોયો તેમ દેખાવું. હમણાં હું કહેજું કે થોડો વખત તમે જઈને મીસ વીલકત આગસ બેસો. જે તેણી તમને વીશ્વાસમાં લઈ બધી વાત કરે તો ફીક. કદાચ તેણી તેમ કરશે, કારણકે મારી ખાતરી છે કે તેણી ઘણી ખીલકી છે, પણ જે તેણી તેમ નહીં કરે તો તમે જાણે કાંઈ જાણતાજ નહીં હોવો, તેમ તેણી સાથે વર્તજો. ચાલ રાખજો હું.”

“હા, તે તેજ કરશે.” ઓલીવરે કહ્યું. તેનાં ગે-હાંપર ફેરફાર જાણ્યો, મેં જોયું કે તેને દીક્ષમાં ધણું લાગતું હતું, અને હું સાંધી ચાલી ગયો.

તે સાંજે ૭ વાગે કોલીન્સ આવી પુગી. તેણીને મીસ વીલકત આગમન લઈ જવામાં આવે તે આગમન હું તેણીને મદ્યો. તેણી પાતરી અને સારા દેખાવની હતી. સોનાં કપડાં પહેડ્યાં હતાં અને રીતભાત તથા દેખાવમાં લગભગ એક સારી ખાનું જેવી લાગતી હતી. તેણીનાં ચહેરે શર-ખ અને શીક્ષા હતો; તેણીના આંખ પતલાં જોડાં ભુરા રંગના હતા, આંખ ધણાં રીક્ષા બહુ રંગની અને પાપણ સફેદ હતાં. મને તો નેતાની વારજ તેણી સાથે બધું-ગમો લાગ્યો.

“હું તમારી સાથે વાત કરવા ઈચ્છું છું,” મેં શરૂ કર્યું. “તમને કહેવા માંડું છું કે મીસ વીલકત સાથી ખીમણ છે તે મેં મોંઘી કહાડ્યું છે, તેણીને ધણીજ સખત રીતે મોરશીઆનું દીવાનાપણું લાગ્યું છે.”

જ્યારે હું આજે બોલ્યો ત્યારે તે નહીં યોડી. મેં જોયું કે તેણી ના પાડવા જતી હતી, પણ તરતજ અચકીને ધણા દબડીથી બંધો સાદે બેઠી.

“અરે! એ ખીતા કાંઈ હું નવી નથી સાંભળતી. ગરીબ ખીયારી! મેં કદાચ વખત તેણીને કાલાવાસા કરી કહ્યું હતું, કે જે નાચકારક દવાનો ભાગ થઈ પડતું નહીં.”

“તમારા કાલાવાસાની તેણીપર કાંઈજ અસર થઈ નથી,” મેં જવાબ દીધો. “તોપણ હું ખુશી છું કે મીસ વીલકત ને ધારતીમાં પડ્યાં છે, તેથી તમો પુરતાં વાંકેક છેજો. મોરશીઆના ભાગ થઈ પડેલાંઓ ધણાં જુદાં જુદાં રૂપો પડેક છે—મીસ વીલકતપર ધણીજ જડતથી તેની હેટરી અસર થઈ છે, અને જે તે દવાને હવે ધણી છૂટથી આપવામાં આવશે, તો તેણી એકદમ મરી જશે. હું તમને

આમે ચેતવણી આપવા કહું છું, કે કોઈથી કારણસર મોરશીઓને સુધર્યા આપવો નહીં. હું તેણીનો ડાકટર છું, અને હું જરૂર લેવશ ત્યારે મારે પોતાને હાથે તે આપીશ. તમારી પાસે સુધર્યા અને મોરશીઓ છે?”

આ સવાલ એટલો સીધો અને એકદમ પુછવામાં આવ્યો હતો, કે તે સ્ત્રી ધબકાઈ ગઈ અને અચકાતી અચકાતી બોલી.

“હું હમેશાં એ ચીજને મારી સાથે રાખું છું,” હું ધારતો હતો તે કરતાં વધારે સમ્માદાયી તેણી બોલી. “મારા જેવી ધંધાવાળીને કોઈથી વેળાએ તેની મરજ પડે છે.”

“તે તદ્દન ખરાબ છે,” મેં જવાબ દીધો. “પણ હાજના સંલેગમાં તો જાને, સુધર્યા અને મોરશીઓ તમે મને આપી દેશો તો હું ખુશ થયશ. આથી જો તમારે દરદી તે દવા સુધર્યા માટે તમુને કાંધાપાસા કરે, તો તેને તમે આપીને યશ્ન શકો નહીં.”

જ્યારે હું આ બોલ્યો ત્યારે તેણી રાખતાદૃષ્ટી મારી તરફ લેવા લાગી, અને પછી પોતાનો કોથલો કંધારી અને તેમાંથી એક નાની બાટલી જેમાં આ ધારતી બરી દવા હતી તે તથા સુધર્યા મુકેલો એક નાનો બાકસ કઢાવી જાને અને આપ્યો.

આ પછી થોડાક વડુ સવાલો મેં તેણીને પુછ્યા જેપરથી મેં શોધી કઢાવ્યું, કે નર્સ કોલીન્સ “બાઈસ આસપીડ” લ” માં શોધી પડતી, અને પછી હું પોતે તેણીને “મીસ વીલિસનાં જોરકામાં” લઈ ગયો.

જ્યારે તે જવાબ છેકરીએ તેણીને લેઈ, ત્યારે જે કંઈ કારણો ઊપ તેણીનાં મોંઢપર પધરાયો તે ખુશ્ને ખુશ્ને ને બાઈસ આપતો હતો.

“ત્યારે નર્સ, તમે આવ્યાં કે.” તેણી બોલી અને હાડીને લાકડતી લાકડતી ચાંચી તેણીને વચગી પડી.

હું આતોથી બાસલું બંધ કરી ચાલી ગયો, અને કયુલ દરવા ગમે તે કરતાં વધારે બેચેની બેને લાગી. એ ખરે દરું કે, મેં સુધર્યા તથા મોરશીઓ તેણી પાસેથી લઈ લીધાં હતાં, પણ નર્સ કોઈ બીજી દસ્તે મોરશીઓ મેળવી શકે અને અગ્રજતાં ફ્રાન્સીસ પાસે તેણીના પોતાનો સુધર્યા હોવા લેઈએ.

મેં મીસ વીલિસનાં મોરશીઓનો પેહેલો “ડાક” બંધો રના આપ્યો હતો. હું આશા રાખતો હતો તેમ બીજો “ડાક” આપવા માટે ચાર અને પાંચની વચ્ચે તેણીએ મને-બોલાવા મોકલ્યો, આએ નર્સ આવી પુગવાની મોડો વખત આગમન હતું. જો નર્સ કોલીન્સ પાસે ખરેખર મોરશીઓ નહીં હોય, તો રાતના દશ અને અગીઆરની વચ્ચે પાછી મારી જરૂર પડવી લેઈએ. તોપણ ખરેખર શું બનવાનું હતું, તે વીશે મને ચોડાન ખ્યાલ હતો.

[સાંપળ છે.]

મોરશીદ.

ધણીયાંણીઓ માટે “ના” નો નવો બહો.

તમે જ્યારે દુધાં અને એકલાં હતાં, ત્યારે જે મુખી વખત જુનરતાં હતાં તે મરિ કસી પડી ચોલ્યા કરતાં ના.

તમારા આખા દીવશનાં દુખો અને દંડાસા સાંજના તમારા ધણી જેર આવે તેને માટે ચોક્કસ કસી રાખતાં નાં.

તેને એમ કહેતાં ના કે આખી તીવસ ઊદારોબોએ કેવી ખરાબ ચાત ચલાવી હતી અથવા બાવરચોએ કેટલું દંડાસો આપ્યો હતો અથવા આવવાનું ખરાબર પકડેલું ન હતું અથવા લુપી આખો દીવસ રડ્યા કીધી હતી અથવા દંડાસાત્રાએ ખરાબ ઊંઠાં મોકલ્યાં હતાં, વગેરે, વગેરે.

આવી બળકાત કરશો ના. એ આદત ધણી બોરી અને ધી-કારવા લેગ છે. જે રાખસની ધણીયાંણી એવી હોય—જેની છબ કસી મુખી રહેતી નથી અને જેણી દરેક મેસિ ફરવાઈ ફરે છે અને વાંકે શોધી કઢાવે છે, તે રાખસને ધણી બાળદમાં માફ કરશે નેઈએ.

તેની બોરી ચાલ માટે તેની બીજ પુરેલા સાથે સરખામણી કરશો ના. તેને એમ કહેશો ના કે તમે કેટલું દંડાસો કે તે આ અથવા પેલી સ્ત્રીના વર લેવો હોય; તમારા વરે હુન્નામાં બધા વરેમાં સોંપી સરસ, સોંપી ધોંયાણુ અને સોંપી છાપસુરત છે એવા તમારા બોઈએ જોલ્યાં વાંધવાનાં કરતાં બીજા કોઈથી ચીજ તેને વડુ ખુશી કરશે નહીં.

મેલાં ફરશો ના, તમારા કેખાવ માટે તમારો ધણી કઢાવ કાંઈ બોલશે નહીં, પણ તમે ખાતરી રાખજો કે તમે બાળ હોશ્યા વીના જેમ તેમ વીશલીને અથવા મેલાં કપડાંએ ફરશો, તો તે સંપત્તિ તપાસવા કરશે.

તેને વેસા રોક અથવા શોધાળી બંને થવાને પુછશો ના. તમારા ખાનગી વરદી તેને પુછવા જરૂરોના અથવા તો ધરના બન્નરો બોલે તેને માથે નાખશે ના. તમારા મોકરો પર આંકેશ રાખવાને અથવા તો કેટલીક ચીજો જે ધરની ધણીયાંણી તરીકે તમુને કરવી લેઈએ, તે તેની પાસે ફરાવાની આશા રાખતાં ના. તમારા વરને ખામી વીનાંતો જોવાની આશા રાખતા ના, તમે ખામીવીનાંતોં ઉઝા એવું તમે તેને બતાવ્યું છે? હુન્નામાં ખામી વીનાના માણસો જીવતાં થોડાં હોય છે, કે તેમાંનું ચીકળી બે મહે તો તેની કીમત સુનાને મુજની થાઈ શકે, તેજ મુજબ ખામી વીનાની સ્ત્રીએ પણ જન્મવન મયે છે. સાધારણ માણસ જેવા તમારો વર બે ભોસો હોય, તો મોડાને ઉપકાર માનજો કે તે વડુ ખરાબ નથી અને ધ્યાન રાખજો કે તે વધારે સારો અથવા વધારે ખરાબ થવાને મોડો આધાર તમે જ રહે છે.

અવળા ઉપમા ધણીખરા “ના” જેમ બધરીઓને તેમ વરોને પણ લાગુ પડે છે. પુરેલા કાંઈ કોઈએ કરતાં વધારે સારા હોતાં નથી અથવા કોઈ વેલાએ તેટલાં પણ ભગાં હોતાં નથી—તેઓમાં પણ સેહડો ખામીઓ હોય છે, પણ તેઓની પોતાની ચાલની નબળી બાજુ બતાવી તેઓની ભુલો વધારશો ના.

તેહમ.

મીસીસ સ્ટેનલી (મીસ હોરોથી ટેન્ટ)

મીસીસ સ્ટેનલીનાં સપ્તર્થાં ચિત્રો ને કે વખાણવા લાયક છે, તેથી તેણીની ફાંપી સરસ ખુશીઓ લંડનના મોહિલાઓ બટકતાં હોદ્દાઓની ગરીબ પલ્લુ સુખી છંદગીના "સ્કેચો" માં પ્રગટી નીકળેલી નોંધો છીએ.

બાળપણ તેનાં અનેક સુખી રૂપોમાં એક ચીતારાને હોડેલાં બેચાણ કરનાર છે; માટે વિજ્ઞાનાં સંપદમાં ગોલ રત્નાયુ, સુનેરી બાલો અને હસના મેહોરાની કડીથી ઘટ પડી નથી; પણ બટકતાં, મીડેડાલ અને લુખે મરતાં બાળકોની કેવાં સુખી હોય છે, તે શોધી કઠાડવા અને પ્રસિદ્ધ કરવાનું મીસીસ સ્ટેનલી માટે રહ્યું હતું. ચિત્રોવાળાં ચોખ્ખાં વાંચનારાઓ આગળ તેણીએ પોતાની ચાલક કલ્પમથી તે અસ્વન્ય, પણ સતોષી બાલકોના રસીલો દેવાલ રજી કંપો હતો તે તેઓ તેની સાથનાં સ્વંદર "સ્કેચો" સાથ હમેશાં ચાલ રાખ્યો.

તે વારની મીસ હોરોથી ટેન્ટે લંડન સુનીયરસીથી સાથ લેતાં આંખેલી "સ્પેડ સ્ક્રૂ" માં પ્રોફેસર મીડ પોઈન્ટરના હાથ હોળ "આર્ટ" ની કેળવણી લેવાનું શરૂ કર્યું હતું.

ઈંગ્લંડમાં પોતાનો અભ્યાસ પુરો કરીને તેણી થોડાક વખત પેરીસ ગઈ, અને લાં "હેનર" અને "કેરલસ હુરેન્ડ" નાં હાથ હેલ્લ પોતાનું કામ ભરી રાખ્યું. તેણીનાં ચિત્રો ગ્રોસવનર ગેલરી, રોયલ એકેડેમી, પેરીસ સેલુન, અને ન્યુ ગેલરીમાં ઘણાંક વર્ષો થયાં લોહાનું ધ્યાન ખેંચે છે.

ફક્ત એક ચિત્રારા, તરીકે નહીં પણ ગોટા આક્રીકન શોધ કરનાર મીડ સ્ટેનલીની મોહરદાર તરીકેથી મીસીસ સ્ટેનલી પુરતી બહુશીતી થયેલી છે. બ્યારે મીડ સ્ટેનલી પોતાની જીવન બરી મુસાફરીથી સહી સહામત પાછો ફર્યો, ત્યારે મીસ હોરોથી ટેન્ટ સાથ તેના અદરાવાની ખમર બાહર પડી હતી, અને તે વખતે જે ખુશાલી બાહર પડી હતી, તે આપણને તેણીની મોહલી પ્રસિધ્ધતા બતાવી આપે છે.

RUBY.

સ્પીકીંગ ટેલીફોન.

કે અરધા ઈંચની લંબાઈના ખરડાં કોનાં કટકાને લઈ તેનું લોહચુંબક બનાવી વાળીને U આવા આકારનું કરે અને તેના બંને છેડા વચ્ચે બે ઈંચની લંબાઈ રાખે, પછી અડી ઈંચની લંબાઈનાં બે કાટળાં લઈને તેની ઉપર ૨૩ માં નંબરનો તાંબોનો રેશમ વીરાસંજો તાર ઘડી તે ૧૫૦ શીટ લાંબો એક કાટળાંપર વીરાળો, અને કાટળાંની વચમાં આસરે અડધો ઈંચ જેટલો જોડો ખાડો પાડી તે ખાડામાં પેલાં લોહચુંબકના એકે એક પોળ ખેસાડી દેઓ.

પછી બે કે ત્રણ ઈંચ જાંચાં એક સ્ટુલની ઉપર આ લોહચુંબક ને તેની સાંધનાં કારણો સાથે ગોઠવો. જે ખસી નહીં જાય તેમ મજબુત કરી લેઓ; આ બનાવિયાં લોહચુંબકમાં લોહચુંબકની જખરી અસર હોવાથી તે પોતાનાં વજન કરતાં ત્રણ ચાર ઘણું વધારે વજન જાયછી શકે છે. પછી લોહચુંબકનાં પેળાની આગળ એક ખરાં લોટાનું એક ઈંચના પંચ) માં ભાગ જેટલું લંબાઈનું પતરું લઈને તેને વચમાં ડા ઈંચના વ્યાસનું એક આંધર પાડી તે આંધરોને ચપ્પ લાગ લોહચુંબકના પોલનાં મધ્યામાં સુધી આવે તેમ રાખીને ને પતરાંને હળું સુધીને તેની પછવાડે એક લાકડાંની ભોરડાં સુધી પેટું આંધર લંકાં બંધ તેમ ખીસા મારી લેઓ. હવે પેલાં કાટળાંપર લપેટવા તારના નીચલા બંને છેડા એક બીજા સાથ જેમ જલેકટરો મેગનેટ બનાવવી વખતે જોડે છીએ તેમ જોડી દેઓ. ને બીજા હુડા છેડાએને fine wire (લાઈન વાયર) સાથ જોડી દેઓ. એટલે સ્પીકીંગ ટેલીફોન તૈયાર થયું, આ અને એની અગાઉ કહી ગયાં તે બંને યંત્રો એક બીજાને મસતાં આવે

છે અને તેમાંથી બોલેલા તથા ગામેલા અવાજો પાછા સંભળાએ છે.

એ યંત્રમાં ગોઠવેલા મુખ્ય ભાગોમાં કયા યંત્રના ભાગો સહુથી સરસ છે તે જોવા માટે ધણી અખતરાઓ થયા છે. લોહન્યુબકનું કદ અને શક્તી, કાટળાનું કદ, તારની લંબાઈ અને સફાઈ, સહુથી સરસ રીતે ટકોરા કરી શકે એવી નળાઈનું પતર પીગેરે તપાસવામાં આવ્યું છે અને અન્ય જેવું છે કે એક સેલન તથાવતથી કેવો મોટો ફરક પડી જાય છે.

નીચે આપેલી રીત કોઈની આદમી એક બેલવાનું ટેલીફોન બનાવી શકે એવી છે. ચાલત્યાં મોલવાની કે બીજી નીસારીઓ બનાવવા માટે એકજ નવતનાં બે ટેલીફોનની અગલ પર છે. પછી અહીંયા એકજ આપ્યું છે.

ટેલીફોન બનાવવાની રીત:—પોતાના વજન કરતાં ઘણું વધારે હોયદી શકે એવા મજબુત અને આસરે ૬ ઈંચ લાંબા, થોડાની નાળના આકારના ત્રણ એક સરખાં લોહન્યુબક લેઓ, પછી સોમન લાકડાનાં અરધા ઈંચ લાંબા, અને દોઢ ઈંચ પોહોળાં એવાં બે કાટળાં લેઓ, ને તેની બંને બાજુ (ઉપરની ને અંદરની) કાપીને સરખી કરો. પછી તે કાટળાંની વચ્ચે વચમાં આસરે એક ઈંચના ઝીન ભાગ નેટલું જોડુ એક એક આંધર પાડો. અને તે આંધરામાં એકકો નરમ લોહાંનો એક ઈંચ લાંબો કટકો ખોસો ને ટાપટ કરી લેઓ. અને તે લોહાંના કટકોના અંદરનો છેડો નરા ગોળ કરી લેવો, પછી પેલાં કાટળાંઓની ઉપર રેશમ લપેટેલા તાર નેટલો લપેટાએ એટલો લપેટો. એ તાર એક ઈંચના ૪૦ થી તે ૫૦ માં ભાગ નેટલી નેડાઈનો ફેરવો. પછી જો વધારે છંછેા (ઈંચના ૫૦ માં ભાગ નેડાઈનો) હશે તેમ સાફ. આ કાટલાં ને જોર કરે છે તે ૨ થી ૩ ohms નેટલું હોય છે. હવે ત્રણ સરખાં લોહન્યુબકને એક એક પર મુકી વચવાને તેના બંને પોલ અંદર જાએ તેમ ચોક્કસ અંદરથી ખોસાડો, ને તે ખાલી પરેલા ભાગપર ઉપરનાં ને નીચેના લોહન્યુબકની વચ્ચે પેલા નરમ લોહાંના કટકા (કાટળાં પોએથી) બંને પોલ (ઉપર ને દક્ષિણ) આગળ મુકો. પછી તે ત્રણ લોહન્યુબકને એમના એમ પેલાં કાટળાંઓ સાથે એક લાકડાના કટકા પર મુકી તેની છેક ઉપર એક બીજે નાનો લાકડાનો કટકો મુકી તેમાં સ્ક્રૂ ફેરવી ટાપટ કરી લેઓ. પછી કાટળાં ઉપરના તારનો એક એક છેડો લઈ તેને એવી રીતે બીડી દેઓ, કે જે તારનાં મુછમાંથી વીજલીનો પ્રવાહ લાખલ કરીએ તો તે તારના અંદરના છેડા એક એકથી ઉઘટા પોલ યાએ હવે ૬ કે ૭ ઈંચનો એક મોરસ એકી લખીને તેની વચમાં આવી ઈંચના વ્યાસનું એક મોટું આંધર પાકી તે આંધર બધું ઢાંકી જાએ એવું એક પટલું (એક ઈંચના ૨૦ થી ૫૦ માં ભાગ મુધીનું) પટર લઈ તે પાલાંની ઉપર સ્ક્રૂ ફેરવી બેસાડી દેઓ. ને પછી તે પાલાંને જે પાલાં પર

લોહન્યુબક ગોઠવ્યું છે, તેના પોલ તરફના છેડા આગળ ઉભું મુકીને (લોહાંનું પતર પોળ તરફ આવે તેમ) ગોઠવે. ને પછી લોહન્યુબક પરનો સ્ક્રૂ ઢીંગા કરીને તેના બંને પોલ પેલાં પાલાંપરના લોહાંનાં પતરાંની છેક પાસે આવે પછી તેને લાગે નહીં તેમ રાખીને પાછો સ્ક્રૂ ટાપટ કરી લેઓ.

હવે જ્યારે એ યંત્રમાંથી અવાજ મોકલવો હોય, ત્યારે લોહાંનાં પતરાં આગળ મોકલવું. અને તેમજ જ્યારે અવાજ સંભળવો હોય, ત્યારે જો તેજ જગ્યાએ કાન ધરવો. હવે જો એક આસરે જે ઈંચની નળી લખીને તેને પેલાં પતરાંની વચમાં મોટાડી દીધી હોય, તો સાંભળતી વખતે તે નળીમાંથી પ્રસૂત સંભળાશે. હવે જ્યારે એ કે ત્રણ આદમીને તેમાંથી સાથે કંઈ ગાનું હોય, ત્યારે એવી નળીઓ લખી દરએક જણે નળીનો એક છેડો પતરાંની વચમાં રાખી બીજો છેડો ગાનું. જે વાંસલી કે કોરનેટથી ગાનું હોય, ને તેનો છેડો પેલાં પાલાંની કોર (જ્યાં આંધર છે) ને બાજુની આંધરાંની કોર પર રાખવો હોય, તો તેમજ જો તે પતરાંની અવાજ મોટા સંભળાશે.

ધણીક તપાસ કીધાથી એવું માન્ય પડે છે, કે મોટા અવાજ કરતાં ધીમેથી વાત કરવાનો અવાજ ટેલીફોનમાંથી વધારે સ્પષ્ટ સંભળાએ છે. પછી તે અવાજ ધીમે હોવાને લીધે જ્યારે તેની સાથે બીજા અવાજ આવે છે, ત્યારે તે સાંભળવાની અડચણ પડે છે; પછી હવે પછી એ અવાજનો જથ્થો વધારવાની જરોગી સોધ કોઈની હીકમતથી થશે એ બની શકે એવું છે. અવાજ એ પ્રમાણે ધીમે સંભળા તો હોવાને લીધે તે સાંભળનારને નજીક આવી તૈયાર રહેવા માટે ચેતવણી આપવી નેદાંજ છે. એક કે ત્રણ બાજુની બેટરીવાસે વીજળીનો ધાંટ આ ગરજ પુરી પાડે છે. પછી એની એક બીજી રીત એ છે કે એક લોહાંનો અડધા ઈંચ વ્યાસનો એક ટુટ લાંબો સળેલો લઈ તેને U (યુ) ના આકારનો વાળવો. હવે જો એ સમયાને વાસેરી બાજુપરથી પકડીને જમીનપર અડધાં હોય, તો તે મણે જોરથી હીસ્યા કરે છે. હવે જ્યારે ગરજ પડે ત્યારે એ પ્રમાણે તેને આકાળે પછી તેનો એક છેડો (પાંજળા જે છેડામાં) જે અવાજ કરવાની જગ્યા (લોહાંનું પતર) આગળ લગાડી તેની ઉપર અડધાંના દબાવે, તો તેનો અવાજ સાંભળનાર ધણીને આખા મોટા મોરડામાં સંભળાએ એટલો મોટો સંભળાશે, અને એ પ્રમાણે કીધેલા અવાજ જે સાંભળનાર ધણી મોરડામાં હોય, તો ગરજ તેને સંભળાશે.

જ્યારે એક ટેલીફોનનો તાર તેથીઝાઝાં પોતની ઉપર આવેલો હોય ને તેની ઉપર બીજા તારો પડ્યા હોય, તો ટેલીફોનમાંથી વીજળીનો પ્રવાહ બીજા તારોમાં દાખલ થાય છે ને તેથી ટેલીફોનમાં અવાજ લઈ જવામાં અડચણ થાય છે ને તેજ વખતે ટેલીફોન કોઈની બીજે અવાજ પકડી લે છે. કોઈની આગાહ અવાજ સાંભળનાર એક ટે-

લીફોનના તારની પાસેના તારમાંથી શું અવાજ જાહેર છે, તે ટેલીફોનપરથી વાંચી શકે છે. આ પ્રમાણે અવાજ વાંચવાનું ટેલીફોનથી ૧૦ શીટ દુર ઉભા રહીનેથી થઈ શકે છે. એ પરથી એમ જણાવે છે કે દરેક ટેલીફોનનું સરકસ બીજા તાર પરનો અવાજ આટકારી શકે છે અને ભારે તો ખાનગી મહેસાએ ખાનગી રહી શકે નહીં.

એક વખતે રાત્રે barrow ના ઝગઝગમાં એક ઘણી રમુજી વાત જણાઈ. એવું માથમ પડ્યું કે તારમાં ચાલુ વીજળી ને પ્રવાહ બેસા સાથે તેમાંથી અવાજ સંજાગોતો હતો, અને જ્યારે barrow ની રેશણથી તેની નજદીક આવતી, ત્યારે તે અવાજ વધારે સંજાગોતો અને એ ઉપરથી આ ઉપોગી બાજમાં કીમતી શોધ થઈ.

એટલું બધું કાંધા છતાં જેનું ટેલીફોન વીધે ૧૮૪૦ માં જુલ જણાવ્યું હતું, તેવુંજ ટેલીફોન વીધે હાલમાં છે. તે વખતથી વીજળી અને લોહચુબકને લગતી સાધન-સની શોધો નજીકી ગ્રાઈ છે અને ટેલીફોન વધતી જતી શોધોથી વેપારને લગતી અગત્યની વાતમાં હજી કોઈથી ઉતરતું થયું નથી. ટેલીફોનને લગતા ને કાએકાએક હમણા ઘણા કીમતી ગણાવે છે, તે ૧૮૪૦ માં બીલકુળ જણાવેલા નહીં હતા, પણ ટેલીફોનમાં તો ને કાએકાએક આવે છે તેમાંના એકથી એવે નથી કે ૧૮૪૦ માં નહીં જણાવેલા હોય. જેઓ "સેન્ડર અને રીસીવર" ને લગતું જણે છે તેમને એ ખરાબ ખબર છે. પહેલાં કાએકા હવામાં પતાં અવાજની લીકસાચથી લેતાં જેવી સમ ધાતુપર અસર થાય છે. આ લેટું વલી લોહચુબક પર અસર કરે છે ને તેની ઉપર વપેટેસ તારનાં શુદ્ધમાં લોહચુબકથી ઉત્પન્ન થતી વીજળીને પ્રવાહ ઉત્પન્ન કરે છે ને તે પ્રવાહ વળી બીજાં શુદ્ધમાં જઈ ત્યાંનાં લોહચુબક પર પાછી અસર કરે છે. શેખડમાં વીજળીથી લોહચુબકની અસર આવે છે અને તે પ્રમાણે લોહચુબકનું ભેરે વધતું આવું થઈ તે દરમ્યાન ચતાં લોહચુબકની અસરથી તેની આગળનાં લોટાંનાં પતરાં પર અસર થાય છે ને તે પાછું પેહલાંની માફક હાલે છે ને એ પ્રમાણે એ જગ્યાથી હવામાં થતા અવાજની જે લીકસાચ લોટાંનાં પતરાંએ હવામાંથી જેમ્મી લીધેથી ને બીજી તરફના પતરાં મારફતે પાછી હવામાં આવે છે. ટેલીફોનના કાએકાએક શીટીકસ સાધનસ જણનારાએને એટલા તો જણીતા છે, કે એવા કાએકાએક ઉપરથી એક સાડું ટેલીફોન શોધી કાઢના માટે ૪૦ વર્ષ લાગે એ વત કટકાકોને અચરતી ઉપત્ત કરે એવી છે. એનું કારણ ધણું પડે એમ માથમ પડે છે, કે સાધનસ જણનારાએ ને કોઈ કાએકા શોધી કરે છે, તે અજમાયી નેતા નથી. પણ ફક્ત તે શોધીનેજ સંતોષ પામે છે. હવે શીટીકસ સાધનસને લગતા સોધારણ કાએકાએક જેમાંથી શોધ થઈ શકે એવા હોય તે વીધે શીખતા જવાન્યાએને જણીતા કરવા કે જેથી કેટલાકે પોતાની પુછીના બગ પ્રમાણે તેને વાપરી શકે.

સીની ખરી કરી રતી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

સી અને મનની ચાલકાઈ.

"જ્યારે હું તેણીની પુનઃપ્રવૃત્તિ આગળ આવતી પાંદડું છું, ત્યારે તેણી મેલેસી તો નિમગ્ન, એવી તો સંપૂર્ણ અને પાત ને એટલી તો સારી રાત્રે પીઠાવતી જણાય છે, કે જેની તેણી જે કાંઈ કરે છે, તે બધું જ તેમાં કલાવણ, સદૃશ્ય, વિચાર અને શરમજી અને માથમ પડે છે. તેણીની હાલતમાં હું માન હોઈએ છું એને કહી શકાય કે તેમની માફક પાતની હકીકત અને તરફર જોઈ સુખથી પડે છે."

MILTON.

માની લગણીઓમાં સ્ત્રીને વગર રીયાઝ કરવે પુરવો સર્વોત્તમ ગણે છે, પણ તે સાધન તેમની મનની ચાલકાઈ માટે હલકું મત હજીર સુધી ચાલુ છે. ને કે અસહનતા જગતી વખતેના સ્ત્રીઓને હલકી પાડવાનો રીવાજ આ સંહીય, અને વિધા દુનરતા જમાનામાં થકી બારથી ટકી શકે નહીં; તેણી યોગ્યાં મંડળોમાં તેણી તેની બેરાબરનો હક ભોગવી શકે છે, અને એમાં ઘણાંક છે કે ત્યાં ને કે તીરકારથી નહીં, તેણી ધારણ કરેલી સરસાઈથી, તેમની સાથ વતેવામાં આવે છે.

તેણી અને નર જાતની મનની ચાલકાઈ અને નફાવત જતાવવાની અમે આ પ્રકરણમાં કોઈ જરૂર નેતાં નથી, કારણકે તે માટે એક આગળનાં પ્રકરણમાં લખી ગયાં છીએ, પણ ફક્ત તેણી મનની ચાલકાઈથી શું બનતી શકે છે, તે તરફ ધ્યાન એવા આગળે છીએ, જેથી માથમ પડે છે કે એવી ધારણ કરેલી સરસાઈમાં કયું વણુક નથી. મહાન સ્ત્રીઓ માટે લખતાં અરે ધણું લખાણ થઈ ગય, માટે ઘણામાં ધણું જે હાથ આવણે કરી શકે, તે સહીય, વિધાદુનર અને ચિત્ર વિધામાં પંકાયેલી જણીની આરામાંની ફક્ત એ જણ ઉપરજ નજર કરવાનું છે.

ને કે આપણે કોઈ બાનું મેકેસપીવર કે સીકરત પકાવતાં નથી, તેણી તેમની પાછવના કવીઓમાં વણુક બાનું ઓનાં નામો બીરાને છે. મીસીસ આર્ડનીંગ તેણીના વખતના કવીઓમાં કોઈબી રીતે ઉતરતી ન હતી. ને કે તેણીની કવીતાઓમાં તેનીસનનાં જેવી કમક નથી, તેણી કેટલી રીતે તેણીની કથના અને વીચારોમાં અચ્ચાં જેનું કયું નથી. એક બારીકાથી નેતાર કહે છે કે—

"ને કે કેટલીક વખત તેણીની લાદનામાં રાખેલી ન પુરતા એવામાં આવતી નથી, તેણી ધીરજ અને પુષ્ટ ઉપરના પ્યાર તથા વિશ્વાસ તેણીનાં આત્મામાં ટકી રહેલા જણાય છે. તેણી તે સ્ત્રીઓમાંની એક હતી, કે જેઓ પોતાની જાતને માન આપે છે. તેણીની કવિતાઓમાંની ઘણીએક કોમળતા અને બકિતભાવનો જુદોસો બતાવે છે. તેણીનાં યોગ્યાં પાનાંએ ઉપર દરેક જગ્યાએ કવિ પ્યાર

અને નિર્મલ લાગણી આપણે જોઈએ છીએ, માટે તેઓ આ દુનિયામાંનાં ધણીઓના આશીર્વાદ સમાન થઈ પડી છે. ”

તેણીનાં મન પ્રમાણે કોઈથી અધર્મી માણસ કવિ બની શકે નહીં. તેણી કહે છે કે “ કવિતાનું સુરેલાઈયું ઉપર થતું જોઈએ, કવિતાની પાંખ જો હાથે છે તે ઉપર ચઢે છે. જુઓ કે સુતિપુત્ર કે ત્રીકાએ કેનું કીધું છે?—ક્રમદા રીતે. કારણકે તેઓ જન્મથી જ કવિ હતા, પણ વળી તેને વખતે દલકી રીતે—કારણકે એકામથી તેઓએ જન્મ લીધો હતો. તેમના હૃદય દોડતી ગાડીઓ અને પાંખવાળા યોડાઓ માફક પુદાને ઝીંકવા માટે બરકવા લાગ્યા. તેમને લાગ્યું, પણ તેઓ પીછાણી શક્યા નહીં. તે મોટા સાહેબને માન આપવાની બાબા તેમને આવડી નહીં, તેથી તેઓએ હાથની નીશાન વાપડી. આંખમાં ગરજ પડીને મૂંઝે દેખાઈને નહીં, તોથી તેણે કાંઈ કંઈવાની આશા રાખી; શું આંખનું પક્ષી ઉડવાની કોરોશ કરે અને દેખતું ના પાડે! ખચીત જોઈએ કહીએ છે, તેઓએ તે બુદ્ધિશાળી થતું જોઈએ કે સઘળી મુદર મીઠે તરફ તેઓ પોતાની નજર દોડાવે. કે જેથી પુદાનો ખરો મીનાર તેઓ મીનારી શકે. ”

આટલી બધી જગા અને મીસીસ બ્રાઉનિંગને આપી છે, કે કાંઈ એટલા માટેજ નહીં કે તેણી આપણી આત્મ લખનારીઓમાંની એક સાથી સરસ લખનાર છે, પણ ફક્ત એટલું જ બતાવવા કે કવિતા રચવાની અસાધારણ કાબેલીયત ખાતુઓ પણ ધરાવે છે.

ચાલના વખતના વારંતા લખનારાઓમાં પણ કેટલીક કાબેલ સ્ત્રીઓ સરસાણું એવક હતી જાય છે. John Halifax Gentleman ની થયકર્તા મીસ એલિસ મી-કેસિસ એલીક્ટ્રી અને બીજી ધણીક નજીલી લખનારીઓએ પોતાની બીજી બહેનીઓની નીતિ સંબંધી વર્તણૂક સુધારવા માટે પોતાની ચાલક શક્તિના ઉપયોગ કર્યા છે. વારંતા અને કવિતા બાજુ સુકી આગળ ચાલતાં આપણે વિદ્યા દુનર ઉપર આગ્રહે છીએ. એ લાઈનમાં સાહીલ સાથ સરખાવતાં આપણે યોગ્ય નામે જોઈએ છીએ, કારણકે તે માટે જોઈતી તનદરેસ્તી ઘણી જાનુંજો ધરાવતી નથી. અહીંથી આપણે કોઈ ખાતું ન્યુટન ધરાવતાં નથી. તેમની એક મહાન આનંદ રજુ કરી શકીએ, કે જે બતાવવાને પુરતું છે કે ખાતુંઓ તે પાછળથી જે ધ્યાન લગાડે તે ધણું ખચતી શકે. મીસીસ સોમરવેલીની “ The Connection of the Physical Science ” માટે રીક્યારો ઘણી વખાણના શબ્દો વાપરે છે; તેઓ કહે છે કે “ કાંઈની મોટાઈ કે મગરની વચરતા તે નાનો મંથ તેની આંક આ-વતીની ગંભીર ફોલ માટે નદન મેલિય હતા; જે સઘળીમાં વચ્ચેલય થતો સુધારો દાખલ કરેલો હતો. પુછી રીતે અર્થ સમજાય એવી એકથી ચોપડી તે વખતે ઈંગ્લેન્ડમાં હતી નહીં, કે જે શુદ્ધ લાગના વિદ્વાનોએ સંપાદન કીધા છે, અને જે બલિયને માટે સારી અગમચેતી આપે છે. ”

તેણીની Physical Geography માટે લખતાં તેઓ કહે છે કે “ મનુષ્ય જાતીનાં મહાન પ્રયત્નોમાં તે સુકી સંકષ્ટ. કોઈથી સુચકને માટે આ સુભાગ્યનું છે કે તેનાં સાહીલનો એક ભાગ તેની ખાતું લખનારીઓનાં હાથમાં રહે. કારણકે તેની દરેક લાઈનમાં તેમની સત્તા ખરેખરી બજવાન અને બલી નીવડે છે. તે મહા કૃપાળુ સાહેબ ઉપર વિશ્વાસ રાખવા, અને આ દેખાઈતી દુનિયાં ઉપર ઉમદા વિચાર દોઢવવામાં સર આધિકાર ન્યુટન સિવાય બીજા કોઈ તેણીની ખરેખરી કરી શકતું નથી. ”

ખરેખર આ વખાણના શબ્દોને તેણી તદન મેલિય હતી. કોઈની સુચક કે કોઈની જમાનાના યાચક સંપત્તોમાં તેણીની ચાલકી વિને કદીથી દલકું મત બધારો નહીં એ તો તદન ખુશ્તું છે.

વિદ્યા દુનર ઉપરથી ચિત્રવિદ્યા તરફ આવતાં આપણે કહીએ જોઈએ કે જે કે આપણી જાતી કોઈ માઈકલ એન્જેલો ધરાવતી નથી, તોથી એવી ધણીક સ્ત્રીઓ છે કે જેઓ તેમની જાતીની ચિત્રવિદ્યાની કાબેલીયત સિદ્ધ કરી આપે છે. આપણે જુલિય જાનું ન જોઈએ કે તેઓએ કાંઈ પાસ નરજીયત આપવામાં આવતાં નથી. એ શોખને પોતાની જીંદગીની ફરજ કાંઈ તેઓ સમજતાં નથી. ધરસંસારની ફરજને બળવ્યા પછી તેમની ખુદરતી ચાલકીને ખીલવવાને પુરો માફક તેમને વખત મળતો નથી; માટે જે સ્ત્રીઓ મનનાં કામોમાં પુરો કરતાં બીજી પદવીએ આવે તે તો કાંઈ એમ બતાવતું નથી કે તેણીઓને પેલી સખત જાતી કરતાં દલકી ગણી જોઈએ.

અમે કોઈની જાનું તો કહેવા ઈચ્છતાં જ નથી કે તેમને આપવામાં આવતી ધર સંસારી જીવણી માટે અમે દલગીર છીએ. નહીં, કદીથી નહીં: અમે આગળ પ્રકરણોમાં કદી ગયાં છીએ, કે સ્ત્રીઓના મોટા ભાગને મોહારદારો અને માતાઓ થયું છે, અને આ ફરજને બરાબર અદા કરી શકે એવી જ રીતે તેમને નાહનપણથી તરખીયત આપવી જોઈએ. એ સ્ત્રીઓની અગામી એક વિદ્યા જરૂરની શોધ કરવા કરતાં અમે તો પોતાના ધેરની ફરજને સંતોષકારક રીતે બજવવાનું વધારે મોટું ધાંધે છીએ. અમે આ બાબદ ઉપર ધ્યાન મેળવે છીએ તે એટલાજ માટે કે પુરો સ્ત્રીઓ તરફ વધારે જડ માનની લાગણીથી વર્તે. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે તેણીને પુરો પોતાને સલાહ આપનાર, મદદગાર, અને મનને પુષ્ટાલ કરનાર સાથી તરીકે ગણે. ખરેખરા સોબતીએ તેઓ યશો—એક બીજાના કામમાં મદદગારો—એક બીજાનાં સુખમાં વધારો કરનારાં, જે તેઓ એક બીજાને ચાહકો અને માન આપશે તો. તે વધારે સારી રીતે પોતાની જીંદગીની ફરજ બજવશે, વધારે સારી રીતે પોતાની ખુબીઓની ખીલવણી કરશે કે જ્યારે પુછી રીતે જાણશે કે પુણ્ય તેણીને તેનાં કામની સલાહકાર અને પુરસણી સાથી, તેની ફોલ માટે ઈનતેજ અને તેનાં સુખ દુઃખની બાગીચલ બનાવી છે.

લખનાઈ.

પ્રકરણ ૩ છું.

માની મુથના.

જ રહેતે ત્યારે અધાં પોતપોતાને વગે અમે યથાં, ત્યારે જોન રીડવ પોતાની ધરની લાખિરીમાં વીચાર કરતો બેઠો હતો, અને એકાએક તે બારણું ઓઠાવાનો અવાજ સાંભળીને એકધો. "અરે આયો" તે બોલ્યો અને તરતજ તેની મા અંદર દાખલ થઈ. તેણીના બેઠેરા ભેદ તે તરતજ ચેતી ગયો, કે તેણી કોઈ છુપી વાત કહેવા માંગતી હતી.

"જોન હું તુંને કાંઈ પુછવા માંગુ છું," તેણી બોલી અને આ બોલનાં તેણી શીશી, યાકેશી, ફાંપી દોરતી હતી. જોન તેણીને યારને લાંબી ખુરસી (ઈર્ષિયર) સમઝી આગળ ઢાળ્યો, પણ તેણી નેપર બેસી નહીં. થોડો વખત તેણી ત્યાં ઉભી રહી અને પછી પોતાનો દાઢતેની ખભાં ઉપર મુકી બોલવા માંડ્યું.

"મારા વડામા રીકરા તું સમજી શકશે, કે હું અહીં છું કરવા આવી છું, તું મારાં અંતઃકરણની ફાંપી કાઢાણી સમજી શકશે ?"

"માથજી હું તમારાં અંતઃકરણની છુપી વાત કેમ જાણી શકું ?" જોને બહુજ નાખુશીથી હસીને કહ્યું. "પણ દમણાં તો બહુ ઓછું થયું છે"

મીસીસ રીકરા કહ્યું "નહીં! નહીં! જોન જે વાત મારા મનમાં છે તે હું તુંને જ્ઞાતીથી કહેવા માંગુ છું, અને હું તારી મુશ્કાલી જ્ઞાતીથી અંતઃકરણમાં ડહાણું જોઈ છું. હું શું કહેવા માંગુ છું તે તું જોશે—જોન તું જાણે છે કે મીસ લીસી પૈસાદાર, ખાનદાની, અને ખુશરુસત છે, અને તેણી તુંને યાદ છે. ત્યારે તું તેની સાથે કંઈ નહીં પરજી ? તેથી આપણી આ ફાંપી દાખલના છોડા આવશે."

આ શબ્દ સાંભળતાં જોને બહુ ચુસ્તથી હોયો કરકયા. મીસીસ રીકરા બોલતું જારી રાખ્યું, "જે તું લીસી સાથે પરજીશે, તો તું એક મોટો પૈસાદાર અને આજરુદાર માણસ બન્યો, પણ હવે જો વીશે હું બહુ પીનજી પીનજી નહીં. તેણી એક એવી છોકરી છે, કે સંપૂર્ણ તેણીને યાદ છે."

"અજાનન હું તેણી સાથે પરજી એમાં મને કશી અડચણ નથી પણ—મા—બીજી એક કારણ છે." અને આ બોલનાં તેણે નીચું જોયું.

"એ બીજી કારણ શું છે તે હું જાણું છું અને તે કોઈજ નથી પણ એક છોકરીની અને તારી જાનેની મુશ્કાલી છે. શું તુંને તારા ગરીબ માથાપ અને બેઠેલાની દયા નથી આવતી ? શું અને તારા મનથી કોઈજ નથી ? તે એવી ક્ષેત્રપતીની છોકરી છે, કે કોઈપણ તેણીને ખુશીથી કબુલ રાખે ! અને હું ખરું કહું છું કે તેણી એક સાંત મનની, જિદાર દીકરી, મધુર અને હસ્તી છોકરી છે. તેણી પોતાનો નાનો નાચુક દાઢ તારા દાઢમાં આપશે અને જોન એમ કીધાથી તું મુખી થશે."

જોન એકદમ હસીને બોલ્યો. "મા—"

તેને બોલતાં આટલાં તેણીએ પોતાના મને દાઢો કુચા કરી કહ્યું "હું તુંને સાંભળીશ નહીં. મને સરે ખબર છે, પણ હું કહું છું તેમ જો તું નહીં કરશે, તો આપણને કીલકાંદે છોડવું પડશે. પછી તારા બાપની અને બીનજોની યી અવરજા થશે તેનો તું વીચાર કર."

"માથજી આ બોલો મંગળતાં મને બહુ સંતાપ દાઢ છે," જોને થીમા અવાજમાં કહ્યું. "ખરેખર એટલો સંતાપ કોઈ રીતે મને પણ મને થયો નથી."

મીસીસ રીકરા તેની પાસે જઈને બીનજાન દુઃખથી અરજી નરમાસ જંગમ કંદુરો કરીને તેનો દાઢ પોતાના દાઢમાં સર્જી કહ્યું, "તું મારી રીકરા છે, મારી લાંબી વડામામાં વડામા રીકરા છે, જોને મારું બહુ મગરુદ છું, અને જોન! વડામા જોની હું તુંને દાઢ જોડી કહું છું, કે આપણા ખાનદાની નાખન નાખેલી ના લગાડ. આવા મોટો કરી તુંને ક્યાં મગરો ? અને આખરે હું તુંને કહું છું કે, આપણી દાઢત તરફ નજર દેંક, પણ અમ ! બસ ! હવે વધુ બોલીશ નહીં, અને જોને પછે માણસ પૈસા મોંઘવા આજ્યો, ત્યારે પણ લીસી પાસે મારે માંગવું પડ્યું."

"શું માથજી ?" જોનીએ બહુ ચુસ્તથી લાત બનીને કહ્યું. "ત્યારે શું તમે એમ કહેવા માંગો છો કે તે પૈસા તમે લીસી પાસે કીધા લીધા ?"

"હા, જોન જો ખરું છે ! જો આપણે તે માણસને વગર પૈસાએ કાઢી નહીં મુકતે, તો બીન સનરસો કરનદાર ગ્રીષ્મ પછીએ માફક આવીને દુમરો કરતે."

"માથજી હવે તો બહુજ અવાજ થઈ મથું છે," અને આમ બોલતાં જોને પોતાનાં ધડીયાલમાં જોયું.

પછી મીસીસ રીકરા તેને થોડા અગ્રીમાંના બોલો કરી તેના કપાલપર એક ચુખી લીધી અને જોનેને પોતાના બી-અરમાં ગરક થયેલા મુકી લાંબી આવી ગઈ.

બીજી સદવારે જોને જોની નાસ્તો કરવા ગયો, ત્યારે પણ તે બીચારોના છાપ તેના મોંદરા ઉપર પ્રગટ દીઠો દતો, અને ત્યાં તેને પોતાના માથાપને અને મીસ લીસીને જોયાં.

તે બે સ્ત્રીઓ આજે બહુ ખુશીમાં દેખાતી હતી. તેની મા પણ એવી દોરતી હતી, કે તેણીને કોઈ જાનની ચીજ અજાત કરજના કમની શીકર ન હોય ! પણ ત્યાંજ એક

સગડી આગળ એક ઘરડો શખસ જુની ફેશનની એક લાંબી ખુરસી (ઈર્મીચેર) પર પોતાના બંને હાથો લાંબા કરીને બેઠો હતો. આ જોનીનો બાપ હતો કે જે બીચારો લકવાના અતી મુશ્કેલી રોગથી હમેશાનો દુઃખી હતો.

તેનું ધ્યાન પણ તેના શરીર જેવુંજ નબળું બની ગયું હતું. બ્યારે તેના દીકરાએ તેની તરફ જઈ તેના બંને થંડા પડી ગયલા હાથો પોતાના હાથમાં લઈ પુછ્યું, કે તે કેમ હતો ત્યારે તેને નબળા પડી ગયલા અવાજે કહ્યું, “નનાં દુઃખો વધારા દીકરા ! નનાં દુઃખો શીખાય બીજાનું કંઈ નથી.”

પછી તેઓ નાસ્તો ખાવા બેઠાં, અને બહુ ખુશ મીઝને વાતો કરવાને જોને પોતાથી બનતું કહ્યું. પણ અકસોસ ! તેનાથી તેમ બનીજ શક્યું નહી.

પછી તેની દસમુખી મા પોતાના ચાકર સાથે કંઈ વાત કરવા જતી હતી, તેટલામાં ટપાલના સિપાઈએ તેણીના હાથમાં એક કાગળ મેલ્યું, જે પર એક ખાટકીનો આંકડો હતો. તે વાંચ્યા પછી તેણીએ ઉદાસ મેહેરે જોનના હાથમાં તે પર આપ્યું.

“આ કાગળ વાંચ” તેણીએ માથાજી સાફકે કહ્યું અને બ્યારે કાગળ ઉમેડીને વાંચ્યું, ત્યારે તેના મેહેરપરની રવાની ઉઠી ગઈ, અને એક પણ મોત્ત મોત્તવા વગર તેણે તે પાછું પોતાની માતાના હાથમાં આપ્યું.

પછી મીસીસ રીડ્સ ઓરડામાંથી ચાલી ગઈ, અને જોન પોતાની ખુરસી પરથી ઉઠીને ચારી આગળ જઈ ઉભો, જ્યાં બહારની બાજુએ બરફથી બીજાઈ ગયેલું ઘાસ દોસતું હતું. તેના ખુલ્લા મનના સંતાપ અને તેની ઉદાસી એ સર્વે લીધી જતી હતી. તેણી બહુ દયાળુ હતી, અને જોનની હતી કે મીંઝ રીડ્સ બહુ બીડમાં આવી પડ્યા હતા.

જે માણસો મોઢાલામાં રહે છે, તેઓને એક બીજાનાં ઘરની હાલત માસમ હોય છે, તેમજ એનટોની ડીસપંડ લીલીનો કાકો, જેને વાંચનાર વીસરી ગયાં નહી હશે, અને જેને લીલીને એક ગંભીર દોષતની ઘણીઆણી કરી હતી, તે હમેશાં મીંઝ રીડ્સની હાલત વીશે આ પોતાની એક પુરી દીકરી આગળ વાત કરતો હતો.

ચોડા વખત સુધી લીલી અચકાયા કીધી, પણ છેલ્લે તેણી પછુ ઉઠીને જ્યાં જોન ઉભો હતો ત્યાં ગઈ.

“મીંઝ જોન,” તેણીએ નીહાકપટણે બોલવા માંડ્યું અને પોતાના નાટક હાથ તેના અજાં પર સૂકીને પોતાની અબકતી આંખોથી તેના ઉદાસ મેહેરા તરફ જોઈ બોલી “તમે મને માફ કરશો ન-પણ આપણે જુના મીઝ છઈએ-જુ તમને કંઈ પૈસાની અગ્યલું છે? તમે કેટલા ઉદાસ જણાવો છો-અરેબર જે કંઈ પૈસાની પ્રાપ્તિ હોય તો બીલકુલ આંચકો ખાના ના અને-”

જોન તેણીની તરફ ફરીને તેણીને બોલતાં અટકાવી બોલ્યો “મીસ લીલી હું તો હવે કંટાળી ગયો છું.”

ફરીથી તેણીએ થીમા અવાજે કહ્યું “જુ” કંઈ પૈસાની અગ્યલ છે? અને જો તેમ હોય તો મેં તમને કહ્યું” તેમ આપણે જુના મીઝ છઈએ, અને પૈસા મારે હું તમને મદદ કરી શકશ, કેમ જે મારા મેહેરજાન કાકો મારે મારે એક મોટા વારસો મેલી ગયા છે, ને મારે-”

“મીસ લીલી તમે એક ઉમદા દીકરા છોકરી છો, પણ તમારા પૈસો સેવાને મને કશો લક્ નથી.”

“પણ કંઈ નહી.” લીલીએ કમળીને કહ્યું “મેહેરજાની કરીને લેવો, એમ કીધાથી મને બહુ ખુશી ઉપજશે. મારા કાકાજીએ મને લખેા રૂપીયાની દોષત બધી છે, અને, તમે તે લેશો તો હું ઘણી ખુશી થવશ.”

જોને પોતાની નજર નીચી કરી અને બહુ વીચારમાં પડ્યો. તેને અરેબર લાલચ પેદા થતી હતી, અને તે. પોતાની માના મોસો વાદ કરતો હતો.

“મેહેરજાની કરી મને તમારી મીઝ જણે” લીલી બોલી અને આ બોલતાં તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપેા. આ તેણીના મનમાં મોસોથી તેના મનપર અગ્ય જોની અસર થઈ. “હું તમને મીઝ કરતાં વધારે મળ્યું છું, પણ મરીજાઈ તરફ જોતાં તેમ કરવું ન અને જોવું છે.” તેણે જવાબ દીધો.

“હું તમારી મરીજાઈમાં કોઈ રીતની જુદાઈ સમજીજ નથી.” લીલીએ લીમન થરી કહ્યું.

આ વાતો થતી હતી તેવામાં મીંઝ રીડ્સે નાજળા પડી ગયા અવાજે કંઈ બોલવા માંડ્યું. એન વખતે લીલી અને જોન બંને જણા દોડી ગયાં.

“મીંઝ રીડ્સ જુ” છે.” રીડ્સીએ તેની પાસે આવતાં પુછ્યું, એન વખતે એકદમ કોઈએ બારણું ઠોક્યું અને એક જાડી તંદરોજન સ્ત્રી અંદર દાખલ થઈ. આ સ્ત્રી તે ધરડાની દારી હતી.

“હું એવજીને અગારીપર અરેબો કલાક ફેરવવા લાઈ જઈ છું.” તે દારી મીંઝ રીડ્સની પૈગંવાળી ખુરસીનું પછાડતું હેંડલ પકડી બોલી, અને આ બોલતાં તેણી મીસ લીલી તરફ જોતી હતી. પણ જુદા મીંઝ રીડ્સ જવા માં ગતા ન હતો. “અહીંથી એકદમ જા”-તેવને પોતાની ટપ પ્રમાણે દારીને કહ્યું “અહીંથી જા ના !” પણ તેણીએ તેવ વજુના બોલવા પર કંઈ લક્ષ આપ્યું નહીં.

“ફરી આપ્યા પછી મરીજા બીચારાને જરા નીરોતે ઉઘ આવે છે.” એમ બોલી તેણી ખુરસી લાંથી ગળગલી ગઈ, અને ફરી જોન અને લીલી એકલાં પડ્યાં.

“તમારા ઘરડા બાપ મારે હું મારાં ખરાં અંતઃકરણથી દુઃખી છું.” લીલી બોલી.

“એને મારી પણ રાત દીવસની શીકર મારા વ્હાલા બાવાજી વીશે છે.” જોનીએ ઉત્તર વાળેા “જે કદાચ એવજી મરી જશે, તો અધાં માંગનારો અમારી ઉપર દુખમો કરશે, અને પછી હમારું જુ” થશે તેનો વીચાર કરતાં મારે અંતઃકરણ કોને છે.”

“અરે! નહીં! નહીં એવો વીચાર તમારા મનમાંથી દૂર કરો, અને મારી આ ગંજવર મીઠકતનો તમે થોડા ધણો બચાવે.” જોન રીડજને આ શબ્દથી થોડો દીસાસો મળ્યો.

“હું તમારે સાચક તો નથી.” તે બોલ્યો “બધાં સુધી હું મારી હાલતનું બ્યાન તમારી આગળ કરીશ, ત્યાં સુધી હું તમારો હકનો પૈસો લેવા તૈયાર થઈશ નહીં, તમે બધો છો કે અથવા અતીવ ગરીબ છો, અને તે કરતાં પણ વધારે દુઃખ બધું એ છે કે આ ધર પણ નીશાળે મેચું છે.”

“અરે! જોન પૈસાને માટે તો બોસાજ ના! મેં તમને કહ્યું તો છે કે વહાલા ડાકાજી મારે માટે એક મોટો વારસો મેલી મરણ પામ્યા છે, અને જો તમે અને કમળ કરો તો હું તમને એક સવાલ પૂછીશ.”

“અને તે સવાલ શું છે તે મને જણાવશો?”

“જોન! મને તમે આદો છો? તમારી ગરીબ હાલત વીશે કંઈ પણ દરકાર કરોના!”

“લીડી હું ધાકું તે કરતાં પણ વધારે હું તુંને મારું છું, પણ હું કંઈ સારા માણસ નથી. હું એક ગરીબ માણસ છું, અને તારી તથા મારી હાલતમાં ઘણો ફેર છે, તોપણ આટલી બધી તારી મેહેરવાની નેઈ હું અરેજ પુરું છું.” એકેન્નેકા મેહેરા સામે જોઈને જોન બોલ્યો “હું તુંને સુખી કરશ, લીડી આ ધરીથી હું તુંને સુખી કરવા પ્રયત્ન કરીશ.”

પ્રકરણ ૪ થું.

મીસ લીડી થામસ.

આ પ્રમાણે જોન ખાતાને ઓરડો (ગામ્બી રમ) છોડી ગયો.

તે એક પૈસાદાર છોડી સાથે અદરારો, કે જે છોડરી બીલકુલ તેને લાયકની નહોતી.

હજુ પણ તેને ઓરડો બહુ દુઃખ સાથે છોડ્યો. મીસ થામસ સુદર અને પૈસાદાર હતી, તેની સાથે અદરારા છતાં તે બહુ કુખી હતો, અને પોતાના ઓરડામાં નેઈ બહુ વીચારમાં પડ્યો. તે પોતાનાં મનને કહેવા લાગ્યો, “આ કામ કરવાને માટે મને બીલકુલ હક નહોતો.”

આ તેનું અદરારાનું કારણ લીડીના પૈસા, ઉમદા માંગણી, તેણીના મીઠા બોલો, અને સુદરતા હતી. તોપણ તે પોતાના ઓરડામાં બેસી ગયે વરસનો વીચાર કરતો હતો, અને આ દુઃખભર્યા દલાડ તેને બહુજ ભારી લાગતા હતા.

આ એક વર્ષમાં લીડીમાં પણ બહુ ફેરફાર થયો હતો, કે જે વર્ષમાં તેણીના કામ એનટોની ડીસપર્ડે મરણ પામ્યા, અને પોતાની પાછલ લખે રૂપીયાની દોલત તેણીને આટલે મુશ્કેલી ગયા હતા.

ખડ પુછીએ તો તેણીના બીજા કાકાને દીકરા ક્રાંક ડીસપર્ડને આ વારસો મળતાર હતો, પણ તેણી તેવજની બહુ વહાલી અને માનીતી દોપાને લીધે તેણીને ખબરો હતો.

ક્રાંક ડીસપર્ડને પોતાનો વારસ દરાવવાનો તેવજનો એક વખત વીચાર થતો હતો, પણ બીજા હાથપર તેવજ લીડીને એક વહાલામાં વહાલી દીકરી કરતાં બધાં માહતાં હતા. અને તેથીજ તેવજ પોતાની સંધળી દોલત તેણીને આપી હતી.

કેપટન ક્રાંક ડીસપર્ડ એનટોની ડીસપર્ડના મોટા બાળનો એકપુરો દીકરો હતો, જેનો બાપ બહુ જુવાન વયમાં લગામિં ગરણ પામ્યો હતો, અને લીડી થામસ પણ એવજુના નાના ભાઈની એકજ દીકરી હતી, તેણીના બાપ પણ સોલજર હતો. બ્યારે તે લગામમાં ગયો ત્યારે લીડીને પોતાની ભાઈ એનટોની ડીસપર્ડની સંભાળ દેશ જોઈ ગયો હતો અને તેનાં મરણ પછી પણ એનટોની ડીસપર્ડ પોતાના દયાળુ આસરા દેહજન તેણીને રાખી હતી. તે પૈસાદાર કાકાને કંઈ પણ છોકરાં નહોતાં તેવજની મોદરદાર પરણ્યા પછી એક વરસે ખબરી છુરા દેગથી મરણ પામી હતી. અને તેથી પોતાનાં બને ભાઈનાં બચ્ચાંઓને પોને કરી લીધાં હતાં.

ક્રાંક ડીસપર્ડ પોતાના બાપનો ધંધો પસંદ કર્યો હતો, અને તેનો સર્વ ખરચ તેના કાકાએ પુરા પાડી તેને એક મોટી જગ્યા આરતીકરીમાં આપાવી.

તે લીડી કરતાં દસ વરસ મોટો હતો. તે એક શુરો કાર્યરો, હોંમતવાન, અને માણસોમાં પ્રખ્યાત થયેલો સોલજરો હતો. તેના આટલા બધા યુજી છતાં તેના કાકાએ પોતાની સંધળી દોલત પોતાની ભત્રીજાના નાજુક હાથમાં આપવાનો ખાખીપુરેક વીચાર ક્યાં હતો. તેવજ ક્રાંક ડીસપર્ડને માટે દસ હજાર પાઉંડ રાખ્યા હતા, બ્યારે લીડીના પૈસાનું બ્યાન વરસ દહાડે વીજ હજાર પાઉંડથી પણ વધારે આપતું હતું, અને તેથીજ એનટોની મા દમેશાં તેને કમળીને તેણીની સાથે પરણવાની બોલસ કરતી હતી, કે જે તે તેણીની સાથે પુરણો તો તેઓનું સર્વ ફરીદ શીડી બધું!

જે વેળાએ તે મીસ લીડી સાથે વાતે વળગેલા હોતો, તે વેળાએ મીસ એગી એલ્યાયન સાથે જોનને દોલતી થયાને દસ મહીના થયા હતા. તેને તેણી સાથે પેટેકવેલેટી મુલાકાત આ પ્રમાણે થઈ હતી.

એક દીવસે સાંજે એક છોકરી હાથમાં એક મોટી લાકડી એક ગરમાં અરધી નાખીને બધે પોતાનો સુદર પડખો પાછીમાં જેતી દોલ તેમ જમી હતી અને જોન તેણીની પાછલ ઉભો હતો. તેણીએ જોનને જોયો નહીં કેમજે તે તેણીની પીઠ પડખાડે હતો. તેણી કંઈ પોતાને પડખો જેતી નહોતી, પણ એક ગરીબ પછીને કહાડયાને પ્રયત્ન કરતી હતી, જેની પાંખો તુડી ગઈ હતી અને ઉઝાને બહુ મેહેનત કરતું હતું.

બ્યારે જોને તેણીને આ કામ કરતાં જોઈ, ત્યારે મદદ કરવાને તેને પુછ્યું. તેણે તે ગરીબ પછીને બચાવ્યું, કે જે એક મોટું કામ પછી હતું.

આ પછી લાંબે વખતે તેને તેણીને જેવા છતાં એળખી, કેમજે તેણી દમેશાં પોતાના બાપ સાથે ફરવા જતી હતી.

પણ તેણી ઘણી મોટી ઘઈ ગયલી હોવાથી દમણા એક મોટી અગસા જેની લાગતી હતી. આથી જોને દસીને કહ્યું, “તમે તો એક મોટી અગસા ઘઈ ગયાં હોઓ,” એના જવાબમાં તેણી દસી પડી.

આ પછી તેઓ દસેશાં મળતાં હતાં, અને ખરું પુછીએ તો જોને તેણીને આહતો હતો, પણ તેના આ આદવાથી કાંઈપણ ફાયદો થયો નહીં. આથી એનું પરિણામ મોટું નીપજ્યું. કોઈ કોઈ વેળા એમની આંખોમાંથી આંસુઓ વહેતાં હતાં, અને તે ઘરમાંથી હતી, કેમકે તેણી એક એકતની છોકરી હતી, જ્યાં તે સાચે જોને પણ મરીય હતો તેથી તેણી પોતાને કડવા દેતી હતી. પણ જોને સંકટને મીઠાનથી ખમનારો માણસ હતો, જે બહુ શીખેલો અને ફનીયાંની ચઢતી પડનીની તેને ખબર હતી. જોનેના મન પર પણ આથી બહુ અસર થતી હતી, તોપણ તેણે એમીને આદવાનું નથી રાખ્યું. હવે બ્યારે આપણે તેને લીલી સાચે અદરારી મુકેલો નેત્રએ છીએ, સારે એમીનો શુંદર મેહેરો તેની સનમુખ આવી ઉભેલો તેને દીસતો હતો. અને જે એકાંત જગ્યામાં તેઓ મેહેરો વેળા મળ્યાં હતાં ત્યાં કીક નદીને કીનારે ઉભેલું મોટું લીલું ઘાસ, ઉંચામાં ઉંચા જગમી મોઝામના ઝાંડા, લાંબી લીલેતરીવાળી જગ્યા, અને નેદની પાસના ક્રાઓ, અને તેની ઉપર મુરંબી હાંવા એ સર્વે વખતમાં અને મુકાઈ ગયલું ઝાગતું હતું. આ યોગ કદાચમાં ઘઈ ગયલો મોટો ફેરફાર તેને બહુ મુશ્કેલીવાળામાં નાખતો હતો. જોને એકદમ બહુ મુશ્કેલામાં પોતાની ખુશીપરથી ઉઠેલો, અને પોતાના મનમાં અજડવા લાગ્યો, “મેં બહુજ મુશ્કેલી કરી છે. મેં મારા પોતાને માટે કામદો નેઈ એક કોમક જીવને દેવા જીવના સંતાનમાં નાખ્યો છે, પણ આ આપસ્વાર્થ પગલાંનો કાંઈ નીકાલ કરવો નેછે.” એક કાગલ લખીને તેણીને જણાવતું નેછે, કે કેવી રીતે તેણીનું આત્મકલ્પ દુખાવતું હતું.

તે પોતાની ઉરક પાસે ગયો, અને મીઠી લખવાનો સરંજામ તૈયાર કર્યો, પણ એકબી રાખ્ત કાગલ પર લખી શકેલો નહીં. હોસે તેણે પોતાની પેન ફેડી દીધી, અને બહુ ખીજવાતમાં આ નહીં ધારેલો બનાવ વીસરી જવાની કોશિશ કરી. તેણે તેણીને બરેસપતવારે મળવાને વચન આપ્યું હતું, અને લખવા કરતાં તે વખતે તેણીને મોઢે મોઢું મળીને કહેવાનું મેહેલ પડશે, એવા વીચારથી હમણાં તે સુખ બેઠો. હવે તેને નોરમનદન બધ વધીસ મીં બોરસ પાસથી કરેજ ભરવા માટે યોગ પૈસા માંગવાનો વીચાર કર્યો. તેણે લીલી ફરીથી નેઈ દીધી, પણ તેની મા બધાં એકી હતી લાં ગયો, જેણીએ (તેણીના મનથી ખુશ ખબરની) કાંઈજ વધી રાખી નહોતી. મીસીસ રીડલ તેને બહુજ ઉદાસ દીસતી હતી. “માયલુ! હું નોરમનદન નહિ છું” “હું લાં જઈને મીં બોરસને મીસીસ. અને તેણે કહ્યું. “હું લાં જઈને મીં બોરસને મીસીસ. અને પછી આ બીજાને કાંઈ પણ નીવેડો લાવીશ.” “મારી પણ સલાહ એજ છે, મને ખબર નથી કે હું ક્યાંથી પૈસા લાવું! તે પેણ બીજ વાંચ્યું?”

“હા,” જોને કુંકમાં પતાવ્યું.

“તું જો સો પાઉંડ સાધી શકે, તો તેથી પણ કામ ચાલે—અને પછી—મારા વહોરા દીકરા—” અને તેણીને કંઈ ચાદ આપ્યું હોય તેમ વીચાર કરવા પોતાના છોકરાના મોં સામું બેલા લાગી.

“અને મા! પછી શું! તેણે મેદરકારીને દસીને પુછ્યું.

“મેં રાતના મું કહ્યું તેથી તુંને ખબર તો દશેજ, અરે જોની મારે કહેલું માન. જો આપણે એટલી તંગ હાથ તમામ ન હોતે તો હું તુંને આટલો સંતાપ આપતે નહીં; પણ તું જણે છે કે આપણી હાથત દમણું કેવી છે!”

“હા! હા! હું તે જાણું છું” તેણે ચીરદાદને કહ્યું.

“હું તમારો બોરે બોલ ખરો માવું છું.” “સારે વખત કાંઈ ખાંદે છે! એક પૈસાદાર અને ઉમદા દીકની છોકરી તુંને નાજુજ કરનાર નથી, અને તોપણ તું હજી અમોને એવી મરીજ, નાતવાન હાલતમાં રાખે છે?”

“માયલુ તમારા મનને જાત કરો!” તે બોલ્યો, “હું તમારી ઝાલી ધીખામણને અનુસરીને આદ્યો છું, હું મીસ વોમન સાથે અદરારો છું.” તેણીના મુઠર મેહેરાનું નુર બદલાયું, અને આંખોમાંથી આંસુઓ વેદવા લાગ્યાં.

“તું શું મથકેરી કરે છે?” તેણીએ પોતાના દીકરાના મોંદ તરફ આનુરતાથી નેઈ કહ્યું, કે પછેખરેજ બોરે છે?”

“એ તદન ખરું છે,” તેને વધારે મંબીર બની કહ્યું, “સારીને કાંઈ અથવા મામીને કાંઈ; પણ લીલીએ મારી સાચે પરણવાને વચન આપ્યું છે.”

મીસીસ રીડલ પોતાનાં આંસુઓને અટકાવી શકી નહીં, પણ તે આંસુઓ આભાર અને ખુશીનાં હતાં.

“મારા વહોરા! મારા વહોરા!” તેણીએ તેને હાથ લઈને માતાના વહોરાથી તેના માલ ઉપર મુખીએ લેતાં કહ્યું. “હું બહુજ સુખી થઈ છું, જોની તે મને બહુજ સુખી કરી છે.”

તેની માતાના આ વહોરાથી તેનું મન પીગદયું અને દસીને કહ્યું “આ તમારી મરજ માફક જયુ છે—પણ—”

“હું તારા પણ રાખને હવે વધુવારે સાંભળીશ નહીં.” મીસીસ રીડલ વચમાં બોલી ઉઠી, “લીલી તુંને જેવી નેઈતી હતી તે કરતાં મુલ્ય વાલક છે, અને હું બહુજ સુખી થયો છે.”

“સારે મેહેરજાની કરી મને સુખી માણસને યોગ ક ઉઠીક પૈસા લાવવા જવા દેવો,” તેણે ટકોર ચલાવી. “પણ તમને હાલ કેટલા નેછે છે?”

“રીસીસ રીડલ બહુ મમરરીથી બોલી “હવે તો કંઈ અડચણ નથી, જે વાત તે હમણાં મને લાગી છે તે મીં બોરેસને કહેજે, અને સો પાઉંડ જેવા મેહેરથી આપાય છે, તોવાજ હવેજ પાઉંડ તે તુંને આપવા તૈયાર થશે—બીજામાં કારકંડ લીલોતે જે ઘણી ચાલ તેની સાચે કંજુસાઈ કરતી હવે થતે નહીં.”

જોને નોરજ બતાવીને કહ્યું “માઈડીનાં પૈસા લઈને મધો વેપાર કરવો એ પ્રપને લાગત નથી.”

“જોની એટલો બધો મુર્ખ બની ના જા! પણ હવે મા-દર વહોરા સાહેજ. મીં બોરસને તારી હકીકત કહેજે, અને પછી જોને કે શું થાય છે.”

[સાંધુ છે.] સુલખાઈ ખુરશેહજ બુજવાળા.

સ્થર નામે એક યાહુદન કુવારીકા હતી, જેણી અતિ યુગસુરત હતી. તેણીના વડવાઓને શાહ “નેચુશાડનગર” કેદ કરી બેળીસન તરફ ધસડી ગયો, જેથી આ બીચારી છોડી નીરખાધાર નાવારેસ થઈ પડવાથી તેણીને તેણીના એક પીત્રાઈ નામે મોરડીકાઈએ પાછી પોથી મોડી કીધી. તેણીના આ પીત્રાઈ મોરડીકાઈ ઇરાનના શાહને લઈ એક બેળીદાર હતો. બેળીદાર ઇરાનના શાહ હાસ્યુરસે પોતાની બાયડી “વેશતી” ને તેણીના નકી બજાવના કોઈ વાંકેને માટે રાણીના દંડમાંથી રદ કરી દહાડી સુધી, સારે બીજી બાપડી કરવાને આખાં ઇરાન સર જમીનની સુદર કુવારીકાઓને “સુઓન મેહેશ” માં એકી કરવામાં આવી; કે જેથી શાહને જે ગમે તે પસંદ કરે.

આ સંધળી “સુદરીઓમાંથી શાહની પસંદગી આપણી યાહુદન કુવારીકા એસ્થર પર હતી, અતિધણી ધામધુમ સાથે તેણીને તાજ પેદાશથી શેહેનશાહઆનું બનાવવામાં આવી. શાહ તેણીની ભત્રીંયા યા તેણીના વડવાઓનાં કીસમતથી બેળીદાર હતો. તે ભણતો ન હતો કે યુગસુરત એસ્થર એક યાહુદન હતી.

તેણે અંબલુપણે પોતાના વજર હાથાનંને ફરમાવ્યું, કે સર્વે યાહુદીઓને ઇરાનમાંથી બસમુખથી હળેડી નાખી તેઓને નાશ કરી તેઓની સંધળી માત્ર બીકકત જાત કરવી.

મોરડીકાઈ-રાણી એસ્થરને પીત્રાઈ-એ એ વાત અંબલુતાંજ રાણી એસ્થરનાં કાનપર નાખી તેણીને કહયું, કે તેણીનાં સર્ગો વહાલાં અને ભતભાઈ વહી, પણ તેણી પોતે વરીકે આ હુકમમાં આવેલી કહેવાય, જેથી તેણીના પણ નાશ થશે. તેણે તેણીને અરજ કરી કે પોતાની ભત્રીંયા હીમત લીધી પોતાના બાદશાહી ધણી પાસે જઈ પોતાને અને પોતાની ભત્રીંયા બચાવવી.

વળી મોરડીકાઈએ શાહના હુકમનામાંની એક નકલ એસ્થર પર મોકલી વધુ બજાવ્યું કે “સુદ” તેણીએ પોતે શાહ પાસે જઈ પોતાની શરીર જુવાનથી તેની ઉપર અસર કરી પોતાને અને પોતાની ભત્રીંયા બચાવવી: શાહ પાસે પોતે અરજ લઈ જવાથી શાહ તેણીનું માનશે.

એસ્થરે જવાબ વાલ્યો કે “શાહના માણસો અને તેની

આખી રૈયત બણે છે, કે શાહની પરવાનગી મેળવ્યા વિના એકાએક તેની દરબારમાં અરજ લઈ જનારને તે મારી નખાવે છે. દક્ષત જે ધણી તરફ તે પોતાનો રાજદંડ ઉઠાવે છે અને તેને તે ધણી હાથ લગાડે છે, તે તેને જતો મુકવામાં આવે છે. હજી ત્રીસ દહાડા થયા તોથી મને શાહે પોતાની દરબારમાં તેડી નથી.”

આ વાતનાં જવાબથી નીરાશ નહોં થતાં મેરડીકાઈએ ફરી એક વાર તેણીને અરજ કરી કે—

“એકાએક એવું બણીનેજ, તને રાણી કીધી હશે, કે જેથી યાહુદીઓની ભત જાયે, વાસ્તે હજીથી હીમત પકડી કોઈ કરવું.”

આ ઉપરથી એસ્થરે કહેવાયું કે તેણીને માટે અને સંતે માટે ઇરાન સર જમીનપર વસ્તા દરેક યાહુદીઓએ તથા દીવસ ઉપવાસ પાળી નિમાનમાં આપેા દિવસ ગાળવો. ત્રીજે દીને તેણી શાહની દરબારમાં અરજ લઈ જશે. “તેમ કરતાં બે દુ મર” તે કોઈ ધણું કહેવાયો નહી. મારી ભત્રીંયા જવાવવા હું મારા ભત્રીંયા દરકાર કરતી નથી.”

આ તે બતી, બહાદુર, વહાદાર એસ્થરના બોલો હતા. બીજે દહાડે પછથી તે બાંધાંધી મીઠી અમેરેના સર્વમાદ સજી બાદશાહી બપોરે કરી નીચી નગરે તેણી પોતાના બાદશાહી ધણીનાં તખ્ત પાસે જઈ ઉભી.

તે વખતે ઇરાનનો શાહ સમન્વેા, કે દુશ્મકમાંથી આ કેાઈ રૂપવત ફરેસ્તાઈ અવતાર તેની દરબારમાં આવી ઉભો છે. શાહે તેણીને ફરેસ્તાઈ અવતાર જેઈ કોઈ પશુ વિચાર્યો નિના પોતાનો રાજદંડ તે ધુમતી સુદરી તરફ ઉઠાવ્યો. એસ્થરે બે દમકો નગદીક બરી ઉતાવળમાં પોતાનાં નાજુક આગલાં તે રાજદંડની ટોચ પર મોડવી દીધાં અને પછી હંચુ બેવાની હીમત કીધી.

શાહે જ્યારે તે ફરેસ્તાઈ અવતાર પોતાની બાપડીનોજ બેલ્યો, સારે તે શુરસે થવાને બલેબે આર રાજ થયો અને પુણ મીનજને બોલ્યો—

“મામ એસ્થર, તને થું જોઇયે છે! તને શાની ગરજ છે? હું તે માંથી તે આપવામાં આવશે. માદ અરજી વાનેતખ્ત આપવા હું તૈયાર છું.”

શાહની મેહેરબાની મઝી સુધી. એસ્થરને હીમત આવી, તેણીએ ધીમે ધીમે શાહને પોતાની હામત અને અરજ કહી સંબળાવી. તે ફરેસ્તાઈ અવતાર જે કહે તે તુરત કસ્ટમ કરવા શાહ તૈયાર હતો, જેથી યાહુદીઓના દુશમનેા ઉઠ્યા વડ્યા. તેઓની ભત તારાજ થતી અટકી. આ દીનથી એસ્થરને પોતાની ભત બચાવનારી કહી સર્વે પુજવા લાગ્યા. તે દહાડે “ધુરીમની મેજબાની” થઈ અને તેજ દહાડેા આજ સુધી દરેક દેશેદેશ વસ્તા યાહુદીઓ તેહેવાર તરીકે પાળે છે.

બીસ મેહેરબાનું કાવચાજ દાવર.

પરણ્યા છતાં મુખી કેમ થયું.

“પરણ્યા છડીમાં તદન મુખ મેળવવાની વડો રાખી તમે પાળાને કમતા ના. આ દુનિયામાં માનની જેટલો હર સુખીનું મુખ લેખતો રોકે, તે કદાચ વધારેની આશા રાખતા ના. સંખ્યા આકાશ જેવું અને અમરવરખો” લગન તમેને મોકલ્યાં કરતું” તમી તે છડીથી હાથ ઝાલો-પસની ફેરવીને મારક વાદળા વ-મતી તદન છડી નથી.”

FELLS.

રણીયાં છતાં કેમ મુખી થયું.” આ રહેતનની વાણજેમાંની એવુંનું વિચીત્ર વામ હતું, જે બેશક કોઇ નવાં પર-મેજાં લેડાનાં મોંઢ ઉપર થોડ વખ-તનું ગુસ્સાનું વાંદજ ફેલાવવા પુરતું હતું. નરથી મલેજે થા કાંઈ કદાચી જે જુવાનું સાપ્તો એક બીજને ખજે છે, અને મોત પોતાની મરસ રીતબાતથી વેતે છે, અને એક બીજનું મારે વિચાર કરવા ઘેર નાથ છે. જુદા પડ્યા પછી તેમને મેહન મુખ-કારક લાગતું નથી. મારે તેઓ ધારે છે કે પરણીયા પગી તેઓ નજર મુખી થશે. પણ એમ બનતુંજ નેહ્યે, એ સામેત થતું નથી. આપણું મુખનું પ્રમાણ આપણી પોતાની વનંજુક ઉપર આધાર રાખે છે. ધણીક નવાં બેંગાં એવેા વિચાર રાખતાં હોશે છે, કે ગમે તેવીથી તેમની વનંજુક હોય તોથી લગન તેમને મુખ બજાવાની કાંઈ નહુઈ શક્તિ ધરાવે છે. અને ન્યારે અનુભવ તેમને શીખવે છે, કે બીજ હરેક કીમતી ચીજની માફક ધરતું મુખ મેળવવા મારે પણ ધીરજ, મન સ્વાધીનતા, અને પોતાનાં છડીનીં સા-થીનાં મોખો ધ્યાનમાં લેવાની નજર છે, ભારે નેઓ અન-યમ થાય છે; અને નોખી પરણી છડીનું પેહલું વડે પુરું નહીં થાય તેની અગાઉ ધણીં લેકા-લેકાથી કાઢે છે કે “કેકેલીન”ની બાજબ “પરણ્યા છતાં કેમ મુખી થયું,” એ અરેખર અન્યાસ કરવા લાવક છે. ભારેજ તેઓ નજી છે કે જે રસ્તા ઉપર તેઓએ તદન ગુલાબની અમ્મા રાખી હતી, તેના વીપરવેશ કાંટાઓથી, તેમની બાજવા કરવાને સહનતા અને સમુચીતી વદર છે. મોટી કમરનાં કમરો રાખેલા, જેઓ બોલે છે કે લગન એક નુકસાન વમરની રમત છે; તેઓ જો એ મારે વધુ નજીનો એવા તુક ઉપર આવે-ગુદી. પ્રીતિનાં રા-વયને ગુસ્સા અને સખગાથી બ-યાવ કેરવોતી પુરતી સમજેતી લેવામાં આવે અને ચોક્કસ આદાઓમાં પહોતાં અટકેલામાં આવે, તો લગનની છડી મુખી થાય. અને આગુવાલાંની પ્રીતિ ગમે એવીથી મજ-બુત હોય તોથી એક પેહલની માફક મતદિર પડનાં સમ-જુતી કરી નાખવાની નજર છે. લગનની છડીનો સોનેરી

કાપદે “મદન કરતું અને કામા કરતું.” જો બને બાજુ-વામાં શીખે નહીં તો જલદીથી પ્રીતિનો ગાંઠ કોસ પડી ગય. બીજ ધણી ખરી ચીજેની માફક લગનની છડીમાં પલ્લુ સારી કારવાળ અરથી લગાઈ હતીયા બરેખરની છે. પણ સારી કારવાળો ફેટલી મેહનકાથી ખરાજ સ-ભાવ કે એવાંજ બીજનું કારણો નિપદક કરે છે, અને ભારે આપણે જે “પગલાં પ્રુથાલી સાથે ભરતે તે દમગીરી સાથ ભરવાં પડે છે.” અરેખર એવાં થોડાંજ લોકો છે કે જેઓ ફેટલું મુખ મેળવતું નેહ્યે તેટલું મેળવે છે. કારણકે આ-જીનો મોટો ભાગ મેહનન વગર મુખ મેળવવાની આશા રાખે છે અને બધાં મુખી મોગ ધણી ધણીમાંથીને જુકે “પાંડવા આગળ બાપી ઉગતું” રેહતું નથી, ભાં મુખી એક બીજની કદર તેમને લાગતી નથી.

જો તમે અરેખર મુખી થયુંજ હોય, તો પરણી છડ-ગીમાં તમારી મરજીનો ભાગ વારંવાર આપવાનું નેહ્યે. બીજને ખુશ કરવાની શક્તિ આપણું દીમ મુખથી ભરપુર કરે છે. બીજનો મોખો ઉચકી લેવાથી આપણાં હંડાં કાપ-રથી ભાર ઝોહો થાય છે. બીજના મુખની ખીજવણી અરેખર આપણી પ્રુથાલીને રક્ષે છે. બજો ના, મેળવે ના, વાવળી ના ફરો, કાપેલી ના” કરો, બીજનો મોખો ઉચકો ના, અને તમારા ભોજ તમે ક્યોઈ નજી. નેઓ મદદ કરવા કરતાં મદદ મેળવવામાં વધારે મેહનકા અને મુખ ગણે છે, નેઓ અરેખર કંગાળ છે. નેઓ ધારે છે કે જેઓ તેમને આડે છે, તેઓ તરફથી દયાં, પ્રીતિ અને સંભાળ મેળવવાનો તેમને દક છે; પણ ફેટલી સંભાળ, ફેટલી પ્રીતિ અને ફેટલી મદદ તેઓ બીજને આપવાનું વાળની ધારે છે, તે તો તેઓજ નજી.

પોતાની છડીનો મોટો ભાગ બીજનું સાથે કેમ સકાહ સંપજમાં સુખરયો તેનું જાન મેળવવા જેવું બીજનું કાંઈ કીમતી નથી. તમે કહેશો કે “એ નજી બાજબ છે.” હા, પણ નજી ચીજે ઉપરજ ઘેરનાં મુખ હાખનો આધાર રહે છે.

લગન એક કાતરની મીસાલ છે. બે જણાં જોઈ ધણી વાર સામ સામી માર્ગ પકડે છે, તોથી જેઓ તેમની વચે આવે છે તેને શીક્ષા કરે છે. અરેખર જેઓ એક પરણ્યાં જોડાંની વચે આવે તેને જેટલી શીક્ષા થાય, તેટલી મોટી નાનાં નાનાં કચ્છા કાપવા રહે તો જલદીથી સુધેહ થાય છે. પણ ખુટું પડતાંજ લોકનાં મોંઢાં બધ કરવા અને ઘરનાં કચ્છાનું સમાધાન કરવાનું જેવડું ભારી પડે છે.

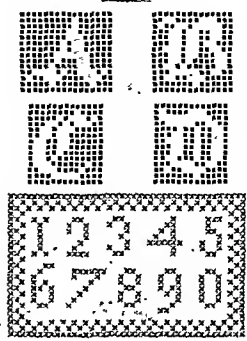
ચીજો અને પુરો પાંડવો આગમન જેટલું એક બીજને રાજ રાખવા આહતાં હતાં, તેજ પ્રમાણે પરણીયા પછી પણ તેઓએ કરતું નેહ્યે. શું એક સોનાંની વીટી એમ કરતાં તેઓને અટકાવે છે! પોતાનાં ઘેરને દુનિયામાં સૌથી પાદાલી અને સૌથી ચળકતી જગ્યા કરવા મારે તેણીમાં ધણીને મનપસંદ યઈ પડવાની એક ચીજી તો

બેવડી ફરજ છે. પરણી વખતે તેઓ એક બીજાને માન આપવા, માહવા, અને તામે રહેવાનું વચન આપે છે; અને ઘેર ગયા પછી બેમાંનું એક જણ કહાય છે કે “તું તેમ નહીં કરે.” અને લાંબી વખતે વચનો ભરીને ચર થાય છે. છેવટે જે જુવાન બેમાંનો પરણેલી છંદગીમાં પડીયા છે, તેઓને જુદાનો વિચાર નહીં કરવાની સલાહ આપીયે, નો તેમાં ક્યા કરતાં ધાન્યપણ અને વધારે ભેદ્યો છીયે. ને સાહેબ આપણને સમજાવે દુઃખમાંથી બચાવ કરનાર છે, માટે જે ધણી ધણીમાંની તેની યાદ કરે નહીં તેઓને પરણેલી છંદગીમાં ખરે શુભ મેળવવાનો થોડાન સંભવ છે. જેથી સોમરવીશની છંદગીને લગતા હેવાલનો થોડોક ભાગ આ વગોએ વાસ્તવિક થઈ પડે છે. “આરે તેણી નાની હતી, સારે તેણી અને તેણીનો ભાઈ પોતાની બીડકણ માતા સાથે દરીયામાં સેંદસ કરવા ગયાં. દાદડા સુકાંપાળો હતો, પણ પવન ચડે ચલે દુનો; અને માટે બેસવા પછી મોટા એકા ખાતી હતી. “બેબાઈ,” જે માણસ દંકાલનો દુનો તેને મીસીસ ફેરફારે કહ્યું, “તું તારી ઉપર બારસો મણું છું,” સંભાળીને દંકારતો. “જાનું, પ્રીતી ઉપર બારસો ના મુકો, ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખો,” ગુભરાતમાં તે બાનું ભોલી હતી. “અરે, શું એકલી બધી ધાસ્તીમાં આપણે આબ્યા છીયે !” હા, એટલી બધી ધાસ્તીમાં આપણે ફરેક લખને છીયે. જેમ મોતને વખતે તેમજ લગનને દીવસેથી ખોદાન આપણે નેરેદ્યાન છે. ફક્ત દેખાઈથી ધાસ્તી અને હુખની વખતેજ આપણને ખોદાની લાનંદીની જરૂર નથી. આપણાં સુખને વખતે કે બ્યારે સમજાવું. જુદાન અને રમણ કામે છે, સારેથી આપણું સમજાવું પાર પાડનાર તેજ સાહેબ છે. નેને તમે યાદ નો કરો, અને કહાય તમે જે શુખ આજે બ્રેમરોહો, ને યોવતી કામે તમારી કુઝાલીવનથી થઈ પડે.

શિખા.

એક નાનાં બાળકને મળેલો “લીછળન આવ ગાન” નો ખેતપાન—જેની કાંતી નામની એક દસ વર્ગની માત્રી ઠાકરી, જેણી મહાદે ખાતે પોતાનાં મામાજ સાથે રહે છે, તેણીને થોડાંકાનાં પ્રદર્શણમાં જની કવારેઆની બેસી એક વેનને ગેવે વડે વેકસગાતમાંથી બચાવવા માટે ફ્રેન્ચ “લીછળન આવ ગાન” નો યોદ્યેદ આવવામાં આવ્યો છે. એક દીવસે ફરવા જતાં તે ઠાકરીએ જોયું કે એક કંડી ખાદ પસાર કરવા માટે બાંધેલા પુલ ઉપર આગ લાગી હતી, અને તે ઉપરથી વેન જઈ ચાકે નહીં એમ હતું. તેણીએ ઊગળ પોતાનાં દીકમાંથી કાતી ફેસનજનો પેટીકોટ કદાચો, અને તે તરફથી વેન આવવાની હતી તે બાજુ તરફ દોડી ગઈ, અને જેની તે વેન નજરે પડે કે તેણીએ પોતાના સતો પેટીકોટ દવામાં ઉડાડ્યો, અને જેની તે વેન હતી રાખવાને તેણી સમીપવાન થયો. જેમાં નજીક ૭૦૦ ડાઘાઓ દાના. તેઓમાં મીકાનો જના કેસાક ફ્રેન્ચ દાના. અને તે લોકોએ કાનસ પાછા ફરવા પછી તે ઠાકરીની સનવસુકતા માટે મરનાર પ્રેસીડેટ કારણને ખબર કીધી, અને તેનાં પતીલાનમાં ઉપડ્યું કાયક દીખા તેણીને મરડું છે.

લ રવા-શું થવા વીશે.

શિખા.

શિખા ને લગતું.

તાંબોતાનો આમલેટ—ચાર તાંબોતા, એક આઈસ પડને આટા, ૭ ટા, થોડું નીમક, મરી અને ફળ. તાંબોતાને ઠોસીને તેને ઝીંબા ઝીંબા કાપો, આજને દુધ સાથે મેળવીને મસાલો, સાર પછે માંદે ઠોડો અને નીમક, મરી નાખો, અને છેલ્લે તાંબોતા ઉમેરો. પછી કસાઈમાં થી કસાવી અંદર ઉપરી મેળવવા દેડો. નીમેનું પડ લાસ કાપને આમલેટની માફક બાલી કાપી બાનુથી બસાવર લાસ કરીને કસાવો.

ફ્રેન્ચ બીન્સનો આમલેટ—બે મોટા ચમચા મરી ફ્રેન્ચ બીન્સ, ચાર ટા, બે મોટા ચમચા મરી જેડની પતીર, નીમક મરી અને થી. ફ્રેન્ચ બીન્સને બાકી તેના પછા ઝીંબા ઝીંબા કરેક કરવા, પછી ઠોડીને ફ્રેન્ચ કસાઈમાં તેમાં નાખવા, સાર બાર તેમાં પતીર અને નીમક મરી નાખવું. બધાને બસાવર બેસાડ કરી કસાઈમાં થી કસાવી તેનો આમલેટ બનાવવો.

કીમ આ-લા-વાડેલા—ચાર દોડધાનાં સ્પાઈ કે, એક ગલાસ રોટી, અરબો મલાસ કાનડી, દોડડ પારોટ કીમ, એક ચમચી લીલુના રસ, અરબો આઈસ છવેતાણ, થોડી “મેપ્રો-કોટ” ની જેલી અને નજી આઈસ ખાંડ. સ્પાઈ કેની કાનુરીએ પાકે તેના એક પડ ઉપર જેલી લગાડે બને કાનુરીએ સેનડરીયની માફક સાથે જેલીને રહેવા દેવો. પછી તેપર રોટી અને કાનુરી રહેવો. હવે થોડાં દુધમાં છવેતાણને પીનકાતી, બાકીમાં કીમનું કીમ વડદાવવું, તેમાં પેક્ટ પીનકાતીનું છવેતાણન આંડ, અને લીલુનો રસ રહેવો, સાર ખાત એક મોટાને સાફ કરી તેમાં ઉપરી મેળવવાની વાલ “કીમ” થોડું દરનું પછી અંદર ઉપરમાં કેની થોડી કાનુરીએ મુકવી, પછી પાક થોડું કીમ રહેડું, એ શુખ મોટા બસાવ ત્યાં મુકી કરવાનું. મલાડ કીમ આવે તેમ કરવું. પછી મોટાને અલોટમાં બાંધવા સુધરે નાખુ.

પરણ્યા છતાં સુખી કેમ થયું.

“પરણ્યા છાંદશમાં તદન સુખ મેળવવાની વડી રાખી તમે પાતાને કમતા ના. આ કૃતિયામાં માનવી જેટલો હલ સુખીયું સુખ લેખી શકે, તે કરતાં વધારેની આશા રાખતા ના. કાપણી અસ્થલ અને અવગતમાંથી લગન તમને મોકલાઈ કરતું નથી. તે છાંદશ કાંઈ આશીર્વાસની રેકડીની માફક ચારણ વગરની વાત બહારી નથી.”

FLUKE.

રણીયાં છતાં કેમ સુખી થયું,” આ રેકડાનની પાથળેમાંની એકજું વિચીત્ર તામ હતું, જે બેસક કાંઈ નવાં પરણેલાં લેડાનાં મોંઠ ઉપર ચોડા વખતનું ગુસ્સાનું વાદલ ફેલાવવા પુરતું હતું.

નરણીય સંભોગે યા કાંઈ કસાથી જે જુવાન સખ્સો એક બીજાને મળે છે, અને પોતા પોતાની સરસ રીતભાતથી વર્તે છે, અને એક બીજા માટે વિચાર કરવા થેર નથી છે.

જુદા પડ્યા પછી તેમને સેદન સુખ કારક લાગતું નથી. માટે તેઓ ધારે છે કે પરણ્યા પછી તેઓ જરૂર સુખી થશે. ધણ એમ બનતુંજ નેહવે, એ સાચેત થયું નથી. આપણાં સુખનું પ્રમાણ આપણી પોતાની વર્તણૂક ઉપર આધાર રાખે છે. ધણાંક નવાં લેડાઓ એવે વિચાર રાખતાં હોય છે, કે ગમે તેવીજી તેમની વર્તણૂક હોય તેથી લગન તેમને સુખ બક્ષવાની કાંઈ ભદ્રું શક્તિ ધરાવે છે. અને ત્યારે અનુભવ તેમને શીખવે છે, કે બીજા દરેક કામતી ચીજની માફક ધરતું સુખ મેળવવા માટે ધણી ધીરજ, મન સ્થાપીનતા, અને પોતાવાં છાંદશીનાં સાથીનાં શોખો ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે, ત્યારે તેઓ અનુભવ સાચ છે; અને તેથી પરણેલી છાંદશીનું પેદવું ‘વર્ગ પુર’ નહીં થાય તેની અગાઉ ધણાં લોકો શોધી કાઢે છે કે “રેકડી”ની આગલ “પરણ્યા” છતાં કેમ સુખી થયું,” એ અરેખર અભ્યાસ કરવા લાગે છે. ત્યારે તેઓ જાણે છે કે ને રસ્તા ઉપર તેઓએ તદન ગુસ્સાળની આશા રાખી હતી, તેના વીખરાયેલા કાંઠાઓથી, તેમનો બંધાવ કરવાને સહનતા અને સમજીની જરૂર છે. મોટી ઉમરનાં કુમારા સખ્સો, જેઓ એકે છે કે લગન એક નુકસાન વચરની રમત છે; તેઓ જો એ માટે વધુ જાણે તેઓ તરફ ઉપર આવે-હાલે. પ્રીતિનાં રાગ્યનો ગુસ્સા અને મખતાઈથી બંધાય કેરવોતી પુરતી સાંધચેતી લેવામાં આવે અને એકસ ખાંડામાંથી પેદા અટકાવામાં આવે, તો લગનની છાંદશી સુખી થાય. અને બાળવાણીની પ્રીતિ ગમે એવીજી મલ્લુત હોય તેથી એક વાળની માફક મતદર પડનાં સમજીતી કરી નાખવાંની જરૂર છે. લગનની છાંદશીનાં સોનેરી

કાપડો “સદન કરતું અને શ્રમા કરતું,” જો જાને બાળવાણી શીખે નહીં નો જરૂરીથી પ્રીતિનાં મોંઠ દીસે પડી જાય.

બીજા વાળી ખરી ચીજોની માફક લગનની છાંદશીનાં ધણ સારી શરૂઆત અર્ધી લશર્ધ હતીયા બજાબરની છે. ધણ સારી શરૂઆતો કેટલી સેદલાઈથી ખરાબ સ્વાખાવ કે જોનાં બીજાં કારણો નિષ્ફલ કરે છે, અને ત્યારે આપણે જે “જમણાં પ્રુથાવી સાથે બંધતે તે દસગીરી સાથે બંધવાં પડે છે.” અરેખર એમાં થોડાંજ લોકો છે કે જેઓ જેટલું સુખ મેળવતું જોઈએ જેટલું મેળવે છે. કારણકે બાકીનો મોટા ભાગ સેદનવ પગર સુખ મેળવવાની આશા રાખે છે અને ત્યાં સુધી મોળ ધણી ધણીયાંણીને છુટક પાડવા આગળ આવી ઉઘું રહેતું નથી, ત્યાં સુધી એક બીજાની કદર તેમને લાગતી નથી.

જાહેરગામના આર.સી. સેનાશ્રી બાલવચામાં
આવશે.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

નિ સાં ક ળ્યુ—સ પ ટે મ બર ૧૮૬૪

	સફે.
૧. એક માતાની કેળવણીનો ખટલો—(લખનાર Two Old Maids).....	૧૨૫
અચળ બુધ્ધીનો ખટલો ગંગા, મરીબીમાંથી કંઈક પતી થયલા વેપારીની વાર્તા.	
૨. રૂબેનારા છોકરીઓ—(લખનાર Ruby).....	૧૫૩
૩. એક હાકલરની હાથરીમાંની વાર્તા—(લખનાર ખેરશેદ).....	૧૫૫
૪. ખીસીસ દોરોથી બીસ—(ચીત્ર સાથે)—(લખનાર Ruby).....	૧૫૯
૫. સ્ત્રીની ખરી કીરતી—(લખનાર હમબાઈ).....	૧૫૯
૬. મુનાને મુળની વાર્તા—(લખનાર 'મુલબાઈ' ખુરશેદજી મુખવાલા).....	૧૬૧
૭. આડપાણુ અને તેમનો વધારો—(લખનાર S).....	૧૬૪
૮. લેડી જેન ઓ—(લખનાર ખીસ મેલરબાનું કાગ હાવર).....	૧૬૫
૯. કામળ લખવા વીશે યોડીક મુચના—(લખનાર ખેરશેદ).....	૧૬૮
૧૦. બરવા-મુચવા વીશે—(ચીત્ર સાથે)—(લખનાર ખીસામ).....	૧૬૮

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૬૬.

સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૯.

અંક ૭૭૭.

ૐ એક માતાની કેળવણીનો અદ્વલો. ૬

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હવે પ્રકરણમાં દરજાવેલી બીનાઓને બે વરસ થઈ ગયાં છે. આપણુ જે દલાણની વાત કરે છીએ, તે દલાણની સદવાર ઘણી ખુશનુમા હતી. મરચું, ટ દાણનાં બેસવાનાં ઝોરણની સખળી બારીઓ ખોલી છે. બારી આગળના એક કોચ પર પીરોજન અરેબીને બેઠી છે, અને થંકી પચમની બેઠેલી બારીમાંથી રમતી રમતી બારી તેણીના શીઝા ગાંઠો સાથે ગેઝ કરે છે. તેણીને છેલ્લી બેથાને બે વરસ થઈ ગયાં છે, તેટલા વખતમાં તેણી ઘણી ફેરવાઈ ગઈ છે. કુખખરી રીતે ફેરવાઈ ગઈ છે. તેણીનાં મોઢાંનાં હેખાવ હજુ બચ્યાં નેહો છે, અને જોને લીધે તેણી પોતાની ખરી ઉમ્મર કરતાં નાની લાગે છે. પણ તે ચેલેશનું તુર, તેની ખુશસુરતી ભરી ખુશખબી જતી રહી છે. હવે તેણી પોતાના આસપાસના પ્યારથી પોતાનાં દીવાને સંતોષી રાખવાની કોશિશ કરતી હતી. પણ પેલા કુલ પ્યારને દાખી દેવાની કોઈ પણ કોશિશ ફલેશ્વર નીવડતી નથી. પારકાં માણસો હજુ તેણીને તનદરોસ્ત અને ખુશસુરત ધારતાં હતાં અને તે વેળા પોતાનાં મજાપ તરફથી ખીંછ બાતવું બોલેલું સાંભળી તેણી અજબ થતી. ફરનગ દરગુરની વાત કરવાને હવે કોઈ અચકાતું હોય તેવું લાગતું ન હતું. પોતાના સાંધી ઉપર તે કેટલી હેતબી તકેદારી રાખતો, અને તેને દરેક સારે મારે લઈ જવાની કોશિશ કરતો, તેની સચળાં વખાણુ ગાતાં. જમશેદ ઇચ્છકમાં

અતી માંદો થઈ ગયો હતો, અને તેના સાથીની સંભાળીને તેની ઝંઘડી બંધી હતી. આ વાત સાંભળી પીરોજન બહારથી કોઈ પણ દેખાવ કરતી ન હતી, પણ અંદરથી તેણીનું દીઝ ફેટકું ધપકતું હતું તે તો તેણીને જણતી હતી.

આજે સદવારે બારી આગળ બેસી તેણી મેહેરવાનજી ડાકટરનાં મેહેરબાઈ સાથે વાત કરતી હતી. મેહેરબાઈ અવાર નવાર મરચું દાણમાં આવતાં હતાં, અને તેણીનાં નરમાસ બંધા બપોસથી પીરોજન તેવબની ઘણી માનીતી થઈ પડી હતી.

“તમારી શરીરન પોતાના બાઈના પાછા ફરવાની ખબર સાંભળી ખુશ ખુશ થઈ ગઈ હશે?” મેહેરબાઈ તે વીરે પીરોજન આગળ બોલેલાં હોવાથી તેના જવાબમાં તેણીએ કહ્યું. અને મેહેરબાઈએ હાનો જવાબ દીધો. “તમારે શીરોઝ શાવક સરાફને બોમખતો હતો કે? તેને કોઈ ખબર પડી હશેની કે તેને તેની પેટી પરથી એકદમ શું કામ કઢાડી મેળ્યો?”

“મારે શીરોઝ પોતાની રેજમેન્ટ સાથે થોડો વખત કરાંચી ખાતે રહેલો હતો ખરો, પણ તે વેળા તે શાવકને પોલેન્ડ થોડો મળતો હતો, વળી કહેલું કે શાવક ત્યાં એવી ખરાબ સંજોગમાં ફરતો હતો, કે શીરોઝ બનનાં સુધી તેવધી ફરતો ફર રહેતો. તેને શું કામ કઢાડી મેળ્યો તે વાત હાલ તરત તો બેઠના પરગમાં સંતાપથી લાગે છે. શીરોઝ કોઈ તે વીરે લખ્યું હતું ખરું, પણ એટલું બરમમાં કે મને ફરી લખી પૂછાવા ગમ્યું નહીં. મને તો બીલક લાગી હતી કે જમશેદજીપર આ ખબરથી ઘણી ખરાબ અસર થશે, મને તો ખ્યાલ પણ ન હતો કે ગરીબ બીચારાં જરબાઈ તેના ફટકાથી કચડાઈ જશે.”

“થોડાંઓને ખબર છે કે તેવલુ પોતાના દીકરા પરથી ફેટલાં ચરી શીરોઝ હતાં. જો કે તે માતાનો પ્યારજ હતો, પણ તેજ પ્યારથી તેવલુ પોતાના છેકરાનાં ભરીપતો નાશ ક્યો છે. જે દલાણની તેણે કાબેજમાંથી કઢાડી લુકવામાં આબો, તે દલાણી તેવલુ લોકમાં બેલાયાને સરમાતાં, તેવલુને મળ્યા વગરજ તે કરાંચી ચાલી ગયો એની તેણે સાક”

ક્યું નહી. હજી તેણી આશા રાખતાં હતાં, કે કોઈથી દલાડાં તેવણનો દીકરો દુન્યામાં સારું નામ કલાડશે, અને સાર પછીની નીરાણી તેવણને એક તત્પરારના ફટકા મી- સાસ થઈ પડી."

"આ ખજર સાંભળ્યા પછી તેવણ કેટલો વખત છવ્યાં?"
 "મેંત્રીસ કલાક પછુ ન હશે. જમશેદજીએ તે ખજર તેવણને કહેવાને પોતાને આશકત નેઈઈ મારાં-મમા અને આવાં પાસે તેમ કરાવ્યું, અને તેઓએ ઘણી નરમાશ અને પ્યાર ભરી રીતે ક્યું; પણ તેઓની ગમે એવી સંભાળ ગત લાગી નહી. અને તે સાંભળ્યા પછી તેવણ બેચુદ્ધીમાં પડ્યાં, તે પાયાં હાથોજ નહી."

"અને જમશેદજી?"

"તેવણને પણ આ ફટકો જખરો લાગે, કારણકે તે- વણ અગ્રયુગ માતાં પડ્યાં હતાં, ઘોડા વખત પછી જરખાઈ એટલાં તે ફરયાઈ ગયાં હતાં, કે તેવણના ઘણી અને દીકરીનાં ઘણાંજ માનીતાં થઈ પડ્યાં હતાં, અને આશાં અને તેણીના આપ એટલી તેાં આશા રાખતાં હતાં, કે તેવણ તદન સારાં નહી થાય, તોપણ બીન્ન ધોડાં વરસ, તેઓને ખાતર છપરી. બીન્નજો પારે છે તે કરતાં જમ- શેદજી ઘણી મગજુન પ્યાર ભરી મરમ લામણીઓ ધરાવે છે, પણ ઉપક્રા માસ બનાવથી એટલી બધી અસર તેવણ પર થશે એવી અને પણ આશા હતી નહી."

"તમે છોટે છોટે એટલાં તેાં એકેક સાચ એડવકાં અને મુખી લાગતાં હતાં કે તેવણપર તેથી અસર થાય નેમાં હું અનવયન થતી નથી. જરખાઈ તરફ તેવણના ઘણી અને આશાં જેટલો પ્યાર અને માન કેળવતાં હતાં, તેવું મેં કોઈજ વખત જોયું-દશે. વળી તેવણ પણ તે પ્યાર અને માનને લાયકનાં નહી હોય તેવાં કેખાપ, તોપણ ખુ- શાક કેખાવ કરી બને સ્ત્રીજ લેતાં હતાં. અને પણ તેવ-ણની ઘણી દયા ઉપજતી હતી, કારણકે સપથું મનનું અને તનનું હુખ તેવણ બહુ ધીરજથી ખખતાં જણાતાં હતાં."

"અને ગરીબ બીચારી આશાં, તે શું કરે છે?"

"તેણીને પણ ઘણું હુખ લાગે છે, પણ વખાણના શાયક સાચ મલાવે છે, અગાઉ અને જાણતાં હતાં કે તેણી પોતાની એક પણ લાગણી ઉપર કાણુ રાખી શકતી નહતી, અને શુષ કહે છે કે જે રીતે તેણી દાલ બાહરથી શાંત કેખાવ રાખે છે તે ખરેજ અનવયન કરનાર છે. તેણીના ગરીબ બીચારા બાપ હવે તેણીને પોતાનાં એકલાં મુખ તરીકે ધારે છે, એટલાં તેાં શાંતપણથી તેણી તેવણને રીકારે છે અને શાયકની ફજેતી કરનારી સાચ ઉપર તેવણને બીજકુત્ર પણ વીચાર કરવાનો વખત આવતી નથી. વખત પોતાનું કામ કરી કદાચ થોડા વખતમાં જમશેદજીને ગમે વરસના જેવા શાંત બનાવશે પણ ખોરે કમજુર કરવું જોઈએ કે મને તે માટે શક છે. ને હમણેમાજ જેવો તેવણનો ચીરગ્રહ મીઝસ ચાલુ રહેશે, તેા ગરીબ બીચારી આશાંને

ઘણું ખમયું પડશે, પણ તેણી પોતાની ફરજ ખમવશે, અને અતે તેણી બદલો તેણીને મળશે."

ઉપક્રા એટલે બોલી રહ્યા પછી પીરોજનએ એક ધીમી નીસાસો નાખ્યો, પણ મેટરજાઈ બીજન સવાસો પુલખામાં રોકાયલાં હોવાથી તેમણે તે સાંભળ્યું નહી, અને પુલખું કે તેણીના બાઈએ પચગની કપારે આવવાના હતા.

"મારો બાઈ હોળી ગયે વરસ અનેા સપમાં હુઝીમે તેથી છોડી પરીકામાં પસાર થયો હતો, પણ અનુભવ મેળ- વના ખાતર એક વરસ ને મુખઈમાં એક જાણીતા મોટા ડક્ટર સાથ કામ કરતો હતો, અને ઘણું ખરું બે ત્રણ દલાડામાં અંદોનાં આગશે. દાલ તેા તે જખરી જુથાલીમાં છે, કારણકે હાકરવન વખતાં ગાંધીની એક ઉમેદ જર આવ-વાની રખાઈ પણ ઘણા નગરીક આવે છે. આટલો બધો જુથાલ અને મુખી દેખાતો અને તેને કોઈ દલાડો જોયો નથી. અમારાં દેયાં પણ ઘણું દરખાપ છે. કારણકે તેાં દલે દમારી નગરીકો નગરીકજ રહેવાનો છે. જાંહગીર પણ હોળીની સાથેજ અંદોયાં આવવાનો છે. તમે જાણોજ તેા ખરાં કે આખી દુન્યાં આસપાસ મુસાફરી કરવાને તે કેટલો તવખી રહેયો છે, અને આવતા જુથાલીમાં તેની ઘણી ખરી મુસાદ બદ આવશે. મારી બહેન પોરશેદ તથા તેનો વર પણ તેની સાથે જવાનાં છે. છેતા જનુ-મનીના થયા મારી જોડેની તનદરાકની રાફડી મદદ છે, અને દરવાની મુસાફરી કરનાર ડાક્ટર નેમણી દરખાવ્યું છે. તેણીના માનો જુએ મારો જેટલો તેા માનીતો થઈ પડ્યો છે કે, જેટલું મને તેની માના વચારી લાગશે, તેટલુંજ તેના વચારી પણ લાગશે."

"તમે તેવણના જ્યા આગમચ થોડાક દલાડ બેલગામ જોડેન સાથ જઈ રહેવાનો વીચાર રાખોજ કે."

"હું નહી ધારતી કે હું જંબઘ, કારણકે હમણું તેા મને વેર છોડી કેડે જ્યા ગમતું નથી. પણ જ્યા આગમજ તેઓ અંદોયાં ઘોડો વખત આવી રહેવાનાં છે."

"અને કેખાસની પોતાના બાઈને મળતી મધળી રીતતા દુર થઈ કે? કહેજ કે ડાક્ટરો કહેતા હતા કે રતમ રસ્તુર નહી હતે, તેા તેઓં પણ તેને જખમાંથી બચાવી શકતે નહી."

"દાહ, પુણેથી પણ કાગલ આવેજ તેમાં લખેજ કે રીતતા જેવું દલે કાંઈ રહ્યું નથી. નયરખાનજ તેઓને સામે એકબેરે લેવા ગયા હતા, અને લાં તેવણે પોતાના છોકરાને મોહડે તેની પોતાની દુલ્લમઈ, અને રસતમની દીમત ભરી સાચ વીશે સાંભળ્યું."

"સારે શું કાંઈ અકસમાત થયો હતો કે? હું તેા જાણું કે તેને તાપ આવી દશે."

"પોતાના સાથીની મરજ ઉપરાંત જમશેદજી બનાજીએ પોતાના થોડાક સાથીઓ સાથ એક નાની દરીયાની સફરે જવાનો દરાવ થયો. રસતમજના અને એલા ના કહેવા છતાં જ્યારે જમશેદ જવાની ઘણીજ દુલત કરી, સારે

રસતમછએ પણ તેની સાથે જવાનો ફેરાર કર્યો. અત્યજત જમશેદનાં સાંથીઓને આ તો ધણું આજુગમનું થયું, રસત-મછએ તેઓને ચેતાવ્યા, કે થોડા વખતમાં જમશેદ તોફાન થયું પણ ને તેઓએ માન્યું નહીં. અને એકદમ તેઓ પોતાની યોટમાં બેઠી બેઠી, અને તેમાં કોઈ બીજાને માટે જગા નથી એટલું જોતી દેડાંથી ગયા. બીજો મોટો લઈ રસતમછ તેઓની પુરું ગયા, અને સાર થયું કે તેવજે તેમ કહ્યું, કારણ કે થોડા વખતમાં આં ધણું જમશેદ તોફાન થઈ આવ્યું. તેઓની નહાની યોટનાં કુટુંડ કુટકા થઈ ગયા, અને ધણાક કમનસીબ જવાનો પોતાની સુબોધનાં બોના સર્થ પડ્યા. કેટલાકો જેઓ સારા તરવાર હતા તેઓ બચી ગયા, પણ જમશેદને મૃત્યુ થયું એક ખડક સાથે જઈ અથડાયું. તે તરત જુબી હતો, પણ રસતમછએ તેને પકડી લીધો, અને કીનારે ફેંકી ગયા. આ વખત રસતમછપર જે મોળ આવી પડ્યા તતા, એક તો પોતાનો સાંથી જે મળો આવતી પડી ગયો હતો તેની સારવાર કરવાનો, અને બીજો પોતાની છેડકી બેરીસ્ટરની પરીક્ષા (જે જોવાનાં હોયકમ, અને મેહરબાનીથી. તેવજે સારી રીતે પસાર કરી છે) આપવાનો. બાદની મેહરબાનીથી અને રસતમછની સારવારથી થોડાક વખતમાં જમશેદ સારા થયા. અને રસતમછ “કામ” થાએ તેટલા વખતે તેઓ ઈંગ્લેન્ડમાં જોવાયા. તેમ યવાથી અને જમશેદને પણ વધુ વખત આં જોવાવાનું કાર્ય કારણ ન હોવાથી તેઓ સુખઈ આવવા માટે ઉપડ્યા પણ એકદમમાં જમશેદનાં આં હડી નીકેલેથી હેરી તાવ લાગુ પડી. અત્યજત તેને સ્કીમરમાં સુખઈ લવાય તેથી હાલતમાં તે ન હતો, આથી તેઓ એકતર જોગી ગયા. હાંવા સુખઈથી તેઓનાં સર્થ ગમેલા એક જોવાનાંસ બનસર સીવાય, જમશેદની સારવાર કરવામાં રસતમને મદદ કરનાર કોઈ હતું નહીં. તોપણ તરતજ મોટા દાકતરોની મદદ મેલવી અને પોતાનાં સધર્મો છવ સાથ તેની સારવાર કરી, અને જેનો તેને સારે નહીં જો જમશેદ બચે. જમશેદના સારા થયા, અને તેનો સાંથી પણ આ ઉપથી તાવમાંથી બચી ગયો. અત્યજત જમશેદની મોંઘડી માટે રસતમછએ તરતજ નસરવાનછને તાર કરી જણાવ્યું અને તારે મનમાં તાર તેવજે સુખઈ આવ્યા. સારે નહીં જો મેજ જવાની એક દલાડો આગમયજ તાર આવેલો હોવાથી નસરવાનછ બીજો દલાડો એક જવા માટે સુખઈથી ઉપડી શક્યા. આંથી જમશેદ અને નસરવાનછ, રસતમછ માટે ધણાક તારીફનાં કાગજો ગ્રામે છે, અને બીચારાં બોરશેદનાં સાસુ કહે છે કે તેવજે જાણતાં નથી કે રસતમછનો બરસો તેવજે કેમ વળી આપી શકશે.”

મેહરબાઈ ઉપરથી સધળી આખર ધણી ઉદ્યેટી સાંમળતા હતી, અને તેવજે પુછ્યું કે તેઓ સુખઈ પાછા ક્યારે ફરશે. “તેઓ કદાચ આપાખી હશે; કારણકે મને થોડા દલાડાની વાત ઉપર કાગલ લખ્યું હતું” તેમાં તેણી જણાવતી હતી, અને તે કે તેઓનાં આપવાના દરેક કસાકે કસાકે તેણી જાણતી હતી.

આજે તેણીનું એક બીજું કાગલ ગુજ માટે આવ્યું છે, અને ગુજ સરાઈને ઘર ગમેલી હોવાથી, અને કદાચ આજે પાછી નહીં ફરે એવા વીચારથી, જે તેણી ઉપર મોકલી આવ્યું છે. જમશેદનાં મા બેદન તેને પાછો સહી સલામત તેઓ વત્તે આવેલો એક ધણું ખુશી થશે.”

“રસતમછનાં માએ, આપ, બાહ બેદન કાંઈ છે કે ?”

“ફરન, પછાત બસા અને પ્રમાણિક જવાસના ધરડા આપ છે, અને સુસાવનમાં તેવજે રસતમછ ફરે છે.”

“અને મારી તુલાકી પીરાન, આ વખાણવા લાયક જવાનને તું સુ જોવાને ઇચ્છતી નથી.” મેહરબાઈ દરતીને જોઈમાં “તારા કસાપીન મગજની કદાચો તેને એક ધણો સરસ, એક વાનગી નાપક બનાવી શકશે.”

પીરાનએ જવાબ દીધો કે તેણી તેને જોવાનથી હોવાથી, પોતાની કસપનાં સકતીનાં કોરણો તેની આસપાસ ફેંકી શકતી નથી. તે જેવો દનો નેજાજ તેને વખાણવાને તેણી સતોપ પકડતી હતી. આ પછી તેઓ બીજી સાધારણ વાતચીતમાં પડ્યાં, અને થોડા વખતમાં મેહરબાઈ પોતાને ઘર જવા ફર્યા.

મેહરબાઈનાં મરણ અને નેવણનાં છોકરાની ખરાબ સાથથી સરાઈનાં ધરમાં એકજો માહિતમતો છલ પડ્યા હતા, કે પીરાનની આકરન દીનગાઈ તથા ગનબેરલા પીંડનાં હતાં, કે જમશેદનાં તેની અસરમાંથી પાછા જમશેદ થયે નહીં. તેવજેને લાગતું હતું કે તેવજેનાં કાંઈ કસનાં નામની રસ-વાઈ થઈ હતી અને તેવજેની આખરને દાર લાગેા હતો, કે જે માણસની અંદર રીતે રસવાઈ થઈ હતી તેનાં આપથી બધાં દુર રહેવા માંમશે. શાયકે પોતાની પેડીમાંથી નાણાની મોટી રકમની ઉચાપન કરી હતી, કેટલી મોટી રકમ તે તેવજેને ખબર ન હતી. ફક્ત તેવજેને કાને બદારથી એક-લીજ વાન આવી હતી, કે તેને પોતાની પેડીમાં કાંઈ થોડાસો કસો હતો, સાર પછી તે નહારી જવાની તૈયારીમાં હતો, તેટલાં તેમ કરતાં તેનાં પેડીનાં વધારે તેને ખટકાઓ. સાર પછી તેને નથી જ્યાને અદલે તે સામે થયો, અને ફક્ત તેનાં આખરની જરમ ખાતર તેઓએ નાણાની મોટી રકમની આજુગત જોટ ખાઈ તેને જવા દીધો. શાયક કસો ગયો હતો તે તેઓને ખબર ન હતી, અને સપરે ધારવામાં આવતું હતું કે હવે તે પોતાનું મોટું સુખમન, અથવા તો પોતાનાં આપને કદીપણ બતલાયશે નહીં. અને આ જવાનની વધારે બારીકે બારીકે હડીકત સાંમળ્યા પછી જમશેદનાં પોતાનાં દોસ્તોને પણ પોતાનું મોટું બતાવાને જરવાતા હતા; જાણે તેવજેનાં છોકરાની કુજેતીમાં તેવજે નો તેમજ તેવજેની જોખમતી આત્રાનો ભાગ હોય તેમ તેવજેને લગતું હતું. આસાને માટે તો તેવજે બધું મોટી હમેજી બાંધી હતી, અને તેણીને મગજગાઈ સાથ તેવજે પોતાનાં દોસ્ત આસનાંઓને હેમાસાત હતા. અને તે તેણીને મળુ હવે તેવજે સાથ કાંઈ એકાંત પચમગી કરતાં

કયું નહીં. દહજી તેવણ આશા રાખતાં હતાં, કે કોઈથી દહાડો તેવણનો દીકરો દુન્યામાં સાર' નામ કહાડશે, અને સાર પછીની નીરાસી તેવણને એક તત્તવારના ફટકા ખી-સામ થઈ પડી."

"આ ખબર સાંભળ્યા પછી તેવણ કહેશે વખત છડ્યાં?"

"ચોપીસ કસાકે પણ ન દશે. જમશેદજીએ તે ખબર તેવણને કહેવાને પોતાને અશક્ત ન્નેઈ મારાં મમા અને આમાં પાસે તેમ કયાંય, અને તેઓએ ઘણી નરમાસ અને પ્યાર ભરી રીતે કહ્યું; પણ તેઓની ગમે એવી સંભાળ ગત લાગી નહીં. અને તે સાંભળ્યા પછી તેવણ બેસીદીમાં પડ્યાં, તે પાછાં છડ્યાંજ નહીં."

"અને જમશેદજી ?"

"તેવણને પણ આ ફટકો જમશેરા લાગે, કારણકે તેવણ અત્યુચ્ચ માદાં પડ્યાં હતાં. ચોપી વખત પછી જરઆઈ એટલાં તે ફરવાઈ ગયાં હતાં, કે તેવણના ઘણી અને દીકરીનાં ઘણાંજ માનીતાં થઈ પડ્યાં હતાં, અને તેઓ અને તેણીના બાપ એટલી તે આશા રાખતાં હતાં, કે તેવણ તદન સારાં નહીં થાય, તેવણ બીજાં એ તેઓને ખાતર છપશે. બીજાં એ બીજાં તે પ્યાર સમાયશે શેદજી ઘણી મન્યુત. બીજાંથી તેને દમગીરી ઉપજતી તેવણ છે, પણ ઉપજા રહેતી હતી. અને તેણીનાં છેલ્લાં કાગળેમાં પર થશે કહેાસીનો અંશ કે જે પીછ વખત તેને ઘણાં જમ-શોનાં શાગતે, તે પણ તેને જણાયો નહીં. છેલ્લાં કાગ-માં તેણીએ લખ્યું હતું, કે ચોપી વખત થયો તેણીના બાપ તેઓ સાથે રહેવા આવ્યો હતો, કે તેની હાજરી કેવાં, મુનાબાઈ અને તેણી તરફની તેવણની આમયલણ જે અગાડ કરતાં ઘણી સારી અને માયાળુ થઈ હતી, થી તેઓ વધારે અજાણ થતાં હતાં. તે તેઓ સઘળાંને ડુરત છોડાવી કમકંટે રહેવા લઈ ગયો હતો, અને દમણાંની માયાળુ આશ પરથી મુનાબાઈ આશા રાખતાં હતાં, કે અતિ ઝીંઝો સાથે અને મુખી થશે."

"અહીને વાસ્તે પુછતાં તેવણ કહેતા હતા, કે તે સારી ખે હતા, અને હાલ યુસાફરી કરતા હતા સીયાય તેવણ વધુ જાણતા ન હતા."

મુનાબાઈએ સતોપ પામવાની કોશિશ કરી. જ્યારે તેવણે તેઓને પોતાની સાથે કલકતે લઈ જવાની ઈચ્છા દેખાડી, સારે પણ સુખ મેળવવાની આશાથી તેવણ તરત કયુચ થયાં અને પોતાની દીકરી તથા બપડી સાથે એ મસે વધુ બેઠાયા મંજે છે એ વીચારથી ખુશ પણ થયાં. પણ જે પહેલમનહાએ પોતાની બાપડી છોકરીને સુરતથી કલકતે લઈ જવાની ઈચ્છા દેખાડી, સારથી તેણીનાં મનમાં કાંઈ શીલક અને વસવસો ઉત્પત થયો, પણ તેણીની માતાની સમ-ન્નય છતાં તે દહજી સુધી મનમાંથી નીકળી ચકયો નહતો."

"હું મારી નબલાઈ કયુચ કરું." તેણીએ પોતાનાં હોમીને લખ્યું. "કદાચ તેમને મને લખશે કે મારા બાવામાં

ધણું ખમણું પડશે, પણ તેણી પોતાની ફરજ બનવશે, અને અતિ તેનો અર્થો તેણીને મળશે."

ઉપજા બોમો બોડી રહ્યા પછી પીરોતને એક ધીમો નીસાસો નાખ્યો, પણ મેહેરજાઈ બીજા સવાનો પુછ્યામાં રોકાયાં હોવાથી તેણે તે સાંભળ્યું નહીં, અને પુછ્યું કે તેણીના બાઈએ પંચગની કપારે આપવાના હતા."

"મારો બાઈ હોખી ગયે વરસ અને સઘળાં ઈચ્છીને તેની છેડી પીરીયામાં પસાર થયો હતો, પણ અતુલ્ય મેળ-વયા ખાતર એક વરસ તે મુંબઈમાં એક નવધીના મોઠા ઝકટર સાથે કામ કરતો હતો, અને ધણું ખરું એ વણ દહાડામાં ખાઈનાં આપશે. હાલ તો તે જમશેરી ખુશાલીમાં છે, કારણકે છાકરવન પચમાં બાંધેલી એક ઉમેદ બર આપ-વાને વખત પણ ધણો નાજીક આવે છે. આટલો બધો ખુશાલ અને મુખી દેખાતો અમે તેને કોઈ દહાડો જોયો નથી. અમારાં કંઈ પણ ધણાં દરબાય છે. કારણકે તેમને દરે દમગીરી પડીને જીવન મહેરજી રહેવાનો છે. તરફ ગવાતી

સંભળી મુનાબાઈ દરખાતાં, તેઓને જીનાં બાપ મજરજ થતા હતા. પણ તેથી આ ગરીબ બીચારી છોકરીને દુઃખ ઉપજતું હતું અને તે લાગણી બોડી ધારી તેણી દાખી દેવાની કોશિશ કરતી હતી."

યુલ ચરોતને ઘર રહેવા ગઈ હતી લાંબી પાછી ફરી હતી. આશાનો યુલ માટેનો પ્યાર વધતો જતો હતો, અને તેણીની સંમતમાં આશાનું દુઃખ ધણું ઓછું થતું હોય તેમ લાગતું હતું. યુલમાં છેલ્લાં એ વરસમાં કાંઈ ઘણો દેખાડતો ફેરફાર થયો નહતો. તેણીની તનકોરતી તદન સુધરી ગઈ હતી. અને તેણીના વીચારવત ખુશસુરત મેહેરજે જેવો તે તેણે રહ્યો હતો. ખયાસમાં તેણી અગાઉનાજ જેવી નરમાસવાસી, તાબેદાર, અને બીજા માટે પોતાનો બોમ આપે તેવી હતી. પારકાંઓની આંખે દહજી તેણી કુજરી અને થંડી લાગતી હતી. પણ તેણીની અંદરખા-તેની લાગણી દહારે દહારે મન્યુત થતી હતી. અને કાંઈ પણ બહાર બતાવ્યા વગર, અને આસપાસનાઓ તરફ કોઈ પણ જાતનો કડવાસ બતાવ્યા વગર સઘળું ખમવાનો તેણીએ ફરાવ ક્યો હતો."

યુરે ઘેર આવી માણક બનાજી તરફનું કાગળ, (કે જે માટે પીરોતને મેહેરજાઈ આગળ બોડી હતી,) પોતાની માસીની છોકરીના હાથમાં મેળ્યું. અને જ્યારે તેણીએ તે વાંચ્યું ત્યારે દીનબાઈએ ઉત્તેજની સાથે તેણીને મેહેરજે તપા-સ્યો. પણ તે એટલો તો શાંત હતો કે, તેવણ પણ મુંચ-વણમાં પડ્યાં; "શું તેજેજ ખાતર તેણી ઉઠાસ દેખાવજ, મારી નજર આગળ ખુશસુરત કુસની માફક કરવાઈ જાયજ? પ્યાર અને ફરજ વચ્ચે શું કરવું, તે પીચારથી તેણી એવી થઈ જાયજ?" આ વીચારો તેવણને વારંવાર આવતા, અને તેનો જવાબ તેવણ દઈ શકતો ન હતો."

માણકે ઘણી ખુશાલી સાથે લખ્યું હતું કે તેણીના બાપ, બાઈ જમશેદ તથા તેનો સાથી રસતમ સઘળાં પુણે આવી

પુગાં હતાં. જમશેદ તદન તનદગેસ્ત લાગતો હતો, અને અગાઉના જેવેજ ખુશાલ, મસ્તાન, અને મશકેરો રહી ગયો હતો. તે પોતાને ધર પાછો ફરવા માટે જુથ જુથ યઈ ગયો હતો, અને રસતમ તરફ ધણુ હેન દેખાડતો હતો.

“મારી વહાલી યુવ, તે રસતમને માટે એવા ભોલામાં બોલે છે કે મારી આંખોમાં આંસુ આવી જાય, અને તે કહેવા માટે હું ધરમાતી પણ નથી. તેવણુ ધણુ નખાઈ ગયલા, અને ત્રણ વરસ આગમન આપણે છેલા એવણને જોવા હતા, તે કરતાં તદન બદલાઈ ગયલા લાગે છે. તેવણનામાં કોઈએયો ફેરફાર જોવામાં આવે છે, કે જેનું હું જ્ઞાન કરી શકતી નથી અને હું પોતે પણ સમજી શકતી નથી. એવણની રીતનાંતમાં દમણું ધણેજ સુધારા જોવામાં આવે છે, પણ તે દેખાવામાં કોઈ જેવું દલગીરી ભરેલું, કોઈ વીચારવંત જેવું જોવામાં આવે છે, કે જેથી કરી એવણ પોતાની ઉમ્મર કરતાં ધણી વધારે મોટા લાગે છે. તેવણુ મુખ્યમાં “પ્રેક્ટીસ” કરવા માંગતા હતા, પણ મારા આવાએ તે વીચાર તેવણનાં મનમાંથી ફાડી નાખ્યો છે. તું જાણે છે તો ખરી કે મારા આવાને એકગામમાં ધણી વગ છે, અને ત્યાં કોઈ ઘણી સરસ સારી પદવીપાળી અને મોટા પગારની તેવણુ તેને તેડકરી અપાવવા માંગે છે, પણ હાલ તરત તે ક્યુમ કરવાના કહે છે. પણ પુણુ એકગામ અને તેની આસપાસનાં ગામોમાં “પ્રેક્ટીસ” કરવાનો તેનો વીચાર છે. જમશેદને ખાતર તેણે પોતાની તનદગેસ્તીના નાશ કર્યો છે, અને હું આસા રાખું કે થોડા વખતમાં તેમાં સુધારો થાય. કાલે હોખીને મક્કા તે મુખ્ય જય છે, મારી ખાતી છે કે તારાં માસીનાં છેકરાઓની સંગતમાં તેને ફાયદો થયા વગર નેહને નહી. અમારા જમશેદને આવાએ તે આગમન કર્યું નહીં કે જે જેવું સમજને પોતાની મુખ્યથી પેરીમાં કામે લગાડયો છે. પણ હજી તે થોડા મહીનાં પછી તેમાં જોડારો. કેમકારે અને ઘણી કાલાવાલા ભરેલી રીતે તેડ કરી એકગામ ભોલાવ્યા છે. અને હું ધાર છું કે રસતમનાં મુખ્યથી પાછા ફરવા પછી બને જણ જણે. હોખી પોતાનાં આ જુનાં દોસ્ત માટે યુ મત આપે છે, તે હું બહુવા ગાળું છું. ફારણે તેની તનદોસ્તી માટે કાલી આજુબો વીચાર કરું છું તે ફક્ત ભરાંજી ખ્યાલી વીચાર હોય, તોપણ તે આગવી તો ખરેખર લાગે છે.”

માણેકે આવી રીતે કહ્યું હતું. અને થોડો વખત પછી હોખી તથા નંદગીરનાં કાગલથી તેણીનાં સથળા વીચારેને ટકી મળ્યો હતો. કદાચ કોઈકની હવા તેને માફક આવી નહીં હશે, અથવા તો કાંઈ બીજાં કારણોથી તેને બહારનો દેખાવ ફેરવાઈ ગયો હશે. પણ હોખીને તેને ફેરવાયેલો જોઈને ધણું દુઃખ ઉપજ્યું હતું. તેનો ઉત્કેશાઈ જતો ખવાસ, મગજથી ભરી બેઠકાંકરી કે ને પંચગની છોકીયા પેઢેલાં તેનામાં હતી, તે હવે વધુ વખત તેનામાં જોવામાં આવતી ન હતી. તેનો એકદર સાંત પણ મોજાવાયો, અને

સામા માણસની પોતા તરફ દીલસોછા ખેંચે તેવો લાગતો હતો. અને તેઓની દોસ્તીનો મુંઝ વધારે મજબુત થયો હોય તેવું હોખીને લાગતું હતું. તથા રસતમનાં ભવિષ્યને માટે હવે ને વધુ વખત ચિંતાતુર પણ હતો નહી.

પીરોજનએ આ પર કંઈપણ ટીકા કર્યા નહી. તેણીનું જ્ઞાન દીલ જંદગી કરવામાં અને ખોદાને ઉપકાર માનવામાં મુકાયું હતું. ખોદાએ તેને સારે માંગે આવવાનું જોર આપ્યું, અને તેને તેની ફરજ અગતી હતી; તેને સાદવામાં આવતા હતા અને સધળે માન મળતું હતું. તેની આખર રવચછ અને મલકતી ઘડ હતી; અને હજી તેઓ વચે નહીં પસાર થઈ શકાય તેવો ખીલો સાગર હોય, તોપણ યુ તેણીએ ફરજ કરવી જોઈએ. કે જ્યારે તેણી જે માટે કવા માંગતી હતી, તે સધળું થયું હતું. નંદગીર હોખી થોડા વખતમાં પંચગની આખ્યા અને તેઓની સાથે મજા પણ લેતાં આખ્યા. થોડાં વખતમાં કેમકાર ખોરશેદ, અને તેઓનાં જુવાનાં આવવાથી આ મજામાં વધારો થયો. પીરોજન છેકરાઓને જોઈ અજબ ઘડ, કારણકે તેણી તો ધારતી હતી કે જમશેદ અને તેનો દોસ્ત, એકગામ કેમકારને ધર આ વેળાએ ગમેશા હોવા જોઈએ. કેમકાર અવાર નવાર જમશેદની વાત કરતા, અને એક વખત તો તેણે પીરોજનને રસતમ માટે તેવણુ પર વજ ચલાવા માટે ઉપકાર પણ માગ્યો, જેવું કહીને કે જો તેણીનો ભણમણ કરીએ સાચી જમશેદ સાથ મોકલવામાં ન આવતે, તો આજે તેવણુનું કુદંબ, તે જવાનને પાછો જોતે નહી. પણ ઉપલી આમદો વીણે કેમકાર એથી રીતે વાત કરવા હતા કે પીરોજનને તે વીણે કંઈપણ શક આવતું નહી.

તેઓનાં આખ્યા પછી મનચેરશા અવાર નવાર કેમકાર તથા હોખી સાથ ખાનગી મસલોટ કરવામાં શેકતા હતા, પણ તે યુ મસલોટ હતી, તે ફક્ત દીનખાઈ જાણતાં હતાં. બદ પણ પોતાની રેછએટમાં જોડાયો પછી પેહલ વેહલો રનપર આખ્યો હતો. તે પોતાનાં સચકારી બાળખોમાં ધણી માનિતો થઈ પડ્યો હતો, અને તેનો વડાઓનું તેને માટે જોણુ થત હતું. તે પોતાનાં કુટુંબ અને મુખ્ય કરી યુક્તો ધણી વહાલો હતો. અને બાઈ બેદન વચ્ચે પુરેપુરો વીચાર હતો, તેઓ બને પોતાની દરેક દરેક વાત એકને કેહતાં હતાં, ફક્ત એકન વાત ચુકે તેનેથી છુપી રાખી હતી. અને તે વાત તે પોતાનાં બાઈને પણ કેહવાની હોત કરી શકી હતી નહી. પણ તેની તો એક લાગણી અથવા તો એક વીચાર પણ તેણીથી છુપાં ન હતાં. અને પોતાની બેદન સીવાય તેને કોઈપણ બીજા વીધાસુ દોસ્તની જરૂર હતી નહી. જમશેદ મેદરખાઈ અને શીરજ આ જ્ઞાન સરખમનાં ખરમાદનાં મસાન, તોફાની, છેકાંત, પડું, ગરમ બીજાનાં જાલ જેવું મોહજ પણ જોઈ શકતાં હતાં. એક દહાડો મરચત હાલમાંનાં સથળાં બહાર ફરવા ગયાં હતાં. ફક્ત દીનખાઈ એખસાંજ ધરમાં રહ્યાં હતાં.

તેવણ પીરોળ કે જે મોટી શાંત ઊંઘમાં મુતેલી હતી, તેણીની નજદીક ઉભાં હતાં; એક મીઠું, ખુશાલ, હસતું આ બાળકાં છોકરીનાં હોથો સાથ ગેસ કરતું હતું. ઘડતર સ્ત્રીયનાં બોલોપર તે માતાએ આ વેલા વીચાર કર્યો. “તેણીને સુખી કરો, જે ભાર તેણીને કચડી નાખે છે તે દુર કરો, અને દણ તેણી પોતાનાં આસપાસનાં વહાસાંઓને સુખ દેખાડવા ધણો લાંબો વખત વેર છવરો.”

પોતાની છોકરીને તપાસતાં તપાસતાં દીનખાઈનાં આંખમાં આંસુઓ આવી ગયાં. તેટલાં તેણીનાં હોથો દીધા. “રસતમ, વહાલા રસતમ,” તેણી બોલી અને તેણીનાં ગાંઠોપર સેદર રતાસ ચઢી આવ્યો, તથા તેણીનાં ખુશાલ હસવાનો દેખાવ વધારે મુદર સામ્યો. થોડીક મીનીટમાં તેણીની આંખો ઊંધડી ગઈ; એક ધણોજ ચારીક નીરાશીનો એકો તેણીનાં ચેદરાપરથી પસાર થયો. એક ધણોજ નદાનાં બેસાએ બહાર આવવાની વેગલ કરી, પણ તેટલાં તેણીની માતાનાં હસતા ચેદરાને પોતાની નજદીક લેઈ તે દખાઈ ગયો.

“આ મારાં અતીથત વહાસાં માયછ, આપી સરસ સાંજે તમે ફરવા કેમ નથી નીકળ્યાં. મારા જેવા એક સુસ્ત સાથી સાથ તમને ધરમાં કેમ ફેરવા ગમે છે. નાંદ-ખીર તથા નળ સાથ બહાર જવા મારે તમને કેટલાં બધાં ખેંચાણે છે. અને મારી તો ખાલી છે કે તેઓની મરજીથી તો તમે ધરમાં ફેરતાં હજોજ નહી.”

“શું મારી પીરોળ, તેણીને તપાસવાની, તેણીની સારવાર કરવાની મીઠી મત્રા તેણીની માથેનોના પાડશે. મારા, જન, ખર માનજે કે તુંને મારી આજુએ જોવા વગર બહાર જવાનાં, અને આસપાસની ચીજોમાંથી મત્રા મેલ-વવાનાં અરધાં ખેંચાણે જતાં રહે છે.”

“મારાં માયછ તમે એમ ના બોલો, હું કાંઈ આગળની નથી, હું તો ફક્ત આગમુ છું. અને આગસાઈને તમે ક્યે દહાડે બેજણ આપતાં હતાં, ગમે એટલું કરવા છતાં મારી આંખો બંધ થઈ જાય છે. પણ ઊંધડા મારી મોટી કરવાનું રસકસ વગરનું કામ શું કામ માથે લેજોછ?”

“કરણીકે મારી વહાલી જ્યાં સુધી કોઈ બીજું જાણસ આ જગા પોતાના હક તરીકે માંગશે નહી, ત્યાં વેર હું એ છોડવા માંગતી નથી. અને તેમ હવે થોડા વખતમાં ખનશે મારી પીરોળ, પણ તે વખત આવે તે આગમજ અને તારી આગમથી મોકલી ના દે.”

“માયછ કોઈ બીજાનો આ જગા પર હક છે? તમારા સીવાય તેની ઉપર કોણનો હક હોય!”

“ને કે જે હમેશાં તુંને ચાહવાનું, તારી સંભાળ લેવાનું તારી ઉપર દેખરેખ રાખવાનું વચન આપશે, તેનો આ જગા પર હક ફેરેશે; તે કે જે પીરોળ તુંને ચાહે છે, અને તુંને પોતાની ખતાયાને ઈતેજાર છે. પોતાના ખારથી તારી ગયતી તનદરાસ્તી અને હાડતી ઉઠાસી દુર કરવાને તૈયાર છે; તે કે જેને તારા આપની અને મારી તારા

હાથની ઉમેદવારી કરવાની ખુશાલી બરી રમ છે, અને ફક્ત તારી પોતાની રમ મારેજ વાર જોય છે.”

પીરોળ પોતાની જગા પરથી ચોંટા ઢી.

“અરે માયછ, માયછ, મને તમારી આગમથી મોકલી ના દેજો? અરે મને પરણવાની ફરજ ના પાડો!” તેણીએ ઉશકેરાયલા અજરાત બંધો સાહે ફેરવ્યું. “એક વરનો ખ્યાર મારી તનદરાસ્તી મુધારે! અરે નંદી, નંદી. તે મારે દીઠ તોડી નાખશે, અને ફક્ત મરી જવા મારેજ તમે મને તમારી આગમથી મોકલી દેજો. માયછ, અરે મને તમારી સાથજ દેહેવા દેજો. અરે મારા આપને તામે ધવાની મને ફરજ ના પાડો; આજે ચીજ સીવાય હું બીજાં બધાંમાં તામે ચર્મશ. ” આટલું બોલી દીનખાઈનાં દીઠ પર પોતાનું મોઢું કાંઈ તેણી રડવા લાગી.

“મારી દીકરી જે ચીજ તુંને દુઃખી બનાવે, તેને તામે ધવાની અમે કદી પણ તુંને ફરજ પાડીશું નહી.” તેણીની માતા પ્રકાશીને બોલી. “પણ મારી પીરોળ તું તેને ચાહશે, જેમે તે તુંને ચાહે છે, તેજીજી રીતે તું તેને ચાહશે. તેને જોગખવાને, તેમાં અમીરી ખતાસના સ્વભાવ, અને મુજોને તું ખીજાણવા ધીખશે. તેની બાપડી તરીકે નહી જાતની મનજો, નહી જાતની ફરજે તારી આસપાસ ચાલી પડશે. તનદરાસ્તી પાડી આવશે, અને ફરીથી એક વખત હું મારી હસતી રમતી મુખી પીરોળને જોવરા.”

“અને શું કામ એટલું બધું આગમ વધુ” છે, કે તમે અને પણ બંનેએ રમ આપી છે, અને યા તો તમેને ના-તામે ધવાની નાપસંદ ફરજ, અથવા તો હાંમી પેર દુઃખી ધવાની ફરજ મારી ઉપર આપી પડી છે!”

“મારી દીકરી,” દીનખાઈએ એટલા તો ગંભીર સાહે સાથ કહ્યું, કે પીરોળનાં આંસુ તેણીના જણવા વગર બંધ થઈ ગયાં. “મારી દીકરી અમારી પસદગીના વર સાથ પરણવાની તુંને કોઈ પણ દહાડે ફરજ પાડવામાં આવશે નહી. સતવા કે તું તેને ચાહી તેની સાથ મુખી થઈ શકે; આ મારે વચન હમેશા સુધીનું અને પબીજ છે. એક શક બરો ફરજ ખાનર તું તારો ભાગ આપશે નહી. જો તેને જોયા અથવા તો જોણવા પછી તારી છીજાઓ અમારા કરતાં જુદીજ હશે, તો તુંને તામે ધવાની અમે ફરજ પાડવાનાં નથી. જો તું તારી માતાનુંજ ધર વધારે પસંદ કરતી હશે, તો કદી કદી તે ધરમાંથી તું જશે નહી. હવે તારી ખાતરી થઈ. સાત રડ ના. તું શું મારી ઉપર વીધાસ નહી રાખશે? તું જે ચાહતી નહી હશે, તો કદી નહી પરણશે.”

“પણ મારા બાવા—ઓ મર્મા, તેવણ પણ આ વચન આપશે!”

“હા, જન, તેવણ પર પણ કાંઈ શક ના રાખ.” અને આ બોલતી વખત દીનખાઈનો ચેદરો એટલો ખુશાલ, એટલો મુખી લાગતો હતો, કે પીરોળના છવરે પોતાની મેજે ફેરાર

વળ્યા. “આ જવાન કે જે ધણેજ માન આપવા લાગ્યું છે, જે વરસે થયાં તુને વફાદારીથી ચાહે છે, તેની સાથે ફક્ત તારી ઝોલખાણ કરવાનું ઈચ્છે છે. તારી પુરતી રત્ન વગર હું” તુને મારી આગળથી મોકલી કેમ દઈ શકું. તુને સુખી કરવા સીવાય હું” તારેથી હુરી પડીજ કેમ શકું.”

પીરોજને પોતાના હાથે માતાનાં મક્કાની આસપાસ વીઠાવ્યા. જે જવાનને માટે નેણીનાં માઝે બોંધ્યાં હતાં, તેનું નામ પુછવાને તેણીએ ફેફડામાં કોશેષ કરી. બપોરે તેને માટે તેણીને કોઈ દલાડો કાઢી બીચાર આપશેજ નહી, ભારે ફેફડામાં થું કામ તેનું નામ પુછ્યું. તેણીના મનમાં ઉપવા કરવા બીચાર આપતા હતા, તેટલાં આપા ખોરશેદના યુવા સાથે ઝોરડામાં દાખલ થઈ. અને બંને માઝે દીકરાં યુવા સાથે રમવામાં પડ્યાં. યોગ વખતમાં બીજાં પણ બધાં સાં આપ્યાં અને તેઓ ઉપલી ભતની વધુ વાત કરી શક્યાં નહી.

મરચદ હાંતમાં એક યુગ્માત રોજકી એકઠી થઈ હતી, અને તેઓ ઘણી વાર ઈચ્છતાં કે શરાફતી આપ્યાં પણ તેઓની વચમાં હોય. યુવ આપાર નવાર પોતાની સહી આગળ જઈ તેણીને એકંત વખત સોદાહી નાખતી હતી. જનક પણ ઘણી વખત પોતાની મેદેન સાથે આપ્યાં આગળ જતા હતા, અને આ ભાઈ મેદેનેની સગતમાં તે ગરીબ છોકરીનો સ્વભાવ યુવાક બની તેણીના બાપના ખીરગાદ ખવાસ. સામે વધુ વખત ટકી શકું તેવો જાનતો હતો. શરાફતો “જમશેદ હાલ” વેચી નાખવાનો હતો, કારણકે જમશેદજીએ પંચગની છોકી મુખધમ્મી ધણે કુર કોઈ એકંત જગામાં જઈ રહેવાનો દરખ કર્યો હતો. મનચેરસાહ દીન બાઈએ તેવણને ઘણાથી પડાવ્યા પણ ફેફડા.

શીરાક કે જે રત્ન ઉપર પંચગની આવ્યો હતો, તે પણ અપાર નવાર મરચદ હાલમાં ઉતરી પડ્યો. મરચેરે, અને રમુછ સ્વભાવનો હોવાથી તે જાહગીરનો કીક દોસ્ત થઈ પડ્યો હતો, અને એકંત, પણ હુદીઆર હાંમી પણ તેનામાં ઘણા સારા થયું જેવું થયતો હતો. પંચગનીમાં આવ્યા પછી મેદેરખાઈની પૈસા ટકાની દાક્ત ઘણી મુશ્કેલી ગઈ હતી. મેદેરખાઈના બાપડી છોકરાં વગરના પૈસાવાળા અને તેવણ કરતાં મોટા દોસીઆ નામના બાઈનું ઘરડું પરકપણ પોતાના બાઈનાં કુટુંબ તરફ હેત ઉજકેરાજ આવ્યું. શીરાકને તેવણે કરાંચીમાં જોયા હતા, અને તે પોતાના ભાઈના છોકરા થયો હતો, તે જાણ્યા આગળજ તે તેવણને ઘણો મનના થઈ પડ્યો. યોગ વખતની ઝોળખાણ પછી તેઓ કાણુ લતા તે તેઓને માત્રમ પડ્યું અને એક દલાડે સહવારે શીરાકની ઘણી અજબથી વચે તેણે પોતાને દોસીયાની મોટી દાલવનો વારેસ થયેલો જોયો. પણ શીરાક ફક્ત પૈસાને ખાતરજ પોતાનાં આ સારાં નસી. બધી પ્રુથ થયો ન હતો, પણ તેને હવે કમેદ આવી કે એક જાણુ તરફનો તેના ખાર જે અસાર મુશી તે આસા

વગરનો ધારનો હતો, તેને તે હવે ઉત્તેજન આપી શકશે. એક જાણુ કે જેની સાથે આપણે ઘણી વખતની પીછાણ થઈ છે. તેનાં બાળમાં થું બન્યું તે અમે કહેતાં વીસરી ગયાં છીએ. કેખરાડનાં તદન એકસપેતાઈ વગરનાં સાચાંને ચાહનારા, કમલ ખવાસનાં આઈમાએનાં લાય શોરાય શેકનાં કે જે તેણીને લાંબો વખત થયો મુગે મોટે ચાહતો હતો, તેની સાથે થયાં હતાં. અને અંકેકની સગતમાં દલાડે દલાડે બંનેનું સુખ વધતું હતું.

“પીરોજ જન આવે કાંઈ ધણેજ સુદર પોતાક પેલડી તું બહાર આવજે” પીરોજ અને તેણી માતા વચે થયેલી વાત પછી મનચેરસાએ આકે દલાડે એક દલાડો સાંદને ઉપરી જાનનું પોતાની દીકરીને કહ્યું. ખોરશેદ જે આગળજ ઉભેલી હતી તે બોલી “પપા, તમે કયે દલાડેથી પોતાક પર એટલું જાણુ ધ્યાન આપવા શીખ્યા.”

“ભારે મેમ સાહેબ તમે થું એમ ધારો છો કે બંને પોતાક પર કોઈ દલાડો ધ્યાન નથી આપતા” મનચેરસાએ ધોંગ ભરેલી મંબીરતા સાથે પુછ્યું.

“ખાવાજી આપે દસ વરંની વાતપર હું એક પનાજીખોર મોહસીતી છોકરી હતી, ભારે તમને ચાહ છે કે લાલ છરેન્મ મુલનો મુખખો મારાં ખદવાનંપર નમારે હાથે ખોસી અને કેટી મગરર જાનાવી હતી.” જવાન મીરસીસ બનાજીએ પોતાનાં બાપ તરફ ખાર ભરી નગર કરી કહ્યું, “હા, પપા, દીરાનાં જાનાવેનાં દુકોએ પણ કોઈ વખત અને તેટલી બધી મજા નહી આપી હશે.”

“કેખરાડે કાંઈ પેલડાનું હોય ભારે પંજુ નહી કે કેટી તુને મારી અરેખાજ નથી લાગતી.

“નહીજ જરા પણ નહી” કેખરાડે હસીને બોલ્યા, તે કુલ અને તેને કીચેલી સારી, અસરની વાત મેં સાંભળી છે.”

“હ” તમે પણ સાંભળ્યું છે નહી કે હું તો જાણુ કે અલાર આગમનથી મારી ખોરશેદ તેને લગતું સ્વથળું બુદ્ધી ગઈ હશે.”

ખોરશેદ પોતાનાં બાપ તરફ જોઈ કપકા ભરી રીતે હસી અને પછી પોતાનાં ઝોરડામાં ચાલી ગઈ. મનચેરસા પીરોજ તરફ ફર્યો, અને ખાર ભરેલો સાદરે બોલ્યા, “મારી પીરોજ એટલી બધી મંબીર કેમ દીશે કે તેણીનાં પોતાકપર તેણીનાં જાપ વધારે ધ્યાન આપે તે થું તેણીને મનનું નથી કે પણ મારે કમુજ કરતું જોઈએ કે મારે ખાતર આવે સાંજે હું તુને શોખધતી કરંયા માંગતો હતો; કોઈ બીરને માટે પીરોજ, કે જેને રાજ રાખવા જેને ચાહવા હું આચા રાણુક કે તું મારે ખાતર કોશેષ કરશે. મારી દીકરી એમ જોક ના, હું જે તુને કહુંછ તે કાંઈ ઘણું બારી પડ્યાનું નથી.” આટલું બોલી તેણીને એક ખાર ભરી કીસ કરી તેવણ ચાલી ગયા. પીરોજ યોડા વખત રીધી થઈ ગયેલી સાં ઉભી રહી અને યોગ વખતમાં અંદર તૈયાર થવા ગઈ તેણીએ કાંઈપણ દરકાર શીખ્યા વગર પોતા માટે બીજાં

ને ઘણાં શોભણતાં કપડાં ધારતાં હતાં તે બહાર દેહાડ્યાં. અને હમેશનાં ધારા પ્રમાણે તેણીએ તે પેહેરવા માંડ્યાં. આ વખત કદત તેણીનાં આપનાં બોલેજ તેણીને કાને સંભળ્યા કરતા હતા. તે દહાડે રાતનાં તેણીનું ભરીય નહીં થવાનું હતું. પીરોજની આપા જે પોતાનાં આધનો શીકા દેખાવ લેઈ ગભરાઈ ગઈ હતી, તેને તેણી સાથે વાત કરવાની કોશિશ કરી, પણ તેણીની જવાબ શોભણીએ અણગમતા જવાબો આપવાથી તેણી થોડા વખતમાં યુગી રહી ગઈ. અને તોપણ બ્યારે તેણી તૈયાર થઈ દોઢગે રૂમમાં ગઈ, સારે સાં બેઠેલાં દરેક જણની વખાણ બરી નજર તેણી તરફ ખેંચાઈ. તેણીએ ધણીજ બોલ્યાં રંગનું ઝીલું ચોસાળી દોઢગરુ પેહેર્યું હતું. અને તેણીનું નાચુક મરોઝદાર આંખ સફેદ સાતીનનાં બદલાં સાથે તે સારીમાં ધણીજ દીપી નીકળતું હતું. તેણીનાં દીઘમાં કાંઈપણ જણસ હતી નહીં. સીવાય કે બેજણ ખીલતી ચોસાળની કસીઓ ગયાં આગ-લથી બદલાનમાં બોસી દીધી હતી; તેણીનાં શીકા ચેંદરા પર જણાય નહીં જણાય તેગે રતાસ હતો, અને તેણીની આંખો, કે જે તેણી કોઈ નહીં ધારેલાં માણસને જેવા માગતી હોય તેમ આમ તેમ ફરવતી હતી. તે દરોશ કરતાં ધણાં વધારે નમસ્કાતથી ચલકતી હતી. તેણીનાં આપે તેણી આગત જઈ ધણી ધીરા સાથે કહયું.

“મારી નહાની પીરોજ, મારા દોસ્તને આપનાં દહ ધણું મોડું થશે, પણ હાલ જેની તું શોભણતી દેખાવતે તેનીજ તે વેળાએ દેખાવે અને હું સતોળ પામશ.”

તેણીએ છુટકારોને દમ ખેંચ્યો. પણ ખાવાની આગમય તેણીએ કેટલીક એવી ખબરો સાંભળી કે ચાંત રેહવાનું ધણું યુશકેલ થઈ પડ્યું. તેણી જાણતી હતી, કે રાતનાં મેહેરબાઈ તેણીનું કુટુંબ મેહેરબાઈ અને બીજાં બે જણ જણ આપવાનાં હતાં. પણ આઠ અથવા નવ વાગે જમરેદે બનાજ સાં આવવાનો છે. એ ખબર પીરોજને ઘણી ચો-કાવનારી લાગી. શું તે સાથે પોતાનાં સાથીને ન લાવશે ? તે કે જોયેથી તેણી લાંબો વખત થયો છુટી પડી હતી, તેને તેણી નહીં જોશે. તે કે જેને તેણીએ પોતાનું આપુ દીઘ આપી દીધું હતું તેને જોશે, અને તેનીજ હાજરીમાં તેણીના માખાવની પસંદગીનાં વર સાથે તેણીની જો-લખાણ થશે.

દીનજાઈ તેણીને ઘણી ચીંતાતુર આંખ સાથે તપાસતાં હતાં અને ખાણું લીધા પછી કાઢાવામાં ભરેલા દેખાવે તેવણે પોતાનાં વરને કાંઈ કહયું, પણ તેવણે મશકેરી બંધા દેખાવ કરી રોકે ધુણાવ્યું. તેવણે તાથે થયા પણ તેણી ઈતિજર દેખાવા લાગ્યાં. પીરોજને ખાણું લીધા પછી થોડો વખત પોતાનાં બોરડામાં ગઈ. કારણકે આસપાસની મજા, રમુજ તેણીને કડવા આવે તેમાં લાગતાં હતાં. અને શું કામ, શું કામ મેં મમાને એમ નહીં કહયું, કે હું પરણી શકતી નથી, કારણકે દહ હું રસતમને ચાહું છું ! અરે

સચ્ચાઈ કયુજ કરી દેવા શું કામ બીધી દોહડા ? મારી કેગાલ લાગણીઓ શું કામ મેં મારા પોતાનાં માપથી છુપાવી દશે ? બ્યારે તેવણે તેની કાંઈ ખબર નથી, સારે તેવણી દીઘસોજની હું કેમ આશા રાખી શકું ?

તેણીએ તેમ વીચાર્યું, પણ હવે તેમ વીચાર કરવાને ધણું મોડું થઈ ગયું હતું. તેણી ઉપડા વીચારમાં હતી, તેમાં યુવતો માયાળુ બપાવ, ખ્યાર ભરેલા બોલો તેણીએ પોતાની નજદીક સાંભળ્યા. અને જાને જણ સાથે પાછાં દાઢગે રૂમમાં ગયાં. દહ કોઈ પરાયાને તેણીએ બોરડામાં લેયાં નહીં, સધળાં બોરડાનીતાંબોલે હતાં, અને તેણી પોતાનો છબ ચાંત કરી કેખશકે સાથે વાત કરવા બેઠી.

“હું અજબ થાકું છે અને રાતે આપણે બધાં સુખી અને ખુશાલ કેમ લાગે છે !” કેખશકે બોલ્યા. “ને પીરોજ પેલા શીરોજ અને આપણી શોભણતી મારીની દીકરી યુવને જો ? આપણી બધી જાનદારીનાં મેં મારી છંદગીમાં નથી જોઈ. ને મારું બોલેલું કોઈ દહાડો પાદ રાંખને, કે કોઈ દહાડો આ કારજ નહીં થવાનું અને તેથી વસી બધાંને ગમતું. શીરોજ ધણો સારા ખંપાસનો છોકરો છે, અને જે કોણની દહાડો કોઈ અનજાઈ ગયું હોય તો તે છે.”

“પણ યુવ તેની વખાણુ જોડતા તો બોલો બોલોમાં કરે છે કે હું નહીં ધારતી કે તેના ખ્યાર (જે તે ખરેખર તેણીને ચાહતો હોય તો) નો બદલો વાસવાની જરા પણ આશા હોય. નહીં કેખશકે, કદાચ શીરોજ યુવ તરફ ખેંચાયો હોય, પણ હું નહીં ધારતી કે યુવ તેને પોતા માટે પસંદ કરશે.”

“સારે તેણી કાણુને કરશે તેની તુંને જરા પણ ખબર છે !”

“કેવો સવાલ !” પીરોજએ દર્શીને કહયું. “મારી માસીની દીકરીને છુપો બેદ બોલી દેવાને તમે મને શું લગચાલે છે ? પણ મારે કયુજ કરવું જોઈએ કે દહ સુધી તે બેદ મારે મને જરા પણ ખબર નથી. કદાચ મારો વીચાર વીચીત્ર લાગશે, પણ મને લાગે છે યુવ કોઈ દહાડો પરણીને નહીં.”

“સારે શું તેણી એક ઘરડી કુમારીકાના શુભો ધરાવે છે કે ? શરમ છે પીરોજ કે તું એવો વીચાર પણ કરી શકે છે ?”

“નહીં કેમ, એક પરણ્યા વગરની છોકરી માટે જે વીચારો તમને છે તે માટે તેણેજ શરમનું જોઈએ. કોઈ ખાસ માણસને પોતાનો ખ્યાર આપવા વગર, તેની દીઘ-સોજ પોતા તરફ ધરાવ્યા વગર એક માણસ એકલી અતુલી છંદગી ભોગવે, એ પેહેલી નજરે જરા દુખ ભર્યું લાગે છે ખરું, પણ તે સાંમે નાપસંદગી શું કામ દેખાડવી જોઈએ તે હું સમજ શકતી નથી. હું નહીં ધારતી કે એક સ્ત્રી પરણે નહીં તો એમજ ખાતરી માનવું જોઈએ, કે તેણીમાં ખ્યાર જેવી ચીજ નથી.”

“નહીં, પીરોજ, હું એટલો ગેરવાજબી વીચાર કરતો નથી. બ્યારે ઘરડી કુમારીકાઓ, બરાબર રીતે ચાહે છે; સારે પરણેલી સ્ત્રીઓ કરતાં પણ વધારે વખાણુની નજરથી

ઝીખરે બતી બતાવી અને મેં મરીનની અજમાયશ લેવાનું ચાલુ રાખ્યું, પણ શીકર અને ચાલુ મેદનતથી હું નબળો પડી ગયો હતો અને તેથી હું ટાંકાઓ મજબુત કરી શક્યો નહીં. કુખી દાંડે અને અખારાં હોટલ બહુતો રસ્તો લીધો. રસ્તામાં એક લાકડાંના ઘગ ઉપર અને બેકા અને ઝીખરે બહુતું કે દોરાનાં દીકા શુચવાએલા ટાંકા લુગડાંની ઉપરની બાજુએ હતાં. આથી મારા મનમાં ટુરવળ ચીકાર આવ્યો કે હું દોરાની સોયનું ટેનશન બરાબર કરવાને બુદ્ધી ગયો હતો. અમે પાછા ગયા. ટેનશન બરાબર કરી અને પાછી અજમાયશ કરી પાંચ ટાંકા બરાબર સીધા અને અખારાં મરીન તૈયાર થયું."

મતમળીયા લોકોએ જાહેર પ્રવ્રતા મનમાં એવું દસાવવાને અનેક વાર મજબુત કોશિય દીધી હતી કે મીઠા હાડકા સીવવાના સંચાને વેહેવારે ઉપયોગને બનાવ્યો હતો. જ્યારે આવીજ વાત જાહેર ફેલાવામા આવી છે, ત્યારે નીચે આપેલા કાનુનોની સરખામણી કરવાથી વાંચનારાઓની ખાતરી થશે કે સીવવાનો સંચા વેહેવારે કેણે બનાવ્યો હતો. આ ઉપરથી હાલ અથવા સર્જિર આ બેમાંથી કોણને સીવનારી આસ્રમ આભારી છે, તે ટુરત માસ્રમ પડી આવશે.

હાલનું મરીન. , સર્જિરનું મરીન.

૧. 'નાંકી સોય (હાલ વપરાસમાં આવી નથી.)

૨. સોયનો હાથો (હાલ વપરાસમાં નથી.)

૩. "ફેલ" અથવા "બાસવર" પેટર જેથી કરીને હુગડાંને મરીનના આગળા કાથ ઉપર બહુ યંત્રનામાં આવડું હતું. હુગડું ફેરવતી વખતે મરીનને ચોળાવ કર પડતું હતું. પેટમાંથી હુગડું કઢાવી, તેને પાકું બેસાડવું પડતું હતું. (હાલ વપરાસમાં નથી.)

૪. બાસવર પેટરનાં કાણુંઓમાં કામ કરતું "ફીડ મોસન" (હાલ વપરાસમાં નથી.)

હાલનું મરીન. સર્જિરનું મરીન.

૫. બે "સાલ-દાહિરો" જે એક બીજીથી સ્પર્શત રહી કાટકાને એક બાજુથી બીજા બાજુ મેદનવાં હતાં અને તે એટલાં ભેર-થી કે "સાલ ડાહિર"ને તેની જગાએથી તેને બેસાડી નાખવાનો સંભવ રહેતો હતો. (હાલ વપરાસમાં નથી.)

૬. રૂમીંગ "ચેસરટ્ટ" જે સોયની બાજુએ હુગડાંને પકડવાને માટે હોય છે (હાલ વપરાસમાં છે.)

૭. દોરાની ફીરકી ધરવા માટે એક "એલન્ટેમસ આર્મ." (હાલ નકાનો થઈ પડ્યો છે.)

૮. એક માત્ર કરતો પાવરો. (હાલ વપરાસમાં નથી.)

૯. કાણુંનાંની નીચમ્મ મીંગ (થે સાર નુંની સોયી કદારી) લશર દંડની સોયી કદારી) માં અને સંચાઓમાં વખતના વેહેવા સાથ તેઓને ઉપયોગી બનાવવાને ફેરફાર કરવામાં આવ્યા હતા. આ ફેરફાર અને તેના ઉપયોગીપણા માટે કોણની એક માલુમને માન થઈતું નથી. જેમ કીક કાણું તેમ તેમાં કાપક મુધારા કરવામાં આવ્યા હતા.

મીવવાના સંચા સોયી કદાનારાઓમાંના કોણની શખસની યુક્તિઓ આગળા વખતમાં વપરાતાં "સાલ મરીન" નમાં વેહેવામાં આવતી નથી. જરૂર વર્ષનાં કાંથા અંતરે કદાના સંચાની દરેક નીશાનીઓ નાખુદ કરી નાખી છે, સીવાય કે કાણુંવાલી નીશણ સોય, કે જે દરે સોયી કદારી હતી અને જેનો ઉપયોગ હાલ અને સર્જિર બંનેએ કીધો હતો. બીજા કાથ ઉપર સર્જિરે સોયી કદારીનાં સંચામાંની દરેક યુક્તિઓ હાલના જમાનાના દરેક ફેલદમદ સીવવાના સંચા સોયી કદાનારાઓએ અખલાર કીધી છે, સીવાય કે "એલન્ટેમસ આર્મ." જ્યારે કાંડની સોયી નકામી માથપ પડવાથી છોડી દેવામાં આવી છે, ત્યારે સર્જિરની સોયોએ તેની જગા લીધી છે. ઉપર આપેલી વીગત ઉપરથી ટુરતજ વાંચનારાઓને માસ્રમ પડશે કે સીવવાના સંચાની અસુભ્ય સોયો અને તેથી થતા અગણીત ફાયદાઓ માટે કુનીયા ખરેખર કોણને આભારી છે. ઉપરની વીગત ઉપર નજર પડતાંજ વાંચનારની ખાતરી થશે કે કુનીયા આ સોય માટે મીઠા સર્જિરનેજ આભારી છે.

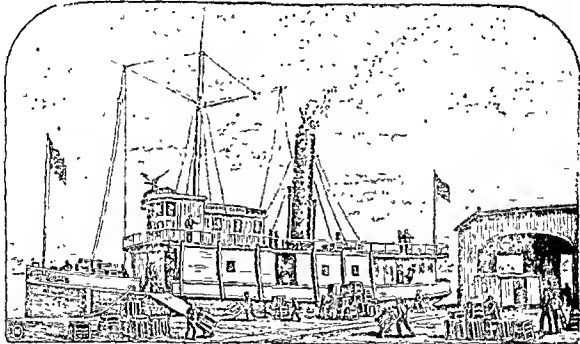
પ્રકરણ ૪ થું.

નાની શરૂઆતથી મોટાં પરીણામો નીપજે છે,

૪૦ અક્ષરની ઉછીટી લીધેથી નહીં રકમ સાથે આ ગરીબ કારીગર સર્ગિરે વેપારી છ'દ્મીના તોફાની દરવાજાં ઝોકાવ્યું હતું. દરેક બાજુ અને દરેક ઢેકાણેથી તેને નાસી-પાસ અને નાહીમત થવું પડ્યું હતું. લોકો સીવવાના સંચા તરફ બેદરકારીથી જોવાને શીખ્યા હતા અને જો કોઈ સીવવાનો બરાબર કામ કરતો સંચો પોતા પાસ હોવાનું જણાવતો, તો તેને લોકો દગારો સહમજતા દતા. કોઈ કોના વચનો ઉપર ભરેસો રાખી હજારો લોકોએ સીવવાના સંચા પરીક્ષા હતા, કે જે સંચાઓને નકામ માલમ પડવાથી એકઠેર નાખવાની તેઓને ફરજ પડી હતી. જેની અપસ સીવવાના સંચા પ્રજામાં દાખલ કરા-

વવાને યત્ન કરતો, તેને અગાઉની નીલકળાનાં પરીણામો સેદેવવા પડતાં હતાં. આ અનુભવ મીં સર્ગિરને મોટી દગ્ગરી સાથે તુરતજ મળ્યો હતો. જ્યાં જ્યાંથી તે જતો અને પોતાના ફતેહમંદ સીવવાના સંચાની વાત કરતો કે લોકો તેને બહાર જવાને દરવાજાનો રસ્તો બતાવતાં હતાં, કંઈ એક વાર છેનરાવાથી આ ફતેહમંદ સંચાની વાત માનવાને તેઓ આગ્રહી ખાતાં હતાં.

મીં બ્લેડગેટ તેને સલાહ આપી હતી કે સંચાઓ બનાવવાનું ચાંડી વાળી તેણે તે માટેના સંસ્થાનોના હકો લેવવા. તેણે જણાવ્યું કે તેનો અસક્ષ ધંધો દરજનો હતો અને તેથી સીવવાની બાબદમાં સર્ગિરના કરનાં તેને વધારે માહિતી હતી. બાજરમાં બ્લેડગેટનો સંચો સાંધે વગ ધરાવતો હતો અને સર્ગિરને તેણે ખાતરી આપી કે “શીવવાનો સંચો કદીથી વપરાસમાં આવનાર નથી.”

સર્ગિર કંપનીની સ્ટીમર “એડવર્ડ કલાઈ.”

આટલું છતાં નાસીપાસી અને ગરીબાઈમાં મોટાં ખાતાં આ હીમતવાન કારીગરે પોતે બરેબર ફતેહમંદ સીવવાનો સંચો શોધી કહાવ્યો હતો, એવી નામુસ પ્રજાની ખાતરી કરી આપવાને મક્કમ કરાવ કીધો હતો. આરતે આરતે તે પગભર થતો ગયો, ધીમે ધીમે પ્રજા તેનું સાંભળવા લાગી અને છેલ્લે લોકોએ તેના સંચાની અજમાયસ લેવાનું મન કીધું. આ મહાભારત મુશકેળી દુર કરવાને, પ્રજાને પોતાનાં મશીન તરફ લક્ષ્યાવાને તેણે ૨૦૦ થી ૩૦૦ અક્ષર ઉછીટા લીધા હતા. બ્યારે સધયું સમાધાન થયું, પ્રજા તેનું સાંભળવા લાગી, ત્યારે વળી એક નવી અને મ-

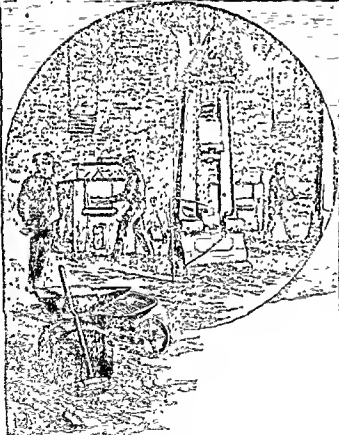
જબુદ હરકત ઉઠી થઈ. મીં સર્ગિરે ફતેહમંદ સીવવાનું મશીન બનાવ્યું છે એવી ખાતરી થતાંજ મીં એલીયાસ હાકલ્યે, પોતે બીજા માણસની શોધનાં મેળવેલાં પેટન્ટની રહે, હાલો કીધો કે મીં સર્ગિરે મીં હાઉના પેટન્ટનો ભંગ કીધો છે, તે માટે તેને મીં સર્ગિરે ૨૫,૦૦૦ અક્ષરની દામીજ આપવી જા તો પોતાનો ધંધો છોડી દેવો. જે માણસે પોતાનું કામ શરૂ કરવા માટે પારકા પાસ થોડાક અક્ષરો ઉછીટા લીધેલા, તે માણસ ૨૫૦૦૦ અક્ષર દામીજ આપવાને રવવાચીકે રીતેજ ના પાડે તેમાં કશી નવાઈ ન હતી. તેનું પરીણામ એ આવ્યું કે મીં સર્ગિ-

रने डोट्टाभां घसडवाभां आऱ्यो, जेना भरयना मोठा ओ-
नधी गी० सींगरे इमेगनेना पायाभांय यधंज्वानी धाटवीभां
आयी पडयो दतो.

आया सडोसडना वषतभां गी० सींगरे कायदा अने नाखु
सं'अ'धी साडे अजुलय धरावता गी० जेडवई कवाई
नाभना जेड शपसनी भदद भांगी हती, जेनी सं'अ'दाय
अने वेपारी कुनेहधी सींगरे नजदीक आवेसी आइतभांभी
जयी गयो दतो. आ सेवाना भदसाभां गी० कवाई तेना
भागयो थयो अने लार पछी ध'धा "आर्छी जेभ. सींग-
रनी क'पनी" जेवे नामे यथावताभां आऱ्यो.

गी० सींगरनी इतेहधी इजटभंद यधं पीजत शोधडोये
पखु भ'एथी वेहेवारभां आयी अडे जेवा सं'अ' जनावना
भांडया अने तेजुं परीछाम जे आऱ्यु' के याखु हंपाती

जोगवतां पेठ'ठानी दरकार नही करवा भाटे आ नवा शो-
धडोने डोट्टाभां घसडवाभां आऱ्या दता. डोट्टाभां इरपाटी
भांडनासजोभां मुख्य गी० जेवलीयास दाड जेड दतो, जे
पोते मेणवेवां पेठ'ठनी इहे सधया नवा शोध'डे' उपर
धमधोकार इरपाटी भांडोता दतो अने डेटळांक वधं सुधी
तेणे तेभ करुं याखु राख्यु' हतु'. १८४८ ना सावना
पेठ'ठणी करीने गी० दाड सीवयाना सं'अ' जनावनासजो
उपर दाडगी यथावतो दतो. तेजो पसथी पोताने भन
पसंद थरतो लपानी दतो अने तेजोने सं'अ' जनावना
भाटे लाईसनसो आपतो दतो, जेनी इहे दरेक सं'अ' तेनें
जोडस दक आपताने गरीय बीयारा शोध'डे' लपतवी
अ'धाता दता. आनी दकसाधयी गी० दाडजे नजदीक
२०,००,००० अडरनी मोठी रकम जमा होधी हती. आनी

छुजुं अने नऱुं.

हाणी नाभयने पोताथी भनतुं करशे जेवी तेभने आथा
हती. आ जगत दरमयान सींगरनी क'पनीतुं काम भ'दप-
छे याखतुं हतु', ज्यारे तेना बीजत हरीदि कांछणी दरकत
वगर मोशे न्हि करता दता.

आपरे १८५४ ना जे भासभां आ माराभारी दूर करवाने
आ मोटी यक्यारवातो मुकम्मो पाछो जे'वी वेपारा आऱ्यो
अने जेक लपतनी इहे सींगरनी क'पनी गी० दाडने दरेक

आपतवी भादशाही रकम तेणे कांई प्रजडपयोगी
शोध कांछी ते भाटे नही, पखु इकत बीजत भाखु-
सनी शोधनुं पेठ'ठ वेपारी मेणवी हती.

वेदजे धरथीन सींगरनी क'पनी मोठा भरयना
जोगे गी० दाडनी आ कगारी भांगणी सारमे जग-
तवारीथी यधं हती अने बीजत शोधडोनी तरदधी
तेभज हुनीयाने ससता सीवयाना सं'अ' पुरा पांड-
यानी नेमथी ते क'पनीजे जेकडे लाये हाजुं जरी
राख्यु' हतु'. गी० दाडनी मतजभ सीवयाना सं-
अ'ना वेपार जेकदाय राखयानी हती, जेथी गरीय
बीयारी दरजमेने मोटे हांमेते सं'अ' वेयाता
वेता परवडे जोग न हतु'. आ कं'डाजेली गरीय
जोडो हळ पखु "अभानुं जीत" भाती हती.
सींगरनी क'पनीनी मुख्य नेभ आ ध'धा सधं भाटे
खुडो सुझवयानी अने हरीदाधयी ससती होमने
सं'अ'जो वेयवानी हती. जखु वधं सुधी जेकदाय
ध'धा सामेनी जगत याखु रही, सधया सं'अ' जना-
वनासजो पेठ'ठभां गी० दाडनी सलाद प्रभाज्जे यावया
कसुय थवाथी पोताने ध'धा तेजो कशां पखु सा-
छानस वगर यवानी सकया. तेजो गी० दाड अने
सींगर क'पनी वयेनी लगतुं खुं सेवड आने छे
तेनी आपुरताथी राद जेता दता. जे सींगर
जोने तो सधयाजो कांछणी भरयना जोग वगर
तेनी इतेहनेना पुरतो लाय यधं सके. जे दाड
जोते तो तेथी तेजोने कसुं जेवतानुं न हतु', कांछे
ते पोताना आ भज'मुद हरीदि सींगर क'पनीने
सं'अ' उपर जोडस दकसाध आपताने कसुय यधं हती. आ
प्रभाजे जोडस भरीन कोमणीनेशन'भां आपरे सींगरनी क'-
पनी डेटळांक भरय करवा वाद बापस यधं हती. आ थयसां
लपतनी इहे सींगरनी क'पनीने गी० दाडो १५,००० अडर
दकसाधना आपवा पडया दता अने १८७० ना साव सुधीभां
गी० सींगरे अने तेना साथीजो जे नजदीक ३,००,०००
अडर गी० दाडने दकसाध तरीके आप्या दता.

૧૮૬૩ ના સાતમી સીંગરના સંચાનાં વેચાણની વાર્ષિક આપરેજ ૨૧,૦૦૦ ઉપર થવા આપતી હતી અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનાં મોટાં શેઠશ્રેણીમાં તેની શાખાઓ સ્થાપવામાં આવી હતી. તેજ સાતમું સીંગર કંપનીને એક ભાગીદાર કંપનીના આકારમાં ફેરવી નાખી “સીંગર મેન્ચુ ફેક્ટરીંગ કંપની” એવું નામ આપવામાં આવ્યું હતું અને જાને અસસ ભાગ્યોમાં ધંધારી ફારેજ થવા હતા, તે એકે મુખ્ય શેરહોલ્ડરો તે તેઓજ હતા અને તેઓને ધારેકટરોની મોટાંમાં ભેસવાનો હક આપવામાં આવ્યો હતો.

નાસીપારી છતાં ઉત્તમ.

ચકાવવાની કુશળતા અને ચકાવણી ઘણીજ વાખવાળી થાય છે અને કંપની તેની સમાદ ભારે તેની બહુ આભારી છે. ૧૮૭૬ માં મીં હોપરે પોતાના ઓધાતું રાજનાયુ આપવાથી તેની જગાએ કંપનીના પ્રમુખની ખુરસી મીં એવરડ કસાર્કને એકમતે આપવામાં આવી હતી. મીં કસાર્ક પોતાની બુદ્ધિવારી અને ખતરી કંપનીનાં કામને કીમતી મદદ આપી, પોતાના પહોંચતી તેનાં કામને અસાધારણ ફોદમદ બનાવ્યું હતું. ફક્ત આટલાજ દાખલાઓ નહીં, કે જેમાં સીંગર કંપનીમાં માણસો પોતાની ચંચલાઈ અને ઉદ્યેગ મેહનતથી મોટા ઓધા મેળવવા પામ્યા હતા. ઘણાંક વર્ષો અગાઉ ન્યારે સીંગર કંપની અયચીમાં હતી અને તે ગરીબાઈમાં

ચાર વર્ષના અરસામાં તે વાર્ષિક ૪૨,૦૦૦ સંચાનું વેચાણ થયું હતું અને બીજાં બે વર્ષ પછી તે આંકડો ૮૪,૦૦૦ નો થયો હતો. ૧૮૭૧ માં ૧,૮૧,૨૬૦ સંચા વેચાયા હતા. બીજાં સાત વર્ષ પછી તે આંકડો બેવડો થયો હતો ચાને ૧૮૭૮ માં ૩,૫૬,૪૩૨ સંચાઓ વેચાયા હતા. આ ઉપરથી જણાશે કે આ કંપની કેટલી દૃઢ મુઠી વધી ગઈ છે. હજુ પણ સંચાનું વેચાણ પધતું ગયું અને દરમિયાં ૪૦૦૦૦૦ આંક લાખ ઉપર દર વરસે સીંગરના સીંચવાનાં સંચા વેચાએ છે.

૧૮૬૩ ના સાતમી સીંગર મેન્ચુફેક્ટરીંગ કંપની સ્થાપવામાં આવી સારથી તેને નેવા સરસ અમલદારો મળ્યા તેવા કંપનીના કોઈ બીજા કંપનીને શરૂઆતમાં મળતા હશે. આ ધંધો પેદલાં એક અગ્રંથી વજરના નાચાર માણસે ઉછીટી લીધેલી ૪૦ વજરની ચાપણથી શરૂ કરીયા હતા, જે ધંધાએ તેને અને તેના ભાગ્યને એક મંત્રવર આદમી નફા કરી આપ્યો હતો. જાને શખેજો દાસ પંસાદાર અને જરવાણા ચર્ધ પડ્યા છે અને તેઓએ કંપનીનું કામ એવા શખેજો ના હાથમાં મોંધ્યું છે, કે જેઓ આપ મેહનતથી વધેલા છે અને પોતાની ખરી લાપકાનથી મીં સીંગરની જલ્મમાં આવ્યા હતા. નવો પ્રમુખ મીં ઉનરસી એ. હોપર, પેદલાં સીંગરની કંપનીમાં એનની કસાર્ક હતા. ઉપપ્રમુખ અને મેનેજર મીં જયેરજ આર. મેનેજરી સીંગર કંપનીમાં અંધાધ્યાનાં, સાસા અગ્રી-ચાર કાલરને લવાજમે કામ કરતો હતો. તે ખડતલ બાંધાને અને મેહનત હોવાથી આસતે આસતે વધી પ્રમુખ થવા પામ્યો હતો, જે ઓધો તેણે પોતાનાં મરણ તુલીક ભોગવ્યો હતો. દાસ એ ઓધો એક મકુટી લાગેટીવાસા કામેસ અને ચંચસ મદદરથ મીં દી. એફ. બોર્ન ચલાવે છે. અને ૪૦,૦૦૦ માણસો તેના હાથ હેંકા કામ કરે છે અને તેની કુશળતાની તારીફ લોકો ગાય છે. સેક્રટરી ગાકટર એલેક્ઝાન્ડર એફ. સ્ટરસીંગ પેદલાં ન્યુ યોર્કમાં તખીલી ધંધો કરતો હતો, પણ તેની વળાણ વેપારી બાબદો તરફ ધાળવાથી તે સીંગર કંપનીમાં દાખલ થઈ આ ઓધો મેળવના પામ્યો હતો. ખજનચી મીં વીલીયમ એફ. પ્રોકટર પેદલાં એક સધારણ કારીગર હતો. આજથી તેની ધંધો

સખાટી હતી, સારે મીં સીંગરે એક ચંચળ અને સાદસીક પણ ગરીબ જુવાન માણસને ન્યુ હેવન ખાતે એક સીંગરની આઈસ ઉધાડવાને અને સીંગરના સીંચવાના સંચાઓ વેચવાનો જ દોખતર કરવાને મોકલ્યો હતો, જે વખતે મીં સીંગરે તેને નીમ્મણ રાખેદો કહી સંભળાવ્યા હતા:—“છમ, તમોને નેરથા બેજેસી એટલા સીંચવાનાં સંચા અપા મોકલાવી આપશું, પણ અમે તમને એક પાછળી આપી શકશું નહીં.” આ જુવાન સાદસીક પુરે પોતાનું કામ એટલી તો ચાડાઈ અને ખટથી ચલાવ્યું કે દાલ તે વીકાગે પાતેની સંજલ આઈસના મેનેજર થવા પામ્યો છે અને એક વર્ષમાં ૨૦,૦૦૦,૦૦ ગલરની કીમતના સીંગરના સીંચવાના સંચા તેણે વેચ્યા હતા.

(સાંધણ છે.)

હું તેઓ તરફ જોડું. પણ તોપણ આપણી શુભ કોણ દહાડો પણ ઘરડી કુમારીકા ઘરે નહીં; તેણી એટલી તો જોભળતી એટલી તો બહી છે કે, જે માંસુએ તેણીના પાર અને માન મેજવવાને બાળકાલી યશે, તેની જાડેથી ખેડેજ સુખમાં પસાર ઘરે. પણ પીરોજ તું તો ખરેખરજ ઘરડી કુમારીકા યવાને વીચાર રાખતી ન હશે; બે કે તેઓને ખચાય તો તું ઘણો બહાદુરી સાથ કરે છે.”

“મારું ભયીપ કાંઈ મારા હાથમાં નથી—મેહેરજાની કરી તેની વાત ના કરે, તેણી યુવતા હોયએ બેલી, અને પછી વાત ઉઘાવા પુછ્યું. “ભારે જોરડામાંના દરેક જાણુની વાત તમે જાણોજ સારે કહોની કે મેહેરવાનજ ડાકટરનો મેહેરબાઈ, અને તમારી માથુક શું વાત કરેજ?”

“અરે પેલી જુની યસાઈ પીસાઈ ગયલીજ વાત. મારે બેજાં ખીસેજો બાઈ જમશેદ અને તેને સાથી. ખરેખર પીસાં હું તારું મત પુછતાં જુલીજ ગયો, કે જવાન રસતમે મારા બાઈના, બાળમાં કેવી ચાલ ચાલી હતી; શું ઘણી વખાણવા લાયક ન હતી?”

“તેણે રસત પોતાની ફરજ જાનવી હતી.” પીરોજએ મજાસુત સોદે જવાબ દીધો. “એક માથાજી લાગણીવાળાં કોઈ પણ માણસે જેમ કરવું નેહ્યે તેમ તેને કરવું છે; તેને તમારા બાઈની તકેદારી કરવાની ફરજ માથે ઉઠાવી હતી. અને તેની માંડગીમાં તેને સાથી તેને કેમ છોડી જઈ શકે? તેના માથુસાંઈ ખચાસજ તેને તેમ કરતાં અટકાવે.”

“કેવી દશગીરી ભરી વાત છે કે માથુક તારું જોસવું, હમણું સાંભળતી નથી. તેણીએ તો પોતાનાં ચતુર બેજાં માંથી તરેહવાર કલપીત કીરણો કઢાડી આ જવાન રસતમ આસપાસ ફેંક્યાં છે, પણ ખરું કહુંજ કે તું રસતમની તેની લામકાત પ્રમાણુની વખાણુ નથી કરતી. દરેક માથુસ કોઈ પોતાની ફરજ જાનવતું નથી.”

“પણ દરેક માથુસે જાનવથી નેહ્યે, અને તેમ જ્યારે તે નથી કરવું, સારે જોડું કરેજ; તથા કરેજ સારે ખરું કરેજ.”

“પણ પીરોજ આ તો તારા પોતાના કાલકથી કલક છે. ક્યાં ગયો તારો અસલનો જુરોજ કે જે એમાં યંડા મોતને થીંડાંમાર વખાણુ તરીકે ધીકારી કહાડતો હતો. એક વખત એવો હતો, કે જ્યારે તું આખી જાતની ચાલને જુલીજ નજરે જોતી હતી.”

પીરોજએ પોતાનું મોઢું દેરવી નાખ્યું, પણ કેખશરએ જોયું કે તેણીની આંખો આંસુથી ભરેલી હતી. તેણે પોતાની મનકેરી આગળ ચસાવી—

“જેજ, તું આ બધું બોલેજ, તે હું રસતમને કહી દેવા દે કે!”

“હું તમારી પાસ માંગી લઉંજ, કે તમે તેમ નહીં કરશો.” પીરોજએ આંત યવાની કોશીસ કરી કહ્યું. પણ તેમ નહીં થઈ શક્યાથી તેણીએ કાગાધા કયા. “વહાલો કોકી મારે મારે તમને જરાગી પ્યાર હોય, તો મારા બોલ પાછા તેને કહેતા ના.”

પણ કેખશરએ રમુજમાં પોતાનું ડોકું ધુણાવ્યું. તેઓ બંને જાણુ એખમાં અને ખીજાંએ કરતાં વધારે દુર બેજાં હતાં, અને કોઈ તેણીના જમરાત બેજો નહીં એવી તેની ખાતરી હોવાથી તેણીએ પોતાના યુવતા હાથે કેખશરના હાથમાં મેળ્યા અને નહીં સંભળાઈ શકાય તેવા સાદહે બોલી—

“કેકી, અને કહો કે રસતમ—રસતમજ આજે જમશેદ સાથ આવવાના છે! બે મને હેતરતા ના.”

“હા, તે પણ આવવાનો છે, પણ તેઓને આટલું બધું મોઢું કેમ થયું તે હું સમજ શકતો નથી; પણ વહાલી પીરોજ તું કોઈ તેણીના ના કર; અને સઘળું જમર છે; મારી પર વીશ્વાસ રાખ, તુને કોઈ પણ ખીલવાનું નથી.” પણ આટલા વખતમાં સાં ખીજાંએ આખ્યાં અને તેઓ તેઓની સાથ વાતમાં પડ્યાં.

[સાંધજ છે.]

Two Old Maids

સ્પેનીશ છોકરીઓ.

કે સ્પેનીશ છોકરીતી જાડેગીનું ખરું જીવ રચુ કરવા માટે તેણીનાં મુલકનાં ઉટલાક રવાને માટે બોલતું જરૂરનું છે. સામરી રીતે લેતાં સ્પેનની મુલક યુરોપમાં ખીજા બાજો સાથે સરખાવાનાં સુધારામાં એક સહી પછાત છે. જે સ્પેનીયોએ દુરનાં મુલકમાં કેલવણી લીધી હોય છે, તેઓ પોતાને વાનગર પુધરમાએ કરતાં તદન જુલીજ જાતનાં માજમ રહે છે. પુરો અને મુખ્યકરી સ્ત્રીઓ, જેઓએ કીરીથી પોતાની જાનભણી છોડી નહીં હોય છે તેઓ આપણને પોતાનાં મોરા વિચારો, અને અસભ્ય રવાનેથી અચરત કરે છે.

રાજ્યમાં યતો વારંવારના ફેરફાર, પાદરીઓનું અજાનન પણ, ચાલતા આલેશા વેદમો, અને અધર્મપણું જેકે વખર શકે સુધારામાં હરકત કરે છે, તોખી ઘણીક અજણો તો લોકો પોતેજ લાવે છે. આપસાઈ અને અજાનપણાં સાથ હદવાદરની મગજથી તેઓ ધરાવે છે. તેમની આસપાસનાં મુલકનાં લોકો કરતાં તેઓ દરેક જાગદમાં બેટ, છે એમ ધારી પોતાની અતીપત અસપુણેતા તરફ કલકથી નેહ્યે છે. આ પ્રમાણુનાં લોકો પછવાડે ચાંતાં બેભાંણુપણામાંથી રસત ધર્તીકષ કે કોસેરાજ તેમને અમકાવે છે. જે કોઈની તરફથી તેમને મુલકના કરવામાં આવે છે કે તેમની સ્ત્રીઓની કેળવણી, તેમનાં ધરની મોહવણુ, સદાઈ, ખોરાક, કે રીતખાતમાં સુધારો કરવો નેહ્યે, તો તેમને દમેયાં આવજ પ્રમાણુ જવામ મળે છે. “અને શું કરવા સુધારો કરે? અને અમારી હાલવમાં સતોગી હીયે, અને સાં હોવાથી ખીજ મેદનત આવે એવી જરૂરીઆનો અમોને પડતી નથી, અમારી રુપ સારી છે, અમારી જાનન કીરીથી મેદનત આ-

પીયા વગર અમોને જે નેહણે છે તે આપે છે, અને આમર મુદર આસમાન અમોને હમેશાં ખુશ રાખવાનું રાખે છે.”

દક્ષિણ તરફનાં બીજાં લોકોની માફક સ્પેનીશદોષી ધરની આદરજ પોતાની છાંદોગીને મોટા ભાગ ચુનરે છે. આદરની ગેરબી ઉપર હોનાં રહી રસ્તે ચાલતા ઓલખાણવાલાને તરેહવાર સવાસો પુછવાનું હાં સાધારણ હોય છે, માટે પડોશીઓને નીંદા કરવાનું સાધણ દીક મરે છે. કેવી રીતે પોતાનો વખત રોકવો તે હાંની સ્ત્રીઓને ખબર નથી. શરીર સંબંધી કાંઇ ખાખી ધરાવનાર કે ખુબસુરતી વાચાને તેમનાં મોઢાં ઉપરજ દબા, દીકા કે વખાણ સંબંધાવવામાં કયું મોટું ધારવામાં આવતું નથી. ઉત્કૃષ્ટ એક સ્પેનીશ બાળુને તેણીનાં મોઢાં ઉપરજ તેણીનાં દેખાસ માટે જે તેણીની ઓલખાણનાં પુછવો અને સ્ત્રીઓ કાંઇ દીકા ન કરે, તો તેણી સમજે છે કે તેણીમાં કાંઇ ખાખી રહેલી હોયી નેહણે.

ઉપસા વર્ગની સ્ત્રીઓ ગરમ રતુને લીધે આમવાનું પમદ કરતી નથી. શીયામાની રાતનાં ઈંગ્રાંડની માફક કુકું બ મંડલ એકક બેસતું નથી. ભરધાર અને મોદરદાર વચ્ચે સંપ હોય તોખી તેમજ પોતપોતાનું ફાડી લે છે. પોતાનાં આકરોને સારી કેસવળી આપવા માટે તેમને દરકાર હોતી નથી. નાની ઓકરીઓ પોતાની માતાઓની માફક પંખા અને “દેસ” ઉપર વધુ ધ્યાન આપે છે.

સેવીશનાં સીગાર બનાવવાના કારખાનામાં મરીખ વર્ગની પાંચથી છ હજાર સ્ત્રીઓ અને ઓકરીઓ કામે લાગેલી છે, નેઓમાંની બાયજો એકનાં ગમે એવાં અસ્પષ્ટ બાયોમાંની એક કુલને જુમખો યુધોયો ન હશે. કેટલીક સ્ત્રીઓ મુદર પુલોની તોપલીઓ સાથે આ મકાનનાં જુદા જુદા ભાગો ઉપર બેસે છે, અને આ કામદાર સ્ત્રીઓ પાસેથી ધણીએક માંખાનાં સીકા મેલે છે; નાની સાત આઠ વર્ગની ઉમરની ઓકરીઓ જે એક દલાકામાં એક હજાર સીગાર બનાવે છે, તો તેમને દસ પેન્સનો રોજ મળે છે. ધણીએક પારણીઓ આ ખાનામાં આપણી નજરે પડે છે, કારણકે માતાઓ પોતાનાં નાનાં મોટાં બાલકોને સાથે લઈ જાય છે; કે જેઓ કશીખી સંભાવ વગર રખડતાં ફરે છે. લોકોનાં દેખાવ, પોશાક કે ધરેણાં માટે પોતાની વખાણુ તેઓ એક બચાં જેવી હોંશથી ફરે છે. અને જે તમેખી સમય થવા માટે તેમની કાંઈ ચીઠની રતુલી કરો તો, તુરતજ તમેને જવાબ મહે છે કે “એ તમારું જ છે, જે તમેને પસંદ પડતું હોય તો લેવો.” કામતી ચીજેખી એમ આખી દેવાની માંગણી થાય છે. એક પેલા એક સ્પેનીશ બાળુની લીસાની વીટીની તેણીની અમેરીકન મિત્રએ વખાણુ કરવાથી હમેશાની રીત મુજબ તેણીએ કહ્યું, “એ તમારું જ છે.” ગરીબ બીચારી પેલી અમેરીકન ઓકરીને ખબર નહીં હોવાથી તેણીએ તે સ્પેનીશદનાં મોટા બગરજ વચ્ચે લીધી, પણ પછી બનેનાં ઓલખાણવાસાઓએ ખસી પેલીને તેણીની વીટી પાછી અપાવી. એક મુલાકાત લેનારને એજ પ્રમાણે

વર, સામન અને મોદરનફરો આખી દેવાની માંગણી થાય છે, પણ તે સધથી ફક્ત મોદરોની સમજતામાંજ ખપે છે.

પણ આમ મોદરોની ખાસી સમજતા મિત્રાય તેઓ પારકાંઓ માટે ખરેખરી માયાથી પોતાને અડચણમાં નાખવાને આચક્રી કરતાં નથી. તેઓની પોતાની નતની સ્ત્રીઓ સાથે મંડલીમાં તેઓ ગ્રાજી વાતચીત કરતાં નથી. થોડીક વાતચીત કર્યા પછી તેઓ પોતપોતાનાં રાજદારી કે બીજા બાળકોની વાતચીત કરવા સ્ત્રીઓને છોડી જાય છે. જેકે કેટલાં થોડાંક વર્ષ થયાં કેગવણીમાં સારો સુધારો થાય છે. ઉચ્ચ, જરમન અને ખાસ કરી ઉચ્ચ બાપા શીખવવાનું વધતું ચાલીયું છે. વલી ઈંગ્રાંડ, ક્રાસ અને જરમનીની સ્ત્રીઓ ઓકરીઓને મોહકાવવામાં આવે છે. કેવણીની અસર, તેમનાં હાતમાં ખાની ન શકાય એટલી પહોત લાલમાં પડેલા મુકકમાંથી જણાવા લાગી છે. તોખી દક્ષિણ તરફની ઓકરીઓ મેટ્રીલની ઓકરીઓ કરતાં જલદીથી પરણે છે. લગ્નની વખતે પરણતી કન્યાઓ કાલો દેસ પેદરે છે, પણ ઉપસા વર્ગમાં ઘણું કરીને ઘેરમાંજ લગ્ન થતાં હોવાથી બીજા મુદરોની માફક કપડાંના કાં ધણે કંઈવામાં આવતે નથી. ઓપાઓ સાધની લડાઈ જીતવામાં સ્પેનીશ ઓકરીઓ ઘણી મજબૂત છે. જેકે કેટલાંક ગાદયાં માંખણી આ ધાતકી રમત ગંધ પાડવા ધણું કરે છે, તોખી તેઓ તેમાં હજુ સુધી કાપીયાં નથી. કાપી ગરીબમાં ગરીબ ઓકરીઓ એક બેક મેત્રવવા નેટણું હામ બંધાવવાને કાંઈખી કરવા બાકી રાખતી નથી. લડાઈ નજદીક જે કાકાં સુધી ચાલે છે, પણ શર થવાની ધણે વખત આગમજથી લોકોનાં રોલેરોમાં આવવા માટે છે. એવું કેદવામાં આવતું છે કે યુર લોકોથી એ રમત સ્પેનનાં હાખલ ધઇ હતી. ગમે તેમ હોય પણ સ્પેનનાં લોકો આ ધાતકી રમતનાં એટલા તો સોખીન છે, કે તેનો સત્તતર નાશ ફડીથી નહીં થશે એવું હાલ તો આપણને લાગે છે. કેમણીને વધુ મોદકો ફાલો અને બીજા મુકકો સાધનો મિત્રાચારી બંધા સંબંધ તેમની ઉપર સારી અસર કરશે એમાં કશો શક નથી.

RUSS.

અસ્વચ્છ પાણી પીવા વીરો—કેટલાંક ખરેખરી સ્વચ્છ આલત ધરાવનારાં લોકોમાં સદવારનાં ઉઠતાં વાર પાણી પીવાની સાધતણુ આલત હોય છે, અને તે માટે સુવાનાં ઝોરડામાં આખી સાત રહેલું પાણી તેઓ વાપરે છે, પાણી પીવામાં કશી અડચણ નથી, પણ જે માણસ સુવાનાં ઝોરડામાં કાલો સુધી રહેલું પાણી પીએ છે, તે ફક્ત બરી નતનાં દરદને તેડું કરે છે. પાણી દરનાં બીચાને ઘણી હપથી ચુસી લે છે, અને જ્યારે ઘણી દલામાં વાસણમાં રહેલું પાણી પીવાનું ધારતી બધું છે, ત્યારે બધે સુવાનાં ઝોરડામાં, જ્યાં તરેહવાર નતની ખરાબ દલા, શરીરમાંથી બાદર નીકળે, હાં રહેલું પાણી પીવાનું કેટલું ખરાબ હોઈ લેખકે કે તેમજ સીસાનાં નલમાં ઘણાં કાકાં સુધી સ્પીર રહેલું પાણી પીવાનું પણ સારું નથી—હમેશાં પેદલાં થોડાં બીનીટ સુધી પાણીને જવા દેવું.

એક ડાકટરની ડાયરીમાંની વાર્તા.

એક એડ "સીસ્ટીપશન."

સાંજના અમારે સાં એક મોટી પારડી હતી. ખાનુ ખાધ પછી "ડાન્સ" થનાર દત્તા કે જે માટે આસપાસનાં સઘલા જુવાનનાંએને તોતરવામાં આવ્યા હતાં; હું પણ તે ઘેરમાં એક પરાણો હોવાથી મને પણ હાન્ટર થવાનું હતું, તે છતાં અમારેથી મને મારા દરડી આગળ બોલાવામાં આવે ત્યારે હાન્ટર રેહવાને તૈયાર હતો.

નાની રોજેમન્ડે "ડાન્સ" માટે ચોખવાને ધણું કાલાવાજા કીધા હતા.

હવે તે બીહામણી કોસીન્સ આવવાથી "હું કાનસીસ આગલ બેસવા નથી માંગતી." તેણી એટલાં દોઢથી ચોલી. મીસ રોજેમન્ડે સર્વેની લાડકી હોવાથી તેણીને પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાની રૂચ પડી ગઈ હતી, અને છમે દગણાં તેણીને મુખ્ય કરી પોતાની પ્રભાવ હેઠલે રાખી હતી.

હું દરવાજા આગલ ઉભો રહી આ બંનેને "ડાન્સ" કરતાં તપાસતો હતો. મને મીસ વીસવન આગલ લજ્જર બોલાવામાં ન આવ્યો હતો, તે માટે અદરખાનેથી બેઝેની લાગ્યા કરતી હતી, કારણકે ધણેા સાંમે વખત થઈ ગયો હતો કે જેટલા વખતમાં તેણીને દવાની ફરીથી અગત પડતી બેઠએ. હું આ વીચારમાં હતો તેટલા રોજેમન્ડેનાં ખુશાલ ચેહરાપર અનઅેથી લેવાથી માફ ધ્યાન એકાએક તેણી તરફ ખેંચાયું. તેણી દીક્રાને ભોતી ભોતી ઓરડાને નાકે ખીજ દરવાજા તરફ મારી આવકથી મારી ગઈ.

તેણી બધાં જતી હતી તરફ મેં મારી નગર ફેરવી, અને મારી અનઅેથી વચ્ચે કાનસીસને સુંદર ચોથાકમાં, હીરા મોતીથી સજ્જાગેલી ઓરડામાં આવતાં બોધી.

હું એકદમ તેણી તરફ ગયો, તેણી મને બોધતે ચોડીક ક્યવાતી હોય તેમ દેખાઈ.

"હું હવે મારી પખે છેડું," તેણીએ ખુશી બધાં અનાજે કહ્યું, "હું હવે તદન બરાબર થઈ છેડું. ડાકટર હેડી ફેક્સ, મેં તમને કહ્યું હતું કે મને સાફ કરવા માટે ફક્ત મારી ખાસ નીમ લડકીની દવા અને કોટીન્સની મદદની મને જરૂર હતી."

હું મુશકેલીએ તેણીને જવાબ આપી રાક્યો. તેણી કાઠ ઓમખાજવામાં સાથે વાત કરવા મારી આગલથી કહ્યમાં

આવી ગઈ. તેણી ખુશાલ દીસતી હતી, અને બેશક ઓરડામાં ચોથી ખુશસુરત હોઈતી હતી; તેણીની સુંદર કાલી આંખો, જે ધણીબધી મુગ્ધ તેજ વીનાંની દીસતી હતી તે હમણાં ચલકતી અને તેજસ્વી હતી; મને હવે જરાક પણ રાક રહ્યો નહીં કે તેણી હમણાં તે ઝેરી દવાના સખત "દોઝ"ની અસર તથે હતી.

હું એકદમ તે ઓરડા હોડી બધી નક્કે કોલીન્સને ચોખવા ઉપર ગયો.

તેણી મીસ વીસવનના બેસવાનાં ઓરડામાં નહીં હતી, મેં કાંઈ વળગ્યો અને એક નોકરને બોલાવી કહ્યું કે તેણીને મારી આગલ રોકાવવી.

"પેલી લનડનથી આવેલી નક્કે માટે તમો કહેહો, સાહેબ ?" તે નોકરે પુછ્યું, "તેણી અંહીમાં નથી, મીસ વીસવને તેણીને મારી મંગાવી આપી અને તેણી તો એક કલાક ધણે ગઈ છે."

હું એટલો અજબ થઈ ગયો કે ચોરો વાર મુઠી જવાખ આપી રાક્યો નહીં.

"હું એ વીસે જાણતો નહીં હતો," ચોરોનાર યોખી મેં કહ્યું.

હું જરાકીથી પાછો નીચે ગયો. કાનસીસ હમણાં ઓસી-વર સાથે "ડાન્સ" કરતી હતી કે જે ધણેા ખુશી દીસતો હતો, અને રોજેમન્ડે મારી આગલ દોડતી દોડતી આવી.

"ડાકટર હેડી ફેક્સ બે મારી સાથે ડાન્સ કરવા આવ્યા," તેણીએ કહ્યું.

હું તેણીને નાહતો ફાથ પકડી "ડાન્સ" કરનારાઓની વચમાં તેણીને લઈ ગયો.

ગોલ ફરતાં ફરતાં મેં તેણીને ચોગલ સવાસો પુછ્યા.

"રોજેમન્ડે તું જાણે છે કે તારી પેલી બપકાર કોસીન્સ તો જતી રહી છે ?"

"નહીં નહીં !" તેણીએ ધણી અજબ નહીં થઈ હોય, તેવા અવાજે જવાબ કીધો. "પણ તેણી ખંચીજ વેત્તા કોઈ સાંમે વખત ચોખતી નથી. હું ધાર છું કે તેણીએ કાનસી-સની ગઈ બાટલીએ નીમલડકીની દવાથી બરી દશે."

"પણ તે દવા તારી બેહેનને વાસ્તે ધણી ખરાગ છે,"

"હું નહીં ધારતી, તેણીથી તે વગર રહી શકાતું નથી હમણાં તેણી સુંદર નહીં લાગતી ! તેણી કેવી ખુશસુરત છે !"

"હા," મેં કહ્યુંમાં જવાબ કીધો. "અને તેણીના પીડા કેવા ચલકે છે ? ડાકટર હેડીફક્સ તમને હીરા નહીં ગમતા ?"

"હા, પણ તારી બેહેનના જેની નાની ઉમરની હોઈતી પેદરે તે નહીં ગમતું."

"કાનસીસને હમેશ હીરા પેહરવા ગમે છે. ચાચો આ-પણે તેણીની જરાક વંધારે નગરીક જઈએ, હું કાંઈ વીઝતી ખાતરી કરવા માંગ છું. હા, હું જેમ ધારતી હતી તેમજ યહુ. તેણીનું લુપ્ત આવે નથી. હું ધાર છું કે હવે તેથી મજા દશે."

"એટલે તું રોજેમન્ડે ?"

“હું તો હવે ‘ડાન્સ’ કરતાં થાકી ગઈ છું” મેહેરબાની
હવે તો મને સુષ્ક બધા ગમે છે. સાહેબજી ડાક્ટર હેલ્થફિસ.”
હું બીજો એકથી બોલ તેણીને પુછું તે આગમજ તો
તેણી ઓરડામાંથી દોડી ગઈ.

મીસ વીલટન તે “ડાન્સ” કરવાના ઓરડામાં સૌથી
વધુ ધ્યાન સંપૂર્ણ ખેંચતી હતી. સદલાકે પડ્યા આવ્યું ત્યાં
સુધી શેઠો ગયાં નહી, અને જે પહેલાંબો ત્યાં રહ્યાં હતાં
તેઓ સધળાં બીજા સદલાકે નાસ્તાપર ધણી મોડા આવ્યા.

જેવા હું ત્યાં આવ્યો તેવાજ મને એક ધણી અજબ જેની
ખજારથી વાકેફ કરવામાં આવ્યો. ક્રાન્સીસ વીલટન અને
તેણીની મેહેન સદલાકેની સફારી યેનમાં થર છોડી ગયાં હતાં.

આ ખજાર ફક્ત જણાવ્યા સીવાય તે વીરો બીજી કાંઈ
પણ નાસ્તાની તેજાપર બોલવામાં આવ્યું નહી, પણ તે
પુરો થયા પછી મારા મેહમાન અને તેવણના ધણીઆણી
મને બાલુએ લઈ ગયા, અને મીઠાડે મારા હાથમાં એક
નાનું કાગળ મુકયું.

“આજે વાંચો,” તેવણે કહયું, “અને જુઓ કે એનો
ભરમ તમારાથી શોધી કહાડાય છે.”

આ કાગળ રોજેમન્ડે લખ્યું હતું, તે અચ્ચાં જેનું અને
ધણું હુકમાં હતું.

“વહાલા ડાક્ટર હેલ્થફિસ,” તેણીએ લખ્યું હતું, “હું
ધણીજ આજુબી છું, તેથી હું આજે કાગળ તમારે પર લખું છું.
ક્રાન્સીસ કોન્સીસ સાથે પંચાતી છીધી છે, કાણકે તે તેણી કહે
છે તેમ કરતી નથી. અમે જાને જતાં રહીએ છીએ; અને અમે
ક્યાં જવાના છીએ તે કાઠને જણાવવાનું નથી. હું પોતેજી
અણુતી નથી અને તમને કહી પણ શકતી નથી. ક્રાન્સીસ કહે છે
કે તમે ધણી બધાંદાર માણસ છો. તેણી કહે છે કે બપોળીત
પાણી પીએ કરવા મરિ તમે તેણીને બદલામ કરો છો. હું નહી
ધારતી કે તમે બપોળીત માણસ હોવા, તમે તો મને ધણી ગમે
છો, અને જવા મરિ હું ધણી લગભર છું.—રોજેમન્ડ.”

આ નાનું કાગળ વાંચ્યા પછી મેં તે મીઠાડેને આપ્યું.
તેવળું જલદીથી તે પર પોતાની નગર ફેંડી અને પછી
નારંગીમાંથી બધાં દેખાય સાથે તેજાપર તે કે કહ્યું.

“હવે કરવું શું?” તેવણે બોલ્યાં. “ક્રાન્સીસ અને
રોજેમન્ડ કયે ગુમ થઈ ગયાં છે. કોણ જાણે કે તેઓ
ક્યાં ગયાં છે. ક્રાન્સીસ ગઈ કાલે તો ધણી આમરી હતી,
જે તમે કહેાછો તે ખરું હોય, તો તેણીને પોતાના વીચારો
પર છોડી દેવી એ મુદત સહામતી ભરું નથી.”

“તે કરતાંબી વધારે ખરાબ છે,” મેં જવાબ દીધો.
“મીસ વીલટન એવી હાલતમાં છે કે તેણીને સંભાળે તેમાં
કોઈ ચોક્કસ કાવાં માણસ વગર તેણીને એક પળથી છુટી
મુકવી ન જોઈએ. ખજાતજ એ જાને મેહેનને ક્યાં ગઈ છે
તે શોધી કહાડવું મુગકેસ પરશે નહી. હું કાંઈક કે એક-
દમ આપણને તેઓની પુકે જવું જોઈએ.”

“અલગત તેમ કરવુંજ નોઈએ.” જોનરોએ કહ્યું.
“ક્રાન્સીસ અને રોજેમન્ડ જેવાં છોકરાઓ હાલના જમા-

નામાં બોદવાઈ શકે નહી, આપણે તેઓને જલદીથી શોધી
કહાડી શકયું, અને આવું પગલું ભરવા માટે આપણને
જે એક ડાક્ટરની મતા હોય, તો તે તુરતજ કરવું જોઈએ.”

“પણ શું આપણને ઓશીવરની સહાદ લેવી નહી જો-
ઈએ?” મેં પુછ્યું.

“હું જાણે તેને બોલાવી લાવું છું.” જોનરોએ કહ્યું.
તેવણે ઓરડા છોડી ગયાં અને થોડી પળમાં જીમ બો-
લીવર સાથે પાછાં આવ્યાં. આ જીવાન શખસ અમારી હાલ-
તની મુશકેલીઓથી તદન વાકેફ હતો. ગઈ કાલે જે ધારતીથી
તે તદન કુખી દેખાતો હતો તે હવે તદન જતી રહી હતી.
તે આતીશય હંતેવર બન્યો હતો, પણ તેણે કાંઈથી અણ-
ધરતો ગમભરત દેખાડ્યો નહી. અમેએ થોડો વાર મસ-
લત દીધા પછી એવી મોઢવણ કરી કે મારે એકદમ લંડન
જવું અને ત્યાં નર્સ કોલીન્સ વીરો જેવી ખજાર મેળવી શ-
કાય તે મેળવવી. એક યીવર મેં ગઈ કાલે તેણી પાસની
જાણી લીધી હતી તે એ કે તેણીએ “ગાઈડ આરપીટલ”
માં નર્સ દાખલની કેળવણી લીધી હતી, આથી તેજ દીવસે
ખેરાણાં, હું તે આરપીટલમાં ગયો, અને તેણી મારેની
પરચુક દીધી. ચોપડીઓ કહાડી તેમાં શોધ કરવામાં આવી,
પણ કોન્સીસ નામની કોઈપણ નર્સ તે આરપીટલમાંથી શી-
ખીને બહાર પડી હોય એવું સામેત થયું નહી.

“લારે તો તે અધરી એક શીખેલી નર્સની નથી,” મેં
કહ્યું, “જે તેણી દબ્બર તે મીચારી છોકરી સાથે હશે,
તો તેણીની બોગ ધર્મ પરેલી તે કંગાસ છોકરીને અમે
જવાબી શકો તે આગમજ તે બાપડી મરી પણ નય.”
જે બાનું સાથે હું વાત કરતો હતો, તેણીની છતાસા
આવી હલકેશાઈ, અને જે નર્સ વીરો હું બોલતો હતો તેણી
દેખાવમાં કેવી હતી તેવું બ્યાન કરવા મને કહ્યું.

મેં ધણીજ જારીકાઈથી તેમ કીધું.
“જોશા બુરા બાસ!” તે બાનું બોલી “જોશી બસુ આંખ
અને સફેદ પાપણ—પતસો મેહેરો, ડાક્ટર હેલ્થફિસ, વાફ
તે સ્ત્રી કેટલી ઉમ્મરની હશે?”

“પચીસથી વીસ વરસ સુધીની,” મેં જવાબ દીધો.

“સાધારણ કદની?”

“હા, અને લગભર પટ્ટી.”

“તેણી સેલન જોડાતી ચામે છે—ધણીજ સેલન, હં,
એટલી કે આપણે સાધારણ રીતે જોઈ પણ નહી શકીએ?”
હવે બન્યું એમ હતું કે નર્સ કોન્સીસને જ્યારે હું મારાં
દરદી આગલ તે સાંજે લઈ ગયો, લારે તેણીને સેલન લં-
ગડાતી ચાલતાં જોઈ તે પર મારાં ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

“હું કદાચ તેણીને લંગડી કહી શકું,” મેં કહ્યું, “પણ
એટલું તો ચોક્કસ છે કે તેણીની ચાલવાની ધપ આ સા-
ધારણ હતી.”

“લારે તો હું જાણું છું કે તેણી કોણ છે” તે બાનું
બોલી, “આ હેવાલ કદાચજ મેં માણસોને લાચ પડે તેણી
અહીઆજ શીખી હતી, પણ કોન્સીસનાં નામ હુંક નહી.

જુઓ—હું તેણીનું નામ તમને ચોપડીમાં દેખાડું નહીં કે—
ઉપર વર્ષે તેનીસ—ભુરા આદ, ખુલ્લી બધુ આંગિ, અને
સેદજ લંગડાતી ચાલવાની થપ, કાકર હેલિક્કસ આંગે
નહીં ખરેખર એક વર્ષે અંદીઆં રહી હતી, તેણી સારી
અને ઘણી હુરીઆર હતી. આટલા વખત પછી તેણી કાંઈ
અજબ જેવી રીતે અચુને છોડી ગઈ હતી.”

“તે કેમ તે કાંઈ અચ્ચણ નહીં હોય તો મને કેહો ?”
તે બાનું અચ્ચણ.

“હું કોહને તુકશાન કરવા ઇચ્છતી નથી,” તેણી ચોડી
વાર ચોખી બોલી, “પણ આંગે બાબદમાં તેણીને લગતી
બની શકે તેટલી ખબર મેલવવામાં તમે વાળખી છેએ.
નહીં કે-ચોરીનાં શક હેકલ અંદીઆંથી ગઈ હતી. એક
બાનું દરદીએ તેણીની સંભાલ દેલ પૈસાની એક ચોડી
રકમ સોંપી હતી, આવી ચીજ જવચેજ અને છે. બ્યારે
તે બાનું અંદીઆંથી જવા તીકથી, સારે તેણીની રકમ તેણી
મેલવી, શકી નહીં. નહીં કહ્યું કે તે તેણી પાસેથી ચોરાઈ
ગઈ હતી. તે બાનું કોરટમાં જવા ઇચ્છતી ન હતી અને
આ બાબદને અંદીઆંજ પડતી નાખવામાં આવી, પણ કે-
બીજેજ અંદેવાયે અમેને છોડી ગઈ, અને સાર પછી તે-
ણીનું શું થયું તે અમેએ સાંભળ્યું નથી. હું તેણીને ઘણી
ધાસ્તી ભરી રહી ધાર છું, અને કોઈની છોકરીને તેણીનાં
હાથ તથે સોંપેલી નેવાયી હું દરગીર છેએ.”

આ ખબર હોદમ હડમાં (આનરેશનું ઘર) મારા દોરતેને
ચે કીધી. આ સમયે વખત આનરેશ અને કેપતન આ-
લીવરે તે બને છોકરીએને ચોખી કાઢવાને કાંઈજ બાકી
રાખ્યું ન હતું, તેઓ ક્યાં હતી તે વીશેને જરાકની ઇ-
સારે જણાયાં વગર બીજે દીવસ પણ પુરે થયે.

ગરીબ બીચારે આલીવર તોઈતમરીથી લગભગ દેવાને
બની ગયે હતા, અને મારી ધાસ્તીએ પણ થયું ગંબીર
રૂપ પકડ્યું. ક્રાનસીસ વીવતનને ચેહરે હું મારાં મજન-
માંથી ખીસાડી શક્યો નહીં, બ્યાંથી હું જતો, જેથી હું
કરતો હાં તે મારી સામેને સામે આવતો. મને પુરકવ
એનેની લાગવા માંડી કે તે કંઠાજ છોકરીને શું છેડે
આવશે. એમાં તે કાંઈજ શક ન હતો કે જે નેકાએ ખ-
રાખ મોરડીઆનું જેર લાગવા માંડે, તે હાલતમાં તેણી
ઘણી કડપથી આવતી હતી. જે હજુરની તેણી અરેખર
કોલીન્સની સત્તા હેકલ હોય તો, આ કુનામાં તેણીનાં
દલાડ ભરાઈ ચુકે હતા.

બીજે દીવસની સાંજે મારા આરડમાં બેઠાં બેઠાં હું
વધારે અને વધારે ઇતેનરીથી તેણીને વીચાર કરવા લાગ્યો.
ક્રાનસીસ અને રોજેમન્ડ જેવી સુંદર બે છોકરીએ કુના-
માંથી જાણે એકાએક ગેપ થઈ ગયે એ માનવામાં નહીં
આવી શકાય તેવું લાગતું હતું. આનરેશ અને આલીવર
બંને ઘણું દુહીઆર અને તીકજુ યુદ્ધનાં માલુસે હતાં.
અમેએ અમેને મદદ કરવા માટે લોધી સરસ ખાનગી
ડીટકીવે રાખ્યા હતા, અને હજુર સુધી તે છોકરીએની.

કાંઈપણ ખબર અમેને મળી ન હતી. આ ચીનેપર વીચાર
કરતાં મને એટલી તો ચીંતા લાગવા માંડી, કે તે સાંજની
છેલ્લી ચેનમાં, “હોદમ હડ” પાછો બેરને મેં વીચાર કીધો,
હજુર તો હું ચોક્કસ દેવાવ કરું તે આગમજ મારા હાલનાં
દરવાખને કાંઈએ ઘાંટ વગડાયે, અને બીજીજ પલે મારા
નેકરે મને કહ્યું કે કોઈ બાઈ મને મલવા માંગતી હતી.

“તેણીનું નામ શું?” મેં પુછ્યું.
“સાહેજ તેણી તે, આપવા ના પાડે. છે,” તે શખસે
જવાબ દીધો, “તેણી કહેછે કે તેણી તમને વધારે વખત
ખોડી કરશે નહીં, પણ જરાકની થીજ વગર તમને મલવાને
કાલાવાજા કરે છે.”

“મારા ઘરાહેને એવાનાં આરડમાં તેણીને લાવ,” મેં કહ્યું.
હું બીજીજ પલે હાં ગયો અને મારી અનજેબી નએ
નહીં કોલીનસને મારી સામે ઉભેલી બેઠી.
“કેમ હવે તમે શું માગો છો?” હું સખત અવાજે
બોલ્યો, કે જેમાં મારી અંદરખાનેની પુરાણી હું ક્યનીતજ
જુપાવી ચકતો હતો.

“કમુલ કરી દેવા—કમુલ કરી દેવા,” તેણી ભાગા તુટી
બોલેમાં ધુલતે અવાજે બોલી “અરે કાકર હેલી દેક્સ,
મને દમખાંજ માલમ પડ્યું. મેદરઆતી કરી ચીક વીકતન
આમલ જવા એક પચથી ખોવો નાં, જે તમે તેણી આ-
ગજ એકદમ જોશો, તો કદાચ તેણીને બચાવી શકીશ.”

“શું થયું છે?” મેં પુછ્યું, “તમારી વાત હું ક્યાં
કહી દેવો.”

“અરે આંગે બન્યું છે,” તેણી પોતાનાં પટલા હાથો
દખતાં દખતાં બોલી, “ગરીબ ગરીબ બીચારી છોકરી, મેં
તેણીને ખોડું “પ્રીસરીપશન” આપ્યું છે! મને એકજ
કલાક એકમ જોશો, તો માલમ પડ્યું છે.”

“એસો” મેં કહ્યું, “તમે અને તેમ થોડા બોસોમાં
આખી વાત મને કહી જાઓ.”

“હું એક ખુની થવા માંગતી નથી,” તેણી બોલી,
“હું—એટલી બધી ખરાબ નથી, હું—બીજી ઘણી ચી-
એની દરકાર કરતી નથી, પણ હું ખુન કરવાની હદ સુધી
ગઈ નથી.”

“તમે શું થયું છે તે મને એકદમ કહી દેવાને તમારું
મન ચાંત નહીં કરશે તો તમે ખુનીમાંજ અપશે ?

“અને તમે સાહેજ તમારું માન મારી સામે વાપડશો ?”
“તે હું કહી ચકતો નથી.”

“વાર, તેમ તેમ કરો કે નહીં તેની હું ઘણી દરકાર
કરતી નથી,” તેણીએ બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું. “જે કદત
મીસ વીકતનની છાંદગી બચાવામાં આવે, તો પછી બીજાની
મને કાંઈ દરકાર નથી આંગે મારી હકીકત છે. મને છ
મહીનાની વાત પર મીસ વીકતનની સાકરી કરવા માટે
બોલાવવામાં આવી હતી, તે વેળાએ અખત તાપરી તેણી
ઘણી ખીડાતી હતી. તેણીને ઉધ આવતી ન હતી, અને
“સુરેચછઆ” ની પેનરી ઘણું સખત કુખ થતું હતું.

મીસ દોરેથી બીલ.

“એજન્ટનેમ લેડીસ કાલેજ” ની પ્રીનસીપલ તરીકે મીસ દોરેથી બીલે સ્ત્રી કેળવણીના વધારા માટે ઘણું કહ્યું છે. રકુલેને લગતાં તવાસ કરનાર કમીશન આગળ તેણીએ આપેલી મનઘુત લુગ્યાનીએ સુધારાની અગત્ય લોકોને ખુલ્લે ખુલ્લી બતાવી હતી. એક જુનાં એજન્ટરશીયર કુટુંબમાં જન્મ લીધેલા હોવાથી તેણીને ઘણી ખરી ઘેરમાં કેળવણી આપવામાં આવી હતી. તેણીના પાપ એક કાઠડર હતો અને સમગ્રી કેળવણીને લગતા સવાલોમાં દીવસોજ બધા ભાગ લેતો હોવાથી ૧૮૪૮ માં કપીન્સ કાલેજ સ્ત્રીઓ માટે સ્થાપવામાં આવી, જ્યારે મીસ બીલ અને તેની બેઠેનોએ આવી સુનેરી ટક ખોલી નહી.

૧૮૫૦ માં તેણીને એ કાલેજની ગણીતની શીક્ષક નેમવામાં આવી હતી. ૧૮૫૮ માં તેણીને તે એકલો આપવામાં આવ્યો કે જે તેણીની નજરિક અપાઈ છંદગી સાથ સંબંધ રાખે છે. રકુલોમાં અભ્યાસ માટે કંધાવવામાં આવેલી ૧૩ની બાજબી અને તે વેવાની બાજબીનાં મુકાબલો કમીશીમે, તે માત્રમ પછે છે કે ગણીત શાસ્ત્ર કે કોઈ અસલી તાપા. શીખવવામાં આવતી નહીં હતી, જ્યારે મ્યુઝીકને ગતી શકતી હોય કે ન હોય, તોય આ કેળવણીની આ વામાં આવતી સંખ્યાતા શીખવવી જરૂરની ધારવામાં ૧૫૯

આવતી હતી. ગણીત શીખવવાની જ્યારે મીસ લીડે કોરોસ કીધી, ત્યારે સમગ્રે ટેકાણેથી નાપસંદગીનો અવાજ સંભળાયો હતો. ચદકતા હીસાએ શીખવના સારે પણ વધી લેવામાં આવ્યો હતો. “મારાં બાઈ” એક નારાજ મધકા બાપે પોતાની દીકરીઓને ઉમ્મી લેવાનાં કારણ કહેતાં જણાવ્યું. હવું, “ને મારી દીકરીઓ કોઈ મોરી પેટી ઉપર બેઠાવાની હતો, તે તમે જેવી રીતના હીસાએ શીખવો છો તેવા શીખવામાં કાયદો થતો,” પણ ખરેખર હમણાં કાંઈ ગરજ નથી. “લેડીસ કાલેજ” ની ફતેહજ બતાવી આપે છે, કે સ્ત્રીઓની ચદકતી કેળવણીમાં છેલ્લાં ૫૦ વર્ષમાં થયેલા સુધારાને એક લાંબો હેવાસ મીસ બીલને કેટલો બધો આભારી છે.

RUBY.

સ્ત્રીની ખરી કીરતી.

પ્રકરણ ૧૪ સુ.

જેદ સ્ત્રીઓ.

“દરેક તેણીનાં નાસ્ટક હોયો આ હંસી ઉપરની રેતીને સાં જઈ છે, અને કીરતીને વાસ તમારો રહી ગયો છે, જ્યાં તેણીને જાણે આખા રહેલો હતો. પેલી પદખાવાવાની જમીન ઉપર તેણીને કોઈની ચમકે છે, ખપા મુ-તેલોઆ તેણીનાં પદખાવાને ચમી લે છે, અને ખરતાઓ તેમના સ્વપનામાં તેણીને મારે હમે છે.”

Malady.

ગલાં પ્રકરણોમાં સ્ત્રીની જુદી જુદી સ્તીતિ ઉપર આપણે નજર કરી ગયાં છાયે. આપણે જોયું છે કે તેણીને કેવી તરખીયતની જરૂર છે; શું શું તેણીએ ખમવું છે, શું શું ફરજે તેણીએ ખમવવી છે; અને પોતાને બક્ષવામાં આવેલા ઉત્તમ મુણોગો કેવો ઉપયોગ તેણી ચાહે તો કરી શકે. હવે આ બાબત અતમ કરવા આગમજ તેણીનાં આ દુનિયાઈ છંદગીનાં છેલ્લા તગજા ઉપર આવ્યે; જ્યારે જેઓને તેણીએ ઉધાર્યા છે, નેમનું માન અને ખ્યાર મેજવતી તે કીરતારની જનાયમાં હાજર થવાનાં હુકમની શાંતપણે રાહ લેતી તેણી થોમે છે. કોઇપણ રીતનાં સંબંધમાં તેણી આવી હોય-કદાચ માવતરપણીનાં ખુશાલી અને દલચીરીની સ્વાદ તેણીએ આપ્યો હોય, કે કુમારી હાલતમાં વધારે ગોરાં મંડલ ઉપર પોતાની ખ્યારની હકુમત ચલાવી હોય, પણ બલાઈનાં ફલ જેરીમાં તો એક સરખાંજ તેણી મેલવે છે, એક કુટુંબની રાણી કે જેણીને સમસાંઓ માન આપે છે, જેમને તેણીએ ઉધાર્યા છે, જેમને તેણીએ તરખીયત આપી છે, અને જેઓ તેણી આગસ છવતાં છે, તેમને બલાઈ અને સુખનો રસ્તો બતાવવાનું ચાહુ રાખતી પોતાનાં મરણ પા-મેલાં બહાઈઓને પેલી દુનિયામાં પાછાં મમવાની ઉમેદ સાથની ખરી ખુશાલીમાં પોતાનાં દહાડા કાઢે છે.

શરૂ થયો, અને તમારો સર્વ સત્તાપ પાછળ રહી જશે. હજી પણ તમે એક જીવાન પ્રદર્ય છેઓ, અને હું ઈચ્છું છું કે તમે આ નવી છાંદગી સુખથી ભોગવવાને આગ્રહશાળી થાવો અને ઘણા પરસ છોવો."

પછી બીજી થોડી વાતો કરી તેને પાંચસો પાકડોને એક એક લઇને પોતાના જીવા મીઠને બહુ પુશીથી લેને હાથ આપ્યો, અને પછી નોરનનટન શેઠેરમાં જઈને એક વડા-વીને પોતાના ઘોડા માંગનારાઓને પેસા આપી પાછો ડીક-ફોડ તરફ ફર્યો.

પછી થોડો વખત રહીને તે ડીકફોડ તરફ જ્યારે ફર્યો ત્યારે પણ તેના મોહામાંપરથી દીકગીરીના આંખ દણ નાખુંદ થયો નહોતો. તે પોતાની મા શું બોલી અને વખત શું બોલ્યો તેનો વીચાર કરતો હતો, પણ તેઓ જાનેમાંથી એકને પણ તેના અંતઃકરણની વાતની કશી ખબર નહોતી. તેઓ બંનેની મુચારકબાદી વચ્ચે તે એકનોજ વીચાર કરતો હતો- અને તેણી પેલી ગરીબ કમનસીબ છાંદરી મીસ એમી હતી.

મ ક ર ણુ ૬ હું.

ફેક ડીસપર્ડ.

જ્યારે જોન ઘેર ગયો ત્યારે એની મા, મીસ લીલી, અને તેમનો એક મીત્ર મીંડ શેલજીક સર્વ સાથે બપોરના ખાનાં માટે બેઠાં હતાં. હવે આપણે આ નવા જોનના મીત્ર સાથે વાંચનારની પીછાન કરાવીએ. મીંડ શેલજીક સારા શુણો જીવાન માણસ હતો, અને મીસીસ રીડલ તેને હમેસા માન આપતી હતી. જ્યારે જોન ખાવાના જોરગમી દાખલ થયો, ત્યારે તેની મા મીંડ શેલજીક તરફથી કંઈ બહુ અપરીત વાત સાંભળવામાં રોકાઈ હતી. વાંચનારે એમ સમજવું કે જોન પોતાની માનો એક પુરો દીકરો હતો; તેની બે બહેનો હતી એકનું નામ હુસી અને બીજીનું એથલ હતું, જોકે તેણી પ્રેતાની છાંદરીઓપર વધારે વ્હાલ રાખતી હતી, તોપણ તેણી અંતઃકરણથી જોનને વધારે ચાહતી હતી, અને મીંડ શેલજીકની વાત તેઓનેજ લગતી હતી. જોયો તેણીએ પોતાના દીકરાને જોયો તેવીજ તેની તરફ તેણી દોડી ગઈ. મીંડ શેલજીકની બધી વાતો એકદમ પડતી મુશ્કેને તેવજ બોલ્યાં "મારા વહાલા દીકરા તું કેટલો બધો મોરો આવ્યો! અને મીંડ શેર-સને મલીને કંઈ નક્કી કર્યું!"

"હાં! હું તેને મળ્યો છું અને સૌ સારંજ થશે એમ છે!" જોને કહ્યું.

મીસીસ રીડલે હસીને એક ખાલી ખુરસી જતાવતાં કહ્યું

"આવ! લીલી પાસે ખુરસી છે ત્યાં બેસ."

જ્યારે તે ખુરસી પાસે ગયો, ત્યારે મીસ લીલીએ પોતાના સહાના માથાજી સ્વભાવે તેની તરફ જોયું. "હું ધારતી હતી કે તમે વખતસર મને કાટલ દીલમાં પોહોવાડ્યા આવશે નહીં." તેણી બોલી. તેણીના મેહેરા તરફ જતાં તે બોલ્યો "હું ઈચ્છું છું કે હું વખતસર આવ્યો છઉં."

તેણીએ પોતાનું બોલવાનું જરી રાખ્યું, "મને મારા પીતરાઈ ફેક તરફથી આજે તાર મળ્યો છે અને તે મને જણાવે છે કે આજે અથવા કાંસે તેને રત્ન મલશે, અને સ્કાટલંડ નજીક તે પેહેલાં-મારે ત્યાં એક દહાડો રહેશે, ખાતે મને કાટલ દીલમાં જઈ પુગવું જોઈએ, કે તેની કાંઈ બધુ ખબર મલી છે કે?" જ્યારે તેણીએ પોતાનું બોલવું પુરું કર્યું, ત્યારે જોનને-મીંડ શેર-સના બોલો યાદ આવ્યા, અને તેથી તેનું નામ સાંભળી જોનને બહુ આદરખાઈ લાગી.

"જ્યારે તમે જવા માંગશો, ત્યારે હું તમને લઈ જવાને પુશી છું." તે બોલ્યો. "પણ બહુ ગરમ કપડાં પહેડોને કેમકે બહાર બહુજ હડી છે, અને ડીસ નદી સ્પીર થઈ ગઈ છે." લીલીએ હસીને કહ્યું "મેહેરવાની કરી પેહેલાં તમે જાણી તો લેવો!" "પણ જોનને ભુખ નહોતી, અને જ્યારે તેઓના મીત્ર શેલજીક ગયા, કે તરતજ તેઓ જાને જણુ તેણીના અતી સુંદર અને શેણકદાર પર તરફ ફર્યા. કાટલ-દીલ ડીકફોડથી મણુ મારફતે અંતરે હતું. આજે જોનના કહેવા પ્રમાણે બહુજ થડી હતી. જે રસ્તાપરથી તેઓ જતા હતાં તે આખો રસ્તો જોનટોની ડીસપર્ડ એક ગંજપર રકમ આપી ખરીદ્યો હતો, કે જે એક દીવસ જોનનોજ થવાનો હતો.

આજનો દીવસ બહુજ થડીનો હતો, અને બરફથી રસ્તો ચક્રમક જેવો ચક્રકનો હતો. ખેતરો તથા હુંગરો બરફથી કંઠાઈ ગયાં હતાં, અને પક્ષીઓ પાંદડાં વગરની ઝાલલીઓ પર થરથર પુડતાં હતાં.

પણ એ વાત પડતી મુશ્કે આપણે આપણી વાતો આગળ ચલાવીએ. મીસ લીલી ચોમકનો કાકો બહુજ માયાજી સ્વ-ભાષનો હતો. તે હોશીયાર, બહુ પાંદોંગીશો, અને ઉદાર દીલનો માણસ હતો. તેને મરતી વેળા પણ લીલીનોજ હાથ ધર્યો હતો, અને તેથી તેના મેહેરા હસ્તો દીસ્તો હતાં; મરતી વેળા તે કોઇનો નહોં મણુ પોતાના પકાદાર ઓગોજ વીચાર કરતો. જ્યારે તેનો જીવ આ કાની દુનીઆમાંથી પવન પેટે હડી ગયો, ત્યારે પણ તેના મેહરાપર દયાનો ઊપ દીસ્તો હતો.

એવું માણસ જ્યારે આ કાની દુનીયામાંથી કુચ થાય છે, ત્યારે તેની પાછલ વીસાપ કરનાર બહુજ હોખ છે, તેમજ લીલી તેનો હાથ પોતાનામાં લઈને વીસાપ કરતી હતી, અને આ બનાવથી તેણીને બહુજ દુઃખ લાગ્યું હતું.

જ્યારે સર્વ માણસો તેણીની ઉદારતાની વખાણ કરતાં હતાં, ત્યારે એક જણુ તેણીના ઉડાઈ ખરથથી તેની વીરહ હતો, અને તે કોઇજ નહોં પણ ફેક ડીસપર્ડ હતો. જે વસીયતનામું તેના કાકાએ કર્યું હતું, તે વીસે ફેક ડીસપર્ડ દરમીર થયો, પણ તેથી ને કંઈ ગરીબ હાલતમાં આવી ગયો નહોં, તે ધારતો હતો કે કોઇપણ દીવસ તે લીલીનો તેમજ આ ગંજપર મીલકતનો માલિક થશે. પણ તે પોતાના સખમાં વીચારોમાં નીષ્ફળ થયો એવું વાંચનારે જોયું હશે!

નેનની ગરીબ હાલત તરફ એટલેજ લીધી તેની સાથે
અદરાઈ.

હવે આપણે જોન અને લીલી તરફ ફરીશું, જેઓ કાસ્ટલ
લીમની લગભગ નજદીક આવી પોહ્યાંઆં હતાં; આ હોયો
મેહેમ લીલાં ઝાંઝીંની દંકારી જઈ બહુ સુધર દેખાવ દેતો હતો,
અને એક મોટી વળાણ લઈને ગાડીઓ મોટાં સુધર ઝાંઝીં
ની વચમાં થઈ દરવાજા આગળ ઉભી રહેતી હતી. આ
મેહેમ કીચ નદી પાસે હોવાને કીધે બહુજ સુધર લાગતો
હતો. જાને તરફની ખીત ઉપર ધણી ભતના વેશાઓ ચડી
ગયા હતા, અને તરેહ તરેહના કુશોની તે વેશાઓ
બરપુર દીસતા હતા.

આ મેહેમ બધાંઆ પછી એનટોની કીસપર્ડ એક સુધર
સંજેમરનના પથથરના પુલ નદી ઉપર દરવાજા માટે બં-
ધાઓ હતા. આ જાને જણા પુલપરથી પસાર થતાં હતાં,
જ્યારે તેઓએ ધોડાંક માણસો પોતાનાં ઢોરો મારે બરફ
તોડતાં જોયાં. ધીમામાના દીવસમાં કીચ નદીને બરતી
આવતી હતી, સારે તેજ પાણી મોટા મોટા મોળમોળતા સ-
પાટાથી પુલની કમાનમાંથી અંદર આવતું હતું, પણ હાલમાં
તે નદી થીર થઈ ગયલી હતી.

“લીલી આપણે કાલે બરફની ઉપર ચાલતાં ફરવાં
જાયું.” જોને કહ્યું.

“પણ મને બરફપર બીકકુંલ ચાલતાં આવડ્યુંજ નથી,
તમે મીસરી ગયા કે હું હિન્ડુસ્થાનમાં મોટી થઈ હતી?”

તેઓ આ વાત કરતાં હતાં તેકમામાં તે મેહેમનો દર-
વાજો આવ્યો. તે મેહેમની રખેવાલ દરવાજાને ડીધાંઆ ઢોરી
આવી, અને તેણીએ હસીને મીસ લીલીને આવકાર દીધો.
લીલી હમેશાં સધળાં સાથે માયાળુ હતી.

જ્યાં તેઓ મેહેમ આગળ આવી પોહ્યાં, તેવોજ એક
જોયા પતંગો, યદસ્થ તેઓ તરફ આવ્યો.

“અરે! ફેંક તો અહીંજ છે.” લીલી બોલી. જોને
તરતજ ઘોડાને ઉભા કર્યો, અને ફેંક હસ્તે, હસ્તે, લીલી
તરફ ગયો અને ઉતરવાને માટે હાથ આપ્યો.

“લીલી! તું મને અહીં એકાએક આવેલો જોઈ તાજુજ
થશે ખરી? પણ મારે લગત અહીંથી બહુ જલદીથી ઉ-
પડી જનાર છે, અને હું એ દીવસની રજા લઈ અહીં
આવ્યો છું, પણ જ્યારે હું અહીં આવ્યો ત્યારે મને માત્ર
પડ્યું કે તું ઘરમાં નહોતી તોપણ હું ધારું છું કે તું મને
કાઠી નહીં એસશે?” તેણે હસીને કહ્યું.

લીલીએ હસીને કહ્યું “હું મારાં મીત્રને સ્વાં કીચફેડે
મોડા દીવસ રહેવા માટે ગઈ છું. ફેંક! હું ધારું છું કે
તમેથી જોન રીડમને એળખતા હશે?” આ બોલતાં
તેણીએ જોન સાથે એળખાણ કરાવી.

“અથત હું એવોને એળખું છું! અને મેં એમને
કોઈ કેમણે જોયા પછી છે, એમ બોલી તેણે પોતાનો
હાથ (સેફ્ટેન્ડ) વાસ્તે ઝંખાવીયો. તે ત્રીસ વરસની હ-

મરનો સાદા સ્વભાવનો, હોયો, બળવાન હતો. પણ આટલી
નાની વયમાં તે કમનસીબે જરા એટલેજ હતો. અને હમણાં
તે આડીને ટેપીને લીલી તરફ જોતો હતો. રહી બોલીયો
“મીસ લીલી તું કેમ છે?” તે હમેશાં તેણીને ‘લીલી’ ને
નામે તેડતો હતો, કેમ જો આ નામ તેણીના કાકા એનટોની
કીસપર્ડ લાડથી પાડીયું હતું, પણ તેણીનું ખરું નામ
તો એલિસ હતું! અને જ્યાં સુધી તેણીના કાકા હોયતો
હતો, સ્વાં સુધી તેઓ બંને સાથેજ રહેતા હતા. તે
ગાદી ઉપર અટલાકાને વીચાર કરતો હતો કે, કાસ્ટલ
લીચ કેવું સુધર મકાન છે? અને તે કદી એમ વીચાર
કરતો નહોતો કે પોતાની જાંઘળી નોકરી સુધી હમને કાસ્ટલ
લીચમાં સુન્નરે! તે પોતાનો ધંધો બહુ પસંદ કરતો
હતો. — કાકામાં જઈ આવ્યા પછી તેનો સ્વ-
ભાવ બહુ ચીરકાલ જતી ગયો હતો. અને ઘણું ફરીને
તે કોઈને મળતો નહોતો, પણ લીલીની વારંવાર આવતી
બેઠ બેઠો હતો, અને આજે તેણીને બીજા સાથે ફરતાં
જોઈ તે દલગીર થયો, તોપણ તેની દલગીરી તેનાં મોહકાં
પરથી જલ્લાતી નહોતી. તે જોન સાથે સદા મુખ્ય અને
મનમેવાપી હતો. હમણાં તે હસ્તે મે લીલી તથા જોન
સાથે ધીરે ધીરે ચાલતો થર જવા નીકળ્યો. લીલી તેઓને
પોતાના માનીતા કાકાજીનીના સ્મારકમાં કાંઈ ગઈ, અને

જ્યારે ફેંક સ્વાં ગયો, ત્યારે બહુ સુધીથી ચોતરફ નજર ફેરવી.

“લીલી તારાં ઘરમાં ક્યાં સુધર બોયરાંઓ છે?” ફેંક
બોલ્યો. “ખરેજ ઘણાં સારાં છે.” તેણીએ કહ્યું, “પણ
ફેંક મારી સુધર ચોપડીઓ તમે જોઈ છે?”

“લીલી તમારી પાસે કોઈ કોઈ ચોપડીઓ બહુજ સારી
છી.” જોને ચોપડીઓ તરફ જોતાં કહ્યું, જોનાં પુકાંઓ
સફેદ સાતીનનાં હતાં, અને ઉપર સુનાની વરખની નક્કી
કાંઠેની હતી. મીં જોને જ્યારે લીલી સાથે બોલવા માંડ્યું,
ત્યારે મીં કીસપર્ડને નેતા બોલો અણગમતા કાગા, અને
કાંઈક આનાકાની સાથે હવે પછી મીં જોન ‘યુ’ બોલશે
તે સાંભળવાને તેની તરફ ગયો.

લીલીએ આ માટે ઘટ વગાડ્યો, અને તે બે મહસ્યો
કાઈનીમ રૂમ તરફ ફર્યા. પછી તે જોને સાંજ રાખીને

પોતે થર સંભળનારી સાથે વાત કરવા ગઈ.

જ્યારે તેણી પાછી ફરી, ત્યારે જોને પોતાના ઘડયાલમાં
જોયું અને કહ્યું કે, “જો તમને પાછું કીચફેડે તરફ
આવતું હોય તો ચાલો! નહીં તો મોડું થશે!” પાછું

તેઓ સું બોલતાં હતાં તે સાંભળવાને એકદમ મીં કીસ-
પર્ડ આવ્યો.

“યુ લીલી તું પાછી કીચફેડે તરફ જવાની છે? હું
ધારું છું કે તું મને સુધી તો જશોજ નહીં.”

ફેંક મને જતું જોઈએ! કેમજો મેં મીસીસ રીડમને
વચન આપ્યું છે કે હું પાછી ફરીશ, અને તેઓ મારી વાત
જોતાં હશે, તેથી હું તેમને નાશાજ કરી કાઢી નથી—પણ
મારી ખાતી છે કે—”

આ તેણીના અધુરા બોલોનો બેદ જ્ઞેન સમજ ગયો “કે-પટન ડીસપર્ડ તમે આમી સાથે કાંચે રાતે જમશો તો અમે બધાં તમારી હાજરીથી અહુન ખુશી થઈશું”, અને જે મીસ લીલી પાછાં નહીં આવશે, તો મારી મા અહુન દલગીર થશે.” તે બોલ્યો.

કેપટન ડીસપર્ડ બોલ્યો “મેઢી મેહેરબાની થઈ! હું અહુન ખુશીથી તમારે સાં કાંચે આવીશ, પણ મેહેરબાની કરી મને જણાવશો કે કેટલે વાગે હું આવું!”

“અમે આંસ વાગે જમીએ છીએ,” જ્ઞેન બોલ્યો “હું જરા ધોડાઓને જોવા જાઉં છું, તેટલાં તમે તૈયાર થાવો, અને પછી મને બોધાવજો.” થોડો વખત રહીને પછી તે થોડા જોવા ગયો, સારે ફેંક અને લીલી એકલાં પડ્યાં.

લીલી પોતાના પીત્રાઈ આગળ જઈ મેરેથી બોલી “ફેંક મારેથી આહીં નહીં રહેવાયું મારે તમે શુસ્સે થતા ના-પણ-તમે જાણતા તો હશે કે હું જ્ઞેન સાથે અદરાઈ છું.” આ શબ્દ સાંભળતાંજ કેપટન ડીસપર્ડ શીકે પડી ગયો, પણ થોડો વખત તે કંઈ બોલ્યો નહીં.

“શું પેલા આલુમ સાથે?” તેણે તીરસ્કાર અતલ્લી કહ્યું.

“હું એવોને જાણું લાંબો વખત યે આગળ” છું,” તેણી કંપતાં અસરકારક ઢપે બોલી, અને પાછી થોડોક વખત તેઓમાં ચુપથી પંથરાઈ, પણ પછી જુદીજ દપમાં ફેંકે બોલવા માંડ્યું. “વાર” મારી ન્હાલી જેમ તારી મરજી.” તે બોલ્યો.

“જુ આશા રાખું છું કે તમે તેને ચાહશો!” તેના નરમ સ્વભાવથી તેણી વધુ છુટ લઈને બોલવા લાગી.

“અલખત! હું તેને ચાહીશ! લીલી!” કેપટન ડીસપર્ડ બોલ્યો. “પણ હું ધાર” છું કે સેતારો લાવડનો નથી.”

લીલી અહુ શુસ્સામાં એકદમ બોલી ઉઠી “તું” એમ બોલવાને તારી હીમત કેમ મલાવે છે ફેંક?”

“એમાં તો કંઈ શક નથી મારી ન્હાલી! પણ ચાલ મીન જ્ઞેનને, હવે વધુવાર ઉભો રાખવો નહીં જોઈએ!” તેણે મરકેરીમાં કહ્યું, અને પછી ગાડીમાં લીલીને જ્ઞેનની સોઝે બેસાડીને તેઓથી તે છુટો પડ્યો, પણ તેઓ પાછાં લીધેલાં તરફ ગયાં એ વાત ફેંકને ગમી નહીં.

[સંધ્યુ છે.] શુભખાઈ પુરોદેશ જુનવાળા.

સમ્યાઈ માટે પરચુ કરવા કરતાં એક મોટો જુમટો માનવો વધારે સહેલ છે.

રોલત એ નવજી લંગર છે, અને કીર્તી માણસને આસરે આપતી નથી; ઇશ્વરનો કાયદો છે, કે નેશન ફક્ત મક્કમ રહે છે, અને તોફાનથી હીલી ચાલી નથી.

સત્ય એક મોટી કીમતનું મોતી છે, અને જે કોઈ દસ હજાર ઇન્ચાઓને ખસે તે મળવે છે, તે એક ડહાપણ લરી અને સુખી ખરીદી કરે છે.

આડપાણુ અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૨ જી.

ગરમ દેશના રાજાઓ.

પણુ ખાગે, ખેતરો અને આડીઓમાંના આડપાણુ, સુખ્યાં, થડ, અને પાતરાંનાં થયલાં હોય છે, અને એકસ રુતુઓમાં તેમની ઉપર દુલ અને ફલ થાય છે; તે પછી તે ફલમાં બીયાં પાકે છે. આ પાનનો વધવાનો આધાર તેના સુખ; થડ, અને પાતરાં ઉપર રહે છે, અને તેને તેમના અવધેનો કહે છે. યુક્તો આડને ઉછેરવાનાં કામમાં કરી બાગ લઈ શકતાં નથી. તેમનું સુખ્ય કામ તે બીયાં બનાવવાનું છે, અને તે બીયાંમાંથી પાછંથી તેજ જાતનાં નવાં આડો ઉગે છે, અને તેથી તેને (યુક્તોને) આસાદ વધારનાર અવધવ કહે છે.

૧. આડપાણુના અવધવો.

૧-સુખ્યાં આડનો એક ભાગ છે, અને તે જમીનની અંદર થાય છે. સુખ્યાંની આસપાસ ઘણાં ફાંદા નીકળેલા હોય છે, અને તે ફાંદા જમીનમાંથી આડને માટે ખોરાક (જુદી જુદી જાતના ખાર) ચુસી લે છે. ખરાં સુખ્યાં જે જમીનની અંદર થાય છે, તેને હાજ કે ગર જેનું કચું હોતું નથી, તે તેની ઉપર પાદાં પણ કરી થતાં નથી.

૨-પાદાં એ આડનો ભાગ છે, અને તે ઘણાં ખરાં પાદોળાં ને પતલાં હોય છે, અને તેને એક ફાંડી હોય છે. પાદાં આડને માટે ખોરાક (કાર્બોનિક આસીડ વ્યાસ વી-ગર) ચુસે છે અને તે તથા સુખ્યાં ચુસેલો ખોરાક આડમાં ફેલાવે છે.

૨. આડપાણુની આસાદ વધારનાર અવધવો.

પુલની આસપાસ જે પડ હોય છે, અને એક આણું પુલ આ બે પડથી ઢંકાયું હોય છે, તેમાંનું બાહેરનું પડ બહુ ને લીધું હોય છે, અને અંદરનું પડ પતલું ને ઘણું ખરું જુદા જુદા રંગનું હોય છે. આ પડની અંદર પુલના બીજા ભાગે હોય છે.

પુલ ન્યાં સુધી બીજાયલું (કસી) હોય છે, સાં સુધી આ અંદરના ભાગે બાહેરના ભાગેથી ઢંકાયેલા રહે છે, અને તેથી તે બાહેરનાં પડોને પુલનાં ઢાંકણ કહે છે.

પુલના અંદરના ભાગને પુલની સુખ્ય છંદીઓ કહે છે, કેમકે તે પુલનાં કામનો (બીયાં બનાવવાના કામનો) સુખ્ય ભાગ જનવે છે. પુલની અંદર દોરા જેવા લાંબા રેસા.

અને તેની અંદર દાણા જેવી ચીજ હોય છે. એ ચીજ તે કોથલી છે અને તેની અંદર કાંઈ બુઝી હોય છે.

કુલના છેક મધ્ય ભાગમાં ખીજાં ફરી હોય છે, તેના ત્રણ ભાગ કાપેલા હોય છે. એક તબેલા ભાગને ખીયાંની કાથલી કહે છે, કેમકે તેમાં ખીયાં થાય છે, સાર પછી તેની ઉપર લાંબી પતલી નળી હોય છે, અને તેને છેડે (છેક ઉપર) ચપટા જેવા ને ચીકણા ભાગ હોય છે.

આ (ઉપર કહ્યા તે) સમગ્ર ભાગે ધણું ખરાં કુલોમાં હોય છે, પણ કેટલાંક કુલોમાં એ બધા ભાગ નથી જોવાતા. કાંઈ કુલને બેને બદલે એક જ પડ હોય છે, ને કોઈને વળી એક ખી નથી હોતું. કેટલાંક કુલોમાં પતલા રેસા હોતા નથી, ને કાંઈ કુલોમાં પતલી નળી હોતી નથી, પણ રેસાની ઉપરની કાથલી, ખીયાંની કાથલી અને ચપટા ભાગ કુલના મુખ્ય ભાગો છે, અને તેથી તે ભાગ ઘણા ખરા કુલમાં હોય છે, પણ કોઈ વેળાએ એક ઝાડનાં કુલમાં રેસાજ હોય છે, ને બીજાં ઝાડનાં કુલમાં ચપટા ભાગજ હોય છે.

ફરફટ—કુલના નીચલા ભાગમાં ખીયાંની કાથલી હોય છે, અને તેની અંદરનાં છણા દાણા પાકટ થાય છે, સારે તેને ખીયાં કહે છે, બ્યારે ખીયાં પાકટ થાય છે, સારે તે કોથલીને ફરફટ કહે છે.

ખીયાંમાં ત્રણ ચીજ હોય છે, ઉપરનું કોટલું અને અંદરનો માવો, અને માવાની અંદરનો ભાગ તે નાનો શેપો હોય છે. જો એક દાણા દાણાને પાણીમાં બીજાવી રાખશે તો તેની ઉપરની પતલી માખી (કોટલું) સોલેલવી નીકળી જશે, ને અંદરનો માવો દેખાશે, અને તેની અંદરનો ભાગ તે નાનો શેપો તે જ્યાં મુખી તેને શેપે છે, ત્યાં મુખી એમનો એમ જલવાઈ રહે છે. ખી શેપ્યા પછી તેનો પીસો છુટે છે, સારે તે માવો ખોરાક તરીકે કામ લાગે છે.

ફરફટ ખીયાંની અંદરના નાના છેરના ત્રણ ભાગ હોય છે, મુખ્ય, યક ને પાદમાં. કેટલાંક છેડાને આ પાદમાં બે, કેટલાંકને એક, ને કોઈને વળી ધણુંથી હોય છે, પાપરીની ખાતનાં ખીયાંમાં આ પાદમાં મોટાં ને માવાદાર હોય છે, એ માવો તે પાદમાંની અંદર કે પાહુર રહે છે, ને તેને ઉગતી વખતે ખોરાક તરીકે કામ આવે છે.

એક ખ્યારથી ભરેલું તીજ પ્રસાળથી ભરેલી છંદબી બળાવે છે.

એકદમ મેલેલેલી હોલત થી લય છે; પણ કોમે કોમે હાથથી મેળવેલી હોલત વધે છે.

ખજું છુટાપછુટા આપણા પોતાના હકો બોગવવામાં સમાયેલું છે, નહીં કે બીજાના હકોની નાશ કરવામાં.

ફાપરી મેળવ્યા વગર વાંચવું તદન નકામું છે.

જેઓ કામમાં રોકાયાં હોય છે, તેઓની વચમાં રાખવું જવાને સોલેતાને પળી મુકાવેળી પડે છે.

લેડી જેન ગ્રે.

તિહાસની પ્રખ્યાત બાનુઓમાં લેડી જેન ગ્રે જેનું કોઈનું પણ નામ પત્રીત થવા પામ્યું હશે નહીં. તેણી અતિ ભલી, નરમ, સાચેસ, શરમાલ અને ધર્મ ઉપર મજબુત એકીન ધરાવનારી હતી.

“જાણીતી રાણી “મેરી સ્કોટ” અને “મારગ્રેટ એનને” ની દાદાણી વાંચી આપણને તેઓની કમનસીબી

પર દયા છુટે છે, પણ લેડી જેન ગ્રે તેથી વધુ દયાને પાત્ર છે. તેણી એટલી ભલી, નર્મ અને સાંલેસ હતી, કે તેણીની સારી ચાલચલણનો ઘડો લેવા કાંઈ પણ રાજ થાય.

લેડી જેન ગ્રે ટોરસેટનાં માફનીસ અને સફેદનાં ડ્યુક હેનરી થ્રી વડી બેઠી થતી હતી. તેણીની માતા ક્રાનસીસ આનડન ને માલેસ આનડન ડ્યુક ઓફ સફેદની વડી બેઠી હતી. અને તેણીની માતા તે લેડી જેનની મમાઈ (કેટી)થી તરફથી લેડી જેનને ઈંગ્લેન્ડનું રાજવંશી લેાલી વારસામાં મળ્યું હતું) મેરી ક્રાનસનનાં બારમા શુદ્ધસની કાવેજર રાણી અને ઈંગ્લેન્ડનાં રાજા સાતમા હેનરીની નકાની બેઠી થતી હતી.

લેડી જેન એક સાદી અને ખીન લોખંડી બાનું હતી, તોપણ તેણીને તરેલવાર શીષવાનો લોખ હોય એમ માનવામાં આવે છે. તેણી લાટીન, ગ્રીક, હીબ્રુ, આર્ટી, એરેબીક, અને ફ્રેન્ચ એટલી ભાળા ઘણી સરસ રીતે જાણતી હતી. મ્યુઝીક અને ભસ્ત કામથી તેણી પુરતી માહીતગાર હતી. એકવર્ગે તેણી પોતાની અકલ દુશીમારીથી જોખાંગી મઠ હતી એમ જણાય છે.

બાળકોને માર અને ધમકાથી શીષવવાનાં શુલ્ જોમ ધણું માખાપો ધરાવે છે, તેમ તેણીનાં માત પીતા પણ ધરાવનાં હતાં. તેઓ તેણીપર ધણું સખત હતાં. તેણી ઘણી વાર તેઓની લપકાદાર હાજરીથી દુર થઈ એકાંતમાં પોતાનાં ઓરડામાં ભરાઈ જાનવાસ કરતી. અનેકવાર જ્યારે તેણીનાં ધરનાંઓ મેદાનમાં જઈ શીકારની મજાદ મેલવતાં, સારે તેણી પોતાનાં ઓરડામાં બેઠી નીતિમાન ચોપડીઓ વાંચતી જણાઈ આવી હતી.

એક વખત એક પત્રીત પાઠરી તેણીની મુલાકાને ગયો. જ્યારે લેડી જેન ગ્રે “પ્રેસ્ટા”નું પુસ્તક વાંચવામાં મુત્તાઈ હતી, અને તેણીનાં વહાલાંઓ જગમે શીકાર મારવા ગયાં હતાં, આ બેઈ તે પત્રીત-શુરૂએ તેણીની જગાનીનો વિચાર

સાચાં માટે સમજણ આપી. મેરી જેને એકે બેસે તખ્ત થી ઉતરનાં પોતાનાં પીતાને કહ્યું, “તખ્ત છોડી જતી ખખરથી હું જેટલી ખુશી થઈ છું, પીતાજી, એટલી થી તે મેલવતાં મને ઉપજી હતી નહીં; એ ફક્ત મેં ઘરમાં અને માતાજી તેમજ ખીજાં સગાંઓનાં દયાભૂયી પુષ્પ રાખી હતી.”

હવે રાણી મેરી ગાદી પર આવી. તેણી ઈંગ્લંડની પેલી હાલીની રાણી ઈનીઝાએટની બેઠન હતી. જેવી મેરી રાણી / કે પુરત તેણીએ લેડી જેન અને તેણીનાં ખાવિંદ ગી-રૂંડ ડહીને રાજ સામે ફિતર કરવાને વાંકે મુકી ટા-માં પુરમાં.

ગરીબ બચારી લેડી જેન તેણીને જેવી ટાપરમાં પુરવા-આવી, કે તે બેચુનાદ બાનુએરાત અતે દહાડો ધરનાં સ્તંભ વાંચવા માંગ્યા.

તેણી બંદગી કરીને ઇચ્છતી કે “ઓ બોદા તું બજીએ ૪ મેરીના હક છીનવી લેવાને મેં કાંઈખી કીધું” હતું, “મેં મારાં સગાંઓનાં દયાભૂયી ગાદી કમુલી હતી. મેં જે હું યુનેકમાર હોયું તો મને મોક કરજે.”

રાણી મેરી જે પંચ પાસતી તે જેન પાસતી ન હતી. / જેન રોમન કેસીક પંચ પાસતી હતી. આથી મેરીએ નની નાદાન વયપર દયા બતાવી તેણીને કહેવાયું, કે તેણી મેરીના પંચ પાસવા કમુચે, તો તેણી તેઓ બંનેને પીની સત્તામાંથી મોકલ્યાં કરે. લેડી જેન પોતાનાં પંચ અને મન્નુટ એકીન ધરાવનારી હતી. તેણીએ વિચાર્યું કે તેણી કદાચ મેરીના પંચ કમુચશે, તો પંધી ખીલ” સોં કા પછુ તે પંચ પરથી દીલ ઉતારશે. તેઓ વિચારશે કે તારે લેડી જેન જેવી એક એરાત મક્કમ વિચારતી અને જમુટ એકીનવાની હોવા છતાં રોમન કેયલીક પંચ છોડી / ખીલ પંચમાં ગઈ છે, હારે તેણીને કાંઈ પછુ તે પંચ-વધુ એકીન મજેલું” હોયુ જોધયે. જેને વિચાર્યું કે પંચ પરથી એકીન ઉતારીતે હવવામાં કરતાં તેની પર એ-ન સાચુત રાખી મરવામાં વધુ સવાબ છે. તે મક્કમ ની બાનુએ રાણી મેરીની માંગણી ના પાડી.”

તે નાશકારક દીન આગ્યો, કે જે દીને લેડી જેનને રા-મેરીએ ગરદન મરાવામાં જરા પછુ દયા બતાવી નહીં. / મારે તેણી ગરદન મારવાની જગ્યાપર જતી હતી, હારે તેણીને ગરધે રમને તેણીનાં જવાન ખાવિંદ મીલફૂંડ ડહ-નું ગરદન મારેલું” ઘરીર અને ધડ દેખાયું. તે દેખાવ-લેડી જેને હજારો આંશુઓ વસીયાં.

ગરદન મારવાની જગ્યા પર જઈ લાગતાં તેણીને મરતી વાને જે સમ્પ્રાય”ધે મોક બેથ” થયું” હતું, તેઓ તરફ ને નમીને તેણીએ ખુસ્તા અવાજે કહ્યું.

“ઉમરાવો અને ખીજા જીતબાદઓ, જે યુનાદ મારે / આને રાણી મેરી ગરદન મરાવેલે, તે યુનાદ મારે હું ને તકસીરવાર છું.” મેં રાજ ગાદી મેલવવાને કહ્યું” ફિતર ૧૬૭

કીધું” હતું નહીં. ફક્ત દયાભૂયીજી મેં તે રાજગાદી કમુચી હતી. હું ખુશી છું કે મારા પરવરદેગાર પાસ હું તદન પચીન અતે બેચુનાદ બજીએ. મરવા પેદલાં હું સંપેને કહું છું કે મારે ખાતર, મારા હવનાં છુટકારાને ખાતર બંદગી કરો. ધર્મ પર મને મન્નુટ એકીન છે. મરનાંથી તે એકીન હું છોડતી નથી.”

હાર બાંદ તેણીએ પોતાની દાસી મીસીસ એલનને પો-તાન ગ્લવસ અતે રોમાલ આખ્યાં ટાપરનાં કાનસરેજવને તેણીએ પોતાની એક ચોપડી આપી, જેમાં તેણીએ પોતાનાં ખાવિંદ વીચે લખ્યું” હતું:—“માણસાઈ ઇનસાફ તેની વિરુદ્ધ હતો, પણ બોદા તેનાં રૂદ અને હવતે પુરતો બદલો આપે.” પોતા મારે તેણીએ લખ્યું” હતું, કે એ કે તેણી પોતાને બેચુનાદ માંલે, તોપણ એ તેણીને તે વાંકને માટે તકસીર-વાર ટેકવવામાં આવે, તો તેણીની નાદાન્યન અને જવાની-નો વાંક કહેવાયે, જેથી તેણી છુટે છે કે બોદા અને સર્વ તેણીને એ બદાનાથી માર કરે.”

આંખતે મારો આંધવામાં આગ્યો, અતે—“ઓ બોદા, તારા પચીન ઇનસાફને હું માર” રૂદ સધુડે કહ છું” નાં બોલ સાથ લેડી જેન આ દગાબોર દુન્યામાંથી ચાલતી થઈ. ૧૫૫૪ ની અરમી ફેજરવારીને દીને લેડી જેન એમે પોતાની નદાની હાંદમી ખતમ કીધી. તેણીને મારે મમ કરનાર અને તેણીનાં સદચ્છણી પીછાળનાર ધણાં હતાં. તેણી બચ્ચાં જેવી નિરોધતા, અને હુમરગી જેવી દાનાઈ ધરા-વતી. અતે એ બધું અઢાર વર્ષની કુંક મુદતમાં તેણીએ પૂર” કીધું. અઢાર વર્ષની ઉંમરની કવી / સાદાબીદીના જન્મે જન્મી, ફિજમુદો જેવી ઉડી વીધા હાંસલ કરી, શીરેસ્ટાઈ પચીન હાંદમી ચુલરી, તોપણ એક વુગ્ગ દીખમાં ઉપર મા બાપ અતે સગાં વદાસાઓનાં લોખતે ખાતર અતે ધર્મ પરનાં સાચાં એકીનને ખાતર તેણી મુધી અને આન સુધી લેડી જેન એ જેનું એકખીજન લેખી સગાંઓથી નાથ પામ્યું નથી. નદાની અઢાર વર્ષની ઉમરે બચી, સાચી, ધર્મા, નર્મ, લેડી જેન એને દીખમું મહોત લાલક નહતું.

મેડરબાનું કાવસહ ટાપર.

ખીજાં માણસોનાં પાપો આપણી આંખ સામે દેખાય છે; પણ આપણાં પોતાનાં આપણી પીડ પાછળ દોષ છે.

તમારું દીલ જુદામાંથી બારપર રાખજે અને ખોદા તમને જલદીથી તેને મલતો મેલેડો આપશે.

જેમ મોરીને માલ રાખનાર માર કહેવાય, તેમ ચુલજ નીક સાંબળનાર તેઓજ ખાજ કહેવાય.

હાંદમીનાં મોટા દુમર—હાંદમીનાં મોટા દુમર અને કીલ-સુરી એ છે કે આપણી દાવની” દાખલને સોંધી કરસ ચખ્ખી, પછી તે સારી દોષ થા નરસી; ફાંખને સજીવીથી સોસવાં અને ચુખને મધ્યમખાનાં અને ઉપકાર સાથે લોખવડ.

કાગળ લખવા વીશે થોડીક સુચના.

કાગળ લખવાની રીત એ આપણી કેળવણીનો અગત્યનો ભાગ બનવો જોઈએ. તેની શક્તિ બારે છે, તેનો દીવાસો મોટો છે, અને તે લખનાર તેમજ વાંચનાર બંનેને દુનિયામાં કોઈથી ખુશનુમાં યા તો કોઈથી કેટલાય ભરેલું કામ થઈ પડે છે.

વારેથીએ પુછવામાં આવે છે, કે “એક સારું કાગળ લખવા માટે કયા કાગળ મુજબ ચાલવું જોઈએ?” અને તેનો વારંવાર જવાબ મળે છે કે “તને જેમ જોણે તેમ લખો.” હવે જોકે આ બાંધી સરસ શીખાવણું છે, તોપણ ખરાબ રીતે જોતાં ખાતરી વિનાની નથી, કારણકે આપણે જોણીએ ને કરતાં વધારે સારું લખવું જોઈએ. ખોટા, વિચાર વિનાના જોણો, એકતાં એક શબ્દો ધડી ધડી જોણવાની રેવ, અને એવીજ બીજી ખાતરીના વાતચીતમાં માફ થઈ શકે છે, પણ કાગળમાં તે માફ થઈ શકે નહીં, કારણકે લખનારને વીચાર કરવાને, વીચારો અને જોણો પત્રદ કરવાને, તેઓને વધારે સારા આકારમાં મુકવાને, અને લખ્યા પછી પાછું વાંચી જોવાને વખત મળે છે; વીચાર વિનાનું લખાણ નહીં માફ થઈ શકાય તેવું હોય છે, કારણ કે કાંઈ આપણે જોણીએ છીએ તે શુભી શકાય છે, પણ જે કાંઈ લખેલું હોય છે, તે તો હમેશા શુભી રહી જાય છે.

કાગળ લખવામાં જે ચીજોને હદ બાહાર જતાં અટકાવવી જોઈએ છે:—

પેદલાં તો ઘણીજ સફાઈથી લખવું નહીં, એટલે કે આપણું જાન અને દુશીઆરી બધું ખતાવી દેવામાં વીચારથી લખવું નહીં. અતીશય મુશ્કેલી વીચારો, મોટા મોટા જોણો, ભયકા ભરેલા જવાબો, દુકમાં આપ બકાઈ, અને ખોટા ભાષણો ખતાવવો ન જોઈએ, તેમજ વધી અતીશય એકરકાર યા ખાતરી ભરી રીત પણ વાપરવી ન જોઈએ; બીજું એકે આપણાં લખાણની ભાષા ઘણી સાદા અને સહેલ હોવી જોઈએ, પણ વધી હલકી ભાષા પણ વાપરવી ન જોઈએ.

વ્યાકરણમાં ભુલ કદી પણ કરવી નહીં. તેપરથી આપણું અજાનપણું અને ખાતરી ભરી કેસવણી જણાય છે, અને લખનાર વીશે સારો વીચાર જોરેતા નથી.

જ્યારે કાગળ લખો ત્યારે તમે કાણ છેવો અને કાણ પર લખો છે તે શુભી જતા ના. તમારી કલમને છુટથી

પણ દાહપણથી ચલાવજો, એક સારું કાગળ લખવામાં સીકત, લાગણી સરલતા અને કાંઈથી વધારે બીન એકલે-કાપણું જોઈએ છે, જેનીપર તમે લખતાં હોવો તેની ઉમર, બતી અને દરજ્જાને હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવો.

કાગળ લખવામાં ચોક્કસ કાયદાઓ છે, જે સારી કેસવણી અને નમનતાઈ બધા કાગળને લખવા માટે જરૂરનાં છે:— જોણોને કદીથી દુકમાં લખવા નહીં. (કાંઈ કામ ધધાના જોણો ચીવાય),

કદીથી છેક અને લીટાઓથી ભરેલાં કાગળને નોટકસો ના.

કદીથી તારીખ વિનાનાં કાગળને, રહેવા દેશો ના.

કદીથી એઅબીબડું લખશો ના.

કદીથી જે કાંઈ ખરું ન હોય તે લખશો ના.

કદીથી નહીં જાણવા લાયક કાંઈકની હેવાલ આપશો ના.

જોઈથી ખરાબર કરજો.

ઉત્તરી શકે તેવું લખજો.

કદીથી ખરાબ હલકા શબ્દો ઉપોગ કરશો ના.

જ્યારે દુકા બેસિયી લખી શકાતું હોય, ત્યારે કદીથી લાંબા યા અસાધારણ જોણો વાપરશો ના.

જોરેલો.

ભ ર વા-ગુ થ વા વી શો.

“દેખો” નો કદીનો કોર

ખાસે આપેલી “દેખી” એટલે જોણનાં કોર “કુઅલ” (દોરીનાં રેશમો) ભરવાથી ઘણી મુંદર લાગશે એના પાતરાં લીટા-વણ મહત્તા ઉતરતા રંગનાં લેવાં, કદી સહેદ અથવા શીકા જાણુરા રંગની લેવી, કસમે ભરવાથી પણ આ કોર બધું જોખમી.

ઉપર આપેલા કેવલાસનાં અક્ષરો ઘણાં ઉપોગમાં લેવાઈ શકશે.

વીરોલો.

આ “શી ગિર” પુર્ણ, કોઈમાં, નાં ૭૦, હાનગી રોડમાં “કચસરે હિન્દ” સ્ટીમ પ્રેસમાં પ્રિન્ટેડ માટે કરામત કાગલ મેટ્રીએ બરુડ છે.

ભલાઈ ને ખુરાઈ.

માંજીસંભતની કારવાઈ ઇઆને કામકાજમાં "ભલાઈ" તથા "ખુરાઈ" એ એકસરખો ભાગ લેતાં આંખરો હતાં તેમાંથી એક પ્રસંગ "ખુરાઈ" એ "ભલાઈ" ને હાંકી મુક્ય; કેમકે "ખુરાઈ"ની સંખ્યા ઘણી વધી જવાથી તેનું જોર વધી પડ્યું હતું, અને ધૂણીપર તેનો અમલ ખેડી ગયા હતા. "ભલાઈ" સ્વર્ગમાં હજી ગઈ, અને તેનાપર જીવમ શૂનરનારના હાથર તેનો વેર લેવાનો વાજબી દંક માંગ્યો. તેણે આજ કાંધી કે હવે "ખુરાઈ"થી મારા છાપાડા કરે, કેમકે તેની અને મારી વચે કોઈ સામાન્ય રીત નથી એટલે મારેથી તેની સાથે રહી રાહતું નથી તેમની વચે હંમેશાં ઝગરો ચાલતો હતો માટે હવેથી એક બીલાના રમણ સાર મઠમ હાથરો બધાય એવી અરજ ભલાઈએ સ્વર્ગને દીધી. ખેડેરને આ અરજ મંજૂર દીધી અને એનો દુકમ કાઢ્યો કે હવે પછી "ખુરાઈ"એ ધૂણીપર એક બીલાની સંખ્યામાં જવું, પણ "ભલાઈ"એ પોતાનીકે મેળે વગર રહેતે લોકોના ધરોમાં પ્રવેશ કરવો. એ અવધાનો પરીણામ એ થયો છે કે, "ખુરાઈ"નો વીરવાર ખોડાયો છે અને તે એકપણ એક આતી નથી, પણ અખ્યાન થ આવે છે; પણ "ભલાઈ" ખેડેરતમાંથી નીકળી એકઠી જુદી જુદી એક પછી એક જે કોઈ તેની કદર ભણે છે તેને સ્વાં ભય છે. એક રાખરે પોતાનાપર આવી પડેલી "ખુરાઈ" એમની આ વાત કહી છે. તેનો પડાવ લકનહથી કાન પુર થયો હતો, અને વરસાદને બીધે કેટલાક શાહાડા મુઠી તેને સરદી તથા લીનાસ ખમતી પડી હતી અને થોડાક દીવસ પછી ખુરાઈએ તેનાપર આવી પડી. તેને મુરતી તથા ચાક લાગવા માંડ્યા. તેના હોય થતા દુઃખ બીસકુલ જતા રહ્યા. કંઈ પણ કરવું હોય, તો તે મોઢી તલલીક હોય તેમ કાગિ; અને તે ના તાકાત તથા હડાસ થઇ ગયો. શરૂઆતમાં તેના મોઢોમાં ખરાબ સ્વાદ આવવા લાગ્યો, બુખ જતી રહી અને કંઈ ખાધું તો તેથી છાતી અને પીઠમાં દરદ થવા માંડ્યું. જ્યો તેની જમણી કુખમાં તથા દમરને પગના નળોમાં બેવરકુ દરદ તથા ભારેબાન જેવું લાગવા માંડ્યું. આ કાકે વખત પછી તેના હાથ કુચી થયા, અને તેના પગના સનાય પીડાથી બરફ આળ્યા. શતના લેખ નહોં આવે અને કંઈક દીનો તક તેને કંઈ આરામ મળ્યાં નહોં. જોળવરોજ નબળાઇ વધતી ગઈ. જરા લેખ આવી કે દરદને લીધે તે જમી કડે. આવી હાલતમાં તે કંઈક મહીના તબક રહ્યા, અને તેણે મને કહ્યું કે "એ કેટલાઓતે રૂંધ્યા રવાદારમાં ખરવી નાખ્યા છે, અને કેટલાક મહીના પછી મારી હાલત આજની કતોમાં ખરાબ છે; અને આખરે નીસસ થઇ મેં બંદગી-છોટી કે એ ખોડા કુ વારે આખરે હજી અને હાલુ છવતો છાજી તો તેમાં શું? તલવાર તુલે માથું ધરી કાઢેના સારં કદાખી જવાવાર ચાલેતા પણ રહે, તો તેમાં શું વલણુ!!" જરા આરામ પડે તો લીધે જે હેલાં કરનાં પધારે માથા હાલ થાય, એવી સ્પીનીમાં તે રીવાયા કરતો હતો તેનામાં સીમરસ ક્યુરેટીયસી

રપથી થયલા અનુભવ કરે તેવા આરામની ખબર સાંભળી તેણે એક શીટી મંગાવી, અને એ દવા લેવા માંડી. ત્રણ મહીનામાં તેને સાર લાગવા માંડ્યું. દર દરેક શુધુ, બુખ પાછી આવી, ખોરાક પચવા લાગ્યો અને તે હાલમાંથી આજ મુઠી તેને કંઈપણ મંદવાડ થયો નથી. અરેખર તે "ખુરાઈ" ને વરા થઇ ગયો હતો, પણ "ભલાઈ"માની એકને જોજખી કંઠા દવાની તેનામાં શકતી હતી. સીમરસ સીરપ બતાઇ નો કીરસ્તો હતો, અને તેની સત્તા એટલી જિરાવર હતી કે તેથી "ખુરાઈ" જમણીથી હારી ગઈ. હવે આ રાખરને શું થયું હતું? રાખર અને લાંબી મુદતનો કેલેન્ડરો રોમ. એ થવાનું કારણ શું? અપચું તથા અજીરણ. એ વાત ખરી છે કે ગરીબ આદમીનો રોક તે ના છવને ખાઇ ભય છે, તેમજ અજીરણ તથા બેલદ કમી સરીપર પોતાનો માર મારે છે. અને જેમ જો દાએ "ભલાઈ" ને તેવી કદર શૂનરનાર સાથે એકઠી જુદી જુદી ને એક પછી એક મોકલે છે, તેમ તમને બીમારી થાય તે વખત એક ખરી અને પકે બરેદો રખાય તેવી દવા જે સીમરસ ક્યુરેટીયસી છે, તેની વચે બુખ ભણે એવી હમણી દુવા છે. સીમરસ ક્યુરેટીયસી સીરપમાં માત્ર વનસપતીની ખાસીયત છે, અને તે સારમાંસાર તથા તાનમાં તાન વસાણાથી ભરેલો છે એટલે તેનાપર પુરેપુરો બરેસો રાખી રાકાય છે. ઝોમત દર બાટલી દેકે રૂપયા ૧), રૂપયા ૨), ને રૂપયા ૪) છે. એ દવા વાપરવાની રીતનો પ્રવાસો બારટી પર લખેલા કમગમાં હાખેલો છે. એ દવા હાલુરવાના મુખ્ય ભવરોમાં અપચા એના માટીકે "એ. જી. વાઇડ, લીમોરડ" ૫, ફોર બસ સીટ, મુબઇ. પોસીધી સીધી મલરી.

તદન નવીન ધપની અને ઘણી સરસ
છપાઇ સાધની

ખોરદેહ. અખરેતા
(તની માએનીના સાર સાથે.)

વીઢાન પ્રોફેસર નેરરગાર્ડના અવસ્તાનાં છપાવલાં પુસ્તક ઉપરથી

અસાર મુઠી કાપવાં પુસ્તકોમાં અવસ્તાનાં કચારો અચુદ્ધ ભણાવાથી ઉચી ગીધ પ્રમાણે અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને ઘણાં નાનાં દંડ છતાં એ પુસ્તકમાં અમેમ, યથા, નીમારડી, ખેડો, પતેતો, નીરંગો, બાલો, નમસકારો ઉપરાંત નવ ચક્રો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કર્ત્રિમત: ખાસ્તે જોના ખોરદેહ ગીતીટ સાથ નીના ૩૫; ચાંચડાંનાં પુર્કો સાથ ગીતીટ કરેલીના ૩૨; મોરકો ચાંચડાંની કુલ ગીતીટીના ૩૩. દેશા પરવાચાએ પોસ્ટરના એ આના બધુ વાલી "કચકરે હિન્દુ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેતી.

મુંબઈ, મધરાસં તથા સીલોનના નામદાર ગવરનરોના આસરે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની

સીવવાના સાંધા

અમારા સાંધા આસવામાં સેફ્ટી તથા ઝડપવાકા દેવા

યથા છે તે હાલ લોકો નકળી માલ ખનાવવા લાગ્યા છે ને

સીંગર કંપની વેગે છે અને તેથી એવા હલકા ને બહાર ન.

ના, કારણકે સમગ્ર ચક્ર છે તે સોતું હોતું નથી ને જે પહેલાં સોધ.

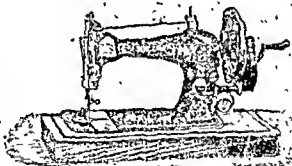
દરેક સંસ્થા પર અમારો

છાપ તથા આખું નામ

“ધી સીંગર મેન્યુ

ફેક્ટરીંગ કંપની”

કરી હોય છે.

૮૦ હકાને

જણ ગમે તેવો

ચંતો પણ તેને લેવા

શકે તેમ હપતેથી પણ

આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરા, તેલ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુંઆને સીખવવાને માટે માણસ-ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંધામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંધો કુટુંબોને લાયકનો, ચોલવામાં સેફ્ટી તથા હાલની નવી સોય મુજબની ખનાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ દુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની,

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

❖ આદિત્ય ૧૮૮૪ ❖

પુસ્તક ૧ કું.]

[અંક ૮૩૦.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સારે વાતે ઉપયોગી
થઈ પડે તેવું માસિક જોડાણું.

❖ લખનારાં—પારસી બાલુઓ. ❖

મુ'બદલ:

કયસરે હિન્દ સ્ટીમ પ્રેસમાં,
સામલ સવસલ મેકેતાલે પોતાને તરફ લખ્યું છે.
સંમિત વરસ ૧ ના વ્યાંગ ઉપર રૂ. ૩;
પૈસા ૬ આપના.

તો તું પશુ તેમ કરવાની રજા આપે; પણ જેણે તુંને આટલાં વરસ મુજે મોટે ચાહી છે, અને તારે માટે ધણુ ખર્ચુ' છે, તેનો હાથ ના પાડી તેને તું નીરાસ કરશે? મારી પીરોજા હવર ને અને મને કહે કે એ અલંત ખ્યાર અને માયાથી તારી સંભાળ કરવા માટે અમે જેને પસંદ ક્યો છે, તે તારી ગયલી તનદરેસ્તી પાછી નહીં મુધારી સકશે!"

તેણીએ ઉપર જોયું. અને તેણીના શીકા પડેલા માથો તદન લાસ યથ ગયા. 'લાં એક હોયો, મરદાનગી ભરેલા દેખાવનો માણસ તેણી તરફ દીક્રોતો હોતો હતો. તેના ખ્યારમાં તેણીએ તેનો શીકો એકદેશ, ગંખી પડેલી આંખો, અને બેસી ગયલા માથો જોયા નહીં. "મારી પીરોજા, મારી પોતાની પીરોજા," એ સીવાય તેણીએ ખીજું કંઈ બોલેલું સાંભળ્યું નહીં અને તેણી એકદમ તેના પોહલા કરેલા હાથોમાં જઈ પડી રહ્યા હાગી.

"મારી અલંત વહાલી દીકરી, તું અમોને માફ કરશે!" દીનખાઈ ખ્યાર અને ઉશ્કેરાયલી લાગણીઓ સાચના સાદે બોલ્યાં. તેવજુની દીકરી તરતજ પોતાના અદરાયલા વરના હાથમાંથી છુટી ચઈ તેવજુને વળગી પડી. "તારા માપે મારી પાસ વચન લીધું હતું, કે તુને એ વીગે કંઈ પણ જણાવતું નહીં, અને છેલ્લી થકી વેર તે વચન મેં પાળ્યું છે; કારણકે મારી દીકરી, તારી બનવેલી દુઃખભરી દુર-જોતો અમો બરેશો વાલી નહીં આપીશું એવા તારા એક થકીના શક માટે પણ શું તું ઉપડી સમને લાયકની ન હતી! મારી પીરોજા, તારી દુરને તે એટલી તો યુગે એટલે બન્યો છે, દરેક બાપદામાં તું એટલી તો અમોને તા-બેદાર નીવડી છે; કે તારી તરફ અમો એવાં યાતકી થઈ શકેતજ નહીં. મારા વહાલાં ફસતમ, હવે એ તારીજ છે, કંઈ પણ બીજક વગર બોલે દીવે એવું મુખ તારે રવા-ધીન કરે છું, કારણકે તેણીને માટેની તારી લાયકાત તે પુરવાર કરી આપી છે."

સાર પછી દીનખાઈ મનચેરસાહે આ બે વહાલાંઓને થોડો વખત એમણાં બેસી વાત કરવાની ને ટક આપી, તેની ઉપરનો પડેલો આપણે ઉચકીશું નહીં. એટલુંજ બસ છે કે જે દુરને તેઓએ બન્યો હતો, અને તેના ને જ-દેશ મળ્યો હતો તે માટે તેઓ મુખી હતાં, અલંત મુખી હતાં. જ્યારે જે કંઈ જાણ્યું હતું તે સધળાંઓએ જાણ્યું, સારે તેઓનાં કોઈ પણ એવું નહીં હોયે કે જેનું દીવ મુસ યયું નહીં હોય. પીરોજા સધળાંની માનીતી હતી, અને તેણીને મુખી થયલી જોઈ સધળાં રાજ થયાં હતાં.

"પીરોજા, અમારાં ગરીબાં બેઝગામમાં અમારી પાસેના નાના બંગલામાં રહેવાને તું કમ્પલ્સ કરશે!" તેણીનાં બંને-વીએ તેણીના કાનમાં કહ્યું. "તેં દમારા જે નાના બંગ-લાને ધણો વખાણ્યો છે, તેને તારું પોતાનું ઘર કરવા તુંને ગમશે? ને નહીં ગમતો હોય તો અને કહે કે તેમાં શું

શું ફેરફાર કરાવું, અને આજાઉદીનનાં જાણુ કાણુસ માફક હું સધળું તેમાં એકદમ ફેરફાર કરાવી નાખાય."

"આ વહાલાં, વહાલાં કેખરો હું જાણું છું કે તમે ફસતમ તરફથી બાથ લીડી નહીં હરો, તે આજે હું એટલી બધી મુખી થતે નહીં. ખીજું વધારે માંગવાને બદલે, તે-લાનેજ માટે તમે મને તમારો ઉપકાર માનવા નહીં દેશો!"

"નહીં મારી નાની પરી, હું કંઈ તેમ કરવા દેવાને નથી. કારણકે હું તો જે સાચું હતું તેજ બોલ્યો હતો અને પીરોજા તેમ કરવાની મારી ફરજ હતી કે જે ફર-જને ઉપકાર અથવા તો વખાણુ જોધયે નહીં. તું જાણીને ખુશી થશે કે બેઝગામની દરખાસ્તમાં ફસતમને પોતાની લા-યકાતને લીધે અને નહીં કે અગારા કોઈના વગથી, ધણી સારી વગવાળી જગા મળી છે, અને લાંથી આગલ વધ-વાના ધણા સારા "માન્સો" છે. હવે ફસતમ મારા ભા-ઈના બચાવનાર અને મારો અતકળો માનીતો દેસ્ત થતો હોવાથી તેનાં અને તેની બાપડીનાં દરેક મુખની ગેરિવજુ કરવાની મારી ફરજ છે."

"કમી, ફરજ ફરજ કરી મને ચીડયો ના. ને તમે ફરીથી એમ બોલી મને નહીં ચીડવવાનું વચન આપશો, તો હું કમ્પલ્સ કરીશું કે મેં ફસતમની પુરતી વખાણુ કરી ન હતી. હું ગેરવાજબી અને બીન માયાજુ થઈ હતી."

"નહીં પીલાં તું ગેરવાજબી પણ નહીં હતી અને બીન માયાજુ પણ ન હતી. ફક્ત તું બોલી જુઝુ અને મોત-લજ જુડી રાખી અને તેમ તે મું કામ કરીશું તે હું જાણતો હોવાથી હું તુંને માફ કરશ."

મેહેરવાનજીનાં મેહેરવાઈ અને બીજાં બે ત્રણ પરાણાઓ અસાર આગમનનાં પોતાને વેર ગયાં હતાં અને ફક્ત મનચેરસાહેનું કુટુંબજ આરકામાં હતું. આ વેળા દીન-ખાઈ તથા જાંબગીર સીવાય સધળાંની અનજબની વચ્ચે મનચેરસાહે એકદમ હોળીનાં ખખાંપર હાથ મેળ્યો અને પછી માયાથી પણ રમુજ સાદે બોલ્યા—

"કદાચ એક અનજબની અને એક સુખારકબાદી એક સાંજ માટે પુરતી થાય, પણ એક બીજ મુખી બનાવની બજાર આપવાની આજે હું મતલબ રાખું છું, કે જે બનાવ છેલા બનાવ કરતાં વધારે અનજબની ભરેલો તોપણ તેટલોજ ખુશાય છે. હું તમો સધળાં પાસે માંગી લઈશું કે તમો મને અને શીસીસ મનચેરસાહેને સુખારકબાદી આપો, કારણકે નેં દહાડે અમારે લાં નેવો હોએકો આવવાના છે, તેજ દહાડે કે જોદા અમોને એક નવી છોકરી આપવાની મેહેરવાની કરનાર છે, આ સાંત દેખાવના જંબાન પોતા માટે બાપડી લાવવાની મતલબ રાખે છે, પણ અમારી નેવર વહુ કસ-કેતેની હોવાથી અમોને લાં જઈ લાવવી પડશે, અને સાર પછી અને ભાઈ મેહેરવાન એક દહાડો સાથે લગન કરવાની અમો આજાજ રાખ્યે છીએ."

"હોમી, મારો પંચગની, પુણા, અને છેડે મુંબઈમાં ઉધરેલો માસીનો એકરો પોતાની બાપડી તરીકે બંગલન

લાવે ! નહીં, "મારી આ તબવારના સોગંદ ખાઈ કંઈ છું કે" તું તેમ કરશે નહીં. " આ નખી ખખરની અગળખી અને ખુશાલી નરખી પડ્યા પછી જાલ બોલ્યો. અને હોખીએ કોણને પોતાની બાપડી તરીકે પસંદ કરી હતી, એવા સવાલ પીરોજ તથા ખોરશેદે એકજ વખતે કર્યો.

"સરજન્યન સાહેબ કાંઈ બીજો ના," હોખી જવાબ દે તે આમંત્રણ કેખરે બોલ્યા. "એકે આપણે કાંઈ લશ-કરી સરજન્યનખી નથી, અને યવાની આશામાં પણ નથી, તેપણ તમારા કરતાં અમારી પારખવાની શકતી ધણી તીક્ષ્ણ છે. મારા એકમાર્ગી ભાઈ હોખીને હુપો બેઠે ત્યારે અભાર વેર કોઈજ પાખી નહીં ગયું હતું કે ? ખોરશેદ ક્યાં ગઈ તારી ઉંઘણથી થીચાર વાંચવાની શકતી, અને પીરોજન ક્યાં ગયું તારું કંઈત ભેનું. ગુલ તુંખી નહીં પારખી શકતી !"

"હા," તેણીએ તરત જવાબ દીધો, જે કે તેમ કરતાં તેણીના ગાત્ર એકદમ હમેશ કરતાં વધારે લાલ થઈ આવ્યા અને થોડા વખતમાં તદન સફેદ થઈ ગયા.

"મારા ભત્રી વદાના હોખી," તેણી પોતાના માસીના હોઠના તરફ હાથ લ'ખાવી શાંત અવાજે બોલી. "બોદા તુંને ઘણો સુખી રાખે, તારી લાગણીઓ સાથ મેહરી પડે-લની માફક થોડાંજ ખરી દીક્સોછ ધરાવી શકે, તેણીની માફક થોડાંજ તુંને સુખી રાખી શકે."

"ગુલ તું ખરી છે," શતન બનાજ બોલી, અને હોખીએ ધણીજ ખારથી પોતાની માસીની હોઠનીને હાથ દાખ્યો. ભાર પછી છુસાણીથી લાલ થઈ આવેલા મેહેરે તેને આસ-પાસના સધળાંને ઉપકાર માંગ્યો અને પછી જાલ તરફ ફરીને પુછ્યું કે તેને પુરતો સતોપ આપવા માટે. મેહેરી પુરતી "પંચગીતીગરી" હતી કે નહીં ?

"તદન, તદન; તેણીને અંદીયાં લાવવા માટે હું મારી રેશમેન્ટના કમાન્ડરને સમજાવી મારી આખી દુકડી સાથ ફલકતે પણ બાઉ. હોખી એના જેવી સરસ બાપડી તુંને કોટ્ટી પણ માનેતે નહીં. કાંઈ આવેલા મેહેરે તેને આસ-પાસના સધળાંને ઉપકાર માંગ્યો અને પછી જાલ તરફ ફરીને પુછ્યું કે તેને પુરતો સતોપ આપવા માટે. મેહેરી પુરતી "પંચગીતીગરી" હતી કે નહીં ?

"તદન, તદન; તેણીને અંદીયાં લાવવા માટે હું મારી રેશમેન્ટના કમાન્ડરને સમજાવી મારી આખી દુકડી સાથ ફલકતે પણ બાઉ. હોખી એના જેવી સરસ બાપડી તુંને કોટ્ટી પણ માનેતે નહીં. કાંઈ આવેલા મેહેરે તેને આસ-પાસના સધળાંને ઉપકાર માંગ્યો અને પછી જાલ તરફ ફરીને પુછ્યું કે તેને પુરતો સતોપ આપવા માટે. મેહેરી પુરતી "પંચગીતીગરી" હતી કે નહીં ?

"નંદગીર તારાં બોલવામાં મેહેર સુધારો કરવાની હું બધાંજ કહેજી, " દીનખાઈ મેહેરન દર્શીને બોલ્યાં. "યવાની આજ રાજીજ અને યવાની છું, એમાં ઘણો ફરક છે."

"પણ માયજી હું તો જે સીઝની મતનજ રાજીજ તે પાર પાડ્યા વગર રહેતુંજ નહીં. પણ કોણ ધારે માયજી કે તમે મારી ઉપર એવાં સખત થશો. તેપણ હું તમને માફ કરેજી; કોઈ દહારો આજે તમે મને મેરધનસાફ કર્યા છે તે માટે દલગીર થશો. આ તમારું મુઠમાં દસવાતું કહેજી કે "હું" ધિમ્મિ હું કે હું થાઉં." ચાલો કીકે આ-પણી બોધિયું. અને હવે બાતુંઓ અને શરદયા, ખીજાને, ખીજાને. અગળખીના આજે મેં એટલાં બધા મોટા મગ્યા છે કે વધુ વખત હું ખમી શકતો નથી. ચાલો હવે મોહ-બજી ચાલે. "રસતમ," તેણે બહાર બહારને બુમ પાડી. "જે સહવારના સકારો ઉઠે તો આપણે મેનમામ જઈ તારે લગતું સધળું જોઈ આવશું અને ત્રીજે દહારે પાછા ફરીશું."

"કાને નહીં રસતમ, કાને નહીં." પીરોજએ કાલાવાના બરેલા સાહે કહ્યું. "નહીં મારી અચંત વદાની કાને નહીં." તેણીને ખારથી કીક કરી નરમાસ બરેલા સાહે તે બોલ્યો, અને પછી તેમણે છુટાં પડ્યાં.

મે મણ જણ સીવાય સધળાંઓ સ્વાંથી ચાલી ગયાં, દી-નખાઈ પોતાની બાણીજને સહવારનાં તેવણ માટે કાંઈ કામ કરવાનું સોંપતાં હતાં. ગુલ તે વેળાએ અધારામાં ઉભી હતી. સધળાં ગયા પછી જાલ પણ કાંઈ ગીત ગાતો ગાતો બેતો હતો, અને જવા આમંત્રણ પોતાની મેહેનને તે મ-લવા આવ્યો. આટલા વખતમાં તેણીનાં મોઝાં ઉપર દીવાની શેરની પિડી અને તેણી તે વેળા એકલી તો શીકી લાગી કે તે જોઈ જાત ચોંક્યો.

"જો બોદા ! ગુલ તુંને શું છે ? તું તો હમણા તદન એક ભુત લેવી લાગે છે."

"જાલ વેલાં ના કહાડ, મને કાંઈ પણ નથી. એ તો જરા આવે વધારે મરખી હોવાથી મારો જીવ ધમરાય છે." તેણી હસવાની કાશોસ કરી બોલી. પણ તેણીનો અવાજ એટલો તો ઝુંઝવાયો હતો, કે દીનખાઈ તથા જાલ બંને મગરખી ગયાં.

"દીકરી તું અમોને છોતરે છે. તું સારી પખે નથી. કહે મારી દીકરી તુંને કાંઈ હું આપું છે ?" દીનખાઈ તેણીને પતાણીને બોલ્યાં.

કેમ્પું ધ્યાન નહીં ખેંચાયું લાં વેર ગુલ શાંત જીવ રા-ખી શક્ય; પણ તેણીની માસીનો માયાજી અવાજ ખાર બંદી દીકરીથી તેણી વધુ વખત કાજી રાખી શકી નહીં અને પાસે પડેલી એક ખુરસીપર બેસી જઈ રહી પડી.

"માસીજી કાંઈ નથી, કાંઈ નથી." તેણી દયકાં અઠ-કાવવાની કાશોસ કરતાં બોલી. "સાંજની વાત થઈ મને વધારે આંખી મરખી લાગતી હતી અને તેથી હાલ મારો જીવ મગરાય છે."

“હું” આશા રાખું છ. દીકરી કે તેમજ હોય,” તેવણે માયા ભરેલા સાદે કહ્યું. તેવણના મનમાં ફેટલાક થકો ઉપજ્યા હતા, જે ભે કે તલન ખરા તે ન હતા, પણ સ-ચ્ચાઈની ધણી નગદીક હતા. યોડીક વધારે માનીટ ‘લાં ચોખ્ખા પછી તેઓ પણ સુચા ગયાં.

“માલો, હવે હું” માઈ લખીય બરાબર જાણું છું.” શુચ પોતાનું દુઃખનું માથું તપીયા પર મુકી બોલી. “જાણે કે મેં કોઈ દેહાડો કરી પણ આશા રાખી હોય, જાણે કે આ નહીં ધારેલું બન્યું હોય તેમ હું” શું કામ એકદમ ઉઠકેરાઈ આવી છું? હું” શું જાણતી ન હતી, મને શું લાગતું ન હતું કે તે તેણીનેજ પસંદ કરશે? કે જે પોતાનાં બચ-પણથીજ ખીજીને ચાહતો હતો, તેને ચાહવામાં હું” વેચા-પણ” કરતી હતી; મારા આટલા બધા કરાવેલું શું” થયું? અગાઉ કરતાં હાથ મને આ ચીજ ખમવાની સુરક્ષા કેમ લાગે છે અને મારા ખોદા! આ દુઃખમાં તું મને છોડી નેતો ના! માઈ દુઃખ ખમવાની તું મને છીંમત આપને, તેઓને મને સુખી નેવા દેને. એ મારા મોડા બાપ, તેને તારું સરસમાં સરસ સુખ બસને, અને મને—” આટલું બોલતાં તેણીનું હૃયું બરાઈ આવ્યું, પણ જેમ તેમ કોરોશ કરી તેણી બોલી—ઓ મારા ખોદા મને તારે ગમે તેમ કરને.” બીજે દહાડે સહવારના યુગમાં કોઈએ કંઈ પણ ફેરફાર નેયો નહી. તેણી હંમેશ જેવી સાંત અને ખુશાલ હતી. તેણીનાં ચપળ આંખનાં માસી પણ તેણીનાં કંઈ નેઈ થકમાં નહી. શુચ પીરોજની પોતાનું નુંં થર કાંઈ વાની ગાવણોમાં પોતાની દરેક સજાદ અને વીચારો આપવાને હંમેશ તૈયાર હતી, અને તેણીની દરેક ખુશાલી પોતાની હોય તેવી રીતે તેમાં ભાગ લેતી હતી. દીનબાઈ તેણીને હંમેશ ચીંતાવુર આંખે વપાસતાં હતાં; તેવણે પેહેલે ધાયું કે ફસતને તેવણની બેહેનની દીકરીનું દીઝ હતી તીકું” દરો, પણ તેવણનો તે વીચાર ફેરવાઈ ગયો, અને ભે કે તેવણની ખાતરી થઈ કે શહે પોતાનો ખ્યાર ફસતમને આપી દોષો ન હોતા, તોપણ ખરી વાત શું” હતી તે તેવણ પા-રખી શક્યાં ન હતાં.

અ ક ર છુ ૧૭ મુ.

યોડાં અઘવાડમાંએ પસાર થઈ ગયાં, અને પીરોજની તનદરોસતી દહાડે દહાડે વધારે સુધરતી ગઈ, અને તેણી પાછી અસજનાં જેવી દસતી રમતી ખુશાળ યતી અછ. પણ તેણીની આ ખુશાળી બચપણનાં જેવી છુટી નહી પણ સેહજ આંકોવવાળી હતી. અને તેથી તેણી પોતાનાં આસ. પાસનાઓને અગાઉ કરતાં ધણી વહાલી થઈ પડી હતી. ફસતમનાં મોડાંપર પોતાનું અસજ તેજ આવતું” નેઈ પી-ગેજા હરખાતી હતી. વળી તેનાં દેખાવમાં કંઈ નથી જા-તોના રેક જણાતો હતો, જે તેણીએ અગાઉ કેઈ દહાડે

નેયો ન હતો, અને જેથી તે તેણીને અગાઉ કરતાં ધણી વહાલી લાગતો હતો.

દીનબાઈ મનચેરશા પણ રોજ ભેતાં હતાં, કે પોતાની દીકરીનાં બાળમાં તેઓએ દેહોપણ બધું પગથું બધું” હતું. કારણ ફસતમનાં રોજ તેઓ વધારે અને વધારે સારા શુ-ણે ભેતાં હતાં. તે પોતાની ફરજોપર પુરવું” બ્યાન આપ-તો હતો, અને મગરબાઈ સેહજ પણ તુંડાઈ, અને આ-સપાસનાઓમાં બેઠાવાનો તેનો અસજ અણુગમે હવે બી-લકડુ પણ નેવામાં ન આવતો. પોતાની નવી નોકરી પર જવા આગમય તેને એક મહીના આશાએસ લેવાનું તેની મરજી પર સોંપું” હતું. પણ પાંચ સાત દહાડા પચગનીમાં યુગની તે તરત પોતાની નોકરી પર ગયો.

પીરોજ તલન સુખી હતી. ફક્ત એકજ ચીજ માટે તે-ણીને નીરાશી ઉપજતી હતી. અને તે એક તેણીનાં બેહન, બનેલી ખોરશેહની લકડતી તખવતને લીધે ડાકટરની સલા-હથી દરથઈ મુસાફરીએ નીકળનાર હતાં, અને પાછી ફ-રતાં નગદીક વરસ દહાડો થાય એવો સંભવ હોવાથી તે-ણીનાં લગન પર હાજર રહેવાને તેઓ અશકત હતાં. કે-અશરએ વરસ દહાડો સુધી લગન યુગતવી રાખવાની સુ-ચના કરી, પણ તે ઉપાડી લેવાને કોઈ પણ રાજ ન હતું. બં”હગીરે તો પોતાની માનીતી બેહનના લગન નેવા ખાતર હાલતરત મુસાફરીએ જવાનું માંડી વાળું” હતું અને જાણે પણ જતી વખતે વચન આપું” કે તેનો વડો, મેહરખાપની રાઈ તે વેળા થોડા દહાડાની રજા આપશે, તો તે પણ આ-વી જશે.

જસ તથા ખોરશેહ અને કેઅશરના જવા પછી, થોડે દહાડે હોમીને એક કામગ યુગનાં હાથમાં મેળું”. અને જેથી તેઓને સેહજ ગમરાત ઉપજ્યો. તેણીને લાગું” કે તે કંઈ અજાણ જેવી રીતે તેણી તરફ ભેતો હતો, અને તેની નગર આગળથી દુર જવા પેલાં કામગનો જવાબ આપનાં માટે તેણી પોતાનાં ઓરડા તરફ દોડી. જ્યારે હોમીએ તેને પાછી બોલાવી.

“શુચ મારી આગળથી દોડી ના જા; તારો જેથી જ-વાય હશે, તે હું મારે પોતાને હાથે લઈ જવાનો છું.”

તેણી શીકા ગાઓ અને પીસેલા હોયો સાથ પાછી ફરી. “હોમી આ કામગમાં શું” લાગું” છે, તે તુંને ખબર છે; શું” ડાકટર શીરોએ તુંને પોતાનાં વીધાસમાં લીધો છે.”

“આ બંને સવાલોનો જવાબ હું” કહેવાને ખુશી છું” કે હા, છે” તે સેહજ પકાઈથી હસીને બોલ્યો. “ડાકટર શી-રોએ મને પોતાનો Father confessor (જેની આગળ ખ્રી-સ્તીઓ પોતાનું પાપ કબુલ કરે છે તે) કહ્યો છે, અને તેનાં બદલામાં તેની તરફથી જેની કંઈ મારેથી બોલાય તે બે-લવાનું મેં” વચન આપું” છે. શુચ તે તુંને અતિપથ અને ખરાં વફાદાર દીલથી જાહે” છે, તેને લાગે છે કે તેની બ-હારની દેખાઈ સુખી હ”ંદગી તારા વગર કંગાલ થઈ જશે.

તેની તરફથી માંગણી કરવાતે યુગ મેં વચન આપ્યું છે, અતે ખરેખર મારી વહાલી યુગ તુમે તેનાં તારી તરફનાં ખ્યાર અને માન માટે ધંધે પશુ સક હોયો નહીં.”

“તે માટે હું ઘણી દલગીર છું.” યુગે શાંત અવાજે કહ્યું. “ઘણીજ દલગીર છું, કારણકે તેવી લાગણીઓ પાછી વાગવાની મારામાં શકતી નથી. તેનાં કાગલોમાં તેને મારે માટે જે લાગણી વીચારે જણાવ્યા છે, જે માયાળુ લાગણીઓ બતાવી છે, તે માટે હું તેની ઉપકારી, ઘણી ઉપકારી છું. એક દોસ્ત તરીકે તેને માન આપવા અને તેની કીમત પીછાણવાને કદી હું ભુલીશ નહીં, પણ તે કરતાં વધુ કરવાની મારામાં શકતી નથી.”

“નહીં યુગ, તે આ માંગણી પર વીચાર કરવાને યોગ્ય વધારે વખત લે, તદન એકદમજ તેમણે હાથ મરવાની ના ના પાડે. તું કહે છે કે તેને માટે તુને માન છે. હું જાણ છું કે એક દીકરા, ભાઈ, અને છેલ્લે એક મરદ તરીકેની તેની સાથેને તું વખાણુ છે. ભાઈ એમ એકદમ ના પાડવાને તુને શું એટલા વળનદાર કારણો મળ્યાં હશે?”

“ફક્ત એટલુંજ કે એક વર તરીકે હું કદી પણ તેને ચાહી શકીશ નહીં.”

“યુગ કદી પણ, એ એક ધણેજ લાંબો દલાડો છે, ખરેખર તું એટલી તો કંઠપીત મગજની નહીં હશે, કે એક જવાન જે પોતાની આયડીતે સુખી કરી શકે તેવા દરેક સારા યુગ ધરાવે છે, તેની માંગણી ફક્ત એટલાજ માટે ના પાડે છે, કે તે તારી ચોક્કસ લાગણીઓ વધારે જોડેથી ઉઠકેરી શકતો નથી. તું મુંજાતી નથી કે ટેકવાંક માણસો, જેવા માંજે તેવા ખાતરી કદી પણ ચાલી શકતાં નથી, અને તોપણ પરજોશી જીંદગીમાં તેઓ વધારે સુખી હોય છે? હવે ધાર યુગ કે કદાચ તું પણ તેઓમાંની એક હોય.”

“તેમ હોયથી” તેણીએ હંધ શાંત સાદહે કહ્યું. “તો જેકે તે વેળા તેણીનાં મોઢાં પર ધણે રતાસ ચડી આવ્યો. હોમી જેકે રમુજનાં મોઢાંએ હાથે હાથે, તોપણ તેણીનાં જખમી થયેલાં દીઘતે તેથી વધારે લાંબું હતું.”

“તેમ કદાચ હોયથી; એક વરને જેટલો ચાહવો જોઈએ, તેટલું હું કોઈને ચાહી શકું એવું માણસ મને કોઈ વખત નહીં પણ મળે, પણ તેથી કરીને શીરાજો કયુજ કરવામાં મારે અતરજી સંતોસ પામતી નહીં. હોમી હું આચાર રાખું છું કે તું મને કંઠપીત ભેજાની ધારો નહીં. પણ પરજાતી વેળા આખો આપણુ વરને ચાહવાનું, તેને તાજે રહેવાનું અને ફક્ત તેનો એજવાનીજ વીચાર કરવાનું મારે વધે છે, તે ફક્ત તેની તરફનાં કંઈ માદમાંજ સમાયેલું નથી. શીરાજ ‘ખરેજ’ એક માન આપવા લાયક સંકેત છે, કે જે કોઈપણ સુખી કરી શકે. અને ખરેજ હું ઘણી દુઃખી છું કે તેને પોતા માટે એક એવું માણસ મળે કહ્યું છે, કે જે તેનાં અંતઃકરણની ખાર ભરી લાગણીને બદલી ફક્ત એક કંઈ માન, અને દોસ્તીની લાગણીની આપે છે.”

“પણ યુગ વીચાર કરવાતો સેહજ વખત તો વે, નેતે જરા તો આશા આપ, તેની સાથે તુંને કોઈ પણ બાતનો અણખમો નથી, અને તેનું કુટુંબ પણ તુને વહાણું છે, તે મને કેંદતો હતો કે છેક અચપણથી તે તુંને ચાહતો હતો. કે તે તુને કદી પણ ભુરી ગમે ન હતો, અને જ્યારે તેને તુને પાછી બોધ, ભાઈ તેનાં સુદર સપનાઓ ખરા પડતા હોય તેનું તેને લાગ્યું. તું કે જેને હજી તારાં દીકર કોઈને આપ્યું નથી, તે તેની સાથે આટલીબધી બેચાય અને તેને ચાહે નહીં એ અજાણ જેવું છે.”

“મેં કે જેને મારાં દીકર કોઈને હજી આપ્યું નથી? હોમી, તેની તુને શું ખબર હોય?” યુગ એવું તો હસવાનું મોહું કરી મોટી, કે મને એવું પડું માણસ પણ જે તારા. “મારાં દીકરીનાં વાત તુને બરાબર ખબર છે, એવું વીચારવામાં જરા તું આગળ નથી વધતો, અથવા તો એમ કરી મનનો છુપો બેદ શોધી કાઢવા માંજે છે?”

“નહીં અસંત વહાલી યુગ, આ બાબદમાં જેથી રીતે મજ થોડતે, અતે પોતાની લાગણી જણાવતે તેમ હું કરું છું; જેટલું તારાં મુખ તેને વહાણું છે તેટલુંજ મતે પણ છે. આપણે કેટલાં વરસો થયાં બરાબર બેઠન તરીકે સાથે રહ્યાં છીએ. અને મારાં માનને કે આ બધા જુવાન માણસને કયુજ કરવા હું જે તુને કાલાવાસા કરું છું, તે ફક્ત તારાં બ્રાં મારેજ છે.”

“મારા વહાલા હોમી, હું તારાં માનું છું.” યુગે પોતાનો હાથ તેનાં હાથમાં સૂકી કદ્યું. “પણ ખરું છે કે આ બાબદમાં તું સેહજ જાણ છે. શીરાજ કાઠર ધણી લાયકાતવાલો જવાન છે, હું કયુજ કરું છું. પણ તેનાં અને મારાં બેસાંધી હું સુખી થઈ શકીશ નહીં. જેકે દુનિયા આ મારા વીચારને મને તે રીતે હસી કાઢે; મારા અચપણનાં સાથી અને તેની ભત્રી માતાને નીરાચ કરવા માટે હું ઘણી દલગીર છું, પણ હું તેની બાધી થઈ શકતી નથી.”

“અને તે જે તારો ખાર અભાર આગમ્ય કોઈને આપી દીધો હોય, તો ખરેજ હું તુને મોહસ.”

“હોમી, મેં તુને કદ્યુંજ નથી કે મેં મારા ખાર કોઈને આપી દીધો છે.” યુગે પોતાની મોટી આંખો સાથે તેની તરફ દીકરને જોઈને કદ્યું. હોમી યુગવલમાં પડ્યો. તે તેણીનું દીઘ વાંચી શક્યો નહીં; તે પોતાને તેણીનાં વીચારમાં લેવાની સ્મરન કરતે, તેણીને કોઈપણ રીતે સુખી બનાવવાનું તે વચન આપતે, પણ તેણીનાં દેખાવમાં કોઈ એવું માન આપવા લાયક હતું, કે તે વધુ મોડતો અચકી ગયો. તેણી કોઈ બીજને ચાહતી હશે, એવો તેને વીચાર આવ્યો નહીં. ભાઈ આ જવાન માણસને, કે જેને તે જાણતો હતો કે તેણી માન આપતી હતી, તેને એકદમ ના કહેવાનું કારણ શું હશે.

“આ બાબદની વધારે વાત કરી હું તુને નકામો ફાંખ દેવું છું.” તે મોઢે, “વારતે હવે શીરાજ પરનો તારો જ

વાળ આપ, અને તુને દુઃખ દેવા માટે મને માફ કરજે, અને ફરીથી આપણે એ વીરો વાત કરીશું નહીં.”

“હોમી એમાં માફ કરવા જેવું કાંઈ પણ નથી” તેણી સેદ્દન દલગીર સાહેબે બોલી.

ચોડો વખત શીરોજનાં ઉવાડાં કાગલ પર દીકલી, તેણી દલગીર દેખાવે લાંબી બેઠી, અને પછી પોતાનાં ઓરડામાં ચાલી ગઈ. તેણીએ આરતેથી પોતાનું બારણું અંદરથી બંધ કર્યું. અને પછી ધોલ્યા આગળ મુકેલી એક ખુરસી પર બેસી જઈ પોતાનો શીરોજે ચેદરો પોતાના હાથમાં ઢાંકી દીધો. હા, તેના હોયો બીજા માટે કાલાવાલા ભરી માંગણી કરે; તે એમ કહે, તેણી તેઓમાંની એક હશે કે જે પોતાનાં સઘળાં પ્યાર સાથે કોઈ પણ દહાડો ચાલી ન શકે. તેણીનાં દુઃખના કડવાં જોરે જેવાં પાકાંમાં ફક્ત એક જ મીઠું તીપું હતું, અને તે એ કે હોમી દહાડા સંસ્વાઈ પારખી શક્યો ન હતો. પોતાનું દુઃખ છુપાવામાં તેણી હસેદ પામી હતી, અને તેમ વધુ વખત કરવાનો તેણીએ વધારે મક્કમ ડેગવ કર્યો.

“કોઈની દહાડો કોઈ જાણશે નહીં, કે માઈ આ દુસ્સ-ખોર દીલ, જે માંગણું નથી તેને મેં આપી દીધું” છે, નહીં, નહીં, આ ભરમ મારી સાચજી જીવેને મેં મરશે; કોઈ કોઈ નહીં જાણશે, કે હું કેટલી નીચી પડી છું. ગરીબ બીચારો શીરોજાં તેને એમજ લાગશે કે તેની નીરાશીમાં મારી બીલકુલ પણ દીલસોજી નથી, જ્યારે મને તો નીરાશીમાં દુઃખની ખુરસી ખજાર છે; અને હું તેની સાથે શું કામ નહીં મુખી થઈ શકું? શું કામ મારી કંગાલ એકલી અ-તુષી છંદગી લખાવ્યા કરે! કદાચ બાપડી તરીકેની ફર-જોમાં હું માઈ દાસનું દુઃખ લુહી જઈશ. હોમીની દુર જઈ, હું તેને વીસરી શકીશ. પછી શીરોજને મારો પ્યાર આપવાનાં પરીત્ર સોગંદ ખાવા-કે જ્યારે તેને માટે મારામાં બીલકુલ પણ પ્યાર નથી-તેનાં પ્યારનો બેદરકારીથી જવાબ આપવા-અરે નહીં. નહીં, હું એટલી બધી પાપી થઈશ નહીં.”

શુભે ફરીથી પોતાનું મોઢું ઢાંકી નાંખ્યું. અને લાંબો વખત વેર દુઃખ ભરી વીચાર કર્યો. તેણીની મગજબાઈ, શીરોજનો હાથ કંથુજ કરવાને તેણીને ભસામજી કરતી હતી. પણ બીજી વધારે સારી લાગણીએ તેણીને તેમ કરનાં વારતી. દુઃખથી ફાતી જતી છાતીએ તેણી એકદમ પોતાની જગાપરથી ઉઠી. અને શીરોજનાં કાકુલો ભરી કાગળનો જવાબ લખવા બેઠી. તેણીની દરેક લીટીનો દરેક બોલ માયા-ભયો હતો-દરેક વાક્યમાં તેનાં ભવિષ્ય માટે સારી દુવાઓ હતી-તેણીની દરેક લાગણીઓમાં તેની આવશ્યકતા માટે તેણીએ માન દેખાડ્યું હતું; પણ તેણીએ શાંત, અને મક્કમ બોલોમાં તેની માંગણી ઉપકાર સાથે ના પાડી હતી. તેણી ઘણી દલગીર હતી, કે તેણીની કોઈ પણ આવશ્યકતા તેણીએ તેની આશાને ઉત્તેજી આપ્યું હતું. પણ પોતાનાં બચ-પણનાં મયાણ સાથી, દોસ્ત, અને બાઈ તરફ, તેણીની

ખરી લાગણી મુજબ તેણી ચાલી હતી. અને દહાડાથી તેણી આશા રાખતી હતી, કે તે તેણીને તેમજ જાણશે. આ કાગ-ળમાં આશા જેવી ચીજ બીલકુલ હતીજ નહીં, પણ તેમાં એટલી તો સાચી દીલસોજી અને માયાં સમાયલી હતી કે નીરાશીની વચમાં પણ શીરોજને સેદ્દન કરાર વળ્યો. પોતાનું કાગળ બંધ કરવા આગમ્ય શુભ સેદ્દન વખત હોમી. લખતાં વખતે તેણીને જીવ શાંત થયો હતો, અને કાગળ મેકલી દેવા આગમ્ય તે પોતાના મારીને દેખાડવાનો તેણીએ ડેગવ કર્યો. અને પોતાનું તથા શીરોજનું કાગળ લઈ તેણીની મારીનાં ઓરડામાં ગઈ અને બંને કાગલો તેવણનાં હાથમાં મુક્યાં.

“તારા ડેગવ માટે મારી શુભ તે જરાખર વીચાર કર્યો છે?” દીનજાઈ બંને કાગલો વાંચ્યા પછી બોલ્યાં. “આ જુવાન્યાની તારીફ લાંબી ચાલે તો જરાખી વીચાર કર્યો છે? પરજુલા જેવી અગતની વાગદમાં હું તે તુને કરવાની ફરજ પાડવાની નથી, અને કાલાવાલા પણ કરવાની નથી. પણ હું આશા રાખું છું કે આ કાગળનો જવાબ તે વીચાર કરી વગર લખે નહીં દશે.”

“નહીં મારીજ મેં તેમ કહ્યું નથી. હોમીએ પણ આ વાખરમાં મને જે શીખામણનાં બોલો કહેવા છે. અને તે પર પણ મેં ખુશ ધ્યાન આપ્યું છે, અને તોપણ મેં તેની માંગણી ના કંથુજ કરી છે, કારણકે વર દાખલ હું તેને કોઈ પણ વખત ચાલી શકીશ નહીં. હું તેનાં દરેક સારા શુભોને વખાણું છું. કોઈની દહાડો તેની અંદર મેં ખામી જેવું નેહ્યું નથી. હું તેની નીરાશી માટે આતી દલગીર છું. પણ ઉપલામ વીચારોથી હું તેને કંથુજ કરે; તો તેને અને મને પોતાને ધનસાઈ કીધેસાઈ ગણ્યા નહીં. હોમી હું જાણું છું કે મને કમખીત વીચારની અને પોતાના દોસ્ત તરફ સેદ્દન સખ્ત ધારે છે, અને જો કે આ વીચાર દુઃખ ભરેલો છે, તોપણ હાલ જેમ કીધું છે, તેનાં કરતાં બીજું વધારે હું કરી શકતી નથી.”

“સારે તે વીચારથી મારી દીકરી હું દુઃખી ના થા; શીરોજ તરફ મયાણ અને દોસ્તની લાગણી સીવાય બીજું કાંઈ પણ તે દેખાડ્યું નથી. જો તેને હું કોઈની રીતે ઉત્તેજી આપતી દેખાતે, તો અસાર આગમ્ય હું તુને તે રીતે સલાહ કરતે.” દીનજાઈએ મુખને કોડી કરી કહ્યું. “આપણું ઘરનાં જુવાન્યાઓએ ઘણી વખત રમુજમાં તારી સાથે શીરોજનું નામ બેસ્યું હતું, પણ હું તેઓને હમેશાં એ બાબદમાં મુગાં કરી દેતી હતી. શીરોજ તુને વખાણુની નજરથી જોતો હતો, તેમાં કાંઈ શક નથી. પણ એટલો જલદી તે તુને મેળવવાને અધીરો પડશે એવી મને ખબર ન હતી. હું તુને તારા હાલના ડેગવ માટે કષ્ટો આપીશ નહીં. જો કે દહાડા તે તારો ડેગવ તદન રહાપણુ ભરેલો નહીં હોય. લગન એ કાંઈ ચેડાં કાઢવાની ચીજ નથી. અને હું શીરોજને વર દાખલ ચાલી નહીં શકતી હોય, સારે તો તેને ના પાડવામાં તે ખરો માર્ગ વાપર્યો છે. હું કાંઈ મારી

યુવતી છુટી પડવાને ઐત્તરીયથી હોતેનર નથી થઈ અર્થ, કે તેણીને ગમે યા નહી ગમે તોપણ પરણવાની હું સલાહ આપું." હવે થોડા વખતમાં પાસા ધપાવવાના દહાડામાં થોડી ઘણી ખુશાળી ઉભેરવા તુલ બાકી રહેશે. દીકરી એવો દસવીસી બચી દુખી દેખાવ ના કર, જુવાન જાન્યો પરણવાની માંગણી એ હવે ના પાડતી નથી. ના, તારું કામગીર જઈને હોમીને આપ, ને તેને કહે કે મારીએ તે વાંચ્યું છે અને તારો જવાબ ડહાપણમયે ધારે છે. જમદી પાછી આવજો, કારણકે મારી આગળ એક ચોપડીનાં થોડાંક પાનાં વાંચવા તુને બેસાડવાની છે."

યુગ તરત પોતાનાં મારીને તાબે થઇ, હોમીને પેઠું કામગીર આપવા ગઇ. દીનજાઈની ખાત્રી થઇ કે તેવણનાં સરો પાસા વગરનાં હતા નહી. અને તેવણની મારીની દીકરી કાંઈને આજ્ઞા વગર ચાંદતી હતી. વળી તેવણને વીચાર આપ્યો કે કદાચ તે માણસ તેવણનો જગાઇ રસતમ હશે. અને તેમ વીચારવાનું કારણ એજ કે પીરોજ ને દીને રસતમને પાછી મળી હતી, તે દહાડે યુગે સેદજ ગમરાત જતાઓ હતા. હોમી વીચારેના તેવણને ખ્યાલ પણ આપ્યો નહી. તેઓ યહો લાંબો વખત થયો બાઈ બેદન તરીકે રહેતાં હતાં. જન તથા યુગ તેવણને મનશે એટલાં તે પોતાનાં છોકરાં જેમાં હતાં, કે યુગ પોતાનાં મારીનાં દીકરાને ચાદની હોય એવું ખ્યાલ વતીક પણ તેવણને આપ્યો નહી. બેચારથી પીરોજની લાગણીને તેણીએ એકદમ નાનો જવાબ લખ્યો સારથી તેવણની ખાત્રી થઈ કે યુગ કોઈને ચાદની હતી, અને એમ પણ ખાત્રી થઈ કે દેહકમાં ચાદની હતી. જોકે તેવણ તેણીને ઘણોખી દીકાસો દેવા છત્તાં હતાં, તોપણ તે બાપદ પર વાત કરી તેણીને બરમ ખોલી દેવાની કરજ નહી પાડવાની તેવણે દેખાવ કર્યો.

જવાન પીરોજ દુખી અને નીરાસ થઇ ગયો, કારણકે યુગને તે ખરાં દીકરી ચાદતો હતા, તોપણ તેણીનું કામગીર વાંચ્યા પછી તેને કાંઈ પણ આજ્ઞા નિષ્ઠ નહી અને હમેશ તેણીને બાઈ અને દેહક, કે જેમ ધવાની તેણીએ પોતાનાં કામગીરમાં માંગણી કરી હતી-તરીકે રહેવાની કોશિય કરવાનો તેણે દેખાવ કર્યો.

પોતાની દીકરાને કચુર કરવાની ના પાડવાથી એદરજા-હો પણ પેહલે ઘણે યુગેના લાગે, પણ યુગ તેવણ સાથે હમેશની માફક એટલા તે ખ્યાલ સાથ વાન કરવા લાગી, કે વધુ વખત તેવણ તેણી મામેનું દાપણું ટકાવી રાક્યાં નહી. જમશેદનાં કાલાવાસાથી થોડો વખત બાંદગીર સાથ પીરોજ ઘણી બેસાડાનીથી પુણે ગયો. લાં તેને જમશેદની બેદન માનકનું બોલવા ચાલવાનું, રીતમાત એટલાં તે યુગ જેવાં ત્રાગ્યાં કે તેને ઘણો દીકાસો અને સુખ ઉપજ્યું. સાંથી તે પાંધરોજ પોતાની રેજમેટમાં રજા પુરી થવાથી જોડાવા ગયો, અને પાછો પંચગની ફરે તેટલાં યુગ સાથ માઇ અને દેહક તરીકે બેસાવાને પુરતો ચકતીયાન ગયો,

એક અઢીયાં બજણું નેહ્યે, કે તેટલાં વખતમાં એક વંસ પસાર થઈ ગયું હતું. અને જેની વચમાં મરચટ દાસમાં એક ઘણુંજ દુઃખભર્યા જનાવ જન્મે હતા-પણ તેની વાત પછી.

ખારશેદ કેળવણીનાં જવા પછી જમશેદજી સરકે પોતાનાં દેહતેનાં ઘણોખી કાલાવાસા છતાં પંચગની છોડી જવાને દેખાવ કર્યો. સાચકે કેટલાં નાણાં ઉચાપત કર્યાં હતાં, તેની તેવણે નક્કી ખજર કાદી અને આખી રકમ તેવણે ભરી દીધી. સાર પછી તેનાં બીનું ઘણુંક કરને બરતાં તેવણ પાસ ઘણીજ નાની પુછ રહી ગઈ. પણ પૈસા ગયા તેની તેવણને થોડીજ દરકાર હતી. તેવણ તો હવે પોતાનાં ઓળખીતાં પાસખીતાંઓથી દુર નહાસવા માંગવા હતા. પોતાની છોકરીને લગતા કાંઈ મોટા ખ્યાલથી પણ તેવણે દેખાવ મજબુત કર્યો. પંચગનીમાં મરચટ દાસમાં અવારનવાર બુજાઇ અને પુણેથી શેડયાનાં છોકરાઓ આવતા હતા. હવે આમાં પણ લાં જતી આવતી હોવાથી તેવણને વીચાર આપ્યો, કે મું કામ પોતાની છોકરીને જેવી સાકસીની વચમાં રાખે. જ્યારે તેવણની ખાત્રી હતી કે તેણીનાં બાઈની સાથ સંવેમાં જાણીતી થયતી હોવાથી, તેણીને લાય ધરવાને કોઈ પણ જહાર પડે નહી, જ્યારે તેવણ પોતાના દેહકથી પાછા દયયાન નહી, સાર, અને પીરોજ, રસતમ, અને યુગે તેવણને બુસાવવ, કે જ્યાં તેવણને પુરુષ એકાંતપણ મનવાની આજ્ઞા હતી લાં જઈ રહેવાનો આમદ કર્યો, અને ઘણી સમજવતથી તેવણ કચુર થયા. અને આમાં પણ સેદજ ખુશ થઇ, કારણકે તેણી જાણતી હતી કે રસતમના જવા બુસાવતમાં રહેતા હતા. અને લાં તેણીની મહીએ યુગ તથા પીરોજને મજવાની ઘણી આજ્ઞા હતી.

"નવરોજ દસતુર એટલા તો બસા, માવાણ અને મહતાંવડ જુવરોજ મદદચ છે કે થોડા વખતમાં તેવણને તું ચાદવા વગર રહેશે નહી." જવાની એક બે દહાડા આગમય યુગે આજ્ઞાને કહ્યું. "મારે ખાતર તેવણને પુછજો કે અમે બુજાઈમાં પેહલવેદલાં આપ્યા પછી, પેહલાં થોડાં અદવાડમાં ક્યાં ઉતારે ક્યાં હતાં, અને તેવણ તુને તે જગા જરૂર જતાવશે. અને વહાલી આજ્ઞા જે જગાપર મારાં માયની કપર છે, લાં પણ તું જવાને સુકશે નહી! રસતમે તે જગાપર એક ઘણોજ મન્નોનો નાનો બાગ બનાવ્યો છે તેની તું જાત લેવા કરજો, અને અવારનવાર તે જગાને સાફ કરાવજો. અને જન અને તું વહાલી આજ્ઞા, તારી કરી પણ ઉપકાર બુચીયું નહી. જ્યારે પણ જન ૨ સાવ જન્ય છે, સારે તે જગા પર પેહલે જન્ય છે."

"જન, તેણી તું કોઈ દહાડે બુસાવવ આવે છે કે?" પોતાનાં આંખમાંનાં આંસુઓ બંધ કરી આજ્ઞાં એટલી તો કડપથી અને આજ્ઞાવંત ચેદરે ભોડી કે યુગે એક પગ વેર તેણી તરફ અજબબીથી જોયું અને પછી દસીને રાગો જવાન દીધો. આજ્ઞાંએ ખુશીથી તાબરા દોડ્યા, અને પછી એકદમ સરમાઇ ગઇ હોય તેમ પોતાનું સાથ થઇ આવેજું

મોહું' ગુસ્સાનાં ખભાં પર ઠાંકી દીધું. શુભે વાંકી વરી તેણીનાં કપાસો પર બે ચાર કીસો કરી, અને થોડો વખત વધારે પોતાનાં બાઇ વીશે વાત ચલાવી.

તે દહાડીથી શુભે નેધું' કે આશાં અગાઉ નેત્રી પાછી ખુશાવ દીસતી હતી. અને કાંઈ ક્રુપા વીચારેથી મનમાં હરખાતી હોય તેવી રીતે અવારનવાર તેણીનાં ગાંઠો લાલ થઈ આવતા. જતી વખત તેણી પોતાના ખુશાવ દેખાવ જાળવી રાખી નહી. પણ ગુસ્સની ખાત્રી હતી કે એક વખત તેઓનાં નવાં કીધેશાં ઘરમાં જઈ પુગવા પછી તેણી પાછી નેત્રી ને તેની ઘરો, અને તેણીનાં પેદલાંજ કાગળ પરથી ગુસ્સની ખાત્રીને લઈ રહેા અથો. દીનખાઇ અજ્યય થયાં, પણ શુભ નહી થઈ.

હોમી પોતાની પસંદ કીધેશી બાપકીને કકરતે લેવા જવાની તૈયારી કરવામાં પડ્યો હતો. અને મનચેરસા તથા જાંદગીર તેની સાથે જવાના હોવાથી, તેનીજ તૈયારીઓમાં શેકાશ હતો, જ્યારે દીનખાઇ, પીરોજ, તથા રસતમ પોતાના જુનાં ફેસ્ટોને નેત્રો અધીરાં પડી ગયાં હતાં.

લાંબો વખત થયો મેદરીનું કાગળ નહી આવવાથી હોમી વધારે ઓછો ચીંતાનુર જન્યો હતો; તેનાં હેલ્સાં બે ત્રણ કાગળને તો જ્યાંય વગરન રહ્યાં હતાં. અને તેણીની માતા અથવા તો તેણીની પોતાનાં મરજીથી થોડો વખત થયા તેને કાંઈ પણ ખજર ખસી હતી નહી. આંતે એક દહાડો સહવારનાં પાસતાની ટેબલ પર તેને એક કાગળ મળ્યું. અને તે ઉપર લખેલા અક્ષરથી તે નેહ થયો કે તે તેની મેદરીનુંજ હતું. થોડા વખતમાં નાસ્તો પુરો કરી પેઠું કાગળ પોતાનાં ઓરડામાં લઈવા ગયો. અને ઘણે વખતે પોતાનાં કુટુંબને આવી અથો. તેઓને કાંઈ ખજર ન હતી કે કાગળમાં શું લખેલું હતું. અને તોપણ તેઓ સર્થ ચીંતાનુર જન્યાં. પીરોજ, રસતમ તદને ચુપ થઈ ગયાં, અને હમેશોની ચીંતીજ જાંદગીર તે એક પળ પણ એક હેડાણે ભેરી નહી લઈ, તે પણ ન્યુચમેપર હાથમાં લઈ પોતાનો બાઇ પાછો ફરે લાં વેર જાણે તેજ જગા પર ભેસવાનો હેડાવ થયો હોય તેવી રીતે બેઠો. તેનીજ લાગણીથી તેનાં જાપ પણ લાંબ ભેરી રહ્યા. શુભ પોતાની સહી માનક જનાઇનું કાગળ વાંચવામાં ઘૂંટાઈ હોય તેવી રીતે ભેરી રહી, જ્યારે દીનખાઇ ખોરડીદનું કાગળ વાંચવામાં શેકાયાં.

અતે ઘણે વખતે જાંદગીર પોતાનાં દુનિવરી દાગી નહી શરવાથી ભોલી હોયો.

અટકી ગયો. અને જાંદગીર તેનું મોહું નેહ અચરત થઈ ગમરાઈ ગયો.

હોમીનાં મોઢાં પર એક લોહીનું તીખું પથુ જણાતું ન હતું; જાણે બોખાર આવતી હોય તેવી રીતે તેની આંખો બળતી હતી, અને તેનાં હોયો તાપનાં લખત્રમાં બરાઈ આંખ્યાં હોય તેવી રીતે ધુલતા હતા.

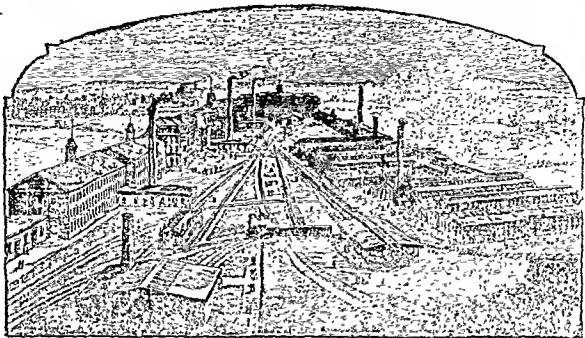
“વાંચો” તેણે એટલા તો બોખરે અવાજે કહ્યું કે તે તેનાં દેખાવ કરતાં વધારે ચોંકાવનાર હતું. અને તેને પેઠું કાગળ પોતાનાં બાપનાં હાથમાં મેલ્યું. “જાવાઝ આંચે કાગળ વાંચો, અને બધાંને કહો-નું કહી ચકતો નથી. હવે સવલું થઈ ચુકું!” તે પોતાની માતાનાં પગ આગળ મુકેલાં નાનાં રટલ પર ભેરી બોલ્યો, અને પોતાનું દુઃખનું મોહું તેવણનાં બોવાપર મેલ્યું. “મારો મુદર રૂપનેા પુરો થયો છે, અને હવે સજાગર થઈને હું શું ભેડું છું! તદને કંઠાસપત, તદને કંઠાસપત! કો બોલો બોલો, આ દુઃખ સદન કરતું મુશકેલ છે, તોપણ હું તુને તાલે ચલશ.” દીનખાઇ પોતાનાં ધુલતા હોંકરને છાતીએ દાખ્યો, અને આશા તથા દીકાસા બંધા ભોલો સાથ વાત કરવાની કોશિશ કરી.

આખા ઓરડામાં ચુપકીરી પથરાઈ હતી. તેઓનાં હોમી-નરમાથવાસા અપીરી અવાજનાં હોમીને તેવી હાલતમાં ભેડું ખરેજ દુઃખ બનું હતું. રસતમે તેને હાલે રહીને રટલ પરથી ઉઠાડ્યો અને પાસેનાં એક કાગળ પર ભેસાડ્યો. પીરોજની આંખમાંથી આંસુઓની રેસો પડવા લાગી. અને જાંદગીર તેને પતાવા ઉભો રહ્યો. પણ ગુસ્સની આંખમાં એક પણ આંસુ હતું નહી. તેણીનાં શીકા દેખાવથી કાંઈ પણ કહી શકે કે નજદીક હોમી નેહજનું દુઃખ તેણીને લાગતું હતું. અને તોપણ પોતાના મનની ઇચ્છા મુજબ તેની આગળ જઈ તેને દીકાસા દેવાની તેણી હીમત કરી રાખી નહી.

હોમીએ આંખેલું કાગળ વાંચતાં મનચેરસાનાં મોઢાં પર તરહવાર જાતની લાગણીઓ જણવા લાગી. જાંદગીર બોલથી રીતે તેવણનાં મોઢાંપર દયા, દયગીરી થીકાર, ગોરડો એ સવલું નેહ ચકતો હતો.

“આ એક જુની ચાત હતી, અને ઘણી વખતબને તેવી હતી. પણ તેથી કાંઈ તેતો કચાસ ઓછો થયો ન હતો. મેદરીએ ઉપજું કાગળ અતીશય માંદગીનાં બીજાણાં પરથી લખ્યું હતું. અઢવાડયાંથી વેર તેણી ભેમુધ હાલતમાં માંદગીનાં બીજાણાં પર પડી હતી. પણ જે સવલું જન્યું હતું તે તેણીએ પોતાનેજ હાથે પોતાનાં હોમી પર લખવાનો દેખાવ થયો હતો. આપણે એક વખત આગમય નેહ ગયાં છીએ કે તેઓ સમયાં કકરતે ગયાં હતાં, અને લાં બનનજ પટેલ પોતાનાં કુટુંબ સાથ એટલી સારી ચાસ ચલાવતા હતા, કે મુનાખાઈ વધારે ચકરતાં બનીશની આશા રાખતાં હતાં. જનનજ પોતાનો ઘણો ખરો વખત ધરમાંજ ગુમરતા, અને જ્યારેથી બહાર જતા ત્યારે લાલું ખરું મેદરી મુનાખાઇને સાથેજ લઈ જતા હતા. તથા તેઓનાં ઘરમાં કાંઈ

ચંચળ બુદ્ધીનો બદલો ગંજ. ગરોબીમાંથી કરોડપતી થયલા વેપારીની વાર્તા.

સીંગરનાં મોઢાં કારખાનાનો ઘોગાન.

(ગયા અંકથી સંધ્યુ સંકલ્પ.)

ખીજો ગરીબાઈમાંથી વધવાનો દાખલો ન્યુ હેવન ખાતેની આશીસમાં દર અઠવાડિયે છ ગાસરને પગારે કામ કરનાર ગરીબ કલાકરો છે, કે જે કલાઈ હાથ સીંગર કંપનીની લાંડન ખાતેની ગંજવર આશીસનો મેનેજર થયો છે. આ લાંડન ખાતેની આશીસ આખા મેટ્રીકલ અને આયર્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, સ્પેન, પર્શીયન યુરોપ, આફ્રીકા, આમેરીકા, દક્ષિણ અમેરીકા, અને એશિયા ખાતેની ખ્રીસ્ટ સત્વન-ટમાં પોતાનો વહીવટ ચલાવે છે.

ઘોડાં વર્ષની વાત ઉપર સીંગરનાં કારખાનામાં માણસો માટે પાણી ઘઈ જવા અને ખીજાં એવાં પરચુટણ કામ માટે એક જર્મન છેકરાને ચાકરી રાખવામાં આવ્યો હતો તેણે પોતાની આ હલકી નોકરી એટલી તો સારી રીતે બજાવી કે તેને જલદીથી આગળ વધારવામાં આવ્યો. વધતાં વધતાં તે હાલ જર્મની ખાતે આવેલાં હેમબર્ગની સીંગરની આશીસનો મેનેજર થયો છે અને તે પોતાનો વહીવટ મધ્ય અને પૂર્વ યુરોપના દેશો સાથે ફેલ્ડમદીથી ચલાવે છે. ખીજાઓ માફક તે પછુ ગ્રીસની ભર ભગા જાય અને લાગવગ વગર ફક્ત હલકામાં હલકી કરને બજાવવાને મગરૂરી અને વહાલરીથી વળગી રહેવાથી, તેમજ સાદસીકપણા અને પ્રમાણીકપણાથી તે આવા મોટા એકા ઉપર આવવા પામ્યો છે.

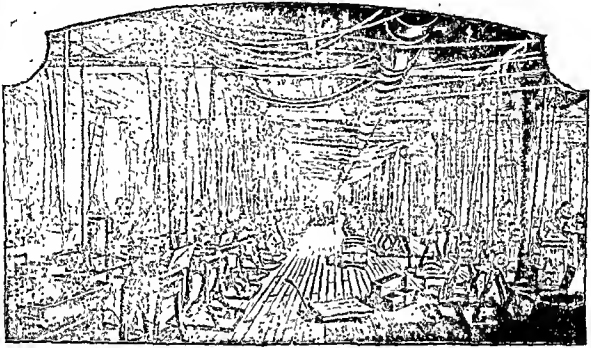
સીનડ્રીનારી અને મેટ્રીકલ ખાતેની સેનગ્રસ આશીસના મેનેજરો, જેઓ પદ મોટું કામ ચલાવે છે, તેઓ પછુ નાની શરૂઆતથી વર્ધિલા છે. ખરે જોઈતાં તો આ આસાધારણ ફેલ્ડ મેજરેસી અગામ્ય જેવી કંપનીમાં ચાલુ ખાત, મેટેલન, અને ચંચળાઈ વગર આગળ વધવાને ખીજો ફેલ્ડથી સુતરો બાદશાહી રસ્તો નથી.

ફેલ્ડથી કંપની પોતાના વહીવતમાં સીંગર કંપનીના નેટલીન મુલતની અંદર આવું છક કરી નાખનાર પરીણામ લાવી શકી હોય એવો એકબી દાખલો આખી દુનીયાની તવારીખમાંથી મળે એ શક બરેલું છે. મીંડ એરેસ્મોડ, જેણે હંટરું મશીન ખરીદ કીધું હતું, તેને આ મશીનની કોષધનું પેટંટ લેવા ના પાડવામાં બીજાં કારણે મેજર આ પછુ કારણ દરશાવ્યું હતું કે “પેટંટ લેવાને, કામ શરૂ કરવાને અને સંચાઓ વેચવાને શરૂ આતામાં ૩૦૦૦ દાલરો જોઈએ.” તે વખતે એરેસ્મોડને સ્વપને પછુ ખ્યાલ ન હતો કે જરૂર વરસના અરસામાં ફક્ત એક જ કંપની એક જ જનના સીવવાના સંચાઓ બનાવવાને લાગે ગાસરોની ગંજવર રકમ શરૂ કરી પેટંટ લેવામાં ધીવ કરવા માટે ત્યારે એરેસ્મોડને ઠપકો આપવામાં આવતા ત્યારે તે જણાવતો કે પેટંટ માટે ૬૦ દાલર સરકારમાં ભરવા જોઈએ, જે થયું છે. અને હાલ સીંગર કંપની સીવવાના સંચાની જુદી જુદી બહેર બજારો છપાવવામાં હજારો ગાસરો દર સાલ ખરચે છે.

વળી ખીજી ને કારણ એરેસ્મિડે બતાવ્યું હતું તે એ હતું કે તેને “ખીજી કામ કરવાનું છે.” પણ હાલ એકજ સીંગરની કંપની પોતાનું કામ કરવાને માટે પચાસદાર ૪૦,૦૦૦ માણસો અને કમીશનથી કામ કરતાર બીજા ૧૦,૦૦૦ માણસો કામે લગાડે છે. આ સીંગર કંપની એ એટલું જતાં લખો દાલરો પોતાના ધંધામાં રોક્યા છે અને દર સાલ દલરો દાલર બહાર ખખરો પાછળ ખરચે છે. બહાર ખખરોની પ્રતીષ્ઠા આપવા માટે કંપનીએ ૪૦,૦૦૦ માણસો, અને ૮,૦૦૦ ધોડાઓ રાખ્યા છે એટલું જ નહીં પણ કંપનીએ પોતાનું મોટું કારખાનું ને “એલીકામેય”

ના નામથી ઝાળખાય છે, લાંથી તે ન્યુ થોર્ડ સુધી સંચા લાવ લઈ જવ કરવાને પોતાની ખાસ ટ્રેનો અને સ્ટીમ મોટો રાખી છે.

સીંગર કંપનીની સીવવાના સંચા વેચવાની શાખાઓ આખી સુધરેલી દુનીયામાં ઉધાડવામાં આવી છે અને આરતે આરતે અર્ધ સુધરેલા મુલકોમાં પણ શાખાઓ ઉધાડવામાં આવે છે. આખું યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને કેનેડા શાખા ઝોપી ગોવા સુધાર્થ મય છે. મેક્સિકો, વેસ્ટ ઈન્ડીઝ અને દક્ષીણ અમેરીકામાં તો “સીંગર” નું નામ એક ધરમતુ શબ્દ ધઈ પડ્યું છે. યુરોપ ખંડના દરેક ભાગોમાં, તેમજ

• સ્ટે બતાવવાનું ખાતું.

આફ્રીકા, એશીયા અને આસ્ટ્રેલિયાના યુરોપીયન સંચાનોમાં પણ “સીંગરનો સીવવાનો સંચો” ખાતીનો ધઈ પડ્યો છે. સીંગરના સીવવાના સંચાનું મંજૂર કામ આસ્ટ્રેલિયામાં ચલાવવામાં આવે છે. ચીન, જાપાન અને હાંદી મહાસાગરમાં આવેલા ટાપુઓમાં શાખાઓ અને નાની શાખાઓ સ્થાપવામાં આવી છે. હિન્દુસ્થાનમાં સીંગરના સીવવાના સંચાને મોટા પાયા ઉપર ધધી ચાલે છે તેવાની હિન્દુસ્થાનમાં ૮૦ હુકાનો છે. અને હુલ્લરો સંચાઓ વેચાઓ છે. પારસીઓનાં હિન્દુઓનાં અને દરએક જાતનાં માહોંડામાં સીંગર ખાલજીતી છે. અને છેક દક્ષીણ આફ્રીકાના કેપ ટાઉન અને તાનસવાલ જેવા મુલકોની સીંગરની શાખાઓને સારું ઉત્તેજન અને આસરો આપે છે.

દરેક દરયા ઉપર સીંગરના સીવવાના સંચાઓ હડતા ફરે છે અને દરેક રસ્તો, ને ઉપર સુધરેલાં લોકો ફરે છે,

સાં દુનીયાની બેનપણીઓનો આ મોટો કંટાળો વેગરનો મદદગાર (સીંગરનો સીવવાનો સંચો) તેઓની મદદે જઈ ઉભો રહે છે. તેનો ખુશાલી બરેલો રાગ (સંચાનું ઉપયોગી પળું) નેરોલો ખડતળ જરમન સ્ત્રીઓ સમજે છે, તેટલોજ નાનુક નેપાનીસ કુમારીકાઓ પણ સમજે છે. સીંગરના સંચાઓ ઉપર રસીયાની બુરા ખાલવાલી ખેડૂત છોડીઓ તેમજ મેક્સિકોની કાલી આંખોવાળી સ્ત્રીઓ કામ કરે છે. આ સંચાનું ગીત (તે કેવી રીતે વાપડવો) સમજવાને કાઠળી હુભાસ્યાની ગરજ નથી, તમારે ગમે તો તે કેનેડાના બરફની વચમાં અથવા પેરેચુઆના પેમપાસના જંગલમાં આવો. હાંદી માતાઓ અને ચીકોગોની ગરીબ કુમારીકાઓ સીંગરના સંચાથી લુગડાં સીરે છે. આ પ્રમાણે અમેરીકન સંચા, અમેરીકન લેન્ગ અને અમેરીકન પૈસો આખી દુનીયાની સ્ત્રીઓને સામાન્ય સગાઈ અને બેનપણાના ગાંધથી એકઠાં કરે છે.

સીંગર કંપનીની મુખ્ય આશીસ ન્યુ યૉર્ક શેહેરના યુની-
યન સ્ટેવેરમાં ઘણીજ સરસ જગા ઉપર આવેલી છે. આ
આશીસમાંથી સાધરણ રીતે આખી દુનીયા સાથે કંપની
પોતાનો ધંધો ચલાવે છે. અમેરીકા ખાતેના ધંધો ૫૦ મો-
ટી સેન્ટ્રલ આશીસથી ચલાવવામાં આવે છે, જે આશીસો
શીલાટેલશીયા, બીકાગો, સાન ફ્રાન્સીસકો, બોસ્ટન, પીટ-
સ બર્ગ, ન્યુ ઓરલીયાં, રીચમંડ, સીનસીનાટી, સેન્ટ લુઇસ
વગેરે મોટાં શેહેરોમાં આવેલી છે. દરેક સેન્ટ્રલ આશીસને
વહીવટ એક મેનેજર ચલાવે છે, જેના હુકમથી તેને સોંપે-

લા પીસતારમાં શાખા આશીસો ઉધાડવામાં આવે છે. વળી
શાખા આશીસના એજન્ટનું ધ્યાન પુણે તો પોતાના અસત-
કના દરેક કસબા અને ગામડામાં નાનકડી આશીસો ઉધાડી
શકે છે. હવે આ સેન્ટ્રલ આશીસોને જે વીભગો સોંપવામાં
આવે છે તે સાધારણ રીતે એક આબુ રાજ્ય હોય છે અને કે-
ટલાક દાખલાઓમાં તો એકથી વધારે રાજ્યો હોય છે, બી-
જ દાખલાઓમાં એક રાજ્યમાં બેથી વધુ સેન્ટ્રલ આશીસો હોય
છે. સેન્ટ્રલ આશીસના મેનેજર પોતાના અસતકની સમગ્ર શાખા
આશીસો ઉપર વહીવટ ચલાવે છે તેમ શાખા આશીસને એ-

સંજ્ઞા ગોડવવાનું ખાતું.

નંટ, પોતાના હાથ હેઠળની આશીસોના વહીવટ ચલાવે છે.
આ ઉપરથી વાંચતાદે એમ નસમજવું કે સેન્ટ્રલ આશીસો
મોટા અમલદારોને શેહેરોમાં ફક્ત નકાતે છે. દરેક સેન્ટ્રલ
આશીસ પાસે સંજ્ઞાઓના ધરાક લાવી આપનારા અને જી-
ના સંજ્ઞા એકઠા કરનારા પોતાના ખાસ માણસો હોય છે,
અને દરેક મોટી આશીસ નજીક તે એજન્ટની કંપનીની
આશીસ હોય તેવી નેમથી પોતાનું કામ ખતમથી બજાવે છે.
તેજ પ્રમાણે શાખા આશીસમાં ધાય છે. ધીકાર વરસાને તે
મેનેજર ઉપર, કે જે એક સીપાદ બચ્ચાની માફક પોતાની ફર-
જો બજાવે નહીં અને પોતાની આશીસને નકલ કરવા બેગ
બનાવે નહીં. દેત્રા ખાતેના વહીવટ યુનાઇટેડ સ્ટેટસની
માફક જે સેન્ટ્રલ આશીસોથી ચલાવવામાં આવે છે, જેમાંની
એક મોન્ટ્રીયલ અને બીજી તોરોંટો ખાતે છે. આ સમગ્રી રજ
મોટી આશીસો પોતાનો રીપાર્ટ ન્યુ યૉર્ક ખાતેની મુખ્ય આ-
શીસને કરે છે અને કંપનીના અમલદારો તરફથી હુકમો
મેળવે છે.

જેમ આગળ જણાવવામાં આવ્યું તેમ લંડન ખાતેની
સીંગરની આશીસ મંજીવર વહીવટ ચલાવે છે. દક્ષિણ
અમેરીકા ખાતેના વહીવટ લંડન ખાતેની આશીસ કરે છે,
કેંકે યુનાઇટેડસના કરતાં ઇંગ્લંડ સાથે દક્ષિણ અમેરીકાનો
વહીવટ સરંગ અને સેટેલાઈટ ચલાવવામાં આવે છે.

હેમબરગ ખાતેની સીંગરની આશીસ મધ્ય અને ઉત્તર
યુરોપ અને પશ્ચિમ એશીયા સાથે પોતાનો ધંધો ચલાવે છે.
આ આશીસ પણ લંડન ખાતેની આશીસની માફક પોતાનો
રીપાર્ટ ન્યુ યૉર્ક ખાતેની મુખ્ય આશીસને કરે છે. આખી
દુનીયામાં સીંગર કંપનીની એકંદર આશીસો નબીક
૪,૫૦૦ છે, જેનો ત્રીજો ભાગ તો ફક્ત યુનાઇટેડ સ્ટેટસમાં છે.

ઉપસે દેવાસ સીંગર કંપનીના મંજીવર ધંધાનો યોગદાન
ખ્યાલ આપે છે. દુનીયાની કોઈપણ જાહેર યા ખાનગી કાર
પોરશન આપી મનમાનની અને સંપૂર્ણ રીતે વહીવટ
ચલાવતી હોય, એ ધણું શક બરેણું છે. સીંગરની આશીસની
માફક કોઈપણ એક પોતાના વહીવટની દરેક બાબતમાં

ચોકસ નહીં હશે એટલું જ નહીં, પણ કોઈની લશ્કર સીં-
ગરની આફ્રીસના ઝટાક કરતાં નિયમિત વહેવારમાં
સરસ નહીં હશે. આવી સંપૂર્ણ રસમ એક મોટી કંપનીને
પોતાના ભોળથી પડી ભાગતી અટકાવવાને જરૂરની છે. આ
મોટી મંજવર સીંગરની કંપનીની સંપૂર્ણ અને મજબૂતી,
એજ તેની હમેશની ધીકતી હાલતની જામીનગીરી છે.

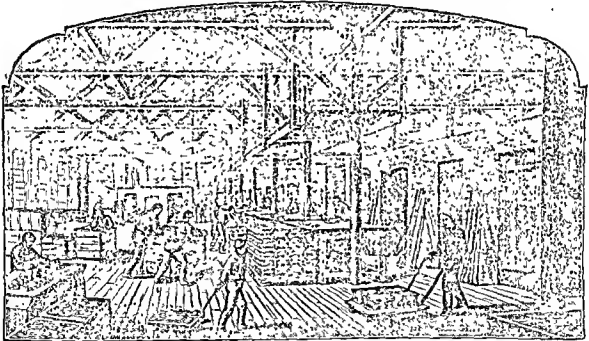
પ્રકરણ ૫મું.

સીંગરનું મોટું કારખાનું.

અમારી બાબત મીઠાની આટલું વાંચ્યા પછી સીંગરના
સંસ્કારો કેવી રીતે અને ક્યાં બનાવવામાં આવે છે તે જાણ
વાને ખુદરતી જગાસા ઉશકેરાવા વગર રહેશે નહીં. એમ ધારી
અમે તે જગાસા પાર પાડવાને ખુશી છીએ. જેઓને આ-
બાબત જાણવી હોય તેઓને અમે અમારી સાથે સીંગરનાં

મંજવર કારખાનાની એક ઝડપી મુલાકાત લેવાને મોકલ
દઈએ છીએ.

“ન્યુ જરસી સેન્ટ્રલ રેલવે”નું ન્યુ મોડેલું રેલવેન છોકરીને
ન્યુ મોડેલો અખાત જોખળી, જરસીનાં ગામડાંઓમાં
થઈ, સીંગર કંપનીનાં મોટાં કારખાનાંની દીવાલો પસાર
કરી, આપણે એકીઝાથેય મોડેલું રેલવેન ઉપર ઉતરે છીએ.
ન્યુ જરસી રેલવેની સાત કીલોમીટર આ ખુશતુમા એલી-
ઝાથેય મોડેલું એક છે. રેલવેન પરથી ઉતરીને જતાં આપણી
નજરે એક ખુશતુમા બાગ પડે છે, જેમાં મુંદર શરણભેરી
અને બીજાં ઝાડો આવી રહેલાં છે અને વચોવચમાં દુલોના-
મુખપંતી વચે એક દુવારો ઉઠે છે. આ સીંગરના કારખા-
નાનો ખાનગી બાગ છે અને મોડેલું બાગ કરતાં તે ઘણો
રમણીયામણો છે. સીંગર કંપનીએ કારખાનાની આગળનો
સઘણો જમીનનો કડકો ખરીદી, તેને એક બગીચામાં ફેરવી
નાખ્યો છે અને પોતાને ખરચે તેનો નીભાવ કરે છે. સીં

લોખંડને પાણી પાવાની ભડી.

ગરના બગીચાની પેલી બાજુએ કારખાનાની ચાર માળની
ઈમારત આવી રહેલી છે. આ ઈમારત ઈટ, લોખંડ, અને
ફ્લેટની બાંધવામાં આવી છે અને તેને લોખંડના બીજો
અને ગરડરાથી ટેકો આપ્યો છે. ઈમારતનો આગળો બાગ
મુંદર છંટાથી બાંધવામાં આવ્યો છે અને ઈમારતને મથાળે
એક ટાવર બાંધવામાં આવ્યું છે, જેની અંદર એક મોટું
ઘડિયાલ પાડેલાં લોકોને વખત બતાવવાને મેળવામાં
આવ્યું છે.

મુંદર આશીસો પસાર કરી આપણે એક બીજા બાગમાં
આવ્યે છીએ, જેની ત્રણ બાજુએ લોખંડી ઈમારતોની હારથી

ઘેરાઈ ગયેલી છે. આ જગા કાંઈ પેદેલાં બાગને માટે રો-
કવામાં આવી ન હતી, પણ ફક્ત કારખાનાના ચોક માટે
તે ખરીદવામાં આવી હતી. ઈમારતો અને ચોકની વચે
એક જાતના ડામરના રસ્તાઓ બનાવેલા હોય છે, તેમજ
ડોકમાં જવા માટે પણ એક રસ્તો બાંધેલો છે. રસ્તાઓની
બાજુએ તેમજ વચે લીલું ઘાસ આવી રહેલું હોવાથી,
તેમજ ઝાડો અમે દુલોથી તે ઘણા મુશીબીત દેખાય છે.
આ રસ્તાઓ સ્વચ્છ રાખવામાં આવે છે અને જો કે દર
રોજ ૨,૦૦૦ માણસો તે ઉપર જવઆવ કરે છે, તોપણ

(સાંધણ છે.)

મનવા બેટવા આપે સારે તેઓને પોતે જાતે આવકાર હતા. તેઓ પોતાની કોલત કરતાં વધારે બપકાથી રહેતાં હતાં, અને તે સામે સુનાબાઈ વારંવાર પોતાનો અણગમો દેખાડતાં, પણ તેવણનાં વર તેવણને દસી કાઢતા અને એવી બાબદ માટે પોતાને અથવા મેદરીનાં જીવને રંછડા કરવા નાકહેતા. તેઓ પાસ પુરુરું હતું અને કોઈ દહાડા ખજાને નહીં ખુટે તેની તેવણે પુરતી સંભાલ લીધી હતી. અમનજીના ઉપલા ભોલોથી સુનાબાઈના મનમાં સેદગ રીકર પાડતી, પણ તેને બુઝાસો પુછવાની તેવણની હીમત વણી ન હતી. અને આ અસાધારણ ચાંતવણમાં મેદરીનું વક્તી રાખેલું તોફાન એકદમ આવી પડ્યું. અને સુનાબાઈની આંખો તેથી ખોટી થઇ.

તેઓને મુકાકાત આપવા આવનારાઓમાં એક કોઈ દીનશ દીપીંડી નામનો પાંચસી હતો. તેના એસસી પોપાક સીવાય તેનામાં ખેંચાણ કરનાર કંઈ ન હતું. અને અજાત તે સુનાબાઈ મેદરીને કંઈ અજાન રીતે અણગમતો લાગતો હતો. તેની ઉમર નવદીક વયસ વર્ષની દશે, જ્યારે તેનો બહારનો દેખાવ અંદરના ખરાગ ખવાસોની ગોવાડી આપતો હતો. કોઈ કહેતાં હતાં કે તે થણે પૈસાવારો હતો, જોકે એમ પણ અથવા હતી કે તેણે આ સમગ્ર પૈસા હાથીકાંતના વેપારમાં (લુગારમાં) પૈસા કમો હતો. આ બાણસ સાથ અમનજીને હમેશા ફરનાહરતાં બેવામાં આવતા હતા. અને અજાત ધરના થણીના માતીતો હોવાથી તે ધરમાં પણ અવારનવાર દેખાવ દેતો. સુનાબાઈ મેદરીને તેને માટે પુરતીથી થણે ધીકાર હતો. એક વેલાએ તેઓએ અમનજી આગલ પણ તે ધીકાર બંદરે ક્યો. પણ તેવણે તે સાંભળ્યા પછી એવું તોફાન કર્યું, કે માએ દીકરી સુખર થઇ ગયાં. અને દીનશ દીપત્રીએ પોતાની મુકાકાતે ચાલુ રાખી.

“આએ માણસ કે જેને માટે બંદરે રીતે બેઠાવું હતું કે તે એકલપેત્રો, લાવણી, અને નીચ ખવાસનો હતો, તેને પોતાની દીકરી સાથ પરણવાની તેવણે કહ્યુંજાત આપી હતી. મેદરીને તેવણે સખ હોકમ ક્યો, કે પોતાનાં બનીયાનાં વર લાખજ તેને આવકાર આપે અને તેની સાથના પોતાનાં જાનની તેવાની કરે.

એક તેવાના ગોળા માફક ઉપલા ભોલો તેઓને કાને પડ્યા, અને એરી હોમી મરચત સાથ અટરાયથી છે એમ સુનાબાઈની કહેવાની હીમત પણ નહીં ચાલી. પણ પોતાની દીકરીને ખાતર તેવણે જીવર આવી ગોલ્યાં, અને તેવણે જોયું કે તેવણની બીહક પાયા વગરની ન હતી. તરતજ છંપાવતા અમનજીએ, મનચેરશા અને તેવણનાં કટુ અને ખરાખર્ચ ખરાખ ગોળો બાંડવા માંડી; થણું વર્ષ એમનજી મનમાં એમન ફૂતો લઇને ફરતા હતા, કે મનચેરશાએ તેવણને કોઇ જાતનું અપમાન કર્યું હતું. અને દમણ તેવણે નહીં લખી રાકાય તેવા બપકાર ભોલો ભોલી ગંબીર સોગંદ બાધા, કે મેદરી કદી પણ હોમીની બાપડી થશે

નહી; હજ તે તેણીને સુએરી જોશે. તેવણના મીનસ વધ-તોજ મેલો, પણ સુનાબાઈએ તેવણના વધુ ભોલો સાંભળ્યા નહી. મેદરી એસુધ થઇ તેવણનાં પગ આગળ જમીન પર પડી હતી. તેવણને ગામે બાંડતા અટકાવા તેણી એકદમ ઉડી ઉભી હતી. તેવણના સોગંદ સમજવા આગમય તો તેણી બોંધ પર પડી ગઇ. અને પાછી દુસવારીમાં આવતાં થણે લાંબો વખત થયો. સુનાબાઈ બીચારો દુઃખથી ફાટ ફાટ થતી છાતીએ પોતાની કમનસીબ છોકરીનાં માંદગીનાં બીજાંણાં આગલથી બીચારો નરી તેવણ તેણીની સારી થવાની દવા પણ માંગી શક્યાં નહી, કારણકે તેવણ જાણતાં હતાં કે તેણીનાં સુખની બીજકસ પણ આશા હતી નહી. અમનજી એક બે વખત એરી રીતે કાંઈ બોલ્યા કે, દીવ તોને તેવણે ગંબીર વચન આપ્યું હતું કે તેવણનાં જુઝાં પછાને, નહીં જીંદગીના આધાર મેદરીનાં તેની સાથનાં જાન પર રહેતો હતો. અને આવાં માણસની બાપડી થવા માટે પોતાની દીકરીને છવાડવાને તેવણ કેમ બમ્બી શકે, અને તોપણ તેવણ તેણીને મરી ગયથી પણ કેમ જોઇ શકે! આ હેતવતી માતાએ આવાડ્યાંઓ વેર પોતાની લાડકવાઇ દીકરીની કેવાં દુઃખથી માખજન કરી હતી, તેનું વર્ણન કદી કયમ નહીં શકે! અંતે એક દહાડા મેદરી સુધીમાં આવી. અને નહીં સમજત તેવા નમ્રતા અવાજે પુછ્યું કે નેણી એમ કાંધ પડી હતી! આરતે આરતે મનસ્વાઇ તેણીનાં ખગર આગળ આવી જીવી. અને ઘોડા વખતમાં તેણીને સધલું માલમ પડ્યું. ડાકરે કહ્યું કે તેણી સારી થવા માંગતી હતી અને ઘોડા દહાડામાં તેણી પોતાનાં બીજાંણાં પરથી ઉઠાને શકનીયાન થશે. સારપછી અમનજીએ તેણીને બેવા માટે થણી બોંદક કરી અને મેદરી પણ સામે થઈ નહી. શાંત મનએ અને થણે મોટે તેણીના બાપે જે કહ્યું તે તેણીએ સાંભળ્યું. તેને શું કહ્યું તે તેણીએ હોમીના કામગમાં લખ્યું ન હતું. ફક્ત તેણીએ એટલુંજ લખ્યું કે તેણીની તંદરોસતી તદન ખરાખર થાય, લાંબેર થોયવાને તેણીએ પોતાના બાપ પાસ માંગી લીધું હતું.

“સારે મારા વદાત હોમી તું દીલાસો પકડ,” તેણીએ પોતાની દુઃખી કંઠાંણી પુરી કરતાં લખ્યું. “એ શોક મને આગ આપે છે, કે ઘોડા મહીનામાં હું અજાત જેવી પાછી તનદરોસત થવશ. હું તે વેળા મનમાં હડું છું કારણકે હું જાણું છું કે આ દુન્યામાં મારો હાથ કોઇ સાથે પણ જોડાવો નથી. હું એટલુંજ ઇચ્છું છું કે મારા આપની પીરજ પુરી જાય સારેર મોત થોયજા નહી કરે. એ મારા વદાસ હોમી, હું થળી જાત આ દુન્યાના સુખને લુછી વઇ મોતને કંડાસ વખર વેળે થકું છું, પણ હમેશા તેમ જાનું નથી. કોઈ કોઈ વખતે મને વીચાર આવે છે કે આ દુન્યામાં આપણે સાથે કેટલાં સુખી થઈ આપણા નાના ધરને બેહત અનાવને! હોમી હું કદી પળું કોઈની બાપડી થવાની નથી. અને હું કોઈની બાપડી હોવું તે કરતાં મેદરતામાં હોવું

વળતરથી, તેના જવાબમાં એક નોકરે આપે, તેને મેં એક ચીઠી આપી કહ્યું કે એક પગે પછી બોલ્યા વગર ખાસ માણસ સાથે તેની જગાએ પુનારાવી. આ ચીઠીના જવાબમાં એક કક્કાક પછી એક આખરદાર દેખાવની નસ કે જેણીમાં મને ઘણો વીશ્વાસ હતો તેણી આવી, અને તેણીને મીસ વીલકતનનાં જોરડામાં લાવવામાં આવી. મેં તેણીને હુંકમાં સમઘો દેવાસ સમજાવ્યો અને તેણીને મારા વીશ્વાસમાં લીધી. "હું સ્ત્રીકનીઆ આણુ રાખવા ધારે છું," મેં કહ્યું, "અને હું ઈછું છું કે મારે દરદી એવાજ ખ્યાલ તમે રહે કે તેણીને હજુર મોરશીઆજ આપવામાં આવે છે. આપી તેણીનાં માન તંતુપર એણે દખાણુ થશે, અને સારું થવાની ટકા વધારે રહેશે."

તે નરે મારા સમક્ષ હોકમો મુજબ બરાબર ચાલવાની કમુક્કાત આપી, મોક્કસ વખતને અંતરે તેણીને સ્ત્રીકનીઆનાં નાનાં "દોઝો" આપવાના હતા તેગજ તે દરદીને જોરડા માટે કુધ સ્વરો બનાવેસો ગરબીના સુપ અને ચગમીન આપવાનો હતો. આ પછી હું બહાર ગયો અને જોનરસો તમા જોશીયરને તાર કપીઆ અને છેક મારા દરદી સાથે રાત યુત્તરસને પાછો ફર્યો.

સાર પછીનું પખવાડનું હું કદીથી ભુલી જઈશ નહીં. ઘણી સંભાલથી આપેલા સ્ત્રીકનીઆથી તેણીને કેપત મત્રવા છતાં તેણીનું દુઃખ ઘણુંજ ભયંકર હતું. તેણીની આંગળાગેનો નાગી પાસીનો દેખાવ તેમજ તેણીનાં જવાન મોહકાં પરનો દુઃખી દેખાવ જે જલદીથી ભુલી જઈશ નહીં. યેહેના પાંચ દીવસ પછાજ બરાજ ગયા, સાર પછી ઘણુંજ કીમી કીમી દુઃખનું ભેર કમતી થવા માડ્યું. અંતે એક વખત એવો આવ્યો કે જ્યારે મીસ વીલકતનને લાંબી અને શાંત ખુદરતી ઉંધમાં પડેલી જોઈ હું ખુશી થયો.

જ્યારે તેણી તેમાંથી નીકળી સારે તેણીનાં મોહકાંપરનો દેખાવ તદન ફેરવાઈ ગયો, શાંત અને તાજગીવાળો હતો. હું તે વેળાએ તેણીનાં બીજાનાં પાસે ઉભો હતો.

"અરે હવે હું ઘણી બેટર છું." તેણીએ એક નીમકસો નાંખી કહ્યું. "મેં ઘણી સરસ ઉંધ આપી છે, હું કદી ઉપકારી છું કે મોરશીઆની અસર પાછી થવા માંડી છે."

"તમે કેમ જાણો છો કે મોરશીઆથી તમને ઉંધ આપી હતી?"
 "તે વીશે અને કેમ શક હોય?" તેણીએ જવાબ દીધો.
 "સુવા આગમજ નસે મારા હાથમાં સુઈતો મુક્યો હતો."
 "મેં નસ તરફ જોયું. તેણીએ હસીને પોતાનું મોહકું ફેરવ્યું હતું."

મેં તેણીને ઈસારત કરી જોરડો છોડી જવા કહ્યું. મેં કારણ કે ક્રાન્સીસ વીલકતનને મારે ને કાંઈ કહેવાનું હતું તે કહેવાનો હવે વખત આવ્યો હતો.

"તમે ઘણી અજબ જેની રીતે સારી પેટે દેખાવો છો," તેણીની પાસે બેસીને મેં કહ્યું, "તમે જલદીથી તદન સારી પેટે થશે એમ માનવાને અને દરેક કારણ છે."

"તમે ઘણું એટીન રાખો છો" તેણીએ મોહકાંપર રતાસ અને આંગળાં આંસુ સાથે જવાબ દીધો. "પણ મને આશા બતાવવામાં શું કાપ્યો? મને મોરશીઆ વગર કદી માની શકે નહીં. હું તેની જોશામ ધઈ પડી છું; બનીવમાં હું તે જોશા જવામાં લેવાની કોશિશ કરશ. પણ જ્યાં સુધી હું જીવતી છું સુધી તે વગર તો મને કદીથી ચાકરો નહીં. મધુ આણુ પખવાડનું જે વેળાએ તેની અસર મારીપર થતી બંધ ધઈ હતી, તે વેળાનું મારે દુઃખ કેટલું હતું તે જોને યાપ તેજ સમજ શકે. ડાક્ટર હેમીફિલ્ડ હું તમારી આગળ કમુક્કા કરી દઉં છું, કે મારેથી મોરશીઆ વગર છોડી શકતું નથી."

"મીસ વીલકતન તમારા જોશીયરનો વીચાર કરો," મેં કહ્યું, "આપી તેને કેટલું દુઃખ યાપ તેનો વીચાર કરો."

"હું તેવણને વાસ્તે વીચાર કરું છું" તેણીએ જવાબ દીધો. "એવણને વાસ્તે હું ઘણું કદં, પણ આ બધીત આદત તેવણને ખાતર પણ મારેથી તોડી શકતી નથી. તે માટેની તાજગીજ કરવાનું પણ હવે નાકમું છે. હું ઘણી નાતવાન ધઈ ગઈ છું."

"જરાકની નહીં," મેં કહ્યું. "હવે હું કદુંછું તે સાંભળો, અને તમને કાંઈ સારી ખબર કહેવાની છે."

"તે શું છે? મારા જેવી કંગાલ અને પાપી છોકરી માટે શું સારી ખબર હોય?"

"તમે કાસો છો કે હમણા જે તાજગી બસે તેવી ઉંધમાં તમે પડ્યાં હતાં તેનું કારણ મોરશીઆ મુકવાનું હતું?"

"અસખત તેજ, નસે મુક્યો હતો."

"તેણીએ તેનું કમું કીધુંજ નહીં હતું. તેણીએ ઘણી ઘણાજ યોગ્ય સ્ત્રીકનીઆ સાથે તમારી મામદીમાં મુક્યું હતું."

"સ્ત્રીકનીઆ! એ તમે શું બોલો છો?"

"હું જે કહું છું તે, મીસ વીલકતન, તમે ખુશી થાવો, કારણ અહાર આગમજની તમે તે ખુરી ટેપ પર જીત જેવળી છો. આણું પખવાડનું યહું તમે મુદ્દમ મોરશીઆ લીધો નથી. તમે જેને મોરશીઆ ધારતાં હતા, તે તો સ્ત્રીકનીઆ ઘણાજ નાના જડામાં ટોનીક દાખલ આપવામાં આવતો હતો. ખરેખર તમે તે દીવસો ઘણું ભયંકર દુઃખમાં મુજાત્યા છે, પણ કૌમી ખરાબ દુઃખ તો ઘણું દીવસ થવા મુકે યહું છે. તે તાજગી થશે તેવી અને ખુદરતી ઉંધ સાથેત કરી આપે છે, કે હવે તમે તદન સારાં થયાં છો."

"અમે અંદર આવ્યે કે?" એક ખુશાક અવાજ ખારણાં આગળથી બોલ્યો.

"હા, ખચીતજ," મેં જવાબ દીધો, અને મીસીસ જોનરસો અને જોશીવર જોરડામાં દાખલ થયાં.

મેં ક્રાન્સીસ વીલકતનને ઉડીને ખુશાકીથી તેણીના વહાલા જોશીવર તરફ જોતાં જોઈ. મેં તેણીની આંખોમાં ખાર અને આશની રોશની જોઈ.

પરણવું કે નહીં પરણવું.

“એક ભાઈ શુંમણુ ભર્યા સવાય! હવે હું શું કરું? પરણું કે નહીં પરણું.”

અમારે શું? હર ક્રેન્ડાએ તમને એકાસીયનનાં બેતરી ભરે મેડાના પીંડે છે, તમારે પૂર્વે પૂર્વે વિચાર બાકાત કાઢી લે. Coleridge.
Longfellow.

પરણવું કે નહીં પરણવું? આ સવાય અમારું છેવું પ્રકરણ વાંચનારાઓનાં મનમાં ઉત્પત્ત થશે. લક્ષ્મી છંદગી સુખી બનાવવા માટે બ્યારે આટલી બધી સાચચેતી અને તૈયારીની બરડ છે, ત્યારે શું તે એટલી બધી ક્ષીંબતને લાયકની છંદગી છે? શું કુમારોઓએ સંતોષી રહેતાં શીખવાનું વધું આર નથી? કુમારી કે પરણેલી હાંત્રત વધુ સુખી છે, તે એક ધણી લાંબા વખતને ચરવાતો સવાય છે. કેટલાંક લોકો મને એવી સારી હાંત્રતમાંથી પોતાને કંગાલ બનાવવાની ચતુરાઈ ધરાવે છે. જેમ કુમારો માંથી તેમ પરણેલામાંથી એકથી મોટી સંખ્યા તમોને મળશે કે ને તુરંત એક દાનાવનાં ગાદાપણુબંધ સંપૂર્ણ તમોને આદ દેવાડશે:

કાંઈથી તમે કશો, પરણેલી છંદગીમાં પડો કે તેથી દુર રહેશો, પણ તમોને બંનેમાં પસ્તાવું પડશે. પરણેલી છંદગીમાં વધુ મજાદ અને કુમારોપણમાં થોડી નબળાઈ હોય છે. આ બંને છંદગીની વધુ મજાદ અને વધુ નબળાઈ તથા થોડી મજાદ અને થોડી નબળાઈ એક બીજા સાથ સરખામણી કરવી અશક્ય છે.

લક્ષ્મી માટે એવું કહેવામાં આવે છે, કે જેઓ તેનાં નેગણમાં આવ્યાં છે, તેઓ બાહરે નીકળવાની ઇચ્છા રાખે છે, અને જેઓ બાહરે છે, તેઓ અંદર જવા માંગે છે. આપણે એ માટે જેમ જેમ વધુ વિચાર કર્યું, તેમ તેમ આપણી ખાતરી યતી નબળા છે, કે એક રજાટલનનાં ધર્મ શરૂએ લક્ષ્મી કિંમ કરતાં કહેશા સમુદા કાંઈ ખાલી બધની અક્ષવા ઉડાવનારા નહીં હતા. તેણે કહ્યું હતું કે, “મારા મિત્રો, લક્ષ્મી યોગાઓને આશીરવાદ સમાન છે, ધણીઓને આપ મીસાલ છે, અને સધળાંઓ માટે અચોક્કસ છે; તમે એ નેષમમાં પડો છો? થોડો વખત ઘોળીને વધુ બાર મુઠી એક કદીથી પુછ્યું”, “તમે આ નેષમમાં પડો છો? આ નેષમમાં પડવા સાંમે કાંઈથી વધી ન લેવાયાથી તેણે કહ્યું, “મારો, આપણે આમળ વધીએ. કાસ્તીતો એકી-રજ કહેતો હતો કે “ને એક સ્ત્રીને પરણે અને ને લગાડ ઉપર નબ, તેણે કાંઈથી નહીં ધારેલું બને, તે કણુજ શખ-

વાની બરડ છે.” પણ હમેશાં દુનિયામાં એવાં ધણાંક જુવાન પુરુષો અને સ્ત્રીઓ રહેશે, કે જેઓ એમજ માનશે કે પરણેલી છંદગીમાં એવું કાંઈથી બનશે નહીં, કે ને કદીથી નહીં પરણવા કરતાં વધુ દુઃખદાયક હોય.

બ્યારે નેસક એલીન, એક મોટી અબ્બારી પરણ્યો, ત્યારે તેની કોલેનનાં એક જુવાન મિત્ર તરફથી મુબારકબાદોનો એક પત્ર આવ્યો, જેમાં તેણે લખ્યું હતું કે તે પોતાનાં મિત્રનો દાખલો પકડવા માંગતો હતો, પણ સાચચેત રહેવા માટે પરણેલી છંદગીની સધળી અડચણો જાણવાનું તેણે છુટાપણું લીધું હતું. એલીને બરબાન વાઝીયો કે “તું એક ધણીમાંથી લીધે થતી અડચણો જાણવા માંગે છે, તો હું તુને લખું છું.” પેદહું જે તું હમેશાં સહવારની ચાર વગતે હસતો હશે, તો તેણી તને જ વાગા મુઠી સ-તેજો રેહવા દેશે. બીજું, જે તું શાદ કમ્મલ અબ્બાર કરતો હશે, તો તેણી તેમને બ્યાંક કે નવ કમ્મલ ઉપર ધારી મેળશે. ત્રીજું જે તું અબ્બારને ખાતર એક વખતનું ખાણું જવું સુકતો હશે, તો તેણી તુને તેથી ખપડાપીયા વિનાં રહેનાર નથી. જે આટલી અડચણો તુને બીહવડાવાને પુરતી ન હોય, તો હું જાણતો નથી કે તું જેવું માણસ છે?”

આપણે કદીથી કે આતો તેણીની તરફેણી મંજૂરન તક-રા છે. અને તે ખરજ છે. દરેક માણસને અને ધણી-કરીને એપકીઓનાં અબ્બારીઓને તો સ્ત્રીની નાણુક સવાની બરડ છે. એક કુમારો સમ્પત્ત મને એવીથી આશાદ હામ-તમાં રેહતો હોય, તેથી એક ધણીમાંથી અને બાળકોનાં લીડસા વગર તેની સધળી મોનમજાદ અને સધળું સુખ અસપૂર્ણ છે. પરણવું કે નહીં પરણવું, એ સવાયનો કાં-છી સંતોષકારક જવાબ આપી શક્યું નથી. જેમ એક ગર્ભડા જે બે સુકાં ઘાસની ગંઠાઓમાંથી કમ પસંદ કરવી ને માટે અનિચ્છિ હતો, તેમ એક શખસને માટે કહેવામાં આવ્યું છે, કે તે એક બાનું ઉપર પરણ્યાની માંગણીનું કામળ પોરસમાં નાખીયા પડી, આ કીમતી લખતને એક લાકડીવતી બાહરે એવી કાદવવાની કોરોશ કરતો લોકોનાં દીકરામાં આવ્યો હતો; પણ તેમાં નીવડળ નીવડીયાથી પો-રસનાં ચોળવાની આસપાસ લક્ષ્મી સામેનાં કારણો વિચા-રતો વિચારતો ફરવા લાગ્યો, પણ બંનેનાં સારાં નમોમે તે બાનુંએ આ લક્ષ્યાપનારી માંગણી ના પાડી હતી. આ-જનાં વખતમાં એવી ફરીવાદ ચાસે છે, કે જુવાનીયાઓ લક્ષ્મી તેમનાં મોટા બાપા અને મોટા માયનાં વખતનો મોયા મુરો રેવાન હોય, તેમ મણતા દીસે છે. પણ શું આપણી કોમળ ભતીતો એમાં કશો વાંક નથી? શું બા-નુંઓનું ધરસસારી કરકસરનું અજ્ઞાનપણું, અતે અવિચારી ઉદ્ધક ખરડો જુવાનીયાઓને આ નેષમમાં પડતાં અડ-કવતા નથી? એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે બદરમાંની દરબારની બાનુંઓ, જુવાન પુરુષોનાં લક્ષ તરફનાં અખાલને દુર કરવા માટે શું શું ઉપાયો લેવા, તે નહીં કરવા એકી

મળી હતી. તેમનો દેરાવ ઝાઝાપણુવળો હતો. સમગ્રી આપ-
રદાર સ્ત્રીઓનાં પોશાકની 'સ્ટાઈલ'માં ફેરફાર કરવામાં
આવ્યો. પરજીવી સ્ત્રીઓએ ફક્ત સાદાં અને યોગ્ય જવે-
રાનોનો ઉપયોગ કરવાનો દેરાવ કરવામાં આવ્યો, તથા
એવો દુકમ કરવામાં આવ્યો, કે મોઝક ઉપરે સ્ત્રીઓએ
મુધરેલી દુનિયાની ફેશનોની હમકાઈ છોડી દેવી. આ સ-
ભાનું પરિણામ ફેરફારમાં આવ્યું, અને જુવાન બદરમાંએ
ટોળાંબંધ પરજીવ્યા ઉપર ધ્યાન દોઢાવ્યું. રોજનું બેઠન પો-
તાની એક વિચીત્ર મોપડીમાં લમની જાંબલીયતો ઝોણી
કરાવનારો સાર કાઢકતાં લખે છે કે: "શું તમારી પાસે
હાલત કાંઈ નથી? ત્યારે તમોને મદદ કરનાર" એક જણ
છે. શું તમે આખાદી ભાગયો છો? તમારું મુખ બેઠન
થયું છે, શું તમે પડની દશામાં છો? તેણી તમોને ધીરજ
આપશે, મદદ કરશે, અને તમારો બોલો ઉચકી લેવાય
એવું કરવામાં ભાગ લેશે. શું તમે ધરમાંજ પડેલા છો? ત્યારે
તેણી તમારી દશગીરીમાં હાંધી કાઢશે. શું તમે
ધધે ગયા છો? તેણી તમોને ધરમાંથી જતા બેધ છે,
તમારી ગેરહાજરીમાં તમારી રાહ જુવે છે, અને ખુશ-
લીથી ધકકતાં હંથાં સાથે તમારી વાટજોની જમી રહે છે.
સાથે વગર કોઈની રમીયામણું મળતું નથી અને એક
વધારા ધણીમાંથીને જેવી મધુર સોખત બીજી કોઈ નથી.
સગાઈનો ગાંઠ વધેતા બધ છે. માતાપીતા અને ભાઈ બેઠ-
નોની સંખ્યા બેઠી થાય છે." એ સમજી બેઠન કહે છે
તે બધે છે, પણ તેનાં તદન ઉલટા જવાબોથી દેવાનું સેદજુ
છે "શું તમારી પાસે દોઢાવ નથી? ત્યારે તમારી ગરીબાઈ
વધી છે. શું તમે આખાદી હાલતમાં છો? હવે તેણીનાં
કાઢક બરવો અને બેઠરકારીથી તમારી સુખી હાલતનો
છેડા આવ્યો છે. શું તમે પડની દશામાં છો? તમારી
કંગાળીપતે તેણી વધારશે, અને તમારો બોલો નહીં ઉચ-
કાય એવો કરશે. શું તમે ધરમાંજ પડેલા છો? તેણી
તમોને ધરકાપીને બારણાની બાહર કાઢશે. શું તમે ધધે
ગયા છો? ને તમે પ્રહયા હોવો તો ત્યાંજ રહેજો. દહાય
નહીં તો તમે થેર આવશે, ત્યારે તેણી ચાકરો અને જયાં
છોકરાનાં શેદાર રડવા દોળા ધુરકતી જમી રશે. લમનો
બંધ નહીં તુટે એવો છે-તેને લીધે કરવાની કાંઈજ આશા
નથી." પેલ લમને વખાણે છે, તોખી તે કુમારી હાલતને
પસંદ કરે છે. તેમાં સદાઈ છે, અને નરસૂળી છે. જેમ
વધન અને વીપતી તેમ મધુર ખુશાલી, ખરે સંતોષ અને
નહીં મુકાબલો કરી રાકાય એવું સુખ લમની જાંબલી ધરાવે છે.

ઘણા માણસોનું કહેવું છે કે, ને જે જણાં એક બીજાને
આહતાં હોય, ખરેખર આહતાં હોય, તેમની પાસે ગુજરાં-
નાં પુરતાં સાંધણું હોય, અને બેઠની તદ્દરેલી સારી
હોય, કે તેમની નીતિસંબંધી કાંઈની ખાંખી ન હોય, તો
એકાશક તેમને પરજીવા દેવો.

એનમમીન કાંકલીને પોતાનાં એક મિત્ર ઉપર તેનાં
લમની મુમારકપાદી આપતાં લખીયું હતું કે, "હું ખુશી
છું કે તું પરજીવો છો; અને જાંબલી સુખીની આપરતી
કુમારી હાલતમાં રેદવાથી તું જીટકો છો. હવે તું એક
ઉપયોગી રેદરી નીવડવાની આશા છે. ત્યાં એવાં ધણાંક
જણાં છે કે જેઓ પોતાની કુમારી હાલત બદલનાનો વિ-
ચાર મુજતથી રાખે છે, અને આંતે શોધી કાઢે છે કે હવે
ધણું મોડું થયું છે. કાતરનાં એક પાનાં માટે તું શું
વિચાર કરે? શું તે કાંઈની નીજ બરોગાર કાપે?"
ખુદર કેહતો હતો કે "માણસ ઉપર મોઢાએ મોઢકેમો
નેથી સરસ આશીરવાદ એક ભરી અને ધર્માં સ્ત્રી છે."
આખર આવતાં તે લખે છે કે "મઢારે ઉઠતું, અને જુવાં-
નીમાં પરજીવું, એમાં પુરંપોને પતતાવાનું કાંઈ કારણ નથી."

પરજીવી જાંબલીની શીકર અને જાંબલી ધણી છે, પણ
શું કુમારી જાંબલીની ચોરી છે! કુમારો શમ્પસ કોઈ ઉપર
આધાર રાખી શકતો નથી. એક પરજીવો પુરુષ જીટકોજ
તેનોખી ખરસ હોય છે, અને તેની જાંબલી ઝોણી ખુશાક
અને ઝોણી ઉપયોગી નીવડે છે. "એ કેવી જાંબલી!"
કોનેત કહે છે. "કાંઈ તમોને મળવા થેરમાં આવે નહીં કે
તમે થેરની બાહરે જાઓ નહીં, ત્યાં સુધી તમારી સાથે
વાત કરનાર" કાંઈ મળે નહીં! તમારી દશગીરી અને તમા-
રી ખુશાલીમાં ભાગ લેનાર" કાંઈ નહીં! તમારાંમાં બીનજવાઈ
કાઢક લેનાર" કાંઈ નહીં! સધલાં પોતપોતાની સંભાલ
લેતા પડે, ત્યારે તમારી સંભાલ કોણ લે! આટલું જતાંખી
આપણે એકદમ સધલાં જુવાન સ્ત્રી પુરંપોને પરજીવી દેવા
માંમતા નથી. એક જુરો ધણી કે જુરી ધણીયાણી મેળવવા
કરતાં તો તે હાલત વધુ સારી છે. લમનાં તખ્તા ઉપર
દાખર થતાં ધણીધણીયાણીને આપવામાં આવતી મુમારક-
પાદી માટે, તેઓ પોતાનો ભાગ કેલી રીને બજા લાવે છે,
તે જોતાં સુધી મુજતથી રાખવી નેહાયે.

માતાઓએ પોતાની દીકરીઓને શીખવતું નેહાયે કે, જેકે
સ્ત્રીઓ માટે લમની જાંબલી સૌથી સુખી છે, તોખી તે
ખુશાલી સાથે દશગીરીથી લાવે છે, અને સ્ત્રીઓ જેકે મોઢ-
રદારે અને માતાઓ ન બને, તોખી તેઓથી ઉપયોગી અને
સુખી જાંબલી સારી રાકાય. એવાં ધણાંક બેવકુદો છે, કે
જેઓ દરેક આશીરવાદને શ્રાપમાં લારી મેલે છે, માટે તેવા
લોકોને લાજમ છે કે પોતા સાથે બીજાને આખી જાંબલીનાં
કુખમાં નાખવા કરતાં પોતાની જાંબલી એકલીજ ગુમારવી.

હમખાઈ.

દાહયા પુરૂષો તકરારથી શીખે છે, બોલી સમજણવાળા અ-
મુજતથી, સૌથી અજાન જરીઆતથી અને સૌથી સરસ ખુદર-
થી શીખે છે.

જેઓ તોફાનમાં તમાની નજીક કલા રહે, તેઓની જો-
સ્તી કીમતી જણાશે; તકકમાં તો જીવ જાંબલીનાં ટોળાંઓ
તમારી આસપાસ એકાં થશે.

મીસ ઓગસ્ટા ફ્રાન્સીસ રામસે.

મીસ રામસે, મીસ હર્વિ અને ખીજ પછીક સ્ત્રીઓની યુનીવર્સિટીની ચઢતી ડીગ્રીઓ મેલવવા માટેની કોરોપ ૧૮૮૭ નાં વર્ષને “બાનું”માંથી વર્ષ તરીકે કેમથીડળમાં ગણાયું હતું. થોડાંક વર્ષોની વાત ઉપર આપ કોણે સાંભળ્યું ન હતું કે કરાનેલી ચોક્કસ મુલતમાં સ્ત્રીઓ યુનીવર્સિટીનાં માનમાં આગ લેવા માટે પુરુષો સાથે હરીફાઈ કરે. પણ એમાં ફેરફાર કરવા માટે હવે “ગર્લન” અને “ન્યુનહેમ” ઉગી નીકળી છે. ૧૮૮૭ માં સપ્તાય પુરેપ વિદ્યાર્થીઓને દાખવાને અને પહેલા વર્ગનું સધનું માન મેલવવાને ઓગસ્ટા રામસે નક્કીજવાંત નીચડી હતી. તેણીને પીતા સર જેમ્સ રામસે પોતે પણ ઓક્સફર્ડને એક માનવંતો વિદ્યાર્થી હતો, માટે તેણીને પોતાની ચઢતી કેલવણીમાં વધારા કરવાને બેશક સારી ટકો મળી હતી. ૧૮૯૭ માં તેણીએ જન્મ લીધા હતા અને ન્યાં સુધી તેણી તેર વર્ષની થઈ, ત્યાં સુધી તેણીને યેર મધેલ કેલવણી આપવામાં આવી હતી. અને તેણીએ ગર્લનની ટેકાવરણી મેલવી ત્યાં સુધી તેણી સેન્ટ લીવિનડેસ રજુકમાં ગતી હતી.

તેણી કેમથીડળમાં આવી તેની એક વર્ષ આગમજ ઓક સીખવાનું શરૂ કર્યું હતું, માટે તેણીની ફોલોએ ચઢતી કેલવણીમાં લીવાપતીઓમાં અત્યંત પુરાણી ફેલાવી હતી. પોતાની હમેશની દીલસોજ માફક આપણાં માહારાણીએ સર હેન્રી પાર્સોનજી મારફતે પોતાની એક સખી નીચે લખેલાં કાગજ સાથે મીસ રામસે ઉપર ચોકસાવી હતી.

“એસબને તા. ૩૧મી જુલાઈ ૧૮૮૭.”

“સર હેન્રી પાર્સોનજી, મીસ રામસેને માહારાણી તરફથી જીલ્લાવવાની રબ લે છે કે ચાકુ પરિણામાં તેણીએ મેલવેલાં મોટાં માનની કદર જીવવા નામદાર રાણીએ પોતાની સખી ચોકસાવી છે.”

પોતાની મોટી ફોલો પછી ખીજે વર્ષે ને યુનીવર્સિટીમાં તેણીએ કેલવણી લીધી હતી, ત્યાંમાં એક વડા ડાક્ટર બતાવર સાથે મીસ રામસે પરણી હતી. પોતાની સુખળી ધરસંસારી અને મંડનીની ફરજને ચાલાકીથી ખમવીને મીસીસ બટલરે જતાવી આપ્યું છે કે ચઢતી કેલવણી સ્ત્રીઓને લાવકની ફરજે બજા લાવવા માટે નાલાયક કરતી નથી.

R.P.C.

રાંધવાને લગતું.

વેક્ટર કેક—અરથો રતલ ખાંડ, હોલ્ડ રતલ આટો, અરથો રતલ માંખણ, અરથો આંકિસ કેરે સીડ અને પોતો પાસેર દુધ. ખાંડ, માંખણ અને આટોને સાથે મસલી તેમાં કેરે સીડ નાખો, પછી દુધ નામી લાડી જેવું બનાવો. દુધ વકળતું હજીવું લેવું જોઈએ, ત્યારબાદ વેક્ટરે પછું પાતળું પર વળી તેમાંથી શેલ જેટલા જોઈએ એટલા મોટા કટકા કટાઈવા, અને તેમાં કાંટો ભેડી આંધરાં પાત્રી ધીમી બઢીમાં આસરે દરા મીનીટ જીવવા મકવાં.

રસ્તીયન તોફી—એક પાસેર કીમ, એક ચાલનું દધ બરી ખાંડ, અને એક વચ્ચે વચ્ચે બરી વેનીલાનું એસન્સ. ખાંડ અને કીમને એક તપેલીમાં સુકી થવાપર મુકો. અને સારાં બજાતાં પર ધીમે ધીમે વકલવા દેવો, પહેલાં ઉપલી મેળવણી પાણી જેવી થઈ જશે, પછી આસરે આસરે બઢી થવા માંડશે, ત્યારે વેનીલાનું એસન્સ અંદર નાખવું. જ્યારે ઉપર ફીણ આવે અને તપેલીને વચ્ચે નહીં અંટકો, ત્યારે ઉતારી એક ધાલમાં ડીસને માંખણ લગાડી તેમાં કેકવું, અને તેના ચોરસ કટકા પાકવા, થઈ પડે કે ખાધામાં લેવું.

કેન્ડી મેથોપાપાડી—દશ આંકિસ બદામ, દશ આંકિસ પસતાં, અરથો રતલ ખાંડ, અરથો રતલ મધ, એક વાઈન ગલાસ બરીને ગોલાળ, ચણ છાંડની સફેદી અને વેક્ટર પેપર. ખાંડને એક સોજ તપેલીમાં સુકી થવાપર મુકવી, પછીએ અને ઉકલવા આવે કે અંદર ગોલાળ, પસતાં, બદામ (ગાલીને) અને મધ નાંખવું. બજાવર થયો છે કે નહીં તે જોવા એક કપમાં થઈ પાણી લઈ, તેમાં સીસાનાં થોડાં તીપાં નાખવાં તે બખાઈને હાથમાં દાખવાથી લાગી બજ તો થાસ બરાબર થયેલાં જીલ્લાવે પછી તેને સુવાપણી ઉતારી છાંડની સફેદીને કાણ દડ ચઢતીની તેમાં મેલવવી. બધું જઈ લાડી જેવું થાય ત્યાં સુધી દીલવ દીલવ દરવા કરવું. ત્યાર પછી વેક્ટર પેપર પર પાંચડી તેની પર બીજાં કાગળનો તાવ ઢાંકવા અને ઉપર કાંઈ ભાર મુકી દાખવું. તદ્દન થઈ પડે તેના કટકા કરી ખાધામાં લેવા.

નાણુ.

ઝાડપાણુ અને તેમના વધારો.

પ્રકરણ ૩ જી.

ન્યામાં એટલી તો બધી જાતનાં ઝાડપાણુ યાએ છે, કે તે દરેકના જુદા અભાસ કરવે ધણું આશ્ચર્ય છે. પણ તોથી તેના ભાગ કરીને તે એકસ ભાગ ઉપરથી તેની જાતનાં જાત જાતની શક્ય છે. એક જાતનાં એક ઝાડની બાંધણી અને તેનું કાગ જેવા અને બીજા પછી તેની જાતનાં બીજા જાતની વીરે આપણને એકે-લાઈથી વીચાર આપી શકે છે.

પાણુએ સપાળાં ઝાડો ઉપર દુષ્કાર થાય છે, તોથી ફૂન, લીમ, લીમન, ને દુષ્કાર આવતાં નથી. અને ત્યારે ઝાડપાણુનાં પેટલા આ બે ભાગ છે. અને તેમને દુષ્કારનાં, અને દુષ્કાર વગરનાં ઝાડપાણુ કહે છે.

આપણે મળાં પ્રકરણમાં જોઈ મળાં, કે કોઈ બીજામાં એક ને કોઈના બે પાંદડા હોય છે. બીજામાં આ નહોતો તથા. વન તે ઝાડોને એક બીજાની જુદાં પાંદડા છે. અને ત્યારે એ પ્રમાણે હવે દુષ્કારનાં બે વર્ગ યાએ છે. કોઈ બે પાંદડાં-વાળા ને કોઈ એક પાંદડાવાળું. બે પાંદડાંવાળાનાં યાએ જુદી જાત યાએ છે. અને વચ્ચે ગરની આસપાસ લાકડાંનાં પડ યાએ છે. અને દર વચ્ચે એ પડ વધતાં જાય છે. વળી એનાં પાંદડાંની ઉપર છાણી છાણી ગુચવાયેલી નેસા જાય છે. અને તેનાં જુદાના ભાગે ચાર કે પાંચ, કે ત્રણ અથવા તેના બેચડા જેવા હોય છે.

એ પાંદડાંવાળાં ઝાડનાં યાએ જુદી જાત હોતી નથી. અને તેમાં અદરના ગરની સાથે મળીને લાકડું બને છે. ને તે લાકડું જાંબા શાખા શાખાવાળું યાએ છે. તેનાં પાંદડાંની નેસા છે. પાંદડાંને જોડાએથી દાંખાનીમાંથી નીકળે છે તે છે. પાંદડાંની ટોચ (અગ્રી) સુધી એક જ લીટીમાં લખાયેલી રહે છે. ને એક બીજાની વચ્ચે જગ્યા પણ એકસરખી રહે છે. અને તેનાં દુષ્કારનાં યાંબાંનાં ત્રણ પડ યાએ છે. અને બે ચાર પડનાં દુષ્કાર કદાચ જાય છે, પણ વળી પાંચ પડનાં તે કોઈનું જાત નથી.

હવે ત્યારે દુષ્કારનાં ઝાડનાં તે કઈ જાતનું, બે પાંદડાંવાળું, કે એક પાંદડાંવાળું છે, તે તે ઝાડનાં બી, યડ, પાતરાં કે કળીપરથી પણ પરખાય છે.

કેટલાંક બી એવાં તે છાણું હોય છે, કે સુકમદનીક વન વીના તેની તપાસ થઈ શકતી નથી, પણ યાડની બાંધણી આપણી આંખે દેખી શકાય છે, અને એક વેળા તેનાં પડની

બાંધણી તપાસ પછી તે ઝાડ દુષ્કારનાં ઝાડમાંથી કયા વર્ગનું છે તે કહેવાઈ શકાય છે. બે પાંદડાંવાળાં ઝાડનું યડ બાદરથી વધતું જાય છે, અને ગમે વચ્ચે ને લાકડું તેનાં યડ હોય તેની ઉપર બીજે વચ્ચે બીજું પડ યાએ છે. એ પ્રમાણે તે પડ દર વચ્ચે જાય છે. એક પાંદડાં-વાળાં ઝાડ ને દુષ્કારનાં ઝાડનાં બીજે વર્ગ છે, તેનાં યડમાં ને શાખાવાળું લાકડું યાએ છે, તે તેના ગંધ લાગમાંથી વધતું જાય છે, ને વચ્ચેવચ્ચે તે વચ્ચેમાંથી નવું વધતું જાય છે. એવાં આગળનાં ઉચ્ચાં ને બાદર પર કરતું જાય છે. એટલે તે લાંબુ થતું જાય છે.

બે પાંદડાંનાં બીનાં ઝાડો યાંબાંનાં જુદાનાં બધા ભાગમાં હોય છે. કેરી, પેરનાં ઝાડો, બાહ્યામાં, બીજાં નાનાં છાણાં અને એવાં ઝાડો યાંબાંનાં એક વર્ગનાં હોય છે. એક પાંદડાંનાં બીનાં ઝાડો તાડ, માદાડ, ખજુરાં ને યાંબાંનાં જાતનાં અને યાંબાંનાં લગતાં હોય છે. કાંદાનું ઝાડ પણ એક વર્ગનું છે.

એક પાંદડાંનાં બીનાં ઝાડો ગરમ દેશમાં યાંબાં હોય છે. વાંસનાં, ખજુરાંનાં, તાડનાં, શેરડીનાં નીચે આપણે ગરમ દેશમાં યાંબાં જોઈએ છીએ.

દુષ્કાર વગરનાં ઝાડો ઉપર અદરના દુષ્કાર જાતનાં નવરે આવતાં નથી, પણ તેનાં દુષ્કારની ગરમ સારાંદ બીજું કોઈ હોય છે. તેનાં દુષ્કારને વચ્ચે કોઈ છાણું યાંબાં જાય છે, અને તે પાંદડાંની ઉપર પાણુ ઉપર પુષ્કળ જાય છે. અને એ જાતનાં ઝાડની જોડાદ તે વડે વધે છે.

ફૂન, ગેસ, લીમ, ફૂનજી (ફૂનજી રોપી) અને દરીઆઈ પાણી વધ જોઈ યાએ છે. આ જાતનાં ઝાડનાં પણ વળી બે ભાગ છે. તેનાં પેટલા ભાગમાં ફૂન અને લીમ આવે છે, તેનાં યડ ગંધ લાગમાંથી હોય છે. બીજા ભાગમાં ફૂનજી (ફૂનજી રોપી) લીમ અને દરીઆઈ પાણી આવે છે. તેમને કોઈ યડ કે પાતરાં થતાં નથી, પણ તે તેના નાની નાની કોણીઓનાં આકારમાં વધતું જાય છે. S.

એક તાલેદાર દરદી—એક જુદા દાદર, જેની ચાદરના સકતી દીવર દીવર બીજી થતી હતી, તેવજીને એક દીવરે એક જુદાના સખસ ને આગવી હોતો તેને મઠે બોલાવવામાં આવ્યો. ધરમાં આવતાં તેવજીને માલમ પડ્યું કે તે દરદી બીજાનામાં હતો પણ તેને સુલ સરકમ શીવાય બીજું કંઈ પણ દરદી નહી. કોઈ ક્ષણ તેને લખી આપીને તે દાદરે કહ્યું:—

“હવે, મારા સાહેબ, હું પાછો આવવા છતાં જુદી તે બીજાનામાં જ રહેલો.”

તેવજી આમ કહીને ગયા અને પોતાનાં દરદી વધે સપણું જુદી ગયા. વખત વહી ગયો. એક દીવરે જોડાવામાં તેવજી તે જુદાના સખસની ખાતાને મળ્યા અને તેવજીને જોય તેવજીને પોતાના દરદી સાદ આવ્યો અને જોડાને બોલ્યા:—

“સારું, તમારો દીકરો હજાણું કેમ છે?”

તેવજીની અજબોની વચ્ચે તેણીએ જવાબ દીધો કે તેવજીનાં દોહાને તાલે રોપી તે હજી બીજાનામાં હતો! દાદરને લાંબી આવ્યાને ત્રણ આઠવાણાં થયાં હતાં.

સુનાને સુળની વાર્તા

પ્રકરણ ૭ મું.

બેનની વાર્તા.

વાં તેઓ બેન નગર આગળથી દુર
યાં, કે ફેક બહુ ઝરસાથી ધરખં ગયો.
હવે તેણે પોતાને શાંત કરવા માટે બીડી
સળગાવી, અને થોડા વખત પછી તે
લીલીના થોડાએના તમેવા તપાસવા
ગયો. કારણ હીલમાંના સપ્તમાં માણસો
સાને ફેક ગમતો હતો. તેઓએ તેની
વખાણુ દબાવેલી વેળા સાંભળી હતી, અને
જ્યારે તે 'મીમ બ્લીરડ' નામની લાડ-
ધીમાં હતો, ત્યારે તેની બહાદુરી માટે વર્તમાન પત્રોમાં
પણ વાંચ્યું હતું. તે એવો બહાદુર લડેલો હતો, કે એક
વેળા તે જ્યારે વાધનો ધીસાર કરતો ગયો, ત્યારે તે વાધે એક
થોડા જગમગ કરી હતી તેને તે વાધને મારી નાખ્યો હતો. તેઓ
સપ્તમાં જાણતાં હતાં કે હાલથી ફોઈ પણ વેળા આ શુરા સયે
પરજીવે, અને તે માટે કારણ હીલના માણસો જાણુ મગરર
હતાં. નેતે થોડા જાપર મેસતાં પણ બહુ સારા આવડતું હતું.
લીલીના જુના કાચબેન બેનને ફેક જાણુ. પસંદ પડતો હતો,
કેમકે તે પણ એક વેળા તેના જાપરી સાથે તેજ લડાઈમાં
હતો, ત્યારે બેનને તો ફક્ત જગમગ થયો હતો, પણ ફેકનો
જાપ તો લડાઈમાં કપાઈ ગયો હતો.

બેન, ફેક કીસપડને દરેકમાં માન આવતો હતો, અને
ફેકને તે હમેશાં મીસ લીલી સાથે પરજીવાને કેહેતો હતો, કે
મકે આવી થોડી દોષન બીલના લાખમાં જ્ય તે એને ગમતું
નહોતું, તેથી હવે બેન માટે બેનની સલાહ લેવાને ફેક ગયો.
તે ધરડો સોલગર એક પમથીવાંપર હારનેસ લીસપડો
સામનું ના જોરડામાં બે હોકારાઓ સાથે વાતો કરતો બેડો
હતો, અને જોવા કપટન કીસપડને તેણે બેચો, તેવજર તે
પોતાની જગાપરથી ઉડીને કપટનને હાજતી સત્તામ કરી. તે
જાણુ ઠીંગણો, અને પોંદોંચીસો માણસ હતો. જ્યારે કપટન
કીસપડને બેચો તેવજર તે ગનમાં સમઠ ગયો કે કંઈ વાત
પુછવા તે આવેલો હતો, તેથી તેને પોતાની પાસે બેઠેલા હો-
કારાઓને ઈસારતથી બીજા જોરડામાં મોકલી દીધા. "બેન !
હું ત્રેને પેલા ભુરા થોડા માટે કંઈ પુછવા માંછું છું, જે
નારમનનમાં વેચવાનો છે." કીસપડ બોલતું સાર કહ્યું અને
આ વાત સાંભળીને બેન નમ્યો.

"તે કીસપડમાં પાછલા તમેજાની હારમાં ખોંધ્યો છે ?
નહીં વાર ?" કીસપડ તરતજ સવાલ પુછ્યો.

"હા ! કપટન, પેહેલાં તે થોડો પેલા ધરડા ખેડુન
મીં જોખાવન પાસે હતો, અને ત્રણ વરસ થયાં. તેઓએ
વેચી નાખ્યો છે !" બેન ઉત્તર વાળ્યો.

ફેકે પોતાની બીડીની રાખ ખખેરતાં કહ્યું "પણ
તે બહુજ મોઢો છે !"

"હા ! તે બહુજ મોઢો છે ખરો ! પણ કપટન જે
સાંભળીયું છે કે પેલા હોકારો મીં બેન, મીસ લીલી સાથે
પરજીવતો છે ખરી વાત ?" બેને થોડાની વાત પરથી યુદ્ધી
બેનની વાતો પર પોતાનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

કીસપડ જલ્દીર બની કહ્યું "હા ! એ વાત ખરી છે,
અને ઘણું કરી તેમ થશે !"

"કપટન તમને ખબર તો હશે કે શહેરમાં તરેલવાર
વાતો થાય છે !" અને પછી તે વીચાર કરવા લાગ્યો, કે
આવા કષ્ટને કપટનને અહીં આવવાનું શું કામ ?

"શું વાતો થાય છે ?" કીસપડ પોતાની ખીડ બેન
તરફ ફેરવી એક લગામ લઈને કાળજીથી તપાસતો હોય એમ
ઉભો, પણ ખરું પુછીએ તો તે પોતાનો ધબસદ દેખાડ-
વાને માટે એમ બોલો હતો.

"કપટન લોકો કેહે છે કે એક હોકારી અહીં છે અને
તેની સાથે બેન પરજીવાનો છે, પણ હું નથી ધારતો કે એ
ખરી વાત હોય ?"

"હું કંઈ એ વીરો જાણતો નથી," ફેક બોલ્યો.

"જાણે એમ પણ સાંભળીયું છે, કે મીં જોખાવન
એટલે એ હોકારીનો જાપ, તેણીની સાથે પરજીવાને એને ફરજ
પાડશે, તેથી હવે એનું શેવડ શું આવે છે તે જોડું જોઈ-
એ !" તે ધરડો બોલ્યો.

"સારે આ હોકારીનું નામ શું છે ?" કીસપડ પુછ્યું.

"તેણીનું નામ એથી જોખાવન છે, અને તેણી બહુજ
ખુશમુત છે." આ બોલતાં તેણે મીં કીસપડ તરફ બેચું.

"જાણી જાણીસમઠ હોકારી ?" કીસપડ બહુજ લી-
કાર બરેલી રીતે કહ્યું, "વાર" બેન સદવારે નોરમનન જાળીને
પેલા ભુરા થોડાના ૮૦ રૂપીઆ કેહેલો, અને એક હોકારાને
દમણું હું જે ચીઠી આપું છું, તે કીસપડમાં મીસ લીલીને
આપી આવા કેહેરો. તેણી ભાં જે ત્રણ દીવસ માટે કેહેરો,
અને રાત્રે તેઓએ મને સાહે-ખાતું લેવા મોકાવ્યો છે, પણ
હું નહીં સમજી નહીં." બેને આમ બોલી તે ચીઠી લખવા
થોડાના સામનના (હારનેસ રમ) જોરડાની જાહાર નીકળ્યો.
બેને કેટલોક વખત સૂધી તેને બેચો કીધો અને પછી મનમાં
ખમડ્યો કે "જે સીતા એની સાથે પરજીવે, તો બેનું જાણુ
સાર છે." "પણ તેણીનાં મનમાં કાણ જાણે શું" વીચાર
આવના હશે ?" એમ, તે ધરડો સોલગર પોતાના મનમાં
જાણવા લાગ્યો, અને પછી હારનેસ રમમાં નહીં સામન સાફ
કરવા મંડી ગયો. આજ વેળા કીસપડ ધરમાં નહીં પોંદોંચી
અને હવે તેણે ચીઠી લખવાની શરૂ કરી.

મળતાં ભેળાં દનાં; અને તેણીએ એઓ વીશે વાત થતી સાંભળની હતી; ડોરેથી તેણીને એક ખાતુ લઈ બાંધી પેત્રી નાખુડીમરેલી વાન વીશે પુછવા લાગી, અને નેણી પણ આ ખખર આપવાને માટેજ આવી હતી.

"એથી વધુ તો હું કંઈ જાણતી નથી, પણ મારી દીકરાની દીકરી મીસ લીલીને ત્યાં ચાકરીએ છે, અને તેણીએ આવીને મને કહયું; વળી તેણીએ એમ પણ કહયું કે હવે મીસ લીલીને સમગ્રો કારમાર મીસીસ રીડલ કરે છે અને હાલ તેણીની ખુશી મનમાં સમાવવી મુશ્કેલ છે, કેમજે તમે જાણો છો કે પૈસા જેની મીન કરી નથી." આ બોલી ફરીથી તેણી પોતાના કાંતો દેખાડી હતી પડી.

"હું એ કાંઈ દીવસ કશુંક કરીશ નહીં," ફરીથી ડોરેથીએ બિતર વાળ્યો, પણ તેણી આ સાંભળી એટલી ગુસ્સે થઈ ગઈ હતી કે, દુધ વીશે સંપત્તિ વીસરી નહોતે તેણી આ મતેમ કદાર મારવા લાગી, બ્યારે પેત્રી ધરડી તો તેણીને જોતી પાછળ ઉભીજ રહી; પછી તેણી- સુસાન તરફ જોતાં મનમાં બળકી "ખરેખર એ વીશે એમીને જાણજ ખમતું" પડ્યો. "થોડો વખત રહીને તે સારા સ્વભાવની છોકરીએ પાછી હાંમત ધરી, અને પેત્રી ધરડી દુધ લઈને જતી રહી.

ડોરેથીએ આજ્ઞાન જેણી એક સ્વાણી છોકરી હતી, તે સમ- છીમાં જ્યાં તેણીને આપ બેઠો હતો ત્યાં ગઈ, પણ પેત્રી ધરડી યુ' બોલી હતી, તે વાત એકદમ પોતાના આપને, અ- યથા તેણીની બેઠનને હદી નહોતી. તેણી જાનુ જાનુદસજ હતી, તોપણ તેણીનું અંતઃકરણ સદા નીર્મળ હતું. અને તેણી જાનુજી હતી કે એમી અને જોન વચ્ચે જાનુ પ્રીની બારી હતી. કદાચ તેણીએ યુસસામાં એમીને કહયું હોય, પણ હમણા તેણીને યુસસા નરમ પડ્યા હશે, અને તેણી પોતાની બેઠન વીશે દુઃખી થતી હતી. તેણીએ બાકારથી મીસ લીલી વીશે હમંચે વેસા સાંભળીયું હતું, કે તેણી તેના ખીત્રાઇ સાથે પરણવાની હતી, પણ તે વાત ખરી ન પડતાં આજે પાછી નવી વાતો સાંભળી હતી. પેટેલાં તેણીએ સાંભળીયું હતું કે લીલી મીડ દીકરખં સાથે પરણે એણી એનતાની કીકપરડે પો- તાના બીમમાં લપ્પી હતું, અને જોન મીસ લીલીનો કાચમેન જેને વાંચનાર વીસરી ગયા નહોતી હશે, તે હમેશાં ખાલીથી કેટેનો હતો કે તેણી કેપટનનેજ પરજોશે.

તેણીના બોલોએ ડોરેથીને એટલી બધી અંતાતુર કરી હતી, કે તેણીએ પોતાના આપને આ વાત તેણીની બેઠન સુધે ગયા પછી કેટેનાનું મન કર્યું હવે તેણીએ યાદ જનાવી, અને સુસનને ટેળાકપર ખાલા કાળી મુકવા કહયું અને પછી પોસાંક ઉઠા અને રોડટ બરક પોતાના આપ વાસને પકડવા લાગી. તેણીના આપ એક લાંબી ખુસીયર બેઠો હતો, અને ડોરે- થી જે પકડનાર પકડવાની હતી તેણીની. તરફ જોતો હતો. "આવ દીકરા પેટેથી તાર" કામ પુરું કર" તેણે પોતાની છોકરીને કહયું, અને બ્યારે ડોરેથીએ યાદ જનાવા ગઈ હશે તેની પાછળ મીડ એ.આવન મગો અને ખાતાના ઓર- ઘાનો દીવો બગાડી દેતા.

એમી હજુ પણ પોતાના ઓરઘામંજ હતી. આ એક મા બાપની છોકરીઓમાં અથવા કહીએ તો બંને બેઠેનોમાં જાનુજ તમારત હતો. ડોરેથીએ એક સાથે બુરા મરીનાનો પોસાક પેડડ્યો હતો, પણ એમી તો તેણીથી તદન જુદાજ પોસાકમાં આવી, અને આ વીશે તેણીને બાપ કાંઈજ વાંધો લેતો ન હતો. બ્યારે ડોરેથી એમીના કાંચા પોસાક માટે ક્યારે કરતી હતી, બ્યારે તેનો બાપ પાછો બિતર વાળતો કે "એ મારાં જગમને એની મરજમાં આવે તેવો પોસાક પેટેરવા દે, તું તો હમરે પુમેલી છે, વાસતે તુંને તો સારો પોસાક હવે મળેનો નથી; પણ મારી એમી તો હજુ જુવાન છે." તોપણ વાંચ- નાર જ્યો છે તેમ ડોરેથીને કંઈ ધમ્મક વર્ષ નહોતો. તેણીને બાપ અરેથી નહીં જાણે તેમ એમીને મહીને લાકારે બે પાંડોડ આપતો હતો.

આ બે પાંડોડ તેણીના પોસાક માટે પુગતા હતા, કેમજે બંને આપણે આ બે પાંડોડના રૂપીઆ કરીએ તો ૩૦ થાય, અને તોપણ મીડ એ.આવનનું મન તેણીને વધારે આપવાનું થતું હતું, કેમજે તે પોતાની બોમ્બાજ જેની છોકરીને માટે સદા ખમદર હતો. એમી પણ પોતાના આપને છવે જાનથી ચાકડતી હતી, અને બ્યારે તેણી ખાતાના ઓરઘામાં આવી, ત્યારે તેણીના આપને એક યુગી કરવા ઠોકી ગઈ.

"મારી જ્ઞાલી દીકરી હમણા મારી પાસે ના આવવા ?" તે બોલ્યો "હું હમણાજ કામપરથી આજ્ઞો છું", અને જ્યાં સુધી હું નાહી આવું નહીં, ત્યાં સુધી તારા આપા ઉપર પોસા- કમા તુંને સુખી આપવાને લાપડનો નથી."

એમી હતી પડીને પોતાની ખુસીયર જઈને બેઠી, અને પછી તરફ જાણ પોતાનું ખાતું ખાવા બેઠાં. થોડા વખત પછી તેની નજરે એમી ઉપર પડી, જેણી પોતાનું ખાતું જાણજ અજાણમતી રીતે ખાતી હતો. મીડ એ.આવન પોતાની ખુખ- મુસત બેઠી તરફ જઈ બોલ્યો.

"કમ બ્હાસી તું આજે ખાતી કેમ નથી ?" તેણી હતી પડીને બોલી "ખાવાજ હું કંઈ તમારા જેટલી બેઠેન કરતી નથી."

મીડ એ.આવનને પોતાનું માંયું દીધયું, પણ ડોરેથી વ- ચમાં બોલો હકી "હું ઈચ્છુંજુ એમી કે તારે આખા દીવ- સમાં કંઈ પણ કામ કરી તારાં દાડમાં કસવાં જોઈએ ?"

એમી યુસસામાં રોપ તેમ તેણીએ મોઢેલું કહ્યું. આ સાંભળી તેનો બાપ યુસસા કી બોલી કહ્યો "નહીં નહીં !"

"હાલ એનો કામ કરવાનો વખત નથી, તેણીને ઉપયોગી થતો વખત આગળ આવનાર છે, હાલ તો એને હુડથી કરવા દે! સાંભળીયું એમી !" અને તે એમી તરફ જઈ હતી પડ્યો.

ખાતાનું પુક થયા બાદ સમગ્રાં પાતપોતાના ઓરઘામાં સુવા મગા. એમી સુઈ ગયા બાદ ડોરેથી નીચે પોતાનો બાપ જ્યાં બેઠો હતો તે ઓરઘામાં ગઈ અને બાજલું દાંડી

દીધું. તેણીના બાપ અચરત યથા લાગ્યો, કે રાતની વેલાએ તેના ઓરડામાં આવવાનું શું કારણ હશે! એમ મનમાં ધારીને તેણીને પુછ્યું કે,

“કેમ દીકરી શું છે?”

તે હાલ ખુશ મીઠાનગમાં હતો, પોતાનાં મોટાં બુટ કાઢી નાખ્યાં હતાં અને મોઢોડાંમાં બીડી. લઈ એક અકવાડીક વર્તમાન પત્ર વાંચતો હતો.

“બાપાજી! હું તમને બારી નાદની બેઠેન વીરો કંઈ કહેવા માચું.” મીં એઆપન એકદમ બોલી ઉઠ્યો, “શું તું એમી વીરો કહેવા માંગે છે?”

“હા! બાપાજી! હું એટલું જ કહેવા માંચું છું કે તમે એ સાંભળીશું તો હશે કે આજ કેટલાક માસ યથા એમી નેન રીડસ સાપની દેસ્તી વધુ અને વધુ કરતી જાય છે, અને હું ખરેખર કંઈ છું કે તેણી આ કામમાં કાવનાર નથી જે આજે જુદીજ વાત બાંભળી છે.” પોતાની એકપરથી એકદમ કંદેસારી મીં એઆપન ઉભો થઈ બોલ્યો “શું એ વાત મારી દીકરીને લગતી છે? મને જરાકી જણાય, અને તે વાત તુંને કોણે કહી તેનું પણ નામ મને જણાય!”

“નહી! નહીં! બાપાજી એમી વીરો તો કંઈ જ નથી, પણ જે આજે સાંભળ્યું છે કે આ જુવાન જુરથ મીં નેન રીડસ, કંદેસ દીકરીની મીસ લીલી સાથે આદરણી સુક્યો છે, અને આ જો વાત ખરીજ હોય, તો એ વીરો એમી જાદુજ કુખી થશે.”

આ સાંભળી તે ધરડા પીતાને કંઈ દુઃખ લાગ્યું હશે, તે વીરો લખવા કરતાં પ્રીય વાંચનારને વીચારી લેતું. તેણે જાદુજ શરસમાં કહ્યું “આ વાતનો નીવેરો વેદેશે લાવરા? મીં એઆપન એક થોડી ઘણી પુછવાણો શખસ હતો, અને જો એમી નેન સાથે પરણે તો તેનું સુખશાલુ સાથે એટલા વેસા તે આપી શકતો. આપણે કહી મયાં છીએ તેમ મીં એઆપન પોતાની દીકરી વાસ્તે સદા મગરજ હતો, અને તેણીને એક પેલાદાર બાનું યમાને તે દશેશાં ઈચ્છતો હતો.

હવે પોતાની દીકરી તરફથી કોઈ પણ જાતની સજાક મેળવવાની આશાથી તે બોલ્યો “પણ વ્હાલી દીકરી તે માટે તું શું ધારે છે?” હોરેથી એ ઉત્તર વાળ્યો “હું એમ માંચું છું કે તમે એને ઘેર જઈને એને પુછો કે જે વાત આપણે આજે સાંભળી છે તે ખરી છે કે ખોટી? અને જો ખરી હોય તો મીં નેન આગળ શું કરવા માંગે છે? બાપાજી મેદેરયાની કરી ચારી તરફથી આટલું કામ કરો, કેમ જે એ મારી બેઠેનને કુખી કરશે.”

ફરીથી જાદુજ શરસમાં આવી તેણીના બાપ બોલ્યો “પણ એમ કરતું તેને સખર નથી!” “મીસ લીલી સાથે પરણવાને કંઈ પણ અધીકાર નથી, કેમ જે તેણે એમીને પસંદ કરી છે, ત્યારે એમી સાથેજ પરણતું નેહએ!” હોરેથી આ બોલો જાદુ બાર સુધીને બોલી.

મીં એઆપને મોંમાંથી બીડી કાઢીને પોતાનું માંચું દીકરું.

“હું એ વીરો કાસે જરૂર બદીજસ્ત કરીશ.” હોરેથી બાલુલી હતી કે તેણીનો બાપ પોતાનું વચન પાળશેજ.

પ્રકરણ ૬ મું.

નેન રીડસનું દીવાનખાતું.

જ્યારે લીલી યોમસ ખાતી વખતના કપડાં બદલવા મઠે, સારે તેણીને એક માણસે મીડી લાખીને આપી, જે તેણીના પીત્રાઈ તરફની હતી. જેથી તેણીએ પેલી મીડી વાંચી કે તરવજ તેણી સમજી ગઈ કે માણું કુખવાનું તો કંઈ બાદાણું જ હતું, કેમજે જે કસાક અગાજ તેણીએ તેને સારી તંદરેસ્તીમાં નેયો હતો. વાંચનારને ખંચર હશે કે તેણી છેલ્લી વેલા જ્યારે પોતાના પીત્રાઈને મઠી હતી તે વેલા તેણી નેન સાથે અદરારી સુધી છે એમ તેને જણાયું હતું, અને રીડસનું તેનું ન આવવાનું કારણ પણ એજ હતું, આથી તેણીને બહુ દુઃખ લાગ્યું, અને તેણી ચીરદાઈ ગઈ.

લીલી હમેશાં પોતાના પીત્રાઈને બાઈ તરીકેજ આહતી હતી, તેણે લીલીને પોતાની માદેરદાર યથા કહ્યું હતું, પણ લીલીએ તેને સાફ ના પાડી હતી.

કેકે તેઓ સાથે બાણું લેવા ના પાડી હતી, તે વીરો લીલી નેનને કહેવા કપડાં બદલવા બાદ નીચે ઉતરી અને સર્વે વાતથી નેનને વાકેફ કર્યા બાદ તેઓ સર્વે સાથે બાણું લીધું, અને તે આજે દહાડો તેઓ વચ્ચે મેરી ખુશીથી પસાર થયો. બાણું લીધા બાદ નેન, મીસીસ રીડસ, અને લીલી આ ત્રણે જણની નાની ટોળકી ભર ખુશીમાં દીવાનખાનામાં દીસતી હતી. આ દીવાનખાનામાં ઘરડો મીં રીડસ નેનને આપ પોતાની ખુરસીપર અદેસાઈ મેરો હતો, તે બીચારે લકવાથી હેરાન હોવાને લીધે કોઈ દીવસ મણ મંડળી સાથે મેરી આરામથી ખાતો ન હોતો, તે બીચારે ઘરડો પોતાને હાથે ખાઈ પણ શકતો ન હોતો, તેને ખવડાવવાને માટે બીજું માણસ નેહતું હતું, અને આજે પણ આપણે આ ઠેકણે એકત્રો તેને બેરેકો નંદયે છીયે.

મીસીસ રીડસ લીલીનો હાથ ધરી તેણીને મીં રીડસની ખુરસી પાસે લઈ મઠે.

“વહાલા રીડસ આજની એણીને તમારીજ દીકરી ગણ્યો!” એમ બોલી લીલીનો હાથ પેલા જુદા નજવા પડી ગયલા હાથમાં સુક્યો. આથી લીલીનું અંતઃકરણ ખીજાયું અને તેણીએ શુંકણયે પડીને મીં રીડસના હાથપર એક વીડી લીધી, અને તેણીએ પોતાના બે હાથો તેના મેલે લીધા, એ પડી મીં રીડસ થોડા આરાદરવાના શખ્ડો હમેશ કરતાં બહુ સાફ રીતે બોલ્યો. તે બોલો આ હતા, “જ્યાર તમે બંનેને સુખી રાખે, અને સાદ્ય થાય.” આ બોલો સાંભળતાંજ લીલીના આંખમાં આંસુઓ આપ્યાં અને તેજ વેલા નેન રીડસ આગળ આવીને બોલ્યો. “બાપાજી હું એણીને સુખી કરવા પ્રયત્ન કરીશ.”

આ બોલતાં તેના અંતઃકરણમાં હજારો શ્વરસાઓ ઉભરાઈ જતા હતા. આ સાંજ જાહેર ખુશી ભરી પસાર થયા પછી રાત્રે જ્યેન એમીને ખીસ લીધી સાથે તેના અદરાવવાની ખખર આપવા માટે કાગળ લખવા બેઠો, પણ આ દુઃખભરી ખખર તેણીને આપવા તેના હાથ ચાલતા ન હોતા એવી ખખર તેણીને લખતાં તેના હજારમાં એકેકરી નજમ લાગતો હતો, તોપણ તેને ખીસ એમીને મથવા કહ્યું હતું અને તે દીવસ નજદીકે આપતો હતો.

બ્યારે સધળાં મુઠ્ઠા ગયાં, લારે તે પોતાની તેજસ આગળ લખવા બેઠો, અને હવે તે શબ્દ એવા શોધવા લાગ્યો, કે જેથી એમીને કોઈ રીતે વધુ દુઃખ લાગે નહીં, પણ તેમ તે કરી શકેલા નહીં. યોગ વખત પછી તેને લખવા માંડ્યું. “વહાલી એમી! મને જુદી જ, પણ આટલું લખી તેને તે કાગળ ફાડી નાંખ્યું” અને ખીજું લખવા માંડ્યું.

“મારી વહાલી એમી” તેને લખવા માંડ્યું, “મને ખખર નથી પડતી કે આ કાગળ લખતાં મારે અંતઃકરણ મને કેટલું કંપે છે! કેમને મને ખીદીક લાગે છે કે આ કાગળ મળતાં તું પણ તેટલીજ દુઃખી થશે, પણ તું જાણે છે કે એક વસ્તુએ મને તારી સાથે પરજીવાને અટકાવે છે અને તે કેઈજ નહીં, પણ મારી હાલતપર તું નીગાહ પોંદોંયાડ, મને ખખર છે કે તું હમેશાં મને ચાહતી આવી છે, તોપણ આપણે સદા મિત્ર રહીશું, અને આપણી હાલની માથા હું કરી પણ વીસરનાર નથી.”

“મારી વહાલી! તું પૈસા વીશે કંઈજ જાણતી નથી, પણ તુંને સમજણ પાડવા માંડ્યું છું કે હું એક કપોર કરતાં પણ હજાર કરજને ગરીબ છું, અને માઝ ધર આર સંધ્યું ગીરવી મુકડું છે, તે પણ યોગ વખતમાં સધળાં માંગનાર તરફથી લેવાઈ જશે અને હું કે વખતમાં માઝાં માતા પીતા એવી હાલતમાં આવી પડશે કે તેઓને રેડેવાને ઘેર મળતું મુશકેલ થઈ પડશે. એમી! આવી હાલતમાં મને જોઈ તું મારીપર દયા આપજો, અને મને માફ કરજો, અને હજી આગળ હું શું લખીશ તે માટે મને મારી ખખરથી એવું અંતઃકરણથી ધમકું છું.”

“વહાલી એમી! હું ધારું છું કે તું ખીસ લીધીને એ લખતી હશે! તેણી બહુજ ભરી ચાળ્યા છે, અને તેણી જાણે છે કે હું કેવી અવસ્થામાં, અને તેણીને પરજીવાને કેટલા નાલાયક છું, તોપણ તેણીએ મને મારી મોહારદાર થવાને વચન આપ્યું છે. મારી મા પણ મને એ વીશે જાણુજ બોલોંસ કરે છે, તથા તેણી પૈસાદાર છે; નહીં તો હું કોઈ કાગે પણ એમીને પરજીવે નહીં. જો હું પૈસાદાર હતો, અને આવી અવસ્થા જો મને નડતે નહીં તો તે એક જુદીજ વાત હતી, પણ હાલની મારી હાલત જાણી તું મને માફ કરશે એમી આશા છે. વળા તું ખાવીથી માનને કે હું તુંને કોઈ દીવસે વીસરીશ નહીં, પણ વહાલી એમી તું મને વીસરી જવા પ્રયત્ન કરજો, અને કોઈ તારે લાખ-

કનો બરતાર કરી તેની સાથે સુખી થજો. હવે મારે વીશે વધુ ગમ કરતી ના. જો મારા હાથમાં એમ કરવાનું હતો, તો હું કોઈ દીવસે ખીસ લીધી સાથે પરજીવે નહીં, પણ દરએક વાતમાં પૈસા જોઈએ છે, અને પૈસા વગર મારા જીવ હાલ થાય છે. હું તુંને કાંચે મળશ એમ મેં તુંને જાણવીયું હતું, મગર હું ધારું છું કે હવે તે વીશે તું મને માફ કરશે, અને ફરી એક વાર મારી ચાહી ખતમ કરું છું. વધુ દીવસ દુઃખાવવા હું માંગતો નથી.

લાં હમેશાંના તારો સાચો મિત્ર

જ્યેન રીડલ.”

જ્યેન તે કાગળ પુરો થયો, અને ફરીથી તે વાંચી મનમાં કેહવા લાગ્યો, કે “આ કાગળ નહીં મોકલું” તો વધારે સાઝું. “આ કાગળ વીશે તે પોતાને મનમાં મુર્ખ ગણવાં લાગે. આવી મુર્ખ એમી રીતે ન લખવા કરતાં તેણે મનમાં વીચાર થોષા કે પોતે જઈ આ દુઃખ ભરીજ ખખર વીગતે તેણીની આગળ બ્યાન કરે, તોપણ તેણે આ કાગળ ફાડી ન નાખતાં પોતાની લખવાની ટેજલનાં ખાનામાં બંધ કર્યાં, અને તે રાત તેને વીચારમાં અને દુઃખમાં સુતરી. યોદા વખત તે એમી સાથે પરજીવાનો વીચાર કરતો હતો, પણ તે પૈસા તેને પોતાની ગરીબ હાલત વીશે દુઃખ લાગતું હતું. રાત ભારી અંદેશમાં પસાર થઈ, અને સહવારનું પેરાંદ્યું થયા બાદ સુર પોતાના નેજસ્વી કારજોથી પ્રકાશી દીન-પત્રીર દેખાર દેવા લાગ્યો, તોપણ તેને એવો એકબી વીચાર મુઠ્ઠા નહીં, કે જેથી તેના મનનો લાતાપ દૂર થાય. આખરે તે પોતાના ઓરડામાંથી સહવારનો નાસ્તો લેવા નીકળે જાયો, બ્યારે તેની માતાએ તેના મેડેરા પરથી પાત્રી જઈ પુછ્યું “શું આને તારા જીવને સાઝ નથી?”

“હા! આને મારા જીવને જરા બેચેની જેવું લાગે છે!” જ્યેન બોલ્યો. આ બોલો સાંભળી તેની માતા ચીંતાલુર થઈ; અને જીલ બાગુ લીધીનું કોમળ અંતઃકરણ વધારે દુઃખ્યું. તેણી સમજી ગઈ કે આજની જ્યેનની માંદગીનું કારણ કોઈ પૈસા વીશેજ છે.

ખાણું પુરું થયા બાદ જ્યેન પોતાની ખુરસી પરથી ઉઠ્યો, કે તરતજ લીધી પણ ઉઠીને કાનમાં લાગી કંઈ કહ્યું. વાંચનાર કદાચ એમ ધારશે કે આ તેણીની કાનમાં લાગી બોલવાની મતલબ શું હશે? તેણી એટલુંજ કેહવા માંગતી હતી, કે, તેણીની અંતર દોલતમાંથી તે જોઈતો લાભ લે. આ વીશે જ્યેન તેણીને જપકાર માનીને કેહવા લાગ્યો, કે આ બધી તેણીની મેહરબાની માટે તે કેટલો ના લાયક હતો. હજી તો આ બોલતું પુરું કરે છે, તેટલામાં તેની માતા ખીસીસ રીડલ પાછી ઓરડામાં આવી.

“જ્યેની મારા વહાલી!” તેણીએ હમેશથી ઉઘડી રીતે કહ્યું. “કોઈ ખાણુસ આગ્યો છે, અને મેં તેને તારી લા-કચેરીમાં બેસાડ્યો છે!”

“માપજ! તે કોણ છે?” જ્યેને એકદમ પ્રતી ઉત્તર-વાળ્યો.

“કોઈ કંઈ કામસર આવેલો છે, અને હું કાઈ છું કે તે કોઈ તારો એળખીતો હોવો જોઈએ!” આ તેણીના બાલવામાં કંઈ બેદ સમાવલો હતો, પણ મીસ લીલી બી-યારી તે બેદ સમજ શકી નહી. બે કોઈ બીજું તેણીની જગાપર હોત, તો એ બેદ શું છે તે તરત પામી જતે.

તે ઓરડા છોડ્યા અગાઉ જોને મીસ લીલી પાસે ઘોડો વખત માંગી લીધો. તેની મા પણ જોનેની પછવાડે ગઈ, અને બીજા ઓરડામાં જતાં વાર ઓરડાનું બારણું બંધ કરી લીધું. તેની માતાએ જોનેના કાનમાં લાગીને કહ્યું કે “મીઠો બોલાયન આવ્યો છે, જેમ બને તેમ તેને ધીમેથી અને સમજવીને તરત રવાના કરો.”

“શું મીઠો બોલાયન આવ્યો છે?” આ બોલતાં તે તદન શીઝ પડી ગયો. તેની માએ માથું ઢીલવ્યું, અને પાછું ધીમેથી કહ્યું કે “ધરમાંનું કોઈ ન જાણે તેમ તેને સમ-જવીને મોકલશે,” આ બોલી બીજા પળે તેણી ભાંધી જ્યાં લીલી બેઠી હતી ત્યાં ગઈ.

તેની મા ગયા બાદ જોને એક હાથ મારી, અને પોતાના બંને હાથોથી મોહકું ઢાંકી દબને ઘોડો વખત ઉભો રહ્યો, પણ પછી જરા હસતું મોં કરીને લાઇબ્રેરીનું બારણું ઉ-ધાડ્યા ગયો.

[સંધ્ય છે.]

શુભચાઈ પુરોહત જુલવાળા.

પુરાતન વખતના બેબીલોનની તવારીખ.

બીલોનના શાહા નેયુક્રાનનર અને તેના દાનાવ યાહુદી પ્રધાનને લગતી રસીકી કહાણી બીજા કોઈ પણ ઇતિ-હાસમાંથી મલશે નહીં, તે પવીન સેદ-રની જાણવાજોગ તવારીખ તેનાં ઉદય પછીનાં અસ્ત થવા સુધીનું બ્યાન તેનાં વાંચનારનાં મગજ પર મજબુત અસર કરી ધ્યાન જેમ રાખે છે.

બેબીલોનના શાહ જ્યારે તે સેદર બધાઇ રહ્યું, ત્યારે કેટલાક તોર અને દમામ તેમજ પુર કરસાની ગરરીથી જગ્યે જગ્યે નજરે દેંકી ચાલતો અને જળડતો—

“આ માફ બેબીલોન છે કે જેને મેં મારી બાદશાહ-તના કાનને ખાતર અને મારાં જરના જોરે બધાની ઉણું કાપું છું!”

ચંદ્રગતી પછી પડતી તેમજ ઉદય પછી અસ્ત અને હરની પછી નાશ એ કુદરતની કરામતનો એક અચુક કાપલો સહીની શરખાતથીજ નેમાયલો છે. પ્રાચીન કાલમાં જે જમીને દુનિયાની રાણીનું નામ મેળવેલું તે શહેરનું નામ આજે ફક્ત ઇતિહાસમાંજ જલવાઈ રહેલું છે. મગરરીએ જેમ ઘણાકોને ફના કાપ્યાં છે, તેજ મીસલે આ પુરાતન શહેરની પણ પડતી આવેલી કહેવાય છે. ચાને તે સુંદર

દીપકમાન શહેર એક નાશનો ઢગલો થઇ પડ્યું છે. ઇતિ-હાસમાં નામ કહાડી ગયતું તે બેબીલોન જેને સોનેરી શહેરનું નામ આપ્યું હતું, તે આજ તમામ તારાજ થઇ ગયું છે. ફક્ત તેનો રસીકો ઇતિહાસ હવે જળવાઈ રહ્યો છે.

“તું હવે કદીથી “સવતનતની બાતું” કહેવાશે નહીં!” એ મુજબ નવી રેન્કસે એ શહેરપર આપ નાખ્યા. “બેબી-લોન મારા આપમાંથી કદી મોકલું થશે નહીં. તે તારાજ થઇ પડશે, અને પછી આગત માફક દીપકમાન થવા ક-દીખી ઉઠશે નહીં.”

કાસ્ટનની હસે વર્ષ આગમજ આ એક વખતનું અઘ-કત બન્યું શહેર જીવતું જાગતું અને હસતું થયું હતું. એની બંને બાજુએ સુક્રેતીસ નદી વેલતી હતી; જોરેમદ શેકારી “નીમરોડ” જોનો અસત રથાપનાર હતો.

એ શહેરના સ્થગની નજદીકમાં “બેબીલોન ટાવર” હો-વાથી એમ ધારવામાં આવે છે કે એ શહેરનું નામ આપ-વામાં આવ્યું હતું. બેબીલોનની બાદશાહત શાહ નેયુક્રાન નજરના હાથ હેઠળ ઘણી વખાણની ટોચે પુગી હતી. એને એ શાહે પાછું નવેસરથી બાંધ્યું હતું; વળી નકર સેના, રથાંથી પીતાનાં મેદેકને તેને ધણો તેજસ્વી બનાવ્યો હતો; જે સોનું, રત્ન જમીનદોષત કીધેલાં તે વખતના જેસેલ-મથી લઈ આવવામાં આવ્યું હતું.

હીરોલેસ ઉપરથી જાણાય છે, જે બેબીલોન યેરાવામાં જપ્ત માફક હતું. પ્રાચીનકાળમાં દુનિયાની સાત નવાઈ-ઓમાંની એક નવાઈ તે બેબીલોનની યુદ્ધ દીવાલો અને યુલતા બાજો હતા, તે દીવાલો ૩૫૦ શીટ ઊંચી અને ૮૭ શીટ જડી હતી. યોગની સરખી ચાર કાલીઓ તેની ઉપ-રથી સેલવાઈથી પસાર થઈ જાય એટલી તે દીવાલો પો-હળી હતી. આ દીવાલોમાંથી એકસો પીતમ્બા દરવાજાઓ શેઠરમાં જવાને રસ્તો આપતા.

કેટલાક ઇતિહાસ લખનારાઓ કહે છે, કે આગમજ વખ-તનું બેબીલોન આજના લંડન કરતાં પાંચ ઘણું મોટું હતું. તેની વરતી રીસ લાખથી પચાસ લાખ સુધી હતી. ભાંના વખણપલા યુલતા બાજો શાહ નેયુક્રાન નેઝરે પોતાની અતિ માનીતી આપડી એમીતીસને રાજ રાખવા બધાભ્યાં હતા. તેની બાપડી એમીતીસ તે સુનેરી શહેરની યુદ્ધી મોખી હવા, મોહલોં મેદાન અને તાજ લીલાંતી વગેરેનો ઘણો શોખ ધરાવતો. તે શહેરની પંક્તી વખણપડી પોહળી દી-વાલોથી દુર એક મોટા પર્વત ઉભો હતો. તે પર્વતની સાથે અગાસીઓ પર અગાસીઓ એવી રીતે બાંધીને દીવાલો સાથે જોડી લીધી હતી, કે તે યુલતી અગાસીઓનો દેખાવ ધ્યાન ખેંચી રહેતો હતો. આ અગાસીઓને સુંદર ફળ, ડુલોના જ-થાબધ અડોથી ઢાંકી લીધી હતી, જેથી દુરથી જોનારને એમજ લાગે કે યુલતો બાગ છે. તે યુલતો બાગ એક જ-વતી દુનિયાનો નહીં પણ બેહસ્તના બાગનોજ ખ્યાલ આ-પતો હતો. આ યુલતો બાગ શાહનેયુક્રાનને પોતાની લાડપી

બાપડીની ખાસ મરજીથી છુટે હાથે જર ખરચી ઉભો કીધો હતો. તેને દુરથી જોનાર એક લખનાર તે વીરો લખે છે. “પરંતુ ઉપરથી હુલતાં મેદાનો” અને ખચીત તે હુલતાં શોભાધમાન મેદાનો આગેહુલ્ય હુલતાંજ દેખાતાં હતાં.

ચાહનેયુગાદનઝરતો મેહેલ ઘેરાવામાં છ માધ્ય હતો, તેને જરસેમનની અતિ કીમતી છણસોથી સણુગારવામાં આગ્યો હતો. તેમાં દાખલ થયાને પીતઘના દરવાખાઓ નહીં હતાં. આ બધા રમણીક અને નઝરને ઠંડક આપનારા દીઘને રાહત દેનારા, દીઘપછર દેખાવો વચ્ચેથી જ્યારે ચાહનેયુગાદનઝર મગરનીરી સરને ટેકવી ચોતાના મનને એમ બોલી દરખાષ કે “આહા, આ બેબીસોન છે કે જરને મે” આવી રીતે બધાવીને સણુગાર્યું છે.” તેમાં કાંઈ નવાઈમયી. બેબીસોનમાં થતા ગાલીચાઓ અને લ્યાંનું લાકડકામ અતિ ઘણું વખણાવું, અને પ્રખ્યાતી પામવું.

આ દાખલા પરથી બેબીસોનની લખાઈ અને પોદળા-ધનો આપણને ખ્યાલ આવશે—

જ્યારે “સાદરસ થી ઝેર” હુરેતીસના રસ્તેથી ફરી બેબીસોન લીધું, ત્યારે તે શહેરમાં અધવચ્ચે વસ્તાં લોકોએ તે બીના કેટલાક દીવસો સુધી ગળી પણ નહીં.

લ્યાં જતા મુસાદરો નખી ડેન્યઘના થાપનું તમામ ખરા-પણું તે બોહોજલાશી બધા શહેરના નાશના ધમકામાં જીવે છે, તે શહેરની નાશ પામેલી ચીજો બીના” શહેરને માટે સણુગારવા ઉપાડી જવામાં આવી છે.

આવી રીતે આ એક વખતની “સઘતનટની જાનું” યાને સર્વે સઘતનનીમાં ચઢકતી સઘતનટનું નામ ધરાવનાર તે આખાદ શહેર ફકટ પોતાની કેદની અને ટુંક તવારીખ પાછલા જમાના માટે મુકી ગયું છે. આજનાં આરબો તે ફનાં પામેનાં આજનાં શહેરને શેઠતાંનનાં સાલામાં ધારે છે.

તે શહેર જે એક વખતે અતિ ખુલ્લું મેહેલો લીયા ટા-વરો, વગેરે ધરાવતું તે આજે જમીનદોસ્ત થઈ પડ્યું છે. તેમાં ધોસ, ચારો, ચા ફલ, ફુલો કણ પણ થતું નથી. તે શહેરનાં લોકોની મગરની બરી ખરાબ યાદને લીધે ચીર-ઘાઈ જઈ નખી ડેન્યે તેની ઉપર આપ કિતારી હતા, જે સદીઓ પછી ખરા પડ્યા છે.

તે હવે કદી વસ્તીથી છપવું થશે નહીં, તેવી આખાદ હાલતમાં આવશે નહીં, તેમાં કોઈ આરબ હવે તણુ મારી રહેકાંલુ કરશે નહીં, કોઈ ભરવાડ લ્યાં જનવર ચરાવશે નહીં; પણ લ્યાં જણવનાં જગતી હેવાનો રહેકાંલુ કરશે, લ્યાં ઘુવડેનો વસ્તાવ થશે.

એમ મગરની લીધે એકવારનું સોનેરી શહેર કેવી રીતે નાશ પામ્યું તે જોઈ લેા.

ચીસ શહેરખાનું કાવચણ દાવર.

વખતનો ઉપયોગ.

મારા વખતની નીચમીત વેદચણી કરો. દરેક કલાક તેનું પોતાનું કામ કર્યો જશે. અને કાંઈબી વખત શુભારો નહીં; વળી દરેક માર્ગમાંથી આવસાઈ અને તેની જનમાંના ખીજ દુર્ગુણો આવના બધ પરશે.” આ પ્રમાણે બીશપ હોન લખતા હતા; અમે નહીં ધારતા કે એ કરતાં વધારે કીમતી શબ્દોમાં વખતનો ઘટનો ઉપયોગ કરવાની જરૂરીયાતની અમે સલાહ આપી શકીએ, અમારા વિચાર પ્રમાણે દરેક બાબદમાં કાંઈક સાખવાથી મળતાં શુખ નેટકું બીજું કાઢી મેલવી શકવું નથી. પણ તે તો જેઓ મીનીટોની સંભાળ રાખે છે તેઓજ મેળવી શકે છે.

આપણે આપણાં બાળપણમાં રીખી ગયાં છીએ કે “સેદ-તાંન આવશુ માણસો પાસે કાંઈબી નુકસાન કરવાનું શોધી કાઢે છે.” પણ જેમ જેમ વર્ષો પસાર થતાં જાય છે, તેમ તેમ તો આ સાચી વાત આપણાં ધ્યાનમાં મળ્યુત હસવી જોઈએ.

નીરાશી અને કંગાડીયત વારંવાર આવસાધમાં શુનરેશ કલાકોનું પરીણામ છે. અમારાં વાંચનારાંઓમાંની કોઈ જુ-વોન ઉઠકરી કરાંબી દેખઈતાં કારણ વિના મેચેન દીસે, ત્યારે તેણીએ નકી માનવું કે કાંઈ લાખકરી ઉગ્રાગમું વખત રોકવાથી તેનો તુરત ઉપાય થશે. આપણી છાંદેમીમાં એવી કેટલીક પત્રો આવે છે કે જ્યારે આપણને લાગે છે, કે સ-ધનું જેનું જ ધાય છે, કે કોરોશ કરવાથી કણ વસતું નથી, મોવા આખી દુનિયા આપણી સામે ધાય છે, અને આપણાં જ્યાં દુઃખી કાંઈબી હશે નહીં, ત્યારે જો તમે ત-મારો વખત પુરતો રોકવા માટે કાંઈ કામ શોધી કાઢાવડું હશે તો વર્ષો પછી તે દાદાઝાએને તમે મોટાં ઉપકાર સાથે યાદ કરતાં રહેશો. એક ચીજ એકેદમ કરવી, અરથી લગાઇ છતવા બરાબર છે. બલિખની ઉપર આસા રાખી કાંઈ કામ માટે ધીલ કર્યા કરવી, એનાં કરતાં વધારે તે વખ-તનો ગેર ઉપયોગ બીજાં જોઈ શકાશે નહીં. યાત્રતો વખત જે આપણાં હાથમાં છે તે ખોઈ બલિખ જે કોઈબી માણસ જણવું નથી, તેની ઉપર એક કામ મુકતથી સાખવાથી અજોકતાઓ પાદર-ચોકસ કામ જનવું જોઈએ છીએ. તમે છોકરીઓ, તમારી ખીજતી જુવાનીમાં તમારી છાંદેમીને કીમતી વખત મેદરકારીથી ખોવો છો. તમારાં કરતાં ઘણાં માંધાંઓ યાદ રાખી શકે તે કરતાં વધુ સેલવાઈથી તમે

યાદ રાખી શકે છે; અને હવે પછી શીખા તે કરતાં વધુ સેહલાઈથી તમારી જુવાનીમાં શીખી શકે છે. જે દેવો તમે હમણાં અખતીયાર કરો છો, તે આખી જીંદગીમાં તમારી સાથે કાયમ રહેશે. જો હમણાં ચાલતા વખતમાં તમારી જીંદગી નીચળીત કામેમાં ચુલરવાનો દરાવ કરશો, તો આગલ ચાલતાં તમારી જીંદગીમાં કંઈ થોડું સુખ તમને મળવાનું નથી.

આ કેહતું એક વાચન જેવું લાગે છે, પણ તેની તે એક સચાઈ છે કે, દોલત, ચઢતી હાલત, કે તનદરેસ્તી વતીક ભવિષ્યમાં તમને ખરેખરોં સુખી કરશે નહીં. પણ ઉદાગમાં વખત કાઢવાની તમારી દેવજ ખરેખરી મગનદ અને સુખ આપશે.

જો તમને કંઈ મદદ જોઈતી હશે તો તમે વારંવાર જોતાં હશે કે ઉદાગી માણસોને તમને મદદ કરવાનો વખત મેલવતાં હશે; આદર આલસુ માણસોને કંઈપણ ચીજ કરવાને વખત મળતો ન હશે.

એક ચોક્કસ ડયુક આદર ન્યુકાસલને મારે એવું કેલવામાં આવતું હતું, કે તે દરરોજ સહવારનાં આરંભ કલાકે જોડતો હતો, અને આખો દાહાડો તે મેલવવા પાછલ દોડતો હતો. આપણે કેટલી યોડી વખતની કીમત ગણીએ છીએ. કેટલાં બધા પૈસા અને મધ્યમ વયનાં શખ્સો પોતાનાં સુમાગમાં વધી પાછાં મેલવવા તૈયાર થાય!

તમારી આસપાસ જુઓ, અને અનુભવ ઉપરથી તમારી ખાતરી કરો કે કોણ વધારે સુખી અને સતેષી જીંદગી ચુગરે છે. તમે જોશો કે જેઓ ખીનાં ખજાનાંની માફક વખતનેથી સંભાલે છે, તેઓજ સુધીસુધાથી સાથ પોતાનાં દાહાડા કાઢે છે.

RECAP.

ભરવા-યું થવા વીશે.

ચેત્તી તથા લીકીના કાર.

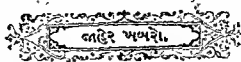
ઉપરી કોરનાં નમુનાંમાં પાંચ પાંખરીનું દુક છે તે “બે નમી” નું છે, જેની ત્રણ બીણી પાંખરી ત્રણ પીસા રંગની અને ઉપરી બે યોડી પાંખરી બે નાંચુરા રંગની લેખી, યાને ગમે તો ત્રણ નાહની નાંચુરા રંગની અને બે યોડી પીસા રંગની લેખી. પાતરાં અને હાંખરી લીસા ત્રણ ચઢતા ઉતરતા “મરતલ ઝીન” ની લેખી અને બીણી “લીકી” જો સફેદ રંગની કહાયી. આ કોર ઉપર ચુગળ બરાબર રૂંમ મોહીને ભરવાથી ઘણી સુંદર લાગશે.

હાલમાં ભરવાને લગતા નથી જાતનાં સાંચા નીકળ્યા છે, જેનું ગ્રીમ પાસે આપીએ છીએ. એ સાંચાની બનાવટ ઘણી સાદી છે અને તેથી ઘણું સેહમથી ભરાઈ શકાય છે. ભરવાની દુક સમગ્ર નીચે ચુગળ છે—નોંધકાં I અક્ષર આગળ રકું છે તે ધીસાં તાઈ કરવાથી સોય નીકળી તેમજ સુકાઈ શકાય છે. સોયને એથી રીતે મુકવી કેં ઉપરનું હેતલ ઉચકીએ તો આણી સોજ આપણાં હાથને લાગે. આ મીનમાં હેતલ નીચે કીધું છે તેથી સોય ઘણી નીચે દેખાય છે. II અક્ષરનાં નાંકાંમાંથી રેશમ લઈને તેને સોયની આણી ઠોમાં મોતું. પછી જે કપડાં પર આપણે ભરવા માંગતાં હોઈએ તેનાં ઉભટાં પર તરોડ છપાવી સાંચા પરનો જોલ કુચરો ઉપર નીચે કરી છપ ઉપર ચક્કાવવો. વગર છાપનાં સવરાં પર ઉપર જે ભરાશે તે સારી બાબત. એ સાંચાં દોઢમાં એક લેનમાં છોટા-અમેરીકન વેડીંગ કુંભાંથી મળશે. એક વળા પાંચ દલ મીનીટ ભરતાં બેવાથી ભરવાનું તુરત સમજી શકાશે, કોઈ પણ જાતનાં રેશમ વા ઉત્તું એ સાંચાથી ભરાઈ શકાય છે અને તે ભરેલું ખનીત ઘણું શીખાખમાન લાગે છે અને વધુ ઝડપથી ધાય છે. આ સાદુ અને સેહલું ચંન બાનું અને ઉદાગી યદ પડ્યા વિના રહેશે નહીં.

પીરોલ.

આ “સી મિત્ર” સુખી, દોહા, નાંક, હારતની રેશમાં “કપસરે લી” રશીમ પરનાં પાંચને મટે કમ્પલ કાપસલ મેહનામે બાપું છે.

એક આયુસહમત્તુ આદમી.

એક સખસનાં પેટમાં દરેક લોકી આવવાથી તે એક હડીમને ત્યાં ગયા અને કહ્યું "હડીમજી, બોલોને વારતે મને કંઈ દવા આપો, નહીં તો હું આ પેટના દરેકથી મરી જઈશ." હડીમજીએ તેને પુછ્યું કે "આજ તારા આંખમાં શું આવ્યું છે?" તેના તેમજ જવાબ સીધા છે કે "કંઈ બલેલી રાટલી મેં એક કુટરો." આ જવાબ સાંભળી હડીમજીએ કહ્યું "હીક, મને તમારી આંખ જતાવો." અને પોતાના એક નોકરને આંખની દવા લાવવાનું ફર માવ્યું. પેલા દરેકી આદમી આ સાંભળી બોલી કહેવા "અરે હડીમજી, આ તે શું મજાકમસારી છે. વખત છે કે હું પેટના દરેકથી મરું છું" અને તમે આંખની દવાની વાતો કરો છો. આંખની દવાને પેટના દરેક સાથે શું લાગતું બલમત્તુ છે?" હડીમજીએ જવાબ આપ્યો કે "પેટમાં તો હું તારી આંખ સારી કરવાં ચાલું છું, કેમકે એ તો કે પછીનું છે કે તારામાં કાંઈયે વેળામાં શું દરેક છે તે બહુજાની શક્તિ નથી; એ હોત તો તું બનેલી દોટકી ખાતે નહીં."

એક ધનવંત મેપારીએ કહ્યું કે મને એક 'પેટ' મહે તો લાખ રૂપયા આપું. પણ નીચીમાં પેટ બંનેને એક મોટી કીમતનું રાત છે, અને આ સોલ છે કે ત્યાં તલક છે ત્યાં પેટનું નથી ત્યાં તલક તેની કંઈ કોઈ જાતનું નથી. હવે પેટ પોતાની તબદીરસત હાલતમાં જે જે નકામી અપવાદો મીને તેમાં લખ છે તેને દરેક રહે છે, પણ આંતરમાં કીચક મેકરો યદી જવાથી મુખ્ય નવ બંધ પછ બંધ તો તેના પરીણામ શું થશે? કમજબત તથા બેકારને મેકરો રીતે ગરો થાય છે. જે દેવ નામાંથી મેકરો તેમજ પાત્ર નહીં નીકળે તો શું થાય છે? ગરો કમજબત થાય છે તથા આંતરમાંની અંતરની કીચક નીકળે અને અજબજબી દરારો પેટોમાં છે. આ જાણ હાલતમાં શું થાય છે? હાલતમાં તેનું શું કારણ? કેમકે આંતરમાં પોતાનું કામ કરવાની શક્તિ નથી. ત્યારે હવે એના પરીણામ શું થાય છે? જમર. યાને દાહસોજીયા અને તે સખસને એ લીધારી લોકે તે દુઃખસરક હાલતમાં પોતાના જ્ઞાસ કરે છે. તમે પેટમાં ચોંદની દરાર નહીં કરો અને કાંઈ બીજીની પાસે પડવા નહીં કરો તો જિર, પણ ત્યારપછીના ચોંદની બેરદારીના પરીણામ દુઃખ અને પીડા થાય છે. તમેએ યાદ રાખવું કે એક તબદીર પેટ લી વાર તમા બીજી વાર માંક થાય છે, પણ ત્રીજી વાર તો તેને સખ ચીજને લેદેએ કાઢી દેવેઅમાં જમારે રાજ પેટ થાય છે ત્યારે તે આદમીની હાલત કેવળ દોષ છે તે કુખમાં મોમાં દરેકથી પીડા પડે. મોડામાં ખાંખ રવાદ આવે છે, નાનું થા બાં દેખાય છે, કમજબત થેપી ચેટે છે, માથામાં તમા ખખમાં દરદ થાય છે, તેનેથી કંઈ કામ વર્ધ શકતું નથી અથવા તેને ક્યામાં મજા પડતી નથી; લોહીનું ખનન મુરત થાય છે, તેની કુખ ખાંખ

દોષ છે અને તેની સારી હાલત ક્યાંય થઈ પડે છે. આંતરમાં તથા કોલનના રોગોમાં સીંગલસ કુટીર સીંગલના જેવા અસરકારક બિમાય બીને કે હ બહુજામાં આવેલા નથી. આ જમરસત દવાની અસર લાખદોષ થાય છે. "એ વગર પડોડાયથી અરબી યોડીના જેવી તેનું અને ગુપ્તપત્ર" સીંગલ સી રીપ લીધેથી માનુષી કુટરની મરો થાય છે. આંતરમાંથી મળ તથા રસ કારી નાખી તે પોતાનું કામ કાચેસર કરે તેવી હાલતમાં તેને રાખે છે. કોલનને કલપત આપે છે અને તેમાંથી નીરમળ પીત પેટા કરે છે, તથા લોહીમાંથી મેલોઈ છાલી કાઢે છે, આ અન્યથા જેવી જેવડા તથા બળવાન કસ્ટી દવાથી સમસી બેન તથા દુઃખદાયક વેદના જે લેપર કસ્ટી છે તે જેમ જેમ લોહી સાફ થતું નય છે અને તે નવું થતું બંધ છે તેમ તેમ એક પછી એક દુર થાય છે. સીંગલસ કુટીરથી સીંગલના એક બોસાર દર રાત નીવમસર લોધાથી લોહી મુક્તમાં લોહી સ્વચ્છ કરવાને તેનામાં જીલ છે એ આંખની મળ કાઢ તથા સારાબદની તાકાની બેપરથી સાબીત થશે. સીંગલસ કુટીરથી સીંગલમાં ખાત વનસ્પતીની ખાસત છે, અને તે સામાં સામાં તથા તાલમાં તાલન વસાણાથી બનેલો છે એટલે તેનાપર પુરેપુરો બરોસો રાખી રાખાય છે.

કીમત દર બાદથી દીક ૩૨, ૨, ને ૪ છે. એ દેવા પા પડવાની રીતને ખુશરો બાદથી ૫૨ લખેલા કામકમાં છાપેલો છે.

એ દવા લો દુસ્તાનના મુખ્ય બલદમાં અથવા એ ના માટે કે જે ને. વાઈ. લીમોટ" પ ફાઈગસ રી ૨. મુબઈ. પારોથી સીધી મળશે.

૫

તદન નચીજ ધરની અને પછી સરસ
છપાઈ સાથની

ખોરદેહ અવસ્તા (તેની માએનીના સાર સાથે.)

વીદાન પ્રેલેસર વેસરદારના અવસ્તાનાં છપાયલાં પુસ્તક કપાયી

અસર સુધી છપાયલાં પુસ્તકોમાં અવસ્તાના દવાને અજીજ જવાબથી કેટલી રીતે પ્રમાણે અવસ્તાના સુદ્ધ ઉચારો રાખત રહે છે અને ધણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અંખ, યમ, નીખારો, મેલો, પતેલો, નીરજી, બાજે, નમસરકારે રૂપસાંત નવ ચરલો રાખત કરવામાં આવી છે.

કીમત: માત્ર આના ખાસ: થોડી ઓછી સાથ નીના રૂપ આંગડાનાં પુકો સાથ નીચી દેહીના રૂપ માટે આંગડાની કુત ઓછીનીના રૂ. દેસા વરવાળાએ બેરદારના એ આના વધુ વારી "કમચરે લિન્ડ" પ્રેસમાંથી મળતી લેવી.

૭. ૩.

તરફ જોયું. અને તેવણની આંખમાં એટલાં તો આંસુ આવી ગયાં કે તે છુપાવવા તેવણ ફરી ગયાં. ફક્ત યુગ્મ પોતાનું સાંતપણું જાણી શકી હતી. ખરું છે કે જ્યારે મેહરે યુગ્મને અલગ પ્યાર સાથે કાતી કરી, ત્યારે તેણીના આંસુ શીકા પડી ગયા, અને હાથો ધુન્વા લાગ્યા, પણ આસપાસનાં કોઈએ પણ તે જોયું નહીં.

“મારી મેહરી, તેણીનાંજ અવાજથી મારી સુષ ડેકાણે આવી, તેણીનાંજ બોલવાથી મારી નીરાશી દૂર થઈ હતી.” તે દહાડે સાંજનાં હોમી કે જે મેહરીના કાંચ આગળ બેઠો હતો, તે યુગ્મ કે જેણી મેહરી માટે બરાબર તકલા બેઠાવતી હતી તેણી તરફ ફરીને બોલ્યા “તારાં કાગળથી હું તદન હમતપાછા ગયો હતો, શું કરું તે હું જાણતો ન હતો, અને તેણીએ સુવેચના વીચારથીજ મારા જાપે આ પગલું ભર્યું કે જેમાં તેણે દેહતે મેળવી છે.” મેહરીએ યુગ્મના હાથો દાખ્યા, અને ઉપકાર બરી આંખો સાથે તેણી તરફ જોયું. યુગ્મે હસવાનો દેખાવ કર્યો સીવાય કંઈ પણ ઉત્તર દીધો નહીં.

યોગાં અધવાસ્યાં પસાર થઈ ગયાં, અને અંતે મેહરીનાં માએનાં મનમાં પણ વીચાર ઉત્પન્ન કે તેવણની દીકરી દહાડે દહાડે વધારે અને વધારે નખાતી જતી હતી. અને તેણીને લાંબો વખત કચવાની કાંઈ ધણી આશા ન હતી. તેણીને તોલું લાગી શકે તેવું કાંઈ દુઃખ થતું ન હતું, પણ તેણી અતીશય નખલી થઈ ગઈ હતી, અને કોઈની મદદ વગર એખલી ચાલી પણ શકતી ન હતી, તેણી આંગે નખાતી જતી હતી, પણ તેણીને મેહરે દહાડે દહાડે વધારે ખીસતો અને યુગ્મસુરત લાગતો હતો. તેણીની આંખો વધારે ચમકતી, અને મામડી વધારે નરમ અને તાજગી બરી દીસતી હતી. ફક્ત એકજ વીચાર તેણીને દુઃખી કરતો હતો, તેણીને હોમી હજી જે બનવાનું હતું તે માટે તૈયાર ન હતો.

એક દહાડા તે તેણી આગળ બેસી તેએનાં બચીપનાં સુખ માટે વાત કરતો હતો, તેટલાં મેહરીએ નરમાસથી તેના હાથપર પોતાના હાથ મુકયો, અને ધણાજ મધુર સાદે કહયું:

“મારા વહાલા, હવે એવી ઝીંજોને વધુ વખત વીચાર ના કર. જે ધરખારમાં આપણે જોડાઈ રહેવા બન્યાનાં હોય, તે અત્યાર આગમયનું તૈયાર થઈ ચુકું છે. કદાચ હું લાં પેહલી જ્યારે, પણ તેથી તે ધર તુને વધારે પ્યાર થઈ પડશે.” હોમીએ તેણીનાં બોલવાને અર્થ સમજવા તેણી તરફ જોયું; અને અકસેસા! તે તરત સમજી ગયો.

“મારી તરફ એવી રીતે ના જો” તેણીએ કાઠાવાલા બંધી અવાજે કહયું: “આપણા સુખનું ધર ઉપર તૈયાર થઈ ચુકું છે, પણ આ દુન્યામાં તેવું કદી બનવાનું નથી. હું ખરું બોલવાને આનાકાની શું કામ કરું! હોમી, મારા વહાલા હોમી, ખોલને ધરનું મને અત્યાર આગમય તેડું આપજી છે, અને શું આંસુઓ વગર તું મને નહીં જવા દેશે?” “મેહર” કમનસીબ હોમી બોલ્યો, “મેહર, અરે મને આવા બોલાથી વીધી ન. નાખ, તું મરી નહીં જશે, તું મને એખલો અટલો નાખી નહીં જશે.”

“મારા વહાલા, ખરેખર તો હું મરી નહીં જઈશ-હોમી, અરે આ છુટાં પડવાનું ધણું થોડા વખતનું છે, આપણે ફરીથી એક વખત પાછાં મળશું” અને પછી કદી કદી છુટાં પડીશું નહીં.”

“મેહરી, તું નજીક પડી ગઈજી તેથીજ તુને મોતનો વીચાર આવ્યા કરે છે; પણ તું સારી થશે, હું જાણું છું કે તું સારી થશે, મારે ખોદા મારી બંદગી સાંભલશે.”

હોમી ઉપલા બોલો બોલો તો ખરે, પણ તેણે પણ અતે મેહરીના બોલવામાં સમ્માદ જોઈ, અને ખોદા પર વીધાસ રાખી, કદાચ તેણે દુઃખ પરે ત્યારે તેને પુરતી બનવાની શક્તી આપવાની દુવા માંગતો બેઠો. તેને ખોદાપર અને બંદગીપર કેટલો વીધાસ હતો, તેતો જેએએ તેની બચવણની જીંદગી બરાબર માંગી હશે તેનેજ ખ્યાલ આવી શકે.

મનચેરશા કલકતેથી પાછા ફર્યા હતા. પણ તેવણ દી. વીનવીની કાંઈપણ ખબર આ તો પેલાં યુગ્મ ધએનાં જોય્યાં મેજવવામાં તદન નીધુજી નીવડ્યા. બંદગીપર પોતાના જાપ સાથે આગ્યો નહી, કારણકે મેહરીની માંદગીને લીધે તેની બેહનનાં પણ લગ્ન યુગ્મથી રાખેનાં હોવાથી તેણે આજીવ્યા નહી, લાં પોતાનાં બેહન બચેવીને મજબૂતી કેરાં કર્યાં હતાં. રસ્તા મેજમામથી અવારનવાર આવતો હોવાથી ખીરાજને પોતાનાં નવાં ધરની તૈયારીઓ પણ કરવાની હોવાથી તેણીને ધણાખરા વખત તેવામાં જતો હતો, અને જેથી યુગ્મ ધણુખરું મેહરીની આગળ રેહતી હતી. યુગ્મમાં એકલપેટાઈ જેવું કાંઈપણ હતું નહીં. મેહરી માટે તેણી અંતરજીવી દુઃખી થતી હતી, અને તેણીની જીંદગી મેજમામથી તેણી પોતાની પણ આપવાને તૈયાર થતે, કે જેથી હોમી પણ સુખી થઈ શકે. હોમીનું સેહજ પણ દુઃખ દૂર કરવા તેણી શું નહીં કરતે! તેની મેહરીની સારવાર કરવા જ્યારે હોમી યુગ્મને પ્યાર અને ઉપકારભર્યા બોલો કેહતો, ત્યારે આ બોલોથી તેણીપર અંદરખાંસી થઈ શું અસર થતી હતી તે કાંઈ જાણી શકતું ન હતું. આસપાસ કોઈને પણ મેહરી અને દીનજાઈ સીવાય ખ્યાલ ન હતું, કે યુગ્મ તદન સુખી ન હતી. મેહરી બચવણથીજ યુગ્મને ચાહતી આવી હતી, અને તેણીની હાલની માંદગીમાં તેએની દીકરી વધારે ઘાડી બની હતી. આ વેળા તેણી જોઈશક્તી હતી, કે યુગ્મ તદન સુખી ન હતી; કે તેણીને દુઃખી થવાનું કાંઈ છુટું કારણ હતું. અને થોડા વીચાર પછી તેણી સમ્માદ પણ પારખી કાઢી શકી. મેહરી કાંઈપી કરી પોતાની સહીને સુખી કરવા માંગતી હતી. તેણીને લાગું કે યુગ્મ કદાચ પોતાને પણ ઉતરતી હોય અને આથી મેહરી જાણવા માંગતી હતી, કે કોણપર તેણીએ પોતાનો પ્યાર રેડી દીધો હતો. મરવા આગમય પોતાની વહાલી યુગ્મને સુખી કરવાના વીચારે તેણીનાં મનમાં એટલું ઊંડું રૂપ પડ્યું, કે યુગ્મ સાથે એક વખત એકલી બેસી વાત કરી તેણીને વીધાસ મેજમામની તક થોમી અને તે તેણીને જાણી મળી.

“નહી મારી વહાલી, આને તું મારી આગળ વાંચ ના.” એક દહાડો સાંજે ઝોરમાં કોઇ નહી હોવાથી મેહરીએ યુક્તને વાંચતી અટકાવતાં કહ્યું. “મને તારી સાથે વાત કરવા વધારે મરે છે. એમ એટલી ચીંતાવર દેખા ના હું વધુ બોલી મને શક્ય ની નાખત નહી. અહીંયાં આવ ગુલ, મારી પાસ આવી બેસ, હું તારેજ માટે કોઈ વાત કરવા માગુચું.” “મારે માટે?” યુને અજબ થઈ પુછ્યું. “નહી વહાલી મેહર, એ કરતાં વધારે રસકસવાળી બાબદ તુંને વાત કરવા માટે મળી શકશે?”

“નહી જાન, કારણકે મને હમણા ઘણાખરો તારેજ વીચાર આવે છે, મારી નજદીક આવતી અજમે મારી દરેકે યુદ્ધી વધારે ચપલ બનાવી છે, કારણકે અગાઉ કરતાં આસપાસની યીને હું વધારે સેલવાથી ભેદ અને સમજ શકું છું; તારા આ હાથ અને હસતા દેખાવમાં પણ હું વાંચી શકું છું કે તું સુખી નથી. અને જો હું તુંને પુછીશ કે તું શું કામ તેમ છે તો તું મારે માટે બેસું નહી ધારશે.”

“મેહરી, તુંને શું ખબર નથી કે હું બધા દહાડા ખીચ શોકાથી જુદીજ ભતતની છું.” યુક સેલજ અમરાટી બોલી. “બધપણમાં પેલું હું જાણતી ન હતી કે ખુશાલ અને રસુછ થઈ તે કેટલું હશે; અને હવે હું ધરડી થવા આવી ભારે તેવી કેમ થઈ શકું? હું મારી હાલતી જાણીથી મતોળી છું, અને આસપાસનાં બાદમાં બધાં સુખ છતાં, હું તેમ નહી હોઉં તો ઘણી નસુળી મણાઉં.”

“યુક, આપા બોલોથી તું વાત કમવવા માગે છે, પણ મારી તો તેથી વધુ ખાતી થાય છે, કે મારો શક મરે છે. મારી વહાલી યુક, તારા જેવી મારી અલંક વહાલી સહીને મારા મરવા આગમય હું સેલજની સુખી કરી શકી છું એવા વીચારથી મને કેટલી બધી ખુશાલી અને કેટલું સુખ ઉપજશે તેની તુંને ખબર નથી.”

“વહાલી મેહર, તેનો વીચાર ના કર. ખરેખર મારે ધણું સુખી દેખાતું જોઈએ, અને તેમ જો હું નહી દેખાતી હોતું તો તેમાં મારા કારેખ ખવાસનો વાંક કાઢવો જોઈએ; મેહરી તું મને સુખ આપી શકશે નહી, તારી તે જાન મને એવી બધી છતાં જર આવવાની નથી.”

“એમ ના બેલ ગુલ; બધાં સુખી કે:ખ આ દલગીરી આપણા પોતાના દીકરામાં ભરાયમાં રહે છે, ભાં વેર તે કદી મરી નહી શકે તેવાં આપણે ધાર્યે છીએ; પણ એક વખત કોઈ આગળ તેની વાત કદી પછી તેની કેટલી બધી સુલકેલીએ દુર થઈ જાય છે? મારી વહાલી, તારી આ દલગીરીને તારા પોતાનાજ વિચારોથી ઉનેજણ આપી વધારી ના દે.”

“મેહરી, કેટલીક દલગીરીઓ એવી નથી આવતી કે જે છુપાવેલીજ વધારે મારી? રૂપાપેસો જાનમ પ્રુલેસ થવાથી શું તેમાંથી તાણું બોલી દૂરીથી નથી જતું? બ્યારે હમેશ્યું બંધ રહેલું કોઈ દહાડો તદનજ સમજી શકાય છે.”

“હા, ખરેખર, કોઇ તેવી દલગીરીઓ હોય છે કે જે કદીપણ દુર કરી શકાય તેવી હોતી નથી. પણ આટલું બોલી તેણી અટકી ગઈ, પછી સેલજ કાચપરથી ઉઠી પોતાના હાથ યુક્તની આસપાસ વીરાળ્યા, અને ધીરા પણ અસરકારક સારે બોલી-તારા પ્યાર, મારી ગુલ, શું ખરેખર એટલા બધા આશા વગરનો છે? મરે નહી, નહી, એમ હોયજ નહી; એમ બની શકેજ નહી કે તારા જેવી છોકરી તારા દીકમતી પ્યાર કોઇને આપે અને તે પાછાં વાલે નહી.”

યુક ઝાંઝી, તેણીના મેહરો લાલ થઈ આવ્યો, મેહરીને છોતરવા તેણી શાંતપણે બોલવા માગતી હતી, પણ તેણી તેમ કરી શકી નહી, તેણીના છુપે ભેદ એકદમ ભાસમ પડી આવ્યો હતો, અને તેણીની આંખોમાં એકદમ આંસુઓ આવીં ડળ્યાં. કેવો જલદીથી એક શબ્દ-એક બોલ વરસોવેર જલજેલાં શાંતપણને બાંધ શકે છે? દીકસોલ કેટલી જલદીથી આપણી છાતીપરનો પરડો ખીસાડી નાખે છે?

“તે” મારો ભરમ વાંચ્યો છે,” તેણી બોલી અને તેણીના અવાજ પુરવા લાગ્યા; “હું તે ના પાડીશ નહીજ; પણ મરે મેહરી એ માટે તું હવે વધુ વાત કરતી ના. બ્યારે એક સ્ત્રી નખમજ બતાવી પોતાનો પ્યાર એવાં માણસને અપે છે, કે જે માણસને તેની જરૂર નથી અને કોઈ દહાડો પડવાની પણ નથી, ભારે તેવી ભતતને પ્યાર વધારે અપામાંમાં દખાઈ રહે તેટલું તેણીની શાંતી અને સારાં નામ માટે મારે. મારો પ્યાર કોઇએ માનવાથી બહાર પડશે ન હતો, મને પેલેક ધરથીજ તે માટે આશા હતી નહી, અને તેથી જો મારાં સુખનો નાશ થયો હોય, તો તેમાં મારી પોતાની નખશાહનોજ વાંક કાઢવો જોઈએ, અને મારે પોતે એપરીએજ તેનું દુ:ખ સોસાઈ જોઈએ.”

“પણ આશા જેવું કોઈજ નથી યુલ-કોઈ નથી? એમ ના ધાર, મારી વહાલી; જો તેણે પોતાનો પ્યાર હજી કોઇને આપી દીધો નહી હોય, ભારે હજીથી તે કોઈ દહાડો તારો થશે એવી શું આશા નથી?”

“નહી મેહર, કોઈજ નહી, હું જાણતી હતી કે તેણે પોતાનો પ્યાર કોઇને આપી દીધો હતો. હું જાણતી હતી કે કોઈ દહાડે તે મારો થવાનોજ નથી, અને તેથી હું તેને ચાલતી હતી. એરે મેહરી, મારી નખશાહ તરફ ધીસારની નજરથી જોતી ના, તેં મારો છુપે ભેદ જાણી લીધો છે, પણ તે માટે તું કોઈ આગળ બોલતી ના, તેના જેવા બધા પરીજ માણસને ચાલવામાં શરમ જેવું કોઈ નથી, અને તોપણ-મેહરી, અલંક વહાલી મેહરી, મને વચન આપ કે તું કોઈ આગળ બોલશે નહી, તું મને કહે છે તારા હોમમાંથી ઉપવી વાત બહાર પડશે નહી.”

“નહી! તે કોઈ દહાડો પડશે નહી યુલ, શાંત થા, મારી વહાલી, તારા ભેદ મારી સાથેજ મરી જશે.” મેહરીએ દિતમરીથી જવાબ દીધો, કારણકે યુલ તદન ઉસકેરાધ આવી દ્યકંઝોમાં શુંગવાઈ જતી હતી.

“મારે માટે તો હવે કાંઈપણ આશા નથી. અરે જો અસ તેનેજ હું સુખી જોઈ શકું તો હું કાંઈ વધારે માંગુ નહીં; પણ અરે તેને ક’ગાસ થએતો જોઈ, અને મને લાગે કે તેને દીકરાએ આપવાની મારામાં બીલકુલ પણ શકતી નથી—જ્યારે—” શુભ ફરીથી એકદમ યુગી થઈ ગઈ, અને તેણીનું આંખું મોઢું લાલ થઈ આવ્યું. મેઢરીએ તેણી તરફ પ્યાર અને દીકરાસાથથી દીકરું. શુભે ધારયું કે તેણી અન્નજેષી અને સફથી ભેતી હતી. એક જમ્બરી કોસેપ ફરી તેણીએ પોતાનો જીવ શાંત કર્યો. આંસુઓ તુછી નાખ્યાં અને ધણીજ ખારથી મેઢરીનાં કપાસપર કીસ કરી.

“અતીથત વહાલી મેઢરી, હવે આપણે એ માટે વધુ વાત કરીશું નહીં.” તેણીએ શાંત ધીરા અવાજે કહ્યું. “જોતા તારી દીકરાસાથનો તુંને બદલો આપે, હવે હું શાંત થઈ ગઈછ. વહાલી મેઢરી, તારો જીવ નકામો ઉશકેરવા માટે મને માફ કરજે.”

“નહી, મારી મીઠી શુભ, મને માફ કરજે મેં તારો જીવ દુષ્કર્યો છે, અને મેં તારી પાસ માફ આગવી જોઈએ. છેકજ તું નીરાશીમાં દુખી ગઈ દશે એવો મને સેહજ પણ ખ્યાલ નહીં હતો. હું તો આશા રાખતી હતી કે, આ દુન્યામાંથી હું જઈ તે આગમ્ય મારી શુભ ઉપર સુખની સહવાર ઉમેરી જોવશ. પણ હું જોઈજ, મને લાગેજ કે તેમ બનશેજ નહીં.”

આટલા વખતમાં પીરોજન આવી, અને તેણે વધુ બોલતાં સુપ થઈ ગયાં. મેઢરી દહાડે દહાડે નખળી થઈ જતી હતી, તો જોઈ તેણીનું મગજ જેવું ને તેવું મગજુત હતું; અને તેણીનાં દોષ્ટો બીલતાં હતાં કે તેણે તદન નીરાંત જીવે એમાં હશે, તેટલાં તેણી કાંઈપણ પડે ચાલી જશે. એક દહાડો સાંભળતાં તેણીએ સઘળાં જમ્બને પોતાની પાસ બેસવાની અરજ કરી; તેણીમાં તે દહાડે ‘સેહજ વધારે જોર આવેલું’ લાગતું હતું, અને તેણી તેણે અધાને સાથે બેવા ઇચ્છતી હતી. તેણીએ તેણીની અરજ કમુક કરી, અને તેણી તેણે સઘળાં સાથે જોઈતી તો ખુશાલ સાદે વાત કરવા લાગી, કે સુનાપાઈ અને હોમી થોડો વખત પોતાની ચીંતા ભુલી ગયાં. તે દાહાડાની સાંહજ ધણી સુંદર અને રળીયામણી હતી, અને તેણીની પોતાની અરજથી તેણીના કામને બારી આગમ્ય ખસેડવામાં આવ્યો હતો. અને આ મૂરી જતી છોકરી તેમાંથી બહારનો ભપકા બંધો દેખાવ ભેતી હતી. વસંત રૂતનાં જિમાં ઝાડો તાજાં અને લીલાં દેખાતાં હતાં, અને જેની વચમાંથી આથમતા સુરજને સોની રતાસ લીલાં લાં જણાતો હતો. તેઓનાં ઘર સામે આવેલો તલાવ પણ થોડો ધણો દેખાતો હતો, અને તેની અંદર આકાશનો તેની સઘળી યુગસુરતી સાથે એણે પડેલો જણાતો હતો, જ્યારે તેઓનાં બગીચાની બાજુએ આવેલી એક ટેકડીપર સુરજનો સેહજસાન ઉભસ દેખાતો હતો. હોમી મેઢરી આગળ આજમાની વખાણ કરવા લાગી.

“હા મારા હોમી, આખી પુદરત ખુશાલ છે, દરેક નીજ

દરની લાગે છે, આજે આ પોતાનાં લીલાસ માટે ખોડાનો ઉપકાર માનતાં લાગે છે, અને હું, મારા વહાલા હોમી, હું પણ આજ દેટલી ખુશ છેજ કે તે સાહેબે મારી બંદગી સાંભલી છે—મારી પોતાની જન્મ ભુમીમાં; અને મારાં અતીથત વહાલાંઓની વચમાં મને મરવા દેવાની રમ આપી છે.”

તેણીએ પોતાનું ડોકું હોમીની છાતી ઉપર મેળ્યું, અને દેટલો વખત સુપ રહી; થોડો વખત રહી તેણી પીરોજન તરફ ફરી અને ખુશાલ અવાજે બોલી “મીઠું તુંને યાદ છે કે થોડાં વરસ આગમ્ય તે મને કહ્યું હતું કે ગીત આવા સુંદર દેખાવને. વધારે જોયાણ કરનારો બનાવે છે? મને આજે તે અથા અથપાણના ખુશાળ વિચારો મારાં મગજમાં પાછા ઉભરી આવેલાં લાગે છે, જા, તારાં ગીતાર લાવ, અને પેલે દહાડે તે મારી આગળ થોડીક ઈચ્છેજ કલીઓ વાંચી તેને મારાં સંભાવ.”

“નહી મેઢરી તેથી તુંને કંઈજા નહીં લાગશે?” પીરોજન તેણીની નજદીક જઈ બેસી,

“નહી. વહાલી, તારો ઝીણો મધુર નરમ અવાજ તેમ નહીં કરશે, તે સામે મને સુખ અને કરાર આપશે. આજે હમેશ કરતાં વધારે મગજુત, અને સારી થઈ હોજ તેવું મને લાગે છે, વહાલી પીરોજન, ફક્ત ગમે તો તેની એકજ લીલી ગા, અને બીજાં ગીતો આજે મનમાં નથી.”

એક પત્ર પીરોજનએ આંચકી કરી અને પોતાની માતા તથા સુનાપાઈ તરફ જોયું. બંને જણે કાંઈપણ અડચણ નહીં લીધાથી રસતમ જમ્બને પીરોજનનું ગીતાર લાગ્યો; પીરોજન જોરડાને છેક નાંકે જઈ બેસી કે મેઢરી આગળ ધણો થોડાંત થાવ નહીં, અને ધણીજ મીઠા દસગીરી બરેશ અવાજે નીચડું ઈચ્છેજ ગીત ગાયું.

“Remember me ! Ah, not with sorrow ;
Tis but sleep to wake in bliss,
Life's gayest hours can seek to borrow
Vainly such a dream as this.
Ah see 'tis heaven itself revealing
To my dimmed and failing sight
And hark ! 'tis Angel's voices stealing
Through the starry veil of night
Come, brother, come : Ah : quickly sever
The cold links of earth's dull chain ;
Come to thy home where thou wilt never
Pain or sorrow feel again.
Come brother come : we spread before thee
Visions of thy blissful home,
Hail not if Death's cold pang come o'er thee
It will but bid thee haste and come—
Ah, yes, I see bright forms are breaking
Through the mist that veils mine eyes ;
Now gladly, gladly, earth forsaking
Take, oh, take me to the skies
Remember me ! Though upward flying
Still I wait love's last fond kiss,
Then, oh farewell ; my spirit's sighing
To behold its home of bliss.”

આ દસગીરીનરેણું મીત ખતમ થયું, અને દરેક જણ સુખ ભેગી રહ્યું. મેઢરીએ હાથ પોતાનું ડાકું હોમીની છાતી ઉપરજ મુકેલું હતું; અને તેના હાથે પોતાના હાથમાં પકડેલા હતા. સુરજ હવે તદન નમી ગયો હતો અને અધારમાં તેણીનો મેઢરો બરાબર જણાતો ન હતો, નહીં તો તેમાં ફેરફાર થયેલો તરત દેખાઈ આવતો. તે હવે આ દુન્યા કરતાં પૈથી દુન્યા જેવો વધારે યથ ગયો હતો. તેણીએ પોતાની નજર શુન કે જે તેણીની પાસેજ ખેંચી હતી, તેની ઉપર ટીકવી. પણ શુભે તેણીને જોઈ નહી, કારણકે તે વખત તેણી હોમી તરફ જણે તેણીને કોણએ જાદુ કર્યું હોય તેમ તમર તમર ભેગા કરતી હતી. આ મરતી છોકરીએ તેણીના મેઢરાપર દસગીરીનો છાપ ભેગો અને જણે કાંઈ સમ્યાઈ એકદમ માલમ પડી આવી હોય, તેમ તેણીનો ખુબસુરત મેઢરો એકદમ દીપી આગ્યો. તેણીએ પોતાનો હાથ લંબાવી શુનનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો, અને હોમીના હાથમાં મુકવાની કોશિશ કરી અને પછી આંતો અર્થ સદમજનવવા મોંઝતી હોય તેમ તેની તરફ જોયું, પણ તેણીનું જોર હવે તદન જવું રહ્યું હતું. તેણીની જગ્યા ઉપડી સજી નહી, અને શુનનો હાથ તેણીના હાથમાંથી પડી ગયો.

“હોમી, મને કીસ કર, હું સુખ જવા માગું છું,” તેણી એકલા તો નરમ અવાજે બોલી કે ફક્ત હોમીનું સાંભળી શક્યો. એક ખારબરી કીસમાં તેઓના હોઠો મળ્યા અને પાછું તેણીએ પોતાનું માથું તેની છાતી પર મુક્યું, અને જોયી તો ખીંટી નરમાશભરેલી ઉંઘમાં તેણી પડેલી દેખાઈ. કે રમે તેણી જાગી ઉઠે, કરી લાં કોણએ શું કે આં કર્યું નહી. નજીક અડધો કલાક તેની રીતે પસાર થઈ ગયો, અને તેણીએ કાંઈપણ દીક્ષયાઈ કરી નહી. આકાશ પરના ચક્રકતા બોલા ચંદ્રમાની રૂપેરી શેશમ્પી બોલી બારીમાંથી પસાર થઈને મેઢરી અને હોમીનાં શરીર પર પડી, અને મેઢરની શેશમ્પી તેઓ પર પડી હોય તેવો તેઓની આસપાસ ઉત્તમ થઈ રહ્યો. મેઢરીનું માથું સેલજ ખોસી જવાથી તેણીના બાંધેલા આવો છુટકા થઈ એક સોનેરી યુરુષા માફક તેણીના મેઢરા પર પડેલા હતા. નરમાસ અને ખારથી હોમીએ તેનું માથું પોતાના બોલાપર મેલવા ઉચક્યું; તેમ કરતાં તેણીના ખાસ પછવાડે પડી ગયા, અને તેણીનો મેઢરો ખુશો દીર્યો. હોમીથી એક ઘણીજ મોટી ચીંચારી પગાઈ નાઈ અને શુન એકદમ મોંઝી ઉઠી જવી થઈ.

“ચપો, ચપો, મારી મેઢર સુતેલી છે” સુતાબાઈ બોલાય; પણ મનચેરના તેવજુંને નરમાસથી તેણીના કોય આગવથી ખોસાડી ખીજ આરગમાં લઈ ગયા. તેણીની આંખે બધ હતી; તેણીનો ખીંટો મેઢરો, હોઠો આગળના મેઢર દસવાના દેખાવથી દીપી નીકળ્યો હતો, કે જેમ ઘણી વખત ઉંઘમાં પડતી ભારે થતું હતું. હા, તેણી મીઠી, સાંત ઉંઘમાં પડી હતી, પણ તેણીનો જીવ અભાર આગમનનો ઉઠી ગયો હતો.

[સંધ્યુ છે.]

TWO OLD MAIDS.

અંગ્રેજીમાં લગ્ન વેળાની રસમ.

એજેમાં જોયી રસમ છે કે, જે દીપસે લગ્ન નક્કી થયાં હોય તેની ત્રણ આઠવાડમાં આઠાડથી તેડાંના કારડો મોકલવા, અને જેનીપર તે મોકલવામાં આવે તેણે તુરતજ તેનો જવાબ વાલનો જોઈએ. કેટલાકો આ કારડો અપેક્ષા તેષાર ખરીદે છે, અને તેમાં નામો અને તારીખની જગ્યા રાખેલી હોય છે તે હાથે ભરે છે, પણ ઘણાંજો ખાસ છપાવવાનું વધારે પસંદ કરે છે, કે જેથી જે શખસને તેનું કરવાનું હોય, તેનાં નામ સીવાય બીજું બરાબર છપાઈ શકાય; આ કારડો તેઓ મુનેરી અથવા રૂપેરી અક્ષરમાં છપાવે છે. તે કેરી રીતે છપાવવામાં આવે છે તેનો સાધારણ ફારમ અંગ્રેજીમાં નીચે મુજબ છે:—

MR. AND MRS. SMITH
request the pleasure of

Mr. and Mrs. ....'s company
at the marriage of their daughter HILD.

To Mr. Brown,

On Monday, November 12th, at 12 o'clock.
Ceremony at St. Thomas' Cathedral,

Fort.

• Breakfast at 1-30.

97, Elphinstone Circle.

R. S. V. P.

તેડાંના કારડો ઉપલા આકારમાં કહાડવામાં આવે છે. જે સાંજનાં લગ્ન હોય છે તો નાસ્તાને જલ્દે કારડમાં નીચે આ મુજબ લખે છે—“Mrs. Smith at home 3 to 5 P.M.”.

જેવો લગ્નનો દીવસ નક્કી કરવામાં આવે છે કે પરણતી છોકરી તેણીની તરફની “આઈડમ્સ” (પરણતી કન્યાની પછવાડે હાજર રેઢનારી સ્ત્રીઓ) પસંદ કરે છે, અને પછી તેઓના પોશાકની મોલવણ આલે છે.

જે પરણતી કન્યા પોતે સંદે પોશાક પહેરવાની મરજી ધરાવે છે, તો તેની સાથે વેસ, ફુલો અથવા લીરા યા મોતીના દામીના સીવાય બીજું કાંઈ પણ વધારે શોભાવમાન લાગતું નથી, પણ જે તેણી કાંઈ રંગીન પોશાક પહેરે છે, તો તેની સાથે વેસ અથવા ફુલના હાર સુદૃઢ શોભતા નથી.

થણી વેળાએ અંગ્રેજોનાં ચાલતી રસમ મુજબ, પરણતી વેળાએ કન્યા સફેદ પોશાક, વેસ્ટ અને ડ્રેસ પેહેરવાનું પસંદ કરતી નથી, તેણી તે વેળાએ ચામળી ફેશન મુજબના રંગ અને કપડાંનો સહો પોશાક પેહેરે છે. આવી વેળાએ “બ્રાઇડસમેડસ” ને પણ સાદાજ પોશાકમાં શણ-મારવામાં આવે છે, અને તેઓ પણ ડ્રેસના દાર અને વેસ્ટ પેહેરતી નથી.

બ્યારે એક વીધવા ફરીથી પરણે છે, સારે તેણી સફેદ પોશાક અથવા “ઝોરેન્ન બ્લોસમ”નાં ડ્રેસ પેહેરતી નથી. તેણીની “બ્રાઇડસમેડસ” પણ હોતી નથી. યહુ પછી પેઢમાં લગ્ન વેળાની વીડી (વેડીંગ રીંગ જે સાદી સુનાની હોય છે) કહાડી નાખવામાં આવતી નથી, પણ બીટ પીડી તેની ઉપરજ પેહેરવામાં આવે છે.

વરરાજનો પોશાક અંગ્રેજોનાં સાધારણ સદાચારનાં પેઢરવામાં આવતો પોશાક હોય છે; યહુ કરીને તેનાં બતનમાં સફેદ દુલ ખોસવામાં આવે છે, અને ખોસ્યા રંગનાં હાથનાં મોળાં પેહેરે છે. તેની સાથે તેનો ભાઈ અથવા દોસ્ત રહે છે, જે જેને “મુન્સ મેન” અથવા “બેસ્ટ મેન” કહે છે; આ બ્રહ્મચ વરરાજ સાથે દેવક્રમાં જાય છે, અને તેના જમણા હાથપર ઉભો રહે છે. દેવક્રમાં આપવામાં આવતી શી અથવા બીજે ખરચ વરરાજ તેને હસ્તકથી કરાવે છે.

કન્યા જે ડ્રેસનો પુરો લઈ દેવક્રમાં પરણવા આવે છે, તે તેણી માટે વરરાજને મોકલેલો હોય છે, અને વારંચડીએ “બ્રાઇડસમેડસ”ના તુરા પણ તેજ મોકલે છે.

વળી હમણાં એવી રસમ નીકળી છે કે વરરાજને દરેક “બ્રાઇડસમેડસ”ને કાંઈ ભેટ આપવી. આ ભેટ યહુ કરીને કાંઈ દામીનો હોય છે: મોચ, વીડી, આંગરી, લાટીટ, બેસ-લેટ વગેરે આપવામાં આવે છે: તેની ઉપર યહુ કરીને કન્યા અને વરરાજનો મોનોગ્રામ હોય છે.

દેવક્રમાંથી ધર જતી વેળાએ સગાં વહાણાં અને નોતરેલા દોસ્તઆશનાવા (જેઓ કન્યાને લાં ઉતરેલાં હોય) તથા બ્રાઇડસમેડસ માટેની ગાડીઓ કન્યાનાં માથાપ પુરી પાડે છે. વરરાજ તેની પોતાની એક ગાડી (જે તેની મેટ્રની થા બાનુતી હોય છે) લાવે છે, જેમાં તે પરણી રહ્યા પછી પોતાની ધણીઆણીને લઈ દેવક્રમાંથી તેણીના આપને લાં જાય છે. નો વરરાજ ધણે દુર રહેતો હોય અને પોતાની ગાડી હોવા છતાં લાવી ન સકાય, તો કન્યાએ જાપ પોતાની એક ગાડી તેને આપે છે.

નોતરેલા પરણીઓમાં જેઓ કન્યાનાં માથાપને લાં ઉતરેલા ન હોય, તેઓ આ પોત પોતાની ગાડીની મોહવણ રાખે છે. કેટલીક વેળાએ બ્યારે નોતરેલા પરણીઓને લગ્નને દીવસે દુરથી રેલવે મારફતે આવવું પડે છે, તેઓને રેલવેમાં લઈ જવા માટે કન્યાનો જાપ રેલવેપર ગાડી મોકલે છે.

નોતરેલા પરણીઓને સકારેથી દેવક્રમાં જવું જોઈએ છે; લાં તેઓને દેખાડવામાં આવે તે મેકકપર બેસે છે. કન્યાની માતા અને “બ્રાઇડસમેડસ” કન્યાની આગમચ જાય છે; તેણી પોતાના જાપ, ભાઈ, અથવા કાંઈ નજીકના ખેશી યા વાળી (જે તેણીને તેણીના વરને સોંપે છે) સાથે છેલી જાય છે.

જે તેણીના જાપ હોતો નથી, તો કાંઈ વેળાએ તેણીની માતા તેણીને સોંપી આપે છે. તેવી વેળાએ તેણી છતાં તેણીની માતાની સાથે આવે છે. “બ્રાઇડસમેડસ” કન્યાની સાથે જોતી દેવક્રના દરવાજામાં ઉભી રહે છે, અને જેવી તેણી આવી પુણે છે તેવી તેણીની પુકે ચાલીને અંદર જાય છે. કન્યા તેણીના જાપનો જમણો હાથ લઈને ચાલે છે, અને તેઓની પછાતે બમે “બ્રાઇડસમેડસ” ચાલે છે. યહુ ખર” કન્યાનાં સગાંઓ કન્યાના કાબા હાથપર અને વરરાજનાં સગાંઓ જમણા હાથપર ઉભાં રહે છે.

કીયા શરૂ થવાની આગમચ વડી “બ્રાઇડસમેડસ” કન્યાના હાથનાં મોળાં અને તેણીના તુરા પોતાના હાથમાં ધરે છે.

બ્યારે લગ્નની કીયા પુરી થાય છે, સારે વરરાજ પોતાનો કાબો હાથ પોતાની ધણીઆણીને આપે છે, જે લઈ તેઓ પાદરીની પુકે દેવક્રમાં આવેલા તેના ઝોરકમાં (જેમે વેસ્ટી કહે છે) જાય છે, બ્યાં કન્યા, વરરાજ, અને તેઓનાં જે વચ્ચે સગાં, કન્યાનો જાપ, “મુન્સમેન,” અને વડી “બ્રાઇડસમેડસ” રેસસ્ટરપર સહી કરે છે.

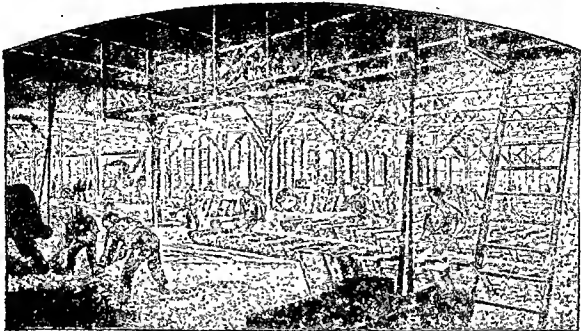
કન્યા અને વરરાજ પેઢમાં દેવક્રમાંથી જાય છે; સાર પછી કન્યાનાં માથાપની ગાડી જાય છે (ધરમાં પરણીઓ આવે તેઓને આવકાર દેવા માટે તેઓને પેઢમાં જવાની જરૂર પડે છે) સારપછી બીજાઓ જેમ ગમે તેમ એક એકની પછાતે ગાડીમાં કન્યાનાં માથાપને ધર જાય છે.

આ નવું પરણેલું જોડું ઝોરકમાં આગમચીજ બેસે છે, અને દોસ્ત આશનાઓ અને સગાં વહાણાં દાખલ થતાં વાર તેઓને મુખારકમાડી આપે છે.

કેટલાંક ધરમાં લગ્નની બેઠ સોગાત લગ્નની એક દીવસ આગમચીજ દોસ્ત આશનાવોને દેખાડવામાં આવે છે. આ રીત હમણું નવીજ કાખચ થઈ છે અને તે ધણી જુઝાડીને છે. લગ્નની એક દીવસ આગમચ કન્યાનાં માથાપ સાંજનાં દોસ્ત આશનાવોને નોતરે છે અને લાં તેઓને સધળી ભેટો ખતાવે છે અને તે સાંજ નાચ રંગ કરી જુઝાડીમાં પસાર કરે છે; વળી કેટલાંક લગ્નને દીવસેજ સધળી ભેટો એક ઝોરકમાં બેલા સુકે છે.

ધણીખરી બધી ભેટો કન્યાને ઘેર લગ્નની એક અઠવાડિયું આગમચ મોકળવી જોઈએ. કન્યા ગમે એટલી કામમાં મોકલવી હોય, તોપણ તુરતજ તેને જવાબ લખવાને તેણીએ ચુકવું ન જોઈએ. કેટલાક ધણા અતઃક્રમના દોસ્તો કન્યા તેમજ વરરાજ બંનેને નામે ભેટો મોકલે છે. યહુ કરીને વીડીનીગ કાંઈપર “ધણી બધી દુવાઓ સાથે,” “ધણા ખાર સાથે,” વગેરે ભોલા લખી ભેટ સાથે મોકળવામાં આવે છે.

ચંચળ ધુદ્ધીનો બહલો ગજ. ગરીબીમાંથી કરોડપતી થયલા વેપારીની વાર્તા.

લોખંડ ગાળવાનું ખાતું.

(૧૫૫ ચંકષી સાંધણ આગું)

આપણે એકબી પથર કે પ્રભાવ મીઠા રસ્તા ઉપર પડેલી ભેતા નથી. રસ્તાઓની આસપાસ રેલવે સડકો આવી રહેલી છે. આ સડકથી મુખ્ય દરવાજો અને ડોકને બોલેડી નાખવામાં આવ્યાં છે; તેમજ શાખા સડકોથી કારખાનાની દુકાનેને મુખ્ય દરવાજા સાથે બોલેડી નાખવામાં આવી છે. સધળી બધી પાંચ માઈલની લંબાઈની આ સડક નાખવામાં આવેલી છે અને હમેશાં કોલસો, લોખંડ, લાંબર વગેરે કારખાનામાં લાવવા માટે આ સડક વાપરવામાં આવે છે એટલુંજ નહીં, પણ તે ઉપરથી સંચાલો વગેરે ડોકમાં લઈ જવામાં આવે છે. આ કામ માટે કંપનીનાં પેતાનાં એનજીનો અને ગાર્ડો રાખેલાં છે. ગાર્ડોનાં એક મોટા રોડ બાંધેલા છે, જ્યાં મીકગો, સેંટ લુઈ, અથવા સાન ક્રાસ્ટી-સકો ખાતે સીંગરના સંચાલો મોકલવા માટે ગાર્ડો તૈયાર રાખવામાં આવેલાં છે. વધી તેની પાસેના રોડમાં પેનસીલવેનીયાની ખાણોમાંના કોલસો ભરેલાં ગાર્ડો કંપનીનાં એનજીનો ધસડી લાવે છે. રેટન આઈ લેંડ સાઉઠ ખાતેની ગોદી, જે ૧૦૦૦ ફીટ દુર છે, જ્યાં કંપનીની રેડીયર “એડર્ડ ક્રાઈ” ન્યુ થોર્ડ ખાતે સંચાલો લઈ જાય છે અથવા તો ન્યુ થોર્ડના ઉપસાગરમાં પડેલી ધુરોપીવન રેડીયર ઉપર સીવવાના સંચાલો લઈ જાય છે. લોખંડના અને કોલસાના ટોપ પસાર કરી આપણે કારખાનાના બહીરાળા ભાગમાં દાખલ થઈએ છીએ. સાંચી

ખાણના ઉંચા ખાટોમાં ઉપરથી જે માણસો બહીમાં ચાલુ કોલસો નાખે છે. બહીની નળદીક જે ત્રણ માણસો પીગલી ખચલાં લોદાને એક ચક્ર ઉપર મુકેલાં મોટાં વાસણમાં ઝીંકે છે અને કારખાનાને બીજે નાકે લઈ જાય છે અને ત્યાં બીજાં માણસો તે વાસણને સંચાલના પાટલા નમુનાની લાંબી હાથેવાલી જગ્યા આગળ લઈ જઈ પેલી હાથેમાં તે રસ રેડે છે. આવી મોટી ચાર બહીઓ જ્યાં કામ કરે છે, તેમાંની ત્રણ બહીઓ એક કલાકમાં આઠ ટન લોહું પીગલાવી રાકે છે અને બીજી એક છે ટન પીગલાવે છે. સદવારનો વખત મોલડરો રેતી વગેરેના નમુના જુદી જુદી જગ્યાઓ ઉપર પાડે છે અને બપોરના બે કલાક સુધી બહીમાંથી પીગલેલાં લોદાનો રસ લાવી તે ઉપર રેડવામાં આવે છે. બપોરે તે તલન કંડું મઈ જાય છે, ત્યારે રેતી કલાકી નાખી લોદાને બહાર કલાકવામાં આવે છે અને તેનો જમીન ઉપર ટપ કરવામાં આવે છે. બપોરે બધી રેતી નીકળી જાય છે, ત્યારે તેને બીજી દીવસ સુધી બીજી રાખવામાં આવે છે. આ બહીવાળા ભાગમાં ૪૦૦ માણસો કામ કરે છે અને દરરોજ ૨૫ ટન લોહું તેમાં પીગળાવવામાં આવે છે. કારખાનાના નીચલા ભાગે જે એકર જમીન રોકી છે.

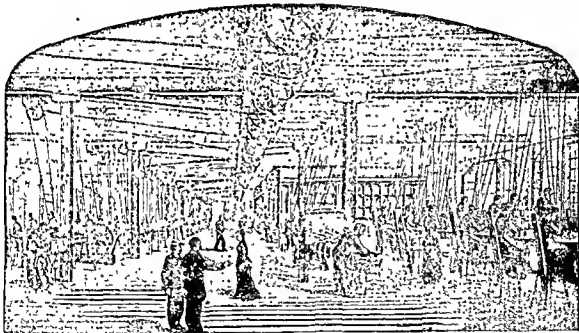
આ તે ફક્ત સંચાલો જે ભાગ લોખંડનો બનાવવામાં આવે છે તેની વાત થઈ. સંચાલો ધણે ભાગ તો રેડીસ અને રેડે આથરન, જે ફોરજીંગ રોપમાં બનાવવામાં આવે છે, તેને બનેલા છે. કાસ્ત આથરન સંચાલના પગો

અથવા બેઠક, આગ અને બેઠ, બેસેનસ બીલીલ, બેઠ બીલીલ અને એવાં બીજાં કામ માટે વપડાય છે. આ બાગે જ્યારે બરાબર ઠંડા પડે છે, ત્યારે મોઢામાંથી કઢાડીને “રમ-બલીંગ રમ”માં લઈ જવામાં આવે છે, જ્યાં તેની ઉપરથી રેતી વગેરે કઢાડી નાખી તેને સ્વચ્છ કરવામાં આવે છે.

બાદ સંચાના પગે અથવા બેઠક “દ્રીલીંગ રમ”માં લઈ જવામાં આવે છે, જ્યાં ઝકુથી તેના ઉપર નાકાં પાડવામાં આવે છે અને પછી તેને નેપાળીંગ રમમાં લઈ જવામાં આવે છે, જ્યાં એક મોટાં વાસણમાં તેને નાખીને સારી રીતે નેપાનના પ્રવાહી પદાર્થ સાથે ઉકારે છે અને મછી તેથી હાલતમાં તેને જ્યાં કેટલાક દીવસ નાખી મુકે છે. આથી કરીને તે શુદ્ધ, કાચું અને ચકચકીત થાય છે અને કીતાઈ જતું નથી. “આગી” અને “બેઠ” સીવાય કાંત આપરનના બીજાં બાગોને પણ આ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. પછી તેઓને “ઝોરનેરોંગી રમ”માં લઈ જવામાં આવે છે. સંચાના ચક અને બીજાં બાગોને “નેપાળીંગ રમ”માં લેવા

અથવા “મીલીંગ” ખાતામાં લઈ જવામાં આવે છે, જે ૫૦x૩૦ ફીટનું જે મજલાનું કારખાનું છે. અહીં છરીથી કરીને તેઓને ઘસી ઘસીને બાળના જેવા સ્વચ્છ અને બારીક બનાવવામાં આવે છે.

“રમબલીંગ રમ”ની પાસે “ફારજીંગ શોપ” આવેલી છે. અહીં સંચાના રટીસ અને રોત આપરનો વાળા બાગોને હથોડા વતી ટીપવામાં આવે છે. આ કામ માટે વપડતા હથોડાઓનું વર્ગન ૩૦૦થી ૧,૫૦૦ રતલનું હોય છે. હથોડાને છેડે અંકડી “દાઈ” હોય છે તેમજ હરની ઉપર પણ “દાઈ” હોય છે. જ્યારે લાલચોલ લોટાંને સળીઓ હરની ઉપર મુકવામાં આવે છે અને હથોડાને એક ઘા તે ઉપર પડે છે, સારે પેઠે સળીઓ ફક્ત એકજ ઘાથી જેવી “દાઈ” હોય તે પ્રમાણે “શટલ”, “ફીડ ગ્રાઇવર” અથવા લીપરના આકારમાં બદલાઈ જાય છે. શટલ જે નાના મજલાના આકારનું હોય છે તેને તેથી ફક્ત હથોડાના એકજ ઘાથી બનાવવામાં આવે છે. પછી તે શટલને બીજાં ઝોર-

શોપ બનાવવાનું ખાનું.

ડામાં લઈ જવામાં આવે છે, જ્યાં તેને બરાબર સરખું કરવામાં આવે છે. સાર પછી બીજાં ઝોરડામાં તેને નાકાં પાડવામાં આવે છે. બીજાં ઝોરડામાં એક ચક ઉપર તેને પાલીસ કરવા આવે છે અને વધી બીજાં ઝોરડામાં તેને એક નાની “ચેક રપ્રીંગ” જડવામાં આવે છે. “ફારજીંગ શોપ” ૪૨૩x૫૦ ફીટ છે.

“મીલીંગ” ખાતામાંથી દરેક મીનને છુટી પાડવાને ઇનસ-“પેકશન” ખાતામાં લઈ જવામાં આવે છે, જ્યાં દરેક ભાગ અને ટકાનું એક સ્ત્રીલના “ગેન”થી બરાબર માપ લેવામાં

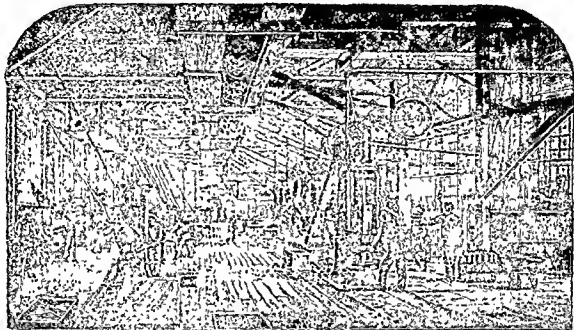
આવે છે અને જે ભાગ બરાબર હોય છે તેને રટોક રમ-માં ચેકસવામાં આવે છે, અને જે ભાગ બરાબર નથી હોતા તેને રદ કરી ફરીથી બનાવવા પાછા બહી-માં નાખવામાં આવે છે. આ બારીક તપાસને લીધેજ સર્ગરના સંચાઓ પોતાનું કામ બરાબર રીતે બજાવવાને માટે પ્રખ્યાત થયેલા છે. આ ઉપરથી “પુલ્લ” જણાશે કે સર્ગરની કંપની પોતાના સંચા બનાવવામાં કેવી ચોક્કસ છે. સર્વેથી સસતા સર્ગરના સીવવાના સંચામાં અને કીમતી સર્ગરના સંચામાં તદ્દાવત-માત્ર એટલોજ કે કી-

મતી સંચામાં બહારના સંચાર વધારે અને તેની ઉપર કેપીનેટ વર્ક કરવામાં આવેલું હોય છે, બાકી કામ કરતા હોય તો બનેલા સરખાજ હોય છે.

સંભાજ ભરી તપાસથી પસાર કરેલા બાગોને રેલક રમમાં લઈ જઈ દરેકને તેને માટે રાખેલી પેટીઓમાં મુકવામાં આવે છે. ત્યાંથી જવારે માંગવામાં આવે છે ત્યારે તેઓને “એસેમબલીંગ રૂમ”માં મોકલવામાં આવે છે. રેલક રૂમ ૫૦×૧૮૦ ફીટ છે.

સંચાની મથાજેતા બાગો અને “એડ પ્લેટો”ને આપણે “એ-પાર્લીંગ રૂમ”માં મુકી આવ્યા હતા તે તરફ આપણી નજર

પાછી દોડાવે. લાંબી તેઓને “એડરનેમેન્ટીંગ ડીપાર્ટમેન્ટ”માં મોકલવામાં આવે છે, જ્યાં બાહોશ કારીગર સુંદર ઉંટના બાગોના બ્રશથી ડુસેા વગેરેના મીત્રો પેલા ભાગ ઉપર પાડે છે, જે ટપ્પલ ઉપર રહે છે. આ સુંદર અને ચુંચવળ ભથ્થો મીત્રો એટલી તો ઝડપથી પાડવામાં આવે છે કે તે બેનારને છક કચો વગર રહેજ નહી. તમારાં ધરમાંના સીવવાના સંચા ઉપરની સુંદર નકસીઓ લુગ્ગો અને પછી ખાસ કરી કે એક માણસ કાંઈ મદદ વગર તુરતા તુરત ફેવી રીતે નકસી પાડતો હશે. તે માણસ કાંઈ દરેજન એક બે મશીન ઉપર આવી રીતે નકસી પાડતો નથી, પણ તેની આ

હોમ'ડ ધડવાનું ખાતું.

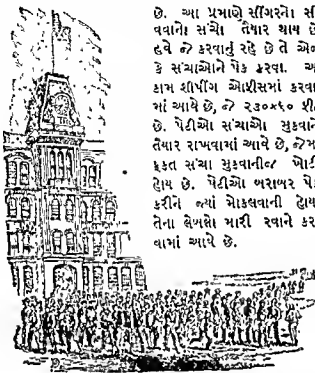
કામની રાસ દરરોજની ૧૦૦ મશીનની આવે છે. જેની મુખ-ડોને એક માણસે નકસી પાડી, કે તુરત થીજે માણસ તેને લઈ તે ઉપરની દરેક મુખડપેનારી લાઇન ઉપર સોનાના ખાતરાં મુકે છે અને તેને “સાઇટીંગ”થી દાખે છે, જેથી તે ચોટી જાય છે. સાર બાદ તેને વારનીશ કરવામાં આવે છે, પછી મોટા પેનામાં મુકી તેને ઉકાલવામાં આવે છે અને તેને લાં દુકું, સખત અને ચકચકીત થાય લાં મુકી રાખે છે. “એડરનેમેન્ટીંગ રૂમ” ૧૨૫×૭૫ ફીટ છે.

સંચાના મોટા બાગોને માણી પાઈ, નકસી પાડવા બાદ તેઓને “એસેમબલીંગ રૂમ”માં લાવવામાં આવે છે, અને તેજ વખતે સંચાના નાના બાગોને “રેલક રૂમ”થી લાં લઈ આવવામાં આવે છે. અહીં સધળા બાગોને સચે કરી નાખી, દરેકને તેની લાયક જગાએ મશીનમાં બેસાડવામાં આવે છે. બાગોને બરાબર માફકસરના બનાવેલા હોવાથી

તેઓને બેસાડતાં કાંઈખી મુશ્કેળી નડતી નથી. આ રૂમની પાસેજ “એડવર્ટીંગ રૂમ” છે, જ્યાં સંચાઓને હારેદાર ગો-લી ચલાવવામાં આવે છે. આ હારોની આસપાસ બાહોશ કારીગરો ફરતા ફરે છે અને બારીકથી સંચાઓ બરાબર કામ કરે છે કે નહી તે તપાસે છે. બે વરદાકખી ખાની માલમ પડે છે, તો તે સંચાને પાણી “એસેમબલીંગ” અને “એડવર્ટીંગ” ખાતાંઓમાં મોકલવામાં આવે છે. આ ખાતાંઓ વાલી બે મજલાની ઈમારતે ૧૧૦૦×૫૦ ફીટ જગા રોકી છે.

“ઇનસપેક્શન” ખાતું ૨૦૦×૫૦ ફીટ છે. અહીં વલી પાછા સંચાઓને ચંચળ કારીગરો ફરીથી તપાસે છે અને બે દરેક પ્રકારે બરાબર માલમ પડે છે તો તે સંચાઓને લાંબી હારામાં ઉમેલી છોડીઓને આપવામાં આવે છે, જેઓ લુગડાંઓને ટાંક મારી ખાતરી કરે છે કે લુગડાં બરાબર સીવાય છે કે નહી. આ કામ માટે દર રોજ ૫૦ છોડીઓ

રાકાય છે. પછી સંચાલોને “સેલિંગ આપ” ખાતામાં લઈ જવામાં આવે છે. આ ખાતું ૪૬૦×૬૦ શીટ જગા રોકે છે. અહીં બેઠકો અને ટેબલો ગોઠવી મુકવી હોય છે, જે ઉપર તૈયાર થઈ આવેલા સંચાલો બરાબર ગોઠવવામાં આવે છે.

ધડયાલ સંચાલો દર્શાવર.

બહાર પાડવામાં આવશે; પણ હાલ કારખાનામાંથી દર અડધાડાયે ૧૨,૦૦૦ તૈયાર સંચાલો બહાર મોકલવામાં આવે છે. આ મંજૂર કારખાના ઉપરાંત સર્ગર કંપનીનું બીજું એક કારખાનું સ્કાટલેન્ડના ગલાસગો શેહેરમાં આવેલું છે, જ્યાં દર અડધાડાયે ૪,૦૦૦ થી ૫,૦૦૦ સીવવાના સંચાલો બનાવવામાં આવે છે. આટલું છતાં યુનાઈટેડ સ્ટેટસની અને કેનેડાની સર્ગરની આશીસવાળાઓ દરયાદ કરે છે કે તેઓને પુરતા નબામાં સંચાલો ન મળવાથી તેઓના ધધાને નુકસાન થાય છે. જોકે વખતે વખતે કારખાનામાં વધારે કરવામાં આવતો જાય છે, તોપણ સધળી તરફથી આવતી માગણીઓને પુર પડાઈ શકાતું નથી.

આખા કારખાનામાં સર્વથી સરસ અને રમુજ આપનાર ખાતું સોય બનાવવાનું છે. અહીં જ્યાં નતનાં સ્ત્રીલોક તારનાં બંડલને એક મશીન આગળ મુકવામાં આવે છે. આ મશીન પેલા તારને મજબુત કરે છે, તેની જે બાજુએ સોયનું નાકું આવવાનું હોય તે તરફની બંને બાજુને ખાંચ પાડે છે અને તેને ત્યારબાદ કાપી કઢાડે છે. એક છેકરી ઉપરતજ મુકી ભરીને સોયો ઉચકી લે છે, તેઓને એક વાર મશીનમાં મુકે છે અને ફક્ત એકજ ધાથી સોયને નાકું પાડે છે. ત્યાર બાદ સોયના બીજા છેડાને તીક્ષ્ણ અણીવાળા બનાવવામાં આવે છે. તેને પાણી પાયા બાદ સોયનાં નાકાને દોરાને કાપી ને નાખે તે માટે અંદરની બાજુથી પાલીશ કરવામાં આવે છે, ત્યાર બાદ આખી સોયને પાલીશ કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ સોયોને બંડોમાં બાંધી પેટીઓમાં પેક કરવામાં આવે છે અને જ્યાં જ્યાં નેહરો ત્યાં ઘટતે ઠંડાણુ વેચવા માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. આ ખાનામાં ૧૦૦ મરદો અને ૫૦ સ્ત્રીઓ કામ કરે છે.

સંચાના કેટલાક ભાગોને કામ બરાબર કરવાની શક્તિ લાવવાને પાલીશ કરવામાં આવે છે. પાલીશ કરવા માટે નાનાં મોટાં પેડાંઓ ધરીઓ ઉપર ફરતાં ફરે છે. આ માટે ૧૨૫×૫૦ શીટ જગા રોકાયેલી છે. બીજાં ચોરડામાં સંચા માટે જોડેલી સ્ત્રીલોકી કમાન બનાવવામાં આવે છે. બીજા ૨૦૦ શીટ લાંબા ચોરડામાં સ્ક્રુઓ બનાવવામાં આવે છે. વચ્ચે એક જુદા ચોરડામાં સંચા માટેના દર્શીયારો બનાવવામાં અને સમારવામાં આવે છે. અહીં સર્વથી જાહેરાતમાં જાહેરાત કારીગરોને કામે લગાડવામાં આવેલા છે. એક બીજા ચોરડામાં રૂપાની પ્લેટોના એતેચમેટોને સીલવરકોટથી કવર કરવામાં આવે છે.

બટન હોલ બનાવવાને ચોરડો ૧૫૦×૫૦ શીટ છે અને અહીં સર્ગરના નવાં બટન હોલ સંચાલો ગોઠવવામાં આવે છે. બટન હોલ બનાવવાનું ધણું ગુચવણ બરેલું અને અગમળ જેવું છે. એ કામમાં ધડાયેલા જાહેરાત કારીગર દરરોજના ૧,૫૦૦ થી ૨,૨૦૦ બટન હોલો બનાવે છે અને તેઓને બરાબર સીવે છે. સર્ગરના આ નવાં સંચાલો ઘોડા વખત થયેજ નહેર ઉપયોગમાં આણવામાં આવે છે, અને તે જલદીથી લોક પસંદગી મેળવવા પામશે છે, અકસર કરીને દરજીઓ અને મોચીઓ તેના તરફ વધુ ખેંચાયા છે. તે કપડાં ઉપર અથવા ચામડાં ઉપર બટન હોલ પાડે છે અને તેનું કામ જોટલું બધું વધી ગયું છે કે બટન હોલ બનાવવાના ચોરડાની જગામાં મોટા વધારે કરવાની કંપનીને ભરે જણાય છે. આખાં કારખાનાનાં દરેક ખાતાંઓની જગાઓમાં વધારે કરવાને કંપની બીચાર રાખે છે. જ્યારે આ મોટું કારખાનું ૧૮૭૩ ના સમયમાં બાંધવામાં આવ્યું, ત્યારે એવું ધારવામાં આવ્યું હતું કે કારખાનામાંથી દર અડધાડાયે ૪૦૦૦ સંધુલું સંચાલો બનાવી

માલ અઠડાવ ઉતાર કરવાનું ખાતું.

માલ અઠડાવ ઉતાર કરવાનું ખાતું. સોયો ઉચકી લે છે, તેઓને એક વાર મશીનમાં મુકે છે અને ફક્ત એકજ ધાથી સોયને નાકું પાડે છે. ત્યાર બાદ સોયના બીજા છેડાને તીક્ષ્ણ અણીવાળા બનાવવામાં આવે છે. તેને પાણી પાયા બાદ સોયનાં નાકાને દોરાને કાપી ને નાખે તે માટે અંદરની બાજુથી પાલીશ કરવામાં આવે છે, ત્યાર બાદ આખી સોયને પાલીશ કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ સોયોને બંડોમાં બાંધી પેટીઓમાં પેક કરવામાં આવે છે અને જ્યાં જ્યાં નેહરો ત્યાં ઘટતે ઠંડાણુ વેચવા માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. આ ખાનામાં ૧૦૦ મરદો અને ૫૦ સ્ત્રીઓ કામ કરે છે.

(સંધુ છે.)

લગનનો નાસતો ખાવા જવા આગમન ઘરનાં ઘણી ઘણીઆણી લોં દાખર રહેલાંઓ જેઓ એક બીજાને પી-છાણતાં ન હોય તેઓને ઝોળખાણ કરાવે છે અને પછી દરેક અદસ્તને અંકેડી ખાતું સોંપી આપે છે કે તેઓ તેમને નાસતાની ટેવસપર લઈ જાય.

કન્યા અને વરરાત્રીને ટેવસપર આગમન બેસાડવામાં આવે છે; તેઓ સાથેજ બેસે છે; કન્યા વરરાત્રીના કામ્મા હાથપર બેસે છે. કન્યાનો ખાપ વરરાત્રીની માતાને લઈને જાય છે, તેઓની પછવાડે કન્યાની માતા વરરાત્રીના ખાપ સાથે જાય છે; "બેસતમેન," વડી "બ્રાઈડસમેડસ"ને લઈને જાય છે, તેઓની પછવાડે "બ્રાઈડસમેડસ" અંકેડા અદસ્ત સાથે આવે છે, ત્યારપછી બીજા પરોણાઓ આવે છે. લગનનું કેક કન્યા અને વરરાત્રીની સામે મુકવામાં આવે છે, અને હમેશાં એવી રીત હોય છે કે, કન્યાએ તે-માંથી પેદસો કંકડો કાપેનો જોઈએ.

જમવા બેઠેલાંઓમાંથી પાદરી અથવા તો ફાઈ જુદો ફોસ્ટ કન્યા અને વરરાત્રીની સલામતી લેવડાવે છે. વરરાત્રી તરફથી તેનો ઉપકાર માનવમાં આવે છે. કન્યાનાં માખા-પની સલામતી વરરાત્રીનો ખાપ લેવડાવે છે, અને વરરાત્રીનાં માખાપની સલામતી કન્યાનો ખાપ લેવાડે છે. "મુસ-મેન" "બ્રાઈડસમેડસ"ની સલામતી લેવડાવે છે, અને એક કુમારી અદસ્ત તેણીઓ તરફથી ઉપકાર માને છે. નાશનો ખાલસ થયા પછી કન્યા પોતાનો પેરાક બદલવા જાય છે, અને પછી "હનીમન" કંવા માટે લાંબી ઉપડી જાય છે.

લગનનાં માખાંનો અરથ હમેશાં કન્યાનાં માખાંપે કર-નો જોઈએ, પછી તે ખાણું તેઓના પોતાના ઘરમાં, યા ફાઈ સગાં વડાકાંના ઘરમાં અથવા હોટેલમાં આપવામાં આવ્યું હોય.

પીરિઅલ.

આસરે પચાસ વરસની વયત પર વીડીઅમ ઈસ્ટન નામે એક ફરનીયર બનાવનાર થઈ એવા હતા, તેનામાં કાંઈ વળી આનંદજન જેવી રેવ હતી. તેમાંની એક બે હતી કે, તેની પોતાની કોફીનની પેરામાં રોલ મુકી. પોતાનાં કારખાનાનાં દિનચરના યોગદાને નીચ વસરા મુખી તેને પોતાનું ઘેર બનાવ્યું હતું. એક નાટના યોરદામાં તેણે પોતાનું ફરનીયર ગોઠવ્યું હતું, પણ તેમાં તેનું બીજાનું હતું નહીં. તેને બદલે વાડાડાનાં ધીમડાંએ પર પુકેડી એક કોફીન હતી, તેનાં વળીયામાં કન્યાનું ગરમ કપડાં-ઓથી પડ હતી હતું તેને મુખા હાથ-વરમ અને સમવટ બરથું બનાવ્યું હતું. વીસ વરસ મુખી ફરનોય રાતનાં ગોઠ હાસન આ કોફીનમાં ખરતો હતો અને સવાર મુખી નીરાંતે ઉપાતો હતો.

કપડાંપછી ફરદનાં ઘણ કંકડાવનાની રીત—જે બાજ પર ઠાપ પડેલાં હોય તેને કેફાસીન તેમણી બરાબર લીજવવો, પણ તેને પ્રજા યોગ્ય તે બીજેલા બાપપર કારએનેટ એક જોડા નાખતો અને તકે મુકવા મુકવું. આમ એક વાર કાંધાથી એક ઘણ ન નીકરે તો ફરીથી ઉપકા બનાવતો અજમાવવો.

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૪ થું.

ઝાડપાનની બારીક બાંધણી.

કપાન નાની નાની કોફીઓ બેગી મળીને જુદી જુદી રીતે સાથે જોડાઈને થયેલાં છે. આ બારીક કોફીઓ આ-પણી નન્દરે દેખાતી નથી, પણ તે ત-પાસવા માટે મુકમરશક થઈ જોઈએ છે. આ કોફીઓથી બનેલા બાળને સેમ્યુલર ટીસ્યુ (cellular tissue) કહે છે.

દરેક ઝાડમાં આ જાતનું બંધન ઘણું સાપારણ છે અને દરેક ઝાડમાં મુખ્ય બંધન એજ છે. નાનાં ઝાડો જેવાં કે ફરીઆઈ પાળો, લીલ, લીમન, કો-રાંની તેથી વીગેરે તો એજ જાતનાં બંધનનાં બનેલાં છે, અને તેથી તેમને સેમ્યુલર પ્લાન્ટ (cellular plant) કહે છે. વળી ગોંડાં ઝાડો પણ ઉગ્યા માટે છે લોરે આવાજ બંધનનાં હોય છે, અને જે જે જાગ નવા થતા જાય છે, તે બધા એવી છણી છણી કોફી કોફીની સર થાય છે. પ્રખત થયેલા શેપમાં જે જાતની કોફીઓ પતરાં, કુલ, છાત્ર, ગર, માવાદાર ફળ અને નરમ મુલ્યાં અને થડમાં બેવામાં આવે છે.

જો આપણે એક કુખયું પાત્ર લઈ તેની ઉપરની પાતળી ચામડી કાઢી નાખી, તો પછી તે પાતરામાં છણી છણી જોળ જેવા આકારની કોફીઓ મુકમદકો થઈ વડે જો-વાથી જણાય છે. આ કોફીઓ તે પાતરાનાં સેમ્યુલર ટીસ્યુ (cellular tissue) કહેવાય છે.

આ નાની નાની કોફીઓ જેના સેમ્યુલર ટીસ્યુમાં બને છે, તે આકાર ને કદમાં એક બીજાથી ઘણું જુદાં પડે છે, અને તેમાં કાક ઉગની વખતે ઘણા ફેરફારો થાય છે. આ ફેરફારો કેમ અને કેવા થાય છે તે મહત્વનું હોય આપણને કામનું નથી. પણ વળી બીજા બીજાં બીજાં એક જાતનાં cell (સેલ) ઝાડમાં થાય છે તે લાંબી કોફીઓ જેવાં હોય છે. રાંનો બી ઉપર જે જાળ જેવું દેખાય છે તે આથી એક એક કોફીનાં થયેલાં છે. સણ અને એવી સાખાવાળી વસ્તુ જે જાતનાં cell ની થાય છે. એ cell બ્યારે કુખમાં હોય છે, ત્યારે તેની ચામડી નરમ અને તે કોફીઓ ઘટ પ્રવાહીથી ભરેલી હોય છે. પણ જ્યો વખત જ કોફીઓની ચામડી તેની નરમ રહેતી નથી; તે રસ્તે

રફતે કંઈયુ થતી જાય છે, અને એ પ્રમાણે બ્યારે એ નરમ ખીમાંથી ચોડું' ઝાડ થાય છે, ત્યારે એ કોઠલીઓ ખડુ કંઈયુ થયેલી હોય છે, ને તે તેની અંદરના પ્રવાહથી થાય છે. બ્યારે તે કંઈયુ થાય છે, ત્યારે તેમાંની હીલચાલ તદન નરમ પડી જાય છે. આ પ્રમાણે થયા પછી તે cell ને મરી ગયેલાં ધારવામાં આવે છે. નાલીઝરનું કંઈયુ કોટલું, ચેરી, પીચ, અને ખજુરનો ફળીઓ વીગેરે દુકાં પછુ કંઈયુ cell નાંજ થાય છે.

કંઈયુ અને લાંબી કોઠલીઓ (cells) થી ઝાડનો જે ભાગ બને છે તેને woody tissues અથવા લાકડું' કહે છે. ઝાડ, છોડ અને બાઈપાકાનો જે ભાગ લાકડું' છે તે તમામ એ જાતની લાંબી કંઈયુ કોઠલીઓના થયેલા છે. ડુલવાલાં તમામ ઝાડોમાં એ ભાગ હોય છે. વળી એ ભાગ અંદરની છાજ અને પાતરાંની નેસમાં પણ હોય છે, અને બ્યારે તેની ઉપરનાં ખીજાં નાજુક cells કાઢી નાખવામાં આવે છે, સારે ઝીતી હારતી હાર જણાય છે, ને તે ઘણી ઝીજે બનાવવામાં કામ લાગે છે. એને સાધારણ રીતે નવી છાજ કહે છે.

cellular અને woody tissues ની સાથે ઝાડમાં ખીજાંની tissues હોય છે. તે લાંબી પોષણ નળીઓના આકારના હોય છે, અને તે દોરા જેવા પતલા તારનું યુગ્મ વળેલું' હોય તેવા હોય છે. સોળરી અને છારેન્યમનાં પાતરાંની ડાંખળીની ઉપરના પડપર કાપ મુક્યા પછી તેને છુટું પાડતાં એ જણાય છે. એ તાર ને ધીમે ધીમે અને સંભાળથી ખેંચો, તો દોરાની માફક ખેંચાઈ આવી તે યુગ્મ ઉખડાય છે. એ કસોલયાના પડ જેવું જણાય છે, ને એને વાસકયુલર ટીસ્યુ (vascular tissues) કહે છે.

ઝાડપાનના તમામ ભાગો મુળ્યાં, યડ, પાતરાં, ડુલ, અને ફળ સપલામાં જુદી જુદી જાતના cells અને vessels બેવામાં આવે છે અને આવાં સાદાં tissues થીજ ઝાડપાન છેલે છે, અને તેનો વધારો પણ થાય છે.

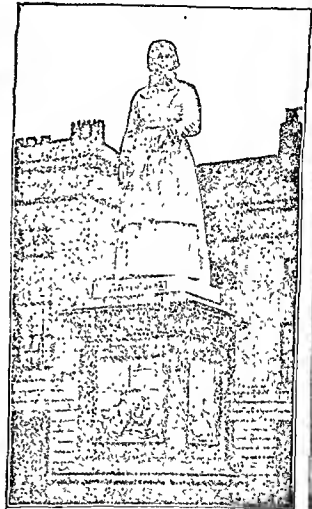
આવી રીતના છણા છણા cells થી એક ઝાડમાંથી રૂ. તે ખીજાંમાંથી આંડ, કાષમાંથી દવા, કાષમાંથી ચુંદર, કાષમાંથી રાજન, રંગ વગેરે ઝીજે આપણે માટે બને છે. પણ એ સપલું' ને નેહરું' તો ફક્ત દવા, પાણી અને જમીનમાંની મટાડીમાંથી પાતરાં અને મુળ્યાનાં cells બનાવે છે.

S.

સાતીનનાં છુટ સાફ કરવાની રીત—નવી ફેલનલનો કકો લઈ તેને “સ્પીરીટ ઓફ વાઇન”માં ભેરી સાતીનપર ઘસડવો; ખરાબ થયેલા ફેલનલનો ભાગ ઉપર ઉપર ઘસડ્યા કરવો નહીં, કેમકે તેથી સાફ થયેલા સાતીનનો ભાગ પાછો મેલો થયો; તે કકો મેલો થાય કે બીજે બદલા કરવો. સફેદ સાતીનનાં છુટને જલ કાગળમાં વીટાલીને રાખવાં બેઠવો. એ લાંબા વખત સુધી ખરાબ નહીં થાય તેમ રાખવાં હોય તો જલ કાગળમાં વીટાલી તેપર નરમ ગાદી વીટાલવા, કે જેથી દવા અંદર નહીં રહે નહીં; આમ કીધાથી છુટ પીલાં થતાં અટકશે.

સી સ્ટ ૨ દો રા .

બાસાલી કુડું'બની સ્ત્રીઓ સીવાય સીસ્તર દોરાજ એક પસેપકારી નાર છે, કે જેણીને એક બાવલાંનું માન ઇંગલંડમાં આપવામાં આવ્યું' હોય. તેણીના પીતા એક ધર્મશુર હતો અને તેણીના ભાઈ માર્ક પેત્રીસન ઓક્સફર્ડમાં એક પ્રોફેસર હતો. તે કહેતા હતા કે તેની બેઠેન દોરા “સચાહને પણ શણગારના” માહતી હતી. ૩૫ વર્ષની વયે ‘જેગલો’નાં એક મંડળમાં તેણી ભેડાઈ હતી, અને લાંબી તેણીને “વાક્સેલ”ની ઇસ્પીટાલમાં માર્ક માણસેની માનવત કરવા મોકલાવવામાં આવી હતી. તે ઇસ્પીટાલની કમીડીનાં તેડાંને માન આપી તેણીએ લાંજ રહેવાનું કમુલ

હવું હતું. સીસ્તર દોરા અને મીસ નાઈટીંગેલ વચ્ચે મુકાબલો હવે તો આપણને માત્રમ પડશે, કે પેદલી જરૂરની વખતે પોતાની મરજીનો ભોગ આપનાર પણ સત્તા અને કીર્તિને આદારી અને પોતાની થતી વખાણમાં મુશ્કેલ તથા મગરૂર હતી. તેણી ધણી ધર્મી હતી, અને ધર્મને લગતાં મંડળોની ધણી શોખીન હતી, અને તેને ખાતર પોતાની રાતની આસપાસ જોઈવાને તૈયાર થતી હતી. પણ તેણીને તેણીની મરજી મુજબજ આલવા દેવામાં આવતી. કોણે વચે પડતું તેણીને મુદ્દમ પસંદ હતું નહીં. ખીન્ન હાથ ઉપર, મીસ નાઈટીંગેલ ખીનસ્વાર્થી અને ક્રૂર પોતાનાં અંતઃકરણને સતોષ આપવા માટે સખત મેહેનત કરનાર હતી. કોણ દરદીની બંતે માવજત કરવાનું, કે દીકાસો દેવાનું, કે તેમને મોટાના ઉપકારના સપુત્રે સાંભળવાનું તેણીના નસીબમાં ન હતું, પણ સધળા જમાના અને સધળા મુશ્કેલોના દરદીઓની માવજત કરવાની કેળવણી આપવાની રીત તેણીની બીનસ્વાર્થી મેહેનતને આભારી છે.

૧૮૭૫ માં “વાઈસેસ”માં ક્ષીતજાતો રોગ ચાલતો હતો, ભારે તેણીએ ઇરિષ્ઠાલનું સપથું કામ એક ઉલ્લેખની મદદથી કરવાને માથે ઉઠાવ્યું હતું. તે વખતની સીસ્તર દોરા માટેની કેટલીક બીનાઓમાં સહસપાત ધણી છે, પણ તેણીની આંશ મેહેનત, અને દરદીઓ તરફના આદ માટે તો કમી હક નથી. જ્યારે તેણી ક્રૂર ૪૫ વર્ષની હતી, ભારે ખરપસાનાં દરદી મરણ પામી હતી. તેણીનાં મુરદાની પેટી તેણીએ માવજત કરી સારા રૂકા રેમવેના ૧૮ ઉલ્લેખની બે ઈંચી હાઈ ગયા હતા, અને વાઈસેસની મરપેરિશનના પ્રમુખ તથા સમાસદો અને ખીન્ન સંકેટો લોકો તેણીને છેલ્લું માન આપવા ગયા હતા. આઠ વરસ પછી મીં બી. લીચમસનનું બનાવેલું સીસ્તર દોરાનું આવડું ઉપ્પું કરવામાં આવ્યું હતું, કે જેનું મીત્ર અંગેએ મથાળે આવ્યું છે.

RICH.

દીકાનતર અને પાણીની ખાદલીઓ સાફ કરવાની રીત—કપમાં ધોવાના રોડાખારના નાદના ઠકા કરી તે તથા સરો બાહરીમાં નાખી ખુબ લીલવડું, પણ બાહરીને જુલ કેટા નહીં અથવા હાથ વરી પણ તેનું મોઢું ખાંડનું નહીં, નહીં તો કાપી નાખી; મધમક હતો એક વખતે બરી રોડાએ એક મોટા વખતે બરી સરો હોવા. આ મેકવણીથી બાહરીઓ ધણી જલદી અને તલન સાફ થઈ જાય છે; ભાર પછી રોડાનું પાણીએ ધોઈ નાખવી. બીજી રીત એ છે કે, આદર્શ પાતરને ઘોળાં ગરમ પાણીમાં બીલવીને બાહરીમાં નાખી જ્યાં સુધી સાફ થાય ત્યાં સુધી બાહરીને લીલવ્યા કરવી, પછી રોડાનું પાણીએ ધોઈ નાખી સાફ કરવી. બીજી રીત એ છે કે, કાપા ખેરેલાં ઝીણા ખીણા હટા કરી ઘોળાં પાણી સાથે બાહરીમાં નાખવા, અને જ્યાં સુધી સાફ થાય ત્યાં સુધી ખુબ લીલવ લીલવ કરવું. પછી સાફ પાણીએ ધોઈ નાખવી.

કોખીને વાસ ચાટકોંધવાની રીત—કોખીને જાડી વેળાએ જે ખરાબ વાસ નીકળે છે તે ઘરમાં આવતો ચટકાવવા મદદ પાણીમાં એક હાંડો અને બલું સરખું નીમક નાખવું, તથા તપોતીનું દાંણું ઉપાડું રાખવું.

સુનાને મુળની વાર્તા

પ્રકરણ ૧૦ મું.

આલખડી ઓપ્રાયન.

જ્યારે જોન લાઈલેરીના ઝોરડામાં દાખલ થયો, ભારે મીં ઓપ્રાયને સમાગ કરી, “સાહેબજી” તે બોલ્યો, “આજે કેટલી ધંકી છે.”

“હા! આજે બહુજ ટાહાડ છે,” આ બોલતાં તેણે એક પુરસી બતાવી કહ્યું, “આવો મીં ઓપ્રાયન, બેસો.” “હું કંઈ બેસવાની જરૂર નોતો નથી, જે મને કહેવું છે તે હું ઉઠો રહીને કહી શકીશ! હું જે વીરો કહેવા માગું છું તે વીરો તમને ચેતાવવા તો મારી દીકરી ડોરોથીએ મને આડો મોઢો છે.” એવો મીં ઓપ્રાયન આઠડું બોલી રહ્યો તેવોજ જોન સમજી ગયો કે, તે એમી વીરો કંઈ કહેવા આગ્યો છે, પણ પાછો થોડો વખત વીચારે હવે પછી તે બોલ્યો, “જો તેમ કંઈ કહેવા માંગતા હોયો તો આડો આવો, આ જમામાં આપણી વાત વચ્ચે કોઈ ખતમ કરનાર નથી.”

“હા! મીં જોન, તમારી સાથે મને ધણી આગમની વાત કરવી છે,” મીં ઓપ્રાયન બોલ્યો, અને પછી પોતાનું મોં તુલતાં કહ્યું “મીં જોન, હવે મારું સાંભળો, આજ પછી મારી દીકરી સાથે તમો ફરશો હરસો નહીં, અથવા કોઈ પણ દીનસે મળશે નહીં, કારણકે હવે એમાંજ આખર સમાપતી છે.” જોન પોતાની નજર નીચી કરીને બહુ મુશ્કેલામાં પડ્યો. “મીં ઓપ્રાયન, હું બહુજ દુઃખી છું,” તે બોલ્યો.

“તમો દુઃખી છેઓ અથવા ધંકી તેમાં મને કમી ફાવશે નથી. કેલેવન છે તેમ પેટમાં ઊંચરને હોડી મુકવે, પછી તેની પાછળ બીલાડીને દોડાવવી, અને વળી દુઃખી થતું કે બીલાડીએ ઊંચરને પકડ્યો નહીં. ડોરોથીએ મને કહ્યું જે “મીં જોનને ઘેર જઈને કહેવું કે હવે પછી તમોએ એમીને મળવું નહીં.” હું તેણીની સલાહ પ્રમાણે સદા ચાલતો આગ્યો છું, અને મારી મોહોરદાર મરી ગયા પછી એજ માસ આખા ઘેરનો કારખાર ચલાવે છે.”

“મીં ઓપ્રાયન—” જોન બોલવા જતો હતો, પણ તરતજ મીં ઓપ્રાયને હાથની ઈસારાથી તેને રુપ કાપ્યો.

“જરા થોભો! મીં જોન, મેં મારી વાત હજી પુરી કરી નથી; વળી ડોરોથીએ એજ પણ કહ્યું કે હવે પછી તમોએ કોઈ દીકસે પણ એમીને મળવું નહીં—અને જે મારા તો તેણીનું સાફ ઈચ્છતા હોયો તો?”

“એમને શું?”

“એટલે એમ! મારા મેહેરખાન, કે જે તમે એમીને પરજુવા માગતા નહીં હોવો તો એકદમ હવે તમારું જવાબ આપવાનું બંધ કરો, જે તમે મારી દીકરીને પરજુવા માંગતા હોવો તો હું ખુશીથી એમીને તમારા હાથમાં આપું, અને એમાં હું કંઈજ વાંધો લેવું નહીં.”

“હું કદત એટલુંજ કહેવા માગું છું કે—” જેન દેખઈતા કુખ અને ચુરસાથી બોલ્યો.

“તમે હુખી છેઓ!” જેને અપુરું મુકેલું વાક્ય તેણે પુરું કર્યું.

“વાર મીઠો જેન, જે તમે હુખીજ છો, તો એક પ્રમાણિક માણસ પ્રમાણે વર્તો: મારા મેહેરખાન, તમે જુલો છો તો ખરા કે તેણી નખાઈ ગઈ છે અને તેણીને વધુ હુખી નેવા હું ઈચ્છતો નથી.”

“મીઠો એશખાન,” જેને બોલવા માગ્યું “જેમ તમે તેણીને એક નીંદાવ બાળક ગણો છો, તેમજ અને પણ તેણીની જુલુજ દયા આવે છે, અને વળી હું-હું-તેણીને આદતું-આદતું છું, પણ હું ધારું છું કે તમને ખોટું લાગે તેવું મેં કંઈ કર્યું નથી.”

“પણ હમણા તો તેવુંજ થયું છે! જુલો મારા મેહેરખાન, એક ભતતો રોમ થાય છે, જે રોમ યાથી માણસની ઉંચ જતી રહે છે, હુખ તરી નબ્બ છે, અને મોડાંપરની રવાની ઉડી નબ્બ છે; તેમજ મનો જુલો છે અને મારી એમી દાસ એ રોમથી પીડાય છે, એટલે નથી તેણી બરાબર ખાતી કે નથી બરાબર સુતી, પણ હું જેવું છું કે તે રોમ તો તમેજ છો, એમ હું કહું તો માલો! મોટાં એ મારી બેડી ઉમતા સુરજ જેવી હતી, પણ હમણા તેણીને શું થયું! તે છેકરી કાણે એટલો બધો ફેરફાર કરીને તેણીની જીંદગીને સંતાપમાં નાખી? હું એ બીશે તમને કહીશ મીઠો જેન! તે તમેજ છેઓ અને તમેજ તે છેકરીની જીંદગી ધુગમાં નાખી.”

“નહી! નહીં! મીઠો એશખાન, તમે કહો છો તેટલો બધો હું હોય દેવા લાયકનો નથી!” જેને બહુ દુઃખી આસાને ચોરડામાં આગ તેમ ફરતાં કહ્યું.

“બાકે તેથી વધારે દેવ આપવા તમને ઘટે છે, એમ હું ધારું છું. રોડેશીએ મને કહ્યું કે ‘આવજી એને એમ કહેજો કે તે’ મારી મેહેનને સદાની દુઃખી કરી છે,’ અને આજ તેણીના બોલો હતો.”

હજી પણ જેન દુઃખમાં બહુ ગીરફતાર થઈને ફરતો હતો. “મીઠો એશખાન, મેં જે આવીયારી પ્રમથું બસું છે, તે માટે જે તમે માંગશો તે આપીશ, અને આ મારા બે-લવાપર તમે વીશ્વાસ રાખો.”

“વાર એ વાત તો તમે રહેવા દેવો,” મીઠો એશખાન પોતાનાં મોડાં મજબૂમાં અને હાથો નાખતાં બોલ્યો. “પણ મને એક વીચાર સાચો લાગે છે, અને તે એ છે કે, જે તમે મારી છેકરીને મુખી કરવા માંગતા હોવો, તો હું તમને તેણી સાથનાં તમારાં લગ્નને દીવસે જે હજાર પાંડો આપીશ, જે મારી પાસે જેકમાં પડ્યા છે.”

“હું તેમ કરી શકતો નથી, મીઠો એશખાન, હું તેમ કરીશ નહીં” જેન ફરીથી બોલ્યો.

“શું તમે તમે કરી શકતા નથી?” મીઠો એશખાન જુલુજ મોટાથી અને ચુરસામાં બોલ્યો, “તમે શું એમ ધારો છો કે તમે તેમ કરી શકતા નથી? તમે જે છેકરી સાથે છથી વધુ માસ વેહેવાર રાખ્યો, અને જેણી પાસે જે હજાર પાંડો છે, તેણી સાથે શું તમે પરજી શકતા નથી?—એ પરજી મને જણાય છે કે તમે જુલુજ આપવાપર્યા માણસ છેઓ. તમે એમી સાથે પરજુવામાં શું વાંધો જુલો છો? મારી છેકરી ખુબસુરત છે તેમજ એણી મુના જેવી છે. જુલો મીઠો જેન, જે તમે એમ કરશો તો—” જેન પોતાના અને હાથ મારી માટે લખાવી તેને બોલતો અટકાવી બોલ્યો. “એમ બને એવું નથી. મીઠો એશખાન, મને માફ કરો!”

“શા માટે નહીં,” એશખાન જુલુજ મોટાથી બોલ્યો, “શા માટે નહીં તે મને કહે! શું એ છેકરી જેતરમાં જન્મી હતી, અને તારો જન્મ મેહેરખાં ઘરે હતો, તેટલા માટે. નહીં? જે એમ હોય તો એનો વીચાર એમી સાથે દોરતી પાડવા મગાઉજ કરવો હતો.”

જેન જુલુજ મક્કમ રીતે બોલ્યો “મીઠો એશખાન, હું હજી કરતાં વધારે ગરીબ છું!”

“તેટલાં માટેજ હું તમને જે હજાર પાંડો આપું છું, એક તમારાં જવા આજસુ અને વગર કામના માણસને જે હજાર પાંડો તો હજી કરતાં વધારે ઘઈ ગયા છે!”

જેન મીઠો એશખાનપર ડોળા કકડાવતો મુગો મુગો બોલો રહ્યો. હજીથી પોતાનો સાદ વધારે લખાવીને એશખાનને બરાડ મારી “શું તું મારા સવાલનો જવાબ નહીં આપશે? રોડેશીએ કહ્યું જે ‘એમી પાસે તમારા સવાલનો જવાબ માગજો’ પણ મેં જુલુજ પ્રયત્ન કર્યો હતો તું કેમ બોલતો નથી? અને તું જુલુજ ઉંધો અને અજુસમજ માણસ જણાય છે.”

“હું તમને કહું છું કે એ જીલકુલ બની ચકનાર નથી, અને જે હજાર પાંડો તો એકજ કરજદારને બસ થશે,” જેન ફરી ફરીથી બોલ્યો.

“સારે જે તું મારા લીટી સાથે પરજુશે તો તું એક આપવાપર્યા, બીજારવા જેમ એક નીચમાં નીચ માણસ ગણાશે.” આ બોલવું પુરું થયું તેટલામાં તે ચોરડાનું ખાણું ઉપડ્યું, અને મીડીસ રીડસ એકદમ ધસી આવી.

“શું છે જેન?” તેણીએ ખીજવાઈને કહ્યું, “મીઠો એશખાન, જે તમારી વાતમાં હું કંઈ ખતમ કરું તો મને માફ કરજો, પણ તમે એટલા મોટે બોલો છો કે કદાચ મારો ધણી વધારે મોંઘો થઈ પડશે, અને તમને તેની લડકી પડેલી હાલતની તો બગર દરોજ. ડાક્ટર કહે છે કે જે વધારે મગજ થઈ શોળાશે તો તે એકદમ મરી જશે.”

“હું તેમજુને વધુ દુઃખી કરવા ઈચ્છતો નથી,” મીઠો એશખાન બીજો બોલતાં કહ્યું, “પણ બાઈસાહેબ, આ તમારા

છાકરાને—“મીંડો ઝોઆપન મેહેરબાની કરી એટલા મોટે ના બોલો, ખરેખર મારા ધણી બહુજ ગાંધા છે, અને જે તમને કંઈ કહેતું હોય તો મારે ખાતર મેહેરબાની કરી બીજી વેળા આપણા તો હુકમર થશે.”

“કાંઈ બીજી વેળા?” મીંડો ઝોઆપન બોલ્યો, “એવજુ પશુ પોતાના છોકરા નેવાંજ આપરવાર્ધા છે! મીંડોસ રીડક, હું તમને કહું છું કે તમારો છોકરો એક છુન્ના માથુસની પોટે વસતો છે.”

મીંડોસ રીડકે કરગરીને કહ્યું કે “તમે તમારી તકરારું સેવક લાનવાને બીજી વેળા આપજો. અરે! મીંડો ઝોઆપન, મારીપર કયા આણો, અને હમણા તો જાવો—નહીં તો મીંડો રીડક.”

“વારું, ભારે હું જાઉં છું.” મીંડો ઝોઆપન બોલ્યો, “જ્યારે તમારી ખુશીજ છે તો હવે વધુ વખત હું રહી શકતો નથી. પશુ જુનો મીંડોસ રીડક” આ બોલતાં તેણે જોન તરફ હાથ લંબાવીને બીકીક દેખાડી, “ફરીથી જો તમારો દીકરો મારી દીકરીને મળશે, તો હું એનું ધડપર માથું રાખીશ નહીં. હું એને કુવાને મેહોલેતે મારીશ, અને જો એ ન કહે તો મારું નામ ઝોઆપન નહીં!”

“વારું! વારું! મેહેરબાની કરી હમણા જાવો!” ફરીથી મીંડોસ રીડકે કરગરીને કહ્યું.

“હા! હા! હું જાઉં છું! જાઈ! સાહેજી! પશુ જુને તો હું ફીક સમજાવીશ” આ બોલતાં તેણે જોન તરફ જોયું “અને જો મારી દુકાનપર હું ફરીથી આવશે, તો ને મારેથી પછી ખનસો તે કરીશ.” એમ બોલી ધણીએક બીકીક દેખાડી આખરે લાંબી માત્રી ગયો.

જેવો તે ગયો તેજોજ જોન રીડક એક ખુસીપર ફસાઈ પડ્યો.

“મીંડો ઝોઆપન શું કહેતો હતો જોન!” તેની માએ કુવરા આપને પુછી. “અડધો કલાક થયો હું એના દુઃખ-બોલી બોલો સાંભળતી હતી, પશુ જ્યારે નીલીજ સંભળાઈ શકયા, ભારેમે તારા બાપની માંદગીનું બાદાણું લાગીને કાઢ્યો; કદાચ લીલીએ પશુ એ તકરાર વીશે સાંભળ્યું હતું. અરે જોન! એ બહુજ દુઃખદાયક છે.”

“હું એના બોલોને લાયક છેકાં-એ ને બોલ્યો તે બોલે બોમ ખડું છે અને એના કરતાં હું કાઈ રીતે સારો માથુસ નથી!” જોન પોતાની નજર જાંચી કહ્યો વગર બેઠાતો હતો.

“અરે જોન! એ તું શું બોલે છે?”

“મને લીલી સાથે પરણવાને જવાબી હક નથી.”

“જોની શું તું ગાંડો થયો છે?” મીંડોસ રીડકે જાહુ દુઃખથી કહ્યું, “તું તો ખરો ગાંડો જા-યો છે-પશુ તું તો મીંડોસ લીલી સાથે અદરારું ચુક્યો છે.”

“હા! માયજ એ વાત ખરી છે! પશુ અને જાજીની તેમ કરવું પડ્યું છે” જોન તેની માતાનાં મોં તરફ જોઈ બોલ્યો, “વળી તે વખતે હું આ વાત વીસરી ગયો હતો. આ મારી આજરે સમજાવી વાત વીસરી ગયો હતો.”

“હું હમણા જઈ લીલીને એ વીશે કહીશ અને પછી—”

“ઓ! જોન” મીંડોસ રીડકે તેનો હાથ લાંબો કરગરીને કહ્યું, “તું તારી માનું કહ્યું નહીં માને? તું તારાં ગરીબ માથાપને દુઃખી કરવા માગે છે? કહે છે તો ખરો કે કરનદારે પોતાના પૈસા માટે તજાબી રહ્યા છે, અને થોડા વખતમાં આપણીપર એકદમ હુમલો કરશે, અને તે અજાણ પોતાનું સંપત્તિ ધન આપી શકશે. જો એમજી જુને કરવાનું હતું, ત્યારે શા માટે પેહેલાં તેણીને કહ્યું નહીં. જોણી સાથે તું કોઈ દીવસે પરણી નહીં શકે, તે છોકરીએ જુને વચન આપ્યું છે! ભારે કંપ અમથી ધીક કરીને તારાં માથાપને દુઃખી કરે છે. જો એમીને બાપ પૈસાં માગશે, તો મીંડોસ લીલી આપવાને કણુસ કરશે.”

“હા! હા! તે બધી વાતો ખરી છે પશુ—”

“ભારે મારા વહાલા, મને કહે કે આ વાત લીલીને કાને પડ્યા તું દે નહીં! અરે! મારા વહાલામાં વહાલા દીકરા—” તેની પાસે મીંડોસ રીડકે જાઈને જાને હાથો પોતાના હાથમાં લઈને કહ્યું, “આપણું સારું નામ તું ધુજળાં ના મેલ અને કંઈગી કરી જો તું એણીને—”

જોને આજો કંઈ ઉત્તર વચ્ચે નહીં; તે વીચારવા લાગશે કે કદાચ મીંડોસ-કંઈ સલાહ આપશે.

“વારું, મને બીજું કંઈ ભેદનું નથી, પશુ વચન આપ કે તું એ વાત લીલીને કહે નહીં. અરે! જોની મારા વહાલા, જ્યારે તારો જગા થયો હતો ભારે હું મરતી મરતી બસો હતી-અને જો તેજ વેળા હું મરી મરું હોત, તો સારું થને કે આપું દુઃખ અને જોયું પડને નહીં. એક જામી પંકતીનું માથુસ નીચી પંકતીની છોકરી સાથે ગરબું, એથી ખરાજ દુઃખ બીજું-કાંઈજ નથી.”

“તેની કંઈપણ દરકાર કયો વગર હું એમી સાથેજ પરણીશ.” જોને બહુજ મંજીરે પડીને કહ્યું. “પશુ એ વીશે હું મોડો વખન બીચાર કરીશ, અને જોનશ કે શું કરવું! હાલ તમે આવીથી જાવો.”

“મને એવજુજ કહે કે આ વાત તું લીલીને કહે નહીં, પછીજ હું આવીથી જતી રહીશ” મીંડોસ રીડક બોલ્યાં.

“હમણા હું તમને વચન આપું છું કે આ વાત લીલીને કહીશ નહીં, પશુ મને લાગે છે કે હું મીંડોસ-સને જાઈ મરું.”

“હા! હા! એ તારી વાત ખરી છે” મીંડોસ રીડકે પોતાનાં આંસ જીવ્યાં કહ્યું, “જોન એકદમ તેને મળ, તે એક એવો માથુસ છે કે એનો છોડા વેહેલો લારજ. જોન, હવે હું જાતું છું. લીલી પોતાના પીચાઈને મળવા જાય છે, કે જોને મીંડોસ લીલી સાથે થોડી વાતો કરવી છે. લીલીએ જોને જોતરના આપણે સ્વં આપાને માટે તેડ્યો છે, તેથી જો તું વેહેલો આવે તો ફીક! હું લીલીને કહું કે તું નોરનનટન જાય છે.”

“તમે કહેશો તો વધારે સારું થશે-અને વળી હું દીસ-પડને જોસ મોંઝોતો નથી-હા! માયજ તમે લીલીને કહે કે હું જાઉં છું.”

આ બોલતું ઘઉં રહ્યા પછી મીસીસ રીડઝ લીલીને બોલા ગઈ, અને ફરી એક વાર બેન પોતાના વીચારોમાં ગરક થયેલા એકસા પડ્યો. ફરીથી તે પોતાને સાંત પાડ્યા ગાંઠે જોરડામાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. બે તે એક પૈસાદાર માણસ હતો, તે તે જરૂર એમી સાથે પરણ્યો. પણ હાનની તેની હાનત બહુજ બરાબર હતી, અને એમી પાસે એટલા પૈસા નહોતા કે તેણી તેનું શરૂ કરવું પણ આપી શકે. હવે તેણે વધુ વખત ન લગાડતાં મીંડે સોરન્સને જઈ મળવાનું મન કર્યું. મીંડે સોરન્સને લાંબા જઈને મીંડે આશ્ચર્યનું બોલા ધણી પૈસા આપવા એવું તેનું મન થયું. બપોરે તે નોરમનટન જવા માટે કપડાં બદલવા ગયો, તેવીજ તેની મા લીસી તરફની એક મીડી સાથે આવી. આ મીડી વાંચીને તેને પોતાના ગળામાં ચુક્યા પછી નોરમનટન જવા તે નીકળ્યો અને લાંબા જઈ મીંડે સોરન્સની સમાલ બેવાનો દરવાજો કબો.

પ્રકરણ ૧૨મું.

સુચવાદમાં પડેલા બેન.

થોડા વખતમાં બેન બહુ ઝડપથી નોરમનટન જઈ પુગો, અને પછી મીંડે સોરન્સની જોડીમાં જવાનું મન કર્યું, પણ તેવજુ લાંબા નહોતા. તેવજુને બહુ બેરમાં ત.વ આવી હતી, અને તેથી તેવજુ આજે આસીસમાં આજ્યા ન હતા, એમ તેવજુના વડા કારભારીએ કહ્યું.

બપોરે બેને આ સાંભળ્યું, સારે તેને જરા રીસ ચડી. મીંડે સોરન્સનું ઘર નોરમનટનથી ત્રણ ચાર માઈલને છેડે હતું. બેનને તેનું ઘર ખરાબ હતું, પણ લાંબા જવાનું તેનું મન થયું નહીં, કેમ કે માંદા માણસને તાસ આપેલાં એ રસત નહીં એવું ધાર્યું, તેવજુ બેનને આજની વાત કહેવાની જરૂર જણાઈ, અને તે લાંબા નીકળ્યો. આખરે તે મીંડે સોરન્સનાં સુંદર ઘર પાસે આવી લાગ્યો. તે એક મોટું કુશર ઘર હતું, જે ત્રણ ચાર મેટરની વચ્ચે આવેલું હતું. તે ઘરની આસપાસની સઘળી મીંડે દેખાડતી હતી કે તે એક સારો પૈસાદાર માણસો હતો, અને આ જગ્યા બહુજ રમણ હતી. થોડાજ વખતમાં મીંડે સોરન્સને એક સુંદર દીવાનખાનામાં બેઠો બેઠો, જ્યાં આતશ પોતાની પુર રેશમીથી સજાગતો હતો. તે ઘરડા વખતે એક લાંબી ઈંચીયર પર બેઠો હતો, અને એક છત્રી નાગની ખુચસુરત કુત્રી પાસે હતી.

બેને બેન ઘરમાં ગયો તેવીજ પેલી કુત્રી બોલવા લાગી, કેમકે તેણીને પારકાં માણસો ગમતાં નહોતાં. મીંડે સોરન્સ બેનનાં મોંમાં સામે બેઠીને હસ્યો અને તેણે પોતાનો હાથ લગાવીને ખુરશીપરથી ઉઠતાં કહ્યું, “કેમ મારા વંદલા દીડર, આજે અહીં કેમ આવ્યું થયું ? હું ઈચ્છું છું કે કંઈ માઠા સમાચાર તો તમે કહેવા માંગતા નહીં હોવો!”

“હા! મીંડે સોરન્સ, હું દુઃખી છું, કંઈ તેવીજ વાત બની છે,” આ બોલતાં તેણે બહુ દુઃખ અને શરમથી નીચું બેસ્યું.

મીંડે સોરન્સે બહુજ ઉતાવળમાં પુછ્યું, “હું ધારું છું કે કંઈ મીસ લીસી વીશે તો નથીજ?”

“નહીં! નહીં! મીસ લીસી વીશે તો નથી, પણ-બેને એ વાત કરતાં બહુજ શરમ લાગે છે, મીંડે સોરન્સ-”

“નહીં! નહીં! મારેથી તમને શરમાવું બેઠ્યું નહીં” તે ધરડા વગરે હસીને કહ્યું, “મીંડે બેન, તમારો દગરો કાઢી નાખો, અને આતશ આગળ આવી બેસીને બંધી વાત મને કહો. હંમી, હવે તારાં બોલસું બંધ કર.” પછી મીંડે સોરન્સે ચંગ વગાડ્યો, અને બપોરે નોકર આજ્યો સારે તેને એક ગ્રાસ શેરી અને થોડી બીસક્રીટ લાવવા કહ્યું.

બેને તે શેરીનું ગ્રાસ ખીપું, અને પછી થોડો વખત વીચાર કર્યા કીધો.

“આજે મીંડે બેન, તમારી વાત સાર કરો!” તેના શીકા બેહેરા સાચું બેઠીને મીંડે સોરન્સે કહ્યું.

બપોરે તેજો વાને વજગ્યા હતા, સારે આપણે આપણી નજર ડીસપડ તરફ ફેરવીએ, જ્યાં મીસીસ રીડઝ, ફ્રેંક, અને લીસી તરતનાંજ આજુ ખાઈ રહ્યાં હતાં. ફ્રેંકે ફુનિયાનું દુઃખ રાખ સર્વે વેડ્યું હતું, અને હવે પોતાની વાત લીસીને કેમ કહેવી તેના વીચારમાં હતો. તેની આજની સુસાહનાથી મીસીસ રીડઝ બહુ ખુશ દીસતી હતી. હવે તે પોતાની વાત સાર કરવાને લીસી પાસે ગયો. “લીસી, હું તારી સાથે થોડી વાત કરવા માંડું છું, અને મીસીસ રીડઝ આપણને થોડા વખતની રજા આપશે તો આપણે સાથે આસતાં ફરવા જઈશું, અને તું તારો ગરમ બ્રોડો બ્રોડો લે, કેમકે આજે બહુજ થઈ છે.”

આ સાંભળી લીસીએ આનાકાની બતાવી. તેણી મનમાં સમજ કે કદાચ મીસીસ રીડઝને બરાબર લાગશે; એટલામાં મીસીસ રીડઝે તેણીનાં મનની વાત પામી જઈને કહ્યું “લીસી, આજે હવે કરતાં વધારે થઈ છે, અને હું ધારું છું કે તું બહાર જઈ શકશે નહીં.”

“કેમ ફ્રેંક, તમે મું ધારો છો ?” લીસીએ પુછ્યું. પણ આ બોલેલા ફ્રેંકને અચ્ચગમતા ઘઈ પડ્યા.

“લીસી, જેમ તારી મરજી” ફ્રેંકે ઉત્તર વાળ્યો. પણ કદાચ ફ્રેંકના મનમાં એવું આવે, એમ ધારી આખરે લીસીએ તેની સાથે જવાનો વીચાર કર્યો.

“મીસીસ રીડઝ, અમને થોડા વખતની રજા આપશો ?”

આ તેણીનું બોલતું મીસીસ રીડઝે ખુશીથી કહ્યું કીધો પછી તેજો જાને જણ્યું જવા નીકળ્યાં, અને પાંદડાં વગરના ગ્રોસ હેલ્થથી આલવા માંડ્યું. જ્યાં સુધી મીસીસ રીડઝની નજરથી તેજો દુર થયાં નહીં, લાંબા સુધી કેપટન ડીસપડે પોતાની વાત સાર કરી નહીં. થોડા વખત પછી તે બોલ્યો, “લીસી હું તુને કંઈક શીખામણના બે બોલો કહેવા માંડું છું, જે સાંભળી તું ચુરસે થશે નહીં, કેમકે હું તારો અતસગનો બેસી યાજ છું તથા એ શીખામણ મને દેવીજ નહીં છે. લીસી, તુને યાદ તો હશે કે થોડા દીવસની વાત પર તે મને

કહ્યું હતું, કે તું આ ધરડીના છોકરા સાથે અદાર્થ યુદ્ધ છે, પણ હું ધારું છું કે તું તેની વનજીવિની અનુભવી દરો.”

“અલખત, હું તે જાણું છું!” લીલી બોલી.

“સારે બસ! હું હવે તે વીરે વધારે એકાદીસ નહીં, પણ લીલી, મને રચને પણ નહોતું, કે તું એક એવા છોકરા સાથે યુદ્ધ કરી, કે જેની નીલા આંખ શહેર કરે છે!”

“ફક્ત, હું તમારા બોલવાનો અર્થ સમજી શકતી નથી; જો તમે એમ કહેવા માંગતા હોવો કે તે ગરીબ છે, અથવા કન્યાદાર છે, તો તે વીરે હું જાણું છું; પણ એમાં તેનો શો વંક?”

“લીલી, હું તારો દયાળુ રચના સારી રીતે જાણું છું, પણ તે બારે બાર કન્યાદાર છે, તેનું ધર અને ધરમાંની બીજી સઘળી જાણ્યો, એટલે જમીનપરની સાદરી વરીક ગીરા યુદ્ધ છે, એટલુંજ નહીં પણ તેણે એક ગરીબ છોકરીને નારાજ કરી છે.”

“તમારા કહેવાની મતલબ શું છે, તે હું બરાબર સમજી શકતી નથી, તે માટે મને ખુલાસાવાર કહે!”

“જો બીનાનો વધુ ખુલાસો જો તું માંગતી હોય તો જોનને પૂછી જોને કે એની આજ્ઞાપન કોણ છે? અને તે શું બોલશે આપે છે તે બાબત જોને સાંભળજે.”

“ફક્ત, તે હું કમુસ કરતી નથી અને કરીશ પણ નહીં.”

તેણીએ બહુ દુઃખ સાથે કહ્યું.

“તેની સમ્માર્થ તુંને આગળ આમતાં ખજાર પડશે, પણ તે વીરે હવે વધુ બોલવાનો વખત નથી, કેમકે તે પોતેજ આંધી આવે છે.”

લીલીએ એકદમ ઉપર જોયું, અને તેણીએ જોનને દુરથી આવતા દોઢા; તે ધોડાપર બેસીને આવતો હતો. હમણાં ત્રણ વાગ્યાનો સુમાર થવા આવ્યો હતો, જ્યારે બે કલાક પછી પેલી છોકરીને મલવાનું વચન આપ્યું હતું. તેને આવતાં જોઈ, કંઈ બાંધુજી નહીં હોય એવો કેપટન ડીસપેન્ડે દેખાવ કાઢ્યો.

જ્યારે જોન મીઠું સોર-સને લાંબી નીકળ્યો, સારે તેનો વીમાર જલદીથી ધર બંધ સઘળી વાતોથી પોતાની માને વાકે કરવાનો હતો, પણ હવે જ્યારે લીલીને તથા તેના પીતાઈને રસતામાં ફરતાં દોઢાં, સારે તે પુત્ર થવાને બદલે દગબીર થયો, કેમકે આં તેને કામી થયું પડ્યું.

“મીઠું જોન, તમારું કામ પૂરું કરી આવવા?” ફક્ત પૂછ્યું.

“લીલીએ મને પૂછ્યું કે તમે કંઈ કામસર નેતરનનન ગયલા હતા?”

“હું લીલીને કંઈ કહેવા માટે આહી આવ્યો હતો,” ફક્ત બોલ્યું જરી રાખ્યું. “પણ હજી મારું કહેવું કે પૂરું કાંઈ નથી, અને એમો તમને કહ્યો વખત પોતી કીધું નહીં,” તેણે હસતા ચોંટરાંથી જોન તરફ જોઈને કહ્યું.

આ સાંભળી જોને બહુ ગુસ્સાના ડોળથી કહ્યું, “લીલી, હું પાંધરો ધર જાઉં છું, માટે તું મારી સાથે નહીં આવજો?”

“જો તમારી ગરજ હોય તો હું તમારી સાથે આવવાને તઈવાર છું.”

“એમ કરશે તો વધારે સારું! હું મારું છું” કે તું મને માફ કરશે, કેમકે વધુ વખત સુધી હું મીઠું સોર-સને લાં રોકાવશે હોતો.”

આ સાંભળી ફક્ત હસ્યો, પણ આ તેનું હસ્યું કંઈ સુખ-દાયક નહોતું. “સાહેબજી લીલી, કેમકે હું રાત્રે એડીનખરે તરફ જવા ઉપકાર છું, અને હું મારું છું” કે તુંને પાછો વેઢેલો આવી મરીશ.

“સારે શું તમે આજે રાત્રે જવાના છો?” તેણી બહુ દગબીરીથી બોલી.

“હા! હું આજે રાત્રે જવાનો છું, પણ લીલી, હું તારો બહુજ ઉપકારી છું, કેમકે તારા નોકરો મને બહુજ મદદ આપે છે, હવે સાહેબજી!” અને આ બોલતાં તેણે શેઠકેડ માટે હાથ લંબાવ્યા. “મારી જે સારી સીપામથ છે તે તું વીસરી જતી ના!” હવે તે મીઠું કાંક પાસે ગયો, અને આજે હાથમાં હાથ મેળવ્યા પછી આમતો થયો. જોન પોતાના ધોડાપરથી ઉતરીને ધોડાની લગામ હાથમાં ધરી લીલી સાથે આમથ લાગ્યો.

ફક્ત બે વાત તેણીને કહી હતી, તે વાતથી જોનને વાકે કરવાની નેણીએ બહુજ હીમત કરી, પણ ફક્ત. તે બોલવાને તેણીની છમ ઉડીગ નહીં. આ ન બોલતાં તેણીએ ધોડીક બીજી વાતો કીધી, જેનો પ્રતીકર જોને દયાળુ રીતે વાળ્યો. તે પછી તેણીએ પેલી વાત કહેવાનો પ્રસા કરાવ કર્યો.

“જોન?—” તેણી બોલવા જતી હતી, તેટલામાં એક નાનો છોકરો હાથમાં એક મીડી લઈને એકાએક આવી લાગ્યો અને કહ્યું, “તમારું મીઠું જોન રીડમ છેઓ કે?”

“હા! હું છું” જોને ઉતર વાળ્યો.

“સારે આ મીડી તમારું નામની છે” તે છોકરો બોલ્યો. “અને તે તમારું હાથમાં આપવાનું કહેવું છે, અને તેનો જવાબ મંગાવશે છે!” આ મીડી લેતાં જોનનાં મોઢાંપર મગસા પંખરો, કેમકે પેના પેનસીલીથી લખેલા અક્ષરો કોઈનાજ નહીં પણ પેલી એની આજ્ઞાપનના હતા, અને તેમાં આ નીચલી બે લીડીઓ લખેલી હતી.

“જોન! હું તમારે માટે પોતી થાઉં છું, માટે જલદીથી આવી! કેમકે હું તમને જોવા માંડું છું. હાં એમો જો.

[સાંધવ છે.] સુભાષીં પુરેશદલ સુભાષા.

સીવવાના સાંચાને સાફ કરવાની રીત—સુખવા સાં-ધાઓ કેરોસીન તેલથી બીજી, થોડી મીઠોરે સાંચાને ઝટપથી ચલાવશે, સાર પછી બહુ તેજ કરતા વડી બરાબર ટુછી નાખવું, અને જે જાણેમાં સાંચાનું તેજ પુરવાની જરૂર હોય તે વા-ગમાં પુરવું.

આમદાંનાં સુદને લાસવવાની રીત—આમદું પોતું સાં-ધવા અને ફોડી જતું અકાચના માટે જુટપર જોરડું લગાડી બાર કલાક સુધી સુકાવા દેવું; મહીનામાં એક વખત આમ લગાડ-વાથી મુદ્દ મણી ઠકશે. આ પછી સાંધાપણ લગાડીને તે ઉપર લ-ગાડવાથી મજની પાકીસ થશે.

પ્રજ્ઞાની રાણી લુહસા.

સહી મુર્તિપુરકોની જનતા આગલા રેવાને માફ એક વહેમ મુરખમાં ધણે દેહશત ઉપજવનારો હતો. તે એ કે, ન્યારે કાંઈ નવું બાંધકામ કરવાનું હોય સારે ભાં એક નીંદા આદળીને ભોગ આપી તે દેહાણે તેને લોહી મેળવે; એટલા માટે કે તે બાંધકામ ઉપર અરાય શક્તિની-ભૂત પલીદની-બદનગર દુર યથ મેદરખાનીની નગર રહે, અને વહી તે મકાન લાંબા વખત સુધી મનજુત ઉછું રહે. પ્રજ્ઞાની લુહસાને જોયા એક ભોમમાં આપવા જરમન લોહીએ ધણું ચાહ્યું. જરમનીએ છત મેલવવા બાદ તેણીની ઘોરપર ફોદલો વાપરો લટકાવ્યો હતો.

પ્રજ્ઞાની રાણી લુહસાની કાકાણી અગળ જેવી છે. તેણીને માટે અને તેણીની બેદનને માટે લખતાં એક લખનાર જણાવે છે કે, ૧૭૫૩ ના મે માસમાં તેણી અને તેણીની બેદનને ન્યારે પરણી પી સારે “લગાધના ભયંકર દેખાવે” વચ્ચે તારાથી ગ્રજકાદ ભયું આકાશ હોય તેવો દેખાવ યથ રહ્યો હતો.”

૧૮૫૦ માં પ્રજ્ઞાની લુહસાએ ન્યારે એક મોખાનાંમાં નીચલા વિચારો દર્શાવ્યાસારે તે વાંચી ધણું જણું હેરત થયાં હતાં: “જે કોઈએ પોતાની શેડી આંસુ સાથે ખાધી નહીં દશે, અને જે કોઈ ગમગીન રીતે રાતે પોતાનાં ગીઝાનાં પર બેઠું ન હોય તેણે જોહાદ શક્તિ જતણી ન હોય.”

એક નાકાની વહાલી માનિતી સુખી રાણીના આ અગળ જેવા ખ્યાલો! પોતાની રૂંચતની માનિતી, ખાવોંદની વહાલી, સર્વેની લાડકી રાણીના ખ્યાલો આપાગંબીર ગમગીન કેમ? તેણીનાં એકાંત મકાનમાં ધણી વાર ફેંચ જળવાના અવાજે અંબળાતા, તોણી તેણીનું જયજય ધણું સુખ સાંતીમાં પસાર થયું હતું. ફેંચ પ્રગ્નસાકાને સાંધે ધણી વાર જર્મન પ્રીન્સોએ વ્યર્થની લડાઈ હતી કીધી, એવી આશામાં કે, તેઓના ફ્રાન્સના બાહ્યધને પાછો તખ્તપર બેસાડે; પણ પ્રગ્નસાકાને પસંદ કરનાર મુરખર મદરેલાઓપર કાંઈ એખલાં જર્મનીથી અસર થાય એમ હતું નહીં. જર્મનીને પ્રજ્ઞાએ મદદ કીધી નહીં. તેના એકલા પડવાથી તેને કટકે કટકે તોડી પાડવાની નેપોલ્યોનેને હીક તક ગથી. તે મોહકું શેઠર જે બેઝાઈને રહેતે તો પોતાનાં જ્વેર અને મદદથી ટકી રહેતે. પણ આ તો પેલી લાડકીના બા-રાવાલી વાત જેવું થયું. બારો છોડીને અંકેડી લાડકી તોડવાથી જેમ તુડી ગઈ, તેમ તે દેશ ન્યારે એખયું પડ્યું. સારે તેને તોડી પાડવા નેપોલ્યોનેને હીક તક ગથી.

આ બનાવ જોનાર બે જણું હતાં. તેઓને તે બેઝા ધણું દુઃખ થયું. પેહલાએ તે અનુભવી આંખે બેઝા, પોતાનાં કામ વચ્ચેથી બેઝા, પણ બીજાને તે વિષે

ધણું લાગ્યું. તેની પડતી બેઝા તેણીને દરગીરી ધણી લા-મતી. આ બે જણુંઓમાંનું એક તે પ્રધાન વાનરેન હતો, અને બીજો તે પ્રજ્ઞાની રાણી લુહસા હતી.

લુહસાની શેઠાદીનું પેહલું વર્ષ ધણું સુખ સાંતીમાં પસાર થયું. પ્રજ્ઞાની માદીનો વારસ તે લુહસાનો ખાવીંદ તેણીની દરેક ગરજ રાખતો. રૂંચત પોતાની આ ભવિષ્યની રાણીપર કરવાન હતી. કોઈ વેળા લુહસાને પોતાના ખાવીંદ સાથ દરગીર સંબંધી ખટપટ થતી, પણ જરાજ વાર. લુહસાનો ધણી ધણીક બાળકોમાં બેહરસીએ અને હીકો હતો; તે બીજાઓનું પાકવવા હમેશાં તેઓના કદ-વાથી ઉચ્ચ કરતો.

લુહસાને સસરો પ્રજ્ઞાનો શાહ મરણ પામ્યો, જેથી તેના બેઠાને પ્રજ્ઞાની રાજ લગામ લેવી પડી. પેહલાં તો આ ફેરફારથી તે બેઠાને કાંઈ મારું લાગ્યું નહીં. ન્યારે તેઓને દરગીરની રીતબતોથી કંટાએ આવતો હતો તેઓ પારેજમાં જઈ વસતાં, કે ન્યાં રાણીએ એક રાસ મકાન બંધાવ્યું હતું.

અહીં તેઓ ધણું સુખથી વસતાં હતાં. લુહસા તે ગામમાં ગરીબ લોકોની ધણી માનિતી થઈ પડી. તેણી ગરીબોને ખુશી કરવા તેઓને તરેહવાર બીજે અપાવતી અને ના-હાં બાળકો પોતાની જવાન રાણીથી જરાપી બીદલો થા-ગંબીર જનતાં નહીં. માનની લાગણી સાથ તેઓને લુહ-સાની હાજરી વખતે હસતો ચેહરો થતો. તેણીને સાદાઈ ધણી પસંદ હતી. ગરીબ લોકોના બોળા હસના ચેહરાથી “પેરેજની બસી ખાતું” તો ખેતાજ તેણીને જોડે માંબલવા પસંદ હતો તેણે “માનવત મહારાણી સાહેબ” તો ખે-તાજ તેણીને દરખાવતો નહીં.

આ સુખી દહાડા ધણા જરૂરી પસાર થઈ ગયા. જર્મ-નીને પાપખાસ કરી છત મેળવવાની દોડધામ તેણીએ શરૂ કરી, પણ પ્રજ્ઞા તેને બચાવી લેવા બહાર પડ્યું નહીં.

નવેમજર માસમાં પ્રજ્ઞાનાં રાજ રાણી તથા શેઠનશાહ એકેઝાંડે ફેરડીક ધી એટની કંચર પાસે આ રીતના કસમ લીધા; કે, “જર્મનીને મહાદ લાવનારાઓથી છોડવું” આ માનતા બર આવેલી બેવાને લુહસા છવવા પામી ન હતી. મરણ આગમન તેણીએ ધણું સેહન્યું હતું.

યોડા વખતમાં લગાઈ જોઈર થઈ. તે વેળા લુહસાની હાંમત ધણી હતી. પોતાનાં લશ્કરમાં શુર ઉપજવવાને તેણી અતિ ધણી મેહનત લેતી, અને તેથી વેળા પોતાના પતીને નરમ બેઝા તેણી દુઃખી થતી હતી. એક વેળા તેણીએ રજીમેટના કર્નલનું કાંમ આપે લીધું અને લોકમાં ધણું શુર ઉપજવું.

ન્યારે જર્મની દુઃખથી મોહકું થઈ છુટાપણાના રાગ વગ્નહતું, સારે બીચારી લુહસા ત્રણ વર્ષ આગમનની મરણ પામી હતી.

લુહસાની સાથે હમેશાં નાસ્તો લેવાની તેણીના ખાવીંદને ટેવ હતી; એક વેળા ન્યારે તે લુહસાના ઓરડામાં બાપસ થયો સારે તેણે એક ટેબલપર એક ટોપી મુકેલી બેઝા, જે તેને તમામ નવી લાગી.

તેણે મશકરીમાં તે ટોપીનું દામ હુણસાને પુછ્યું. “આ ટોપીનું દામ શું?”

“બાનુંએના પોશાકની કીમત પુછવાનું મરદાને કામ નથી. તેઓને તેમાં સહમત નહીં, અને વળી તેઓને હમેશાં તે ધણું બારી લાગે છે;” હુણસાએ જવાબ દીધો.

“તોખી આ ટોપીનું દામ અને કહો, તે હું જાણવા માગું છું!”

“હીક, એ ટોપી મેં સસ્તામાં પડાવી લીધી છે. ફક્ત દશ રૂપા એ ટોપીના મેં આપ્યા છે.”

“તેટલી મોઢદી રકમને તમે ફક્ત કહોઠ બાનું?” તેણીનાં ખાવીદે પુછ્યું. “આવી નજીવી ઝીનને માટે દશ રૂપા? કેટલી મોઢદી રકમ?” એમ મોઢતી વેળા તે એક બારી આગલ ઉભો હતો, બાંધી તેણે એક લશકરી બુદ્ધ શમ્પસને પસાર થતાં જોયા. રાત્રીએ તેને અંદર આવવા કહ્યું; તેવો તે અંદર આવ્યો કે રાત્રીએ તેને કહ્યું:-

“પેલા સામા મોઢાપર બેઠેલાં બાનું પાસ ધણુ પેસા છે તે તમને યોગ્ય આપવા તેવણુ ધારે છે. તેવણુ પાસે ધણુ પેસા છે, તેનો વિચાર કરી મને જાણવો કે સામી કોરે મુકેલી પેલી ટોપીની કીમત તેવણુ શું આપવી જોઈએ વાર?”

તમે તે ઉપરની ચમકતી ગોઝાળી રીબનેપર લોભાતા ના, પણ તેનું જે તમને લાયક દામ લાગે તેમ કહેજો.”

તે બુદ્ધો સોલજર જે આવી ઝીનથી તમને એખર હતો, તે ખૂબ મહાગામી વિચાર કરી મોઢ્યા: “નાખર, હું ક્યારે છું કે જે ક્રાશનની કીમતમાં ખરીદી શકાય.”

“સારે જુવો, એ ટોપીને માટે તે પેસાદાર બાનુંએ કેટલી મોઢદી રકમ આપી છે! દશ રૂપા એ ટોપીના જેવણે આપ્યા છે. બ્યારે આટલી સરખી એક ટોપીપર જેવણે આટલી મોઢદી રકમ ખર્ચી છે, ત્યારે તો તમે કે જેને પેસાની ગરજ છે, તેને એવણ કેટલુંક આપશે તે માટે જોવાનું છે.”

આવી આકાંક્ષી રીતે હુણસાએ પોતાને પોતાના ખાવીદે પેસા આપવાની ફરજમાં ઉતારી તે જોઈ તેણી દમી. સોલજરને પેસા કહાડી આપતાં તેણીએ તેને કહ્યું: “સ્ટેબલ, બારી પાસે ઉભેલા પેલા અદસ્ત પાસ મારા કરતાં ધણુ વધુ પેસા છે, જે તેમણે પોતાનાં બુટપર વાપરે છે. મને જે મહેલ છે તેમણે તરફથી છે, વાસ્તે હું ક્યારે છું કે મારા કરતાં તેવણુ તમને ભેટા પેસા આપશે.”

રાત્રીએ પોતાનાં છટકામાં પોતાનેજ સપડાયેલાં જોયા, તેથી તેણે તરત વીચ રૂપા સોલજરને કહાડી આપ્યા. આ બનાવથી ત્યાં તે વખતે જખરી હસાદસ ચાલી રહી.

આ પછી જ્યારે રાણી હુણસા મરણ પામી ત્યારે એક વેળા રાત્રીને તેજ બુદ્ધો સોલજર સામે મર્યા. રાત્રીએ તેને તુરત એલખ્યો અને તેને આટલી પુછ્યું:

“તમને યાદ છે?”

જેથી વધુ રાત્રી ભોલી શકે: નહીં; તેની હતી ભરાઈ આવી નેથી તે ત્યાંથી હાપથી ચાલી ગયો. તેને તે સોલજર સાથની રાણી હુણસાની ટોપીપર થયેલી વાતચીત યાદ આવી, અને તે હસ્યુખી માનીતી હુણસાની યાદથી તે ડુખી બની ગયો.

મીસ મેકેરબાનું કાવચેજ દાખર.

પ્રથમ કહે છે તેમ, જો એક મીઠાની પસંદગી કરવા માગમળ માણસને બહુ સંભાળ લેવાની અવરજ હોય, તો એક બહુમાણીને પસંદ કરવા માગમળ તેણે કેટલી બધી સંભાળ લેવી જોઈએ તે જોવી વગર એક અને શું જોઈએ તે કેટલેકબે આજેજામ કરેલો જોઈએ કેટલેક બાનવાન, જનસુખી અને જોડતને વધુ પસંદ કરવા કરતાં સારી નીતી અને સારી કેળવણીથી સૌ મેકરબાનું માટે તેણે કેટલું વધુ હંધણું જોઈએ! Robert Burton,

મ પછી એક માણસની છંદગી મુખી નીવડશે કે અસુખી, તેનો યોરો આધાર તેણે પોતાની છંદગીના ભાગમાંની કેટલી પસંદગી ઉપર રહેશે છે. એક ભક્તી ઝીના કરતાં વધુ સારું કાંઈ નથી, તેમજ એક બુદ્ધી ઝી કરતાં વધુ સુરં બીજું કાંઈ નથી. વીનજીની વીધા જાણનારે એકીસન એક ધણી શરમાલ માણસ હતો, તોખી જ્યારે તેનાં યોરો ધર ઉપર હકમત કરવા એક ધણીયાણીની ગરજ હતી એમ તેના એક જાની દોરતે કહ્યું હતું, સારે તેણે બીહતા બીહતાં પુછ્યું હતું કે, કેણેને તે પોતાની ધણીયાણી કરે!

“કાળખીની” તેના મીઠે જવાબ આપ્યો. બારી મેકરકાર સમાલ માની જે માણસ “કાળખીની” પરણે તે ખરેખર વીપતીમાં આવી પડે, કારણકે એક શીયાસે એક માંદા પડેલા સીદને જે કહ્યું હતું, તે ખરેખરી સચ્ચાઈ સાથ આ પ્રકારનાં માનવીઓને લાગુ પડે છે. “હું જોઈ છું” કે તારા શુદ્ધમાં ધણાં પ્રાણીઓ દાખલ થાય છે, પણ કાળખીની પાછું ખરેખર તે અગાધ સારી રીતે સાહેતેલી રાખજો; કારણકે, જેકે દુક વખતમાં તમે પસંદ કરશો, પણ તે તમારી છંદગીનાં ઉપા મુખી વળગી રહેશે. પેહલાં તો અમે ખુશ્કું લખીએ છીએ કે, જેમ નીચે લખેલી જાહેરખબર બાહેર પાડનાર ધણી પોતાને સંપૂર્ણ સમજતો હતો, તેમ તમે પોતાનેથી ધારતા હોવો, તોખી એક સંપૂર્ણ ખુખીઓવાળા ધણીયાણી તો તમેને કદીથી મળવાની નથી. “એક જુવાન અદસ્ત, જેણે હમણાંજ ધર રખવાનું શરૂ કર્યું છે, તે આદાર અને પચીસ વર્ષની વયેની ઉમરની, પાંચ હજાર પાંડ કે તેથી વધુ દોલતવાસી, સારી કેળવણી, સારાં ફેરસાં અને મજસુત બાંધવાવાળી, તેણીનાં બુટ વગર પાંચ શીટ ચાર ઈંચની જીસાઈ ધરાવનાર બાનું સાથ પરણવા માંડે છે; ધણી રોંગીની નહીં અને ધણી પાતલી નહીં, સફેદ સીધા મજસુત ઘોંટોવાળી, પતપતખેરી નહીં તેમજ કુંજરીની નહીં, પોશાકની અતીથત રોખીની નહીં

પ્રથમ કહે છે તેમ, જો એક મીઠાની પસંદગી કરવા માગમળ માણસને બહુ સંભાળ લેવાની અવરજ હોય, તો એક બહુમાણીને પસંદ કરવા માગમળ તેણે કેટલી બધી સંભાળ લેવી જોઈએ તે જોવી વગર એક અને શું જોઈએ તે કેટલેકબે આજેજામ કરેલો જોઈએ કેટલેક બાનવાન, જનસુખી અને જોડતને વધુ પસંદ કરવા કરતાં સારી નીતી અને સારી કેળવણીથી સૌ મેકરબાનું માટે તેણે કેટલું વધુ હંધણું જોઈએ! Robert Burton,

મ પછી એક માણસની છંદગી મુખી નીવડશે કે અસુખી, તેનો યોરો આધાર તેણે પોતાની છંદગીના ભાગમાંની કેટલી પસંદગી ઉપર રહેશે છે. એક ભક્તી ઝીના કરતાં વધુ સારું કાંઈ નથી, તેમજ એક બુદ્ધી ઝી કરતાં વધુ સુરં બીજું કાંઈ નથી. વીનજીની વીધા જાણનારે એકીસન એક ધણી શરમાલ માણસ હતો, તોખી જ્યારે તેનાં યોરો ધર ઉપર હકમત કરવા એક ધણીયાણીની ગરજ હતી એમ તેના એક જાની દોરતે કહ્યું હતું, સારે તેણે બીહતા બીહતાં પુછ્યું હતું કે, કેણેને તે પોતાની ધણીયાણી કરે!

“કાળખીની” તેના મીઠે જવાબ આપ્યો. બારી મેકરકાર સમાલ માની જે માણસ “કાળખીની” પરણે તે ખરેખર વીપતીમાં આવી પડે, કારણકે એક શીયાસે એક માંદા પડેલા સીદને જે કહ્યું હતું, તે ખરેખરી સચ્ચાઈ સાથ આ પ્રકારનાં માનવીઓને લાગુ પડે છે. “હું જોઈ છું” કે તારા શુદ્ધમાં ધણાં પ્રાણીઓ દાખલ થાય છે, પણ કાળખીની પાછું ખરેખર તે અગાધ સારી રીતે સાહેતેલી રાખજો; કારણકે, જેકે દુક વખતમાં તમે પસંદ કરશો, પણ તે તમારી છંદગીનાં ઉપા મુખી વળગી રહેશે. પેહલાં તો અમે ખુશ્કું લખીએ છીએ કે, જેમ નીચે લખેલી જાહેરખબર બાહેર પાડનાર ધણી પોતાને સંપૂર્ણ સમજતો હતો, તેમ તમે પોતાનેથી ધારતા હોવો, તોખી એક સંપૂર્ણ ખુખીઓવાળા ધણીયાણી તો તમેને કદીથી મળવાની નથી. “એક જુવાન અદસ્ત, જેણે હમણાંજ ધર રખવાનું શરૂ કર્યું છે, તે આદાર અને પચીસ વર્ષની વયેની ઉમરની, પાંચ હજાર પાંડ કે તેથી વધુ દોલતવાસી, સારી કેળવણી, સારાં ફેરસાં અને મજસુત બાંધવાવાળી, તેણીનાં બુટ વગર પાંચ શીટ ચાર ઈંચની જીસાઈ ધરાવનાર બાનું સાથ પરણવા માંડે છે; ધણી રોંગીની નહીં અને ધણી પાતલી નહીં, સફેદ સીધા મજસુત ઘોંટોવાળી, પતપતખેરી નહીં તેમજ કુંજરીની નહીં, પોશાકની અતીથત રોખીની નહીં

પ્રથમ કહે છે તેમ, જો એક મીઠાની પસંદગી કરવા માગમળ માણસને બહુ સંભાળ લેવાની અવરજ હોય, તો એક બહુમાણીને પસંદ કરવા માગમળ તેણે કેટલી બધી સંભાળ લેવી જોઈએ તે જોવી વગર એક અને શું જોઈએ તે કેટલેકબે આજેજામ કરેલો જોઈએ કેટલેક બાનવાન, જનસુખી અને જોડતને વધુ પસંદ કરવા કરતાં સારી નીતી અને સારી કેળવણીથી સૌ મેકરબાનું માટે તેણે કેટલું વધુ હંધણું જોઈએ! Robert Burton,

મ પછી એક માણસની છંદગી મુખી નીવડશે કે અસુખી, તેનો યોરો આધાર તેણે પોતાની છંદગીના ભાગમાંની કેટલી પસંદગી ઉપર રહેશે છે. એક ભક્તી ઝીના કરતાં વધુ સારું કાંઈ નથી, તેમજ એક બુદ્ધી ઝી કરતાં વધુ સુરં બીજું કાંઈ નથી. વીનજીની વીધા જાણનારે એકીસન એક ધણી શરમાલ માણસ હતો, તોખી જ્યારે તેનાં યોરો ધર ઉપર હકમત કરવા એક ધણીયાણીની ગરજ હતી એમ તેના એક જાની દોરતે કહ્યું હતું, સારે તેણે બીહતા બીહતાં પુછ્યું હતું કે, કેણેને તે પોતાની ધણીયાણી કરે!

તેણી સુધઃ, અને થોડે ખરેખરે કાપી નીકલે તેની નારી નેહણે, કે જે તેણીના ધણીની સમક્ષી છુપી વાતો પોતાનાં દીકરામાં ઢાંકી રાખે અને જેથી તેણીને ધનાર ધણી (ઉપલી) નહેર ખજારનો આપનાર) પોતાનું સધળું દીકર તેણીની આગળ પુકડું કરી શકે. ગરીબાઓમાં કરકસર, અને આ બાદીમાં ધટારો થવે બપકા ઓછો કરી ન્વળે, એવી એક બાનું નેણી પરણવા છત્તી હોય તેણીએ વાધ. એ. ને આલગરમેનજનીમાં હેડ કાશી હાઉસમાં પુછ્યું. તાં ૬૦-ને અહરમ્થી ઉપકા સધળા શુભા ધરાવનારી બાનુંને તદનજ લાયકનો છે, તે વિષે ખેરીકર રહેલું.”

એનેજ મળતી વાત એક જૂદ વયની બાનું માટે દમારા સાંભળવામાં આવી છે, કે નેણીએ પોતાના એક કારભારીને શેહેરમાં બધું પોતા માટે એક ગાય ખરીદવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તેણીએ તેને સખમજ્યું હતું કે, તે સારે કેટલાક ઉધરેલી, ચોખેરીના રંગની, સરસ ચાંમડીની, જુવાન, પીઠ આગમ્થી સીધી, અને ટકી કુદાવનું આનાકાની ન કરે એવી નેહણે; અને વળી તેની કીમત દસ પાંચથી વધુ નહી હોય. કારભારી જે એક જુધ્ધો સ્ટેટમેન્ટનો રહેવાસી હતો, અને જેને પોતાની શેઠાણી આગલ જેમ ગમે તેમ બોલવાનો હક હતો, તે આ સધળું સાંભળી બોલી ઉઠ્યો: “સારે તો મારાં બાઈ, હું ધારું છું કે તમે શું જાણ મંડીયે પડે અને એવી ગાય બજારની બોલને અરજ કરો, કારણકે તે મેજવવાનો બીજો ઇલાજ કાંઈ નથી.”

“પરં સુખ શામાં છે? સતોષમાં. કેટલાં બધાં જાણ કરે છે, “અરે! જે હું તવંગર હતો તો કેટલો સુખી થતો!” એક અહરમ જે દોહતના રાજા ‘શિશ્મ્યાલ્લેહ’ની પરાજિત થાવખતો હતો, તેણે પોતાના મેળ/બાનને પુછીયું, “તમે એક સુખી માણસ હોવા નેહણે.” “સુખી!” તેણે કહ્યું. “સુખી! હું સુખી! — સુખી!” “હા, સુખી!” “ચાલો, હવે એ વાત બદલો.” એક બીજા અમેરીકાના લખપત્રી બોને જેઠા એસતરનેબી કહેવામાં આપ્યું હતું કે આટલો બધો તવંગર હોવાથી તે ધણેા સુખી હોવો નેહણે. “કાંય?” તેણે જવાબ દીધો, “તમારાં કપડાં અને ખોરાક માટે શું તમોને મારી દોલતની સંભાલ લેવાનું ગમશે? કારણકે, દોલતમદ હોવા છતાંબી હું એજ મેળવું છું, બીજા કાંઈ નહીં.” એક જુનો લખવાર કહે છે કે, એક ધણીયાંણી સાથે મોટી દોલત મેલવાથી તે તારું છુટાપછું બોલે છે. તેણી તારી ઉપર કરશે અમલ ચલાવે છે, અને હે બાહેરનો ખરચાણ હાથ રાખવાથી તેને બીખારી કરી મુકે છે. જ્યારે ગરીબ બી-ચારે! તેણીની તે દોલત હોવાથી તે કંઈ કરી શકતો નથી.

“મારી બાપડીએ પોતાની કરકસર, હાપણ અને ધીરજથી મારી દોલત એકઠી કરી છે,” આ પ્રમાણે એક મોટી દોલત ધરાવનાર શખ્સને બોલતાં સાંભળી તેનો સાથી કંઠલાઈથી બોલી ઉઠ્યો: “અને મારી બાપડીએ નહીં ધરતા ખરેખરી મને બીખારી બનાવ્યો છે.” જે છેકરી પોતાના

બરધારને માટે મોટી રીત લાવે છે, તે પોતાના બાપનાં બપકાદાર થેરના બપકાદાર શોખોળી લેતી આવે છે; થોડીજ એવી છેકરીએ ગરીબાઓમાં સંસાર ચલાવી નળતી દર્શો. જેમ દોલત માટે નહીં, તેમ ફક્ત ખુબસુરતી માટેજ એક નારને પોતાની ધણીયાંણી કરવામાં હડાપણ નથી. જેમ આપણાં ધરનો કે મુશકનો દેખાવ ગમે એવેભી શું-હોય, તોથી દરેકજ નેહણે છીયે તો એક સરખો કંટાળો ઉપખરે એવે લાગે છે, તેમજ સુંદર સદ્યજો વગરની ખુબસુરત નાર પણ ઘર્ષ પડે છે. આજની ખુબસુરતી કામે સાધારણ થઈ ન્યય છે, જ્યારે સાધારણ મેહરામાં પ્રગટી નીકળતી બલાઈ વખત જરે વધુ અને વધુ ખુબસુરતી આવતી ન્યય છે.

ગમે તે થાય, પણ એક મેવકુક રીતે તો કદીથી ત-મારી છંદગીનો સાથી કરતા ના. જે ધણીયાંણી સાધારણ તર્ક શક્તીથી ધરાવતી નથી, જે પોતાની સાધારણ મુશ-કેલીઓ દુર કરી શક્તી નથી, અને જેને દોષથી રીતે તેણીના ધણીની સાથી કહેવાય નહીં, તેણી ધર ચલાવવામાં મદદ કરવાને બદલે જમટો અટકાવ કરે છે. જય-દીથી કે મોડેથીથી એક થેરનો કારભાર સાંની સ્ત્રીઓના હાથમાં આવી પડે છે; માટે તેને તરતું રાખવું કે દુખાડી દેવું એ તેમની શક્તી ઉપર તણ રહે છે. એક નારી રીતે પરણવાથી એક માણસ વીપત્તીના પંજમાં સપડાય છે ખરે, પણ ને એક સુખી રીતે પરણે, તેને માટે તો કાંઈજ આશા નથી.

ખરેખર, એક પુરૂષે ધરની કારભારણ, કે બજારમી મે-ળવવા કરતાં પોતાની ધણીયાંણીમાં એક મીત કે સાથી મેળવવી વધુ સારી છે; તોબી જે છેકરી પોતાના બરધાર-ની કુરસદના વખતની સાથી થયા સાથે તેણીનાં ધરનેબી સારી સ્ત્રીતીમાં રાખી કે રખાવી શકે છે, તેણી પોતાના બરધારને ખરેખરી દોલતજ ધર્ષ પડે છે. ‘થેકરી’ સ્ત્રીએ માટે કહેતો હતો કે “આપણને (પુરૂષોને) ધણું ખરું ને નેહણે છે તે એક નમ્ર, આપણને વખાણનાર, હસ્તાં મુખમાંની, ગાળાને ચાહનારી, સારી ચાહ બનાવી નળનારી સ્ત્રીએ છે.” આજર આજતાં તે એક ધણીયાંણી માટે લખે છે કે, “તેણી તમારે માટે અને તમારાં મીઝાને માટે ખેચાણ કરનાર” ધેર બનાવી શકે એવી હોવી નેહણે, તેણીને માટે એવું કહેવાનું નેહણે કે મીસીસ—કેવી સરસ ન-મુનેદાર ધણીયાંણી છે! જે તેણી પોતે હુશીયાર નહી હોય તો કાંઈ નહી, પણ બીજાની હુશીયારીની તો કદર જુનનારી તેણી જરૂર હોવી નેહણે. રમુછ અને હસમુખી તો હોયીજ નેહણે, ક્ષરિતીએ જે સ્ત્રી કોઈ દીને હસતી નથી, તે, ‘ફિન-યાનો સૌથી-મોટો બોલે છે. લાડ બીક-સચીક પોતાની ધણીયાંણી માટે કહેતા હતા કે, તેણી સૌથી સખ દીકાદાર પણ એક નમુનેદાર સંપૂર્ણ મોહદાર હતી.

છેલ્લે, અને લાડ બરહીએ પોતાના દીકરાને આપેલી શી-ખાખણ આ જો ઉતારી લઈયે છીયે: “જ્યારે તે મોહાની

મેદરખાનીથી જીવાન વધમાં આવે, હારે વારી ધણીયાંથીને પસંદ કરવામાં દુરબંદેશો અને સાવચેતી વાપરજે, કારણકે તે મધેન તારા જાણીપણું સુખ દુઃખ ઉપજ થયે; તારી છંદગીનું તેજ એક કામ છે, કે જેમાં એક વખત તે જુલ જાધી તે આખી છંદગી પરતાવામાં જુને કહાડી પડશે. તેણી છેક ગરીબ નહી દોષી નેધે, કારણકે જનરમાંથી ફક્ત એકરચાઈ કાંઈ ખરી કરી શકતી નથી. વળી દેવલતને ખાતર કોઈ હલકી જીનીયાની બદલુરત સ્ત્રી સાથ પણુ નેડાતો ના, કારણકે તે બીજાઓમાં ધીકાર અને તારામાં નાપસંદગીનું મુળ આસ્તે આસ્તે પકડશે. અલગતાનાં કદતી સ્ત્રી, કે મુખે આપડી સાથ તારી છંદગી નેડતો ના, કારણકે પેહલાથી તારી ઝોલાદ વેંદીમાંની થશે, અને છેડી જુને વારંવાર શરમમાં નાખશે, અને તું ઇચ્છશે કે તેણીની જાણવાની છબ ન હતે તો વધુ સાથે. તું તારી ઝોડી દીલગીરી વચ્ચે રોપી કહાડશે, કે જ્યારે તો પછાન મોડું થઈ ગયું હોય છે, કે એક મુખે સ્ત્રીના જેવું કંઠાને ઉપનવનાર ખીચું કાંઈ નથી. ” સૌથી અગત્યનું એ છે કે, હમેશાં જીવાન પુરોએ પોતાનાં મગજમાં દસાવતું નેધયે કે, તેમનાં ધરનાં સુખને આધાર એક સ્ત્રીની ખુબસુરતી કે દોષત ઉપર નહીં, પણ તેણીની ચાલચલણ ઉપર રહે છે. વાંઘિને મારે દરજ્જા કરનારી હેતવંતી સ્ત્રી મુલાની ખરેખરી મેસલ બધેસ છે, અને તેને નાજવી રાખવાની દરેક જીવાનીમા કે દહ ધણીઓની ફરજ છે.

હમખાઈ

રાંધવાને લગતું.

આરાશોટની બીસકીટ—આરેશોટ તરત માખણ, છ ઇંડાં, આરેશોટ રતલ થાટો, છ આંઝસ આરાશોટ, અને આરેશોટ રતલ ખાંટ—માખણને બુદીને મલાઈ જેવું બનાવો, ઉડાને દફ ચઢાવી તેની સાથે મેલવો, પછી આટાને ધીમે ધીમે અંદર નાંખી બેકરસ કરો. સઘથી મેલવણી સારી પેઠે હુંડયા પછી તેમાં આરાશોટ અને ખાંટ નાંખો, હાથમાર બીસકીટ જીવવાના પવરના “લીન”પર માખણ લગાડી તેપર ઉપલી મેલવણીના ઉપવાના નેડેસા કદતા નાના નાના કડકા છુદા છુદા દેડ બીસા બહીમાં જીવવા મુકો.

આરાશોટનું પુડીંગ—ચાર આંઝસ આરાશોટ, નહુ પાણેર દુધ, બે આંઝસ ખાંટ, લીંબુની છાત, છ ઇંડાં. થોડાં દુધ સાથે આરાશોટને મેલવો, બાણનાં દુધને કહાડી તેમાં ખાંટ, આરાશોટ, અને લીંબુની છાત નાંખી બા કસાક સુધી ચુગાપર હેકતવા દેવો; આખા વખત ચુગાપર હીસવ્યા કરવું, પછી અંદરથી લીંબુની છાત કહાડી નાંખી ઇંડાંની દાઢને બરાબર દોડવી અંદર એકરસ કરવી; એક પવરના મેહડને માખણ લગાડવું, અને જ્યારે સપહું તેવાર થાય છે ઇંડાં સફેદીને કંઠણ દફ ચઢાવી ઉપલી મેલવણીમાં દેડ તેને મોઢમાં નાખવું. મોઢ પેણું બરાબ લાંબુ ધીન દેડવું, અને ગરમ બહીમાં વીસ મીનીટ જુવવું. કહાડયા પછી તરત ખાખામાં હેવું.

નાણુ

એક ઈરેક્ટીવની લખેલા અનભિમત જેવી વાત.

(તેના પોતાના મોડામાં.)

પાતો શરૂ કરતાં “યેમ્સ ડીલન”માં થયેલી મોરી ચોરીનો દુક સાર અને આપું છું. “યેમ્સ” નહીની દક્ષીણ દીસાએ યેમ્સ ડીલન નામનું મુદર નાનું ગામનું આવેલું છે. લોનાં ધણાં ખરાં ધરો “લંડનના” મેમારીઓ અને દલાલોનાં છે. આવાં એક મોટાં ઘેરપર (જે એક પૈસાદાર દલાલનું હતું) જીરાઓની નગર ખેંચાઈ અને એક રાતના તે ઘેરનાં માણસોની ગેરહાજરીમાં ધણીજ ચાલકાથી તેઓ દાખલ થયા અને ધણીએક કીમતી ચીજો ચોરી ગયા. આ ચોરીથી લોકોમાં ધણી ચક્રચાર તે વખતે થઈ હતી, કારણકે તે ધરનો ધણી લોકોમાં ધણો ભણીતો માણસ હતો, અને ચોરાઓની મતા હબરો દેખીયાની કહેવાતી હતી. આ મતાને ધણો ખરો ભાગ રૂપાની રકાથી, ગ્વેરાત, કેટલીક જાતનાં કીમતી ધણીઆશ, ચાર “મોહસ પેન્ટ” કાપેલાં પીકચરો, અને ધણીક કીમતી તકલી કામનો હતો. ચોરોને પકડવાની દરેક સુકતી રચવામાં આવી, અને તે ઘેરના ધણીએ ફક્ત પીકચરો મેળવી આપનારને ૫૦૦ પાઉન્ડનું ધનંતામ આપવાને બહેર કાઢ્યું. પણુ આટલું છતાં તેઓ કાંઈ પણ પતો મળ્યો નહી, અને જેઓને શકપરથી પકડવામાં આવ્યા હતા, તેઓને પુરતી સાક્ષી નહી પડ્યાથી છોડી દેવામાં આવ્યા.

જોકે આ “કેસ” સાથ મને કાંઈપણ લાગતું વગરનું ન હતું, તોપણ મેં તેની અંદર ધણી કાળજી રાખી અને ધણી આતુરતાથી ચોરીસની હીજયાત તપાસવા લાગ્યો, કે તેઓ આ જુઆઓને પકડવામાં ફેલે પામે છે કે નહી; પણ તેઓ તેમાં નીપજણ થયા, જેથી આસ્તે આસ્તે ચર્ચો નરમ પડતી ગઈ અને લોકોનાં મનમાંથી તે વાત વીસરાતી ચાલી. એક વર્ષ પછી લંડનનાં ન્યુસપેપરમાં નીચલી બહેર ખખર આવ્યાથી તે ગામમાં પાછી ગાખડ થવા લાગી.

“—જોના મુલામ, સંભાળને, યેમ્સ ડીલન યાદ રાખજો.” બાહેરનાં લોકોનાં શરૂ ઉશકેરવાને આમાં કાંઈપણ ન હતું, પણ પોલીસને લાગ્યું કે આ બહેર ખખર કાંઈ પણ રીતે ચોરીની સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આથી નેલાતાપ સઘથી દુશીયાર ઈરેક્ટીવોએ પોતાની બનતું કર્યું, પણ

તેમાં નીપજતા શીવાએ તેઓને કાંઈ મધ્ય નહીં. તેઓ એટલીજ ખમર લાગ્યા કે, જાહેર ખમર કોઈ સ્ત્રીએ સુ-કાવી હતી, એકે તેણી કેવી હતી તેનું કાંઈપણ વર્ણન લાવી સક્યા નહીં; હવે જ્યારે ડીટકડીવા હારી બેઠા, સારે વાત પણ પાછી બંધ પડી.

આ ચોરીને બે વર્ષ થયા પછી હું એક દીવસે નવે-ખમર મહીનાની અતીશય યંડી રાતનાં, એક મોહકમાંથી પસાર થતો હતો. વરસાદ થયો પડતો હોવાથી કોઈ પણ લોક નજરે પડતું નહોતું. એકાએક, જેવો હું નીચી સુ-ડીએ આગતો હતો, તેવામાં કોઈએ મારો હાથ મળ્યું પકડ્યો અને ધુન્તે સાથે બોલ્યું કે “તમારું નામ—” છે, અને તમે ડીટકડીવા છો, નહીં વાર ?”

એક આંચકો મારી હું તેના કપાળમાંથી છુટ્યો અને બે-લનાર તરફ ફરીને બોલ્યું તો તે એક સ્ત્રી માલમ પડી. તેણી ચીરેહાથ, લગ્ન અને મુઠ્ઠાથ જેવી હતી. તેણીનાં કપડાં વરસાદથી તદન બીજાઈ ગયાં હતાં, અને ટાંચી દરરે કાંપતી હતી. તેણીનાં માથાંપર શાલનો નાનો ટુકડો વીરાળો હતો, અને હું તેણીનું મોં જોઈ ન સકવાથી મેં પુછ્યું:

“તમે કોણ છો, અને મારું નામ તમે કેમ જાણ્યું ?”

તેણી આંધી ઘેલીની માફક ખડખડ હસવા અને હાંસવા લાગી. પછી તેણી બોલી: “હું એક અવતું મુઠું” છું અને થોડાજ વખતમાં મુવેકું થઈ જઈશ. આજ મારી હકીકત છે અને એટલુંજ તમને મારે વિષે જાણવું જોઈએ. તમને હું કેમ જાણ્યું” છું તે કહેવાની જરૂર નથી. હું તમને જાણ્યું છું અને તેજ બસ છે.”

આવી તેણીની આંધી હું થયો અનન્ય થયો. તેણીનાં દુઃખથી મુઠાકા થયેલા દેખાવ એકે જોનારને ધુન્તી છુટે એવો હતો, તોપણ અગાઉ જોયેલા મુખી દીવસોની ગવાહી આપતો હતો.

“વાર, તમે મારી પાસે શું માંગો છો ?” મેં તેણીની આંધી કંગાલ હાલત પર દયા લાવી માયાથી પુછ્યું.

“હું તમને વેર લેવા છું” તેણીએ જવાબ દીધો.

“એટલે, તમે શું કહેવા માંગો છો ?”

“મારી સાથે આવો અને તમે જાણશો.”

“જ્યારે તમે મને કહેતાં નથી કે તમે કોણ છો, અને શું માંગો છો, સારે હું તમારી સાથે શું કામ આવું ?”

“તમે શું મારેથી બીછા છો ?” તેણીએ પુછ્યું.

“નહીં ?” મેં જવાબ દીધો, “હું નહીં ધારતો કે હું કંઈ પણ અવતું માણસ યા સ્ત્રી બીહતો હોતું.”

“સારે મારી સાથે આવો.”

“તમે જ્યાં મુખી મને કહો નહીં કે તમે શું માંગો છો, સાંસુધી એક જરા પણ હું ખીસવાનો નથી.”

તેણી જરા નજીક આવી, અને પાસેની જતીને ઉભસ તેણીનાં મોહકાં પર પડવાથી મેં જોયું કે તે મેહરે ઉજળો ફક જેવો હતો અને આંખોમાં પણ ઊંઘ ખાડા પડેલા હતા.

“લનડનની પાસેનાં “થિમ્સ ડીલન”ની ચોરી ચોરી તમે કોઈ દીવસે સાંભળ્યું છે ?” તેણી બોલી.

આ સવાલ મને એકદમ ચોકાવવાને બસ હતો. “હા,” મેં આતુરતાથી જવાબ આપ્યો, “તેને વીશે શું ? પણ જરા છાયામાં આવો” મેં વધાર્યું, અને તેણીના હાથ પકડી દરવાજાના ગાળામાં લઈ ગયો.

“અરે, મારે વીશે એટલી બધી તસદી ના લેવો” તેણી બોખરા સાથે બોલી, “વરસાદથી મને કાંઈ પણ ધન ય-વાની નથી. ફક્ત મારાં અંગરની એકજ નેમને વાસ્તે હું અનુકું, અને તે ખાસ થયા પછી આ દુનિયામાં વધારે વાર રહેવા પામીશ નહીં; અને સારે તમે મને થસડી નાખજો, અને હું જલદીથી છુલાઈ જઈશ.”

મને લાગ્યું કે તેણીનું માથું ઠેકાણે નથી, અને તેણીને શાંત કરવાને માટે હું બોલ્યો: “આટલાં બધાં નાશીપાસ થઈવાત ના કરો. હું જોતું છું કે તમે આજીવી છો, પણ મને લાગે છે, કે તમને પુરતો ખોરાક અને ગરમીની જરૂર છે. તમે તદન બીજાઈ ગયાં છો, વાસ્તે મારી સાથે આવો અને સારું જેવું ખાનું લઈ સગડી આગ્રહ ગરમ થાવો. કાલે હું તમને કોઈ હરિપટામાં લઈ જવાની કોશિશ કરીશ.”

વળી પાછી તેણી ઘેલીની માફક હસવા લાગી.

“કેટલાંક વર્ષો પછી, તમેજ પેહેલા રાખસ છો કે જો મારી સાથે માયાથી વાત કરી હોય; પણ મને કાંઈ ખો-રાક વા ગરમીની જરૂર નથી. મારી લાગણીઓ તદન મરી ગઈ છે. ફક્ત હું મારી એકજ નેમને વાસ્તે અનુકું અને તેજ વાસ્તે આજે મેં તમને ઉભા રાખ્યા.”

હવે તેણીની સાથે વધારે વાર તકરાર કરવાનું યોગ્ય ન લેતાં હું બોલ્યો:—“વાર, પણ “થિમ્સ ડીલન”ની ચોરી તમે શું કહેવા માંગો છો ?”

“એક માણસ કે જેનો તેની અંદર થયો ખરો હાથ હતો,” તેણી બોલી, “તે એક થયો દુષ્ટ ચંડાળ છે, અને ચોતાના સોજતીઓમાં—જોના મુલામ તરીકે જોડાયા છે.”

જેવું મેં આજે સાંભળ્યું તેવો હું પાછો ચોકાવો અને આતુરતાથી પુછ્યું: “તમે લનડનનાં ન્યુસપેરમાં કોઈ દીવસે જાહેર ખમર આવી હતી ?”

“હા,” તેણીએ જવાબ દીધો, “હા, મેં આવી હતી.” તે માણસે મારી અંદામીનો નાશ કર્યો છે, અને તેના દુઃખનોના હાથમાં તેને પકડી આપવાને હું ઈતગર છું.”

“તે હમણું ક્યાં છે ?” હું બોલ્યો.

“અંદીથી કંઈ દુર નથી, જ્યાં તે પીધાની જુગમાં પડેલો છે. આજે રાતનાં તેણે મને શરમ ભરેલી રીતે ગાળો દીધી છે, અને આંધી ખરાગ રાતે તેણે મને ઘેરમાંથી મારે કડી મુઠી અને મારી આંધી કાલીવતનો છેડો લાવવાને હું નહીંમાં પડવા જતી હતી, પણ તમને જોવાથી મેં મારી ધારણા ફેરવી. મેં તેને ઘણી વાર ધમકી આપી છે, પણ હવે હું ખચીત મારું વેર લઈશ.”

“શુ” તમે એમ કહે છે કે ને પીધાની જીવનમાં છે ?” મેં પુછ્યું.

“હા, નેમ જો ન હાય તો કાંઈ પણ માણસ તેને છ-વતો પકડવાને શક્તિવાન થાય નહીં, કારણ કે તેનામાં એક યોગ્યાના જેટલું જોર છે, અને ધણું ધાર્મિકજીવનું માણસ છે; જો તમે આવો તો હમણાં ધણી સેદ્યાદ્યથી પકડી શકશો.”

જેની રીતે હવે પગલું બસવું તેના પીધારમાં હું પડ્યો. જો હું એકેએ જાઉં તો આ ધાર્મિકજીવનના માણસને પકડવામાં નીપજળ થાઉં. વળી જો હું દીકરું કરું તો તેને પકડવાની તક ખોદી દેજી; તેથી તે સ્ત્રીને મેં આગળ આગળ ચાલવા કહ્યું, અને હું પછવાડે ચાલ્યો. તેણી એક પણ બોલ બોલ્યા વીના ચાલ્યા કીધી, અને પા કલાકમાં એક અતીશય અધારમાં પુલું આગળ જમી રહી.

“આ પુલુંમાંથી ઉપર જવાનું છે” તેણી આસ્તેથી બોલી. “આ જગા સર્વના દર છે, અને તેથી આપણને સં-ભાળથી જવું જોઈએ.”

હું નહાતા હતા કે આ સર્વના દરમાં સંભાળથી જવું જોઈએ, તેથી થોડીક પગ ચોલી એક પોલીસના સીપાઈને જોતા બોલાવ્યો, અને તેને રુકમાં મારી વીગત કરી, બીજા યજ્ઞ ચાર માણસને બોલાવવા ગોકર્યો. તેની પસંદી બે-ડીઓ સેવાને પુલું હું ચુક્યો નહીં. જ્યારે તે માણસ મારા કુકુડો બળવવા ગયો, ત્યારે તે સ્ત્રીને મેં આગળ ચાલવા કહ્યું. આપણમાં તરેસારાં હમે ટેકસાક વાર ચાલ્યાં, પછી હમણે દાદરનું બારણું મધ્યું અને ઉપર ચઢવા માંડ્યું. હમે નીચે માળે ગયાં; મેં મીનખતી સમગ્રાથી, અને તે સ્ત્રીએ ગમ્ભીરમાં કૂદ્યાં મારી એક કુંચી કહાડી બારણું ઊંધાડ્યું.

“તમે અદર જાઓ” તેણી આસ્તેથી બોલી, “તે છે નાંકે પડેલા છે.”

મેં તેણીને ચેદનાં જવા કહ્યું, પણ તેમ કરવાને તેણી નારાજ જાણી, અને પાછી ફરી જતી રહેવા માંડ્યું; પણ મને કાંઈ ભતતી દમગથાજી જાણી, જેથી મેં તેણીને તરત ને ઓરડાને છેક નાકેનું બારણું ઊંધાડવા કહ્યું.

તેણીએ તેમ કર્યું, અને હું નગરીકનો નગરીક રહ્યો. ઓરડા મોટા અને સારા ચણગારેલા હતા, ટેકાસની ઉપર એક બતી બજતી હતી, અને દેવાક પર નક્શીકામ અને “ઓઈસ પેન્ટીંગ”નાં પીકચરો રાખેલાં હતાં, જે મેં તરત “યોગેસ ડીવન”નાં પીકચરો તરીકે ઓળખ્યાં.

હવે હું વધારે વાર ને સ્ત્રીની ઉપર શક લઈ જઈ જા-ક્યો, કે જેણી જેવા હું ઓરડામાં દાખલ થયો કે જગ-દીથી આહરે સહી ગઈ. ઓરડાની એક બાજુએ મને બી-ખાંડું મુકેલું દીસ્યું, કે જેની ઉપર એક માણસ પડેલો હતો. તેણે ફક્તનમનું ખદીવાન, પાટલુન, તથા મોળાં પેટે-લાં દર્તાં, પણ પગમાં શુદ્ધ ન હતાં. તે એક જગરદસ્ત મે- માણસ હતું, જેની ઊંચાઈ છ શીકથી કમી ન હતી. તેની ચામડી ધણીજ કાળા રંગની, અને મોટી કામી મુઠા

અને કાઢાકી હતી; તેની આંખો ત્રીણી કાલી અને ચઢકતી હતી, અને કાંઈને કીકાને જોતા હોય તેમ દીસતું હતું.

આવા અન્યથા જેવા માણસને પકડવાની હોશમાં મેં બેકી હાથમાં લઈ બીજાણાં તરફ કંદકે માર્યો, પણ તેને નીરાધાર સમજવામાં મેં મોટી ભુલ કીધી. વીજળીની કડપથી તે મારી પર આવી પડ્યો, અને હું તેના બારથી નીચે દબાઈ ગયો, અને હાથમાંથી બેકીએ મરીક પડી ગઈ. તે એવો તો એકાએક મારી પર આવી પડ્યો, કે તેની સામે થવાની મને કાંઈ પણ સુધ રહી નહીં, અને તે જગ-રદસ્ત હુઆના ધાથે હોળાં હું નીરાધાર થઈ પડ્યો.

ગુસ્સાથી લાલ પાંચો થઈ તેણે મને મરદનમાંથી પકડ્યો, અને માટ્ટું માથું જમીનપર અક્ષાળવા લાગ્યો. હવે મને મારી છ'છળીને ચારતો લગત ચક્ષાવથી પડી : જેમ તેમ કરી મેં મારો જમણો હાથ છુટો કર્યો, અને મારાં મધમાં જોરથી તેનાં મોંપર એવો તો જોરથી ફટકા લગાવ્યો, કે તરતજ તેની નસકોરી ફુટી લોહી મગમગ મારાં મોં પર પડ્યું અને મને આંધો આંધો જાનાવ્યો. તે સમયથી ગમ્ભીર સંકે-ચમાં આવી પડ્યો, કારણ કે એક નો તેણે મને મજબુત પકડ્યો હતો, અને બીજું તો, મારા બીજા “ઝોરકેતો” મને પુરો અડચણમાં નાખ્યો હતો. મને આ પંજે લાગ્યું કે, મારી છ'છળી અણીપર ચઢકતી હતી, કારણ કે તે અડધી થોડી રાક્ષસ દર પછે મને વધારે ને વધારે શુભંગાવતો હતો. પણ નધારેથી મદદ મને આવી વળતે એક જણ તરફથી મળી : તે સ્ત્રી—તે મુડકાક ઓરડા—હમણે આવી તાલતમાં જોયા ત્યારે બેકીએ જે જમીનપર પડેલી હતી તે ઉચકી અને તે માણસને પેદશાવી. આથી તેનો મીનસ બેવડો ગયો, અને મને છોડી તેણીની તરફ ચોક્કસ ધર્યો. કે—“આ તારા જ કામ છે ત્યારે !”

એક પળમાં હું કબો થયો અને મારા ખેડદમણ કહાડી નાખી તેની તરફ ગયો, કારણકે તે તે કાગળ ઓરડાને દેવાળ સાથે ચોંપી શુભંગાવી મારી નાખતો હતો. મેં કમરમાંથી પકડી મસગ્યો, અને તે સ્ત્રી જમીનપર દગ થઈને પડી, ત્યારે તેણીનાં મોંમાંથી લોહી અતીશય વહેવા.

હજુ પણ તેને એમજ પકડી જેમ તેમ મોટી હીએ હું તેને બારણાં આગળ મસડી લાગ્યો, પણ તે જોર આગળ મારેથી રહી શક્યું નહીં. પોતાનાં સપ-જળથી ને મને ઓરડામાં લઈ ગયો, અને સમડી ના-ઈ ગીયો ઉચકવા ચત કરવા લાગ્યો; નેની મત લમ મેની મત એક બારી કોરોસથી મેં તેને જોળ મદક ફેરવ્યો, જેથી હમે એવ નીચે પડ્યા; પણ આ વખતે તે મારી નીચે આવી ગયો હતો, પણ હમે કરી પોતાના હાથ બધાર કહાડ્યા અને જગા જોર કરી લઈ ઉભો થયો. અને મને નાખી દીધો. પણ જેવો તે કાંધો તેવોજ હું પણ ઉડવાને શક્તિવાન થયો, અને એક વાર ફરીથી અમે એક એકના તોફા પીસવા લાગ્યા.

૧. એ પોતાની જ તારીફ, પોતાના જ વીચારો, વાતો અને કા-
મોથી ભરેલાં હોય છે અને જેની પર લખતાં હોય તેને પુ-
છાવેલી જાણતોના તદ્દન અપાઝા કરવામાં આવે છે. કેટલીક
વેળા આપણે એકાંતે મળ્યો છીએ, જેઓ એક પળવાર પણ
પોતા સીવાય કોઈનો વીચાર કરતાં નથી અથવા ખેલતાં
નથી. તેઓ પોતામાં જ એટલાં મુદ્દાપત્રો હોય છે, પોતા-
ને જ વીચાર એટલો વહાલો હોય છે કે, તેઓને સ્વપ્ન પણ
નથી કે તેઓ બીજાઓને કેટલાં કંટાળાભર્યાં થઈ પડે છે.

તમારાં કાગળોમાં જોત જોત લખતાં ના, જે તમને ક-
હેતું હોય તે હુકમાં અને બંને તેટલું બરાબર લખજો, ન-
કામાં તાહેસાંધી તમારાં કાગળો ભરતાં ના.

“જે કોઈ પોતાને હદમાં કેમ રાખતું તે જાણતો નથી,
તે લખી જાણતો નથી;” એક જાણીતો લખનાર આ મુ-
જબ કહે છે, અને એ સખાણમાં ખચીત ઘણી અચ્ચાઈ
સમાયેલી છે.

કાગળે ઘણી જુદી જુદી જાતનાં લખાય છે, જેવાં કે
ઉપકારનાં, ફપકારનાં, ઊપાસનાં, માણીનાં, સલાહનાં વગેરે,
જે દરેકને લખવા માટે થોડકા રીત હોય છે; વધારે સા-
ધારણ લખવામાં કાગળે દોસ્ત આમનાય પર લખાતાં કાગળો છે.

આ છેલ્લાં જાણનાં કાગળો લખવાનું કેતું ખુશતુમાં હોય
છે કે કંટાળમાં એક જાણ પર અથવા આપણા દોસ્ત આ-
મનાય પર કાગળ લખવાનું કેતું મનનું લાગે છે? તે કા-
ગળે ખચીત આનંદકારક થઈ પડે છે, અને સારાં લ-
ખેલાં હોય કે બરાબ હોય, તે છતાં એકસરખી રીતે આ-
વકારક થઈ પડે છે. આવી રીતનાં લખેલાં કાગળો લ-
ખનાર એક વહાલા દોસ્તને મળી તેની સાથે વાત કરવા
બરાબર છે. તેમાં જાણે આપણે વાત કરતાં હોઈએ તેમજ
લખાય છે, કાંઈ પણ ગેરસમજૂતી થવાની બીજક વગર
આપણી સાગણીઓને પુર જોશમાં બહાર કઢાવે છીએ.

એક મોટો લખનાર બરામણ કહે છે, કે કાગળો છુટ્ટી
અને મોઢકાં બંને લખવાં. પણ જે રાતનાં લખ્યું હોય તે
સહવારનાં પાછું વાંચી જોતું, અને જે આપણી અક્લ ના-
કયુષ કરે તેને આતશમાં ફેંટી ફેંટું. એક બરામણ કાગળ ગમે
જુવાઈ સકાય, અથવા કોઈની રીતે માફ થઈ શકે, પણ
એક ખરેખર અક્લર કદાચ જુસરાઈ સકાય અને કદાચ ન.
માફ થઈ શકે. તે લખવા આગમન વીચાર કરવાનો વખત
મળે છે, તેથી આપણે બેવડા વાંકમાં આવ્યો છીએ. બોલો
હકી જય છે, લખાણ રહી જય છે. તે જ લખનાર સીઓનાં
કાગળો વીશે જોતતાં લખે છે, કે “તેણીનું કાગળ ગમે
એટલું મોડું હોય, પણ તેણી સૌથી છેલ્લાં પોતાના સૌથી
વાહલા વીચારો દરશાવે છે.” સૌથી સરસ સીજ છેલ્લે
મુઠી રાખતી એ તદ્દન સુદરતી અને ખુશતુમાં વીચાર છે.
વધી એમ પણ કહે છે, કે સીઓનાં એક બીજા નમજાઈ એ
છે, કે તેઓને તાજે કશું લખ્યા વીના ચાલતું નથી.

ઓરસેડ.

તેહઓ.

કાગળ લખવા વીશે થોડીક સુચના.

એવો કાચો રાખજો કે જવાબો લખ્યા અગાઉ કાગળો
કાઢી નાખતાં નહી, પછી તમારે માટેની ગમે એવી કામ-
જામરી ખબર આપવી હોય, તોપણ તે છેલ્લે મુઠી રહેવા
દેજો. એછામાં એછું પેહલું એક પાનું કાગળમાં તમે
પુછાવેલા સવાલોના જવાબો આપવામાં રોકજો, અને જે
ખબર આપો તે માટેના તમારા વીચારો જણાવજો, ભાર-
પછીજ તમારે માટે જે લખતું હોય તે લખજો, આવી રી-
તનાં લખેલાં કાગળો હમેશાં વાંચનારને મુઠી કરે છે, કાર-
ણકે તે જતાવે છે કે તેઓનાં કાગળમાં કાલજ લેવામાં આવે છે.
હમેશાં ભારે તમારી પોતાની જમણ મારતાં સખાણ રા-
ખજો. ઘણાં કાગળોની મુખ્ય ખામી એજ હોય છે કે તે-
રે

એક બારીસ્ટરનાં બાપણની ખુબી.

સ્વીની નામે કેનેડાનો એક બારીસ્ટર માણસનો ખવાસ ઘણો જલદી પીછાણી શકતો હતો, અને જોવાની શકતી પણ તેનામાં ઘણી તીક્ષ્ણ હતી. કાંઈ પણ ચીજ બારીસ્ટરની જોવામાં નેની નજર ચૂકતી ન હતી. એક મુકદ્દમામાં રાક્ષાચક્રો હોય તે વેળા, જેમ એક ખીલાડી ઉદરની તપાસ કરવા કરે તેને, તે જુરિને તપાસવા કરતો, અને વારંવાર

પોતાની તકરારનો એકદમ છેડા લાવી, જુરિને તે આજ્ઞા પર વીચાર કરવાનું સોંપી તેનાં કુલને અચરસીમાં નાખતો હતો. તે કહેતો હતો કે “એક વેળા જુરિને આપણા વીચારો તરફ વજ્રણ લેતી જોવા પછી દમ તોડવાનું અને વખત ચુમાવવાનું કું? કામ? જુરિ મારા હાથમાં આવી છે કે નહીં તે હું તરત જાણી શકું છું. તે વેળાએ હું એકદમ અટકી જઈ છું, પછી મારું બાપણ ગમે તે આકારમાં પુરું થવું હોય. હું તો માનું છું કે એક કુસ તેનો મુકદ્દમા છતવા મારે એક વકીલને રોકે છે અને નહીં કે તેની બાપણ કરવાની શકતી દેખાડવા મારે.” આ મોટા બારીસ્ટરની નવાઈ જોવી શકતી થોડાં વરસની વાત પર મોનનીમમાં ચાલેલા એક જુનને બગતા મુકદ્દમામાં સારી રીતે દેખાઈ આવી હતી. મીં સ્વીનીને ખુનીના બચાવ મારે રાક્ષામાં આગ્યા હતા. સરકાર તરફથી બંદીયાન સામેનો મુકદ્દમા ધબોજ સ્પષ્ટ આકારમાં ખુદેખુદે દેખાડવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે મીં સ્વીની જુરી આગળ બાપણ કરવા મારે ઉઠ્યા ત્યારે તેવળે ઘણી સંભાળથી, સાદીમાં દેખાડેલી ખરી ખીનાઓ મારે અથવા તેને લગતા કાપદાઓ મારે જોતવાનું અપાડા દીધું. તેવળે બતાવી આપું કે, જુરીના બાર માણસો જેઓ તેઓના એક મનુષ્ય બાપજીધની છંદગી મારે અબીપ્રાય આપવાને લાં બેઠા હતા, તેઓ પર કેટલી બધીવાત જવાબદારી આપી પડી હતી. તેવળે ઉમેરવું કે, બંદીયાનને યુનેહગાર રેવકયાથી તેની પર નહીં પણ તેનાં કુટુંબ પર મોટી આક્રમ આપી પડશે. તેવળે જુરીને એક પળવાર વીચાર કરવા કહ્યું કે ઉલ્ટો અબીપ્રાય આપવાથી તે બંદીયાનની ધણીઆણી અને તેનાં નાનાં બચ્ચાંઓપર કેવી અસર થશે.

સાર પછી તેવળે હેરાત કરે તેવી કળાથી અને ઘણી છટાદાર બાપમાં તેનાં લાગતાં વજ્રગતાંનાં દુઃખનું અસરકારક બધાન કર્યું. તેવળે તે યુનેહગારનાં ધરનો ખીતાર જુરી માણસોની આંખ સામે મુક્યો. તેની સખુરીવાલી અને હેતવતી બાપડીને તેણીનું કામ જોડી, તેના વરને આપવો જોવાને ખીતાવુર દીક્ષે રસ્તા પર રોકમાં કરતી, દુરથી તેનો આકાર પેદેદો જોવાને અને આપવાને વાર ગરમ ગરમ બોજન તેને આપવાને આપુરતાથી રાહ જોતી તેઓને દે-

ખાડી આપી. તેવળે ત્રણ જોતાખી માલવામાં છોકરાંઓ દરવાજાના જુના દીંચકાપર બેસી તેઓના “પપા”ની રાહ જોતાં ખીતારનાં.

આટલું બોધ્યા પછી બારીસ્ટર સાહેબે જોયું કે, જુરી માંનો એક મુકદ્દમાથી પોતાને આપવું દમકું અટકાવી શકતો હતો, અને તેની આંખમાં સેફેર બીનાશ પણ જણાતો હતો.

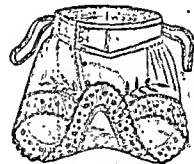
તેવળુ આથી થોડા. પછી તેઓ તરફ ફરી પોતાના બંને હાથો લંબાવી, જેમ એક બચ્ચું તેના બાપને કાઢવાવાશ કરે તેમ મુકદ્દમાથી સમજ શકાય તેવા ધીમા બવાને બોધ્યા: “અદરસો, તમેજો તેને ઘર તેઓ આગળ મોકલવો જોઈએ.”

એક જણ પોતાની બેઠક પરથી અકસ્વરે ઉઠી તેવિ અવાજે બોધ્યો: “હા, અમે એમજ કરશું.”

તેજ વેળા મીં સ્વીની બેસી ગયા. તે મુકદ્દમા છલ્યા. તેનાં કુલને છોકરી દેવામાં આવ્યો. પણ આ મુકદ્દમામાં કોઈથી રમુજ ચીજ એ હતી (અને જે તે બારીસ્ટરને પછવાડેથી માત્રમ પડી) કે તે બંદીયાન એક કુમારો શખસ હતો!

તાઈ.

બરવા સીપનાને લગતું.

બચ્ચાનું ચોટું.

આ માત્રના અમારા વધારામાં બચ્ચાંનાં ચોટાંઓ એક કાપ આપ્યો છે. ઉપર આપેલાં ચોટાંઓનાં ચીત્રમાં જોવાથી એ કાપ કેવી રીતે મોઢાની સીપમાં તે તુરત સમજ પડશે. કાંપની અંદર જે લાંબી પડી છે, તે ઉપરની સેફાની છે; તેની ઉપર એક જાણુએથી બતાવ દીધાં છે અને અમાસ પાસ ફરતી લેસ મુકદ્દમાં આપી છે; જેટલું નાનું મોટું જોઈતું હોય તે મુજબ કાપ નાનો મોટો કાપવો. આ ચોટું વેતરવાનું તથા સીપવાનું બને સેફેર છે અને જળી બચ્ચાંનાં આગમાં પેદરેકું બહુ જોખમી.

પીશિત.

જ્યાં આ “સીપ” મુખે, કોઈએ, નાં ૦૦, હાથની રીતમાં “કપસરે હિન્” ફીમ પરમમાં પોતાને મારે કામજ કાંતજ પ્રેરતાને બાપું છે.

એક શેઠ અને તેના ઘોડાવાલો.

એક શેઠનાર એક શેઠનાર થયા અને આંબાણુ' કે ત્યાં
કોઠની વળની પછી હતી તેથી મનોએ તેણે પોતાના ઘોડાના
દાં યાને આંબાણુને કહ્યું કે "તું" કાઢી આ ને હું રખવાળો કે
રીશ, કેમકે મારે તાગપર ભરેલા સહી મકોના નથી." ઘેડ
વાળાએ ઉત્તર આપ્યો: "અરેરે, આજેરે, આ તેમું" બોલે
શિ! હું" સુઈ બીજી અને માગ શેઠ બનેલ રહે, એ મારેથી
કરી થાય નહીં." કુંડાણમાં આમણે શેઠ સુઈ થયા. ત્યુ
કાગ પછી બીજી ઉડતાં સાંભળે પાકર માગે પુછ્યું કે "તું"
કહે છે?" તેણે બનામ દીધું કે "હું" બીજામાં હું" કે
બેઠાએ પાછી ઉપર પડેલી કેવી રીતે મળી છે." થાકે તો
કહે કહ્યું કે "મને ભય છે કે રબને કાલ મરે અને તને
કોઈ ખબર નહીં પડે." તેણે બનામ દીધું કે "મને, બેઠાએ,
તોમિએ ખાલી કાપતી કે હું" પુછ મોકરોનાં હું" શેઠ પાછા
સુઈ થયા અને મેળ મનોએ માગ અને પુછ્યું "અચી
આ ઘોડાવાળા, તું" કહે છે?" તેણે બનામ દીધું કે "મને
દાં આસનામને વખર રખેલ કેમ દેકારી માર્યું છે તેના
બીજામાં હું" હું" શેઠ ઉત્તર આપ્યો કે "તરી આ બીજાવા
ત રીતીમાં મેરી આપને ઘોડા લઈ બેઠા બેઠી મને દેકાર
ત છે." તોમિએ કહ્યું "અરેરે, ખાસ બેઠાએ, હું" ને ભયને
હું" ને ભય કેમ આપ્યું" શેઠ પાછા સુઈ થયા અને કહ્યું કે
ક રાત બાપે હુની મેરઠનાં બની હતી મેરઠનાં પુછ્યું કે
"તું" કહે છે?" તેણે બનામ આપ્યું કે "હું" બીજામાં હું"
કે મેર શેઠે તે મેરી મેરઠ મેરઠ હવે કાલે મેરે લગ
ખાખાર કાલે બની કે તેના મેરઠનાં મેરઠ.

એ ને સાકે રીતી છે કે ઘોડાવાળા વખતમાં મેર મેરે પાછા
કોરીશમાં ખાખર લેતો; અને ઘોડા મેરઠ મેરઠ ત્યુ કે લગ
કેલેને લઈ બની પડી દેકે માલનાં મેરઠનાં મેરઠે ઉ
મકરો પડે છે, મારે હુરોડનાં મેરે અને ઘોડાના મેરઠનાં મ
કું" મેરઠને. તે છતાં પાછા તોમિએ નાકા મેરઠે ઉપરનાં ન
હી નેમિએ એક મકરો મેરઠ આંબાણુ મને કહ્યું કે "તું"
કે એક મેરઠે છે, તે" પુછ્યું" શેઠ સાકે તેણે બનામ આ
પ્યો કે "ભણે કાંઈ મેરઠે પછીનાં મકરો" કહ્યું એમ મને
ભાને છે. હું" હું" મેરઠે કાંઈ બોલે છે, અને મુકર, ઉપરનાં એ
ને નમરો મેરઠ હું" મેરઠે કે મેરઠે ભણે છે તે છતાં ખા
કા પછી મારા મેરઠનાં ને કપરનાં ભણેર રાદ થાય છે. મારે
માથે" ભણે" શીનાં બે પદ વચે કપરનાં મેરઠે હોય તેમ પીયા
વ છે, અને રીખરોડનાં મારા હોલ મારા મતા ભણુ છે." આ
બીજાવા એક મકરે દેકારી પોતાના માથા પર નેકેલે મેરઠે
લઈ ભણે છે તેના કરતાં પાછા બીજી મેરઠે પાતાના મેરઠનાં ઉ
પરે છે. પાછા હવે એ આંબાણુને કહ્યું છે કે આંબાણુને
મેરઠનાં માથા પર પડેલો. મેરઠે તમા કડાનાં રાદ તે મેરઠે પાડ
અને કલેલનાં રાદ ને મેરઠે પીત તે મેરઠે અને પાછો લતા
તમા ભવર થાને તાપને અરધ મુંડે વડો આંબાણુ અનેક ભ
તની બીમરી ભણવે હીયે તે ભણવે અરધ મુંડે તોમિએ
ભણવે" કે એ કાંઈ કે મેરઠ નથી, પાછા કુકત પેલી માલુખની,
પીયો ઉપરનાં કરતા અને જોત આંબાણુને બીમરી મેરે અર
રણુ તમા બેઠાબી કહે છે તેના પીયોળ તમા મીઠા છે.
એ બીમરી પુનર્માં મેરઠ પેલા કહે છે અને તેથી કોને ભણે
કું" મેરઠે એક પછી એક આવે છે. આ અંબાણુ તમા બ
કેકળી ને મું" છે? આ તેનાં કેકળે લગણુ છે—ભણ મેર

ભણ છે, ખાખ પછી પીયા થાય છે, પેટ મુન તમા કુંડું" મેર
મકું" હોય તેમ ભણે છે, મકામાં રાદ થાય છે, બીની તમા
પીયામાં રાદ થાય છે, એકદમ ઉભા થાયો મકર આવે છે.
આખર આખર મારે છે, બીની પપન થાય છે, લખપર મેરઠે મ
કે છે, મકામાં તમા મેરઠનાં મેરઠે હવા તમા પછી મારે છે
અને ઉપરનાં તાગપરનાં થાય છે. હુરેકે કેકળે માં બધા મેર
ન્ટો મેરઠનાં નથી, પાછા મેરઠનાં એક પાછા હોય તો તેનાં અર
થ એકદમ છે. તમારે હવે તમારે મું" કહ્યું" મેરઠે" તોમિએ
પેટ તમા આંબાણુમાંથી મેરઠે. કાકા નાખતો નિમિએ, મેરઠે
રખવાર કહે એકદમ તેનાં તમારો પાપન શાપી પાછી મરઠે
એક અંબાણુ કેમ લખતો એ સપાડનાં બનામ એ છે કે
અંબાણુ તમા બેઠાબી અને તેથી પેલા મેરઠે બીમરી
માં મેરઠનાં કુકરોડનાં મેરઠે બની રખેલા. તમા ઉપરનાં રા
તો મકરે અંબાણુનાં અંબાણુ થાય છે. મેરઠનાં કુકરોડનાં મેર
કેક તમામાં તમાં તમા રખવારનાં રખવાર પસાણીનાં બનેલો
છે અને તેમાં વનપની વખર બીજી કાંઈ પડ્યું પસાર નહીં
કે વાપી હર કેકળેનાં વપસાણનાં અંબ તેમાં છે. તોમિએ થાક મે
પાડું કે મેરઠનાં વખતનાં એક મેરઠે કાકા લાખવા સાક અને
શીમનાં હુરેકે ભાખને નાકારનાં ભણવાન કહ્યું મારે એક મેરઠે
પસારે અંબાણુનાં કાકા મેરઠે બીજી કાંઈ ભણવાનાં આવી નથી.
તમા મકરનાં મેરઠનાં મુખ કાકા કાકા, અને તારી પુત્ર મેરઠના
ક કાકા અને તે તમા મેરઠનાં તમા આંબાણુનાં મેરઠે મેરઠે મારે
સીમનાં કુકરોડનાં મેરઠનાં બીજાનાં વનપનીની મારીમાં
ત છે, તે મેરઠે આશ અને તમાં મકાણીનાં બનાવે છે
અને તેના ઉપર પુકરોડનાં ભણે મેરઠે કાકા છે.
શીમનાં રા રીતી રીત—મેરઠે રખવાર, એ રખવાર તમા માર
રખવાર.

એ રાક કેમ ખાપો તેની મરઠનાં રીતીનાં મેરઠેનાં કાકાના
માં બાપી છે.
એ રાક હીરનાનાં મેરઠે બનકેમાંથી ભણવા થ રીખ
પા રીતી, મુખનાં મેરઠનાં મારોડે એ, મેરઠે, મારેડે લીમરો
પસારી મેરઠે મેરઠેનાં મારોડે.

M. C

SHORTHAND SCHOOL,
Sr. XAVIER'S COLLEGE—BOMBAY.
(Established 1890.)
Should Ladies learn Shorthand?
Read the Prospectus of the above
S. H. School for 1895, now ready
(together with application forms)
at Messrs. NORMAN & Co., Book-
sellers, Church Gate Street, Bombay,
and Ladies will not lose the oppor-
tunity not offered to them before.
All Applications for 1895 Session
should reach the College before
3rd January 1895.

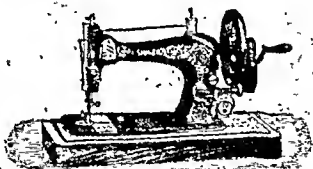
મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના નામદાર ગવર્નરના આસરે હેકળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા આસવામાં સેદલા તથા ઝડપવાલા દેવાને લીધે લોકોમાં એટલાતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નક્કી માત્ર બનાવવા લાગ્યા છે ને "સીંગર," સીંગર-સીસ્ટમ, "ઈન્ડિયન સીંગર" કરી વેચે છે અને તેથી એવા દુકાન ને બહારના દેખાવના નક્કી માત્ર પર અર્જન જતા ના, કારણકે સધળું ચક્ર છે તે સોનું હોતું નથી ને જે પહેલાં સાંચા તે પાછળથી મોંઘા પડે છે.

દરેક સંચાપર અમારો
છાપ તથા આપું નામ
"ધી સીંગર મેન્યુ
ફેક્ટરીંગ કંપની"
કરી હોય છે.

અમારી હિંદુસ્તાનમાં
૮૦ દુકાનો છે ને દરેક
જણ ગમે તેવો ગરીબ હો
ય તોપણ તેને લેવા બની
શકે તેમ હપતેથી પણ
આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરી, ત્રિજ ગુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુંઆને શીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુદ્યોને લાયકનો, આસવામાં સેદલા તથા હાલની નવી સોય મુજબની બનાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ દુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની,

ને બાર પ, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

શ્રી ડીસેમબર ૧૯૮૪

પ્રસ્તુત ૧ હુ.

[અંક ૧૦૩]

સ્ત્રી મિત્ર

દર માસે ગ્રામદ ધૈતુ, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપયોગી
મહં પદે તેજુ મહાસિક ચોખા-યુ.

શ્રી ૧ ના રાં—પારસી બાલુઓ, શ્રી

શ્રી ૨ ના રાં—

કચસરે લિ-દ સ્ત્રીશ પ્રેમમાં.

ફામલ કાવરાલ, મેલવાલ પાલન માટે છાપું જ.

ફામલ વરસ ૧ ના રાં ગા. ઉપર ૨૩;

પાલન ૧, અંગા.

યદ્યપી છે કે જેથી મારું ઘર, અને મારા દોસ્તો મને વધારે વહાલાં થઈ પડ્યાં છે, અને તેઓથી છુટા પડી કેયે બહાર મારેથી સુખ શોધવા જવાનું નથી. હું ડાક્ટર ઉર્લ, અને તેથી મારી તનદોસ્તી કેમ સારી રાખવી તેના ઉપાયો બાંધું છું; અને મારા વહાલા બાવાજી, મારું ખરું માણુએ કે બનતાં સુધી મારી તનદોસ્તી બરાબર રાખવાના ન્દરેક ઉપાય હું અજમાવશ અને તે સાથે મારાં મા બાપ તથા ભાઈ બેહેનો તરફની ફરજોમાં હું મારું દુઃખ વીસરી જઈશ.”

મનચેરશાએ હોમીને બરોડા ઠાંકણે, અને તે વેળા તથા સાર પછી તે જેથી તેને ફરીથી કહ્યું નહી.

હોમીની દલગીરીમાં એકલવેટાપણું બીજકૃષ્ણ હતું નહી. તે હજી વહાલો દીકરો, ખારો ભાઈ, અને બરો દોસ્ત હતો; અને પોતાની આસપાસનાંઓમાં દુઃખ ટાળવામાં પોતાનો સંપૂર્ણ વખત રોકતો હતો. તે પોતાના ધધાની અને બીજી ફરજો એવી તો સરસ રીતે બજાવતો હતો, કે જે તે અવારનવાર બેસુધ નહી યઈ જવા કરતે તો તેઓને તેની તનદોસ્તીની પછી ઝાઝી શીકર રહેતે નહી. અને જ્યારે તે ધરની બહાર હોય અને તેમ થાય સારે તે પોતે વધારે ખુશી થતો હતો, કે તેનાં માથની ચીંતા વધે નહી. તેમ થયા પછી તે થોડો વખત રહી શાંત પગલે ઘર આવતો, થોડો વખત પોતાના બોરડામાં બેસતો અને પછી કાંઈ કસુંજ નહી હોય તેમ બહાર આવી હમેશની માફક બધાં સાથે વાત કરતો હતો.

ફક્ત પછી વખત અતીત થવાની નજરથી પોતાનાં દોસ્ત તરફ જોતો હતો. તેનાં દીકની કૌથી મજબુત લાગણી પીરોળ માટેના ખ્યાર હતો, અને તે વીચારતો કે, જે જેવી રીતે મેહેરને હોમીના હાથમાંથી ઝુટાવી લેવામાં આવી હતી, તેમ તેની પીરોળને લેવામાં આવે, તો કદી પણ તેના દોસ્તાને જેવી વલેણ કે ચલાવી શકે નહી; અને હોમીની માફક તે પોતાની સંપૂર્ણ ફરજો શાંત મનજે બજાવી શકે નહી.

પોતાની માસીની દીકરી યુવની સંગતમાં હોમીને મજા અને દીવાલો બેઠક મળતાં હતાં. તેણીએ તેની મેહેર તરફ એટલે તો આહ બતાવ્યા હતા, તેણીની એટલી તો સારવાર કરી હતી, કે તેને લાગુ કે તેની માસીની દીકરી તેથી તેને હમેશ કરતાં વહાલી થઈ પડી હતી. તે ઘણી વખત એકલે તેણીની સાથે ફરવા જતો, પોતાનાં ઘરાકોની તરેહવાર વાત કરતો, અને પોતાનાં ઘણાં જીવન ઘરાકોની નીજ કરવા પણ અવારનવાર તે તેણીને લઈ જતો. પણ યુવ તેથી કોઈ દહાડે છેતરાતી હતી નહી. તેણી બાજુતી હતી કે, હજી તે ભાઈ તરીકેના ખ્યાર હતો અને તે વધવાની કદી પણ આશા હતી નહી. તેણી અમાહની માફકજ પોતાપર કાંઈ રાખતી હતી, અને હોમીનો વીચારવંત દલગીર દેખાવ કોઈ કોઈ વખતે હસતો કરવાની તેણીમાં રાકતી છે, જે વીચારવંતજ તેણી સંતાપ પકડતી હતી.

નંદગીર પણ પોતાના ભાઈ ઉપર ઘણાજ ખ્યાર અને દીવસોજમથી કાગલો લખતો હતો, અને દીનખાઈ મન-મેશા દરખાસ સાથે જોતાં હતાં કે આ બેજ ભાઈ વચ્ચેનો ખ્યાર કેટલો મજબુત હતો, તેઓ વચ્ચેની દોસ્તી કેટલી મંઠામલી હતી. ખોરશેદની તનદોસ્તી દહાડે દહાડે મુશરતી જતી હતી. તેણીના નહાનો બુઝો, નંદગીર લખતો હતો કે, એવો તો મસ્તાન, મશકેર અને મનનો હતો કે તેની ખાત્રી હતી કે તે પોતે પણ બે વરસની યુવરમ વયે પોતાના બાણેજના જેવોજ હશે. તેઓ હાલ ઈંગ્લંડમાં હતાં અને હાંથી અમેરીકા જવાની તૈયારી કરતાં હતાં. નંદગીર લખતો હતો કે તેહેમીના બેહેલી હોમજ (જે અમે અમાહ લખતાં બુઝી ગયાં કે ખોરશેદ કેખશર સાથે, તેઓના ધણા કાશાવાત્રાથી તેઓની મુસાફરીમાં જોગદ હતી)ની સંગતમાં તે પોતાના ભાઈ મારું ધણું દુઃખ વીસરી જતો હતો, અને તેણીની હાજરીથી તેઓની સંપૂર્ણની મજાદમાં ધણે વધારો થયો હતો. તેહેમીનાના ભાઈનાં મરણ પછી તેણી પોતાની માતા સાથે કોઈ સમાને ઘર કોઈબે ગઈ હતી, જ્યાં કમનસીબે તેણીની માતા-સરી ગઈ અને તેહેમીનાએ પેલાં સમાનેજ ઘર લાં રહેવાને ઈરાવ કર્યો. હવે મેહેરામ મરતી વખત કેખશરને પોતાની બેહેનના વાળી તરીકે નેમી ગયો હતો, અને તેહેમીનાને બ્યારે ખ્યાર પડી કે કેખશર આજેજયા જવાના હતા, સારે તેણીએ પોતાના પૈસાને લગતી અને બીજી કાંઈ ગોઠવણ કરવા માટે, તેવણને બે દહાડા કાંબે આપવાનું તેડું કર્યું અને બોધાંથી કેખશરે ખોરશેદ તેણીને પોતાની સાથે ધસડી લઈ ગયાં.

નંદગીર પોતાના ભાઈ તરફ જે મજબુત ખ્યાર ધરાવતો હતો તેથી આ વેળા હોમીપર આવી પડેલાં દુઃખથી તેણે પોતાનો અસલ રમુજ અને ખુશાસ ખવાસ ધણો ખોલી દીધો હતો, અને તેવામાં તેને તેહેમીના બેહેલી હોમજની વાત વધારે દીનપસંદ લાગતી હતી. મેહેરી અને તેહેમીના બેહેરી વખત સાથે રહેલાં હોવાથી હોમીને-લગતી ધણીખરી જીનાથી તેણી વાકેફ થઈ હતી, અને જોકે તેણીએ તેને કદીપણુ જોયો ન હતો, તોપણુ ઉપલી વાંતો-પરથી નંદગીર સાથે તેના ભાઈ અને મેહેરને લગતી ધણી વાંતો કરી રાકતી હતી. નંદગીર ગમે એટલી વખત તેણી આગલ પોતાના ભાઈ અને મેહેરની વાત કરેતા, અને હમેશાં તેહેમીના દીલસોજબરવા બોલેથી તેને શાંત પાડતી હતી. આથી કરી તેણે બધેબધ પોતાનાં બેહેન બંનેથી સાથેજ જવાને વીચાર કર્યો અને તેહેમીના પણ તેથી દલગીર થયેલી જણાઈ નહી.

નંદગીરને ફક્ત એકજ દલગીરી લાગતી હતી કે, તે પોતાની બેહેનનાં લગનપર હાજર રહેવાને અશક્ત હતો, અને એમ પણ એક વખત લખી મોકલ્યું કે, જે તેની બેહેન ધણીતી હોય તો હાલ તે પોતાનો અમેરીકા જવાનો

વીચાર માંડી વાળે, અને તરત ઈંગ્લંડથી મુખ્ય આવવા માટે નીકળી પડી, લગનપર હાજર રહે. પણ પીરોન્ન પોતાને ખાતર પોતાના બાઈની મજાહેમાં ખતરો નાખે તેવી ન હતી, અને તેણીએ ના લખ્યું.

પીરોન્નનાં લગન હોળીના કાચવાસાથી, તેણી ધારતી હતી તે આગમ્ય ઈરવવામાં આવ્યાં; ખેરશેદનાં લગનની માફક પણ આ લગનની ધામધુમ કરવાની ન હતી. પીરોન્ન હમેશ કદત પોતાનાં કુટુંબનાં માણસોની વચ્ચે પોતાનાં લગન કરવાને ઈચ્છતી હતી, અને હોમી બોલ્સે કે કોંઈપણ ધુમધામ નહી કરવાની હોવાથી લાંબો વખતવેર લગન મુક્તવી રાખવાની કોંઈપણ બર ન હતી.

“મારી મેહેરી તમે મેહુને બેઠાં બેવાને ધણી ઈચ્છતી હતી,” તે બુલ્લે હેડે બોલ્યો; “ને તેણીની માંદગી એકદમ એટલી બધી વધી નહી જતે તો તેણી તમારાં લગનપર હાજર રહેવાને ઈચ્છતી હતી, અને તેણી બે હાથ પોતાની ઈચ્છા જણાવી શકતે તો તમેને મુખી થયા હર માવતે. તેણીને ખાતર તમારાં બેઠાંબુને મુક્તવી રાખવાને પુણી થતે નહી. મારા હોસ્ત અને મારી મેહેનને સાથે બેઠાંબુનાં બેડ તેઓને સારી દુવા દેતાં મારો છવ ધણે દરખાઈ બરો.”

તેના છેલ્લા બોલો એટલા તો ફગીરીભર્યા પણ સાથે એટલા તો મીઠાસવાસા લાગ્યા કે પીરોન્ન પોતાની લાગણી દાખી શકી નહી, અને તેનાં ખભાં પર માથું ઝુકી રહી પડી.

“હોમી, હોમી, હું કેવી ઈચ્છું કે તું ખી મુખી થાય.”

“અને મારી માથી મેહુને તેમ હું મને થયેલા બેડો; જલદી-ધણે જલદી, હું મુખી થયશ તદન-તદન મુખી,” તે પોતાની મેહેનને ખારથી કાસ કરતાં ધીરે સાથે બોલ્યો. પીરોન્નએ તે વેળા તેના બોલવાની રૂપ ઉપર અચવા તો મેહરા પર ધ્યાન આપ્યું નહી; પણ શરે તે બેડું, અને તેણીને કોંઈ નહી સમજ પડે તેવી આંચકી અંદરથી લાગી, અને આખો દહાડોવેર તે અસર તેણી પરથી ગઇ નહી. તેણી સમજ શકી નહી, કારણ કે તેણી તે સમજવા માંગતી ન હતી.

થોડા દહાડા પછી તેઓ એક જણ સાથે ફરવા જતાં હતાં, સારે શરે તેને પુછ્યું કે, લગન એટલાં બધાં જલદી કરવાને તે એટલો બધો ઈતેમર શું કામ હતો.

“કારણ કે, વહાલી યુગ, તેઓનાં લગન બેવાની મને ધણી હોંસ છે.”

“હોંસ છે! હોમી! કાંએ વહી લગન પછીથી બેવાનાં ને દમજાણી બેવાનાં. નહી તો તું શું મારાત્મ્યા કહેવા પરથી કોંઈ મુસાફરીએ જવાનો વીચાર રાખે છે!”

“નહી યુગ, મેં જે ફરને હાથ માથે ઉઠાવી છે, તે જ્યાં મુખી મને અંદીથી મેલાવી લેવામાં આવશે સારેર છોડી દેવાને નથી. હું મારી મેહેનનાં લગન મુક્તવી રાખવા માગતો નથી, કારણ કે હું જાણતો નથી કે ક્યારેથી મને મારો પેદા કરનાર બોલાવી લે.”

“પણ હોમી, એમ તો આપણામાંનાં કોઈથી કહી શકે? વળી થોડાજ દહાડાની વાત પર પેલી કોઈ તારી ઈંગ્લેન્ડથી ધરાકને કહેતો હતો કે કોઈથી બાળદમાં ઉતાવળ નહી કરવી બેડો, અને હવે એમ કેમ?”

“હા, હું તેમ બોલ્યો હતો ખરો, પણ આપણી બાળદ સાથે તે સ્ત્રીની બાળદને ધણું લાગતું વસગતું નથી. પીરોન્ન રસ્તા કોંઈ ઉતાવળમાં અદર્યા ન હતો અને વળી અદર્યા પછી પણ ધણી ઉતાવળમાં પરણતો નથી. હું કહે છે તેમી ખરું છે કે, આપણામાંનાં કોઈની કોઈ પણ તેડી લેવામાં આવે. પણ જેઓને તેની અગાઉથી આગાહી થાય તેઓએ તે માટે વધારે તૈયાર રહેવું બેડો.”

“પણ હોમી, એવું તે કોણ નસીબવાળું હોય કે જેને અગાઉથી આગાહી થાય? શું આપણે દરેક જણે મોત નજીક હોય તેવી રીતે તૈયાર ન રહેવું બેડો?”

“વગર શકે આપણે તેમ કરવું બેડો. આપણે એવી રીતે તૈયાર રહેવું બેડો કે જ્યારે તે ખારે હકતાકા આપણને તેડે સારે આપણને કોઈથી રીતની રીકર નહી લાગે. પણ જ્યાં મુખી થોડા વખતમાં આપણી મરી જવાની ખાતરી નહી હોય, ત્યાં વેર દુનિયાદારીની બીજ મીએ આપણે ચોક્કસ શકે નહી. પણ યુગ, જ્યારે મોતને આપણે આપણી નજીક આવતું બેડો, જ્યારે તેના આવવાની સંધ્ય નીશાનીએ આપણાં દીકરાં દાખલ થઈ મુખી હોય, સારે શું કામ આપણી દુનિયાદારીની ગોરવણી કરી નહી લખ્યો. સમ્યક તરફ આપણે શું કામ હાથે કરી આંખમાં ધણ્યો, કે જેમ અરસોસ, ધણું જણે કરે છે! સારે શું આપણે ચોક્કસ રાખી આપણી આસપાસનાંઓને મુખી કરવાની કોશિશ નહી કરવી બેડો?”

યુગ જવાબ આપી શકી નહી. તે શું કહેવા માગતો હતો તે તેણી જરાજર સમજતી હતી; તેણીના છવ એક દમ યુગબાઈ આવ્યો, પણ જેમ તેમ કરી તેણી શાંત રહી; તેણીએ બીજ મીએ વીધે વાત કરવાની કોશિશ કરી, પણ તેણીની જગ્યા ઉપડી શકી નહી.

હોમી પોતાના મંબીર વીચારમાં એટલો તો ઝુટાયેલો હતો કે તેણીના ગમરાત તેણે બેડો નહી, અને નરમાસ બરેડે સાથે આગળ ચલાવ્યું.

“મારી યુગ, હું જાણું છું કે મોત વીધે તુને કોંઈ ધણો ભયંકર વીચાર નથી; સારે જે મીનથી હું તદન પુણી છેઉ તે વીધે તુને ખખર કરતાં છે શું કામ અચકાઉ? જે તીર મારી મેહેરને લઈ ગયો છે, તે મારાં છગરમાં પણ દાખલ થઈ મને એવી ભતમું દરદ સોંપી ગયો છે, કે જેમાંથી મને એવી માણસાઈ અતુરાઈ છતાં પણ અચી શકાય નહી. યુગ, હું અધોની દવા કરે, ખીનઓનાં દરદ પારખું, અને શું મારેજ નહી જાણું? નહી, એવો વીચાર મનમાં રાખવા માટે તું મને ઈપેડ ના આપ. યુગ, વહાલી મને મારો પેદા કરનાર બોલાવી લે.”

હું તુને સોંપી જાઉં. તેણીનાં સઘળાં છોકરાંઓમાંથી ફક્ત તું એકલી જ તેવું આગળ રહેશે, અને ફક્ત તેવું જ નહીં પણ મારા આપને પણ દીકરાઓ અને મુખ્ય આપના 'તું' ધણું કરી શકશે. જો કે હું તો કદી વધુ નહીં યશ શકાય તેવું મુખ મેલવાના જાઉં, તોપણ ખુદરતી રીતે તેઓને મારેથી છુટ્ટ પડતાં અતીશય લાગશે ! યુવ, અને કહે, તું મારી બેઠેન, મારી દોસ્ત, બોલ, તું શું તેમ નહીં કરશે ? ”

“ હોમી, ફક્ત એક મીનીટ થોડા ! ” યુવ નહીં સંભળાય તેવા સાદે બોલી. હોમીના આ ખુદ્દા બોલોતી તેણી હવે પોતાની લાગણીઓને વધુ વખત શાંત રાખી શકી નહીં. તેણી પાસે મુકેલા એક બાંકપર બેસી ગઈ, અને મોઢું પોતાના હાથોમાં ઢાંકી દીધું. એક મીનીટને બદલે સંખ્યાબંધ મીનીટો પસાર થઈ ગઈ, અને હજી તેણી મુખ રહી. હોમી તેણીની પાસે બેઠો, તેણી આસપાસ પોતાના હાથ વીટાડ્યા, અને તેણીનાં ચંડાં બીણાં કપાળપર એક ભાંધના ખાર સાથે દાસ કરી. તેણી મોંઘી, અને ઉભી ઉભી અને, પણ તેટલું તેણીમાં બેર હતું નહીં. એક પળેપર તેણીએ પોતાનું ડોક તેનાં ખભાંપર નાખ્યું, અને આંસુઓથી ભરેલાં તેણીનાં હૃદય શાંત થયો. “ હોમી, મને માફ કરજે ” શાંત થવાની કોશિશ કરતાં તેણી બોલી. “ અરે, કે બે એમી નખાં મગજની છેલ્લી, પણ મારી ઉપર તે જે વીધાસ મુકેલો છે તે માટે પસતાનો ના. તારું બોલેલું નહીં મારેલું અચ્છુય હતું; પણ હોમી, મારી ઉપર વીધાસ રાખ. ” તેણીએ દલગીરી ભરી આંખો સાથે તેની તરફ જોયું. “ હા, હોમી, મારી ઉપર વીધાસ રાખ. મારાં મારી-મારાં માએ કરતાં વધારે મારી તરફ તું જેવી રીતે જાહેર તેવી જ રીતે વર્તે. મારી દરેક સંભાળ, મારું દરેક બેર તેવજીને દીધાસે આપવામાં હું વાપરીશ. તેવજીના ધણા ઉપકારો તમે હું દેખાએથી છેલ્લે અને મારી આખી જીંદગી આખી દેહ નોખી તે ઉપકારોના બદલે વાજેસે ગણાય નહીં. લાંબો વખત થયાં હું વીચાર કરતી આવીજ કે હું તેઓના કેમ બદલો વાળું, અને-વહાલા, અતીથત વહાલા હોમી, જ્યાં મુખી યુવ જીવશે ત્યાં મુખી કદી કદી પણ મારાં વહાલાં મારીજ એકલા પડશે નહીં. ” તેની મારીની છોકરીના બોલવાનો આખો અર્થ હોમી સમજી શક્યો નહીં. તેને મનસે આ સાદો બોલોમાં ધણાજ ગંભીર સોગંદ અને વચન સમાવવાં હતાં એવો તેને સહેજ પણ ખ્યાલ ન હતો. તેણી જાણતી હતી કે કદી કદી તેણી કોઈને આઠી શકશે નહીં, અને તેણે પોતાની માતાની સંભાળ કરવાનું તેણીને સોંપ્યું છે, એ વીચારમાં કાંઈ અજળ દીસ મુખી કરનાર તેણીને લાગ્યું.

તેણી પ્યારની મનજીત લાગણીઓ ધરાવે છે એવી હોમીને ભરા પણ ખબર ન હતી, અને તેણીના કમનસીબ પ્યારનું મુજ તે હતો, એવો તો તેને ખીચકુચ પણ ખ્યાલ હતો નહીં. તેવો શક કદી તેનાં મગજમાં દાખલ થયો

હતો નહીં. તે જાણતો હતો કે તેણી તેને ધણીજ ચાહતી હતી; પણ તે તો જેમ પીરોજ તેને ચાહતી હતી તેમ તે ધારતો હતો. તેણીનાં મનજીત મનપર તેને ધણે વીધાસ હતો, અને તેથીજ આટલી બધી બોલવાથી તે તેણી આગળ બોલ્યો હતો. તે દુઃખભરેલા દહાડા પછી હોમી તેની ઉપર હજી વધારે હેત દેખાડવા શરૂ, અને યુવ લારે તેણીને સોંપેલા વીધાસ માટે દલગીરી કેમ ચાલે ?

તેઓનાં કુટુંબનાં સઘળાં તો પીરોજનાં લગનપર હાજર થઈ શક્યાં નહીં અને તેઓમાં બ્યારે બે ચાર દહાડે જઈ તેઓ તરફ આંખો લારે અજાત તેઓ ધણું ખુશી થયાં. તેની રેજીમેન્ટ કાંઈ ચોક્કસ કારણોને લીધે આફ્રીકા જવાની હતી, અને તેથી તે આગમય થોડા દહાડા તેને ઘર નજી આવવાની રજા મળી હતી. પોતાની બેઠેનને મોટે મોટેની મરજી તથા હોમીનાં દુઃખનો હેવાલ સાંભળી તેને ધણું લાડું હતું. પણ અતે તે ખુશાલ સ્વભાવનો હોવાથી તેને લીધે મરજી દાલનાં ખીજાં પણ હમેશ કરતાં દુઃખીખુશીમાં દહાડા પસાર કરવા લાગ્યાં.

પીરોજનાં લગનપર દીનપાછાએ આજીને તેગવી મંગાવી હતી, અને તેથી તેણી પણ ખુશી થઈ હતી અને મુખ્ય કરી સરજીવન જાહેર બેઠી તેણીની ખુશાલીમાં વધારો થયો હતો. બંધ પોતાનાં બાનુ દોસ્તો તરફ વધારે બોલી સંખ્યાથી વરતો; દોસ્તો; એક પરાઈ માણસ કદી નહીં શકે કે તેનું માનીતું કોણ હતું. પણ બ્યારેથી તે અને આજાં વાત કરતાં, લારે બેઠેનાં કાંઈ એનું જોવામાં આવતું કે જેવી યુવનો જીવ દરખાતો.

અતે લગનનો દહાડો આંખો, અને ધણીજ સાદાથી બે મુંબળા દસ્તુરોએ રસ્તમ અને પીરોજને હમેશ મારે બેઠાં.

તે હોમીને તે દહાડે કાંઈ દુઃખભરી યાદ આવે એમ દીનપાછા મનચેરશા ધણું બીહતાં હતાં, પણ સંવે દાજર રહેવાંઓમાં તેજ ચર્ચેથી શાંત લાગતો હતો. તે વેળાનો લાંબો દેખાવ ધણેજ સુંદર લાગતો હતો. પીરોજ તેણીના તન સફેદ ચાદા પોપાકમાં અતી સુંદર અને તેણી હતી તે કરતાં પણ જુવાન લાગતી હતી. રસતમનો મરદાનગીબરેશો ચેરેશો ખુશાલી અને મુખથી ચક્રી રહેલો હતો, અને તેની પાસે જેવી નરમસલાખા દેખાવની છોકરીની દરેક રીતની સંભાળ કરવાને તે તદન લાયક લાગતો હતો. મનચેરશા દીનપાછા પોતાની છોકરીની બાજુએ તેણીને અતે મુખી થએલી બેઠી સતોતી ચેરેશો બેઠાં હતાં. હોમી ધણીજ ગંભીર પણ શાંત દેખાવ સાથે રસતમની ખુશી પછવાડે ઉભો હતો, અને તે કાંઈ છુપી બંધી કરતો હોય તેવો તેને દેખાવ લાગતો હતો. યુવ પણ હોમીના નેરજાજ ગંભીર પણ લગાર દલગીર દેખાવે પીરોજની પછવાડે બેઠી હતી. દીનપાછા કોઈ કોઈ વખત તેણી તરફ ચીંતાતુર આંખે જોતાં હતાં, અને રસ્તમને

તેણી છુપી રીતે ચાહતી હતી, એવો શક પાછો તેવજીને અવારનવાર આવ્યા કરતો હતો. માણસોનાં દીકરાંના છુપા ભરખે આપણે કોઈ વખત ફાકટમાં જાણવાની કોશિશ કેમ છીએ. દેખાવ અને દીકસોઈ કોઈ વખત નહીં ધારેલી, નહીં માંગેલી અસર કરે છે. શુક જાણતી ન હતી કે, તે વેળાનો દેખાવ તેણી ઉપર શું કામ એટલી બધી અસર કરતો હતો; તેણીએ શાંત થવાની ધણી કોશિશ કરી અને કદાચ તેમાં તેણી કાયતેમી. પણ એકદમ તેણીની નજર હોમી પર પડી ગઈ. તે વેળા તેનો ચહેરો તાજગી ભરેલો અને તનદરેસ્ત લાગતો હતો. તરત તેણીને તેના બોલો યાદ આવી ગયા; યોગ્ય વખતમાં આ તનદરેસ્ત માત્રો પર મોતને શીકાસ આપી, તેની ચલકતી આંખો આંખો પડી જશે, અને તેનો મીઠો મંદુર અવાજ આ કુન્યામાં સદાનો ચુપ થઈ જશે.

લગ્નને દહાડેજાં સંજનાં પીરોજ પોતાના વર સાથે બેઠગામ ગઈ. પોતાની બેઠન ખોરસદ પણ હમેશ પોતાની નજદીક રહેશે તથા પોતાનાં માથાપને પણ અવારનવાર મથવા જઈ શકશે એવા વીચારથી પીરોજને પોતાનાં કુટુંબથી છુટું પડતી વખત કોઈ ધણું લાગુ નહીં. ખોરસદ કરતાં પીરોજની છુટું પડતાં દીનખાઈને વધારે લાગુ. આ નરમાસવાળી છોકરીએ તેણીનાં બચાવમાં પણ જ્યારેનું કુખ દીધું હતું; પણ પોતાનાં બચાવને મુખી જોઈ તેવજી પણ સંતોષ પામ્યાં, અને તેણી ઉપર હમેશ સંબાળ રાખતા ઉપકાર બરેસાં દીક સાથે તે દાકારને અરજ કરી.

એકે આસપાસનાં સર્વે જણ તે દહાડે શુકને મુખી અને ખુશાલ ધારતાં હતાં, સીવાય કે તેણીનાં માસી દીનખાઈ; અને તેવજી સર્વે જણ પોતાપોતાના ખોરડામાં રૂપ ગયા પછી રાતે શુક આગળ ગયાં. શુક પોતાનાં માસી ખોરડામાં દાખલ થયાં સારે કોઈ ઉડા વીચારમાં શુકાવલી બેઠી હતી, અને તેણીએ તેવજીને અંદર આવતાં જોયાં નહીં, અને તેવજી સાથે એકે તેટલાં તેણીને પોતાનાં આંસુઓ નુકી નાખવાનો પણ વખત મર્યા નહીં.

“શુક, મારી મીઠી દીકરી!”

શુક એકદમ ઉઠી ઊભી થઈ, અને આંસુઓથી ભરેલી આંખ સાથે તેવજીને લગી પડી.

“મારી પોતાની શુક, મારા ઘડપણના દહાડાને ખુશાલ કરવા હવે તું જ બાકી રહી છે. મારી અલંત વાહલી, હવે યોગ્ય વખતમાં તું પણ મને છોડી જતી ના, હું તારેથી છુટી પડી શકીશ નહીં.”

“અરે નહીં, નહીં; હું કદી કદી પણ તમને છોડી જઈશ નહીં. મારાં માથ કરતાં પણ વધારે, તમારું ઘર તે હમેશ માથે થશે; અને જ્યાં તમે જશો ત્યાં શુક તમારી પુરે આવશે.”

“તમને છોડી જવા મને પુછાવે ના, ખરેખર, ખરેખર, તમારા જેવી હું કોઈનાં પણ ઘરમાં મુખી રહી શકીશ નહીં.”

“મારી શુક, એવા નીરાશ થઈ ગએલા સાહે ના બોલ.”

“દીનખાઈ તેણીને પ્યારી કીસ કરી બોલ્યાં: “તારી પુરતી

મરજ અને રમ વગર કદી પણ તું મારાં ઘરમાંથી જશે નહીં. દીકરી, તુંને યાદ નથી કે તે વીષે મેં પેહલ વેદલું તુંને ક્યારે વચન આપ્યું હતું?” દીનખાઈએ રડતું સાહે કહ્યું, કારણકે તેવજી શુકનો બેઠ જાણવા માગતાં ન હતાં પણ તેણીને દીકસો આપવા ઇચ્છતાં હતાં.

પીરોજનાં લગન પછી યોગ્ય મહીના મરચત હાલમાં તદન શાંતી સાથે પસાર થઈ ગયા. આ વખતમાં કોઈ કોઈ વેળા શુક ધારતી હતી કે તેણી હોમી માટે છવાઈ હતી કે હોમી પોતે પણ પોતા વીષે ક્યાંયે હતા. પણ રસતમ આશા રાખવાની હીમત કરી શકશે નહીં; શુકની માફક રોજ કોઈ તે પોતાનાં દોસ્તને જોતો ન હતો, અને જ્યારેથી તે તેને મળતો, ક્યારે દરેક વખત તે હોમીમાં મજાસવાનો ફરફાર જોઈ શકતો હતો.

આ વેળાએ હમેશનાં તાજગી અને તનદરેસ્તી ભરેલી દહાડાનાં પંચંગમાં કોઈ ખરાબ ધાર કાઢી નીકળી અને એક ઝાકટર તરીકે અચળત હોમીની ફરજનેમાં ધણે વધારે થયો. પણ આ વખતે જણે તેનાં નજાનાં પડી ગએલાં આંગનાં પણ નહીં જોરે આવ્યું; અને આખા દહાડા તથા રાતો તે ગરીબોની સારવાર કરવામાં શુકરતો હતો. પોતાની ફવાથી તેઓનાં તનનાં દુઃખને, અને માથાજી મોઝા બોલો અને સસાહથી તેઓનાં મનનાં દુઃખને દાખી દેવાનું તે પોતાથી બનતું કરતો હતો. ધણીકે “માઘ બાવ-રીએ યોગ્ય વખતમાં ધણી અને બચ્ચાં વગરની થઈ પડતી. ધણીકે બાળકો એક દહાડામાં મા બાપ વગરનાં થઈ શકતાં; અને આ સઘળાં માટે હોમીની મદદ અને દીકસોઈ તૈયારજ હતી.

પોતાની માસીના છોકરાનો દાખલો પકડી શુક પણ તેને પગલે ચાલતી અને તેઓની સારવાર કરવામાં પોતાનો ધણે વખત રોકતી હતી. પેહલે તો તેણીને તેનાં તાવથી ભરેલાં ઘરમાં જતાં ધણી ચારવામાં આવી, કારણકે લોકો કહેતાં હતાં કે તાવ ઉઠતી હતી. પણ શુકે કોઈનું માન્યું નહીં અને આવા દુઃખ ભરેલા વખતમાં દીનખાઈએ પણ તેણીને તેણીની ફરજ જાળવતાં અટકાવવાની કોશિશ કરી નહીં. હોમીને પોતા માટે કોઈપણ ધારતી ન હતી. પણ શુક માટે તે ધણે બીહતો હતો, અને એક દહાડા તેણે પોતાની બીહત તેણી આગળ જણાવી. “મરચત હાલ જેવા મોટા મેહલમાં, અને આ નાનાં ખુપડાંઓમાં એક સર-ખીજ રીતે મારો મોઢા પોતાનો હાથ મારી આકાષપાસ રાખે છે. જો તેની મરજજ હશે કે મારે અસારથીજ મો-તને સ્વાદ આપવો જોઈએ, તો હું તારી બહાર નહીં પણ નીકળું તોમી જે થયાનું હોય તે તો થવાનું.”

હોમી સાર પછી કોઈ પણ બોલ્યો નહીં, અને એક ધ-ણીજ સરસ મદદગાર તેણી તેને થઈ પડી. નજદીક જ અઢવાડમાં વેર આ રોગનું જોર ચાલુ રહ્યું; સાર પછી તે રોજેજ નરમ પડતું જણાયું, અને યોગ્ય વખતમાં હવે તે

સમુજ્ઞ નાશ પામશે એવી આશા રાખવામાં આવી. આ વેળા એક દહાડે રાતે મરચંટ હાલના દ્રોણિ રમનાં બેસી સધળાં વાત કરતાં હતાં તેટલાં એક માણસ દોડતું આવ્યું, અને કહેવા લાગ્યું કે હોરમસજી શેઠને એકદમ બોલાવે છે. મેહેરી કાકી મરવા પડ્યાં છે. તરવ પેલલાં હોમી અને યુવ દોડી ગયાં અને તેઓની પુઠે મન-મેરસાહ દીનખાઇ પણ ગયાં. મેહેરી કાકી હવે એક કલાક પણ કાંટે નેમ હતું નહીં. તેવજી મરવાને બીહતાં હોય તેવું જણાવું પણ ન હતું. ફક્ત તેવજીને એટલું જ દુઃખ થતું હતું કે, મરવા આંગમય તેવજી પોતાના દીકરા ખસરનું બેઠ શકતાં ન હતાં, કારણ ખસર નહાંગીર સાથે ગયો હતો. હોમીએ તેવજી ઉપર ઘણાક ઉપાય અજમાવ્યા, એકે તે જાણતો હતો કે તે સધળા ફાકટ હતા. એક કલાકમાં તો તેવજી બોદા તથા પોતાના દીકરા ખસરનું નામ દર્મ આ બહાન છોડી ગયાં, અને દીનખાઇ તથા યુવે તેવજીનાં મરણની કીયાને લગતી સધળી તૈયારી કરાવી.

બીજે દહાડે સહવારે હોમી પોતાના આપ સાથ મેહેરી કાકીને છેલ્લું માન આપવા ગયો. આ વખત તેનો દેખાવ હમેશ કરનાં વધારે તનદોરત અને તાજગી ભરેલો લાગતો હતો. હવે એક વખત જણાવી ગયાં છીયે કે મેહેરી કાકી હોમીને જનમથી દીનખાજીને ધર રહ્યાં હતાં, અને તેઓને તેવજી બીજાએ કરનાં ઘણાં વહાલાં હતાં, એકે તે બહારથી ધણુ ખરું દેખાડતો ન હતો. તેવજીને ધરમાંથી બહાર કાઢવાની પાંચેક મીનીટ અગાઉ તે અંદર ગયો, અને કેટલાક વખત વેર ગંભીર મેહરે તેવજીનાં રંધાન પર તેણે તીક્યા કર્યું, તેમ કરતાં આજપરનો રતાસ એકદમ ઉડી ગયો, તેની આંખનો ચક્કાત જતો રહ્યો અને પોતાનાં કપાસ પરનો પસીનો મુછપા તેણે પોતાના હાથ જાણે મહા મુશકેળીએ ઉચક્યો. મનમેરસાહ જેવજી ચોરેક દુર ઉભા હતા તેવજી એકદમ તેની પાસ દોડી ગયા અને બીજ પડે હોમી તેવજીના હાથમાં બેસુધ થઇ પડ્યો. તેજ દહાડે સાંજે આખા પંચમગનીમાં ખચર ફેલાઈ કે ડાકટર હોમી મરચંટ બસો, અને સધળાનો વહાલો હોમી, જેણે આપસમાંનાં દુઃખો શાળવા અને તેઓને દીઠાસો આપવા પોતાની તનદોરતીની કાંઇપણ દરકાર નહીં ન હતો, તે પેલીજ એવી ખરાજી તાવે પટકાઈ પડ્યો હતો.

પ્રકરણ ૨૦મું.

કેખસરે બનાજી અને તેવજીની સાચી નાની ટળાકી કરતાં કરતાં કલકતે આવી પુગી હતી, કે જ્યાં ખોરશેઠનો બીજી બાળક પોતાના ધણીને ભેટ આપવાનો વખત નજીક આવેલો હોવાથી તેઓએ થોડો વખત લાંજ રહેવાનો દેરાવ કર્યો. તેણીને તે વેળા વધારે ઓછી કટી પડશે એવો ડાકટરેએ ભય આપ્યો હતો, પણ બોદાના હોકમથી તે ભય પસાર થઇ ગયો, અને ખોરશેઠ તથા તેણીનું નાનું

બાળક એક હેતવંતો આપ અને ધણી ધમ્મજે તેવી સારી તનદોરતીમાં હતાં. નહાંગીર કલકતે આવ્યા પછી તરત દારજીલીંગ અને સીમશે ગયો, અને થોડા વખતમાં પાછો ફર્યો; અહીંથી તે એખસો યુવધ ફરવાનો વીચાર રાખતો હતો. પણ ખોરશેઠની તનદોરતી તદન સારી ન હોવાથી તથા તેણીની નરમાસવાળી સહીની સંગતમાં તેને વધુ રહેવાની ધમ્મજ હોવાથી તરત વેળા તેણે તે વીચાર માંડી વાળ્યો. એક દહાડે તેણીનાએ ખોરશેઠની નાની પુત્રીને તેના મામાના હાથમાં રમાડવા આપી તે વેળાએ તેણે પોતાની અરથી જાંઘતી નાની બાણીને અતી ખારથી કીસ કરી એવી રીતે તેણીના તરફ જોયું કે તેણીના ગાદ શરમથી લાલ થઇ આવ્યા, અને કાંઈ અજાજ જતાની પુરાલીથી તેણીનું હમ્મું ધપકવા લાગ્યું.

તેઓની મુસાફરી દરમ્યાન અને મુખ્ય કરી આ વેળાએ તેણીના કેખસર ખોરશેઠને ધણીજ કામની અને કીમતી થઇ પડી હતી. આવી વખતે પોતાની દીકરી આગલ નહીં હોવા માટે દીનખાજીને ધણું લાગતું હતું, પણ કેખસર તેવજીપર અવારનવાર તાર કરી તથા કામશે બધી સંધ્યારે આપ્યા કરતા હતા. જે દહાડે નહાંગીર સીમશેથી પાછો ફર્યો તેની બીજે દહાડે સહવારે તેઓ નાંડતાપર બેસી તરેહવાર પુરાણ વાંતો ચક્કાવતાં હતાં, તેટલાં લાં ગોરટખાણે આપ્યો, જેના હાથમાંનાં ધણું કામશેમાંનાં ફક્ત બેજ મરચંટ હાથમાંનાં હતાં. એક યુવના અક્ષરનું નહાંગીરપર હતું, અને બીજું મનમેરસાના અક્ષરનું ખસરપર હતું.

“ધણુ અજાજ જેનું” નહાંગીર બોલ્યો, “મારાં માએ ખોરશેઠપર નથી બધું” અને હોમીએ મારી ઉપર નથી બધું; હું જાણું છું કે એનીપર કામનો બોલો હમણા પછો આવી પડ્યો છે, પણ તેથી શું એને મારીપર પણ લખવાનો વખત મલતો નથી.”

“તારાં માએ, અને બીજાં માએ ખોરશેઠપર વજી ચાર દહાડા આગમય લખ્યું હતું ખરું” કેખસરે બોલ્યા, પણ નહાંગીરે તેવજીનું બોલવાનું કાંઈ સાંભળ્યું નહીં. તે યુવનાં કાગલનું પરખીકું એકદમ ફાડી વાંચવા મુંઝારો હતો. કેખસરે પોતાના કામશે વાંચવા પડેલા હોવાથી તેવજી નહાંગીરનાં મોઢાંપરનો ધલરાત જોયો નહીં, પણ તેણીનાએ જોયું કે તેના હાથે પુલકળા ધુવતા હતા, અને મહા મુંઝવેજીથી તે કામલ ધરી શકતો હતો.

“ઓ બોદા! નહાંગીરજી-નહાંગીર, બોલોની શું થયું?” તેણીના પોતાનું હમેશનું ચરમાળપણું ખોલી દઇ બોલી અને કેખસરનું પછું તેણીના બોલવાપરથી એકદમ તેની તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું.

“જાણુ, બોલની શું છે, કોઈ મરચંટ હાથમાં સીક પડી ગયું છે ખોદાને ખાતર બોલી દે” તેવજી પણ નજીક નહાંગીર જેટલાજ ધલરાઇ જઈ બોલ્યા.

“હોમી,” ફક્ત જનહીર એટલું જ બોલી શક્યો, “હોમી મારો ભાઈ, અરે ખોદા, તે મરવા સુતો છે, અને હું તેની નજીક પણ નથી. ખોદા ખાતર કેપશર આ કાગલ વાંચો; મને લખેલું જણાયું” પણ નથી. હવે કાંઈપણ વખત બાકી રહ્યો છે—હું વખતસર પંચગની બધ પુગીશ ? ચા તો તે મરી ગયો છે એમી તથાપી કરવા તેઓએ આ કાગલ લખ્યું છે ?”

“જનહીર, તે હજી જીવતો છે, અને તું જો હમણા એકદમ જશી તો કદાચ ફાપદોળી થશે” કેપશર જનહીરને પતાવતા બોલ્યા. તે એકદમ ઉઠી ઉભો થઈ જોરડામાંથી ચાંચી જતો હતો; પણ પાછો એકદમ ઉભો રહી ગયો.

“જોરશેવંતે જણાવતા ના—તેણીને હમણાં કાંઈ કહે તો ના, તેણી સાંભળીને હપતાઈ જશે—મરી જશે;” તે બોલ્યા. “ખોદા તારાં આ આંસુઓના બદલો આપે !” તે તેણીના નજીકજઈ તેણીના હાથ પોતાના હાથમાં લઈ બોલ્યો; આ વેળા તેની પોતાની આંખોમાંથી પણ આંસુઓની ધારો વહેતી હતી: “અરે મારો પીયાર કયા કરજે, હું હાથ તેનાં મોતનાં બીજાનાં આગળ નજીક કે ને કાંઈ દહાડે તારો ભાઈ થશે, આપણે બેઠેને તે પોતાની તરફની સારી દુવાઓ દેશે એવી છે” આશા રાખતો હતો. અને—” તે વધુ બોલી શક્યો નહીં. તે પુજતી છોકરીના હાથ તેણે પોતાના હોડો સાથ દાખ્યા, અને લ્યંથી એકદમ ચાંચી ગયો.

કેપશર પણ તેની પુઠે ગયા, કારણકે તેવણ જણતા હતા કે જનહીર જ્યાની કાંઈપણ ટુંપારી કરી શકે તેવી હાલતમાં ન હતો. વળી તેજ દહાડે ખકશરને પણ પોતાની માતાનાં મરણને લગતી ખચર પડવાથી તે પણ પોતાના શેકને ઝાઝો કામ નહીં લાગી શકે તેવો થઈ પડ્યો હતો. તોપણ એક વખત પોતાના શેકનાં દુઃખનું કારણ જણવા પછી તે પણ જનની મદદ કરવાને સુક્યો નહીં. પોતાના મનમેરશા શેક પોતાના મરવા સુતેલા દીકરાનાં બીજાણાં આગળથી પણ પોતાના નોકરને તેની માતાનાં મરણ માટે અતી ખ્યારમંથી બોલેમાં દીલાસો લખે, એ જાળડે તે જવાનપર ધણી અસર કરી અને તેથીજ પોતાના નાના શેકને મદદ કરવાનો તેણે વધારે મક્કમ દેરાવ કર્યો.

જનહીર પોતાની સઘળી તૈયારી કરી સાંજની વેનમાં સુખે આવી નીકળી પડ્યો. પણ તેની સુસાદીમાં શું શું જનનું તેની કાંઈપણ વીગત આપ્યા વગર, હવે હમારાં વાંચનારને મર્યાત હાલમાં હોમીનાં માંદગીનાં બીજાણાં આગળ એકદમ લઈ જશું.

હોમી મર્યાત પોતાનાં બીજાણાં ઉપર પડેલા હતા; અને મોતનો થડો હાથ તેનાં કપાળ ઉપર જણતો હતો; પણ આથી તેનો એકદમ કાંઈથી રીતે ઝાંખો પડી ગયો હતો નહીં. સાચું તેની પુરતી પુખ્તસુરતીમાં વધારો થયેલો લાગતો હતો, બેકે તેનું આંગ તો દીવાસલી જેવું પાતળું થઈ

ગયલું લાગતું હતું. તાવમાં તેને થોડા દહાડા પચન થઈ આવ્યો હતો. પણ હાથ તે પુર સુલીમાં હતો, અને સારી તેની મગજ શક્તી હમેશ કરતાં વધારે જોરપર લાગતી હતી. તે જણતો હતો કે મોત નજીક આવતું હતું. તે માટે તે શાંત મગજે હવે પીયાર કરી શકતો હતો, અને પોતાના ખોદા તથા પોતાની મેઢેરને ફરીથી એક વખત મલવાને તે તથા રહ્યો હતો.

જે દહાડાની આવણે વાત ફરીથી, તે દહાડે મેઢેરજામને હોમીએ પોતાની નજીક બોલાવ્યા અને જયપણમાં તેવણે જે તેને સારી અને ખોદાઈ રાહની કળવણી આપી હતી તે માટે મેઢેરો ઉપકાર માન્યો. તેવણ આગળ બોલતાં તે થાડી ગયો, અને પોતાની માતાના હાથમાં પોતાની હાથ નાખી સુસ્ત થઈ પડ્યો. દીનપાદ તેની પાશુએજ બેઠાં હતાં. દુઃખથી તેવણની છાતી ફાટ ફાટ થતી હતી, પણ તેવણની આંખમાં એક પણ આંસુ જોવામાં આવતું ન હતું; અને આ આવી પડનારી આશત ધીરજથી સોસવા માટે તેવણ મનમાં તે ખોદાની મદદ માગતાં હતાં. પીરેજ પોતાની માતાના પગ આગલ તેવણના ખોસાને અટકીને બેઠી હતી. મનમેરશા હોમીની જરાખર સામે દીવાસને અટકીને શીકા ફર થઈ ગયેલા હતા. તેવણના મરદાનગીમરદશ મેઢેરની દસ-ગીરીમરી ઉશકેરણીથીજ તેવણ એક જીવતા માણસ જેવા લાગતા હતા. હોમીના બીજાણીની ડાબી પાશુએ રસતમ ઉભેલો હતો, અને જે હોમીના બીજાણા આગમનો આગમ રાત દીવસ કાંઈપણ આઠાએસ લેવા વગર રહેતો હતો. તેજ પાશુએ હોમીની માળાપ વગરની મારતીની દીકરી બેઠી હતી, અને બેકે તેણીની આંખોમાં બીલકુલ પણ આંસુ ન હતાં, પણ તેણીને મેઢેરો એટલો તો ભખી ખાધેલા લાગતો હતો, કે જે સૌ સોનાં દુઃખમાં તે વેળાએ પડ્યાં ન હતા, તો જરૂર તે તરફ કાંઈનું પણ ધ્યાન ખેંચાયા વગર રહેતો નહીં. ઉંચા જુજરજ દેખાવના મેઢેરજામને હોમીનાં માથાં આગળ બેઠા રહી તેને દસગીર મેઢેરે પણ વખાણની નજરથી નીહાળતા હતા.

“મારાં પોતાનાં માથજી, તમારો હોમી એટલો તો સુખી છે, એટલો તો સુખી છે, માથજી મારાં, તમે મારે માટે રડતાં ના. અરે તમારો હમેશનો ખ્યાર, અને તમારી સારં ભાજી, મારા જયપણના વખતનું તમારું નરમાશપણું, મારાં છોકરવણ કામની તમારી વખાણી, મારી જવાનીની ઉમેદનું તમારું ઉત્તેજન, એ સઘણું મને હાલ હમેશ કરતાં વધારે જોડાયેલ શાદ આવે છે. તેનો હું તમારો ધણો ઉપકાર માનવા માથજી, પણ મારેથી તેમ બની શકતું નથી, અને વળી મારા બાવા પણ-મારા હેતવતા માનવતા જાવા-તમારી નરમાશ બેરેલી સંભોલેતો બદલો આપવા મેં થોડું જ કર્યું છે. મારાં ભાજીએ-તમારો ખ્યાર પણ મારી ઉપર અતીચ દહો-ખોદા તેમને તે માટે સુખી કરે-તમો સઘણને સુખી કરે; હું જાણું છું, મને લાગે છે કે તે તમોને કરશે.”

વેળાએ તેવણને કેમ છોડી નહોતો? અને તેવણના ધણીના દમેશના પ્યારભરી બોલો આ વખત તેવણને દીવાસો નહીં આપી શકે? નહીં; તેઓ બંને જણ બોધાર છત્તાર નથી બેઠાં; તેઓ ખુશી થતાં હતાં, કે તેઓના વાહાણ દીકરાનું મોત એટલું બધું શાંતપણે આવ્યું હતું. તેના મરતી વખતના છેલ્લા બોલો આ બેક માથાપને યાદ આવી તેઓનાં જખમી ધમેલોમાં હોંનું ચોડું થયું રૂઝ લાવવાને વરસોનાં વરસો પસાર થયાં નોંધેછો.

એક બે અઢ્યાસમાં રસતખને તો પાણું પોતાની નોક-કરીની ફરજ બજાવવા ખાતર બેસમામ જતું પડ્યું. પણ નંદગીર પાણે બોરશેઠ આગળ કસકતે નજી અથવા તો પીરામ પોતાના ધણીને ઘરે નજી તેટલાં દીનબાઈ એક દમ બપખરી રીતે આગરી પડ્યાં અને તેઓ બેઠેને પ'અગની ચોળી જતું પડ્યું. પ'અગનીમાં જે તાવ ફેલાઈ હતી, અને જેણે હોમી મરમતનો મન લીધો હતો, તેણે દીનબાઈપર પણ ગલસો કર્યો. તેવણના વાહાણ દીકરાનાં મરણ પછી ત્રણ આ-વાડે તેવણ પણ ખીછાણે પડ્યાં, અને લાંબી પાછાં ઉઠે તે વીરે તેવણનાં દુઃખી કુટુંબને શક આવ્યો. આરે દુઃખ બંધે વખતે ફક્ત તેણીનાં માસીનાં છોકરાં નહીં પણ તેણીના માસા વડીક પણે ખરે આધાર યુગપર રાખવા લાગ્યા, અને તેણીને દાખલો પડી તેઓ પોતાનું મન પણ મક્કમ રાખતાં હતાં. આસપાસનાં સરેના મરે એવા કાલાવાસા છતાં, યુગ પોતાનાં માસીની ખીછાણે આગળથી રાત દીવસ જતા ન હતી, યા તો કોઈને તેવણની મારમન કરવા દેતી ન હતી. તેણી જવાન અને ખીનઅનુભરી તો હતી, પણ પોતાનાં માસી તરફના પ્યાર, અને ખીછ એક સામણી કે જે તેણીનાં પોતાનાં દીકરાં છુપાએલી હતી, તેથી કોઈ તેણીમાં નું નેર આવ્યું હતું. કાકટર વડીક પણ તેણી તરફ ધણી વેળા આનંદથીની આંખથી નેતા હતા. હોમીનાં મરણ પછી યુવે પોતાની લાગણીને એથી તો કાણુમાં રાખી હતી કે તેણી આંધુમાં પણ પોતાના છપને રાહત આપી શકતી ન હતી. કોઈએ તેણીને કોઈ વેળા પણ રડતાં નોંધ ન હતી, તો નેકે તેના એકરમો દરેક દેખાવ તેણીનાં અંદરખાનેનાં ઊંડાં દુઃખની ગવાહી પુરતો હતો. પણ તે તેણીની ફરજ બજાવતાં કોઈપણ રીતે અટકાવતું ન હતું. સુપ્રજીદીથી પણ સચળાં પોતાનાં નેર સાક એક માતાનાં દીકને કશર વાવવાની તેણી કોરોશ કરતી હતી. તેણીનાં અમોંપર હોમીનાં મરણ પછી દીનબાઈએ પેલસ વેદતાં રહી, પોતાની દલગીરીને રાહત આપી હતી. અને તે માથાપ વગરની છોકરીને પોતાની છતીએ દાગતાં તેવણે તે પોતાનો આવી કીમતી બેઠ દૂછ તેવણ ખાતે નજીથી રાખવા સાદ ઉપકાર માન્યો હતો. પણ તે વેળાએ યુગનાં મનમાં શું પસાર થતું હતું તેની તેવણને ચોડી ન અખર હતી. તેવણ ચોડુંજ નાનુતા હતાં કે હોમી તેણીને એક બાઈ કરતાં પણ કેટલો બધો વહાલો હતો, કે તેણી એક ખાસી

ના દીકરાનાં મરણનો શોક કરતી ન હતી. પણ તે દીકરાને તેણીએ પોતાની સઘળો દીકરા, દમેશ માટે આપી દીધો હતો, તેથી પણ કરતી હતી. દીનબાઈ ફક્ત આટલુંજ નાનુતાં હતાં, કે તેવણની બાણછને ઉધારવા બપખણમાં તેવણે જે મેદનત લીધી હતી, તેનો તેણી આ વેળા, આખો બદલો વાળી આપતી હતી. પોતાની બેઠેનનાં માથાપ વગરનાં બપખાને પોતાને મર લાવવા તેવણ કોઈપણ દહાડો પસ-તાયાં ન હતાં, પણ હવે તો બ્યારે તેવણ પોતાની માંદગીને પખોડી નાખી, નજવી દાલતમાં પોતાનાં બીછાણું ઉપર પડેલાં હતાં, અને જ્યાં તેવણે તેણી એખલીનેજ પોતાની નજદીક લેઈ, ભારે તો આ માથાપ વગરનું બપખું તેવ-ણને બપખામાં ખોદાએ તેવણપર ઉપકાર કર્યો હોય એવું તેવણને લાગ્યું.

આગળો સરખી ચીંતાઓ, પોતાના બાઈનું મરણ, અને માતાની બપ બરેલી માંદગીથી પીરામની તખીયત એટલી તો લડી મચેલી લાગી કે રસતખ તેને ક્યે પણ હવા ખાવા લઈ જવાને લીધાર કર્યો અને અતે તેણીને બુસા-વજ લઈ જવાનું નક્કી કર્યું. તેના આ દેરાખને તેણીના બાપ, અને કાકર બેક તરફથી કોતરજ મલક્યું, અને પ'અગની ખાતે હજી યોડો વખત વધારે રહેવાના પીરામના કાલાવસા છતાં રસતખ સખજ્યો નહીં; પણ તેણીને સાથે લઈ જાયો, અને લાં બરેજ તેણીની તખીયતમાં ધણે ભૂધાર થયો.

આ બે માસી માસીની છોકરીઓને તેઓનાં બાપપણમાં તદન જીદગી રીતે ઉધારવામાં આવેલી હોવાથી હાસ તે-ઓના ખાસતમાં અગળ જેવું જુદાપણું નેલામાં આવતું હતું. એ યુગ તથા પીરામને, તેઓના બાપપણીજ સાથે અને એકસરખી રીતે ઉધારવામાં આવ્યાં હને તો, પણ ખરે બેક જણ એકજ નાનનો સ્વભાવ દેખાડતે, પણ નેકે ખેટા લાથી પીરામને કોઈપણ વખત ઉધારવામાં આવી ન હતી, તોપણ રસતખની બાપદ સીવાય દરેક સીમમાં તેણીએ ખનરા ખનરનું સુખ મોગમ્યું હતું. ખાર અને હેત તેણીને નેટલાં નેઈએ તેટલાં મધ્યાં હતાં, પણ આથી કરી તેણીની બુસામાં વધારો થવાને બદલે તેણીનાં મુખમાં વધારો થયો હતો, અને સચ્ચાદને માથે આલવાને તેણી શીખી હતી. તેણીને દરેક લીધાર, દરેક સામણી છુપાવવાની કોઈપણ દહાડો મરજ પડી હતી નહીં. બપખણીજ પો-તાની દલગીરી બુસાથી પોતાની માતાને જણાવી દેવાની તેણીને રૂઝ હતી, અને નેમી કરી જુવાનીમાં પોતાની બાપજીઓપર કાણુ રાખવાનું તેણીને બારી લાગતું હતું. તેણી નજળાં મગરની તો રહેવાઈ સકાય નહીં, કારણકે રસતખ તરફના પ્યારમાં, તેણીએ જીદગી વગાણ દેખાડી હતી. તેણીની તનદેશકતી તે વખત સડકી ચઈ હતી ખરી, પણ તેથી તો સામું પુરવાર થતું હતું કે તેણીનાં શરીર કરતાં તેણીનું મગજ વધારે જખર હતું, નેકે યુગની શાંતી અને હાપણું નેઈ પીરામ દમેશ પોતાને પખી વખત

કપડા આપતી હતી. બચપણથીજ ગુલ દલગીરી અને બાપામાં ઉધરી હતી. તેણીના બાપસીવાએ તે વેળા કાષ્ઠપણ-તેણીની માતા વડીક-તેણીપર ખ્યાર રેગુ' અથવા તો હેત બતાવવું ન હતું, અને આથી કરી તેણીએ પોતાનો સઘનો ખ્યાર, દરેક બચ્ચાં જેવી લાગણીઓ છુપાવી રાખી હતી. વળી આ સઘનાં સાથે તેણીના બાપનાં મરણની રાતે તેણીએ જે બચબરેલો દેખાવ જોયો હતો, તેની તેણીનાં મનની વળાણપર પુરતી અસર થઈ હતી. તેણી પોતાનાં માસીને ઘર રહેવા આવી લાંબે દશ વરસની પણ નહીં હતી, પણ લારપછી તેણી ખવાસમાં પીરોત્ત જેવી થઈ શકે એ મુશ્કેલ, નહીં બનવા જેવું હતું. કુમળાં મગજપર આસપાસના સંજોગોથી છાપ પડી ગયો હતો, અને હવે તેની સઘણી નીશાનીઓ બુલારાઈ શકાય તેવું હતું નહીં. વળી માસીને ઘર પણ બનેલા કેટલાક જાનોવા, કે જેથી અમારાં વાંચનારાં પુરતાં વાંકે છે, તેથી પણ પેલી નીશાનીઓ મજબુત થઈ હતી. દુઃખથી ગુલ આપણે હાલ જેવી ઓલાખે છીએ તેવી થઈ હતી, અને મગજપર કાણુ રાખવો એ શું સીજ છે તે બરાબર સમજવા વગર તે તેણીનો ખુદરતી ખવાસ થઈ પડ્યો હતો.

હોમીનાં મરણની ખગર જેને કે ખશરેએ ખોરશેદ તદ્દન તનદેરત લાય થાવિર તેણીને જણાવવાની મુતતવી રાખી હતી, પણ તે મલયા પછી તેણીપર એટલી તો અસર થઈ કે તરતજ મુખઈ આવવાને તેણીની સઘણી ઇચ્છા છતાં તેણી અશક્ત થઈ પડી, અને આજ કારણને લીધે તેણીની માતાની માંદગી પણ તેણીથી છુપી રાખવામાં આવી હતી. પોતાની ઇચ્છાઓ જણાવી શકાય તેટલું દીનપાઈમાં જોર આવ્યું કે તેવણે નાંદગીર ખોરશેદ આગળ મોકલ્યા, અને તેણીને દીકરાએ આપવાના કાલાવાલા કર્યા, જેને તેવણે અતીશય નખળાં અને આસપાસની ચીજોમાં કાંઈપણ ભાગ નહીં લઈ શકે તેવાં થઈ પડ્યાં હતાં તે છતાં પોતાનાં બચ્ચાં માટે તેવણે પેલેલા તીચાર આપવો હતો. નાંદગીર પોતાની માતાની ઘણી ઇચ્છાથી પાછો કસકતે ગયો. ખોરશેદની તખીલમાં પણ પોતાના બાઈને જોઈને સારો તકાવત પડ્યો, અને તેણીને વધુ તનદેરત બનાવવા કે ખશરે તેણીને સીમથે લઈ ગયા.

ગુલનાં નસીજમાં, જે દુઃખ પડ્યું હતું તેટલુંજ ખખવાતું ન હતું. બીજી દલગીરી તેણીનાં માથાંપર ભમ્યા કરતી હતી, અને જેનું દુઃખ હોમીનાં મરણ જેટલુંજ નજીક કરી હતું. એક દલાડો સહવારે તેણી લાષરેરીમાં ગઈ લાંબે પોતાના માસા સાથે ફક્ત કાકટરનેજ નહીં પણ મેહરજીભાઈ માસતરને તેણીએ જોયા.

કાકટર અને મેહરજીભાઈ તો અચાનવાર ઘરમાં મુલાકાત આપનારાઓ હોવાથી તેણી કાંઈ અચરત થઈ નહીં, પણ મનચેરશાનો ધલરાત બરેલો દેખાવ જોઈ તેણીને બધ પેડો. ગુલને ખોરગમાં દાખલ થતાં જોઈ તેવણે ચોં-

ક્યા, અને મેહરજીભાઈની કાંઈ સત્તાહ અને મદદ માંગતા હોય તેવી રીતે તેવણે તેવણે તરફ જોયું.

“આપણે તેણીપર ખરેખરજી વીરવાસ રાખી શક્યે કે?” કાકટર સેહજ શકમરેલો સાહે બોલ્યા અને ગુલ તરફ દલગીર મેહર જોયું. “શું આ દુઃખભરી ખગર તેણી દીનપાઈથી છુપી રાખશે એવી આપણે ખાતરી રાખી શક્યે? કારણકે હાલ જો તેવણે આગલ તે બાળદનો કાળથી રીતે ઇસારો થયો, તો તેવણની જીંદગીને જોખમદાર હું રહું નહીં.”

“કાકટર, તમે મારી ઉપર પુરતો બરોસો રાખો” ગુલ મુકમ અવાજે બોલી. “વળી એવું શું નહું દુઃખ આવી પડ્યું છે, કે જે તમે મારાં માસીને જણાવતાં વીહો છો? અરે મને કમતા ના, નહીં તો જે ખરે હશે તે કરતાં પણ વધારે દુઃખભરેલો હું આતમારી ખગર ધારીશ. મેહરજીભાઈ, મારા વલાસ મામાજી, તમે શું મારી ઉપર વીરવાસ નહીં મુકશો?”

“મારી મરીજ ગુલ,” તેણીના માસા લહડતે સાહે બોલ્યા, “ખરેજ દુઃખ તું ઘણીસારી રીતે ખમે છે, પણ આ બાળદમાં હમેશ કરતાં પણ વધારે દીમતની મરજ પડશે. સપથું દહ મુખી જણાયું નથી. કદાચ દહબી આસા હોય, પણ તેવી આસાને ઉત્તેજન આપવાની હું દીમત કરી શકતો નથી. મેહરજીભાઈ તમે તેણીને કહે, તેવણે પોતાની નજર તેણી તરફથી ખીસાડી બોલ્યા, “હું કહી શકતો નથી.”

“શું તમે કાંઈ જાણને માટે કહેવા માંગો છો? અરે તેને શું થયું છે? અરે મેહરજીભાઈ, મેહરજીભાઈ, મને જે હોય તે કહે, હું સપથું ખખીશ.”

એક બાપના જેટલી નરમાસથી મેહરજીભાઈએ ખ્યાર અને દીકરાસાથે સાહે કહ્યું કે તે દલાડે સહવારના તેજોને એક સરકારી કાગલ મળ્યું હતું, તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, જલ્દ પોતાની રેજીમેંટ સાથે આફ્રીકા જવા નીકળ્યો હતો. કેપ આવ પુલ હોય તરફ આ સ્ત્રીમરને તેના નામ પડ્યું અને આખી સ્ત્રીમર તેનાં સઘનાં માણસો સાથે જુની ગઈ હતી. તેજોને બચાવ માટે નજીક આવેલાં ટાણપરથી મદદ મોકલવામાં આવી, પણ તે વચર ગઈ હતી. બીજે દલાડે સહવારના ઘણાંક મુલેલાં માણસોની લાલ મલી આવી અને તેજોની સાથે એક તોપી પણ મલી, જેની ઉપર જલ્દ મેનર કરી લખ્યું હતું, અને આથી તે જલાદુર જવાનનો પણ તેના સાથીઓ જેવાજ હાલ થયો હતો એવો દુઃખભર્યો શક આવતો હતો. તેને લગતી ત્યાં ઘણી શોધખોલ કરી હતી પણ સઘણી કાકટર; પણ હાં અચાનવાર દરતી બીજી સ્ત્રીમરે કદાચ તેને ઉપાડી લીધો હશે એવી તેજોને સેહજ આશા હતી. આ કાગલમાં લશકરી વડાએ મનચેરશા પાસ તદ્દન નીરાસ નહીં થયા પણ આશા રાખવા માગી લીધું હતું અને તેણે

ફક્ત ઉપદ્રવ જાણતા દોસ્તોને દીકાસો દેવા નહીં પણ પોતાને જેમ સાચાં હવું તેમ લખ્યું હવું. પણ મનચેરસા તેની આશામાં ભાગ લઈ શક્યા નહીં. તેણીના સાચા સોદરાએ બેહેલી હોમછબો અંત પણ એવી બેદબરી રીતે જ આગ્યો હતો; લાંબો વખત, ઘણો લાંબો વખત, તે જીવતો છે, તે પાછો ફરશે, એવી તેવણને આશા રહી હતી. આ ઉચકેરાયલી-આ શકબરી હાલતમાં દીનચાદએ કેટલું ખમ્યું હવું, તે તેવણને બરાબર યાદ હવું અને મનચેરસાએ ધારણ કે ગુલ તેની જ ઉચકેરાયલી, તેવાજ શકમાં રહે તે કરતાં પોતાના ભાઈને સુવેશે ધારે તે વધારે સારું. આ બે ભાઈ બેહેન વચ્ચે કેટલું હેત હવું તેની તેવણને પુરતી ખબર હતી. તેવણે ધણીજ દુઃખ અને દલગીરીઓ બેહેરા સાચ તેણી તરફ નેહ્યું અને નેદરજીભાઈને પોતાનું ભોલવાનું પુરું કંપી પછી તેવણે તેણીને પોતાની બેદમાં દાખી ઉપરાસાપરી કીસ કરી તથા એમનીરાશ નહીં થઈ જવાને તેણીને કાસાવાલા કંપી; કદાચ જલ જન્મીથી ગયો હોય. ગુલ એક પણ ભોલ બોલી નહીં, પણ તેણીનું આજીવન ધણીજ હવું. ધણીક મીનીટ પસાર થઈ મધ તોપણ હજી તેણીએ પોતાનું માયું જમકયું નહીં. મેદરજીભાઈ, જેવણ દમેશ પોતાના બોસોથી તેણીપર અસર કરી શકતા હતા, તેવણે તેણીને ઘણો દીકાસો દીધો, અને બેદાપર વીશ્વાસ રાખવાનું તેણી પાસ માગી લીધું. તુને અને તારા ભાઈને તે બેદાના હાથમાં ગુલ, મારી દીકરી, તેના મરજીને તામે થવા માટે તારામાં પુરવું નેર આને એનું પાંચી લે, અને ને તેણે તારા જલપર મેદરજાની કરી તેને પેલી વધારે સુખી દુનિયામાં બોસાવી લીધો હશે, તો તેની તરફના તારા ખારથી આ દુઃખ ખમવાની તુને શક્તી આવશે. મારી દીકરી, કંપી પડ, અને તારાં વહાલાં મારી જેને બેદાએ મેદરજાનીની રાહ દેજી તારે માટે બચાવ્યાં છે, તેવણને ખાતર તારી હાલની ઉચકેરાજ આવેલી લાગણીઓને શાંત પાડ. આ નવાં દુઃખમાંથી હાલ તરત તેવણને જવાઈ લેવા માટે હમે તારી ઉપર ઇતવાર રાખ્યું, ખરેખર હમે તેમ કરી શકશું.

“મેદરજીભાઈ તમે ખરા છેલ્લા, અરે બેદા તમને તમારી આ માયાબરી માલનો બદલો આપો.” તે મરીજ ખીચારી દુઃખના ભાર તમે ક્યકાજ જતી છોકરી પોતાનું માયું ઉચકી બોલી. તેણીના મેદરજા વલન સફેદ ધુની જેવો થઈ ગયો હતો, પણ તેણીની આંખ નેદર પુની આંખથી બીજાએવી જણાતી ન હતી. ગુલકાની નામે તેવાં ક્યકાંએ તેણીને આવતાં હતાં, પણ તે જેમ તેમ કરી દાખી દેતી હતી. હોમીનો દેખાવ તેણીની નજરે આવી, પોતાની મામેની દમેશ સુધી સંભાળ કરવાનું તેણીએ પચન આરંભ્યું હવું તે પાદ દેહાગતો હોય તેવું તેણીને લાગતું હવું. મેદરજીભાઈના બોસોથી આ પાદને વધારે જનજુતાઈ મથી, અને તેની સાચે સધજી શાંતપણે ખમવાનું તેણીમાં નેર

પણ આવ્યું. “તમે ખરેખર જ મારી ઉપર વીશ્વાસ રાખો. મારો આકાશી બાપ આ દુઃખ ખમવાની અને હાલ તરત તો તે છુપું રાખવાની મને શક્તી આપશે. ડાકટર, તમે મારે માટે કંઈ બીજા ના. મારા અતી વહાલા મામાજી, શું તમે તમારી ગુલ ઉપર વીશ્વાસ નહીં ગુલશો ?” તેણીએ મનચેરસા તરફ નેહ્યું અને તેવણની આંખમાં આંસુઓ આવી ગયાં. “હા, મારી વહાલી ગુલ, દમણા, અને હમે પછી હમેશાં તારી ઉપર વીશ્વાસ ગુલશો;” તેવણ સેદરજી ઉચકેરાયેલા સાદે બોલ્યા. “આ દુઃખબરી ફરજ જનવજ માટે બેદા તુને પુરતો બદલો આપે. હું તુને દીવાસો, અને આશા આપવા ઇચ્છુ છું. પણ મારા કરતાં તે બેદા તુને વધારે આપશે.”

મનચેરસા પોતાના ઉપકા બોલો પુરા કરે તેટલાં ગુલ લાખીપીમાંથી ચાલી ગઈ, અને બીજી અરધો કલાક વચમાં પસાર નહીં થઈ ગયો તેટલાં તો તેણી શાંત દેખાવે પોતાની મારી આગળ જઈ બેઠી.

“મારી વહાલી ગુલ, તું ઘણે વખતે દમણા મારી આગળ આવેલી, કે નહીં તો મારી એકધરેની ઇચ્છાથી મને એનું લાગેજ ?” દીનચાદ તે જાણીની સહવારે બોલ્યાં.

“મારો વહાલાં માકીજી, શું તમને મારી આટલા વખતમાં નજર પડી હતી ? હું ઘણી ખુશી છું, કારણકે તમારી સાથે હમેશ રહેવા મને આવડ્યું બધું સુખ ઉપજેજ સારે તો તમે પણ મારી સંગતમાં મજા મેલવોજ, એ વીચારથી મને કેટલી બધી ખુશાલી ઉપજતી નેજીયે.” ગુલે જવાબ દીધો.

મારી પોતાની ગુલ, તારી સંગતમાં મને મજા નહીં તો શું મને ! તારા જેવી હેતવતી-માયાજી, નરમાસવાલી માવજત કરનારી મને ક્યાં મને ?

[સંખલુ છે.]

Two Old Mamas.

ન મુ ને દા ર ધણી.

જે વર્ષની વાત ઉપર એક નમુનેદાર ધણી ઉપર લખાણ કરવામાં કાંઈથી મુશ્કેલી પડતી નહીં હતી, કારણ કે સદીના સરદારો જેથી કાંઈ કરતા તે એકમત થવામાં આવતું હવું; યાતો તેઓએ આંધિલા કિસ્સા ઉપર કોઈથી બાનું હુમલો કરવાની લીમત કરતી ન હતી. તેના દેહો સામે તકરાર કરવી તેનો ઇલાખણ સામે શક બતાવવા, કે ઘર સસારમાં તેના વચે પડવા સામે વાંધો દહાવવા એ તો ન અને એનું મુશ્કેલ ગણાતું હવું. પીતા અને ધણીની જ નજર કેકેળના સપલા લાભો સમજવા હતા. તેની મજલ અને તેની સમગ્ર આગલ સધલાંની કાલજ રેંદલી રહેલી હતી. તેની ખુશાલીનો ભાગીયો અને તેનાં બાદરદારી માતા તો આખો દહાડો ઘેરની જગજગમાં પડેલી હતી.

પણ હવે એ સધલું દેરવાઈ ગયું છે. પેલલાં પુરોગો ને ને હરી કદાગતા હતા તે હવે દેખીછતી સમ્યાઈ તરીકે પુરવાર થતું જાય છે. પણ હમણાંનો નમુનેદાર ધણી કેવો છે? શું પેલલા કરતાં તે સ્ત્રીઓને ખરેખર વધુ સુખી કરશે? શું આપણી સ્ત્રીઓ ખરેખર ઘટતી રીતે તેનાં દુઃખમાં તેમજ સુખમાં ભાગ લેશે? આ તો અતીતજ છે—કે ને એવો દેરદાર તમે પુરોગોની જીંદગીમાં કરવા માંગતા હોવો તો તે સ્ત્રીઓના બેલાથાથી નહીં, પણ દાખલાથી થઈ શકે.

ખરેખરા નમુનેદાર ધણી એક ઉચાગી પુરુષ હોવો જોઈએ, કે જેનો આખો દહાડો કામમાં જતો હોય. પુરોગો પુરતાં કામ વગર કદીથી સુખી રહી શકતા નથી, અને જેને પોતાની આ શક્તી બહાર વાપરવાની જોગવાઈ મળતી નથી, તે પોતાનાં ઘરના કારભારમાં વધે પડી ધણીક વેળા માફાં પરિણામો લાવે છે. જેની નાની નાની બાબદમાં વધે પડ્યાંથી એક પુરુષ પુરોગો એક સ્ત્રીને કંટાળો આપે છે, તેટલો જીવન કસાંથી તેણીને આવતો નથી. લગનનું સુખ વધારે સલામત રહે છે, જ્યારે તે આખો દીવસ થાકથી કંટાળેલો સાંજે ઘેર આવે છે, અને જોય છે કે તેની નમુનેદાર ધણીયાણીએ સુરેહ અને શાંતીભર્યાં ઘેરમાં તેને વિસાગો આપવાની સઘળી તૈયારી કરી રાખી છે. આપણે ધણીક દુઃખી થયેલી જીંદગીઓનાં કારણમાં સ્ત્રીઓની નબળાઈ અને સુખાંધ બેઠકનું, પણ હાલમાં આપવામાં આવતી કેળવણી આગલ જતાં લગ્નની જીંદગીમાં પડતા ખાડાઓને પુરી નાખશે. ગમે એવા નમુનેદાર ધણીનેથી તેની જાની દીલસોજી અને મદદની જરૂર છે. એવું વારંવાર કહેવામાં આવે છે કે બાહેરગામ વસ્તી સ્ત્રીઓ વધારે સુખી જીંદગી જીવે છે. ધણી અને ધણીયાણી લાંબાં એક બીજાનાં ખર્ચાં ભિત્ર અને સાગી બને છે, માટે નાની નાની જીવલેણાં એક બીજા સાથે એકમત થઈ તેઓ તેની નીકાળ લાવે છે.

સ્ત્રીઓ પોતાના ધણીઓ પાસેથી આગતા સ્વાગતા કરાવવાને લીક્ષણ લાગણી ધરાવે છે. તેઓ ધારે છે કે તેમની પેલલી મરજી રાખવાનો તેમના ધણીઓનો દક્ છે, માટે ખરેખરા સમજી નમુનેદાર ધણી કદીથી સ્ત્રીઓની જીંદગી ખરેખર ખુશાલ કરનારી પ્યાર તથા માનભરી વર્તણૂક ચલાવવાને ભુલશે નહીં. ધણીક પરજીલ્લી જીંદગીઓ પુરોગોની નાની નાની જુલોથી ખરબે અડકી પડે છે. એવું કારણ કાંઈ એમ નથી કે ધણીનો પ્યાર ઘટ્યો છે, પણ તેની ધર બહારની શેકાણુ તેના બિચારોને એટલા તો શેકી રાખે છે કે ફક્ત ગફલતી તેને તેની બાવડીની તરફ આજુ-લક્ષે દેવા દેતી નથી. લગ્નની અંદર સ્ત્રી અને પુરુષની જીંદગી એટલી તો જોડાયેલી છે કે જે તેઓ તેમને ખરાબે અહ-ગાવા નહીં માગતાં હોય તો બને જણે સુખ મળી પોતાને બચાવવાના ઉપાયો લેવા જોઈએ. માટે જ્યાં સુધી એક નમુનેદાર ધણીયાણી તમે હોવો નહીં લાંબુ સુધી એક ખરેખરા નમુનેદાર ધણી તમેને મળી શકે નહીં.

હમણાઈ.

કેનેરી પક્ષીને યુરોપમાં પેલલવેલલાં કેમ દાખલ કરવામાં આવ્યાં?

કેનેરી પક્ષીને યુરોપમાં પેલલવેલલાં કેમ દાખલ કરવામાં આવ્યાં તે વીશેની એક કહાણી નીચે મુજબ કહેવામાં આવી છે. એક વેપારીનું વહાણ જેમાં તે વેળાએ ધણાં નવાઈ જેવાં લાગતાં આ મુનેરી રંગનાં પક્ષીની મોટી સંખ્યા ભરેલી હતી, તે છટલીના કાનારાપર ખડક સાથે અહાણને ભાગી ગયું. ગરીબ બીચારું વહાણ તેને પાણીપર રાખવાની ધણી મેહનત કરવા છતાં સમુદ્રને તળીએ જવાની તૈયારીમાં હતું. તેવામાં એક ખસારી ને ફક્ત નાની ઉમરનો એક છોકરો હતો, તેણે પીંજરાનું બારણું ઉઘાડી મેલ્યું અને તેઓને છોડી છુટ્યાં. જેનું વહાણ નીચે ગયું કે તે ખુશાલ પક્ષીઓ હવામાં ઉડ્યાં. અને એસખાતું ઠાણુ ને નજીકની જમીન હતી લાંબી ગયાં અને લાંબાં તેઓનું રહેણાણ કીધું. લાંબી હવા પણ તેઓને માફક આવતી હોવાથી બેશક તેઓ પોતાની ઓલાદમાં જન્મદીથી વધારે કરતે, પણ બે અડચણો તેઓને નડી.

પેલલાં તો આ નવાઈ જેવાં મુનેરી પક્ષીઓને પકડીને ઘરમાં રાખવાનું એટલું તો થેલાપણું લાંબાં લોકોને લાગ્યું કે સચે તેમ કરવા મંડ્યાં; પણ એક વેળા પકડ્યા પછી તેઓને કેવી રીતે રાખવાં અને ખવાડવાં તે વીશે તેઓ તદ્દન અજાણાં હતાં. બીજું તો એ કે, બાજેલાં વહાણપરથી ઉડેલાં પક્ષીઓમાં બે યા ત્રણજી માદા હતી, પણ ત્યારપછી બીજાં વેપારીઓ કેનેરીનાં તાપુમાંથી બીજાં વધારે પક્ષીઓ લાવ્યાં, અને રફતે રફતે તેઓએ યુરોપમાં પગપેસારો કીધો.

એવું માનવામાં આવે છે કે, ને ચક્રતો પીક્ષો રંગ તેનાં પીછાંપર જોવામાં આવે છે તે તેનો અસલ રંગ નથી, પણ કાલા અને પીક્ષા રંગથી જોલાયેલો એક જાતનો 'ઓલીવ ગ્રીન' છે. ધણી મેહનત અને સંભાળથી પક્ષી પકડનારા દરેક રંગના કેનેરી પક્ષી મેલવામાં ફતેહ પામ્યા છે; કે ને 'ફીસલ પેલેસ'માં દર વરસે થતાં પક્ષીઓનાં સંકલ્પદાનમાં જોવામાં આવે છે.

પીક્ષાલ.

ચચળ બુદ્ધીનો ખંડો ગજ. ગરીબીમાંથી દરોડપતી થયલા વેપારીની વાર્તા.

(ગયા અંકથી સાંધણ ચાલુ)

મોટાં કારખાનાંની દક્ષીણ બાબતે ૨૦૦ શીટ લાખી ત્રણ મજલાની ઈટી બાંધેલી એક ઈમારત આવેલી છે, જ્યાં ટેમ્પલો વગેરે બનાવવામાં આવે છે. કંપનીનું એક કારખાનું દક્ષીણ બેંડમાં આવેલાં ઈડયાનામાં આવેલું છે, જ્યાં અખરોટના રંગની કાલી ટેમ્પલો, તેનાં ઠાંકણાંઓ અને લાકડાંના ફેસો બનાવવામાં આવે છે. આ કારખાનામાંથી કેટલુંક અધુરું કામ એસીઝાબેથ ખાતેનાં કારખાનામાં મોકલવામાં આવે છે, જે આ ઈમારતમાં પુરું કરવામાં આવે છે. આ ઈમારતની પાસે ખીજ એક ઈમારત છે, જે “ગ્રોસ શોપ” ને નામે યોજાયા છે. અહીં સમાઓને પેક કરવા માટેની પેટીઓ બનાવવામાં આવે છે અને તે માટે ૬૦ માણસો કામ કરે છે. પેટીઓ બનાવવા માટે પાઇનવુડ ૩,૦૦,૦૦૦ શીટ લાકડું દર માસ વાપરવામાં આવે છે.

આખું કારખાનું ચકાવવાને છ એનજીને બેન્ટ્રી છે, જેનું સામકું બળ ૧,૦૦૦ હોર્સ પાવર જેટલું થવા બળ છે. તેને માટે ૨૨ બાઈલ્ડો ભેળવી છે, જેઓ દરેકની રાસ ૭૫ હોર્સ પાવરની આવે છે, જેઓ એનજીનેને ચકાવવાને સ્ટીમ પુરી પાડે છે. આ ગંજાવર કારખાનાના મજલાઓએ સામટી રીતે ૧૩ એકર જમીન રોકેલી છે અને તેમાંની દર ચોરસ ફુટ જમીન હરેશા ઉપયોગમાં આવે છે. રોક સુધાં આખાં કારખાનાએ ૩૨ એકર જમીન રોકેલી છે.

અમારા વાંચનારાઓ, સીંગરના સીવવાના સંજય બનાવવું આપણે કારખાનાનું આ કુક વર્ણન છે. એવું ધારવામાં આવે છે કે આખી દુનીયામાં આ કારખાનાના જેવું સર્વથી સંપૂર્ણ, વ્યવસ્થિત અને ભેદભરી દરેક સામગ્રી સાચનું એક કારખાનું હસ્તી ધરાવતું નથી. એવું પણ વળી માનવામાં આવે છે કે ફક્ત એક જ જીવ બનાવવાને માટે વપરાસમાં આવતું આજ એક સપેથી મોટું કારખાનું આખી દુનીયામાં છે. તેમાં ૨,૩૦૦ સ્ત્રી મરદોને રોજ મજ છે. જેમની પીળાં કારખાનાઓમાં કરવામાં આવે છે તેમ સનીવારને બદલે દર સોમવારે મરદોને તેઓને રોજ ચુકવી આપવામાં આવે છે; તેથી એમ બને છે કે, તેઓને ખરી મે-હેરાતાથી મેજવેલા પૈસા બરબાદ કરવાને તક મળતી નથી અને તે પૈસા પોતાનાં કુટુંબના લાભ અર્થે વાપરવાને તેઓને ભેગવાઈ મળે છે. સીંગરનાં કારખાનાના લાગતા વળગતાંઓ તેમાં કામ કરતાં માણસો ઉપર ધણીજ આ-

વાની લાગણીથી ભરે છે. જે કોઈપણ કામદારને ઇબ્ન માથે છે, તે તેની સાથે ધણીજ ઉદારતાથી વર્તવામાં આવે છે. પણક કામદારોનાં કુટુંબોમાં આવી પડેલાં હુઓમાં કંપની તરફથી મળતી મદદથી થટાડો થયેલો છે. કારખાનાના એક ભાગમાં એક માણસ કામ કરતો હોય અને જે તે આજની પડી બળ છે અથવા બીજાં કારજોથી કામ કરવાને અચકત થઈ પડે છે, સારે તે ભાગના કામદારે તેને ભેદભરી મદદ આપે છે એટલુંજ નહીં, પણ જે તેને નાણાંની મદદની જરૂર હોય છે, તે તેને માટે એક ઉચરાણાનું લીસ્ટ ફરવું કરવામાં આવે છે. પોતાના બાઈબિથ કામદારે માટેજ તેઓ ઉદાર દીલ બતાવે છે એમ નથી. જ્યારે દક્ષીણના રાજ્યોમાં કમરો થવાથી હબરો માણસો મરણ પામ્યાં હતાં, સારે સંકટમાં આવી પડેલાં કુટુંબોને મદદ કરવાને આ કારખાનાના મજુરોએ ચાર દીવસમાં ૪,૧૦૦ દાવર એકઠા કરી મોકલાવી આપ્યા હતા. કારખાનામાં કામ કરતાં માણસોએ પોત પોતાનાં કેટલીક મંડુઓ આ બીધી છે, જે તેમને માટે વાખવાળી બરેલું છે. તેઓમાંની

એક “રાષ્ટ્રલ ટીમ” છે, જેને દર સાલ કંપની એક સુંદર ગેઝેટ બેટ આપે છે. બીજી એક “આસ બેડ”ને નામે આપવામાં છે. તે ઉપરાંત ફેટલીક સારી નામના મેળવેલી બોલ કલબો છે.

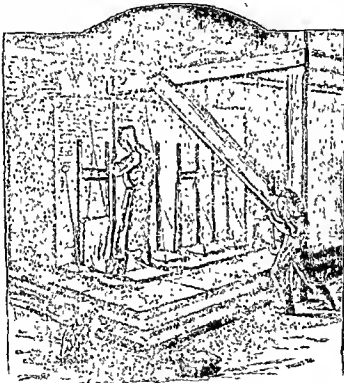
પ્રકરણ ૬ હું.

આ ક્ષેત્રમાં કારણ શું?

આ દુનીયામાં બનતા દરેક બનાવ માટે સંગીન કારણ હોય છે, જોકે આપણે તે કારણ શોધી કઢાવી શક્યે શકીએ; તેજ મુજબ સર્ગર કાળની આગવળ જેવી અને અજાણીતના ક્ષણસના જેવી ક્ષેત્રમાં પણ કારણ હોયું જોઈએ. ૧૮૭૨ માં નીકાચો શહેરમાં મોટી ગંભીર આગ લાગવાથી હજારો રહેવાસીઓ લાચારીમાં આવી પડ્યા, ત્યારે તેઓને મદદ કરવા માટે કંઈ થયેલી રીલીફ કમીટીએ, જે નાચાર સીંચવાનો ધંધો કરનારી હોડીઓએ અરજ કીધી તેઓને સીંચવાના સંચાઓ પુરા પાડ્યા હતા. આ વખતે કમીટીએ ૧૧ જુદી જુદી કંપનીઓએ બનાવેલા સીંચવાના સંચાઓ એક મોટા ઝીરકામાં ગોઠવ્યા હતા અને તે છોકરીઓને તેમાંથી પોતાને માફક આપતો સંચો પસંદ કરવાને જણાવવામાં આવતું હતું. સંધ્યા મળાને ૨,૪૪૪ છોકરીઓ સંચાઓ લઈ ગઈ હતી, તેમાંની ૨,૪૨૭ છોકરીઓએ સર્ગરના સંચા પસંદ કીધા હતા અને બાકીની ૧૭ છોકરીઓએ બાકી રહેલા ૧૫ જુદી જુદી જાતના સંચાઓમાંથી પોતાની પસંદગી કીધી હતી. આ ગરીબ છોકરીઓને સીંચીને પોતાનું ગુજરાન કરવાનું હોવા છતાં આ ૧૬ જાતના સંચાઓમાંથી જેઓ માટે તેના બનાવનારો પુશકલ તારીફ કરતા હતા, તે છતાં મોટી સંખ્યાએ સર્ગરના સંચાને પસંદગી આપી તે માટે કંઈપણ કારણ હોયું જોઈએ. ત્યારે કંઈપણ જાણતું મચીન હજારો ધરમાં વાપડવામાં આવે અને તેજ જાતનાં બીજાં બનાવનારાઓના મશીનોને પછાટ નામે ત્યારે તેનું કંઈપણ કારણ તો હોયું

જોઈએ અને જે વાંચનારાઓ ધીરજથી નીચેનાં હેવાલ વાંચવો ચાહુ રાખશે તો તેઓને તુરંતજ તેનું કારણ જણાઈ આવશે.

આ ચોપડીના લખનારને આ બાબદના સંબંધમાં પેન-સીટવેનીયામાં આવેલાં રેકનટન શહેરમાં જોઈએ. મારે કપડાં બનાવવાનું મોટું કારખાનું રાખનાર મી. ગેલેંડ જણાવે છે કે તેનાં પોતાનાં કારખાનામાં સેંકડો સીંચવાના સંચાઓ રીમથી ચલાવવામાં આવે છે. તેઓ જુદા જુદા બનાવનારાઓના હોય છે, પણ ત્યારે અંદરનું સાંચાકામ બગડી જાય છે, ત્યારે તેઓની જગ્યાએ તે સર્ગરનું સાંચાકામ મુકે છે. આમ કરવાનાં કારણમાં મી. ગેલેંડ જણાવે છે કે ત્યારે સર્ગરનો સંચો ખાલી પડે છે, ત્યારે તે મેળવવાને બીજા સંચા ઉપર કામ કરતી દરેક છોકરી કાંચો કરે છે;

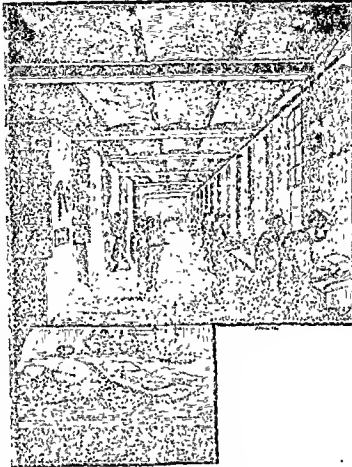
પીતલ માળવાની બહી.

ચોપડો તપાસવામાં આવે અને સંધ્યું ખુશ્કું થઈ ગયું, કાંકે છોકરીઓને તેઓનાં કામના પ્રમાણમાં પગાર આપવામાં આવતો હોવાથી, સર્ગરના સંચા ઉપર કામ કરતી છોકરીઓ બીજા મેકરોના સંચા ઉપર કામ કરતી છોકરીઓ કરતાં અંધધાડે એકથી બીજી ગલર વધુ મેળવતી હતી.

અહીં ત્યારે કોઢો સર્ગરના સીંચવાના સંચાને કાં પસંદ કરે છે, તેની ગ્રામ વાત મહેર ધઈ જાય છે. સંચાની કામત એટલી તો સાદી છે કે એક છોકરું પણ તે સમજી શકે, અને તે એટલી તો મજબૂત છે કે એક બીનઅનુભવી પણ કદાચજ તેમાં બગાડો કરી શકે છે. આપણે ઉપર જોઈ

તેથી ઉલટું ત્યારે બીજા બનાવનારનો સંચો ખાલી પડે છે ત્યારે છોકરીઓ તે ન લેવાને અનેક બહાણો કહાડે છે અને આતુરતાથી સર્ગરનો સંચો ખાલી પડવાની રાહ જુએ છે. મી. ગેલેંડ વધુ જણાવે છે કે આતુર કારણ શોધી કઢાવવાને તેણે કારખાનાના વડાને જણાવ્યું હતું. આ વગર તપાસ કરી એવું જણાવ્યું કે સર્ગરના સંચા ઉપર કામ કરતી છોકરીઓને બીજા મેકરોના સંચા ઉપર કામ કરતી છોકરીઓની ખાફે સીંચવાના સંચાના “શીટસ” રીપર કરવાને વખત લાગતો નથી. આ ઉપરથી પગાર આપવાને,

ગયા તેમ સંચાઓને સ-
વેથી સરસ ધાતુના બ-
નાવવામાં આવે છે. તે-
ને એવી તો સરસ રીતે
શીટ કરવામાં આવે છે
કે એક ઈચના હત્તરમાં
ભાગ જેટલી પથુ તેમાં
ખામી રહેતી નથી. પે-
ચવા માટે તૈયાર થવા
અગાઉ તેની ત્રણ ચાર
વાર તપાસ કરવામાં આ-
વે છે અને તેથી કરીને
ફીઓને “શીટસ” રી-
પેર કરવાને વખત ખોલ-
વાની ધાત્તી રહેતી નથી.
એક અદ્યત્ત મીમર કં-
પનીને ચોડાક વખતની
વાત ઉપર એક પત્ર લ-
ખી જણાવે છે કે તેણે
૨૩ વર્ષની વાત ઉપર
સીમરને સમો ખરીદ-
્યો હતો અને આજ પ-
થુ તે નવા માફક લુગ-
ડાં સીવે છે અને તેનું
સંચાકામ સવળું સંચાલ-
હાલતમાં છે.

માલ જરવાનું ખાતું.

ધણીકો સીમરના સીવવાના સંચાના ગંજપર વેપારથી
અન્યથા ચર્ધ સંચવાઈ જાય છે કે આ સંચાના સંચાનું શુ-
ચત્વં દરે, પણ આને જવાબ આપવો ધણી સેહેજ છે;
જો વેપાર મોટો હોય, તો જાણુનું કે દુનીયા તેના કરતાં
ધણી મોટી હોવી નોંધએ. સંચાના ભરેલી ગણતરીથી એવું
માન્ય પડે છે કે આજ સુધીમાં આખી દુનીયામાં દરેક
પ્રકારના સીવવાના સંચા (૧૯૫૧ તે ચાલુ હાલતમાં હોય ચા-
નકામાં ચર્ધ પડ્યા હોય) ૬૦,૦૦,૦૦૦ છે. ફક્ત યુનાઇટેડ
સ્ટેટ્સમાં ૧,૦૦,૦૦,૦૦૦ કુંડોમાં સીવવાના સંચા વપ-
રાય છે, પણ આ સંચાઓમાંના ૧૦,૦૦,૦૦૦ ઘરોને બદલે
કારખાનાઓમાં વપરાય છે, જ્યાં તેઓને રીપરીથી ધણીજ
અડપમાં ચલાવવામાં આવતા હોવાથી ચોડાક વર્ષમાં તેઓ

ઘસાઈ જાય છે. તેથી
જો આખી દુનીયાના સં-
ચાઓ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં
લાવવામાં આવતા હોય
તો તેથી ફક્ત યુનાઇટેડ
સ્ટેટ્સનાં અર્ધાં કુંડોઓને-
જ તે મળી શકે. સુધરેલા
દેશોમાં ૭૦,૦૦,૦૦૦ કું-
ડોમાં સીવવાના સંચા વા-
પડે છે. વળી ચીન, જા-
પાન અને હાઈમાં પણ
આ ધંધાએ પોતાનો પ-
ગલો દાખલ કાઢ્યો છે,
જ્યાં પણ તે હીનપર હી-
ન વધતોજ જાય છે.

આ પ્રમાણે એક કં-
ગાળ સંસ્થાતરી જનમ
પામેલા સીમરના સીવ-
વાના સંચાની આ વાર્તા
છે. આ પ્રમાણે એક
માણસે દુનીયામાં વધ-
વાને કેવાં ફાંફા ચાંચીં
હતાં અને મુસફોનો
મેહેરી હતી, અને આંતે
તે ઈપી ફોલ પામેયો

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

મ ક ર જી પ મુ'.

મુખ્યાં અને તેનાં કામો.

મુખ્યાં એવડું કામ કરે છે, એક તો તે ઝાડને જમીનમાં મજબુત પકડેલું રાખે છે, અને બીજું, જમીનમાંથી ખોરાક ચુસી લે છે. મુખ્યાંની અંદરથી દોરા જેવા શાખાઓ અને નાની નાની ડાંખળીઓ આસપાસ ફરે છે, ને તે બધું મુખ્યાં સાથે જમીનની અંદર રહે છે. ને આપણે આ જમીનમાં દરાએથી મુખ્યાં પરની ફરેલી ડાંખળીઓની બાજુ અને છેડા તપાસે છીએ તો તેની ઉપર ઘણાંક પતળાં ને નાજુક નાનાં મુખ્યાંઓ જણાય છે. આ ભાગ નરમ ને દેખાઈ શકે એવા હોય છે, અને તેઓને મુખ્ય કરીને જમીનમાંથી બીનાદુ મુસી લે છે. એ મુખ્યાંઓ કેવાં ઝડપથી પાણી ચુસે છે તે એક ઉગતા ગાખને ઉખેડી તેનાં મુખ્યાં પરથી મટાડી ઘોઘ નાખી તેને પાણીમાં ચુક-યાથી બાંધત્રમ પડે છે. આવી રીતે જે પાણી ચુસી લેવામાં આવે છે તેમાંથી થોડાક ભાગ ઝાડમાં રહે છે, ને બાકીનો ઘણાંક ભાગ પાતરાંને રસ્તે બાહર નીકળી જાય છે. હવે સારે એ પ્રમાણે યાચે છે તેનું કારણ એ કે, ઝાડની અંદર જે અણીન પદાર્થ મુખ્ય કરીને તેને ઉગતી વેળાએ નેહ્યે છે, તે પાણીમાં એટલો તો થોડો પીગળેલો હોય છે કે તેને લીધે તેને (ઝાડને) નેહ્યે તેથીથી વધારે પાણી ચુસી લેવું પડે છે.

ફેટલીક વખતે મુખ્યાં ઝાડને માટે આવતાં વરસનો ખોરાક ભરી રાખે છે. આવાં મુખ્યાં જ્યાં ને માવાદાર હોય છે, સળગત, ગાનર, મુળા ઇલાદી એવી જાતનાં મુખ્યાં છે. ફેટલાંક મુખ્યાં ઝાડને નેહ્યે એટલેજ ખોરાક ચુસે છે. ઝાડ ઝાડી અને ઘાસનાં શાખાવાળાં મુખ્યાં એ જાતનાં છે.

ઝાડની જીંદગી જેટલી લાંબી હોય છે તે પ્રમાણે તે ઝાડને તેવી જાતનાં મુખ્યાં યાચે છે મોટાં ઝાડ અને નાનાં છાડને ડાંખળીવાળાં મુખ્યાં હોય છે, અને તે ડાંખળીઓને છેડે દોરા જેવા શાખા અથવા નરમ નવાં મુખ્યાં ફરેલાં જણાય છે. આ મુખ્યાં જમીનમાંથી ખોરાક ચુસવા માટેજ ઉપયોગી છે. બાહ્યવાળા (નરમ બાંધાના શાખાઓ)ના યડમાં

લાકડાનો ભાગ બહુ થોડો હોય છે, અને જેઓ દર વરસે મરી જતાં હોય તે અને જેઓ સુકક ગયાં પછી પાછાં મોસમે તાજાં થતાં હોય તે બેમાંનાં એકનેથી જેમ તે વરસ દહાડો ઇવે તેવાં, કે બે વરસ ઇવે તેવાં, કે ઘણાં વરસ ઇવે તેવાં હોય તેમ તેનાં મુખ્યાં જુદી જુદી જાતનાં યાચે છે. વરસ દહાડો ઇવે એવાં હોય છે તેઓને જે વરસમાં ઉગે છે તેજ વરસમાં કુલ ફળ પણુ આવે છે અને બીયાં પાકટ થયા પછી ઝાડ તેજ વરસમાં મરી જાય છે. આવા ઝાડવાને શાખાવાળાં મુખ્યાં જેવાં મુખ્યાં યાચે છે, અથવા એક જાડું મુખ્ય હોય છે ને તેની આસપાસ પતળી શાખાવાળી ડાંખળીઓ ફેલાયેલી હોય છે. બે વરસવાળાને જે વરસમાં ઉગે છે ને વરસમાં કુલ નથી આવતાં, પણ એગર રહે છે ને બીજા વરસે કુલ આવતીને ફળનાં બીયાં પાકટ થયા બાદ મરી જાય છે. આવા શાખામાં થોડેજ વરસે ઘણાં સરળો ખોરાક ઝાડમાં એકઠો થાય છે ને પછી બીજા વરસે કુલ ફળ આવતી વેળાએ તે ખોરાક કામ લાગે છે. આપણે જોયું કે, ઝાડનો શાખી મુકેલો ખોરાક મુખ્યામાં રહે છે, પણ ફેટલાંક ઝાડમાં તો તે પાતરાં અને નાની ડાંખળીઓમાં પણ રહે છે. આનો એક દાખલો કોબીજ છે. જે શાખા ઘણાં વરસ ઇવે છે તે જેવો સ્થાલો મેસે છે કે મરી જાય છે, અને જમીનની બરાબર થઈ રહે છે. પણ તેનાં ઘણાં થોડાક ભાગ તેની ઉપરની કળીઓ સાથે જમીનમાં એકઠાં એમ રહે છે, અને બીજા મોસમમાં પાણું ઝાડ ઉગી નીકળે છે. આવી વેળાએ તેનાં મુખ્યાંમાં કે કેટલી ખોરાક રહેલો હોય છે.

S.

ધંધાને લગતી રીતભાત—સર વીલ્યમ ગથ નામે એક મોટા ડાકટરની નીચલી વાત પરથી જણાય છે કે એક દર્દીના તેનાં ડાકટર પરનો વીધાસ એ સંવેદી આગમન ઘણી અગતની યીજ છે.

સર વીલ્યમને એક વેળા ઘણી ઉતાવલમાં એક દર્દી આગળ લોકાલવાવવામાં આવ્યો, કે જે દર્દી એક જુવાન ડાકટરની સંભાળ હેઠળ દોતો. વધારા કરતાં સર વીલ્યમને માલમ પડ્યું કે એકસ દવાએ સચે તે દર્દીને થોડે થોડે વખતે બ્રાન્ડી અને પાણી આપવામાં આવતું હતું. તે મોટા ડાકટરે તેને ઘણી સંભાળથી તપાસીને કહ્યું, “એને બીજે એક ચમચે ભરી બ્રાન્ડી આપો.”

સાર પછી તે થોડા જુવાન ડાકટર સાથે ખાનગી ચોરડામાં ગયો. ફરવાને બંધ કરીને તે બોલ્યો, “એનું દર્દ ફેલાયું ફેલાયું છે, કોઈપણ કાસજીસર તમને બાન્ડી આપવો નહીં નેહ્યો દોતો.”

“પણ” તે નાનો ડાકટર અજબજાબ ચઢને બોલ્યો, “સર વીલ્યમ, હું ધારું છું કે તમે હમણાંજ નસંને કહ્યું કે એક બીજે ચમચે ભરી બ્રાન્ડી આપવો.”

“તે ખરું છે,” તે મોટા ડાકટરે કહ્યું, “કારણ કે મારે તે દર્દીના તમારા પરનાં વીધાસને બંધ કરવો ન જોઈયે, નહીં તો કે તમે ફરીથી તેને જે કાંઈ કહેશે તે તે માનશે નહીં અને બેચેન રહેશે.”

પ્રી-સેસ ઓફ વેદસની ધરની છંદગી.

પ્રી-સેસ ઓફ વેદસની બહેર છંદગી વીરો પુરાણ લખાયું અને ભોલાયું છે. વરસો થયાં આ પુણસુરત સાદબદી તેણીની બનીયતી રચયતી એટલી તો માનીતી યદ પડી છે કે તેણીનાં દરેક બહેર કામ અને ભોલાની બારીક બારીક નોંધ લેવામાં આવે છે. તેણીના દેખાવનું દબરો લોકોનાં દીએને ખુશ કરે તેવો છે. ઈગરમાં જો કોઈ પણ સ્ત્રી સીધી વધારે બહેરમાં આવી હોય તો તે પ્રી-સેસ ઓફ વેદસ છે. તે દેશમાંની બધી એક જમાનારી, સુંદર, સુધરેલી, પુણસુરત સ્ત્રીઓ જેઓ બહેર છંદગીમાં એકે ચા બીજી રીતે બામ લેતી હોય તેઓમાંની એકે પણ એવી નથી કે જેની આગળ આપણી બનીયતી રાણી બીજી પદવી ધરાવે. તેણીના અતીશય પુણસુરત ચેહેરા, રાણીને છાતરી ખુબીઓ, અને માથાણુ ખનાસ સાથે તેણી ખચીતજ એક નમુનેદાર સાદબદી છે.

પણ જ્યારે દરેક જણ તેણીની બહેર છંદગી વીરો આટલું ખડું બળે છે, સારે તેણીની ખાનગી છંદગી વીરો ઘણું ચોક્કસ બતાવેલું છે. આવી કારણ એ છે કે, તેણી ઘણા એકમારગી ખવાસની છે, અને જોકે તેણીનાં મીરો સખ્યાજી છે, તોપણ પોતાનાં કુટુંબની બહાર કોઈ પણ અતલગતો ખીત તેણી ધરાવતી નથી. ઈગરમાંનાં તેણીનાં કુટુંબ, તેમજ તેણીનાં માતપિતા ડેનમાર્કના રાજા અને રાણી અને તેણીની બે બેદના એક રચયતી હાથ વીધવા યવલી સાદ-નસાદબદી, અને બીજી, એકે એક કમળરજેન્ડ સાધના સગપણના ગાંધી તેણી એટલી તો સંતોષી છે કે બહેરનાં સાથે અતલગતી દેરતી બાંધવાને તેણી કમળી નથી.

ખાંતીસ વરસની વાત પર જ્યારે આ સાદબદી અને તેણીની બે બેદના ત્રણ પુણસુરત બાગકો હતાં, તે વેળાએ તેઓની હાલત તેઓને એકાંત છંદગી સુખરવાની રસ પાડતી હતી. તેઓના પીતા જે હાલના ડેનમાર્કના રાજા થાય છે તે વેળાએ ફક્ત એક ડ્યુકનો ખેતાય ધરાવતો હતો, અને તેનો ખેતાય બલવવાની તેનામાં પુરતી ચકતી નહીં હોવાથી તેને તાલેવંત કુટુંબના મોટા છોકરાએને ચીતારો દુનર શીખવાની ફરજ પડતી હતી. તે અને તેવું કુટુંબ એક નાના બંગલામાં રહેતાં હતાં, અને જ્યારે તે જુના, મગરુ શેઠરમાંના લોકો ફરતાં ફરતાં તેઓના બંગલા આગળથી જતાં, સારે દરવાજા આગળ ઉભાં રહી, તે સુંદર નાની સાદબદીઓને

તેઓના સુતરાડ અબામાં પ્રેશના ક્યારા વગેરે દોડતી જોતાં. તેઓ પોતેજ સીધી સુંદરમાં સુંદર પ્રેશ મીસાલ દીસતી હતી. તે વખત ઘણે સુધી હતો; અને તે સુધી બચપણના દીવસો કે જ્યારે તેઓ પોતાનાં જુનાં વરના સીસાતરીબંધ બાગમાં રમતાં હતાં, તે પાછલા દીવસોમાં તેઓને વારવાર યાદ આવતા હતાં.

તેઓના પીતા તે વેળાએ ડેનમાર્કનાં રાજાની સીધી રીતે વારસ ન હતો, અને તે પંક્તી પર ચઢવાને તે સોમી પણ ન હતો. પણ જે મરત્યો અને પ્રમાણીકપણું, અને બધાં તેમજ સાચાં કામ માટેની આસહબરી મેહનત માટે ડેનમાર્કના રાજા વળણીતો છે, તેજ જુવાનીના દીવસોમાં પણ તેની છંદગીના નીચેમાં હતા, અને તેનાં ગચ્ચાંઓએ તેમાંથી ક્યારે મેળવ્યો હતો. કંઈપણ ખોટા બપોરો ચા ખોટા દેખાવ કરવાની કોશિશ તે સંત વરમાં જોવામાં આવતી ન હતી. તેની ત્રણ દીકરીઓને ઘણીજ સાદી રીતે ઉધારવામાં આવી હતી; ધરને લગતાં ઘણાંએક કામકામમાં તેણીઓ મદદ કરતી હતી; તેઓના શીખવા પર મંબીર ધ્યાન આપવામાં આવતું હતું, અને તે પુરે થયા પછી કેપડાંએ વેતરવા અને સીપવામાં લાંબા વખત સુખરવામાં આવતો હતો, કારણ કે તે વેળાએ બનીયતી ઈંગ્લંડની રાણી, રશીયાની સાદબદી, અને એકે આજ કમળરજેન્ડની દરેક મહીનાની આવક બાર શીર્સંગ હતી. તેથી જે સુંદર સુતરાડ અને મજલીનના ગ્રખા પેદરી ત્રણે બેદનો લીલા બગીચામાં પરીયાંએ મીસાલ કુદની હતી, તે અબાઓ ઘેરમાં તેઓને પોતાનેજ હાથે સીપવામાં આવતા હતા; અને તેઓ ફક્ત પોતાનાં કપડાં સીપતાં હતાં એટલુંજ નહીં પણ ફાદાં તુડાં પણ પોતેજ દરરત કરતાં હતાં.

જ્યારે સાંદજ પડતાં કોઈજ માસ્તર ડ્યુક ધરમાં આવતા સારે તેઓની માતા-હાલની ડેનમાર્કની રાણી-પોતાનાં બાગકો, જેઓ સાંદજનાં ગ્રખામાં મેદાનપર કુદતાં અને રમતાં હતાં, તેઓને મીઠા મધુર અવાજે બોલાવતાં સંબળાતી, “અલેકઝાંડરા, ડેનમાર, થાઈસ, તમે કયાં છે?” ચાલો જવડી, મારી દીકરીઓ, જમવા માટે આવો; બાપા ધેર આવ્યા છે.” અને એકે ઘણી સાદી ખાનાની રેણ આગળ એકે પુણસુમાં નાવું કુટુંબ એકડું મળતું, અને તેઓના પીતા શેઠરમાં આખો દીવસ શું શું બન્યું હતું તેની તેઓ આગળ વાત કરતો, અને તેની દીકરીઓ ધીખવાનાં તેમજ ધરનાં બીજાં કામકામની સંખળી વાનો તેની આગળ કરવામાં મગદ મેળવતી.

ત્યારપછી એકાએક અને તદન નધારેલું એક બાદશાહી તાજ તેઓનાં નાનાં ધરમાં લાવવામાં આવ્યું. તે ફક્ત મુરોગની ઉતરે આવેલાં એક નાનાં રાજતું તાજ હતું. પણ તેણે સપડી ચીને જે રૂપી નાખી. સુતરાડ પોપાકમાં ફરતારી તે ત્રણે છોકરીઓપર હવે લોકો ફક્ત તેઓ અસાધારણ પુણસુરત હતાં તે માટેજ જોતાં ન હતાં, પણ

તેઓ હવે અગતનાં માનવી થયાં હતાં, જેઓનાં માથાંપર એક બાદશાહી તાજનાં એવરોતો ચલકતાં હતાં. તેઓ તરફ વખાણુની નજરથી જોનારાં તે નાનાં ગામનાં લોકોની નજર આગળથી તેઓ જાહોથી ગુમ થઈ ગયાં. હવેથી તેઓ રૂનમાઈના મેહેલમાં બાદશાહી ભપકામાં રહેલા લાગ્યાં.

તે વેળાએ તે શાહજાદીઓ માટે ધણું સંભાળવું ન હતું. એટલું જ કે તેઓ ખુબસુરતીમાં વધતી જતી હતી, અને એવી વાત સઘળાં પંથકમાં હતી કે તેઓમાં સાથી ખુબસુરત શાહજાદી એલેક્ઝાન્ડરા હતી. તેણી ત્રણેયમાં સૌથી વડી હતી. તેટલા વખતમાં જુમાપણું મહારાણી અને પ્રીન્સ આલજરડોને વડો દીકરો ઉમરમાં આવ્યો હતો અને હવે તેને માટે બાપડી શોધવાનો વખત થયો હતો. એક જગ્યા ન માણસે એક બીજાને ગમતાં થઈ પડે નહીં ત્યાં સુધી લગ્ન પીરો કદી પણ પીચાર ન કરવાની ધારણા રાખીને ધણી સીકરથી પ્રીન્સ આલજરડે એવરડે ઓફ વેલ્સ અને પ્રીન્સેસ એલેક્ઝાન્ડરા ઓફ રૂનમાઈને સાથે મેલવવાની યોજના કરવામાં આવી; તેમ સેલ્લાઈથી બની શકે તેવું હતું. તે જુવાન શાહજાદી અદાર વરસની ઉંમરે જરમનીના દક્ષીણ ભાગમાં ફરવા નીકળી હતી. પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ જરમનીના રેહનીશ પ્રલકમાં મુસાફરી કરતો હતો, અને હવે તે વધારે દક્ષીણમાં હીલ્ડેબર્ગ તરફ ગયો, જ્યાં તેને તેની બધીપત્ની બાપડી મંત્રી. આ મેસાપ ૧૮૧૧ ની પાનખર રજુમાં થયો હતો. પ્રીન્સ રેનીશ શાહજાદીની અતીઅત ખુબસુરતીથી અનંદ થયો હતો અને બીજા અદાર મહીનામાં તેઓ ધણીવાર મધ્યા પછી શાહજાદી અલેક્ઝાન્ડરા પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સની ધણીમાંથી યદ અને તેની સાથે તેનાં અગ્રેષ્ઠ ધરમાં ગઈ.

તેણીનાં લગનની ખુશાહીને હેવાસ આપી અને લ'બાણુ કરીશું નહીં. જે પ્યાર અને વખાણુની લાગણી પેહલાંથી તેણીએ ઉલ્લેખ કરી હતી, તે ધીમે ધીમે મળતુણાઈથી વધી છે, અને આજના દીવસ સુધી વધતી ચાલુ રહી છે. પ્રીન્સેસ ઓફ વેલ્સ જે કશાંથીબી લોકોની એટલીબધી માનીતી થઈ પડી હોય તો તે તેણીના મીઠા સ્વીપણુને જાગતા શુણુથી છે. એ બાબદમાં તેણીની એક પણ હરીફ નથી. હુનિયામાં એક પણ એવી સ્ત્રી ન હશે કે જેની ખરં દીલથી આટલીબધી ખુશામત અને નકલ કરવામાં આવતી હોય. તેણી ચોક્કસ રીતે પોતાના બાલ બાંધે છે અને ઉંમળડની ચરથીચરમ સ્ત્રીઓ તેમાં તેણીની નકલ કરે છે, અને તે વેળાએ તેઓ લુહી જાય છે કે, જે દપ એકનાં મોહડાં પર શોભે તે બીજાને તદ્દન બગાડી નાંખે છે. તેણી એક જાતના ચોક્કસ કપડાંનો પોશાક પહેરે છે, જેમાં તેણીનું સીધું પાતળું આંગ બહુ દીપી નીકળે છે. હવે તેવોજ પોશાક બંધીગમથી ગોળ ગોળ અને બતક જેવી સ્ત્રીઓ પણ પેહ-ની નીકળે છે. આ આંધળી નકલ કરવાની ટેવ એટલી તો હદ સુધી લાઇ જવામાં આવી છે કે શાહજાદીની કેટલીક

આંખોની પણ નકલ કરવામાં આવે છે. ચોક્કસ વરસની વાતપર જ્યારે પ્રીન્સેસ ઓફ વેલ્સ પગની કાંઈ અડચણને લીધે લગાર લગાડાને ચાલતાં હતાં, તે જોઈને ફ્રાન્સેસ બાનુએનું આપ્તુ લચકર તે પ્રમાણે લગાડાનું ચાલવા લાગ્યું. તેણીનાં ગળાપર કાંઈ ચીરો પડેલો હોવાથી તે હાંકવાને તેણી મખમલની રીબન અથવા તો મોતી યા કાંઈ બીજાં એવરોતોને દાર બરાબર દહાડીની નીચે ગળાને વળગી રહે તેવી રીતે પેહેરતી હતી, જે જોઇ સઘળાંઓ તેજ પ્રમાણે પેહેરવા લાગ્યાં.

પણ આપણે આ તો તેણીની જાહેર જીંદગી વિષે બોલ્યાં છીએ. જેમ જેમ વધારે જાહેરમાં તેણીની નકલ કરવામાં આવતી, અને વખાણુ તથા માનથી તેણી તરફ જોવામાં આવતું, તેમ તેમ તેણીને થોતાનું ધર વધારે વાહલું અને વધારે માનીતું થઈ પડતું. તેણીનાં ડહાપણવાલાં અને વાહલાં માણાપોએ જે નેક શુણે તેણીમાં દાખલ કીધા હતા, તેનેથી તેણીને દીવસથી પોતાનું બચપણું ધર છોડી પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સની ધણીઆણી તરીકે તેણીનાં મુખી ધરમાં દાખલ થઈ તે દીવસથી તેણી સર્વેની વાહલી અને માનીતી થઈ પડી. જાહેર મંડળીઓમાં આગેવાન ભાગ લેનારી આવી ચાલક ખુબસુરત શાહજાદીને કુટુંબની વધારે અતલમની અને સાદી નિર્દોષ મનહોને ધીકારવાને બદલે ધરની દરેક દરજ્જેમાં આગેવાન ભાગ લેતાં જોઈને ધણીએકે મોટે ચેરની બાઇઓ, જેઓ ધરની દરજ્જે અને તેઓનાં બચ્ચાંઓમાં કાળજી ધરાવવાનું તેઓના દરજ્જાથી હલકું સમજતાં હતાં, તેઓએ પોતાની જીંદગીમાં એક નવો સંજો ઉમેર્યો અને આપણી નમુનેદાર શાહજાદીની નકલ કરી, તેણીની માથે ધરમાં ઉપોગી થઈ પડવાને બદાદરીભરી કોરોશ કરવા લાગી.

ધણી ધણીધણીઓ અને માતાઓ તથા વળી જે બાનુઓ જાહેર મંડળમાં ધણી ફરે છે, તેઓને પણ ધરની દરજ્જે બનવવાનું સેહડું હોય છે; પણ આપણાં પ્રીન્સેસ ઓફ વેલ્સ માટે તો અચીતજ તેમ હતું નહીં. જ્યારે પહેલેથી જાહેરની હમરોશ દરજ્જે બનવવાનો બોળે તેણી પર આવી પડતો, સારે તેણીના ધણી અને બચ્ચાં સાથે ધરની એકાંત જીંદગી માટે વખત મેળવવાનું ધણું સુસજ્જ પડતું, તે છતાં કાંઈ પણ કરી ધણી સીકરથી તેણી તે મેળવી શકતી. આપણને યાદ રાખવું જોઈએ કે, આપણું મહારાણીજી વીધવા થયા પછી એકાંત જીંદગી જીવરતાં હોવાથી જાહેરમાં ધણીખરં આવવાનું ન હતાં, અને તેથી ખુદરતી રીતે આપણા ભવીપના રામનાં ધણીમાંથી તરીકે બાદશાહી કુટુંબ તરફથી રાજને લગતાં અને બીજાં જાહેર કામકાજની આગેવાની તેવણને લેવી પડતી. પણ જાણુ કે આ એક બાબત માટે આપણું નરમાસવાળાં શાહજાદીએ મક્કમ દરાવ કીધો હોય તેમ દીસતું હતું કે, કાંઈપી બાહેરનાં કામકાજ તેવણને ધરની દરજ્જેથી દુર રાખી શકશે નહીં; તેવણ

પોતાનાં અમ્યાંઓની માવજત જાતન કીધી હતી, તેવજીવ તેઓને પહેલાં પગલાં ભરતાં શીખવ્યું હતું, તેઓની પહેલો બંદી બેસતાં શીખવી હતી, તેવજીવ તેઓના મિત્ર અને સાથી, તેઓનાં બચપણનાં દુખમાં દયા ખાતાં, તેઓની ખુશાલીમાં ભાગ લેનાર, નાનાં દુખ અને દશગીરીમાં દી-લાસો દેનાર હતાં. વાંચનાર, તમે ખચીતજ પ્રીતેસ ઓફ વેસ્તનાં તેણીનાં બાળકો સાથનાં મીઠાં ભેંયાં દશે કે જેમાં તેણી તેઓને પીદપર લઈને રમારે છે. કેટલાકામાં તેણી તેઓને પોતાની આસપાસ બેસાડી તેઓ આગળ બચ્ચાં લાવકની વાતો વાંચે છે, વગેરે. આ મીઠાં આપણી આંખે જુદી ફેરનાં લાગે છે, પણ આં બાદશાહી કુટુંબની જીંદગીના નાના દેખાવો આપણને એક માતાના ખારની વાત કહે છે, કે જે, જ્યાં સુધી દુનિયાં રહેશે ત્યાં સુધી ક-દીથી જુદી થવાની નથી.

પોતાનાં અમ્યાંઓ સાથે (૮) સુખી વર્ષો સુવરચ પછી શાહનવીપર એકએક મોટા બોલે આવી ગયે. આપણે શાહનવી તાજકાઈ તાવનાં ભોમ થઇ પડ્યા હતાં, અને ઘણાં અઘવાળાંઓ સુધી મોતને કાંઠે હતાં, અને તેનાં બીજાણાં પાસે શાહનવીએ પોતે એક ઉપોચી નક્કે થઈ પડ્યા માટે પોતાનું દુઃખ અદરથી જેમ તેમ દાખીને તેની સારવાર કીધી હતી, ખરે પૂરે તેની આકરી કીધી હતી અને તેનાં તેણીને જલ મર્યા હતાં. તે વેળાની એક વાત કહેવામાં આવી છે, તે સામેત કરી આપે છે કે તેણી કેટલી માયાણ દીકરી હતી. તેઓને એક યોગવાસો જે વેળાએ શાહનવી આખરી હતો તેજ વેળાએ તેજ મોંદ-ગીથી પીગડો હતો. શાહનવીએ તે વીશે સાંમચું અને જોકે પોતાની શીકરના બોલ તમે કચકાઈ ગઈ હતી, તો-પણ તે માણસની ખજર મેળાવ્યા પિના એકે પણ દીવસ પધાર થવા દીધો નહીં. તેણી વળી પોતે તેને જેવા પણ જતી અને તે મરણ પામવા પછી તેને માટે જેઓ વીલા-પ કરતાં હતાં તેઓ આગળ જઈ તેઓનાં દુખમાં ભાગ લીધો.

સેન્ડરીગહેમનાં બાદશાહી બાળકો મોટા છોકરા અને છોકરીઓ થયાં અને તેપણુ હલુ તેઓની માતા તેઓની સૌથી મોટી દોસ્ત હતી. તેઓનાં પંજેલાં જનાવરો હતાં અને તેણી તેઓમાં પણ પોતે કાળજી લેતી. ખરેખર તેણીને દરેક જાતનાં જાનવરોએ એટલે તો શોખ છે કે દરેકજ તેણી તેઓની ખુશકાત લે છે, અને તેમાં મનહર મેલે છે. તેણીના યોગ અને કુનાં ખુશર-ચની નમુના છે. તેણીનું સૌથી ગાનીનું જનાવર તેણીની બીજાડીએ છે. સેન્ડરીગહેમના મેદેકમાં પછીએ પણ બી-હક વીનાની દુરાવણાની જીંદગી ભોમવે છે, અને સુખનમાં સખત શીયાળામાં પણ ખુશરત જે ભોરાક તેઓને આપી ન શકે તે તેઓને મેઘમાં મહે છે. મોઠો વારંવાર અજબ થાય છે, કે બાદશાહી કુટુંબનાં આદમીઓ ધરમાં કેરી રીતની જીંદગી સુવરતાં દશે. તેઓ

ધારે છે કે બીન્ન સેકા કરતાં તેઓ જુદીજ રીતની જી-દગી સુવરતાં દશે. આ વીચાર તદન બુબબો છે. અજ-ખત, કારણની રીતઆત તેઓની ધણી આપે આવે છે, અને જે બાદશાહી કુટુંબનાં તે સુખ્ય ચાલવા ધારે તો તેમ કરી શકે, પણ સારાં નસીબે આપણાં બાદશાહી કુટુંબનાં દરેક આદમી એની કંઠાળાબરી રીતને પીધારે છે, અને પ્રીસ તથા પ્રીતેસ ઓફ વેસ્તનાં ધરમાં જુદા એવી રીત ધણીજ યોડી જેવામાં આવે છે. શાહનવીને તેણીનાં બચ-પણના દીવસોમાં સીવવા ભરવાને જેટલો શોખ હતા તે-ટલો હમણાં પોતામાં વારંવાર જેવામાં આવતી હતી. વરસની વાત પર “ડરેસ” વેતરવા અને સીવવાની કાંઈ મોડેસ નવી રીત નીકળી હતી, તે જુગા તેવજીવે અને તેવ-જીની દીકરીએ આ મોક્કસ રીત શીખવવા માટે એક ખાસ શીશુક રાખવામાં આવી હતી; ત્યારપછી તજીએ સા-હનવીએ પોતાના અને તેઓની માતાને હાથના બનાવેલા બંધબેસતા પોશાકમાં વારંવાર જેવામાં આવતી હતી. તરેહવાર જાતનું દેનરી ભરતકામ પણ પ્રીતેસ ઓફ વેસ્તનો માનીતો હુમર છે, અને સેન્ડરીગહેમના આરકા-ઓમાં તેવજીના હાથની દુશીઆરી અને તેજના તરેહવાર નમુના જેવામાં આવે છે. તેમજ તેવજીની અક્ષત સુદર તાહની “ડેરી” (દહી, પનીર, માખણ, તમાઈ વગેરે બના-વવાની જગા) ફક્ત એકે જેવાનું રમકડું નથી. તેથી ઉમદુ, શાહનવી સાં વારંવાર પોતાને હાથે માખણ બનાવે છે. આવાં કામથી ફક્ત તનદરેસ્તીનેજ હાપકો થતો નથી, પણ શાહનવીની સાંભળવાની શક્તી હલકો હલકો એકાદી ચવાથી આવું કામકાજ એક અમુક્ય આશીરવાદ થઇ પડે છે.

ખુશરીદ.

સખી પાઉવાના હુમરનેા તમે ઉપોચા-એક ખીજવા-પણ આચકનાં દીઠને નરમ કરવા માટે એક એકીઆની છાક-રીએ ઘોરનાં કપડાં પહેરી કોશીનમાં સુખે પોતાની સખી પડાવો. આ તેણીની યુકરી ફતેહબરી નીવડવાને બદલે તે બાપડો જુવાન રાખસ મનબળી ખીરી ગયો. આ કાઠાં કાંઈ બધારે જેવાણુ કરનાર આકારમાં તેણીએ પોતાને સુકવી હતી.

વળી એક બીલ જુવાન મદદર થીરો કહે છે કે, સખી પડા-વની વેળાએ તે પોતાને ચંદરો મરડી મોરીને એવો તો કદરો કરવા લાગ્યો કે સખી પાડનારે પસચાને પુછ્યું:

“તમે શું કોઈ પાડનાર છો? કે અને પોલીસે વમો પર સખી પડવાની ફજ પડાવથી તમારે ચંદરો ઉપાવવા માટે આવે કદરો હેખાવ કરો છો કે ?”

પેલાએ જવાબ આપ્યો, “નહી, પણ મેરી એન સાથનું મારે હાજર હું તેડવા માંડ્યું, મેં તેણીને કહ્યું છે કે તેણી ને છ-અગી દોષ તો હું હમુબી તેણીનેજ ચવસ, પણ કાંઈ દેવનેા અદસખાત ચવાથી હું કદરો બની ગયો છું.”

“કી છે; આમે સખી તેણીને મળ્યો લારે તમે ખચીનજ છડા થયો.” તે સખી પાડનારે કહ્યું.

પ્રકરણ ૧૨ સુ.

દુઃખનો વધારો.

વે આપણે મીઠા આશ્વાસન તરફ આપણું ધ્યાન ખેંચીએ, કે જે મીઠા જ્વનને ધરતી બહુજી શુરસામાં આવેલો હતો. મીઠા જ્વનને ક્રોધમાં અપમાન માટે તે મનમાં પસ્તાવો હતો. તે કંઈક દીઝનો તથા શુરસાવાસો હતો, તેમજ નખાનો અને પ્રમાણીક હતો. જ્વનના આપણાં ધરમાં વરસો સુધી એ બાડે રહેતો હતો. હવે તે વીચાર કરતો હતો કે રખે તેને જ્વન પોતાનાં ધરમાંથી કઢાડી મુકે ! તે આમ તેમ જોઈ બપાડ્યો ! ! તેઓ જો કાઢી મુકશે તો બચે, પણ આ દુઃખ તે કેમ બપાડ્ય ? શું તે કહે છે કે તે મારી છોકરીને નહીં પરણશે ? જ્વન બોલ્યો કે "એ નહીં બની શકે તેમ છે." પણ હું તેને જોતા સવાદ ચખાડીશ ! જે ધરીથી તે મારી છોકરીને ખજશે તો તેને હું વનથી બેઝન કરી નાખીશ. આખા શુરસામાં તેણે આસપાસના સર્વ લોકને કહી દીધું કે જ્વને તેની છોકરી સાથનું વચન તોડ્યું છે. તે પોતાનાં મનમાં સમજતો હતો કે જોઈ કાંઈપણ સારા માણસને લાપકની છોકરી છે. ડોરેથી પોતાના આપણી વાત જોતી ઉભી હતી, અને તેને જ્વનનાં તેના મોઢેરાપરથી પતી ગઈ કે તે પોતાની ઉમેદમાં નીપજી થયો હતો, અને જ્યાં તે બેઠો હતો ત્યાં ડોરેથી દોડી ગઈ, અને પુછ્યું "બાપા, મને કહેશો કે આખરનો નીકળ્યું શું આવ્યો ?" તેણીને આપણે જવાબ જતો હતો, તેટલામાં તેને અટકાવીને ડોરેથી બોલી "બાપાજી ચોખો ! અહીં કદાચ જોઈ હશે તો સાંભળશે, માટે આપણે બગીચામાં જઈ વાતો કરીશું, કેમકે ત્યાં આપણને સાંભળનાર કોઈ નથી."

આ સાંભળી આશ્વાસન પોતાની દીકરી સાથે બગીચામાં જવા લાગ્યો, અને જ્વન જોડાજ વખતમાં બગીચામાં જઈ પુગ્યો કે જો પોતાની વાત કરવા માંડી; અને ડોરેથી તે સાંભળવાને ઈતેજાર બની.

"તે મીસ થોમસ સાથે પરણ્યો છે !" આશ્વાસન બોલ્યો.

"પણ હું તેનાં સુખમાં આરે આવીશ, અને તેની ધારેલી સઘળી આશાઓના નાશ કરીશ."

ડોરેથી બોલી "કેવી શરમની વાત ! પણ હું તો પેહેલેથી જ બહુતી હતી કે જોતું પરીણામ સારું આવનાર નથી." તેણે પોતાનો મીઠવળ ડોરેથી પર બાદ્યો. "જ્યારે તું આમ બગીચા આ વાત બહુતી હતી, સારે મને એ વીશે શા વાસ્તે જોતાવું નહીં !"

"બાપાજી, હું જોમીને દર વખતે જવા ના પાડતી હતી, પણ તેણીએ મારું કહ્યું માન્યું નહીં. જ્યારે હું એ વીશે વીચાર કરું છું, કે જ્વને એ મીસ લીલી સાથે પરણશે તો જોઈ આપણાં કયા સીવાય રહેશે નહીં."

જોડા વખત વીચાર કરી ડોરેથી બોલવા લાગી, "આપણે મીસ લીલીને જાણીને એ વીશે સઘળી ખરી બીનાથી વારૂં કરીએ, કેમકે લોકો કહે છે કે તેણી બહુજી ઉમદા ખવાસની છોકરી છે, અને જો તેણી આ સંપત્તિ ખરી બીના બહુજી કદાચ તેણી મીઠા જ્વન સાથનું કારણ તોડી નાખશે."

"હવે તું જાણ અને જોમીને એ વીશે સર્વે દલકાત કહી પાડે કર. જોય કહી તે વેઢેલો ધરમાં ગયો, અને પોતાનાં મનપરનો ગમ જોડા કરવા વાસ્તે તેણે જે જ્વાસ વીસદીના પીમાં, બાદ તે પોતાને કામે ગયો, અને ડોરેથી બપોરનું આવાનું તૈયાર કરવાને માટે સંધ્યુમાં બીજાં માણસો સાથે કામે બગીચી ગઈ. એક વારે જ્યારે તેણીને બાપ બાવા આવ્યો, સારે પણ તે જાણ શુરસામાં હતો. આવાતાને વાર જોમીએ તેની પાસે દોડી જઈને તેને એક સુમી લીધી. "કેવું કંડું મોડું !" તેણી પોતાના આપણું જો પસવાસ્તાં સદાના હસમુખા સ્વભાવમાં બોલી, પણ જોનો કંઈ ઉત્તર આપ્યા વગર આશ્વાસને પીક ફેરવી નાખી, અને ડોરેથી તરફ જવા લાગ્યો.

"બાપાજી શું છે ?" જોમીએ દયા આપે જોઈ રીતે પુછ્યું. "ખાતું પૂરું થવા બાદ પોતાની દીકરી સાથે એક જોય વડું બોલવા વગર તે પોતાની બીકી સજગાવી, ખેતરનું કામ જવા ચાલી ગયો. પોતાના આપ તરફ જોતાં જોમીએ ડોરેથી પુછ્યું "જાણે બાપાજી શુરસામાં કેમ છે ?"

"હું તેનું કારણ જુને જરા વખત રહીને પછી જણાવીશ." આ સાંભળી માલ ઉપર જતાં જતાં જોમી કંઈ મહુર સ્વરથી ગાતી હતી. તેણી આજના કલા ડરેસમાં બહુજી સુંદર દીસતી હતી. આને હમણા તેણી જ્વનને મલવા જવા માટે ક્યાં જઈવા ગઈ. તેણીની પુઢેજ ડોરેથી પણ ગઈ; જોડાજ વખતમાં જોમી તૈયાર થઈ.

"જોમી ! હું ધારું છું કે તું આજે બહાર જવાની તો નહીજ હશે ?" ડોરેથી બોલી.

જોમીએ હસીને કહ્યું, "હા ! હું જઈ છું, પણ ચાહેની વખતે તો હું પાછી આવતીશ, હું બહુ વખત લગાડનાર નથી." ડોરેથી પોતાની બેઠેલના હાથ પકડીને બોલી, "જોમી મારે જુને કંઈ વાત કહેવી છે, માટે જોડા વખત વાસ્તે દીવાન ખાનામાં આવ !"

"હમણા મને જરા પણ વખત નથી" જોમીએ ધીરજ બોલી કહ્યું. "જે તું હમણા મને શેકશે તો પાછું ફરતાં બહુજી રાત પડીજશે."

“તે આવતુંજ નેહાયે,” ડોરોથીએ બાલુ લીખત પકડી કહ્યું, અને આથી ગરીબ બીચારી એમીને જનુંજ પકડ્યું. “મેટ્ટરવાની કરી જસદી કહેઈ અથવા જ્યારે હું પાછી આપીશ ત્યારે તે તુંને કહેતું હોય તે પછી મને કહેજે.”

ડોરોથીએ બારણું બંધ કીધું, અને બારણુની આડે ઉભી રહીને કહેવા લાગી, “એમી તું ક્યાં જાય છે? ઈન્ચુ છું કે નહીં આગમ મીઠું જોનને મળવાને તો નહીજ જતી હોય?”

આ સાંભળતાં એમીનું મોઢું મોં રાતું બન્યું. “ડોરોથી હું ક્યાં જાતું છું તેની સાથે તુંને શું કરવું છે? હું તેનો જવાબ આપીશ નહીં, એકદમ બારણું ઉઘાડ.”

ડોરોથીએ પક્ષે દયાપ કરીને કહ્યું, “નહી, હું બારણું ઉઘાડીશ નહીં; એમી તું સાંભળીને જાણજ થશે કે આજે બાપાજી શા વાસે ગયે છે તારાં આજે સવારે બાપાજી મીઠું જોનને લાં ગયા હતા, કેમકે બપો લોકોએ તારે માટે વાતો ચલાવી છે, અને બાપાજી એના નીવડે લાવવા ગયા હતા.”

“સારું શું તે બાપાજીને તેને મરે કોઈક? આજથી હવે હું તારી સાથે જોડીશ નહીં. જસ! મને ખબર નીકળવા દે! હું અજાત જનના” એમી ધુનતાં ધુનતાં ગુસ્સામાં જોડી

“માંડી છોડરી, જસ થોગ, અને મારું સાંભળ! હા! બાપાજી આજે ગયા હતા, અને તેઓએ મીઠું જોનને તારી સાથે પરજુષા કહ્યું, પણ તેણે ના પાડી. બાપાજીએ એ દુઃખર પાકુંડ આપણ કહ્યા તેણે ના પાડી! આજ તમારું વચન કે? મેં આગમનીજ કહ્યું હતું કે તે તુંને મુજબ બનાવશે, અને પોતે પણ બનાશે.” એમીએ જાહેર ગુસ્સામાં કહ્યું “જસ! મને જવા દે! હું તારી વાત સાંભળવા માગતી નથી,” એમ જોડતાં તેણી પોતાની બેઠેલને બારણું પાસેથી ખસાડવા ગઈ.

“હવે તો તું લાં નહીં જસે કમ એમી? શું તુંને તારી આખર વહાની મળી! તુંને ખબર છે કે બાપાજી શા વાસે, લાં ગયા હતા? કેમકે લોકો કહે છે કે મીઠું જોન મીસ લીલી સાથે પરજુષા મળે છે, અને આ વાત ખરીજ છે, કેમકે એ મીસીની રીડમ તરફથી મેં સાંભળી છે. એમી, હવે તેને મીસે વધારે વાતો જણાવે સંતાપ આપ્યા વગર તારા જોડામાં જઈને કપડાં કાઢી નાખ, અને એક રાખણી છોડરી પેડે વસતો.”

એમી કઈકજુ ઉતર આપ્યા રીયાય બહુ ઝડપથી પોતાની બેઠેલને બારણું પાસેથી ખસાડવાની કોરોજ કરતી હતી. “હવે બારણું પાસેથી ખસી જા! અને વધુ મને સંતાપ ના-ખડ” બોલું” હવે થોડાજ વખતમાં જણાઈ આવશે!”

આટલું બોલતાં એમીએ પોતાની બેઠેલને બારણું પાસેથી ખસાડી નાખી, અને ડોરોથી તરફી ખસી જઈને મળ્યાં જોડવા લાગી કે મારા કદવાળી એમી ખાલી થતી નથી, પણ જ્યારે જોન પોતાને માટે કહેશે ત્યારેજ એની ખાલી થશે.

પછી પોતાની બેઠેલ જ્યાં મુકી ડોરોથીની આજુબાજુની રૂમ થઈ નહીં. લાં મુકી તેણીની યુજસુરતી તરફ

જોતી ઉભી હવે હશે વાંચનાતું ધ્યાન એમી તરફ ફરતીએ, તેણી ચાલવાને બદલે દોડતી હતી, અને આ વખતે ગુસ્સો, નારાજ, અને ધારતીએ તેણીની ઉપર મથળા ક્યાં હતાં. “ખરેખર એ જુદી વાતો દોવી નેહાએ! તદન જુદી-અને તેવણુ—”

હવે જ્યાં તેઓ દબેશાં મળતાં હતાં, લાં આવી પોહોંચી, ને કેમકે જરૂર બહુ જોર કરી કાસ્ટસ લીવના પુલ સાથે અડાલત હતું, અને કાઈ કાઈ કેમકે પાણીમાં જરૂરના નાના તાના નાકડ તરતા હતા. આ જગ્યામાં મીઠું જોડાવાય પેતાનાં દોરોને માટે દબેશાં જરૂર તોડતો હતો, અને આજે સવારે પણ તોડ્યું હતું. નહીની આસપાસ થંડી અને જરૂર લીવાય બીજું કંઈ નહોતું. લાં એમી વગર બીજું કાંઈ જાણતું પાણી નહોતું. એમીએ આસપાસ જોયું, પણ ફક્ત નહીના મંદ અવાજ લીવાય બીજું કંઈ સાંભળી શકી નહીં; ફક્ત તેણી પોતાની જાસ લેવાને અવાજ સાંભળી શકતી હતી. “સારું શું તે બાપર નહીં આવે! તેણે મને લીવાસંધી કહ્યું હતું કે હું જરૂર આવીશ.” તે કમનસીબ છોડરી તદન નારાજ બની. હવે તે એક તુરેથી ડાંખડી ઉપર બેઠી, અને પોતાનાં મનને શાંત કરવાને હમરો ઉપાય કીધા, કંઈ પણ અડચણને લીધે તે શેઠાએ દશી, માટે થોજતું જોડ્યું.

હજ તેણી યુજસુર બેઠી “હતી. ઉપર વાદળાં, અને આજ સપાસ જરૂર અને થંડી રીયાય બીજું કંઈ લાં નહોતું. તેણી લીવાસમાં બેઠી હતી નેવામાં કોઇનાં પગલાંને અવાજ સાંભળ્યો, અને પોતાની જગ્યાપરથી એકદમ ચોંકી ઉઠીને ઉભી થઈ. તે જોન નહોતો, તેણીએ પોતાના ઘર પાસેના એક જોગબોલા છોડરોને દોડો. ને છોડરાએ એમીને લીવા વગર પોતાનો એક પગ નહીને કીનારે બાંધેલી પાર પર જુકો અને પોતાનો હાથ લંબાવી જરૂર લેવા જતો હતો. તેને જોતાંજ એમીનાં મનમાં કંઈ ઉપાય સુગરો. તેણી દબેશાં પોતાનાં મનમાંમાં એક નાની નોટ યુજ રાખતી હતી, અને તે નોટ બુદ્ધિ દરજ્યા પણ તેણીનાં મનમાંમાં જ હતી. તેણીએ તે કાઢીને ઉપાડી. તેણીએ લીવાર ક્યાં કે માટે તેની ઉપર થોડા જોડા લખીને તેની ના આવાજની ખબર પુણાવતી જોડ્યો, અને આ મીડી પેલા છોડરા સાથે જોડવાની લીવાર ક્યાં, જેનું નામ બેડ હતું. તેણીએ કહ્યું “જેક જાતી આવે” આ જોડો સાંભળતાંજ ને તેણીની પાસે દોડતો આવ્યો, કેમકે તે એમીને જોગબોલા દોડો. તેણીએ જોડવા માણ્યું “જેક, જો હું એક રીડીંગ આપીશ તો તું મારું કંઈ કામ કરશે?”

“ખીસ એમી, જો તમે મને એક રીડીંગ આપશે તો હું તમારું કેમકેજુ કામ કરવાને તઈવાર છું!”

“હું તુંને એક રીડીંગ આપું છું, તે તું જઈને મીઠું જોનને આપી આવ, તેવજુને તું જોગબો છે નહીં વાદ?”

“હું તેવજુને જોગબું છું.”

તેવજુના કાંઈ નોકરને જઈને કહેશે કે તું પોતે તેવજુને મથવા માગે છે, અને જ્યારે મીઠું જોન ખબર આવે,

ભારે તેવજીનાજ હાથમાં આ મીઠી આપને, જે હું તુને
દગથા આપું છું.” એમ બોલી એમીએ પીઠ ફેરવીને એક
મીઠી લખવા માંડી.

“જેન, હું તમારે ખારે ખોડી થાતું છું, ખારે જલદીથી
આવો, કેમકે હું તમને જોવા માયું છું. એમી મીઠું આપ્યા-
યન.” આ સમયે તેણીએ પેદેલાં ચીતરી કાઢ્યા, અને તે ખાતું
ફાડીને પાંદડી પેલા છેકરા તરફ ફરીને બોલી.

“દહે આ મીઠી મીઠું જોનનાજ હાથમાં આપવાને નેક
તું મને વચન આપશે?”

“હા! મીસ એમી હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે આ
મીઠી તેવજીનાજ હાથમાં જશે.”

“ભારે આ મીઠી લઈને એકદમ જા!”

હજી પછી નેક તે ઠેકણેથી હાથેા નહી, તેને પેલી મીઠી
લીધી, અને પછી એમીનાં મોં સાચું જોરા લાગ્યે.

“કેમ હજી તું જોતા નથી? તું શા વારતે ઉભો રહ્યો છે?”

“મીસ એમી, હું શીશીંગ ખારે જોખ્યો છું, જે મેહેરજાની
કરી આપશે!” આ સાંભળી એમીએ પોતાની પેસાની કા-
ટશી કાઢીને તેને શીશીંગ આપીને કહ્યું કે “જે તું વધારે
ઉતાવળ કરી જશે તો હું તુને એક બીજી શીશીંગ આપીશ.”

પાછે પેલા છેકરો હસતો ઉભો, “જા નેક વેહેશે જા!”

“મીસ એમી, હું પેલી બીજી શીશીંગ ખારે જોખ્યો છું!”

ભારે લીલીએ બીજી શીશીંગ આપી, ભારે જેમ જલદી
દોડાય તેમ વેહેશે દોડયો.

દહે ફરી એક વાર એમી એખશી પડી. આ વજા રાત
થવા આખી હતી, તેપણુ તેણી પોતાનાં મનમાં માનતી હતી
કે હજી પછી જોન આવશે, કેમકે તેણે વચન આપ્યું હતું,
અને આખીને હકેશે કે આ જાણી વાત કેવી ખોટી હતી!
તેણીને એક રાત માદ આવી, ભારે તારા પોતાનાં રહેરી
તાજમાં ચગકતા હતા, અને જેને તે તારાનાં જુદાં જુદાં
નામ તેણીને કહી સંજાગ્યાં હતાં. “શુ?” તેણી પોતાનાં
મનમાં બજાયા લાગી “શુ” એવો વખન ફરી નહી આવશે?
હા! હા! કહાય! કહાય!”

ન્યાં તેઓ હમેશાં મક્કતાં હતાં, સાં આમ તેમ તેણી
ફરવા લાગી. તેણી દરેક અવાજથી ચેંકતી, પણ હજી જોન
આવ્યો નહોતો. સેવરે તેણીએ પગલાંએ અવાજ સાંભળયો,
અને તેણી એકદમ ચેંકી ફરીને જોય છે, એટલામાં તેણીએ
જેકો પાછો આવેલો જોયો. તે પોતાના મેલા કાટપર હાથ
ફેરવતાં બોલ્યો “મીઠું જોન મને મલ્યા હતા!”

“શુ” તું મીઠું જોનને મલ્યો, અને તેવજી તુંને શું કહ્યું?”
આ સામકને ઉત્તર ન વાળતાં તે યુગે ઉભો રહ્યો, પણ
યોડા વખત વીચાર કરી બોલવા લાગ્યો કે “મને મીઠું જોન
કંઈ કહ્યું નહી, પણ આ મીઠી આપી.”

તેણીએ તે મીઠી હાથમાં લીધી. પ્રીય વાંચનાર, આ મીઠી
કહ હતી તે તમે વીસરી ગયાં નહી દશો. આ તેજ મીઠી હતી
કે જે જોને રાતે લખીને પોતાની તેવજનાં ખાતાંમાં મુકી

હતી, જેમાં તેને મીસ લીલી સાથે અદરાર ચુકવાની ખજાર
મલી હતી. ભારે એમીની મીઠી જોનને મલી તે પેલા મીસ
લીલી સાથે તે બગીચામાં ફરતો હતો.

તે મીઠીમાં તેણે થોડા દીસાસાના બોલો ઉમેર્યા, જે નીચે
પ્રમાણે હતા:—

“એમી! આજે સદવારે તારા બાપ મારે ત્યાં આવ્યો હતો,
અને ફરીથી તુને મલવાને તેણે મને સખત મનાઇ કરી છે, મારે
દહે તુને હું ફરી મલી શકતો નથી, જે મારે હું અંતઃકરણથી
દલચીર છું, અને વળી છપ્પું છું કે તું મને માફ કરશે.

હા હું છું તારો સહાનો સાથો મીઠ
જેની રીહલ.”

ઉપલી જાને મીઠીઓ વાંચી તે ગરીબ બીચારી છે-
કરી ખારે દુઃખ સાથે અદરાર પડી. તેણીની આંખે તમ્મર
આવવા લાગ્યાં, તેપણુ આવાં દુઃખ વચ્ચે પોતાના જાને હાથો
જોડી યુક્ષીએ પડીને તે કીરતારને અરજ શુભરી કે આ
છેલ્લી યડીએ તેણીને સહાય થાય!

આ દેવાન જેઈ તે છેકરો બીધો, અને મનમાં સદમ-
જ્યો કે તેણી એકાએક માંડી થઈ ગઈ હશે. તે તેણીની
પાસે દોડી ગયો, અને તેણીનો હાથ પકડીને પુછ્યું “શું”
તમારા છત્રને સારું નથી? હું જાણે મીસ ડોરોથીને
તેડી લાઈ?”

આ બોલો સાંભળી તેણી ઉઠી અને ધીમા અવાજથી
બોલી, “નહી! નહી! નેક, દહે મને કાઈની મદદ જોઈતી
નથી.” આ બોલતાં તેણીએ પોતાની ચશમ કાઢ્યાં લાગ્યાં
તરફ ફેંકી અને અધઘાતા બરફ તરફ જઈ બોલી, “દહે
આ જાંઘળી આપરી છે.” થોડાજ વખતમાં તે નીલીય છેકરી
આ ફુનિયામાંથી શુભ થઈ જવાની હતી. પાંદડી થોડો વખત
તેણી ઉભી રહી, અને પછી પોતાની મોટયુક કાઢીને જોનને
છેલ્લી સસામના અને થોડા અંતની ધડીના બોલો લખ્યા.

“તમારી ચીમી મને પુઝી છે; દહે હું છપીય નહી, પણ હુંબી
મરીશ, અને વધુ વાર હું તમને ત્રાસ આપનાર નહી! આજે
સદવારે મારા બાવાજ દોરો મારે બરફ તોડવા આવ્યો હતો,
પણુ તેવજીને થોડાજ ખબર હતી કે તેવજી પોતાની દીકરી મારે
ખબર જાણતા હતા!

હા હું ખી એમી.”

તેણીએ આ દયા ઉપખવનાર બોલો લખી પોતાના પુજન-
તા હાથે મીઠી લખીને લાળી, અને પછી તે પેલા છેકરાને
આપીને કહ્યું, જે છેકરો આટલો બધો વખત તેણીની ત-
રફ જાડજા ધાસતીથી જોતો હતો. “આ મીઠી લઈ જાણે
મીઠું જોનને આપી આવ, અને કહેજે કે તેવજીની મીઠી
મને મલી છે, અને આ તેનો જવાબ છે.” હજી પેલા છેક-
રાનું મન લઈથી જવાનું થયું નહી તેથી તે બોલ્યો “હું જાણ
છું અને મીસ ડોરોથીનેજ તેડી લાઈ છું.”

“નહી! નહી! તેમ કરવાનું કંઈ કામ નથી, પણ જાણે
બાવાજને” આ બોલ બોલતાં તેણીએ વીચાર કર્યો, અને
પોતાના વહાલા બાપનો વહાલ માદ આપ્યો, પણ ફરીથી
તેણી બોલી “ફક્ત આ મીઠી તું મીઠું જોનનેજ આપી

આવ, બીજું કંઈ નહીં, અને હવે વેહેણ જાનો!" તે એક-રાએ ચીડી લીધી અને પુછ્યું "બાઈ સાહેબ, આનો જવાબ નેઈશ કે?"

"નહી! હવે જવાબનું શું કામ છે? પણ મેદરખાની કરી દોડતો જાઓ. જ્યારે તે જતા હશે તે વખતે એમી તેને જોતી હશે, અને જ્યારે તે નજર આગવથી દૂર થયો, તે-વીજ તેણીએ પોતાની આંખો ઠાંકી દઈને એક બહુજ દુઃખ-ની ચીચીવારી પાડી રહી પડી.

તેણીની ખુદીમરી હાંચી, તેણીનું સ્વપ્ન, અને વળી તેણીનાં દુઃખો એ સર્વે એક પક્ષકારમાં નજર સામે આવી ઉભાં, જે વેળા એક નીશાસની હાથ મારી તે નદીના કીનારા પર તેણી આંદર કુખવાને ચડી, અને યોગ્ય વખતમાં તેણી બોહોળાં પાણીપર તરવા લાગી. વેહેતાં તે પાણી બહુજ ધીમે વેહેતું હતું. પછી યોગ્ય વખતમાં ગરીબ બીચારી એમી આમળા આમળા પથરા લાગી, જ્યાં ખરફનાં મોઢાં ચોસકાં તેણીના પગ સાથે આડકતરાં હતાં, અને હવે જે ટેકણે સવારે તેણીના બાપે ખરફ તોડ્યું હતું ત્યાં આવી લાગી, જ્યાં પાણી નહ કરતાં વધારે હોવાને લીધે તેણી એકદમ ધસારાઈ ગઈ. જ્યાં તેણી એક મોટાં ખરફનાં ચોસકાં સાથે આડકતરાં તે-વીજ તેણીએ ચીચીવારી પાડી, અને પછી પાંડા, ઊંડા કરાના જોતખોમાં સપકાઈ ગઈ, અને બપોર જોતખો સાથે તેણીએ એક જોત ચક્કર ખધાં. આ ટેકણેનું પાણી પુર નેશમાં વેહેતું હતું, અને આ કમનસીબ છોકરી જોતખો સાથે તણાતી માલી. હજી થયું તેણી હચમી હતી. આ તેણીની છેલ્લી ધડકાએ ફરી એક વાર કારકલ હીલ તરફ નજર ફેંટી અને જથાવ માટે બહુ ફાંફાં માર્યાં, જે વ્યુઝાન હવેનો તેણીએ વગર વીચારે નાશ કર્યો હતો. આ કારકલ હીલના પુલના પાવનોને મધ્યર પકડવા તેણીએ પોતાના બંને હાથો લગાવ્યા, પણ ફેટક-ફરી તેણીએ એક દુઃખની ચીચીવારી પાડી, પણ આ ચીચીવારી સાંભળીને તેને જથાવનાર મોહા સીચાવ ત્યાં કાઈ નહોતું. આ તેણીની મરતી વખતની ચીચીવારી હતી, અને યોગ્ય વખતમાં ખુબસૂરત એમી જોતખાવન આ જ-યાનક નદીમાં સંધાની સુખ ધઈ ગઈ.

* * * * *

જ્યારે તે નીહાં છોકરી પોતાની સંધાની જાંખમાં જાંવતી હતી, તેજ વેળા જોતખાં મનમાં હમરો વીચાર આવતા હતા. જે વેળા એમીની ચીડીને જવાબ લખવાને જોત પોતાના જોરકામાં થયો, ત્યારે લીલીને થોડા વખત માટે તેને ચાફ કરવા પુછ્યું હતું પણ પાંજો આંખો લીલીનાં મોટાંપણ જાન્ય રીતે ફેરાર થયેલો નેઈને તે મનમાં સહ-મનજો કે ફક્ દીસપોઈ તેણીને કંઈપણ તેને વીરો સમજ-વેડું હોતું નેઈયે! તોપણ તેણીને થોડી ધણી ઘસેલો સારી રીતે સદમજ પડે છે તેવામાં એક બીજી ચીડી આવી જે ચીડી પેલા છોકરાએ કુજતા હાથે આપી દીધી.

૫૬૨૫ ૧૩૩૫.

ફેટકદની મેહેનત અને શોધ.

તેણે તે શબ્દો વાંચ્યા, અને તેનું પોતાનું પાપ તેની સાથે ઉચ્ચ રહ્યું. તેણે એક દુઃખની હાથ મારી પેલા કુજતા છોકરાનો હાથ પકડ્યો. "તેણી ક્યાં છે? તું આંખો ત્યારે તેણી ક્યાં હતી?"

તે એકદમ બોલી હકો,

"બીસ એમી ડીક નહીં આમળા ઉભાં રહ્યાં છે, અને બ-હુજ ખસાળ અવસ્થામાં છે." તે છોકરા પોતાની આંગળીથી તે બાહુ દેખાડતાં બોલ્યો.

હવે જોને વધુ વાંતો પુછ્યા સીચાવ પેલા છોકરાને એક તરફ ખસાડી જે તરફ તેણે એમીને જઈ મથવાનું વચન આપ્યું હતું, તે તરફ પોતાથી જમ વેહેલું દોડાણું તેમ દોડયો.

જ્યારે તે પેલી જમાપર આવી લાગ્યો ત્યારે તેને ત્યાં કાઈ દીસ્યું નહીં, ત્યાં એમીની કંઈપણ નીશાની નહોતી, તેણીએ આ દુઃખી હાંચીનો છોડા આપ્યો હતો.

જેકે ત્યાં ફરી નીશાની નહોતી, તોપણ તેણે શું જ્યેયું? તેણે એક કાગળ બીભઈ ગયલી જમીનપર પડેલું જ્યેયું. તેણે તે એકદમ જાગ્યડી લીધું. તે કાગળ જોતનું પોતાનું જ હતું, જ્યાં તેણે લીલી સાથે ખરફવાની ખખરના નીચ શબ્દો લખ્યા હતા.

હવે ખુદરલી રીતે તેની ગડગડ અને બીલક વધી. હજી પછી તે દોડતો હતો, અને આખરે જે જમાપર એમીએ પોતાનો હાથ આપ્યો હતો, ત્યાં આવી લાગ્યો.

આ ટેકણે પાણી બહુજ તોફાની હતું, દરેક ધડકાએ પાણી વધતું જતું હતું, અને ખરફના કકડાઓ તે પાણીના સ-પાટામાં વહેતા જતા હતા, જે તોફાની જોતખો કારકલ હીલ તરફ જતા હતા. જોત જાણુતો હતો કે એ નદીની પેલી તરફ એક દીવાડાંકી હતી, અને લાંબી એક નાની હોડી મથરો એવા વીચારથી તે ત્યાં થોડો વખત ઉભો રહ્યો. હવે તેને સ્પષ્ટ મગજ પડી ગયું હતું, અને તેની નજર પેલાં પાણીપર જ હતી.

તે કારકલ હીલના પાયા પાસે બારીકથી કંઈ તપાસતો હતો, તેજવામાં તેણે પોતાની બહુ પાસતી વગે શું જ્યેયું?—અને તેને એક મોટી ચોસ સા માટે મારી? તેણે પેલાં કાળાં પાણીના જોતખો વગે કંઈ વખત ઉપર આવેલી જોઈ, જે આમ તેમ હીલતી હતી. જોત બહુ તીક્ષ્ણ નજરવાળો હતો, અને જ્યારે તેણે ફરીથી તપાસીને જ્યેયું, ત્યારે તેણે એકદમ પોતાનો દમથો કાઢીને ફેંડી દીધો, અને એકદમ તોફાની, અને ઝડપથી વેહેનારા જોતખાં તેણે કુદકો માર્યો. તેને તરતાં સદા આવડવાને લીધે જે જમાપર તેણે પેલી વચુને જોઈ હતી ત્યાં આંખો. થોડા વખતમાં તે પેલી જમાપા પાસે આવી લાગ્યો. પાંચી એમી જોતખા સપાટા સહીત ઉપર આવી અને જોત તેણીને પકડવા ગયો, પણ તેણી હાથમાં

આવી નહી, કેમકે બીજાજ પહે તેણી પાછી દુષ્ટી અર્ધ. ફરી એક વાર તેણી ઉપર આવી, અને આ વેળા જોને તેણીના ભુરા ઝમાને એકદમ મળ્યુત પકડી લીધા અને ઝાળખે, જ્યારે તે જાણતો હતો કે એમી મુવેલી અથવા છવતી તેપણુ તેની પાસેજ હતી.

અફસોસ! તેણે તે ઝબો પકડ્યો, પણ સાં એમી નહોતી. કારણકે દીકરા પુત્રના એક ખીસામાં તે ઝબો આંટકી રહ્યો હતો, અને મોઝનઆમાં હેઠે દુષ્ટી જતા અથવા ઉપર તરી આવતો હતો. તેણે આ ઝબો જોરથી પકડ્યો, પણ તેણીની બચાવ કરતાં પોતેજ તે બચકર મોઝનમાં સપડાઈ ગયો, કેમકે તેનું માથું જોરથી કારણકે દીકરા એકાદ ખપરા સાં અડાડ્યું. તેના કાનમાં પાણી બરાઈ ગયું હતું. આ જખમ થયાથી તે એકદમ બેસુધ થઈ ગયો હતો, અને હાથમાં જોને તે મોઝનઆ સાથે કારણકે દીકર પુત્રની નીચેથી પસાર થતો હતો; પણ આથી વધુ એમીની શોધ તે કરી શક્યો નહી. હજુ પણ તેના હાથમાં એમીનો ઝબો પકડેલો હતો, અને તેનામાં જરા જરા છપ હતો, એટલામાં સપડાઈ ગયો, માથુસોએ દીરા. આ બેમાંનો એક એમીનો બાપ મીંઝ એઆયન, અને બીજો મીંઝ જે હતો, ને મીસ લીસીનો પાડોશી થતો હતો. તેઓએ જોનેનો ઘોડો એક આકાર આ નદીમાં જોરથી ધસાડી જતા જોયો. મીંઝ જેએ પોતાના ગયાણા અને શોધ કરનાર કુતરાને એકદમ પાણીમાં ઉતાર્યો, અને જોને તરફ આંગળી કરી તેને તે તરફ જવાની નીસારી બતવાડી. તે કુતરો જાદુજ બહાદુરીથી તરતો તે તરફ ગયો, અને તરતજ જોનેની આગળ જઈ પુગો, અને જોનેને હાથમાંથી પકડ્યો. તે શ્યાણો કુતરો જોનેના ભારી મોઝન સહીત અફસોસે ઝીસતો આખરે કીનારે આજ્યો. વાંચનાર! આ દેખાવ કેવો અગમ્યજ જોવો દશે તેનો ખ્યાલ તમે પોતેજ કરવો.

આ મુગાં પ્રાણીએ પોતાનું ભુરા વાળજણું મોડું બચકર મોઝનઆથી ઉઠ્યું રાખ્યું હતું. તેની તીક્ષ્ણ ભુરી આંખો આ જોને કાઈ સારે દેકાણે મુકનાને ફરી રહેલી હતી. આ જોને બાણીએ તે ચતુર કુતરાને શાપાસી આપતા મોટી ખુશી સાથે કીનારા આગળ ગયા. જ્યારે આ ઉગદા પ્રાણી કીનારાની છેક લગોલગ આગળુ સારે તેઓએ આ અથમુવેલા છેકરાને થડાં અને વેહેતાં પાણીમાંથી ખેંચી લીધા. તેને ખેંચી લીધા બાદ, આ પરાપકારી કુતરો પણ પોતાની મેળે કીનારા પર આવ્યો. તે પોતાના પુખસુરત ભુરા વાળ ઝટકા લાગ્યો, અને તે પરથી એક જલ્મપતો હતો કે તેને સોંપેલું ધારતી ભરેલું કામ તેણે સેહેનદારથી બજાવ્યું હતું. જોનેને તે કીનારા પર લીધા બાદ તરતજ તેઓ જોને જણે તેને આજખ્યો, તેઓએ તેને હાસપર સુવાડ્યો, ને મીંઝ જેએ તેના દગલાનાં બટન કાઢી છાતી તપાસવા લાગ્યો. હજુ તેનામાં જરા જરા છપ હતો. આ જોને ઝેએ પોતા પાસેની વીંદસકીની નાની શીશી કાઢી, અને તેમાંનો ઘોડો ઘણીજ મુશકેળથી

તેના મોમાં પડેલો, અને ઘોડો તેના હાથપગને ઝોળ્યો. પછી તેને લાંબુ પડતો મેલી મીંઝ જે પેલા જમા. વીશી શોધ કરવા નીકળ્યો, ને હજુ પણ જોનેના હાથમાં મળ્યુત પકડેલો હતો. રાત પડી જવાને લીધે આ ઝબો કોણુનો હતો તે તેઓએ જોળખ્યો નહી; અને તેઓ સમજ્યા કે જોનેનો પોતાનો મોટો કોઠ (મોવર કોઠ) દશે! પણ મીંઝ જેએ જોનેના હાથમાંથી તે ખેંચી લીધે ને તપાસવા લાગ્યો. પછી તેઓએ ખાજુ ફેંકતાં કહ્યું “આતો કાઈ અજાણનો છે.”

“શું કોઈ અજાણનો છે?” તેણે તરતજ તે ઉઘડી લીધો અને ભારીકીથી તપાસવા લાગ્યો, “આ ઝબો મારી દીકરીનો છે.” તેણે કહ્યું “અરે! આ તો મારી એમીનો છે, આ જુલો તેપર મારી ડોસાથીએ પોતાને હાથે એમીનું નામ પાડ્યું છે.”

આ જોને તે બીચારા ધરડાને બદલ દુઃખ લાગ્યું. તે સમજ્યો કે જોને અને તેની દીકરી એમીએ સાથે આપવાત કરવાને નીચક કર્યો દશે! પણ એ ગરીબ બીચારા પરી દીકરીથી તદન અંતબળી હતો. તેણે બહુ દુઃખ સારે રડતાં કહ્યું. “અરે! શ્રી શ્રી મારી દીકરી એમી તો ખરેજ દુષ્ટી ગઈ છે, અને તેણીના આપવાતનું કારણ હુંજ છું, કેમકે મેં તેણીને આ છેકરાને મક્કવા ના કહ્યું હતું.”

મીંઝ એઆયન દવે કીનારાપર આગ તેમ માંડા માણસ માફક દોડવા લાગ્યો, અને પોતાની દીકરીનું નામ કંઈ મોટે મોટે હાંક મારતો હતો.

સાંધવું દોઝા ખુરોદહ ભુજવાંકા.

રાંધવાને લાગતું.

આરાદેહતું ખુદાંજ બાફેલું—એ ઘોડા ચમચા ભરી આરાદે, સાગત્રણ પારોર દુધ, ત્રણ ઇંડાં, બે આંડસ માખણ, એક મોટો ચમચા ભરી ખાંડી, અને લીંબુ, વેનીલા, અથવા બદામનું એકસર તરેલ મોઢે; આરાદેને અરધા પારોર દુધ સાથે મેલવા, ખાંડીનાં દુધને ઉકાળી તેમાં ઉપડા આરાદેને એકસર કરી, ફેંડું પરે લાંબુથી લીંબવ લીંબવ કર્યા કરી. ત્યારપછી ઇંડાંને બસાવેલ દોહલી તે ખાંડ, તથા ઉપર લખેલાં એકસરમાંનું કોણી બંતનું એક અંદર મેલવા. પછી માખણ લગાડ્યાં વાસણમાં મુકી તે પર માખણ લગાડેલું કાગળ ટાંકી બાફવેલ દોહદ કલાક સુધી ચમચા દેવો, પછી કદાહી કોણી બંતની જેલી સાથે આધારમાં લેવું.

માછલીનાં તોરક—તરેલી માછલી, કીમ, એક ઇંડું, એક આંડસ માખણ, નીમક, મરી, જવની અને ઝીણા છુદેલો કાંદો. તરેલી માછલીને ફેંડી પાંચી તેમાંથી આસરે પા રતલ જેટલો ગર લેવો, તેમાં એક ચમચી મરી, મીઠું અને જવની તથા એક મોટો ચમચા ભરી ઝીણા છુદેલો કાંદો નાંખી સપડાને એકસર કરડે. ત્યારબાદ એક મોટો ચમચા ભરી કીમ તેમાં મેળવવી. આ સપડાને એક તરેલીમાં નાંખી અંદર મોઢે ઇંડાંની હાથ મેળવી મુલા પર ગરમ થાય લાંબુથી લીંબવ લીંબવ કરવું; પછી પાંચી કાલરોને બુંદ માખણ લગાડી તોરક કરવી અને તે પર ઉપથી જવણી જેલી પાંચરી ઉપર પાંચરી બારીક ભુજા. જલ-રાવવો, અને ઘોડું માખણ ઉપર મુકી બહીમાં દશ મીનીટ રાખવું, પછી કદાહી ગરમ ગરમ આધારમાં લેવું.

પીચાલ.

વાંચનનો શોખ

ગરંડમાં વાંચનનો શોખ ફેટલી હદ સુધી વધી ગયો છે તે આ દુક દાખલા પરથી જણાશે. ઈંગ્લંડમાં ગમે એવું એક ગરીબમાં ગરીબ આદમી પણ પુસ્તકો ખરીદી વાંચે છે, ગરીબ માખાપની બેઠીએ જેણીએ થોડુંક વાંચવા લખવા નહિયા પાઠ તરત રુકોથી ઉઠી જઈ પોતાનાં ગરીબ માખાપને મદદ કરવાને માટે કંઈ દુક પગારની નોકરી મેળવી રહે છે, અને કામપરથી પરવાર મક્કતાં તુરત વાંચવાનું લાઇ બેસે છે એ આપણને જણાવતું છે. એવી એક આંગ્લા લાંચનારી બખરચણું બંધાતે અહીં ફરજાન્યું છે, જેણીથી તેણીની આઠ ફેટલી કંઠાળી ગઈ હતી તે જણાશે. તેણીનાજ બોલોમાં અહીં એ નાની બાબત ઉઠારી લઈયું.

“હું મારા ખાવીદ બોય સાથ ન્યુયોર્કથી ફરા માછલને છેટે આવેલા એક નાનાં મુઠક સુખવારી ફેરેજમાં વસતી હતી. હમને પરણવાને ફકત છ માસ થયા હતા.” એક દીવસ મને મારા બોયે જણાવ્યું કે “મારી પીત્રણ બેઠેન ઝેસી આપણને લાં જમવા આવશે. મેં તેણીને અને તેણીના ખાવીદને આપણે લાં એક દીવસ ખાણું લેવાને નોતાઈ કીધું છે, જે તેઓએ કબુલ્યું છે.”

હવે હું જાણતી હતી કે મારા ખાવીદની પીત્રણ બેઠેન ઝેસી થર સંસારમાં ઘણી પાઠવરદી હતી. વળી તેણી મુઠક અને ઠાવડી હતી તે પણ હું જાણતી હતી. વળી મેં એમ પણ સંભલ્યું હતું કે મારા બોયને તેણીની સાથ પરજાવવાની મરજ માત પીતાની હતી, જેથી ઝેસીની નજરમાં હું નીચી પડવા માંગતી નહીં.

“એમી, આજે સાંજે તેઓ આવે તે આગમજ બધું સાફસુક રાખી સારું પકવાન રંધાવી તૈયાર રાખજે. હું ખાસ દેખરેખ રાખજે. આપણી બખરચણું સીક પડી ગઈ છે વાસ્તે હું આજે આશીસે જતાં જતાં એક સારી રાંધનારીને મોકલાવી આપીશ. તેણીની ઉપર દેખરેખ રાખી સારું રંધાવજે.” એટલું બોલી બોય કામપર ગયો.

મારા વખતમાં બોયે મોકલાવેલી નવી રાંધનારી “સીરીનાં કુક” નામે આવી લાગી. તેણી આંજે માટેલી અને બેદરકાર દીસતી હતી. લગભગ બપોર થવા આવી હતી અને સાંજે તો બોય પોતાની પીત્રણ ઝેસી અને તેણીના ખાવીદ સાથે આવવાની હતી; વળી હું રાંધણુકળામાં એટલી તો કુશળ હતી કે, મને કોઈ એક થર બાંધવા કહે અને

એક પાટીને માટે આજુ પકાવવા કહે તે મારે બનશે સઘળું બરાબર હતું.”

આજે પકાવવાની સઘળી ચીજો સીરીનાને હાથે બોયે એક બાસ્કીતમાં ભરી મોકલાવી હતી.

“એ બધી તાજ તરકારી સીરીનાં હું સારી રવેશે પકાવી શકશે?” મેં મારી નવી રાંધનારીને પુછ્યું.

“એ માનવત બાનું” સીરીના પુર ગંભીરાધથી બોલી.

“મારા રાંધણના હુતરપર શક ના લઈ જાવો. બધું તૈયાર અને સ્વાદીષ્ટ કરવામાં આવશે, વાસ્તે તમે બાનુંએ બેસીકર રહેજું. આજનાં ખાણીની ફતેહ પુર ખાતીથી. માનજો.”

“સીરીનાં; તારું બધું ક્યારે તારું? એ નાટકી બાયા હું કયાંથી જીખી?” હું મનમાંન જળડી.

તેણી મારા કરતાં હોયારમાં દોઢ ગણી હતી, જ્યારે તેણી બોલતી ત્યારે મારાં માયાંથી દોઢ ઘણી ઉચાધથીજ મને અવાજ આવતો.

તેણીને રાંધણીમાં મુકી હું હવે બીજા ખાણાંપર નોંધતી ચીજો પ્યાસી, રકાખી, ખેરો, છપાસો, કાંદા, ચમચા, બજેરે સાફસુક કરવામાં રોકાઈ. મને સીરીનાની બીલીક હતી. તેણી કાંઈ હસ્તું ઉપગવે તેવા તરેહવાર આજા કરી બોલતી, જેથી મને તેણી દીમાની હોય એમ લાગ્યું. રખે હું એક દીવાની ઓત સાથ થરમાં એખલી પડી હોઉં તેની બીલીક હું કરવા લાગી; હવે સીરીનાનું રાજ રાંધણીમાં કેમ ચાલતું હતું તે જોવાને હું ધીમે ધીમે હેઠળ ઉતરી, અને બાજુમાંની બારીમાંથી ચીમાઈ બાવરચીખાનામાં જોવા મં; ડી. તો મેં લાં થું બેઠું?

તેણી એક ટેબલ આગળ બેઠી હતી, તેણીના બોળા પર એક પાણીથી ભરેલું વાસણ હતું. ટેબલપર એક બાજુ એક ટોપલી ભરી પપેટા હતા, જ્યારે તેણીની સામે એક ડીચ ભરી છેલેલા પપેટા ડોળા થુરકતા, અને બરાબર તે ખેરની પડોશમાં એક ઉચાડું ચોપાન્યું મુકાયું હતું. તેણીએ ઘણી દુક ફેલવણી લીધી હોવી જોઈએ, કારણ તેણી મનમાં વાંચી ચકતી નહીં, પણ ધીમે ધીમે કંઠાર આવતો તેમાંથી પપેટા છોલતાં છોલતાં આ પ્રમાણે વાંચતી:

“એવાં થેર કમોનો પચ્ચાતાપ કરવો! ઓરેલ્યાને લાગ્યું કે હવે ઈતિસાહનો વખત નજીક આવ્યો છે. (છરી ફેટલી ચાલતી છે, આ મુધાં માર વખત મારાં આંગળાંપર ચાલી મઠ.) ઓરેલ્યા સજન ખમવાને તૈયાર હતી, (અરર! વળી હાથપર છરી આવી જતી હતી.)”

“સીરીનાં!” મેં હવે પોકાર્યું.

“ઓહ! એ કોણ છે?” મારાં એકાએક અવાજથી

તેણી ચમકીને ખડી થઈ ઉભી, જેથી બોળાપરનું પાણીનું વાસણ ઉઠલાઈ પડ્યું, અને લાં પાણી પાણી થઈ રહ્યું.

“ઓહો! માનવત બાનું; તમેા છો કે? માફ, મારી બાનું, માફ માંયછ. હું હમણાં તરકારીનું ખાણું તૈયાર કરી

સુકું છું" મારી બાતું. આટલું સાફ કરીને તે કરવામાં આવશે." તેણીએ જવાબ દીધો.

"પણ સીરીનાં, તું જાણે છે કે ફક્ત તારા સુધાં પાંચ જણાંઓનું ખાણું પકાવવાનું છે સારે શા વાસ્તે આટલા બધા-વીસ જણાં ખાણે એટલા-પતેતા છોળી સુક્યા?" મેં કહ્યું.

"સંભાળથી, બાતું, સંભાળથી એ છેલેલા પપેટાને કાઢને મારે રાખવામાં સીરીનાં કાંઈ બાધી રાખશે નહીં."

"જીણું આટલું બધું કામ સુકી દઈ પપેટા છોળવાની શી જરૂર પડી? કામ પુરતાજ છેલ્લા હવે તો બસ ચતે."

"હવેથી બાતુંના હોઠકમ સીરીનાંને શરૂ છે." ફરબે આંગ હસતું ઉપજાવે તેમ હીંમતી તેણી બોલી.

મારાં દેખતાં ઉતાવળમાં બગરની બારકેટમાંથી બે પીળાં મરથીનાં તેણીએ ખેંચી કહાડ્યાં. જ્યારે મારી નવી બાવરચણ સીરીનાં તે મરથાનાં પીળાંનાં પીળાં કાંઈ અજબ જેવા નાટકી દેરથી અને જુદી તોરથી ખેંચી કહાડતી સારે હું મારું હસતું સુકકેજ અટકાવી રાખી. કેટલાંક વરસનું વેર તે ગરીબ પીળાં પર લેતી હોય તેમ તેઓનાં પીછા કુંધી કહાડી સાફસુક કરી તૈયાર કરી સુદલાપર તપેલી ચઢકાતી, પોતાના દુશમનને ફાંસીએ લટકાવી દીધા હોય તેમ, છુટકારાને કમ ખેંચ્યો. જ્યારે મેં જોયું કે ખાણું થોડું ઘણું રંધાઈ ચુકું હતું, સારે બાવરચીખાનામાંથી ઉપર ગઈ.

માળપર જઈ સાંને પહેરવાને રૂંસ કહાડી તેપર લેસ, રીજન, બટન, વગેરે બરાબર કરી પાછી હું રાંધણીમાં ગઈ. મને સીરીનાંપર બરસો હતો નહીં.

એ મેં હાં શું જોયું? શુરસાથી મારાં બધાં ખેંચાઈ ગયાં; મારી ખાસ બનાવેલી કીમ જે મેં "મેરી"માં નાખી સાંને ખાણુંપર એક ખાસ વાખવાળી મેળવવાની પુર આશામાં તૈયાર કરી મુકી હતી, તે મારી નાની ખીલાડી બેડી બેડી ચાટતી હતી, જ્યારે સુધલા ચિનાની પેલી નાટકી દપડી, માટેલી ઝોરત એક રેખા આગમ્મ બેસી પાછી વાંચવામાં રોકાઈ હતી. બળતું ઉડી ગયું હતું, આતશ ઝાળવાઈ ગયા હતા, જ્યારે ચીકીની તપેલી બોલી મારા બોલનો નાનો કુસો પીળાંને બક્ષ કરવા મડ્યો હતો. સીરીનાંના પગ પાસે બગરની બારકેટ ઉઠી વળીને પડી હતી, તેમાંથી સધલી ચીજો પંચરાખને ઉરગતી માફક રાંધણીમાં પડી હતી. બાફેલી તરકારીઓ અહીં હાં સુકેલી નજર પડતી. ખીલાડી, કુતરાં, મરથાં, મલાઈ, તથા તરકારી એ બધાંની કશી પણ દરકાર ક્યાં વીના, તેઓને બીલકુલ ભુલી ગઈ હોય તેમ સીરીનાં ઘોર જેવા કઠોર અવાજે નીચે પ્રમાણે વાંચતી હતી:—

"બધું તૈયાર હતું, ખીલાડીમાં બંદીખાનામાંથી તે કેડીને બહાર લાવવામાં આવ્યો. તે કેડીએ આ જગતમાં પોતાના છેલ્લા દીવસે છેલ્લી વાર ઓરેલ્યાને જોઈ લેવા

પોતાની અશમ ભીડ તરફ ફેરવી; પણ તે મનમોહન સુખે તેની દઝગીરી વચ્ચે તેની નજરે પડ્યો નહીં."

"સીરીનાં!" તેણી આટલું વાંચી દમ લેવા ચોખી તે જોઈ મેં તેણીને અટકાવવા પોકાર્યું, પણ મારું કાંઈ વધુ નહીં, તેણીનું પીગળ્યું પાણું ચાલ્યું.

"ઓરેલ્યાને જોયા વિના મરવાનું તેનાં નસીબમાં હતું?"

"સીરીનાં!" મેં મોહોરે પુકાર્યું અને તેને સખતાઈથી જોતી દયાદીને હું ઉઠી. મારા અવાજથી એકદમ ચમકી ઉઠી વાઘ જેવી એક જળરી છત્રાંગ મારી મલાઈ, તરકારી, કુતરાં, ખીલાડી, હાથમાંની ચોપડી સવંને ઉઠળ પાડળ કરી નાખી તેણી મારી સામે આવી ઉઠી.

"મેદરબાનગીભરી ભડી બાતું; કાંઈ હોઠકમ ફરમાવો; બન લાવવાને જાંદી તૈયાર છે. પણ આહા, આ હું શું જોઈ છું? દરે શા, બદકાર ખીલાડી, તારું મોંહ જોતું હવે મને સમજવા નથી." તેણી ખીલાડીને કીમ આટતાં જોઈ ઉઠકેરાઈ પોતાની ફરમાસ બાપમાં બોલી.

એજ વખતે મેં મારા કુતરાં તરફ જોયું; જે મારાં માતેલાં પીળાંઓના ધાણુ ફાંગતો હતો. હાં સીરીનાંની નજર જઈ પુગી.

"રે બેદા પ્રાણી, તારાં પાળનારાંઓ જમે તે આગમ્મ તને જમતું લાગ્મ છે? તે અને ખીલાડીએ મારી આખર લીધી છે, કાણું કર અહીંથી."

જેની તેણી આટલું બોલી દમ લેવા ચોખી કે મેં તેણીને તેણીની બેદરકારી માટે ધણી બખરાઈ કહાડી, જે તેણીએ મારી અજબથી વચ્ચે એક શબ્દ પણ સાંભળે આચર્યા વિના સાંભળી લીધું. પછી એકદમ વીળલીની ડાબે તેણી કામે વળગી; આતશ સળગાવી બળતું કીધું, રાંધેલી તરકારીઓને બરાબર રાંધી, જમીનપર વીખરાઈ પડેલી ચીજો ઉચકી જગે ચોકાવી દીધી, અને એકવાર ફરી સંધાઈતું રાત્ર રાંધણીમાં તેણીએ બતાવી આપ્યું.

"નેકનામ બાતું" તે બધું કીધા પછી નમીને તેણી બેઠી; "તમારા વાણમાં મરથાં બટકાં પલાય છે, તેમાંનાં બે માતેલાં મરથાં રાંધવાની મને પરવાનગી આપો, જરા વખતમાં તે તૈયાર થયેલાં સમજાવો. પરોણાંઓને રાહત મહે એનું આજનું ખાણું બનશે, માટે બેસીકર રહો બાતું."

"ધુળ નાંખી તારાં નામ પર!" એમ વીચારી મેં તેણીને બે પીળાં લેવા દેવાની પરવાનગી આપી. હવે તેણીને એકળી બાવરચીખાનામાં સુકી જવાનું મારું મન થયું નહીં. મારી નજર સામે સીરીનાં વીળજીની ડાબે કામ કરતી. વળી કાણુ જાણે હું જાણે તો પાછો કાંઈ શીતો ઉભો થાય એવા ડરથી હું હાંન ઉઠી.

પાંચ વાગવા આઘ્યા એનું જોઈ રૂંસ કરવા હું માળપર ગઈ. દરેક ચઈ રહેતાંને વાર દરવાજા પર ગાડી આવી ઉઠી. ઝેસી તથા તેણીના બાવોદને આવકાર દઈ હું અને બોબ માળ પર લઈ ગયાં.

તેઓ સાથની વાતમાં વખત વધી ગાલે. અને દરેક પળે અકસ્તર થતી કે વળી સીરીનાં શું કરી નાંખશે. તેઓને છોડી મારેથી જવાય નહીં; મારાં ઘરની ગાલવણી વગેરેથી ઝેસી ખુશ થઈ ગઈ; તેણી મારી તારીફ માવા લાગી, જેથી હું બીધી કે ખાણીની વખતે રખે હું પકડાય આવું, અને માફ મેસમજવણી તેઓને સહમતજ નહ. સીરીનાં તરફ રાંધણીમાં જવાને હું કાંઈ બાહાણું સાંધતી હતી. બોલ મારી સામે ખેડો હતો, જેથી હું તેને હસારત કરી રાંધણીમાં જવા મોંઘતી હતી, પણ તે સમજાવે નહીં, જેથી બોલે:

“ઓમી, તને આવે શું છે? ક્યારની વાંકું તીકું મોઢ કાંપ કરી રહી છે?”

“નહી, કાંઈની નથી.” મેં ફરેત પડી જઈ જવાય વાલે. હાથપાદ મેં બહાણુંઓ નહીં કહાડતાં ધીમેથી ઝેસને કહ્યું.

“નવી રાંધનારીઓના તમને કાંઈ અનુભવ છે કેમ?”

“હા, ઘણું, તેઓ પાછળ આપણ પકડાઈ પડે છીએ. તમને જેવું હોય તો જઈ આવો, તેટલાં હું આજમ જોઈશ.”

હું તુરત જમવાના ઓરડામાં દોડી. એક સેવો લાંગો દેખાવા સપથી ચીંતે લાંગી ટેબલ પર હતી, પણ હેરફેર પીર-સેશી. લાંગો દેખાય એટલે કંઠો, પાંડ, સુપ, મરચાં, ફીમ, પચેડા, વગેરે બધું જેમ ગમે તેમ મુકેલું; ને દીશમાં એક ચીજ એકપણે લાંબી મુકેલી. બધો મોટાજો નગર પડ્યો. બાજુમાં સીરીનાં તેણીને હસેલું વળગેલું પેટું ચો પાનું બધ ડોળતી હીસતી વાંચવામાં રોડાવતી હતી.

“સીરીનાં!” મેં પુકારું.

“આવું છું” આવું. માર’ ફક્ત હવે એકન પાનું બાકી છે, માનવત પાનું, હજી ઓરેલ્યા આવી નથી, જેથી મારા છવ સીકે ઠંગાઈ ગયો છે. તેણીનું શું થયું તે જાણવાને ફક્ત એકન પાનું બાકી છે. બાણું તેજ પર તૈયાર છે, જમી લેવો.”

“સીરીનાં; જમદીથી આવી ખાણીની ટેબલ ગોઠવવામાં મને મદદ કરો.” મેં બેઠદ ચીરગઈ જઈ પુકારું.

“યોડી પળની મહેતમ, આવું, રહેમ કરી યોડી પળની મહેતમ આવો; અરર! હજી ઓરેલ્યા તમે નહી.” તેણી ચોપડીમાં જાયું રાંધી બેઠી. તેણીને પાછી વાંચવામાં રોડાવતી એક મને ને ચીક હવેલ ને હસી રાકતી નથી. એ તો કંગાળ, કંગાળ ચોપાનું, કે ને આવી એક દરી રાંધનારીનું મગજ ફેરવી નાખવું હતું! ફિનિષમાં એમાં વાંચનો અથવા વાંચન જેવું કાંઈ કંઈ હતેજ નહીં તો કેવું સાર, મેં અતિથણી હકાત સાથ ધન્ય.

સીરીનાંએ વાંચવા માંડ્યું. “ઓરેલ્યા તરફ હવે આપણે આપણી નગર ફરેએ” એજ પળે મારા ચુરસાની હદ ન રહેવાથી એક છતાં મારી તે માતેસી ઓરેલ્યા નજર-દસ્ત કાંધમાંથી તે ચોપાનું જુલેવી લઈ મેં બારી બહાર ફેંકી દીધું.

“ઓરેલ્યા, મેં મારી ઓરેલ્યાનું શું થયું તે મને જાણવા દેજો” એમ બોલતી સીરીનાં જવાનીનું બેર આવું હોય.

તેમ એકદમ આંધળી કાંઈ બારી બહાર ફેંકી પડી પળમાં ચોપાનું ઉપાડી લાવી મારા નગર કેમપર મેસી ઉતાવળમાં વાંચના મંડી. એ વખતે તેણીનાં મગજમાંથી તેણીની ખાણી યા પર પડેલાંની અને ખાણીની મેનીજની મધલી વાતો વીસરાઈ ગઈ હોય તેમ દીસું હતું.

સીરીનાંથી કાંઈ વળે નહી. એવું જેમ હું પોતેજ ટેબલ ગોઠવવા મંડી ગઈ. એટલે મારા મોનજ જગડી ગયો. હતા કે ઉતાવળ, ચીરગાત, અને મરચાંમાં કામ કરવા જતાં મારા ચુનાં મોહર જેવા રૂસપર સુપ ડોળાવાથી ગઈ પડ્યા તેમજ અસ્તીનપરની સેસ ઉતાવળ કરવા જતાં દરવાજાનાં કળામાં બેળવાઈ જવાથી ફારી ગઈ. મારો મોનજ એટલે બીગડી ગયો કે સર્વે મીજ મને આકારી થઈ પડી. મારી નીચરી અને ચુરસાબરી હોંચવાન જેતી હસું મોહું કરી નાટશી હવે ચાલતી સીરીનાં તે પેમાં ચોપાનાંની માનીતી માતેસી ઓરેલ્યા અંદર ચાલી મારી સુમે આવી ઉભી.

“માનવત નેક નામદાર આવું,” તેણી હસે મેહર નાટશી હવે બોલી, “ઓરેલ્યાની વાતો પુરી થઈ છે. તેણી સમાગત છે, જેથી મારા છવની મેમેની ખતમ થઈ ખુશી ઉપછી છે, વાંચને હવે મને તમને મદદ કરવા દો.”

વાતો પુરી થઈ બાહ હવે તેણી તેણી ગાંઠી હડાપણ-વાલી બની હતી. તેણીએ એવી તો સરસ ટપથી બાણું ટેબલપર મોડેલી દીધું કે તે ખપાડામાં મોડેલી દીધેલું બાણું સર્વેને ધણું સરસ લાગ્યું.

ચાલો, પાછી સમાધાની થઈ. મારા રીચાય સીરીનાંની ચાલથી કોઈ બીજું વોકે નહોતું.

જ્યારે પડેલાંઓ ગયાં અને બોલે ફરી એક વાર મારી આગસ સીરીનાંને હાથનાં ખાણીની તારીફ કરવા માંડી હારે હું એકદમ રડી પડી, અને મને ખમતી પડેલી હિંતમરી અને સીરીનાંની ચાલનું સમીક્ષર જ્યાન બોળને કહી સમાજનું સારે તો તે વોકે વળી હસવા મંડ્યો તે મુજો રહેજ નહીં. મારાચીબી દરખા વીતી ગાલ્યું નહીં.

રાતની ચાહાની તેધારીઓ રાંધણીમાં કેમ થતી હતી તે બેલો હું પાછી રાંધણીમાં જોઈ.

પાણું મેં રાંધણીમાં શું નેવું? સીરીનાં! સીરીનાં! તેણી પાછી પોતાની જાત પર ગઈ હતી. ટેબલ પર અર-ગ્રમથી ફિસા પડેલી, ચુડાનામાં આવત ન હોવાથી બીસાડી લાંબા આંચામાં ખાતી હતી, ઉપાડી બારીમાંથી મરચાં રાંધણીમાં આવી અનાજ ખાઈ જતાં. હજી તેઓને ટીકમાં હતાં નહીં. પણ સીરીનાં ક્યાં હતી?

આહાહા! પાછી; પાછી તેણી એક નાની મીનજતી સવગા-વી બનાં ચઢયરી કોર, ઘોધારી છું છું કરતા આવજો એક નવી વાતો સાર કરી વાંચવામાં રોકાઈ હતી. તે વખતે તેણીને મનસે ફિનિષમાં બીછ કશી મીએ હતીજ નહીં!

તેણીનાં આવ્યાં જ્યારે એક માટે મારી અને બોળની દવ-ગીરી વચ્ચે તેણી બીછજ સવારે નાળીએર આપવું પડ્યું.

નાટક અને વાતો વાંચવાનો શોખ ધરાવતી એક ઓરેલ્યા રાંધણી કેમ રાંધે?

મેહરખાનું કાવસહ કાવર.

આગળ વખતના ઉમદા બાંધકામો.

વ તરફનાં અસહી બાંધકામો, આજનાં પશ્ચીમનાં કામો કરતાં ઘણાં વખાણવા લાયક અને લાંબા વખત સુધી ટકાઉ અને યુક્તકામ રહેલાં છે. જે આપણે જુનાં આગળ દીવસોનાં મકાનો સાથે આજની આપણી સુધરેલી ટપની બહેર બીલગીઓની સરખામણી કરીશું, તો આપણે એવા દરાય ઉપર આવીશું કે આજના આગળ વધેલા કળાકાંક્ષા જાનાના મોટી ડીગરીવાલા હજારોની કામગીરી પુરી થઈ ચકાએલી ઉમારતો વહેલી નાશ પામે તેવી બાંધકામોથી બનેલી છે.

પ્રાચીન કાળના ક્ષિત્ત માહેલા ગામીના પીરમીઠ (મીસ-રી મીનારા) ને આ જામનાં કયું બાંધકામ પુગી શકશે? કોણપણ નહીં. કદ આપણી યુવક બાંધણી દેશ હજાર વરસથી વધારે ટકી શકશે? આજ કાલ જામે મોટે સહરેકું મીકામે કે જ્યાં ઘણી ઉંચાંમાં ઉંચી ઉમાર-તો નજરે આવે છે, તેઓના પાંચે માટીનો છે અને તેની જ કેટલીક યુવક બાંધણીઓ તો અત્યારનાં નીચે આવવાની નખખાઈ દેખાડે છે. કુદરતનાં એક સોલેજ આંચકામાં તે બધાં નીચે આવશે, સારે અસલ એકામ, ક્ષત્રી વીધા અને આગળા ઉત્તીહાસનાં કલતરોનું શું થશે? ને બધાં ખવાઈ જશે, ઉઘાઈ ને કાઢાથી ચવાઈ જશે અને થોડા વખતમાં તે માહેલી એક લીટી પાણી રહેશે નહીં.

આજના વખતમાં, કોણની બીસડીંગ બધાં 'છે, સારે તેના ઉપર પ્રાયા લેખ કોતરાએ છે? કોઈ બાંધનારનું સીકત-ભર્યું નામ યા કોઈ કળાકારનું નામ. શીતસુરી, વીધા કે હુમરનો એક સમ્પત્તી નહીં. એ દહે પછીની જોસાદોને જરાથી ખપ વગરનું છે અને તોપણ પ્રાચીન કાળના ક્ષિત્ત પ્તિયતો એકેએક એવી યુવક બાંધણીઓ, લેખા અને ઉ-મદા મીનારા ઉભા કરી ગયા છે, જે તે આજેની યુગી યુ-પકીદીમાં જોવાની માત્રે તેઓની કલ્પના સકતીનો ઉચો ખ્યાલ આપતી ઉભી છે.

હાંદુસ્થાન માહેલી ગામોને, તેમજ ખેતરોને પાણી પુર પાડતાં તળાવો અને નેહેરો, શોભાપ્રમાન કારીગરીવાલાં મોટાં દેહે-ગંઓ, જામીન માહેલી હેરાત કરનારી રચનાઓ, ગંબવર પાહાડામાં કોતરેલાં મકાનો આ શું બધું માણસાઈ કામ છે, જે માનવાને માણસાઈ કોશિય આંચકી ખાંચે છે? ઉમોરા અને બેલીક-ચાના યુદ્ધોમાં સંખ્યાબંધ મુર્તિઓ અને સર્વથી ઉમદા કોતરકામો છે, જે આજ તુલક વખાણ-વા જોગ તથા દરેક મુસાદરનું ધ્યાન ખેંચી રાખવા જોગ છે. કાંઈવાસના યુદ્ધોએ જેઓ ચારસો એક શીટ ઉંઘા અને એકસો પંચીવાસી શીટ પોહાણા છે અને જે આગળા જાનાના માનવીઓએ જીવેલા કહેવાય છે, તેની અંદર સો શીટ ઉં-

ચું પહારોટી પંગોડા છે, જેને એક મુશ્કીલ ગેસેરી, પાંચ મોટાં દેવલ, એક કુશાદે રાજમંદીર અને સરખે છેરે બાંધેલી ચાંગલાની હારો છે. ત્રણ ગંબવર મોટા હાંધીઓ લાં પથરમાંથી કરી કદાઉંલા છે. લક્ષ્મીના એક મીનાર લાં આરામ લેતો નજરે પડે છે, જેની આગળપાણુ બે હાંધીઓ પોતાના પાછલા પગે ઉપર ઉભા રહેલા છે, જે ગોપા તેણી ઉપર પાણી વંદસાવે છે.

લાંથી એક રસ્તો મૂળી તથા જમણી આગળ તરફ પુ-લે છે. વળી લાં ત્રીશ શીટને અંતરે આસરે એકતાલીસ શીટ જિયા અને અગ્રીમાર શીટ પોહાણા બે મીનારાઓ બાં-ધેલા છે અને ત્રીસ શીટ આગલ તમારી નજરે અંદારથી તેમજ અંદરથી કોતરેલું એક પંગોડા પડશે; લાં સોલ માં-ભા ઉભા છે, બાવીસ ચાર પુણાના થાંભલાઓ છે અને પાંચ દાખજ થવાના રસતા છે.

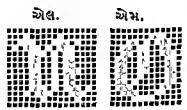
આજનાં સતાવીસ કોતરેલા યુદ્ધો છે, તે લાંના લે-ખ ઉપરથી બસો વરસના માલમ પડે છે. સોલોમનનું દે-વલ આની આગળ શું બીસાદમાં?

વળી હાંદુસ્થાનના ગઝાવો તરફ જુલે, લોગમપડીગો દડી માઇલ લાંબા અને બસો વરસનો જુલો છે. જુસરા પટનખનાં તમાવનો ધેરાવો તેર માઇલનો છે, ગનહુર આંક માઇલ, ગરબી ખાર માઇલ, રોનગીલમાલા અગ્રીમાર માઇ-લ, કુરાઇ નવ માઇલ, એમજમ બેકમ વીસ માઇલ હનો, જે ૬૮ આજનાં પાણી પુર પાડતાં હતો. હેરાજાદ-માં એક ગાંડુ મોટો તળાવ છે, જે વીસ માઇલ, સમયોરસ છે અને તે આખાં શહેરને પાણી પુર પાડે છે.

આખા ભરતખંડમાં આગળા વખતનાં ઘણાં મહામારત કામો છે, જેની નકલ આજની જામોના કરી શકશે નહીં, અને આપણે બખીલ સુધારો તે ઉપર વૈસા "બીગાડવા" ને રમ આપશે નહીં.

જરખાનું કાચસહ દાખર.

લ ર વા-ગું થ વા વી રો

એલ. એમ.

એલ. એમ.

પીરેલા.

જા આ "સો મિન" મુબ, કોટમાં, નાં ૭૦, ઉરનબી શોમાં "કમચરે હિન્દ" સ્વીચ પરેશમાં પાનાને માટે કસામ કાચસહ મહેતામી બાપુ છે.

બે ખોટા ભોમીયા અને એક ખરો ભોમીયા.

એક પ્રસંગે મુસતાન મહમુદનું હાંદુરયાનમાં આવું થયું ત્યારે બે આદમી તેની હાંદુર આવવા અને કહ્યું કે “અમા ભોમીયા છીએ અને તમોને રસ્તા દેખાડીશું.” આ બેપરથી મુસતાન સાહેબ પોતાના લશકરને કુલમ ઓધો કે આ ભોમીયાની પાછલ આ લો. પણ દહાડા સુધી કુચ કરતા કરતા આખર મુસતાન પોતાના લશકર સહીત એક અરણ્યમાં આવી પહોંચ્યા કે જ્યાં પાણી કે ચારાનું એક નામ પણ નહીં હતું. આ જોઈ મુસતાને પેસા બે માથાસોને પોતાની હાંદુર ખેંચાવી પુછ્યું કે “આ કેરે કરને આ પાણી જ્યાં છે જો. અહીં કોઈની વસ્તી બરતી છે કે નહીં?” તેઓએ જવાબ કીધો કે “અમા નજીબીએને વડોને આ અરણ્યમાં સારવા છીએ; તમો જુઓ છો કે તમારી સાથા ફરીએ છે અને પાછલ હાંદુરયાનનું લશકર છે અને તમારી ફાવમાંને એક પણ આદમી બચવાનો નથી. અમેએ અમારી ફરજ બજવી છે; તમોએ અમન ને કરડું હોય તે કરો.” આ વાતથી તો દરમયાનમાં એક પણ હુબથી કુકડી એકાએક હવામાં ઉડીને લેવામાં આવી; સુલતાને પોતાના મનમાં કહ્યું કે “જ્યાં પણ હુબથી હોય છે ત્યાં મન પાછી હોડું ભેળવે.” અને તે કુકડીને રસ્તે ચાલવા માડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં એક મોટી નદીને કિનારે આવી પહોંચ્યા, પણ એ નદીનું માણી ખાકું અને પી નહીં શકાય તેવું હતું. આ દેરાનગતીમાં એક બીજી પણ હુબથી તેની નજરે પડી અને તેના રસ્તા પકડ્યો. આખરે એક ગામમાં આવી પહોંચ્યા કે જ્યાં મોટું પાણી મલી આવવાથી સર્વ ખુશ થયા અને અમનવેદનમાં નીરમયપણે લશકરે ઉતરી ગયા.

તમારી દાલત સુલતાન મહમુદની માફક પળી વખત ખરાબ હોય છે, અને એકે તમારી સાથે હસીઆરખા આદમી ન હોય તે છતાં પળીક વાર રોગનું લશકર હોય છે. આ રોગ લશકરનું હુબ્યા ન હોય તો તમો ખોટા વખત લાગ્યો; આટલું તેમ નહીં કરતાં હું તમોને મોટા સવાલ પુછું છું કે જેથી તમને માલમ પડે કે એ લશકર કેવું છે. કાઠપણ વાર તમારી જીજ બીલકુલ નથી રહે છે કે તમારે શરીર કદી ગરમ ખુશરોને દુરાસતી થાય છે કે તમારી આંખની સહેલી દાખી પીઠાસ મારે છે કે તમારી તીલી મોટી થઈ ગઈ છે કે તમારા પેટમાં કદી મોઢો બોલે હોય એવું ફરક હશે? કે તમારી કબમાં ચા ખરામાં મીઠું મીઠું ફરક હશે? કે તમોને વારંવાર જીવમચકળને સ્પીરવીડા થાય છે કે તમારું જીવજીવતી પીડાએ છે? અને તેવારા મોઢોમાં મોઢા સવાદનું પાણી એકઠું થાય છે કે હવે એ કપર પુછા. ચોંટામાંથી જીજ કે ચાર તમારામાં હોય તો તમારા કદીલમાં તમારો લોડીમાં તમારો રોગ છે; અને એક ખરા પ્રમાણીક તમા નીમકદલાલ

ભોમીયાની તમોને તાબડોતોબ જરૂર છે એવું લશક માન્યો. આ રોગનું લશકર દુર દરવા, સારું પુરો બરોસો મુખી શકાય એવો ભોમીયા સીંગલસ કુદરેશીય સીરખ છે, એનેથી પુણ નથી આરામ થાય છે. આ દેરામાં કપર કહેલા રોગથી કેટલા આદમી પીડાય છે તેનો તમને કંઈ ખવાય છે. સાંખ આદમી પીડાય છે, અરેરે, તે કદા દહાડા કેવા સું નકાર અને બચબરેલા હોય છે. આ બીચારા કંઝા લ આદમીઓ વગર ભોમીયો રહેતો તેઓ મરણ પામે છે. પારે તમોને એક નાંચક કહેવાના છે; તે એ કે આરા બાંધી સલુરી પકડી બેસી રહેવાથી ચારા થવાની કમેલ તમોએ સાબી નહી. જે તમોને ભોમીયો દેખાડી આપશે છે. તેની તમો વખત સર મદદ લો. એની તારીફથી હાંદુર વાકેશ્વાર છે અને જેમ સુલતાન મહમુદને પણ હુબથી મરખીવડે મીઠું પાણી મળ્યું હતું, તેમ આ દવા રોગોનું મુજ મારી તેને જાડી તમારી દેહમાંથી દહાડી નાખશે અને તમારા બદલને આરામગતા તમા સહી આવી તમોને વગર રહે આરામમાં મુવા રહેશે.

સીંગલસ કુદરેશીય સીરખમાં માત્ર વસપસતીની ખાસીયત છે, અને તે સારામાં સારાં તથા તાનમાં તાન વસાણાથી બનેલો છે એટલે તેનાપર પુરેપુરો બરોસો રાખી શકાય છે. એની કોમત દર-ખાલ્લી કીક ૩૧, ૩૨, અને ૩૩ છે. એ દવા વાપરવાની રીતનો ખુબારો ખાસીયર લખેલા કાગલમાં છાપેલો છે. એ દવા હાંદુસયાનના મુખ્ય બળદોમાં અથવા એના માલીક “એ. જે. વાહલ લીમીટેડ” પ ફાવેલ સીક મુજબ પાસેથી સીધી મલશે.

T. F.

SHORTHAND SCHOOL,

St. Xavier's College—Bombay.

(Established 1890.)

Should Ladies learn Shorthand?

Read the Prospectus of the above S. H. School for 1895, now ready, (together with application forms) at Messrs. NORMAN & Co., Booksellers, Church Gate Street, Bombay, and Ladies will not lose the opportunity not offered to them before.

All Applications for 1895 Session should reach the College before 3rd January 1895.

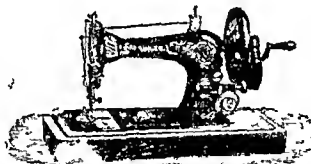
મુખઈ, મધરાસ તથા સીલોનના ~~સીલો~~ નામદાર ગવરનરોના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સહેલા તથા જડપનાના હોવાને લાધે લોકોમાં એટલાંતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલનીલોકો નક્કી માથ બનાવવા વાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્તમ, “મિન્યુઝ સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને બહારના દેખાવના નક્કી માથ પર અર્ધ જતા ના, કાગણુકે સમજી ચલકે છે તે સોતું હોતુ નથી ને જ પહેલાં સોવા તે પાછળથી મોઢાં પડે છે

દરેક સંસ્થાપર અમારા
છાપ તથા આખું નામ
“ધી સીંગર મેન્યુ
ફેક્ચરીંગ કંપની”
કરી હોય છે

અમારી હાલિખ્તાનમાં
૮૦ ફુકાનો છે ને દરેક
જણ ગમે તેવો ગરીબ હો
ય તોપણ તેને લેવા બની
શકે તેમ હપતેથી પંજુ
આપવામાં આવે છે

સોય, દોરા, તેવ પ્રગી ના એકાકી સંખવામાં આવે છે ને જાતુઓને સીખવાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે જ. સીંગરના સાચામાં અમારા વી એસ નામનો સાચો કુકુળોને લાયકનો, ચાલવામાં સહેલા તથા હાલની નવી શોખ મુજમની મનાતનો છે સીંગરનો દરેક માથ અમારીજ ફુકાને મળે છે

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની,

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

જાનેવારી ૧૮૮૫

પ્રસ્તુત ૧૩]

[અંક ૧૧૩૦]

સ્ત્રી મિત્ર

દર માસે મળત ચલુ, શ્રીજીને મરવે વાતે ઉપચારી
અર્થ પટે તેડુ માની. ચિંતાનુ

જી ન ખ ના ગ—પાન્ડે પાતુઓ.

કુ બ ઈ :

કયમરે લિન સ્ત્રીન પ્રેમમા,
શ્રીમદ મવમડ મેહેતાએ ગોલાને મળે બાપુ ઉ
દીમત વ-સ ૨ ના આંગ ઉપર કહે,
૧ ૨૪ ૬ આવા

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

શ્રી સાંકળ્યું—જાને વારી ૧૮૯૫

૧. એક માતાની કેળવણીનો બદલો—(લખનાર Two Old Maids.).....	૨૪૧
૨. એક ઉપદેશી ભેટ—(લખનાર Ruby.).....	૨૪૭
૩. સારી સલાહ—(લખનાર Ruby.).....	૨૪૨
૪. મુનાને મુખની વાર્તા—(લખનાર ગુલબાઈ મુસલમાની.).....	૨૪૩
૫. જાડવાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S.).....	૨૪૭
૬. હરેક છાકરીએ કેવી રીતે પોતાનાં મગજને વાપરવું એવું?—(લખનાર ખીરાલ.)	૨૫૮
૭. શંખવાને લગતું—(લખનાર વાલ.).....	૨૬૧
૮. મરીબ બાપડી ખીસ એટીઅટ—(લખનાર ખીરાલ.).....	૨૬૨

સતી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ક્ર. ૬૬.

મનવારી ૧૮૯૫.

અંક ૧૧મો.

— એક માતાની કેળવણીનો પદ્ધતિ. —

પ્રકરણ ૨૦મું આ છે.

“તા”
રી માથે શાંત પાડી અને ખુશામ કાણુ રખે ! મારી દીકરી, તારી તરફની નજરોમાં નજરી ઓજ પશુ પ્રસાર કરી આપે છે કે તું મને કેટલી ચાહે છે.”
તેણીની આંખમાં ઉપસા મોઝાથી આંસુઓ આવી ગયાં, અને પોતાનાં માસીને વધારે વાદાવી થઈ પડવાની કોશિશ કરવાનો તેણીએ દેશન ક્યો. અરે આપણું વહાણોમાં તરફના એક પશુ સારા મોઝથી આપણને કેટલું બધું હિતજન્ય મલે છે. આપણે જે કરશે જોશે તેનો શુભ પીઠાનવામાં આવે છે, એવા વીચારથી આપણી મુશકેજ કોશિશો કેટલી બધી સહેલ થઈ પડે છે. આપણને ચાહવામાં આવે છે, એવા વીચારથી આપણી ફરતે કેટલી બધી ખીડી માળે છે.

દીનજાણને ખજર ન હતી કે, તેવજનત મોઝાથી તેવજની બાણુછનાં જખમી ધમેકાં દેહાને કેટલો બધો કરાર વચ્ચે હતો. તેવજને ખાતર શુભ કેટલું બધું ખજતી હતી, તેનો દીનજાણને અંધો પશુ ખ્યાલ હતો નહીં.

કદાચો, અઢનાડમાં પસાર થઇ ગયાં; અને દીનજાણમાં પાણુ ભેર આવવા લાગ્યું, અને પોતાનાં બીજાનાં પર પડી રહેનાં તેવજને કંઠાંજો આવવા માંડ્યો. આજેજ વેળાએ તેવજને દરેક રીતે રાહ રાખવા માટે તેણીને હમેશ કરતાં વધારે કોશિશ કરવી પડી.

એક દહાડો સાંજનાં તેઓ બેઠાં બેઠાં વાત કરતાં હતાં, તેટલાં ઘણાંની આસાંની વાત નીકળી, અને દીનજાણ બે-

વવા લાગ્યાં કે તેણીનાં કામજો હમેશ મુજબ ખુશામ આવતાં ન હતાં. આનું કારણ શુભ નો જગદીથી પારખી શકો. જનવતું શું થયું હશે, તે વીરે આસાંએ પ્રતપર ફક્ત એકજ વખત લખ્યું હતું. પશુ તે એક વેળામાંજ તેણીની લાગણીનો ખરો અર્થ સમજ મઠી. પીરોજન શુસાવસ હોવાથી તેણી તરફથી આસાંએ જનજીવ કે દીનજાણથી જનજને લગવી વાત છુપાવી હતી. આથી તેવજનાં કામજમાં તેણી તે વીરે કાંઈ લખતી ન હતી. તેપશુ ઉપર જણાવ્યું તેમ, તેવજ પરનાં તેણીનાં કામજો ખુશામ આવતાં ન હતાં, અને દીનજાણએ પાણુ કે તેણીના બાઈ શાવકની કાંઈ પશુ ખજર તેઓને મજતી ન હોવાથી કદાચ તેથી તેણી અપાર નવાર રખગીર અને ચીંતાતુર બનતી હશે. આ વાત ક્યાં પછી દીનજાણએ શુભને કાંઈ ઉઘેજ ગીત ગાવા કદ્યું, અને તેવજે પોતાનું એક માનીતું ગીત ‘The groans of the House-hold’ નામનું પસંદ કર્યું. એક પળેવેર શુભ તે ગીત ગાતાં અચકાઈ, પશુ તરત તેણી પીઆના આગળ દોડી મઠી, અને પીરો મધુર હસકે ઉપનું ગીત ગાવું. આ માર્ગ ક્રકત એકજ વખત તેણીના હોષો પુનઃપા, કારણ તે કળી ગાતાં તેને જનજનો વીચાર આત્મા વગર રહ્યો નહી.

The sea, the blue long sea hath our
He lies where pearls lie deep
He was the loved of all, yet none
O'er his low bed may weep

મનવેરજા તેઓના જોવા પગર ઓરડામાં કાજલ થયા હતા, અને અઢ્ય વાળી દયગીર બેઠેર પોતાની બાણુછ અને બાણેડીને અપારનવાર તપાસતા હતા. તેજ દહાડે સહવારે ડાકટરે તેવજને કહ્યું હતું કે દીનજાણ માટે હવે કોઈપશુ જનજો ભવ રહ્યો ન હતો, અને પેલી દુઃખજરી ખજર હવે તેવજને જણાવવાની ડાકટરે સલાહ આપી હતી. તેવજ શાંત થઈ ઓરડામાં હમણા તેજ કારણસર આત્મા હતા. પોતાની બાણુછનાં મોઝાંપર દુઃખનો ઊપ તેવજે જોયો અને વડુ ધાંચો વખત પોતાનાં ધણીઆણીને છેવરજાને તેવજે હવે વાજગી પાણું નહી. ‘ગીત પ્ર’ ક્યાં પછી શુભ તરત પોતાનાં માસી આગળ આવી, એડી, પશુ

તેણીનું હૈડું એટલું તો બારાણ આબુનું હતું, કે તેણી કાંઈ બોલી શકી નહીં.

“મારા વાહલા ધણી, તમે એમ સુપ કેમ ચઢ ગયા છો?” દીનપાણ મનચેરશા તરફ ફરીને બોલ્યાં, કે જેવણ દીનપાણનો સાદ સાંભળી એકદમ ચોંક્યા. “આવા ઉંઝ વીચારનું કાંઈ કારણ નજીવરો?”

“યોડું ધણું શુભનેલીધે,” તેવણ બોલ્યા, અને તે સાચું જ હતું. “હું વીચારતો હતો કે તેણી કેવી શીઠી અને સોદરાઈ ગયલી લાગે છે, અને યોડા વખત થયો દલગીરી અને ચીંતાને કટકો બધો બોલે તેણી ઉપર પડ્યો છે.”

“તેમ ચઢું છે ખરું, અને તેથી આપણે જેટલાં જલદી પંચમનીની બહાર નજીવે તેટલું સારું.” મારી શુભ, મારી લાંબી કંઠાખામરી માંદગીથી તારાં આ દુઃખમાં ધણી વધારો થયો છે. પણ જ્યાં સુધી તારાં મોઢાંપર હું હમેશાંનો સ્તાય નોંધાશ નહીં, જ્યાં સુધી તું પાછી હમેશાં જેવી ખુશાલ દેખાશે નહીં, ત્યાં સુધી હું પુરતી તનદેરાત ચઢ શકવાની નથી.”

“મારા વાહલાં મારીશ, મારી કાંઈ શીર કરો ના, અરેખર હું તદન સારીકાની છોઈ.” શુભ રખેને તેણીનાં આંસુ નજીવ આવે એવી બીકથી ઉપર બેળા વગર બોલી.

“તું ખરી છે મારી દીનું.” મનચેરશા એકદમ શાંત થવાની ધણી કોશિશ કરી પોતાનાં ધણીપાણીના કાંચ આગળ જઈ બોલ્યા, અને તેવણની આંખપાંસ પોતાના હાથ વીકાડ્યા. તારે ખાતર શુભે છુપી રીતે કેટલું ખમ્મું છે તેની તુંને ખબર નથી. તેણીની તનદેરાતની લક્ષી નજીવ અરેખર દુઃખખમ્મું કારણ હતું નજીવતી નથી. અરે મારી વાહલાઈ, અસાર સુધી હું તુંને કહેતાં બીહતો હતો, પણ હવે તારામાં પાણું બેર આવડું હોવાથી—હું વધુ વખત અચકાઈશ નહીં; તેણીને ખાતર આ ખબર તું સાંતીથી સાંભળશે, કે જેમ તેણીએ તારે ખાતર કહ્યું છે. તેણીને તું શું લીધાસો નહીં આપશે? તું શું—તેજ પડે એકદમ કોણે બેરણું ઉઘાડ્યું. દીનપાણે પોતાના ચરનાં બેલવાથી ગભરાઈ તેવણનો હાથ મજબુત પોતાના હાથમાં ધરી હતો, બ્યારે શુભ, પેલા બોલો ફરીથી પોતાના માસાને મોઢે સાંભળવા નહીં માંગતી હોવાથી બાંધી ઉઠી બહાર જતી હતી.

પણ તેટલાં બારણું બંધાવી એક માણસ દાખલ થયું, અને તેણીના હાથમાં એક કાગળ મુક્યું. તેણીએ ઉપરનાં સરનામાં પર બેળું, અને તેણીથી એક જીણી ચીઝીયારી પડાઈ ગઈ. તેણીએ એકદમ કાગળ ઉખેડ્યું, નીચેની સહી વાંચી, અને બેસી ચઢ જમીન પર પડી. તેણી કે જેણે પોતાનું દુઃખ આવી સરસ રીતે ખમ્મું હતું, જેણે પોતાની દરેક લાગણી છુપાવવાની ફરેહબરી કોશિશ કરી હતી, તેણી હવે એકદમ ખુશાળી ખમવાને તદન અચકત ચઢ પડી હતી. મનચેરશા એકદમ ઉઠી ઉભા થયા, તેવણ તેણીને પડતી અટકાવી તો શક્યા નહીં, પણ તે કે જેને તેવણ ફરીવાર બંધ

કાંચમાં દટાયેલાં ધારતા હતા, તેના હાથ દરકત તેવણે પેશા કાગળ પર બેળ્યા; બ્યારે દીનપાણ પોતાની સધળો ગળાં સાત ધણી દઈ બીજે કાંઈ પણ વીચાર કર્યા વગર પોતાની બાણુછને સુઢીમાં લાવવા પડ્યાં. યોડા, ધણીજ યોડા બેળાંમાં તેવણ સધણું સમજી ગયાં. મનચેરશાનું હૈડું ઉપર કારથી એટલું તો ઉછળતું હતું, કે પહેલે તો તેવણ બોલી પણ શક્યા નહીં. શુભને દુરધારીમાં આવતાં ધણી વખત લાગે, તેણીનાં નજીવ શરીરે ધણું દુઃખ ખમ્મું હતું, અને હવે બ્યારે ખુશાલી પાછી આવી હતી, હવે દલગીરી અથવા તો કાંઈ પણ વીન છુપાવતી રહી ન હતી—બ્યારે તેણીનાં મગજની દ્રવતા એકદમ જતી રહી, અને તેણી જેવી નાટુક અને ખારબરી હતી તેથી ચઢ ગઈ. શુભ દુરધારીમાં આવે તે આગમય તેવણે તેણીનાં અસારસુધીનાં છુપાં દુઃખ માટે પુરતું સાંભળ્યું, અને આ નરમાસવાળી છોકરીએ તેવણ માટે આટલું બધું ખમ્મું છે એનું જાણી તેવાજીવ ધખતમાં નહીં મારેતો તેવણનો ખાર ધણી વધ્યો.

“શું હું સ્વપ્નોને જોઈ છું, કે મેં અરેખર જાંચ્યું છે કે જાણ હતી થયે છે—તે બધી ગયો હતો,—તે કુખી ગયો ન હતો! અરે મને કહો, મારું મગજ હતું ફરતું હોય તેનું લાગે છે! તેનાજ હાથનું સખેણું કાગળ શું તેજો એ મને નહીં આપ્યું હતું? અરે, કે ફક્ત મારી કંપના અને તેમ કહે છે!”

“મારી વાહલાઈ શુભ, તે ખરું જ છે, તે મેંદેરજાની અરેખા દાંદરે પોતાનો ગાથાખર્ચો હાથ લખાવી તેને બચાવ્યો કે. મારી દીકરી, શું તેજો આપણે ઉપકાર માનવો ન બેળેછે?” એક વેરાંન જાંચનાં જેવી રીતે દબ વરસે, ને સમજતું લીધું દેખાય, વાતો એક જખમ પર કંડક આપનારી દંડા જેવો કરાર વાળે તેવીજ અસર દીનપાણના બોલોથી શુભનાં ધપકતાં દેરાં પર થઈ.

દીનપાણે તેણીને પોતાની છાતીએ દાખી અને બીજાં ધણી ખાર બેરેલા બોલોથી તેણીને વધુ શાંત પાડી.

“મારી શુભ, તું એક વખત મારી આગળ બેસી હતી કે જે મારા ઉપકારોનાં દખાણ તજે તું દખાલ્યી છે, તેને કહી કહી પણ બસેલા વાળી શકરી નહીં. તે વેળા મેં તુંને કહ્યું હતું, તે તુંને થાદ દશે કે, કદાચ કોઈ વખત હું તારા ઉપકાર તજે દખાઈ જઈશ. અને શું મારા બોલો દખાં ખરા નથી પડ્યા? મારા ખાર, આટલીબધી ચીંતાઓમાંથી અને બચાવના માટે મને તારી કેટલીબધી આખારી થતું બેળેછે? મારી તરફ ને, અને હસ મારી શુભ, અને પછી આપણે શાંત થઈ આપણે વહાલો બસ શું કહે છે તે વાંચે. ને તું મારી નજીક હવે, તો તુંને એકદમ આટલીબધી ખુશાળી આપવા માટે હું તેને ધમકાવતે.”

શુભે ખુશાળ સુધી મેંદરે પોતાનાં મારી તરફ બેળું, અને ફરી ફરીથી બસતું નાતું કાગળ વાંચ્યું. તે ઉતાવળમાં લખેલું હતું, અને તેમાં સધળી બીનાઓ સમા-

વેણી ન હતી. પણ તે કેવી રીતે બંધી ગયો હતો. તેનું બધાન અમે આંખતાં પ્રકરણમાં વધારે વીગતવાર કરીશું. આ કાગળ રીઝો જેનરીઆથી લખેલું હતું, અને જોઈતી રીતે એવાજ વીચારથી લખ્યું હતું કે તે બધી ગમે છે એ તેની જોઈને અભાર આપ્યો હતો માત્રમ પરંતુ હોયું જોઈએ. તેણે બધી જવા માટે પોતાના લશ્કરી વડા પર તત્તરજ લખ્યું હતું, પંચુ તે તેને વખતસર નહીં મળેલું હોવાથી, મનચેરશાનાં કુટુંબ પર પણ તે લખી શક્યો ન હતો, અને તેથીજ જલસને લાઇનું લખેલું કાગળ તેઓને એકદમ મન્યું. તે લખતો હતો કે દરીયામાં થોડો વખત રહેવાથી તે આભરી પડી ગયો હતો, પંચુ હવે તેમાંથી આવતે આવતે સારો થતો હતો, કે તે એક નાનાં લાકડાંને વળગી રહેશે હતો, અને એક રોનીશ સ્કીમર નામે આલખા જે રીઝો જેનરીઆ જતી હતી, તેણે તેને ડાકાડી લીધો હતો; કે આ સ્કીમર પર કોઈ સરજનન સોસી, જે પોતાને પારસી કહે છે, તેણે તેની ઘણી સારવાર કરી હતી અને તેને તેની જાંઘની પણ બચાવી હતી. તે લખતો હતો કે, સરજનન સોસીમાં કાંઈ એવું જણાવું હતું કે જેનું વર્ણન તે કરી શકતો ન હતો, પણ જે સ્કીમ સામાં માણસનો તેની તરફ ખ્યાર અને માન ખેંચે તેનું હતું. તેની માંડાંથી અસધારણ હતી, પણ હજ તેણે આખી સાંભળી ન હતી; અને જે થોડી ઘણી સાંભળી હતી તે તે ઉતાવળને લીધે લખી શકતો ન હતો, પણ જ્યારે તે મુબદ્દ પાછો ફરે ત્યારે સરજનન સોસીને પોતાની સાથે લાવવાની આશા રાખતો હતો.

સરજનન જેવર જાણ છે, અને થોડા વખતમાં પુર તત્તરજોક્તીમાં પાછો ફરવાનો છે, તે વાત સપથે પંચરાઈ ગઈ, અને સપથોં ખુશી થવા લાગાં. પીરોજ રસ્તમ પર તરત તે લિયે તાર મોકળવામાં આવ્યો, અને એક બે દહાડામાં તેઓ પંચગતી આવ્યાં. હાલકાં એવું ન હશે, કે જેઓએ ગુરૂ તથા મનચેરશા જેઓએ કેટલો વખત મુએ મોહડે ધણું ખમ્યું હતું, તેઓ તરફ પોતાની દીકરો સાંભળી ન હોય. પરંતુનાં સુત્રાબાદ, જેવજ મેહરીનાં મરણ પછી બહાર નીકળતાં ન હતાં, તેવજ પણ પોતાનાં જુવાનીનાં દિવસોને યુવારજાદી આપવા આવ્યાં. હોમી મુરબી તે વેળા તેવજ મરચટ હોલમાં આવ્યાં હતાં, અને દીનપ્રાઈ જ્યારે ઘણાં ગમચળાં, ત્યારે તેવજની સારવાર કરવામાં તેણે પણ સાથ ભાગ લીધો હતો. પણ સુત્રાબાદ એવાં એકસપેટાં ન હતાં, કે દગગીરીમાં દીવાસો દઈ જુવાનીમાં ભાગ નહીં લે, અને તેથીજ જાલ માટે સારી ખખર સાંભળી તેવજ મરચટ હોલમાં ગયાં.

ઉપરી ખખર સાંભળ્યા પછી થોડે આંધાંએ મનચેરશા દીનપ્રાઈ તથા મુરૂ, ત્રણ ચાર મહીના મામલેશ્વર રહેવા ગયાં. તેઓના વહાલા હોખીનાં મરણને હજ થોડાંજ મહીના થયા હતા, અને તેથીજ આ એકાંત જગ્યામાં જવાનું તેઓને વધારે પસંદ પડ્યું. અહીંયા ડીસેમ્બરમાં દિવસમને ટાંકેલે કેમચર, ખોરશેદની આવવાની આશા રાખતાં હતાં.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

હમારાં વાંચનારની માફક હશે પણ ઘણો વખત આગમય બની અથલી વાતને આ વાત સાથ જોડવા છપ્પાં નથી, પણ જરૂરને લીધે તેમ કરવું પડે છે. સરજનન સોસી માટે બંધે ઘણી તારીફ લખી હતી. પણ જાલ ધારતો હતો તે કરતાં તેને આપણી હમજીની ચાલતી વાત સાથ ઘણું લખવું વળગતું હોવાથી હમારાં વાંચનારાં સાથ તેની આગળ કરાવવી જોઈએ.

જે દહાડે જાલની નાની સ્કીમર ડુખી મઈ તે દહાડે સાંજે તે તરફ એક રોનીશ વહાણ ધીરેથી રીઝો જેનરીઆ તરફ મેહલ કરતું જતું હતું. સહવારની સાથે સરખાવતાં દરીયા ઘણો શાંત પડ્યો હતો, અને વહાણપરના બધાસીઓ ખુશાલી સાથ પોતાપોતાની ફરજને અજલવતા હતા, અને અંકેક વચ્ચે કહેતા કે, સેન્ટ જોનને તોફાનને વખતે તેઓએ ધાદ કર્યો હોવાથી તેણે આટલા વખતમાં દરીયાને આપે શાંત કરી નાખ્યો હશે.

આ બધાસીઓથી થોડેક દુર એક જગ્યા કે જે તેઓથી તદન જુદાજ દેખાવતો હતો, તે વહાણના સડને અહીંથી ઉભો હતો. તેના દેખાવ રોનીશ તો હતોજ નહીં. તે ઢપ છપમાં છુરોખન, નહીં, ઈજેજ જેવો હતો, અને તો પણ તેનું મોઢું ઈજેજ જેવું ન હતું, કદાચ તે મેહલ યાહુદી જેવો લાગે, અને તો પણ તેના મેહરા યાહુદી લેકા જેવો અચ્છી-યાજો પણ ન હતો. થોડા બોસીમાં, આ પશ્ચીમ તરફની ઢપ છપવાલા માણસ પુરે દેશનાં લોકોમાંનો એક હોય તેનાં લાગતો હતો. તેની અસસ ચામડી સફેદ હોવી જોઈએ, પણ હાલ તે સુરજનાં તડકાંથી શામળી થઈ મથલી લાગતી હતી. તે જાંબો અને વણ સરસ જાંબાનો હતો, અને તેના દમાખવાસ દેખાવથી તે કોઈ સારો ખાનદાની માણસ લાગતો હતો. તો પણ તેના મરદાંનગી બરેલા મેહરા પર લાંબો વખત ખમેલાં દુખોનો છાપ પ્રગટ દીરતો હતો. તેના ઘેરા જુરા વાસેમાં ઘણે દેકાણે સફેદ રૂપેરી લાઇનો જેવામાં આવતી હતી, અને તેથી તે કાંઈ નહીં તો પ્રચલેક વરસની ઉમરનો હોય તેનો લાગતો હતો. તેને કેટલેક કોઈ કેઈ વેજના તોના મેહરાના દેખાવથી તે દશ વરસ વધારે જુવાન લાગતો. હમેશ તેના મેહરા દગગીર દીરતો, પણ કોઈ વખત તેની આંખો ચક્કી આવતી અને ગોસા જાણે હજરેશીથી રતા થઈ આવતા અને તે પરથી એક બારીક નજર નેનાર માણસ કદી શકે, કે જુવાનીનું શોરી હજ તેવામાંથી થઈ નથી, પણ અવારનવાર ખમેલાં સંકટોથી થઈ પડી ગયું છે. હુકમાં, આ મેહરા એવો હતો કે એક ઘીટાર, યાંતો માણસાદ ખવાસનો પરીક્ષક તેની સાંમે લાંબો વખત તીકુમાં મગહ મેલવે, કારણ કે જેલ માટે તેમાં શીખવાનું ઘણું હતું.

સરજનન સોસી આપણે ઉપર જણાવી ગયાં છીયે તેમ મુપ દેખાવે સડને અટલી દરયા તરફ તીકતો હતો, તેટલાં હવે શાંત

યઈ ગયલા દરીયા પર કાંઈ અજબ જેવી ઝીન તરતી બેઠી. તેની નજદીક કોઈ પણ વહાણ ન હતું, અને સરળપન સોસી પોતાની નજર પેલી ઝીન તરફથી ખીસાડી શક્યો નહી. તેની ખાતી યદ કે, ઉપલી ઝીન કાંઈજ નહી પણ પાખાને વળગી રહેલું કોઈ માણસનું શરીર હતું. તે તરત વહાણના કપતાન આગલ ગયો, અને એક નાની બોટ દરીયામાં ઉતાર વાને તેને ધણી કાલાવાલા કર્યા. થોડા વખત તો તેણે કે કટમાંજ કાલાવાલા કર્યા, કપતાન બારયોલોમીઉએ કહ્યું કે જે માણસ આટલો બધો વખત ધરો કરીએમાં પડ્યો તેની છ'દગી બચાવાવતો વીચાર કરવો એ મુશ્કાળબુંદ હતું. ફાકટમાં તે પોતાનાં વહાણને ખોટી કરવા માગતો ન હતો; કે તેનું વહાણ ધણું ભરાઈ ગયું હતું, અને બીજા કોઈ ખારે તેમાં સગવડ ભરી જગા ન હતી.

કપતાનની ઉપલી બેઠરકાર પણ મક્કમ ઠેકાવની બાપા માંબળી સરળપન સોસીની કાળી આંખો આગળે મુરસાથી ચમકવા લાગી, અને ફરીથી એક વખત બેરસા ભર્યા સાદ સાથ તેના કાલાવાલા કર્યા. કેપટન બારયોલોમીઉએ તેની તરફ આગળેથી જોયું. આ દલગીર દેખાવતો અને એકંતવાસ પસંદ કરનાર માણસ આટલો મુરસો અને વુરસો બતાવે એવી તેને આશા હતી નહી. કાંઈ પણ જવાબ દીધા વગર કપતાન તેની સાથ તુટકપર ગયો. પેલી ઝીન પહેલી હતી તે તરફ બેઠું. તે હવે વહાણની ધણી નજદીક તરી આવેલી હોવાથી બરાબર તેનીપર એક માણસ હોય તેનું લાગતું હતું, અને કપતાને એકદમ એક નાનું વહાણ તે તરફ લઈ જવાનો હોકમ કર્યો.

“સીતાર, એને હમણા તો દરયામાંથી કડાવો, પણ એમાંજ એ પાછો પડવાનો” કપતાને સરળપન સોસીને રોનીય બાપામાં કહ્યું. ખલાસીઓ પણ પાલ્યને તેના બેળ સાથે બોટમાં મુકતા હતા તે તરફ સરળપન ધ્યાનથી જોતો હતો. કોઈપણ માણસના ચેહરાપર મોતનો છાપ જો એવો ખુલ્લો જોયો ન હતો, પણ જેમ તમારી મરજ, ફકત મારાં વહાણ ઉપર એક મુવેલાં માણસને રાખવાને ફરમાવતા ના, નહી તો એક પત્રકારમાં મારાં માણસો બળથો ઉઠાશે.”

સોસીએ તેને કાંઈપણ જવાબ દીધો નહી, પણ જ્યાંથી પેલાં માણસને તેઓ ઉપર લાવતા હતા તે બાજુ ગયો. તેઓએ તેને પાલાં પરથી ઉચક્યો અને નરમ તકમાઓનાં ખીછાણાંપર નાખ્યો, અને જ્યાંથી તેનાં મોઢાંપર નમતા મુરગની સઘળી રોશણી પડતી હતી. ફકત એકજ નજરથી સોસીએ તેને ઉઝીજ લશકરના અમલદાર તરફ જોવાખ્યો. પણ ખીજ નજર કરતાં તે અગ્નિએથી ચોંક્યો. ખલાસીઓએ તેની મરદન આસપાસ વીટાલેલો રોમાય ઊડ્યો. આ વેળા તેનો ચેહરો મુવેલાં માણસ જેવો રીઝો હતો. તેની રોક અને મરદન ધણુંજ સરદ હતો, જ્યારે તેનાં ધણુજ સરસ ઘાટનાં કપાંત્રપર વીખરાયેલા કસખી કરચ.

બીજાલા બાતથી તેનો દેખાવ એટલો તો નાજુક બેસાં જેવો લાગતો હતો કે ખલાસીઓ મનમાં દસી અકેને કહેવા લાગ્યા કે, આવા બેરીના દેખાવના મરદને લશકરી પોશાક પેહરવાની શું જરૂર હશે. પણ સરળપન સોસીએ પોતાની નજર તેનીપરથી ખીસાડી નહી. પોતાની જવાનીના, પોતાનાં ધરનાં શુખના વીચારો તેનાં મગજપર ધસી આવ્યા, અને તેની આંખો આંસુઓથી ચમકવા લાગી. તે આંસુઓ કે જેઓથી વરસો વેર તેની આંખો અગ્નિથી હતી, અને તોપણ તે બજાવતો ન હતો, સમજ ન શકતો હતો કે શું કામ એકદમ તેની લાગણી આવી રીતે ઉચકેરાઈ આવી હતી. પણ જેમ જેમ તે મુજસુરત ચેહરા તે વધારે જોતો, તેમ તેમ તેની લાગણી વધારે ઉચકેરાતી. પોતાના છેકરવન-પણાંના બનાવો તેને યાદ આવી જઈ તે ફરીથી પોતાને ધરનજ તેઓનો ખ્યાર મેલવવા ઇચ્છતા લાગે, તેઓથી છુટા પડવાને બંધો ધણેજ થોડો વખત ધરો હોય એવું તેને લાગ્યું. આ જવાન કોણુ હશે કે જેની તરફ એકદમ તેની ખ્યારભરી લાગણીઓ ઉચકેરાઈ આવી હતી? કદાચ તેની સાથ તેને કાંઈપણ લાગતુ વળગતું નહી હોય; કદાચ તેઓ બને જમ્યુ એક મર્મના પણ નહી હોય; પણ ભારે આ મુદર ચેહરા શું કામ એટલા થોડા વખતમાં તેની લાગણીઓમાં ફેરફાર કરી નાખતો હતો. અંતે તેણે પોતાના છવને શોત કર્યો, અને તેની આગળ પડેલાં દેખણતાં છવ વગરનાં શરીરમાં છવ લાવવાના તેણે દરેક ઉપાય અજમાવ્યા. અંતે તેનામાં સેહજ છવ આવતો જણાયો, અને સરળપન સોસીએ તેને પોતાની કેબીનમાં લઈ જવાનો હોકમ કર્યા. તે અને હું એકજ રાત્રની પ્રભ ઉઠે, તેના પોપાકપરથી જણાય છે કે લશકરમાં તેની માતા જેવીજ પદવી છે, અને એ ક્રોધ બીજની સંભાલ હેલલ તેને સોંપયામાં આવે તો તેના છવને સંતોષ નહી મળે. તુટકપરથી કેબીનમાં લઈ જતાં તેનાં ગજવામાંથી એક નાની ચોપડી પડી ગઈ, જે સોસીએ કેટલીક ઇતેમરીથી ઉચકી. તે એક મુરગાલી બાપામાં લખેલી બજવાની ચોપડી હતી. આ પરથી તેની ખાતી યદ કે તે જવાન જરયોરતી ધર્મનો અને તેના પોતાનાજ ધર્મનો હતો. તેને તે જોયા પછી બીજે એવો વીચાર આવ્યો, કે તેની પોતાની પાસે પણ તેજ કંઈની બજવાની ચોપડી હતી. તેણે પોતાની ચોપડી ગજવામાંથી કાઢી અને એક તેને તદન સરખી લાગી. “હું કેવો મુર્ખ છઉં? શું મે બજવાની ચોપડીઓ એકમાંની આવે તેમાં જરાપણ અજબ યવા જેવું છે” તેણે ધાડું. તેણે પોતાની પાછી પોતાનાં ગજવામાં એલી; ખીજ ઉધાકી અને ફરીથી અગ્નિએથી ચોંક્યો. “સોરાય બેહલી હોમજી!” ઉપડું નામ બોધ તે બોલ્યો. “ઓ મરવરદેગર? આ જવાન કોણુ હશે? કોણુ તેને આ ચોપડી આપી હશે?” તે એટલો તો ઉચકેરાઈ આવ્યો હતો કે તેની નીચેનું લખ્યું હતું તે પણ તે મુશકેળથી વાંચી શક્યો.

“નજ મેનર ! અરે, આ ચોપડીના અસવ માલેક જેવો હું ક્યારે બનીશ ! કદાચ મારા ધંધાની ફરજને હું તેની માફકજ બજાવતો હોઈશ, કદાચ તેના નેટરોએ હું બહાદુર હોઈશ, પણ તેના જેવો બસો માણસ હું સાથી થઈશ ! આ પવીત્ર ચોપડીને તે ચાહતો હતો, અને હું પણ તેને ચાહીશ.” થોડી બગા છોડી દીધા પછી પાછું લખ્યું હતું :

“મારાં વાહાતાં હેતવંતાંઓ ખાતર મેં આ ચોપડી વાંચવાની શરૂ કરી હતી. હું આ ચોપડીમાં માની સકીશ એવું કદી પણ ધારતો ન હતો, પણ તેમ ધારવામાં મેં ભુલ કરી હતી. જ્યારે મારી સામે લાલચો આવી હતી હોય ત્યારે કેટલી બધી વખત આ ચોપડીએ મને બચાવી લીધો છે, મને દીકાસો દીધો છે, મને સારે માંગે લઈ ગઈ છે. અરે મારી અસલ વાહાલી યુગ ? બે આ ચોપડી હા-ભની માફક ચાર વર્ષ આગમય પણ મારી સાથે હતે તો તુને કેટલાંબધાં દુઃખમાંથી હું બચાવી શકતે ?”

આએન દપના બીજા ફરજોએ તે ચોપડીનાં કારં પા-નાંશો પર લખેલા હતા, પણ તેઓમાંની એકથી, સરજન-મનં સોસી-આગળ બેઠેલી પરડો ને હાથ તેની આસપાસ વીટળાયો હતો તે ખોલી શક્યો નહીં. કાંઈ પણ મેનર નામના પારસી પ્રદરથને તે આલખતો ન હતો, અને તેથી તેનાં મનમાં વધારે યુવચાડો ઊભો થયો હતો. ગિપ્સા ફ-રાઓમાં ધણીકાં નામ લખેલાં હતાં, પણ તે પણ તેને કાંઈ પણ મગજની શક્તિ નહીં. ફક્ત એકજ નામે તેની પર અસર કરી, તે નામ કે જે તે પોતાનાં દુઃખ, ગોલામખી-રીના વખતમાં પણ કદી છુટી ગયો ન હતો; કે જે નામ ધરાવનાર માણસને હૃદયથી વળગી પડવાને તે તરખી રહ્યો હતો. આ નામ દીનખાઈનું હતું; આએ નામ વાંચતાં, જેમ નક્કને પ્રલેપલહેસો બેઈ તેને ગઈશુનરી માફ આવી તેની લાગણીએ ઊશકેરાઈ આવી હતી, તેમજ તે વેળા પણ થયું. ફાકટમાં તેની અક્ષત સુચવતી હતી કે દીનખાઈના-મનાં પારસી ઘેરાંઓ ધણી છે; આ નામથી તો ફક્ત તેને એકજ માણસ યાદ આવતું હતું. પેલો બગી ગયો જ-વાને જોકે હુકમીમાં આએ હતો, પણ નજીબ પડી ગ-યો હોવાને લીધે તે-મોલવાને અસહ્ય હતો; વળી કદાચ તે મોસ્લામી માંગતો હોય, પણ સોસી પોતેજ ઝકટર હોવાથી તેમ કરવા દે નહીં. સરજનન સોસી નાજની આ-ગળના આગળ રહી માવજત કરતા હતા. બે દલામ અને એક રાત તે તેમજ તેની આગળથી ખીસ્યા પણ નહીં. અને જ્યાં મોસી નહીં શકવાથી એવી તો નજરે તેવજીનો યુગો ઉપકાર માનતો કે તેવજીનું હૈડું ધપકતું, અને તેવ-જીના અસનના દલામ વધારે યાદ આવતા.

“મારા લાકરના કરનલ પર, હું બગી ગયો છું એમ ફક્ત બે મોત લખવા દેવો.” જાહે એક વખત પોતાના કાચ પરથી ઊઠી, સેફન જાહેરપખા સાદે કહ્યું.

“અને મારા જીવાન દોસ્ત, તે કાગળને એકજ્યે કેમ ?”

આ બરફરીયામાં તે ખાચુ તરફ જતી કોઈ પણ સ્ટીમર આપણે જોઈ શકતા નથી.”

જાહે સેફન અધીરાધી જવાબ દીધો, પણ તરતજ પોતાનો યુરસો ઘણી દ્રષ્ટિ દસવાનું મોહકું કરી બોલ્યો : “સાહેબ, મને માફ કરો; હાલ મને જે મોહાઈ રહ્યો મથી મારો બચાવ થયો છે તેનાજ પીચાર કરવો જોઈએ. અને તેમાં જે તમારો હાથ હતો, તે મારે મારે તમારો ઊપકાર માનવો જોઈએ. મોહા પછી મારી જીંદગી માટે હું તમા-રોજ આભારી છું. અરે, હું ઇમિજી છું કે મારાં માસી અને મારી બેઠેન હાલ અંદી હતે; હા, તેઓ મને કેટલાંબધા પ્યારથી ચાહે છે, અને કદાચ તેટલાંબધા પ્યારને હું લાય-કનો પણ ન હોઈશ. તેઓ હાલ તમારો કેટલાંબધો ઉપ-કાર માનતે. સરજનન સોસી, હું ગળું છું કે હું તમારો કેટલો બધો ઉપકારી થયો છું, પણ મારી લાગણી જણા-વવાને મારી પાસે પુરતા શક્તો નથી.”

“મોહાને ખાતર જવાન માણસ, જવાને ખાતર મને શહે કે ટું કેણુ છે ?” સરજનને નમ્રતો હાથ એકજમ પોતાના હાથમાં ધરી તેની તરફ તીકીતીકીને બેઈ ઉપકેરાયલા, નહીં સમજ્ય તેવા સાદે કહ્યું; કારણુ નક્કને ફરેક મોહ, તેનો ફરેક દેખાવ એક જાણીતા માણસની નેને માફ આપતો હતો :

“મારું નામ નંદન મેનર છે.”

“પણ હોકાર, તારી માયનું-તારી માયનું ? હું કાંઈ ફ-ક્ત મારી જીવાના પુરી પાડ્યા આ સવાલ કરતો નથી.”

“તેવજ હોરમજસા બેઠેલી હોમજનાં સર્વથી નાનાં દીકરી યાએ, તેવજીનું નામ આઠમાય હતું.”

સોસીએ તે જવાન તરફ વધારે તીકીને જોયું, અને પછી બોખરે ધીરે સાદે બોલ્યો. “હું જાણતો હતો-આ ફક્ત કરપના ન હતી.” અને પછી પોતાની જગાપર મજરાયલા જેવા દેખાવે પછવાડે અસેટાઈ પડ્યો. પણ તરતજ તે પા-છે શાંત થઈ ગયો, અને જ્યાં તેને કાંઈ અનઅજીબી અ-થવા તો કાંઈ દીકાસાના બોમ કહે તેટલાં તેણે પાછું પુછ્યું. “શું ખીન હોરમજસા બેઠેલી હોમજ હજી છપતા છે ? હું તેમને એલખતો હતો. તે એક માયાજી ધરડો અઢય છે.” તેનો હોડો ધુન્યા લાગ્યા, અને તે વધુ બોલી શક્યો નહીં.

“અરે નહીં; મારાં માએ રંગન જવાથી તેવજીને ધાનુ લાયું, અને તે દસગીરી તેવજી ખી શક્યા નહીં. વળી તેવજી તેજ વખતે એવી પણ ખપર સાંભળી કે તેવજીનો એક પુત્રો દીકરો તેની સ્ટીમર પરનાં સવળમાં લોકો સાથે ડૂબી ગયો હતો. આથી તેવજીનું દીમ તુડી ગયું, અને થોડા માસમાં તેવજી મરણ પામ્યા.”

સરજનને પોતાનું મોહું હાંધ્યામાં હાંકી દીધું, અને ધ-ણીક મોનીઝેરે સુખ બેસી રહ્યો. પછી પાછું પુછ્યું. “મં ફક્ત તારી માસી તથા બેઠેન મોહ્યા હતા; શું ત્યારે તારાં મા હજી છપતાં નથી ?”

“હું અમાર વરસનો હતો ત્યારનાં તેવજી શુનરી ગયાં. મારી બેઠેન તે વેળા દશ વરસની પણ નહીં હશે. મારા

માયા સરજનન ગેરર ખરેશદેશ રચનામાં લાંબા દે-
શીએ સાધની એક જુએસમાં માર્યા ગયા. આર પછી
મારા માયને લાં રહેવા ગમ્યું નહી, અને તેવણ ખુબ
આપવા નીકડ્યાં. લાંથી આવતાં માર્ગમાં એવણ જુસાવત
ખાતે આવતરી પડી ગયાં. લાંથી એવણે પોતાનાં જેદને
તેડાવી મંગાવ્યાં, તેવણની સંભાળમાં દમે જેડ ગાળ્યે-
ને સોંપ્યાં, અને થોડા વખતમાં પોતાનો ધાણ તે ધીર-
તારને દવાલે કયાં.

“તેવણની જેદને કેતારા આપની જેદને માટે તું બેલે છે?”
“તેવણનાં પોતાનાં જેદને-ગીરીસ મનવેરસા મરચદ.”

“મનવેરસા, અને તેવણનાં ધણીયાણી દલ છવતાં છે?”
તું હલે છે કે તેઓને તું આપણે છે,” સરજનન એકદમ
હકી ક્રૂષા થઇ બેઠા, અને વલ પછુ નમદીકે તેવણની
નેટસાળ તેવણને જેડ ઉઠાડેરાઇ ગયો. “જવાન, તેણીની
મારી આગળ વાત કર. તેણીને માટે મને કાંઇપણ કહે.
અરે, લાંબો વખત થયો મેં તેણીનું નામ સાંભળ્યું ન હતું.”

“તમે શું મારાં માસીને આપણના દત્તા? સરજનન
સોસી, તમારે માટે વાત કરતાં મેં તેવણને કહી પણ સાં-
ભળ્યાં નથી.”

“મનવા નેગ છે,” તેણે જવાબ દીધો, અને તેના હોડા
પર રોહજ દસવાનો દેખાવ જણાયો. પણ તે દેખાવ એવો
હતો, કે જાણે આગમ્ય કાંઈ તેના દેખાવવામાં માણસને
જોયું હોય તેવું તેને લાગ્યું. “મારા ઉકરનનપણમાં મેં
તેવણને જોયાં હતાં, અને તે વેળા તેવણ મારી ઉપર ઘણી
માયા દેખાડતાં હતાં. મારા જવાન દેસત, આપણાં છાક-
રનપણમાં સારીઓને આપણે જમકી ભુલી જતા નથી.
સુખ કરી જ્યારે આપણી જવાનીના દદાડા ધણા દુઃખમાં
વલપ છે ભારે. મારી ગોલામગીરીને વખતે દીનયાદ બેદલી
દોમછનેા દસ્તો દેખાવ રાત દહાડો મારાં ઉંઘતે તેમજ
નશ્વત સ્વપનાઓમાં હાજર રહેતા હતા; પણ તેણી તો પ-
રજીકી છે- હાલ તેણી એક છુપી માયસી અને હેમવંતી
માતા દશે; તેણી હાલ અમનઅમનમાં રહેલી હોવાથી, જે
છાકરાપર તેણી માયા દેખાડતી હતી તેને ભુલી ગઇ હોય
તો તેના કાંઈ અજબ થવા જેવું નથી.”

“ગોલામગીરી વખતે!” નામ જોડ્યો, કારણ કે ઉપલા
ખોશો સાંભળી તેને ધણી અનખણી ઉપલ હતી. “તમે
એક બીરીસ લશકરી અમલદાર કદીખી ગોલામ થઇ ચકા!”

“હા, મારા જુવાન દેસત; સાત વરસ વેર એવજઅ-
સનાં ધીકારનરેશાં બંધીખાનામાં હું પડેશો હતો, અને છે-
હવાં સાતે વરસ વેર હું ગોલામગીરી કરતો હતો.”

જાણે એકદમ પોતાનો એક હાથે પડેશો, બીજો
હાથે તથપાર ખેંચી કાઢી, જ્યારે તેના મેદરનાં સપથો
દેખાવ જુવાનીનો જુરસો દેખાડતું હતું; તો એકે તે વ-
ખત તે કાંઈ ખોલી શક્યો નહી. સરજનન મોસીએ ફરીથી
હસવાનો દેખાવ કથી-તેજ દસવાનો દેખાવ કે જે જાણે
ખાર-અને માન ઉઠાડેરતો હતો.

“મારા બહાદુર છાકરા, હવે તો હું છુટા થયો છું; ગો-
લામગીરીની જેડીએ મારા હાથમાં કાંઈ દહાડો પડી
નહી હોય, એવું મને હવે લાગે છે,” કાંઈ દહાડો હું તમારી
આગળ વધારે વાત કરીશ. પણ હમણા તો તારી માસીને
લગતો દેવાવ કદી મારી ઉપર ઉપકાર કર; નેણીને લગતી
કાંઈની વાત કર-શું તેણીને લાં કાંઈ છાકરાં થયાં છે-
હલ તેણીના વર છવતાં છે? શું દીનયાદ મરચદ અસ-
જીવ નરમાશવાની, ખારબરી, પ્રકમ ખવાસની, ખરે
માર્ગે ચાલનારી, પોતાની દુરને અદા કરનારી, દીનયાદ
બેદલીદોગલ જેવી છે?” જાણે બ્રહ્મચર્ય દેખાવે-કે જે
દેખાવે ફરીથી એક વખત સરજનન મોસીની નજર તેની
તરફ ખેંચી-પોતાનાં માસીને લગતી સઘળી વાત કરી.

જાણે પીછ કાંઈ વાત એટલાધા આચરી કરવા ગમતે
નહી; સરજનને કાંઈ પીછ વાતો. પુછી દને તો દહાડા
આપણે જવાન તેડવાજ જોસામરેશા ખોશમાં કરતે.
જાણે જવાસ ખરેખર લશકરી માણસ જેવો હતો, તેને
પોતાનો ધર્મો મજો વાહારો હતો, પણ તેને પોતાનું ધર
તે કરતાં ખેંચાંજવાણું લાગતું હતું. જેમ જેમ તે મોટો
થતો જતો હતો તેમ તે તો મારી તરફના તેના ખાર તથા
માન વધ્યાજ જતાં હતાં. જાંદમીર.યા હોમી પણ પો-
તાની માતાને તેના કરતાં વધુ માહતાં ન હશે. અને તેણે
પોતાની લાગણી પ્રમાણે સરજનન આગળ વાત કરી;

તેણીના તેની પર દેટલાધા ઉપકારો, તે અને તેની મા
તાવ વગરની જેદને શા માટે પોતાનાં માસીને આજારી
દાવે, એ સઘળું તેણે પોતાના સારી આગળ કહ્યું; તે
જોડ્યો કે, તેવણે તેઓ સાથ મોનો વગ રાખ્યો હતો, કે
પોતાનાં જમ્યાં અને તેઓ વચ્ચે તેવણે કાંઈ પણ જાતનો
કાંઈની દહારે કરક રાખ્યો ન હતો. વળી મરચદ, જાંસમાં
વરસમારી સુખ, અને એકે વચ્ચેના ખારનું પછુ તેણે
સોસી આગળ સીમ રડ્યું કર્યું, અને તે સાંભળી તેની પણ
આંખો ચમકવા લાગી; તથા આટલાં વરસો વેર તેના ખા-
રનો ત્રો કાંઈ પણ ઉપયોગ વગર મુકાઈ જતો હતો, તે
જિવંતી વાત પુરી થાય તે આગમ્ય પાછો તાજો થયો,
અને આ અસલી ખવાસનો જવાન જેનો તેણે જ્ય જયા-
વ્યો હતો, તેની પર કાંઈ પણ અચકા વગર તેને સુધનો
ખાસી કીધો. જાણે તેમાં કાંઈ પણ અજબ જેવું લાગ્યું નહીં. તે
ધારતો હતો કે તેનાં માસીને કાંઈએ એકાંખી વેળા જોયાં
હોય, (પછી વરસો આગમ્ય જન્મ) હોય તો શું થયું?
તો જરૂર તે માણસ તેવણને કદી પણ ભુલી નહીં; અને
તેવણને માટે વધુ જીવવાની બ્રહ્મ દેખાડ્યા વગર
રહે નહીં. અને જાણે પણ પોતાનાં માસીને ખાતર આ-
સરજનન મોસી પર વધારે હેત આપ્યું. પોતે જમ્યા
પછી તેણે પહેલું કાગળ પોતાના કરનસ પર લખ્યું હતું,
અને જેની અંદર પોતાનાં કુટુંબ માટે પણ તેણે કાગળ
ખીણ્યું હતું. આ કાગળમાં તેણે સરજનન મોસી માટે

ધણું સખ્યું હતું, અને તેનાં મારીએ તેને માટે ક્રોધ વેળા વાત નહી કરી તે માટે પોતાની અન્યથા નજીવી હતી. પણ આપણે આગમન બેઠેક ગયાં તેમ, તે કામગીરી તે જાણનાર દેશીએ પોતાના ન હતા, અને જીમ્ન કામગીરીમાં તે તેણે ઊનાવજમાં પોતા સીવાય બીજું કંઈ પણ કામગીરી ન હતું. ત્યાર પછીનાં જીમ્ન કામગીરીમાં તે સરજન સોસી વીશે અવારનવાર કાંઈ કાંઈ લખતો, અણ પોતાનાં મારી પાસે તેવણ વીશે કાંઈ પણ ખજાર પુછતો ન હતો.

નંત્ર સારો થયા પછી સ્ત્રીમરપર થયેા ઉપોચી યર્ધ પડ્યો, અને યુદ્ધરતી તેનો ખવાસ સમજતા બરેકો તથા મીતનસાર હોવાથી તે કાપન આરથોલોગિક અને સ્ત્રીમરના સંધાગ ખવાસીઓના માનીતો યર્ધ પડ્યો. તેનો વખત સ્ત્રીમર સ્ત્રીમરપર જુદાં જુદાં કામો અને મનદોમાં થયેા સરસ રીતે ખજાર થતો, તેવણ થયેા વેળા તે કામગીરી કે પોતાની રેજીમેન્ટ સાથે હોઈ પોતાના ધંધાની ફરજે બનતે. પણ આ મોજ મનદ અને જુદાં જુદાં કામોમાં પડ્યા છતાં જન સરજન સોસી કે જેની અને તેની કમખરમાં તેમજ ખવાસમાં પણ થયેા ફરક હતો, તેનો માનીતો, અને કહી નહી છુટે પાંડી શકાય તેવો હોસત થઈ પડ્યો. જન કાંઈ પોતે નહી સમજ શકે તેવાં કારણથી હમેશ પોતાના આ નવા હોસત સાથ પોતાનાં ધરને લગતીજ વાત કરતો, અને સોસી તેની વાતોપરથી તેનાં કુટુંબનાં દરેક માણસને જોવા વગર બરાબર એકાચ લાગેા. હોમી માટે જન ધણીજ તારીફ કરી જો-કાથી થયા કરતો; મરીબ ખીચારો; તેને ઘોડીજ ખજાર હતી, કે જે માસીના છોકરાની માસીને તે વખાણનાર હતો, તે નો અસાર આગમનના પોતાનાં ઉદ્ધમાં ધરમાં વસવાત કરવા, આ દુનિયા છોડી ચાલી ગયો હતો. તે માસીના છોકરાને તે ફરીથી જોનાર ન હતો. આ દુઃખ-ભરી ખજારને વાગતાં કામગીરી આપેાકા મોસલમાં આપ્યાં હતાં, પણ જનને તેના અકસમાતને લીધે તે કામગીરી કરી પણ પડ્યાં હતાં નહી. ત્યાર પછીનાં પોતાનાં કામગીરીમાં તે અવાર નવાર હોમી માટે લખી તેની વખત વીરે નજીવી ઈતેમરી. ભરી ખજાર પુછાવતો હતો, અને યુવ પણ તે મુખે આવે તે આગમન આ દુઃખજરી ખીનામી તેને વાકેફ કરતા પછી છાછતી હતી.

ખીજ ખીજ વાતો કરતાં એક દહાડે સરજન સોસીએ જનને પુછ્યું કે, હોમખવાસ બેઠકી હોમજીએ કાણુને પોતાના વાસ કરી હતો. અને જ્યારે જનને કહ્યું કે તેણે કરી લીધેા દીકરો પણ ભર જુવાન વગે મરણ પામ્યો, ત્યારે તેવણ થણા દમગીર મચેા નજીવી.

“ત્યારે તે મીં પેસનનજીએ આગાહી કીધેલી બોડી પડી છે.” તેવણ થોડો વખત ચોળીતે બોલ્યા. “અને ત્યાં છે કે હું જ્યારે નાનો હતો ત્યારે તેવણ અવાર નવાર કહેતા હતા કે, બેઠકી હોમજીનાં ખાનદાનનાં છોકરો પો-

તાનાં કુટુંબનેજ નહી પણ આપી પારસી હોમને પણ સારાં ત્રગાડો. મરીબ ખીચારો સોરાખ, તેવણનાં થણા માનીતો હતો.”

“ત્યારે તે તમે મારા મામાને પણ જોલખતા હતા.” જનને અનજોથી અને જુલાની બરથા સાથે કહ્યું. “અને તેને આગાહીજ કાંઈ નહી કહ્યું, કે હું તેવણને લગતા તમે દેશીજ સવાલો, કે જે નજીવીનાં હું થણા ઈતેમર છું, તે પુછતે.”

“અને તમે સોરાખ માટે જીમ્ન તે મું સાંભળ્યું છે કે જેથી તમે તેને માટે ખીમ્ન જનજીવા માગોછો.” સરજન સોસીએ પોતાના મોક્સ જનના હસવાના દેખાવથી કહ્યું. “હું તો ધારતો હતો કે મારો જવાન હોત અસાર આગમનના પોતાના દેશમાં બુલાઈ પણ ગયો હશે.”

“બુલાઈ ગયો.” અને તેથી જે જોડેન તેની ઉપર હવ પ્રાણ કાદકી આગે નેનેથી. તેણી કે જે હજ મુખી તેના દમગીરી બરથા અંત માટે દુઃખી થાયે છે; તેવણ હમેશ અને તેવણનાં તે માનીતા બાઇનો દાખલો આપી તેના જેવા થવાને કલેજણ દે છે. જે તમે મારાં માસીને બરાબર ખીજાણના હોયો તે આપી રીતે બોલો નહી. મારા સોરાખ મામા એકથી તે ખજાર, ભરી ત્યાં સાથ તેવણનાં મગજપર ફોનરાઈ રહ્યા છે, કે મારે જોયો લાંબો વખત પણ તે છાપને બુસરી શકે નહી.”

આ બોલોથી સરજનનની ઉત્ક્રમર આંખોમાં આંસુઓ આવી ગયાં; પોતાની માગણી છુપાવતા તેવણે થોડો વખત પોતાનું મોઢું ફેરવ્યું, અને પછી પુછ્યું કે મીં પેસનનજી કોઈ દહાડે જવાન સોરાખની વાત કરતા હતા, અને મારે સરજન આગળ ને દહાડે તે સરજન થઈ પડ-મની આવ્યો, તે રાતાનાં જે બન્યું હતું, જે દેખાવ મીં પેસનનજીએ કયો હતો તે વીરે સંધ્યું આતુરતાથી કહ્યું.

“તેવણ તેને માટે થજાજ ખજારથી બોલ્યા હતા, તેને પોતાનો વહાલો કરી લીધેા દીકરો અને મામાજી હીમન-વાન સોરાખ તરીકે બોલાવ્યો હતો.” જનને કહ્યું. સરજન સોસીએ જનના બેક હામે પોતાના હાથમાં લીધા અને તેના ઉપર બોલોથી તેવણને જે દીમાએ મધ્યો હતો તેનો ઉપકાર માનવા માગતા હોય તેવી રીતે તેની તરફ જોયું. ફરીથી જન કાંઈ તેવણના મેદરા પર અનજ ન્તાનો દેખાવ જોયો, અને તેનું દૈં ધપકરા લાઈ, પણ તેમ મું કામ થવું હતું તે થોધી કાલવાની તેણે ફેકટમાં કાલેજ કરી.

સરજન સોસીએ જુદી જુદી વખતે પોતાની પર લીટલી કાદાણીની વાત જન આગમ કરી હતી, અને અંદી અને તેનો ટુકો દેવાત આપીયું. તેની સ્ત્રીમર સાથે અંદી બોરાખ પછી તે તેના અંગેએ બે સાધીએ કાંઈ મો-રકો અને એકજઅરના છીનારાપર તરી ગયો હતો, જ્યાંનાં વાતથી મુરોએ તેઓને પકડી લીધા અને છુપા જનસુમે તરીકે

“દે” આગળ પકડી લઈ ગયા. તેણે તેઓને કોદવાનાં બંદીખાનાં કે જેમાં ધણીક કોદીઓ વરસો થયાં પડેલા હતા, તેમાં નાખવાનો હોકમ કર્યો. હાં તે આજ વરસ વેર રહેશે, અને અંદી તેનીપર તેના ખીજા સાથીઓ માફક ઘણી જુલમ જુલમવા લાગ્યો. તે પછી આ ટપુઓ પર કોદીને એ ચંદાઈ મોકલી, અને “દે”ના હોકમથી સઘળા બંદીખાઓને બનરમાં ગોલામ તરીકે વેચવા મોકલ્યા. બંદીખાનાં અને દુઃખથી તેનો જવાનીનો જુરસો નરમ પડ્યો ન હતો. બધારે તે કેદ પકડાયો ભારે વીસ વરસનો હશે, અને તે વેળા તેનાં મનમાં કેવા કેવા વીચાર આવતા હતા તેનું વર્ણન કરતું સુઝકેળ છે. એક હોકરાનાં પુલાવ મોહમાં દીવ સાથે તે બંદીખાનામાં ગયો હતો. એક માતીસ તરીકે તે બહાર આવ્યો. પણ અરે, મોટા માતીડા યઈનેણે મોટાં મોટાં કામે કરવાની પોતાની છોકરવન વધમાં જે આસાઓ રાખી હતી તે કેમ એકદમ જતી રહે? ગોલામ તરીકે તો બંદીખાન કરતાં પણ તેનીપર વધારે જુલમ જુલમવામાં આવ્યો, અને યુખ્ય કરી તેના જુલમ ધર્મને લીધે, કે જે ધર્મ કદી પણ નહોતો હોવાના તેણે અંદરખાનીથી સોગંદ ખાધા હતા. તેની પાસે એક બહુવાની મોપડી હતી, જે પહેલે તે તે પોતાની વહાલી બેહેન તરફની ભેટ દાખલ હમેશ પોતા સાથે રાખતો હતો, અને હવે તેને તે પોતાનો બંધ સાચવવા કામ લાગી. પહેલે તે ગોલામખાનીની બંદીખામાં પડવાને તેનો જવાન જીવ વીચાર કરી શકેજો નહોતો, અને તેમાંથી છુટી જવાને તેણે ધણીક પ્લાનો રચ્યા અને થોડા તે અમલમાં પણ લાવ્યો. પણ તેના શેઠા તે ધારતો હતો તે કરતાં વધારે પક્ષા હતા, અને તેની સઘળી યુક્તિઓ નીપાફળ ગઈ. તે પણ સોસી નીરાશ થયો નહોતો; છુટવાની આસા હજી તેનાં જીવમાં તાજી હતી. અતિ તે એક તુરકીના હાથમાં આવ્યો, અને તે જો તેના ધર્મનો હતો નો તે તેને ધણું વધારે માત આપી શકતો. તેને માંચ જુદી જુદી વખત બનરમાં વેચવામાં આવ્યો હતો, અને દરેક શેઠ તેને છેલા કરતાં વધારે અને વધારે માતકા લાગતો. તેણે શું શું પામ્યું હતું તેનું બચાન જો અંદીમાં આવ્યાં બંધાયે, તે ખીજા પ્રકરણનાં પ્રકરણો બરાઈ જાય, પણ તેઓ એવી બનતાં હતાં, કે સોસીને બદલે કોઈ ખીજો જવાન હતો, મહમદ અલી નામનો એક તુરકી કે જે તુનીસનો મોટો અમલદાર હતો, તેના હાથમાં જવા પછી સુખી અને સંતોષી બનતો. આ માણસ ધર્મનો અનુભૂ ન હતો. તે કેહેતા હતા કે દરેક ધર્મમાં સારી તીજ હોય છે. તેનાં હાથમાં નીચે, દુખ અને દલગીરી માટે જગા હતીજ નહોતી. કંગાસતપણાને તેના દરવાજામાં દાખલ થવાનો હોકમ હતોજ નહોતો, અને ખરું જોતાં તો તેણે સોસીની હાલત પર દયા લાવીનેજ તેને અતી દુઃખમાંથી બચાવવા માટે ખરીદી લીધો હતો. તેના શરીરનાં દુઃખને દુર કરવા મહમદ અલી કાંઈ

પણ કરવાને ચુક્યો નહોતો. પણ આ પારસી જરથોસ્તી બંદીખાનાં મમજ પરતું દુઃખ તેની ગમે એવી જેઠેરખાની છતાં દુર યઈ શક્ય નહોતો. સોસીના અગીરી ખવાસ પર પેલા તર્કની જેઠેરખાની અને ખાયાથી ઘણી અચર થઈ, અને સાંથી તેણે નહારી જવાની કોશિશ કરી નહી, કારણકે તેમ કરતું ઉપકારનો બદલો અપકારમાં વાળવા જેવું તેણે ધાર્યું. પણ તોખી હજી તે ગોલામ હતો. તેનાં શરીર-પર કોઈ પણ બનતી બેડી યા બંદી નાંખવામાં આવી હતી નહોતી. પણ ગોલામખીરીના વીચારોથી તેની લાગણીઓ બંદીખામાં સીકરાઈ ગયલી તેને લાગતી હતી. હવે તેને કોઈ પણ માણસ ગરબની ગાર મારતું ન હતું. પણ ગોલામખીરી, ગોલામખીરી, હમેશને માટે ગોલામખીરી એ વીચાર તેને કોતરી ખાતો હતો.

આ જવાન પારસી ગોલામ! અતે મહમદ એટલો લાભ લેવા લાગ્યો કે તેને છોડી ચુકવાની, પેસાદાર અને માનવત બનાવવાની, અને એક દોસ્ત તરીકે તેને દરેક ગદદ કરવાની માંગણી કરી, પણ તે એવી શરતે કે તે પોતાનો ધર્મ છોડી, માહેમોદન ધર્મને માને, અને તુનીસમાં પોતાનો વસવાત કરે. મહમદ અલીએ આ માંગણી ઘણી ખાયાબરી રીતે કરી હતી, પણ તેણે તે દલગીરી પણ મક્કમ દેખાવે ના પાડી. મહમદે તેને ધણી સમજાવ્યો અને કહ્યું કે તે જાણતો ન હતો કે કુલકાકામાં તે પોતાની નજીકીથી કેટલું બધું સુખ ફેંકી દેતો હતો; તે પણ તે એકનો જ થયો નહોતો, અને અલીએ અતે કાકોને તેમ કરવાનું છોડી દીધું. વખત પસાર થઈ ગયો, તોપણ સોસીનું પોતાની દાસત મારેતું દુઃખ ગોણું થયું નહોતો, અને પેલો ભંડો પુલ્લેન આજુસ પણ તેનાં સારામાં ગંગાઈ નેટલીજ ઉમટ રાખવા લાગે. સોસીએ પોતાના શેઠનાં ધણું કામેને સારી હાલતમાં ચુક્યાં હતાં. વળી એક દહારો સારે નસીએ મહમદના માનીતા દીકરાને તેણે એક અનુની વાધના પંજમાંથી બચાવ્યો, જેથી તે થરડો માણસ વધુ વખત પોતાની હમ્મલા દાખી શકે નહોતો, અને તરતજ તેને છુટાપણ બચાવ્યું. વળી તેને પોતાને દેશ જવાની પણ રજા મળી, અને ઘણી કામતી બેટો સાથે અંદી પોતે તેને રકીમ પર વળાવ્યા. સોસી જલદી જવાને અધીસરી કરી ગયો હતો, કારણકે તેને લાગ્યું કે જ્યાંસુધી તે આફ્રીકામાં હોતો, લાંસુધી ગોલામખીરીની બંદી તેની આસપાસ કોઈપણ વખત વીટળાય એવો તેને ભય રહેતો હતો.

તે પોતાના અસલ શેઠ-પણ-હવે દોસ્ત-થી દલગીરી સાથે છુટો પડ્યો, પણ તાજી હવા પવનના જેવો તે પણ હવે છુટો છે. એ વીચાર-એ સઘળાંથી તેનાં મનને ભય જતો રહેશે, અને તેનો જીવ પુરા થશે; પણ માણસાઈ જીવર હમેશ પુરાણ રહે એવી હાલતમાં હોય નથી. ચોવીસ વરસ થયાં સોસીને મરી ગયો કારણમાં આવતો હતો. જીવીસ વરસ થયાં પોતાના દેશથી તે છુટો પડ્યો

હતો અને પોતાના દોસ્તોને જોયા ન હતા. તે પછી ફરે, અને કોઈ કદાચ તેને ક્યારેય ધારે, તેના દોસ્તો તેને જોઈને નહીં, અને તેની વાત કોઈ માને નહીં; તેનાં કુટુંબને બીજી નવી સમાજજીમાં નવી ખુશાલીઓ સાથે વીખરાઈ ગયું જોય, અને લાંબા વખત દેશનીકાલ ચપકાની તેઓનાં ઘરમાં જગા ન થાય. આ સઘળા વીચારો સોસીને અચાર નવાર દુખી કરી નાખતા હતા; અને જોકે જાનની વાત સાંભળ્યા પછી તેઓને ગેરહતસાદ ક્યાં છે એવો તેને દીખાસો મળ્યો હતો, તે છતાં પણ ઉપલા વીચારો તદ્દન તેનાં મનમાંથી જતા ન હતા.

ઉપર જણાવેલી બીના વીશે જાણ અને સોસી ઘણી વખત પોતાની મુસાફરી દરમ્યાન વાત કરતા હતા. આ અણખુશા અદરચની કાઠાંણી સાંભળ્યામાં જાણ ઘણી મનદઃ મેળવતો હતો. એક કરતાં વધારે વખત તેને 'લાગુ' કે સરજનન સોસી સાથે તે પારતો હતો તે કરતાં વધારે તેને લાગતું વચગતું હતું; પણ તે વીચાર ખ્યાલી ધારી તેણે તે બહાર જણાવ્યો નહોતો.

અતે તેઓ ન્યુયોર્ક આવી પુગા, અને લાંબી આ બે પારસીઓએ મુજબ આપતી રીતમરની પેસેજ લીધી. જાનનું ટેકું ખુશાલીથી ઘપકવા લાગ્યું. પોતાના નવા દોસ્તની પોતાનાં કુટુંબ સાથે જોડાણથી કરાવવાને તે તરફી રહ્યો હતો; અને સોસી કે જે જાન માટે ઘણો ખ્યાર પડાવતો હતો, તેને પણ પોતાના જવાન દોસ્તનો વા ચાગો. પણ તેઓ હજી ન્યુયોર્કમાં જ હતા તેટલાં જાનને પોતાનાં કુટુંબ તરફથી બે કાગડો મળ્યા. એક તેનાં માસા માસીનું હતું, અને બીજું તેની મેઇનનું હતું. પણ પરખીડાંમાં પર કાંધી શોકની પતી જોઈ તે ચોકચો. મેઢરી મારેના શોક તો તેઓએ અભ્યાર આગમનનો છોકો દીધો હતો, તેણે ધાર્યું; અને મહા મુશકેલીએ તે પરખીડું ઉપાડી કાગલ જહાર કાઢી શક્યો. જ્યારે તેણે ખરી ખબર જાણી, લારે તે મુશ મુશ વગરનો યદ્ય એક ખુરસીપર ફસડાઈ પડ્યો.

સરજનન સોસીએ તેને ઘણાં દીક્ષામાના જોતો કહ્યા, પણ જાણે તેણે તેપર કંઈ ખ્યાન આપ્યું નહીં. તેણે પકત હોમી માટે નહીં મજી પોતાનાં ચારી માટે દુઃખ લાગતું હતું. તે જાણતો હતો કે કેટલા ઉંડા ખ્યારથી તેણે પોતાનાં છોકરાને આહતાં હતાં, અને જોકે તેણે જે જોઈ હતું તે માટે તેના કાગલમાં કાંઈ ઘણું લખ્યું ન હતું, તોપણ તેણે તેણે લખેલી દરેક જોત તેનાં દેહને લાગી આવતો, અને જાન અતે નદીજાની શિક્ષાથી તે કાગલ પર માણું મુકી ફેંકેલું જમ્યાં માફક રહ્યો. હોમી, તેનો બહો, નરખાસાસો, ચચાલ છોકરવન વધતો સાથી, તેની જવાન વધતો વજાર દોસ્ત, તે મું ખરેખર જતા રહ્યો હતો-તેનાં ઘરમાં તેની જાણ ખાલી પડી હતી! અને અને તેના વગર મરચત હાલ કેવું કેવો આવે તેનું લાગતું હશે. જાનની જોકે પોતાનાં માળખને આહવામાં

હોમી કરતાં કોઈથી રીતે પછાત નહીં હતો, જોકે તે પણ પોતાના બાઈ માફક જે તેઓનું મુખ વધારવાને હમેશ ઈતનર રહેતો હતો, અને તોપણ તે કદી પણ હોમીની જગા પુરી શકે નહીં. જાનની જોકે મોટો ચલકતો ચલ હતો, કે જે મદ પોતાની નજીક આવતાં ચપકાંપર પોતાની રોશણી ફેંકે છે. પણ તે એકની એક જગાએ રહેતો ન હોવાથી તેની લીક્ષામાં, તેના ચલકાટમાં ખત્રસ થયા કરે છે. પણ હોમી એક નાના નરખ ચલકાટના તારા જેવો હતો, કે જે પોતાની ફેરવેલી જગાએ ફરી આસપાસનાં સઘળાને ધીમી રોશણી ખાપી પોતાનાં જાતી ઘરમાં અનીખ ચલકાટ રાખતો. જાન આવી રીતે પોતાનાં માસીનાં છોકરાંઓનું વર્ણન પોતાના દીક્ષાસાંભર્યા સાથી આગલ કરતો હતો, અને તે વેળા સોસીથી આ જવાન સરજનન તરફ વખાણની નજરે જોવાલા વગર રહેવાનું નહીં. જાણે તેને એક કાગળે લાંચવા આખ્યાં, અને તેણે ઘણી ઈતનરી તથા ઘણી ખુશાલીથી લાંચ્યાં. દીનખાણું કાગલ તેણે પોતાના હોસા સાથે લખ્યું. પણ જાન તે વેળા પોતાના જગમીર બરયા વીચારોમાં મુટાયતો હોવાથી તે જોઈ નહીં. ન્યુ યોર્કથી મુખજની આખી મુસાફરીમાં જાન જગમીરન રહ્યો. પણ તેના આ જગમીર ખવાસમાં સરજનન સોસી તેના કેટલાક વધારે મારા મુશો જોઈ શક્યા, કે જે તેણે તેની ખુશાલ રમુજ મનદો વચ્ચે જોઈ નહીં શકે; અને આથી તેણે તેની તરફના ખ્યાર વધુ વધ્યો, અને જાન પણ તેણે ખ્યારનો તેટલાજ જોસાથી જવાન આપતો હતો. વળી જાણે તેણે મુખજ જઈ પુગવા પછી તરતજ તેની સાથે માનલેખર તેનાં કુટુંબમાં કાંઈ જવાનો ઘણો આગલ ક્યાં, અને સરજનન સોસી અતે કમુલ થયા. જાન ખુરી યદ્ય જોઈતો કે, એક વખત મારાં કુટુંબ સાથે જોડાણથી કરો, અને તમારાં કુટુંબને સોધી કાઢવાને કું કાંઈ પણ કર્યા વગર રહીશ નહીં. વળી પાછા સરજનન સોસી પોતે ચોક્કસ જાનનાં હસવાની દીખાવ કરી પોતાના જવાન દોસ્તની દરેક ઇચ્છાને તાબે થવા કમુલ થયા.

[સાંખણ છે.]

Two Old Maids.

રૂપેનનો રાજા પાંચમે આરેસ કે જે દુનિયામાં દ્રાપી મોશમાં મોટો રાજા થઈ ગયો છે. તેને માટે જ્ઞે છે કે રાજકનાં વરસમાં તે પોતાનાં રાજપાન છોડી દઈ પોતાના દીકરા બીન્દીલીપને રોપી રૂપેનમાં આવેલાં એકીમકુશનાં મકામાં એકાંત છંદની મુજરવા લાગ્યો. લાં ૧૫૫૮ ના આખરે મહીતામાં તેણે પોતાના મોલની અને કાશ્મીરી કીવા છવતોડવન દસી. દેવધમાં તેણે પોતાની પાર બંધાવી, અને પોતાના નો-કોના-દાશમાં કાસી જતો એથી તેઓને પાયરતના સર-પસ માફક આગલ ચલાવ્યા, અને પોતે ચારમાં વીરલાદ દોડી-નમાં પતીને પગપાડે આગ્યો. પોતાને માટીની દાસની કીવા તેણે સંભળ્યો અને બંદીમાં પોતે સામેલ થયા. આ પછી તે ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૫૫૮ ને દીને પર વરસની ઉંમર ખરેખર મરણ પામ્યો.

એક ઉપોગી ભેટ.

વે તો મારી ધીરજનો છેડા આગ્યો છે, હું તદન કંઠાળી મધ છું!" પીરોન, એક શેતરંજના પાસે પડેલા દગલા તરફ યુસ્સાબરેલા મેદરા અને આંસુઓથી ભરેલી આંખો સાથે જ્વેતાં પોતાના અદરાયલા ધણી સોરાય ખરાસને કહેવા લાગી.

એક પળ મુઠ્ઠી સોરાય તેણીનાજ નેટલા ધીરગયથો લાગે, પણ થોડીક વારમાં શાંત પડી તેણીનો હાથ પસવારી ખોલ્યો—“કાંઈ નહીં, વાદાલી, કાંઈ નહીં.”

“શેતરંજ!” યુસ્સાથી ચમકતી આંખો સાથે પીરોન બળમગા લાગી. “શેતરંજ—અને તેણીએ શુકાં પરણી સારે મોતીની વીતી અને ધીરીનને સુખાને જુમ આપ્યો હતો; જ્યારે આપણે ગરીબ છીએ, અને આપણને મુદરેલા શોખો છે માટે આપણી ગરીબાઈ એવી ખુશી દેખાડી આપવાની તેઓ ફરજ સમજે છે. સુના મારાંજો આજે સોમતી શેતરંજ ભેટ મોકળાવી છે અને રતન કાઢીએ રાંધણીમતી સામન મોકળાવ્યો છે. શું તેઓ એવું વીગારે છે કે આપણે ગરીબ રહીશું, માટે આપણી જીંદગીમાં કાંઈની મુદર વીળેની જરૂરયાત રહેશે નહીં?”

“આપણી ગરીબાઈ છતાંની આપણી જીંદગી મુદરજ રહેશે, માટે એવા એવા વીચારો ના લાવ.”

પીરોન પડેજ અને તેણીના અદરાયલા ધણી સોરાય ખરાસ બંને આખાંય વગરનાં હતાં; બંનેનાં ખાનદાન સારાં હતાં, પણ બંને કેળવાયલાં અને ખરચાણુ છવનાં હતાં, માટે બંનેની ગરીબાઈને લીધે એક બાળુનાં સગવડોલાંઓએ ફરાવ છોધો હતો કે તેમને બપડા તરફનો ખાર વધે એવી હાલની ફેશનની ભેટો ન આપતાં તેમનાં લગ્નને દીવસે, કામ લાગે અને લાંબો વખત જવાબ દે એવી ઉપોગી ભેટો કરવી. રૂપાંનાં ફરાવર વાસ, કે સુનાની સાંકળી, એસકી પંખા, કે સુંદર આચમ્બો આપાથી તેમની ગરીબ જીંદગીમાં કાંઈની મદદ થાય નહીં. આ વાજબી વીચાર હતો, પણ તેથી કાંઈ પીરોનને ઓછી દલગીરી પેદા થઈ નહીં. થોડા વખત પછી એક માણસ ચીઠ્ઠી સાથે એક બાકસ લઈ આવ્યો. પીરોનએ ચીઠ્ઠી ઉપેડીને વાંચી, તે નીચે પ્રમાણે લખેલી હતી:—

“વાદાલી પીરોન,

આજે સવારની હું તારાં લગ્નની ભેટ ખરીદવા મટે સમગ્ર બધરસને ત્યાં ફોડાઈ હતી. તુને જીં પસંદ પડશે તે શોધી

હાડવાનું ધણું મુશ્કેળ હતું; પણ મને લાગ્યું કે તું કાંઈની ઉપોગી ભેટ પસંદ કરશે, માટે માણુનો સઠ તારી ઉપર મોકળવી છે તે જોતે. લાગે તું તે બીજું ભેટું ગળા સકે માટેજ તદન સારો પસંદ કર્યો છે અને—”

પીરોનએ વધુ વાંચ્યું નહીં, અને યુસ્સામાં “દરેક ઉપોગી મીઝ”ની ધીકારવાનું શરૂ કર્યું. “હું ધાર” છું કે તેમની મતગય સારી છે, પણ તેથી કાંઈ હું તેમની નેટલા જોઈએ તેટલી ઉપકારી રહેતી નથી. સોરાય, દમણાથીજ બાંજેડા કરવાનું શરૂ કરવા અને ગમશે.”

તેણે તેણીને સમજાવતીને કંડી પાડી અને જ્યારે તેણીની જીવેળનની સહી મેદરાં મોદી પોતાની ભેટ લઈને આવી, સારે હમેશની માફક પ્રશાન અને હસ્તે મોદરે આ વકાર દેવાને તેણી હી હતી.

“આજે મારી નજીની ભેટ છે, પીરોન, મેં ધણું કે તુને કાંઈ છે—”

“તું મને કાંઈની આપશે તે ગમશે, મેદરાં,” પીરોન ઝડપથી વચ્ચે જોલી ઠકી, કારણકે તેણી પેલા ડરામણુ, જાખો “ઉપોગી ભેટો” સાંભળવા માંગતી નહીં હતી. મેદરાં મોદીએ એક સુંદર બાંધણીની ચોપડી ટેબલ ઉપર મુકી અને થોડાક વખત મુઠ્ઠી વાત કરીને મધ. “મેદરાં એવી મજેલી છાકરી છે, સોરાય, અમે બંને એક પીગતને ખરેખર માણીએ છીએ, અને તેણી મને પુરતી પીછાળે છે. પણ એ ચોપડી શું છે? તે દીને અમે એક તેનીસમતી કપીતાની ચોપડી માટે વાત કરતાં હતાં, શું તે છે કે?” સોરાયે જોણું કે તે એક રાંધણુ વીધાતી ચોપડી હતી, સારે તે કશું લાગ્યો નહીં, અને ચોપડી પીરોનના હાથમાં આપી. તેણીએ તે જોઈને આંખોમાં આંસુઓ સાથે એક પણ બોમ્બ બોધવા વીનાં પાછી મુકી.

“યાદ રાખજે વાદાલી, કે તું તેણીને ચાહે-છે.”

“હા, અને તેણીએ મને રાંધવાતી ચોપડી આપી છે.”

આ તકકાર ચાલે છે તેટલામાં આ બંને જુવાન નીરાસ થયલાંઓનો ખાસ ખીજ જાંદગીર મીનાઈ તેમને ખલવા આવ્યો.

“હું તારે માટે એક નાની જોલી ભેટ લાગ્યો છું,” પીરોન, હું જાણું છું કે તુને વિગીત ચીએનો લારે શોખ છે, માટે એનાં કરતાં બીજું હું કરું તારી મરજીને લાયક જોઈ શકું નહીં.” એમ કહી તેણે પોતાની ભેટ ઉપરથી ફર ઉપેડીને તેમને બતાવી. તે એક રૂપાંનાં કોઈ હિન્દી નવાળે જાંદગીરનાં કાકાને આપેલું નકશીદાર પણ મોટાણુ પુટલું હતું. તેની કીમતનો તો પારજ નહોતો. પીરોન કહેતી હતી તેમ તે મધથી તો તેણીની સધલી મારી કાઢીઓએ આપેલી શેતરંજ, ગાલીયા અને સાદા ટેબલ કરડોનો તો જયો ન જયો હોરી લેવાય.

“આ ધણી સરસ ભેટ છે, જાંદગીર, પણ શું તારી હાલની હાલત જાણવા છતાંની એવી કીમતી ભેટ કણુ કરવામાં હને વાજબી ગણાયે?”

“શુ” હવે હું હાથકાળાદ કદી જવાનો નથી તે તમોને લેતાં આટકાને છે ?”

“નહી નહી, તુને તો નહીં પણ તારા માંગનારાઓને, એટલી ખોટ જાય કેની ?”

“અરે, મારા માંગનારાઓ તો ભક્ષા માંખણો છે, તેઓ એટલી દરકાર કરશે નહીં. તું જાણે છે તો ખરો, સોરાળ, કે મારા કાકા એટલજી ચીનાઈ હાથકાળાદમાં ઘણો વચ-વચીસો ધરાવતા હતા. તેવણે મને દીકરા તરીકે પાંખો હતો. મારા હાથ હાથ હોવાથી મેં તેમની દોષતને ભરસે દેવું કીધું હતું, અને મારા માંગનારાઓથી તે ભરસે આપતા જતા હતા. હવે તેમના શુભરવા પછી તેમની દોષતવું છું માથમ પડવું નથી. ફક્ત તેમના બંગ્લાનું મોટું એકાદી ફરીગર વેચી, મારા માંગનારાઓને આપવા સિવાય છુટકો હતો નહીં. તેવણે જેમ તેઓને તેમજ મનેથી ની-રાય કીધો હતો, મારે મારા ભલાં માંગનારાઓએ એમાં મારો ફરો-વાંક કહાડ્યો નથી, અને જે મને પસંદ પડતું હોય તે મેં ત્રણ કામતી ઝીંને મારે ક્ષેપી એમ જવારે જણાવ્યું, સારે મેં તે મધેથી આ યુગા અદરમને તમે મારે પસંદ કરી કહાડી લીધો.”

“જો નાંદગીર, તારી બેઠ હું સધમાં કરતાં વધુ પસંદ કરું છું. પણ શું તે તારે મારે કાંઈ નહીં લીધું અને હમારોજ વિચાર કીધો ?”

“હા, હું થોડાં પરણવાનો હતો. મારાં સાથી વાહાવાં મોજોને ઘોડોને દીવસે નહીં તો ક્યે દીને વાદ કરવાનો હતો ? વધુ. કશા તમે મારે હું વધુ—”

“કણગી નહીં, મને ઉપોચી બેઠ નથી જોઈતી નાંદગીર” પીરોજ ખુશાલીથી મોટી ઉઠી. “હમો ગરીબા-છાંથી સુખી રહીશું; અને તું હમોને વારંવાર મક્કતો રહેશે, નહીં વાર ?”

નાંદગીર ચીનાઈના કાકાનો સાથમ વેચવાથી તેના માંગનારાઓને પૂરું મતી ચુકું હતું. તે પોતે એક વેપારીની હાથીમાં મોઝરી રહ્યો હતો, અને સોરાળ ખરાસ દેવીડ અને મોદીની વીમા કંપનીની આરીસમાં આગળ ચાલતાં વધવાની આશાએ રહ્યો હતો.

પીરોજ અને સોરાળ પરણ્યા પછી મુખમાં દહાડા કહાડતાં હતાં, પણ એક વર્ષ થયું નહીં તેટલાં તો તેઓ પેહલાં કરતાંથી વધુ ગરીબ થતાં હતાં. ચાકરો પમાર બેઠતો હતો, ઘોભીને જે ત્રણ મહીનાના પેસા આપવાના હતા. પણ સાથી વધતું તો ધરતું ભાડું મહડી મળું હતું.

“હવે શું કરીશું,” પીરોજ શીકરથી ગમરાઈ જતી મોટી ઉઠી.

“આપણે વધારે કરકસર નહીં કરી ચકીયે ?” સોરાળે પુછ્યું.

“હં મારાથી ખનતું કંઈ છું સોરાળ.”

“વાહાલી પીરોજ, શું તું એમ ધારે છે કે મારી મત-
રખું

લખ તુને કપડો આપવાની હતી ? નહીં, નહીં, મારે ખાતર તે બપડાનું ઘર શું છોડ્યું નથી ?”

“હા, જો સુનામારીએ મને મોતીની વીડી કીધી હતે, કે સુનાની નાની જેવીથી જણસ આપી હતે તો તેની જગીનગીરીમાં કોઈથી આપણને આપતે, અને જો રખલાના સટને જલ્દે રૂપાની કોઈ વસ્તુ હતે તો આપણે કેવાં તેમને આપે વાદ કરતે. સેતરજી તો આપણે પગે પગે મેલીથી કરી, અને પથોડા તો આપણે વાપરીયેલ. હમણાં જો ઉપોચી નહીં હોય એવું કાંઈ હતે તો આપણે કહાડીથી નાખતે.” જાને જણાવું દસી પડ્યાં, પણ તે વખતે તેમની નજર નાંદગીર ચીનાઈનાં આપેલાં રૂપાનાં પુતલાં તરફ પડી. “તે ઉપોચી નથી,” સોરાળે કહ્યું, “નહીં-અને પછી કીમતી છે.”

“હા, પણ નાંદગીરની બેઠ—તેમાંથી ભાડું આપી ચકાસે.”

“પણ સોરાળ, નાંદગીર નહીં જોશે સારે શું કહેશે ?” પીરોજને કાધાઈ પુછ્યું.

“કે આપણે તેની બેઠનો ખરે વખતે ઉપોચા કરવામાં તવન વાજણી દતાં.”

પીરોજ કીમતી ઉઠી અને તે રૂપાનું પુતળું તપાસવા લાગી. “હું છપ્પું છ કે નાંદગીર પોતાનાં કામસર હાથ-કાળાદ મધો નહીં દતે. તેની ગેરહાજરીમાં એ કહાડી નાખતું કીક નહીં દીસતું, પણ એ આપે આંબારે છે તેટલું સારું છે.” તેણીએ પેંચું પુતળું હાથમાં લીધું અને પોતાને ખરેજ ખુશાલી આપેલી આ પેહલ પેહલી લગતી બેઠને છોડી દેવાના વિચારથી આંસુઓ પાડવા માંડ્યાં. પણ તેટલાં રસ્તામાં “બગાલી બાપુ”નાં ગાય-ણોને એક એવો તો મોટો અવાજ નીકળ્યો કે અડપથી જેવા જતાં બોય ઉપર પેંચું પુતળું પડી ગયું.

“પીરોજ, અંદી જો”—“શું સોરાળ ?” તેણી એ પાછી ફરી પોતાના બરથારના પેહરા તરફ જોયું તો અન્યથા, ખુશાલી, ગમરાઈ એ સધવું પ્રગટી રહ્યું હતું. તેણીએ પોતાનો ખાવડ જ્યાં જોતો હતો ત્યાં જોયું તો પુતળાંમાંથી હીરા અને માણેકનો નાનો જલ્દે બોંય ઉપર પડેલો દીડો.

“પુતળાંમાં સંતારેલું કહેવાત ! એસુમાર દોલત ! એ સધવું કોણનું ? સોરાળ, આપણું કે નાંદગીરનું ?”

“કાપડમાં કોણનું તે હું જાણતો નથી, પણ આપણે પ્રમાણીક નીટાથી નાંદગીર ચીનાઈને એ સધવું આપવું જોઈએ.”

તેણી કાંઈ મોલી નહીં, પણ માણસને મોલાવી ચીનાઈને ત્યાં મોકલ્યો, અને કહેવાયું કે જેવા નાંદગીરજી આવે તેવા તેણીને ત્યાં મોકલી દેવા. મોકલના ગયા પછી જાને ધણી ધણીમાંથી પોતાના પગ આગળ પડેલી મોટી દોલત તરફ જોતાં ચુપચુપ મોઝો. અને જોરમનું બારણું ઉઘાડ્યું અને નાંદગીર ચીનાઈ હમોસાના જેવા હરતો દાખત થયો.

“કામ શું છે? પીરોજ, સોરાજ; કાંઈ માહું વાદળ આવી પડયું છે કે?”

“નહીં; પણ તારે માટે કાંઈ સારી વધામણી છે,” અતે તેઓએ તેને સધળું કહયું.

“વાદ વાદ! આ તો આપણે જેનું ઇચ્છીએ તેનું જ થયું છે; પીરોજ, આપણે ધારતાં હતાં તે કરતાં તો ખરેખર વધુ ઉપોગીજ નેહ મેં તુને આપી હતી.”

“તે મને પુતળું આપ્યું હતું, નાંદગીર, અંદરની જાણસો નહીં” પીરોજએ મનઃશુદ્ધિથી જવાબ દીધો.

“હા, સારે શું તમે એમ ધારો છ કે-હીક, હું એમાંનાં યોગાંક લેવા માટે કાંઈ મગરૂરી રાખતો નથી, પણ ઉપા રહેા, સોરાજ, વાદાલા દોસ્ત, જરાક મને પેકું પુતળું આપ તો!” તેણે તે પુતળું લીધું અને તેનું તળું તદન ભાંછ નાખ્યું અને એણે તે ખરેખર તેના ધારણા મુજબ તેના કાકાએ પોતાનાં સપ્તકાં કીમતી બોન્ડો અને દોસ્ત શેકવાને લખતો ખખતો આદી સંતારેલો હતો. હવે આ ભેદ માત્રમ પડ્યો હતો. જેઠાંમીર ચીનાઈ હવે લખપતી થયો હતો, તેમજ સોરાજ ખરાસનેથી હવે પોતાનાં લગ્નની પેલી કીમતી બેટ કપ્પૂક કરવામાં કસો વાંધો હતો નહીં. યોગાંક કવેશ તેણે વેચીને દેખાંદ અને મોઢાની કુખનીમાં પોતાનો ભાગ ખરીદ્યો હતો, અને હવે તે પેદદી દેવીદ, મોઢી અને ખરાસની પેદદીને નામે ધમધાકાર કામ ચલાવે છે. બાકીનાંઓને તેકેસ પીરોજ ખરાસ પેદદીર છે, કે જેનો ચલાકાદ અને શુંદરતા જેઈ તેણીની સહીએ છક ચાપ છે. તેઓ જેટલાં ગરીબાઈમાં સુખી હતાં, તેટલાંજ સુખમાં પણ છુટથી અને ઉદારતાથી પોતાનો પૈસો ખરચી રહ્યા કહાંક છે.

RUBY.

સારી સલાહ.

પણે નોંધે છીએ કે ખોદાએ માણસ જન્મતે એક મોઢાં કુટુંબનાં છોકરાં તરીકે એક બીજને સુખી કરવા અને આશીરવાદ સમાન થઈ પડ્યા પેદા કર્યા છે. ક્ષમ વચનાંઓનો અનુભવ અને હંદાપણ જુવાન અને બીનઅનુભવીઓને રસ્તો બતાવવા તથા ગદદ કરવાને કામનાં છે, માટે જ્યારે એક જુવાન છોકરી તદન પોતાની મરજ પ્રમાણે ચાલે છે, સારે તેણી ખોદાના હુકમથી ઉલટી જાય છે. એ વખતે તેણી સલામતીનો રસ્તો પસાર કરતી નથી, અને જેકે કેટલીક વખત તેણી હંદાપણથી કામ લે છે, તોથી લણીક લેવા અગત્યની બાબદમાં તેણી ભૂલે માંજે ગાય છે. આપણે પણીકોને એકામ્મે છીએ, જેઓ કોષ્ટનું મત લેતાં નથી, અને કોઈની સલાહ પ્રમાણે ચાલતાં નથી,

પણ આપણને લાગે છે કે મને એવીબી કોશિશ કરવા છતાં તેમને આપણે ધણાં ચાહી-શકતાં નથી. તેઓ ધારે છે કે તેમના જેનું હંદાપણ દુનિયામાં બીજાં કોષ્ટનેથી નથી, માટે કોષ્ટથી તેમના જેની તફાકતી ધરાવતું નથી; પણ જ્યારે એક છોકરી બીજાની સલાહ પુછે છે, સારે તેણી પોતાની નમનતાઈ અને બીજાંઓ તરફનું માન બતાવે છે, કે જે એક ખરેખરી ધર્મી સ્ત્રી ભવિષ્યમાં બનવાની નીચાતી છે. તેણી બીજાની દોષસોછ તથા ધીત મેળવે છે, એક ખરી ચંદસ્ય બાનું તરીકે પોતાને બતાવે છે અને ખોદાના બતાવેલા પવિત્ર માર્ગે ચાહી તેના આશીરવાદ મેલવી, મોટી યતાં મોઢાં અને માણસોનું માન મેળવે છે.

પણ કોણની આગળ સારી સલાહ માટે જનું, તેનો આગમજથી પુરેલો વિચાર કરવો જોઈએ. જરૂરી બાબદોમાં કદીથી જુવાન અને બીનઅનુભવી આગળ જતાં ના, કે જેઓ તમારા પોતા કરતાં કાંઈ વધુ જાણતાં નથી; તેઓ આગળ જળે કે જેમને વર્ણિએ સાવચેત રહેવા શીખવ્યું છે. અનુભવી, ગદ્યાં અને શીખેલાં માણસો આગળ જળે, તેઓ આગળ જળે કે જેઓ તમારા આદી તુરંગને પુશામદ ખાતર ઉત્તેજન નહીં આપે, જેઓને તમારાં ભલાંની ખરી કામજી હોય અને જેઓ તમે પડવા માંગતા ખાડા અતે ખાડીઓથી, આગળ ધસીને તમેને દુર રાખે; જેઓ જરૂરી વખતે નરમ કપડો આપવાને વાજબી ધારે, આ તો તમારી લાગણીને જખમીથી કરે. યાદ રાખજો કે એક મીઠું કેસા જખમી તમેને ઉપોગમાનજ છે, અને જેઓ તમેને સલાહ આપવા માંગતાં હોય તેમનાં મોમાંથી પુશામદના સખનો તો દુરજ રહેવા જોઈએ. સધળીથી વધતું તો તે માણસ પાસે જળે કે જે ખોદાનો ડર કરે છે, અને હંદાપણ તથા સમજણ શકતી ધરાવે છે. જે તમે એવા માણસોને આગળખતાં હોવો તો તેમને વસગી રહેજો, તેમની સલાહ લેવો અતે તે પ્રમાણે વંતો. આગળ ચાલતાં તમેને માત્રમ પકડી કે કેટલા બધા ધાર્મીમંદો માર્ગમાંથી તમે દુર રહ્યાંછો; અને આગળ ચાલતાં હંદાપણનાં માર્ગમાં તમે પોતે જોટલો બધો અનુભવ મેળવશો કે જેથી તમે તમારી નાની જુવાન બેઠનોતે તમારી છાયા આપનારી પાંખ તજે લઈ તેમને સારી સલાહ આપવાને શક્તિવાન થશો. આ જખમી રાત્ર સો-લોખનતા દીકરા રેહોબોમની વાતો જુવાન છોકરીઓને સારો ધડો આપે છે, માટે હમે તે અત્રે ઉતારી લખ્યે છીએ. સોલોખનતા દાય દેહજ યાહુદીઓ ઉપર ઘણો બોલે પડતો હતો. તે તેઓ પાસે એટલો તો કર લેતો હતો કે જેથી તેણે પોતાની રૂપતાના બોજો મોટી દોલત એકઠી કીધી હતી. તેની દેવાતીમાં તેઓએ એ સધળું ખમ્યું, પણ જ્યારે તેમે છોકરા રેહોબોમ તજ ઉપર આવ્યો. સારે તેઓએ પોતાનું એક ઉપ્યુદન મોકલી પોતા ઉપરનો બોલો જોડા કરવા કહ્યો, અને તેના બદલામાં તેઓ તેના બાપ અને બપાયા માફક તેનીથી નીમકદલાવીથી ચાકરી ખમવશે

એમ કહ્યલાત આપી. ખચીત એક અગત્યનું પગલું ભરવાનો હવે વખત આવ્યો હતો. જે લોકો ઉપરનો મોળે આછો કરે તો રાજ્યની મેદમુલ આછી થાય અને જે નહીં કરે તો રાજ્યમાં બગથો ઉઠે. તેણે પેઢમાં પોતાથી વધુ અનુભવી અને જ્ઞ વયના સલાહકારોનું મત લીધું. તેઓએ લોકોનાં માંગવા પ્રમાણે કરવા જણાવ્યું. પણ આ જુવાન રાજાને પોતાના આપની મોટી દોહાત મોહવા ગમ્યું નહીં, અને તે જુવાન રાજાને આ બાહોસ અનુભવીઓનું કહ્યું અનુકૂલ નહીં થવાથી પોતા જેવા જુવાનીશાઓ આગળ ગયો. તેમને કાંઈ રાજ્યનાં બંધાની દરકાર હતી નહીં, અને વધી તેમની મુખોષ અને બીનઅનુભવીપણામાં બલિષ્ઠતાં પરિણમી પેલા પ્રહવા સલાહકારો માફક તેમને ખજર હતી નહીં; માટે તેઓએ નીચે મુજબને ન્યાય આપવાને રાજાને ભલામણ કરી: “મારું નાનું આંગળું મારા આપની કમર કરતાં વધુ જડ્યું” થશે, કારણકે જ્યારે મારા આપે તમારી ઉપર મોટો બોળે મુક્યો છે, તો હું તે ઉપર બીજો મુકીશ. મારા બાપ તમને આપકથી સીધા કરતો હતો પણ હું લીધુએની માફક તમને દખીસ.” એનું પરીણામ બળશમાં આવ્યું, બાર ભતમની દશ ભતો સમી થઈ, અને રેહોએમે ફક્ત બે ભત તરફથી કર મેલવી પોતાની આવક આગળ રહેતે તે કરતાંથી ઘણી ઓછી કરી નાખી. આ યુદ્ધ પરીણામ જાણ્યથી તેની ખાતરી થઈ કે જે તે પોતાની મરજ વિરૂધ જમીનથી પોતાના આપના જજ મહાનીશાની સલાહ પ્રમાણે આશ્યો હતો તો આપી ખરાબી થતે નહીં. આ ઉપરથી આપણે સીધુંને જોઈએ કે, જેઓ આપણને સલાહ આપવાને શકતિવાન હોય તેમની આગમ આપણે જવું, એટલુંજ નહીં પણ તે ગમે એવીથી આપણી લાગણીને જખમી કરનારી કે મગરોને નરમ પાડનારી હોય તોથી તે પ્રમાણે આપણે ચાલવુંજ જોઈએ.

RUPR.

છોકરીઓ અને દાસ-જુવાન સ્ત્રીઓએ ખસુલ કરી વધારે અગત્ય પોસાડને બહો દાર પીવાની ટેવ પાડવાથી પછી સંભાલ રાખવી જોઈએ. જે દાર લેવાની અગત્ય હોય તો તે પુરો પોસાડ લીધા પછીજ લેવો, અને જો પછુ મધ્યમ વયનાં લેવો જોઈએ. ઘણું કરીને સ્ત્રીઓને મોટા બાગ દારથી દૂર રહેવાથી વધારે સારી તંદરિસ્તી લેવાય છે; વળી કેટલાક કેસોમાં જ્યાં બીડ અથવા યોડા વાળની દુનખ સહતીને મદદ મળી રહે અને તંદરિસ્તી સુધરી રહે તેવા કેસોમાં પણ ડાહરની લાલ-મણુ વગર બીજે કોઈથી વખતે દાર લેવો નહી. એક રીતે દાર લેવાનું ઘણી રીતે તંદરિસ્તીને ફક્ત ટુકડાન કરવાનું નહી પણ આકતરી રીતે ઘણાં દુઃખોનું કારણ થઈ પડે છે, કુખ્ય કરીને નખસા બાંધવાવાળાઓને, અને તેથી હમેશાં એક રીતે દાર પીવાની ટેવ પડી જાય છે. ઘણા અનુભવ પરથી જણાય છે કે, આવી ટેવ પુષક અસુખી પશોલી જીંદગીનું કારણ છે; વળી તેની દુઃખાવક અસર તેઓનાં બચ્ચાની તંદરિસ્તી પર થાય છે.

સુનાને મુળની વાતી.

પ્રકરણ ૧૪ સુ.

એમાંનું મરણ.

આશ્વાયન ચરમી બેભાનીમાં એમીનું નામ દેઈ મોટે મોટે મીઆરીઓ પાડતો હતો, એવામાં સારાં બાયથે કારટલ ઢીલ પુલ તરફથી કેટલાંક માણસો તેને મદદ કરવાને દોડી આવ્યાં. તેણે પેલાં માણસોને કહ્યું કે, તેની દીકરી પાણીમાં પડી હતી, પણ તેની નજર તો પાણીપરજ હતી. પછી કેટલાંક માણસો દોડી લેવા ગયા, ખીજા મીસ ડોરેથીને ખજર આપવા ગયા, જ્યારે યોડાએકની નજર પેલી તોશાની ડીલ નદીપર દરી રહેલી હતી. પણ મોઢાંભોડાં બચ્ચાં મીસલાં અને કાંતારા પરની નકામાં ધાસ સીવાય તે ખુબસુરત છોકરીની કપડી નીલાની જણાઈ નહીં, જેણી પોતાના બાપની અતી વાહાની હતી, અને જેણી માટે મીં આશ્વાયન સદા ગમરર હતો.

મીં જે ને દહપણુ મેસુક જોનની આગળ હતો, તે પણ યોડા વખતમાં મીં આશ્વાયન પાસે આવી લાંગ્રો, અને મદદ કરવા તથા મીં આશ્વાયનનાં દુઃખમાં ભાગ લેવા ગયો.

પછી જોનને એક નજદીકનાં મુપડાંમાં લઈ જવામાં આવ્યો, અને તેની પાસે આતશ રાખ્યો.

યોડાજ વખતમાં તે નદીની આસપાસનો આખો મોહલો જોનની તથા મીં આશ્વાયનની પાસે આવી લાંગ્રો. યોડા માણસોએ જોનનાં બાંજવણાં કપડાં કાઢી નાખ્યાં, અને એમણે સોંપી યોડા માંદલપર ને નાનું ગામડું હતું લાંબી ડાક ટરને લેવાપવાને માટે એક તાર કંપો. માણસ પછપાડે માણસો ડોરેથીને કહેવા માટે દોડ્યા, કે તેણીની મેડેન નદીમાં દૂબી થઈ છે, અને મીં જોન રીડમને નદીમાંથી એવીને કાઢવામાં આવ્યો હતો.

ને માણસો ડોરેથીને આ દુઃખદાયક ખજર આપવા ગયા હતા, તેઓને ચાલપ પડ્યું કે ડોરેથી ધરમાં નહેાની; પણ તે ખજર તેઓએ પેલી સારા સ્વભાવની છોકરી કાસને કરી, જેણી તે સોંભળતાં વાર મોટી મીસો પાડીને મીં આશ્વાયનનાં ધરને ઉધાડું મુકી, પોતાની ટપી પેઢીને નદીને રત્તો દોડતી ગઈ.

ડોરથી પોતાની બેઠેન માટે બહુ શીકરમાં પડી હતી, અને રાત પડી જવાને સમયે પોને પોતાની નાની બેઠેનને સીધા નીકળી હતી. તેણી હજુ તે પોડી દુર ગઈ નહીં તેટલામાં તેણીએ પેલા છોકરા જોયે, અને ડોરથીએ તેને પુ-
છ્યું કે, મિત્ર એમી કાઈ ટેકાણે ગયો હતી કે નહીં.

પોડો વખત જેક યુપયુ ઉભો રહીને નીચાર કરવા માગ્યો કે, ડોરથીને ખરે કહેવું કે જોડું. પણ તેટલામાં તેણીએ ખીરજ બોલીને પુછ્યું “તે તેણીને જોઈ છે ?”

જેક પોતાનાં ગળવાંમાંના પેલા અખડાવીને કહ્યું “હા ! નેમાં છે.”

“સારે તેણી ક્યાં છે ?” ડોરથીએ પુછ્યું.

“તેણે કીમ નહીં પાસે છે; પણ બહુજ માંદાં છે.”

જેક ઉત્તર વાળ્યો.

“શું તેણી માંદી છે ?” તેણીએ એકદમ પુછ્યું. “સારે તું મારી સાથે આવ અને તેણી ક્યાં છે તે જગ્યા અને દેખાડ.”

જેક ડોરથીની આગળ આગળ દુકે રસ્તેથી કીમ નદી તરફ દોડવા લાગ્યો, અને પોતાજ વખતમાં તેણે તે જગ્યાપર જઈ પુર્ગા. તેણીએ કેટલાંએક માણસોનું ટોળું કાર્ટસ લીધે પુલપર જોયું, પણ અધારૂં હોવાને લીધે તેણીને એકાબી રાક્યાં નહીં. નેમાં તેણે જરા આગળ ચાલ્યાં, તેટલામાં તેણીને પગે કંઈ વાંટાળ્યું, અને તે જાયજી જોતાં આગળ પડ્યું કે તે જોન રીડમને કોટ હતો, જે તેણે નદીમાં પડવા બગાડેલાં રાખ્યો હતો.

જેક તે જાયજી લીધો, અને આ જાયજી વેળા એક મીઠી તેનાં ગળવાંમાંથી સરીને ડોરથીના પગપર પડી. આ જોનની પોતાની મીઠી હતી, જે તેણે એમીપર ચોક્કસ લીધી, અને જે તેણીએ સાંજ પડવા લીધી હતી. ડોરથીએ તે મીઠી ઉપાડી શીધી, અને ધોડા વખત પછી તેણીએ તપાસીને જોયું કે, તે પરાવા અક્ષર જોન કીમનના હતો.

પછી તેણીએ બહુ દુઃખ સારે તે ગળવામાં ગેલી, અને જેક કોટ ઉપાડી લીધો, અને જોનને આવવા માંડ્યું. હવે મીઠી રાત્રી થવાને લીધે અધારૂં સર્વ ટેકાણે પંથરાઈ રહ્યું હતું, અને તેણી પોતાની બેઠેનનું નામ દેઈ મોટે મોટે હાંક મારતી હતી, પણ તેણીના જગવામાં ફક્ત પ્રતીશબ્દ સંભળાતો હતો.

તે જગ્યા પહોંચી બેઠકર હતી, પુલસ અને ઝાંકળથી દરેક જગ્યા સફેદ દીસતી હતી, અને ઝાંડની દરએક ડાળીએ પાંદડાં વગર જાવાડી દીસતી હતી. જ્યાં જોખાને જેક એકલી યુધી હતી, તે જગ્યા તેણે ડોરથીને બતલાવી.

“આ જગ્યાપર મેં તેણીને મીઠી આપી હતી, જે વાંચી તેણી એકદમ કસાઈ પડી હતી.” જેકે કહ્યું.

“કઈ મીઠી ?” ડોરથીએ પુછ્યું.

“જે મીઠી મીંડ જોન રીડમે અને આપી હતી તે.”

“અને સાર પછી શું બીના બની ?” ડોરથીએ એક-
દમ પુછ્યું.

“તે મીઠીના જગવામાં ફક્ત બે લીટીએ મીસ એમીએ લખી વાળી, અને તે મેં જોનના હાથમાં આપી, જે વાંચીને મીંડ જોન એક માંડાની પેટ દોડતો ગયો.”

આ તેનું જોલું સાંભળી આવ્યાં અધારામાં તે મીઠી વાંચવાને તેણીએ બહુ ધ્યાન કરી અને હુજતાં હુજતાં ફરી તેણીએ તે મીઠી જગવામાં યુધી.

તેણીએ ફરીથી એમીને હાંક મારી, પણ ફરી તેણીએ પ્રતીશબ્દ સાંભળ્યો.

“જોમી પાડી ધરે ગઈ હશે !” તેણીએ પેલા છોકરાને ધોરથી કહ્યું, “હવે આપણે ધર તરફ જઈએ, પણ કાર્ટસ લીધે પુલસે રસ્તેથી જઈશું.”

હવે એમી લીધે તેણીની ધારતી વધતી આવી. જોનની કોટ, તેમાંથી એમીની મીઠી, એ સર્વે લાં કંપી રીતે પડ્યું હશે તેના અધારામાં તેણી પડી, પણ ડોરથીને આનો કશો જવાબ માર્યો નહીં, પોડો વખત રહીને તેણે કાર્ટસ લીધે પુલ પાસે આવી લાગ્યા, અને લાં એક માલમેળ જેવો દેખાવ તેણીની નજરે પડ્યો. પુલની ઉપર કેટલાંએક માણસોના હાથમાં કાચી પાકેલાં દીસતાં ફતાં, અને વાંકા વળીને પેલી તોપાની નદીમાં તેણે બહુ આતુરતાથી કંઈ જોતા હતા.

ડોરથીએ તરતજ તેણીના બાપને જોલખ્યો, જે તીકી તીકીને પુલ હેઠે જોતો હતો, અને તેના ચેરપરપરી જળ્યાઈ હતું કે આ વેળા તેને બહુ દુઃખ વેલું પડતું હતું.

ડોરથી હવે હજપમી ચાલવા લાગી, તેણી પુલ તરફ દોડી, અને બ્યારે તેણીના પડોરીએએ તેણીને જોલખી, સારે તેણીએ માણસની બીડમાંથી જવાને તેણી મારે રસ્તો કંપો.

તેણી પોતાના બાપ પાસે જઈને બોલી “બાપાજી છે ?”

ડોરથીને બાપ તેણીની ઉપર ચેરસે ચડીને બોલ્યો, “શું થયું ?” તેણે મોટેથી બરાડ મારી, “હવે પુછ છે કે શું થયું ?” એ સર્વે કામ તાઈજ છે-તારા કડવા સુખનંદીન મારી દીકરીએ પોતાનો પ્રભુ આપ્યો. તેણે બને અંદર કુળી મથાં, પેલા છોકરાને અધધુપેસે કુસાએ બદાર બે મીઠી કાઢ્યો, અને તેના હાથમાં એમીનો અમ્મો હતો.

પોતાના બાપના આવ્યા યસ્સા બરવા અને દુઃખ ઉપજાવનારા મોસોથી ડોરથીની આંખે તમ્મર આવવા લાગ્યાં, અને તેણી એકદમ કી ગઈ.

અડધેએક કલાક પછી તેણી લડી, અને અજગ્યા નીચારે તેણીનાં જનમાં બચવા લાગ્યા. જો તેણીના બાપ જોનની મીઠી વાંચને તોજ તેને જાલમ પડતે કે એણે બેઠ જ્યાં સાથે કુળી મથાં ન હતાં, અને ડોરથીને કપકો આપવો નકામો હતો, પણ પછી ડોરથીએ પોતાના બાપને પુછ્યું કે, “બાપાજી, તમને એમી લીધે કેમ માલમ પડ્યું, તમે કેમ જાણ્યું કે તેણી કુળીજ ગઈ છે ? હુ-થેર જઈને જોઈ છું, કલાસ તેણી લાં હશે.”

મીંડ જોલાયન તેણીનાં મોં સાથે યસ્સાથી જોતો હતો, પણ બીચારી ડોરથી તેા ધારતીની મારી હુજતી હતી; એટલામાં તેણીની ધારતી પેલી સારા સ્વભાવની છોકરી સુસન

પોતાની શેઠાણી પાસે જઈને તેણીના બંને હાથે પોતાનામાં ઘર્ષ રડતી રડતી બેઠી.

“બાઈ સહાય, તેઓ ઘેર નથી,” પશુ ડોરેશીએ તેણીને વંધુ ન બોલવા માટે નીશાની કરી.

“જઈને જોજી છું,” ફરીથી તેણી બેઠી, અને જેમ વેહેણ જવાય તેમ તેણી વેહેણી ચાલવા લાગી, અને પાછળ બેથું ભારે તેણીને માથામાં પડ્યું કે જેક તેણીને ભેટા ઉભો હતો, અને ડોરેશીએ તેને બોલાવીને કહ્યું, “જેક મારી સાથે આવ્ય, પશુ મીસ એમી તોરે કંઈ બોલતો ના! અને જો તું એમ કરશે તો આડધો કાઢન (સવા રૂપીઓ) આપીશ.” આ સાંભળી જેકે માથું ઢીલવ્યું. આજે જે પેસા તેને બળ્યા હતા તે પરથી જેક સમજીને હતો કે ફક્ત એકજ રોજમાં તે એક પેસાદાર છોકરો બની ગયો હતો. આજે તેને નીચે પ્રમાણે પેસા બળ્યા હતા: જે સીફીંગ એમી પાસથી, અને આડધો કાઢન ડોરેશીએ આપેલો, અને આડધો બીજાને બેનની પાસેના હતા.

“એ તું શું જાગજાને લાઈ બળ છે?” તેના એક મીસે બેનને કોઠ ભેટાં પુછ્યું.

“તું તારું કામ કર!” જેક બહુ મનસ્વીમાં ઉત્તર વાળ્યો.

પછી તે ડોરેશીની પછાડે ખાલી ધરની રાંધણીમાં ગયો, અને ડોરેશીની કાકકુદીથી બેનને કોઠ તેણીને સ્વા-ધીન કરી, અને પોતાની કમરેસો આડધો કાઢન લીધો.

“અને હવે જેક, તે” અને વચન આપતું જેકેએ કે આ આજની વાત તારી બપોળને અથવા તારા બપોળે, અથવા કોઈને કહેવી નહીં. જો એ વાત તું કોઈને કહેશે અને જો બાપાજી બહુથી કે તે” આ વાત કહી, તો વધારે શરસે થઈને શું કરશે તે કહેવાઈ સાકાઈ નથી.

ફરીથી જેક પોતાનું માથું ઢીલવ્યું, “વાઈ હું કોઈને કહીશ નહીં.”

“હવે કાઢધો છોકરો યઈને ચાલોથી જા! હું તારો ઉપ-કાર કોઈ વેળા વીસરીશ નહીં.”

જેક બહુ આવીકથી ધર તરફ હાથે. જેવા તે ધર ગયો, તેણે જુઓ વીરો સર્વ વાત વીસરી જઈને, પોતાના પેસા ગળવા મંડી ગયો. તે ગયા બાદ ડોરેશીએ જુદું જુદું સાથે એક હાથ મારી. આ છોકરો પેલી ધરડી આંતરણી દીકરાનો દીકરો થતો હતો, અને જેકની પોતાની બેઠન મીસ લીધાને લાં પોતણે હતી.

ડોરેશી પોતાનાં મન સાથે વીચારવા લાગી કે, આ છો-કરો મુપ રહેશે અથવા આ દુઃખદાયક વાત બધે પા-ચાર્ડ જશે? હવે તેણી ઈચ્છવા લાગી કે તેણીની બેઠન દુખી મઈ નહીં દરો, અને હજી પશુ તેણીને બાપાજી પાછા ઘેર લાવશે! એવો વીચાર કરી તેણી માળપર દોડી ગઈ, અને લાં એમીના ઓરડામાં જઈને દીવો સળગાવીને લાં બીજાના આગળ આલસ વેળાને ગરમ જુદોસો બહાર કાઢી પોતાની બેઠનને પાછી મળવાની વાટ જોતી બેઠી, પશુ સર્વે ફેકડર:

તેણીને હવે બેઠેની અને નાશજી પેલા થવા લાગી. તેણી આમાં મોટાં ધરમાં એકથી હતી, કેમકે નદી આગળ સુસન પોતાની શેઠાણી મીસ એમીને નદી કીનારે લાવવાની વાટ જોતી હતી, અને સુસન શીવાય બીજાં ધરમાં માણસોનું એક મોટું ટાણું તે દેખાવ જોવાને અને દુઃખી મીઠું આશ્વાસનને મદદ કરવાને બેથું થયું હતું.

એકએક ડોરેશીને પેસા કોઠ અને તેનાં મનમાંથી સરી પડેલો પેસા કારડ ચાદ આવ્યો.

તેણીએ હેઠલા પાણીનું ફાણસ સળગાવ્યું, પોતાનાં મન-વાંમાંથી તે કાગળ જેમી કાઢ્યું, અને ચોડાજ વખતમાં તેણીને સર્વે દુઃખદાયક વાત માથામાં પડી ગઈ. તે જીવાન છોકરાએ તેણીની બેઠનને લખ્યું હતું કે તે મીસ લીધી સાથે પરણવાની હતો, અને હવેજ તેણીની ખાતી થઈ, કેમકે તેણે પોતાના હાથે આ ખબર લખી હતી. ડોરેશી શરસાથી વધારે લાચ બનીને ધુલવા મંડી ગઈ, અને જો તે વેળા બેન લાં હતો, તો ખરેખર તેને મારવા વગર ડોરેશી રહેતો નહીં. તેણીએ પેછું કાગળ હેઠે નાખી દીધું, અને પેસા કોઠ ઉપરથી બીજાં મનમાંમાં શું હતું, તે બેલા મંડી ગઈ. બીજાં મનમાંમાં પાંચ પાઉન્ડ, અને જે કાગળની કાપલી જે એમીએ પોતાની નોટ છુકમાંથી ફાડી હતી, તે હતી.

જેવા તેણીએ પોતાની બેઠનના અક્ષર આકાશમાં, કે તર-તર બહુ આતુરતાથી પેલી જે કારડની કાપલી લાંબી, અને વાંચતીજ તેણીની સર્વે આશાઓ દુખમાં મળી, કેમકે વાં-ચનારે જાણ્યું છે તેમ, તેમાં પેસા ઉપથી વખતના જે બોલો હતો.

પ્રકરણ ૧૫મું.

પરોપકારી ‘બેન’ કુટુંબની ધખાણ.

જ્યારે પેસા કારડર બેનનાં છુપડાંમાં દાખલ થયો, ભારે તેણે બેનને બેસક દીધો. આસપાસનાં બધાં માણસોને ખ-સાડીને કારડર મોરડેને એકદમ ઉપાય અજમાવ્યા. તે કારડર એક જોયો, દુઃખદાર, અને ધરડા સમજતાવાતો અદરજ હતો. આ ઉપરથી તેને ચોડાજ વખતમાં સુદી આવી. બેને પોતાની આંખો જાંબડી હાથ પાંચ લાંબા કંથો, અને પછી કંઈ માંગતો હોય તેમ હાથ લાંબા કરી લેવા ગયો, અને મોટથી આ નીચલા સપ્ટો બોલ્યો: “એમી! એમી!”

જે સ્ત્રીઓ અને પુરુષો આગળ હતાં, તેઓ એક બીજાનાં મોં સાથું બેલા લાગ્યાં, અને કારડર મોરડેને પશુ બહુ આ-ચરતીથી મીઠું મોં મોં સાથું બેથું.

હજી તે બસખર સુદીમાં આવ્યો નહોતો અને વીચારતો હતો કે કમચા પશુ તે પાણીમાંજ છે, અને હાથ લાંબા કરી તે કમનસીબ એકરીને બચાવવા પ્રયત્ન કરતો હતો.

હવે તેને દીસાસે આપવાને કારડરે પ્રયત્ન કર્યો; તેને હાથ પોતાનામાં લીધો, અને બહુ બારીકથી તપાસવા લાગ્યો. પછી તેણે બેથું કે તેનું માથું આડધાનું હતું.

ખીજી પથે ડાકટર મીઠાં જોતો હાથ પકડી તેને કુપ-
ડાની બહાર કઢી કહેવા લઈ ગયો.

“તેનાં માથાને બહુજ ઈજા થઈ છે.” ડાકટર બેઠ્યો, “તે-
નું મગજ બહુ નેરયી આફડાયું છે, અને કાઈખી તદખીરે
તેને ઘેર લઈ જવો જોઈએ. મીઠાં મે, તમે એ વીધે જોની
માતાને ખજાર આપી શકશો?”

વાઈ ડાકટર સાહેબ, હું જાણીશું, અને બનતી મેહેનતે હું
વેહેરો પાછો ફરીશ.”

“તેને ઘર લઈ જવા માસે તમે તમારી સાથે ગાડી લે-
તા આવજો.” એમ બોલી ડાકટર પાછો યુવકાંમાં દરદીને
તપાસવા ગયો, અને મીઠાં મે મીસીસ રીડસને ખજાર આપ-
વાને ગયો.

આ વેળા જોનેને બહુ મોડું થયું હતું, તેની મા અને
મીસ લીલી વાટ જોતાં હતાં, તેડસામાં એક ચાકરે આવીને
તેઓને કહ્યું કે મીઠાં મે ન્યુયોર્કે તેઓને મળવા માંગતા હતા.
આ સાંભળી તેઓ બંને ચોક્યાં.

“હું તેને જમને પોતે મળું છું,” તેણી બોલી, “જોનસન,
(ચાકરનું નામ) તેવજી ક્યાં છે?”

“તેવજી દીવાનખાનામાં છે,” અને લાં મીસીસ રીડસ ત-
રતજ નજી પુગી.

મીઠાં મે પોતાના હાથ લાં રાખેલી એક શીમડીપર સેક્રો હાથે,
એવામાં મીસીસ રીડસના રેશમી ટ્રેસનો આવજાર સાંભળતાંજ
તે ક્યાં જોને તેણીને નખીને સલામ કરી શેઠડેઠ માટે હા-
થ લખાવ્યો.

“હું તમને કઈ દુઃખ વાર્યો સંકેસો કહેવા આવ્યો છું,”
મીઠાં મેએ કહ્યું.

“કીસ નદી આગળ કઈ અકસ્માત બન્યો છે.”

આ સાંભળતાંજ તેણી શીકી પડી ગઇ, અને પાસેની એક
પુરસીપર ડેખત આધને બેસી ગઈ. “શું મારો દીકરો અંદર
પડી ગયો છે?”

“હા! બાધ સાહેબ, તે કાણ બંજો કેમ નદીમાં પડી
ગયો, પણ મારો કુતો જોન-એક હુશીયાર પ્રાણીએ તેને વખ-
તસર બહાર કાઢીને જીવ બચાવ્યો છે. પણ બાઈ સાહેબ,
તમે એટલાં બધાં દળતાઓ ના, તે હમણા તો ફીક છે, તેને
જોનસનનાં ગુપડામાં રાખ્યો છે, અને ડાકટરને હજોએ
બોલાવ્યો હતો, અને તેઓએજ-અને અહીં મોકલ્યો છે, પણ
બહુ ખરાબ એટલા માટે કે તેનું માથું આફડાયું છે.”

“શું માથું આફડાયું છે?” મીસીસ રીડસ એનાં મો સાથે
જોતાં બહુ ધારતીથી બોલી. “તમે મને જાણતાં તો નથી? શું
એથી ખરાબ તો કઈ થીના બની નથી?”

“જો તમે એમ કહેવા માંગતાં હોવો, તો તે જીવતા છે”
મીઠાં મે બોલ્યો, “પણ હું એમ માઈ છું કે તેનું માથું કારતલ
હીસ પુસ સાથે આફડાયું હશે, કેમકે જમને મે અને મીઠાં
જોખાએ મીઠાં જોનેને જોવા લાગે તેઓ કારતલ હીસના
પુસ હેઠે હતા, અને—”

“શું મીઠાં જોખાએ તેને બચાવ્યો?”

“એમ નહીં, મીઠાં જોખાએ મારી સાથે હતો, અને મે
જેવું કે જોન પાણીમાં તરતા હતા, અને આ મારી કંપના
ખરીજ પડી.

“પણ લાગે તે જીવતા તો છે કે નહીં?” આ બોલતાં
મીસીસ રીડસની આંખમાંથી આંસુની ધાર વહી ચાલી, અને
ખીજે એક પથ શબ્દ બોલ્યા શીવાય તેણીએ દીવાનખાનું
છોડ્યું, અને જ્યાં લીલી હતી લાં ગઇ, જેણી શીકી, અને
બહુ દુઃખ સાથે એક પુણમાં ઉભી રહી સમજું સાંભળતી હતી.
“લીલી! લીલી!” મીસીસ રીડસ પોતાના બંને હાથ
તેણીના મળે વડાજતાં બોલી, “તે કદયું તેમજ-તે કદયું
તેમજ જોન વીધે છે, પણ તે જીવતા છે.”

“આ બોલો સાંભળી લીલી ચારખી બેમાન જેવી બનીને
ધુજવા લાગી.

“તેને નદીમાંથી કાઢ્યો છે—ચાકરમાને નદીમાં પડી ગયો
હતો.” મીસીસ રીડસે કહ્યું, “અને કારતલ હીસ પુસ સાથે
તેનું માથું આફડાયું છે.”

“શું માથું કારતલ હીસ સાથે આફડાયું છે?” લીલીએ
બહુ દુઃખ સાથે પુછ્યું.

“હા વાહલી! પણ એટલી બધી ધારતી ના ખા!-તેને
ધારતી જેવું ક્યું થયું નથી.” અને ફરીથી મીસીસ રીડસે
લીલીને એક ચીઘી લીધી, જ્યારે બંનેની આંખમાંથી આંસુ-
ઓ વહી જતાં હતાં. “આ લીલી, આવ મારી સાથે, અને
જોન વીધે મીઠાં મેને પુછ,” એમ કહી મીસીસ રીડસ લીલી-
નો હાથ પકડી તેણીને દીવાનખાનામાં લાવી. મીઠાં મે લીલીને
બહુજ મનેહર રીતે નમ્યો, અને લીલીએ પોતાનો પુજોતો
હાથ શેઠડેઠ માટે લખાવ્યો.

“ખાનું, હું કઈ સારી ખજાર આપવા આવ્યો નથી, એમ
તમને મીસીસ રીડસે કહ્યું તો હશે, પણ તમારાં સારાં ભાષણે
કઈ માડું બન્યું નથી. હું હમણા મીસીસ રીડસની પાસ
મારા કુતરાની મજાજી કરેતો હતો. મીસ મોખસ, તમેએ જોને
આજ બહુ વખત જોયો હશે? પણ બહુ ખુશીની વાત એ
છે કે એણે મીઠાં જોન રીડસનો જીવ બચાવ્યો છે, અને તે
હમણા બહાર બેઠો છે. જો તમે બહાર જઈ જોવું માથું
પસવારશો તો એ બહુજ ખુશી પશે, કેમકે તે બહુ સમ-
જી કુતો છે, અને સર્વે સમજે છે.” એમ બોલી મીઠાં મે
હસી પડ્યો.

“હા! મે-મે-જોનેને જોયો છે,” તેણી બોલી, “શું તેણે
મીઠાં જોનેનો જીવ બચાવ્યો?”

“હા, કદત તેણેજ બચાવ્યો, અને તે જો નહીં હતો તો
કાણ બંજો શું થતે-પણ બાઈસાહેબ!” એમ બોલતાં તે મી-
સીસ રીડસ તરફ ફરી, “ડાકટરે મીઠાં જોનેને જમની ઘર
લાવવાને મને લાલાગણુ કરી છે, અને મારે એક ગાડી મીઠાં
જોખાએ-અને કુપડી આગળ લઈ જવી જોઈએ. હું થોડાજ
વખતમાં મીઠાં જોનેને લઈ આવું છું.”

લીલીએ બહુ કમલીને કહ્યું, "મીસીસ રીડન, હમો બને નહુ જઈએ?"

મીડે જોયે મીસીસ રીડન તરફ જોઈને લીલીને નહીં મોઢવાને ઈસારત કરી.

"મારી વાલાથી, હું ધારું છું કે હું નહીં જાય તો વધારે સાડું!" તેણી બોલી, "મીડે મેં પર મારો પુરતો બંધેલો છે, અને તે માટે હું એમની બહુજ આભારી છું." એમ કહી તેણીએ પોતાનો ખુણસરત હાથ તેના હાથમાં સેકેન્ડ માટે આપ્યો, જે તેણે બહુ માન સહીત લીધો. આ પ્રમાણે મોડવણ થઈ. માડી માટે વરદી આપી, અને મીડે જેને ને વરડનું નોર્થનું હતું, તે લીલીએ આપ્યું, અને લીલી ઉધારે મારે પેશા કુચને શાળાથી આપવા ગઈ, જે પોતાની પાસે પોરું એક હાડકું બહુ ખુશીથી આવતો બેઠો હતો. લીલી ગાંઠા વળો, અને તેનાં સુંદર કપાળ પર એક સુગંધી લીધી. પછી પેશા કુચાએ તેણીનાં મોં સામે બહુ વાદાવથી નોંધ્યું. બેન પોતાનું હાડકું લીસરી ગયો. તેણે જાણ્યું કે લીલી હમણા ઉદાસ હતી, અને તેણીને મળદ આપવાને માટે પોતાથી બનવું કહ્યું.

તે તેણીની પાસે ગયો, તેણીના હાથ ચારવા, અને પોતાનું માથું તેણીના ડૂસપર મુક્યું. તે મુક્યું પ્રાણી મોહોરથી બોલી તેણીને દીકસો દહ શક્યું નહીં, તોપણ તેની રીત-ભાતપરથી એમજ જાણતું હતું, કે તે લીલીને દીન આપતો હતો. લીલી તેને માટે થોડું આપતું લાવવાને સંપૂર્ણમાં ગઈ, અને બેને પેઠ બસીને ખાડું. મોટલામાં માડી મીડે જેને લઈ જવા બોડી થી હતી તેનાં મોંએ મેલે, ને બેન તેની પછવાડે દોડતો ગયો.

[સંપૂર્ણ છે.]

ચુલ્લાઈ પુરોડો જુનવાડા.

હાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૬૬.

યઝ અને તેનો ઉપયોગ.

પણે જાડનાં યઝના આકાર અથવા તેના અંદરના બાંધા ઉપરથી તેના ભાગ કરી શક્યે છીએ. યણું ખરાં જોડોમાં યઝ ઉભાં હોય છે, અને તેની ઉપર પાનમાં તથા ડુંબા આસપાસ એવી રીતે ઉગે છે કે તેથી તેઓની ઉપર પુરતી રોશણી ને દવા આવી શકે છે. કેમકે દવા અને રોશણી ઉપર જાડનાં કણોનો મોટો આધાર રહે છે. બીજાં

કેટલાંક જાડનાં યઝ જમીનની ઉપર લાંબાં યઝને પટેલાં હોય છે. કેટલાંક જેમ જેમ તેમ આસપાસ વીટળાયા કરે છે; તેમને વેળા કહે છે.

કેટલાંક વેળાઓ ઉપર યઝ છે; આવા વેળાઓ કોઈ ચીજની ઉપર વીટળાઈને હોયે યઝ છે, કોઈ જાતના આવા વેળા ઝાળીથી જમણી તે કોઈ જાતના જમણીથી ઝાળી આજી વીટળાય છે, પણ એકજ જાતનાની વળાણુ હમેશા એકજ રીતની હોય છે. ઉપર યઝતા વેળાને પાતળી નાજીક દોરીઓ કુટે છે અને કસાંની ઉપર વીટળી વીટળીને તે ઉપર યઝે છે. વળી કેટલાંક આવી રીતે જીણુ દોરા જેવાં મુલ્યાંઓ યઝ તે વડે તે કોઈ ચીજની આસપાસ વીટળાય છે. કોઈ જાડનાં રોપાઓની એ પાતળી જીણી દોરીઓને છેડે બચ્ચાંની દુધ પીવાની ગોતરીના જેવા પોહોલો ભાગ યઝ જાય છે, અને પછી તે ભાગ દીવાજ ઉપર વળગી જાય છે. વળી કેટલાંક જાડમાં યઝ જમીનની અંદર રહે છે; આવાં યઝની નાની નાની ઝાંખળાઓ ઉપર હવામાં આવે છે. પટેલાં જાડ એજ રીતનું છે. પટેલાં જાડનાં યઝના કેટલાંક ભાગ જમીનની અંદર રહે છે, અને તેમાંથી કુટેલી ઝાંખળાઓ અને મુલ્યાંઓના છેડા ઉપર પટેલા યાંએ છે. એ પટેલાં જાડ જમીન ઉપર આપણને એક કુટ જીયું દેખાએ તો તેના કેટલાંક ભાગ જમીનની અંદર દટાએલો રહે છે, અને તે જામની ઉપર ઝાંખળાઓ કુટે છે, અને તેની ઉપર મુલ્યાંઓ તથા પટેલા યાંએ છે. પટેલાનાં જાડ મોસમ પુરી થયા પછી તમામ મરી જાય છે, પણ તેની અંદરના મોંડ એમના એજ રહે છે, અને તેમાંથી વરસે પાણું મોસમપર નવું જાડ થાય છે. પટેલામાં ખાડા ખાડા દેખાય છે તે જગ્યાએ કળીઓ થયેલી હોય છે, અને તેમાંથી જાડ ઉગે છે ત્યારે પટેલાનાં તમામ માવાદર ભાગ તેના ખોરાક તરીકે કામ લાગે છે.

બીજાં બી કેટલીક જાતનાં યઝ હોય છે, અને સાધારણ લોકો તેને મુલ્યાં હોય એજ સમજે છે; જેમકે કાંદા. તે ખરેખર કળીઓ છે ને આસપાસ પટેલી દંકામણી હોય છે. તેઓ જમીનની અંદર ઉગે છે. બીજાં સુરણ જેવાં હોય છે.

પેહિળો થતાં વર્ગનાં મોટાં તેમજ નાનાં જાડમાં woody tissues વચ્ચે ભાગમાંના cellular tissues ને જે ગર થાય છે તેની આસપાસ વીટળાયેલાં છે, ને પછી તે પાર્જા જાડની જાળથી દંકામણાં છે. પહેલે વરસે નાના છેડા અને મોટાં જાડની ઉપવાની રીત એકસરખીજ હોય છે, પણ બીજે વરસે જાડમાં થયાં વરસમાં જે woody tissues થી થયેલું લાકું હોય છે તેની અને જાળની વચ્ચે બીજું નવું પડ થાય છે, અને એ પ્રમાણે દર વરસે તેમાં નવાં નવાં પડ વધતાં જાય છે. એ વર્ગનાં જાડનાં પડ ઉપરથી તે કેટલાં વરસનું છે તે કહી શકાય છે, કેમકે દર વરસે તેમાં એક એક પડ વધતું જાય છે. આ ઉપરથી કંઈ એવું નહીં ધારતું કે આ સંધ્યાં પડ તમામ woody tissues નાં જ નહીં એક પડ વચ્ચે ગરમણી તે છાત મુખી cellular tissues ના પાનવા પડમાં આડા અથવા લંબા પડા હોય છે. ને જાડને આકું કાપે તો તેની અંદર એ

(cellular tissues ના) પરડા નેહ્યું કે રોશબીનાં કાર-
ણની માફક છેક અંધ ભાગથી છાજી સુધી લ'ગાયલા રેખા
છે. આકાનાં લાકડાને પાલીમ કાઢ્યા પછી તે ને સુદર લાગે
છે તેના બધા આધાર આની ઉપર રહે છે.

એ વર્ગનાં ઝાડની છાજની બે પડ હોય છે. બાહેરનું પડ
cellular tissues નું થયલું છે. ફેટલાંક ઝાડમાં એ
tissues ઘણું જડાં થાય છે. છાજનું અંદરનું પડ woody
tissues નું થયલું છે, અને તેમાં વચ્ચે વચ્ચે cellular
tissues ચુમવાઈ ગયાં હોય છે. આ પડ ધણું મીઠ
હોય છે, અને કપડાં વણવાનાં કારખાનાઓમાં તે કેમ વપ-
રાય છે તે આપણે હવે પછી નેહ્યું. સજી એ સજીનાં ઝા-
ડની છાજનું અંદરનું પડ છે. પછી હવે લાકડાનાં એ પડ
શાનાં ને કેમ થાય છે? ને આપણે એક કુમળાં ઝાડની
એક ડાંખળી જાપરથી છાલ જો'એને કાઢ્યે તો તે છાજ અને
અંદરનાં લાકડાંની વચ્ચે મીઠાણું સુદર નેવે પદાર્થ ન-
હોય. આ વસ્તુમાંથી cells થાય છે, અને પહેલાં તે ન-
રમ પડનાં હોય છે ને પછી ધીમે ધીમે અંદરના ભાગમાંની
કંઠણુ મીઠાણી કંઠણુ થતાં નવ્ય છે. આ પ્રમાણે ને લાક-
ડાંનું નવું પડ થાય છે તે પહેલાં પડ કરતાં વધારે ખુશ્ત
રંગનું ને નરમ હોય છે.

પાતળાં ને સીધાં ઉગનાં વર્ગનાં ઝાડ cellular tissues
નાં થાય છે, અને તેમાં વચ્ચે વચ્ચે શાખા શાખાવાળા
લાકડાંના ભાગ શાખાનાં બંડલની માફક લાંબા ને લાંબા
થાય છે, ને તેથી જો તે ઝાડનાં યડને ઉછું કાપે તો તેમાં
પણ ને લાંબાં લાંબાં એવાં બંડલા જણાય છે, ને જે આજુ
કાપે તો બંડલા મીઠાં મીઠાં મીઠાં જેવાં માલમ પડે છે.
જેમ જેમ ઝાડ મોટું થતું જાય છે, તેમ તેમ તેમાં દર
વરસે એ શાખાવાળા ભાગ ઉમેરાતાં જતાં હોવાથી તેમાં
લાકડું વધે છે.

એ વર્ગનાં ઝાડને ડાંખળી કડાચન થાય છે, પણ તે
ઉમાંગ વધતાં જાય છે. એ વર્ગનાં ઝાડ ઘણાંખરાં ગરમ
દેશમાં જ છે. નાળીએરી, ખજુરી, તાડ વીગેરે એ જા-
તનાં છે. અનાજનાં ઘઉં, ચોખા, બાજરી, જવ વીગેરે પણ
એજ વર્ગનાં ગણાય છે.

બીજી જાતનાં ફરનાં ઝાડ છે. એની રોચ પર પાતરાંના
જુગખા ને જુગખા થાય છે, અને એ પાતરાંના નીચલા
ભાગમાંથી (એટલે યડના ઉપલા ભાગમાંથી) ઝાડ વધતું
જાય છે. એ જાતનાં ઝાડમાંના woody tissues ની જો-
ઈવણી એવી રીતની છે કે તેથી યડની બાહેરની બાજુ પર
જોય ચકરડાં થાય છે.

ઝાડીએ અને આરસીના કાંઠા સાફ કરવાની રીત-
નામુદે એક શેર ઉઠાં પાછળમાં એક ચમચો ભરી કેરોસીન તેલ
આપણે, પછી એક ચાખળીના કડકાને તે પાછળમાં બોલી કાચપર
ધસડાવો; ક્રમત પાછળથી કાચ સાફ કરતાં જેટલો વખત લાગશે
તે કરતાં વધારા વખતમાં કપલી રીતે સાફ પડે; પછી સુકાં ચામ-
ડાના કડકાએ ધસડાવે હજી.

દરેક ઊંઠકરીએ કેવી રીતે પોતાનાં મગજને વાપરવું નેહ્યું ?

દરેકની ધિર વિદ્યા "ના વખણવાલા
કવી પેલીએ પોતાની કળવણી પુરી
કરવા માટે ઘર છોડ્યું" આરે તેનો
ખીતા એક મિત્ર આગળ બેઠો. "મા-
રા દીકરા હવે કોલેજમાં ગયો છે, તે
એક મોટા પુરુષ નીપડો-ખરેખર ધ-
ણો મોટા-મારી ખાતરી છે, કારણકે
મારી આજી જીંદગીમાં એના નેહ્યું
સાફ મગજ ને કાઢવું નેહ્યું નથી."

આવાં સાફ મગજથી પાંછલી જીંદગીમાં તે તેના ધર્મની
ખરેખરી રોચા જાનવી શકે, અને સમ્યાઈ શોધી કાઢ-
નાર તરીકે તે વખતના તેના બીજા કોષપણ સાથીએ
કરતાં વધારે વખણાઈ ગયો.

હવે ઊંઠકરીએ, ને આપણું મગજ સાફ હોય-પછી તે
ખુદરતી રીતે કે મેદનત કરીને બનાવવાથી-તે જો પેલી
તેનાં મ'ગજમાં ઉઘોયી થઈ પડશે હતા તે તેમ આપણે આ-
પણાં મ'ગજમાં ઘઈ પડશે, અને તેની માફક જ્યાં પણ
જઈએ ત્યાં અજવાળું પાંચરવાનું માન મેલવે.

પેલીની માફક દરેક વીચારને છેડો સમ્યાઈની શોધમાં
આવેલો નેહ્યું. આપણે ભગતી દરેક મીનમાંથી સમ્યાઈ
શોધવી-એજ મેલવવાની આપણે યત્ન કરવી નેહ્યું.

જેઓ નાદાન હોય છે, તેઓને ઘણી ઓળે અજબતાં વિ-
શ્વાસપર લેવી પડે છે, પણ આપણે મોઢાં થયા પછી આપણી
ફરજ છે કે દરેક મીન માટે બરાબર વીચાર કરવાની પ્ર-
યત્ન કરવી, આપણી સમજ શક્તિને લીજણ બનાવવી, કે
જેથી ખરી ખીના જુલે જુલે નેહ્યું શકાય, અને તેની
લાયકાત માટે ઝડપથી અને બરાબર મત આપી શકાય.
આવી રીતે બરાબર બનાવેલા મગજનો સંજો ઘણાં જો-
ખાળમાં કામકાજમાં બરાબર ચાલવાને આપણને શક્તિ
વાન બનાવે છે, અને રોજની જીંદગીમાં ઘણાં સારાં કામ-
કાજમાં પણ તેટલોજ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

હુનિયાની મુશકેળ મીજામાંની એક એ છે કે, બરાબર
મત બાંધવું; બીજા બોસોમાં જોલે તો, કોઈની તકરારમાં
પડેલી બાજત વીશેની સમ્યાઈ સોધી કઢાડવી. દરેક સ-
વાલની એ બાજુ હોય છે, અને કોઈ વેળાએ ક્રમત એજ
નહી પણ કમન બાજુ હોય છે, અને દરેક માટે કોઈ વ-
જનદાર કહેવાનું હોય છે.

વળી કોઈ કોઈ વાર એવું બને છે કે, તે બાળત વીરો દરેક બાળુએથી ભેવા છતાં તેમાં કંઈ શક રહે છે અને તેવી વેળાએ હાપણુબંધો રસ્તો એજ છે કે, ખત આપવામાં પીલ નાંખવી. એક પ્રમાણિક મગજ એક બાળત પર શકનો ઊંચો હોય તેને ચોક્કસ અને સાચી તરીકે કદીથી ભટ્ટેર કરશે નહીં.

સચ્ચાઈ વીરો આરકમીશપ વેટલીનાં લખાણો પરથી યોગ્ય કહેવતરથી વાક્યો અંતરે ટીકે છીએ, જે પ્ધાન પર દસાવવા માટે ધણુ હાથેગી થઈ પડશે:—

“સચ્ચાઈ શું છે? એક સવાલ છે, જેની આગળ બીજા બધા સવાલો મુલતવી રાખવા જોઈએ.”

“સચ્ચાઈની બાળુ સીવાય બીજી કોઈ પણ બાળુ સલામત નથી.”

“બધાં લોકો ધુએ છે કે તેઓની બાળુએ સચ્ચાઈ હોય, પણ યોગ્ય સચ્ચાઈની બાળુએ રહેવાને ઈચ્છે છે.”

સચ્ચાઈ આપણે મગજની બીનસાધકતા કરતાં તે માટે બેદરકાર રહેવાથી વધારે ખોટી છે છીએ.

ધર્મની સચ્ચાઈ શોધી એ સૌથી ઉમદા કામ છે, અને કોઈ ધંધુ માણસ ભલેતે માટે તે નીકી અપભ્રંત કામ છે.

સચ્ચાઈના એક શુભ જો છે કે તકરાર કરવી.

શક રાખવા વીરોનો અભાવ-નુકસાને પીકમાં રાખવાનો અણગમો, અને બારીકાથી તપાસ કરવાની આગસાઈ માણસ ભલેતે મોટા ભાગને, જુદી જુદી બાળતેપર જાણીથી ટેડાવ કરી દેવાને લક્ષ્યવાળું છે, કે જે બાળતોમાંની એકની પણ તેઓ પુખ્ત તપાસ કરતાં નથી.”

“સચ્ચાઈ શું છે, એ સવાલ જો પેદલી જગાએ પુછવાને બદલે બીજી જગાએ પુછવામાં આવે તો તેનો જવાબ જુદોજ મળે.”

બધી ભુલો કોઈપણ ભલેતે સચ્ચાઈની પડોશમાંથીજ નીકલે છે; તેઓ તેની આસપાસ ઉગે છે, અને તેની નજીકમાં હોવાથીજ ધણું ખરું તેઓને જોર પણ મળે છે.”

ઉપરનાં હાપણુ બરમાં વાક્યોપર પ્ધાન પુગાડવાથી તે આપણને ધણીએક મુશ્કેલીની ટેકડીપરથી સલામત લઈ જશે, અને ધણીએક ભુલોમાં પડતાં અટકાવશે. કદાચ તે બીજી કોઈપણ રીતે આપણને સુખ મળી શકે તે કરતાં વધારે સુખ આપણા માટે લાવશે. લોડ એકન કહે છે કે “કીનારાપર ઉભા રહી વાહાણોને દરખાપર ઉછળતાં જોવાની મનહ લાગે છે; એક કાંદવાની બારીએ ઉભા રહી નીચે યતી લગાડ જોવાની મનહ લાગે છે; પણ સચ્ચાઈની લાલકારક જમીન, એક ટેકડી કે જ્યાં કોઈની હકુમત ચાલતી નથી, અને જ્યાંની હવા હમેશાં નીરમળ અને ચોંત હોય છે ત્યાં ઉભી રહી નીચેની ખાંડીમાંનું ભટકવાનું, ભુલો, ધુમસ અને તોફાન જોવાના જેવી મનહ બીજી કોઈપણ નથી. આ દે-ખાપર હમેશાં આપણે દયાથી જોઈએ છીએ, નહીં કે સુખાનથી.”

આપણને બરાબર વીચાર કરતાં અટકાવવાને ધણું દુશ્મનો આપણી સાદ જોતાં હોય છે. આમાંનાં કેટલાકો આપણી પોતાનીજ બહારની બાળુએ હોય છે, કે જેમ હોવાથી આપણે ખરું કરીએ છીએ યા ખોટું તે પ્ધાનમાં લીધા વગર વીચાર કરવી મુશ્કેલ છે. પણ મુખ્ય દુશ્મનો આપણાં પોતાનાં દીલમાં રહે છે અને તે આપણા પોતાના ખરા ખવાસ અને વેલોમાં મળી આવે છે.

જો આપણાં મગજને તનદોરોત અને બરાબર રીતે કામ કરી શકે તેવું સખનું હોય તો આપણા મીનશને કાનુમાં રાખવાની ધણી જરૂર છે. તોફાની દરખામાં સંતોષકારક અને સમવડભરી મગજની મુસાફરીઓ થતી નથી.

બ્યારે એક જણુ શુરો યહું હોય છે ત્યારે હાપણુબંધો વીચાર કરી શકે છે? તેમ બનવુંજ મુશ્કેલ છે, તે વેળાએ તેનું મગજ તાપની કુખમાં હોય છે, અને એવા જુદાસાની અસર તણે હોય છે કે જેને એક કવી નીચલી લીટીઓમાં દરસાવે છે:

“એક જુરસો જેનો તોફાની અપારો દીલમાં રોપેલી દરેક નેપાને ઉમેડી નાંખે છે, અને મગજર શીલસૂચિના નાશ કરે છે.”

અદેખાઈ અને અંતસ તેટલીજ નાશકારક છે, તેજ પ્રમાણે સુખાન પણ છે; મુખ્ય કરીને પોતાની દુશીખારી વીરોનું સુખાન. ધારતી અને ચીંતા પણ તેટલીજ ખરાબ છે, જેની અસર તણે વિચાર શક્તિ આગળ વધી શકતી નથી. જેનું મગજ તનદોરોત હશે તે સર યોમસ બારનાઈની માફક કહેશે, “મનની ચીંતાને હું નાશકારક પાપ તરીકે ગણીશ, અને ટેકાવ કરીશ કે જુરીને કંગાલ બનવું નહીં.”

સુખી અને સંતોષી રહેવું એ સખળાં મગજને લગતાં કામ માટે સારી નીશાની છે. કહેવત છે કે ખુશીમયું “દીલ એસડની ગરજ સારે છે,” તે જેમ શરીરને તેમજ મનને લાગુ પડે છે. જ્યાં ખુશાલી હોય છે ત્યાં અદેખાઈ, મારા-મારી અને કંકાસ હોતો નથી.

તપાસ કીધા વીના આગળથી બાંધી દીધેલો ખોટો વીચાર એ ખરી વીચાર શકતીના એક બીજે મોટો દુશ્મન છે. આ બાળત વીરો કહકર વોલસના યોગ્યક હાપણુબંધો બોલો અંગે ટાંકીશું:—

તમારેથી જુદા વીચારો ધરાવનારાંથી ખીલતાં ના અથવા તેઓ સાથે ચીરણતાં ના. કેટલાંક લોકો પોતાનાં ખરાપણાં માટે એટલી તો ખાતરી રાખે છે કે તેઓ પોતા ચીવાય બીનતા વીચારો સંખળતાં પણ નથી. અક્ષરવાલી દુનિયામાં તેઓ પોતા માટે એક નાનો પ્રાંત જુદો કહાડે છે, જેટલા ભાગપરજ તેઓ ધારે છે કે રાશની પ્રકાર છે, જ્યારે બાકીનો બધો ભાગ અધારમાં રહે છે. તેઓ ચીવાના મહાસાગરમાં હીમતથી બહાર પડતા નથી, અથવા તો બીજાં મગજનાં બંડોળની તપાસ કરતાં નથી કે જે નકર અને હોપોથી અને કદાચ પોતા કરતાં વધારે કીમતી ખમનો ધરાવે છે. માણસોને એમ ધારવા દેતાં

ના, કે ચોક્કસ સમ્યાઈ ફક્ત તેઓનાં મગજમાં અને જે વીદ્યાનો તેઓએ અભ્યાસ કર્યો છે તેમાં જ સમાવશી છે.

સમ્યાઈ જ્યાંથી મળે ત્યાં તે શોધાવે, પછી તમારા દોસ્તોમાં હોય કે દુશ્મનોમાં, મુધરેલા દેશમાં હોય કે જંગલી દેશમાં. કુલ જ્યાંથી હોય તે તે સુદર પ્રજ્વળ મણાવ, તેના કંઠા કાઢી નાખવે, અને ગોસાથ રાખવે.

સઘળાં અક્ષરવાણાં લોકો નેમ કરે છે, તેઓની ફક્ત એક જ નેમ તે સામ્યા વીચારો છે; કોઈથી વીચાર ફક્ત તેઓના પોતાના હોવાથી જ તેઓ તેને વચગી રહેતાં નથી. એક વેલાએ સર આધસાક ન્યુતનને તેના દોસ્તે કહ્યું કે એક ફ્રેન્ચ શીરમચુક સર ન્યુતનનાં કેટલાંક ખતો ખસતો થતો ન હતો.

“માતરીથી માનવે કે તેના વીચારો પર હું ધણી જ અળથથી ધ્યાન આપીશ.” ન્યુતને જવાબ દીધો.

હાકરીઓ, જેમ બ્રહ્મા વીચારો કરવાનું જરૂરનું છે તેમ બની રીતમાન વાપરવાની પણ જરૂરની છે. આપણા બોલો નરમાસભર્યા હોવા જોઈએ, અને નહીં કે આપણે જાણે કેટલાં અગતનાં માણસ અને ભુલ વીનાનાં વીચાર કરનારાં હોઈએ તેમ. આપણુ ધણીએ કેટલાંક લોકોને જોઈએ છે, જેઓ એવા તો કમથી વાતો કરે છે કે જાણે સામાં માણસ સાથે દગણુ મરાઈ પડે. હવે જેઓ સારી રીતે ઉપદેશો અને સાધારણુ અક્ષર ધરાવનારાં હોય તેઓ માટે આ ધણું વાંધાભર્યું છે. સ્ત્રીના નેક શુણ્ણાં નરમાસપણું પણ એક શુણ્ણુ હોવા જોઈએ.

શાંત અને અક્ષરવાળાં મગજે બીજાઓનાં મનો સાંભળે છે, અને કોણનાં ખરાં છે તે તકશર કરી શોધી કાઢે છે.

જેટલું સામાં માણસોને માન આપે તેટલું તેઓના વીચારોને આપવે. વીચાર કરવાનો અને સમ્યાઈ શોધી કાઢવાનો તેઓને તમારા જેટલો જ હક છે. ગોમેથી કહે છે કે “કોઈની માણસ ખરેખરી રીતે બીજાને સમજાવતો નથી, અને કોઈથી જે માણસો પર એક જ ભતના બોલોથી એક જ ભતની અસર થતી નથી.”

ખુશી રહેજો. આ આખાં લખાણમાંથી બીજું કંઈ નહીં તો ફક્ત એટલું જ તમને યાદ રહેશે તો તમારું વંચિતું ફાકટમાં જશે નહીં. આ જે બોલો કેટલી બધી ખરાબ લાગણી, કંગાળત્વપણું અને પીક પાછળની અજોષમાંથી આપણને બચાવે છે.

જવલી બાળત વીશે ચોલા દીવસની વાત પર વાત કરતાં મારી એક મીત્ર બોલી, “દરેક જણને જે કંઈ કહેવાનું હોય છે તે હું સાંભળું છું, પણ હમેશાં હૈલે મારા જ વીચારોને વળગી રહું છું.” તેણી જે આમ બોલી હતે તો વધારે શક્તિ કહેવાતે કે “હું સાંભળું છું, અને વીચાર કરું છું” અને જે જરૂર હોય તો મારા પોતાના વીચારો ફેરવું છું.” આપણને હમેશાં બીજાઓનાં સાંભળવા તમાર રહેવું જોઈએ, બીજા કંઈ વીચારથી નહીં તો એટલા વીચારથી

કે, આપણાં દોસ્તો તે બાળત વીશે વધારે જાણતાં હશે અને તે વીશે વીચાર કરવાને તેઓ પાસે વધારે કારણો હશે. તકશર હમેશાં કીમતી છે, કારણ કે જે કોઈ ફક્ત પોતાની જાણણું જાણે છે તે તે વીશે થોડું જ જાણે છે.

પણ જ્યારે તકશર કીમતી છે ત્યારે પચાતી સાધારણુ રીતે ઉત્તેજન ન આપવું જોઈએ. કેટલાંક લોકોને તેમ કરવાનું ઘેણપણું હોય છે અને તેથી તેઓ જ્યાંથી જાય છે ત્યાં કંગાળાબર્યાં થઈ પડે છે. જે તેઓ ફક્ત સમ્યાઈ શોધી કાઢવા માટે તકશર કરતાં હોય તો કીક, પણ તેઓ જીત મેલવા તોમ કરે છે અને તેથી તેઓને મીનસ નજીની બાળતમાં બમડું લઈ ઉઠે છે.

જે લોકો એવી તકશર શર કરે તો સજીવીથી તેઓને સાંભળવે. જે તમારી ખાતરી હોય કે તમે ખરાં છો અને તેઓ ખોટાં છે, તો પણ સાંભળવે. એવી હાલતમાં એટલા વીચારથી સંતોષ મેલવવે કે, જેમ સુરખપરનાં ધાળાં આપણે કદાદી શકીએ નહીં, તેમ તે માણસનું અમાનપણું દૂર કરી શકે નહીં.

વીચાર કરવાની શક્તિ માટે ફક્ત મગજની જ હાલત પર ધ્યાન આપવું ન જોઈએ, તે માટે શરીરની હાલતની પણ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. શરીરનો બાધો કે જે પર દરેક ચીજનો આધાર રહે છે, તે પર આંખ વીચારણાં કરવાં ન જોઈએ; નહીં તો કે જાનની બતીને જાલવાની તબીબી કરતાં આપણે જરૂર જ જંગમી બતીને સુજની નાખીએ. શરીર અને મગજ એટલાં બધાં તો એક બીજાં સાથે જોડાયેલાં છે કે એક પર દબાણ પડવાથી બીજું ન જાય પડી જાય છે. હડાપણુમયો રસ્તો ફક્ત એ જ છે કે એવી રીતે રહેવું કે જેથી ખુદાના આશીરવાદથી મેળે તે તન્દરિસ્ત રાખી શકે.

લોક કહે છે કે “જે જાન મેળવવા જતાં આપણે આપણી તન્દરિસ્તીને ચુકશાન કર્યો, તો આપણે એક તીજ માટે મેળેનત કર્યો છીએ કે જે આપણા હાથમાં આવ્યા પછી નકમી થઈ પડે છે, અને એવી રીતે આપણાં શરીર પર વધારે જાણે નાંખીને (જે જેમ કરવાની મતમજ જે કે આપણને પોતાને વધારે ઉપોગી બનાવવાની હોય છે) આપણાં યોગાં જાનથી જે જાય કરવાની શક્તી અને તક હોય છે તે પણ આપણે ખોટી દષ્ટિે છીએ. ખોટાં આપણાં તેટલી જ શક્તી મુકવાનું પુરતું ધાર્યું છે ત્યારે તો તેટલાંથી જ તેની સેવા બજાવવાની અને આપણી આસપાસનાં જોડેથી થઈ પડવાની મેળેનત કરવી જોઈએ.

જે હાકરીઓ તન્દરિસ્ત બાંધાની થવા ઈચ્છતી હોય તેઓએ વીચારવાની શક્તીને હલખાહેર લઈ જવી ન જોઈએ, અને બીજા હાથ પર, જેઓ મુસીઆર મગજનાં થવા ઈચ્છતાં હોય તેઓએ તેઓનાં શરીરને કેમ વાપરવું તેની સંભાળ રાખવી જોઈએ.

પહેલાં તો તેઓએ ખાવા પીવા પર ધ્યાન આપવું જોઈ.

ધમે. નહીં જરૂરપત થઈ શકે તેવી ચીજ ને તમે ખાશો તો મુખે મગજનાં તમે નીવડશો.

મગજ વાપરનારોએ ધણું ખાતું ન લેછો. એક વખ-
ણાયો સરગન તેનાં ભાણુમાં એ વીરો શું કહે છે તે
જુઓ. "માથુસ જતની સાધારણ મુખાઇ અને મુચવણુ-
ખર્ષાં દરેકાનું કારણ શું છે તે હું તમને ખરેખર કહું છું.
એધીની માફક ઠીસી ઠીસી ખાતું, કે નેથી પાંચણ શક-
તી પર નેહમે તે કરતાં વધારે બોલે પડી તે ખરાબ થઈ
ન્ય છે, ઘણી જાતનાં દરદો ઉપજ કરે છે તથા મગજ શ-
કતીને મુક્ત બનાવી મેળે છે."

વળી આપણને ઘણી ઉધની પણ જરૂર છે. જેઓ ઘણો
વીચાર કરતાં હોય, એટલે કે જેઓને ધણું જોતું કામ
કરવાનું હોય તેઓને ઘણી ઉધની જરૂર છે, અને જોઈતી
ઉધમાંથી પણ વખત બચાવવો એ તેઓનાં મગજ તેમજ
શરીર બંનેને માટે ધણું જ નાશકારક છે.

વળી મગજના વીસામોને વાસ્તે મગજની પણ જરૂર છે.
સધના મહાન પુરો માટે કહે છે કે, તેઓ પોતાની તન-
દૌરસ્તીની નાજવણી માટે ચોકસાઈ હદમાં મગજને વીસામો
આપતા. જો તવારીખ કહે છે તે ખરું હોય તો, મોટા શીક
શીકસુદ સેકેલીસ માટે કહે છે કે તે લાકડાનાં પોગપર
મેસી સવારી કરતો અને તે માટે તેના ચેલાઓ તેનીપર
હતા. કારણકે કી રીશીસ જેસમરી કમરતથી તેનાં મ-
ગજને તાલગી આપતો. તે એક વેળાએ તેના એક નોકર
સાથે હરીફાઈ કરતો માલમ પડ્યો હતો કે દેવાકના સાચી
જામા ભાગપર કોણ કહીને પેઢમાં ચઢી ન્ય છે. ઈશ્વરી
વિદ્યા જાણનાર વખણાયલા સેમુઅલ કહાઈ માટે કહે છે કે
તે પોતાનાં લખાણોમાં મને એટલો ચડાવ્યો હોવા છતાં
લખતાં લખતાં હોયને મગત મેલવવા માટે એક નીસાળનાં
છોકરાની માફક પુરશીઓ અને તેજગ્રાપર કુદકા મારતો
હતો; આમ કરવાને અર્થ તેના કેટલાક દોસ્તો સમજ
શકતા ન હતા. એક વેળાએ તેવણુ આવી કમરત કરતા
હતા તેટલામાં એક વિકાનમાં ખપતા લખસ લાં આવી
લાયા, જેને જોઈ કાકર કલાઈ બોલ્યા "હવે આપણને
ખંધ કરવું નેહમે, કારણકે અહીંનાં એક મુખો આવે છે."

જોમાં તો કાંઈજ શક નથી કે, મગજને વધારે સારી
રીતે વીચાર કરી શકે તેવી હાતમાં લાવવા માટે તેને
કોઈ કોઈ વેળાએ આશાએ આપવાની જરૂર છે.

મગજનો શરીરની હાલત સાથેના સંબંધ લોકો
એટલે તો થોડો સમજે છે કે કેળાવાયમાં લોકોમાંથી
પણ વારંવાર આપણને દાખલાઓ મળી આવે છે કે જે-
ઓએ મગજ પર અતીથ દબાણ કરવાથી શરીરનો નાશ
કાપો હોય છે, અને તેમ થવાનું ખરું કારણ શું હશે તે
માટે તે શખસને જરાક પણ ખ્યાલ હોતો નથી.

અને અમે જે કાંઈ બોલ્યાં છીએ તેમાં, જેઓ વીચાર
શક્તીને ખોમવવા માંગતાં હોય તેઓએ કેં કેં મીએપર

ખાન આપવું જોઈએ તે બતાવવા સીવાય બીજું વધારે
કશું કાંઈ નથી. એ કરતાં પણ વધુ વીચારી અને લખી
શકાય, પણ હકાપણ અમેને અવે અટકાવે છે, કારણકે જે
કાંઈ કહી શકાવું હોય તેના દરેક દરેક બોધ છેલ્લે મુખી
કહેવો એ દરજાની નીચાની છે.

તોપણ છેલ્લી એક ચીજ કહયા વીના અમે આ બા-
બત ખતમ કરીશું નહીં.

હકત વીચાર કરવાને ખાતર આપણે આપણાં જોતને
મુચવામાં નાંખે છીએ, પણ તેનું સેવક કાંઈ કામમાં આવે
છે તો તે વીચાર ઘણો હાથેગી થઈ પડે છે. આપણાં દ-
રેક કામની પછાડે વીચાર છે. પહેલાં મગજથી કામ કર્યો
વગર આપણે કાંઈની ચીજ પર અસર કરી શકતાં નથી,
કોઈની છતી શકતાં નથી, કાંઈની અટકાવી શકતાં નથી,
કાંઈની બનાવી શકતાં નથી. તે કામનાં દરેક પગલાં પર
વીચારનો આધાર રહેવો જોઈએ.

સારે આપણા વીચારો ખરા બાંધવાનું કેટલું મગતનું
છે? જો તેઓ જીવમત હશે તો આપણાં કામની તેવાંજ
થશે. અને જો તેઓ પ્રમાણીક અને સાચ્યા હશે તો આ-
પણાં કામની તેટલાંજ વખાણને પાત થશે.

તેથી છોકરીઓ, સારી રીતે વીચાર કરજો કે તમે સારી
રીતે વર્તી શકો, અને બીજાં જોને બતાવજો કે તમે તમારી
જીવની સારી રીતે ચાલવી શકો છો, કારણકે પહેલાં તમે
શીખ્યાં છે કે તમારાં મગજને સારી હાલતમાં રાખવું.

પીરોન.

રાંધવાને લગતું.

પપેટાનાં પક્ક-પપેટાને બારી તેને પીસીને નરમ માવા
લેવા કરવા, તે માવો આશરે એક રતલ જેટલો લઈને લઈ તેમાં જે
આંકસ માણણને લાગીને રેડવું અને પાંચ પીસીને મુખી પડે
પુટ કરી કરવું, સારપણી અંદર એક છડું, તેમજ માટે નેહમે
એક છડું નીમક, અને અરોડ પાંદોર દુધ અથવા કીમ નાંખવું.
સધમોને બસાવર મેળવી પેલીસ જીવવાના દાખલામાં અથવા
જીસકોટ જીવવાનાં પલરાં પર છુડા છુડા કરકા મુખી લાસ ચાચ
લાં મુખી જીવવું.

ઝોખા અને લીંછુનું પુડીંગ-ખા રતમ ચોખા, અથવા
સાર દુધ, નણુ આંકસ માણણ, જે આંકસ પાંદ, જે છડાં, અને
એક લીંછુ. ઝોખા નરમ ચાચ લાંમુખી દુધમાં ચેરવો, પછી અ-
ંદર માણણ, પાંદ, છડાંની રાજ અને એક લીંછુનો રસ તથા
તેની છાલને બારીક કાપીને નાંખો; સધમોને પુડી છુડીને એક
રસ કરી ઠીસમાં નાંખો; સારાનદ ધીમી બહીમાં પોણા કલાક
જીવવા મુકો; છડાંની સહેલીને કણ કરે ચડાવી તેમાં એક
વખતે બરી પાંદ નાંખો અને તેને પેલાં મુડીમ પર રેડો; ઉપર
પાંદ બસાવી સહેલી બંધાય લાંમુખી બહીમાં પાછું મુકો.

ઝોખાનાં કેક-ચાર આંકસ માણણ, ચાર આંકસ પાંદ,
જે છડાં, જે આંકસ પડેનો આંક, જે આંકસ ઝોખાનો આંક,
ચોડું લીંછુનું એકનસ. માણણની હીલવી હીલતને તેનું કીમ
બનાવો, તમા પાંદ અને છડાં નાંખો, પછી બંને જાતનો આંક
નાખી સધમોને એકરસ કરો. છેલ્લાં લીંછુનું એકનસ નાખીને
કેક જીવવાનાં દાખરામાં થોડો થોડો મેળવળી રેડી વીસ મીટીને
મુખી બહીમાં જીવવા મુકો.

નાણુ.

ગરીબ બાપડી મીસ એલીઝબેટ.

ચલી વાતા એક લખનારના મોસોમાં ટોકેને છીને. હું એક વાતા લખવા માટે માઈ બેથુ ચલાવવા ફોટમાં ફાંફાં મારતો હતો. તે વાતાં મને મોક્સ વખતમાં લખી મોકલવાની હતી; શું લખતું તેનાં વીમારમાં હું ચુટાવેલો હતો, તેવામાં મારા ચોરડાનું બારણું ઊધડ્યું અને એક નોકરે આવી ડાકટર વાસતનને નામનો કાર્ડ રેખસપર ચુકવેલો.

આ ડાકટર વાસતન ખાસ મગજનાં દરદો માટે વખ-લાયકા હતા.

“હું તમને રોકાયલા બેઠું ધણે દયગીર છું” તેવણ ચોરડામાં કાજખ થતાં આસપાસ નજર ફેરવી બોલ્યા, અને મેં નીરાસીધી જવાબ દીધો.

“રોકાયલા કે હું ધમ્મણું કે હું રોકાયલો હતો. સારું થયું કે ડાકટર તમે આવી લાગ્યા. તમે કાંઈ દુકી રસ પર તેવી વાતાનું મોકલું” મને ધડી આપે તો દીક, નહીં તો તમેજો મને તમારી ખાનગી દેવાનશાળામાં એકદમ લઇ જતું પડશે.”

ડાકટર હસ્યા:

“હું ધારું છું કે આજનો દિવસ મારી સાથે આવી વાતાનું મોકલું રચવાનો તમને વખત નહીં હશે ?”

આ સુચનાને હું વલગી પડયો:

“ને મને કાંઈ વીમાર મલી સકે તો હું રાતનાંખી બેસીને લખી કહાડું, આવતી કાલે મને મોકલવું બેઠજો. હાલ તો હું વખત ગુમાવવા રીવાજ બીજું કશું કરતો નથી.”

“અને આખો વખત બીડી પીવા કરી તમે પોતાને આનંદી બનાવો છો” ડાકટર ફુંકારો મારી બોલ્યા. “આવો, હવે જે રહ્યું છે તે મુકા દેવો તો મને જે કાંઈ કહેવાનું છે તે કહું. કમનસીબે તે બીના કોઈબી વાતા લખનારને સંતોષ પમાડવાને ધણી કશ્ચારસ થઈ પડશે.”

મેં બીડી મુકા દીધી અને વાસતને આગળ ચલાવ્યું. “હું તમારી આગળ આવ્યો છું, કારણ કે હું બલ્કું” કે તમે રીચમન્ડમાં રહેનારાં એલીઝબેટનાં કુટુંબને ઓલખો છો, તમે તેઓ વીશે આગળ વાત કરતા હતા એમ મને યાદ છે.”

“કાણુ, કરનસ એલીઝબેટ માટે કહે છે; હા, તેવણ તો મારા બાવાના મોટા મીત થતા હતા. જ્યારેખી હું રીચમન્ડ બનું છું ત્યારે લાંબા વીના રહેતો નથી.”

“એમજ તમને કહેતાં મેં સાંભળ્યા હતા, હવે હું તમારી પાસે એ મોંઘું છું કે તમે હમેશની માફક આવે લાંબો અને જે તમને અડચણ નહીં હોય તો સાથે મને લેતા બવો, જે આપણે ચાર ને છત્રીશની ચેન પકડ્યું તો આપણને એક કલાક મોટમાં સેલેલ કરી આવવાને મગશે, અને જે રીચમન્ડમાં આપણું દલગીરીભર્યું કામ આપણને એક વાતા લખવાનું નહીં મુયવશે તોખી હું તમને એક લખાવવાની કમુસાત આપું છું.”

“દલગીરીભર્યું કામ ?” હું પાછું બોલ્યો. “શું હશે ? તમે તો ભરમમાં વાત કરો છો ?”

“દીક ! જે તમે મારી સાથે આવો તો આપણે જતાં જતાં હું તમારી આગળ સધણું ખુશું કરીને કહેવશ. હું દમણું જવડી કપડાં બદલવા બજી છું. ચાર ને છત્રીશની ચેન પકડ્યા માટે વખત ધણે થોડો રહ્યો છે, હું તમને વેલરજુનાં રેરાન પર મલીશ.”

ડાકટર કહ્યું તેમ ઉપમી ચેન પકડવાને વખત ધણે થોડો રહ્યો હતો, અને લાંબો લાંબુશો પુછી વખત ધ-માવવાનું મેં દરેક ધાઈનહી, પણ તે છતાં મનેબહુ ચટપટ થવા લાગી, અને કપડાં પહેરતાં અને રેરાન તરફ જતાં જતાં હું તરેલવાર વીમાર કરવા લાગ્યો કે વાસતનને કરનસ એલીઝબેટ અને તેમણની દીકરી સાથે શું કામ પકડ્યું હશે, અને દુનિયામાં સૌથી સાંત અને મુખી જીંદગી ચલત-રનારાં આ લોકોના સંબંધમાં શું કશ્ચારસ બીના બની હશે.

રેરાન પર આવી પુગતાં મેં બેવા ડાકટરને લાંબી મારી રાહ જોતાં ઉમેલા બેવા તેવોજ હું તેવણ આગળ દોડી ગયો, અને લાંબો ઉમેલી ચેનના એક ખાસી કલાસમાં તેવણને ધસડી મથે.

“હવે મેહેરજાની કરી આ તમારાં બેદી કામ વીશે મને બધું કહે.” અને બેશ પછી મેં કહ્યું.

“પેદલાં તો વધારે અગતનું એ છે કે કરનસ એલીઝબેટની દીકરી વીશે તમે જે જાણુતા હોવો તે સધણું” મને કહે, હું ધારું છું કે ધણું વરસો થયાં તમે તે કુટુંબને પીઠાંજો છો.”

“હું નાનો હતો સારનો, પણ લીલીય કાંઈ તે ખુશ શખસની પોતાની દીકરી નથી, નોકે તેણી તેનું નામ રાખે છે. જ્યારે તેણીની માતા કરનસ સાથે પરણી આવે તેણી તણુ વરસની ઉમરની હતી, તેણીની માતા ગમે વરસે ગુ-જરી હતી.”

“તેણી ધણીજ ખુબસુરત છે, નહીં વાર ?”

“હા, ધણીજ. તમે તેણીની સાથે પરણવાનો તો નહીં વીમાર કરતા હોવો, વાસતન ?” મેં મશકેરીમાં પુછ્યું.

ડાકટરે અસાધારણ ગંભીરતાથી જવાબ દીધો:

“નહી, મારો એક જીવાન ભત્રીજો છે, જે મીસ લીલીય એલીઝબેટ સાથે પરણવા માંગે છે, ગરીબ બીચારો.”

“ગરીબ બીચારો !” હું પાછું બોલ્યો “કાંય તેણી શું તેને કમુલ નહીં કરતી કે ?”

“મને ધારતી એ છે કે હવે તે કદીથી તેણીની માંગણી કરશે નહીં. તમે કોઈ દહાડા એઓને તેને વીશે વાત કરતાં નથી સાંભળ્યાં ?”

“હું એઓને ત્યાં ઘણો વખત યથો ગયો નથી.”

“અહું” કહત એક મહિના થયેજ ગાંધીએ એઓ સાથે જોડાણ પાડી છે. તે ગંદીના દહાડા રીંગમનમાં રહેશે હતા અને ત્યાં એક દીવસે ગીસ લીલીય દરયામાં એકેસ કરવા જતાં ખોટાં લાંબી વળવાથી દરયામાં પડી ગઈ, જેમાંથી સારાં નસીએ કહેા કે કનનસીએ કહેા, મારા બનીગતએ તેણીને દુખનાં ખવાતી. સાર પછી તે વારંવાર તેઓને ઘર જવા લાગ્યો, અને તે જુવાન ખાતું સાથે એકદમ ખારમાં પડ્યો.

જે દીવસની વાતપર તે કરનસ એસીઆટને ખાનગી મળ્યો, અને તેવજુની દીકરી પાસે તેણીના હાથની માંગણી કરવાને તેવજુની રમ પુછી. ગરીબ બાપડી કરનસે તેની સમજા આપીને બંગ કીધો, અને ગાંધી દીસ તદન તુડી મથું.

“પણ બાંધો શું હતો ?” “મેં અનજોખીથી પુછ્યું, કારણ ગાંધી વાસતનની આકચકણ અને હાલત ઘણી સારી હતી. ડાકટરે કંઈ શક્યો મારી તરફ નેહ્યું.”

“ત્યારે તમે ગીસ એસીઆટનાં યેશાપણાં નીશે શું કંઈજ સાંભળ્યું નથી ?”

“ગીસ લીલીય થેલી ? કેમ બને, તેણી તો મને દુનિયામાં ફાંપી ડાહી અને શાંથી મંજૂર સી લાગે છે.”

“ગાંધી પછુ ગઈ કાલે મારી આગળ એમજ કહેતો હતો, પણ તેણીના બાપડા કહેવાપર આપણને શક લઈ જવાતું કશું કારણ નથી. યેશાપણું એ ઘણી કમીની ચીજ છે. કોઈ વેળાએ આપણે એક તદન થેલાં માણસ સાથે રહીએ અને મહીનાઓ સુધી પારખી શકીએ નહીં. ગાંધી મારી પાસે એ માંગે છે કે, મારે જમને જોતું કે ગીસ એસીઆટનું યેશાપણું સારું થઈ શકે તેવું છે કે નહીં અને તેણીને જવા માટે મેં આજે રસ્તો લીધો છે. જો આજે સાંજે તમે મને કોઈ જુદાં નામ દેજા ત્યાં એકાગ્રપણે, આજે તે જુવાન ખાતુંને જોવાને અને તેણી સાથે વાતચીત કરવાને બને એટલી તક આપશો, તો હું ધારું છું કે હું તેણીની દીકરી પરીક્ષા કરી શકીશ, પણ કદાચ આ સેહજ કમીમાં મને મદદ કરવા તમને ગમતું ન હશે.”

મારી તેમ કરવાની મરજ માટે મેં તેને ખાતરી આપી, અને એઓ બંને સુખ થયા. આ યોગ્યવાની અખરે મારાં મગજને પુરાકળ શેકી નાખ્યું હતું, અને તે ચમ્પન, સુંદર છોકરી આ ભયંકાર દુખનો ભોગ થઈ પડી હતી, તથા તે શખસ જેના ખારમાં આ બચીત શોધથી એકાએક ખસ પડી હતી, તેઓની હું ખરાં દીવથી દયા ખાવા લાગ્યો. તેના વીચારમાં અને વીચારમાં ડાકટર મારી આગળ જે વાત કરતા હતા તેપર મારેથી પુરતું ખાન પછુ આપણું ન હતું; વખત પછુ નીડે નહીં એટલે લાંબો લાગતો હતો. અતિ અગો કરનસ એસીઆટનાં ઘર

આગળ જઈ પુગા અને દરવાજો ઠોકી પુછ્યું કે “કરનસ બાપડીસ એસીઆટ ઘરમાં છે ?”

તેઓ બંને જાહેર ફરવા નીકળ્યા હતાં, અને જ્યારે નોકરે જણાવ્યું કે અગોએ ઘરમાં જઈ ત્યાં થોભતું, ત્યારે વાસતને મને તેમ કરતાં અટકાવ્યો અને મારે બધે પોતેજ તુરત જવાળ દીધો કે તેઓ જે તરફ ગયાં હતાં તે તરફ અગો પણ ફરતા ફરતા જઈએ એટલે તેઓને મજી શક્યું. તેવજુને મને “સમજાવ્યું” કે તેમ કરવાથી જો તેઓ અગોને મળી શકે તો ગીસ લીલીય સાથે વાત કરવાની તેવજુને જોઈતી હતી તેવી તક મળશે. નોકરે અગોને ક્યો રસ્તો બેલો તે દેખાડ્યો અને અગો તે તરફ જવા નીકળ્યા.

અમારી મક્કસ પાર પડે એવું લાગ્યું નહીં, કારણકે અગો કલાક આઠા ત્યાં સુધી અમુને તેઓની કમી નીશાની જણાઈ નહીં, તેથી પાછા ફરવાનો કેરાન કીધો. હવે એસીઆટનાં ઘરની પછવાડે એક કરવાથી સડે આપેલી હતી, જેની પેલી ઘેર જવા માટે અગોને ઘણો આડો અવરોધ રસ્તો બેલો પડ્યો હતો, મારે હવે પાછું ફરતી વેળાએ મને લાગ્યું કે, જો અગો સીધા તે સડકની ઉપરથી ઘટને માસી જઈએ તો ઘણી વધારે ઝડપથી જઈ પુગાયું. સુરજ જલદીથી અસ્ત પાડ્યો હતો, પણ મારી ખાતરી હતી કે “અધારામાં પણ રસ્તો સુકીશ નહીં, અને આકટર પણ તેવજુની મરજ વીરથ મારી સાથે ચાલ્યા. સારું થયું કે તેવજુ તેમ કીડું. ધરપી થોડક દુર સડક સેહજ આડો ફાટો લે છે, અને અગો અધારામાં ડોકડતા જ્યાં ત્યાં જઈ પુગ્યા કે વાસતને એકાએક મારો હાથ પકડ્યો.

“જુઓ ! પેટું સડકપર શું છે ?”

કોઈ બે માણસો-એક પુરખ અને એક સ્ત્રી-સડકની બરાબર વચોવચમાં ફાડાં મારતાં હોય તેમ લાગ્યું.

“અરે યોહા ! તેઓ જેના રસ્તાની બરાબર વચમાં છે.” મેં જુમ પાડી, કારણ એક આવતી જેનની લાલ બતીએ વજાણથી ચોક્કસ ધાર દુર મને દેખાઈ. હું નહીં ધારતો કે ડાકટરે મને સાંજના હોખ. તેવજુ તો અત્યાર આગમનનાં તે તરફ ચુમ થઈ ગયા હતા, અને હજી તે હું તેવજુની પુકે જઈ તે આગમનને તેવજુને તે બે ઝાંખા આકાશ જેઓ સામેથી આવતાં ઇનજનના રસ્તાની બરાબર વચમાં આમ તેમ ડેલા ખાતાં હતાં તેઓ તરફ જોઈ રહી રહ્યાં નેહ્યા. જે પછે તેવજુ તેઓ આગળ જઈ પોંદતા તે પછે પેટું ઇનજન તેઓ આગળથી પસાર થઈ જતું દેખાયું, અને મારી તો ખાતરી હતી કે જેન પસાર થઈ જવા પછી હું તજીડેને કમીમાં ગમ્યાં નેહ્યા. પણ જ્યારે જેન પસાર થઈ ગઈ અને તેઓ તજીડે સડકની બીજી ગાજીએ સમાગત હસેલાં દેખાતાં તે વેળાએ મેં જે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો, તેનો વીચાર કરે. પણ વળી તેઓ કોણ હતાં તે જ્યારે મેં જોયું સારે મારી અનજોખી મારા છુટકારાના જોઈલીજ મોડી હતી. તેઓ કરનસ અને ગીસ

એલીચટ્ટ હતો. જ્યારે હું તેઓ તરફ દોડી ગયો ત્યારે વાસતન અંધારામાં આવતી ત્રેન દેખાતી ઘણી સુસજ્જ પડે છે એવું કાંઈ યોજના હતા. જે બે જણની સેવામાં અમે હતા તેઓ સાથે મેં તેવણને જે પેદલું નામ મારાં મોહકમાં આવ્યું તે નામે ઓળખાવ્યા. તેમાં તેવણે કાંઈ અનંદોપી દેખાડી નહીં; અતે તેવણ ઘણી સેલ્ફશીપી તે ખાતું સાથે વાતમાં રોકાયો અને હું તે જુદા મહત્તરથી બાજુએ વાત કરતો ચાલ્યો. દમણું સડકપર જે બનાવ બન્યો હતો તે વીશે મેં કહ્યો એસારો ક્રીધો નહી, પણ તેનો ખુશાસો જાણવા હું ધણો તબ્બર હતો એમ કરનવે ધારેયું હતાં જોઇએ.

“એને ધારતી છે કે હું બાપડી મારી દીકરીનું બમળીત દુઃખ વધુ વખત છુપું રાખી શકીશ નહી” તેવણે કહયું. હું જાણે તેવણનું કહેવું સમજતો ન હોજી તેવું મેં રાખ બતાવ્યું, અને તેવણે આગલ મક્કાવ્યું, “હું ધાર છું કે મારે તમને બરાબર કહેવું જોઇએ. દરેક જણ હવે જાણશે કે લીલીય થેલી છે. દમણાંજ તમે જોયું દરો કે તેણી રેલવેની સડકપરથી હલવાને મારી સામે પુગી હતી. જો તમારા હોસ્ત બરાબર વખતસર આવી ચુક્યા ન હોત તો અમે બનેના દુકડે દુકડા મઈ ગયા હોત.”

તે ગરીબ જુદા રાખસને દીવાસો દેવાતે મેં મારેથી બનવું કીધું, પણ તે ધણું થોડું હતું, અને અમે રૂપ-રૂપ પરમાં ગયા. અને આખે રસ્તે ચટપટ થતી હતી કે વાસતન તેવણની તપાસમાં કેટલી હદ સુધી શ્રાવ્યો હતા. તેવણ અને મીસઃ એલીચટ્ટ જેઓ અમારી પગપાડે ચાસતાં હતાં તેઓને દર વેળાએ જ્યારે હું પછવાડે મારું ડેક કે રવતો ત્યારે કાંઈ ઘણી વાતમાં શુંદમમાં જોતો, અને તે પરથી મેં અનુમાન કર્યું કે તેવણ પોતાની તેમનાં કાવશે. ઘર આગળ આવી પુગતાં તેવણે પોતાનાં પગનાં વધારે કડપથી ઊંચક્યાં અને અમારી આગળ આવી ઉભા કર-નમે સુચવ્યું કે રાતનું ખાતું ઘાય તેટલાં અમેએ જાગમાં ફરી વખત જાગરશે, જે કાકરે એકદમ કથુલ કીધું અને તેવણ સાથે ચાલ્યા. હું લીલીય સાથે ધરમાં ગયો, જ્યાં અમારે મારે એક ખીજ જાળજોખી હતી. જીવાન ગામ વાસતન એસા વીધારથી લાં આગ્યા હતા કે કરનવેતે સ-મનથી તેના કાકા માસે મીસઃ એલીચટ્ટનાં બેનની તપાસ કરાવતી. જેવી તે જીવાન ખાતું પોતાનાં કપમાં જાલકા ઉપર દોડી ગયો, તેવોજ તે તકતો લાલ લઈ મેં તે ગરીબ બાપડાને જે સમય બન્યું હતું તે કહયું. કાકરે છુપાં નામ હેકંજ તપાસ કરવાની ધારણથી લાં આવ્યા હતા તે વીશે તે કહ્યું જાણતો ન હતો, અને જ્યારે તેણે લીલીયનાં જીવન કરવાનાં થેલાપણાં વીશે સંબોધ્યું ત્યારે તેણે સ-તાપ જોવાનું ખરેખર ધણું દુઃખમયું હતું.

“હું મારીજ નહી સકતો ! હું એક પગવાર પણ તેણીને રડેજ

થેલી ધારી નહી સકતો !” તે જોરડામાં આમ તેમ ફેરા ખાતાં જોલ્યો.

“જે બન્યું છે તે તો નહી બન્યું થઈ શકે નહી,” હું જોલ્યો અને તેજ પથે કાકરે જોરડામાં દાખલ થયા. “માઈ, તું અંહીયાં ?” તેવણે લગભગ અચરત થઈ પુછ્યું. “હું તુને જોઈ જુદી છું, કારણ અને કાંઈ જુદી ભરી ખજાર તુને કહેવાની છે.” ત્યાર પછી તેવણ મારી તરફ ફર્યા. “હું જુદી છું, કે તમે બહાર જઈ કરનવર નહર રાખો,” તેવણ ધીમેથી જોલ્યા, “તેવણને એક પગથી છુટા રાખવા ન જોઈએ.”

“કરનવર ?” મેં કમનંદ આપતે પુછ્યું. “હા ! તમે છું તેવણને સડકપર જીવન કરવા જતાં જોવા નહી ? એ જમણે ધારતી ભરી રીતે દેવાના છે.” “તેવણની દીકરીનીજ માફક, જોકે જેલ વચ્ચે જોલીનો તો કશો સંજય નથી.”

વાસતને હવે અંધારાજ પાતાની. “શુકર મોહના કે મીસ લીલીય તો બરાબર છે. તમે જાણો છો કે એક દેવાનું ખાણસ પોતા સીવાય તેની આસ-પાસનાં દરેક જણને દેવાનું ધારે છે. આ જુદા મહત્તરે એક મહીનો આગમનના કાળજનાં નહી સુકવા માટે મતે તે જીવાન ખાતુંને ધમકાવતી જોઈશે.”

જોરડો.

ઉલ્લાં ઘોડાંકે વરસ થયાં અમેરીકાની મહલીના ચોક્કસ લાગમાં એક રમણ પછી સાધારણ થઈ પડી છે, તે એક છુટા-ઉડના સુકદમાંથી છલ્યા પછી તેની જુદામાં ખાતું આપવું. વર અને જાકરી બંને લગનના ચોક્કસી તસાક ચેલ્યા પછી તેની જુદાથી જાલર કરવા મઠે ખાણનાં તેમાં કદાદે છે, થોડા મહીનાની વાત પર અમેરીકાનાં એક વસતમાન પડે જાણવું હતું કે એક ખાતું આપાં એક ખાણ પર (કે જે તેણીના જુદાં છુટકારનાં માનમાં આપવામાં આવ્યું હતું) તેના બે આગલા વરો સાથે જોડી હતી, કે જેઓને ખીલ પડેજાણીની સાથે નો-તરવામાં આવ્યા હતા.

પારલાનેટના કાપડા અમાણે ખાતું—અસજના વખ-તના કેલક કાચાઓ દાઝ તે હોય તો ઘણા અજાણતા થઈ પડે. સબ ઝીલ જોડવડનાં રાજનાં દરમાં વરસમાં પારલાનેટનો એક એવો કાચો ખસાર થયો હતો કે કોઈની માણસે એથી વધારે વાંછી આવી નહી, સીવાય કે કાંઈ મોટા તેલવાર પર કે જ્યારે ત્રણ વાણી ખાખામાં લેતી.

પરં વરસ સુધી જોણી લઈને ફરનાર—લેક્ટનન્ટ જેન રવ મસતનસ થઈ જે દમણાંજ મોટુંક થયું પણ માચ્યો છે, તે એકજાળ જીવતો અંજેલ અનકારે દરો, કે જે દુરામનની જોણી પોતાનાં સરીસાં પડે વરસો સુધી લઈને ફરતો હતો. જેનસ થઈ જે (૮) વરસની હમરેના હતો, તે ૧૮૩૪ માં લસકરમાં દાખલ થયો હતો. જાકરીની લડાઈમાં તેને એક માળો લાગી હતી, તે કદીની કદાકવામાં આવી ન હતી, અને તે વારંવાર તેને અસ્થણ કરતી હતી, અને જળી કોઈવાર તેથી તે સંગડતો પણ હતો.

જ્યાં આ જગી નિર્મિત થયું, કોરમાં, નાં ૭૦, હાલની જોડાઈ “કમમરે હિન્” જોડાઈ ઉલ્લાં વરસમાં પોતાને માટે રમણ કાપડાકે મહેતામ જોડાઈ.

બક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાંચરવા

લાયક ઘણી ઉચી સ્ટેશનરી.

સેટ બેમસ..... બાકશ ૧ નો રૂપા

ધમીપીરીયન..... " ૧ નો રૂપા

મીકાડો ..... " ૧ નો રૂપા

આ સ્ટેશનરીના શોભાયમાન બાકશમાં નો ફક્ત એક જ નમુના તરીકે મંગાવવા થી ખાતરી થશે.

"ક્યસરે હિન્દ" છાપણાનામાંથી રેક ડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

"ક્યસરે હિન્દ" વાળી

ત મા મ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે જેના જેવું મરણ, સદાઈકાર અને શુદ્ધ નેત્રણીનું પુસ્તક આજ મુખીમાં કાઢ.

પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

એમાં અપેમ, મયા, પાંચે ગ્રેહ, બધી નીચાઈઓ, પતેનો, પચીસ વધારો, આત્મ, આકરંગો, આકરીનો, સુતેમ, વેદશારનું, સુકતારના દહારાઓ ઉપર પડવાના ઈચ્છાનેના હા, મીશે રોજની મેતાએથ, દવા, નીર મો, આદ્યારવારો, મેતામતો અને એ વીગેરે સમજા અવસ્તાનું

માહત્તુ પુસ્તક

બીજાન પ્રોફેસર વેન્ટરગાર્ડના અવસ્તાનાં છપાયેલ

પુસ્તક ઉપરથી

દરેકુર એરચલ સોપરાબલ મેહરછરાબુ

પાસે ઘણી બાકશમાંથી સુધારાયું છે.

કીમત: પુસ્તક એકના રૂપયા આર.

વધારે બતાં કાગળપર છપાયેલી અને ચામ

કાંનાં પુકાવાલીના રૂપયા આઠ. સેકંડ ચેપ

ર અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપે

લી અને ગીલીટ કીચેલીની કીમત રૂ૧૫.

૧. દેશા છપાવામાં આવે ૪ રૂપિયાની રકમ આર. પાસે

તથા પોલી સમી રકમ, ૬ રૂપિયાની રકમ આર. પાસે

૨. દેશા છપાવામાં આવે ૪ રૂપિયાની રકમ આર. પાસે

૩. દેશા છપાવામાં આવે ૪ રૂપિયાની રકમ આર. પાસે

૪. દેશા છપાવામાં આવે ૪ રૂપિયાની રકમ આર. પાસે

ક ય સ રે હિન્દ વા લી

આવા કાળા હરફની

પા ક

ખોરદેહ અવસ્તા

જેમાં દરેકની જાતે જાતે પડવા બેગ અવસ્તા ઉપરાંત હોરમજદ, અરદીએલેશત, સંદેશ યશત હાહુખત તથા વડી સંદેશ મશત મલી આર મશતો પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક પ્રોફેસર વેન્ટરગાર્ડના અવસ્તાનાં પુસ્તકને આધારે ઘણી ચોકસાઈથી રચ્યું છે.

ગરબામાં રહી શકે તેટલા ત્રાટે

કદ ખાસ નાનું રાખ્યું છે.

૬૬ કીમત ફક્ત આના ૯૭.

પોસ્ટલ ચેક આનો.

તદન નવીન ધપની અને ઘણી સરજ છપાઈ સાથેનો

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએનીના સાર સાથે.)

બીજાન પ્રોફેસર વેન્ટરગાર્ડના અવસ્તાનાં છપાયેલ

પુસ્તક ઉપરથી

દરેકુર એરચલ સોપરાબલ મેહરછરાબુ

પાસે ઘણી બાકશમાંથી સુધારાયું છે.

અભાર મુખી છપાયેલાં પુસ્તકોમાં અવસ્તા ના ઉચારો અશુદ્ધ બહુવાંચી ઉચી શોધ પ્રમાણે અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અપેમ, મયા, નીઆરો, ગ્રેહ, પતેનો, નીરંગો, બાગ્ને, નમસ કાશે ઉપરાંત નવ વચનો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કીમત: આ આના બાર; થોડી ગીલીટ

સાથનીનો રૂ૧; આંગ્રાનાં પુરાં સાથ ગીલીટ ૩

રૂ૨નીનો રૂ૨; ખોરદેહ આંગ્રાનાં પુરાં ગીલીટની

રૂ૩. દેશાવરવામાં આવે પોસ્ટલ ચેક આના ૧

રૂ૪વાલી "ક્યસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

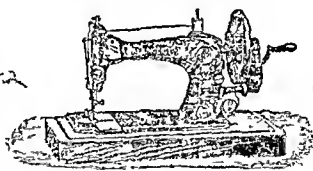
મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના ~~અહીં~~ નામદાર ગવર્નરોના આસરા હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાવવામાં સહેલાં તથા ઝડપવાવા હોવાને લીધે લોકોમાં એટલાનો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ બનાવવા લાગ્યાં છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્ટમ, “ઈન્ડિયન સીંગર” કંપી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને ગહારના ઢેખાવના નકલી માલ પર અનુર્ધ જતા ના, કાળજી સમજી ચકરે છે તે સોનું હોતું નથી ને જે પહેલાં સોંધા તે પાછાથી મોંધા પડે છે.

દરેક સંચાપર અમારો છાપ તથા આશુ નામ “ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની” કરી હોય છે.

અમારી હીંદુસ્તાનમાં ૮૦ હુકાનો છે ને દરેક જણ ગમે તેવો ગરીબ છે ‘ય તોપણ તેને લેવા બની શકે તેમ હપતેથી પણ આપવામાં આવે છે

સોય, દોરો, તેલ પુરની વગેરે હુમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને બાનુંઓને સીધાંવવાને માટે માથુસાંધે મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એમ. નામનો સાંચો કુદેગોને લાયકનો, ચાલવામાં સહેલો તથા હાલની નવી શોધ મુજબની બનાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ હુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

જા મેંગરવારી ૧૮૯૫ ના.

પ્રસ્તુત ૧.૬.૧૫.]

[અંક ૧૨૨૦.]

સ્રી મિત્ર.

દર માસે અમલ થતું, સર્વોચ્ચ સરકારે વાત ઉપરેલા
થઈ પડે તેવું માસીક ચોખાનું.

જી લખ ના સં—પાસરી બાલુઓ. જી

મુ અર્થ:

કચ્છને હિન્દ આર્થિક જીવનને સેવામાં,
સામલ કાવચલ મેહેતાએ ચોખાને મટી છાપી છે.
કીમત વરસ ૧ ના આંગ ઉપર રૂ. ૩
જાણે ૧ આંગ.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

નિ સાંકળ્યું—એ બરવારી ૧૮૯૫

૧. એક માતાની કેળવણીને બદલે—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૨૬૫
૨. સાહસી બેસ—(લખનાર RUBY).....	૨૭૧
૩. શુભને શુભની વાર્તા—(લખનાર શ્રવણાઈ પ્રસાદેશ બુલવાલા).....	૨૭૫
૪. મેરી-એક બહાદુર છોકરી—(લખનાર મેડેરબાનું કાવચ દાવરી).....	૨૭૮
૫. જાડપાન અને તેમનો પધારો—(લખનાર S).....	૨૮૧
૬. રાંધવાને લગતું—(લખનાર પીરાન).....	૨૮૧
૭. અરચ આપીને રહેલો પડેલો—(લખનાર RUBY).....	૨૮૨
૮. બરવા-ચુંચવા વીરો—(લખનાર પીરાન)	૨૮૬
૯. રસીયાનું બાદશાહી કુટુંબ—(લખનાર જરબાનું કાવચ દાવરી).....	૨૮૬
૧૦. પરચુટલુ	૨૮૭

CIRCULATING LIBRARY

સ્ત્રી મિત્ર

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૬૩.

ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૫.

અંક ૧૨મો.

ઐ એક માતાની કેળવણીનો ખદ્દો. ૬

પ્રકરણ ૨૨મું આ લુ.

હ અને તેના નવા હોસ્તને હવે આપણે સુખથી તરફ સફર કરતા રહેવા હજી, મામલેશવરમાં મનચેરશા દીનપાઈ તરફ આપણી નજર ફેરવે, કે તેઓ પોતાની બાણીને દહાડે દહાડે દેખાવમાં સારી થતી જોઈ ખુશ થતાં હતાં.

તેઓ જે વખતે મામલેશવર અર્થાતે તે વખતે આ રજાઆમણી ટેકડી હજી ધણી બોધતે હતી, અને સાંની 'સુ'દર હવાથી સુખમાં નહીં પણ તેણીનાં માસીમાં પણ ધણી સારા ફરક પડ્યો હતો. હોખીને તેણીએ જે વચન આપ્યું હતું, તે આમલેશવરમાં લેવાયેલાં હવે વખત આવ્યો છે, કે તેણીનાં માસા માસીનાં સુખને આધાર ફક્ત તેણીનાં જુવાન રસુજ સ્વભાવ પર રહે છે, એ કામણીથી તેણી બનતી કોરોશ કરતી અને તે કોરોશમાં પોતાનું અગ્રુ દુઃખ લુછી જતી હતી. દર વખતે તેણીનાં માસા માસી તેણીમાં નવા સારા ચલ્લે જોતાં, કે જે શુભોદી અગાઉ તેઓ અનુભવતાં હતાં; તેણીની લાયકીએ કાંઈ બહાર ભજીકદાર ચલકી નીકળે તેવી ન હતી. તે સોપતાં ધણી વખત થતો હતો, પણ એક વખત તે જોવા પછી તે તરફ આર અને માન દેખાવવા સીવાય કોઈથી રહેવાનું ન હતું. તેવણનાં દરેક હાકરોએ ભગપણમાં તેઓને ઉધારવાની મેહનતનો ખદ્દો ભરી દીધો હતો. પણ યુએ તે તેવણ આશા સાખતાં હતાં તે કરતાં પણ ધણી વધુ બંદો આજો હતો, અને આ પ્રમાણે મા-

મલેશવરના નાના બંગલામાં મરચતાં કુટુંબમાં દરેક જણ આકેકને સુખી કરવાની કોરોશ કરી પોતે પણ સુખી થવું હતું. તેઓના એકાંતવાસમાં તેઓના વાહાલો હોખી નેઓને માફ આવી તેઓનો તેરફો વખત ફરજી કરતો, પણ તેઓના આ એકાંત કસાકે તેઓની શેજની ફરજને કરી પણ આડે આવતા ન હતા.

કેમસર ખોરોશની એક બે દહાડામાં લાંબા આવવાની વંકી હતી. મનચેરશા દીનપાઈએ તેઓની સાથે તેદમીનાને લાવવાનું પણ કાલાવાસાભવું તેડું મોકલ્યું હતું, અને તે તેણીએ કમુલ કર્યું હતું. તેદમીના અને બાંદગીર વચ્ચે તેઓના આરને લગતી ખાનગી વાત થઈ હતી, પણ હજી સુધી તેઓએ બહાર ક્યું ન હતું. બાંદગીર પોતાના બાણીનું દુઃખ જણી લુછી ગયો ન હતો, અને તે વેળા તેદમીનાની દીસસોજ તેમ ધણીજ આવકારાવક થઈ પડી હતી. પણ જ્યાં સુધી તેનાં હોડમાં પડેલો હોડો જમમ સેફર પણ રજા નહીં, લાંબો વેર પોતાના છપ્પ કરતાં પણ વાહાલી ફી સાથે પરચુવાને તે રાજ ન હતો.

બાંદગીરે અજબત પોતાનાં માખાપ અને કુટુંબને તો પોતાના ખોર વીરે જણાવ્યું હતું, અને પોતાની નખી વડેને જોવા મનચેરશાહ, દીનપાઈ ઉત્તમશીથી વાટ જોતાં રતાં. "મનચેરશા, આજે જે એક નવચુવા જેવી અજર સાંભળી હું" જે ખોરડામાં તેવણ અને શુભ જોતાં હતાં લાંબા મનચેરશાને ઘણા થતા જોઈ દીનપાઈ બોધ્યાં. આપણું બાંદગીર પંચમની આવે છે અને આજે સહવારે મને કાગજ લખી એક સારું જેવું ધર આપણી નજરીક શોધી કહાડવાને જણાવ્યું છે. તેણીનાં માસીને જોડે ધણી સીક પડી જઈ અતે સુચરી ગયો, તેથીજ તેણીએ આસાર વેર મારી હપર કાગજ લખ્યું ન હતું. ગરીબ ખીચારો, કાંઈ કેટલાં વરસ વધાં તખીવતથી લાડી ગયો હતો, અને અતે મોતે તેનો છુટકો કોપો તે સાર.

બાંદગીરે એકેકે તેવણ સાંત મન, અને તેવણની બે હોડ ફરીએ બાંદગીરનાં હાથમાં સુખી રહેશે જોવાં સતોથી દીસે ખરણ પામ્યા હતા; કે તેણીએ બનતું કરી પોતાનાં માસીનાં દીકરા—ની દીકરીઓને આર મેળવવામાં ફેલે મેળવી

હતી, અને તેવણે મરતી વખત હેમ્મે તેણીના તે માટે અતીવ્ય ઉપકાર માન્યો હતો, કે જે મોસોથી તેણીને ઘણો દીઠાસો ઉપજવો હતો.

“તેમાં કાંઈય શક નથી, ન્હાંઈ જોવા ઉમદા ખવાસનાં છે કે પોતાનાં માસીનાં છોકરાની મા વગરની છોકરીઓનાં મીઠા થઈ પડવામાંનું પહેલે તો તેવણેને ઘણો દીઠાસો મળ્યો હતો. હું ખુશી છું હવે, કે મારી અગમચેતી ખોટી પડી છે, અને તેણી તેની બાપડી થઈ નથી.”

“માસાણ, ત્યારે તમે એમ અગાઉ ધારતા હતા ખરા ?”

શુભે અજબ ધર્મને યુક્ત્યું.
“હું ધારતો હતો કે તેણીનાં માસીનાં છોકરાં—અને તેણી તેને માટે ખાર ધરાવે છે તે શોધી કઢાડશે, અને તેનું તેણી તરફનું માન બાકીની ધીજ કરશે. પણ મારે કયુષ કરવું નેહ્યે કે હમણાં જે છે તેજ સાદું છે; વળી તેનાં છોકરાંમાં પણ તેણીને મગાઈ મા ધાર્યા વગર પોતાના બાપડી બેઠેન અને પોતાની કુદ તરીકે વધારે આદરો. પણ મારી અગમચેતી માટે, શુભા, તેં એટલીજમી અગમચી કાંપ બતાવી ? શું તેઓ પરણ્યે તે કાંઈ નહીં બનવા જેવું હતું.”

“નહીં, નહીં બનવા જેવું નહીં; પણ હું નહીં ધારતી. હતી કે જે વખત ન્હાંઈ પોતાનાં માસીનાં છોકરાને તેની વાહાલી બાપડીનાં મરણ માટે દીઠાસો દેવાં મંગતાં હતાં, તે વખત તેવણે પોતાનો ખાર બદલ નજારી દે. હું તો ધારું છું કે તેવણે અગાઉ કરતાં પણ વધારે છુપાવવાની કોશિષ કીધી હતી. વળી—જો તેણીને બચપણથી પોતાની બેઠેન દાખલ જોતા આપ્તપણી મોટપણે બીજી રીતે બેઠે શકે નહીં.”

“શુભ, માણસાઈ દીઠ પારખવામાં તું ઘણી ચતુર લાગે છે !” તેણીના માસા હસીને બોલ્યા, પણ ત્યારે તું શું એમ કહેવા માંડે છે કે મામા માસીનાં, મા કાકા કુદનાં અકે-કને માડી નહીં શકે ?”

શુભે પોતાનું મોઢું વધારે નીચું કર્યું, કારણ કે તેણીને લાગ્યું કે તેણીનાં મોઢાં પર રતાર ચડી તેણીની આડી ખાંઠ આપવા માંગતો હતો, અને ઉપર બેસા વગર, સાંત અવાજને જવાબ દીધો :

“એવો ખાર હોય છે, અને રહી શકે છે, તેનો ન્હાંઈ એક તાળે પુરાવો છે—કદાચ ધણું ખરું તેવો ખાર સ્ત્રીનાં દીઠમાં રહે છે, પુરોમાં કદાચ ન હોય છે, સ્ત્રીમાં કે તેઓ પુદન અકેકથી જુદાં ઉધર્માં હોય.”

“હું ધારું છું કે, શુભ તું ખરી છે” તેણીનાં માસી બોલ્યાં.
“નહાંઈ કોઈની કદાહો તેણીનાં માસીનાં છોકરા સાથે પરણશે એમ હું કહી પણ તારા માસા માફક ધારતી હતી નહીં.”

“માસાણ, જે એવી આગાહી હું પડેમેથી કરતો તો તમે મને શું કહેતે ?” શુભે સેહજ પકાઈબદી દેખાવથી બોલી.
“કે તું” એમે ધાંધ છાંધે તેવી શાંત શુભને બદલે અમારી વીરાજ નેવી કસીત છોકરી છે. પણ હવે મરકેડરી એક કારે મુકી, મારી શુભ, મારે કહેવું નેહ્યે કે હું આજે તારા દીઠ તપાસવાના વીચારથી આ ચોરમાંનાં દાખલ થયો છું.”

મારું ?” તેણી અજબખીતવા સાદે શીઠી થઈ જઈ બોલી. “તમે શું કહેવા માંગો છો ?”

“એટલું કહેવા માંડું છું કે મારા દોરત મનચેરના કંઠાકટરનો છોકરો અરેદેશર, કે જે આપણી મુળમ્મી મુનીવરસીડીને કુતેહગંદ એમ. એ. ઉપાંત લગડનનો એમ. ટી. છે, તેણે તારા હાથની માંગણી કરી છે. તારા હાથની તારી પોતા પાસે માંગણી કરવા તેને મેં મોડી ખુશી સાથે રત્ન આપી છે, અને મને જરા પણ શક નથી કે તારાં મારી પણ તેમાં ખુશી થશે, કારણકે છોકરો ફક્ત પૈસા-વાજો અને ધણેજ સીમેસો છે એટલું જ નહીં, પણ ઘણીજ સારી માલમલણનો છે. એટલીજમી મભારાઈ ના જ; મેં તેને અગાઉથી કહ્યું છે કે, તારી પોતાની રત્ન લીધા વગર હું વાત આગળ વધવા દઈશ નહીં.”

“ત્યારે મારા વહાલા માસાણ, જે વાત આગળ વધવા દેતા ના.” શુભે ઘણાજ કાલાવાસામર્થ્ય દેખાવે એજન રખાડીની કહ્યું. “મારે માટેનાં ડાકટર અરેદેશરનાં મારાં મત માટે હું તેવણનો ઘણો ઉપકાર માંડું છું, પણ અરેખર હું તેવણની માંગણી સ્વીકારી શકતી નથી. કાંઈની ઉત્તેજણ આપી તેની આશા વધવા દેતા ના, કારણકે તેનો મીરાસીમાંનું છેડા આવવાનો.”

“શુભ, આ સ્ત્રીની મારી પસંદગી હું ફેરવી શકતો નથી, કારણકે છોકરો ઘણો મજનો છે. એના જેવા યોગજ નવાનો દોરો, કે જેની સાથે મારાં કુટુંબમાંનાં દાખલે જોડાવવાં જોવાને હું ઈચ્છતો હોતું. એકદમજ શું કામ તેનું ચાંબળવાને તું ના પાડે છે ? હું કયુષ કરું છું કે તેની પર ખાર કરવા જેટલો તું તેને ઓહખતી નહીં હોય, તોપણ હું ખરું કહું છું કે જેમ તું તેને વધુ પીછાણશે, તેમ તું તેનામાં ખાર કરવા અને માન આપવા લાયક વધુ જોશે.”

“મારા વહાલા માસાણ, તે વીધે મને કાંઈપણ શક નથી. મીઠું અરેદેશર જેવા યોગજ નવાનો હશે કે જેને હું તેના જેટલું માન આપતી હોઉં અને તેના હાથની માંગણી ના પાડી, તેની દોરતી પણ ખોહવા માટે હું ઘણી દલગીર થઈશ.”

“પણ શુભ, તેને પોતાનેજ મોટે કાંમ નહીં તું તેનું બેલવું સાંભળે. શુભ, હું નહીં ધારતો કે તું પૈલી કસીત કદાહી ડાકટર સાથની મારી કુદી ઓહખણમાં હું જોઈ શકી છું કે, એક નમુનેદાર વર થવાના તેવણમાં ફરકે શુભ છે. હું તેવણમાં કાંઈપણ ખોટી મીઠ જોઈ શકતી નથી. પણ.”

“પણ શું મારી વાહાલી બાણુ ? ખરેખર તારાં મારી અને મારી આગળ જે હોય તે બોલે બોલે બોલવાને તું અચકાતી તો નહીં હોય ?”

“નંદી માસાજ, પણ પરજીવાની મારી મરજ નથી. એ સીવાય વધુ કંઈવાનું કાંઈ નથી, કે પરજીવાથી મને જેટલું સુખ ઉપજે તે કરતાં મારાં માસા માખીને છોડી જવાનું મને વધારે દુઃખ સાચ.”

“કાચ શુક, તારી આખી જીવાન છ’લગી શું” હમારી પર વેરી નાખવા માગે છે કે? થોડા વખતમાં હમેા ખેડ જીવ તરીકાઈ વરડાંઓ યદ જન્મું, અને શું તારી જીવાની અંગેને દીલસો આપવા, અને સુખી રાખવામાંનું તું કાઠી નાખવા માગે છે કે? મારી વાહલી દીકરી, હજી વીચાર કર કે, જીવાન અરદેશરની બાપડી તરીકે તુને આ દુનિયામાં કેટલું બધું સુખ મળશે. દીનબાઈ, તું કાંઈ બોલતી નથી? કેમ, તું નથી ધારતી કે આપણી નરમાસવાસી શુક અરદેશરની બાપડી યદ ઘણી સુખી થશે?”

“મારા વાહલા ઘણી, તેણી ને આપણી સાથેન રહેવા ઇચ્છતી હોય તો તેમ નહીં બને.” દીનબાઈ અસરકારક સાદે બોલ્યાં. તેવજી આટલો વખત નહીં બોલ્યાં તેનું કારણ એજ કે, તેવજી શુકને મેદરા તપાસતાં હતો. પણ હંમણા તેવજીના બોલવાની દપ એવી હતી કે શુક વધુ વખત હસવાને દેખાવ રાખી શકી નહીં, અને તેણીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં. ઘણી ઉઠી તેણી પોતાનાં માસી આગળ ગઇ, અને તેવજીનાં ખખાંપર પોતાનું મોઢું છુપાવી બોલી:

“અરે, અરે, મને તમારી આગળથી જન્મની ફરજ પાડતાં ના. હું અહીંન સુખી છોકું. પણ કેરે હું એવી એવી તો દુઃખી પડ્યા. હું કદાચ કરજી કે અરદેશર કંઠાકટર વર દાખલ બધી રીતે સાચા છે; ને છોકરી તેના ખાર પાછો વાળી શકે, તે ઘણીજ આપવાન ગણારી નેહએ, પણ હું નહીં, હું કે ને તેને કાંઈ પણ આપી શકતી નથી.”

“તેણી” એકદમ અચકી ગઇ, તેણીના ગાલ લાલ થઈ આવ્યા હતા, અને ડચડાંઓથી તેણીને સાદ ઝુગળાઇ ગયા હતા.

દીનબાઈએ શુક મોટે તેણીને પોતાની છાતીએ દાખી, બચારે મનચેરશા તેણી તરફ અભ્યર્થણથી નેહ બોલ્યા:

“મારી વાહલી દીકરી, સારે શું તે તારા ખાર કોઈને આપી દીધો છે?” તેવજી ખાર અને નરમાસબરી રીતે બોલ્યા: “પણ મારી શુક, તે માટે આટલીબધી દલગીરી કેવી? તું શું એમ તો નહીં ધારતી હોય કે તારી પસંદગીના વર સાથે પરજીવાની અંગે તુને રંગ નહીં આવ્યો? સારે મારી શુક, ને હોય તે અચકાયા વગર બોલી દે. એવે તો કોણ છે કે જેણે તારા છુપે ખાર મેળવ્યો છે, અને જેને ખાતર તું બીજી બધી માંગણીઓ ના પાડે છે.”

શુકે પોતાનું મોઢું ઢાંક્યું, અને દલગીર મેદરે પોતાના માસા તરફ બોલ્યું.

“એ” મારા ખાર મરી ગયલાને આપ્યો છે.” તેણીએ પોતાનાં માસીના હાથ હાથમાં ધરીને કહ્યું, અને પછી બલદીથી ઉમેર્યું: “અરે, મારી નજાબાઈ માટે મને દેખેકો આ-

વતાં ના. હું ધારતી હતી કે મારા બરમ કદી મારા હાથે બહાર નીકળશે નહીં. પણ હવે તે મને છુપાવેલા શું કામ નેહએ? મરી ગયલાં માણસને ચાહવામાં કાંઈ પણ પાપ નથી; તો નેહ કે તે જીવે છે હતા તે તો કદી મારી આ લાગણી બહાર આવત નહીં, અને તેની પસંદગીની બાપડી સાથે તેને પરજીવે નેહું હું પણ સુખી થતો. અરે, ને ફક્ત મને બેઠેન તરીકેન જોતાં હતા, તેને ચાહવા માટે મને બદલામ કરતાં ના. આ દુનિયામાં કોઈ નહીં કહી શકશે, કે તે મારી લાગણી દાખી નાખવાને મેં કેટલી બધી કોશિશ કરી હતી. તે અંગે છે, પણ હોમી સાથે મારા દીલ પણ લઈ ગયો છે, અને હવે બીજાને હમ હું મારા હાથ આપી શકું?”

“હોમી!” મનચેરશા દીનબાઈ એકદમ બોલી ઉઠ્યાં અને શુકે પોતાનું શરમથી લાલ યદ આવેલું મોઢું તેઓથી છુપાવવા સારે પછાડે ફેરવી નાંખ્યું. એક વળ વેર તેઓ સુખ રહ્યાં, અને પછી દીનબાઈએ તે ઉશકેરાઈ આવેલી છોકરીને પોતાની મોઢમાં દાખી, ઘણાજ ખાર અને માયાબની સાદે બોલ્યાં. “મારી ગરીબ, ગરીબ શુક!” અને તેવજીની આંખોમાં આંસુઓ આવી ગયાં. મનચેરશાએ બેઠ તરફ ઘણી ઉશકેરાઈ આવેલી લાગણી સાથે બોલ્યું; તેવજીને ગઇ જુવરી સંધળી માદ આવી ગઇ, અને તેવજીની બાજુએ કેટલું બધું પોતાનાં માસીના દીકરાને ચાહવામાં ખમ્બું હશે, તેના તેવજીને કાંઈ ખ્યાલ આવ્યો અને તે પણ કેવી રીતે? કાંઈ પણ બોલ્યા, ફરવાદ કરાં વગર, કે જાહેને તે માટે શક જાય નહીં તેમ. જ્યારે તેણી પોતાનાં માસા મારીને દોમાસે આપવાની કોશિશ કરતી હતી, સારે તેણીનું પોતાનું ઇગર દુઃખથી વીધાઈ જતું હતું. ને વખતે મેદરીને તેણીનાં બાપના કંદેરમાંથી ગમાવવા તેણી હોમીને આટલોબધો ઉશકેરતી હતી, કે વખતે તેણીની પોતાની લાગણીઓ પેલી હોમી નેહએ? હા, ખરેખરજ તેણી ચાહતી હતી. સાચા, નિર્દોષ, મોખ્યા ખારથી ચાહતી હતી; મનચેરશાનાં મનપર આ સંધળા વીચારો કરતાં ઘણી અસર થઈ. તેવજી પોતાની બાજુએ એકદમ પોતાની છાતીએ દાખી તેણીના આંસુથી ભરેલા માસાપર ધીસ ફેરી, અને દીનબાઈના હાથમાં પાછી તેણીને મુકી ચોરડો છોડી માસી ગયા.

પોતાના વરતા જેવાજ વીચારો દીનબાઈનાં મનમાં પણ આવ્યા હતા; પણ આ વીચારો સાથે, સચ્ચાઈ તરફ આવે બધો વખત આંધળાપણું દેખાતા માટે પોતાને કપકો આપતાં હતાં. તેણીએ પોતાને ખાર ફક્તમને આપ્યો હોય એવો પેહલે તેવજીને વીચાર આવ્યો હતો, પણ કાંચે નહીં તેણીએ હોમીને આપ્યો હોય; તે પણ પેહલાના નેટલુંજ જનવા જોગ હતું. હવેજ તેવજીને સમજ પડી કે, ને હદાડે હોમીનું મેદરી સાથનું અદરાવાનું બહેર કરવામાં આવ્યું સારે શું કામ તેણી ઉશકેરાઈ ગઇ હતી. અને તેપણ આ સજીવ છતાં તેવજીને ખુશાલ રાખવા તેણી

પોતાનું દુઃખ કેટલું બધું ભૂલી જવાની કોશિશ કરતી હતી. પછી આ વીચારથીજ તેણી તેવણને વધારે વાદાવી ધર્ષ પડી ન હતી. તેવણના વાદાવા દીકરાને ખાતર તેણી બીજાં કાંઈપણ સાથ પરણવા ના પાડતી હતી; તેની તરફના ખારને ખાતર તેણી બીજાંનો ખાર કચુક કરવા ના પાડતી હતી. અને આ વીચાર શું એક વાદાથી દેતવંતી માતાને દીવાસાભક્ત નહીં હાગે! અને તેવણ અને તેવણની બા-ભણની વચ્ચેના ખારનો ગાંઠ વધારે મજબુત થાય તેમાં કાંઈ અજબ થવા જેવું છે?

કેટલોક વખત વેર મારી બાણેજ સુખજ ભેસી રહ્યાં. યુવતી આંખોમાંથી આંસુઓની ધારો તેણીની માથીની છાતીપર પડતી હતી. પછી તેવણે તે અટકાવવાની કાંઈપણ કોશિશ કરી નહીં, કારણકે તેવણને ખજર હતી કે, આંસુઓ કેટલાં દીવાસાભક્તોં હતાં. યુવતી મગજપરથી પછી એક બાર ઓછા થયો; હવે તેણીનાં માસા માસીથી તેણીને કાંઈપણ છુપાવવાનું રહ્યું હતું નહીં. તેઓ હવે જાણતાં હતાં કે મગજના ખાલી ફાંદાથીજ તેણી કાંઈ બીજાં સાથ પરણવાને ના પાડતી હતી નહીં. ઉપરાંત દીવસ પડી કાંઈ પછી વખતે તેણીનાં માસી માસાએ તેણીને પરણાવવાની વાત કહી નહીં.

એક બે દહાડામાં કેખશર, ખોરશેદ મામશેશવર આવી પહોંતાં, પછી તેઓની આ મુશ્કાત તલન ખુશાક હતી નહીં. હોમીનાં મરણ પછી ખોરશેદે પેદશીજ વખત પોતાનાં માત પીતાને ભેળાં હતાં, અને આકેકને મક્કતાં સધળાંને પોતાનું દુઃખ યાદ આવી ગયું, પછી દરેકે શાંત રહેવાની કોશિશ કરી.

તેહમીનાંને ભેધ દીનખાઈ ઘણાં ખુશ થયાં. તેણી ધ-જીજ શરમાશ અને નરમાશવાસા દેખાવતી હતી, અને યોગ વખતમાં પોતાના શાંત સ્વભાવથી સર્વેને માનીતી ધર્ષ પડી. તેણી દીનખાઈની બેઠલી હોમજનાં ખાનદાનની એકલીજ બાકી રહેલી સગી હતી, અને જાંદગીરનાં તેણી સામનાં લગવીજ બેઠલીહોમજ અને મરજતનું ખાનદાન વધારે ઘણા સંજ-ધીથી ભેગશે એ વીચારથી તેવણને ઘણું ખુશાલી ઉપજ. બેઠલી હોમજનાં ખાનદાનને કાંઈ છેકરે વારસ તે કુટુંબને વધારે કરવા રહેશે નહીં હતાં તે માટે તેવણ અવાર નવાર દુઃખી થતાં હતાં, કારણકે પોતાનાં બ્રુપપણમાં તેવણને બાઈ કુટુંબની કેટલી બધી આખર વધારશે તે માટે તેવણે મોટા મોટા વીચારો કર્યા હતા. દીનખાઈમાં કાંઈ કુટુંબને લગતી ઘણી મગરરી ન હતી, પછી તેવણના ઉપકા વીચારો તેવણના બાઈ તરફના ખાર સાથ ઘણા ખરા ભેગાવણ હતા.

ક્રીતમસને ટાંકણે તેઓનાં કુટુંબના દોસ્ત મીઠું પેસત-નજ પછી મામશેશવર યોગ દહાડા રહેવા આવ્યા હતા, અને તેવણની હાજરીથી તેઓ ધારતાં હતાં તે કરતાં વધારે ખુશાલીમાં દહાડા પસાર થવા લાગ્યા. પેશતનજ

દીનખાઈનાં કુટુંબના બધું ઇચ્છનારા હતા. હોમીનાં મરણથી તેવણને ઘણું દુઃખ ઉપજ્યું હતું, અને જાનને અકસમાત, તથા તેની બગી જવાની વાત તેવણ ધણે રસ લઈ સાંભળતા હતા. મનચેરણ, જે બહારથી થયે પોતાના બાઈને લખતી ખજર સાંભલી હતી તે વીગે પછી પેશતનજ આજળ બોલ્યા, અને તે માટેનો પોતાનો અતી સારો વીચાર છુપાવી, મીઠું પેસતનજએ ફક્ત મથકેરીમાં, કહ્યું કે તેણીએ પછી પોતાના બાપ, અને બાઈની માફક કાંઈ લશકરી ગોઠરીમાં ભેગાંને ભેધ્યો.

દેખીનાં મરણથી મરજત દહાડા જુવાન પારસના ખ-વાસપર દમેશની અમર ધર્ષ હતી. તે કાંઈ બહારથી દશ-મીર જણાતો ન હતો, પછી તેનું દમેશનું મસ્તી તેણા સ-દાનું જતું રહ્યું હતું; અમાઉના જેવો ગરબડો જ-વાન હવે તે વધુ વખત રહ્યો ન હતો. તેના મેકરા પર શાંત રીતને કેકાય વધુ દોસ્તો હતા, અને અમાઉ કરતાં પોતાનાં માખાપ પર તે અલંકાર હેત કરતો હતો. તે દમેશ તેઓને યાદતો, અને સુખી કરવા ઇચ્છતો; દેખીનાં પોતાનો પછી પોતાનાં માખાપ તરફનો ખાર કરતાં વધારે ચડે નહીં. પછી હવે તે ખાર તે જુદીજ રીતે દેખાડતો હતો. ખુશાક અને રમુજ તો તે હજી હતોજ, પછી તેનું મોટે સાદનું હસવાનું, જે મરજત દહાડે અસ-લના વખતમાં અવારનવાર ધુભાવું, તે દમેશનું જતું રહ્યું હતું. જાણે કે વાદાસા બીજાં મોટે હરતા રમતાં, ખુશાક, મથકેરા, મક્કતાન જાંદગીર મરજતને શાંત અને મજીર માણસમાં ફેરવી નાખ્યો હતો. તેનાં કુટુંબને તે દહારે દહારે હોમી જેવો વધારે થતો જતો હોય તેમ લાગતો હતો, અને તેથી તેઓને તે વધારે વાદાલો ધર્ષ પડ્યો હતો, અને તેજ પ્રમાણે તેહમીનાં બેઠલી હોમજનો પછી તેના આ ફેરફારથી તેની તરફનો ખાર વધારે અને ભેળાં બન્યો હતો.

જાણને આવવાને હવે યોગજ દહાડા બાકી હતા, અને મીઠું પેસતનજ કહેતા કે તેવણના બહાદુર છેકરના બ-ચાવનારને જ્યાં તમક તેવણ જેશે નહીં હતાં વેર તેવણને કસા વજવાને નથી સરજનન સોમી, તેવણ આ નામ કાંઈપણ દહાડે સાંભળ્યું ન હતું, અને તેવણની ખાતરી હતી કે જવાનીમાં તેવણે તેને કદી પછી ભેળ્યો હતો નહીં. “મને તે જોલખે છે, મારી સાથ તે ઈમિતઝ એકજ રડીમરમાં મળે હતા એમ તેની કહેવાની મતલબ શું?”

“બાઈ સાહેબ યુગ્યાનું, મારે માનતાં હોયો તો માનજો કે એવજ કોઈ જાજરા કમારા છે.” તેવણ હસીને અવાર નવાર યુગને કહેતા, અને તેવણની ઉમદા યાદાસ્ત શકતી પર શકે લઈ જવા માટે, તેણી પર વેર લેવાને સો-મક ખાતા; કારણકે તેણીએ એક દહાડે કહ્યું કે, ઈ-મલઝ જવાને તેવણને ઘણાં વરસ થય્યાં હોવાથી, કદાચ બનવા જેવું છે કે તેવણ પોતાના જવાન સાથીનું નામ પછી

હુલી ગયા હોય. અને મીઠું પેસતનજી પાછો ઉતરે હતા કે ધણી વરસની ગોઝામગીરીથી કદાચ તે બીચારાનું મગજ ખીસી જઈ, જેથી પણ પહેલું પારસી નામ સાંભળે તે તેમણે આલખતો હતો હોવા નોંધ્યે એવું તેને ધારતા હશે !

“કાંઈ નહીં ગુજ, તે બીચારાને ગોઝામગીરી ખખવી પડી છે, અને તેથી તેને આપણે ઠગારા તરીકે ગણીશું નહીં.” અને અતે પેલા ઠગારાને જોવાની પેસતનજીની આશા પુરી પડી.

એક દહાડા તેવણ ખોરશેદના છુયા સોરાખને પોતાના ખોલા પર બેસાડી રમાડતા હતા, અને ગુજ ખોરશેદની છ મહીનાની છુચીને કેડ પર લઈ એમ તેમ ફરતી હતી.

“ગુજ, મેહેરને મારા હાથમાં આપ” કેખશર દેખડતા ખુશાલ દેખાવે આરમમાં દાખલ થઈ બોલ્યા. એક મીનીટમાં તમને કોઈ બીજાને ફીસ કરવાનું મક્કશે. અને જેમ તું દલગીરી શાંતપણથી ખખી શકે છે તેમ ખુશાલી ખખી શકતી ન હોય ને. મને મારી નાની મેહેરનાં દાડકાં પાસમાં માટે બીહવું નેહએ.”

“કેખશર, તમે શું બકા છો તે મને સમજ પડતી નથી. તમે મારી છુચીને મારા હાથમાંથી લેશો નહીંજ, સીધામ કે તેનું તમે મને પુરતું કારણ આપો.”

“તું એમ બકુંછું” કે, જે જાલ અલ્સાર આગમચને અંદીયાં નહીં આવ્યો હોય તો પાંચ મીનીટમાં આવશે. હા, ગુજ, હવે તું મેહેરને આપી દેશો. ચાલો, ચાલો મારી પાસ નાનાં બાનું” અને તે છુવાંન આપે ગુજના ધુજતા હાથોમાંથી પોતાનાં નાનાં બાળકને લઈ તેણીની અલંત ખુશાલી વચ્ચે તેને હવામાં ઉછાળ્યું.

બીજીજ બે જાલ આરમમાં દાખલ થઈ પોતાની બેઠ ને ગળે વળગી પડ્યો. આ પણ ઘણી ઉંઝરનારી હતી. કારણ કે હવે ગુજને ખરેખર લાગુ કે તે લાંબી સફરથી પાછો ફર્યો ન હતો, પણ મેતાનું મોઢાંમાંથી પાછો આવ્યો હતો, જવાન સરજખને પોતાની બેઠને પોતાના હાથોમાંથી છોડી, નહીં દાખી સકાય તેવી લાગણીઓથી ગોરડાની આસપાસ બેઠું. જે સવેને તે ચાહતો હતો તેઓ લાં દતાં નહીં. ખીશીગની ગોરડાનીથી તેને ઘણું લાગુ નહીં, પણ હોખી-અરે તેનો નરમાસભવ્ય અવાજ આટલાં બધાંની વચ્ચે તેણે સાંભળ્યો નહીં. તેણે પોતાનાં મારાને સદંતર કાળા, શોકના પેશાકમાં નીચાં. તેવણ તેને ઘણું શીકાં, અને પોતાનાં થઇ ગયલાં લાગાં, અને આ છુવાંન માણસ વધુ વખત ચોખી શક્યો નહીં. તે પોતાનાં મારાને એકદમ વળગી પડ્યો.

મનમેરશા જલદીથી તેઓ આગળ ગયા. “આપણા વાહોલા હોખી સૂખી થયા છે.” તેવણે જાલો હાથ પોતાના હાથમાં ખાચી દીધવીને ગંભીર સાદે કહ્યું. “જાલ, આપણે હમણાં દુખી થવું ન લેશો. પણ તે ખોલા કે જેણે મારા હોખીને લઈ લીધો છે, તે ખોલાએ પોતાની મામાભવ્યો હાથ બહાર કહાડી તુને બચાવ્યો તે માટે ખુશ થવું નેહએ. મારા જાલ, તુને પણ કદાચ અમેએ ખોહાવો

હતો. દીનું, મારી વાહાલી દીનું, ફક્ત હમણાંનાંજ સુખનો તું વીચાર કર.”

તેવણના અસરકારક બોલોથી બે જણ પર અસર થઈ, અને પોતાનાં મારાનાં કપાળ પર ઘણીજ ખારભરી ફીસ કરી તે લાંબી તરત નજીક ઉભેલા પેસતનજીને ખખવાં ગયો, અને તેવણ સાથે બે ચાર બોલ વાત કરી પોતાનાં કુટુંબનાં બીજાંએને હમણની માફક ખારભરી રીતે મચ્યો.

આ ઉપલા દેખાવને એક જણ-યુગે મોહડે, કોઈ નહીં એજ તેમ નેહું હતું. દરેક જણ જાલમાં એટલાં તો યુદાઈ ગયાં હતાં, કે તેઓને કોઈ પરાવાનો વીચાર આવ્યો નહીં. પણ તે પરાયો માણસ પોતાની આસપાસ અને યુખ્ય કરી એવી તો લાગણીથી નેતો હતો, કે તેનામાં બોલવાની કે હીલચાલની શક્તિ ગુમ થઈ હોય તેવું તેને લાગ્યું. વખતે કાંઈ દીનબાઈમાં ઝાઝો ફેરફાર ક્યો નહીં હતો, તેવણે દુઃખ, દલગીરી, બધું શાંત રીતે ખખ્યું હતું. સોશીએ તેવણ તરફ નેહું અને યુદાઈથી તેવણને જાળે વળગી, તે જાણુ હતો તે જાણવતાં પોતાને અટકાવી શક્યો ? તેણે તેણીની આસપાસનાં બીજાંમાં કુટુંબને નેહું-તેઓ તેણીનાં છોકરાં હતાં-અને તોપણ તેઓને મનસે તે મરી ખચ્યો જેવો હતો અને હવે શું તેણી તેને યાદ રાખશે. જાલને એકદમ પોતાનો દોસ્ત યાદ આવી ગયો, અને આટલો વખત તેની તરફ બેઠરકારી દેખડાયા માટે પસ્તાયો દેખાડી તેનાં કુટુંબનાં સપળાંનું સરજખન સોસી તરફ ખ્યાન બેચુ. મનમેરશા તથા દીનબાઈ પણ બીજાંએ સાથે આ પરાયા મદદસ્થને આપકાર આપવા ગયાં. તેણી પોતાના ગાણેજની હાંદગી બચાવવા અને ભાર પછી, તેની સજાજ લેવા માટે તેનો ઉપકાર માન્યો, અને જ્યારે દીનબાઈએ તેને કહ્યું ભારે સોસી એકદમ એટલો તો શીકો થઈ ગયો કે જાલ સમજ્યો કે તે માકરી આવજી પડી ગયો હશે, અને ઉરત વેળા તેને પોતાના આરમમાં જવાની બલાગણુ કરી.

“મેં પછી વરસે મારી કાખનાં માણસને મોટે માયાળુ સાદ સમજ્યો છે, લાંબે વખતે મેં પારસી કુટુંબને નેહું છે, અને મારા જવાન દોસ્ત તેઓને એકદમ છોડી જવાને મને ફરમાવશે ?” સોસી કાલાવાસાભવ્ય સાદ સાથે જાલનાં ખખાં પર હાથ યુદી બોલ્યા અને તે દલગીરીભવ્ય સાથેથી દીનગાદનાં પેટમાં કાંઈ યુધાઈ આવ્યું.

“નહીં, કદી નહીં, કદી નહીં.” જાલ ખુશાલ સાદે બોલ્યો. “મીઠું પેસતનજી, મારાં વાહાલાં મારીજી, તમે આ મારા ભલા દોસ્તને જાલખોહો ? એવણુ કહે છે કે એનાણુ જવાન છોકરા હતા ભારે તમે, મેહને જોડખતા હતા.”

પેસતનજીએ, સરજખન સોસીના દાખલ થવા પછી તેની પરથી પોતાની નજર ખીસાડી હતીજ નહીં, અને હવે તેવણ મેહેર ગંભીર સાદે બોલ્યા:—

“મેં કોઈ દહાડા યુખખમાં કે કેપે પણ સોસી નાખના પારસી જવાનનું નામ સાંભળ્યું હતું” નહીં, પણ આ મેહેર

મેં કોઈ દહાડાં જોયસો હોય તેવો લાગે છે. માફ કરજો સાહેબ, પણ હમેશાં તમારું નામ એનું હતું ?”

“મીઠું પેસતનજી, હું બાળુ છું” સ્વાં સુધી, હું બચ્ચું હતો ત્યારનું, પણ કદાચ હું તમને એમ કહીશ કે હું તમારી સાથેજ ઈંગલંડ ગયો હતો, તો કદાચ તમારી ખાતી થશે. શું સ્ટીમર પર અને ઈંગલંડમાં એક છોકરા એવો નહીં હતો કે જે ગમે એવો નાલાયક છતાં, તેના જેવા થવાને તે વખત ઈંગલંડમાં વસતા ધણીક પારસી જવાનોને તમે બલામણુ કરતા હતા, અને જે છોકરાને તમારા દીકરા માફક તમે ચાહતા હતા ? એક વેળાએ જ્યારે તેણે દર્બારમાં હુળી મરતા પારસી છોકરાને બચાવ્યો ત્યારે હું તેની સાથેજ હતો. તે વેળા તમે તેની કંટલી બધી તારીફ કરી હતી, તે શું તમે ભૂલી ગયા, મીઠું પેસતનજી ?”

“નહી, પેસતનજીએ ઉત્કટથી જવાબ દીધો. તે દહાડાં હું ભૂલી ગયો નથી કે જ્યારે મારા સોરાયે ઉપકું બહાર અને માયાણુ કામ કયું હતું. પણ એવાં તો કામો તેણે ધણીખી વખત કર્યાં હશે.”

“અને તમે કહેતા હતા કે, યોગ્ય વખતમાં તે ધણી પંકાઇ જશે; કે સોરાયથી બેઠલી હોમજીનું કુટુંબ એટલું તો દીપી નીકળશે કે જેમ કોઈપણ પારસી કુટુંબ ચલુ નહીં હોય.”

મીઠું પેસતનજીએ આ અંગણુ અદરથ તરફ વધતી જતી અન્યબીથી જોયું.

“સોરાય ? બેઠલી હોમજી ! ત્યારે તો સરજપત સોસી, તમે મારા બાઇને ઓલખતા હતા.” દીનજીભાઈએ બોલ્યું “ધણું ધણું વરસો પસાર થઇ ગયાં છે, તેમણે મને કહ્યું કે છેલ્લા તેવણને તમે ક્યાં જોયા હતા ?”

“બાઇ, જે સ્ટીમરમાં તેવણ ગયા હતા, તેમાં હું પણ હતો.” તે ધીરા અન્ય જવા આપ્યો બોલ્યો, કારણકે તે મહા મુશકેળીથી પોતાના જીવને શાંત રાખી શક્યો હતો. “વીશ અને છ વરસ થયાં સ્ટીમર—બાઈ છોડી મુક હતી, અને સ્વાં તેણી પાછી આવવા પામી હતી નહીં; વીશ તે છ વરસે મેં મારા બાપીકા મુલકમાં પાછો પગ મેલ્યો છે.”

“અને શું તમારા સીવાય બધા હુળી મુઆ ? શું તમે એકલાજ બચી ગયા ? સ્ટીમરના હુળી ગયા પછી તમે મારા બાઇને જોયા હતા ? દીનજીભાઈએ ગજરાયકા સાથે પુછ્યું, અને પોતે શું કરતાં હતાં તે બધા વગર તે અંગણુ અદરથમાં ખભાં પર પોતાનો પુજતો હાથ મેલ્યો. “તે પણ કદાચ તમારી સાથે બચી ગયો હોય, પણ અરે ! આટલાં બધાં વરસની ઓલામગીરી કરતાં તો મોત સાફ.”

“અફસોસ ! મારી દીનું, હજી તું શું કામ એવી બોલી આપા રાખે છે ?” તેવણના વરનાથબહેલા સાથે બોલ્યા, કારણકે તેવણે જોયું કે, દીનજીભાઈ ઉશકેરાઇ આવ્યાં હતાં. “દીનજીભાઈ” પેસતનજી આતુરતાભર્યા સાથે બોલ્યા, “દીનજીભાઈ, મારાં બચપણના સોથી વાઢાલા દોસ્તની દીકરી,

આ મેહરા તરફ જો, જરાબર જો; શું આ મેહરાને તમે પીછાણતાં નથી ? વીશ અને છ વરસે પોતાનું કામ કયું છે, પણ તે એટલું બધું નથી કે તમારી આંખોએ તે ઓલખાઇ નહીં શકાય. શું આ ચક્રવર્તી બેસ્ટાબહેલી આંખો, આ ઝોળ કાલેશના હોડો તમે અચાક જોયા ન હતા ? તમે કાંઈ બોલો તે આગમન આ મેહરા તરફ જરાબર જોવા.”

“બાનું, સોરાય મેહલીહોમજી હજી જીવે છે.” તે અંગણુ અદરથ શુંગાયકા સાથે બોલ્યો. અને આટલું બોલતાં તેણે પોતાનાં કપાળ પર પડેલા નજાબ ખાસો, જે તેના અચ દેખાવને યોગ્ય ધણી ધુપાવતા હતા, તે ખીસાડી નાખ્યા અને તેવણ તરફ તીકયું. આ વખતે મુરજનો આખો ચક્કાટ તેનાં મોઢાં પર પડ્યો. મનચેરશા એકંધા અને તેવણથી અન્યએથી અને પુણાક્ષીની ભુમ પકાઇ ગઈ, પણ દીનજીભાઈએ હજી પોતાની આંખો આ અંગણુ અદરથ તરફથી ખીસાડી નહીં.

“દીનું, મારી મેહરન, મારી પોતાની મેહરન, તું શું મને ઓલખશે નહીં ? તું શું એમ નહીં મારી શકશે કે સોરાય છવતો છે.” તે હકકેરાઇ આવેલે સાથે બોલ્યો.

“ઓ બોલ, આ તો સોરાય પોતે છે ?” તેવણ બોલ્યાં, અને નજદીક અડધાં બેસુધ થયાં તેના હાથમાં પડ્યાં; જોરસાથી બાઇએ મેહરને પોતાની છાતીએ દાખી. તે વખતનું મુખ કદી નહીં બનવા જેવું, અરે નહીં હોય તેવું લાગતું હતું. તે ફક્ત સુખનો સ્વપ્નનો હોય તેવું લાગતું હતું. તે આસપાસનાં ખીનખીનો ખારખોળો આવકાર મુશકેળીથી સાંભળી શકતો હતો. મીઠું પેસતનજીએ તેનો હાથ પોતાના હાથમાં દાખી નાખ્યો, અને બચ્ચાની માફક રચવા લાગ્યા. તેવું બેચું ફરતું હોય તેવું તેને લાગ્યું. આસપાસની કાંઈપણ સીન તે જોઇ શક્યો નહીં. તેની પોતાની મેહરન, જેને તેણે પોતાના જોલામગીરીના વખતમાં અતીત્ય દાખી હતી, તે મેહરને હાથ તેની છાતીએ દાખી છે એ વીચાર સીવાય તેને બીજું તે વેળા કાંઈપણ મુક પડ્યું નહીં. જ્યારે તે એક નાનો મરતાન છોકરો હતો, ત્યારે તેણીની શીખામણો, તેણીના સારા બોલો તેની પર યોગ્ય અસર કરતા હતા; પણ કુખના વખતમાં તે તેને દોહાસા જેવા થઇ પડ્યા હતા.

મરચંદ કુટુંબનાં છોકરાંઓ ઉપરો દેખાવ અન્યબીથી જોતાં ઉભાં હતાં. કેમકે અને જનદગીર તો તરત ચેતી ગયા કે આ અંગણુ અદરથ કાણ હતો; પણ તેને ઓલખ્યાથી દીનજીભાઈ પર કેવી અસર થાય છે તે જોવા તેઓ ચોખ્ખા હતા. ત્યાર પછી સધળાં છોકરાંઓ દીનજીભાઈ, તેવણના બાઇ, મીઠું પેસતનજી અને મનચેરશાને આરગમાં એજણાં રહેવા દઇ બહાર ગયાં.

“મારા સોરાય મામા પોતે ! હું કેવો મુજ, કેવો અનાડી કે અલાર આગમન તે હું સોધી શક્યો નહીં ?” જન આરગની બહાર જવા પછી પુરાણ સાથે બોલ્યો.

યોડા વખતમાં કુટુંબનાં બીજાંઓ શાંત પડી ગયાં, પણ સરન્થન સોસી જેને આપણે હવેથી સોરાળ ખેલવી હોમજી કહીશું, તેને તેમ ચતાં ઘણા વખત લાગ્યો. તેને પોતાનાં કુટુંબ માટે ઘણું સાંભળવાનું હતું. પોતાની પર ચીતેલાં હાંખ માટે ઘણું કહેવાનું હતું.

“આ બધું માફ કુટુંબ” તે લાગણી સાચ બોલ્યો. “હું કે જે પોતાને આ દુનિયામાં એખસા પડી ગયેલાં ધારતો હતો, તે એમ બોલી શકે કે હું ધારતો હતો કે આટલાં બધાં વરસ પસાર થઈ ગયેલાં હોવાથી કોઈ મને એલખશે નહીં, કોઈ મને આદરશે નહીં. મારી મેલેન, મને કપડો ના આપ, આ વીચારથી મને જે હાંખ ઉપજ્યું હતું તેજ પુરતી શીક્ષા છે અને આ જે મેં સપનાંને જોયાં છે તે મનચેરના બધાં તમારાં કે?” તે વધારે ખુશાલ આવ્યો બોલ્યો, “અરે હું ઇચ્છું કે તેઓ સપનાં મને આદરે. હું તેઓને બધાંને અલાર આગમચનો એલખું છું, કારણકે જ્યારે મારી આગળ તેઓને લગતી ઘણી વાત કરી છે, અને તેનો આપેલો દેવાસ ખરા છે કે નહીં તે હવે જોવાનું બાકી રહ્યું છે. ગરીબ બીચારો, આદરશે બધો વખત સુધી તેને કમવા માટે ખરેખર હું તેના કપડાંને લાવકનો છું.”

“અને વાહવા સોરાળ, આ નામ ધારણ કરવાનું કારણ શું?” મનચેરનાં બુઝ્યું, “જોલામગીરીની જગત જલ્દી પછી પાણું તાર નામજ કાંઈ નહીં ધારણ કરું?”

“અને સોસી તાર જલ્દી નામ હવે એમ કહેવાની તું હીમતજ કેમ કરી શકે?” મીં પેસતનજ સેફેન ધમકી બેઠેલા સાહેબોના. મીં સોરાળ, અસલ તમે મારા કેમલું છું” જોલામગીરી હીમત કરી શકતા ન હતા.”

દીનખાજ સેફેન હસ્યાં.

“અને મીં પેસતનજ, મેં તમને હેતરવાજ નથી. મારી મેલેનને પુછો કે મારા બપાવા મને સોસી સીમાએ કોઈ દહાકો બીજાં નામે જોલામગીરી હતા કે, અને પેસતનજ શેક, તમને પણ તે ખબર હોવી જોઈએ, તમે કેમ જુલો ગયા.”

“હા, હા, હવે મને યાદ આવે છે ખરું. હું તે તો તદ્દન જુલો ગયો હતો, મારે કશુંક કરવું જોઈએ.”

“પણ તોની સોસી તમારો ખેલવી હોમજીનું નામ શું કામ નહીં વાપર્યું?” મનચેરનાં બુઝ્યું.

“મારા સુખે, ગેરવાજની વીચારોને લીધે હું અજુતો ન હતો કે મારા બાવા જીવતા હતા કે નહીં, અને કદાચ તેવણે મેં બીજે વારસ કરી લીધો હોય, તો એકદમ મારે ખરે નામે અંદી દેખાવ દઈ તેનાં લીધેકાંપર હું ત્રાપ મારવા માંગતો ન હતો. વળી મને મારાં કુટુંબનાં બીજાંઓ માટે પણ જરા ખબર ન હતી. અને બીજું નામ ધારણ કરવાથી સેલવાળી તેઓને લાગતું હું સાંભળી શકીશ એમ હું ધારતો હતો.”

યોડા વખતમાં સધળાંઓ સાચ સોરાળ મામાને સારું થઈ ગયું; દરેક જણ તેવણને માદવા લાગ્યાં અને તેનું પીરણ તથા તેણીના વસ્ત્રો એલખાણ કરવાને તરફી રહેવા, કે જેઓ પછી લાં એક બે દહાડામાં આવનાર હતાં, જલ્દી દસીને કહેતો હતો કે પીરણનાં આવ્યા પછી મારાંમાં ખાર તેની પરથી ઉતરી જવાનો, પણ નહીં, તેણે તો મામાના ખારમાં હમેશનાં જોવા જગા રાખી અને સોરાળ મામાને જલ્દી વગર કદી પણ ચાલી શકતું ન હતું.

[સાંધ્ય છે.]

Two Old Maids.

સા હરા બેલ.

ધારું” માએજ, કે વરસે રતુ આવશે લાં સુધી પુલો ઉગવાનાં નથી.”

“કદાચ ઉગેથી.”

“તેઓ લાલ, સફેદ કે ચુલાથી ચરો?”

“હું મુલક કહી શકતી નથી.”

“હું તેમને ઉગતાં જોવાને જીજીશ?”

આ ઉરેલાં સવાલ એટલા તો ધીમા આવ્યાં પુછવામાં આવ્યા હતા કે તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો નહીં. રથ

એલ સમડી પારો જેએલા એક સોફા ઉપર પડી હતી. તેણીની પાસેની ટેબલ ઉપર એક કુંદમાં છરેનીયમનો રાષો મુકેલો હતો, અને તેની બીજી પાસેથી બારી આગળ તેણીની માતા જરાજી યોગવા વિના પોતાનું સીવતી હતી. રાશની નો ઘડાડો થતો જતો હતો, માટે મીસીસ એલે પોતાનું કામ પુરું કરવા પછી ઉતાવળ કરવા માંડી. હજી તો બે બટન હોલ કરવાનાં હતાં, અને સમડીનો જોલા દીવાલ ઉપર પડવા માંડ્યો હતો; પણ દીવાલ ઉપરના અને સી-લીંગના ડાબે આ અધારા જોલાથી દેકાઈ જતા હતા, માટે રથને આ અધારાંમાંજ વધુ સુંદર લાગતું હતું. જોરામગીરી અમરજ ઉપર મુકેલાં જલાસકામ ઉપર કીરજો પડી ચળકાટ આપતાં હતાં, પણ રાશી વધુ અજવાળું છરેનીયમનાં પાતરાંઓ ઉપર પડ્યાં હતાં, અને લાંબ તેણી ધણે વખત સુધી જોયા કરતી હતી.

“માએજ” તેણીએ યોડીકે ચીતીકે સુપડીકે પકડ્યા પછી ફરીથી બુઝ્યું; “તમે ધારો છો કે—ફ. શું તમે ધારતાં નથી કે શીમે આ લાવવામાં મારી ઉપર ગોટા ઉપકાર કરી છે?”

“બહો, મીસીસ એલે કુંડમાં પતાવ્યું. તેણી હવે બારીની વધુ નજીક રહેવા માટે ઉભી થઈ હતી.

“તમે ખરેખર ધારો છો કે તેને હું પસંદ પડું છું?”

“હા.”

“જે હું સારી થઈશ તો તે મને—માએજ, શું તે મને પરજુશે?”

“હા, તું જાણે છે તો ખરી કે તેણે તેમ કહ્યું છે.”

મીસીસ એલનાં જતન હોલ હવે પુરાં ચયાં હતાં, માટે તેણીએ હવે હોરા તોડીને પોતાની દીકરી તરફ ચીંતાથી જોયું, પણ સમડીનાં કીરજો તેણીનાં મોઢ ઉપરની લાગણી બતાવી શકે એટલી બધી રાશની આપતાં ન હતાં. તેણી એ સંભાળથી પોતાના શીવવાનાંની ધડી વાળી અને આદરે.

માટે તૈયારી કરી. થોડીક મીનીટ સુધી રૂથ તેણીને તપાસતી બેઠી. એક બે વખત તેણી કાંઈ કહેવા માંગતી હોય તેમ તેણીના હોઠો દીક્કા. હેલ્થે તેણી ધ્રુવે અવાજે બોલી:—

“રૂ” તમે ખરેખર એમ ધારો છો? જો તેમ નહીં હોય તો કહેતાં ના. હું પકી ગઈ ન હોતે તો રૂ” તે એમ કહેતે? મેહરબાનીની કુખી માએજ અને ખરેખર કહેજે.”

“રૂ, હું” જે ધારતી નથી તે કહી જી કહું છું? મારી ખાતરી છે કે જે તું સારી પેઠે હવે તો એ તુંને પરચો હશે.”

મીસીસ બેલનાં સખત અવાજે રથનાં મગજમાં એક ધણા લાંબા વખત અગાઉ બનેલા બનાવને તાજે કરાવ્યો. તે તેણીના બાપનાં મરણ પછી તુરતજ બન્યું હતું, અને તે વેળા તેઓ બાલ તરફારીની તેમની બાપની દુકાન રાખતાં હતાં. નાના પછપાડેના ઝોરડામાં તેણી આવી હતી, જ્યારે તેણીની માતાએ પુછેલા કાંઈ સવાલના જવાબમાં તેણી જુલું બોલી હતી તે તુરતજ જણાઈ આવ્યું હતું અને તેણીને એક અધારી ઝોરડીમાં ગાંધવામાં આવી હતી, સાંધી તેણીએ પોતાની માતા સાદરા બેલને તેણીનાં બાજુએ નાશી બજવા, તેણીના આંખા ઉપરથી આ પાપને ડાખ મટાડવા અને થેલી દુનિયામાં પાપીઓને ખસતા બદલામાંથી તેણીને છુટકો કરવા અને માટે ધરતી શીક્ષા આ દુનિયામાંજ કરવાની તેણીને મદદ આપવાની ખોદા પાસે અરજ કરતી સાંભળી હતી. રથને તે અવાજ જાણે મધ કાલે જ સાંભળ્યો હોય એટલે યાદ હતો અને તેને અધારાં કરતાં વધુ બીહાલી હતી. તેણીએ પોતાની માને અરજ કરી હતી કે, પેલી દુનિયામાં શીક્ષા અગવાર્ણ તેણી વધુ પસંદ કરશે, પણ જવાબમાં ફક્ત ધજરની નીંદા કરનારાઓ માટેની બંગીને અવાજ આવતો હતો અને તે શબ્દ જોને અર્થથી તેણી જાણતી ન હતી, તેને તેણી દમણીથી ધીકારવા અને તેથી ધ્રુવવા તથા બીહવા શીખી હતી. નહી, તેણીની ખાતરી યઈ હતી કે તેણીની માતા જે ખરે ધારશે તેજ કહેશે.

મીસીસ બેલે યાદ બનાવ્યા પછી તેણી બોલી, “આજે મારે આ રીતવાનું લઘ જનું જોધે, પણ હું એક કલાકમાં તો પાકી આવીશ.”

રૂથે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, તેણી વિચારતી હતી કે શીખ તેણીને મળવા આજે સાંજે આવશે કે નહીં.

“તેમ કાલે રાત્રે મને એટલો તો યાદતો જણ્યોતો હતો.” તેણી પોતાને કહેવા લાગી અને જ્યારે તેણીની માતા મધ ભારે દાદર ઉપર વહણાં દરેક પગલાં આતુરતાથી તપાસવા લાગી. તે એક દારવાલી રાત હતી, પણ મીસીસ બેલને તેથી કાંઈ અસાધ્ય થઈ નહોતું. કકડતા પવનમાં તેણી ભારી ભોળી સાથે પણ ધણી ઝડપથી ચાલતી હતી. તેણી રથના દોળની ભંધા અકસમાત અને તેથી તેણીનું નમડી આવતું જોત, શીખ તરફનો તેણીનો આર એ સધળાં માટે વિચારતી હતી.

“સાદરા બેલ” દેખાવમાં તેમજ બોલવામાં બેદરકાર અને સખત દીમતી સ્ત્રી લાગતી હતી, પણ બહારના પોષાકની નીચે એક એવું હૃદય હતું કે જે ધણું જોરસાથી ચાલી શકે; અને આ સધળો ખાર તેણી પોતાના બરધારનાં મરણ પછી પોતાની દોરીક ઉપર રાખતી હતી. તેણીને માટે તેણી બંગી કરતી અને કશું કરવામાં બાકી રાખતી નહોતી. ખરેખર, તે એક ભારી મેહનતનું કામ હતું. તેમની દુકાન પકી લાગી હતી, અને તેણીને સીવી સાંધીને પોતાનું પુરું કરતું પડતું હતું. પણ રૂથ ‘ડ્રેસ’ બનાવવા શીખી હતી અને તેમનું કામ આગળ ચાલતું હતું; પણ પંદર દહાડા આગમન રૂથ ભારી બોજ સાથે પકી ગઈ હતી, અને તેણીના છવને હાની યુગવાને બચ હતો.

સાદરા બેલે આ સધળું કુલે મોહર ખરડું હતું. પડોશીઓ કહેતાં હતાં કે તેણીને કાંઈ દરકાર હતી નહોતી; પણ રડી કુટીને લોકોને જણાવવાની તેણીની રીત હતી નહોતી. વળી આ પખવાડીયામાં તેણીને એક બીજો ધા લાગ્યો હતો. તેણીને માથમ પડતું હતું કે રૂથ તેણીને ચાલતી હતી તે કરતાં વધુ કોમ્પ્લીમન્ટ સપ્સને ચાલતી હતી. રૂથની ગાંઠણી ઉપરથી તેણીએ તેને પોતાને લાં તેડ્યો હતો, પણ તેથી કાંઈ તેણીના તેની તરફના અદેખાઈબધી ધીકારમાં થટાડો થયો ન હતો, અને તેણે તેણીનાં દુઃખમાં બેવડો વધારો કર્યો હતો. આ સધળા વિચારો કરતી કરતી તેણી ચાલતી હતી, અને જે કોઈ તેણીને બહારને સખ દેખાવ જોય તે કહી જી કહી શકે નહોતું કે, ખારને માટે તેણી કેવી દબાળતી હતી, અને આ વિચાર કેવી કંગાળત્વ તેણીને બસતો હતો. તેણી ઘેર પોંદઅવા આવી હતી તેવામાં એક ઝોલખીતો સાદ તેણીને કાને પડ્યો. પાણું ફરીને તેણીએ જોયું તો શીખ એક ઊંઘા કરીની કમરની આસપાસ હાથ વીંટળી વાહાલથી ઉભો રહ્યો હતો. મીસીસ બેલ ઝોલામાં ઉભી રહી, કે જોઈ તે તેણીને ઝોલખી શકે નહોતી; જોવાં તેણી પસાર થયાં કે તેણીએ તેને “વાહાલી” બોલતાં સાંભળ્યો.

“જે મોહડાંવાળો ટોંગી! મારી રૂથ આગળ તે કેમ આવવાની દીમત કરે છે, અને કેવાંએક દુઃખમાં આવી પડ્યો હોય તેમ દેખાવ કરે છે. ગરીબ બીચારી રૂથ, તેણી તેને હવે નહાં ચાહેશે, હું કહીશ અને એ તેને ધીકારશે.” અને આ સધળો વખત હવે રૂથ તેણીને વધુ ચાહેશે એ વિચાર તેણીને અસંતપ્ત પ્રજાલી બસતો હતો. તેણીએ તેજ સાંજે રથને કહેવાને ઠરાવ કર્યો હતો, પણ જ્યારે તેણી ઘેર યુગી ભારે તેણી કાંઈથી ખરાબ સમાચાર સાંભળવાને તદન અશકત દુઃખમાં પડેલી હતી. રૂથ તે રાત્રે શીખને આટલું વધુ બોલી નહોતી, ફક્ત જ્યારે તેણીની માતા પેલું છંદેનીયમનું કુંકું ખસાડવા જતી હતી ભારે તેણીને તેમ કરવાનું ના પાડ્યું.

બીજે દહાડેથી રથને કહેવાની મીસીસ બેલે કોશિશ કરી. પહેલાં તો તેણીને લાગ્યું હતું કે તેણીએ શીખને જોયો હતો,

એને બીજી શું નોંધ હવું, તે કહેવાનું સેહેલું પડશે, પણ તેમ નહીં હવું. એક વખતે તેણીએ બોલવાનું શરૂ કર્યું હતું, પણ તુરતજ રૂથ ઉંધાઈ ગમ્મડી માંલમ પડી હતી, અને કંઈની સાંભળ્યું હતું નહીં. માટે ન્યાંકુષી રૂથ પોતે જ તેને માટે બોલેલાં સુધી યોગવાનું નક્કી કર્યું.

* * * * *
એક આવાડીયું પસાર થયું હતું, રૂથનું મોત નજીક આવતું હતું, અને તેણી એટલી તો નબળી થઈ હતી કે પોતાનું બીજાણીની છોડાણું નહીં હવું. આ આણું આંકે વાડીયું તેણી બંધકારે કરતી હતી અને ઘણી દુઃખી થતી હતી. હવે તેણી તદન સુધીમાં આવી હતી, અને સપથનું દુઃખ લગભગ જતું રહ્યું હતું, પણ તેણી પોતે અને તેણીની માતા બન્નેની હતી કે હવે તેણીને જીવવાના ધણા કલાકો બાકી ન હતા.

ન્યાંરે તેણી બંધકારે કરતી હતી, સારજ શીકને માટે તેણી બોલી હતી, અને હજી સુધી તેની બેવડાઈ માટે તેણીને કશી ખબર ન હતી. તેણીની માતાનું કહેવું તેણીને ખાતરીભર્યું લાગ્યું હતું અને વીચારતી હતી કે તેને બોલાવેલાં સુધી તેણે આવવાને વાળખી ધાર્યું ન હશે.

“હું તેને છેલ્લી વખત મળવા ચાહું છું,” તેણી પોતાને કહેવા લાગી; “શીલ, તુંને છોડી જવાનું થયું ભારી લાગે છે; અંદર બોલ, હું તેને એટલો બધો ચાહું છું, મને માફ કર. તેને એટલો બધો ચાહવામાં બોલું છે. થોડોક એણે ચાહું એમ તું કર; નહીં, નહીં, એણે નહીં, હું તેમ કરી શકતી નથી—” તેણીએ પોતાની આંખો બંધ કરી. “મને એની જરૂર છે, હું શીલ વગર સુખી રહી શકું નહીં.”

ન્યાંરે તેણીએ પોતાની આંખો ઉંધાડી ત્યારે તેણીની માતા તેણી આગળ ઉભી હતી.

“શું, ફરીથી તુંને બોલે છે ?”

“નહીં, માએજ, પણ કેટલા વાગ્યા ?”

“હમણાજ સાત વાગ્યા.”

“શીલ હમણીં પોતાનાં કામ ઉપરથી ઘેર આવશે, માએજ. મેહરબાની કરી છેલ્લી સલામ કરવા એને તેડી લાવો. પણ તેને બીમથે કહેજો, હું બીડું છું” કે એ ઘણા દલગીર થશે. “હું નર્થ શકતી નથી,” સાદરા બેઠે પોતાની અસલી સખ રીતે જવાબ આપ્યો. તેણીએ વધુ બોલવાની કોશિશ કરી, પણ શબ્દો બહાર પડી શક્યા નહીં. તેણી પોતાની પેહલી નબળાઈ માટે દલગીર થવા લાગી.

“મેહરબાની કરી નવો,” રૂથે કાંકલુદીથી અરજ કરી, “અરે! ઉતાવળ કરો, નહીં તો કદાચ હું મરણ પછી પામીશ.”

મીસીસ બેલ તેણી તે કહે તે વખતે પોતાની દીકરીનું મોંદ નોંચા રાજ ન હતી, માટે તેણી તરફ પીક ફેરવી તેણી ઉભી.

પણ એકાએક તેણીને એક યુક્તી સૂઝ, કે નર્થો તેણી રૂથને ખરેખર સુખી મોતે દેહછે પાડે. પણ તેમાં ક્યાંકનો સખાસ હતો, કે જે તેણીનું સમ્માનને ચાહતું હોય પીકારતું હતું.

“નહીં, નહીં” તેણી જરા મેરેથી બોલી હતી, “નહીં, મારે એને કહેવું જ નોંધે, એથી શું સાર થવાનું હવું ?”

“માએજ, ઉતાવળ કરો.”

“બોલ મને જોર આપે. હવે બંનેને મંદ કરે.”

“શીલ, માએજ !”

“રૂથ, હું તેને લાવી શકતી નથી મને ના—”

“અરે તેને તેડી લાવો, તેડી લાવો, હું તેને જોયા વગર સુખથી મરી શકતી નથી. જો તમે બંનેનાં કે એની મને કેટલી જરૂર છે તો તમે જ્યાં વિના રહો નહીં. શું તમે મને ચાહતાં નથી, માએજ ? આ મારી છેલ્લી અરજ છે, મેહરબાની કરીને—” તેણીએ વધુ બોલવાની કોશિશ કરી, પણ હવે તેણીનું સપથનું જોર ખાસી થયું હતું, અને તેણી બેસેલ થતી જતી હતી.

મીસીસ બેલે રસતું એક કપ લીધું અને પેલી છોકરીના હોડા વચ્ચેથી મુશકેળાએ દેખ્યું.

“એ ક્યાણું કાંઈ સાર પરીણામ ન આવશે,” તેણી પોતાને વારંવાર કહેવા લાગી,

રૂથે હુશીયાર થઈને આંસુભરી આંખો સાથ એવા તો આજીજીભરવા દેવાવધી નોંધ કે તેણીની માતાનો પોતાનાં એકસુરાં બાળક તરફનો ખ્યાર સમ્માનની આગળ ધરી આવ્યો.

એક વખત ઠરાવ કીધા પછી સાદરા બેલ વધુ વીચાર કરવા યોગી નહીં. તેણી ધસારાવધ શીકનાં રહેવાનાં ધર આગળ ગઈ. શીલ તુરતજ બહાર જવા નીકળતો તેણીને મળ્યો.

“મારી મરજ વિરૂધ્ધ હું તમે પાસ એક માંગણી કરવા આવી છું, મીડ શીનીપ.”

તે જીવાન ખાણે કાંઈ જવાબ દીધો નહીં, તે તેણીને જુસ્સો અને ઉશ્કેરણી નોંધ તદન ગભરાઈ ગયેલા તેણી પડે આવ્યો. તેણીએ ઝડપથી તેને સપથનું કહ્યું, પણ જરાએ કપકો આપ્યો નહીં.

“જો રાત્રે તું મારી રૂથને મળી ગયો તેની બીજી દોને મેં તુંને એક બીજી સ્ત્રી સાથે ફરતાં જોયા હતા, મેં તુંને તેણીને વાહાલી કહેતાં સાંભળ્યા હતા. મેં રૂથને કહેવાની કોશિશ કરી હતી કે તું જે મોહાગને હોંખી છે, પણ તેણીનું દુઃખ જોઈ મારી છાતી ચાલી નહીં, અને હવે હું તારા જેવી હોંખી ચાલું છું. તેણી મરવા પડી છે, ઝડપથી મોત પાસે આવવું જાય છે, અને તેણી તુંને મળવા માંગે છે તમે આવશો, અને તેણીને આગળના નિરાજ ચાહોજો એવું રોળ વાહશે કે તેણી સદવા સુધી જીવનાર નથી. અરે! મારે એવું પુછવું પડે છે, પણ શું કર. હું રૂથને દુઃખમાં મારવા ઇચ્છતી નથી, અને તેણી તમોને એટલાબધા ચાહે છે. આવશો કે ?” તેણી તેનો હાથ પકડી કાંકલુદીથી જોવા લાગી. દલગીરી અને નીરાજીએ તેણીના હમેશના થડા બેઠકાર સ્વભાવ ઉપર હમણાં સરહારી મેળવી હતી. શીલ કાંઈ સખત દેખાતો માનવી ન હતો, તેને હમણાં થયું લાગ્યું હતું, અને જો રૂથ અથવા તેણીની માતા તેને

લાગ્યામાં જઈ લાગ્યા કરેને તો તેણી કરવાને તૈયાર થતે. રથ દરેક આવજને પ્યાનથી સાંભળતી હતી, માટે જ્યારે શીઘ્ર ચરમાતો ચરમાતો ઓરડામાં દાખલ થયો, હાથે તેણીનાં મોઢ ઉપર ખુશાલીનું હસતું પ્રગટી નીકળ્યું.

“હું જાણતી હતી કે તમે આવશોજ,” પોતાનો પાતળો હાથ તેની તરફ લેવાયો તેણી બોલી, “માએજ, તમારો મોટેડ ઉપકાર થયો.”

શીઘ્ર તેણીનાં પાસે ગયો અને તેણીનો હાથ પોતાના બંને હાથોમાં ધરી બીઠતો બીઠતો તેણી તરફ જવા લાગ્યો. મીસીસ બેલ એક ખુરશી પકડીને પોતાનાં ધુલ્લાં દીકરને મળજુનાઈ આપવાની કોશિશ કરતી તેમને તપાસતી હતી. “શીઘ્ર,” રથે કહ્યું. — “હા.”

રથે તેની તરફ જોયું, અને એક પળ સૂઝેનાં આશ તેણીનાં મનમાં પેડો. મીસીસ બેલ તે જોઈ બીધી કે આખરે તેણીની હીકમત પાર પડવાની ન હતી. “મને ઘટતી શીક્ષા થાય છે,” એમ બોલી તેણી પોતાનું મોઢ પોતાના હાથો વડે ઢાંચી એક ખુરશી ઉપર મેરડી ગઈ. પણ શીઘ્ર ઉપર તીક્રી રહેલી આવર આંખોએ તેને હીંમત આપી, તેણે રથનાં કપાળ ઉપર બીજાસાતા બાજોને ઊંચા કર્યા.

“મારી સાથે બેસ, શીઘ્ર,” તે ઊકારી પીએથી બળડી “વાહાલી રથ,” એમ કહી તેણે તેણી આગળ ચુંદણ પર પડી એક કીસ કરી. તેણી નેનાં મોઢરા તરફ એકી ઠાપે જોવા લાગી. ગોપા તેણી તે ભુલી જશે એવી બીકમાં હોય. પણ હવે એક ખરેખર સુખી હસતું તેણીનાં મોઢ ઉપર જણાયું, અને તે જ્યારે મીસીસ બેલે જોયું હાથે રથનાં કપાળની કમીષ ભુલી ગઈ અને બેઠાનો ઉપકાર માનવા લાગી.

“શીઘ્ર, હું તો મરી જવાની છું,” પણ તું અને ભુલી જશે નહીં અને હમેશાં ચાહશે કેની?”

“હા.”

“તું” અને તેમ કહે.”

“રથ, હું તને ચાહું છું,” તે લાગણીથી બોલી ઉઠ્યો, તેના સવળા સારા શુભ હવે ગદાર નીકળી આવ્યા. તેણીનાં એવાં જુવાન વખાં મોત માટેની ખરી દલગીરીએ તેને લાગ્યું કે તે ખરેખર રથને ચાહતો હતો. “જ્યાં-સુધી હું જીવસ, લાંબુથી તુંને ભુલીશ નહીં, વાહાલી.”

“હું તુને હમેશાં ચાહીશ.” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “અરે બેસ, એની હમેશાં સંભાળ લેજે, ઊંઘી સલામ.” તેણે તેણીનાં હોઠો અને કપાળ ઉપર વાહાલથી કીસ કરી, અને તેણીએ મુશકેલીથી પોતાનો નખો હાથ તેની ગરદન આસપાસ વીંટળાવ્યો, અને તેણીની માતા—જે માતાને આ સમજી માટે તેણી આબારી હતી, જેણીને પ્યાર પેશા પ્યાર સાથે સરખાવતાં સલગેલી દીપાસલીની રેશની આગળ મધ્ય બપોરની રેશની જેવો હતો, તેણીને માટે એકબી શબ્દ કે એકબી વીચાર બહાર પડ્યો હતો નહીં.

તેણીનાં પ્યાર કપકામ્યાં સજીનો અને યુગી યુગબીદીથી એટલે તો વીંટળાયેલો હતો કે તેણીની દીકરી તેથી તદન અનજી હતી, માટે આ યુધ્ધો દીકરો પ્યાર તેણીને વધુ મધુર લાગતો હતો.

એકલી, ભુલાઈ ગયેલી, હેતુપ્રીત વગરની તેણી યથ હતી. તેણી રડતી રડતી પોતાને નીરાંત બદલાવી બેઠાને ગરબ કરવા લાગી હતી. તેણી કંઈ હવે પસાતી હતી નહીં, કે જેને તેણીએ રથની આગળ લાવવામાં આવ્યું બધું કીધું હતું, તેને લીધે રથ તેણીને ભુલી ગઈ હતી નહીં; તેણી ખરેખર ખુશી હતી કે તેણીએ પોતાની મરજીનો મોગ આપ્યો હતો. ફક્ત તેણી એટલી તો એંબલી પડી હતી, અને તેણીને લાગતું હતું કે તેણી રથની તરફ વધુ દયાળુ નહીં યથ હતી કે તેમ થવા છતાંયે તેણીનાં આત્માને બંધાવ તેણી કરી શકતે. પણ તેણીના બરથારે તેણીને ફરમાવ્યું હતું કે તેણીને બગાડવી નહીં. એક અવાજ સાંભળવાથી તેણી ચમકી અને જોયું તો શીઘ્ર યુધ્ધ મંડીએથી ઉઠીને તેણીની માતા આગળ જોતો ઉભો હતો.

મીસીસ બેલ ઉઠી અને બીજાણું આગળ ગઈ; તે બી-છાંચે પડેલી ઊકારી મુશકેળીએ કમ લેતી હતી, પણ તેણીના મોઢરા ઉપર હવે અર્ધ સુખ પ્રગટી નીકળ્યું હતું.

“મોતની મોરી મેરેરવાની યથ છે, તેણી હવે ખરેખર સુખી છે,” તે ગરીબ બીચારી માતા બખડવા લાગી. “હું ખુશી છું કે મેં તેણીને કહ્યું નહીં હતું;” અને હવે બેઠે-સતમાંથી તેણી કદાચ મને વધારે ચાહશે.”

ભણે તે વિચારનો જવાબ આપતી હોય તેમ રથે આંખ ઊંધાડી પોતાની માતા તરફ જોયું અને પછી સુખથી મરણ પાંખી.

* * * * *

રથનાં મોત પછી સાહરા બેલ એક તદન જુદીજ નવતની સ્ત્રી બની હતી. પડેલીએ કહેતા હતા કે હવે તેણી જોછી મરદ હતી, અને દોષનુંબી બધું કરવાને તૈયાર હતી, પણ ઊકારોએ તરફનો તેણીનો પ્યાર તો ખરેખર લોકોને ધણા અજાણ કરતો હતો.

શીઘ્ર અને તેણી વચ્ચે વધુ સારી ઓલખાણ યથ હતી. તે રથનો તેની તરફનો પ્યાર કદીથી ભુલી ગયો હતો નહીં, માટે અર્ધ દીલથી પ્રમાણિક છંદગી યુવરવાની તેણે કોશિશ કરી હતી, જેમાં તે ફતેહ પાંખેલો હતો, પણ સાહરા બેલની સવાને પણ તે બંધી છંદગી આબારી હતી.

ROBY.

સીનાએના પગની ફેરડીને—એક ઘણેજ સદરથે એક કી-વડે એક સીનાને તેઓમાં ચાલતી બહારંગીના પગ નાના કરવાની યાત્રા કરી રહ્યાં કદાચી નાખવાને સમજવવાને કોશિશ કરી. તે સીનાને જવાબ નીચે પ્રમાણિક હતો: “સીનાએ સીના પગને દાખીને નાના કરે છે, એ ખરી વાત છે; પણ યુરોપિયન સ્ત્રીએ હમરને દાખીને નાની કરે છે, અને હું જાણતી નહીં કે જેમાં અસાધ્ય છે?”

પ્રકરણ ૧૬ મું.

લેનની માંદગી.

કે વખતમાં લેન રીડલને ઘર લાવવામાં આવ્યો, પણ લીલીને તેની પાસે જવા દેવાને ડાકટરે ના પાડી.

“બાઈ સાહેબ, હમણાં એની પાસે વધારે મગપડ થવા દેવી નહીં, કેગદે મગપડ થવાથી એના આખમાં વધારે બગાડ થશે.” એમ પેલો ડાકટર બોલ્યો. આ તેની શીખામણ મીસીસ રીડલે માની અને કોઈને લેન પાસે જવા દીધું નહીં.

જ્યારે લેનને ઘેર લાવ્યાં, સારે પણ તે એસહીમાં જ હતો. તેને મોઢામાંપર રતાસ ચડ્યો, અને દરપણે એમીનું નામ દેવા લાગ્યો. લેનની માએ જ્યારે આ શબ્દો સાંભળ્યા સારે લીલી પડીને ધ્રુજવા લાગી, અને ડાકટરને પુછ્યું, “ડાકટર શું તે બપોરેથી સ્થિતીમાં છે ?”

“તેનું ભેજું મુઠ આપ્યું છે;” ડાકટરે જલુ ગંભીરપણે કહ્યું, “તે જલુજ માંદો છે.”

લેન માંદો પડ્યા પછી મીસીસ રીડલના દહાડા જલુજ દુઃખદાયક ગયા. કોઈ વેળા લેનની માંદગી વખતી હતી, અને તે વેળા એમીનું નામ દેતો હતો, તો પાછો કોઈ વેળા તે તદન સારો હોય એવો દીસતો હતો, અને કેટલાક કલાકે સુધી સુઈ રહેતો.

છેલ્લાં બીજે દહાડે જ્યારે ડાકટર આવ્યો, સારે મીસીસ રીડલે તેને આરમ્મની બાહાર લઈ જઈ પુછ્યું, “ડાકટર, એ શું બકે છે ? એના ભેજાનો હેતુ શું છે ?”

“બાઈ સાહેબ, બધાં માણસો કહે છે તે ખરા ! કોઈ શું બકે છે, અને બીજે શું બકે છે, પણ કંઈ ખરું જોડું માલમ પડતું નથી, તોપણ એટલું તો ખરું છે કે જે દહાડે લેનને નદીમાંથી બાહાર કાઢવામાં આવ્યો, તે દહાડે પેલી મીસ એમી આજ્ઞાપન પણ સુખી થઈ.”

“હું જાણતીજ હતી કે એમાં કશી ભેદ હોવા જોઈએ,” તેણી ધ્રુજતાં બોલી. જેઓ મીંડેનની ચાકરીમાં હતાં, તેઓ સર્વે જાણ મીસ એમી અને લેનની આ દુઃખદાયક વાતથી વાકેફ ને હતાં, પણ ફક્ત એક જ જાણ-ફક્ત ડોરેથી આજ્ઞાપન આ આજ્ઞા વાતથી જરાજર વાકેફ હતી, તેણી તે જરી વાત પોતાના બાપને કહેવાને

હોંમત કરતી નહોતી, કેમકે મીંડેનને વધુ દુઃખ દેવા તેણી ઇચ્છતી નહીં, અને જ્યારે તેણીએ સાંભળ્યું કે મીંડેનને અતીવ્ય માંદો હતો, સારે તેણી ખરાં અતઃકરણથી દલગીર થઈ, અને પ્રાર્થના કરવા લાગી કે ઇશ્વર એને બચાવે, એકે તેણે તેણીની જોઈને મારી નાખી હતી, અને તેણીના જાપ હમેશાં તેણીને મેળાં મારતો, જે ડોરેથીને ખમવાં પડતાં; આટલું છતાં પણ તેણી લેન તરફ આટલી બધી માયાળુ હતી. ખરેખર આવી છાકરીઓ આપણા બેવામાં જલુજ થોડી આવે છે.

મીંડેન આજ્ઞાપન હમેશાં આ શબ્દો કહેતો હતો કે, “આ સર્વે તે’ કીધું !” તારા કોરે મીસીસ રીડલને મારી નાંખી.”

આથી બેનના ઘરમાં, એટલે મીસીસ રીડલના અને મીંડેન આજ્ઞાપનના ઘરમાં દુઃખ શીવાય બીજું કંઈ નહોતું, અને તે સારે લીલી પણ તેનીજ સ્થિતિમાં હતી.

પેલેમાં તો મીસીસ રીડલે કહ્યું કે તેનાં માથાં પર લાગવાથી તેનું ભેજું મુઠ ગયું છે, અને તેથી તેને તદન શાંત રાખવો જોઈએ, અને કોઈએ તેની પાસે જવું નહીં, તો પણ લીલીએ લેનને લેવા મીસીસ રીડલને જલુ જલુ કારણે બતલાવ્યાં, અને ફક્ત તેના આરમ્મના બાજુના આગળ ઉઠી રહેતા જાણ્યું, પણ આટલી બધી તેણીની કાંકસુદી છતાં મીસીસ રીડલે આંખમાં આંસુઓ લાવી કહ્યું,

“મારી વાહાલી, તેને જોઈને હું ફક્ત દુઃખી થશો; તે કોણ જાણે શું થું બકે છે-નહીં, નહીં, આપણે એને વે-હેતો સારો કરી નાખવા પ્રયત્ન કરીશું;” અને ડાકટર કહે છે કે એની સાથે કોઈ વાત કરશે નહીં તો, એ સારો થાય એવી આશા છે.”

લીલી હવે વધુ અને વધુ ઉદાસ થઈ હતી, તેણી આરમ્મમાં એકલી બેસી રહેતી, જ્યારે મીસીસ રીડલ પોતાના દીકરા પછારે પછારા મારતી હતી. વળી આ દુઃખની વેળા મીસીસ રીડલને એકથી યુક્તી કીધેલો છોડી જવાનું પણ તેણીનું મન થયું નહીં; પણ ત્રીજે દીવસે તેણીની પર એક કાગળ આવ્યું, જેથી તેણીનું અતઃકરણ દુઃખી થયું.

આ વેળા લેનની બે જોઈને જુસ્તી અને એમલ પોતાના ભાઈની જલુ સખત માંદગી સાંભળીને આવી હતી. જુસ્તી ઉઘી, પતળી, કાળી આંખોવાળી છાકરી હતી, અને પોતાની માતાથી તદન જુદીજ હતી, પણ એમલ હુલસાર, રમતીયાલ, જીજ્ઞસુરત, અને સારા સ્વભાવની છાકરી હતી, અને તેણીના રમતીયાલ સ્વભાવથી તેણી સર્વેની વાહાલી હતી.

જ્યારે મીસીસ રીડલે પોતાની દીકરીએને લખ્યું હતું કે જોન લીલી સાથે અદરાયો છે, સારે તે બંને જોઈને જલુ જુસ્તી થઈ. આ વાત જુસ્તીને જલુજ પસંદ પડી, કેમ કે તેણી મનમાં સમજ કે હવે એઓનાં સર્વે દુઃખનો છેડો આવશે. જુસ્તીએ પોતાનાં મનમાં લેનનાં સુખ માટે હંમેશાં વીચાર કરીયા હતા, પણ જ્યારે તેણીએ પોતાના ભાઈની માંદગી સાંભળી સારે તેણીના સમજા વીચાર ઉઘાડ્યા.

તે પોતાના બાઈને બહુ ચાહતી હતી, પણ તેણી જરા ગુસ્સે થઇ, જ્યારે તેણીએ સાંભળ્યું કે એમી માટે તેણે નદીમાં ડુબકી મારી હતી.

જ્યારે તેઓની માતાએ તેમને આવવાનું લખ્યું, ત્યારે તે બંને બેઠેલા એકઠાં આવવા નીકળ્યા. તેઓ એક સુદર શેઠરમાં સ્થિતિપાત્રે માટે રહેતાં હતાં, જ્યાં એથલ સંવેની વાહાલી થઇ પડી હતી, અને જ્યારે તેણી પોતાના બાઈને જોવા જવા લાગી, ત્યારે બધી સંજોગો દુઃખી થઇ હતી.

તેઓ હવે પોતાને ધર આવી પોહોંઆ. જોનને જરા પણ ફરક પડ્યો નહોતો, અને દીવસે દીવસે તેની તંદરોતીમાં વધારે બગાડ થતો હતો. તેઓની બાપ હમેશા કરતાં વધારે મંદિર જણાતો હતો. લીલી પણ શીશી અને જીવને સાર નહોતો હોય એવી દસ્તી હતી, અને જ્યારે જુસ્સો તેણીને ઊભી, ત્યારે તેણી મનમાં બગાડવા લાગી કે, "જો હું એણીના જેવી સ્થિતિમાં હતે તો, મારા જેવી સુખી દુનિયામાં કોઈ હતે નહીં."

લીલી પણ આ પેટુલીજ વેળા તેણીની સુખી અને ભાગ્યશાળી જીવનમાં એકથી બધી ઉદાસ દસ્તી હતી.

જે કાગળ તેણીની પર આપ્યું હતું, તે ફ્રેંક કીસપર્ડ તરફથી હતું, અને જે દીવસે સવારે જુસ્સો અને એથલ બંને આવી પોહોંઆ, તેજ દીવસે આ કાગળ પણ આપ્યું હતું. તે નીચે પ્રમાણે હતું:-

"મારી વાહાલી લીલી.

"આ કાગળ પર હું કીસપર્ડ સાંભળ્યું છું, કેમ કે તું નહીં છે કે જોનના (કોલમેન) સાથે મને પત્નિવેશવાર છે, અને તેણે મને લખ્યું હતું કે હજી પણ તું કીસપર્ડમાં છે, અને મીસીસ રીડને આ રહે છે. પણ હું ધારું છું કે હવે તેની ના-ગોશીની વાત તે સાંભળી દરો, અને તેની સાથે કારજ તે તોડ્યું હશે. જે નામોશીની વાત વીરો હું તને લખવા માગું છું તે તો. તને ખબર છે-અહમત તે તું નહીં છે-અને તો પણ મીસીસ રીડને પોતાની આબર શખવા માટે કહાય તને હમણા વાત કહી હોય નહીં. હું તારા પીનાઇ બાપ, તેમજ ખરા મીત્ર છું, અને તેથીજ હું તું આ વાતથી વાકેફ નહોતો હોય, તો તે હજીવારી મારી ફરજ છે. ધરો જોન મને લખે છે કે જે રહીતે હું કારજ લીધો ગયો, એટલે જ્યારે હું કીસપર્ડમાંથી છૂટા પડ્યો, તેજ દીવસે તેણીએ તારા સાથની અદરાવવાની વાત સાંભળી, અને તેજ રોજની બપોરે પેલી કમઘાંચ ઓકરી જેમી આશ્રાયન હૂળી ગઇ. પણ જોન તેણીને બચાવે તે અગાઉ તેણી ગુમ થઇ ગઇ હતી, અને જોનનાં માયામાં જીજ્ઞાસાથી અધમ્મવા જેવા પેલા તારા કાહુત મીડેના કુનાએ તેને ખેંચી કાઢ્યો. હું ધારું છું કે તારી સાસુએ તને કહ્યું હશે કે જ્યારે જોનને કીસપર્ડથી બહાર કાઢવામાં આવ્યો, ત્યારે એમીના કહ્યો તેના હૃદયમાં જેરથી પકડેલા હતા. ત્યારે તું એક એવા માણસ સાથે પરણવા તયાર થઈ છે કે જેની આપણાં જીવની આબર હલકી થશે. એ વીરો વીચાર કરતાં મને કમકમાટી પડે છે, અને હુંજ તપા સંતાપ પેલા થાય છે. વાહાલી-લીલી, મારી સલાહ માન-અને જોનની સાથે પરણવાનો તારો વીચાર પકડો જેલ-જેની રીતે તે વસ્તી છે તેની રીતે ફક્ત એક નીચમાં નીચ મા-

ણસ પણ વળે નહીં, અને તને હું એક ખરાબ માણસની સાથે પત્નિવેશી જેવા ઇચ્છતો નથી. મને લખીને જણાવને કે તું એક સ્વાસ્થી છાકરી થઇ છે અને મારી પર વીચાર સમજે. હોલ એજ આજ.

માનજે મને તારો સહાનો સામ્રાજી પીનાઇ, ફ્રેંક ડી."

પ્રકરણ ૧૭ સું.

મીસીસ રીડલનું બરમતમાં બોલવું.
લીલી જોનની બંને બેઠેલાને મળવા ગઈ તેની થોડી વખત અગાઉ પેટુ કાગળ મળ્યું હતું, જે કંઈ સુખદાયક નહોતું. જ્યારે લીલી તેઓને સુખી લેવા ગઈ ત્યારે પણ તેણી દુઃખી કીતી હતી.

"તમે તમારા જીવને શા માટે એટલો બધો સંતાપો છો? તે જલદી સારો થઇ જશે," આ પ્રમાણે જુસ્સો તેણીને દીધાસે જેતાં કહ્યું.

એથલ અથવા એથ (જે નામથી કુકુબમાં જોવા-વતા હતી) કંઈ બોલી નહીં, પણ લીલી સાથે હમેશના પોતાના માયાજી સ્વભાવે જોડે, અને તેણીના થડા અને સહેલ ગાંઠોપર સુખીથી લીધી. એટલામાં મીસીસ રીડલ ઓરડામાં આંખો, અને બંને બેઠેલાએ હજાર વાત પોતાના બાપ માટે પુછી.

"પણ માયલ, એ એકાએક કેમ પડી ગયો હશે?" જુસ્સો પુછ્યું.

"હું ધારું છું કે તે બરફપરથી લપસી પડ્યો હશે!" મીસીસ રીડલ જોશ્યાં.

"જ્યારે તે નદીની આગળ ફરવા ગયો, તેની ચોડાજ વખત અગાઉ તે લીલી સાથે ફરતો હતો," અને આ બોલતાં તેણીએ લીલી સાથે જોડ્યું.

પણ તેજ વેળા લીલીની કીસપર્ડપરથી મીસીસ રીડલ સમજ ગઇ કે, જે વાત તેણી જણાવવા માંગતી હતી, તે વીરો કોઇએ પણ તેણીને કહેજું હોતું નેહએ, કેમકે લીલીએ સાંભળતાજ પોતાની નજર નીચી કીધી, અને હોઠો કરડ્યો. તેજ પછે તેણીને પોતાના પીનાઇના કોપેસો ઇસારો માદ આવ્યો, અને તેણી વીચાર કરવા લાગી કે તે અરેબર હતું કે ખોટું.

હવે જુસ્સો લીલી તરફ ફરીને બોલી, "એ કીસ નદી પાસે ફરવા જવાના હતા તે નીચે વચુને કંઈ કહ્યું હતું?"

હજી પણ પોતાની આંખો ઉઠી કર્યા સીવાય લીલી બોલી, "નહીં!"

જીજ્ઞાસુ પણ મીસીસ રીડલ બોલી, "હવે મને મારા કીસની આગળ જવું નેહએ." એમ બોલી તેણી પેલા ઓરડામાંથી જતી રહી, પણ ખરું પુછીએ તો તેમ તેણીએ કહ્યું નહીં. તેણી પોતાના ઓરડામાં વીચાર કરવા ગઈ. "આ દુઃખી છાકરીની વાત કોઇએ પણ તેણીને કહી હશે!"

તેણી પોતાના સુવાના ઝોરડામાં ગઈ, કે પૈલી વાત લીલીનાં મનપરથી કેમ વીસરાવવી. પછી તેણીએ અંચ વગાડ્યો, અને પોતાની દાસીને તેડીને કહ્યું કે તેણીએ મીસ લીલીને તેડી લાવ્યું.

યોગાજ વખતમાં લીલી ઝોરડામાં દાખલ થઈ, અને મીસીસ રીડને તંતરજ તેણીની તરફ દોડી જઈને તેણીના હાથ પોતાનામાં લીધો, અને બને જણ પોતાની વાતમાં મશગુલ થયાં.

છેલ્લે તેણી વાત પુરી કરતાં આ રાખ્દો બોલી હતી: “લીલી, મારી વાહાલી-આવી વેળાએ તો મને મદદ કરવી જોઈએ, અને તું મારી પાસેજ રહેશે એવી આશા છે.” ફરીથી મીસીસ રીડને લીલીના હાથ લીધો, અને તેણીનાં મોં સામે બહુ દયા ઉપજાવનારી રીતે જોયું. અરેખર આ વેળા તેણી બહુ દુઃખી દેખતી હતી. તેણીની સર્વે તેક આશાઓ આ પોતાના અતી સુંદર અને એકપુરા દીકરા પર હતી, અને તેજ દીકરાને આવી રૂપીતીમાં જોવાને તેણી જાહુ દુઃખી હતી.

હવે તેણી (મીસીસ રીડ) મન સાથે વીચાર કરવા લાગી કે જોનેને કદાચ કંઈ થશે તો તેણીને જીવંત બારી પડી જશે.

મીસીસ રીડ હમેશાં પૈસાદાર માણસોને આદતી હતી, અને ગરીબ માણસોને ધીકારતી હતી, પણ પોતે તેનો વીચાર કરતી નહોતી કે તેણી કેટલી ગરીબ અવસ્થામાં હતી. તેણીએ પરપુષા બાદ કોઈ દીવસે સુખ જોયું નહોતું, કેમકે તેણીના ધણી પણ ગરીબ સ્થિતિમાં હતા, પણ એટલું તો ખરું હતું કે તેણીના ધણી હમ્બરે એક જ મોનને માલેક હતા. પણ તે સપણું શું કામતું? કેમકે કમનસીમે તે સપણું જમીન ગીરથી મુકી હતી.

જ્યારે આપણે મીડ રીડની વીશે વાત કરીએ છીએ, ત્યારે તે પોતાના ઝોરડામાં ધણીયેર પર બેઠો હતો; અને જ્યારે લીલી તે ઝોરડામાં ગઈ ત્યારે તેણીએ હુસી અને એકને પોતાના બાપ પાસે બેઠી જોઈ. એક યુકેલીએ પડીને બહુ પ્રીતથી પોતાના બાપનો હાથ લપને કંઈ દવા જોળતી હતી, એવામાં લીલી તેની પાસે ગઈ અને તેનો બીજે હાથ લપને પુછ્યું કે તે કેમ હતો.

“નવાં દુઃખો, વાહાલી, નવાં દુઃખો શીવાય બીજું કંઈ નહોતું; તે પોતાના હમેશના રાખેતા પ્રમાણે બોલ્યો, તેને કોઈએ કહ્યું હતું કે જોને અતીધણી માર્દો છે, જ્યારે મીસીસ રીડને સર્વેને તાદીદ કરી હતી કે, કોઈએ તેને જોને વીશે કહેવું નહીં, અને જ્યારે તેણે આ ખબર સાંભળી ત્યારે હમેશ કરતાં વધારે માર્દો થયો.

“મીડ રીડ, જોને હમણા સારી તંદરેસ્તીમાં છે,” લીલીએ તેનાં મનની વાત સમજ લખને અતી નરમપણથી કહ્યું. આ સુખન સાંભળી તે ઘરડાનાં મોંપર ખુશી ચમકી નીકળી, અને ઉપર જોહને યોગ આશીર્વાદના બોલો બોલ્યા.

પછી લીલી યુકેલીએ પડી, અને નાની બાળદાની વાતો કરવા લાગી, કે જેથી તેનું દુઃખ તે વીસરી જાય.

લીલી આગ્રા બાદ મીસીસ રીડની જેલ દીકરીએ માળપર પોતાનાં બંધ કરેલાં કપડાં પેટીમાંથી કાઢવા ગઈ.

પ્રકરણ ૧૮ સં.

જોનેની તંદરેસ્તીમાં થતો સુધારો.

બીજા ચોવીસ કલાકમાં જોનેની તંદરેસ્તી સુધરતી ચાલી, અને પેહલીજ વેળા તે જરા નીરાંતે સુતો, જે ઉધ પેલા અકસ્માત પછી આજેજ લેવાને તે બાગ્યશાળી બન્યો હતો. તે વગર બપડવે ઉઠ્યો, તેની કાનપટ્ટીની આગળની નાકીની ટપકારો, અને તેની રાતી બનેલી આંખમાંનું તેજ એકદમ નાશુદ થયું, અને પોતાની માતાનાં મોં સામું સંક્રમંદ દેખે લાગ્યું.

“વાહાલા, આજે તારી તખીએત સારી દીસે છે!” તેણીએ ધીરેથી કહ્યું, આનો જવાબ તેણે એક કહથા માણસની પેઠે વાળ્યો. પછી તેણે આંખો ઢાંચી દીધી, અને એક નીસાસો નાખ્યો.

પછી તેણે પોતાની આંખો ઉઘાડી અને માવનાં મોં સામે જોહને પુછ્યું, “માથડું, હું કેટલા દીવસ થયા માર્દો છેલ્લું?”

“વાહાલા, થણા દીવસ થયા,” તેણીએ પ્રતીકિતર વાળ્યો, “તુને ખબર તો હશે કે નદીમાં તું પડી ગયો હતો ત્યારે તુને માથાંપર બહુ જખમ થયો હતો?” પોતાના દીકરાની સ્મરણ સકતી કેટલી બધી છે તે તેણી તપાસવા લાગી.

“હા, હું તે જાણું છું,” જોને બહુ દુઃખ સાથે કહ્યું, “જોનેઓમાં હું પ્રપડાઈ ગયો, અને કારલલીક મુહના પાપા સાથે મારું માથું અડધાડું હતું.” હવે તે એકદમ ઉઠ્યો, અને જણે કેટલુંક જોર આપ્યું હોય તેમ બેઠો અને બોલ્યો, “માથડું, એમી આશ્વાયન જીવી છે?”

“હા! મારા વાહાલા,” તેણી બોલી, “તેણી બગી છે; પણ તેણીના વીચાર કરવાનો હમણા વખત નથી.”

આ સાંભળી તેણે પોતાનાં મનમાં ધખરતો આભાર માળ્યો, અને પાછો સુઈ ગયો, અને આંખો ઢાંચી દીધી. યોગાજ વખતમાં મીસીસ રીડને બહુ અજાણથી વચ્ચે તેની આંખમાંથી આંસુઓ નીકળતાં દીઠાં. હજુ પણ જોને મુગો મુગો સુતોજ હતો, એટલામાં તેની માએ તેનું મન રી-જાવવા હમ્બરે વાતો કાઢી, તેણીએ પોતાની દીકરીએની આવવાની ખબર આપી, અને પછી હસીને કહ્યું, “હું ક્યારેય કે મીડ શેલજુને તારી બેહેનોમાંથી એકને પરજુશે, કેમકે આજે તે બે વાર આપણે લાંબાં આવી ગયો.”

વાંચનાર! મીડ શેલજુને તો વીસરી ગયાં નહોતું હશે, જે હમેશાં મીસીસ રીડને સાં આવજવ કરતો હતો.

હવે તેણી જોનનાં બીજાનાં આગળથી ઉઠી, અને બારીએ જઈ; એવામાં તેણીએ ડાકટર મેરટનને આવતો દીધો. તેણીએ ધાંધું કે જોન એમી વીચે ડાકટરને જરૂર પુછ્યો, ને તે કદાચ ખરી બીનાથી જોનને વાકેફ કરશે, અને તેણીએ મીન મેરટનને અધ્યયનમાં એટલે ઘરના દીવાનખાનામાં મળવાનો નીશ્ચય કર્યો. તેણી દીવાનખાનામાં તરતજ આવી પુગી, જ્યાં ડાકટર પોતાનાં ઝોવરકોટ કહાડતો હતો.

“ડાકટર, હું તમો સામે થોડી ખાનગી વાત કરવા માગું છું.” તેણી જોની. આ બોલ સાંભળી ડાકટર અદ્યયની નજરો; અને તેણીએ બોલવા માંડ્યું:

“આજે તમે મારા દીકરોને સારી હાલતમાં જોશો, તે રોજ કરતાં આજે વધારે દોશીઆરીમાં છે, પણ ડાકટર, તમે મેહેરબાની કરી જોને વધારે પુછવછ કરવાની સખત મનાઈ કરશો ?”

“અલખત, તેને વધારે બોલવા જેવું નહીં” તેણે ઉત્તર વાળ્યો.

“ડાકટર” મેં તમને એટલાં વાસ્તેજ અર્દી રાખ્યા છે, કારણકે જોન તમને આજે પેલી દુઃખી છોકરી વીચે પુછ્યો, અને તમેજાની એમજ કહેજો કે તેણી જીતી છે.”

“હા ! મારો પણ વીચાર એવોજ છે.”

હવે તેમણે જોનનાં ઝોરડામાં ગયા; ડાકટર પોતાનાં દરદીને તપાસ્યો, અતે તેને આજે આવી સારી હાલતમાં જોઈ ખુશ થયો, પણ જોને પોતાની વાત શરૂ કરી.

“ડાકટર, તમે ધાર્યો મેજે ત્રીસ એમી આશ્વાસનની દવાદાર કરતા દર્શો ? હું ધારું છું કે તેણી હાલ સારી પણે દર્શો ?”

“મીન જોન, હું તેણીની દવા કરતો નથી.” ડાકટરે વધુ બોલવાના અબાધ કરી દુઃખમાં પતાવ્યું, “હું મોકલું છું તે દવા તમે મોંપ રાખી પીતા જાઓ.”

હવે ડાકટર થોડીક અગત જોગી વાત કરીને સાંથી ઘર જવા નીકળ્યો. ડાકટર મેરટનને ત્રીસીસ રીક્ટે જે વાત ખાનગી રાખવા કહી હતી, તેમજ જોનની હાલતે પણ કહ્યું.

“લીડી, તુંને જોન પોતાનાં ઝોરડામાં જોવા માગે છે, પણ ખારી દીકરી, મેં તુંને કહેમી વાત બુઝતી ના.” એમ ત્રીસીસ રીક્ટે આવીને લીડીને કહ્યું, અને તરતજ ત્રીસીસ તેનાં ઝોરડામાં ગઈ. જોનને મેહેરા કંપો શિકા મારી ગયો હતો, અને તેનું ઉંચું કદ કેટું સુકાઈ સોદસાઈ ગયું હતું, તે સર્વે લીડીએ એકદમ જોઈ લીધું. તેણી હવે જોનની પાસે ગઈ, અને મગતાથી તેને શોકહેડ માટે હાથ આપ્યો.

[સાંધ્ય છે.] શુભાઈ ખુરસોટ જુલવાતા.

ખુદાં અને કદરૂપાં કેમ દેખાવું—જે જતદીથી ખુદાં અને કદરૂપાં દેખાઈ હોય, તે જ જાત અને ઝોરડાપણુને સદત આપમે.

મેરી-એક બહાદુર છોકરી.

નરામાં જ્યારે ધાર્તીનું રાજ્ય ફેલાયું, ત્યારે ધણીક બાહાદુરીમયી કામો સ્ત્રીઓથી થયાં હતાં, જેમણે એક નાહો દાખવ્યો અને ટપકાવી વર્ણવું.

જો ! તે કાન્સના જર્મકર દિવસો ! તે હુમલનારા કમકમાવનારા પ્રભસતાક રાજ્ય રચાવવાને થયેલી કાપકાપીના દેહેશતનાક દીવસો, તે દીવસો કે જ્યારે બાદરાહીની પડતી કરી પ્રભસતાક રચાવવાને થયેલી ખુનરેંછ, આદમીઓના પીઠાપ કરતા અપામે ! આદમી ધર્મ આદમીનેજ મારનારા ધાતરી નિદેય રાખ્સો ! પ્રભસતાક રાજ્ય રચાવવાને માટે થયેલી ઉગરાવોની ખુનરેંછનું દાસ્તાન વાંચી જોયું નથી કાકમલું ?

કાન્સનો તેજ ભયભીત વેળાને આપણે સ્ત્રીનાર સ્ત્રીનારીએ જોએ, કે જ્યારે નાહક તીરોપ પુરગોને ગધીએ ગધી ધેરી જોવન કરવામાં આવતા.

આ એક સ્ત્રી કાળી અધારી સદવાર હતી, કે જેની અધારી સદવાર પીછ વેળા થતી નહીં હતી; જાણે ખુદરત તેમો ઉપર રૂડી હતી. કાન્સના મોઝા અમકારો અને ઉમરાવોનાં રોળાને આજે જોવન કાપા હતા, અને હજ ક્યાંજ ભય છે. તે મરદન મારવાની જગ્યા આમજ પ્રભસતાકની તરફજુવાસોનું એક મોઝું રોળું ઉઘું હતું. તે ધાનપી, લામણી વગરનાં આસાગીએનું હતું. જેવો એક ઉમરાવનો જાન લેવામાં આવતો કે રોળામાંથી ખુશાથી અને દરખવા પેલાવોનો મોર હતો.

તે મરદન મારવાની જગ્યા આમજ બે સ્ત્રીઓ ઉઘેલી જણાવી; તેઓ આ દીવ તોડનાર, છાતી ફેડનાર દેખાવ ની હાથથી ઉઘી હતી. આ બે માહેમી એક છોકરીએ સાતમો ચેકેડો છુપાવવા મજબુર થયાં નાખ્યો હતો. તેપણ પારીકાંથી જોનારને આજમ પડે કે તે છોકરી જુઓ પાછળથી રડતી હતી. તે ધાતરી હેરામનમયો દેખાવ તરફ જોઈ કાકમલી હતી. જર પજે હોરા જોડી દે તેવી લાછાજાઈ થઈ હતી.

જે જે કમળતીમે તે ફેરોને હાથ સપકાઈ જોવન થતા તેઓનાં અમાગ્યાં નસીબ ઉપર વિજાપ કરતી તે અજબા ઉઘી હતી. તેણી માગ્યે વીશ વરેલી હોયતેરી જાનન દીરતી. તેણીની નેરે હમેરી પેલી બીછ છોકરી તેજુને ધણી રીતે મગની આપતી. તેઓ હાથાધમાં અને બાંધમાં એકસરખાં દીરતાં. તેઓને પેહેરનેશ એકએકની તદન ઉઘરેશ નહીં હોત તો તેઓને લોકો જોહેનોમાં ગણાવે. પણ તેઓ જોહેનની સમાઈ ધરાવતાં નહીં હતાં. પેકડી કરતાં આ બીછડી ત્રીમાયમજી.

તદન જુદી હતી. તેણી આ કર્મથીજ દેખાવ તરફ કાંઈક સં-
તોષની નબરેથી જોતી. તેણીની બુખી આંખો તે દેખાવ
બોઈ કાંઈ દરખા-દા કહેતાં કમકમાટ ઉપજે છે કે, તે છોડી
તે ડરામણ દેખાવ તરફ હરખેલી જોતી. તેણી બળખતી.—

“હા, નાપાક, તમે ઉમરાવો ધઈ દમો મરીએને બુખાં
મરતાં બોઈ દમો ઉપર કદી રહેગ કરતા નહી; હેએ તોનો
બદલો. મને દીવસો સુધી તમે તરફથી એક સુકકે પાંઉ
ખરીદવાને પર્થથી નહીં મળતી. તો હેએ દવે તેનો બદલો.
મરીએને બુખાં મારી પોતે મળતદમાં વસે એ ખેલખી સાં-
ખી શકતો નથી. અતે તમારી પડતીનો દીવસ આપ્યો. આ-
હાહા! એક ધીમા ઉમરાવની છાંદગીની બેત યુમર્થ.”

એમ તેણી મુઝકારથી બખડી હતી.
તેણીના આ બકબકારા ઉપર લોકો બકબક હસતાં અને
તેણીને દીવાની ચઈ ગરથી આનતર. કેટલાંકે તેણીની જ્વા-
નીનો ખ્યાલ કરી દીવથી દુઃખી થતાં કે આવી નાખી છોડી
આપા દુર દેખાવો બોઈ કમ મપન થતી હશે. આ કંગાળ
છોડીને થોડા વખત નીકાળા પેલી જુઓવાલી છોડીએ તે-
ણીનાં ખમો ઉપર હાથ મેળ્યો, અને ધીમા રચે તેણીના
કાનમાં લાગી કહ્યું:—

“તને પેસાવાલી થવા મને છે ?”
તે છોડી આ સવામથી અમજી દેવાનાં મીસાલ હતી પડી જોતી.
“અમીનજી! વળી નહીં કોણને મને !”
“આસ સારે, મારી પુકે આવ, તું માતબર થશે.”
“ફીક, ચાલો !”

સુઝકે બીડાબીડાંથી રસ્તો ચોકચો કરી તેઓ બહાર
પડ્યાં; થોડુંક ચાલ્યા બાદ પેલી જુઓવાલીએ બીજીને પ્રબુધ:—

“હું તને ક્યાં નામથી ઓળખું ?”
“મને સહે કાંઈ બીખારી મેરીને નામે ઓળખે છે.”
“તું બીખ મોંથી તારું પુકું કરે છે ?”
“હા, હવે મને તમારું નામ અને કામ જાણાવે.”
“મારું નામ પણ મેરી છે.”
“તમે ઉમરાવી ખાનદાનનાં છો કે ?”

“તેની સાથે હમણું આપણને કાંઈ કામ નથી. મને તારે
ધરે લઈ જાય, ધમી હું કહીશ.”

એક અંધારી મલીના બંધીવાર નજસ, કંગાળ, મંધ મારતા
ઝોરડામાં બીખારી મેરી પોતાની નવી સોજતણ મેરીને લઈ મઈ.

“આ મારો મેહેલ !” આ મેર્યાના સમ્બો વાપરી તે
કંગાળ છોડી તીખાસથી હતી.

પેલી અળખારી લાંબી બંધીવાર દવા અને નજસથી બી-
લકચ ખમતી નહીં, જે ઉપરથી જણાઈ આવતું કે હમણું
કાન્સમાં કાપાકાપી જે હાથ કુકનાંઓ ઉપર ચાલતી તેઓ
માહેમી તેણી પણ એક હતી, યાને તેણી એક ઉમરાવી તે-
ખમની ખાનદાની બાનુ હતી. આંખ ચોકી તે કંગાળ એ-
રડો બોઈ લઈ તેણી જોતી,—

“તું પારીસમાં જાણીતી છે કે ? મહોનાં લોક તને
ઓળખે છે કે ?”

“હા, મને દરેક જણ ઓળખે છે. બીખારી મેરીને કોણ
નથી ઓળખતું ?”

“તું રોએસથીએરને જાણીતી છે ? તેમ બે હોપ તો હું
એક સાકું તારી સાથ કરવા માઝું છું.”

પ્રખસત્તાક સમય વખતું બેખાને લોકોની જે ટાળી ઉભી
ચઈ હતી તેઓનો પડ તે રોએસથીએર હતો, જે આતીથલો
વાતણ દીવનો, દયાદીજ શખસ હતો. તે ઉમરાવેને પકડી
વખર રહેમે કતલ કરાવતો. તે ટાળીનો વડો હતો.

“મને નામથી રોએસથીએર ઓળખે છે એમ હું જાણું છું.”
તેણે મને કહી બોઈ નથી, પણ માંડ નામ તેણે સાંભળ્યું છે.”

“મને તેજ બોઈ છે. તારું નામ તે જણતો હોય તો
ગસ હવે સાંભળ, આ મારાં કપડાં તું બેચ છે તેમ તારાં

કપડાં કરતાં મણાં કીમતી છે, તે હું તારા સાથ બદલવા
માંડું છું. તેના બદલામાં હું તને સારી રકમ આપીશ. હું
તારાં કપડાં પેહેરી બહાર જઈશ તેટલાં તું આ કપડાં પેહેરી
અને છુપાઈ રહેજે. તેને માટે આ એક હમર ફીક મારા
પાસ છે તે લે, બીખારી પછી આપીશ.”

“મારાં કપડાં પેહેરી તમે ક્યાં જશો ?”
“દમણું આપણ જ્યાંથી આવ્યાં લાં !”

“હા! હું હવે સમજ, તમે તમારા કીમતી પોસાકથી એક
ઉત્સવ જાનું દાખવ પકાઈ આવો તેથી મારાં કંગાળ ક-
પડાં પેહેરી તમે બહાર જવા ઈચ્છો. આપણી આંખ અને
જાતનો રંગ સરખો છે, વળી આપણે જાંબો પણ એક સરખો
છે, જેથી મારાં કપડાંમાં તમે બીખારી મેરી જેવું જાણાશે.”

થોડા વખતમાં પેલી હાંચ લાડમાં વસેલી, મેહેલમાં ઉધ-
રેલી, ખરેખર મેલો, પારીસનાં અમીરી મંડળમાં સચેની
વાદાલી, સચેની લાડકી, મેરી કી નાનીસ તે કંગાળ વખતને
વરા ધઈ, ધાતકી રાખસેને કંગાળ પારીસમાં જાણીતી થયેલી
એક બીખારી મેરીનાં કંગાળ ચીકેકાસ કપડાં પેહેરી લઈ
સોહોદામાં બહાર પડી. અને તે શાને ખાતર ?

ધન છે તે મેહેલને કે જેણી પોતાના જાનની દરકાર
ક્યાંપીના પોતાના જાણને ખાતર તેવા સચકાર વખતે બહાર
પડી; તેને જગાવવા વેરા બહારી આગળ વધી.

એ મેરી કી નાનીસની કાહોલી ઘણી કરણસ છે. તેણીના
ઉમરાવી પીતા અને બે વડા માર્થએને પેલા પ્રખસત્તાક સમ-
યની તરેણવામાં દયાદીન નાતરસ બદલાયોએ પકડી લાવી
પારીસનાં એકએક ઉમરાવેને જણાવતી ઉમેડી નાંખી કે

જનું સમય સ્થાપવા દેવાના ધાતકી વીચારથી રહેતી નાખ્યા
હતા, તે રોએસથીએરના કુર વીચાર અને હોઠમથી તેઓને
જાહેદ કયા હતા. સારથાદ મેરી અને હવે તેણીને બાકી રહેશે
એક જવાન બાઈ તે ધાતકી વરેએના હાથમાંથી સટકયા
ગરમાં છુપાતાં હતાં, પણ થોડાક કલાક થયા મેરીના બાઇને
તે નીકળ શખસે ઉપાડી ગયા હતા. તે ખચારો અતે જે
જાણી આવ્યો હતો. મેરીની નીચાની દહ હતી નહીં, તેણી
પોતાના બાઈને નાહક મારાઈ જતો જાંચવા બીખારી મેરી-
નો વેરા લઈ બહાર પડી.

ગોઠાઓ ખસાર કરી તે ઊઠી તે હેવાનતેબંધ કામ થતી જગ્યા ઉપર આવી ઉભી; લોકોની બીડો ફર કરી તેણી અંદરને અંદર ગઈ. અતિ છે નાશકારક જગ્યા ઉપર આવી અટકી. તેણીને યાદ આવ્યું કે એ તેણી ગંગાખાર ચેદરો રાખશે તો પકડાઈ આવશે, તેથી બીખારી મેરીના મેશ આશ્ચર્ય વાળું તેણી હસી. તે હસવાનો અવાજ કરતાં એક હવેરવાર રડવાનો અવાજ પરવડે. તેનેથી તેટલો કમકમાત ઉપડે નહીં; તેણે તે હસવાનો અવાજ દબાવે. મેરી પોતે તે અવાજને કદી વીસરી હશે નહીં. તે કઠોર કાંઠા ઉપખમવાઈ હસતું હતું.

“એહ, વળી બીજી ખરેખરે એવું ટોચું આવ્યું !”
હેવાન નેવાં સખત દીવ ધરાવનારાઓ ટોચાંમાંથી પુકારી ઉઠ્યા. મેરીનું લોહી બધાઈ ગયું. તેણીએ જખરી કરી નજાઈગોળા દુઘમો પોતા ઉપર ફાવવા દીધો નહીં. તેણીએ બીચું એક ઉમરાવેનું ટોચું આવડું રીડું.

કમનસીબ, જગર યુનાહો ગાયો જતા ઉમરાવ શખેસનું એક ટોચું આવ્યું. તે ટોચામાં તેણીના બાઈ પેદરો આમતો હતો. તેના ગોઠરા ઉપર આખરી તોર હતો. બેધડક ગાજખુન પગશે અને ગમગર ચેદરે તે પગપાયાં ઉપર ચઢવા લાગ્યો, જખાંથી ગરદન ગારવાની જગ્યા ઉપર જવાનું. તે બીનરહેશત તે જગ્યા તરફ આગ્યો. હમણું સુધી પોતાના બાઈને ભેઈ મેરીની હીમતપર એટ આવતી હતી. પણ તેને છેલ્લાં લગ્નગમ જતો જોઈને તેણીની હીમત પાછી આવી. પોતાના ખાનદાનના એક પુરુષ નાહામા મેરામને ખંઆપી પોતાના પીતાનું નામ કાયમ રાખવાં તે બહાદુર ઠાકરીએ વીચાર કીધો. આગમજથી ગોઠરી રાખેલાં ચોકાં મોસાખ તેણી છાંમં ગારી પગમાંઓ ચઢી જઈ બાઈના હાથ વહાવથી અડીને જોયી:

“એનું શું કારણ? તને શા વારને ચઢી લાવવામાં આવ્યો છે, મારા બાઈ, ચઢી તો ફક્ત ઉમરાવનેજ ખારવામાં આવે છે.” તેણી જોયી.

“બાજુ ધારે; અમે કંઠાજી ઠાકરી !” એક ખરીશ મોડ્યો.
“મને જ્યાં સુધી જણવાવામાં નહીં આવે કે મારા બાઈને શા વારને ગરદન મારવામાં આવે છે, હાં સુધી હું બાજુ યનાર નથી.” મેરી દિગત ધરી જોયી.

“તારો બાઈ?” કેટલાક ખરીશોએ હેરત ધઈ પુછ્યું.

“હા, એ મારો બાઈ છે.”

“તું કોણ છે સાર?”

“હું બીખારી મેરી છું. શું તમો મને નથી ઓલખતા?” સરે હેરત થયા.

“હા, અજખત! હમો તને ઓજખમે છીએ. પણ આ કાંઈ તારો બાઈ નથી.”

“એ મારો બાઈજ છે, એને પુછો.”

હમણું સુધી તેણીના બાઈ એનટોન્યો કી નાન્ટીસ તે બીડો હાથ ઊઠી તરફ તીકારની નજરની જોતો ઉભો હતો. એની સીધતથી મેરી બીખારી મેરીમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી કે તે બાઈ પોતાની વહાલી મેહેનને પીછાથી ધક્કો નહીં. પછી તેને મેરીની હીમત તરફ ખ્યાન પુઝ્યું, જ્યાં તે મોડ્યો:

“એ મારી વાહાલી મેહેન !”

“શું ખરેખર આ તારો બાઈ છે?” હવે જુદમી મોને. સંધીએર પોતે બહાર નીકળી આવી મોડ્યો.

“હા, પણ તેઓ મારું માનતા નથી.”

“પણ એનું નામ જુદું છે.”

“તે વીધે તમારી કાંઈ જુલ હશે. એને મોકલો કશું.”

“આ ઠાકરી ખરું જોસે છે કે તું તેણીને બાઈ છે?”

“હા,” તેણીના બાઈએ જવાબ વાલ્યો.

“સારે શું તું કીનાન્ટીસનાં ઉમરાવી ખાનદાનનો નથી?”

મેનેસધીએરે નીચાણાં પુછ્યું.

“હું કહ્યુંકે તે સાંજશે છે કેની? હું એનો બાઈ યાજ છું. એ મારી સગી મેહેન છે.” તે જવાબ જણાવ્યું.

“સારે તું કીનાન્ટીસનાં ખાનદાનનો નહીં હશે અને આ મેરીનો બાઈ હશે એમ ધમને પેદલે કાં ન જણાવ્યું?”

કાંઈ મારું માનતે નહીં. મારું કાંઈ માનતે નહીં, કારણ મારાં કાગતી કપડાં તેની વીરૂધ્ધ હતાં. એ ઉમરાવી પોસાક ઉપરથી તમાસં માણસોએ મને ઉમરાવ ધારી પકડાવી જુઝ કીધી. હું કહેવાનો હતો કે હું આ બીખારી મેરીનો બાઈ છું. પણ મને સુખ રહેવા જણાવ્યું હતું. તે મોડ્યો.

હવે યાત્રી મોનેસધીએરે તે જવાબની આંખોમાં યોડો વખત તીક્યું; પછી તેણીની મેહેન તરફ ફર્યો, અને પોતાની તેણી આંખો તેણીના ચેદરો ઉપર ઠાકી. મેરી પછી બીધી. રમે પકડાઈ આવે તે અંદરખાંનેથી છુટતી બહારથી હીમતખના દેખાવ કરી જોયી, જ્યારે તે આદમીના અવતારનો સેહતાન પોતાનાં માણસો તરફ ફરીને મોડ્યો:

“એને છોડી મેલો !”

આ જોસે સાથ જવાન એનટોન્યો કીનાન્ટીસને ઊઠી મેલવામાં આવ્યો. સંકજોથી હુરો યતાં પોતાની વહાલી મેહેનનો હાથ મખતાથી કાઢી તે જુલસેજી પગથાંઓ ઉતરી બીડમાં વીટજાઈ ગયો. પોતાનાંમાંનાં એકને સગજ તેને મારે લોકોએ ખુશી જતારી. હજ તે પગા જુલ સરોસટની હતી. હજીની પકડાઈ આવવાનો સંખ હતો. મેરીનાં ધર નજીક તેઓ ખરી સાગતાં મેરી કીનાન્ટીસ પોતાની હોસ જોડી દીધી. તેણીના બાઈ યુચવાઈ ગયો, એટલાં બીખારી મેરી સખજુ તેને જણાવી પોતાને હાં લઈ ગઈ, જોણી મેરી કીનાન્ટીસનાં ના કહેવા છતાં બહાર નીકળી હતી. એવાં કાગતી કપડાં પેદરી બીખારી મેરી વળી ધરમાં બારાઈળી રહે !

જ્યારે મેરી કીનાન્ટીસ હેરામાં આવી સારે તેણી બાઈને બેડી. છુટકારા મારે મેહેનને તે દાદારનો આગાર માનવા ખંદજી કરી.

બીખારી મેરીને નવાજ તે બાઈ મેહેન પારીસથી હવે સદંતર કંઠાળી કેડે બીજ જગ્યાએ જઈ સુખથી રહ્યાં. એ રીતે મેરી કીનાન્ટીસ પોતાનાં ખાનદાનનાં ખેરામને ખચાવી લઈ પોતાનું નામ તમારીખના સદ્ધાઓ ઉપર કાયમ રાખ્યું, અને પોતાની જાતીને ગમગર કરવા જોજ દાખવો મેસાડ્યો.

જેઠરખાનું કાપસજી દાખર.

અડપાન અને તેમનો વધારો.

મકરણ ૬૬.

પાતરાં અને કળી.

તરાંની સાથે જ્યારે નીચે ને ડાંખળી આવે છે તે હોય, ને તેને છેડે વળી એ કે એક કીણાં પાતરાંની હોય સારે તે એક આપુ પાતરાં કહેવાય છે. ઘણાં ખરાં પાતરાં સાથે કીણાં પાતરાં ને કાઢને તો ડાંખળીની હોતી નથી. પણ તેમ કેટલાંકને તો કીણાં પાતરાં ને ડાંખળી નહીં એકલાખાઈ આવે એવાં હોય છે. પાતરાં સાદાં તથા મીઠાં હોય છે. સાદું પાતરાં તે આપુ એકર હોય છે, અને મીઠાં પાતરાં એક કરતાં વધારે ભાગોનાં બનેલાં હોય છે. પાતરાંઓમાં પણ ઘડના જેવાજ શાખાઓ હોય છે. પાતરાંની અંદર ને કીણી થોડી નેસ આવે છે તે હોરા જેવા શાખાની ધમકી હોય છે, અને ને લીસા ભાગ પેલી નેસોની ઉપર ફરી વળેલાં હોય છે તે ખાણુંવળા શાખાને ધમકો છે; અને વળી એ બધું એક ઘણીજ પતળી ચામડીથી ઢંકાયેલું હોય છે. પાતરાંનું ઢાંકણ કમળ હોય છે, અને ને એક પાતરાં પાણીમાં થોડો વખત પડી રહેલું હોય તો તેમાં એ માસમ પડી આવે છે. પાણીમાં પડી રહેવાથી તેમાં ને cellular tissue નો ભાગ હોય તે સમયે કાઢીને જતો રહે છે, અને તેના વડે ને ઉપર ને નીચેનું પડ વળેલું હોય છે તે છુટું પડે છે.

કેટલાંક પાતરાંને પાતરાંની ડાંખળીમાંથી એક વખ નીકળે છે તે પાતરાંના મધ્ય ભાગમાંથી થયેને છેક આણી સુધી જાય છે, અને પછી તેની અંદરથી બારીક વળો નીકળે છે. કેટલાંક પાતરાંને તેની ડાંખળી આગળથી એક સરખાં કડની ઘણી વળો નીકળે છે. આવાં પાતરાંઓ dicotyledonous વર્ગનાં કાઢનાં થાય છે, એટલે કે જેનાં યડ exogenous હોય તેનાં થાય છે. કેટલાંક પાતરાંઓમાં વખ ડાંખળી આગળથી નીકળીને સીધી ને સીધી આખાં પાતરાંમાંથી આડી જાય છે, અને તેમની ધમકે તદ્દાવત સરખો રહે છે; તેઓમાંથી છુટાં વળો નીકળતા નથી. આ જાતનાં પાતરાં monocotyledonous વર્ગનાં કાઢનાં એટલે જેનું યડ endogenous હોય તેનાં થાય છે. Monocotyledonous વર્ગનાં કાઢ કાઢનાં પાતરાંમાં વચકી વખમાંથી ખીછ વળો નીકળે છે, તે છેક પાતરાંની કોર સુધી સીધી ને સીધી જાય છે.

પાતરાંની સપાટી છુણી છાંટી બરાબેરી હોય છે. આ છાંટ જેવા ડાઘ દેખાયે છે તે પાતરાંની અંદરના ભાગમાંના ખાડા છે ને તેમાં દવા રહે છે. એને દમ લેવાનાં આંધરાં કહે છે, તેઓ કાળા યુક્તાના જેવા આકારનાં હોય

છે, ને ઘણાંજ પતળાં ખાણુંથી ઢંકાયેલાં હોય છે. એમાં પડી પડી ઉચકવા ને બંધ થવાની શક્તી રહેલી હોય છે. મુશી દવામાં એ ખાણું મીમરાઈ જાય છે, ને દવામાં ઘણો ભ્રમનાસ હોય તે વખતે તે ઉપસી આવે છે ને વચમાંથી ઉધડી જાય છે. આ આંધરાં પાતરાંની ઉપરનાં કરતાં નીચેની બાજુપર ઘણાં હોય છે, ને કાંઈ વેળાએ તો ઉપર મુદક જણાઈ જાય નથી. છુટાં છુટાં કાઢનાં એની સંખ્યા જુદી જુદી હોય છે. જેમાં એ ઘણાં હોય તેમાં એક ચોરસ ઈંચ જેટલી જગ્યામાં તો કંઈ દાઝેલાં હોય છે. એ આંધરાંનું કામ પાતરાંમાંથી દવા પાણીને આવજવ કરવાનો રસ્તો કરી આપવાનું હોય છે ને તેથી ને શાખા પાણીમાં ઉઠે છે તેમાં એ કાઢનાં જણાતાં નથી.

જુદાં જુદાં આડ પ્રમાણે પાતરાંના જુદા જુદા આકાર હોય છે. પ્રજા તે ઘણાં હોવાને લીધે એ વિવા જણનારાં એકે તેમની આકૃતિ ઉપરથી તેમનાં નામ આપેલાં છે.

કળી એ એક જાતની કળીની શરૂઆત છે, કેમકે તેનાંથીજ નવાં કાઢ ઉગે છે. ને કાઢ એ કે થોડી વધારે વરસ અથવા કે તેઓનાં મોસમ પુરી થયા આવે છે સારે પાતરાંનાં યડમાંથી નવી કળીઓ કુટે છે, અને તેમની ઉપર ભીંજાવાનાં આકારનું ઢાંકણ રહે છે. એ ઢાંકણથી દવ તડકાં લીગેરેથી તેમનો બચાવ થાય છે. ગરમ દેશમાં ને ઝાડો થાય છે તેમની કળી ઉપર કશું જુદું ઢાંકણ હોતું નથી. કળીઓની આસપાસ છુટાં પાતરાંઓ જુદી જુદી રીતે લીગાયેલાં હોય છે. પણ એક જાતનાં કાઢમાં ઘણાં ખરાં એકજ રીતનાં હોય છે. S.

શંધવાને લગતું.

એકલેટનાં મકરણ—પા રતવ મીડી નામ, પોણે રતવ ખાંડ, એ ઇંડાની સફેદી, નેનીનાં જિસ-સ અને એક આંધરાં ચાકેલ. નામને ઇંડાથી સુકો કરીને ઝીંચી કુંદની, કુંદની નેલા-એ અંદર એક ઇંડાની સફેદી થોડી નાખતાં જડું. લીસું નાંખા નેડું થવા પછી અંદર ખાંડ અને ખીંડ ઇંડાની સફેદી નાખવી, ચાકેલેને પચાવવા અથવા તેને ઝાખવાને ઝીંચી કુંદ કરવા; પછી તેને ઉપસી મેકવળીમાં વેનીકા સાથે નાખવો, ત્યાર બાદ તેના ગોળ દસ બનાવવા, જે બનાવતી વેળા આંધરાં ને લીંબવા કરવાં કે વલગી બધ નહીં. દરેક દસાપર ત્રણ ત્રણ પાણીનો દાઘ ફેરવવો, પછી થોડી બીડમાં સખત થાય ત્યાં સુધી સુકાવા દેવા.

ફરકરીઓ—ત્રણ આંધરાં પકડો આંધરાં, એક છુટું અને એક પારો દુધ. આંધરાં થોડાં દુધમાં ભાંધી નરમ કરવો, પછી છુટાંને કડું થકડાવી તે તથા બાણીનું દુધ અંદર નાખવું. આંધરાં ને જરણર છુટી નરમ અને લીંસો બનાવવો. ત્યારબાદ એક પેનામાં છુટાં મી કરવાથી તેમાં ઉપસી મેકવળીમાંથી એક મીડા અથવા ભરી રેડવું. એક માણેથી સાત માય કે કંડાવું. એ સુળા આંધરાં અથવા રેડી તથા કે રાખીમાં છુટાં છુટાં કંડાવવાં, એક એક પર મુકવાથી વલગી જશે. પછી તેપર લીસુ નીચની ખાંડ બજવાની ખાંડ.

પીરિસાત.

અરય આપીને રહેલો પરાણો.

પ્રકરણ ૧ છું.

તલેન્ડસાનાં કુટુંબવાલાં ખરેખર ધણાં ગરીબ હતાં. વગર સરખની, કચુચ રાખવામાં આવતી, અને ધર્મી પુરુષોની સખાવતથી ઓછી થતી ગરીબાઈ તેમની ન હતી; પણ દેહતના દેખઈતા આડામાં મદસ્સાઈને દેખાવ બચી રાખવાની મહા મેદનતબરી ક'માંથીયત તેમની હતી. કેપટન મેતલેન્ડે તેની જુવાનીમાં દેહતનું મુખ ભોગવ્યું હતું, અને

જોકે હમણાં સદાના યુરા દેવે તેની આવકને ઘણી ઘટાડી નાખી હતી, તોપણ તેનાં અસહી મોડી રાતનાં ખાણાં, સારી બીકીઓ અને તેના માનીતા વાઈને વગર તેને ચાલતું ન હતું. થોડી આવકમાં આ બધી જરૂરીયાતો પુરી પાડવાનું તેની નાજુક ધણીવાણીને મારે ધણું સખત હતું, પણ આવક અને ખર્ચનું પાણું સરખું રાખવાની આ મેદનત જરી રાખવાનું તેણીએ પોતાનાં મોતનાં બીજાણાં ઉપર પોતાની વહી દીકરી પાસે વચન લીધું હતું.

મારજરી, જોકે પોતાના આપના આપજાણીથી પોતાની માતા માફક અંજલુ ન હતી, તોણી તેણીએ આ બોલે પોતાનાં જુવાન ખર્ચાં ઉપર જાચકી લીધી હતો. ફેટલીક વખતે જ્યારે સુપકીદીથી નહીંજ અમાત્ર, હારે પોતાની લગંડી બેઠેન આગળ મહીનાઓની સખતાઈના ઉમરો તેણી કહાડતી હતી. પણ શસ્ત્રાને આ જુરસો થોડા વખતમાં વહી જતો અને હારે તેણી આગળના જોખીજ મંદુર, ખુશ સ્વભાવની, દોરાની કુખથી ધેરાયલી જીંદગીને ચલકાટ આપનારી સાથી બનતી હતી.

તેમની આગલી જીંદગીના બપોર સપકાનો થોડોક ખ્યાલ મારજરીને આવતો, પણ દોરાને તેમનાં હાલનાં સુંદર વેળાથી દંકાયલાં, અને દરીયા તરફ ઉઘડતી બારીઓવાલાં ઘેર રીતવાય બીન્ન કલાની પાદ હતી નહી. તેણી એક બારી આગળ કલાકો સુધી પડી રહી નીચેની ટેકડીઓને અહડતા મેળવે તપાસતી હતી, અને દરેક બાકી ક દરેક બુધ્ધીરનો દેખાવ તેણીને જુના મીચો લાગતા હતા. મારજરી તેણીની પેડાંવાળી યુરશી દરરોજ કીનારે ધસકી જતી હતી, અને લાં તેઓ કદીબી આસાએસ ન લેતાં દરીયાની ફેરફાર ચતી ખુબસુરતી તપાસતાં હતાં.

જુન મહીનાની એક તડકાંવાળી બપોરે જ્યારે ભરતીનાં પાણી પોતા પાછળ દરીયાની લીલ અને રીપોનાં ફાટલાં મુધી આસરી ગયાં હતાં હારે આબ્યાં હતાં. ખુરસીને ટેકડીની નીચે બાયામાં ધસવામાં આવી હતી, અને હની રેતી ઉપર મારજરી પોતાના બને દાયો કુંકણ ઉપર મેલી મેલી હતી. તેણીના સુવરાઈ દરેક પોતાને અસર બહુ રંગ વારંવાર ધોવાયાથી બોદ્યો હતો. તેણીની બોલિ દુકા થતી હતી, અને ઘેર છુટી ગયો હતો, અને તોણી આ મીદરેહાક હાલત છતાંણી તેણી ખરેખર ખુબસુરત લાગતી હતી. તેણીની મામકી ઉપર શસ્ત્રાથી રતાશ ચઢકી આવ્યો હતો, તેણીની ભુરી બ્લુ આંખોમાંથી શસ્ત્રો પ્રકાશી નીકળ્યો હતો, અને તેણીના સુંદર હોઠો શસ્ત્રાથી ધુજતા હતા.

“શુ કરવા જુઠા ટોંગ કરવાનું એવજી ચાલુ રાખે છે?” તેણી સખાઈથી કહેતી હતી. “ખાણું કયાંથી મેળવતું તે એક દરરોજનો ભારે સવાસ ધક પડ્યો છે, હારે તે મારે કપડાં બદલ્યાં એ કેવી શીરીમારી! અરે! મરાયા અને હું ખાણાંની તપધારી કરવામાં ફેટલાયલા કલાક ગુમાવ્યે છીયે. તે ગરીબ છોકરી આખો દહાડો શમામગીરી કરીને આપણી સેવામાં હની રહે અને જરાક ખાગી પડી તો ખાવાનો મીનસ જતો રહે છે, ફેટલીક વખત તો મને એટલું મારમાં આવતું પડે છે.”

“મારાપાને તેની દરકાર નથી,” દોરાએ ધીમેથી કહ્યું.

“તેણી તુંને ઘણી માહે છે, મારજરી.”

“આપણે ‘સેમરોવા’ બાડે આપીને નાનાં ધરમાં જતું બે. બપે. તેણીએ દરકાર કર્યા વગર આગળ ચલાવ્યું. “હું આપણાં વાહાલાં ધરને ચાહું છું, પણ આપણે કાંઈથી રીને પેસા મેળવવા નેછીયે, અને મને તો લાગે છે કે એજ સાદી રીત છે.”

“બાવા કદીથી કચુચ થાય નહીં,” તેણીની નાની બેઠેને પોતાનું માથું હડાપણથી હીચકીને કહ્યું. “એવજી તેમાં હલકાઇ ગયું.”

“મરીબાઈની સામે પ્રમાણીકપણે લગત ચલાવવામાં કરી. હલકાઇ નથી,” મારજરીએ જુરસાથી જવાબ દીધો; “પણ દોલત નહીં હોવા છતાં મોરો દેખાવ ધારણ કરવામાં, અને જે મારે પેસા આપવાના ન મળે તેથી ચીનો ખરીદવામાં ચરમભરેલી હલકાઇ છે.”

“જે આપણે કોઇ અરય આપીને રહેતા પરાણા મારે સાંભળ્યો તે પેસા મેળવી શકીયે.” તે બાળકે આસાથી કહ્યું.

“શીન્ડો કહે છે તેમ આપણેથી તેને માહુત કંઈએ નહી કહીયે.” બાવાને આ એરાકી વાક્ય આવડ્યો નહીં હતો તે એમની કરવાને કણ્ણ થતે નહીં. ખર્ કહું તે, મને તો એમાં કશું વળે એનું દીસતું નથી.” મારજરી બોલી.

“કેવું ચરમભરેલું છે કે સખણું કાચ અને સખળી જાંબ તારજ માથે પડે છે,” દોરા પોતાની નજ ભુરી આંખોમાં દયા સાથે બોલી હતી. “હું છંચું છું કે તે મીસીસ

ક્રમ'ની મોગણી કચ્છ રાખી હતો. જેમ સીનદરેકાની પરી ધર્મતાતા તેણીને બાવવા આવી હતી, તેમ થતે."

"અને પછી તારી બજાતી મોટી બેહેન વગર તુને કેમ ચાલતે?" મારજરીએ હસવાનો પ્રયત્ન કરી કહ્યું, "નહીં નહીં, માર' કામ ધેરમાં છે."

"હવેનમાં કોઈ તવ'ગર કચ્છ સાથે પરણીને તું બધા દહાડા સુખી થતે," દોરાએ દમગીરીથી આગળ ચલાવ્યું.

આ બચ્ચાં જેવા સાદા સજ્જનોથી મારજરીને હસ્તુ આનંદ, પણ ફરીથી કંઠાળાનો સેહજ ઓઝો તેણીનાં મોઢ ઉપર જણાયો.

"હું ગરીબાઈથી એટલી તો કંટાળી ગઈ છું કે દોષથી તવ'ગર માથાસને પરણવા કચ્છ થાજી," તેણીએ પોતાની પાતળી, રીક્કા એકરાની બેહેન તરફ નેણું કે તેણીનો એકરો શરમથી લાલ થઈ આવ્યો, કારણકે જ્યાં તેઓ ઉભાં હતાં તેના તદ્દન પાસે એક જુવાન શખ્સ તેનીસના દેશમાં હતો, કે જેણે આ ધીમારવા જોગ શખ્સો બરોગર સાંભળેલા હોવા નેણ્યો.

તેનો સુ'દર એકરોથી મારજરીના નજોજ થઈ ગયો હતો. તેમની તરફ એકમી નજર ફેંક્યા વિના તે કુદકો માર' રીતી ઉપર કુદી પડ્યો અને મુઠો મુઠો ચાલી ગયો.

"અરે, મારજરી!" દોરાં ગજરાણે બોલી ઉઠી.

"હમણાં મારી સાથે બોમતી ના," તેણીએ ધીમા મુ' ગણાતા આગળે ફરમાવ્યું. "હું-હું શરમથી મરી જવય, અરે, મારાથી એમ કેમ બોલાઈ ગયું?"

"કાંઈ નહીં," તેણીની બેહેને દોશાસો આપ્યો. "હું નહીં ધારતી કે તું એને ફરીથી માર."

"એ મજશેજ. મને લાગે છે કે એ ધણી આખો ઉઠાઓ બાંધી ચુલરવા આગે છે, અને એ આપણને દરરોજ મળશે."

"આ અવાજ નહીં યામ એવી રીતી ઉપર લોકોને જેમ ગમે તેમ ફરવાની છુદ નહીં મુકવી નેણ્યે, નહીં તો સાથે હટ' રાખીને ચાલવાની પારકાનેટે તેમને ફરજ પાડવી નેણ્યે," તે બાળકે ચુસ્તારી પોતાનો વિચાર જણાવ્યો.

"નહી, પણ મારાં જેવાં બોલવાને પારકાનેટે દાખી દેવું વધારે સાર' છે, હવે મને એક મજસુત ધડા મજાયે છે. ચાલ, આપણે ધેર જઈએ, નહીં તો વળી પેલા જુવાન શખ્સને મળીશું."

જોકે તેઓને સાહે માટે મોડું થયું હતું, તોમી તેઓ એ નેણું કે તેમનો બાપ કાંઈ આપાધારજુ પુણ રચના-વમાં હતો. ખરપ આપોને રહેલા ઇચ્છાના પરાણો માટેની તેની જાહેર ખખર ફેરફારને નીવડી હતી.

"મણે સરસ જુવાન શખ્સ છે," તેણે મારજરીએ કાવેકાં ચાહેનાં પ્યાસામાં ખાંડ અને દુધ સંભાળી નાખીને કહ્યું. "આએ નાની સુઝત જગમાં ખરખર તે એક કામતી રોખતી થઈ પડશે, અને મને તે એટલો પસંદ પડશે છે કે

મેં વધુ વાર બોટી ન રહેવાનું ફરત ધારી આજેજ 'તેને બોલાવ્યો છે; તે આહોન ખાણું લેશે, માટે મારજરી, સ-ધળી તેવારી કરાવજો."

"તે એક મીતારો છે કે? લારે તો ધણું કરીને બહા-રજ રહેશે." મારજરીએ પુછ્યું.

"હું એમ ફકત ધાર'છું," તેણીના બાપે સાહ પીતાં કહ્યું. "પણ મારા કહેવામાં કાંઈ હુલ પડતી નથી. તેણે કાંઈ એ માટે કહ્યું નથી, પણ મારી તો ખાતરી છે."

"કદામ તે મારજરીની ગમી રંગશે." દોરાએ પોતાની અતી સુ'દર બેહેન તરફ વખાણુની નજર ફેંકી પુછ્યું.

"ખરખર મેવકર હોય તેજ સખી પાતાસો બાંધી આવે. દેખાવો મીતારનાર તે હશે, પણ મારજરી, હવે તું ખાણા માટે તૈયારી કરવા જાયે તો સાર'. ને આપણી સાથે કા-છમી જમવા આવે છે, તો મરાયા પોતાનું બેણુંજ બોટી દેશે.

સાંજનું ખાણું તો તૈયાર થઈ ચુકું હતું, પણ હવે કાંઈ બીજું વધારવાની જરૂર હતી. માટે મારજરી ખાણીના વખતની યોડીક મીનીટ આગમજ પરવારીને બેસવાના ઓ-રડમાં બાવી. મીન દેશમંડ મારી આગળ ઉભો રહીને કેપટને તલેવેનક સાથે વાત કરતો હતો. તેણી છેક નજીકે આવી લારે તે દુધા, અને તેણીનાં ઘરેરમાં જોયા સધણું લોકો તેણીનાં મોઢ ઉપર પડી આવ્યું; કારણકે તે દહાડે જેઓએ જુવાન શખ્સજ તેણીની આગળ ઉભો હતો. તે-ણીનો કાસો લેસને દેસ, તેણીની અન્નએળી, તેણીની વિચા-રવંત આંગો, અને શરમથી નીચે પડતાં બુવાંઓ, તથા કામથી યાદી ગયાના હાથો, એ સધળાંનું તેણે એકી નજરે માપ લીધું હતું. તેને હવે સમજ પડી કે પેલા સહ-વારના બોલાવકા બોલોની કાંઈ ખરી મતલબ હતી નહીં.

પણ તેજ પછે મરાયા 'ખાણું' તૈયાર થવાની ખખર આ-પવા આવી. એક ઓરડામાંથી, બીજા ઓરડામાં જવાની તૈયારી માટે તેણે દોરાને મદદ કરવા ગઈ, અને દેશમંડે જમારે તેણીની ખખરજી સંભાળ જોઈ લારે તેણી માટે બાવેકાં હથકાં મત માટે તેને ઘણો પસ્તાવો થયો. સધળો વખત તેણી ધણી ચુપ રહી હતી, પણ એક મીવાથ તે ઉપર બીજાં કોણું બાન બે'ચાણું ન હતું, કારણ કે કેપટને પ્રેરલેવેનકે પોતાનો અવાજ સાંભળતા વધુ ગમતું હતું, અને એક નવો સાંભળનાર કાંઈ દરરોજ મળતો નહીં હતો.

"સુરેતો અસ્ત પામતી વખતનો દેખાવ દુરથી ઘણો સો-રસ લાગે છે. આસમાનનો અને દરીયાનો દેખાવ અરે હવા ખાવા આવનારાઓ દર સાંજે નેવા વિના રહેતાં નથી."

"હુંબી તે નેવાને ઘણો પુશી યથય; પણ શું હમણાંજ આપણે જઈએ?"

"હ, મારાથી તો આજે નહીં જનશે, પણ મારી દી-કરી તમોને રસ્તો બતાવવા પુછી થશે."

મારજરી દોરાના કાલ ઉપરથી ઉઠી, પણ તેણીની આ-નાકાની નેણ દેશમંડે ધીમેથી કહ્યું; "તમે યાકી ગયાં છે, આ બારીએથીમી આપણે નેણ સકીશું નહીં."

“ધાકી ગધ છે? છટ છટ,” કેપટન મેટલેન્ડ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો. “મારજરી કશાંથી થાકતી નથી; મીન દેશમંડ, એક સેહેરની છાકરીની માફક તમે એને સમજવી નહીં જોઈએ.”

“હું” મારી ટાપી પેહરીને આપું છું,” તેણીએ ઓરડામાંથી ઉતાવળે બહાર નીકળીને કહ્યું.

તેણીના બાપના અપમાનજન્ય અવાજે તે જુવાન સખસને ચુસ્તે કંપી હતો, માટે યોગ્યક થડા સખુને બોલીને તે મારજરીની પછવાડે ગયો.

“સાં પવન ધણી આવે છે, માટે તમે તમારી હથળી ટાપી બદલો તો સાર.” દેશમંડે તેમ કહ્યું અને તેએ ફરવાને બહાર નીકળ્યાં. મારજરી ધણી અપથી વાતો કરતી હતી, અને જેકે જોયું કે તેણીનાં મનમાં સહવારનાં બોલાઓના સખુને માટેજ વિચાર આવતો હતો. તેને હીમત આપી નહી કે તેણીને કહે કે તે શબ્દો માટે તેનાં મનમાં કાંઈથી ભુરો વિચાર હતો નહી, પણ તેણીની સાથ અંતે તે ખેતલી બેસાડ ગયો કે તેઓ રકડીને મહાને પુખ્ત તેડકાં તો તેણી પોતાની સધળી ચીંતા બુલી જઈ તદન મુખી દીસવા લાગી.

“કુ” આ દેખાવ કદાચ આવાશે નથી?” તેણીએ પોતાની નીચે પડેલા મોહકા ફરીયા તરફ જોઈને તેને પુછ્યું.

“મગરરી લેવા લાપક,” તેની બ્બ આંગળામાં ખુસાલી સાથ તેણે ઉશકેરાઈને જવાબ દીધો.

“સુર્યનો આતશી જોગો જોહો યતો જતો હતો, વાદળાંઓ તેની આસપાસ પંદરાતાં હતાં અને આટલાં-ટીકનાં બ્બ પાણીના જોળાઓ નીચે અપાલ કરતા હતા. તેઓ સાં તદન મુપકીદીમાં અસ્ત પામતા સુર્યનાં કીરણો તપાસતાં હતાં હતાં. “એ ખરેખર કેવો સુંદર દેખાવ છે” તેણે આખરે પોતાની સાથ તરફ જોઈને કહ્યું, “આ દેખાવ હું કદી બુલીશ નહી, મીસ મેટલેન્ડ.”

“મારા બાપા કહે છે તેમ જો હોય તો અલજતાં બી-બીઓના કરતાં ખુબસુરતીની તમે વધુ પીછાં છું કરો છો, તેવણુ કહેતા હતા કે તમે એક મીતારા છો.”

“કેપટન મેટલેન્ડ મને સાતમે આસપાસે ચઢવાય છે, હું તેમ હોવાનું ડોલ ધાવતો નથી, પણ યોડું ધણુ” ખેત” કરું છું.”

“સારે તમેને આંહીયાં કરતાં વધુ સારી જગા મળતે નહી,” તેણીએ કિનારા તરફ આંગળી કરીને કહ્યું.

“નહી,” તેણે પોતાની આંગળો તેણીના સુંદર જોડેરા તરફ દેરવીને કહ્યું. “હીમાંના કરતાં વધુ સારી જગાએ હું આવી શકતો નહી.”

અ ક ર લુ ર ભુ.”

એક મહીનો યધ ગયો હતો, અને જેક દેશમંડ લેગોરવામાં ફરીયા થયો હતો. તેણે શોધી કહાડ્યું હતું કે દોરા એક ફેશતોજ હતી, અને તેણીના બાપ આપસવા

વેથી ખરેખર હતો, જ્યારે મારજરી સાથી સુંદર પણ સાથી મગરર છાકરી હતી. દોરા અને તેના વચ્ચે ધણી મીતારા આવી હતી, પણ તેની ધણીકાની કોરોશ છતાં મારજરી તેની સાથે છુટથી વતેતી ન હતી. ફક્ત એક વાક્યને માટેની તેણીની દલગીરી તેની સાથ મીતારા આંધતાં તેણીને અટકાવતી હતી; અને તેણીને ખબર ન હતું કે તે તો તદન બુલી ગયો હતો.

દોરાએ આ બુનબો ધણી ખુશામીમાં પસાર કર્યો હતો, તેણીની એકાંત છંદગીમાં હમણુંજ તેણી આંગળો દીવસ બહાર રહી શકતી હતી, કારણકે જેક તેણીની મારી ખુરશી ધસડતાં કદીથી થાકતો ન હતો.

એક ધણી ગરમીવાલી સહવારે એમ કાંધા પછી તે પાણી પીવા માટે રાંધણીમાં જતો હતો, સારે મરાયાને બદલે મારજરીને પોતાની બોહિ ઉઘી કરી મીઠાબ બનાવતી જોધ તે ઉભો રહ્યો.

“કુ” આશા રાખું કે તમેને કાંઈ અચચલુ કરતો નહી હોવા. આલવાથી મને એટલી તો તરસ લાગી કે એક ગઝાસ પાણી માંગવા હું આવ્યો છું.”

“તમે કંઈ લેશો? આપણી પાસે પ્રપકસ પડેલું છે,” તેણીએ પોતાના આટાથી ખુરડાએકા હાથે બુલીને કહ્યું.

તેણીએ કખટમાંથી એક ગઝાસ કહાડ્યું, અને ટુરતજ કંઈ લઈ આવી.

“તમારી મોટી મેહેરબાની યધ. હું” અંહી પીવું તો કેમ? એમ કહી તે બારી ઉપર બેઠો, અને તેણીને ફરીથી કામે વળગેલી તપાસવા લાગો. “આરીતે મીઠાબ બનેલું કે?”

“હવે ગોદ ધણી સારો લાગે છે,” તેણે તેણીની તરફ નજર ફેંકીને પુછ્યું.

“મરાયા એને ફરતી મીઠાઈ કહે છે.” તેણીએ તેની તરફ જોવાલિના કહ્યું. “કેટલીક બઝીમાં તૈયાર થવા આવી હશે. તમેને યોડુંક ગમશે?”

“જો તમેથી લેવો તો.” તેણે જવાબ દીધો.

“આ ગરમ ફહાડામાં કાંઈથી મીન બુંજવાથી કંટાળો આવે છે. પણ હવે તો પુર” કરવા આવી છું.”

“મરાયા નહીં કરી શકતી કે?” તેણે દીસસાંછથી પુછ્યું.

“નહી, એક વખતે મરાયાએ એવો સરસ સ્વાદ ચખાડીશ છે કે તે ફહાડા ઉપર તો હમે લાંછળું લાંડીય” છે.”

“હા, પણ તમે મને કહ્યું હતું તે બુલી ગયાં કે? આ સુંદર સોહદરમ આગળ મારી સારી રીતભાત હું બુલી જઈ છું.”

“કુ” આવું તે અગાઉ મારા હાથ પીવા દો. હું પળમાં આવું છું.” તેણીએ બુનબો પોતાનું એખન છોડીને આવી.

“તમે તે કહાડી કાંઈ નાખ્યું? એક ઇસ્પાગની નકંતો તમે કેસ કહાડી નાખો અને જુવો પછી શું રહેશે એક સાધારણ સ્ત્રી.”

“અને મારો રાંધવાનો વેશ કહાડી નાખો, એટલે શું રહે? તેણીએ પુછ્યું.

“હુનિયામાં સૌથી સુંદર છોકરી.” તેણે તુરતજ નવાળ દીધો. આ નહીં ધારેલા નવાળથી તેણી શરમાઈ ગઈ અને ઉડી જતા જતી હતી, પણ તેણે તેણીને અટકાવી. “માફ કરજો, કદાચ મારે એમ નહીં બોલવું હતું.”

“મને એવી જુદી ખુશાંત ગમતી નથી.”
“જે સાચું હતું તેજ હું બોલ્યો છું,” તેણે નવાળ દીધો.
“તેઓ બંને હવે સુગાં સુગાં બેઠાં. થોડક વારે મારન-રીએ પુછ્યું. “તમોને ખીજી બેઠેલો?”
“નહી,” તેણે દમામથી નવાળ આપ્યો.
“તમો ચીરડાવણ લાગેછો,” તેણીએ અન્યત્રથી પુછ્યું.
“પુદરતીજ.”
“પણ કાંઈ?”

“કાંઈ બોલે તેની ઉપર વિશ્વાસ નહીં રાખો તો અન્યત્ર તો તેની પસંદ પડે.”
“અરે મને માફ કરો; મારી ખાતરી છે કે ખોટું તમે કદીથી નહીં બોલો.”

“તારી આગમ તો કદીથી નહીં, મારન-રી. હું જુદું બોલું તે અગાઉ મારો જમણો હાથ કાપી નાખવા તૈયાર છું.”
મારન-રીને એકવીસમું વર્ષ આવી પુગવું હતું. માટે એ ટોંકણે તેણીને બેઠ આપવા માટે, જેક અને દોરા તેવારી માં રોકાયેલાં હતાં. દેશમન્ડ પેદાશીયન ધાણું હતું કે દોરાની સખી આપવાથી તેણી ઘણી ખુશ થશે, માટે જેકે બનતી કોશિશથી પોતે માથે ઉઠાવેલું કામ ક્ષેત્રથી પાર પાડ્યું. તે દીવસ ખાણું લઈ કાંઈ ખીજ નવાળે ચુ નરવાને દારાએ પોતાના બાપ પાસે દરવા કરાવ્યો હતો, માટે તે દીને મારન-રીને ઘણું કરવાનું હતું; નાસ્તાની ટે બજાને મરાયાએ કૂંડોથી ચણગારી હતી. દોરાએ પોતાની બેઠનની રકાથી આગળ થોડીક બેઠા બેઠાવી હતી, અને સખીનાં કાગળને તેણીની ખુશીના હાથા ઉપર મુક્યું હતું. મારન-રી જેવી ઓરડામાં દાખલ થઈ કે તે સખીની ઉપર તેણીની નજર પડી. ખુશાલી અને અન્યત્રથી તેણી કશું બોલી શકી નહીં, પણ તેણીને ખુશ, મેહરોજ જેકને બદલે આપવા માટે પુરતો હતો.

“તુને આજે એકવીસમું વર્ષ થયું કે?” કેપટન મેતલેન્ડ ઓરડામાં દાખલ થતાં બોલવા લાગે. “તુને બેઠ આપવાનું મારી પાસે કાંઈ નથી, માટે હું દરગીર છું.”
“તમારી પાસેથી મેં કશું મેળવવાની આશા રાખી નથી, પણ દોરાની સખી કેવી બરોબર છે, મીન્ડ દેશમન્ડ મને એ આપીને મારી ઉપર મોટી મેહરખાંતી કરી છે.”
પણ હવે તેમને માટે માડી આવી લાગી હતી, એક બાજુએ દોરાને મેસાડીને મારન-રી અને દેશમન્ડ સામે જગા લીધી. ખાણીની બાસકેત નીચે મુકવામાં આવી.
“આપણે લાખકને સંપૂર્ણ દહાડો આપ્યો છે,” જેકે કહ્યું. “ગરમી પછી આ પચનની સેલકી ઘણી સુંદર લાગે છે.”

“જમણાં આપણને ઘણી થડી લાગશે. લેનહરનની ખીજ ઘણી સુંદર છે, મીન્ડ દેશમન્ડ; માથાએ અને માથાએ સુધી દમામદાર ગ્રાડો, અને નીચે લીલાતારીની રોતરછ ખીજાવેલી આપણને ગામમ પડશે.”

“તે સારે પરીઓના મુલક હોવા બેઠો.” તેણે હસીને કહ્યું. “અને જોગમન, તે કેવું છે?”

“ઘણું જ નાનું ગામકું, એક દેવળ, કોનવન્ટ, એક સ્કૂલ, થોડાંક નાનાં ઘરો, અને પાદરીના બંગલા સીવાય ખીજી કંઈજ નથી.”

જ્યારે તેઓ તે ગામડાંમાં પુગ્યાં, સારે દોરા થાકી ગયેલી હોવાથી સારી ધર્મશાલામાં આસાએસ લેવા બેઠી અને જેક મારન-રી સાથ દેવલ અને કોનવન્ટની મુલાકાતે ગયો.

“વધો અગાઉ કંઈથી શીકરાઈ ગયલા ખંડારીઓની યાદમાં ઉભો કરેલો એક ક્રોસ અંદી છે તે તમોએ જોવા બેઠો.”
“જેનાં તેઓ દેવલનાં કમખાઉડમાં દાખલ થયાં કે મારન-રીએ કહ્યું.”

“પણ આ ખીજ આગળ કાંઈ દરીયો નહીં આવ્યો હોય.” તેણે અન્યત્રથી સવાલ કીધો.
“તે કાંઈ ઘણું દુર નથી. જે તેમ તાવર ઉપર આવશે તો માથમ પડશે.”

છેક ઉપર ચઢકાથી તેઓ તદન થાકી ગયાં હતાં. તેમની નજર નીચે આખી ખીજ જોવા હસ્તી પડેલી હતી, અને ઝાંડોની પેલી બાજુએથી દરીયાનાં બહુ પાણી જલ્યાવાં હતાં.

“સમજું કેવું શાંત છે! કેવું સુરેહ બનું લાગે છે,” તેણે ધીમેથી વાત ચલાવી.

“આપણે અંદી આવ્યાથી જાણે જોવાની વધુ નજદીક આવ્યાં હોયે તેમ લાગે છે.”

તેણે પોતાનું મથું તેણી તરફ ફેરવ્યું. આ વેળાની તેણીની નજ્રા અને મંચુર દેખાવે લાંબો વખત થયો તે જોવા બહુ જીજ્ઞાસા રાખે. બહાર કદાચ:

“મારન-રી, હું તુને કાંઈ કહેવા માંડું છું, કે જે અંધવાડાંમાં થયાં હું બોલવાની કોશિશ કરતો હતો. તું સમજ ગઈ હશે, તે જોયું હશે કે હું તુને ચાહું છું.”

“અરે, કાંઈ વધુ બોલો ના,” તેણી વચ્ચે બોલી ઉઠી, “હું જાણતી હતી કે તમે મને ચાહવા શીખાછો, પણ હું આંશ રાખતી હતી કે તમો જુલો જરો અને કદીથી મને કહેશો નહીં.”

“સારે મારે માટે કાંઈજ આશા નથી કે? તમો મને ચાહતાં નથી, કાંઈ દીવસેથી ચાહશો નહીં?”

“હું તમોને કદીથી પરણી શકું નહીં.” તેણીએ સહેજ, આનાકાની સાથ નવાળ દીધો.

તેણીના બોલવામાં સહેજ આનાકાની બોવાથી, એક દુખાવો માણસ રીજુને વચ્ચે તેમ તેણે ઉશકેરાઈને પુછ્યું.

“તું મારા સવાકનો જવાબ દેતી નથી, મારજની. મેં તુંને પુછ્યું છે કે શું તું મને આઠી નહી શકે ?”

“તેમ હોય તેણી કાંઈ નહી બને, પણ-પણ જોતમો-એ જાણવું હોય તો હા, હું તમોને આપું છું.”

તેણે તેણીને હાથ લેવાની કોશિશ કરી, પણ તે તેણીએ ખેંચી લીધી, “તમે-તમે સગવળતા નથી, આપણે હમણા છીએ તે કરતાં વધારે યશ શક્તાં નથી. તમે તમારી દાસ્યતા દ-છ તો સુધારવાની છે, અને હું હોરાને છોડી શકતી નથી. એમ ના વીચારતા કે મારે પોતાને ખાતર હું ગરીબ રહે-વા ના પાડું છું.” તેણીએ ઘ્યા બરેલી રીતે આગળ ચલા-વ્યું, “જોહાને ખાતર એમ ના માનતા કે હું તે દીને જે કાંઈ બોલી તે મારા ખરાં દીશના બોલો હતા. પણ એક પ્રરપને ગરીબાઈ કેવી બારી પડે છે તે હું જાણું છું, મારે-જ તમોને તેમાં ધસડવા હું રાહ નથી.”

“હું તો સમજુ છું, પણ તું જ સમજતી નથી. વહાલી, મારી હાલત મારે હું કદીથી બોલ્યો નથી. પણ મારા બાવાએ આજેથીયામાં ધણું પેદા કીધું છે, અને આપણે ગરીબાઈ શું છે તે હવે પછી જાણીશું નહી.”

“સારે હશે શું ખોટાજ વિચાર હઈ બેઠાં છીએ કે ?” તેણીએ ચમકીને પુછ્યું.

“મેં તમો લોકને પેહલેથી જ કહ્યું હતું કે હું કાંઈ ધંધાદારી ચીતારનાર નથી, જોકે તું જાણે છે તેમ હું યો-કુંકે ચીતારું છું ખરો.”

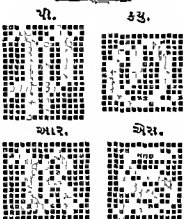
મારજનીએ કાંઈ જવાબ દીધો નહી, પણ તેની તરફથી ફર જોવા લાગી.

“હવે મને એક જુદાજ જવાબ આપશે કેમ ! તે’ મને કહ્યું છે કે તું મને આપે છે, હવે મને કહે કે તું મારી ધણીમાંથી ચશે ?”

“તમે કદીથી વિચાર્યો નહી કે તમો પૈસાવાલા છે તેથી-”
“કદીથી નહી, જેમ હું તારી ઉપર ખ્યાર રાખું છું તેમ તારી ઉપર મારો વિશ્વાસથી છે.”

સરખા.

લ ર વા-નું થ વા વી શે .

પીશાલ.

રશીયાનું બાદશાહી કુટુંબ.

રશીયાનું હાલનું બાદશાહી કુટુંબ અ-સલ યુરીયાયી આવેલું છે, અને આ શાહનશાહી ધણું કરીને જરમન શા-હનશાહીઓ સાથેજ લગનના ગાંધીને-ડાતા આવ્યા છે. ૧૬૧૩ માં રશયાના ઉગરાપોએ માઇકલ રાઇનકને પોતાના આર તરીકે ચુકી કહાડ્યો હતો. તેને જીતનાર જગઆસકાર પીટર પી ગ્રેટ હતા, જે ૧૬૮૬માં રાજગાદીએ આવ્યા

૧૭૨૫ માં મરણ પામ્યો.

એકેકાન્ડર બીએ તે આ છેજા મરદુંમ આરના પીતાએ ૧૮૫૫ માં શાહનશાહ નીકોલસ પછી ગાદી ભેળવી. તેના રાજ્ય અમલમાં સીધી મોટા બનાવ તે ૧૮૬૧ માં શુધા-મોને છુટાપણું બખશયાનો બન્યો હતો. ૧૮૬૩-૬૪ માં પોલકમાં જે દુષ્કર થયું હતું, તેને ઘણી સમીપથી બંધ કરવામાં આવ્યું અને ૧૮૬૮ માં પોલક હેસ રશીયન શા-હનશાહત સાથ જોડાયું. ૧૮૭૪ માં બધા રશીયનેને પોલક રીવાય લશકરમાં જોડવાની ફરજ પાડી.

તરકીમાં અંધેર રાજકારભાર આશવાના બદાણાં હેઠળ (રસો તરકીશ વંર) ૧૮૭૭ માં રશયા તેની સાથ લગાઇમાં ઉતર્યું હતું. જ્યારે રશીયન લશકર ધરદમખોલની સરહદે જઇ પુછ, સારે એક સુનેદનાશું પસાર કરવામાં આવ્યું, જેથી રશીયાના અમલ તમેના દેશમાં વધારો થયો, અને તરકીમાં વસતા કીચીયેનોમાં સારો સુધારો થયો.

નીલીલીખનમાં નામ હેઠળ રાજ્યના ફેરફાર બામે બેદીલી ઉડી ને મરદુંમ શાહનશાહની છંદમાં ઉપર ધણાએક હુમ-લાએ કરવામાં આવ્યા. તેની સામે બનેકવાર પીસરોશો દાડવામાં આવી; વીનહર પેલેસનો થોડો ભાગ ઉરાડી દે-વામાં આવ્યો; એક આગગાદી જે માંહે તે સુસાદી કર-નાર હતો, તેનો અચ્છુચ નાશ કરવામાં આવ્યો. પણ તે વેળા આર ખોદાની મેટરથી બગી ગયો. શાહનશાહ પોતે સેન્ટ પીટરસબર્ગ ખાતે એક ધોડાની ગાડીમાં જતા હતા. તા. ૧૩મી માર્ચ ૧૮૮૧ ને દીવસે, જ્યારે તે આમ ગાડીમાં બેસી જતા હતા, સારે એક છડાનો ગોળો તેની ગાડી તથે ફેંકવામાં આવ્યો; તે વેળાથી આર ઈવ વગર સદીસસા-મત ગાડીમાંથી બહાર કુદી પડ્યો, અને જ્યારે તે જખમી થયલાંઓને મદદ માટે હોકમ આપતો હતો, સારે એક બીજો નાસકારક ગોળો તેના પગ આગળ નાંખવામાં આવ્યો, જેથી તેના પગેનો છુછો યશ ગયો. તેજ પથે તે લાંના બરકુના

કાગ ઉપર વૃદ્ધી પડ્યો, જે નેનાં લોકોથી તમામ લાજ રંગે ગીતો ઘડી ગયા હતા. એક સમયે ગરજ પામ્યો, ભારે ખીત્તી વીસ નખતી થયા. આરો-લોકોથી અરજતા પડે તેના મે-લેખમાં લખવામાં આવ્યો, અને તેજ ભયોરે તે ગુજર પામ્યો. એની પછી એના બીજા દીકરા એલેક્ઝાન્ડર ત્રીજા ગા-દીએ આવ્યો. ને તેના બાપનો બીજા બેટા થતા હતા. ૧૮૪૫ ના માર્ચ માસમાં મરદમ આર નખ્યો હતો. ૧૮૬૬ ના નવેમ્બર માસમાં તે પ્રીન્સેસ ડેમીયર, તે ડેમીયરના રાજાની બીજા બેટા, અને આપણાં નામદાર પ્રીન્સેસ એલેક્ઝાન્ડરના બેટાને દેડે પરણ્યા. રાજગાદીએ એસાસના ઇરા-દાની તેને કેળવણી મળી નહોતી અને લગ્નકરી કયાવદ ઉપાંત તે બીજી વધુ મોડું કીધો હતો.

આના પોતાનાં મરજ પછી રશયાના નીલકીરીઓનાં કા-વત્રાનાં ધાર્મીજનો આ મોટાં રાજપોતા સાદનસાદ ગરમીનીના પોતાના કોશમાં છુપાઈ ગયા હતા. તેને તમનશીન કરવાનું ૧૮૮૩ માં સામ મુખી સુવત્તી રાખ-વામાં આવ્યું, ભારપછી તેને ધર્મીન પાલકમુખી ગાદી-નશીન કરવામાં આવ્યો, અને કેટલાક દીવસો મુખી બાદ-શાહી મેળવ્યાની પણ ચાલુ રહી હતી.

એલેક્ઝાન્ડર ત્રીજાના અમરમાં મધ્ય એશીયામાં રશીયન કયાવદનો પછો સારો સુધારા થયો હતો.

મર્વના દેશમાં વડાએની મારમુખી ૧૮૮૪ માં રશીય-નોએ તે પોતાના તાજામાં લીધું. મર્વના મુસકથી રશીયનો અધ્યાત્મની સરહદ મુખી પોંદતી ગયા, તેથી થોડો વખત એની ધારતી ઉપજ છે તેઓ ઉગરક સાથે આદી પડશે. લાડ દર્શન તે વેળાએ દિનિસ્તાનના મવરનર મેનરસ હતા, જેમની રાજગાદી કુનેદથી મુલેદ ભરી રહી હતી. એશીયા-દીક અને મુસ્લિમન મોલીનશીસને લેખક માટે દુનિયા-માંની સરવેથી મોટી રેલવેની ચેલનના પદાર્થ, જેની લંબાઈ ૪૭૮૫ માઈલ હતી, અને ખરચ ત્રણ કરોડ રૂબીને લાખ અસરકારવામાં આવ્યો હતો. આ સાદનસાદ દરેક મોટાઈ-વાસો અને મોલદાં રાજ્યનો ધણી છતાં મુલાખાની જી-દગીનો મોતાન હતો.

તેનું મુરું ધીરજાર તેનો પુરો શીક્ષક મોન પોખીડોનો-રકર છે. તે એક સાંકડાં ગમનનો અને માનનો લોખી સમ્પ છે; તેનાજ બારે લાગવગથી રશીયા મગસનથી છુ-ટાપણમાં આગળ વધેનું નથી.

ખીત્તી હાય ઉપર, આ છેડાં ચીદ બંનેની આખાં મુરેપ વચ્ચેની મુલેદનન, આજ મરદમ ધારને બાજારી છે. મરીખ બીચારો! આ કહેવત એને તાન ખરી પડેલી લાગે છે. "Uneasy lies the head that wears a crown." રાજાદીન સોમજરો તેના મેલેખમાં મોટી રાખના, અને સીપાઈએ તેના દરેક રસ્તામાં પાસપાની કરતા, ભારે આગમીએ મુસાફરી કરેના ભારે સોમજરોને લાઇન આ-બે માંલનાની માફક નજરે લગે હતા રાખવામાં આ-

વતા. મુતાં કે બેસતાં, ખાતાં કે પીતાં, ઉપતાં કે જામતાં, ક્યોમીની તેને બધ એલો હતો નહીં. ડેમીયર તરફની ત્રી દર વરસની મુલાકાતમાંની એક વખતે તે પોતાની ખાતીની બાલેલો નામદારો પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસ એલેક્ઝાન્ડરની બેટાએ છેડી સલામ કરતો હતો.

"છોકરી સલામ મારાં વડામાંએ" તેઓને માસાનાં વ-દાવથી બેઠતાં તે બોલ્યો, "તમે તમારાં મુખવાસી દિન-લીક ધરમાં મધારોછો, ભારે હું મારાં રશીયન બંદીખા-નામાં જવું છું."

સોસાયટીમાં મુશ્કું ફરવાનું, કે મેળાવાઓમાં ખીરાજ-વાનું તો તે બીચારાનાં નસીબમાંન કયાંયી દેખાઈ આથી તે અચરેથી પોતાનાં બાદશાહી રાજ્યનાં કામમાંથી દૂર રાખતો ભારે તે પોતાનાં કુરુબમાંન પોતાનો આજનો વખત ગુજરતો. તેને પોતાની ધણીવાણી અને બચ્માંએ ઉપર પણ વાદાઈ હતું.

દરેક જોખમમાંથી અને ચાલુ બધમાંથી બચી જઈ આ સાદનસાદ પોતાને પચાસમે વરસે સાંતીથી પોતાનાં વાદા-ત્રાંમોની વચ્ચે રશયાની દક્ષિણે આવેલાં લીવેરિયા ખાને, તાન ૧૩ી નવમ્બર ૧૮૯૪ ને દીને મેલેસ્તાનશીન થયો.

એનો મોટો દીકરો, જેણે ૧૮૯૧ માં આપણી તરફ દિનિ-સ્તાનની મુલાકાત લીધી હતી, અને જે જોખાન ખાતે કપાઈ જતાં સેલેજમાં બચી ગયો હતો, તે નીકેલસ ખીત્તનાં નામ સાથે હાય રશીયાની રાજગાદીએ આવ્યો છે તે ૧૮૯૮ માં જન્મ્યો હતો. તેનાં લમ દિનિસ્તાનનાં સાદનસાદખાનુની ન-ખીરી તે મરદમ પ્રીન્સેસ એલેક્ઝાન્ડરની બેટી, સાદાનસાદ એ-લીસ નેડે થયાં છે. એને બે બાઈઓ છે. માંડ ઉધુક ૧૧ મોરમ ૧૮૭૧ માં જન્મેલો-અને માંડ ઉધુક માઈકલ જેનો જન્મ ૧૮૭૮ માં થયો છે. વળતી બે બેટોનો છે. માંડ ર-વેસ ઝીના, જે થોડાં વરસ થયાં પરણી છે, અને માંડ એલેક્ઝાન્ડર, જેણી ૧૮૮૨ માં જન્મેલી છે.

રાજગાદી ઉપર બેસતી વેળા આ જ્યાન આરે મુલેદ મર્વન નહરે કરનારો દરેકો ફરેલો છે, જે ધણું સંજોગ-કારક અને મુશી થવા લેખ છે.

૧૮૯૫નું કાવસછ દાવર.

પર મુ દ છુ.

એક જીવાન છેડેરી જેણી પોતાનાં પતની જંદગીથી અ-સરેથી બચી હતી અને દેખાડે પોતાનાં દુઃખની વાતો કરી હતી તથા અવાજ, દેખાવ, અને રીતમાનમાં પોતાનો અસરતા-ય દેખાડતી હતી, તેણીએ એક દીવસે તેણીનાં ડરવાસમાં પતની, હસતાં ચેલસ અને મુખી અવાજથી તેણીના એક મિત્ર-ને અચરત બતાવ્યો. "મમાં બધું કેમ છે?" તે મિત્રે પ્રશ્ન, એટ મારીને કે હાંડ પ્રશ્નથી ખજાર તેણીમાં આ ફેરાર લીધા દરો. "અરે બધું બરાબર છે" તેને જવાબ મળ્યો. "એ તો નુન ફેરસાઈ છું."

તમારા સ્વભાવને કાણુમાં રાખજો-વેલેલાં મગજ અને દીક્ષી સાંતી મેલવના શીખને મુખ્ય કરી લેવાની આ-મગજ અથવા પછી, એટલે કે જ્યારે જરૂરત થવાનું કામ થાયતું હોય ત્યારે મન અથવા દીક્ષને ઉકડેલાં ના. એટલા માટે તમારા સ્વભાવને કાણુમાં રાખજો, દરેક જીવની ચલકતી બાજુ જીવની કેસલો કરજો, હદમાં નહીં રહી શકે તેવા બુદ્ધિશીલોને બને એ દેશા દાખો દેજો, અદેખાઈ, ધીકાર, અને કપટને દુર કરજો, અને દરેક માણસ માટે સાચા વીચાર સાથે તમારા માણુ તમારા ત-ક્રીયા પર મુકજો. તમારી જરૂરીઆતોને તમારી આવક કરવા વધવા દેતાં ના અને એટલી મુશ્કેલીઆતો છતાં સુખસાધમાં પડતાં ના, પણ તે કે જે સમગ્રી જીવે જોય છે તેની નબરમાં કે ખરું હોય તેજ કરવામાં કૃત વીચાર કરજો, અને બહારો ક્રીયા વગર તેનાં પરીણામો ખમજો ને તમે એકલા જીવન લેતા હોજો તો તમારા વીચારો પ્રુશાહ રાખજો. ને પરસારને લગવા હોય તો કચ્છો, વંબીર તકરોશ અને નાખુરા ખાખતો દુર કરજો રોસકીપીયર કહે છે કે, સાંત મગજ વગર ખાખેડું લો જન બરાબર જરૂરત થતું નથી, તેથી ઉલ્લીન અસર પ્રુસનુમાં વાતનીત, આપકારાધક ખખર, અથવા પ્રુસાહ સાધીથી ઉત્પન્ન થાય છે હું ધર્મીશાસ્ત્રીઓને લખામણ કરું છું કે તેઓના પછી આખજ જમની નેજાને ઊકારાં અથવા નોદરને લગતા પરવા કુકતીની વાતો કરી નહીં, અથવા પુશાહ માગની કરી નહીં, અથવા તે સીરકાલે તેવા સવાલો પુશાહ નહીં; અને ધર્મીઓને સવાલ આપુ છું કે કુનિયાની જાનવ અને દરોશો પાતાનાં જી-કામ રાખજો, અને મનહ, પ્રુશાથી અને ખમત આપવાની વાતો કરવી પાતાને કાણુમાં રાખજો એ તંદરોશી અને મુખ વેકર સદશી સરસ પમજું છે.

ધર સજીગારવાના નીચમો-એક જોય લખનાર પર સજીગાર-વા મદિ નીચવા સાધારણ નીચમો આમે છે:-

રશો-ધર રહેનારાનાં જેડ હોય તેજીએ રજો-દરેક ધરમાં એક મુખ્ય જોરો રહેનારાનાં મુખ્ય કામને મક્કતો આવવો તેજીએ, જેમ કે એક ચીતારાના ધરમાં એક "રહીડીએ" હોયો તેજીએ, એક ભલેલાના ધરમાં તેની "રશીડી" હોયો તેજીએ

ઉત્તે-કરનીયર કહે કહે ખરીદતું, અને કદી પણ એકદમ લેવું નહીં, કાણુ કે ધીમે ધીમે આપણા-વીચારો ખીલે છે અને વધે છે.

રશો-દરેક જીવ "તેરશ"થી ખરીદને નકવ કરવાના વીચારો જીવ અથવા જોગી મગજની ખાતર, અથવા ક્રીમત તેજી કદી પણ ખરીદી કરશે ના ખરીદ કરની વેળા લાગવાત અને જરૂરીઆતનો વીચાર કરજો

ઉપવા નીચમો સાચે આપણુ એકમવતા મજીને ચા-નરી, તો પણ નીચમો તો કાંઈજ થક નથી કે તેજીએ જોયે પરમાંની જીલે પરથી તેમાં વસનારાઓની ચાલચલન, તેરશ, અને વીચારો મત બાંધી સકાય તેરશુ વધુને ધરે જોયાણુ કરનાર, વા-ઉડું અને ખરેખર પર બેડું થઈ પડે છે, ને તેમાં વસનારાઓ માટે આપણુ કરનાર કરતા હોઈએ તો.

આશા હુનિયાને સજીવત બનાવે છે આશા તેને હવેમાં નવી બનાવે છે, અને વળી હુન્યાનાં વીધી સરસ અને ક્રીધી ચલકતા દેખાવમાં પણ આશા બતાવે છે કે તે કૃત દરે પછીનાં આપણુદ મુખ્યનો જોડો છે

એક જે આપણુવાતું ધર-એક પરચેની સીની તેજીના ધર્મી નરશી કરવેનાંની એક જો છે કે, ધરને તેવાણુ કરનાર બનાવતું પુરશ પડું કરીને પરની ખંડાર ધધામાં રોકાયલા રહે છે, અથવા તો તેઓ આપીમખા, દુકાનમાં અથવા તો બીજા મગ એકલા રોકાયલા રહે છે કે તેઓની પરીણામી અને ઊક-રશો આપી દીરસ તેઓના જેમાંથી થોડાંજ આવે છે એક કામદાર માણસ તેની કુરુષ્કાને વખત તેનાં કુટુંબની વચમાં સુખરવાને હજી એ ખરીદત મણુ અગતનું છે આપી એક પ-ણીયાણીની દીત છાપી લે તેની રીતસાતથી તેજીના ધણી મદિ થાને જોયાણુ કરનાર અને પ્રુશાહ બનાવવાની કુરુશ વધારે અ-ગતવી છે. બની, ઉકાચપણુ, અને આખણુ ખમતોની સખ્યાબધ લાકડો ને તેની આસપાસ ભમે છે, તેનો તેજીને વીચાર કરવા દેવો; તેના પધારે લીંપે ફેલી જુદી જુદી ભતનાં માણસો સાથે તેને કામ પધારું પડે છે તે તેજીને ચાલ રાખવા જેવો; તેઓનાના ક્રીયાઓ જુદી રીતે જોઈને બનાવર કરે છે; કેટકો દાખોર પ્રુશીથી તેઓના નાશ કરે છે; કેટકો તેઓની હુશીયારી અને રમુશપણીથી પાપી કામને એકા પાપી આકારમાં ફેપારે છે. તેણી છું તેની સમતમાં રહેતો હજી છે? ધરનાં મંડળ તરે તેને વધારે જોયાતો જોવાને તેણી ચાહે છે? જોન મનહ, કેસા, અને નીચપણનાં રહેકાણીની લાયકો સાથે થવા તેનાં કંવને તેણી મજબુર કરશે? તેજીની ચાલચલકથી તેને એક ફેપારો કે તેની ગેરહાજરીમાં પર તેજીને વડાઈ છે, તેની હામરીમાં તે વધારે વડાઈ છે, તેજીની હોડ વિનાની સાથે-સાથ, મોટું મન, અને આપણુ દીત અને બાંકરની કુનવામાં તે ને લાગણી વિનાનું એકવેપણુ, હુશ્યાહ, અને કેસા જુએ છે તેની વચે તેનાં મનમાં તેજીની પ્રુમળયો થવા ફેસા, પરની મનહની પ્રુશાસીતરી સાંતીને આખવ આપી બુકારની નછવી અને ઝોમોઝારી મનહની જગ્યા લેવા દેવો, તેનાં ધરને સાંધી છું તેજીની કોષપણી બને લાં મુખી મુખરું રહેકાણુ થવા દેને, અને તેને જીનું ઊપર હોય મુખ રોકવા જવાની ખ-ચીતન થોડી લાયક મયશે

વેલકા કલામની વર્તણુક-એક ધણુ "વેસાવાડ" કુટુંબ નુ જોરશી લીવરપુવ નહીં હજી, તેજીએ રશીમરપર ખરી શકે તેટલી સરસમાં સરસ સમનહ વેડવી હતી બળોખરી વખત તે મદરશ અને તેની ધર્મીઆણી સાથિનાં સાથે રહેતાં, પણુ ઊક-રશો આપી રશીમરપર જેમ એ જેમ દોરતાં અતે તેઓ સુખે જોતાં તો દરોશાલરી થઈ પડવાં, કે કપડાત આખવ તેજીની ફેરખદ અઈ, અને તેજી તેઓને સખત કપડો આપી આપી તેઓજી માતાનો પ્રુસેસો ઉકારશો અને તેજીએ કપ-શાનને કહડું કે તેજીએ વેલકા કલાસની દીકરી લીંપેની હોવાથી વેલકા કલાસના હંમેશા જોખરવા દેરા તેજીએ "બાધાકાકેન", તે કાપાને કહડુ, "વેલકા કલાસની દીકરી એરે કે વેલકા કલાસની વર્તણુક" આ પછી તેજી વધારે સાથે થઈ નહીં.

કેટકાં માણસો છે જેઓ હવા ખાંવાની પ્રુસરીને મ-લતા બાને છે એકમે કે તેઓ પ્રુસરીની માફક હંમેશાં દીક્ષા વર છે પણ કદીથી આંખે જ વધવા નથી

જુગ-આ "સીમિર" મુખર્, મોખર્, નાં જન, હાંનનની રોશમાં "કલરે, હિન્દ" જોઈલ હીનલ પરસમાં પાતાને મારે કરાનલ મવમલ મેકેનામી બાપુ

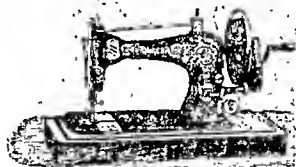
મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના આમદાર ગવર્નમેંતના આસરા હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સહેલા તથા ઝડપવાળા હોવાને લીધે લોકોમાં એટલાતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખનાવવા લાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્તમ, “ઈમ્પ્રુવ્ડ સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવા હુકમો ને જાહેરના દેખાવના નકલી માલ પર અર્થજ નથી ના, કારણકે સમજી ચક્ર છે તે સોતું હોતું નથી ને જે પદેલાં સાંચા તે પાછળથી મેળા પડે છે.

દરેક સાંચા પર અમારો છાપ તથા આખું નામ “ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની” કરી હોય છે.

અમારી હાલુસ્તાનમાં ૮૦ હુકમો છે ને દરેક જણ ગમે તેવો ગરીબ હોય તે પેણ તેને લેવા બંની શકે તેમ હપતેથી પેણ આપવામાં આવે છે.

સાથ, દોરો, તેજ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુંઆને સીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુદબોને લાયકનો, ચાલવામાં સહેલો તથા હાલની નવી શોધ સુજાની ખનાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ હુકમે મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૪, દેવલના મોહલો, મુંબઈ.

જે માસ ૧૯૯૫

[પુરતક ૭૫]

[અંક ૧૭૦]

સ્ત્રી મિત્ર

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને મરચે વાતે ઉપયોગી
થઈ પડે તેનું માસીક ચોપાનું.

ૐ લંચ ના રાં—પારસી બાનુઓ, ૬

ધુ બ ઈ:

કયમરે લિન્ડ આઈલ્ડ એનથન ગેશમાં,
ફરામલ કાવમલ મેહિનાએ પેલાતે મરે બાપુ છે.
કીમત વરસ ૧ ના આંગે ઉપર ૩૩;
પાલે ૧ આંગ

ગાયથી
નાના અ-
ના ફરવા હતે
ચુને માવમ પડ-
કોઈપણ બદનામ
તાતાનાં હાકરાંઓને
ચોકો તેવણને ટપકો
નાં દયાળ ખાતાં. કુરર-
ગવણીનાં ફજ હમણા આ-
તથા તેણી પોતાની ફરજ
ફતી હતી નહી.
પોત ફરી હતી તેનો વીચાર
ગોરનામ

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સ્ત્રી સાંકળ્યું—માર્ચ ૧૮૯૫ દિ.

	સંદે.
૧. એક માતાની કેળવણીનો અંદાજ—(લખનાર TWO OLD MAIDS).....	૧૧
૨. મુનાને મુળની વાર્તા—(લખનાર ગુલબાઉ ખુર્રોદીય યુન્વાલા).....	૭
૩. કનક ટેનીંગલામનો બદલાર!—(લખનાર મેહેરખાનું કાવસજી દાવર).....	૧૧
૪. વચ્ચે વાંધેલી અદરાયલી ઠાકરોએને એ ગાલ—(લખનાર પીશીલ).....	૧૩
૫. બરવા-ગુ'થવા વીરો—(લખનાર નાજી).....	૧૫
૬. રાંધવાને લગતું—(લખનાર પીશીલ).....	૧૫
૭. આડપાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S).....	૧૬
૮. પીસાદાર સ્ત્રીઓની કેવી રીતે પુઠ પકડવામાં આવે છે—(લા. મેરખાનું કા. દાવર).....	૧૭
૯. "ચોરાયું છે—એક ઘર"—(લખનાર તેદેમી).....	૧૭
૧૦. આંધળા માણસનો મિત્ર—(લખનાર બોરસેદ).....	૧૮
૧૧. એક અસહ્ય સ્ત્રી—(લખનાર મીર ગુલબાઉ કાવસજી દાવર).....	૨૨
૧૨. નવાઈ નેવા પલંગો—(લખનાર નાજી).....	૨૩
૧૩. પરચુટણ	૨૪

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૭૫.

માસ ૧૮૯૫.

અંક ૧૬૧.

ૐ એક માતાની કેળવણીનો બદલો. ૐ

પ્રકરણ ૨૨મું.

મારાં વાંચનારને લુપ્તાવશમાં આવેલાં એક નાનાં ગામનની હવે મુલાકાત કરાવવી જોઈએ. આમાં ત્રણ પોતાનાં નાનાં ધરમાં દરમીર ચેદર બેસી હતી. તેણી જે આરગમાં બેસી હતી તે ધણે નાનાં પણ અતી તેજથી સહમારેલાં હતાં. આ આરગની નગરીકમાં બહાર એક સુંદર નાનાં બાગ હતો, જેમાં તરફવાર જાતનાં સુંદર ટ્રેસો ઉગેલાં હતાં. તેણીનાં ધરથી થોડેક દુર લેહાની વાર ભરી એક નાની બાગ જેવી જગા કરી લીધી હતી, જેની વચ્ચે વચમાં સંગેરમરનો એક પથર હીસતો હતો, અને તે પરથી લાગતું હતું કે તેની નીચે કાચને દાટવામાં આવ્યું હશે. આ પથરની ઉપર મરનાર બાઈનું નામ, અને તેણીની ઉમ્મર લખવામાં આવી હતી. નવરોજ દરમીર અ-બાઈ આ નાની જગાની બરદાસ લેતા હતા; પણ જમ-શેદજ શરાહ સાં વસવા આવ્યા પછી આ જગા સાફસફ રાખવાનું આજ્ઞાએ પોતાને માથે લીધું હતું, અને તેણી શેજ સાં સહવાર સાંજ આવી બેસતી હતી. આ થોડાંની નીચે જે સુંદર બાનું પકી હતી તેને આજ્ઞાએ કહી, પણ જોઈ ન હતી, પણ તેણી આજ્ઞાં જેને ચાહતી, હતી તેની મા થતી હતી.

આજ્ઞાની સાંજે સાં આપવાનો વખત થઈ ગયો હતો, પણ હજ તેણી સાં દેખાતી ન હતી. તેણીને બદલે આજ્ઞાં સાં એક લાલ-લગાડી પોપાકવાલો ઉપાં કદનો પુખ્તમુરત

જવાન જણાતો હતો. તેનાં દેખાન વીગારવત અને સેદજ દરમીર લાગતો હતો, તે એકે અંદરખાનેનાં કાંઈ સુખથી તેના ચેદરાપર સંતોષ પ્રગટી નીકળ્યો હતો. તેણે આસ-પાસ ફરતે જોયું અને સાંનાં તરફવાર સુંદર કુલોનાં દેખાવથી તેનાં મોટાંપર પણ ખુલાસી પડરાઈ. આપર ઉગેલાં એક ગાલાળ તેણે તેાકી પોતાનાં હોઠોએ દાખ્યો, અને પછી તેને પોતાની છાતી આગળ માર્યો. “આ મને ભેવડું વાહાડું છે” તે મનમાં જોલ્યો, “એક તેા જેને હું ચાહું છું” તેણે તે ઉધારયું છે, અને ખીચું, તે મારી માની ઉલી આરામગાહની જગાપર ઉગ્યું છે. અરે મારાં માપછ, હું ઇચ્છું છું” કે તમે દમણ તમારા જડને જોઈ શકો; તમે ખચીત મને સારી દુવાઓ દેવા વગર રહો નહીં, પણ તેમ ખની શકજ નહીં. અરે, ત્રણ ત્રણ જણ મારીપરે આ-ટણું બધું હેત ધરાવે છે, સાંરે હવે મારે વધુ માગતું ન જોઈએ.” તે જે ત્રણ મીનીટ વધારે જોખ્યા અને પછી નવરોજ દરમીરનાં ધર આગળ ગયો.

આજ્ઞાં હમે ઉપર-જણાવી ગયાં છીએ તેમ દરમીર મે-હેરે પોતાનાં આરગમાં બેસી હતી, અને એક કંઈતો વધુ વખત તેણીની આંખમાંથી આંસુઓ પડ્યાં હતાં; તેણીનાં બાપનાં મીરગાક થઈ ગયાં સ્વભાવમાં હજ કાંઈપણ સુ-ધારો મેયો ન હતો; એકે તેણી જાણતી હતી કે તેવણ તેણીને અતીશ્ય ચાહતા હતા, પણ તેવણનાં સ્વભાવથી તેણીને ધણું ખમતું પડતું હતું. “જે તેવણ પોતાનાં અ-બાઈનાં જુનાં હોનાં સાથ રહી મંડળીઓમાં ફરવા” હોતે તેા તેવણ વધારે સુખી થતે, કારણકે તેવણને માલમ પડ-તે કે તેવણનાં છોકરાંને લીધે તેવણને કાંઈપણ બંદનાંય કરવું ન હતું. જરબાઈએ જે રીતે પોતાનાં છોકરાંએને બેદરકારીથી ઉધારમાં હતાં તે માટે લોકો તેવણને કપકે દતાં, પણ જમશેદજની તેા સધમાં દયાન આતાં. કાર-બાઈ જેહતા અને દીનવાઈની કેળવણીનાં ફળ દમણ આ-જ્ઞાંમાં જોવામાં આવતાં હતાં, તથા તેણી પોતાની ફરજ જાનવશમાં કદીપણ પછાત પડતી હતી નહીં.

“આજ્ઞાં, આપણે ગઈ રાતે વાત કરી હતી તેના વીચેર કર્યો કે ?” જમશેદજ એકકમ આરગમાં દાખલ થઈ બે-

આગળ જા. ફરીથી હવે તેણી તારી આગળથી એક બી-
થેમાં હરણુ માથે નાહતી જશે નહીં; તેણીને કહેજે કે જો
તેણીના આપે પહેલેથી જાણુ' હવે કે જાણુ' જરૂર તેણીનું
દીલ લુપ્ત લીધું હતું, તો તેણીના પુત્રના જીવને હું એટલા
બધા જાળવામાં નાખતે નહીં. તેણીને એમ પણ કહેજે
કે, માણુકજી મેહતાનાં નામથી હવે તેણીને ફરીથી કંટાળા
આપવામાં આવશે નહીં. જા દીકરા, જા."

જાલ એક ખીજ પણ સાં યોખ્યો નહીં, યોડા વખતમાં
તે આખા વાગમાં ફરી વરસે, અને આમાં ક્યાં ગઈ હતી
તે માટે ધરમાં સર્વે માણસને પુછ્યું. પછી તે પાછો પોતાની
માતાની ધોર આગળ ગયો. આમાં સાં આપણે એક
વખત ઉપર વાંચી ગયાં છીએ તેવા વીચારો સાથે ગભરા-
વથી લાગણીઓ સાથે એકી હતી, અને જાલ તેણી આગળ
જઈ ઉભો. યોડા વખતમાં તેને તેણીના ખાપ સાથે શું
વાત થઈ હતી તે કહી સંભળાવી, અને પછી તેણીના
ધ્યાનની, તેણીના હાથની કાલાવાસા ભરી માંગણી કરી.
આમાં પોતાની ખ્યાર દુખાવવા માંગતી હતી જ નહીં, અને
લાંબો વખત, ધણે લાંબો વખત આ બે જવાનીમાંથીએ
તે એકાંત ધોર આગળ ખીડી વાતો કરી.

"મારી આમાં, મારાં માથેજીની હેડથી આસાએજીની જગા
આગળ આપણે છ'ડગી વેર સાચ્યાં રહેવાનું આજેને વખત
આપ્યું છે; અને આ કામ માટે આ જગા કરતાં કંઈ
ખીજ જગા લામક હોય? હા, હું કેવો છ'ડગ્યું છું કે હાલ
તેવણુ ખુશ થઈ આપણી ઉપર સારી દુઃખાઈ વરસાવે."

આમાં જેવી ધરમાં આવી કે જમશેદજીએ તેણીને અ-
તીથ્ય ખ્યારથી પોતાની છાતીએ દાખી અને તે દહાડે રાત્રે
આમાંને લાગ્યું કે તેણીએ જાલેવેલી સળગી મુશકેજ કર્યો,
તેણીએ સોસેલાં સધળાં દુઃખનો અર્થો વળી રહેવા હતા.
તેણીના લાંબા વખતનો ખ્યાર પાછો વાળવામાં આવ્યો હો-
તો, યોડા મંડીમાં તેણી જાલની બાજુથી ચલાવી હતી.
કે તે બહાદુર, સધળામાં માન પામેલા જવાન સરજાને
બધાંએને છોડી તેણીને પસંદ કરી હતી. ફક્ત આજ
વીચારથી તેણી સુખી થતી ન હતી. પણ તેણીના બાપને
અસહ જેવા યોડા ધણા પાછા ખુશાલ જોઈ તેણીને વધુ
ખુશાલી ઉપજી હતી. તેવજી આગાડના જમશેદજી સરાફ
માથેક લોખાતા અને વર્તતા હતા. જાલ હમેશ તેવજીને
માનીતો હતો, પણ તે અને આમાં બંધપણથી સામે રમ-
તાં આવેલાં હોવાથી તેઓ વચ્ચે કોઈખી જાતનો ખ્યાર
હશે એવું તેવજીને જાણ થઈ ન હતા.

જમશેદજી અને આમાંએ બંન્નેને ધણક સવાલો પુછ્યાં,
અને જાલે પોતાને થયેલાં વરસાના અસહમાતની તથા પો-
તાના મામા કેવી રીતે મર્યા હતા તેને લગતી સધળી વાત
કહી. હવેજ જમશેદજીને માથા પડ્યું કે જ્યારે જાલના
દુખી જવાની વાત ચાત્રતી હતી, તે વેળા આમાં શું કામ
એટલી બધી દુઃખી લાગતી હતી. જાલ જ્યારે પોતાના

અસહમાં વીધે વાત કરતો હતો, હારે આંસુભરી આંખો
સાથે આમાંએ તેનાં ખમતોપર માથું મેકલું, પણ જે આંસુ-
ઓ જાલના ખ્યારમાં બોલોથી જાલથી સુકાઈ ગયાં.

સોરાજ બેઢલી હોમજીને પેલા તરફ મોરી દોલત મેટ
આપી હતી, તે ઉપરાંત તેની આપીકી દોલત પણ ધણી
હતી. તેવજીના બાપા વરોદરામાં મોરી ઇસ્ટેરામાં
મુકી ગયા હતા, પણ તેવજીના યુગ થવાથી તે હારમજ-
શાના કરી લીધેલા દીકરાને મઝી હતી. તેના યુગની
જગ્યા પછી તે હારમજશાનાં વસતનામાં યુગજ સરકારના
હાથમાં ગઈ હતી; પણ સોરાજના પાછા ફરવા પછી તેણે
પોતાની હક રજુ કરી પોતાની આપીકી દોલતપર દાવો
કર્યો, અને તેમાં તે સેલકાઈથી હાથો. તેમ કયા પછી
દીનખાઈ, મનવેરશ તથા મીન પેસતનજીની રાજ ખુશી
સાથે જાલને પોતાનો દીકરો કરી લીધો, અને પોતાની
આખી દોલતનો તેને વારસ દેડ્યો. સોરાજ બેઢલા કે
જાલે પેહલી નજરેજ તેવજીનું દીલ જીતી લીધું હતું, અને
તેને જ્યારથી જોયો સારથીજ તેવજીને પોતાનો દીકરો
કરી લેવા ઇચ્છતા હતા. વળી જે વખતે જાલને તેના મામાએ
દીકરો કરી લીધો તેજ વેળા તેને પોતાના વડા તરફથી
ખજાર મળી કે તેના પગારમાં વધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

આ અંકે પછીની અંકે ખુશાલ ખમશેદથી જાલ એકસો
તો હસકાઈ ગયો કે તે પોતાને શાંત રાખી શક્યો નહીં,
અને તેની આસપાસમાંજોને તેથી રમુજ મગતી હતી.
તેની નરમાસવાની શાંત બેઢેને જોયું કે જાલનું જેમ સુખં
વધતું જતું હતું તેમ તેમ તેણી પણ વધારે સુખી થતી
જતી હતી. વળી તેણી પોતાના મામાને પણ ધણું ચાહી
તેવજીનું પણ દીલ જીતી લેતી હતી. પેહલે તો તેવજી
ણીના બાપજર ધણું હેત દેખાડતા હતા તેથી વાહાલા થઈ
પડ્યા હતા, પણ હવે તો તેણીપર જે અસહ ખ્યાર તેવજી
કરતા તેથી વધારે વાહાલા થઈ પડ્યા. દીનખાઈએ તેણીને
લગતી સધળી વાત પોતાના જાલ આગળ કરી હતી અને
તેથી તેવજીપર ધણી અસર થઈ હતી.

યોડા દહાડામાં યુગને લઈ સોરાજ મામા જુસાવજ જ-
મશેદજી સરાફને ધર ગયા, અને આમાં જોલેને જોઈ અતી-
થ્ય ખુશી થઈ. જે રીતે સોરાજ જમશેદજીને મર્યા તેથી
જમશેદજીનાં મનમાં જે સેકજ રાક હતો તે જતો રહેલો.
જોકે હમોએ કહ્યું કર્યું જોલેએ કે સોરાજ પેહલે, આમાંને
પોતાની વડુ કરવા કરતાં જાનજીની રતનખાઈને વડુ કરવા
માગતા હતા. જાનજીની માણક તેવજીને વડુ પસંદ પડતો,
પણ તેણી તો મેરવાનજી ઝકટરના શીરોજ સાથે અદરાવાની
હતી એવી વાત ચરચાતી હતી. જ્યારે સોરાજે જોયું કે
તેવજીના લંડીનએ તો આમાં સાથે પરણવાનો નહીં દેરાં
પગ કોં હતો, અને જ્યારે દીનખાઈને મોટું તેવજી આ-
લાંની તારીફ સાંભળી હારે તેવજી જરા પણ સામે થયા
નહી, અને એકી ખુશી સાથે પોતાની રમ આપી. તેવજી

દ્રુત રત્ન આપીનેજ સતોષ પામ્યા નહી, પણ પોતાની યતારી વહુને એકદમ જઈને જોવાને તેવણે ઠરાય કર્યા, અને તેણીને નેધ તેવણ તદન સતોષ પામ્યા.

યોડાં અઠવાડ્યાં એરી ખુશાલીમાં પસાર થઈ ગયાં. શુદ્ધ પણ વણી ચુપી હતી. ને તેણીના બાઈએ તેણીને તેને માટે બાઈડી સેધવાનું સોંપ્યું હતે તેા શુદ્ધ આઠાં રીતનાએ બીજાં દાઈને પણ પસંદ કરતે નહી. અને પણ યુવતી મરણ પુછ્યા વગર આઠાંના દાઈની માંગણી કરી હતી નહી.

“મારી બેહેન, મારી બેહેન કરતાં પણ વધારે. તારી દીકસોઈ મેલવ્યા વગર, તારી ખુશી વગર હું કોઈપણ દહાડો પરણવાનો નથી.” તેણે તેણીને ખારથી કાઢી કરતાં કહ્યું. “હું એરી બાઈડી લાવ્યા છપ્પુ છુ કે ને ખારે ખાતરજ નહી પણ તારે પોતાને ખાતર છુ તુને માહે.

ને ખાતું માનબધા ખાર સાથ તારી તરફ જોવાને ના પાડે, તેની સાથ હું કદી પણ પરણવાનો નથી, આઠાં સારક તેમ કરે છે મારી બેહેન, તારી તરફના તેણીના ખારથીજ તેણીએ મારું પેઢું ખાન પોતા તરફ જેમ્મું હતું. તેણી તુને મારી કાનીજ ગણશે. બોદાની મેઠરજાનીથી ને હમારે ઘર ઊકડાં આવશે તેા તેઓને પણ તુને માન આપતાં, તારીપર ખાર કરતાં તેણી સ્તીખવશે. સારે મારી હમેશની વાહાલી વધારા બેહેન, મને કહે કે આઠાંને મારી બાઈડી કરવાથી તું ખુશી થશે ?”

શુદ્ધની આંખોમાંથી ખુશાલીનાં આંસુઓ તપક્યાં, પણ થોડા વખતમાં તે તુજી નાખી, નમનું ફેડું ખુશાલીથી ધપકે તેવી રીતે જવાબ દીધો.

બધાંએ ધણીજ કાલાવાસા કમીથી અને જમશેદજી એક મહીના પંચગનીમાં જીવરવાને આવ્યા. નજની બદલી પુણ્યાનાં લયકરમાં થયેલી હોવાથી તે સ્થાં પોતાને માટે એક ઘણો સરસ બંગલો ખરીદી તેને સ્થળગારવા સ્થાં ગમે, કે ને બંગલામાં તે પરણીને પોતાની આસાને લઈ જવાનો હતો. નવ પોતાના મામાને પોતાની સારે રાખવાની બેંદ હસ કરતો હતો, પણ તેવણ અવાર નવાર તેને ઘર અને પોતાનાં બેહેન દીનજાઈને ઘર રહેવા માંગતા હતા. વળી તેવણ બોલતા કે નવાં પરણ્યાં માણસોએ કંઈ નહી તેા એક વરસ તેા તદન એખજીજ રહેવું જોઈએ. અતે તેઓની બેંદસથી તેઓનાં લગણ વીતાં થોડે દહાડે તેવણે શુદ્ધની સાથ થોડા વખત પુણ્યામાં પોતાના બાણેજના બંગલામાં રહેવા જવાનું નક્કી કર્યું.

“શુદ્ધ, તું કોઈ દહાડો પરણતી ના હું કે; કારણકે હું નજીતો નહી કે મારી બેહેન તારા વગર શું કરશે” એક દહાડો સોરાખ બેહેલી હોમજી હસીને બોલ્યા.

“સોરાખ માંમે, ખાત્રી રાખજે કે હું તેમ કોઈ વખત કરવાનીજ નથી, મને કુમારી જીંદગીનું છુટાપણું વધારે ગમે છે; અને સીવાય કે મારાં માસી અને બહીંયાંની જવાની ફરજજ પાડે, સ્થાં વેર હું તેવણને ઊડવાની નથી.”

“અને શુદ્ધ, તેમ તેા તેવણ કરવાનાંજ નથી” આવા બોલી. “તે દહાડેજ તેવણ મને કહેતાં હતાં કે અમારે ઘરથી તું રહેવા આવશે, સારે તેવણને કેમ ચામશે; પણ વાહાલી શુદ્ધ, તુંને અવારનવાર અમારે ઘર રહેવા આવવું પડશે. જોની, નજ તેા કંઈ ધણું મોટું ફેશનએજક લોકે રાખે તેવું ઘર માંગવા માગે છે, અને તારી સલાહ અને મદદ વગર હું તે બધું એખરી કેમ કરી શકું.”

“જો નજ અને તું બેક જણ તમારાં કદાપણમરમાં બેજને મારી ખુશામત કરવામાં શકશે, તેા કોઈ દહાડા હું તમારે ઘર આવવાનીજ નથી.” શુદ્ધે ગંભીર દેખાવાની કોશિષ કરતાં કહ્યું, અને પછી તેણીએ જઈને આસાને કીસ કરી.

“નજ અને જાંઘીરની છપ્પાથી તેઓનાં લગન પંચગનીમાં મરચાં દાંસમાંજ કરવાનું નક્કી થયું, અને જીલાઈ મહીનાનું પેઢું અઠવાડ્યું” તે માટે ફેરવ્યું. જાંઘીરને યુવકની સરકારે પોતાના વડા બેનજીનીપર તરીકે નેમ્મો હતો, અને કોઈ કામસર તેને જીલાઈ મહીનામાં કલકતે જવાનું હતું. આથી તે નજની પરણી તેહનીનાને પણ પોતાની સાથ લઈ જવા માંગતો હતો. તેહનીના દાલ કેમસર ખોરશેઠ સાથ બેજમામ રહેતી હતી, અને જાંઘીરે પરણવાની થોડા દહાડા આગમય પંચગની આવવાનું તેઓએ ફેરવ્યું હતું.

અતે લગનનો દહાડો આવી પુગ્યો. નવરોજ અને યુવકથી તેમવેલા ફરુરોમાંના એકે નજનાં લગન કર્યાં, જમારે નમારપછ અને તેવણના નેડ્યાએ જાંઘીરે તેહનીનાં કર્યાં. પંચગ્યોમાંના કેટલાક ગોમાળી સરમાઈ આસાને પસંદ કરતાં, તેા કોઈ શીકી પણ શંત અને રંગવવાસા દેખાવની તેહનીના તરફ પસંદગી દેખાડું. કોઈ કહેવું કે પરણતી વખત નજ ધણેા અમરાયથો લાગતો હતો, જ્યારે બીજાં કહેતાં હતાં કે જાંઘીરે શેઠ આ ખુલાલ તાંકણને છાજે તે કરતાં ધણેા વધારે ગંભીર લાગતા હતા. ઉપલા વીચારો લગન વીતા બાદ પંચગનીનાં પારસી મંડળમાં લોકેા આકેને જણાવતાં હતાં.

“જે મને તે બક્યા ના કરે” એક હામરે પુગ્યો મદસ્ય ઉપલો નીચાર કાઢને જણાવતાં સાંભળી બોલ્યો. “ગરીજ બીચારા ઊકરાના તે વેળાના વીચાર પોતાના બાઈ માટેના હતા, કે ને જાઈ આજે પોતાના બાઈને પરણતો નેઈ ધણેા ખુદ થતે. તમને ખબર નથી કે હામીનાં મરણ પછી તે કેવો ગંભીર થઈ ગયો છે, અને તેમ ચાપ તેમાં નવઈ જેવું કંઈ નથી.”

[સાંખજી જ.]

TWO OLD MAIDS

સુનાને મુળની વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૯ સુ.

એક દુઃખમરી કાલાણી.

લીને જોઈને તે બહુ ખુશ થયો, અને મોટાક વખત તે કંઈ બોલ્યો નહીં. તે જો બને એખસાંજ હતાં, કેમકે મી-સીસ રીડલ તેણીને ઓરડાનાં બારણાં પાસે સુઈને જતી રહી હતી. હજુ પણ લીલી તેની પાસેજ ઉભી હતી.

“વાહાલી લીલી, હું તુંને મળવા માંગુ છું,” તે બોલ્યો, “મને તારી સાથે મોડીક વાત કરવી છે—એક બહુ લાંબી વાત કરવી છે—”

વાત કરવી છે—” વાત હું તુંને કહેવા માંગુ છું તે આપણા બંનેના બાબમાં દુઃખમરી છે. પણ નહીં, મારે તે કહેવી ન જોઈએ, અને વળી ખરી ન કહીશ.”

“જેના, મને કોઈ બીજે દીવસે ને તમને કહેવું હોય તે કહેજે,” લીલી બહુ નરાસપી બોલી, તેણી જ્ઞાનની માતાના બોલો યાદ કરતી હતી.

“નહીં નહીં! તે વાત હમણાજ કહેવી જોઈએ. તું મારા કામની પાસે આવીને બેસશે—અહીં આવ—મારી સાથે બેસ.”

આ બોલતાં તેણે લીલીને માટે પોતાની અડોઅડ ખુરશી બેઠી.

“તુંને ખબર તો હશે કે છેલ્લી વેળા આપણે જ્યારે સાથે ફરતાં હતાં સારે—” આટલા શબ્દો બોલી તે પીચાર કરવા પડ્યો.

“હા! મને તે વીશે યાદ છે.”

“મને એક છોકરાએ ચીઠી આપી હતી તે યાદ હશે! લીલી, હું જોઈ છું કે તે વાત તુંને વાદ છે, અને તે ચીઠી એમી બોલાવન તરફની હતી. મેં તારી સાથે પરજીવાને વચન આપ્યું” જ્ઞાને પોતાનાં બોલવું જતી રાખ્યું, અને ઉઠીને બેઠો, “પણ એમ કરવાને મને કશો હક્ક નથી. તું મને મારી બહાર? જો! લીલી, તું મને માફ કરશે? કેમકે હું તારી સાથનું માફ કાઢજો તોડી નાખવા માંગુ છું.”

લીલી બહુ શીઘ્ર પડી ગઈ. તેણીનાં મોઢાંમાંથી ફક્ત પોડાન શબ્દો નીકળી શક્યા.

“શું તમે એમ કહેવા માંગો છો—?” તેણીએ પૂછ્યું.

“હું એમ કહેવા માંગુ છું, વાહાલી લીલી, કે હું એક અ-પમાનકારક રીતે વર્તેલા છું; ખચીત તે એક દુઃખદાયક વાત છે, પણ હું ખરેખરી ન કહીશ, અને પછી હું ખરાં છગરથી છાંયું છું કે ક્યાંય રીતે તું મને માફ કરશે. તું મારા અકસ્માત વીશે તો જાણે છે, લીલી, મારાં માથાને જે બહુ મારી જમ્યો થયો હતો, તેના ભોગ હું શી રીતે યદ્ય પડ્યો તે તું જાણે છે? આ બેઠમરેલી વાત હું તુંને તારા વીધાસ પર કહું છું. હવે તુંને અહીં બોલાવવાની મારી અવધન તું પામી ગઈ હશે.”

“જેના, મેં મોડી ઘણી વાત એ વીશે સાંભળી છે,” લીલી દેખાઈતી રીતે ધુજળાં મોલી, “હું છાંયું છું કે હમણા તમે કંઈ વધારે તમારા છવને સંતાપ આપીને બોલશો નહીં; તમારાં માતાજીએ મને કહેવું છે કે તમને વધારે બોલાવવું નહીં.”

“મરીજ બીચારાં માયજ! હું તેમો માટે દુઃખી છું, પણ જ્યારે એક માનવી જાતપર બીજાનાં જોરો એક અતી વાહાલાનાં મરજીની વાત તેના કાનપર પડે છે, સારે તે માનવી પેટમાં જેવો હતો, તેવો રહેતો નથી લીલી, તું હજુ સર્વે વાતથી વાકેફગાર નથી,—૧૮ માસ આગાઉ મને આ છોકરી સાથે દાસ્તી બાજી.”

“અરે! જ્ઞાને હવે વધુ બોલો ના!” લીલીએ કરગરીને પોતાના મેઢરાપર હાથ ટાંકી કહ્યું.

“વાહાલી લીલી, તે શાંત મને કહેવી ન જોઈએ! જ્યારે મને તેણીની સાથે દાસ્તી બાજી સારે મારી છાંયેલી વી-ચાર થયો નહીં—અને જ્યારે આ સર્વે દુઃખોથી હું કંટાળી ગયો સારેજ મેં તુંને—પણ અરે લીલી, તારા મોં ફરવી ના નાખ! આ વેળા તું મારીપર દયા આણું અને મને કહે કે, તે મને માફ કરી છે?”

“અને તે દહારે ને ચીઠી આપી હતી, તેમાં શું એમી-એ તમને બોલાવ્યા હતા?” લીલીએ પૂછ્યું.

“મેં તેણીને બેસપતવારે મલવાનું વચન આપ્યું હતું, અને તેણીને જ્ઞાન મળવાને માટે મને એમીએ યાદ દેવાની હતી—લીલી, હવે તને સર્વે વાતની ખબર તો પડી હશે?”

લીલીએ મુગી મુગી સાંભળ્યા કીધું, અને હવે ડચકાં ખવા લાગી. જ્ઞાનેનાં મોં સાથું જ્ઞાનેવાની તેણીની હીમત આવી નહીં.

“જોમીને બચાવવામાં આવી છે, એમ મેં મારાં માયજ તરફથી સાંભળ્યું છે, અને હવે તેણીને હું વધુ દુઃખી કરવા માગતો નથી.”

હવે લીલી વધુ અને વધુ રડવા લાગી.

“લીલી, હું તારે માટે શું કરી શકું? મેં તારો માથાજી સ્વચ્છાવ જાળીને, અને મને માફ કરશે જેવું ધારીને આ સમજી વાત કહી છે. દરએક વાતમાં તું મારેથી કેરવી બધી ચહાવતી પકતીની છે! અને હું તારે માટે કેરવો નાશાયક છું? પણ હવે—”

“તમે હવે આપેલું વચન તોડવા માંડ્યા છો?” લીલીએ ધીમેથી કહ્યું.

“હા! લીલી, હું તેમ કરવા માંડ્યું છું, હું એમી ઝો-આયન સાથે પરણીશ, અને એમ થયા પછી હું દેશવટો ભોગવીશ.”

પણ અહીં લીલીએ એક ડચકાનો અવાજ સાંભળ્યો, અને હવે તેણી અહીંથી ઉઠી.

“હવે હું જઈ?” તેણીએ પુછ્યું.

જેન પોતે પણ ઉઠ્યો, અને તેણીના બંને હાથ ધરી તે બોલવા લાગ્યો, “લીલી તું હમેશાં મારી સાથે માયામી વર્તી છે, અને આ હુંબની વેળાએ તું મને મદદ આપશે, અને માફ કરશે, એવી આશા છે.”

“હા, જેની, હું તેમ કરવા પ્રયત્ન કરીશ” એમ બોલી તેણી પોતાનો હાથ સેરપી લઈને લાંબી ચાલી ગઈ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

જેનનો વીચાર.

લીલી જેનના ઝોરડામાંથી રડતી પોતાના ઝોરડામાં જતી હતી, પણ એવામાં મીરીસ રીડલ તેણીને અધવચમાં મળી, જેણી આતુરતાથી લીલીની વાટ જોતી હતી. લીલીએ સહે અનેથી પીનાથી પોતાની સામુને વાકેફ કરી, અને તેણી પણ પોતાના દીકરાની આવી નાલાયક ભુલથી અતીશય દુઃખગીર થઈ.

થોડા વખત તેઓ વચ્ચે મુપકાદી પંચરાઈ, પણ હવે મીરીસ રીડલ બોલવા માંડ્યું, “હું ધારું છું, મારી વાદાલી દીકરી, કે મને આવી સંકટની વેળાએ જોખમી મુશી છું તારે ધેર જશે નહીં.”

“મીરીસ રીડલ, મને કોઈ પણ સારો વીચાર સુનતો નથી, અને હું અહીં રહું તે કદતાં હું મારે ઘર આજે સાંજે જઈશ! અને તે માટે તમે મને માફ કરશો.”

લીલીએ પોતાનો બોલ પાળ્યો, અને તેજ સાંજે તેણી કાર્ટલ હાથ તરફ ફરી. તેણીને જેનની બહુજ દયા આવી. થોડાજ દહાડામાં આખાં સેફ્ટરમાં આ વાત પંચરાઈ ગઈ, અને તે વાત જોકે ‘ઝોડીનજરો’માં પણ સાંભળી, અને આ વાતથી ખુશ થઈને તેણે લીલીપર એક કાગળ લખ્યું.

પણ તે કાગળનો જવાબ લીલીએ લખ્યો નહી, અને તેથી તેણી બહુજ ચુસ્ત થઈ, તેપણ આ તેનાં ઉત્તેજન માટે લીલીએ તેને દોષ દીધો નહી, કેમકે તે એક અત્યંત ગમે ગમેથી થતો હતો. તે હમેશાં લીલીને શીખામણ દેતો હતો, તે તેણી ધણાં માન સહીત નાની જોડેન પ્રમાણે સ્વીકારતી હતી. છેલ્લે, બહુ વીચાર કરીને તેણીએ ફેંકના કાગળનો જવાબ હુંકમાં વાલ્યો.

આ વખત લીલી માટે બહુ દુઃખદાયક અને ત્રાસ દેનાર હતો.

બે દહાડા પછી મીડ રોલસ્ટુક કાર્ટલ હાથમાં લીલીની બેટ મારે આવ્યો અને તે પણ જનજીતો હતો કે જેને લીલી સાચતું કારજ તોડ્યું છે.

“કેમ, આટલા બધા દીવસ તમે ક્યાં હતા?” લીલીએ પુછ્યું.

“હું મીરીસ રીડલને તેણીનાં હુંખમાં મદદ આપવામાં રોકાયેલો હતો,” તેણે કહ્યું. “પણ હું જોઈશું કે જેન દીવસે દીવસ વધારે નજીક આવતો જાય છે.”

“હું ધારું છું કે તે હવે સારીકાની હશે?” લીલી બહુ નરમાસથી બોલી.

“તે હમણા કંઈ પુર તદ્દરેડતીમાં નથી,” મીડ રોલસ્ટુકે ઉત્તર આપ્યો.

“જરેબર તેઓનું કુટુંબ કોઈ ભાગ્યશાળી નથી, અને મીરીસ રીડલ પર મને બહુ દયા આવે છે, તેણીની બે ખુશસુરત બેટીઓનું શું થશે જો મીડ જેન—” આં બોલતાં તેણે બહુ દલગીરી બતાવતી, તે પણ આ તેની દલગીરી ખરાં જીગરની ન હતી.

લીલીએ આનો કશો જવાબ આપ્યો નહી. આ જવાબ માલુસ રીડલનાં હાથમાં (મીરીસ રીડલનાં ઘરમાં) તેઓનો મિત્ર બનીને રહ્યો હતો.

મીડ રોલસ્ટુકે ‘જેન’ કે આ વાતોથી લીલીને સંતાપ થતો હતો. એમ ધારી તેણે એ વીરો વધુ વાત કીધી નહી, અને બીજી વાતો કરવા લાગ્યો, એવામાં હુસી તથા એથલ લીલીની બેટ માટે આવ્યાં. મીડ રોલસ્ટુકને જોતાંજ હુસી હસી પડી, અને જેહતી નહીને મનોરંજક દેખાવ મીડ રોલસ્ટુકને દેખાડતા તેણી મારી આગળ લઈ ગઈ.

તેઓ બંને વાતો કરતાં હતાં ભારે લીલી બહુ ધ્યાનથી તેમના જોહાડેની વાતો સાંભળતી હતી.

“મેં માયજીને આટલાં દહાડા કોઈ દીવસે જ્યાં ન હતાં.” તેણી બોલી. “તેવણ પોતે પોતાના જીગરને ધીકારે છે.”

“અને તમારો જાણ કેમ છે?” લીલીએ એમના જોહરા સામું જોયા વગર પુછ્યું. “માતાજ કહેતાં હતાં કે હમણા તે સારીકાની છે, અને આ આકાશમાંની અગાઉ તે તેવણ માસ પરથી આવશે, અને લીલી, પછી હું ધમ્મું છું કે તમે આમુને આવીને મળી જશો?”

લીલી તેણીનાં મોં સામે જોઈને મનમાં વીચારવા લાગી કે, કદાચ મીરીસ રીડલે આ વાત તેણીને કહી હોય. હુસી અને એથલ લીલીને ગળવા આખાં તેની બે દહાડા અગાઉ એક દુઃખદાયક જવાબ બન્યો હતો. જેન રીડલની દારીએ મીરીસ રીડલ ક્યાં હતાં તે પુછ્યું, અને જ્યાં તેણી હતી ત્યાં બહુ પુસ્તકમાં પોતાના હાથમાં એક કાગળ લઈ કોડી ગઈ.

“અન્યતઃ! જાણ સહેજ, આ બહુજ દુઃખદાયક છે.” પેલી દારી જેન બે બોલી, “આ મીડી તમારા દીકરાએ મને ટપાલની પેત્રીમાં નાખવા કહ્યું છે.”

“શુ” મીંડો જોને તુને આ સીટી આપી ?” મીસીસ રી-
ડલે બહુ અચરત થઇને પુછ્યું.

“હાથ !” તેણીએ કુકેમાં પતાવ્યું.

યોડો વખત મીસીસ રીડલ કંઈ બોલ્યાં નહીં, પણ તે
મીડી પરતું સરનામું વાંચ્યું, જે નીચે મુજબ હતું.

મીસ એમી ઓઆયન

નં ૧૫૩૦—નોરમનટન.

પેલી દારીના કહેવા મુજબ ને કાગળ પેલી મુવેલી
છાકરીના સરનામાનું હતું.

“આ કાગળ તું મારે સ્વાધીન કર ! કેમકે યોડાજ
વખતમાં મીંડો જોન આ કુખભરી વાતથી વારકે થયો.”
મીસીસ રીડલે આ વાત કહત જોનની તંદોસ્તીને મારેજ
કહી નહોતી, પણ તેનાં આ કટલાં કુખભરી પરીણામ
નીપજ્યાં છે, તે વાંચનારે બાંધ્યું હશે !

“તે જો આ માંડળીથી મરી જતો તો હીક થતો,” એમ
મીસીસ રીડલે પોતાનાં મનમાં બબડવા લાગી. તેણી યોડો
વખત પેકું કાગળ હાથમાં ધરીને ઉભી રહી, પણ છેલ્લે
તેણીએ તે કાગળ ઉખેડ્યું, અને વાંચ્યું, સારે માત્રમ પડ્યું
કે એમીને પોતાની પરજીત થવાને જોને કમ્પ્યું હતું.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ડોહાથીનું કાગળ.

આ સર્વે દીવસો એમી ઓઆયનનાં ઘરમાં એક કુંગર
મીસાજ પસાર થયા હતા, જે દીવસો કુખના વેહેતા જતા
હતા. મીંડો ઓઆયન પોતાની જુવાન દીકરી મરણ પામ્યા
પછી એક અજબ સ્વભાવને માણસ બન્યો હતો.

તે દારી બેઠામીમાં આખો દીવસ પડી રહેતો હતો,
પોતાનું કામ તણ દીધું હતું, અને જે કોઇ તેને મત્રવા
આવે, તેની સાથે યુરીયાધરી વાત પણ કરતો નહોતો,
પણ ઘણું કરીને તે વધારે યુસ્તે, અને કૃપાહીન ડોહાથીપર
ચંતો હતો, અને આ સર્વે કુખભરી ચબ્દો તે સારા સ્વ-
ભાવની છાંકરી વેળી જતી હતી.

પછી તેજોને માત્રમ પડ્યું કે જોન સારો થતો જાય
છે; આ સાંભળી અને બાપ દીકરીને કુખ લાગ્યું. આ
ખબર સાંભળીને તે મોરેથી યુસ્સામાં બેઠો, “એ તો
સારો થયો, અને મારી દીકરી તો મરી ગઈ.”

“ખબરને એમીના જુની કહેવાય ?” ડોહાથી બોલી,
પણ એટલામાં કાંઈ વીચાર આવી જઈને તેણીએ પોતાના
હોડા કરડ્યા, અને ધડ દ્યું બોલી નહી.

આ ખબર લાગનાર મીંડો જો, લીલીને બાફત હતો,
જેણે કહ્યું કે કાકર કહે છે કે હવે બંધી આફત મડી ગઈ છે.

“અને જોને તેમને કંઈ કહ્યું ?” મીંડો ઓઆયને પો-
તાની જુરથીપરથી હાંતાં પુછ્યું, “જોન શું કહીમાં છે,
સારે તો હું જાણું પુછીય કે મારી દીકરી કેવી રીતે
કુખી ગઈ ?”

“તેણે જીજ યોડો દીવસ મુખી કાઇને મત્રવું નહી એમ
કાકરનું કહેતું છે,” મીંડો જોને જાણવા, “મેં સાંભ-
ળ્યું છે કે તે દહા ઘણો એકાંતમાં રહે છે, પણ હું ધારે
છું કે તે સારો થયા બાદ તમને આવીને મલશે.”

“હું કાંઈપણ રીતે તેને જાણે મલીશ.” મીંડો ઓઆયને
સમ ખાઇને કહ્યું.

મીંડો જો હમણા પણ પોતાના સ્થાણા કુના બેનને સા-
થેજ લાગ્યો હતો, મારે તે તરફ આંગળી કરી મીંડો ઓ-
આયને કહ્યું, “જ્યારે મારી દીકરી કુખી ગઈ સારે ને
પેલાને શું કરવા બહાર કાઢ્યો, તેને પણ મારી દીકરીની
પાછળ ફરવા દેતો.” આ સાંભળી યોડો દયાળુ કુનો કંઈ
સમજ્યો હોય તેમ ઓઆયનનાં મોં સામે જોઈને બોસ-
વા લાગ્યો.

“નહી ! નહી ! આ તમારું બોલવું રાસત નથી,” એમ
બોલી જોને પોતાના કુનાને બોલાવ્યો, અને તેનું મુઠાવું
માથું પસવાડ્યું.

જોને પોતાથી બનતું કર્યું. “તમે ખાતરી માનજો કે
જો તમારી દીકરી ત્યાં પડેલી એણે દીડી હતો, તો તેણીને
તરતજ બેન બચાવતો, કેમકે એમી હમેશાં બેનની તરફ
માયાળુ રીતે જોતી હતી.

આ સથળે વખત ડોહાથી તેજોની પાસે બેસીને મીંડો
જો અને પોતાના બાપ વચ્ચેની વાતચીત સાંભળતી હતી,
અને પોતાની બેઠેન પાછી યાદ આવીને તેને બહુ કુખ
લાગ્યું, પણ તેજ પછે તેણીએ એક શબ્દ બોલ્યા વગર તે
ઓરડો છોડ્યો, અને પોતાના ઓરડામાં જઈને પેટી ઉઘાડી,
જોનનો કાટ કાઢ્યો, જેમાં પેટી બેસીપર લખેલી સીટી હતી.

આ સીટી ડોહાથીએ કુખથી વાંચી. હવે જોનની તં-
દોસ્તી સારી થતી જતી હતી, તે ખબર સાંભળી તેણીને
બહુ સંતોષ પેદા થયો, કેમકે એમી વગર તેણીના ધરતું
સઘણું શુષ જવું રહ્યું હતું. “તે એક આપસ્થાર્થો મુખ
માણસ છે,” એમ તેણી પોતાનાં મન સાથે ખબડી.

હવે તેણીથી વધુ કુખ સંજોવાનું ન હતું. હવે તેણીએ
વીચાર કર્યો કે એક કાગળ લખીને જોનના પૈસા, પૈસા
કાટ અને યોડીક બીના એમી વીશે લખીને મોકલવી જોઈ-
એ. આ વીચાર તેણીને પગદ પડ્યો. નેના પૈસા અને
કાટ મોકલવામાં તેણીએ પ્રમાણિકપણું જોયું. તેણીએ
પૈસા કાટનું પાસવેલ કર્યું અને તેના પૈસા પોતાના ગજ-
વામાંથી કાઢ્યા, જે તેણીને જોનના કાટમાંથી જડ્યા હતા,
જે પાંચ પાંડ, અને યોડીક શીલ્કાંગ હતી.

તેણીએ સદવારે રોડેરમાં જઈને પૈસા પૈસાને મની ઓર-
ડર કરાવ્યો, અને બપોરે જ્યારે તેણીના બાપ ખાતું ખાઈને
બાહર ગયો સારે તેણી કાગળ લખવા બેસી.

તેણી હમેશાં આજ બોલો બોલતી હતી, કે જમ તેણે
મારી બેઠેનેનું કુખી કરીને મારી નાખી, તેમજ હું પણ
તેની સાથે નીકળી યઈશ.

હવે તેણીએ કાગળ લખવા માંડ્યું:—

“સાહેબ ! આજ દીને તમારે નામનો એક મની ઓરડર ફક્ષ, જેમાં નીચે મુજબની રકમ હું મોકલું છું; તેમાં પાંચ પાઉન્ડ, સાત શીલીંગ અને ત્રણ પેન્સ છે. જે રાત્રે તમારે મારી પોતાની બેઠેનને આ દુનિયામાંથી નાબુદ થીથી હતી, તેજ રાત્રે મને આ રકમ તમારા કોટના ગળામાંથી મળી હતી. હું તમારો કોટ પણ પાછો મોકલું છું, પણ તમેજો મારી બેઠેન પર લખેલી ચીઠ્ઠી, તે તમેજોએ લખેલો તેનો જવાબ એ બંને હું પાછાં મોકલી સમીક્ષા નહીં.

“સાહેબ, એમીપર આવેલી તમારી ચીઠ્ઠી મેં વાંચી છે, અને તેણીના છુતી તમેજો છા.

“તમે મને લખ્યું હતું કે, તમે મીસ લીલીને પરણવાના છો, પણ તમે તેણીની સાથે પરણો, તેની અગાઉ મીસ લીલી તમારી ખર્ચા વતીલુક જણાવેલો, અને હવે એમ કરવા માટે દુર રહેા. મારા મરીબ પીતાજી હજી ખરી બીના બચવા નથી, પણ તેઓ જાણે છે કે તમે અને એમી બંને સાથે હજી ગયાં. ને તેઓ એમીના છેલ્લા દુઃખી સપ્તેહ, અને તમારી ચીઠ્ઠી વાંચતે તો, તમે આ દુનિયામાં પછી વાર છવી રાકતે નહીં, કેમકે હું જાણું છું કે, તેઓ તમારે પોતાનું વેર લેતે ! અને હું તમને સલાહ આપું છું કે તમેજો તમારી સલામતી ખાતર ડીફેન્ડેન્સમાં રહેવું નહીં. હવે પછી હું તમારું મેલું લેખક નહીં, કેમકે તમેજોએ આમારું સવાનું રૂપી કહ્યુંને હમેશાંનું દુઃખી કહ્યું છે, તે હું તમને કહી પણ મારું કરનાર નથી.

લીન રોડેથી ઓપ્રાયન.”

જેન માટે જરા પણ દયા ન આણવા વગર આ કાગળ તેણીએ ખીડ્યો; તેણી કાગળ લખને પોસ્ટ આપીસમાં ગઈ, અને કાગળ નાખ્યા બાદ વેહેલી થેર ફરી. હવે તેણી વીચાર કરવા લાગી કે, એનો જવાબ આવશે કે નહીં !

જેનને તે કાગળ ખીજી સહવારે નાસ્તાની વેળાએ મળ્યું. તેની માંદગી પછી આ પેહેલીજ વેળા તે બધાં સાથે નાસ્તો લેવા આવ્યો હતો, અને જ્યારે ઓરડરમાં દાખલ થયો, સારે તે શીક્ષા, અને હમેશ કરતાં જિયો દીરતો હતો, કેમકે તે શરીરે લેવાઈ ગયો હતો.

મીસીસ રીડને તેને જિતાંજ હડી, અને યુગી લીધી.

“મારા વાહાલા દીકરા, બહે પધાઓ.” તેણીએ માને છાનતાં નાહાલથી કહ્યું. યોજન વખતમાં ટપાલના કાગળની એક થેલી લખને આકર આવ્યો. આ થેલી મીસીસ રીડને ઉપેડી. તેણીએ કેટલાંએક કાગળ પોતાને નામનાં લીધાં, પણ પછી જેનના નામનું કાગળ તેને આપ્યું. આ કાગળ લેવાને મારે તે બહુ આતુર બન્યો. તેણે જાણ્યું કે આ કાગળ મીસ એમીપર મોકલવામાં આવ્યું હતું તેનો જવાબ હશે ! જેનું તેણે કાગળ ઉખેડ્યું કે તેના હાથમાંથી પેસો મની ઓરડર નીચે પડી ગયો, મીસીસ રીડને એકાએક જેનનાં મોહાંમાંપર થયેલો ફેરફાર જોયો.

આ કાગળ વાંચ્યા બાદ તેના ચેહરોને રંગ બદલાઈ ગયો. એક એક બોલ્યા વગર તે ટેબલપરથી ઉઠ્યો, ને પેશું કાગળ તથા મની ઓરડર હાથમાં લઈ ઉપર પોતાના ઓરડરમાં ગયો, અને અંગ વગાડી પોતાની માને તેડી.

તેની મા એકદમ ચમકી ઉઠી, અને તેના ઓરડર બહી દોડી; તેને ઓરડરની અધધચમાં ઉમેસો જોયો.

“માતાજી, તમે મને શા માટે ઉતરવો ?” તે અતી મોટ અવાજે બોલ્યો. “તેણી તો મરી ગઈ, તેણીની બેઠેને લખ્યું છે—એથી ઓપ્રાયન તો મારી ગઈ—અને ડોરોથીના કહેવા પ્રમાણે હું એમીનો છુતી થયો છું !”

“મુગો રહે, જેન, મુગો રહે !”

“એમ કરવાની તમારી ખતમજ શી ?” જેને બોલવું જરી રાખ્યું. “તમારે મને ફરસાવી લોકોમાં મારી હતી કરાવી છે, કેમકે મેં આ મરનાર છોકરીને છેલ્લે મારી સાથે પરણવા લખ્યું હતું.”

“મારા દીકરા,” મીસીસ રીડને તેની આગળ ગઈ અને યુદ્ધણીએ પડીને બંને હાથોથી તેના પગો પકડ્યા, “મને માફ કર, તારી જીંદગી જેખમમાં હતી, અને તુંને બચાવવા માટે મને આ સુકતી રચવી પડી. શું તું એમ માને છે કે મેં તારાં દુઃખમાં બાગ લીધી નથી ? તે’ એમીપર લખેલું કાગળ મેં મોકલ્યું નથી. તારી દાસીએ મને આપ્યું, હતું ને મેં તે મારી પાસે રાખ્યું છે. જેન, જેન, તું મને માફ કર.”

“આ કાગળ વાંચો,” જેન બહુ શરસાથી બોલ્યો. “આ કાગળ પછી હું અમે રહેનાર નથી, અને ફરી હું આવનાર પણ નથી.” મીસીસ રીડને તે કાગળ વાંચી પુરું કીધું.

તેણીએ દુઃખ સાથે કહ્યું “હા ! તારે અલીધી જનું જોણિ, હવે તું એકદમ ઉપડી જા, અને પેલા માણસથી હવે દુર રહેજે. આને રાત્રેજ તું લંડન તરફ જા, હવાપાણી ફેરવદલ થયાથી તારી તંદરોસ્તી સુધરશે, અને હું લાં તુંને આવીને મળીશ !”

હજી પણ જેન કંઈ બોલ્યો નહીં.

“જે જેની, માર’ માન અને ફરી લીલીને તારી સાથે પરણવાને કહે ! મને ખાનગીના નસીખમાં દુઃખસુખ સર-જેનાં હોય છે, પણ આપણને તો એક એક દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે કે જે કરીપણ નીકે નહીં અને તેથીજ—”

“હું તેને હવે પછી કદી કરનાર નથી,” જેન બહુ ભાર યુગીને બોલ્યો.

“માતાજી, હવે તમે તમારું કામ કરવા જાવો, અને મને થોડો વખત વીચાર કરવાને આપો.”

જેન રીડને તેજ સાંને ડીફેન્ડેન્સ અને ફરી ડીફેન્ડેન્સ નહીં આવવાનો તેણે પક્ષો દેવાય કર્યા. તેણે એક કાગળ ડોરોથી ઓપ્રાયન પર લખ્યું, અને ખીજું કાગળ પેલા વરગ વકીલ મીન સોર-સાને લખ્યું, અને ઘર સંબંધી પોતાની માતા સાથે થોડીક વાતો બહુજ શાંતપણે કીધી.

પછી જવાની અગાઉ તે નીચે ઉતર્યો ને પોતાના ખાખને બેટવા ગયો, પણ તે ઘરડો ખીચારો તેના જવાની અતલજ સમજ શક્યો નહીં.

પછી તેની દાસીએ કહ્યું, “આજે એવણની તંદરોસ્તી જરા સારી નથી અને તેથી પાણી ફેરવદલ કરવા જાય છે.”

જ્યારે જોને વાંકા વળીને પોતાના જાપનાં પોઢાંમાં કપાળ પર સુખી લીધી સારે તે બીચારો રક્વા લાગ્યો.

“નવાં હુઝો, વાહાતા દીકરા, નવાં હુઝો,” તેણે પોતાના હમેશાના રાખેતા પ્રમાણે કહ્યું.

એક સમ્પત હાથ મારીને જોને ચાલવા માંડ્યું, અને વીચાર કરવા લાગ્યો કે હવે તે પોતાના જાપને કોઈ દિવસે જોશે નહીં. પછી દીવાનખાનામાં તેણે પોતાની માને દીકી, જેણી તેની સાથે રોજનવર જવાને નૈયાર હતી. “હું તારી સાથે રોજન સુધી આવું છું.” તેની મા બોલી, અને જોને તેણીને ના કહી શક્યો નહીં. થોડા વખત પછી તેઓ રોજનવર આવી લાગ્યાં, અને તરતજ માડી પાછીના દેશ માટે પલાટ દારમપરથી ચાલતી યદ.

[સંધ્યુ છે]

સુલખાઈ પુરોદેહ બુજવાલા.

કર્નલ ડેનીંગહામનો બટલર !

ક કાળી અધારી રાત્રે મેં જનમાંથી ઉતરી હોસ્ટેનનાં રોજન ઉપર એક માડી બાંટ કરવા ઇચ્છ્યું, પણ વરસાદ ધણી પડતો હોવાથી કોઈ પણ માડીપાને મને આશરો આપ્યો નહોતો. “દીક, દીક, દીક નોરકોટ, આગળ ચાલ, કોઈનું ઘર મને તેમાં ધુસી વરસાદ થોભે ભાં સુધી આશરો માંગીશું,” હું મનડે બગડી આગળ વધ્યો.

અને રોજનથી આગળ ચાલતાં એક પણ મકાન મળ્યું નહીં. તેટલા અરસામાં હું એટલો બીનાઈ ગયો કે મારાં છુટમાં મારા પગ તરવા લાગ્યા, અને દગલો તો તીપાવા માંડ્યો. અતે ધણે રસ્તો કાપ્યા બાદ મને એક ઉજાવાલું બતીનું મકાન દેખાયું. ઘર આગળ જઈ મેં તેની દરવાજો ઠોક્યો.

એક અંદાર ઉમરની, માયાળુ સ્વભાવની સ્ત્રીએ તે દરવાજો ખોલ્યો. પેહલીજ નગરે મને તે સ્ત્રી સાથે જોળાયો. મને જોતાંવાર તે બની ગોરત બળે હું તેણીને બેઠો હોઈ તેવી ફીકરથી બોલી ઉઠી—

“અરર ! અંદર આવો, બાહ, અંદર આવો, એવા જગરા વરસાદમાં શા વાસ્તે બહાર પડશો ? તબીબત બીગડી આવશે.” તે બની સ્ત્રીએ મને અંદર લીધો.

ઉતાવળમાં ત્રણીએ એક સગડી જોજાળ તાપ આપતી બતાવી દીધી અને હું ક્યાં જગરા હતો તે મને યુજ્યું.

“મને કર્નલ ડેનીંગહામને ભાં જુઝું છે.” મેં જણાવ્યું.

“તેવજીનું મકાન કાંઈ અદ્દાથી ધણું દૂર નથી સાહેબ. કર્નલ ડેનીંગહામ ધણી ભક્ષા શખસ છે, દગલો જેવાં ગરીબો ઉપર તેઓ ધણી મહેરબાન છે, મારા દીકરા “જેન”ને

તેવજી નોકરી અપાવી છે. પણ સાહેબ, તમારાં કપડાં ધણી બીનાઈ ગયાં છે, સરડી ઘસો, વાસ્તે બદલી નાખો.”

હું એકે બોલે તે સ્ત્રીની આ માંગણી કબુલ કરી પડ્યો, જેથી તેણીએ પોતાના દીકરા જેનનાં કપડાંની એક જોડ મને લાવી આપી. અજાણતે તે મારાં એરકી અને બખ્ષે-રતાં કપડાંઓ કરતાં ધણી દીલાં અને બેરોજ હતાં, તેવજી મેં તે પેહેરવાની આનાકાની કરી નહીં. મારાં એરકી કપડાં કઢાડી નાખી મેં તેણીએ આપેલાં ધીસાં અને લાંબાં હુડાં પાટલુન અને દગલો પેહેર્યો, મારાં વારનીશનાં ચલકતાં તાઇજ છુટ કઢાડી મેં તેનાં મારા પગ અંદર રમતાં કરે તેવાં ધીસાં સાથે આમડાંનાં ચીરાઈ ગયલાં છુટ પેહેર્યો. મારી નરમ અને કીમતી ટાપી ઉતારી તેની ગેસી મોટી ટાપી મારે માથે ધાલી. ટુકમાં હું એક બારીસતરમાંથી ફેરવાઈ એક ગરીબ દલકા મજૂરના વેપમાં આવ્યો. કપડાંથી મારામાં આટલો ફેરફાર થઈ ગયો. તેણીએ મારે માટે ગરમી અપવા સાહનું કપ બનાવ્યું તે પી લઈ હું તેણી મારે સાથે વીચાર રાખી બહાર પડ્યો. વરસાદ તદ્દન જઈ પડી ગયો હતો.

હવે મારાં વાંચનારને મારે જણાવવું જોઈએ કે, હું કર્નલ ડેનીંગહામને ભાં શા સાર જોતા હતા.

કર્નલ મારા મામા થતા હતા, મારાં મમાઇ થોડાંજ વર્ષે યયાં મરણ પામ્યાં હતાં. તેવજી વીસમાં લખ્યું કે મારા મામા કર્નલ ડેનીંગહામ જે એરકોટ ઉપર વસતાં તે કહી વેચતી નહીં પણ મારે મારા મામા કર્નલ ડેનીંગહામની બેટી જોડે લગન કરી તે એરકોટ સરખે ભાગે બેઠેલો વાપરતી. એ મોટી મીઠાસ ઉપર એક જોડલ રોડું મોટું મકાન આવેલું હતું, જેને નહીં વેચવાને મારાં મમાઇને વિચાર હોવાથી, અને વળી પોતાની દીકરી તે મારાં માથે પણ તેમાં ભાગ આપવાને માટે મારાં મમાઇએ આ પ્રમાણે વીસ કહ્યું હતું.

મેં મારા મામાની બેટીને જોઈ હતી નહીં. તેણી સાથે મારાં લગન કરવાને મારાં મમાઇ રાહ હતાં. મેં તેઓને ધણી લાંબો વખત ઘસો જોયાં હતાં નહીં, જેથી કર્નલે હવે મને પોતાને ભાં આવવાનું નોતું દીધું. હું મારી બનીઅની બાથડીને જોઈ, પછી હમારાં લગન કરવાને તેમને વિચાર હતા.

હું પેલી બાથમાં નાનાં મકાનમાંથી તેજ કાળી, અધારી સરદ રાત્રે બહાર નીકળ્યો. વિચારમાં વિચારમાં ધારવા કરતાં જલ્દી હું મારા મામાનાં મકાન ફરેલે આગળ આવી લાગ્યો. મેં દરવાજ ઉપરના ઘંટે જોશથી વગડ્યો, જેની એક બટલર જેવા દોરતા આસામીએ તે દરવાજો ખોલ્યો.

તેણે મારા તરફ ટગર ટગર જોવા કીધું. તે વખતે શું બોલ્યું તે મને યુજ પડ્યું નહીં, જેથી તેને મેં કહ્યું—

“આ કર્નલ ડેનીંગહામનું મકાન છે, કે મેં ચુક કરી છે !”

“હા, આ કર્નલનું મકાન છે. મારી જગ્યા ઉપર કર્નલે બહાર ગામથી તેડી મંગાવેલા નંબા બટલર તે તમો દહો.

હવે મને ન્યાય આપી, માફ કરજો, મેં તમને બહાર ઉપાસ્યો, મનુજે તમારું નામ શું ?”

“હીગીન્સ !” મેં વિચારું કે તેઓ મને કોઈ આવનાર નવો બદલાર મારાં કપડાં ઉપરથી પારે છે, સારે હું તેવાંજ કોઈ નામ હેઠળ રહી અહીંના મહીમા ખરોચર જોઉં, પછીથી તે વિશે મામાજીને હું સમજાવી લઉં.

“રાંધણીમાં આવો સાહેબ.” પેલા બટલરે મને આવકાર દીધો.

તે મને રાંધણીમાં લઇ ગયો. એક મોટું સગવડબદ્ધ તે બાવરચીખાનું હતું; ત્યાં એ કામ કરનારી સ્ત્રીઓને મેં બેઠેલી જોઈ, જેઓ મને જ્યેષ્ઠ આવકાર દેવા ઉભી યથા.

“આપણા” બટલરે મારી આવકારણ કરાવી. “આપણા કનૈસ સાહેબે મારી જગ્યા ઉપર નવા તેડાવેલા બટલર એવણ મીઠો હીગીન્સ છે. તેઓ સાથ તમારી પીછાણ કરાવવાની રજા લઈ રહ્યા છે.”

પેલી સ્ત્રીઓએ મારી તરફ ડાકું નમાવ્યું.

“હવે આ ભારી દગલો કાઢો સાહેબ, ઠીક થયું તમે આવ્યા તો, હું કાંઈ ગામ જનાર છું.” દમારા કનૈસ સાથ થયો બસા છે. હું તેમને તમારા આગામી ખબર કરીશ. મને આ નોકરી અને મારા લાખકીવાસ કનૈસ સાથને છોડી જતાં થયું દુઃખ થાય છે, પણ હવે અહીં મારા જેવાએ રહેવામાં શોખા નથી.” બટલરે કહ્યું.

“કાંઈ વાર ? તેનો શું સંભળ ? શું કનૈસ સાથ સમ્પત છે ?”

“આરે નારે સાથ, કદાચ તેવજીવને બેઠી મીસ કલોડ્યાના દાંડાપાળ સ્વર્ભાવને લીધે મને જવું પડે છે. એ જવાન બાઈને મારાથી પુરે પડી ચકાનું નથી. વળા”

એટલામાં એક નિયતી વાગતા થઈને લીધે તે બટલર બોલતો મુખ મધ બહાર દોડ્યો. પેલી સ્ત્રીઓએ નરકારાં ચઢાડ્યાં.

જરા વારમાં તે પાછો આવી બોલ્યો:

“હું એકાએક ગયો તેનું કારણ એજ મીઠો હીગીન્સ, કે તે થઈ મીસ કલોડ્યાએ વગાડ્યો હતો. જતાં જો જરા વાર લાગે તો વળા તે બાઈનો યુક્તો મને સાંખવો પડે. હાથમાંનું ગમે તેનું કામ પડતું સુધી એ બાઈની દાંજરીમાં તરત જવું જોઈએ, નહીંતો પછી તરેહવાર રેવજીવનું બેલવનું સાંખવું પડે છે. હમણાંજ એ બાળે અમને નજીવેને એ બાળે ધમકાવી કહાડ્યાં છે. મેં તમારા આવી પુગવાની ખબર સાહામને કીધી છે. હમણાં મીસ કલોડ્યા સગડી માટે લાકડાં માગે છે તે તમે લઈ જાવો.”

લાકડાંના કટકા હાથમાં ઉપાડી હું તેને બતાવેલે રસ્તે એક મોટા શીલ્ડગરેલા સ્ત્રીઓમાં ગયો. ત્યાં એક ટેબલ આગળ એક મોટી ઉમરના રાપ્સ અને બે જવાન અળ-લાઓ આઠ લેવા બેઠાં હતાં. તે અદરજ તે કનૈસ મામા હતા એમ મેં તુરત જાણી કીધું. મારા પાસ મામાએ મોક-લાવેલી મીસ કલોડ્યાની સખી હતી, જે ઉપરથી મેં તેણીને

પણ જાણ્યો હતો. બહુ ડરેસ, કાળા વાળ અને એક મુઠર ચેહરાની તેણી હતી. જ્યારે તેણીની સોટો બેઠેલી તમે દેખાવતી, મનદરજ ચેહરાની, સોનેરી બાવવામી કોણ હતી તે હું જાણતો નહીં. બીજાકે ધીમાં-જ્યાં નીચાં કપડાંમાં હું જોવાજોઈ બની રહ્યો હતો. મારો દેખાવ કપડાંને લીધે થયો વીચીર દોસ્તો.

મારા તરફ એક નાજીશીની નજર ફેંકી કલોડ્યાએ ડાકું મુણાવ્યું. મને તુરત લાગ્યું કે બાઈ સાહેબે તે વેળા મારે માટે મનસે વીચારું કે “તું” કહી ચાલશે નહીં.”

“દમણા તો તું કાજી ગયો દરે, વાસ્તે સગડીમાં લાકડાં પુરી જગીને તુને બતાવવામાં આવે તે સ્ત્રીઓમાં પેલી ના; કામની વાત કદાચ કરીશું.” કનૈસ મામા બોલ્યા.

“નહી રે બાવાજી, એ શું ધોળવાનો હતો ? એ કાંઈ આપણે ત્યાં ચાલશે નહીં. મુલો કાંઈ રડતો ચણાવાળો મનુજ જેવો અમાડી દોસ છે. હું” એને અહીં નહીં રાખવા દેજો. પપા, બીચાર કદાચ કે ઠીક નેરકાટ આવે તેમ તેવજી સામે એ અંતારી કેવો લાગશે ? કાંઈ રકાસ કરી બેસશે તો આપણને સરમાનું પડશે. એનાં કપડાં પેહેરવાની રીત કેવી કોઈમની દુઃખી આવે તેવી છે.” હું સાંભળું તેની દરકાર કંઈ વિના તે બેઠેલી ગયત્રી કલોડ્યા બોલી ઉઠી.

“કલોડ્યા ! કલોડ્યા !” તેણીની સોટો બેઠેલી બીજી જવાન બાળે તેણીને બોલતી વારવા માટે ધીમા નરમ અવાજમાં કહ્યું, “બીચારા ઉપર આવતાં વાર એ શું મગક ? તેની લાગણી દુઃખારી તેનો તો ખ્યાલ કર. ગરીબ માણસ દોરો તેને એટલો બધો લીજીજી શા વાસ્તે ? હું માંગી લઉં કે એ બચારો સ્ત્રીઓ છોડી જાય સાંભળી મુખ રહે.”

“તું તાર કામ કર મુજબ, તુને મારા વચ્ચે કોણ બોલાવે ? તારી સલાહ તારી પાસ રાખ !”

મેં મુઠકું ઉપર પડે વાંકો વળા સધડીમાં લાકડાં પુરી કીધાં.

“કલોડ્યા, તું તારા કડક સ્વભાવથી તારી જીવસરતીને બગાડે; હું તારાં સારાંને માટે કહું છું તે તુને પસંદ નથી પડતું, તો હું કાંઈ કનૈસ છોડી જનાર છું. સારે રાજ ચર્ચા ?” જીજીયા બોલી.

“અહ ! કાંઈ નહીં. બેઠાસક સીધારજો !” કલોડ્યા કહી. “હું જાણું છું, તમે અહીં લાંબો વખત થયો શા વાસ્તે વળગી રહ્યાં છો. તમારી ને તમારાં માયતી સ્ત્રીમાં શું મતલબ છે તે હું પુરતી રીતે સમજું છું. જ્યારે ઠીક નેરકાટ કનૈસ આવનાર છે સારેજી શા વાસ્તે તમેને તમારાં માયે અહીં મોકલ્યાં તે કાંઈ અણસમજીની સમજી જાય કે તમે એક બારીસ્ટરને તમારી તરફ ખેંચવા માંગો છો, પણ એમ ના બરેસે રહેતાં બાઈ કે તમારા જેવી એક નાચાર, લોકોને પેસે ઉધરતી છોડી ઉધર ઠીક નેરકાટ જેવો એક કુણવાયસો જવાન બારીસ્ટર જ્યાન આપશે.”

હવે તારેથી અને મારીથી હું તદન કંઠાળી છું; મારીને કહ્યો કે તમારા જેવી એક ગરીબ દરજ્જાની બેઠીને પરણવા ડીક નોરકાટ હલકા થશે નહીં પણ—”

“બસ, બસ ક્યોકયા, તું એવાં હલકાં અપમાનોથી મુજબાને સતાવ ના. મારી મુજબા ક્યાં જવણી હતી કે ડીક અને આવનાર છે. મેં એણીને યોગ દીવસ આપણે લાંબા હવા ખાવા ખાસ તેડી લારે આપી.” કનેજ બોલ્યા. “હમણાં જો ડીક તને એમ બોલતાં સાંભળે તો તે તારે માટે શું વિચારે?”

“ડીક નોરકાટ તેણીને સાંભળી છે, મામાજી, અને તેણીના આવા વલકણ સ્વભાવ અને હલકી તાનાંમણીથી તે એટલા વખતમાં તદન ધરાઇ ગયો.” એકાએક સગડી આવળથી ઉભો થઇ મને એમ બોલતો સાંભળી તે ત્રણે જણાં હેરાત થયાં. મેં આખાં કપડાં ચા વાસ્તે પેઢરયાં અને મને બટલર કેમ ફોફી બેસાડ્યો તે વીરો સપણું તેઓને કહ્યું, જેથી મારા મામાએ પોતાની એકપુરી જેડીની સાથેથી થયલા રકાસને લીધે શરમાઈને નીચું જોડ્યું. આ વેળા ક્યોકયા પોતાનો ચેહેરો છુપાવવા તબનીવ કરતી, જ્યારે મુજબાએ પોતાની બધી આંખ હેરાત થઇ મારા ઉપર ટાંકી.

મેં સાંભળે સાંજ એક મીલકતને ખાતર મારે આખા બવનું કુખ નહીં ખેંદવાના વીચારથી મારા મામાને હમારી સગાઇને માટે ના કહ્યું.

મને પણ મુશ્કેલી જુઠું હોવાથી અને મુજબા સાંજ રહેતી હોવાથી હું તેણીને સાથે લઇ ગયો. તેણી સંપુર્ણ કેળવણી લઈ ચુકેલી એક જવાન કુમારીકા હતી. તેણી પોતાની કેળવણીને જોઈ કમાતી અને પોતાનું અને પોતાની માનું પુરું કરતી.

હું તેઓને લાંબા દરજ્જા આવતો જોતો રહ્યો, જેથી મેં તેણીના મુજબાને ડીક અભ્યાસ કીધા બાદ તેણી સાથે મેં લગ્ન કીધાં. યોડીકી મીલકતને ખાતર પેલી વડદણ સ્વભાવની તુમાળી ઓરતની ટોક મને એળવી નહીં લેતાં મેં ખોદાના શુગરાણા કીધા કે તેણીથી હું બચ્યો. એણીને મેં મારી બનાવી કે તેણી પોતા સાથે પૈસાની કહેવાની રીત નહીં પણ સદગુણ અને ધર મલાવવાની પક્ષી માલીતી ધરાવતી આવી છે, જેથી મારી જીંદગી હમેશની સુખી સંતોષી બની છે. પેલી મલી જી જેણીએ મને કંડી રાતે આશરો આપ્યો હતો, તેણીને મેં પછી સારી મદદ કીધી. તેણીની જીવનરૂઝની હું એક કલકત્તીની ટોકરી બચ્યો હતો.

ચેહેરખાનું કાવચ છૂટાવ.

સગેમરમરપર પડેલા ડાઘ કેમ કંઠાહવા—લીંબુનો રસ અને વાંગીનો નાં તેલને એક સરખાં વળતમાં લઈ સારી પેઠે મેલવીને જ્યાં ડાઘ પડ્યા હોય તે પર લગાડું, અને થોડા મીનીક પછી નરમ કપડાંથી ધસીને તુલું. તમારાં કપડાં પર તેલના કાંઠા પડે નહીં તેની સંભાલ રાખવી, નહીં તો જળી જશે.

વચસે વાંધેના અદરાયલી છોકરીઓને બે બોલ.

ક યુરપ અને બી પોતાને એક બીજાને લાવકતાં સમજે છે; તેઓને પરણવા, એક બીજા સાથે રહેવા, અને ઘર ચલાવવા ગમે છે, તેઓ અદરાય છે, અને પરણવાનો દીવસ લગભગ નક્કી કરે છે; ચોક્કસ દીવસ નહીં તો મહીનો તો જરૂર રહેવો છે. ફોફી વીતી, દીનાળી વીતી પા તો કાંઈ બીજા દરમિયાને દીવસે લગ્ન નક્કી થાય છે.

છોકરીઓ, આ બધું કેટલું ગંભીર છે! લગ્ન કાંઈ ગપાસપ્પા મારવાની, હસવાની અથવા નકામે પડપડારો કરવાની બાબત નથી, તે એક છોકરીને પોતાને માથે હોરી લેવાનું ઘણું જ ગંભીર પગલું છે.

એક ઉમરે પુગેલી સ્ત્રીને તે માટે, જેટલી ગંભીરતા લાગે તેટલી એક જુવાન છોકરીને કદાચ જ લાગે; પણ તેણીએ તે માટે ગંભીરતા અને ધાર્મિકતા વીચાર તો કરેલાં જોઈએ. છોકરીઓ, આમ બોલવાની મતલબ તમે ઉમરી સમજશો ના. મારી કહેવાની મતલબ એમ નથી કે જો છોકરીઓ પરણવાની હોય તેઓએ ગંભીર, હલગીર અને કંમાળ દેખાડું જોઈએ. ખુશાલ અને હસતાં દેખાં અને તેણી ગંભીરતા બતાવવો.

ટકાવદાર, ગંભીર, વીચારવંત અને તોખી ખુશાલ, હસતાં અને આશાવંત તમને શું જોઈએ.

શું તમે એક ગંભીર સ્ત્રી કરવામાં નથી? તમે પોતાની રાજમુશીથી નવી ગંભીર કરજો, નવી જવાબદારી માથે હોરી લેનાર છો; તમે તમારી જીંદગી બીજી જીંદગી સાથે જોડનાર છો. આ બીજી જીંદગીને ‘હંચી’ કરવામાં અથવા નીચી પાડવામાં તમે મદદ કરનાર છો; તમે આ માણસને હુનિયામાં તેણે આગળ જો કામ કીધું હોય તેથી વધારે સાફ કરવામાં, અથવા તો તેને તેમ કરતાં અટકાવવામાં મદદ કરનાર છો; તમે તેને હીમત આપનાર છો અથવા નાહીમત કરનાર છો; તમે તેનાં ખરા મદદગાર અને સાથી થનાર છો અથવા તો તેને જો ઓરવાયથી ટોકે જરાપર થઈ પડનાર છો.

અને કાચા પ્રમાણે જ્યાંસુધી તમેને મોત છૂટાં પાડે સાંસુધી તમે તેનાં સુખમાં પા દુઃખમાં, તેની નહોજલાલીમાં પા ગરીબાઈમાં તેની સામયણ થનાર છો.

ઝેરીની નીમકદરામીથી, અથવા ધણીના નાહસી જવાથી, ધાતકીપણુ યા નીમકદરામીથીજ કાપદો તમેને છુટાં પાડી શકશે. આવો કાપદો ખરો છે કે ખોટો તે વીજે તકરાર કરવાનું આપણું કામ નથી; ઊકરીઓ, આ નહીં ફેરવાઈ શકાય તેવું પગલું જે તમે ભરનાર છો તેપર-લક્ષ્મી મોટી ગંભીરતાપર—બાર મુકી તે તમેને જતાવવા ઇચ્છું છું.

વંળા ધર છોડી જવાનું શું જોણું ગંભીર અને દલગીરી બધું છે? તે કાંઈ ફક્ત ઈંટ અને સુનાનું બાંધકામ છોડી જવાનું નથી, પણ તમારાં વાહવાંઓને, તમારી જીંદગીનાં જીવનનાં વલગજીને છોડી જવાં છે, તમે કદાચ તમારાં મા-પાપ, બાઈઓ અને મેહેનોને છોડી જશો; જ્યારે તમે માંમાં પડેલાં સારે તમારી માવજત કરવા, તમને બીજાનામાં સુવાડી માયાથી તમારી સારવાર કરવા તમારી માતા તમને મળશે નહીં; ધણી વરસો સુધી જે જાણીતા મેદરાઓ તમે જતાં આવ્યાં છો તે તમે તમારી આસપાસ જોશો નહીં; તમે આ બધું છોડી, જાવો છો અને તે શા માટે?

જે માણસને તમે પસંદ કરીશો છે અને જેને માટે તમે દરકાર કરો છો તેને માટે.

હવે હું એક સવાલ તમને પૂછું છું: તમારી ખાતરી છે કે તમે તેને માટે દરકાર કરો છો? પણ તમે તો તેની સાથે અદરાઈ ચુકાં છો અને ઉપર કહેવા પ્રમાણે તમારાં લક્ષ્મી મહીનો અને કદાચ દહાડો 'પણુ નક્કી ચઈ સુકો છે. સારે તો હું ધાર' છું કે તમે તો તે માટે દરકાર કરતાં હોવાં જોઈએ. કમુકાત અપાઈ ચુકી છે અને તમારા વચસે કારણ' ચઈ મુકય' છે.

અજે કારણ' ક્યારે તોડાવું અને ક્યારે નહીં તોડાવું તે વીશે બે બોલ બોલીશું.

હું ધાર' છું કે તમે એકબીજાને લાંબો વખત યથો પીછાણતાં અને ચાહતાં હશે, અને તમે પુરતો વીચાર કરીશો વગર અદરાયાં નહીં હશે.

સારે લાંબો વખત તમે એકબીજાને જોલણતાં અને ચાહતાં હોવાથી તમે ઉતાવળે અને વગર વીચારે તો અદરાયાં નથી, પ્રેયી ધણીને વળનદાર કારણુ વીના તમેજે કારણ તોડાવું ન જોઈએ. અદરાવાનું એક ધણીને ગંભીર ચીજ છે, જેકે અજાણત લક્ષ્મી નેટલી ગંભીર નહીં.

તમે આ કમુકાત આપી ચુક્યાં છો, અને તેમાં હમેજી સુધીનાં જોડાવાથી જે તમે દુઃખ, કમગાળ્યતપણ', અને શરમમાં આવી પડતાં હોવો તોજ ને કમુકાત તોડાવો.

તમે પુછશો કે કારણ તોડવા માટે પુરતાં વળનદાર કારણુ તે શું હોવાં જોઈએ. એનો પુઠાસો અજે પુરતો જુ' હશે આપી શકાતો નથી. તે વીશે વધારે બારીક વીચાર અને તપાસ કરવાનું તમારા હાથમાં છે. તોપણુ તમેજે ખરી રીતે કેમ ચાલ્યું તેના યોગ્ય દાખલા અજે આપું છું.

જો તેની સાથે તમેજે અદરાયા પછી, તમારો બોલ તેને આપ્યા પછી, તમને તેની ચાત્રવચણુ વીશે કાંઈ જોઈ' માત્રમ પડે કે જે વીશે તમે અગાજી કશું જાણતાં ન હતાં, તો કારણ તોડવામાં અને જે તોડો નહીં તો તે વાત યોરો વખત સુધી ધીલમાં રાખવામાં તમે કશું જોઈ' કરશો નહીં.

હવે તમે પુછશો કે આનું પગલું ભરવા માટે કેઈ જોઈ' ચીજે હું પુરતી અમતની ધાર' છું? નીચલી ચીજે મુખ્ય છે. ધ્યાનમાં રાખજો, હું ફરીથી કહું છું કે, ચાહ રાખજે કે તમે તેની સાથે અદરાયા પછીજ તમે તમને માત્રમ પડેલી હોવી જોઈએ. તમે જે અગાઉથી તે જાણતાં હોવો તો તમને કદી પણ અદરાવું હતુંજ નહીં.

વહ, તમાર' કારણ તોડવાનાં મુખ્ય કારણો આ હોવાં જોઈએ—પેદહું, જે તમે ચોક્કસ જાણો કે તેણે ખીજી છે. કરીનાં બનીયનો નાશ કરીશો, તો તેની સાથનું કારણ તોડવામાં તમે બીલકુલ ખરાં છો. બીજી, જે તમે ચોક્કસ જાણો કે તે જીમીરી અથવા ઊકરો છે; ત્રીજી, જે તમે ચોક્કસ જાણો કે તે કરનદાર છે; ચોથું, કે તે બપભીત ખરાજ સ્વભાવને માણસ છે. પાંચમું તે ધ'ધારિજગાર વખરો છે, અને તેમાં રોકાવાની કાંઈખી આંશા નથી; જે તમને માત્રમ પડે કે ઉપલી ચીજેમાંની કાંઈખી કાંઈ પછુ સુમ વીનાની ખરી હોય, તો તમાર' કારણ તોડવામાં તમે જોઈ' કરશો નહીં.

તમને ખરીયનો વીચાર કરવો જોઈએ અને થોડા વખતના બારને ખાતર જનમ સુધીની પરજોલી જીંદગીનાં મુજબે જેખમમાં નાંખવું ન જોઈએ.

અદરાયા આગમન તે માણસને લગતી દરેક ચીજ' જાણર જાણવી જોઈએ. ઊકરીનાં માખાપે તેઓની દીકરીનું મુખ જે ધણીને સોંપવાનું હોય તેને લગતી પુરતી પરપુછ કરવી જોઈએ. એક નાદાન ઊકરી કરતાં. તેઓને તેમ કરવું જુદરતી રીતે જોઈ' મુશકેજ યઈ પડે છે, અને તમે ઊકરીઓ, જે તમારાં માખાપ તે બાખતતાં બધું ચોક્કસ હોય તો આકળીં થશે ના, અને કંટાળો ખાશે ના! તમારાં માખાપને તે બાખતતાં બાખમય છે, તમે કંઈ નહીં તેને કાપદો જોજો?

ચાલો, હવે આપણે આગળ ચલાવજે : તમે જાણો તમાર' કારણ તોડવા માંગતાં નથી; આ દુનિયામાં 'તમે જે માણસને તમારી આખી જીંદગી સોંપવાનાં છેજો તેની સાંમે તમે કશું જાણતાં નથી, અને લક્ષ્મી દીવસન નક્કી કરવા તો રહ્યો છે. હવે ઊકરીઓ, લક્ષ્મી દરેક બાખદમાં પેદ-વેથી તે છેલ્લે સુધી તમારાં માતાની સલાહ લેજો.

હવે, ધંરનાં કામકામને વીશે બે બોલ બોલીશું. ધર ચલાવાનું શરૂ કરો તે આગમન તેને લગતી તેમજ રાંધવાને લગતી થોડીક સમજ જોજવળી. હવે તમે પરજાવાનાં છેજો એટલે કે તમને તમારા ધણીનું જોજન તેમજ બીજી ચીજોપર કે-અરખ રાખવાની છે, સારે તો ખને તેહજી શીખી લેજો. ત-

મારા ધણીનું સુખ વધારવાને જે કાંઈ શીખવું થઈ તે બધું તમારે શીખવું જોઈએ.

હવે પરણેલી જીંદગી વીશે તમારા શુભીચાર રખાવી તબ તે વીશે તમેએ ઘણો જિંદગી વીચાર બાંધવો જોઈએ, અને તમારા ધણી પાસે પણ તેમ બંધાવવો જોઈએ. તેવો જિંદગી વીચાર બાંધવાને એક ખીજાને મદદ કરજો અને તે કદીથી હલકો પડવા દેતાં ના. તમે જે કાંઈ કહેો અથવા કરો તે દરેક ચીજમાં તેને મદદ કરજો. ખરું કામ કરતાં તેને કદીથી અટકાવતાં ના. કાંઈથી ખોટી ચીજ કરતાં અથવા કહેતાં તેને તેડી પાડજો. તેના પીતા અથવા માતા વીશે ભેગજી અથવા તુમકારથી કદીથી તેને બોલવા દેશો ના; કાંઈ પણ બધી ચીજને હસી કહાડવામાં તેને ઉત્તેજન આપશો ના. કાંઈ બધા અને કોઈને તુકશાન ન કરે તેવા વીચારો અને "તેરો" તે ધરાવતો હોય તે તેમાં તેને ઉત્તેજન આપજો; ધરમપર જો તેને એકીન હોય તો તેમાં તેને તારાજ કરશો ના.

તમારેથી અને તેડલી તેને મદદ કરજો—આતરી રાખજો કે જીંદગીમાં બધાં કામ કરવાને એક પુરવતે ધણીનું મુશકેલી પડે છે; તેને તેડી પાડશો ના અથવા તે જરાકથી અટકાવશો ના. તમને કે જોને તે આદ છે તેવો એક બધા ફરેતા, પચીત જીંદગી માટેની તેની છાજઓને ઉચકરનાર, તેનાં કુખમાં દીકાસો દેનાર, તેની મુશકેલીઓમાં રજોતો બતાવનાર તરીકે તેને વીચાર કરવા દેજો. તેને તમને મદદ કરવા, દીકાસો દેવા, અને ઉત્તેજન આપવા દેજો.

એકખીજાના સામ્રાજ્ય સાથી થાને—હમેશાં એકખીજ તરફ નમ્રતાથી વર્તજો. તમે એકખીજાને ઘણાં સારી રીતે પીછાણો છો તેથી નમ્રતા અને સમ્મતા ઊડી દેશો ના. તેની સાથે તુઠાઈ અને નીમસમાં વાત કરશો ના. એક ખીજા માટેના તમારા ખાતરી સાથે સમ્મતા અને માનને બેધેલું રહેવા દેજો, અને તમારી આંખો પરણેલી જીંદગી સુધી તે ચાલુ રાખજો. પરમ્પરા પછી એક ખીજા તરફના ખાર અને માનનો છેડા આવવા દેતાં ના. જેમ જેમ વરસો વધે તેમ તેમ તેમાં વધારો થવા દેજો.

પીરેજી.

ભરવા-ગુથવા વીશે.

તી.

બુ.

વી.

નાજુ.

સંધવાને લગતું.

ઈંદાં બનાવવાની જુદી જુદી ઈંદાલીઅન રીત.

“એગસ આલા હુકમેશ” —એક કાંદાની કાતરી પાકી તેને વીમાં લાલ કરો, તેમાં પારોર દુધ તથા હ કઠણ બાફેલાં ઈંદાં અથવા આંદાં કાપી તે નાખો અને ધીમે ઈમારે ત્રણ ચાર મીનીટ રહેવા દેવો. હવે જે કાચાં ઈંદાંની ટાળને કંઈ ચઢકાતી તે તથા સાથેસ પાંચરીને ઝીણી કાપી એક ચમચો ભરી અંદર નાખવી; સાથે એક આંદસ વેકાતી પનીર ખારીક છુટો ફરીને, એક ચમચી તબ, નીમક અને મરી તેરેટ માટે અંદર નાખવું. સપથું નાખ્યા પછી ધીમે ઈમારે છથી આઠ મીનીટ રહેવા દેવો, પછી ઈમારી થોડી છીંજો રસ ઉપર નીચવી ગરમ ગરમ ખાધમાં લેવું.

“એગસ આલા દેમાનેલા” —જે આંદસ માખણને તાલી તેમાં એક આંદસ પકેનો અથવા મેલવી જે પારોર દુધ દેડી છ લાપર મુકો અને કઠોર પડના આવે ભાં સુધી ધીમા ઈમારે લીલવ લીલવ કરવા કરો. પછી ઈમારી ચાણણીમાંથી બીજાં ચાસણમાં ગાલી કહાડો. હવે તેમાં ચાર ઈંદાંની ટાળને કંઈ ચઢકાતી નાખો, અને એક ચમચો ખાંડ અને એક ચમચી ભયકાલ બમણીને નાખવું. પાછું ચુકાપર સુકી લગભગ કરો પડવા આવે ભાં સુધી ધીમા ઈમારે લીલવ લીલવ કરવું. એક ડીસમાં તાર કઠણ બાફેલાં ઈંદાં તૈયાર રાખી તે દરેકના ચપાર કઠકા કરી પાંચરી મુકા અને તેપર તપેલીમાંની ઉપલી મેળવણી દેડી ખાધમાં લેવું.

“એગસ આલા કાંતતાદીના” —એક બુંજાવાના ડીસમાં ચાર આંદસ માખણને તાપીને રેવો, પછી પાંચવી છ કાતરીઓ પર નેલાવી પનીરને મુકો ભરો ભરો પાંચરી તે બધી કાતરીઓને ઉપલાં માખણવાળાં ડીસમાં પાંચરીને મુકો. હવે દરેક કાતરીપર સંધાવથી આંદકું ઈંદું બાંધે અને તેપર નીમક, મરી અને ભયકાલ તેરેટ માટે બમણાં, પછી ધીમી બઢીમાં ડીસને મુકો, ઈંદાં બાંધે તે ડીસને બદાર કહાડી તેને ડીસ એમનું એમ ટેબલ પર લઈ નવું.

“એમ જોદસ” —તાર કઠણ બાફેલાં ઈંદાંની ઝીણી મુકો કરો, તેમાં એક ચમચો ચમચો ભરી ઝીણી કાપેલી સાથેસ પાંચરી, એક આંદસ નેલાવી પનીરને મુકો, જે આંદસ પાંચરી મુકો અને થોડું નીમક તથા મરી નાખો. પછી જે કાચાં ઈંદાંની ટાળને કંઈ ચઢકાતી ઉપલી મેળવણીમાં બસબર એકરસ કરી તેના મેળવ દસ બનાવી તેને ઈંદાં અને પાંદિના મુકામાં ગાલી વીમાં લાલ કરી કહાડો.

“એગસ આલા ઝનેઈસ” —જે તાના કાંદાને ઝીણા કાપી વીમાં લાલ તરો, પછી અરધા રોર દુધમાં એક મેડી ચમચો ભરી થડો આંદો મેળવીને તેમાં નાખો. અંદર નીમક તથા મરી તેરેટ માટે નાખવું. સપથું બચાપર એકરસ કરી ધીમે ઈમારે છથી આઠ મીનીટ સુધી લીલવ લીલવ કરવું. ચારબાદ છ ઈંદાંનો કંઈ ચઢકાતી અંદર મેળવણી અને પાછું થોડી મીનીટ સુધી ધીમે ઈમારે સુકી ચારબા, કરવું. પાંદિની કાતરીઓને બુંજ તોરેટ કરીને તે પર ઉપલી મેળવણી ગરમ ગરમ પાંચરીને ખાધમાં લેવું.

પીરેજી.

આડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૮૫.

કુલ, તેના ભાગ, અને ઉપયોગ.

યારે આડનાં મુળ, યડ અને પાતરાં આડને ઉઘારી મેલું કરવાનું કામ કરે છે, સારે કુલ તે આડની ખેંદાએ વધારવાની તૈયારી કરી ચુકવાનું કામ કરે છે, અને તેથી કુલને ઝોલાદ વધારનારાં અન્યથા કહે છે.

ખીન પ્રકરણમાં આપણે જોઈ ગયાં તેમ કુલમાં ચાર ભાગ હોય છે. લીલી પાતરીઓ અને રંગીન પાતરીઓ અઝી

કાખની નથી, પણ ખાડીનાં બે કાખનાં છે. અધરે કુલમાં આ ચારે ભાગ હોય છે સારે તેને પુણું અથવા આપું કુલ કહે છે, ને તેમાંના કોષ ભાગ નહોતો હોય સારે તેને અધર કરીને કહે છે. કેટલાંક કુલમાં લીલી પાતરી નથી હોતી તો વળી કોષમાં રંગીન પાતરી નહોતો હોય, ને કોષમાં અમથા નરના દોરા હોય ને ખીનમાં અમથા માદાનો દોરા છે. હવે આ નર માદાના દોરા આડની ઝોલાદ વધારવા એક સરખા ઉપોગી છે, અને એ એક જાતનાં આડપર તેમાંનું એકજ યવું હોય તો તેજ જાતનાં ખીન આડપર તેમાંનું ખીનું થાય છે; એથી એક આડનાં બધાં કુલમાં માદાનો દોરા હોતો નથી અને અમથા નરના દોરા હોય છે, તો ખીન તેજ જાતનાં આડ ઉપર માદાનો દોરા હોય છે, ને નરના દોરા હોતા નથી, અને કોષમાં એકજ આડની ઉપર એ બંને જાતનાં (એટલે એકમાં અમથા નરના દોરા તો ખીનમાં અમથા માદાના દોરા) કુલ થાય છે.

જુદી જુદી જાતનાં કુલતેવા રંગ, આકાર, દેખાવ વગેરેમાં એક બીજાથી જુદાં પડે છે.

કુલની બાંધણી:—કુલમાં સર્વથી બાહેર જે પડ હોય છે તે પાતરાં જેવું હોય છે, તેનો રંગ લીલો હોય છે. કોષ કુલમાં એ જોડાયલાં ને કોષમાં છુટાં હોય છે. સાર પછી તેની અંદરનું પડ રંગીન પાતરાંમાંનું હોય છે. એ પણ પતરાં પાતરાં જેવાં હોય છે, ને તેનો રંગ જુદો જુદો હોય છે. એ પણ કોષ કુલમાં નીચેથી ઉપર સુધી જોડાયલાં ને કોષમાં યોડાં કે ધણાં છુટાં હોય છે; લીલી અને રંગીન પાતરીઓ અધાર નવાર જોડાવાએલી હોય છે. નરના દોરા રંગીન પાતરીઓની અંદર હોય છે, દરએક નરના દોરાને છેડે એક એક કોષી હોય છે. આ કોષીમાં કાંઈક જુદી જેવી ચીજ હોય છે. કોષ કોષીને એ દોરા લાંબો કે ટુકો હોય છે ને કોષને નથી હોતો. હવે માદાનો દોરા સર્વથી વચ્ચે છે. માદાના દોરાના કોષમાં એકજ અને કોષમાં ધણા ભાગ હોય છે. માદાના દોરાના વચ્ચા ભાગને ગર્ભ-

સ્થાન કહે છે, અને તેની અંદર ખીયાં થાય છે. માદાના દોરાનો ઉપરનો ભાગ ખાનાવાળા શાખાનો અનેલો હોય છે, અને તેની ઉપર કંઈ પડ હોતું નથી. કોષ કુલમાં તે ઉપરનો ભાગ ગર્ભસ્થાનને લાગેલો હોય છે, ને કોષમાં એ બેની વચ્ચે દોરા હોય છે.

કુલના તમામ અન્યથો તેની કાંખળીના છેડાપર વળેલા હોય છે. કેટલાંક કુલોમાં તેની કાંખળીનો ઉપરનો ભાગ મોહોલો હોય છે. લીલી અને રંગીન પાતરીઓ માત્ર વરસાદ, તડકાં, તોફાનના પવન વગેરેથી જ્યારે અંદરના ભાગો કુમળા ને નાના હોય છે સારે તેનો અથાવ કરે છે, અને જ્યારે ગર્ભસ્થાન જરોથર તૈયાર થાય છે, અને તેની અંદરનાં ખીયાં મોટાં કરવાને માટે તેને ગરમી જોઈએ છે, સારે ઉપરનાં રંગીન પાતરાં ખરી પડે છે, અને કોષમાં તો બાહેરનાં લીલાં પાતરાંની ખરી નબ છે, પણ આ પ્રમાણે થયા અગાડ, એટલે ખીયાં પાકે છે તે અગાડ તેમાં કાંઈક ફેરફાર થાય છે.

નરના દોરાને છેડેની કોઠલી ધણીખરી લાંબા આકારની ને બે ભાગની થયેલી હોય છે. આ બે ભાગોમાં એક જાતની જુદી થાય છે, ને જ્યારે તે પુણું દાલતમાં આવે છે સારે તેમાંથી તે જુદી બાહેર નીકળવા માટે તે ભાગોનાં બંને કાડયાં થાય છે, ને તેમાંથી પેલી જુદી બાહેર નીકળે છે, પણ જ્યારે તે જુદી પુણું દાલતમાં આવે છે સારે માદાના દોરાના ઉપલા ભાગમાં કંઈ ફેરફાર થાય છે; આ વખતે એ ભાગ ખલારાયેલો થાય છે, અને કોષ વખતે ઝીણા બાત દેખાય છે, અને તે કાંઈક ચીકણા પ્રવાહીથી બીજાયેલા રહે છે. હવે પેલી જુદી કોઠળીમાંથી નીકળે છે તેવી એ ભાગ ઉપર પડે છે, ને તે ચીકણો હોવાથી તે ઉપરજ વળગી રહે છે.

વળી જે આડનાં કુલમાં એકમાં અમથા નરના દોરા ને બીજામાં અમથા માદાના દોરા થાય છે, તેમાં મધમાખીઓ તે જુદી લઈ જાય છે. તેઓ જ્યારે નરના દોરાની કોઠળીવાળાં કુલમાં મધ ચુસવા નળે છે કે તેમાંથી શરીર ઉપર તે જુદી વળગી નળે છે ને પછી માદાના દોરા વાળાં કુલમાં નળે છે સારે તે માદાના દોરાના ઉપલા ભાગમાં પડે છે.

આ જુદીને મુકમલરૂકે યત્રમાંથી જોતાં દરેક દાણે માત્ર એક જીણી કોઠળી જણાય છે. આ કોઠળીનો આકાર જુદાં જુદાં આ પ્રમાણે જુદો જુદો હોય છે, પણ એક જ જાતનાં આડમાં હમેશા એકજ સરખો આકાર હોય છે, અને જેવો તે માદાના દોરાના ઉપલા ભાગની બીની સપાટી ઉપર પડે છે, કે તેમાં ફેરફાર થાય છે. એક એક કોઠળીની લાંબી લાંબી નળાઓ યદને તે માદાના દોરામાં ઉતરે છે, અને નીચે ગર્ભસ્થાનમાં દાખલ થાય છે, અને તેમાં જે પ્રસાદી હોય છે તે ખીયાંમાં નળે છે ને સાર પછી તે ખીયાં પાછોને સંપુર્ણ થાય છે.

પૈસાદાર સ્ત્રીઓની કેવી રીતે પુક પકડવામાં આવે છે.

લાયતમાં પરણ્યા માટે પૈસાદાર બાનુંઓની પુક કેવી રીતે પકડવામાં આવે છે, તેના યોગ્ય દાખલા નીચે દેખે છીએ. એક યુગ્મસુતર છોકરી નેણી ધણી લાગણી ધરાવનારી હોતી નથી, અથવા તો એક સાદા દેખાતી છોકરી નેણી અતીત્રમ ખાલી બદામી આંધળી બની ગયતી હોય છે, તેણીને આ રીત કંટાળાભરી થઈ પડતી નથી; પણ એક તદ્દન સાદા દેખાતી છોકરી, નેણી સમજે છે કે પોતે કેવી છે, તેણીને જ્યારે પૈસા સાથે પરણનારાઓ કંટાળા આપે છે ત્યારે નેણી બહુ દુઃખી થાય છે, કારણ તેણી સમજે છે કે તેઓ ફક્ત તેણીના પૈસા સાથેન પરણવા માગે છે. લગભગ દરેક માણસ જેની સાથે તેણી સંબંધમાં આવે છે, તે નેણીને એક સમજાવ બીજી તરીકે ગણે છે અને તેવા માણસો અને એકથી ઝાડપથી તે બીજાને પકડવાને પ્રયત્ન કરે છે.

એક લક્ષ્યાપતણ બાનું એક ચોક્કસ પુરુષ માટે કહે છે કે, તેને એક ખાનાની પાર્ટમાં ખાસ તેણી સાથે મેલવવા માટે (કે જેમ તેણીને પાછતથી માન્ય પડ્યું) નોંધું કરવામાં આવ્યું. ખાનાની આગમન તેને તેણી સાથે ઝોડખાણ કરાવવામાં આવી, અને જમતી વેળાએથી તે તેણીની પાસે ગેડા. તેની સાથેની વાતચીતપરથી તેણીને તેને વીશે કાંઈ સાદા વીચાર બેઠા નહી. બાનાં પછી તે કાંઈ તાલમેલ કરી સખીઓ ખતાવવાને બાંદાણે તેણીને એક યુવામાં લઈ ગયો અને ત્યાં વધુ દીઝ કીધા વીના તેણીને પોતા સાથે પરણવા પુછ્યું. તેણી આવી બેઠકથી માટે એટલી તો યુરસે થઈ ગઈ કે કાંઈ પણ જવાબ દીધા વીના ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને ત્યાર પછી તેની સાથે વધારે ઝોડખાણ પાડવાને મુકમપણીથી ના પાડી. તે સખસના એક અતલગતા દેખતે તેને પુછ્યું કે તેણે આટલી બધી ઉતાવળ શા માટે કરી, જેના જવાબમાં તે બોલ્યો—

“તુઓની, કે મીસ સી—(કાંઈ બીજી વ્યક્તિનાં નામ કહીને) ત્યાં શતાનાં જમવા વત્તાર હતો, અને હું બહુવા માંગેલા દને કે મીસ સી—મને કયુમ કર્યો કે નહી, કે નથી મીસ સી—સાથે કેવી રીતે વાતું તે અને સમજ રો.” એક બીજા દાખલામાં એક ચોક્કસ પુરુષ એક છોકરી સાથે પરણવા માગતા હતા, કે જેની પાસે પૈસા હતા એવું

તે ધારતો હતો. હવે બન્યું એમ કે તે છોકરી પાસે યોગ્ય પૈસા હતા અને તેની પાસે તે કરતાં વધુ ઝોડા હોવાથી તેણીએ તેની સાથે પરણવા ના પાડી, અને બોલી “મારી એક સહી ધણી પૈસાદાર છે તેની સાથે કાંપ નહી પરણતા.” આ પછી તેણીએ તેની સાથે તેને ઝોડખાણ કરાવી, અને યોગ્ય વખતમાં તે સખસ આ બીજાને કહેવા લાગ્યો કે તેણી શીવાય બીજા કોઈપણ છોકરીને નેણે કદી પણ ચાવી નથી. આ પરથી તે છોકરી દસી પડી અને બોલી:

“તમારી યાદદારત શકની ધણી બુદ્ધ બરેલી હોતી બે-છમે અથવા ને. તમે તદ્દન કંઈપણ વીનાના માણસ હોવા બેધમે, એક અકડવાયાની વાતપર તો તમે મારી સહીની પુક પકડી હતી, હમેશાં તેણીની સાથેની સાથે વીરતા હતા, અને કોઈપણ બીજા તરફ બેતા ન હતા. એટલા વારમાં તમે બે તેણીને બુદ્ધી ગયા હોવા તો તમારામાં ફેરા જેવી ચીજ હજી નહી; અને બે તમે તેણીને બુદ્ધી ગયા ન હોવા તો તમે કેમ ખાતરીથી કહી શકો છો કે “મારા શીવાય બીજા કોઈને પણ તમે ચાલી નથી?”

એક જુવાન પુરુષ માટે કહે છે કે, તેણે છેલ્લાં આઠ વરસ સુધી લંડનમાંની દરેક પૈસાદાર બાનું સાથે પરણવાની માંગણી કરી અને તે બધીએ તેને ના પાડી. એક જુવાન અમેરીકન બાનું કહે છે કે છેલ્લાં તેણે એક બાનુંને ત્રણ વેળા માગણી કરી; અને તેણીએ કંટાળી તેને કહ્યું કે ફરીથી તેવી માગણી નહી કરવા માટે વરસ દહાડે કેટલા ફરીઆની રકમ તેને બેઠતી હતી. બે એક લખત કરી તે કયુમ કરે ને. તેણી જે રકમ તે માગે તે આપવા તૈયાર હતી.

આવા આવા ધણા કંટાળાના પૈસાદાર બાનુંઓ બોમ થઈ પડે છે.

જોરજોર.

“ચોરાયું છે—એક ઘર.”

કે કોને અને શોખાણી કોપેલી ચોરીના ધણાએક દાખલાઓ સોમજવામાં આવ્યા છે, પણ લંડનમાં વીધ વરસની વાતપર એક યા વધુ દુશીઆર ધર ફાગનાર એક ધણી લીમબરી ચોરી કરી ફાવી ગયા હતા તેવી તો કદાચ સામજવામાં આવી હશે.

જે ધરને તેઓએ પોતાનાં આ કામ માટે પસંદ કીધું હતું તે કેમચરવેલના એક એકાંત અત આગરદાર સતાપર આવેલું ધર હતું. તેમાં વસનાર એક વચરે વાંચેનાં અદરશ હતો. કમનસીબે તે બાપકાની ધણીઆણી દમેશાં આંતી આટલા કરતી હતી. આથી એક વરસ સીધામાં તેણીને બદારગાર લઈ જવાની તેને જરૂર બાણી અને તેના નોકરોને રળ આપી

ધર બંધ કરવાનો તેણે ડેરાવ કીધો, અને નેણીને ચુરેપની દક્ષિણે હથા ફેરવદલ કરવા લાઇ ગયો.

તેના ગયા પછી યોડુ કે એક એસાઇ અને સારા દેખાવનો પુરુષ લાંબાઓ, અને ફરતીયાર ખરીદ કરનારાઓમાંના એકની હુકમનપર જઈ તેને એક બરેલાં ધરને સધળો સામન લીસાંકીથી વેચવાને હોકમ આપ્યો. તેણે કહ્યું કે તે પોતાનું ઘેર પાછું બંધાવી તેને નવી ફેશન મુજબ સજીવરવા ખાંગતા હતો. પેલું ધર જે થોડા વખત થયો બંધ હતું તેનું સરનામું તેણે તેઓને આપ્યું. વેચાણ માટે બહેર ખજાર આપવામાં આવી અને થોડા વખતમાં તે સધળું વેચી નાખવામાં આવ્યું. દરેક મીન એવી તે છોક્રોએ અને જાણ્યાર કરવામાં આવી કે આસપાસનાં કોઇને કાંઈ શક ગયો નહી. તેનાં વેચાણથી એક સારી રકમ મળી અને તેને એક જગ્યાએ રેસાં સજસને આપવામાં આવ્યો. આટલું કામ પુરતી ફતેહમંદીથી થયા પછી બીજું પગલું જે લેવામાં આવ્યું તે વધારે હિમત ભર્યું હતું; તે જ શખસ ધર તોડી પાડનારાને લાંબો ગયો અને જણાવ્યું-તે જ કમનસીબ ધરની ધ્યાણી આપીને-જે તે પોતાનું ધર તોડી પડાવી તેની જગ્યાએ ખાસ તૈયાર કીધેલા "સ્ટાન" મુજબ એક તદ્દન નવું બાંધવા છજોતા હતો. આ પરથી તેઓએ તે ધર તોડી પાડવાનું માથે લીધું, અને તે કામ માટે ધારા મુજબ તેણે તેઓને કાંઈ થોડી રકમ આંગણર આપી.

જો ધરનાં જમત ફેરવવાની કાંઈ મુશ્કેલીઓ ન હતે તો બેસાક વધારે આગમ વધી તે જમીનનો હુકડો પથ તેણે વેચી નાખ્યો હતો, પણ તેમ તે બની શકે તેનું ન હોવાથી પેલા મેટ્રો ગજવામાં લઈ તે શખસ અને તેના મતલીયાઓ લાંબી એકદમ યુમ ચઢ ગયા, અને લાર પછી તેઓને શોષી કહાડવાની સધળી મેદનત ફેંકે ગઈ.

જયારે તે ધરનો ધણી હુકમતમાં પાછો ફર્યો ત્યારે નવાં તે એક સાજું આરાતે કીધેલું ધર મુકી ગયો હતો. લાંબાગાંધીયર એક મોટા ખાડા શીવાય બીજું કાંઈપણ ન જોવાથી તેની અગમગીળી કેટલી બધી દસી! કોઈપણ રીતે આપણે હજી સકમંદ છજી કે જોઈ પધારે કુટીઆરીબરી ગયલા વધારે ફતેહમંદ ચોરી કડીબી ચઈ હોય.

તેજો.

કીડીઓને કેમ દુર કરવી—હજી અને બીજી જગ્યા નવાં કીડી થતી હોય તેને દુર કરવા માટે તેનાં દરેક કાંઈમાં કારણે લીક એસીડ અને પાણી અથવા તે કારણે લીક સાલુથી ધોવાં. જો કારણે લીક એસીડનો વાસ કાઢવે અણગમતો હોય તે નીચલી મીન અગમગીળી. "એમોનિયા"નો એક મોટો કંડો લઈ તેને થોડાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી અંદર બીજું થઈ પાણી ફેડવું. એમોનિયાને કંડો આસરે મરખીનાં છાંં નેટકો મોટા હોવા અને તેટલામાં આસરે શેર પાણી છાંંડવું. પાણીયર નવાં કીડી થતી હોય લાંબા પાણી બજાબર લગાડવાથી વીકળે લાંબો નહી, કારણ તેઓને એમોનિયાનો વાસ અલગ નહોતો નથી.

આંધળા માણસનો મિત્ર.

મહિમ, મેટ્રોબાની કરી બારણું બંધ કરતા આવડો? મને તમારી સાથે કાંઈ ધણી અગતીની વાત કરવી છે," સર રાલે પેન તેવણના મીત્ર સાથે ઓરડામાં દાખલ થતાં બોલ્યા. તેવણના મીત્ર જવાન ડાક્ટરના પાતળા સામળા પછી ખુબમુરત મેટ્રોપર રતાશ મઢકી આવ્યો.

"શું કાંઈ તમારી તનદેરતીને લગતી વાત છે કે?" તેણે પૂછ્યું અને તે આંધળા બેરોનેટનો ધીમે આવાજ સાંભળી તે ચોંક્યો.

"નહી, કેમીને લગતી વાત છે."

ડાક્ટર તોમ કેનહેમે છુટકારાનો દમ બેચ્છે કે તેનો સાથી આંધળા હતો અને તેની બેચેની બેઈ શકતો નહોતો.

"તમારું ધણીઆણી આગતી તો નથી?" તેણે પૂછ્યું "હું જોજી છું," કે થોડા દીવસ થયા તેવણ ભગાર શીકાં દેખાઈ છે."

"મને લાગે છે કે તેવણનું સરીર નહીં પણ મગજ આગતી છે," આંધળા શખસ જાંબીરાઈથી બોલ્યા. "બેસો અને હું તેણી માટે જે કંઈ છું તે સાંભળો; મને લાગે છે કે મને કોઈની સાથે તે વીરી વાત કરવી જોઈએ, અને તમે એવા નો સાક્ષ મગજના, અક્ષરવાળા અને કાંઈ પણ બેવકુફી બરી લાગણી વિનાના શખસ છો કે હું ધારું છું કે તમે મને કાંઈ પણ મદદ અને સલાહ આપી શકશો."

"બેન, મારેથી તમે માટે જેટલું બનશે તેટલું કરવાને રાજ થઈશ." તે ડાક્ટર તે આંધળા શખસની સામે બેસી બોલ્યા. તેની પીઠ ઓરડામાંથી બહાર નીકળતા મુદર અડવાન અને કુલના માંડવની તરફ હતી, અને તેની આંખો તેના સાથીના આંખ વિનાના મેટ્રોપર ધણી આગુરતાથી તીકીને બેલી હતી. તે બેરોનેટના મેટ્રોપરની સજીવીવાડી દલબીરીથી અને તેવણના બેલોથી તેની બેચેની કાંઈ થોડી, ઓછી થઈ ન હતી, પણ હજી તેણે બીહતાં બીહતાં અને સકમંદ મેટ્રો પૂછ્યું: "શું સલાહ છું તમને આપી શકું?"

"જુઓની, આજ થોડા દીવસ થયાં હું વીચાર કરું છું કે મને મારી જીવગીતે છેડા શું કામ નહીં લાવવો જોઈએ," તે બેરોનેટ સજીવીથી બોલ્યા; "અને તમે જોટલા તો ઠંડા, અક્ષરવાળા છો કે મેં ધારું કે તમારું મત પૂછું. અલગત, એ કાંઈ એવા સવાલ નથી કે જે માટે એક દેહસ્તની સલાહ પૂછવી જોઈએ." તેવણે ચલાવ્યું અને એક

પગપાર તેવણના સુંદર પણ આંખ વિનાના મેહરાપર ગં-
ભીર દસબું પ્રગટી નીકળ્યું. "પણ તમે બીજા માણસો
કરતાં જુદાજુદા છે, તમે દરેક બીજાનું અસપેક્ષ જોઈ શકો છો."

"હા, હું દરેક બીજા તરફ અકલ્પથી અને કયા પણ
વેહેમ વિના જોવાની કાશિએ કરું છું." ગાંધીએ કહ્યું કે કહ્યું.
"તમે જીવન કરવાને શા પરથી બીચાર કેવી છે અને તેને
તમારાં ધણીમાંથી સાથે શું લાંછી વસાવે છે?"

"ધણી" તે આંધ્રના શબ્દ બોલ્યા. "એકે હું આંધ્રો
છું, તોપણ જીવન મને પુરતી પુણ્યમાં લાગે છે. અંધાર
જોવાની અને એવ પડી ગઈ છે, અને મારાં લક્ષ પડી હું
ધણી ધણીનું સુખી છું. જે મને મારા પોતાના બીચાર
કરવાને હોતો તે હું જોત માટે ધન્ય છે નહીં. પણ મારી
જીવનની જે જીવન હું મારા પોતાના કરતાં વધારે માનું
છું તેની મુખની જે આર આપની હોય, તે હું ધારું છું કે
હું જીવનાર રહેવામાં ધણી એકસપેદાઈ કરું છું."

"તમે તો કાંઈ અજ્ઞાન જોવા માણસ છો," તે ગાંધીએ ક-
હ્યું. "અજ્ઞાન તમે ગંભીરપણે તો નહીં જોવાતા હોયો."

"હું મારી જીવનમાં કાંઈ પણ વાર એટલે ગંભીર નહીં
હોતો," તે મેરેનેટ બોલ્યા.

ગાંધીએ પાછી પોતાની કાળી આંખ પોતાના દેશતના
મેહરાપર તાંકી અને પુછ્યું:

"તમે શા પરથી કહેછો કે જો તમે મરી જાવો તો
સેડી પેન વધારે મુખી થાય?"

"સારે તેણી. જે માણસને ચાહે છે તેની સાથે પરણી
શકે."

ડેનહેમે તેવણ તરફ અજાણ્યથી જોયું.

"અને તે કાણ છે?"

"તમે જાણો છો કે તે કાણ છે."

ગાંધીએ લગાર ચીરદાઈને બોલ્યા:

"તમારી ધણીઆણીને લગતી વાતો મને ખબર હોય
એવું શા પરથી તમે બોલો છો? હું તો ધારું છું કે તેણી
તમારી ધણી હોવાની ધણીઆણી છે."

"તેણી તેથી છે તો ખરી, બોલો તેણીનું બહુ કરે!"

તે આંધ્રના મેરેનેટ સામણીનો બોલ્યા, "તેણી દુનિયામાં
સૌથી સરસ સ્ત્રી છે; તેણીનું હું તેણીનાં સુખની આડે આ-
વવા માંગતો નથી. મરી જાવો તો હું તેની સાથે નહીં
છો કે તેણીએ કદીથી મને ચાહવાતા હોય નથી કીધા."

"પણ હું પુછું કે તમે આ બધું મને શા માટે કહો
છો?" ડેનહેમે લગાર સખ્તાઈથી બોલ્યો.

તે આંધ્રના શબ્દ એક નીસાસો નાખ્યો.

"મને કોઈનીથી આગળ કહેવું નહિએ અને તમે મને
મદદ કરી શકશો."

"કે સેડી પેન તમારી દરકાર કરતાં સીધે?"

"નહી, મને બોલક છે કે હવે તે તો કદીથી બની શકે
નહી, નેકે એક વેળા મને આશા હતી કે વખત જતાં

હું તેણીનું દીવ હતી લક્ષ્ય. અવગત, તમે મારાં લગનને
લગતી સંધ્યા બીનાથી વાંકું તો હશે. રેડી તેના બાપની
હઠેલી તથા દત્તીને એક ધણીનું કરડા રચનાવનો, સખ્ત
દીવનો, પૈસાને લાલચુ શબ્દ હોતો, તે એક હુમ્મ્યાની સાથે
તેણીને પરણાવવા નીકળ્યો હતો, અને તેની સાથે થવાની
તેણીમાં હીમત હતી નહી, તેથી હું તેણીને છૂટકારા કરવા
આગ્રહ અને તેણી સાથે પ્રણયો. હું લગનગ તેણીના બા-
પના જેટલી ઉમ્મરનો છું, અને વળી આંધ્રો છું; પણ હું
જાણતો હતો કે જે હોવાને તેણીને બાપ તેણીને વેચવા
માંગતો હતો તેના કરતાં હું ધણી વધારે બનેા મણી નીવ-
ડીશ, અને તેથી હું તેણીને પરણ્યો."

"દયાને ખાતર!"

"નહી, નહી!" તે આંધ્રો શબ્દ એકદમ બોલી ઉઠ્યો,
"તેણી એ કરતાં પણ વધારે ધાર્મિકા હોતોપણ તેણીને
જીવવાને હું કદી પણ બીચાર કરતે નહી, પણ હું લાંબો
વખત થયો તેણીને ચાહતો હતો, કાણ તેમ નહી કરી શકે?"

તે એકદમ સુષ રહી ગયો. "આપણે તદ્દન એકલાજ
છઈએ, નહીં વાર?"

"તદ્દન," ગાંધીએ પછતરે ફરીને જોવાની મેરેનેટ લીધા
બીના કહ્યું, અને તે આંધ્રના શબ્દ ખાતરી મલકાવી
આગળ ચલાવ્યું:

"મેં ધાર્યું કે વખત જતાં મને ચાહવા હું તેણીને
શીખવીશ, અને હું ધારું છું કે જો તમે નહીં હોતો તો હું
તેમાં શકતો."

"હું નહીં હોતું કે એટલે પેન, તમે શું કહેવા માગો છો?"

પાંચી દીવથી લાલ ધણી આવી ગાંધીને પુરસ્કારપરથી
ઉઠીને બોલ્યો, પણ જેવું આંધ્રના શબ્દ આગળ ચલાવ્યું
કે તે પાછો મેડો અને એક જોડા દમ બેઠો.

"મારા વાહવા છોડો, તમે ધણી ઉતાવળા છો, તમે
જે કાંઈ કીંડું તે એજ કે તમે કપટન રેડીને અંદીઆં
લાખ્યા હું જાણું છું કે તમે પાતો તો તેની માફક મારી
ધણીઆણીનું હેત મારા પરથી ખેંચી લેવાના કરતાં તમારા
જમણાં હાથ વધારે ખુશીથી કાપી નાખો. તેને અંદીઆં
લાવવા માટે હું કાંઈ તમને દપકો આપતો નથી, દવાય
તેને દપકો આપવાનો પણ મારો હક્ક નથી. જુદરતી છે કે
તે ઉસીનું ધ્યાન ખેંચે. તે ધણી મજબુત અને ખુબજુરત
જીવનાર જોવા, લોકો મને કહે છે, અને પોતાની બીચારો
બીચાર તેણી પાસે કરાવવાની તેને દરેક તક મળી છે. તમે
જો તેણી સાથે તેનીસ રમી શકો છો, ફરી ફરી શકો છો.
હું તો એક વગર ઉપોચારના આંધ્રો શબ્દ છું, અને
કાંઈ કરી શકતો નથી."

"પણ અચીત તમે તમારાં ધણીઆણી બીચારો મેરો
બીચાર કરો છો," ગાંધીએ કહ્યું, "તેણી કાંઈપણ અમી
બીચારી બની રહી છે."

"હું તે જાણું છું," મેરેનેટ કહ્યું, "તેથીજ હું તેણી
માટે એટલે દગબોર છું; મરી જાવો બીચારી છોકરી, એક

તદન બહી ઝીંધીથી ખારમાં પડ્યા પીના રહેતાય નહી, અને તેણીનાં કમનસીબ કે તેણી પોતાના વરને બદલે કપટન ગ્રેવીસ સાથે ખારમાં પડી છે. ફક્ત દોસ્તીને ખાતર એક ઊંઘરી સાથે પરણવામાં કાંઈથી પુરપને ઘણું નેપમ છે. તેણી મોટે યા વેલ્કે કાંઈથી આદે છે અને તે ને તેણીના વરને બદલે કાંઈ બીજા પુરુષ હોય છે તે એક જીંદગીના નાશ થાય છે.”

“અને તમે સાવચેતી કહો છો કે લેડી પેન ગ્રેવીસનો વીચાર કરે છે ?” ગ્રાક્ટરે તેના પુનઃસૂચિત ગ્રેહારપર ચુરા હસવાના દેખાવ સાથે પૂછ્યું, ને તે ગરીબ બાપટો આંધળો સખસ નેહ શકતો ન હતો.

ફરીથી તેણે નીસાસો નાખ્યો.

“ત્રેક્ટરો નીસાનીએ છે ને હું સમજતી શકતો નથી, કે ને કદાચ એક આંધળા સીવાય બીજું કાંઈ નેહ શકે નહી. તેણીના પસવારવામાં, તેણીના બેલવા ચાલવામાં હું ઘોડો ઘોડો ફેરફાર નેહ છું. તેણી વધારે દસબીર નજીક ય છે, અને મને તેનું કારણ કહેતી નથી. મધ રાતનાં તેણી ઉંઘમાં તેનું નામ બોલી હતી. તેનું નામ તોમ છે, નહીં વાઈ-તમારાજ નેનું.”

ગ્રાક્ટરે ડેક પુછાવ્યું, તે મનમાં ને મનમાં આ વાત સાંભળી ખુશી થતો હતો.

“પણ તમારા દોસ્ત ગારેના ડેરીના ખારની બીજી વધારે સાંભળીએ આપવી નકામી છે.” તેણે આગળ ચલાવ્યું. “મેશક, તમે પોતેજ તે નેહું હશે.”

“હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે તોમ ગ્રેવીસ સાથે લેડી પેન હમેશાં ઘટતી મથાણી વર્તે છે.” ગ્રાક્ટરે કહ્યું.

“મારી ખાતરી છે કે તેણી તેમ કરતીજ હશે.” બેરોનેટ મગફરીથી બોલ્યા. “પણ ભારે કાંઈથી સ્ત્રી એક પુરુષ સાથે ખારમાં હોય છે ભારે ને કાંઈ તે સમજી શકે તેને ખતાવ્યા પિના તેણીથી રહેવાનું નથી. ડેનહેમ અને બોલ્કે-બોલ્કું કહે કે હું શું ખરો નથી ?”

“તમે લેડી પેન સાથે તે નીરી પંચાતી કરવા છાં છો ?” ગ્રાક્ટરે સાવચેતીથી પૂછ્યું.

“જોહા તેનું કામ કરવાથી મને પનાહ રાખે.”

“ભારે શું તોમ ગ્રેવીસ સાથે તેમ કરવા માંગો છો ?”

“તે નકાચું છે. હું તો ફક્ત એ બાળતની ખાતરી કરવા માંગું છું, કે મારે કેમ ચાલવું તેની મને સમજ પડે.”

“ભારે તો હું તમને મારા વીશ્વાસમાં લઈને કહું ?”

“પુરતા વીશ્વાસમાં.”

ફરીથી ગ્રાક્ટરે મુછમાં હસ્યો.

“ભારે તો મારા વાહાલા પેન, હું તમારી સાથે છાં દીલથી વાત કરીશ.”

“જેમ તમે હમેશાં કરો છો તેમ, ચલાવો.”

“મારી તદન ખાતરી છે કે લેડી પેન દોષની સાથે આરમાં છે.”

“કપટન ગ્રેવીસ સાથે ?”

“હા.”

“મારી ખાતરીજ હતી.” બેરોનેટે એક હાથ મારી કહ્યું, “હવે હું તમારી તરફથી બીજું વધુ બંધુવા માંગું છું. તમે ગ્રેવીસને મારા કરતાં વધારે જોલવો છો, ખરેખર મને તો એ પ્રકરણ હજી તદન અજાણ છે, નેકે તે આંધળાં આટલો લાંબો વખત ઘરો આવે છે. તો પણ મને કહો કે ને હું તેજોની વચ્ચે ન હોવું તો તે શું ડેરીને પરણશે અને તેણીને સુખી કરશે ?”

“મારી ખાતરી છે,” ગ્રાક્ટરે ખાતરી બંધી અવાજ કહ્યું, “અજાણ તમે તેણી માટે પુરુષ સુકી જશો, કારણ ગ્રેવીસ પાસે કાંઈ પૈસા નથી. તે મારા જેવોજ ગરીબ છે.”

“હું તો ધારતો હતો કે તે સારી હાલતમાં હશે,” બેરોનેટે કહ્યું, “પણ અજાણ મારે ને કાંઈ છે તે હું ડેરીનેજ આપી જવશ. એ પ્રમાણે હું મારે વીશ્વાસ કરી ચુક્યો છું.”

ગ્રાક્ટરે ડેનહેમે પોતાના મુકાબ મપત્તા હોડો બીજાવ્યા.

“કીક, હવે તમે શું કરવા માંગો છો ?” તેણે જોખરે સાદે પૂછ્યું.

“હું એર ખાવાનો વીચાર કરતો હતો, અને ત્રે ધાણું કે તમે મને તેમાં મદદ કરશો.”

“તમે મશકેરી રો છો.”

તે આંધળા સખસનાં મોહકાંપર ફરીથી દસબીરી બંધું મુદર હસવું બંધાવ્યું.

“હું શું મશકેરી કરતો હોવું તેવો દેખાડો છું ?” તેણે કહ્યું.

“પણ તમે ને કહો છો તે ને હું કરું તો પુનઃ વાંકમાં આપી જશો.”

“હું ખુશી છું કે તમે અકસથી આ વાતનો વીચાર કીધો છે,” તે આંધળા સખસે આમ બોલ્યા છતાં નીસાસો ખ્યો. “હું ધારું છું કે હવે મારે એ બીજા કરવા સીવાય કુછ નથી.”

“લેડી પેનનાં સુખ માટે હું ધારું છું કે તેમજ છે. અજાણ, તેમ કરવામાં તમે ઘણી બહાદુરીનું કામ કરશો, અને ફિનિયામાં હું નહીં ધારતો કે કાંઈથી માણસ એવું કરી શકે, પણ તમે તો બીજાઓથી તદન ઉચ્ચરી રીતે વર્તો છો.”

તે માણસને તેનાં કામથી વારવાને એક બોલ પછી બોલ્યો ન હતો અને તે બેરોનેટ નેવલ અંદરખાનેથી આસા સખતા હતા કે તે તેવલુને તેમ કરતાં અટકાવશે, તેવલુ પોતાની આશામાં નીવડ્યા થયા. તેવલુ કાંઈ તેનું પગલું ભરતા અટકાસ માંગતા ન હતા અથવા કાંઈ તેમ કરવાની કોશીસ કરે તેની પણ દરકાર કરતા ન હતા, પણ ગ્રાક્ટરે ડેનહેમ વરસો થયાં તેવલુનો મોટો મિત્ર થતો હતો અને સર રાક્ષીએ ધારણ કે કાંઈ નહીં તો તેવલુને બોલવાના વીચાર માટે થોડી દસબીરી પણ તેણે બંધાવવી નેહતી હતી. તેવલુ તેને તેમ કહ્યું અને ગ્રાક્ટરનો અવાજ એકદમ બાજુ લાગણીમાં ફેરવાઈ ગયો.

“મારા બુદ્ધા મિત્ર, તમારી ખરેખરી મતલબ છે એનું મેં ધ્યાનું ન હતું. હું બાજુ કે તમે અમથા બોલો છો” તેણે કહ્યું. “તમારી ધણીવાણીનાં ખરાં સુખ માટે તમારા ભોગ આપવા તમે મને એટલા રાજ હોવો, તોખી અલગત તમે પોતાને ખરેખર તો મારી નાખશો નહીં.”

“તું કામ નહીં?” ફરીથી તેજ અવાજ તે બેરોનિટે પુછ્યો.

“ફક્ત એજ કે, આંખની રોશની સીવાય પુરતી તદ્દરોસ્તી, દોસ્ત અને દીલ છાંટે તેવી દરેક ગીજ ધરતનાર એક શખ્સ તેનું કરે નહીં.”

“આંખની રોશની અને મારી બહીના પ્યાર સીવાય.” તે આંધળો શખ્સ બોલ્યો.

“મારો એમ કહે છે, આંખની રોશની અને તમારી બહીના પ્યાર સીવાય,” ડાક્ટર તેવણને એકજત ઘઈ બોલ્યો. “તે ઘડી આવી પુરો સારે છ’દગીને વળગી રહેવાને તમારી પાસે હજી પુરતું છે. માણસો જ્યાં સુધી ગરીબાઈ, શરમ અથવા દુઃખથી તેઓનાં દીલ ખવાઈ જતાં નથી ત્યાં સુધી પોતે પોતાને મારી નાખતાં નથી.”

“કાંઈ ખાતરીભર્યું એ મને આપો અને પછી આપણે જોઈશું.” તે બેરોનિટ ધીમેથી બોલ્યા.

“અને મારી ગરદન ફાંસમાં સુકું?”

“કાંઈ એવી ગોઠવણ કરો કે જેથી કાંઈ બાજુ રહે નહીં. ડેનહેમ, આપણને ઘણા લાંબા વખતની દોસ્તી છે, હું છાંટું છું કે તમે આંખે છેલ્લું માયાભર્યું કામ મારે માટે કરો. તેમ જો નહીં કરશો તો પછી બીજી અમલક બરી રીતે ખંદુકે યા અઆથી મને કરતું પડશે.”

“મારા વાહલા દોસ્ત, તમને એવી વાત કરવી ન જોઈએ.”

“સારે તો મને એર આપો; હું તમને કહું છું કે મારી બહીની સુખ મારા પોતાનાં કરતાં સો ઘણું વધારે છે, અને જેમ હું અમાઝ બજાવતો હતો તેમ તમે મને ખાતરી કરી આપી છે કે મારી છ’દગીજ ફક્ત તેણીનાં સુખની આંદ છે. તમે મને મદદ કરશો યા નહીં, તેખી આવતી કાલ આગમન તો મારો દમ બંધ થશે.”

ડાક્ટરના હોઠો વધારે સુકાયા લાગ્યા, તેનું આંખું ગળું સુકાઈ ગયું હોય તેવું લાગ્યું, અને તેનો ચેહરો સફેદ પુની જેવો ઘઈ ગયો. તે ઉઠ્યો અને ઝોરડામાં આમ તેમ ફેરા ખાવા લાગ્યો.

“એમ જુઓ પેન,” તે આંધળા શખ્સની ખુરસી સામે ઉભો રહી તેને જોખારા અવાજે કહ્યું, “હું એક ડાક્ટર તરીકે તમારી સાથે વાત કરું છું. તમે પુરતી તનદરોસ્તીમાં નથી; તમારી જરૂરત રાકતી, અને લીવર બરાબર કામ કરતાં નથી.”

તે બેરોનિટ કડવાસથી હસ્યા, અને તેની વચ્ચે બોલવાની કેશોશ કીધી, પણ ડેનહેમે તેજ અજાજ જેવા જોખારા અવાજમાં બોલવાનું માણુ શખ્સ:

“તમને સાર” કરે તેનું હું કાંઈ આપીશ. પણ તમે ઘણીજ ખાતરી રાખજો કે તે ઘણાજ નાના નાના ભાગોમાં લેવું, જે કાંઈ અકસ્માતથી વધારે મોટા ભાગ લેવાશે તો તમે પાંચ મીનીટમાં મરણ પામશો.”

તેણે પહેલાં બોલવા માંડ્યું સારે તે આંધળા શખ્સને તેની પર ને ખીજવાત લાગ્યો હતો તે હવે જતો રહ્યો અને તેવણે પોતાનો હાથ લંબાવી તે બીજા શખ્સનો હાથ લાખ્યો.

“ડેનહેમ, હું જાણતો હતો કે તું મારી લાગણીઓ પર દયાની નજરથી જોશે અને મારી તરફ એક દોસ્તનો ભાગ જખમશે.” તેવણ ઉપકારથી બોલ્યા. “તમે તે દવા હમણાં આપી રહો છો?”

તે ડાક્ટરે ડાકું ધુણાવી હા કહ્યું અને દરવાજા તરફ ચાલ્યો.

જે પહે તે લાંબી ગયો કે પેસા કુલના માંડવામાંથી મોટા ફનેસનાં ઝાડનાં પાતરાંઓ જે દરવાજા તરીકે ત્યાં હતાં સુકાં હતાં તે ખસેડી એક મુંદર, નરમાશવાળા ચેદરાની, જુવાન નાની ઓ ઝોરડામાં દાખલ ઘઈ, અને જ્યાં તે આંધળો શખ્સ બેઠો હતો ત્યાં ઘઈ. તેણીએ તેની ગરદન આસપાસ પોતાના હાથો વીટાળી તેને “કાસ” કીધી. લાગણીના ઉત્તરથી તેણીને ચેહરો ધીસો લાગતો હતો; તેણીની આંખો આંસુઓથી લાલ ઘઈ આવી હતી.

“કેમ, મારી નાની બેરી, તું ક્યાંથી નીકળી આવી?” તેવણે તેને પુછીશો. અવાજે તેણીને પુછ્યું, અને ડેસડીસોનાંએ તેણીના જુદરતી હમેશના જેવા અવાજે જવાબ આપવાની કોશિશ કીધી:

“હું હમણાંજ માંડવાની પછાડેથી આવી છું, એ મુંદરવા ડાક્ટરે ડેનહેમ તમને આપવાના છે?”

“મારી જરૂરત રાકતી બરાબર કરવાને વાસ્તે કાંઈ છે, વાહલાલી.”

“તમારી જરૂરત રાકતી બરાબર નથી એવી મને તો કાંઈ ખબર નથી, તમે શા પરથી એમ કાઠો છો?”

“નહીં, કાંઈ નહીં કેમ, ફક્ત એજ કે મને કાંઈ ગમતું નથી અને દરમીની લાગ્યા કરે છે, અને ડાક્ટર ડેનહેમ અને મે મળીને તે સાર” કરવાનો વીચાર કીધો છે.”

તેણીએ કાંઈ જવાબ દીધો નહીં, પણ તેવણના પગ આગળ મુંદરવામાંકીએ પડી પોતાના માસ તેવણનાં મુંદરવા પર રેકવા.

“મારા વહાલા રાલી, હું તમને કાંઈ કહેવા માંડું છું.” તેવણના હાથ નરમાસથી પસવારતાં તેણી બોલી, “તમે જાણો છો કે બ્યારે હું એક ગરીબ, નીરાધાર છોકરી હતી અને દુનિયામાં મારી દરકાર કરનાર યા મને મદદ કરનાર કાંઈ ન હતું સારે તમે મારી સાથે ફેરવીબંધી બનાવી કીધી હતી, અને પછી મને તમારી બેરી બનાવી, જે વેળાએ મેં તમને કહ્યું હતું કે હું તમને ચાહતી નહીં હતી.”

“હા, વાહલાલી.”

“વાર, સારે તમે કાંય નહીં મને કહ્યું કે તમે મને ચાહતા હતા ? હું ભણું છું કે તમે તેમ વારંવાર બોલતા હતા, પણ હું ધારતી હતી કે તેમ તો તમે માયાને લીધે કહેતા હતા, અને ફક્ત દયાને ખાતર તમે મારી સાથે પરચ્યા હતા અને મારી તમને જરૂર નહીં હતી. જો હું ભણતું કે તમે મને આટલી બધી ચાહો છો તો હું ધાર છું કે હું તમને ચાહતાં ધણી જલદી શીખતે, પણ તેમ ન બનવાથી હું ફક્ત વખાણતી નગરથી તમને ભેટી હતી અને માન આપતી હતી.”

“અને હવે તો તે મારે ધણું મોડું થઈ ગયું છે, અને તું કાંઈ બીજાને ચાહવા શીખી છે. મારી નાની મેરી, મને કાંઈથી કહેવાને બીજ ના;” તેવણ નરમાસથી બોલ્યા. પણ ભેડી પેને સમજાવ રહી પડીને જાણ દીધો:

“નદી નદી; હું તમારા સીવાય બીજા કાંઈને બી ચાહતાં શીખી નથી, મારા વાહલા, વાહલા ધણી, એટલું ખરું છે.” તેણીએ વધારે ધીરેથી આગળ ચલાવ્યું, “કે એક માણસ જેણે તમારી તરફ આજે ધણી ધાતકી અને પાપી માલ ચલાવી છે, તેની તરફ કાંઈ ધણેજ મોડો વખત મને કાંઈ ભત્તર બચતીત જે ચાણુ ચણું હતું. મને વીચાર કરતાં જી કમકમાત લાગે છે કે, એક પગવારની મેં તેને તમારા કરતાં વધારે પસંદ કરીધો, તમે કે જેવણ એટલા બધા, એટલા ઉમડા ખવાસનાં અને બીન એકલપેડા છો, અને મને આટલી બધી ચાહોછા. મારા સૌથી વાહલા ધણી, તમારા સીવાય બીજા કાંઈને કદી પણ ચાહવાનો હું વીચારખી કરી શકતી નથી.”

તેવણ તેણીના બાલ નરમાસથી પસવારતા હતા.

“અને ડેસી, વાર આજે મને હમણું કહેવાતું શું કારણ ?” તેવણે પૂછ્યું. હજુ પણ તેવણની માનવાની હિમત થતી ન હતી કે, જે પ્યાર મારે તેવણે આજા છોડી હતી તે તેવણે અતે જીવ્યો હતો. તેણીના જવાબથી તેવણની ખાતરી થઈ કે તેણી આમ તેવણના દોસ્ત સાથની વાતમીત સાંભળતી બોલતી ન હતી.

“જે” હમણાં જ જણ્યું કે કેટલો નીચ, હલકો અને હિચકારો તે રાખસ છે. આજે પેહલીજ વાર મેં તેની ખરી ચાલમચણમાં તેને ભેર્યો અને તરતજ તમારી આગળ દોડી આવી.”

“અને મારી નાની બધરી, મને ફિનિયામાં સૌથી સુખી માણસ બનાવ્યો છે.” તેવણ તેણીને પોતાની પાસે લઈ “કાસ” કરી બોલ્યા “કાંય ડેસી તું રડતી હતી કે ?”

“રાહી, હું આટલી આંધળી અને સુખી બની એ વીચારથી મને દુઃખ લાગે છે. ચાલો, આપણે બાગમાં ફરીએ.” તેણીએ મોરખાંથી નીકળતાં હતાં તેટલાં ઝડપર ડેનહેમ હાથમાં એક બાંડલ લઈ અંદર આવતાં તેણીને મળ્યો.

“આજે તમારી દવા આવી છે,” તેણીએ કહ્યું, “હું દોડતી જઈને તે લઈ આવું.”

તેણી તે લેવા મારે ફરી અને બેરોન્ટ ધીરે ધીરે બાગ તરફ ચાલ્યા. ઝાકટર ડેનહેમ તેના દોસ્તને બદલે તેવણની

ધણીઆણીને સામેથી પોતા તરફ આવતાં ભેદ લગાર અચરત થયા. તેણીનાં દીકમગાં જુરમે તેણીની ચમકતી આંખો અને શીકા ચેદરામાં જણાવે હતા.

“પ્રતી, તે મેર મને આપ.” તેણીએ શરમાથી બેશમાં આવી જઈ કહ્યું. “તમે શું એમ ધારતા હતા કે તમારા દોસ્તનું જે ખુન કરો તો હું તમારી સાથે પરણું અને તેવણના પૈસા તમને આપું” આજ પછી ભણતું કે હું મારા ધણીને ચાહતાં શીખીશું, અને તે રાખસ કે જેની બધી જુજને રંગેથી યુક્તીઓ-હવે બધું મને ખુદે પૂછ્યું સમજ પડે છે-થી એક પગ વાર હું તેની તરફ લલચાઈ હતી તેને હવે હું ધીકારતાં શીખી છું. ઝાકટર તોમ ડેનહેમ, આજથી હવે તમે મારાં ધર છોડી જાઓ. હવે પછી આપણે દુશ્મને જઈએ. હું બોદાનો ઉપકાર મારું છું કે મારા વાહલા ધણી સાથની તમારી વાતમીત વેળાએ તમે કેવા છો તે મોંઘી કહાડવા હું પુરતો લાંબો વખત મોંઘ પછવાડે હતી.”

ઝાકટર.

એક સંતોશી છોકરો

હલકાડું દારકુંતી નીશાળ એક યેરના મોઠા એટલાપર હતી, જેણે ખરડીમાંથી પણ બાળકપર વીસ બારીસા છોકરાઓનો એક કલાસ હતો; પણ લાં તો ધણી ખરી પુરતી રોશનીના વાંધા હતા. ખરડીમાં શરૂઆતની જુનરાતી માંપડીઓ દરરોજના મહેતાજી શીખવતા હતા, જ્યારે મોજેદ સાહેબ નીશાળમાં એને સવારે નવથી દસ વાગા સુધી

જેક અવરતા બજાવતા હતા. તે ઉપરાંત મહેતાજી સાંજે બધા છોકરાઓને દારેદાર એટલાપર ઉભા રાખીને હાથ ભેંજવીને ચાલીસ વેરનાં આંક રામડા કહડાવી ભણાવીને સાંજે પાંચ વાગે નીશાળ છોડતા. નીશાળમાં ધણુખરા મરીજ પારસીના છોકરાઓ આવતા હતા. ધનજીશાહ ધખીને એવો શોખ હતો જે ગરીબ નીશાળમાં એક કંઈક રમકડાં અથવા મોઠા વેંદળીને ખુશી કરવાં. દર સનીવારે તેવણ એ પ્રમાણે આ નીશાળમાં છોકરાઓને વારતે કંઈને કંઈ લઈ આવે, કાંઈ વેળા પેપરમીટનાં પડીકાં તો કાંઈ વખત તામન પાંચ વગેરે લાવીને ટેમજપર મુકાવે. નેટલા છોકરાઓ તેટલાંજ પડીકાં અથવા પાંઉ લાવે, પણ હમેશાં તેવણ નાનાં મોટાં બોલ પડીકાં ટેમજપર મોકલવા હતા એટલુંજ નહીં પણ પાંઉથી નાનાં મોટાંજ લઈ આવે; પછી એક લેવો છોકરાઓની અપાઝની વધારે મોઠડું લેવાની હરીફાઈ, તે તાણતાણ-એક એકનાં દીકપર વુડી પડીને છોકરાઓ જેમ ગમગમ કરે તેમ ધમીજ બારીક નવરે બેઠીને મનમાં મગન થાય, પણ બીચારા દારકાંદારનું પાકી જવું હતું.

ધમી દીલના ધનજીશાહે નાટાલને દહાડે દરેક છોકરા દીક એક એક કરાવ્યાં, પણ હમેશની રીત પ્રમાણે નાનાં મોટાં રાખ્યાં હતાં. રાખેતા પ્રમાણે ટેમજપર લાવીને કેક

સુકમાં, કે લેવો છોકરાઓ એક એક જાયત્રી જાઓ-એમ કહીને ધર્મજી છોકરાઓને રોંગ નેવા લાગા; સક કોઇ મોટાં કેક લેવાના લોભમાં પડતા ખડતા ટેબલપર જઈને જુદીને બહાર નીકળી નવા લાગા. છેલ્લે એક નાનું કેક પતરાના દાખડામાં હતું, તે એક નાધશે છોકરો લઈને ખુદી સાથે આભારની આંખે ધર્મજી તરફ ફરીને નમીને ઘેર ગયો. “અરે સાહેબ, તમે મારે” માનો તો એકસરખાંન કેક અથવા પડીકે કરાવો,” એલદારએ બધાવધું. “કે એ ગોસાંઓ એમ ગોપધાર” કરે નહીં; કોઇ દહાડો એમ તો હાથ પગ ભાંજવાનો સોદો. પેલા છત્રો જુવાપ ને મનની મસ્તાન જેવા પોરવાઓ પહેલે હાથ મારે છે ને તે લોહની કાનીજ બધા એકેક પર તુડી પર છે ને ખીચારા આએ એક સોસીજ દહલુ રહીને જે પથે છે તે છેલ્લે લઈને ઘેર જાય છે.”

એ છોકરો કાણુતો છે મારતર? ધર્મજીએ પૂછ્યું.
એ તો છ, આપરે છેટે કોઇ સાપુરસ સતોસીતો છોકરો છે, કહે ને એનો બાપ મોડુંક થયું. ચુલ્લી ગયો છે ને ગરીબ માએ ને બે ત્રણ બાઈ બેઠન બેગો રહે છે.

હવે જુઓ એલદાર, ધર્મજીએ સમજ પાડી, આ ગરીબ છોકરોને એના ઘેરમાં થણી સરસ કેળવણી મળી છે, જેથી એ મુઠો મુઠો બધી ગડબડ ભાગ પછી એના બાળનું લાઇને ઘેર જાય છે. હવે તમારી નીશાળખી તમારા બાપા હીજ-દારના વખતની છે, પણ તેમાં તમે એકનું એક જાતનું પો-પટની કાની ભણાવ્યા સીવાય બીજું બચાવ્યોને બોધ આપવા જેનું તો કંઈ શીખવતા નથી, હારે આએ મસતી-મોર છોકરાઓના માખાપ જાણે કે છોકરાઓ સરવે ની-શાળમાં શીખે છે. પણ ઘેરની કેળવણીથી નહીં ને નીશાળ-નીથી તેની કેળવણીથી બેનસીબ, એટલે એ તોફાની બાર-કસો તોફાન નહીં કરે તો બીજું શું?

ધર્મજીની નરમ ધમકાથી મોજેક સાહેબની કંઈક આંખી થઈ. હાલતી વખતે ધર્મજીએ કહ્યું કે મારી તરફથી રૂ.૧૦૦ વરસ દહાડે આ નીશાળને મદદશે, મારે વીવેક અને નીતીની મોપડીઓ નીશાળમાં દાખલ કરીને બાળકોનાં કુમળાં મગ-જમાં તેનું જાન દસાવવું, ને ને છોકરો વીવેકી તથા સભ્ય-તાવાળો નીકળે તેને ચડતી માટે છનામ આપવું.

છળકાતી છાતીએ “પેલા નાના” પણ સતોસી છોકરાએ પોતાની આ પાસે જઈને તે કેકે સુક્યું. તેણીએ તરતજ બચાવ્યોને વેંદળી આપવા કાપ્યું, પણ જેવી છરી ફેરવી કે કેકનું પડ ખીસીને ચોંથાના નહીં, રૂપાના નહીં પણ સુ-નાના પગીસ સીકા નીકળી પડ્યા. તે માએ અને બચાવ-ઓતી કેવી અજાણથી! જા દીકરા એમને એમ એ પત-રોંગે દાખડો લઈને ધર્મજી પાસે, ને કહે કે કેકને બદલે આ ચીકી નીકળવા તે અમારેથી કેમ રખાપ. તે બચા છો-કરાએ તરતજ લઈને ધર્મજી પાસે પેલા દાખડો સુક્યો ને ને હતું તે કહ્યું. ધર્મજીએ તે દાખડો ભેળે પાછો રોમાંકે બોંધીને આપ્યો ને પોતાની પાકીટમાંથી એક કા-ગળડું પરખીને “આપ્યું ને કહ્યું” ને ઘેર જઈને ઉમેડ્યું, એ સરવે સીકા તુટે ધીમા દાખલ છે. ગરીબ એરાળની ખુદીનો શું પાર! ઘેર જઈને પેલું કાગળ બોસીને વાંચ્યું તો તેમાંથી એકસો રૂપાની નોટ સાથે એક સીદી મલી તેમાં ફક્ત એટલુંજ હતું કે સતેશી અને પ્રમાણિકે અજાણજાન.

ગોસાં ચુલબાનું કાવસલ દાખર.

નવાઈ જેવા પક્ષગો.

કે માથુસ જાતનો મોટો ભાગ લોકાં અથવા પીતલના બનાવેલા સાધારણ પક્ષગોથી સતોપ પામે છે, તોપણ કેટલાંક એવાં પણ આસામીઓ છે, કે જેઓનો આ અજાતનાં ફરતીચર મારોને તેસ્ટ કાંઈ અજાન જેવો હોય છે.

દાખલા તરીકે, મોડાં વરસની વાત પર પેરીસના એક અહરથે પેરીસની એક મોટી દુકાનપર એક મોનાનો પ-લંગ બનાવવાનો હોકમ આપ્યો, જેનાં પાસાં સુધાંગે દરેક ભાગ આ કીમતી ધાતુના બનાવેલા હતા. પેહલી નજરે જોતાં આ ખચીતજ સખસુટ ખરચનો એક નમુનો જણાતો હતો; પણ તે અહરથ તેને નાણું રોકવાની એક સારી જેની રીત તરીકે ગણતો હતો, કે ને નાણું તેની મરજ પર તે કહીએ તે ધાતું ઉપજાવી શકે.

તેસેજ અસામારણ પક્ષગ એક જુદી જીએ પોતાના હથોળ મારે બનાવ્યો હતો. તેણીએ કેકે વાંચ્યું હતું કે પક્ષગના પેચાનાં પેમાં તમે ને કામતી દબળીઓ સુધી હોય તો તેથી વધુ “ધેકેન્સીસી” દીકમાં રહી શકે છે, અને તેથી તેણીએ ધાતું કે આમો પક્ષગ ને કાચનો બનાવ્યો હોય તો તે તેથી પણ વધારે રાખી શકે. આ પરથી તેણીએ તેવો એક કાચનો પક્ષગ બનાવ્યો, જે પુરો થયા પછી દુનખરંદીનો એક નમુનો થઈ પડ્યો.

“ધેકેન્સીસી”ને લગતા પક્ષગો ચાલુ સદીની શરઆ-તમાં ઝડપર જોઇએ નામના એક નીમદ્ધકોને બનાવ્યા હતા, ને એકકા પર્વં પગ પોંડની કીમતે વેચતો હતો. તેની બહાર ખજારમાં તે વીશે તે લખતો હતો, કે, ને કોઈ તે પક્ષગ પર સુએ તે પાછી જુવાની તેમજ ખુજસુરતી અને વનદેહતી ગ્રેગે.

ખરેખર જોતાં તો આ પક્ષગોમાં સાધારણ પીસના પ-લંગો સીવાય બીજું કંઈજ ન હતું. તેઓ દરેક સાથે એકકા “એકરી” નેડવામાં આવી હતાં, બ્યારે તેની તર-ફથી ને કાંઈ કહેવાઈ શકાય તે એજ કે, તે પર સુપાથી કોઈને સુદલ ટુકસાન થયું ન હતું.

પણ સીધી અજાન જાતના પક્ષગો તો વંચની કામી-રીથી બનાવેલા પક્ષગો છે, કે ને કેટલાક ચક્રમ ભેગનાં સખસોએ વારંવાર બનાવવાના હોકમો આપ્યા હતા.

એક જુદા દરીઆઈ કપરાને એકે વેળા તેના મિત્રને કહ્યું કે, ભૂખંસુથી તેને દરીઆના જેવા હાંચકા લાગે નહીં

લાંસુધી તેને ઉપ આવી શકતી ન હતી. કેટલી કેટલી રાત સુધી આ કમનસીબ અદરશ નૃત્ય પડી રહેતા હતાં, અને તેથી તેની તનદરેસ્તીને યુવકજા નુકસાન થતું હતું. અતે તેના ડાકટરોએ ધાતું કે ચંત્રની મદદથી તેઓને દર્દી છૂટા હતા તેવા દૈવિક લાવવાની કાંઈથી કોશિશ કરવી જોઈએ. આથી એક ઈન્જનેર સાથે મસક્ત કરી તેઓએ એક પલંગ બનાવ્યો, કે જેમાં યુદ્ધ સાંચાથી તે પરની તળાઈ ઉપર અને નીચે ફીક્તી હતી અને જેથી જાતના દૈવિક તે શખસ માંગતા હતા તે આવતા હતા, અને સારપણી તે કપડાને ઉધની ફરવાદ કીધી નહીં.

યોડા વખતની વાત પર હિન્દુસ્તાનના એક ચોક્કસ શાહ-જાદાએ માયણુ વળડી શકે તેવો પલંગ બનાવવાનો હોકમ આપ્યો હતો. પતંગની તળે ગાયનની પેડીને અને પાનાં રૂપી આરસીને મળતું આવે તેવું એક ચંત્ર હતું. આ ગાયનની શોષીન હિન્દુ શાહજાદા ફક્ત તે પલંગ પર સુઈને એક જાતના દાળે એટલે તેમાંથી એક જે-ઝના જેવો અવાજ નીકળતો હતો. તે ચંત્રમાં તરેહવાર જાતના રાજા સમાવેલા હતા, કે જેથી તે શાહજાદાને જ્યારેથી સ્વપ્નામાંથી નૃત્ય થઈ ઉઠે કે પાછી ઉઘ લાવવા તેની મરજી મળતી રાજા વળડવા ફક્ત પેટું જાતના દાળનું પડતું હતું.

વળી એવેજા એક પલંગ મોડાં પ્રદરશણુ વેશાએ 'સો-હોની નજીકમાં રહેનાર એક અદરશ બનાવ્યો હતો. આ પલંગને પ્રદરશણમાં મેસવાની તેની ખારણુ હતી, પણ કાંઈક કારણથી તેની આ હુનરવાળી નમુનો લાંબા જાણી નહીં. દેખાવમાં તે એક સાધારણ પલંગ જેવો હતો, તેપર મુખ જોવાથી તેની ખુબીઓ અજાણ જણાતી હતી. તેને માથે ઉધમાંથી નૃત્ય કરનાર એક ધડીઆળ મુકેટું હતું, અને તેપર સુનાર શખસ જે વેળાએ ઉઠવા માંગતા હોય, ધારો, કે સમારનાં જ વાગે તેને ઉઠવાનું હોય, તો ફક્ત તેણે તે પ્રમાણે પેટું ધડીઆળ માંડી મુકેટું, પણ તે પલંગ બનાવનાર કહેતા હતા તેમ, જે તેણે એક વેળા ધડીઆળ માંડ્યું તો પછી તેણે વધુ મેલનત લેવી નહી, કારણ બીજી સવારનાં તે જરે જરે જ વાગે ઉઠીનો. હવે તે કેમ બનતું હતું તે જણાવો:—

જ વાગે પેટું ધડીઆળ ગડગડ કરતું. આથી જો તે શોખ ઉઠે નહી, તો એક ગોળ દાંડા જે બીજાનાં પરની ચાદરને લાગતો હતો તે ગોળ અને ગોળ ફરવા માંડતો, અને આવી રીતે બીજાના પરનાં સઘળાં કપડાં તેપર વીટલાઈ બહાર નીકળતાં; સારેથી જો તે નહી ઉઠે તો પલંગની બંને બાજુએ અડકી ચાંપ હતી તેને પેલો દાંડા જરાક સેરવતો એટલે પલંગ પરની તળાઈ ઉઠીને જુપી કીમરીનું એક ખુતું બનાવતી અને તે કમનસીબ શખસ ધીરેથી જાણી નપર પડતો.

પરચુટણુ.

ધણીઆણી મેળવવાની હડાપણુબરી પસંદગી— પહેાપકાર અને હડાપણુ લગનને સુખી બનાવે; પણ કાંઈ વરે હજીજાણીમાં, પુત્રાત વિચાર વગર, લગીપના ખ્યાલ વગર, વિચાર અને રીતમાતના મહતાપણુની તપાસ કર્યા વિના મનની અને લાગણીની નીમજવાત નહુવા વગર કોઈથી પસંદગીમાંથી નાશીપાસી અને પરતાવા સીવાય બીજાં શાની આસા રાખી સંકાપ લગનની આવીજ સાધારણ રીત છે. એક જુવાનો અને કુમારીકા અચાનક સાથે મળે છે, યા તો કોઈ તર-બીરથી તેઓને સાથે મેળવવામાં આવે છે; તેઓ એક બીજાને જોય છે, સમજતાથી થોડી વણી નાતજીત કરે છે, વર જાય છે અને એક બીજાને રવપનામાં લેઈ છે; અને ધરાત રાજવાની અથવા તો વિચાર કરવાની વણી થોડી ચીતે તેઓનાં મનમાં દોષામાં, તેઓ જ્યારે છડાં દોષ છે ત્યારે ધણાં જોવે રહે છે, અને તેથી એવાં અતુમાનપર આવે છે કે તેઓ સાથે રહેવાથી સુખી થશે. તેઓ પરજો છે, અને જે બીજા ફક્ત બાણીજીને આ-ધણાં બનવાથી તેઓ જોઈ રાજ્યાં ન હતાં તે હમણાં થોડી કાંટે છે. બાં વિચારમાં તેઓ છંદગી પડી કરે છે, અને ખુદત તથા નસીબને બનામ કરે છે. હવે કહી દે, “લગનની મીલકતમાં સુખની એમણે તે કરતાં વધારે આસા રાખી તેમો પાતાને કમ-તાં ના; જે સતેષા પોતા આપી રાકે, અથવા તો આ દુનિયામાં એક પ્રાણને ગાંધી શકે તે કરતાં વધારે મેળવનાની એટલે રહે કે જતની અદરશમાંથી મોલકાં રહેવાની આસા રાખતાં ના. હા, મન કાંઈ જોઈમપસની ટેકી માફ સાફ વાલમાં બિનાઈ, તેમાં કોઈ કોઈ વેશાએ એક પવન અને તોફાનની આસા રાખ-વી જોઈ છે, જે બહાસ થયાં પછી હવા વધારે સાફ અને સુ-ખાકારી થાય છે. ચોક્કસ જોતા અને જાણે, માટેતેવાર રહે-એ. યાદ રાખને કે હાલજુલ પડી વસંત રતનું પોતા મહીના જીત ગાય છે, પણ જ્યારે તેઓનાં છંદગીપર સેવન જોશે છે ત્યારે સુખ થઈ જાય છે, જાણે તેઓની સપડી ખુશાલી તેઓનાં બગાંઓ માટેની જાનમાં ફેરવાઈ જાય હોય તેમ; તો પણ જેઓ ધણીઆણીની હડાપણુબરી પસંદગી કરે છે તેઓને લગ-નની બધી દેગાનજીઓને ખડેબે પરમેશ્વર બીજાં સુખી પુ-રની રીત વાળી આપે છે.

જરમન જોડીઓ પરનાં કામકામમાં દુનિયામાં જોઈ કુચ હોય છે, પણ જોડીઓ મુદાસોની રેસ અતે જરમન સુધી જાય છે. લાંબા બાનુઓ માટે એક કમળ જાય છે, અને “નીક ટારવા કલજ” કહે છે. આવી જાતનું ખાતું ત્યાં પેહલ વેદહાં ઉપરજાય છે, અને બાનુઓની હુલી દાગતો તે પુરી પાડે; કાણુ હાંડની માફક જરમનમાં “રીફરેસમેન્ટ” લેવા બંધીઓ એકલાં જાય રહ્યાં નથી. આ વની કલગમાં તેઓને વાંચવા માટે પર્તમાન પત્રો મળે છે, તેઓ કાગળે લખી રાકે છે, અને વણી મધ્યમ ક્રીમતે જોગન મહી રાકે છે.

ચીનમાં ગરીબ વર્ગના લોકો યાદે પીધા પછી તેનાં પા-તરાં કેસી દેવાને અટલે તેને સંભાળી સુકીને તેને તરીઆ, જોડાં, વળાઈ વગેરે બરવામાં રહે અટલે હામે લગાડે છે.

આ “સી નિમ” મુંબઈ, કોમ્બો, નાં જો, હાલજો રોડમાં “કમ્પનરે” જોઈ અટલ વર્ગમાં પાતાને માટે કમળ કાપસ મેલેઆ બાણુ છે.

અક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા
લાયક વસ્તુ ઉચી સ્ટેશનરી

સેટ જેમસ..... બાકશ ૧ મો રૂ. ૩૫૫
ધિપીરીયસ..... " ૧ મો રૂ. ૩૫૫
મીકાડો..... " ૧ મો રૂ. ૩૫૫

આ સ્ટેશનરીના ચોભાયમાન બાકસમાં
નો ફક્ત એકજ નમુના તરીકે મંગાવવા
થી ખાતરી થશે.

"કયસરે હિન્દ" છાપખાનામાંથી રોક
ડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

"કયસરે હિન્દ" વાળી
તમા મ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે લેના જેવું સંપૂર્ણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ
સાચીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ
પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

જેમાં અરેમ, યથા, પંચે જેદે, બધી નીઆરો,
પતેતો, પચીય યથેતો, બાન્ને, આદરનાં,
આદરની, મતોમ, ઘેદેશારુ, મુકેતાદના
દહાડાઓ ઉપર પડવાના ઇતિહાસના હા,
ત્રીશે યેનની સેતાએશ, દુવા, નીર
" જો, આદરવાદો, મેનામતો અને
એ વીગેરે સંખ્યા અવસ્તાનું

મોહનું પુસ્તક

બીદાન પ્રોફેસર વેરરમાર્ટના અવસ્તાનાં છપાવવાં
પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરચલ મોહરબાજ મેહરશરાજી
પાસે યળીજ આદરમાંથી મુદ્રણનું છે.

કૌમિત: પુસ્તક એકના રૂપયા આર.
વધારે બહાં કાળજીપર છપાયેલી અને ચામ
ડાંનાં પુકાંવાલીના રૂપયા આઠ. સેકંડ પેપર
અથવા લખત કરવાનાં કાળજી ઉપર છાપે
લી અને ગીલીટ કીપેલીની કૌમિત રૂ. ૧૫.

"દેશાવસ્થાઓએ ૩ પીઠાવાળીનાં રીપ્લેસર પોસ્ટલ
તથા પરીજ સાથે રૂ. ૩૫, ૮ રૂ. પીઠાવાળીનાં રીપ્લેસર પોસ્ટલ સાથે
રૂ. ૪૦૦ તથા રૂ. ૫૦૦ ની રીપ્લેસર પોસ્ટલ હિંદીમાં સાથે
રૂ. ૫૦૦ મોકલવાથી તરત તેમના ઉપર રૂ. ૫૦૦ કરીશે."
"કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

તદન નવીન ધપની અને ઘણી સરસ
છપાઈ સાથની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએનીના સોંદ સાથે.)

બીદાન પ્રોફેસર વેરરમાર્ટના અવસ્તાનાં છપાવવાં
પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરચલ મોહરબાજ મેહરશરાજીએ
મુદ્રણેલા અવસ્તા.

અભાર સુધી છપાવવાં પુસ્તકમાં અવસ્તા
ના ઉચારો અમુક જણાવાથી ઉચી શોધ પ્રમાણે
અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને
ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અરેમ, યથા,
નીઆરો, મેહો, પતેતો, નીરજો, બાન્ને, નમસ
કરો ઉપરાંત નવ યથેતો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કૌમિત: માત્ર આના બાર; યોડી ગીલીટ
સાથનીના રૂ. ૩૫; ચામડાંનાં પુકાં સાથે ગીલીટ ક
રેલીના રૂ. ૩૫; મોરકો ચામડાંની પુકાં ગીલીટનીના
રૂ. ૩૫. દેશાવસ્થાઓએ પોસ્ટલનાં એ આના વ
ધુ વાલી "કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

કયસરે હિન્દ. ૬

દર રવીયારે સહવારના પ્રગટ થતું

આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે સુન્દરાતી તથા અંગ્રે
જી-સુન્દરાતી પત્રોમાં સૌથી મોહબોદિલાયો પામેલું
પત્ર. એ પત્રમાં બહાર બાબદો ઉપર લખાણ ઉપરાં
ત આખી દુનિયાની જાણવાનોગ ખબરો આવે છે.

લવાજમનો દર

(એ હિન્દીમાં આપવા માટે)

સુબઈનાં ઘરાકો. દેશાવસ્થાનાં ઘરાકો.
વરસના..... રૂ. ૦-૦-૦..... રૂ. ૫-૧૦-૦
છ માસના..... રૂ. ૦-૦-૦..... રૂ. ૩-૧૩-૦
ત્રણ માસના રૂ. ૦-૦-૦..... રૂ. ૨-૭-૦
છૂટી નકલના રૂ. ૦-૪-૦..... રૂ. ૦-૪-૦
પાછળથી છપાવે આવનાર પત્રોમાં રસના રૂ. ૧)
લેખ નમુદ કરવામાં આવશે.

બહિર ખબરો દર.

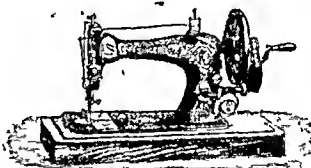
ચાર લાઈન અથવા તેની અંદર... રૂ. ૧-૦-૦
ચાર પાંચની. દરેક વધુ લાઈનનાં... રૂ. ૦-૬-૦
તેજ પાછી છપાવના અરેમ લાવ.

મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના નામદાર ગવર્નમેંતના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના સીવવાના સાંચા.

આગારા સાંચા ચાલવામાં સેહેલા તથા ઝડપવાના હોવાને લાધે લોકોમાં એટલાંતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખનાવવા લાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્તમ, “ઈન્ડિયન સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને ખદારના દેખાવના નકલી માલ પર અર્ધ જતા ના, કારણકે સચળું ચક્રકે છે તે સોતું હોતું નથી ને જે પહેલાં સોંધા તે પાછળથી મોંધા પડે છે.

દરેક સંચાપર અમારો છાપ તથા આખું નામ “ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની” કરી હોય છે

અમારી હીંદુસ્તાનમાં ૮૦ હુકમો છે ને દરેક જણ ગમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેને લેવાળી શકે તેમ હપતેથી પણ આપવામાં આવે છે

સોય, દોરો, તેજ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુંજીને સીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકલવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુટંગોને લાયકનો, ચાલવામાં સેહેલો તથા હાલની નવી શોષ મુજબની ખનાવતનો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજા હુકમે મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલેના મોહલો, મુંબઈ.

✽ એમીલ ૧૮૯૫ ✽

[પ્રસ્તુત ૭ મું.]

[અંક ૨ ભે.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર મારે મગદ થવું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપચારી
ધર્મ પટે તેવું માસીક ચોખાનું.

❖ લખનારાં—પારસી બાલુઓ. ❖

મું બધું:

કયસરે વિન્દ ઓઈલ એનહમ પ્રેસમાં,
ફરામલ કાવસલ મિલેતાએ પોતાને માટે લાખું છે.
કીમત વરસ ૧ ના આંગા ઉપર રૂઝ;
પાનર ૬ અના.

❖ સ્ત્રી મિત્ર. ❖

સુ સાંક જ્યુ—એ પ્રી લ ૧૮૯૫

૧. એક માતાની કેળવણીનો બદલો—(લખનાર TWO OLD MAIDS.).....	૨૫
૨. નયનેદાર ધણી—(લખનાર RUBY).....	૩૧
૩. મુનાને મુળની વાર્તા—(લખનાર મુવલાઈ ખુશવાસી).....	૩૩
૪. ટોસાં એગેયાની શોધ—(લખનાર મેટેરનાનું કાવલજી દાવર).....	૩૭
૫. લગ્નનાં મુખમાં નીરાશ થયલાંએને એ બોલ—(લખનાર RUBY).....	૪૦
૬. લાલ અને સફેદ મોલાખ—(લખનાર તેહેમી).....	૪૨
૭. રંધિયાને લગવું—(લખનાર પીરામ).....	૪૪
૮. ફેની—(લખનાર નાનુ).....	૪૫

જણાવ્યું કે તે પારસી હોવાથી તે મુઝબ તેનાં અરજીની હેતુથી ક્રીયા કરાવતી. આગીવારીમાંથી જે એક અધીવાર તેડાવી મંગાવ્યો, તેને ધટતા પૈસા આપ્યા અને તેની સમજણ સાચક ક્રીયા કરવાને જે તેને કરગાવ્યું, તેને હું લાંબી ગાલી ગયો. હા, મારાં માયણ, તમારી સારી કેળવણી નહીં હતો તે તો મારા શું હાથ ધતો! મારો યુદ્ધરતી ખવાસ સાવક જોવાજ હતો, તેના કરતાં હું કોઈથી રીતે ચડતો હતો નહીં, પણ તમારી સારે માંગેની કેળવણીથીજ હું હમણાં જોવા હજો થયો છું. મારાં માયા, મારાં માય, તમારા હબ્બર ઉપકાર તે મારે હું માનું છું.

આ કાગળ પછી થોડેજ દહાડે બહાંગીર તરફથી દીનજીને બીજું કાગળ મળ્યું.

મારાં વાહાણાં માયણ, ગઈ વખતનાં કાગળમાં જે તમારી પર દુઃખજરી અને ખેદકારક બીના લખી હતી. આ વખત એક દહાંગીરભરી પણ ઘણી સતોષકારક વાત લખતાં મને યુવાલી ઉપજે છે. આપણાં વહાલાં એકબીજામાંનું એક હવે સુખી થશે એવી મને હવે આશા રહે છે. હું વધારે કહી શકતો નથી, કારણકે જે જવાન માયુસ મને ગયો છે તેની તનદરોસ્તી એટલી તો ખરાબ મધ મધ છે કે તે તેની માતાને બધી શકે તે મારે મને બીક છે, પણ હવે મારે તમને જોવાસાથી લખું જોઈએ.

એક દહાડો મારા ઓરડામાં અડધું બારણું ઉઘાડું રાખી હું લખવા બેઠો હતો તેટલાં કાંઈને લાંબે જે ઉગો રહેશે જોશે અને તરતજ જે તેને એકાદબી કાઢ્યો, તે અદી પડેલ હતો. સાચક શરારને રસ્તામાં જોઈ હું નેટશે અજાણ થયો હતો તે કરતાંથી વધારે હું અદીને જોઈને થયો. સાચકમાં જે કાંઈ પણ ફેરફાર જોયો હતો નહીં, પણ અદી તો એટલો બધો ફેરવાઈ ગયો કે લાગતો હતો કે, તેનો ચેદરો જોઈ પડેલો તો મને તેની જોઈને જીવતી થઈ મારી સાંમે આવી ઉભી હોય તેવું લાગ્યું. હું તેને જોઈને એટલો તો અજાણ થઈ ગયો હતો કે કાંઈ જોઈ શક્યો નહીં અને હું કાંઈ જોઈું તે આગમ્ય ઉઠકેરાઈ આવેલા દેખાવ સાથે મારી તરફ આવી મારો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તે જોડ્યો, “બહાંગીર, મારેથી દુર ના થઈ જ, હું તદનજ દુનિયાથી રદ પાતલ થયો નથી, મને કહે કે મારી માએ છે કે?”

“હા, તેથી છેલ્લે છે.” હું બોલ્યો, અને તરતજ તેણે નીરસાભયાં જોલો સાથે જોડાનો ઉપકાર માન્યો અને સ્વાર પછી, જેમસુધ થઈ જમીના પર પડ્યો. તરતજ જે કાઢરતે તેડાવી મંગાવ્યો, જેણે તેને હોશીમાર કર્યો. તે હમણાં એટલો તો નજીબ પડત ગયો છે કે તેનાં સાળા થવાની આશા રાખનારી હું હીમત કરી શકતો નથી, અને તેપણુ માએજ, મને લાગે છે કે તે જીવશે તો અગાઉ કરતાં વધારે સારો માયુસ થશે, અને પોતાની માએને સુખ આપશે. જે તેને મોટો નખત શાંત પડી રહેવાને ઘણો સમજાવ્યો, પણ તે સુખ રહ્યો નહીં અને પોતાની તથા પોતાનાં કુટુંબને લ-

ગતી તરફવાર વાતો મારી આગળ કરવા બેઠો. ખરું પુછાવે તો અદીએ આટલાં વરસમાં કાંઈ ખરાબ ચાલ ચલાવી હોય તેનું લાગતું નથી. તે પોતાના મને એવા પણ જોજ શોખના વખતમાં પોતાની માયને બુઝી ગયો ન હતો, અને તેથીજ તે વડું ખરાબીમાં પડતો આટલો હતો. તે કહે છે કે, તેની મા અને જોઈને મેહરી તેને છેલ્લાં થોડાં વરસ થયાં આવીપણું યાદ આવ્યા કરતાં હતાં, કે અને તેણે પોતાના વખતો સાચીએ છોડી પોતાની માતા આગળ પાછો જઈ તેવણને મુખી કરવાનો ઠેકાવ કર્યો. તેણે સાંભળ્યું કે તેનાં મા જોઈને કલકતે ગયાં હતાં, અને તેએને મરવા તે લાંબો ગયો. કલકતે આવતાં માર્ગમાં તેને કોઈ પારસી મર્યો, જેણે તેની સાથે કેટલીક વાતો કરી અને પછી કલકતામાં પણ તેની પુડેનો પુકે રહ્યો. સ્વાર પછી એએક દહાડા તેને તે પારસી જણાયો નહીં અને અદી પણ તેની છુટકો પાંચવા મારે મનમાં પુકી થયો. એક દહાડો તે કલકતામાં પોતાની મા ક્યાં રહેતી હતી તેની શોધ કરતો હતો, તેટલાંમાં તેને પોલીસે પકડ્યો, અને પોલી નોટ બનાવવા મારે તેને બંદીખાનામાં નાખ્યો. તેણે આ વાંક ક્યાં નથી એવું ધણું જોઈ કહ્યું, પણ તેનો કાંઈ સાધી લાંબી હોવાથી કાંઈએ માન્યું નહીં. એક નોટની ઉપર તો તેનાં માનની કસી પણ હતી, અને વેસો અંબણો પારસી જેનું નામ તેને પાછળથી ખખર-પર્યટ કે દીપીલી હતું. તેણે નેની સાંમે જુવાની આપી, અદી આ સમજાવતો અજે કાંઈ પણ રીતે સમજ શક્યો નહીં. પણ વાહાણાં માયણ, આ કેમ બન્યું તે આપણને તો બરાબર સમજ. પડે છે. મરી જીવારો મુનાબાઈની બીઠકો ખરી પડી છે. તેપણુ અદી નીંદાય છે, અને ખરેખરો જુઓ તો દીપીલી હતું, એમ હું બહેરવામાં પુરવાર કરવાને મારેથી બનતું ક્યાં બાર રહીશ નહીં. જ્યારે અદી આગળ મેં દીપીલીનાં કાવત્રાંઓ મારે જોલાસો કર્યો સારે તે ઘણો ઉઠકેરાઈ આવ્યો. તેના બાપને મારે તેને કેટલું ખમતું પડ્યું હતું તે તે જોઈ શક્યો, પણ તેની સાંમે એક તુકારો પણ કાઢ્યો નહીં. તેના બાપનાં તથા મેહરીનાં અરજીની તથા તેની માએનો દુઃખની ખખર કેટલે તેની પર ઘણી અસર ચલવી જણાઈ અને તેની તંદરોસ્તી મારે મને બીક લાગવા માંડી. તેણે એના તો જોડામાં પોતાને કપડો આપ્યો કે તેનું હું અદી બયાન કરી શકતો નથી. તેને આવી હાલતમાં જોઈ મને ઘણું દુઃખ ઉપજે છે, કારણકે તેના બાપે તેની માયને તેને સારે મારે માલવાની કેળવણી આપવા દીધી હતે તો આજે તે કેવો જુદો માયુસ હતો. અદી અદી સુખી નથી, તે પોતાની માએને જોવા તકની રહ્યો છે અને તેણેને જોવા વખત તેની તંદરોસ્તી પાછી આવવાની નથી.

અધીખાનામાં તે છ માસ રહ્યો અને તેટલાં તેણે જોઈ કે તેના જુવાનીના સાથીઓમાંનો એક પણ તેની તરફેણમાં જુવાની આપવાને તૈયાર ન હતો. પણ કાંઈ સંજોગથી

તે જે દહાડે મને મથ્યો તેજ દહાડે બધીખાતામાંથી નહા-
રી આવવાને સકતીવાળ થયો હતો. ને યુગ્મજ તરફ એક-
દમ આવવા નીકળતો હતો, પણ રસ્તામાં બહાંગીરને બેઠો
તે તેની પુરે ધરમાં આવ્યો.

“અને હવે મેં તુને લેયો છે, અને મેં શું સાંભળ્યું
છું,” પેલી દુઃખભરી વાત ખસાસ થયા પછી તે બોલ્યો.

“કુ તારી માએ છવે છે, કે હજી તેણી તારે માટે સાર
માં છે, અને તુને લેવાને દિનભર છે” મેં જવાબ દીધો.
“હું તેવજીને તારી આગળ બોલાવી મંગાઉં, હું બજીયું
કે તેવજી ખીન” તેડાંની વાત બેઠો નહીં.”

“નહી, જ્યાં સુધી મારામાં ઝંઘી દરો ત્યાં સુધી તો
હજી તેવજીને પહેલો મળવા બધી. બે, બે હું છવી રા-
ત્રીજા નહી, બે મારામાં હીમના માથાપાનું ભરે દરો નહી,
તો પછી તેવજીને બોલાવી મંગાવવાની આપણે વાત કરીશું
અને જ્યાં સુધી આ કાજો ડાખ મારી આપર પડેલી ગય
નહી, ત્યાં સુધી મારી માએને કાંઈ બજીવના ના.

તેની સાથે ઉપલી વાત કરી હું તરત બહાર ગયો અને
દીનીની વીળે પોલીસને ખબર આપી છે અને મોટી બાળી-
નગીરી આપી અહીંને છુટો કરાવ્યો છે.

આ દહાડા રહી બહાંગીરે પોતાના બાપ પર તાર ક-
પો કે “દીનીની પકડાશે છે, બર કેટલાં તેલું કાવતું પુરવાર
શ્યું. છે, અહીં મને સાથ લાંકમાંથી મોકલો ક્યાં છે
અને દિવનથીને ૧૪ વરસના સખ કેદખાતાની સખ યધ
છે, સુનાખાઈ પટેલને કહેને.”

બહાંગીરનાં કાગલો તથા તારથી મરચાં દાસમાં શાવ-
ક માટે તેઓ દમગીર થયાં તથા અહીં માટે પહોંં યુક્તી
થયાં. શાવકનાં મરજી માટે તેઓએ તેના બાપ અને બેદન
પર કહેવાડ્યું. તે મરજા આગમ્ય શું બોલ્યો હતો તે
મનચેરેસાહે તેના બાપ પર કાપ્યું નહીં અને જમરેદછને પણ
પોતાના ઊકરાની માસ માટે જરાબર ખબર હોવાથી કાંઈ
પુછાવ્યું નહી. ત્રણ મહીના વેર જમરેદછ આગાઉ કરતાં
પણ વધારે એકાંતવાસમાં અને લોકોથી દુરના દુર રહવા,
પણ ભાર પછી તેવજી પોતાના હોસ્તોને મટવાલાગ્યા; તે-
વજીને મીઠાકાદ ખવાસ હવે જતો રહેશે લાગતો હતો,
અને મનચેરેસા પછી વખત પોતાની બાપકીને કહેતા હતા
કે, જમરેદછ પગાલને વરસે પગીસ વરસના જેવા હતા
તેવા વધારે લાગતા હતા. જમરેદછ હવે ધણે ખરા વ-
ખત ભલે આમાં સાથે રહેતા અને તેઓની સંગતમાં
તેવજીને પણ શુખ ઉપજતું. પોતાના બાપમાં અચલ્ય મર-
જીથી આગળે ધણું દુઃખ ઉપજતું, પણ તેણીના વરના
ખારથી આરતે આરતે તેણી તે જુલો મળ.

“મદામીરના લખા પ્રગણેની સપડી ખબર એક દહાડો
શું મંગાવ્યોને ધર-હર હવે તેવજીને નરમાલ બેરસા સાહે
કહી, અને તે વેગાની માતાની પુણાલીનું જવાબ અહીં કેમ
કરી શકાય? નહી, તેણે તીમર કરવાનો દગો હમારો વાં-
સવારનેજ મોખો ધરો.

ઉપર જણાવેલા તાર પછી ત્રણ દહાડે બહાંગીરે ફરી-
થી તાર કપો કે, અહીં ધણે સામે થતો જતો હતો અને
મે ત્રણ દહાડામાં પંચમની આવવા કમકેતેથી નીકરી પક-
વાનો હતો.

સાંજનું ઝકકણ પથવા આવ્યું છે, અને સુનાખાઈ વાડી
આગળ બેસી બાગમાંનો દેખાવ જોય છે. મહીતો સપટેમ-
બર છે, અને તરતનોજ વરસાદ પડેલો હોવાથી સપડે લીધું
લીધું લાગે છે. મોરડાની અંદર આસપાસ યુવના સખા-
બધી દાયેલો ફુલ ગોઠવેલાં છે, અને જેથી તે નાનો
મોરડો રબામણે લાગે છે, યુવ અવારનવાર સુનાખાઈ
આગળ આવી તેવજીનાં કામે કરતી અને તેવજી સાથે તર-
દવાર દીવાસા બરી વાતો કરતી. તેણી જહીની હતી કે,
હોખી છવેનો હતો તો મેદરની માએને રીકવવાને કાંઈપણ
કરવામાં બધી રાખતે નહી અને તે વીઆરથી તેણી સુના-
ખાઈ તરફ વધુ દેત કેખાતી હતી. અવારનવાર તેણી
તેવજી આગળ હોમી અને મેદરની વાત કરતી અને આપ-
ણે જે દહાડાને માટે વાત ક્યે છીએ, તે દહાડે પણ તેણી
સુનાખાઈ આગળ બેસી તેનીજ વાત કરતી હતી. સુનાખાઈ-
નો દેખાવ સાંત અને સંતોષી લાગતો હતો; યુવનો વીયા-
રવંત પણ સુધી દેખાવ હતો. તેણી અનીચ્છ યુગમુરત
હતી, પણ તેણીની યુગમુરતી જીવાનીની મચકની યુગમુર-
તી જેથી હતી નહી. કાંઈ પરાયો માથુસ તેણીના મેદરા
તરફ જોઈ કહવા વગર રહે નહી કે, તેણીએ ધણી દમગી-
રીએ સોસી દરો.

“મારી મેદર આવીજ સાંજે મને છોડી માસી મળ હતી.”
સુનાખાઈ બોલ્યા. “તે વેળા હું નહી ધારતી હતી કે આવી
સાંત લાગણીથી તે દહાડાને હું ધાર કરી શકશું; પણ અરે
જોહા, મારા દીકરા, મારા અહીંને પાછો બસી તે” અને કેદ-
ગી બધી સુધી બનાવી છે.”

“આપણે જોહા ખ્યાર, માયા અને મેદરનીની જ-
યો છે, અને આપણને સુધી કરવા સીયાય તે બીને વીયા-
ર કરતો નથી.” શુક આતુરતાથી બોલી.

શુક હજી તો પોતાનું બોલવાનું પુરું કરે છે તેટલાં એક
હિંચાં કહેતા જવાન અંદર દાખલ થયો. તે માતાએ તે
તરફ જોયું અને બીજી પળે માએ દીકરાં પળે વરસે પાછાં
અકેકને બેડી પડ્યાં.

“માયજી, તમે મને માફ કરી શકશો, મને તમારી સાથ
રહેવા દેશો? અરે, મને તમારી આગળથી કાઢી સુકતાં ના-
હું તમને છોડી જઈ શકવાનો નથી.”

“તુને કાઢી મેકું” મારા દીકરા, મારા દીકરા-અરે કહી,
કહી નહી.” તેવજી તેને ઉપડા ચાપરી કોડીએ ક્યાં કીધી,
ફરીથી અને ફરીથી તેના મેદરા તરફ તીક્યા કીધું, અને
ત્યાં તેવજી વાંચી થયાં, કે તેવજીનો દીકરા હવે કહી, કહી
તેવજીને છોડી જશે નહીં.

તે એક પળમાં વરસોનું દુઃખ સુધારી ગયું. માતાને
એટલુંજ યાગ્ય કે તેવજી પોતાના સુધરી મયમાં છોકરાને

છાતીએ ધર્યા છે; અને તેને, તેને લાગ્યું કે તેની માતાએ તેને માફ કર્યા છે.

સેવક.

હવે અમેને વધુ કહેવાનું બાકી રહ્યું નથી. અમારી મતલબ અમારાં વાંચનારાંઓને દેખાડવાની હતી કે, બચ-પણની સંભાળ પણ તે સાથે ખારબૂરી કેળવણીથી પછ-વાડે કેવાં પરીણામો આપે છે. મરચંદ કુટુંબની તવારીખથી તેઓ તે બેઠક શક્યાં હશે. બ્યારે હીસ્સાં સાવકના છેલ્લે ને હાથ થયા તે પરથી તમોને પેઢિયાં કરતાં ઉત્તરી કેળવણીનાં પરીણામ પણ માત્રમ પડ્યાં હશે.

પણ આ વાત પણ કમી આગમ્ય ફરીથી એક વખત મરચંદ હાથની મુલાકાત લઈએ.

છેલ્લાં પ્રકરણમાં દરશાની ગએલા બનાવોને આઠ વરસ થયાં છે, અને મરચંદ કુટુંબ તેઓના અસહનના સાથે મલકાના ઝોરમાં બેસું થયું છે. લાં ધણું લેકા બેઠાં હતી, પણ તેમાં કુટુંબનાં સીવાય પરાયાં ધણું થોડાં હતાં. મનચેરશા, દીનબાઈ, મુનાબાઈ, જમશેદજી, બંધુ અને દીનશાહ ડાક્ટર અને મેહરજીબાઈમાં વખતે કાંઈ ધણે ફરકાર કર્યા નથી. ને ફરકાર બેવામાં આવે છે તે ફક્ત લાં બેઠાં જુવાન્યાંઓમાં જ છે, કે જેઓ વીશ વરસ આગમ્ય આ ઝોરમાં નાનાં બાળક તરીકે રમતાં હતાં.

ઝોરશાની એક બાજુએ ઝોનરેબજી નહાંંગીર મરચંદ સી. આઈ. ઇ. જમશેદજી સાથે યુવાજ વાતો કરે છે. નહાંંગીર ગવરનરની કાલમસીમોને મેમબર થયો છે, અને જમારેથી તે અને જમશેદજી મસતા, ભારે ધણું ખરે રાજકારીજ વાતો કરતા. પણ આને તેઓએ તે વાતને રખસદ આપેલી જણાતી હતી. તેઓ બંધુને વડો સાત વરસને છોકરો ખોરશેદ ને પોતાની કુધી ખોરશેદના વડા છોકરા માફક સાથવાની કોશિષ કરતો હતો તેને તપાસતા, અને તેમાંથી રચુજ બેસવાતા હતા. પીરજીના બુચાએ હોમી અને યુસતાદ નાના ખોરશેદને વધારે ઝોરે ડીર ડવાતા હતા, અને કહેતા કે તે કદી સોરાજ માફક આવી શકતો નથી. ખોરશેદની બુચીએ મેહરી અને એમી પીરજીની નાની બુચી ખોરશેદ ને લગાર સરમાઈ હતી, તેમજ આંકડે હાથે પકડી ઝોરમાં ફેરવતાં હતાં, પણ તેણી જરા જરામાં પોતાની માતા આગળ દોડી જતી હતી; જ્યારે તેણીની નાની મેહન વળી તેણીથી ઉલટું. લાં મસતી તોફાન કરી રહી હતી, અને પીરજી અવાર નવાર તેણીને નરમ આવનાર ધમકાવી, સરખી રહેવાને સમજાવતી હતી. પણ દીનબાઈ મનચેરશાને તેણીનું મસતી તોફાન નોંધે હસતું આવતું હતું. ખોરશેદ આગાહના નેનીજ તમામ ગાદી અને ખુશ્ચરત દેખાઈ. એક પડે પોતાના વડા છોકરાની સાથે મગર હેડે નીહાળતી હતી, તો બીજી પડે નહાંંગીર અથવા જાજ સાથે વાત કરતી. સાત વરસમાં

બંધમાં કાંઈ પણ ફરક પડ્યો હતો નહી. તે હાલ અગાડ કરતાં પણ આવી વધારે ખુશ્ચરત લાગતો હતો. જે કાંઈ એક વખત આવાંક તેના બેહરાપર બેચ તે ફરીથી પાછો ફરીને બેચા વગર રહે નહી એવો અસરકારક તેનો દેખાવ હતો. અને તેની પાંચ વરસની નાની દીકરી યુજ ને પોતાની કુધીની આસપાસ હાથ વીટાળી બેસી હતી, તેમાં પોતાના બાપની સમીપ ખુશ્ચરતી ઉતરી હોય તેવું જણાતું હતું. યુજ આપ નેવી હોવાથી માએ વધારે વાહાણી લાગતી હતી, બ્યારે સોરાજ માએ નેચો હોવાથી બાપને વાહાણે લાગતો હતો. મનચેરશાના ખોસા પર બંધુગીર તેહમીનાંને એકબુરે અને તેથી સીને માનીતા બુચો મેહરી હતા, બ્યારે તેવણની આસપાસ બીજાં જે ચાર દીકરીનાં દીકરાંઓ રમતાં હતાં, અને ખરેખર તેવણ આમળો દેખાવ એક તીતારાની પીછીને લાંચકોનો હતો. પીરજી રસતમને છોકરો હોમી પોતાની મસતાન મેહનને તે બાજુ લઈ જવા માંગતો હતો. પણ તે નાનાં પોતાના બાઈના દોડકા પ્રમાણે નહીં સાલવા ગમતું હોવાથી આ-લીમમી પેલીગમ દોડતી હતી. એક પગ તેણી દીનબાઈના ખોસા પર બેસતી તો બીજી પગ કેપસરને દમચો જઈ પછવાડેથી તાણી આવતી.

“મારી પીરજી, એટલી ચીંતાતુર ના દેખા.” દીનબાઈએ ખારથી કહ્યું. “તારી આ મસતાન દીકરીને ક્યારે વાની તુંને કાંઈ પણ મેહનત પડવાની નથી. એવું બંધુનું દીલ પણ તારા જેવું જ છે, અને તેથી તેણીને ઉધારવતું તુંને મીડું લાગશે.”

પીરજી દરતુર અથવા તો મોઢોએ, અમાજના નેહ લાજ ખારથી પોતાની માય તરફ નેણું, અને તેવણના હાથ પોતાના હાથમાં દાખ્યા.

“મારાં અલંક વાહકમાં માયજી, હજી તમે મારા અ-દરખાનેના વીચારો વાંચી શકો છો. બચપણથી તે દમણી બુચી મારા મેહરો એક ચોપડી માફક તમે વાંચી શકો છો.”

“અને મારી દીકરી, તે પાંઠ તું પણ શીખી નથી ?” તારી નરમચેરશાની સરમાઈ ખોરશેદ તારી પર વધારે આ-ધાર નથી રાખતી ?” હોમી પોતાની માનીતી ચોપડી, અને યુસતાદ પોતાની ખુશાલી સાથે તારી દીલસોજ શો-ધવા નથી આવતાં. માનીને પણ તારો હસતો દેખાવ બેચા વગર તેણીનું મસતી તોફાન ભાવતું નથી, અને નાની બુચી શીરન પણ તારો દીલસોજબંધ દેખાવ બેચા તરફી રહે છે.”

“અરે, મારા વાહાણાંઓને મારે હું શું નહીં કર.”

પીરજીએ ઉત્કટબંધ સાહે કહ્યું. “મારાં વાહાણાં માયજી, લગ ની સંગાથે અને નથી ખુશાલી લાવે છે. પણ એમ કમણું કહેશે, કે માએ દીકરી વચ્ચેનો તે પેહરો ખાર તોડે છે ? હવે, અને હવેજ મને લાગે છે કે તમે મને કેટલાં બધાં વાહતાં હતાં.”

“ખોદા કરે ને પીરજી, તારાં છોકરાંથી મારાં નેવાંજ નીવડે; હું તુંને દીકરી એ કરતાં વધુ સારું સુખ છકી

ચકતી નથી.” દીનગાંધ બોલ્યાં અને તેણીના હાથ પકડી જે બાજુ સુનાગાંધી બંધાયેલાં હતાં ત્યાં ગયાં. તેઓની બાજુએ ખાનાં પર જેથી નાનાં ઊંચાંઓ માટે બંધાયેલી સત્તર વરસની બુલ્બુલર બાંજુણ પરીચેદર ખાનો વળાડતી હતી. બ્યારે બીજી ચુમરખ એકાંત જેથી બધી પડેલ સાથ વાત કરતી હતી, અને આસપાસ બેઠેલાં આસા રાખતાં હતાં કે કાંઈ દહાડો તેણી સુનાગાંધી વડુ થશે, અને સેરા રાખ માતા તે બોલે જોડશી આ બે જણની મસકેરી કરતા હતા.

અને આમાં જાન મેજરનાં આ સાત વરસે શું ફેરફાર કર્યો હતો? તેણી પોતાનાં ઊંચાં ઊંચાંઓને લઈ એણીમમ પેલીમમ ફરતી અને અસરની માફક જોડશી જેની લાગતી હતી. આમાંનાં મોડાંપર જેવો મુખનો ઊંચ પ્રગટ દોસ્તો હતો તેવો કાંઈના પછુ મેહરાંપર દોસ્તો નહીં હશે. જો શુદ્ધ તથા દીનગાંધ તેણીને અધાર નવાર નરમ શીખામણો આપ્યા નહીં કરતે, તો તેણી પોતાના વરના હૃદયી જ્યાંયા બ્યારથી છકી જતે.

“તમારી આંખો તમારા ચુસતાં પર એટલું હેત રાખે છે, કે મને અન્ય કાંઈ છે કે તાને સોરાખ તેથી અંદેખો યતો નથી.”

“સોરાખને માથા બોલા પર મેસપા કરતાં બીજું વધારે સારી સ્ત્રીન કરવાની છે.” સોરાખ તરફ જોઈ મરજન ન જામ બોલ્યો. નાનો સોરાખ બોરોહની જુઓ એણીની પાંખરી પકડી એક બાજુથી બીજી બાજુએ ફરતો હતો. “બોરોહ, તું તારી દીકરીને હમણાંથી જોવાં ઊંચાંઓ સાથ નાજ નખરાં કરતાં શીખવે છે કે?”

“જાન, ખરે માનજે કે સાત વરસની ઉમરનાં નખરાં નાજ સત્તર વરસની ઉમરે કીધાં કરતાં ધીણું સારું. તે વખતે જો તેણી કરે તો મને જરા મેચેન થયું પડે; હમણાં જો આ બે જણને મારેથી વખાણની નજરેથી જોવા વગર રહેવાનું નથી. આંત્રે મને એમી કહેતી હતી કે સોરાખ મોટા બાવાના ઘરમાં શરમાવા કરે છે તે મને મનવું નથી, જેથી હું એને દોઝાથી ધમકાવું. એની શરમ કરાવી નાખીશ.”

સારે તો તેણી ઘણી સરસ રીતે કહેલ પાંખી છે, કારણકે પેલા નાના હુમલામાં શરમ જેની સ્ત્રીન હવે કાંઈ જોવામાં આવતી નથી. મને અપકરે હોમી અને મેહર પેલી બાજુ એખાં બેસી વાત કરે છે તે સાંભળવા ગમે છે.”

જાન, વીસ વરસ આગમય આપણે અંત્રે જોરમાં જ વાત કરતાં હતાં તે વાદ કર, અને કદાચ તેથી તૂટે સતોપ મત્રો: બોરોહ દોસ્તો કહ્યું. પછુ તે પેલાનાં તેણીનાં હસવામાં મેહર દખીરીતો અંત્ર હતા. હોમી મેહરનાં નાખથી તેણીને તેણીને બાદ અને તેની મેહર વાદ આવી ગયાં, અને તેણી ગમનાં હમણાં લાગી, કે આ બે જણની હાલત પછુ તેઓના જેની નહીં થાય.

“વીસ વરસને, બોરોહ, પસાર થતાં કહેવો મોટો વખત લાગે છે. તે વખતે હું સુસ્તાં જેવો મસ્તાન હતો, અને તેથી હાલની તેની મસતી હું વધારે સમજ શકું છું. પછુ આજે મેરવાનજ ઝાકટરનાં મેહરગાંધ કેમ નહીં ગમે!”

“તેવજુ તો શીશન અને માનક સાથ ઉતર દિન્દુરયાન તરફ ફરવા ગયાં છે. માનકે એવજુને ઘણી બોલસ કરી અને એવજુથી ના પડાયું નહીં. મારાં સસરા સાસુ પછુ રતન આછામથને લઈ લાં બવાનો છે. ગમે વરસ હમે પછુ શીશન માનક સાથ ગયાં હતાં. માનક તો પોતાના વર પરથી હરખાઈ જાય છે અને તેને અને પોતાને વિરે એક વાત લખવા મંગે છે.”

“તું એમ કે શીશન કાંઈ સાથ પેદરે ખારમાં પડ્યો હતો, પછુ તેણીના ના કહેવાથી નીરાશ થઈ માનક સાથ દોલાસ ખાતર પરજીવો હતો.

“આ તો ઘણી સાધારણ વાત કહી. જાન” જાંદગીરની તેહમીનાં બોલી “શીશનનું લારે મેહરું દીન કાણુપર હતું?”

“તમે નહીં જાણતા કે? વળી તમારી એક મોક્કસ સહી પર, કે જેવજુને હું હમેશ સીરડું છું” કે, લગનના દેવતાનાં તીરને તેવજુ કહી તાને યવાનાં નથી.”

“તેણી કદાચ તે જાતના ખાચથી જોર નહીં થાય. પછુ બીજી કોઈપણ જાતના ખાચની સાંગે તેણી યઈ ચકતી નથી.” બોરોહે શુદ્ધ તરફ આંગળી કરી તેહમીનાને કહ્યું. શુદ્ધની આસપાસ બે ત્રણ ઊંચાંઓ હતાં, અને તેણીના વીચાર-વંત મેહરા સતોપી અને ખુસાસ લાગતો હતો.

“અને તેણીને વાહવા પછી તે બીજી કાંઈને કેમ ચાહી શકે?” તેહમીનાએ અન્ય યદને કહ્યું.

“તદન કાદાણી મીસા વગરનું. કેમ તેહમીનાં,” જાન હસીને બોલ્યો. “પછુ તે ગરીબ બીચારો શું કરે. શુદ્ધે પોતાની દોસ્તી સીવાય તેને કાંઈ પછુ નહીં આપવાનો પોતાનો મક્કમ વીચાર જાણ્યો, સારે તે શું કરે.”

“અને તે દોસ્તીની તે જરાપર કદર જુને છે.” બોરોહ બોલી. “તેહમીના, જુઓ કપુડ કરશે કે તેને પરજુવામાં કાંઈપણ વાપરયું હતું, કારણકે મારી નજર માનક શુદ્ધના જેવીજ છે, અને તેણે તેણીને પસંદ કરી તેમાં હું અન્ય ધર્મ નથી. જાન, તુંને ખબર છે કે, શીશનની મેહન સીરન પછુ મોક્ક વખતમાં પરજુવાની છે.”

“હા, મેં સાંભળ્યું છે ખરે.”

આટલા વખતમાં જાંદગીર, મનમેરસા અને જાન-શેદજ આજ્યા અને તેઓ બીજી વાતમાં પડ્યાં.

“નહીં સુસ્તાં દીકરા, તારી મેહનને ના સીરડવ.” પો-રોજાને સુસ્તાં પોતાની મેહન મનીને શુદ્ધ આગળથી ધસડતો હતો તેને. શુદ્ધે નરમસથી કહ્યું.

“પછુ માસીજ, એ શુદ્ધને મારશેની?” તે ઊંચાં મોટી બોલ્યો. “વળી તમારી પાસ ઉંચું રહેવાનાં એને બીસકુમ હક નથી.”

“પણ એ ઉઠી બેઠી રહે તો કાંઈ નહીં.” નાની શુભ બોલી. “અમે જેડ જણ ઉભાં રહેને તેટલી અંદી જ્યાં છે.”

“સુસતાદ, નીકડ અંદીથી, યુગાં કહે છે કે હું અંદી ઉભી રહું તો કાંઈ નહીં અને હું ઉભી રહેવાનીજ,” તેણી દરમિયાને પોતાના બાદને ધક્કો મારી બોલી.

“શુભ માસીએ મને ચકરડી ખવાડવાનું વચન આપ્યું હતું, અને તેથી તેવણ મને આપીને ચકરડી ખવાડશે નહીં હાં વેર હું જવાનો નથી.” યુસતાદ બોલ્યો.

“ખોરશેદનાં માસી, મનેથી ખવાડો, મનેથી ખવાડો,” શુભે સોરાખ બોલ્યો, “મને ચકરડી ખવાડવાનું કુછએ ત્રણ મહીના આગમય વચન આપ્યું હતું.”

“અને ખતી તે મારું વચન હું કેટલી વખત બર લાંબી છું? યુસતાદ કરતાં તો તારી સાથે પછી વખત વધારે.” અને આટલું બોલી તેણીએ પેદસે યુસતાદને અને પછી સોરાખને ચકરડી ખવાડી.

“શુભ, જો તું જલનાં અને પીરાજનાં ઊકરાંઓ મારફત મારાં ઊકરાંઓની માનીતી થવાની કોશિષ નહીં કરી તો હું તુને કદી પણ મારફત કરવાની નથી.” કેખશર બોલ્યા.

“અને શું હું તેમ નથી કરતી” તેણીએ દરમિયાને કહ્યું, “પીરાજ તમા માતા જલનાં ઊકરાંઓને હું વધારે મલતી હોવાથી તેઓ મારી સાથે વધારે બેસાય છે, જેમ તમારાં ઊકરાંઓ નથી કરતાં.”

“શુભ, હું તારાં માંતું છું,” કેખશર ઉમટી બોલ્યા. “પણ જ્યારે તારી આસપાસનાં ઊકરાંઓ તુને આટલી બધી સાથે છે ભારે કષ્ટત મને એકજ બળાપો થાય છે.”

“અને તે શું વાર છે?”

“કે આ ઊકરાંઓમાંનું એકુ પણ તારાં હતે. દર વરસ મારી વધારે અને વધારે ખાતી થાય છે કે તે નહીં પરણવાને દેઢાવજ કરો છે. મારી બાનું દોસ્તમાં કોઈજ તારા જેવું પરણવાને લાયક હશે. તારા કરતાં કોઈજ વધારે સારી માતા થઈ શકશે; અને તોપણ કોઈ લાયક માણસને સુખી કરવા તું ના પાડે છે.”

“મારા વાહાલા કેખસર, મારે માટે તમે દલગીર ના થાઓ.” શુભે શાંત અવાજે પણ લાગણી સાથે કહ્યું. “તમારાં ઉઘાં મત મારે હું મગર છેજ. તોપણ હું કુમારી રહેવાની હજી તે મારે તમે દલગીર ના થાઓ. ખરે માનજે કે તેમ રહેવામાં મને કાંઈપણ દુઃખ ઉપજવાનું નથી. કુમારી સ્ત્રીઓ કોઈ વખત પોતાની આસપાસનાં યોગ્ય વધારે બનું કરી શકે છે. અને જ્યારે તેમજ છે ભારે તો આપણે સુખી નહીં થઈએ તેમાં આપણેજ વાંક ગણાય. વળી તમે ધારતા હશે કે, એકલી રહી હું એકલ-પેદી ચીરડાઉ થઈ જઈશ, પણ નહીં, તેમ થવું તો ખુદરતી ખવાસપર આધાર રાખે છે.

“શુભ, તું બુલ કરે છે, હું તુને તેમ કહેવા માંગતોજ નથી. પણ શુભ, નવી સમાજઓથી તારાં સુખમાં વધારો થાય તેવીજ મતલબથી હું કહું છું.”

“તમે કહેા છે તે ખરું છે, પણ મારી આસપાસનાં સમાજો પુરતાં છે, અને તેઓમાંથી પણ હું મોખમાં ચુટી શકશ.”

“મારી અમીરી ખવાસની શુભ, તું કેટલી જશે તો મોખમાં વેરશેખી અને ચુરશેખી. તું ખરી છે. તારા જેવા સ્વભાવની ઊકરી નહીંથી પરણે તો કેટલી દુઃખાઇ જશે. મારી દીકરીએ જ્યારે મોટી થઈ પરણવાને ઘણી અગતની ચીજ ધારશે, ભારે હું તેણીએને તારીજ આગમ્ય મોકલીશ. કદાચ શુભ, તું તારી હમણાની હાલતમાં વધારે સુખી હશે. હું ધન્યું તેવો વર તુને કદાચ નહીં મળે, અને મરીબ ખીચારાં સુનાયાઈની મારફત તુને દુઃખી થયેલી હું જોવા માંગતો નથી.”

“હું તો એમ ધારું છું કે સુનાયાઈનાં હમણાંનું સુખમાં તેવણનું આગમ્ય દુઃખ ભુલાઈ ગયું છે.” શુભે વીચારવત દેખાવે કહ્યું. “અમે એવાં સુખી માણસોને પણ દુઃખ ખમવું પડે છે. અને જો એક માતા સંભાળથી પોતાનાં ઊકરાંને કેળવણી આપે છે, તો તેના તેણીને બદલા અથવા વધારે રહેતો નથી.”

“શુભ તું ખરી છે.” દીનખાઈ જેવણ પછવાડે ઉભાં રહી સમજી વાત સંભળતાં હતાં, તેવણ બોલ્યા. “એક માતાના પ્યાર સાથે ઘણીક ચીંતાઓ અને ક્રોધોની ભેડાપણી હોય છે, પણ તેથી તેણીની દરમિયાને વધારે મીઠી થઈ પડે છે. તમે શું ધારો છો કે, મારાં ઊકરાંઓને મેહનત લેતાં મેં કુધારી નહીં હતે તો આજે તેઓ આવાં સુખી હોતો? અરે, મારાં ઊકરાંઓ, તમારાં ઊકરાંઓને ઉધારવાની દરમિયાને પગલ પડતાં ના. તેની ઉપરજ તેઓનાં તેમજ તમારાં સુખને આધાર રહે છે.”

“હા, માયછ, જેવી થયેલી તમે અમને કેળવણી આપી છે, તેવીજ જો અમે આપી શકીએ, તો પછી હમે સુખની આશા રાખી શકીએ ખરે;” ખોરશેદ પીરાજ જેડ પેતાનાં માતાની નજરની નજી બોલ્યા.

“અને ધારો કે કદાચ તે સુખ અમે મેળવેખી, તો તે મેળવતાં માયછ અમને કોણે શીખવ્યું છે?” જનકીએ લાગણી સાથે કહ્યું. “તમારી અને મારા બાવાની સંભાળ-ભરી કેળવણીથી આજે અમે આવાં થયાં છીએ, અને જેમ અમે તમે તરફ જોઈએ છો, મારાં માય, તેમ જો અમારાં ઊકરાંઓ અમારી તરફ જોશે તો તે વેળા, તમે, અને તમેનેજ હમે યાદ કરીશું.”

“દીકરી તું ખરું બોલ્યો છે.” મનચેરશા બોલ્યા, “તારી માતા સાથે જ્યારે હું દીકરા દીકરીનું સુખ ભોગવતો હતો, ભારે મારાં ઊકરાંઓ, ઘણી વખત હું મારાં વાહાલાં માતાજીને યાદ કરતો હતો. તમારાં ઊકરાં મોટાં થાય તે આગમ્ય કદાચ હમે તો પેલી દુનિયામાં ચાલી પણ મળે હશે. પણ તોપણ તમારી માતાને પ્યાર અને માનથી યાદ કરવાને તેઓને શીખવજો.

TWO OLD MAIDS.

સમાપ્ત.

નમુનેદાર ધણી.

ભાષીત બાપણા કરનાર એટલું બાકી એક સોજતી જે પારસાએ દેતો એ અખર હતો, તે હમેશાં કહેતો કે, તેને માટે બાપણ કરવાની કાંઈ અગત્ય ન હતી, અને તેથી તે ફક્ત આ યોગ્ય સપ્તામાંજ પોતાનું યોગ્યું પુરું કરતો. "હું બીજાં બાકીના કહેવા પ્રમાણેજ મળતો માઈ છું." એજ પ્રમાણે પણ બીજી રીતે હું મારી આર્તિકલ લખવા માંડ્યું, એટલે કે શીસિસ લીન લીનતન અને તેણીના જેવાં બીજાંઓ, જેઓ એવું કહેવા માંગતાં હોય છે, એક ધણી પોતાની ધણીમાંણીને પોતાને મને એવી રીતે ચલાવવાનો હક ધરાવે છે, અને મને એવી આંખણી રીતેથી જો એક સ્ત્રી તાપે થાય તો આ દુનિયામાં મળતી ખરી સાંતી અને ખરું સુખ મોગવે છે, તો હું તેમની વિરૂધ્ધ બંધને કહું છું કે, એમ યોગ્યમાં ઈશ્વરની નીલા સિવાય બીજું કશું નથી. એમ કહેવું કે બાકીની સમજ અને નિતી શાસ્ત્રનું જ્ઞાન સધળું મરદોમાંજ છે, અને એક સ્ત્રી તે સધળું તેનાથી શીખી શકે કે લઈ શકે, છુટાપણથી તેઓ માથે મઠી જાય છે, ઇલાદી યોગ્યથી સ્ત્રી જાતીની નિતી ઉપર જુદું તોદમત મેળવા ખરેખર છે.

નહી, આ કાંઈ નમુનેદાર ધણીની રીત મને લાગતી નથી. નમુનેદાર લગ્નમાં રાત્રી અને પ્રભાત જેવાં જોવા નથી. વળા તે એવીથી નથી કે જ્યાં એક ચઢતી નિતિ અને ઊંચી મન શક્તિવાળો ઉતરતી પંક્તીની તાર ઉપર ફુકમ ચલાવે છે. નમુનેદાર લગ્નમાં ખરું કહીએ તો, જીંદગીમાં ચાલુ રહે એવી મળ્યુત મિત્રાચારીની અગત્ય છે. એવી મિત્રાચારી જેણે કે જ્યાં બનેલાં "તેસ્ત" અને શક્તિઓ હમેશની સોજાતમાં સુખ અને ખુશાલી જણી શકે. જેઓ જુદી જુદી શક્તિઓમાં ચઢતી પડતી ધરાવતાં હોય, કે જેથી બંને એક બીજાને મદદ કરવાને અને સલાહ આપવાને શક્તિમાન થાય, કે જેવી જાતની મિત્રાચારી એક જાતીના બે જણા વચ્ચે હોય છે. પણ તે કરતાં વધુ અતલ-લગ્નપણું અને પોતાનાં બાળકો તરફના બંનેના એક સર-ખો પ્રીતિને જુસ્સો નમુનેદાર લગ્નની એવી મિત્રાચારીને બે સ્ત્રીઓ કે બે પુરોષો વચ્ચે હોતી હોસ્તી કરતાં વધુ સંપૂર્ણ અને વધુ મધર બનાવે છે. વિચારોનું પુરતું એકમતપણું, એક બીજાની ખામીઓ દરમુજબ કરવાની શક્તિ, એક બીજાના સારા ગુણોની વખાણ, અને રાજની ટેવા તથા તે-

સેતા તરફની એક બીજાની પસંદગી આખી જીંદગીમાં જોડાણને સુખી કરવા જરૂરનાં છે, અને આ મિત્રાચારી સાથે બંનેનાં દીક્ષમાં જો પ્રીતિ હોય, તો ખરેખર પરણ્યાં જોડાંઓ માટે યોગ્ય બેઠકાતનું મુકામ મુકદ્દુ મેલાયું હોય છે. પણ જ્યારે એવી મિત્રાચારીના પાયા વગર બે જણાનું જોડાંણ થાય છે, અથવા જ્યારે કાંઈક બાળકથી તેમનામાં ખત્રસ થાય છે, સારે તે લગ્નને કંગાળત ડેખતવાથી બેઠી સિવાય બીજું કશું કહેવાય નહીં. માટે એક નમુનેદાર ધણીમાં એવી ખામીઓ નહીં હોવી જોઈએ કે જે એક સ્ત્રીની એક પુરુષ તરફની મિત્રાચારીનું મોત લાવે છે. વળી લગ્નમાં કાંઈ ફક્ત દોસ્તીનાજ સંબંધ આવી આવડેલા નથી. લાં સોજસ ફરજો બજા લાવવાની છે, અને નીરાશી નહીં પણ ખુશાલી જણવાની શક્તિની લાં અગત્ય છે. આપણે જણાવી ગયાં તેમ, એક મિત્ર બીજા મિત્રથી જેવી યાદની આશા રાખે, તેવી યાદ બંને જણાંએ એક બીજાં તરફ ચલાવવી જોઈએ. સોજત, એક બીજાને આપવી જોઈતી સલાહ, અને તેણીની નાજુકાઇને અનુસરતી સંભાળ તથા બદારની દુનિયા. સાથના તેણીના સંબંધમાં ટેકો અને મદદ આપવા સીવાય, એક નમુનેદાર ધણી ધયા માટે મારા પરણેલા સાથી અને મિત્ર બીજું કશું વધારે કરતું જોઈએ ?

પહેલે તો તેણે લગ્ન વખતે કહેલા સમુજોને તદ્દન વફાદારીથી પાળવા જોઈએ. દરેક ધણીને પોતાની ધણીમાંણીને તેણીનાં આ આપની સંભાળમાંથી ભેતી વખતે પુછવામાં આવે છે કે "જ્યાં સુધી તમે બંને છો તે જોવા લાં સુધી તેણીને એકલીજેજ કમ્યુ રાખશો ?" ને પુરુષ આ વચન તોડે છે, તે એક સૌથી પવિત્ર પદ્ધતિ ફાડી નાખે છે. તેણે પોતાનાં લગ્નનું સપણું માન અને સુખ રદ કર્યું છે. કાંઈ ખી ધણીમાંણી સુખી રહી શકતી નથી, જેણી જણે છે કે તેણીને ધણી તેણીને એકજેજ આહતો નથી. તે વખતથી તેણીનાં માન દલકું પડે છે, અને તેણીની સ્ત્રીતી કંગાળત બની ચાય છે, કારણકે તેણીનું ધણીમાંણીનું નામ હવે ફાકેલું રહ્યું છે, અને તેણા અપવિત્ર માણસ તરફ ફરજ બજાવવાથી તેણી પોતે પોતાને ધીકારે છે. ગઠઠર જો-સતું આ હેરાં-ચતમયું કહેવું છે કે "પુરુષ અને સ્ત્રીની સરખામણી હવે તો પુરુષની અનિતીમાં કાંઈ દમ જેવું નથી." પણ સ્ત્રીઓની તરફથી હમે કહીએ છીએ કે, પરણેલી જીંદગીનાં સુખ માટે બંને બાજુની વતંચુક એક સરખી નિતિ-બરી હોવી જોઈએ. એક ધણીમાંણી કદાચ તે માફ કરે—કદાચ પોતાનાં અને બીજાઓનાં નામને ખાતર તેણીએ માફ કરતું જોઈએ—પણ લગ્ન તો તુડીજ જાય છે, અને પછી તે કદીથી નમુનેદાર કહેવાય નહીં.

એક જુદામી ચાપસ કહીશી નમુનેદાર ધણી ધધ શકે નહીં. હું કાંઈ એમ કહેવા માંગતી નથી કે તેનામાં મારી તકલિફ હોય તો તે પોતાનું મત મજબુતાઈથી નહીં જણાવે, પણ જ્યારે તેના વિચાર બદલાવાનાં ખરાં કારણો હોય, અથવા જ્યારે તેની બેરીના લાબની તે દરકાર ક્યા વિના,

તેણે જે કહ્યું તે યુવનને બેઠે એમ જણાવે, સારે તે ધણી જીલ્લાની કહેવાશે, કે જેમ બન્યા વિનાથી એક શખ્સ ખરાં કારણથી પોતાનો વિચાર ફેરવી શકે અને પોતાની ધણીમાંથીનાં મતને આનુસરીને ચાલે. કેટલાક જળવાન અને ઉમદા મનશક્તિવાળા પુરોગાં જેઓ બહાર પોતાનાં મતને દલીલાધારી વળગી રહેતા, તેઓથી ધરમાં જીલ્લામતનો જરાકાંખી અંશ દાખલ થવા દેતા નહોતા. હાડ પામરસ્તન અમીતજન પુરોગાંમાં મક્કમ હોવાનો શખ્સ ગણાતો હતો, તેણી એકવાર બીન્સ આલખઈને ફરવાદ કરવી પડી હતી કે, પામરસ્તન પોતાના એકવાર જાહેર કરેલા વિચારોનેથી પોતાની ધણીમાંથી સાથ વાત કરવા પડી બદલતો હતો. ખરેખર તો એ છે કે, દલીલાધારી કાંઈ જોર નથી, એક લેપેટાપણમાં કાંઈ બસાઈ નથી, અને એવો એક જીલ્લામત ફક્ત હોશી, સ્વતંત્ર, એકસપેટા સુખીજ છે. જે પહે એક માણસ ફક્ત પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવવાની આપ-અપભારી કરે છે, તેજ પહે તે મારી 'નમુનેદાર ધણી'ની દીપમાંથી નીકળી જાય છે. તે નમુનેદાર લગનાં એક તરીકે કદાચી બાંધ લઈ શકે નહીં, કારણકે જ્યારે તે પોતાની ઇચ્છાને ન તોડી શકશે એવો કાપડો બનાવે છે, સારે જો તેની જી પતાંમણી અને જીલ્લાધારી વાંકે દશે તો તેને સુખે બનાવશે, અને ને ખુશ દીશની હશે તો તેની સામે ધણી અને સુખનો છેડો આપશે.

હું 'ધાર' હું કે એક નમુનેદાર ધણી થવા માટે તેની આવક પ્રમાણેની છુટા હાથ જરૂરનો છે, પણ જ્યારે બપોરો થોડોજ નેહાયે, જ્યારે દરેક રૂપિયાની ધરના ખર્ચમાં ખારે જરૂર હોય, સારે પોતાની ધણીમાંથીને સુખ અને સમવક આપવા માટે એક ધણીએ પોતાના ખાનગી ખર્ચો કાઢવા કરવા નેહાયે. ધણી જ્યાંસુધી તેની ધણીમાંથી જેટલો હાથ ખર્ચ કરે છે એવી તેની ખાત્રી થાય નહીં, જ્યાંસુધી તેણી ઉપર વિશ્વાસ રાખવો નેહાયે, અને દરેક ખર્ચનો લીસામ માંગવો નહીં નેહાયે, પણ જો છેડાએ જોળવાની તેણીની સુસકેળીમાં મદદ કરવી નેહાયે, તેણીને ધણી ખર્ચાણુ નહીં કરવામાં તેજા કુટુંબનાં સુખને માટે પુરતો ખર્ચ કરવામાં તેની આવક પ્રમાણે મદદ કરવાથી નમુનેદાર ધણીની દીપમાં તેનું નામ સુકી શકાય છે.

સારા સ્વભાવની તો ધણીજ જરૂર છે, તેનાં સુખની કાંઈ દરકાર રાખતું નથી, યાતો તેના જોલવાને અપમાન કરવામાં આવે છે, એવા એવા ઉદાસી વિચારોનો બરેલો ધણી ખુશાલ જીવને સંતાપ આપે છે.

સારી રીતભાતની કાંઈ જોઈતી અગત્ય છે એમ નથી. "માણસ જાત પોતાને કરવામાં આવેલા ખરા લાભ કરતાં પોતાને મહેલો સમ્મતાભરી તાજમતવાળી વધુ ઉપકારી રહે છે" એમ બેકન કહેતો હતો, અને એક શખ્સ જે ડાંગા મુકતો અને પોતાની ધણીમાંથીની તકોર કરતો

હાથ કઢાડે છે, તે એક સ્ત્રીની લાગણીને ધણી ઇજ કરે છે. ધણી ધણીમાંથીના અતલગના સંબંધમાં સમ્મતા રાખવાથી જોનાં સુખને કાંઈ થોડો ટેકો મળતો નથી. નમુનેદાર ધણી એક પારખી સ્ત્રી તરફ જોની સમ્મતા વાપરે તેનીજ પોતાની ધણીમાંથી તરફની વાંપરશે.

જ્યારે આપણે એક મીન નમુનેદારજન બનાવવા માંગે સારે તો મલગતાં આપણે દરેક સારી ગેલવણી માંગે છીએ. તેજ પ્રમાણે હું તેને સોદામણીથી પારીશ, પણ તે માટે પતરાજ કરનારો નહીં નેહાયે. તનદરોસ્ત અને બહાદુર, પણ નરમ લાગણીનો, ઘટતે પ્રસંગે પોતાનું પ્રીત જીતી રીતે બતાવી આપનાર, પણ એક કંઠાળો ઉપજાવે એટલો શોખીન નહીં નેહાયે. એક સારા સ્વભાવનો, મેજાનન પણ પંરોણામતને એક ધંધા તરીકે ગણનાર નહીં, પોતાનાં ધરને અને કુટુંબને ચાહનાર, મક્કમ અને સાચી તરફની લડનારો નેહાયે, કે જેથી માલથી સમજાં તેને માન આપશે અને ચાહશે; કે જેની ધણીમાંથી તેને પોતાના સૌથી સરસ વાહલા વિગત તરીકે ચાહશે અને વખાણશે.

હું કાંઈએથી એવા શખ્સને જોશો છે? કદાચ તે નમુનેદાર શખ્સ હાલ નજર પડતો ન હશે. પણ હું 'ધાર' હું કે ધણી સ્ત્રીઓને નમોદીક એને મલતા ધણીઓ મળ્યા હશે, અને એકરીઓ એવા જીંદગીને સુખી કરનારા ખરા સાથીઓ જોળવામાં ફતેહ જોળવશે, અને જો બંને જણાં જીજીશો તો તેમાં નેહાયેને નમુનેદાર બનાવવામાં ફતેહ પામશે. આમીન.

RUPA.

કપડાં પર કુમ અલ્હી હોય તે કેમ કહાડવી—અરશે. શેર અથવા તે કરતાં વધારે પાણીમાં એક રત્ન સાણુને ઉકાડે અને કુમવાઈ કપડાં તે પાણીમાં બરાબર બોલો, પછી તેને વડમાં સુકાવો છોડો; થોડું નીમક વાંટી તેને જલ્દી જલ્દી તે જીનાં કપડાં પર છોડો, કપડાં સુકાઈ જાય તેમ તેની પર વરસાદનું વાણી ઘાંટતું જલ્દી. જો બની શકે તો આખી રાત જલ્દી સુકાઈ રહેવા દેવો. જે કુટુંબી ગઈ ન હોય તો ઉપલી રીત મુજબ પાણી કરો, તેમ કરવાથી કાંઈ કપડાં ખરાબ થશે નહીં.

દીલા થઈ ગયલા દાંતને કેમ મજાજીત કરવા—તે વડીથી દાંત દીલા થઈ ગયા હોય તો દાદાદામાં જે તજલે વેળા ફરકીનું પાણી મોઢામાં રાખવાથી પાતને જોર આવે દાંત મજાજીત થશે. એક અજરોદના જલ્દી ફરકીને છોડો જેલે તેને ઉકલતાં પાણીમાં પીમલાવો, પછી થડું પાણી એક માલ્લીમાં રેડી મજાજીત જીય મારો, તેમાંથી થોડું થોડું કહાડી મોઢામાં લઈ બરાબર કોમરો કરવો.

આપણાં મહારાણીને બાજમોલેનો ખાનગી જમવાનો ચોરડો ધણીજ સાદી રીતે સજાજીતો છે. તેનો મુખ્ય સજાજીત પાણીના રંગથી રંગેલાં ચોરડો છે. એકે તેમાં કાંઈ ખાસ કુશલતા જોવામાં આવતી નથી, તોપણ તેઓ ચાદરાથી કુટુંબનાં જીવાં જીવાં આસામીઓને હાવનાં હોવાથી વધારે વખણાય છે.

સુનાને સુખની વાર્તા.

૩૬ ૨૨ ૨૨ ૨૨ ૨૨.

ખાણું ઘોડાનું પશુ ગતલગ તે એતે એતે.

ધારે ડોરોથીને જોનું કાગળ મળ્યું, અને જ્યારે તેમાંની જોનની દક્ષીણી વાંચી, સારેજ તેણીની સુદ દેકાવે આવી તે તેણીને પચાતપ થયા લાગ્યે, અને તેણીએ વાંચવા માંડ્યું.

“ખાણુંસાહેબ

“મને તમારું કાગળ મળ્યું છે, અને ને વાંચીને સમજી બીના બહી છે. એમી જોરે જલ્દીને મારા જીવને એક કદારી લાગ્યા મીસાલ દુઃખ થયું છે. મારાં માતાજીએ મને કહ્યું હતું કે ‘એમી તો જીવતી છે,’ અને હું પણ તેણીને જીવતી સમજી. હું સારી થયા પછે મારે મેં દીકરી પેદામાં જોઈ કામ કર્યું, તે એક કે, એમીને જાણીને મારી મોઢિસાર થયાને પુછ્યું, એ તમે એ ખરું માનતાં ન હોતો. મારી દાસી જોન રોને પુછી એને કે, ‘એણીને મેં એક કાગળ આપ્યું’ હતું કે નહીં? તેણીએ પેક કાગળ મારાં માને આપ્યું, અને એ તમે તે કાગળ વાંચવા માંગતાં હોવા તો મારાં માતાજી તમને મોકલી આપશે. એમ લખી હતું કહી મારે બધાવ કરવા માંગતો નથી. એમીનું મરણ સર્વે કરતાં મને બહુજ દુઃખદાયક છે-ખરેખર અતીર દુઃખદાયક છે. હું અહીંથી એકદમ ઉપરી નહીં, અને પાછો ફરી ફરી નહીં; પણ એમ કરીને હું તમારા સુરખીજ પીવાજીથી કંઈ બચવા માંગતો નથી. લંડન ગયા પછી હું મારું સરનામું તમને મોકલીશ અને કાપણુ વેળા તેજો મને સુખેથી મળવા આવે, પણ હું અહીં રહી સહતો નથી.

લાં જોન રીડવ.”

ડોરોથીએ આ કાગળ ફરી ફરીથી વાંચ્યું, અને જોન માટે દલગીર થઈ. ડોરોથી દવે બગવા લાગી, “એ મરીજ બીમારી મારી બેઢેન જીવતી હતે, તો તેના વીચાર આખરે પણ તેણીની સાથે પરણવાનોજ હતો, અને પરણીને સુખી થતે, તેથી દવે બધાં ગાણુસોને કહેવું જોઈએ કે, એમી તો અકસ્માતથી પડી મર્ધ, અને હું મારા જાપને પણ એમજ કહીશ; પણ નહીં, નહીં, તેને એમીની યાદ આપી ભત્તી દુઃખ મશે.” તે જોનનાં કાગળ માટે, અને તેણીની બેઢેનના ઉશ્કારા શબ્દો માટે તદન આતંબેશ હતો, ખરું કહ્યે તો ડોરોથી તેનેથી બહુ ડરની હતી, પણ તેણીએ વીચાર કર્યો કે, મીસીસ રીડવને જાણીને પેઠું કાગળ, જે જોને એમીપર લખ્યું હતું, તે ગંભીરવું જોઈએ.

તેણી ઉપરનો ઉપકાર માનવા લાગી કે જોન રીડવ કીડ-ફાડેથી ઉપડી ગયો, કેમકે દવે તેણીના બારે તેના પીછા હોડ્યો. પછી તેણીએ જોનનું કાગળ પેરીમાં બંધ કર્યું, અને ધરનાં કામ પછવાડે રોકાઈ. તોપણ તેણી વીચાર કરતી હતી કે મીસીસ રીડવને શું લખવું? જોનની માતા પણ જોનના જવા માટે ઉપરની બહુજ આગમી થઈ, અને ઉપજવા લાગી કે જોન એને સારી જુદી બજે. જોનને રોડશનપર સુખીને તેણી કાસ્ટક લીસ તરફ લીધીની મુશકાને મઠી. તેણી લાઈએરીના ચોરસની બારી આગળ બેસી કાંઈ જુદરતી રેખાવ જોતી હતી. આજનો દીનસ બહુજ રમણ દીસતો હતો. તરેહ તરેહનો જ્વનવરો લીલાં ધાસપર બેસી ટાળાંઓમાં આપસ આપસમાં રમત મેળવતાં હતાં, અને લીલીએ નાખેલા દાણુ વીનતાં હતાં, જે તેજોને રાખેલા મુજબા હમેશાં મળતો હતો. લાઈએરીની બારીમાંથી હાંટી ટેકડીએ પાંચી પાણીના ધોધ જતા દીસતા હતા, પણ લીલીનું લક્ષ તેપર હતુંજ નહીં. પણ આ વેળા પેલી કીડ નહીને બપોરે ચાચાજ સાંભળાને તેણીને મરીજ એમીનું દુઃખદાયક મરણ યાદ આવ્યું.

તેણી પોતાની જગ્યાપરથી એકદમ ઉડી, અને મીસીસ રીડવની આગળ જઈને રોકેડેડ માટે હાથ લગાડ્યો, જ્યારે મીસીસ રીડવે તેણીને સુખી લીધી.

“આજે તુંને મળી જવાનું મેં મન કર્યું,” તેણી બોલી, “કેમકે મારે તુંને કંઈ કહેવું છે; જોન આજે લંડન ઉપડી ગયો છે.”

“શું તેપણુ ગયા?” તેણીએ પુછ્યું.

“હા, લીલી; દવે તે સર્વે વતોથી વાકેફ થયો છે-તે દુઃખદાયક વાત બજે છે. આજેજ સવારે મીસ ડોરોથીનું કાગળ જોન પર આપ્યું હતું, ને તેણે તેણીએ એમી પીચે સર્વે ખરી કહીકત લખી હતી, અને તે કાગળ વાંચી જોને એકદમ ઉપડી જવાનો વીચાર કર્યો.”

દવે તેજોએ યોડીક બીજ વાનો કર્યો, અને એકગ્રેકને ખસી જીમરથી મળી, છુરાં પડ્યા તૈયાર થયાં.

મીસીસ રીડવે લીલીને કીડોડમાં હમેશાં આવજન કરવા આગ્રહ કર્યો, અને આ દગાણુ હોડરીએ પહોંચી જુદી ગળવાપી.

“તું મારા મરીજ બધીને કેટલી વાડામી છે, કે તું કીડ-ફાડેમાંથી ગયા બાદ તે એક દીવસે પશુ દર્યો નથી.”

આ જુલમજાથી તેણીને મપસા દહાડા યાદ આવ્યા; જુદા મીડ રીડવનું જોખવું અને જોનના મમતાજી શબ્દની યાદથી તેણીને બહુ દુઃખ લાગ્યું.

આહા! ગયા દહાડા અને આ દહાડામાં કેટલો ફેર! પણ નહીં, તેણીએ એવા દહાડા સહન કરવા પીરજ કરી.

એક દીવસે સવારે ફ્રેક કીડપડ તરફનો એક તાર લીલીને મળ્યો, જેમાં તેજ દીવસે સાંજે તે કાસ્ટક લીસમાં આવતાર હતો. એમ જણાયું હતું. જ્યારે તે આગ્રા, સારે જુડી, એ-લખ અને લીલી સાથે સાંકોડની યાદા પીવા બેઠાં હતાં.

આપે લીલીએ તેમની સાથે ફાંકને ઓળખાણ કરાવી આપે તે બોલ્યા, "હા ! હું મીસેસ (છોકરીઓ) રીડમને ઓલખું છું." તેણે પોતાની બેઠક હસી પાસે લીધી.

આઠા મી લીલા બાદ હસીએ ફેંકને પોતાને ધર, એટલે કીધકોઈમાં આવવાને તેડું કયું. અને તેણે ખુશી સાથે દા પાડી. પછી તે હસી અને એમને ગાડી સુધી પેલિંચાડી આવી લાઈબ્રેરીમાં લીલી પાસે આપ્યો.

"લીલી, હું જેવું છું કે હજી તે' આ આગરદાર કંડું બની દોસ્તી છોડી નથી ?" તેણે ટકોર ચલાવી.

"હું મારા પડોશીની દોસ્તી કેમ છોડું ?" તેણીએ ઉત્તર વાળ્યો.

"પણ હું ધાર' છું કે જોન સાથે તાર' કારન' તો બાગી ગયું' હશે ?"

"હા," તેણીએ ટુકડાં પતાવ્યું.

"હું તે માટે બહુજ ખુશી છું, તે હુઆ માણસ સાથે પરણું ન જોઈએ."

"ફેક, શું તે હુઆ માણસ છે ?" લીલી એકદમ બોલી હતી. "એટરનાની કરી એવું અપમાનકારક બોલતા ના ! ત- મને ખબર નથી કે તેની પર કેટલું દુઃખ પડે છે !"

"ગને માફ કર ! લીલી, પછી—"

"પણ શું ફેક ? તમે મને દરકશીએ એટલીશી સંતાવો ના ! તેણે કીધકોઈ છોડ્યું છે, અને દાલ બંડનમાં છે."

"કીધકોઈ જરા તેને માટે ગરમ દેસ છે એમ મેં સાંભ- બ્યું છે," તેણે યાદી ટકોર ચલાવી, "પણ એમ નથી કહેતો કે તેને માથકના મારની અથવા પીરોત્તના ધડાકાની પીક લાગતી હતી કે તે આદીથી જોતો રહેતો તેમાં કંઈ શક નથી." "ફેક, તમે એક ચાહનું કપ લેશો ? હું ચંચ વગાડું ?"

"નહી, મને માફ કર, પણ વહાલી લીલી, તુંને ખબર નહીં હશે કે આજના નેટકો હું કોઈ દીવસે ખુશી થશે ન હોને, પણ આતીચ દમગીર કે પેચી ખીચારી છોકરી—"

"ફેક, મારી પર કૃપા કરીને ફરીથી તમે આ વીરો કંઈ બોલતા ના, તમે જનશો છે કે એ વાત સાંભળી મને બહુજ દુઃખ થાય છે."

"જો આ વાતથી તુંને દુઃખજ થાય છે, તો, હું ફરીથી બો- લીશ નહીં. આઠા ! આ જોરડો કેવો સુંદર છે !" તેણે પો- તાની વાન ફેરવી નાંખીને કહ્યું. "મને આ સુંદર મેહેલ ખા- તરજ કાર્ટન લીમમાં આવવાનું બહુ મને છે !" અને એમ બોલતાં તેણે એક છુપી હાથ મારી.

"ખરેખર ફેક આ જોરડો તમનેથી ધણીજ મને છે, પણ ફેક, આ મેહેલ તમારોજ ગણી કોઈ વાતે જુદાઈ નવજા વગર તમારે હમેશાં આવતા રહેવું." આ બોલો લીલીએ હ- સીને કહ્યા. લીલી પોતાના પીનાઈને હમેશાં માનથી બોલા- વતી હતી. છેલ્લે દીવસે કીધકોઈમાં બનેસો બનાવ તેણી પો- તાના પીનાઈને કહી શકી નહીં; તેણી જાણતી હતી કે આ સાંભળી ફેક ફેકત તેણીને ચીડવશે અને કા ખરાકેરી કરશે,

એમ મારી હાથ તો તે વાન હુમ રાખવામાંજ તેણીએ હ- હાથણ જેવું. પછી ફેક લીલીને મુખને તમેજા તરફ ચાલ્યો. ફેકને જોતાંજ બેન સમાગ' માટે પોતાની તોપી તરફ હાથ લઈ મથો, અને પછી તેને લીલીનાં તમેજા તપાસવાને માટે અંદર જવાને આદ્યથી જણાવ્યું.

"બેન, આરુત્રીને લાયકના થોડા અડીં કેયે મળશે ? બે જાને તો હું તે માટે સારી કીમન આપીશ અને વળી હું ત્યાં પોતે જઈને જોઈશ." ફેક- જોદકારીની દરે પુછ્યું.

"સાહેબ, મીં બોલાવવાની પાસે જુવાન થોડાની એક બેઠક છે," તેણે જણાવ્યું, "અને થોડા બહુજ મજનુન છે, અને તમે જોતાં તે જો કામ માટે મથો છે તે માટે તદન લાયક છે એમ હું ધાર' છું."

ફેકે પોતાની બીડીની રાખ ઝડકતાં પુછ્યું: "શું તું ખા- તરીથી કહે છે, મીં બોલાવવાને તે થોડાઓ વેચશે ?"

"સાહેબ, હું રાત્રે જઈને તપાસ કરીશ," તેણીએ સમજાવ્યું. નાતર તમારે લાયકનાં હશે તો હું તમને કહીશ, અને આ પહે જાને કામ સમારે સાથે જઈશું."

"વાર', તે માટે તપાસ કરજો અને કાલે આપીને મને જણાવજો કે તે શું કહે છે."

ફેક મથા બાદ બેન તરનજ થોડાની તપાસ માટે મથો. તેને મીં બોલાવવા મથો, અને બેને તેને કહ્યું, કે "કેપ- ટન તપાસ થોડા લેવાને અને તેને માટે એક સારી મોડી રકમ આપવાને ઈચ્છે છે." આ સાંભળી મીં બોલાવવાન ખુશ થયો, કેમકે આજ કેટલાક દીવસ ધવા તે વેચવાનોજ હતો.

"કેટલે સાંભળ્યું છે કે તમારા થોડા સકથી સારા છે અને તેઓ પોતે બેચા મથો છે." તે પોલેચિસો બેન બોલ્યો.

"કેપટની કુરમુદે બસે તેઓ આપીને થોડાઓ ભેષ."

જોઆવાને જવાબ આપ્યો. અને પછી બેને દીવાનખાનામાં લઈ જઈ બીજી થોડીક વાતો કરી બેન ત્યાંથી ચાલતો થયો, અને કાર્ટન લીમમાં જઈને ફેકની સાથે બીજી સદવારે પાછું મીં બોલાવવાને ઘેર જવાનું નક્કી કર્યું. પણ ફેકે લીલીને આ જોડવણ વીરો કયું કયું નહીં.

પછી બીજી સદવારે તેઓ મીં બોલાવવાને ધર મથા. ખર' કહેવે તો તે મીં બોલાવવાને જોન અને એમી વિને જોડ્યું જાણ્યો હતો તેથી વધુ તેને જણાવવા માગતો હતો, અને કહેવત છે તેમ 'આગમાં તેલ નાખવા,' તેમજ મીં બોલાવવાનાં દુઃખમાં વધારો કરવાને, અને તેવું જોન તરફનું વેર વધારવાને હમણા એ મ'ડયો હતો. બેને ફેકને કહ્યું, ફેક મીં બોલાવવાને હજી પછી ધારે છે કે જોન અને એમી બંને સાથે હુથી થયાં. તે બેડને બહુજ સારી રીતે તેને આપકાર દીધો. તે મરીન માણસ ધણો લેવાઈ નખાઈ મથો હતો, અને તેનાં મોઢોડાં પરથીજ જણાવ' હતું કે તે બહુ ધાર' મીનો હતો અને ચુરસાવારો બન્યો હતો.

બહુજ સારી કીમત આપીને પછી થોડાજ વખતમાં ફેક પેલા થોડા ખરીદ્યા.

કેપટન ડીસફર્ડે આપેલા એક ગજવામાં મેલતાં તે બોલ્યો,
 "હું તમારું કોઈપણ કામ કરવાને રાજ છેલ્લું."
 પણ તેને કંઈ એકદમ માલ આવ્યું હોય તેમ; તે બોલ્યા લાગે,
 "મીઠાં આશ્વાસન, તમો કેટલા દુઃખી દીસી છે, તમારી દીકરી
 રિપે ભણીને હું આતીશ્વ દમગીર છું."

"અરે તે વાત વાદ આપતાં મારું હમર ફાટી નય છે,"
 આશ્વાસન બોલ્યો, "તે મારી વ્હાણી દીકરીને હું ફરી બેવા
 પામીશ નહીં."

"મીઠાં આશ્વાસન, મને પણ એ નાદાન છોકરા પર ગુલુ ખીજવાટ
 છુટે છે, કારણ કે તે મારી પીનાઈ બેઠેન સાથે આદરશ્ચુકો દબોલ."

"જે મોલો દમણા તમો બોલી ગયા તે ફરી બોલ્યો?"
 "જે હું તમને કહેવા માગુ છું તે ખરેખરી બનેલી બીના
 છે. પણ જ્યારે મેં મારી પીનાઈ બેઠેનને એમીનાં બેનને

દાવે-પચણે, મોટાન વીસે લખ્યું-સારે તેણીએ પોતાનું બેનની
 સાથનું કાંઈ એકદમ તોડી નાખ્યું." હવે તેઓ બને ધરમાં
 ગયા ને જે કાંઈ ખરી બનેલી બીના કોરોથી છુપી રાખ્યા
 મોગ્યા-હમર-ને-અરે વાત કેપટન ડીસફર્ડે બંધી ખાંડીને કહી,
 જે વાત સાંભળી તે બેઠેન આતીશ્વ ચુરસામાં આગો.

"લે, બેન તમારું હાથમાં આપે તો તમો તેને શું કરો?
 કે જે સેવાને મારાં આરાં ખચ્ચાને આ દુઃખમાંથી નાચુક
 કીધી?"

"એ વાત તમોએ મને યુધી નહીં ભેળે. કેમજે હું
 એક સોમજર છેલ્લું અને સોમજરની બુદ્ધી આજળી રીતની હોય
 છે, અને તેઓ કોઈથી રડતા નથી."

"અને હું પણ તેમજાન એક છું" આશ્વાસન બોલી
 ઉઠ્યો. "કેપટન, મારું સંભળો, હું એને હમેરાનો દુઃખી
 કરીશ; હું એનું લોહી પીવશ-હું. એને એક કુચાત મોટાને
 મારીશ, જેણે મારી દીકરીને હાથના દીધી નહીં-મારી એમીને-
 જેનું મોહોડું એક યુવાન જેનું હતું, અને પોતાનાં બાપને
 આતી વ્હાણથી માલતી હતી. શું તમો એમ ધારો છો કે હું
 યુગો બેસી રહીશ? જો મારી દીકરીને એક છુનાં હાથનાં
 ગોળની (Gloves) બીસાને ફેંકી દીધી?"

"તેણે તમારા સાંપડામાંથી બચ્ચાને એક સારો ઉપાય
 મેળવ્યો છે. હું ધારું છું કે તેણે કીચફાં છેલ્લું છે."

"હાથ તે લંડનમાં છે, નહીં વાર? હું લાં બર્જસ;
 અને એને શેધી કાઢીને મેળાથી મારી નાખીશ, અને મારી
 દીકરી પછાડી અને મોહોડું તોજ મારું નામ આશ્વાસન
 સમજવું!"

"એ તો સ્વભાવીજ છે કે, તમને બહુજ દુઃખ લાગતું
 હશે; તોપણ હું ધારું છું કે હવે બેન રીડન કાંઈપણ દીવસે
 પોતાનું મોહોડું આ દેશમાં દેખાડશે નહીં."

પછી પેલા બેઠેન બહુજ સખન સમ ખાધા, કે જે દહાડે
 બેન રીડન પોતાનો પગ કીચફાંમાં ઝુકશે તેજ દીવસે તેનું
 ધડ પરથી માથું કપાશે, અને આ બોલોથી ફ્રેક ડીસફર્ડે અ-
 નમાં બુદ્ધી ધરને લાંબી રત્ન લીધી.

પછી લાંબી તે કાર્ટન હીજ તરફ દુધો, અને વીચાર
 કરવા લાગ્યો કે, બે બેનને મારી નાખે તો તે લીલીથી
 સદમો દુર યાપ.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

બેઠેન મીઠાં આશ્વાસને આપેલા સોમજ.

જ્યારે ફ્રેક કાર્ટન હીજમાં આવ્યો સારે તે કયાં ગયો હતો
 તેની ખજાર તેણે લીલીને આપી.

"મારી વાહાલી" લાઈબ્રેરીમાં જ્યાં લીલી બેઠી હતી,
 લાં બતાં કહેલું, "હું થોડો બાંડી અને સોડા લઈ? કેમકે
 મને બહુજ તરસ લાગી છે."

લીલી પોતાની નજર ચોપડીપરથી ઊંમી કરતાં કાર્ટને
 બોલી, "ફ્રેક, તમો કયાં ગયા હતા કે તમને એટલીખથી
 તરસ લાગી?"

"મારી વાહાલી, એક માથુસને ખાતર-જેનું નામ દેવાને
 મને મનાઈ કહી છે, તે નામ વગરના માથુસને ખાતર આપે
 મને બહુજ ખગડું પડ્યું છે."

"અરે ફ્રેક?"

"મારી વાહાલી, મારો મોલેમેન સામ્રો છે, પણ હું તુને
 સધળી વાતથી નેનું નામ દીધા વગર વાકેફ કરીશ. આને
 સવારે આરતીસરી માટે હું થોડા થોડા ખરીદવા ગયો, જ્યારે
 પેલાં ધરડા અને પોલિંગેસા બેને મને સીંદનાં મોહમાં સ-
 પડાવી દીધા."

"હું તમારી બોલવાની ગતમજા બીમકુલ સમજી શકતી
 નથી."

"જરા થોમ; મને સધળી વાતોથી તુને વાકેફ કરવા દે."
 એમ બોલી જે વાતો મીઠાં આશ્વાસન સાથે ધઈ હતી તે સ-
 ધળી કહી. પણ લીલીને તે સાંભળવા મગલીજ નહીં, અને
 તેથી તેણી બોલી:

"અરે ફ્રેક, ફરીથી તે વાત મારી પાસે ના કાઢાડે ફ્રેક, બે
 તમે જાણો કે આ વાત કાંઈપણ મને કેટલું દુઃખ યાપ છે,
 તે કહી પણ તમો ફરીફરીને મારી પાસે આ વાત કરને નહીં."
 ફ્રેક તેણીની પાસે ગયો, અને વાંકો વળીને તેણીના હાથ
 પર યુધી લીધી.

"મારી વાહાલીમાં વાહાલી લીલી, અને મારું કર," તે ભો-
 લ્યો. "લીલી, હવે હું ફરીથી કોઈ દીવસે એ વાત કાંઈશ
 નહીં." પછી તે તેણીની પાસે ગયો, અને તેણીની ખાંધ પર
 પોતાના હાથ યુકીને કહેવા લાગ્યો:

"લીલી, હું ભણતી તો ન હશે, કે જેટલો નાચુક આજે હું
 કાર્ટન હીજ છેડવા માટે છું, તેટલો હું કોઈ દીવસે થયો નથી."

"પણ ફ્રેક, તમને શું રાતે અઢાંધી ઉપડી જવાની જરૂર છે?"

"હા! લીલી, બહુ જરૂર છે; તોપણ મને અઢાંધી લાં
 જવા મળતું નથી. પણ બે તું મારી સાથે પરણીને આવે-"
 લીલીએ હસીને પોતાનું માથું હીચવ્યું. "બે મારા કાઠાછ

દેખાત હતો અને નો તેઓ યજ્ઞ પરજુવા કહેતો તો હું કાઠ દીવસે એમ કરતો નહીં.”

“મીસ લીલી, તું હસ ના! હું હમણા ઉતાવળમાં છું, પણ ખરેખર નો તું મારી સાથે પરજુ તો શું જાનુજ સાફ નહીં યામ વાર?”

“નહીં, હું તો નથી ધારતી કે તે એક સાફ કામ ગણાય.”

“પણ મારી વહાલી છોકરી, શા માટે નહીં? હું તુંને સર્વે કરતાં વધારે આજુ છું, બસકે મારા જીવ કરતાં હું તુંને વધારે ગણું છું, સારે નહીં યામ એવું કારણ શું? હવે તો સર્વે અખલાર તારા હાથમાં જ છે, અને ને ગાલી છોકરી ધઈને—”

“ફ્રેક, સુખ જાનો ના!”

“શું તું મને સુખ ગણે છે? એ તો એક પુરતી વાત છે. આજે વરસો થયાં મારી સર્વે આરામમાં તારીપર હતી. જ્યારે તું પેલા સાથે અદાર્થ સારે હું એવા તો યસ્સે થયો હતો કે નાજુ હું તારી સાથે કોઈ દીવસે જોશું નહીં. હવે તારા વીંધે શેઠેરમાં થતી વાતોને એકદમ જાંધ કરી નાખ અને તારી સંજાજ માટે મને હક આપ.”

“ખરેખર, હું ઈચ્છું છું કે તમે એમ નહીં જોશો.”

“હું મારે જોશનું કેમ જાંધ કરી શકું? શું હું પધરતો બનેલા છું? શું લીલી, તું મારે નહીં ગાને?”

“નહીં, નહીં. એમ કાઠ દીવસે બની શકશે નહીં.”

“લીલી, હું મારે છું કે તારાં અંતઃકરણ પધરનું જાનેલું છે. તું કેટલીયંથી નીકળે યામ છે! ને લીલી, તું એમ કરશે તો આપણું કુનિયામાં સંવંધી સુખી જીવવા ધઈશું, અને હવે તારી આ સંધળી ખટપટ મુકી દઈને એક ગાલી છોકરી બની—”

લીલી પોતાનું દસનું જાંધ કરી. શકા નહીં, અને તેણીએ જરા યોજીને કહ્યું, “વાફે ફ્રેક, તમે તમારે જોશનું પુરું કરી રહો, તેટલામાં હું જરા જાનને કપડાં બદલી આવું. આજે તમે કોટલા બધા નાદાન કેમ બની ગયા? પણ કહેવનું છે તેમ સોલજર અને સેલર (ખજાસીએ) હમેશાં—”

એમ જોલી તેણી હસી પડી, અને પછી ફ્રેકને નમીને લાંથી ચાલી ગઈ.

સાંજની માડીમાં કાર્ટજ લીલી તો “એડીનબરો” તરફ ગયે, અને તેણે પોતાનો પક્ષો ડેરાવ લીલી સાથે પરજુ વાનો કયાં.

હવે આપણે મીઠો એપ્રાવન તરફ ફરશે, જે ફ્રેક મયા પછી તરતજ રાંધણીમાં મોટે મોટે માંડા માણસની પેટે જરાડ મારતો ગયો, જ્યાં ડોરોથી હતી.

ડોરોથી ટેબલ આગળ ઉભી રહીને પુડીંગ બનાવતી હતી, અને જોયા એપ્રાવન રાંધણીમાં દાખલ થયો, તેણે તેણીના આટાની હાથ સહીત તેણીને દીવાનખાનામાં ધસડી લઈ ગયો, અને ખારણું જાંધ કર્યું.

“આવાજ, તમે મને શું કહેવા માંગો છો?”

“જ્યાં મને પુછે છે કે શું કહેવા માંગું છું? તું નાજુ છે કે મેં આજે શું સાંભળ્યું છે? તું નાજુ છે કે હમણા આજો આવી ગયા તેવજુ કાણુ હતા?” તે જોડેતે જરાડ મારીને પુછ્યું.

“હા! તેમાંનો એક યોડા ખરીદવા, તથા મને કહેવા આવ્યો હતો કે, મારી દીકરી કેમ હુડી ગઈ. દીકરી, પેલા મુકરમ કેપટન ડીસફર્ડ મીસ લીલીનો પીઠાઈ હતો, અને તેણે મને ખરેખરી સર્વે જાના કહી.” તેના જાણે કહેલી સંધળી વાત ડોરોથીએ ધુનતાં જમરે સાંભળી. હવે તે પોતાનું જોશનું પુરું કરતાં ફરીથી પેલા બીલામણા સમ ખાવા લાગ્યો.

“તે માણસ અને હું બંને જાણુ એક દેશમાં રહી શકીશું નહીં. તેણે મારી દીકરીના જીવ લીધો, અને હું તેનો લઈશ, અને ને એ આજો ફરી આવશે તો હું એને મારી નાખીશ સારેજ રહીશ.”

“અરે! ખાવાજ, એવા બીલામણા શખ્તો જોયો ના!”

“હું તે સખ્તો હમેશાં જોવતો રહીશ, અને તેમજ કરીશ.” ફરીથી તે યસ્સાવાળા માણસે સોમકે જાણું. તે હાથ લંડનમાં છે, પણ હું તેને લાં શોધી કાઢીશ, હું એને કુચાને મોહીને મારીશ—અને ખરેખર, હું એમજ કરીશ.”

“ખાવાજ, એમ જોશનું તમે સ્થાણુ માણસને લાખક નથી.” ડોરોથી જોલી, જેણી એક સાંત સ્વભાવની છોકરી હતી “ખાવાજ. તમને એક પીંછ દીકરી છે, જેકે તમે મને ગણકારતા વરીક નથી. મરીમ વહાલી બેઠેન એમી મરી ગઈ, અને જ્યારે હવે આપણે તેણીને મેળવવા પામશું નહીં, સારે તે જુવાન છોકરાનું મોત લાખકથી શું હાથેથી થનાર છે, હવે તેની વાત મુકી દેઓ, કમકે તેની કારણી તેજ બોમવશે.”

“બસ! બસ! હું તેને જ્લેઈ લઈશ,” એપ્રાવન જોશ્યો, અને પોતાની બહીસડીની બાંદલી પાસે ગયો, જ્યારે ડોરોથી તેને જ્લેતી ઉભી. પોતે તે વાત વીંધે વાકેફ હોવા છતાં તેણી કહ્યું “જેન વીંધે જોલી નહીં, તે માટે તેણીએ ઈશ્વરનો આજાર માન્યો અને તેણીએ જેનનું સરનામું પજુ જાણ્યું હતું, કમકે ચાંદરને જેનની તરફથી એક કાગળ મળ્યું હતું, અને તેણે તેમાં પોતાનું સરનામું લખ્યું હતું. આજનું કાગળ વાંચવાથી ડોરોથીની જેન તરફની દયામાં વધારો થયો.

પછી સ્થાંભી ડોરોથી પોતાના આપને સાંત પાડવા માટે મઈ, અને યોડા કાણુ લીધા, તથા કેટલાએ લીધા એ સર્વે તેણીએ પોતાના આપને પુછ્યું.

“જે તમે યોડાને લશકરનું કામ શીખવો તો, ખાવાજ, હું ખચીત કહું છું કે, તમને જમ કમકે યામ!”

આ જોશવાનો મીઠો એપ્રાવને કશો જવાબ આપ્યો નહીં, પણ તરતજ એક સખત હાથ મારી તે લાંથી બાહરે ગયો, જ્યાં ધાસની ગંજીઓ થતી હતી. તેણે પોતાનું ધરનું, તેમજ બહારનું સર્વે કામ તજ દીધું હતું. તેનાં મગજમાં હમેશાં પેલા સુંદર જોડેરો ભેગાં હો, જેણીએ પેલાં તોપાની પાણીમાં પોતાનો વાસો કયાં હતો, અને જેણી વગર મેતે સુઈ હતી.

મોટેથી બધાં સાંભળે એમ તે બોલ્યો, "ગો" મારી વહાલી દીકરી વીશે એમ બનવાની આશા કોઈ દીવસે પણ રાખી નહોતી. તેણે પોતાનાં આંસુઓ ખાંધેલાં કહ્યું, "એ તેણી મુનેલી હને તો હું" એમ સમજતે કે તેણી પાછી ઉઠશે, અને તે એક જુદીજ વાત થતે, પણ તેણીનું આ દયા ઉપજાવનાર મૃત્યુ મારેથી કેમ ખમ્યાય ?"

અને આથી કોઈ સખત દીકરા માણસનું પણ અંતઃકરણ પીમળે, પણ હને મારાં એક કામ માટે ઈશ્વર ગદ્દ આપે, અને તે કામ બેનને પારવાતું છે."

જ્યારે રાત્રે તે સુઈ જતો હતો, ત્યારે પણ તેને સુખ ન હોતું, કેમકે એનોનો કાંઈ બાંધો, ખુબસુરત મોઢું, અને તેણીની નરમશરેલી આંખોથી આંખોને પોતાના બાંધને સુખી લેતાં સપ્નામાં હમેશાં, પાંચકે દરરોજ તે તેણીને ભેટો હતો.

[સાંધવું છે.] મુલબાઈ ખુરસેદલ જીવવાલા.

ડા સાં એ ગે થા ની શોધ .

કે જોશ પનાહમાં રાખે ! જ્યારે આપણા ધર્મગુરુ જેવા ધર્મગુરુ પાપનું કામ કરે, ત્યારે નહીં શું બીજાં બોલે ? કોરેડી આંખો કટકાંએ નુકાંતું છુકાં એ ગે થા બાઈએ અપસોસ કીધો.

"શું થયું તે કાંઈ કહેશે એગેથા, વળી કોણ ઉપર પાપનું બોલતાં છુકાં બન્યું છે ?" એગેથાની પડોસણ બધા સાં આવી બેઠી અને બેઠી.

આ નાની વાર્તા આગળ ચાલે તે આગમન નજીકું જ રહતું. યદ્યપિ પડશે કે, એક નાનાં ઈંગ્લેન્ડ ગામડાંમાં સદાઈ દાર છુટાં છુટાં નાનાં ઘરોની દાર આગળ ઘરની બહાર મોડોની ઘરા હેઠળ બાળક તથા આ ત્રણ પવરારતી ગડો-સણે દરરોજ ગામ ગપડાની વાતચીત કરવા આવી એકી મઠતી. તે ત્રણે જણાંએ છુટાં હોવાથી કાંઈથી નવી વાત નજીકીને ધણાં આતુર હતાં, અથવા તો કાંઈ નવી વાતનો જુદો ઉમેરો કરવાને આતુર રહેતાં. આપણી યુજન-ઈની કેટલીક કોલમ કુછએ મીસાસ એક વાતનું બોલું તેમને મળતું. બેઠેઠએ, પછી તે ઉપરથી આખાં ગામડાંની નીંદા ચાલે. આજે એગેથા બાઈને કાંઈ બોલું મઠ્યું હતું, નેથી તેઓ ટકા, ચડાવી વાત ચલાવતાં.

તેવણ પોતાની સહીઓમાં એક ખચરનું બોલું જ બગાડતાં. "અરે બધાં, સહમભેડા કે, અપસોસ ! અપસોસ ! હવે તો ધર્મગુરુએ મી પ્રપચ કરવા માંડ્યાં છે. હવે શું બાઈ રહ્યું ?" અને વળી મુઠાં આંખને છુપાવવા-અરે નુકાવા-શમાલ ઉપર ટોડી મૂકી.

"પણ શું થયું, કાંઈ કહેશે કે અમયાંજ રડવા કરશે ? અમુને કહેવાની કે અમેની તમારાં દુઃખમાં ભાગ લઈને

રડશે." હવે વધુ ન ખમાવાથી બીજી પડોસણ કેમીયા પુઠવા પડી. એગેથા ટોંગ કરતી ધડી ધડી મુઠી આંખો નુકતી તે તેણીની ખમાયું નહીં.

"કે વરી દલ પુછેછ ? તે તંથુને માલમ નહી કે આપણા પાદરી-પાદરી"

"હા બેગેથાની એગેથા, પાદરી હાવડે શું કીધું ?" બધાં એ પુછ્યું.

"અરે તોખા, તોખા, ધર્મની શીઘરુરી સહમભવનાર આદમી પોતે એમ કરે ?"

અને દલ જ્યાંની લાંબાં ને જ્યાંની લાંબાં; ટોડી એગેથાએ વળી આંખોમાંથી આંસી બીનાસ નુકાવા માંડ્યો.

"અરે તમારું બન્યું. થાયરે તમારું, લે ચાલો, હું તો જાનું છું, તમે નહીં કહેતાં તો પાદરીની બાઈકી જેનાને પોતાને જ પુછું કે તેના ધણીએ શું મોરી કીધી ?" બધાં ફરકી ઉઠી.

"તે બીચારી ગરીબને કાંઈ એમ પુછાય ? તે તો જાણતી નહીં હશે," એગેથા વચ્ચે પડી "આપણાં આઠ-લાં સરખાં ગામડાંમાં જુમ ઉઠી છે કે બોટા સીકા પાઠનારાં આઠી છુપાય છે. તેઓ કોણ છે તે મેં" અતે શોધી કાઢ્યું છે. કોઈ વાત બહાર નહીં કાઢે તો હું કાઢું. એ સીકા પાઠનાર તો આપણા ધર્મના ઉપાધ્યા પાદરી હાવડે પોતે છે."

"હર હર, તમે કેમ જાણ્યું એગેથા ?"

"પણ એ વાત છુપીજ રાખજે; જુઓ હું તમને કહું, મે એ શોધ કેમ કીધી તે; મે નજીકીલાડાની વાત ઉપર હું મારી બારી આગળ રાતે બેઠી હતી. મોરડાની બની મેં જુઝારી નાંખેલી હતી. થોડો વખત હું બેઠી તેટલાં આંદરજામાં મને બહાર દેખાયું કે એક શખસ નાક સુધી મોરી ટોપી ઉતારી મોડોની અંદર ભરાતો છુપાતો આયું પાછું દેખતો સાંભળ્યો આપણેથી થોડે દુર આવેલું ચેસ્ટરનું ને લાંબા વગત આયું બાલી મકાન પડી રહ્યું છે તે તરફ ગયો.

મે તે આધીને તરત એલખ્યો. તે આપણે પાદરી હાવડે હતો. ત્યારપછી તે આંસી ધરની બારી નજીકે બતીનું અજવાળું દેખાયું, અને જરાવારમાં કાંઈ બારી થોડા થયા. પછી બારીમાંથી ધુમસ જેવું ધુમાડાનું પડ દેખાયું."

એગેથા ઉપજી બેસતી તે વેળા તેવજની બેક સહીઓ ઝડપું પકારી સાંભળતી.

"મરેરે, એમ હોય કે ? આવો બસો, આવી ઉતમ સર્વોદ અને ઉપદેશ આપનારો પાદરી પોતેજ પાપનું કામ કરે ! મોર ને દમ લોકો ઉપર શીતકાર નાંખી બેધ દેનાર રાતની વેળાએ પોતેજ મોર ઇગતું કામ કરે !" એમ બોલી કેમીયાએ શકતું ટાકું છુલ્લું બન્યું.

"હવે બાઈ શું રહ્યું છે, રાતના એક જણ ભરાતું સંતાવું નય, ખાસ નાકેરેર ટોપી ઝોર્વે, કે એકાબીય નહીં. અંદર જવા પછી બતી થાય, પછી કાંઈ કરવા મુકો સલગાઓ હોય તેવો ધુમાડો ઘઈ રહે. પછી વળી સીકા

પાડવાના થોડા સંભળાય છે તેવા થોડાક સંભળાય, તો પછી માનવાને અંત્યકીય કેમ લાગે ? ” એગેથા ફરવથી બોલી. “અફસોસ, અફસોસ, આવો બલો પાદરી આનું કામ કરે ? ”

“આપણે પાદરીને લાંબવારે જઈએ છીએ સારે તેની પામકી હેનાનું સદાનું રડવું મોઢ અને આંખ રૂંદથી ડાહવાયતી જેવી નેહએ છે તેનું કારણ એજ હશે. સારે એ પાદરી તો કેટો અકસરના પેશમાં ફાહલું દેખું ? ” હવે કેમીલાએ તેંઈ બોલી.

“પણ તેનું કારણ હેના હશે આપણને કહે છે કે તેણીનું માથું દુખે છે, અને આંખ નળી છે.” બધાએ જણાવ્યું.

“તે તું નહીં સમજે, રાતે બીચારી ફરતી રીંતા કરી ઉઠામરો કરતી હશે તેથી માથું દુખે અને પોતાના બુડા વરની દગાઈ ઉપર રડતી હશે તેથી નજર નળી થઈ જાય, તેમાં શું નપાઈ ? ” એગેથાએ પોતાનાં ખાલી બેન-મંથી સમજ આપી “હા, હા, એમજ, તોઆહ ! સારે આ-જવેર આપણે એના ધર્મ ઉપર ઉતરાયાં. એ બહારથી તેનું તેનું બોલતો ખરો, પણ અંદરથી તો આવો પાપી નીકળે. હવે એનું આપણે કેમ કરું ? ” કેમીલાની સોસ જેવી પુછવા પડી.

“આપણા બેઠનાં કરતાં એગેથાએ ધણું વધુ કઠાયાં છે, તેથી એવણુ જે મુશવે તે કરવું.” બધો ખમડો.

“નહીં, કાંઈ ધણું વધુ નહીં, જે તણુ, કે એક જે વધુ પ્રધારે હશે.”

એગેથા ડોસાં જેવણે સાહાઈ સીધાજા નેવસા, તોપણ પોતાને જવાન કહેવરાવવા તેવણે કાંસીને ખીમા અનાને કહયું :

“તમે જેવું તેમ થોડા દહાંસા આપણેથી બરાબરે નેહએ, તેટલાં એ પાત કાઢને કહેતાં ના. પછીથી બીજાંએને જણવીશું” અને બીજાં વધુ માણસો લઈતેએને પકડાવવા ચેરનરનાં ખાસી મકાન ઉપર હસી કરીયું.”

આ વાતને બીજી બેક કનવારબોરીએએ બ્રટ ટેકા આપ્યો. જે તણુ રાત સુધી બરાબર રાત્રે સાડા આઠ વાગે તેઓએ પાદરી હાવડને મોડા દગસાં, તથા ટોપી, પેહડી ઝાડો હેડેથી ચેરનરનાં મકાન તરફ ચાલી જતાં એગેથા. બરાબર બી નવ વાગેને બારી નજદીક જણાવી, પછીથી પેલા મન્યુત થોડા તે ડોસાંએ સાંભળતાં.

“બસ હવે પાદરીજી સાહેબ, હવે તમારી પાંજ આપેલી જણ્યો.” સીને દીવસે તેને જતો નેહ એગેથા બળડી. તે તણુજે જણ્યાં એગેથાના ઝોરડાની બારીમાંથી ચીમાઈને જોતાં હતાં. તે બી ક્રક્ટ તેણીનાંજ મકાનમાંથી જણાતી.

ચોથે દીવસે રાતના સાડા આઠ વાગે એગેથા, બધા, અને કેમીલાએ કેટલાક કહેવાતા બહાદુર લોકોને તે કમ સીકા પાસનારાએનું છુડું મકાન ક્યાં હતું અને તેઓનો વડો પાદરી હાવડ હતો તે બધું, અજાણતે મરી મસાલા

સહીત કદી, પોતે તેને જતાં જોયા હોતો તે સર્વ જણાવી, કેટલાકોને તેઓએ એકદમ જઈ પકડવા મારે તોયાર કીધા.

વરસાદને ઠંડી તો કહે જે માર કામ; તેની કકડતીક-ડીથી એગેથાનાં મોઢમાં બાધી રહેલા તણુ ઘંતો એકકેસે અઠડાઅઠડી કરતા; બધારે બીચારી કેમીલાનાં હાડકાં ફેડ-ટમાં ઠંડીથી કકડતાં, અને બધાંએ વરસાદની ઝરીથી બગવા જે છવી ઓરી હતી, તેમાં એક જગર પાકાર હતું, જે વાટેથી વરસાદની ધીંગી ઝરી અવારનવાર તેણીનાં લાંબા નાક ઉપર પડી તેણીનું છુડું હાડ સાથ તણુ મુગવતું. આ તણુ કાકટ મારીએએ પોતા સાથ તણુ મરદાને લીધા હતા, જેઓ હાંમતે મરદા હતા. તેઓમાંના એકે સાવચેતી ખાતર જે રાહકેસો પોતા સાથ રાખી હતી, પણ તે તેના બાપસાદના વખતની ડાનકપીઝદના જેવી તેજ હાવાથી તે દર પજે ફીકર કરતો કે રખે તે ધોતાપથી રાહકેસો આછી વખતે કામ નહીં લાગે. બીજાએ એક મોટા ડંગોસો ધસે હતો, જે એટલો ભારી હતો કે તેને હર કદને જમીન પર યુકવા પછીજ તેનાથી દમ લેવાતો, બધારે ત્રીજાને હાથ કંઈ ન આન્યાથી તેના હલકા મીનજમાં આને નકી માયો જમાની બીધી તેના લાંબા પગનાં શુંલો એકદમ નળાં મારી જઈ એક બીજા સાથે યુગ અઠડાઈ મરતાં, બધારે જે બીચારા પોતાના હધ્યારજંધ થયલા પેલા ફેસ્ટોની વચ્ચે ચાલતો, અને આ રમખાન ઉચું કરનારી પેલી ડોસીએને મનમાં હજારો હજાર કહવા દેતો કે “અરેરે, આ કમખખત ડોસીઓના કહેવા પર નાહકે માંથી જણસ, આજ આ પંથામાં આઓજ ન હતો તો બંધુ” યતે.” અને આ નાનું સરધસ આગળ વધ્યું.

થોડા વખતમાં ચેરનરનાં મકાનની પાછળ આગીને તેઓ છુપાયાં. તેઓએ પાદરી હાવડને ખેડેદેશત ચાસી જતો દોડો. તે અંદર ગયો. થોડા વખતમાં પાછળ બાણના ઝોરડામાં માલ ઉપર બારી આગળ તેઓએ બી નેહ. તેઓએ ઠોકા પરવાની રાહ નેહ, પણ આજે તે આનાજ નહી આન્યાથી થોડા વખતમાં તેઓ સંતાવાની જગાએથી બહાર પડી મકાનના દરવાજા આગળ આંચ્યાં. અજાણતે લાંબી બી તો હતીજ નહીં, એટલે તે મકાન અંધાર નેહ પેહલાંજ બધાંએની છાતી ઉપર પથરનો ભાર પડ્યો હોય તેમ લાગ્યું.

“તમે વડા માણસ આગળ ચાલો સાહેબ,” આ તણુ મરદોમાંના એકે બીજાને મોગલાઈ મતથી તાજમતવાજથી આગળ વધવાનું માન આપ્યું. “અરે નારે સાહેબ, તમેજ પેહલાં ચાલો.” અંધારાં મકાનમાં આગળ વધવાનું માન બીજાને ઝેર જેવું લાગવાથી તેણે પેહલાને કહયું, જે વેળા થોડા ત્રીજા, બાપડાનાં શુંલેણ ધણુંજ કકરતાં કે રખે તેના પેસતા તેને એ માન ખાહવાની અચર કરે.

“તમે મીઠુ થુસ. તમેજ આગળ વધો સાહેબ, મારી આંખ ધણી નળી છે, તે વખતે અંધારામાં મને દેસો દેઈ આપદે આપણને ફસાવે તેવી મને ફીકર છે.”

“પણ-પણ તે સાહેબ મને તો એવાં એવાં મકાનોમાં કાંઈ દેખાય તો બેઠોજ થઈ જવાની ટેવ છે, તેમ બેઠોજ થઈ જઈ તો તમે—”

“આમે મારી પુકે આવો, તમે બધા બીજાએ એ હું સમજું છું.” હવે એવેથા જ્યેણે આ વરણોડા ઉભો કીધો હતો તેવજુજ દીંમત કરી બહાર પડ્યો. અંધારોમાં શ્રેણે દોસ્તો કાંઈથી ગડગડ કરી વિના તેઓની પુકે સપથાં માથ ઉપર ચોરને પકડવાં ચડડ્યાં. એક સામા ચોરકાનો દરવાજો બધો હતો તે એકાએક ચોરને પકડવાની ગંઢસદ્દી એજે-થાએ ધડાકે દબીને ખોલી નાખ્યો. અંદરથી તેમની નજરે પેઠેલીજ તકે શું દેખાવ પડ્યો?

એક નાની ચોરણ ઉપર એક ખોટા દમરો અને પાંદડુન ચુકેલાં હતાં, જે પાદરી હાવડાંને હોએ એમ તેઓએ પીછાન્યાં. ચોરકા ધુમાડાથી માણસને શંભાવે તેવો થઈ રહ્યો હતો. એક ધડીમેર ઉપર એક શપસ અગ્રેટાણો હતો. તેના આંગપર, ક્ષવાનેચડું અખીસ, અને સાલ પાટડુન સીવાય બીજું કાંઈ ન હતું. તેને પાદરી હાવડે દાખલ ચોડખ્યો. દરવાજા ખોલ્યા તેજ પજે તેણે એક ધજરાતનો પોઢાર કરી અંદર આવેલાંઓને જોયા લીતા એક બારી ઉપર ચઢી નીચે પડકાવી દઈ નાહરી જવાનો પીચાર કીધો. તેજ નખતે ચોરકામાં પાદરી સીવાય બીજાં કાંઈને ન જોઈ બહારથી બધાં અંદર દોડી આવ્યાં.

પેલી ત્રણે જણીની થપસી કોઢકે કોસી હુશ્યોને-ગમની કનવાર રાખનારી આ ડોરડીઓને જોઈ પાદરી હાવડેને ધોરજ આવી. તે પોતાના દેશમાં ન હોવાથી ચરમાઈ ગયો, અને અપાટમાં દમરો લઈ આંગ ઉપર ચોળી, આ બધાં શું કારણ હશે તે જણવા તૈયાર થઈ ઉભો.

“હવે તમારા ટોંગની દહ થઈ, કાંય પોલીસને દાખ તમને જરૂં પડશે?” એવેથા ડોળા કકડાવી શ્વસાથી બોલી.

“તે શું મારાં પાછ?” પાદરીએ પોતાની ઉપે પુછ્યું. એવેથા કાંઈ બોલવા બધ તે આગમજ એક લીમતવાન તેઓં તરફથી બહાર પડ્યો અને જોયો:

“તુને સરમ નહોં આવવી? ખોટા સીકા પાડતાં પકડાઈ જવાનીતો નહોં, પણ ખોડાનોખી ડર નહોં કીધો?”

“આપજુને તો આ કાંઈ સહગજ નહોં પડતી, બેસો બાઇઓ, બેસો બાઇઓ, અને આ વરસાદની કકડાની સરદ હવા કુત્તી રાતે તમે મને અહીં શું સહમખવયા આવ્યાં છો તે ધીરથી સહમખવતો.” એમ બોલી પાદરી સાહેબ પાછા ધડીમેર ઉપર ખારી તરફ ગોઠવાયા.

પેલી કુશાઈએ એસવા દહચ્છું, પણ કાંઈ બેઠક મજે નહોં, એટલે ઉભાંજ રહ્યાં, અને ઉંધ આવવી હતી કે શું તે દર પજે બોલુ” ડાબું વકાસી અવાખી ખાવા લાખ્યાં, જેટલાં પાદરીને તેનો શુનાદ સહમખવતો એક જન ઉભો.

“આપજુનાં ગામમાં ખોટા સીકા પાડનાર આવીને બનાવા છે તેનો અધવા ખરી પડેલી આમે હવે જોઈએ છે. તે

ચોરમાના તમે એક છો, પાદરી સાહેબ, તેની સામેલીમાં આ એકાંજ મકાનની અંધારી ચોરડીમાં બતી, ધુમાડો, અને વળી આ સુરો પણ સમજોશો. અમે જોઈએ છે. તમે દર રાતે અહીં આવો છો તે અમેએ જોઈું છે, બનાવ પછી કાંઈ કોઢકાકપ્તી અમને સંભળાઈ છે. તેમાં સાક્ષી આપનાર આપજુનાં ગામમાંનાં આ જણીતાં. બાઇઓ અને મરદો છે.”

“હા, હા, હા, હા! બાઇઓ, તમારી ચોટી ખુલ છે. હું અહીં ખોટા સીકા પાડવા આવતા નથી. બસાં માણસોં ખોટા સીકા કાંઈ મારાથી એખજાથી થાય?” પાદરી હસીને બોલ્યો.

“તે મને તે હોય, તમને સામેત કરડું પડશે, ચોર અને હમ થયા હવે સરમ બરેલું જુહું બોલવાનીથી દીંમત કરાશે?” શુર ઉપર મટેલાંઓ બોલ્યાં.

“બાઇઓ, બાઇઓ, જરા ધીરાં પડો, તમે ચોરને પકડવાની કુમેદમાં નીરાલ થયાં, તેથી હું દહગીર છું. હું અહીં સીકા પાડવા આવતા નથી.”

“સારે શું કરવા અહીં અંધારામાં ખાસી કાંઈ મારવા આવો? કાંઈ કોઈ ઉપર દાખપેય તો નથી રમવા આવતા?” એક ડોસીએ પુછ્યું.

“નહોં, તેમજી નથી.”

“સારે કાંય?—”

“હું અત્રે દરરોજ બીડી પીવા આવું છું.” પાદરી બોલ્યો. “બીડી” સમજાંઓએ નહોં માનતાં હોય, તેમ જુઝ-કારથી આ શબ્દ હસી કાઢ્યો.

“હા, હું બીડી પીવા આવું છું. જેમ દરેક માણસને કાંઈ કાંઈ નખખાઈ હોય છે, તેમજ મારી આ એક નખખાઈ છે કે રાતે પુરતા જવામાં બીડી પીધા લીતા મને ઉંધ આવતી નથી. મારાં ધરમાં બીડી પીવાને એક પાસ ચોરડો જુદો નથી. મારાં મકાનમાં બીડી પીતું તો તે મારી પાવડી ખખી શકતી નથી. મારી હેતાની તખીયત નાજુક હોવાથી બીડીના ધુમાડાથી તેણી તુરત કંટાળે છે. વળી એ ધુમાડાથી તેણી ફરવાદ કરે છે કે, અધી કુરતનીઓ કાળી થઈ જાય છે, અને ચેરમાંથી વાસ જતો નથી. જેથી હું દરરોજ અહીં આવી એક દબો બીડી પીને ખાસી કરું છું.” પાદરીએ મીરેથી ખુલાસો કીધો.

“પણ સારે કોઢકા શાના સંભળાય છે? વળી આ સુરો શાનો?” બેઠેલી થપસી એવેથા હજીની ફરેત નહોં પડ્યાં કારણે પુછવા લાગી.

“કોઢકાનું કારણ તો બાઇ, અત્રે ઠંડી થણી હોવાથી” હું આ નાના છરાએ લાકડાં ખાંચ આવતાં સમજાવું છું, જેથી ચોરકામાં ગરમી રહે. ફેટલીક વેળા ઘેરથી મોટા કોમસા લાવી મુકું છું, તે પણ ખાંચ સુરો સમજાવી ચોરકા ગરમ કરી જતી સમજાવી બીડી પીવા બેસું છું. એક કલાક પછી એક દબો ખાસી કરી ધર જતું છું. મારી દેનાએ મને આ મકાનમાં. બીડી પીવાનું સચખ્યું. હવે આ-

ધડો, તમે ધર નહ, તે પાક પેદાના કરનારને યાદ કરી બીજાંજી નયો તો હું મારો દ્રેસ કરી મારે ધર. નહું. આ ને પીધેથી બીડીનો ટગલો જુવો."

જ્યાં ફળેત થયાં. ઉતરેલે ચેહરે મોટી બીલાડીઓ મા-ફક સપળાં પાછાં ફર્યાં. દાદર ઉપર દરોરો, પછી દરવા નમતી બહાર પડ્યાં તેજ વખતે કેટલાક છોકરાઓનાં મોઢાં સરખસે તેઓને દુરેનો દુરેનો પોઝાથી વધારી લીધાં, જેઓ લાં છુપાઇ રહયા હતા. જેમ સુખધમાં કેટલાક પરવરતાં ડોસાંઓએ નવાં સુવાવડખાનામાં જુતના ચરનોત ખાલી પોઝાર આસપાસ ફેલાઓ હતા તેમજ એકને કા-નથી બીનને કાને વાત થતાં, તે ગાગડાંના પાદરી જોડા સીક્ષા પાડે છે એ વાત તે દહાડે આખાં ગામે જાણેલી હો-વાથી-નગી આને પાદરીને તે મકાનમાં પકડવામાં આવ-નાર છે તેથી નજીનાં હોવાથી, મસ્તીખોર પેરમાઓનું એક મોડું ટાંચું તેઓની નજી વીના છુપી રીતે લાં આપ્યું હતું. તેઓએ મધો ખુસાસો સાંખજેલો હોવાથી ચોર પક-ડવા મથ્યાંઓનો દુરેયો કીધો. દુરે! દુરે! જોડા સીક્ષ પાઠનારાઓને હાંમતથી પકડનારાં બહાદુર ઘેરા માતીકા-ઓની હીમત ઉપર આફરીનાં દુરે! દુરે! બેલો! આ ફેસ્ટો ન ખમાવાથી, રોતોરાત આ વાતનું સુખ કદરણુ તે નીંદાખોર એજેયા પોતાનાં કોઈ સુનેકાં મારી છળનાં થયા કે મું તે તેમની ખખર મલવે શેહેર છોડી સે માધ્યમ દુર નહ વચ્ચાં.

પાછાં ફરવાની તેવણે બીમકુચ ઉતાવળ કીધી નહીં. તે-ણીની કીધેથી કેકડી અને ગરકેરી સાંખી જવાનું હવે પુઠા-પામાં તેણીમાં જોર નહીં નહીં.

બીચારા જુસે પોતાની વાડીમાં થતા મોઢા પટેડાને એક મોટા જથ્થે પાદરી સાદાજ ઉપર મોકલાવી તેવણ સાથ પાછો દોડતી કરી નાંખવાની પેરની કીધી, અને કેમીયાને નાંખનાં એક મોઢાં સરસ બનાવટનાં પનીરની ચકીએ પો-તેરતી રોહણીનો પસ્તાવો સહેર કરવા પાદરીનાં પીજરાં આ પાંખો જગ્યા લીધી.

આપણે બે પક ઉપર તે દહાડે વરસાદજીએ છતી માર-તેઓએ પાદરી જાણ્યો હતા તેની રહે તેવણને જમરી ટાડ હેડેથી ચેસ્ટરનાં મોકેથી પંદર દહાડા બીજાંજીમાં પડી ર-ગતી નવ વાગને બારી તે ખાલી મકાનમાં બીડી ખીંચે છે; મજાનુત થોડા ને ડોસાંજી નથી.

"બસ હવે પાદરીજી સાહ ચેહેરખાનું કાવસજી કાવર. નજીજી." તીજે દીવસે તેને જાણ્યું.

ત્રણેડે જણાં એજેયાના ઝોરડાની રણીના બહાવા-સાથે જોતાં હતાં. તે જતી ફેકડ તેણીનાંજ મોકે મજાની બાજીના થોયે દીવસે રાતના સાડા આઠ વાગે જોખં સીક્ષાપર ને કમીલાએ કેટલાક કહેવાતા બહાદુર તોફાને ચોરનાં પાઠનારાઓનું છુપું મકાન ક્યાં હતું અને તે રાજ ૧ દાવડું હતો તે બંધ, અજાણતે મરી મસાલ.

લગનાં સુખમાં નીરાશ થયલાંઓને બે બોલ.

"જેઓમાં સમુદ્રી નથી, તેઓ કેવાં ગંભીર છે? કયાં જમન માર માર રીઝ આવતો નથી?"—Shakespeare.
 "હમણું મેં બાળખાં કરતાં નાશ પામેલા ખાગાને પતે મલેલા દોઢાં, અને જુઓ પેલાં મેંસોથી પડીઓ પચર ફરવા દરેકે ફરીથી નડે રહેલોજી બના-વવામાં રોહવામાં છે."—Longfellow.

જીરાના સોથી સરસ મનસુખાઓ ક-શુખી પરીણામ આવ્યા વીના હવામાં ઉડી બપ છે. આપણાંમાંનાં કોઈથી વ-ગર મુકનાં હેમશું નહીં. જીંજીનાં સા-થીની પસંદગી કરવામાં ઘણી સંખાજ લેવા છતાંથી વારંવાર લગનાં સાટાં નીવડળ નીવડે છે. હમરે એક માણસ ધોમડી પરીક્ષા કરવાને શક્તીવાન હોય છે, પણ માણસમાં ખવાસની પરીક્ષા

આગે દસ હમરે એક માણસ કરી શકે છે. અને કદાચ એ તેઓ સહમજથી ચકાતો હોય, તોખી પારા સંભાવ અને સુજોથી લગન આપડે પુરતાં વાકેક થવાની થોડીજ તક મહે છે. અસલની તવારીખની એક કંતકલા ઉપરથી આ-પણને માલમ પડે છે કે, રહેદાય નામે એક મુધરેલી મંડ-ળાની ધૂંજીપશીવન ખુબસુરતી એક વેળા નાહવા ભેટી હતી, સારે એક ગરક પડીએ તેણીનું એક જુદ જીંજી લઈને રોમેરીકસ નામે રાજ આગળ લાવી મેજી. તે સુદર જુ-ડને ભેંપ તેણીના પગ જીપર મોડી પડયા અને છેલે એ જાનેની મહેક સાથ પરણે. આપણાં નીંદોપ જોડાંઓનો મોટો ભાગ જેઓ લગનાં નહીં જણાયલાં મુલકમાં પોતાનું નસીબ રોધવા બપ છે, તેઓમાંનો મોટો ભાગ એક બી-જાની ખુણી આગીઓથી ઉપકા રાજ રાણીના જેટલાંજ બીનવાકેક હોય છે. અને વળી અદરયા પછીની ચાલચલણ લગન પછીની ચાલચલણ કરતાં એટલી તો જુદી રાખવામાં આવે છે કે પાછળથી મરીમ બીચાર નસીબ બદલાય થાય છે. એનો કહી ગયો છે કે, લગનાં એક સ્ત્રીએ પુરુષને અર્ધ જાણે કહેવાય. નીપજળ નીવડેલાં લગો, તે જોડા અર્ધ જાણેનો જમાવ છે. કે જે ખરા સાથીઓ મહે તો જાણકોની વાતમાં આવે છે તેમ, છેલે સધળાં સુખી થાય. આ વાતમાં ઘણી સમજાઈ છે કે, માણસ મરે એક સુરી બનાવી છે. પણ તેઓ વખતસર માણસ મરે છે. જે તેમ ન બને તો આપણી વાતમાં લગનાંજી એક થાય? પણ શું સુખી લગનો નીવડવા મારે જોડી અડચણો નથી ઉભી થતી? અપે વતી? અપે કરવા વખતસર મહતાં નથી? કારણકે વેસા, સોલ, અદેખાઈ, ધીકાર ધીકારી ધુરી લા-ગણીઓ વચ્ચે નહી તેમને એક બીજાંથી દુર કરે છે.

આ નિર્જીવ છે કે તુરતનાં પરજીવોં જોડાંચી નિરાશકળી તોફાનની અંધાર દેખાતાં ચીંતા અને નિર્જનતામાં પડે છે. આપણે જીવંતમાં અંધાર કરી લગ્ન પછી ઘણાં સુખની આસા રાખ્યે છીએ. ભયારે તે વખતની આગમન આપણે હવામાં ફાટલા બાંધ્યે છીએ, સારે ધાયે છીએ કે સ્વર્ગની આ બાળુએ એવી સરસ સ્ત્રીતી બીજી કોઈ ન હશે; અને ભયારે ખરી જીવંતી ચીંતા અને નિર્જનતા સાથે અધી પડે છે, સારે તે હવાધ ફીટલા ઘણાં નેશ સાથે તુડી પડે છે. દુનિયામાં ભોગવવી પડતી અગમણીમાંથી આપણે જોડામાં રહી ચકનારન નથી એવાં વિચાર સાથ પરજીવી જીવંતી ચર કરવી વધુ સારી છે.

છોકરીઓ, હવે જે લોકો માથે હોરી લીધેલી ચીંતામાં આવી પડ્યાં હોય તેમને જે બોલ : કહેવા દેવો. જે લોકો ધારણ કરેલી નહીં પણ ખરેખરી પીડામાં આવી પડ્યાં હોય, તેઓએ જે બન્યું તે ન બનવાનું થનાર નથી એમ મનજીવત મનમાં કસાવી, પીઠનરને પોતાનું ધન કરવું નેહાયે. તેમની કંગાળત્વ છુપાવવાથી તેઓ વધારે સમજતાથી પોતાના હાલમાં કહાડી શકશે. ગમે તે થાય, પણ કદીથી આપણને કુઝળી કરનારના મીત્રો અને સગાં વહાલાં આગળ દીસાસા બાટા જરૂં નહીં. તેઓ તેની તરફથી તરેહવાર બહાણું કહાડશે, અને તમારી હસી કરશે. તમે કદી એક જુવાન યુવકનો ઢાખસા સાંભળ્યો છે ? તે ભયારેથી પોતાની જેવીના બાપને મક્કો : સારે તેની દીકરીના ખરાબ સ્વભાવ માટે કર્યાદ કરતો હશે. અતે તે બુલેગેં ગ્રહરમે પોતાના જમાઈની ફરીયાદથી કંટાળીને કહ્યું : “તમે તદન ખરા છો, તેણીના જેવી નહર નારી મેં કોઈ નેહી નથી, અને જે હું તેણીની વધુ ફરીયાદ સાંભળીશ તો હું મારા વારસામાંથી તેણીને બાતલ કરીશ.” કોણની રીતે એવી ફરીયાદ કરવાનું હીયકારાપણું બતાવવા કરતાં ઘરની મગરરીને આપણી મદદે ભોતાવવી વધુ સારી છે. “આપણે માણસ ભત,” જ્યોત્ એવીયત કહે છે, “પુરો અને સ્ત્રીઓ, આપણા નાસ્તા અને ખાણાંના વખતની વચ્ચે ઘણી નીરાશી ખમવી પડે છે, આપણાં આંસુઓને પછાત રાખ્યાં છે, આપણું મોંદ શીડું દેખાય છે, અને સવારોના નવાખમાં કદીયજી છે.” કોઈ નથી.” મગરરી આપણને મદદ કરે છે, અને ભયારે તે આપણને યજેલી ઈજ છુપાવવામાં સહાય થાય છે, સારે તેમાં કશું બાકું નથી. આપણે બેડીમાં સપડાએલાં હોઈએ, પણ ને સાંકળોના અવાજ બાહરનાં લોકોએ સાંભળવા ન નેહાયે. આ હાલપણુ સુખને માટે પસાર થાય છે.

“બીડી,” હીન સ્ત્રીરૂતે એક હહાડે પોતાની ચંધનારીને કહ્યું : “તે આ મટનનાં કડકો બગાડી નાખ્યો છે, એ લે અને સુધારી લાવ.”

“મહરબાન સાહેબ” તેણીએ જવાબ દીધો, “એ નહી બની શકે તેમ છે.”

“ઠીક, સારે આ ઉપરથી ધડો લેજે, અને એવી સુકો ના કરતી કે જે સુધારી શકાય નહીં.”

ખરેખર, મોઢો જે અગમલી બાળદોમાંથી સુધરી ન શકે એવી જુલો ન કરે તો તેમના હકમાં કેટલો ફા-

વેદો થાય ? દલગીરીનું જારી રહેવું અને દુઃખની વખતી એછી અસર આપણું પોતા ઉપર આધાર રાખે છે. “જે તારી પાસે કાંટાઓનું બંડા હોય, તો તેથી કાંઠા તે તેની ઉપર બેસવું જરૂરનું નથી.” અરે વળી આપણે જુલો નહીં જરૂં નેહાયે કે, મોહાની શક્તીમાં અને વખતમાં એવી અગમણી જેવી શક્તી છે કે જેથી જેમ આપણી દલગીરીનું રૂપ બદલાય છે, તેમજ આપણી ખામીઓ અને જુલોને તે સુનેરી આશીરવાદમાં ફેરવી નાખે છે. આ તો અસલની કહેવત છે કે, જે હાથ વગર તારી પડતી નથી. તેમજ જે જણાં વગર કન્યા કંઠાં થતો નથી. જે ધરધણીના સ્વભાવ ખરાબ હોય તો ધરની સુલેહ જલવવા માટે ધરધણીવાળીમાં ઘણા કંઠા સ્વભાવની જરૂરીયાત છે. સેગ કટીસગો વિચાર કરો, કે જેની જેરી એનથીપ ગુસ્સાનું વાલણ ફેલાવવા પછી તામડી ભરીને પાણી તેની ઉપર નાખતી, સારે તે ઝડપથી બોલી ઉઠતો “ગંગાઠની પછી વરસાદ વરસે છે.” એક વચ્ચે ભયારે કેટલાક મીત્રોની નજર આગળ તેણીએ તેને માંધા હોતો, સારે તેઓએ તેણીને પાછી મારવાની સાંકેતીસને ભાગમથુ કરી. તેણે જવાબ દીધો કે એમ કરી “વાહ ! સેકેતીસ, વાહ ! એનથીપ” બોલવાનું તેમને ને કારણ આપસ નહીં.

“માણસોને,” સેનેકા કહે છે, “પોતાની એમે. અને ખામીઓ ઉપર નજર કરવા દો, અને તેઓ જોશે કે બીનનાં કરતાં તેના પોતા સાથે ગુસ્સે થવાનું વધુ કારણ છે.” ઘણી ધણીવાળીને જો સોથી સરસ સહાય એવો તો શેક્સપીયરનાં સમુતોમાં રહેવું નેહાયે, “હું દુનિયામાં વસ્તા કોઝળી સખને કપડો આપીશ નહીં, પણ મારી પોતાની ખામીઓ એકલીયથી છે કે મારે અને પોતાને કપડો આપવા નેહાયે.”

ભયારે તમે તમારાં નીપણી નીવરેલાં લગ્ન માટે ફરયાદ કરો, સારે કોઈ કોઈ વખતે વીચારને કે શું તમે વધુ સારું જોખવાને લાયક હતાં ? તમારા લોભી આત્માને વધુ ધરસંસારી સુખ ભોગવવાનો શું હક છે ? “તમે એવું ધારો,” ધરસંસાર કહે છે, “કે તમે ધારી જવાને લાયક હતાં છો, અને ગોળી લાગવાથી મરણ પામ્યાંથી લાયક સુખી થશો.” રેકે ચીજનાં આપણે વીચાર કરતે નેહાયે કે હમણાં કરતાં વધુ કંગાળત્વ અને શરમભરી સ્ત્રીતીમાં આપણે આત્મી નથી. એકે માણસ જે પોતાના કાંટાસા બેડા માટે બજાયા કરતો હોતો, તેને વગર પગનાં માનનીને બેઈ ઘણું શરમાવું પડ્યું હતું.” સસને સારે જીવ મોહનારાઓનાં દુઃખનો વિચાર કરો અને તમારા કરતાં કેટલી બધી વધુ હદ સુધીનાં દુઃખો બીજાઓ ખમતાં આત્મી છે, તે માદ કરો અને કહો કે ખરું કહું તો બીજાઓ જેમની જીવંતીમાં હીમત, મદદ અને દીસાસો દેનાર કોઈ નથી.” તેમની સાથે સરખાવતાં મારી જંગલો ગુસ્સાખનાં કુલની મીસાલ કાંઠા સાથે સુખી થવાની છે. જ્યાં સુધી આપણે આપણાં દુઃખો ખમવાની કોશીસ કર્યે નહીં, જ્યાં સુધી આપણે કેટલું ખમવાને શક્તીવાન છીએ તેથી અગાન રહીએ છીએ. આટલે જેઓ લગ્નની જીવંતીમાં નેહાયે તે કરતાં વધુ સુખની આસા રાખ્યા પછી નિષ્ફલ નીવડ્યાં હોય તેઓથી પોતાથી બનવું સમજી કરવાથી ધીમે ધીમે સુખી થશે.

લાલ અને સફેદ ગોલાખ.

ગણા જમાનામાં જ્યારે રેલવેની સડકો અને વીજળીની રેલનીના લોકોને ખ્યાલ પણ ન હતો, ત્યારે તોરખનડીના જુના કીશ્વામાં બે બાઈઓ સીમેસમીઅન અને એડ્રીઅન રહેતા હતા. તેઓનો ઉમરાવ આપ મોટી પુછ ધરાવતો ન હતો, અને તેઓની પોતાની ઉમ્મર અને દરજ્જાના તેઓના હોસ્તા અને સાથીઓ ઘણા યોગ્ય હતા. તેઓની રમત ગમતની મુખ્ય સોજતણુ નાની 'મારી' હતી, જેણી તેઓની એક સમી હતી, અને તેઓના આશરણ હેઠળ રહેતી હતી.

મુઠો આમેસમીઅન એ કીશ્વામાં ઘણાજ એકંતાવસમાં રહેતો હતો, તે તેઓની શીક્ષક અને દરેક બાળકમાં રસ્તો બતાવનાર હતો. તેની કેળવણીથી એડ્રીઅને યોડોજ કાપદો મેલવ્યો હતો. શીખવા માટે તેવું બેચુ ન હતું એવું કંઈ હતું નહીં — કારણ તે ઘણો ચંચળ અને હુશીયાર છોકરો હતો — પણ પૈસા અને સત્તા મેળવવા માટે તેને જે કંઈ મદદ કરી શકે, તે સીવાય બીજું શીખવાની તે ધણીજ યોડી દરકાર કરતો હતો.

બંને છોકરાઓ જેમ જેમ મોટા થતા ગયા તેમ તેમ એક બીજાથી જુદા બનતા ગયા. સીમેસમીઅન એડ્રીઅનના જેટલોજ આંગે તનદેરાંત અને રમતગમત તેમજ કસરતમાં તેના જેટલોજ ચાલાક હતો, પણ તેનાં કદાવર આંગ સાથે તેનામાં કંઈ જોર તરેહની નરમાશ જોવામાં આવતી હતી, કે જે તેના બહાદુર અને સમી દીક્ષના પણ ઉતાવળા ખવાસના બાઈમાં હતું નહીં.

ફક્ત એકજ ચીજમાં તેઓ એક બીજાને તદ્દન મલતા હતા — એકને તે મધુર 'મારી' માટેના તેઓના પ્યાર હતો. તેઓ જોયા કદાવર દેખાવના જવાબ્યા થયા હતા અને હવે કાલો છોડી જઈ તેઓનાં ખાનદાનની પડી બાગેલી દોલત પાછી સજીવન કરવા માટે પેરીસની મુસાફરીએ જવાનો વખત થયો હતો.

તેઓની કોઠામાંની જીંદગીની આ છેકી સાંજ હતી. આવતી કાલથી તેઓ નવી, આગળ કદી અજબાવેલી નહીં તેવી જીંદગી શરૂ કરનાર હતા. એડ્રીઅન, સીમેસમીઅન અને 'મારી' ઉનાળાનાં નરમ અઝકળામાં ફરતાં હતાં. આ

તેઓનો છેલ્લો દીવસ હતો. વરસો મુધી તેઓને પાછી આવી તક મલશે નહીં, કદાચ કદી પણ મળે નહીં.

એડ્રીઅને તેઓની મુખપ્રાદી તોડી:

'મારી' કે' અમુને કંઈ ધિયાણી આપવી જોઈએ. એવી ધિયાણી કે જે અમેા અમારી સાથે લઈ જઈ શકીએ; તારી અને આપણું જીવું ધર જે અસવના જેવું બહાજવાદી બંધુ કરવાને અમે જઈએ છીએ, તેની યાદ રહે તેવું કંઈ આપ.'

"હું તમને શું આપું?" 'મારી'એ પુછ્યું.

"તારા આવકમાંનો ગોસાખ" એડ્રીઅને જરાક ચોબીને કસરાતથી મધેલો સોનામાં જડેલો એક ગોસાખ જે તેણીએ પેઢેરેલો હતો તે બતાવીને કહ્યું, અને જે આ એક વેળાના તાલેવંત અને ઉમરાવી ખાનદાનની પણ હાકમાં ગરીબ યથ ગમથી દીકરીના હાથમાં રહેલા યોગ્ય ઢાગીનાઓમાંનો એક હતો.

"લેવો એડ્રીઅન," જરાક લાલ થઈ આવીને પણ આવી માયાભરી નજરથી તેની તરફ તે પકડીને તેણીએ જવા દીધો. "એ તમારે માટે સારી પુછ અને મુખ અને તમારું દીસ જે કંઈ ધમ્મે તે લાવે એવું હું ઇચ્છું છું." ત્યારપછી સીમેસમીઅન તરફ ફરીને નરમ અવાજે કહ્યું: "સીમેસમીઅન, તારે વાસ્તે તો મારી પાસે કંઈ નથી."

પણ તેણે જવાબ દીધો, "તારાં માથાં પર જે ખીજો સફેદ ગોસાખ છે તે મને આપ."

અને 'મારી'એ પોતાનો હાથ લંબાવી તે સફેદ કળી તોડીને તેને આપી અને બોલી, "ખોદા તારી સંભાળ લે, સીમેસમીઅન."

તેઓ દસમીર મેદરે કીજામાં પાછાં ફર્યાં.

એડ્રીઅનનો મેદરો જરા વારમાં પાછો જુલાલ થયો અને તે પોતાના પીતા તથા શીક્ષક સાથે ખુશીથી વાતો કરવા અને 'મારી' સાથે કંઈ દમ વિનાની મુસમુસ કરવા લાગ્યો; કારણ તેવું દીસ આશા અને લોભથી હજીવું હતું, પણ જુદાં પડવાના વિચારથી સીમેસમીઅનનું દીસ ભારી હતું.

અતે જુની જીંદગીનો છેલ્લો દહાડો જમ્યો; તેઓના પડી બાગેલા વખતમાં બની શકે તેટલા હુશીયારખંધ થઈ અને માણસો લઈ તેઓ પોતાની જોખમભરી જીંદગીએ જવાને નીકળ્યા, અને 'મારી' એક કે જેને તેણી ચાહતી હતી, તેને છેલ્લે મુધી જોવા ગઈ. હવે એડ્રીઅને પોતાપર કેટલી મેહેરખાની હતી તે, દેખાડવા ખાતર પોતાનો ગોલાખ તોપીમાં ખોસ્વો હતો, પણ સીમેસમીઅનનો તો હમેશ મુધી તેનાં હોંડાંની નજીક પડ્યો હતો.

* * * * *
પેરીસ તે વેળાએ પણ મોટું અને મોન મનદમાં ચક્રચુર બનેલું શહેર હતું. લાંની દરખાસ મોન મનદમાં જુલાલી અને રમત ગમતમાં ચક્રચુર બનેલી, પણ અંદર

ખાતેથી સડો લાગેલી હતી. આવી હાલતમાં બંને ભાઈ-બેનોને લાંબાખંચ કરવામાં આવ્યા. એટલેબન બધી સીએ-જેમાં ફાવતો હતો. ખુબસુરત, ખુશાલ અને દીક્ષતવાન તે દરબારની દરેક મેળ મળદમાં ભાગ લેતો હતો, તોપણ પોતે આગળ વધવાની સાવચેતી રાખતો હતો. તેના ખુશાલ ચહેરા અને મજાકેરી છબ્બી અણુદદ મેહેરવાનીઓ મેલવતો હતો, અને તેથી ઘેર લખતો હતો કે તેનાં ખાન-દાનની દોલત પાછી મેળવવાની તે આશા રાખતો હતો.

તે હજુ સુધી પેઢો ઝવેરાતનો ગોલાખ પોતાની તોપી પર પેઢરતો હતો, અને ખાનતો હતો કે “મારી” તરફ તે હજુ વફાદાર હતો; પણ તેની વફાદારી તો જેટલી સેહ-લાઈથી તે તોપી કઢાડતો હતો તેટલી સેહલાઈથી કઢાડી નાખી હતી, અને દીવસમાં દનન વખત તેના ખારની સાથે વિચારથી, બેલથી, અને કામથી પાપ કરતો હતો. તોપીને તે પોતાને સાચ્ચ દીક્ષનો આશય સદમજતો હતો. સીએસવીઅનનો ગોલાખ હમેશાં તેનાં હેડાંની નજદીકજ હતો અને એક વેળાને તેનો નાજુક પમરાટ તેનાં દીક્ષની આસપાસ નીટળાઈ જઈ, તેની આસપાસની છાંટીનાં પાપ અને ધુપાઈ તથા ક્યાદીજી ઝામેથી તેને દૂર રાખતો હોય તેમ લાગતુ હતું.

તેનાં શોભણાં આંગ અને ખુબસુરત ચહેરાથી કદાચ તેના ભાઈ કરતાં પણ વધુ મેહેરવાની તેણે મેલવી હતો; ખરખર, દરબારમાંની મોટી મોટી ખુબસુરત બાલુઓ તેની પર દેવાની બની જતી હતી, પણ તેઓનાં ખુશાલમયો બેલવાની તે દરકાર કરતો ન હતો, તેનાં મગજપર તેની કશી અસર થતી ન હતી, અને તેનાં નરમાશબેધાં યંડા-પણુને લીધે તેઓએ જલદીથી મજાકેરીમાં તેનું નામ “ફરે-સ્તો” પાડ્યું.

તોપણ જેઓ દુઃખ યા આપદામાં આવી પડ્યાં હોય તેઓને તે એક બાઈ તરીકે મદદ કરતો હતો, અને તેની પુકર, મીડી હાજરી પાપ અને સુરખાઈનાં વેરાનમાં એક રૂઢકુપ નગા મીસાલ લાગતી હતી, કે જ્યાં ધણાંક કંટા-બેલાં દીશે ફરવાને ખુશી થતાં હતાં. ખીજી બાળદમાં તે એટલીઅનના જેટલો ફાંચો ન હતો, તોપણ પોતાનાં સાથે મગજ, પોતાના શીલકની કાળજીથી મેદનતથી મેળવેલાં ગાનનાં ભડેળ, સારી રીતભાત અને સહુકાઈથી દુનિયામાં ચાલુકે આગળ વધવાને તેણે પણ પ્રતી મેહેરવાની મેળવી હતી.

પાંચ છ વરસ વહી ગયાં અને બંને ભાઈઓ પાછા પોતાને ઘરે ફરયા. તેઓ વચ્ચે કાગળ પત્રનો વેલવાર ઘણો થોડો હતો, કારણકે પેરીસ અને તેઓના કોલ્લા વચ્ચેનો રસ્તો લાંબો અને પાકતી બંધો હતો, તેથી કાગળ પત્ર સમાપત લાઇ જવાનું મોખું અને યુરકેળ કામ હતું; પણ હવે તો તેઓ પોતેજ એક ટુક સુલાકાત માટે પાછા ફરયા હતા.

તેઓએ “મારી”ને એક પતળી અને વાટપટખ વિનાની છોકરીમીઠી એક સુંદર અને ખુબસુરત પેરીમાં ફરવાઈ

મથલી બેઈ. સીએસવીઅન તેણીની હાજરીમાં ધુજ્યા લા-ગ્યો, કારણકે તેણીને બેવાથી તે મોટો અને નાજુક ખાર જે તેઓ છુટાં પડ્યા પછી તેણે પોતાની છાતીમાં છુપાવી રાખ્યો હતો તે અંદર અને અંદર હબાયા કરતો હતો, તેથી તે લગભગ યુગો બની ગયો. તેણી તરફ તેના જોડા ખાર અને ખાનથી તે બીઠકણ બની ગયો હતો, અને કોઈ કોઈ વેળા તો ધણે કંઠેજો દેખાવ કરતો હતો, જેથી “મારી” અચોક્કસ કરતી હતી કે તે તેણીને વધુ વાર બેઠેન તરીકે ચાહતો ન હતો.

પણ એટલીઅન તો તેણીપર ખાર કરતો હતો.

એક સીપાઈનાં ઝનુન અને જુરસાથી અને એક દરબારીની છુટાઈથી તે તેણીનાં દીક્ષ પર રાજ ઘેરા નાંખતો હતો.

“એ, તે” આપેલો લાલ ગોલાખ મેં” હજી સુધી રાખી મુક્યો છે,” એક વેળા ફરીથી ઉનાળાનાં ઝકકળોમાં ફરતાં ફરતાં તે નરમ અવાજે બોલ્યો, “આએજ નગાપર હું ગમે એવો નાનાયક હોવા છતાં તે” તે મને આપ્યો હતો.”

આએ સાંભળતાં “મારી”નાં મોહડાં પર રતાશ ચઢ્યો. તેણીને સ્વપ્ને પણ ન હતું કે મુગા સીએસવીઅનનાં દીક્ષમાં તેણી માટે વધારે જોડો, વધારે નીરમળ ખાર હતો, જેવો એટલીઅન કદી પણ ધરાવી ન શકે.

યોગ વખતમાં એટલીઅનના ખારના જુરસાથી “મારી”નું દીક્ષ તેની તરફ બોલવાઈ ગયું અને તેણી તેને ખરા ખારથી ચાલવા લાગી, જોકે અંદરખાનેતો તેણીનો છવ તો સીએસવીઅન તરફ ફરેલો હતો; પણ તે વીસેની તે બાપડાને ખમ્બર ન હતી, તે તો જોતો હતો કે જેમ સુરજખુખીનું કુલ સુરજ તરફ ફરે છે તેમ તેણી તેના બાઈ તરફ ફરતી હતી.

આવી રીતે “મારી” એટલીઅન સાથે અદરાઈ, અને સી-એસવીઅને તેનાં દીક્ષમાંનું કડનું દુઃખ અને ઇચ્છા દાખવી દીધી, અને અદરાવાને દીવસે જ્યારે ફરીથી “મારી”ના કાળા બાલકમાં તે લાલ ગોલાખ તેણે જોયો લાંબે મનમાં. પીયારવા લાગ્યો કે “ખરેખર દુનિયાના ખારનો લાલ ગોલાખ ખાર માટે નથી.”

તોપણ તેનાં દીક્ષમાંનાં દુઃખથી બીજાઓનાં દુઃખ માટે તે વધારે સંભાળ અને માયા દેખાડવા લાગ્યો, અને સેને સુંદર મેહેરો વધારે સુંદર અને સાંત થયો.

બંને ભાઈઓ તે મોટાં, સુંદર, પાંપી પેરીસમાં પાછા ફરયા અને એટલીઅન વધારે અને વધારે વખતો ગયો.

“મારી” એક મોટી બાલુ ચઈ અને તેણીની તેમજ એ-ટલીઅનની આપાદી વધતી ગઈ. કોઈ કોઈ વેળાએ જો કે દીક્ષનું હળું કે તેણી માટેનો તેનો ખાર પણ તેની છાંટી પર થોડીજ અસર કરતો હતો, તોપણ બીજા વરો સાથે સરખામણી કરતાં તે ધણે અલો હતો અને સીએસવીઅનની મજબુત સત્તાથી તેનો ઝનુની બેસેલ અવકાશો હતો.

સીમેસચીઅન કોષ કોષ વેળાએ દરબારની છંદગી-
માં બેલાતો જણાતો હતો. ફરેનબલ દુનિયાની મીઠા-
ચારી તે જેમ શોધતો નહી તેમ દુર પણ કરતો ન હતો,
અને લોકો તેને ઘડો, જુસ્સા પીનાનાં દીલવાંચો કહેતાં
હતાં, પણ જ્યાંથી દુધ અને દલગીરી-અને વળી પાપ
પણ (પુશામત્સ), ફેરેનબલ, પાપ નહી) હોય ત્યાં તેનો
ચેહરા એક 'ફરેસ્તાના ચેહરા જેવો' યદ્યપડતો હતો, અને
નાશીપાસીનાં અધારમાં આશા અને સુખનું અજવાળું
પાડતો હતો.

* * * * *
વરસ પડી ગયાં, અને વીસ વરસમાં તો એટીઅન એક
મેટો અને વગવાળો ઉભરાય થયો. એક વારનું તેનું પડી
ભાગેલું પર તેણે પાણું ઉછું કીધું; અને 'મારી' પોતાની
આસપાસ છોકરાંઓથી વીટળાયેલી એક સુંદર શોભાપ્રમાન
ખાનું યદ્ય હતી, અને દુનિયાની ફેડી જુલજુ તેઓ મુખી હતાં.
“લાલ જોલાણ સાર” નસીબ લાગ્યો હતો,” એટીઅન
વારંવાર નાજુક બહારીથી કહેતો હતો; જ્યારે આ લાલ
જોલાણની વાતો દરબારમાં એક કાઠાણી મીસાલ યદ્યપડી,
અને સીમેસચીઅનને તેનાં ગાન અને તેના બાઈના વખતી
ધર્મચરની જગા મળી.

હવે એટીઅન અને 'મારી' તેઓના જુના કીલામાં એ-
કવાર ફરીથી ગયાં; તેઓ મેટા મોભામાં રહેતાં હતાં. સી-
મેસચીઅન એકવાર તેઓની સુલાકાતે ગયો. કીલાની ન-
જદીકમાં આવેલી ખીણ આગળ તે ઘોડાપરથી ઉતરયો,
એવી ઉઝાણી કે બાકીની ઊંચાઈ તે પગે ચઢીને જશે,
જ્યારે તેને નોકરો ઘોડા અને સામન સાથે પગપાડે આ-
વતા હતા. ખીણમાંથી વહેતાં એક નાળાં આગળ આવી
પુગતાં તેણે એક બચ્ચાંની બુચો અને એક સ્ત્રીના રડવાનો
મેટો અવાજ સાંભળ્યો, અને ત્યાં ટોકીને બેઠું તેા એક
બાળક નેશથી વહેતા ઝરા સાથે ધસડાઈ જતું હતું, અને
તેની માતા કીનારા પર ઉભી રહીને રડતી હતી.

જેઠીની ઘોડા કોસે બેઠો બચ્ચી તેણે પાણીમાં નખાની
દીધું, પણ પાણી બરડ જેવાં હંડાં હતાં અને તુરતના વ-
રસાથી નદી ઉભાઈ જતી હતી; ઘણાજ સરસ તરનાર
માટે પણ ઘણાજ ઘોડા આસા હતા.

* * * * *
તેઓને તેનું શરીર મળ્યું—કે જ્યાં નેરથી વહેતા ઝરાએ
તેનેથી કંટલાઈ જઈ એક બાજુએ ફેંકી દીધું હતું—હજી
એક હાથે તેણે તે બાળકને નેરથી પકડ્યું હતું, અને તેનાં
મોઢાંપર શાંતીભર્યાં મોતાનું શાંત હસતું હતું.

ઘણાજ માનથી, ઘણાજ રડવા સાથે તેના નોકરો તેને
કીલામાં ઊંચકી લઈ ગયા, કારણ તેઓ તેને આહતા હતા.

ત્યાં આ દુનિયાપરની છેલી આરામગાહની જગ્યા માટે
તેઓએ તેને તૈયાર કીધો, અને કરમાઈ ગયેલો સફેદ જો-
લાણ જે હજી તેનાં હેડાંની નજદીક પડેલો હતો, તે તે-

ઓએ તેના આજીવા વાળેલા હાથમાં મુકયો. તેનો ચેહરા તે
દીવસે તે જુવાન ચેહરા જેવો હતો, કે જે વીસ વરસ અ-
ગાઉ તેના પ્યાર અને એટીઅનમાં મક્કમ, આ કંટાળાભરી
છંદગીનું નાસીબ અજમાવવા કીલો છોડીને ગયો હતો. તે
સફેદ જોલાણ જીવ વિનાની છાતીપર જીવ વિનાનો પડયો
હતો, પણ તેનો જીવ મોઢા કે જેને તે આપ્યો હતો તેની
આમળ એકલો પાછો ફર્યો નહીં; કારણકે તે પોતાની સાથે
પોતાના સાથી અને પોતાની કીર્તિ દાખલ, એક નીરમળ
અને ચળકતું દુધ, એક ડાઘ વિનાની છંદગીને સફેદ જો-
લાણ લઈ ગયો હતો.

તેહેમી.

સંધવાને લગતું.

આઈરીશ ઈસ્તુ—એ રતલ પટેલા, એ રતલ ગરમનું ગોસ,
એક રતલ કાંઠા, નીમક અને મરી. પટેલાને છાલી પાછને તેની
પાતળી કાતરીઓ પાટવી, કાંઠાને પણ છાલીને તેની કાતરીઓ
પાટવી, ગોસને હંડાં પાણીમાં નાખી તેની ઉપરની ચાચી
કઢાલી નાખીને નાના નાના કટકા કરવા, પછી તપેડીમાં પડેલું
ગોસનું પડ કરવું, પછી પટેલાનું અને ઉઠેલ કાંઠાનું એ પ્રયોજી
જ્યાં મુખી પુરં થાય ત્યાં મુખી પડ કરવાં. દરેક પડ ઉપર ની-
મક અને મરી ભરવાનું, લ્યારખાદ તે પડ પાસેર નેટલું પાણી
રેડી સુલાપર તપેડી મુકી અને કઢેલો આવવા દેલો અને પછી
તેણે ઉમારે દોઢથી બે કલાક મુખી રાખવું, બલી નહી બંધ તે
માટે અવારનવાર દીલગ્યા કરવું.

વીકેટોરીયા સેન્ટરીય—આઠ હંડાં, એક રતલ ખાંડ, પો-
લો રતલ પડને આંટો. હંડાં અને ખાંડને કાણુ નકં ચઢડાવી
તેમાં ધીમે ધીમે આંટો ચેલવતાં જવું, પછી નાનાં ઠાલવો
પતરાંના ઠાળડામાં રેડી ધણી ગરમ બઢીમાં જુલવા મુકવું; પછી
ઉપર રાપખેરીની જેવી પાંચરી તેપર ખાંડ ભજાવાની.

કેમ્બીજન પુર્ડીય—એક રતલ પડને આંટો, છ આંડસ
માખણ, એક આંડસ કોણી જીવતો મુકો મુરખમો, ત્રણ આં-
ડસ સફેદ ખાંડ, છ આંડસ કાલી અને કરંટ દરાખ, અડધો
મેટો ચમચો ભરી બેકીંગ પાવડર, અને પાસેર દુધ, માખણને
આડા સાથે ચેલવી, તેમાં મુરખખાના ઝીણા ઝીણા કટકા દરા-
ખના દલીઅ કઢાલી તે નાંખવી. લ્યારખાદ ખાંડ, બેકીંગ પાવ-
ડર અને દુધ નાંખી સંધજાને બરાબર, ચેલવવું અને ટીશને મા-
ખણ લગાડી તેમાં જપડી ચેલવણી નાંખી પોણો કલાક જુલવું.

“કચીન કેક”—અડધો રતલ ખાંડ, અડધો રતલ પડને
આંટો, અડધો રતલ ટાણું માખણ, ચાર હંડાં, પા રતલ કરંટ
દરાખ, એક ચમચો ભરી ખમણેલું બંધકળ, જરા તળ અને તળ-
વંતી. માખણનું કીમ કરવું, પછી તેમાં ખાંડ તથા હંડાંની મા-
લને સારીપેટે છુટીને નાખવી, લ્યારખાદ સફેદી નાખવી, સંધજાને
સારીપેટે છુટવા બાદ અંદર આંટો, દરાખ અને ઉપર કઢેલો
ગરમ મસાલો નાખવો; બધું બરાબર એકસ કરી નાના પવ-
રનાં ઠાળડામાં રેડી ધણી ગરમ બઢીમાં વીસ મીનીટ જુલવું.

પીરોલ.

૨ ની.

હો! એમ કેમ બને! મીં તેહમુલજી બનયા નારતાની તેજસપર મેસવા આગમન પોતાની જગ્યા આગળ મુકેલાં કાગળ તપાસતાં અન્યથાથી મોલી કહ્યા.

મીં બનયા કમાર કમના માલુસ હતા, જેથી તેવજી હાડીસગાં જવા માટે ઘરમાંથી નવ વાગે નીકળી સાંજનાં પાંચ વાગે પાછા ફરતા હતા. તેવજી આંખે ભરેલા અને કીંગણ હતા, અને હાથમાં કોરાં કકરતાં કપડાંમાં દીરતા હતા. તેવજી કહે 'મીં નાતું હતું, જેમાં તેવજીનાં ધણીઆણી જેવજી તેવજીના જેવાંજ આંગે બરેલાં હતાં, એક બાવીસ વરસની ઉમરનો દીકરો, અને એમાં કાલકા નામે એક પુત્રસરત, અજરાકે, અદાર

વરસની ઉમરની છોકરી હતી, જે મીં બનયાનાં બેહેનની છોકરી થતી હતી. તેણીનાં માપાપ મરજી પાખમાં હતાં, અને તેહમુલજીએ મહા મેહેનને તેવજીનાં ધણીઆણીને સમજાવી પઠાવી તેણીને પોતાનાં ધરમાં આસરે આપ્યો હતો.

"તમારે ગમે તે કરો, તેહમુલજી," તેવજીનાં ધણીઆણી બોલ્યાં "અલગત પૈસા તમારા છે, અને એ કાંઈ મારી બાણેજ નથી, તમારી છે. પણ મારો જોત વાદ રાખ્યો, કે કહે 'અમાં સગાંએને લાવી રાખવાથી કહીની સાર' પરીણામ આપવું નથી."

"કાંય વાદ? હું તબી મેતો કે શું કામ સાર પરીણામ નહીં આપે." તેહમુલજીએ જવાબ દીધો, "તેણી જુનુસરત, મતવાન પવાસની છે, અને હું ધારું કે તુને મદદગાર થઈ પડશે."

"તેહમુલજી તમે જુની જાણેછો કે આપણે એક દીકરો છે."

"મારી વાલાની, તે મેં હું જુલી વળે તો પછી દલગીર થાશે. પણ હું તારી મતલબ સમજતો નથી."

"મારી મતલબ એવું કે, તેમણે એક બીલું સાંધે પરણવા માંગશે."

"ને માંગે તો શું થયું?"

"માંગે તો શું થયું? હું તો જોવી આજ્ઞામાં હતી કે આપણા અદી માટે તમને કાંઈ મોટી વીચારે હશે અને એક અપેક્ષા થીનીની છોકરી સામે તેણે એકાગ્ર કરવાને આવી રીતે હરે કહેવે બોલશે એવું ધારતી નહીં હતી. આજના મોઢવારીના વખતમાં જ્યારે ધણીને મેહેનત કરી કમાવું હોય ત્યારે ધણીઆણીએ મદદ માટે કાંઈની વાતવું બેઠાં."

અતે સેવટ એવું આજ્ઞા કે, એમાં કાલકાને તેમનાં કહે 'અમાં લાવીને રાખવામાં આવી. તે છોકરી ધણી સારી હતી અને સમને રાજ રાખવાને પોતાથી બનવું કરતી હતી, જેથી મીસીસ બનયા પણ મનમાં કમજી કરતાં હતાં કે તેવજીને તેણી મળતી હતી.

આવી રીતે વખત પુરતી સતોપકારક રીતે પસાર થવા લાગ્યો, જ્યારે થડીની મેસનમાં એક સવારે નારતાની તેજસપર મીં બનયાએ ઉપલી અન્યથાથી બતાવી હતી.

"શું છે તેહમુલજી?" તેવજીનાં ધણીઆણી મોંઘાંને મોલી ઉઠ્યાં, જ્યારે તેવજીનો દીકરો અને બાણેજ બને તેવજીનું મોઢું લીધા લાખ્યાં, "બોલોની શું છે?"

"માસીસ માણેકરું અંતે કાગળ આપ્યું છે." તેવજીના ધણીએ જવાબ દીધો, "મારી ખાતરી છે કે, અદાર તેનાં છે-એટલે કે તપાસવા છાપપરથી કહી શકું છું, ધણીએ જોઈ આડીને આજ્ઞા હોય તેમ લાગે છે. પણ તેનાં અજીરની ટપાલ કાંઈ એથી તો એર તરાંહની છે કે હું ધારું છું કે હું જુલોતી નથી."

"હવાડીને જુલોતી ને ખાતરી થાય," તેવજીનાં ધણી આણીએ તારમાં સુચવ્યું.

"હારે તેમજ કહે, હીરવા વારામાં ફેરવી અકલ છે." પરજીડું કમેડતાં તેવજી બોલ્યા. "આટલે માંમે વખતે એને લખવાનું શું કારણ પડ્યું હશે?"

મીસીસ બનયા વળી કાંઈ બોલવા જતાં હતાં, તેટલાં તેહમુલજીના બોલવાથી તેવજી અચકી ગયાં.

"કાંઈ છુપી વાત તો નહીં હશે; કારણકે 'ખાનગી' કરી ઉપર લખવું નથી, ક્યારે તો હું મોટીની વાતુ છું." :-

કપાકપ, તા. ૧૮ વી દીસમ્બર.

"મારા વાલાના તેહમુલજી,

આપણી આટલી લાંબી લાંબી સુપકારી પછી મારી વરજી આ કાગળ જોઈ તમે ખચોત અચળ તો થશે. આપણે એક બીજા સાથેના પચરહેવાર કેમ બંધ પડ્યા તે હું તમને જણાવી છું. મારું છે કે તમેના પડેલાં લખવાનું બંધ થાયું, કારણકે આપણે બંને સુપ રહેવા; વળી મારી પાઠ પછી હું અદાવાં લઈ અકલેના ફરતો હશે, જે નેજાએ પચરહેવાર વાણ રાખવાનું સંદેશ પડ્યાં નથી.

"પણ માર જુલોતી હશે મીસીસ જીએ-આપણને તો સાદવા વખતનું, જીવીવા વખતનું કામ છે. હું જેર આંખે છું. હા, મારાં અચલ વતનમાં સુખથી રહેવા માટે મેં યુરપા પૈસા એકા કીધા છે, અને-પણી કરતાં લોહી વધારે બહુ હોય છે-હું મારાં પોતાનાં સગાંમાં વચ્ચે રહેવાનું પસંદ કરું છું. હું 'હેકા' રસીકમાં નીકળીશ. એ આ કાગળ તમને વખતસર પુરે તો મને બંધ પર લેવા આવશે, નહીં તો તમારાં ઘરની છાંપી મોકળશે, કારણ કે તમને વાંધા નહીં હોય તો પહેલાં તમારે લાં આવીશ. હું મારી સાથે, અલગત, મારી રૂનીને લાઉશ. આટલું છે કે મારે ખાતર તેણી તમને મરશે. અલગ જતાં મારી ખાતરી છે કે તેણીને પોતાને ખાતર તમે જીવીશો તે જીવે આટલાં સમયો. મારી બધી સુસાદીઓમાં તેણી મારી

દમેસની સાથે છે—તેણી એકલીને મને આદે છે, અને હું એકલીને તેણીને ચાહું છું. આપણે જલદીથી મલનાર હોવાથી હું વધારે લખતો નથી. મીસીસ બનસાને મારી ઘણી ઘણી સલામ કહેજે.

હું છું તમારો વાદાશિ પીત્રાઈ,
માણેકજી મેડરજી.”

“નેહુ—એ અંતે દરીદ્રામ રહેવા આવે છે. હું ધારતો હતોજ કે એ તેમ કરશે.”

“અને વળી તેવણે સારી જેવી પુ’છ એકી કીધી છે, તે વધારે ને વધારે સાફ છે.” તેવણનો દીકરો હરમે.

“અને, મીસીસ બનસા વચ્ચે બોલ્યાં, “એક દીકરી—ફ્રેની, કેટું સોનમહતું નામ, અલગત આપણને બાંધને તેણી ગમતી થઈ પડશે, અને વળી તેવણ પેદલાં આપણેજ હાં આવવાના છે. હું ધારું છું, તેદમુજજ, કે તમેજ એવણના સૌથી નજદીકના સગા થતા હોશો.”

“હાનં તો, કાગળ તો ૧૮ મી ડીસેમબરનું છે, સારે તો એવણ થોડા દહાડામાં આવી પુગશે. આજે જાહેને ખબર કહાડીશ કે ફ્રીમર ક્યારે આવી પુગવાની વકી છે.”

“ખાત્રા, એવણ એસેસ્યા કાંય ગયા? સુનું મેળવવા કે?”

“નહી, એક છોકરી સાથે પ્યારમાં હતા અને તે છોકરી એની સાથે પ્યારમાં હતી. પણ માણેક તે વેળાએ ગરીબ હતો, અને બવીપતી કાંઈ ઘણી સારી આશા નહીં હતી, તેથી તેનાં મોઢાં સામે દરવાએ બંધ કરવામાં આવ્યો અને તેના એક દરીદ્ર સાથે તે છોકરીને પરણાવી દેવામાં આવી. આથી તે બહારગામ જતો રહેલો, અને હવે સારી જેવી દોષત સાથે પાછો ફરે છે. એજ કારણસર તે એસેસ્યા ગયો હતો. થોડા વીશે એ લખે છે તે એની બૈરીને વાસ્તે છે, એ લખતો હતો કે બૈરાંની મદદ વગર એ હાં રહી શકતો નહીં હતો, અને પરપંથા વગર તે કોઈ બીજી જીને ધરમાં રાખી શકતો નહીં હતો, તેથી તે પરપંથા. ચાર વરસ પછી તેણીનાં મરણની ખબર મળી. હવે આજ છોકરા, હું જેટલું નાણું છું તેટલુંજ તુબી નાણું છે.”

“માય તે માય,” જ્યારે મીઠ બનસા બોલતા હતા સારે તેવણનાં બીરાંખા પોતાનો દીકરો જે એક બોલ્યાં રીજને, પુશામીનજ, સારા દેખાવને બચાવતો હતો, તેની ઉપર આશાનાં આંખો તીકી કાંઈ વીચારમાં શુંટામાં હતાં. હવે તેવણ બોલ્યાં:

“તમારાં મારીના દીકરાનાં લગન અને તેની બૈરીના મુજરવાના વખતથી ગણતરી મણીએ તો તેવણની દીકરી ફ્રેનીને વીશથી વધારે વરસ નહીં હોય. આપણા અંદીને વાસ્તે મનેનું બંધ મેરુ છે.”

અંદીનું મોઢું લાલ થઈ આવ્યું; પછી તે રચુજથી હસી પડ્યો. એમીએ પોતાનું માથું જલદીથી ઊંચક્યું. આ સાંભળી ખરેખર તેણીને ધારતી લાગી.

“મારાં બવીપતી મોઢવણ એટલી ઝડપથી કરવા માટે તમારો ઉપકાર થયો માયજી” તે જીવાન શખસ બોલ્યો.

“અહીં એ કાંઈ દરવાજાની બાબત નથી,” તેનાં માતાજી બોલ્યાં, “હું કાંઈ મથકેરી કરતી નથી. તું સારા દેખાવનો અને લાચક ઊભરનો છે. તુણે કે જેને મેહનત કરી મુજરાન કરવાનું છે, તેને વાસ્તે ફ્રેની કે જેણી તેણીના બાપની એકથી વારસ છે તેની સાથે પરણવા કરતાં બીજું વધારે શું સારું હોય?”

“સારે હું મને પોતાને વેચું—”

“છટ, છટ” તેનો બાપ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો. “તુને પોતાને વેચે! તારી માથ કહે છે તે તદન ખરું છે, કે આએ કારજ ચાલે તો અને સંધળાં ધણાં મુશ્કેલી થઈ શકે. આ રાખજે, મારા છોકરા, કે હાલના વખતનાં કહેવાતાં પ્યારનાં લગ્નો કાંઈ મુશ્કેલી નથી, તેનો છોડા છુડા છોડામાં નથી આવતો તો ક’આબતપણામાં આવે છે. સાધારણ અલગ અને મજુરીથી કોષેલાં લગ્નોજ રહી શકે છે, એ બાંધોને વિચાર કરજે! તું બંદરપર તે બોલને લેવા. જામ તો સારું.”

“માવાજ, હું નહીં ધારતો કે મારાથી જવાઈ સમજશે” તે જીવાન શખસે તેમજપરથી ઉઠતાં કહ્યું, “પણ હું મારી જેન મુશ્કેલી નજીક.”

“હુંથી મુશ્કેલી?” મીઠ બનસા બોલ્યા.

“નહીં, તમારી તો પાંચ મીનીટ પછવાડે છે” મીસીસ બનસા બોલ્યાં, સારપછી જેઓ તેવણનો દીકરો મ્યારમાંથી ગયો કે એમી તરફ ફરીને બોલ્યાં, “એમી ના તે બંધને આપાને કહે કે આજે મારું બીજાણું સાફ કરે નહીં, પે. હવાં પેટું કાપતું બીજાણું સાફ કરાવતું પડશે, જલદી ના, નહીં તો કરી દેશે.”

તે છોકરીને જલદીથી જવા કહેવાની જરૂર હતી નહીં. સાંચી નાદસવાને તકથી રહી હોય તેમ તેણી પોતાની મુશ્કેલી પરથી ઉઠી દોડી ગઈ.

“તેદમુજજ,” તેવણનાં બૈરી એકલાં પડ્યા પછી બોલ્યાં,

“હું એમીનો વીચાર કરતી હતી. તેણી લોકોને ગમતી થઈ પડે તેવી છોકરી છે. ધારા કે તમારા માણેકનું ધ્યાન તેનીપર દોરે, તેમ બે ચાલે તો તેણી આપણને ઘણું મુશ્કેલી કરશે જો.”

“એટલે હું શું કહેવા માંગે છે તે હું સમજ્યો નહીં, હીજા.”

“લુચ્ચીની, હું એમ કહેવા માંડું છું કે તમારા માણેક અને તેણીની દીકરીને આપણે હાં રાખ્યો.”

“વાર પછી, તેમાં એમી શું આચણ કરી શકે?”

“મારી મતજમ એની છે કે ફ્રેનીનું અંદી સાથે કરવું, પણ મને એક બે વાર એવો ખ્યાલ આવ્યો હતો કે એમીને કાદી ગમે છે, અને એમ બે હોય તો બેઉ છોકરીઓ એક બીરાં સાથે મળી જઈને એમી અને કવાળમાં હાડકું થઈ પડશે.”

“તે બની શકે તેવું છે. પણ તું શું કરવા માંગે છે?”

“હું એમ કરવા માંડું છું કે આપણે એને કોઈ એક ખીતાને લઈ થોડા વખત રહેવા મોકલ્યો, એવું કહીને કે આપણે હાં દમથા જગા નથી—જે ખરું છે, કારણ એમીનાં મોજાં અને ફ્રેનીને આપવા માટે નેહશી. કેડ હાડકું નામ તેણીનું છે.”

“શીક છે. તુને જેમ ગમે તેમ કર. હું તો આલ્યો.”

તેવણ સીધારવા: મીસીસ બનસા એકલાં મનમુખે કરવા બેઠાં; એટલે વખત એમી હુ:ખ અને દલગીરીથી સફે પુત્રી જેવી થઈ જઈ માણસર રહતી હતી.

“અરે, હું ઇચ્છું છું કે તે ફેનીને વાસ્તે મને છોડી નહીં દેશે. મારું દીવ તેથી તુટી જશે.” આ બોલ્યા બે લીરાંબાઈને કાને પડ્યા હતાં તે તો તેવણની શાંતીમાં ધણી ખલલ પડતો.

તેજ સાંને મીં અને મીસીસ બનયાં કાંઈ દોસ્તાને લાં મુકાકાતે ગયાં; અરેખર તો તેઓને લાં આવનાર પંચે-છાની ખજાર આવવા અને એથી માટેની ગોડવળ કરવા ગયાં હતાં. એમી ઝોરડામાં એકથી બેસી, આવી પનાર મોઢાં દુઃખનો પીચાર કરતી હતી. તેણીને તેની હાજતમાં કાંઈ આવીને પકડે તેની ધાકતી હતી નહીં, કારણકે ભંરે-સપતવારે સાંજનાં અંદી હમેશાં મોઢાં ધરે આવતો હતો, તેથી જ્યારે તારીને દરવાજાં દેહવાનાં અવાજ અજાણે લાગે તેણી હીકી નહીં. તેણીના ઝોરડાનું ખારણું ઉપકચું તોખી નેણીએ ફરીને જોયું નહીં. તેણીએ ધાણું કે કાંઈ નીચે આપ્યું દરી તે કહેવા આપા આવી દશે.

પણ એકાએક કોઈનું મોહકું તેણી વરડે વાંકું વચ્ચું; કાંઈ પુરખનો હાથ તેણીનાં ખખાં પર મુકાયો, કાંઈ પુરખનો અવાજ બોલતાં સંભળાયો.

“કાંય વાહાલી એમી, એવે દલગીર ચેહરે કાંય બેસી છે? અને વળી તારી આંખમાં તેા આંસુ છે?”

“અંદી!” એમી બોલી હતી. “તમે ઝોરડા જમ્દી કેમ ધેર આવ્યા, આજે તો બરેસપતવાર છે.”

“હા, ધારા પ્રમાણે તો આજે મોડોજ આવતો. પણ તું શું એમ ધારે છે કે આજે સવારે માથળ પેલી છોકરી ફેની અને મારે વીશે ને કાંઈ બોલ્યાં તે પછી હું દમેજ માફક મોઢાં આપું? તું શું એમ ધારે છે એમી, કે તારી કુંદર આંખમાં તે વેળાએ ને દુઃખ, ને શક એક પગવાર ઉત્પત્ત થયો તે મેં જોયું નહીં? અને શું આબો દહાડો તેનો તેજ નીચાર નથી આવ્યો, અને વાઈસાહેબ, તમને ધમકાવા હું શું તારી નથી રહ્યો કે તારા શીવાય ખીજ કાંઈનાથી હું પીચાર કરું એવો એક પગવારથી તું મારીપર શક સઘ જાય?”

“અરે અંદી!” તેણી બોલી, “તમે કેટલા-કેટલા-કેટલા બધા જતા હો; પણ શું તમે અરેખર બેસો છો કે તમે ફેનીની દરકાર કરશો નહીં, પછી તેણી માથ કરતોથી યુગમુરત.”

“ખનેજ નહીં.”

“અને પેસાવાલી હોય?” તેણી હવે હસ્તે ચેહરે બોલી. “એમી, બે તેણી હાલનાની યાદજતી હોય, તોથી મને તારી પાંચેથી લઇ શકશો નહીં.”

“અરે અંદી! તમે મને કેટલી સુખી જનાવી છ.” તેણીએ કહયું, અને પછી એકાએક અંદર થઇ બેઠાં. “હું જુલી મઠ. મામા આજે સવારે ને બોલ્યાં તેનાં હું પીચાર કરતી હતી, અને તમને માલવા માટે હું ધણી એકધરેથી છું; કે આજના વખતમાં મેહેનત કરી ઝંજરાત કરનાર માણસ માટે બેસીએ મદદ માટે કાંઈપણ લાવવું જોઈએ.”

“વખતને હજો મુકા!” અંદી બોલ્યો. “એમી” એક મેહેનતુ વર માટે ને સોથી સરસ મદદ એક બેસી જાને તે ખરા પ્યાર અને તેને મદદ કરવાની ખરાં દીખાને, ખરી લાગણીને દેખાવું. ને સીએએ તેઓના ધણીએ સોથી મદદ કરી છે તે પેસાવાર સીએ નહીં. એમ બે, એમી, તું ને મને માનવો નહીં તો હું ફરીથી કહીશ તારી

સાથે બોલીશ નહીં. બે મને માલવા માટે જાવા મને ધેરમાંથી કહાડી મુકશે તોથી હું મને માલીશ.”

“વાહાલા, વાહાલા અંદી, મામા કહીશી એમ કરશે નહીં” એમી બોલી.

“હું નહીં ધારેના કે તેમ કરે.”

સીમર મગજવારે સાંકાંજનાં આવી પુગનાર હતી. મીં બનસાથી બંદરપર લેવા જવાને નહીં બની રાકવાથી એક ભાણુતી માડી ચીકી સાથે મોકેડી હતી.

તે મગજવારની સાંજે વાપ દીકરા વેહલા ધેર આવ્યા હતા. બંચવાના હાથને કુંદર સજીવારવામાં આવ્યો હતો અને સઘમાં વાત બોલતાં બેઠાં હતાં.

“માડી આવી હ?” મીસીસ બનયા, માડીને દરવાજા આગળ ઉભી રહેવાનાં અવાજ સાંભળી બોલી ઉઠ્યાં.

સઘમાંજો દરવાજા આગળ ગયાં, પણ નાકીપાકીથી પાંચું ફર્યો. માડી તો આવી હતી, અને તેમાં સામન પણ હતો-એ પેડીએ-પણ માણેકયાદ હતા નહીં.

વોડાવાળો ખોડાસો કીધો કે ચેના કાંઈ જુના દોસ્ત પણ વરસે મળવાથી તેવણ તેવણને પીતાને લાં લઇ ગયા. આથી તેવણે સામન મોકલાવ્યો હતો અને નહીં આવવા માટે પીતાની દલગીરી જણાવી, કાંઈ નરર આવવા કહયું હતું. એટલામાં માડીમાંથી કાળો, નોંસવાના જેવો અવાજ આવ્યો.

“અરે સાહેબ, હું જુલી ગયો. અંદર એક કુતરાંથી છે” વોડાવાળોએ કહયું.

“કુતરાં!” મીસીસ બનયા જુમ પાડી કહ્યાં. “મારા ધેરમાં કાંઈ કુતરા જુતરા નેહાં નહીં.”

“દીકરા-દીકરા-પણ એ તો માણેકનો હતો” તેવણના ધણી પતાવેનો મોલ્યા.

“એ તેનો હાથ, તમે જાણો છો તેવજી, કે હું કુતરાંને ધીકાર છું, મુખાં જુમ લાગે તેમાં મેલાં કુતરાં-હું તમને કહું છું કે હું નથી.”

પણ તેટલામાં તે વોડાવાળો એક નાના કુતરાને મોહવાપર મુખી ચાલી ગયો.

“મુખી બીલક લાગે તેવું, એમ ડખખણ” મીસીસ બનયા તો છેમ્મક પડ્યાં, “એને કહાડો. મારી આગળથી.” તે નાનું જનાવર કેખદતી રીતે તેને કાંઈ પસવારે એમી મતજયથી તેવજી તરફ આવવું હતું તે જોઇ તેવજી બોલ્યાં. “હું કાંઈ જોને મારા ધેરમાં રાખું નહીં.”

“પણ દીકરા, માણેક અવે તેટલાં તો આવણે રાખવું નેહાં. આપણેથી તેને રસ્તાપર તો કહાડી મુકાય નહીં.”

“એ તો હાથમાં આણું, અંદી એને કહાડે તો જહાર. મુખાં કુતરાંને તે કાંઈ અંદીમાં મોકલવાનું છે.”

બનયાનાં ધરમાં વોડાટ થઇ રહ્યો. એ કહેતા હતા કે તેને જહાર રસ્તાપર કહાડી મુકાય નહીં; પણ દમેજની તેવણની નરમ થઇ જવાની રીત સુજન તેવજી કમુક કીકું કે એક રાત તેને જહાર એક ખાલી પોલી કહાડીમાં રાખવું, જ્યાં તે વાપકું દયા ભરી રીતે એક બે ક્યાક રંગ્યા અને બોલ્યા થાયું.

“મારી ખાતરી છે કે એમી બે અંદીમાં હશે તો તેણી આજે જઈ શકે નહીં.” અંદીએ મનમાં પીચાર્યું. “હું આ

હીયકારો છું. પણ જ્યારે બાવા સામે નદી યદ્ય થકે, સારે હું શું કરી શકું ?”

સહવાર પડી, હાડી કટકટી પડતી હતી, બનશાને લાંબાં નાસ્તાની તેળવણર બેસી વિચાર કરતાં હતાં કે માણેકશાહ દયાને આવશે, તેવામાં એક ગાડી પેટી પેટાશથી બનેલી આવી પુગી, તેમાંથી એક ઊંચો ઊંચો પુગલો પુરુષ, કદાવર બાંધતો, માથાણુ દેખાવતો, અને ભુરા આવવાળો બહાર નીકળ્યો.

“એ તો માણેક છે” બનશા બોલી ઉઠ્યા.

“પણ તેવણની દીકરી ક્યાં છે?” હીરાંગણ બોલ્યાં.

તે ખરેખર માણેકશાહ હતા. ચોડી મીનીટમાં બંધે તેવણનું દીક ગરમ લાગણીથી ઉભાજી બેઠું હોય તેમ તેઓને ઘણા ખાશી હેતુથી મળી બેઠીને તેવણ તેઓ વચ્ચે બેઠો.

“હા તેલચુક, હું અંતે આવી પુગો, મેં સારી દોલત એકી કીધી છે, અંતે મારાં સગાંઓ તેમાંથી કંઈ નહીં શ્રાવે મેળવે ? હું ધણેજ ખુશી થયો છું કે તમારા ધેરનાં મને ઉતારો આપ્યા છે. આમે તમારો દીકરો કે ? મનેનો છેકરો છે—તેલચુક, બને તારી અંદાખાઈ લાગે છે. પણ” પછવાડે ફરીને, “મારી ફેની ક્યાં છે ?”

“તમારી દીકરી ?” મીસીસ બનશાએ પુછ્યું.

“મારી દીકરી ?” તેવણ રમુજથી હસીતે બોલ્યા, “મારી ફેની. હું તો ધારતો હતો કે તેણી મને બેઠીને ખુશીથી નાચતી અને કૂતી આવશે. મારી ખુશમુરતી ! મારી ફેની ક્યાં છે ? આ બોલો,” અને તે બીઠકથી શીકે યદ્ય ગયો, “અંતે એમ ના કહેતાં કે તેણી બોવાઈ ગઈ છે.”

“અરે નહીં રે નહીં,” મીસીસ બનશા બોલ્યાં “તેણી તદન સલામત છે. આખા,” તેવણે તેણીને આંખ મારી અને અસારત કરી કાંઈ કહેયું, “નતો જન્મદીથી જન્મતે તેતે લઈ આવ.”

“સારે શું” એવું નામ ફેની કે ? માણેક, હું બંધે છે કે અમે તો ધાંડું કે તારી દીકરી હશે.” મીં બનશા બોલ્યા.

નહી, બોદાએ મને એવા આશીરવાદથી નવાબચો નથી, પણ આમે કુતરી આવી છે. દુનિયાની ગમેએવી મીજ આરેખી હું તેણીને બોદાવું નહી—

“માહ, હું ધારું છું કે તે તો મરી ગયું.” દરવાજા આગળથી આવાનો સાદ આપ્યો. “યંકીથી બધી ચકડી ગય છે.”

“શું ?” માણેકશાહે એક ગગડાટના જેવી ખુમ પાડી.

“તેણી ક્યાં છે ?” તે આસાતો હાથ પકડીને તેવણે પુછ્યું.

“ક્યાં છે તે બતાવ.”

તેઓને અંતે જણાવવું પડ્યું. તે કોઠડી આગળ તેવણ ગયા. ફેનીને હેઠ્યાં ગરમ બીજાનું અને બોરાકની ટેવ હોવાથી હાડીથી ચકડી ગયલી તેણી જમીન પર પડી હતી. તેણી મરી ગઈ હતી ! નહી, તદન મરી ગઈ ન હતી, કારણ કે તેણીના શેઠના અવાજથી તેણીએ પોતાની સુદર આંખો એક સ્ત્રીની મારી અને ખાશી સાથે તેની તરફ ફેરવી.

તેણીનો શેઠ એક સ્ત્રીની માફક ડચકાં ખાવા લાગ્યો. તે નાની ચકડી ગયલી બેઠીને સુકડેબોળે બેઠીને પોતાની ગરમ છાતી સાથે દાખી, લાંબે ઉભેલાંઓ વચ્ચેથી તે ગુપ્તચુપ ચાલી ગયો—એકે મોઝાં ધસી આવતાં વાહાણની માફક તે લાંબી ધસારાગંધ ચાલી ગયો.

શું એમ બની શકે કે આવો માથાણુ. મેદરો એટલો જલદી મુસાફરી ફેરવાઈ જઈ આવો સખત બની જાય ? તેમાં શું અવજન થવાનું છે ? તે કુતરી વરસો થયાં તેવણની સાથે રહી હતી, માંદગીની વેળાએ તેવણની બાવડે બેસી એકી કર્યા કીધી હતી, અને કોષપણુ પુરુષ થા સ્ત્રી કરતાં તેવણને વધુ ચાહતી હતી. જ્યારે તેવણની નાની આંખો આસપાસ ઉભેલાંઓ પર પડી, સારે બે બોલો તેવણનાં મોઠાંમાંથી નીકળ્યા :

“દયાહીણુ રાક્ષસો !”

“માણેક એમ જો,” ધીમેથી મીં બનશા બોલ્યા, પણ માણેકશાહ મેદરણ તેવણને કોડું આપ્યા નીના ધરમાંથી ચાલી જઈ ગાડીમાં બેઠો.

“ક્યાં લઈ જઈ સાહેબ ?” ઘોડાવાળાએ પુછ્યું.

“કુટુંબી—ચકાવ !”

સાર પછી ફેનીને વધારે ગરમ બંદુસમાં વીટાળીને, તેની પર વાકાં વળ્યા અને મોઝાં ડચકાં ખાવા લાગ્યા.

“હેવે છન ધસારો ?” પેદલીજવાર ગુસ્સે યદ્ય મીં બનશા બોલ્યા. “આપણાં શીવાય તે કોષનેથી પૈસા આપી જતે નહી, અંતે હવે તો આપણને બધાને દરનામાં હોમાવેલાં બેઠે તે મગન થશે.”

“હું શું બાંધું” કે “મારી ફેની” તે કુતરી હશે !” મીસીસ બનશા નારીપારીનાં આંચુઓ પાડી બોલ્યાં.

“દયાહીણુ રાક્ષસ તેણે આપણને દેશમાં, અને તે ખારજ હતું. તેં તેમ કીધું, અને અમે તુંને કરવા દીધું.”

“હેવે હવે” તે તો યદ્ય ?” આદી બોલ્યા. “કદાચ એવણ પાછી સમજૂતી કરશે. હું સામે નહી થવા માટે હી ચકારો હતો. એમી ને અંકીમાં હતે તો એમ નહી થવા દેતે.”

“એમી ? અરે હા, અસબત,” હીરાંગણ બોલ્યાં, “તારી આંખમાં તો એની દરેક ચીજ છે.”

“એ ખરું છે,” તક બેઠીને તેણે તાણો માર્યો, “કારણ કે હું તો તેણીને મારી બેસી કરવાનો છું. હા, બાકાશ હવે વધુવાર હું હીયકારો થનાર નથી—આમે મારી ખાનગી વાત છે કે મેં તમને કેટલી દીધી છે.”

માણેકશાહ તો સમજૂતીપર આવ્યાજ નહી. ફેની મારી થયા પછી પોતાની જુવાનીના દીવસો માફક પાણું બેઠકવા માંડ્યું, જે સ્ત્રીને તેવણ પેહલાં આદી હતી તેને મળ્યા અને તે દમણાં વીધવા હોવાથી તેની સાથે પરભ્યા.

તેવણની ધણીઆણી તેવણની આગમન મરણ પામવાથી મીસીસ બનશાની આસા પાછી તાણ યદ્ય. પણ તેઓનાં નસીબમાં નાશીપારીજન લખેલી હતી. જ્યારે માણેકશાહ મરણ પામ્યા સારે તેવણ વીલમાં વરસ દહાડે ૩૨૦૦૦) એમી—આદીની બેસી—ને આપવા લખી ગયા; આકાંડ સંઘર્ષ કુતરાંઓનું રક્ષણ કરનારી મંડળી અને જનાવરપર પાતાશી પણ અટકાવનારી મંડળીમાં આપી ગયા.

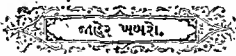
“એવું હીજા, જનાવરોને પણ તેઓના હકો આપવા બેઠેએ એવું નહી સમજનાથી આમે તુંને મળ્યું છે.”

“તમારા પીત્રાણની પતલજા, ‘મારી ફેની’ એટલે તેવણની કુતરી હતી એવું એ હું જાણતો તો તુરત સમજતો.” મીસીસ બનશાએ રમુજથી જવાબ દીધો.

માણેક

આ “સી નિર” અંખ, કોષમાં, નાં જ, હીરાંગણી શેઠમાં “કવરે હીન્” મેદરણ પતન પર પેસેમાં પોતાને માટે દુશ્મન કાલસા મેદરણ બાંધે છે.

બક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા

લાયક ઘણી ઉંચી સ્ટેશનરી

સેંટ નેમસ..... બાક્ષ ૧ નો રૂ.૧૫૫
 ઇમિલીરીયસ..... ૧ નો રૂ.૧૫૫
 ગીલાસી ..... ૧ નો રૂ.૧૫૫
 આ સ્ટેશનરીનાં શોભાવમાન બાક્ષસમાં
 નો ફક્ત એક જ નમુના તરીકે મંગાવવા
 થી ખાતરી થશે.
 “કયસરે હિન્દ” છાપખાનામાંથી રોક
 ડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

“કયસરે હિન્દ” વાળી
 ત મા મ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે જેના જેવું સંપૂર્ણ, સદાક્રિય અને શુદ્ધ
 જોડણીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ
 પણ પ્રકાર કરવામાં આવ્યું નથી.

એમાં અંગ્રેમ, યથા, પાંચે જોડે, બંધી તીઆરસો,
 પતેતો, પત્નીય યથોતો, બાન્ને, આકરંગોનો,
 આકરોનો, સતોમ, ઘેઘરાવેલું, સુકતાદના
 દલાદાઓ ઉપર પડવાના ઇન્જનનેના લા,
 ત્રીશ રોજની ચેતાએય, રૂવા, તીર
 ગો, આશીરવાદો, મેનાખતો અને
 એ વીગેરે સઘળા અવસ્તાનું
 મોહુડું પુસ્તક

ખોદાન પ્રાદેસર વેસ્તમાઈના અવસ્તાનાં છપાવવા
 પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરચણ સોહરાખણ મેહેરછરાણા
 પાસે ધાળીલ ચાકરાણથી સુધરાજી છે.

ક્રમિત: પુસ્તક એકના રૂપયા આર.
 વધારે બહાં કાગળપર છપાયલી અને આમ
 ડાંનાં પુકાંવાલીના રૂપયા આઠ. સેકન્ડ પેપ
 ર અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપે
 લી અને ગીલીટ ક્રીધેલીની ક્રમિત રૂ.૧૫.

“કયસરે હિન્દ” પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવા.

તઠન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ
 છબીય સાધની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની ગાંઠોનીના સાર સાથે.)
 ખોદાન પ્રાદેસર વેસ્તમાઈના અવસ્તાનાં છપાવવા
 પુસ્તક ઉપરથી
 દસ્તુર એરચણ સોહરાખણ મેહેરછરાણાએ
 સુધારેલા અવસ્તા.

આસાર સુધી છપાવવાં પુસ્તકોમાં અવસ્તા
 નો ઉવારો અશુદ્ધ જણાવાયો છેથી રોષ પ્રમાણે
 અવસ્તાના શુદ્ધ ઉવારો દાખલ કર્યા છે અને
 ઘણાં નાનાં દર છતાં એ પુસ્તકમાં અંગ્રેમ, યથા,
 તીઆરસો, ઘેઘો, પતેતો, તીરંગો, બાન્ને, નમસ
 કારો ઉપરાંત નવ યથોતો દાખલ કરવામાં આવી છે.
 ક્રમિત: માત્ર આના ખાર; ચોડી ગીલીટ
 સાધનીનો રૂ.૬; આંગડાનાં પુકાં સાથ ગીલીટ ૬
 રૂલીના રૂ.૨; મારકો આંગડાની કુલ ગીલીટનીના
 રૂ.૩. રેશાવરવાળાઓએ ખોરદેહના એ આના વ
 હુ વાલી “કયસરે હિન્દ” પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

ક ય સ રે હિન્દ

દર રવીવારે સહવારના પ્રકાર થતું
 આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે સુજરાતી તથા અંગ્રે
 છ-સુજરાતી પંચામાં સોમી ખોદાનો ફરાવો પામેછ
 પત્ર. એ પત્રમાં જાહેર બાબદો ઉપર લખાયુ ઉપરાં
 જ અંગ્રેજી દુનિયાની જાણવજોગ મળવે આવે છે.

લવાજમનો દર

(ને હુમેસ અને ઉપર આપવાં બેઠેલ)

સુખધનો ધરાડો.	રેશાવરનાં ધરાડો.
વરસના..... રૂ.૪-૦-૦..... રૂ.૫-૧૦-૦	
છ માસના... રૂ.૩-૦-૦..... રૂ.૩-૧૩-૦	
ત્રણ માસના રૂ.૨-૦-૦..... રૂ.૨- ૭-૦	
છુટી નકકેતાર રૂ.૧-૪-૦..... રૂ.૧- ૪-૬	
પ.છવતી લવાજમ અપવાદ ૫ મેસો વસના રૂ.૧)	
હાલે નમુન કરવામાં આવેલો.	

જાહેર ખબરોનો દર.

ચાર લાઇન અથવા તેની અંદર... રૂ.૧-૦-૦
 ચાર પછીની દરેક વધુ લાઇનનો... રૂ.૦-૪-૦
 તેજ પાછી છપવાનો અરજો ભાવ.

હીમકાશ છું. પણ ન્યારે બાવા સામે નહીં યથ શકે, સારે હું શું કરી શકું ?”

સંદર્ભ પર, હંડી કકડતી પડતી હતી, બનસાને લોનાં નાસ્તાની તેબતપર બેસી વિચાર કરનાં હતાં કે માણેકશાહ ક્યારે આવશે, તેવામાં એક ગાડી પેરી પેટારાથી બેઠેલી આવી યુગી, તેમાંથી એક લગ્નો બંધરે પુગેલાં પુરૂષ, કદાવર બાંધાને, માયાણુ દેખાવેના, અને ભુરા બાવવાળો બહાર નીકળ્યો.

“એ તો માણેક છે” બનસા બોલી ઉઠ્યા.

“પણ તેવણની દીકરી ક્યાં છે?” હીરાંબાઈ બોલ્યાં.

તે ખરેખર માણેકશાહ હતા. થોડી મીનીટમાં જાણે તેવણનું દીવ ગરમ લાગણીઓથી હબાઈ જવું હોય તેમ તેઓને ધણુ આશ્ચર્ય હતું તેથી મળી બેઠીને તેવણ તેઓ વચ્ચે બેઠા.

“હા તેહયુધ, હું અને આવી યુગી, મેં સારી દોલત એકઠી કીધી છે, અને મારાં સમાજોએ તેમાંથી કાંચ નહીં કાપેલાં બેળેવે ! હું ધણેજ ખુશી થયો છું” કે તમારા યેરમાં અને ઉતારો આપ્યો છે. આએ તમારી દીકરા કે ? મનેનો ઓકારો છે—તેહયુધ, અને તારી અદેખાઈ લાગે છે. પણ” પછવાડે ફરીને, “મારી ફેની ક્યાં છે?”

“તમારી દીકરી?” મીસીસ બનસાએ પુછ્યું.

“મારી દીકરી?” તેવણ રસુબથી હસીને બોલ્યા, “મારી કુતરી. હું તો ધારતો હતો કે તેણી અને જોષને ખુશીથી નાચતી અને કુદતી આવશે. મારી ખુશમુરતી ! મારી ફેની ક્યાં છે ? આ બેઠાં” અને તે બીહકથી શીઝે થઈ ગયો, “મને એમ ના કે હતાં કે તેણી બોખાઈ ગઈ છે.”

“અરે નહીં રે નહીં,” મીસીસ બનસા બોલ્યાં “તેણી તદ્દન સ્વામત છે. આપા” તેવણે તેણીને આંખ મારી અને અસારત કરી કંઈ કહ્યું, “જાતો જલદીથી જઈને તેને લઈ આવ.”

“સારે શું એવું નામ ફેની કે ? માણેક, વું જાણે છે કે અમે તો ધાયું કે તારી દીકરી હશે.” મીન બનસા બોલ્યા. નહી, બોલ્યાં અને એવા આશ્ચર્યવાદથી નવાજ્યો નથી, પણ આએ કુતરી આપી છે. હિનાયાની ગમેતિતી મીન માટેની છે તેણીને આદતું નહીં—

“બાહ, હું ધારું છું કે તે તો મરી ગઈ.” દરવાજા આગળથી આવાનો સાદ આગ્યો. “યડીથી બધી અકડી ગઈ છે.”

“શું ?” માણેકશાહે એક ગગડટના જેવી શ્રુમ પાડી.

“તેણી ક્યાં છે?” તે આવાનો હાથ પકડીને તેવણે પુછ્યું.

“ક્યાં છે તે ખતાવ.”

તેઓને અતે જણાવવું પડ્યું. તે કાઠડી આગળ તેવણ ગયા. ફેનીને હમેશાં ગરમ બીજાનું અને ખોરાકની યેવ હોવાથી હંડીથી અકડી ગયેલી તેણી જાન પર પડી હતી. તેણી મરી ગઈ હતી ! નહી, તદ્દન મરી ગઈ ન હતી, કારણ કે તેણીના શેકના અવાજથી તેણીએ પોતાની સંદર આંખો એક સ્ત્રીની મારી અને ખાર સાથે તેની વરફ ફેરવી.

તેણીને શેઠ એક સ્ત્રીની માફક ડચકાં ખાવા લાગ્યા. તે નાની અકડી ગયેલી મીનને યુગેકળીએ લિચ્છી પોતાની ગરમ છાતી સાથે દાખી, લાંબે હમેશાંએ વચ્ચેથી તે યુગયુગ ચાલી ગયો—એક મોટાં ધસી આવતાં વાહાણની માફક તે લાંબી ધસારાબંધ ચાલી ગયો.

શું એમ બની શકે કે આવેા માયાણુ. એકદરે એકદરે જલદી શરૂઆતથી ફેરવાઈ જઈ આવેા સખત બની જાય ? તેમાં શું અન્ય થવાનું છે ? તે કુતરી વરસો થયાં તેવણની સાથે રહી હતી, માંદગીની વેળાએ તેવણની બાથુએ બેસી એકી કરવા કીધી હતી, અને કાષ્ઠપણું પુરૂષ થા સ્ત્રી કરતાં તેવણને વધુ ચાહતી હતી. ન્યારે તેવણની મનુની આંખો આસપાસ હમેશાંઓપર પડી, સારે બે બોલો તેવણનાં મોઢાંમાંથી નીકળ્યા :

“દયાલિયુ સારસે !”

“માણેક એમ બે,” ધીમેથી મીન બનસા બોલ્યા, પણ માણેકશાહે એકદર તેવણને કાઠું આપ્યા વીના ધરમાંથી ચાલી નીકળી ગયાં બેઠા.

“ક્યાં લઈ જાઉં સાહેબ ?” ધોડાવાળાએ પુછ્યું.

“ફેણી—ચલાવ !”

સાર પછી ફેનીને વધારે ગરમ બંદુસમાં વીટાળીને, તેની પર વાકાં વચ્ચા અને મોટાં ડચકાં આપ્યા લાગ્યા.

“હવે શવ ધરાયો !” પેહલીન્યારે ગુસ્સે થઈ મીન બનસા બોલ્યા. “આપણાં શીવાય તે કાષ્ઠનેથી પૈસા આપી જતો નહી, અને હવે તો આપણને બધાને દરયામાં હોમાવેલાં બેઠાં મેંધ તે મગન થશે.”

“હું શું જાણું” કે “મારી ફેની” તે કુતરી હશે !” મીસીસ બનસા નાદીપારની આંસુઓ પાડી બોલ્યાં.

“દયાલિયુ સારસે તેણે આપણને કહ્યાં, અને તે ખરું હતું. તે મેં કીધું, અને અમે તુને કરવા દીધું.”

“હવે ને થયું” તે તો થયું,” અદી બોલ્યો. “કદાચ એવણ પાછી સમજીતી કરશે. હું સામે નહીં થવા માટે ડી-ચકારો હતો. એમી જો અંદીયાં હતો તો એમ નહીં થવા દેતે.”

“એમી ? ગરે હા, આતબજી” હીરાંબાઈ બોલ્યા, “તારી આંખમાં તો એમી દરેક મીન છે.”

“જે ખરું છે” તક જોષને તેણે તાણો માર્યો, “કારણ કે હું તો તેણીને મારી મેરી કરવાનો છું. હા, બાવાઈ હવે વધુવાર હું હીયકારો થનાર નથી—આએ મારી આનંદી વાત છે તે મેં તયુને કહી દીધી છે.”

માણેકશાહ તો સમજીતીપર આભ્યાન નહી. ફેની સારી થયા પછી પોતાની જવાબની દીવસો માફક પાછું તેવણે બટકવા માંડ્યું, જે સ્ત્રીને તેવણે યેહલાં માણી હતી તેને મળ્યા અને તે હમણાં વીધવા હોવાથી તેની સાથે પરણ્યા.

તેવણની ધણીઆણી તેવણની આગમન મરણ પામવાથી મીસીસ બનસાની આશા પાછી ટાટ થઈ. પણ તેઓનાં નસીબમાં નાશીપારસીજ લખેલી હતી. ન્યારે માણેકશાહ મરણ પામ્યા સારે તેવણ વીલમાં વચસ દહાડે રૂ.૨૦૦૦ એગી—અદીની બેરી—ને આપવા લખી ગયા; બાકીનું સંપૂર્ણ કુતરોએનું રક્ષણ કરનારી. મંડળી અને જનાવરપર લાતકી-પણું અટકાવનારી મંડળીમાં આપી ગયા.

“જેયું હીલ્લા, જનાવરોને પણ તેઓના હંકો આપવા જોષએ એવું નહીં સમજાવવાથી આએ તુને મળ્યું છે.”

“તમારા પીત્રાઈની મતલબ, ‘મારી ફેની’ એટલે તેવણની કુતરી હતી એવું જો હું જાણતો તો તુરત સમજતો.” મીસીસ બનસાએ રસુબથી જવાબ દીધો.

નાણું.

આ આ “જી મિ” કુંબક, કેટલાં, મીન ૦૦, હવેનથી કાઠમાં “કમરે” હિન્દી—આપણે જનકન પદેસમાં પોતાને માટે રાખાંક કાનસહ એટલાં બાજુ છે.

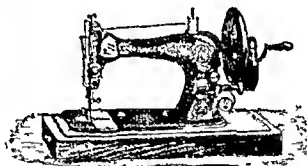
મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના સરનામદાર ગવર્નરના આસરા હેઠળ

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાવવામાં સહેલા તથા ક્રડપનાના હોવાને લાધે લોકોમાં એટલાતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નક્કી માત્ર જનાવવા લાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્ટમ, “ઈન્ડ્યુક્ટ સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવા હવડા ને જહારના દેખાનના નક્કી માત્ર પર અર્ધજતા ના, કારણકે સવજીં ચક્ર છે તે સોતુ હોતુ નથી તે જ પહેલાં સોવા તે પાછળથી મોધા પડે છે.

દરેક સચાપર અમારો
છાપ તથા આપુ નામ
“ધી સીંગર મેન્યુ
ફેક્ટરીંગ કંપની”
કરી હોય છે

અમારી હીડુમ્તાનમાં
૮૦ ફુકાનો છે ને દરેક
જણ ગમે તેવો મરીજ હો
ય તોપણ તેને લેવા જની
શકે તેમ હપતેથી પણ
આપવામાં આવે છે

સોય, દોરા, તેવ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને જાતુંજાને રીખવવાને માટે માલુસ વેર મોકળવામાં આવે છે સીંગરના સાંચામાં એમાર્ગવી. એસ. નામનો સાંચો કુદ્યોને લાયકનો, ચાવવામાં સહેલો તથા હાવની નવી શોધ મુજમની જનાવતનો છે સીંગરનો દરેક માત્ર અમારીજ હુકાને મળે છે

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

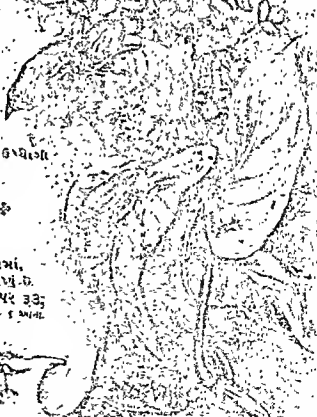
જે. મે. ૧૮૯૫ ક.
પુસ્તક ૭૫.] [ખ. ૩૩૩

સ્ત્રી મિત્ર

દર મારે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને નારવે વાતે ઉપયોગી
થઈ પડે તેવું માસીક ચોપાનું.

❖ ન ખાલી સો—પારસી આનુચી, ❖

ચુ. ખ. ઈ.
કયસરે હિન્દ આઈત એતજન પ્રેસમાં,
ફામલ્લાયસલ મેડેતાલ પોતાને માટે છાપ્યું છે.
ફીમલ વરસ ૧ ના વ્યાંગ ઉપર ૩૩;
૧૯૧૭ ૬ માસ.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

શ્રી સાંકળ્યુ.—મે ૧૮૯૫

	પૃષ્ઠ.
૧. યુનાને યુજની વાર્તા—(લખનાર ગુલનાથ પુરોહિત ભુવવાલા).....	૪૬
૨. જાડપાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S).....	૫૭
૩. ગ્રીન્સેસ ક્રીશ્ચીયનની ધરસ'સારી છ'દ્ગી—(લખનાર RUBY).....	૫૮
૪. નયુનેહાર'ધણી—(લખનાર RUBY).....	૬૧
૫. સ્ત્રી લખનારી તરફ અભાવ—(લખનાર મેટેરનાનું કાવસ'લ દાવર).....	૬૨
૬. વરખાઇ માસી—(લખનાર પીરોખ)	૬૮

સુમિત્રા

STRA MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૭મું.

મે ૧૮૯૫.

અંક ૩નો.

સુનાને મુજની વારી.

પ્રકરણ ૨૪મું.

મીસીસ ક્રેમરની મદદ.

હનિયામાં માનવીને દરેક રીતનાં દુઃખ તથા સુખ વેડવાં પડે છે, સુખ પછી દુઃખ, અને દુઃખ પછી સુખ એ હરેક દમ માનવીને સરનેજી છે; એમો પેલેમે સુખી હોય છે, તેમો પાછળથી દુઃખ લાઈ અતીરવ દગ્ગીર થાય છે, પણ ખીચારો જાન તો સતાનો દુઃખીજ દતો, અને હમણાં જ્યારે તે પોતાનું થર તછને લંડન આવ્યો ત્યારે પણ

તેની પર હાલત હમેશનાં જેવીજ હતી. તોપણ તેણે શીરતાર બારોસો રાખ્યો હતો, ને જે થાય તે મુજે મેડે સદન કરતો હતો. જોને પોતાના પાછલા યોગ સુખના દીવસ યાદ કર્યો. કેટલાક દીવસો તેણે ગીન ચા બન પીછાન વચર એકાંતામાં કાઢ્યા; લંડન શેઠેરનાં જતાં આવતાં સર્વ માણસોને તે નીહાળીને જોતો, પણ તેની એકમાણસ કાંઈ તેને દીસતું નહોતું. તેણે કહેલી મીત્રતા વધુ વાર સુખથી બોગવી ચક્યો નહીં. તે સર્વે ખુશીએ એક દુઃખના છાયા હેઠલ જમદીથી દંકાઈ ગઈ હતી.

પણ જેમ જેમ દહાડા પસાર થતા ગયા તેમ તેમ હલસી ઓછી થતી ગઈ. તેનાં પોતાનાં ગુજરાન માટે તે હવે અદેસો કરવા લાગ્યો, અને કાંઈપણ કામ હાથમાં લેવા તે વીચાર કરતો હતો, પણ તેની પાસે કાંઈ સારું કંઈ કરવા પૈસા નહોતા, પણ તે શીરતાર તેની મદદે આવ્યો, તેને એક

કાગળ તેના જુના મીત્ર મીંડો લોરન્સ તરફથી મળ્યું. તે કાગળ હમેશની મમતાથી રીતે લખ્યું હતું. જે દુઃખ જોને પર પડ્યું હતું, તે માટે તેને ખુશી રીતે એક શબ્દ પણ લખ્યો નહોતો, પણ યોગ, યોગ ધીરજના રાખ્દો વચ્ચે નાંખ્યા હતા, અને તે પરથી જોને સહમત થયો.

તેણે પોતાનાં કાગળમાં દરશાવ્યું હતું, કે દરેકે માણસને કાંઈ પણ રીતનો કંઈ કરવો જોઈએ, પણ હાલના વખતમાં પૈસાથીજ કોઈ કામ થાય છે, ને મીંડો લોરન્સે પુરા પાડવા હતા. તે કાગળ નીચે મુજબ હતું:—

“મારા વાહવા દીકરા, જે હું અને જન. આપણે તો હું તુને યોગી શીખામણના બે મોલ લખું છું. હું હાલનું કામ કેમ શીખતો નહીં? એમ કોપાથી તારું મન દુઃખથી વેગળ થશે, અને તારા મિત્ર પણ થયુ થશે તુને કાંઈ પણ અવશ્યતા ની વેળા મદદ કરવાને તૈયાર થશે. જે કામ શીખ્યાથી તું હંફાર અને બહાદુર માણસ ગણાશે. જે તું આ કંઈ અજાણ કરશે, તો એમાં હું તેને મારી જોડીને મદદ આપવા સત તૈયાર છું. તારા હાલના ખરચ માટે આ કાગળ મધે એક સો પાંચદાં નો એક બીડું છે, જે તારા એક મિત્ર તરફથી કમલ રાખશે એવી આશા છે. મારા આ કાગળનો જવાબ વેડવો જોઈએ એવી ઉમેદ રાખું છું.”

હા હું તારો સતનો સાચો મિત્ર,

આરટી લોરન્સ.

આ કાગળથી જોનેનાં મન પર બહુ અચર થઈ. તેણે પોતાનાં મનને એક સવાલ કર્યો કે આવી મીંડો લોરન્સની સમઘણી નેહરુઆની માટે તેણે શું કર્યું હતું, અને પછી પોતાનું મીંડો લોરન્સ તરફનું સવળું કરવું દુઃખથી યાદ કર્યું, જે પાંચસો પાંચદાંથી વધારે થયું હતું.

પણ જો તે જાણ્યો કે આ સર્વે પૈસા કાણની તરફથી આવ્યા છે, તો તેને વધારે દુઃખ થતે, કેમકે આ સર્વે રકમ આપનાર તો એક છુટું જ માણસ હતું અને તેણી હમેશાં મીંડો લોરન્સને છુટું રાખવા કહેતી હતી. અને, તે પણ ખુશી થઈ તેમ અમલ કરતો હતો. એક દીવસે લીલી તેને થર મળી, પણ આ વાત કેમ છેડવી તે, માટે બહુ સરમાઈ અને વિચારમાં પડી.

તેણીએ પોતાની નીચે નો બોલાવો માર્યું.

“હું ધારું છું કે તમે મીઠા જોન રીડવા માંડી શકો છો.”

“હું એમના અપવાદો વખતે માંડી શકું છું.” મીઠા જોનને હસીને જણાવ્યું.

“હા! હું તેમનો ખરો મિત્ર થઈ શકું.”

પછી લીલીએ શરમાતાં શરમાતાં, જે કામ તેને કરવું હતું તે કહ્યું, અને જોનની હાલત વીશે પણ તેને સંજોગો કીધા.

આ સંજોગો હકીકત સાંભળી મીઠા જોનને પણ જોન માટે ગુલુ દલગીરી બતાવી.

આવી રીતની દીકરીઓ જોઈને લીલીને જોન માટે કહેવાની વધારે હાંખત આવી. જોનને પોતાનું કામ વીસરાવવા માટે કંઈ પણ ધંધો કરવો જોઈએ, એમ તેણી માની. લીલીએ મીઠા જોનને એક કાગળ જોનપર લખી તેને કંઈ ધંધો બતાવવામાં વીનવતી કરી.

“પણ તમે એને મેહેરબાની કરી જણાવવો કે આ તમારા જે કામ, કેમકે તમે જાણો છો કે એમના મારી પાસેથી પૈસા નહીં. અને તમે એમના જુના મિત્ર છો. વળી મને ખબર છે કે જોનને તમારે માટે બહુજ સારો વીમાર છે.” લીલી પોતાના સદાના માયાજી સ્વભાવે બોલી. આમાં તેણીનાં ઉમદાં દીકરી મીઠા જોનને કંઈ થોડો ખુશ થયો નહીં. તેણે કાગળ લખવા વચન આપ્યું, અને આ કાગળ લીલી ગયા બાદ તેણે લખ્યું હતું.

જોનને આ કાગળ મળ્યું, જે વાંચી તે અત્યંત ખુશ થયો. તે મન સાથે જોવા લાગે કે આમાં ક્યાં, ઉમદાં અવાસના મારા મિત્રના મારાપર થયેલા સર્વ ઉપકારો કંઈ રીતે દેહીશ. તેણે હવે એક કાગળ મીઠા જોનને લખ્યું હતું, જેમાં તેણે મીઠા જોનને લખેલા ધંધો ના પસંદ કીધો હતો. આ ધંધો ના પસંદ કરવાનું તેનું પેટેનું કારણ તો એ હતું કે તેની પાસે પૈસાની તકરાર રકમ ન હતી; તે શીખેલા, ઉગ્રાં મીઠા જોનને સમજાવે તેણે કાંઈના તાબેદારી નહીં કરતાં, પોતે એકાદ સ્વતંત્ર કામ હાથમાં લીધું. તે હાલ તો બહાર પડતાં લંડનમાં પત્રોમાં સારાં લખાણો કરતો હતો, જેમાં થોડાંક પોતાની જીંદગીનાં હવાલ પણ લખતો હતો. છપાઈ બહાર પડતાં પેપરોમાં તેનાં સારાં લખાણની તારીફ સાંભળી તે અંદરખાનેથી ખુશ થતો હતો, અને હાલમાં તે લખાણ કામમાં રોકાયેલો રહેતો હતો. પણ આ તેની ઉમેદમાં તે પાર પડ્યો નહીં, કેમકે એ લખાણ તેણે લંડન ‘મેગેઝીન’માં લેવાને માટે મોકલ્યાં હતાં તે પાછાં આવ્યાં, અને કાંઈએ તેનાં લખાણ ઉપર દીક્ષા વધીક કહી દતા. આ વર્તમાન તેણે તોરમનમાં વાંચ્યું, અને વાંચીને પોતાની પેન ચુસ્તમાં દેડી દીધી.

આટલું છતાં પણ તેણે ધીરજ પરી, અને ફરી બીજાં સારાં લખાણો તેણે લખ્યાં, અને તેમાં તે નીપજી થયો નહીં. શું તે પોતાનું જાન વધારવા માંગતો હતો? ના!

એમ નહોતું, તે તો બીજાં પોતાના પેટ પુરવા પૈસા પેદા કરવાને પ્રયત્ન કરતો હતો.

થોડા મહીનાઓ આ રીતે વીસા. એક દિવસે મીઠા લીલી મીઠા જોનને ઘેર ગઈ, સારે તેણે પેનું કાગળ જે જોન તરફથી વખતને મળ્યું હતું તે તેણીને વાંચાવ્યું. તેણી આ કાગળ વાંચીને જરા દલગીરી થઈ, કેમકે તેમાં જોને લખાણ કામ શીખવા ના પાડી હતી.

“શું તેઓ ચોપડીઓ લખશે?” લીલીએ પૂછ્યું.

“નહીં! નહીં! રોજનાં બહાર પડતાં વર્તમાન પત્રોમાં તે લખાણ કરશે; પણ મારી વાદાથી દીકરી, તમે. એમ તે સહમતતા કે તે એક હસકું કામ જણાયો. લખાણ કરવામાં તે લણા માણ્યો બહુ પ્રખ્યાત બની ગયા છે, અને હું ધારું છું કે જોન પણ તેમાંના એક નીવડશે.” ખરું પૂછ્યે તો જે કામ જોને ના પાડ્યું હતું તે લીલી અને મીઠા જોનને બંનેને બહુજ સારું લાગ્યું. કુકે વખતમાં લીલી અને જોનને બંને વચે ગુલુ દોરતી વધી, અને મીઠા જોનને વચન આપ્યું કે તેણીના પૈસા વિશે જોનને તે કંઈ કહેશે નહીં.

બીજા થોડા વખતમાં જોન પોતાનું કામ ધમધાકાર રીતે કરતો હતો. તેણે પોતાનું રહેણું જાણ્યું, અને બીજા ધંધાને એકાંત જગ્યામાં જવાને તેણે મન કર્યું.

તેણે આ એકાંત જગ્યા વીશેની ખબર એક વર્તમાન પત્રમાં સાંભળી હતી, અને જ્યાં એક ધરડી સુધી તેને લઈ ગઈ. તે ધરડી સુધી તેને કહેવા લાગી કે અહીં પણ એક બીજા બાનું રહે છે.

“કેઈ બાનું રહે છે.” જોને પૂછ્યું. “તેણી ધરડી છે કે જીવાન?”

પેલી સુધી દસી પડી. “નહીં! નહીં! સાહેબ, માનસિક રૂબર તો સાદક વરસની ખરતીમાં હશે!”

આ વાત જોનને પસંદ પડી, અને તેજ રાતે પોતે એક એકાંત પથ્થર સ્વંચ, અને સુદર રીતે ગોઠવેલા ઝોરડામાં સપર લેવાને ગયો. તે ધરની પછાડેની બાજુએ એક ઝોરડો બગીચો હતો. તે ધરવાલીનું નામ ‘હવાના’ હતું, અને તેણી પણ ધરડીન હતી. ‘હવાના’ બહુજ સારી અને સ્વચ્છ રીતે રહેતી હતી.

પેહેલાં તો જે લખાણ જોન મોકલે તે પાછાં આવે, અને વળી તે પર દીક્ષા થાય, પણ પછી તેણે મીઠા જોનને પ્રેસમાં જઈ મલવાનું મન કર્યું, જે તે પ્રેસનો અધીપતી હતો. જોન મીઠા જોનને જોખવતો હતો, અને તે હવે મીઠા જોનને મલવા ગયો. જોને પોતાનો હાથ રોકેલું માટે લખાણો, અને વગર જોખવને તેણે જોનનો હાથ પોતાનામાં લીધો.

“હું માફ માગું છું” મીઠા જોનને કહ્યું, “પણ તમે કાણ છો, તે કું બરાબર કહી શકતો નથી.”

“શું તમે મને જોખવતા નથી? હું જોન રીડું છું.”

“હા! હા! ખચીત, ખરેખર, હું તમને ઓલખું છું,”
મીઠો વેદસ એકદમ બોલી ઉઠ્યો.

“અરે! હા! મારા દુસ્વાર અને જીવાન-હીરકાંડના મિત્ર
છો-પણ તમે કેટલાઅંધા દુઃખી દીસો છો? હું ધારું છું
કે તમે પર એક મોડી આફત આવી પડી છે!” એમ
બોલતાં તેણે મીઠો વેદસના પોપાક સાથે જોયું, જે પોપાક
થોડાના વખતમાં પેટરવાનો હતો.

“મને બહુજ દુઃખ પડ્યું છે,” જોને ઉત્તર વાળ્યો; “મને
તમને થોડીક વાત કહેવી છે, જે હું હમણા તમને કહું?”
મીઠો વેદસ જોનેને જોઈને બહુ ખુશ થયો, અને પોતાનું
સરનાયું આપ્યું અને જોનેને બનતી મદદ આપવાને મીઠો
વેદસે કહ્યા પછી તે માછી ધર તરફ ફર્યો.

તેજ દહારે બપોરે ત્યારે તે ખાદ્ય રહીતે વીચારમાં બેઠો
હતો ત્યારે ‘દયાના’એ બારણું ઠોક્યું અને જણાવ્યું કે
મીઠીસ ફેઅર તમને મક્કરા મળે છે.

તરતજ ફેઅરની દ્રેસનો અવાજ આંખો, અને તેજ વેળા
જોને પોતાની જગ્યા પરથી ઉઠ્યો; બીજીજ પહે આંખે
ખરેલી આંસરે સાહક વરસતી ઉમરની એક સ્ત્રી એર-
લામાં દાખલ થઈ, અને જોનેને નમીને દર્શી. તેણીને હમેશાં
ગાલમાં હસવાની ટેવ હતી. તેણીનો એક દાંત હોદપર
બહાર આવી પડેલો દીસતો હતો, અને એક આંખમાં
મોઢું કુચું હતું; તેપણ તેણી એક સગવડ અને ઉંચાં કુળની
પેલાદાર બાઈ હતી.

“મીઠો જોને, હું તમને જોઈ બહુ ખુશ થઈ છું.” તેણી
બોલી; “મેં તમારાં કુટુંબનું પ્રખ્યાત નામ સાંભળ્યું છે, અને
ત્યારે હું તાની વધમાં હતી ત્યારે હમેશાં તમારાં માથ-
છને નાચ (બાક)માં મગતી હતી. ખચીત તેઓ તે વેળાં
બહુજ સુંદર હતાં, તમે તેવજીને કાળજી લખો તો મારી
કુલ લખજો.”

“ત્યારે હું ધારું છું” કે તમે તોય અંબરજેડમાં રહેતાં
દશે.” જોને પુછ્યું.

“હાજ, મારી પરજીવી ઇંદગી મેં તોય અંબરજેડ-
માંજ ગુજરી હતી.”

“ત્યારે તો તમે મારાં માતાછને ઓગળતાં તો દશે?”

“મેં” તેઓની સાથે જાતે વાત કરી નથી, પણ હું હમેશાં
એજોને જોતી હતી, અને તેઓના દીકરાસાથે ઓગળાણ
પાડવાને હું બહુ રાજી છઉં. તમે જણતા: તો દશે, કે
મારા બીચારા મીઠો ફેઅરને મૃત્યુ પામવાને આજ પચીસ
વરસ થતા આજનાં છે અને ત્યાર બાદ મેં તમારાં મુરજી
માતાછને જોયાં નથી, અને હમણાં મારાં ધરમકે મારી
દારી ‘દયાના’ સીવાય બીજું કોઈ નથી.”

“ત્યારે મું ત્યાર પછી તમે પરજીવન નહીં?”

“તેઓ મરણ પામ્યા બાદ હું કોઈ દીવસે પરજીવે નહીં;
પણ હવે મારાં દુઃખમાં ભાગ લેવાને કોઈ નથી, પણ મારો
વીચાર એક દીકરા કરી લેવાનો છે, અને તે સારો, સારો

ગુજીનો, તમા માથાજી સ્વભાવનો હોવો જોઈએ. મને એ-
પડીએ વાંચવી બહુ ગમે છે, હું લખાણ લખું છું” તથા
કપીલાઓ રચું છું, અને જે તમે કોઈ કોઈ વેળા મારી
બેઠ થોશો તો હું બહુજ ખુશી થઈશ.”

“તમે બહુજ સારા છો!”

“તમે હમણા મારાપર આવશે તો હું તમને મારો
ખરો ખજનો દેખાડીશ, અને તમને મારી બનતી મેટુનન
લખાણ કરવામાં આપીશ.”

જોને તેણીને ના પાડી ચક્ર્યો નહીં; તેપણ તેનાં સારાં
આમચી તેને જેનું માથુસ જોઈતું હતું તેનુંજ મળી ગયું;
તેણીનાં મોઢાંપરથી જોને કહી આપનો કે તેણી એક
દયાળુ બાઈ હતી.

તેઓ ઉપર ગયા બાદ મીઠીસ ફેઅર થોડાને થોડા
કપીલાના તથા જુદાં જુદાં લખાણના દેખાડ્યા બાદ પાછી
ગોલી, “હું” બહુજ અભાગણી છું” કે મને એક દીકરા
નથી.” અને તેણી મનમાં જોનેને પોતાનો દીકરા કરી
લેવા ચાહતી હતી.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

કામમાં થતો વધારો.

હાલ ફેઅરવારી મહીનો પસાર થયો હતો, અને માર્ય
મહીનો સર થતો હતો; વસંત રજુ પોતાનો મુંદર દેખાવ
રહી હતી. દરેક કેમણી રમસ્ય દીવનું હતું, કાંઠો પોતાના
લીલા સુંદર પેટરવાસમાં વધારે સારાં દીસતાં હતાં, અને
હજી જોને પોતાનાં પેલાંજ ધરમાં અતી કામમાં મોક્કા-
વશે હતો.

માર્ય મહીનાની અધવચમાં તેને કામ બહુ મજાજ લાગ્યું
અને આ મહીનામાં તે પોતાના સારા સ્વભાવના
મિત્ર મીઠો વેદસને જે વાર મળી ચુક્યો હતો, જે લખાણ
માથુસે તેની પીઠ પર હાથ ફેરવી કેટલોએક દીવાસો દીધો
હતો. એક દીવસે મુખ્ય અધીપતી (મીઠો વેદસ) તરફથી
મીઠી સ્ત્રી, જેમાં જોનેને આશીસમાં તેમનામાં આમો હતો.
તે આશીસમાં ગયો, જ્યાં મીઠો વેદસને તેની સાથે થોડી
અગત્યજોની વાત કરતી હતી. મીઠો વેદસનો દીકરા જેમ-
વેદસ જેની ઉમર બારીસ વરસની હતી, અને જે આજ
ખાતામાં નોકરી હતો, તેની વધીયત સારી રહેતી નહોતી,
અને તેથીજ ડાહડરે તેને હયા ફેરવદજ કરાવવા મોક્કાવ
કહ્યું હતું.

મીઠો વેદસે આ જગ્યા કોઈ બીજાને ન આપતાં જોનેને
પસંદ કર્યો, અને પોતાના દીકરાની જગ્યા તેનેજ આપવાનો
પક્ષો દેખાવ કરી, ઉપતી મીઠી સ્ત્રી તેને આશીસમાં
જોડાવ્યો હતો. જોનેને આવકાર સાથે દાખલ કરવામાં
આવ્યો. જોને જેમ્સ વેદસને આ પેદશીજ વાર મળ્યો,
તેપણ તેના શીશ પડી ગયલા મેટુરપરથી જોનેને તે મારો

લાગ્યો. મીઠા જેમ્સ સ્પેન જવાનો વીચાર રાખતો હતો, અને તે પોતે સ્પેનમાં શું કરવા વીચાર રાખતો હતો, તથા સ્થાંથી પાછો આવ્યા બાદ શું કરશે, તે વીશે બહુ ખુશી જોનને વાકેફ કીધો; પણ ગરીબ ખીચારો જાણતો ન હતો કે તે સ્થાંથી પાછો ફરી શકનાર નથી, કેમકે જોન હતો તેની આસપાસ ઘેરો નાખ્યો હતો, પણ નજરે તે તેને જોઈ શકતો ન હતો. તેણે જોનને પોતાનાં કામથી વાકેફ-ગાર કીધો, અને પ્રમાણીકપણે વર્તવા તેને ખરાં જીવનથી કહ્યું. વસંતઋતુ પુરી થઈ હતી; જોન અડધી રાત સુધી પોતાનું કામ બહુજ કાળજીથી કરતો; અને આ નોકરીમાં તે સારા પગાર મેળવતો હતો.

મીસીસ રીડજનું હમેશાં જોન પર કાળજી આવતું, અને એક વેળા જોને જ્યારે તેણીને મીસીસ ફ્રેઅરની દુવા લખી સારે તેણીએ મીસીસ ફ્રેઅરને ઓલાખી. જોનની માતાએ પોતાના કાળજીમાં લખ્યું હતું કે તેણી બહુ અજબ થવા લાગી કે, જોને તેણીને શી રીતે ઓલાખી હશે.

મીસીસ રીડજે જોનને તેણીની હાથ વીશે પુછ્યું હતું, અને જોને તેના જવાબમાં લખ્યું હતું કે, તે કશું જાણતો નહોતો.

જોન અવારનવાર તેણીને માટે ફળ કુલ તથા બીજી ઘણી વસ્તુઓ મોકલતો, જે તેણી બહુ માન સાથે સ્વીકારતી હતી. જ્યારે જોન તેણીનાં દીવાનખાનામાં આવતો, સારે તેને સ્થાં જોનને તેણી બહુજ ખુશ થતી, અને પોતાના કંઠેર અવાજે થોડાંક ગીત ગાતી, અથવા પોતાની રચેલી ચોપડીઓ દેખાડતી, અને મનમાં મલકાતી હતી કે જોનને તેણી હમેશાં ખુશ કરતી હતી.

એ મહાના તેઓની વચ્ચે દોસ્તી થવાને પસાર થવા લાગ્યા. હવે એક દીવસે એક અકસ્માત બન્યો, જેથી જોનની માથામાં વધારો થયો; પણ તે ખીતી ફક્ત એક માત્રે જાગતી હતી. એક દીવસે સાંઠને જ્યારે મીસીસ ફ્રેઅર અને જોન બંને ફરીને આવ્યાં, સારે બારણાં આગળ ગાડી આવીને ઉભી રહેતાં જોનની ફ્રેઅર ગાડીમાંથી ઉતરવા ગઈ, પણ તેટલાં તેણીની પગ દેસમાં ભેરવાઈ ગયો, અને બહુજ જોરથી આવીને તેણી બગલામાં જવાનાં પગથાં પર આવીને અડકાઈ.

જેની તેણીએ આચ્ચારી પાડી, કે તરતજ જોન તેણીની મદદે દોડી ગયો અને ઉપાડી લીધી. તેણીને બહુ સજા થઈ થઈ હતી, અને જ્યારે “હયાના” કાકટરને તેણા ગઈ, સારે સંજોગે વખત જોન તેણીની પાસેજ રહયો.

તેણીને પગ લાગી ગયો હતો, અને આ દુઃખની વેળા જોન તેણીની પાસેજ રહેતો, અને તેણીને માટે દુઃખી થતો હતો.

એક દીવસે તેણી બોલી, “જોની મારા દોકરા, તારા વગર હું શું કરતે તે હું કહી શકતી નથી.” આ સાંભળી જોન હસી પડ્યો.

એક દીવસે જ્યારે જોનની માતાએ એક ચોપડી ભરીને અતી સુંદર કૃત મોકલ્યાં, સારે તે સંજોગે કુલ જોન મીસીસ ફ્રેઅર પાસે લઈ ગયો. આ કુલ જોન તેણી બહુજ ખુશ થઈ. તેણીની આંખમાં આંસુઓ આવ્યાં, પણ તે ખુશીમાં હતો.

તેજ દીવસે જોન પોતાના ઓરડામાં લખતો બેઠો હતો, તેટલામાં “હયાના”એ ઓરડામાં આવીને કહ્યું, “સાહેબ, તમારાં માતાજી આવ્યાં છે.”

જોન એકદમ પોતાની ખુશીપરથી બહુ અચરતીમાં હશે, અને પાછળ જુએ છે તેટલામાં તો તેની માતા પછવાડે દસ્તી ઉભી હતી.

“મારા વાહાલા, મારા વાહાલા,” તેણી જોન પાસે જઈને બોલી, અને તેના ગળે હાથ વીટાળીને તેને સુખી લીધી.

“તું” અને અહીં જોનને અજબ તો થતો હશે, પણ તુને નહીં લખવાનું કારણ એ હતું કે, મારું આવવાનું નહીં નહોતું, કેમકે તારા બાપજી બહુજ માંદા છે, અને તેઓને સુધી આવવાનો મારો જીવ આંધો નહીં-પણ ખીચું કોઈ મારી સાથે આવ્યું છે, અને તેણેજ મને અહીં આનવાને બોલાવે કરી.”

“અને તે કાણ છે ?” જોને હસીને પુછ્યું.

“આજ મારી સાથે, અને જો !” તેની મા બોલી. પછી જોન જાણે મારે પેલા બગીચાની એક બાજુએ ગયો, જ્યાં ગાડીમાં લીલી ચોમસ બેઠેલી હતી.

લીલી પોતાનો હાથ રોલેકંડ માટે લખાવતાં બોલી, “તમે હમને જોઈ બહુજ અચરત થયા હશે ?”

આ સાંભળી જોન હસી પડ્યો.

ચોડા વખત સ્થપકીની પંથરાઈ, પણ પછી મીસીસ રીડજ હસીને બોલી, “જોન, તે મીસ લીડીને અંદર બોલાવવી જોઈએ.”

“અવશ્યત, તમેજો અંદર આવવું જોઈએ,” તેણે કહ્યું.

આ બોલતાં તેણે લીલીને ગાડીમાંથી ઉતરવાને માટે હાથ આપ્યો.

“હું-હું થોડાક દેસ વેચાતા લેવાને માટે અહીં આવી હતી અને મારી સાથેજ મીસીસ રીડજ પણ આવ્યાં, અને તમે જોણાછો તેમ, તેઓ તમને મળવા આવ્યા વગર જતે નહીં.”

“હું તમને બંને જાણીને અહીં જોઈ બહુજ ખુશ થયો છું-તમેજો અંદર આવશે ?”

આ બોલતાં જોન પોતાની માતા તથા લીડીને ખાવાના ઓરડા (ડાઇનિંગ રૂમ)માં લઈ ગયો, અને પછી જોનનાં “બાપજી” જોનને લીલી બહુ ખુશ થઈ, પણ જ્યારે તેણીએ જેમ્સ વેક્સની વાત સાંભળી સારે તેણી અતીજ દુઃખી થઈ રહી હતી.

તરતજ હયાના અંદર શખલ થઈ.

“સાહેબ, મીસીસ ફ્રેઅર કહે છે કે આ બાનુંજો આદાલેશે ?”

“નહીં! નહીં! તેઓ ચાહા પીને આવ્યાં છે.”

હયાનાના અંદરદાખલ થવાથી તેમની વાતચીતમાં ખતલ મળી, પણ મીસીસ રીડલ હવે બીજી વાત કરવા લાગ્યાં.

“મારા વાહાલા જોન? તું શું એમ કહેવા માંગે છે કે તું ઉપર જઈને પેલી ધરડી મીસીસ ફ્રેઅર સાથે વાતચીત કરે છે, અને યશી તેને સર્વે વાતની મદદ આપે છે?”

“માથા, તેણી ફક્ત એકલી છે, અને બહુ દુઃખ વેઠે છે.”

“પણ સારે શું તુંને તેણીની દાસી અથવા ચાકર થઈ રહેતું જોઈએ?”

એ વાતને હું-હું બહુજ પસંદ કરે છું,” લીલીએ કહ્યું.

તે હોટેલ છોડ્યા પછી તેઓ બંનેએ એક દહાડા માટે લંડનનાં હોટેલમાં, જ્યાં લીલી અને મીસીસ રીડલ ઉતરી હતાં, લાંબો જોનને આવવાને બહુજ બોલ્યાં કરી; પણ જોન ના કહેવાને બદલે પોતાનું માથું ઢીસળ્યું, અને બોલ્યો, “તમે જાણો છો તો ખરાં, કેમકે એક મીનીસ્ટરી યુરસદ મક્કતી નથી, અને રાતની વખતે ખાણું લેવાને માટે ન બને એમ છે.”

“શું તું એટલોગણો સંશય થઈ રહ્યો છે કે તુંને બીલકુલ યુરસદ મક્કતી નથી?” તેની માતાએ તાસદાચક રીતે પુછ્યું.

“તમે કહો છો એમ તો નથીજ, પણ હું રાત્રોના ઘણા ખરા વખત આશીસમાં રહું છું, અને રાત્રે તમારી સાથે મને જમવાને બીજકુલ વખત મળી નહીં.”

“સારે તમે બપોરે હમારી સાથે જમવા આવશો?” લીલીએ પુછ્યું.

ચોડા વખત વીચાર કર્યા બાદ જોને આવવાને હા પાડી; પછી તે પોતાની માતા તથા લીલીને ગાડી સુધી પોહોંચાડવા ગયો, અને ગાડી નજર આગળથી દુર થઈ નહીં લાંબું સુધી તેને જોતો રહ્યો, અને પછી વરતજ ઘરમાં ગયો.

પ્રકરણ ૨૬મું.

મીંડી રીડલનું મોતનું બીજાનું.

મીસીસ રીડલ તથા લીલી મીસીસ ફ્રેઅરનાં ઘરથી ચોડે દુર ગયાં નહીં, તેટલાંમાં તેઓની વચ્ચે નીચે સુજળ વાત થતી હતી.

“એવણુ કેટલા બધા લેવાઈ ગયા છે?” લીલીએ કહ્યું.

“એ મોંઘે જણાય છે-ખરેખર એને કામ હદ કરતાં વધારે કરતું પડે છે.” મીસીસ રીડલે ઉત્તર વાળ્યો.

“એવણુ કેટલાં દુઃખી જણાય છે-ખચીત એવણે બહુજ વેડ્યું છે.” લીલીએ કહ્યું. “તમેએ જોયું કે એના વાળ સફેદ થતા જાય છે?”

હમણા આ બંને બાનુઓમાં બહુજ મીનતા બાજી હતી; મીસીસ રીડલને લીલી સાથે મીનતા કરવાને ઘણું કારણ

હતાં, અને સુખ્ય કારણ વાંચનાર જાણે છે તેમ, પોતાના દીકરાને લીલી સાથે પરણવાનું હતું.

“મારી નંદરે તેના વાજખર બીજકુલ પડીજ નથી,” મીસીસ રીડલે દુઃખથી દર્શાવે કહ્યું. “પણ તેની આ છંદગી બહુજ કંચાળ છે.”

આખે રસ્તે, એટલે હોટેલ સુધી નેઓ બંનેએ જોનનીજ વાત કરી.

બીજે દહાડે જોન આવ્યો.

“આને હું તારી સાથે ફરવાને બીજકુલ નાલાયક ગણું છું” જોને દર્શાવે કહ્યું.

“જો તમે ફરીથી એમ બોલશો, તો હું તમારી સાથે ચુસ્તે થઈશ!”

જોન હમેશના જેવો હસમુખો આવજ દીસતો ન હતો. તેનામાં કેટલોક ફેરફાર થયેલો દીસતો હતો, તેને રાત દીન પોતાના ધધાની શીકર હતી.

હવે તેઓ જોનથી છુટાં પડ્યાં. આ પેહેલીજ વાર તેની નોકરી પર આવ્યા બાદ પોતાની મા, તથા મીસ લીલી સાથે બપોરનું ખાણું (લંચ) લીધું હતું. તેણે પોતાની માને એક દીવસ વેડુ લંડનમાં ચાલવાને બોલ્યાં કરી, કેમકે તેઓએ કોઈ વંશ લંડન શહેર જોડ્યું નહોતું. પણ તેઓ થોડી શક્યાં નહીં.

આ વાતો પુરી કરી જોન તેઓને હોટેલમાં શખી પોતે પોતાની નોકરી પર ગયો.

બીજે દીવસ સવારે જોનને લંડન શહેરની પોતાની આશીસમાં મીસીસ રીડલ તરફથી એક તાર મળ્યો, જે તાર નીચે સુજળ હતો :-

“જોન, એકદમ અહીં આવ, તુંને કંઈ ખરાજ ખબર કહેવી છે.”

આ તાર મક્કતોજ જોન હોટેલમાં જવા તૈયાર થયો. ખરેખર તેને માટે આ ખબર બહુજ ખરાજ હતી.

મીસીસ રીડલને આ ખરાજ ખબર જુસ્તી તરફથી મળી હતી, જેમાં તેણીને જમકી બોલાવી હતી.

“વખત બોલવો નહીં, એકદમ નીકળી પરતું, મારા ખાવાજ બચતીત હાલતમાં છે.”

તેઓ સર્વેએ ધાઈ કે કદાચ મરીજ બીચારે મીંડી રીડલ જરી ગયો હશે અથવા મરી જવાની તૈયારીમાં હશે. કાકરે મીસીસ રીડલને આગળથીજ એતાનું હતું કે તે હવે વેડુ દીવસ કાદનાર નથી, અને જ્યારે જોન હોટેલમાં જઈ પુરો સારે તેની મા રડતી હતી. ગયલા દીવસે તેણીને યાદ આવ્યા, જે દીવસે તેણીએ રીડલના સુખમયી આશરે હેરાજ સુખમયી હતા.

હમણા કે જેન નહીં પણ મીંડી રીડલ સાથે મોહોડે મોહોડું બે બોલો વાત કરવા તેણી છતેજર હતી.

તેણી મીંડી રીડલ તરફ સદા વધારે હતી.

જ્યારે જોન આવ્યો, સારે તેણી બોલી, “બંને એકદમ જનું જોઈએ.”

“લીલી પણ તમારી સાથેજ આવે છે?” લીલી તરફ જોઈને તે બોલ્યો.

“અશ્વત્થ, મને પણ જરૂર જોઈએ. હું તમારી માતાને હવે એપથી જવા દઈશ નહીં.”

“હું તારો મોટો ઉપકાર માનું છું,” તેણે કહ્યું “તમારી સાથે આવવાને મને આજે રમ મળશે નહીં. પણ કદાચ કાલે હું આવીશ.”

“નહીં, નહીં, મારા વાદાલા દીકરા” (મીસીસ રીડે પોતાનાં આંસુઓ નુછતાં, પોતાના પ્યારા, પતીની કથી દરકાર ન કરતાં જોનને પાછું કહ્યું) “તારે ડીક્રોડંથી દુર રહેવું જોઈએ.”

આ તેણીના બોલવાનો અર્થ જોન સમજી ગયો; તેણીને ડોરોથીનું કામજ વાદ આપ્યું, જેમાં ડોરોથીએ પોતાના બાપથી વંચજો રહેવા જોનને લખ્યું હતું, અને લીલી પણ તેણીના બોલવાનો અર્થ સમજી ગઈ, કેમકે તેણીના પીતૃકર્મ ભાઈ ફ્રેકે તેણીને સઘળી વાત કહી હતી.

“જોન, તમારે ડીક્રોડંમાં આવવું નહી, હું તમારી માને ખતતી મદદ આપીશ.”

આ સલાહનો જોને ઉત્તર વાળ્યો નહીં. તે તેજોને સુઠવા રોજનપર ગયો, અને તેજોની દીકરી કરાવી આપી તેઓની છુટા પડ્યો.

તેનાં ઉગરપર ફરી દુઃખે અજબો કથો દતો; તે જાણતો હતો કે જે કદાચ તેનો બાપ મરી જાય તો કરજવાળાઓ આવીને તુડી પડશે, અને જોનની મેદેન અને માને ધરમાંથી કઢાડી મુકશે.

આ વીચાર કરતાં તેનું અતઃકરણ કાંઈ મધુ અને મનમાં પ્રાપ્તિના કરવા લાગ્યો કે ધ્રુવર મારા બાપને બચાવે! પણ “બીને દહાડે તેનીપર લીલીનું એક કામજ આપ્યું, જેમાં તેના બાપનાં મરણની ખબર મળી હતી:

“મીડો જોન, અગ્રી વખતસર આવી પોંદોઆં નહીં. અગ્રી ડીક્રોડં આવી પુગાં તેની અચાહ તમારા વાદાલા બાવાજીને પોતાનો પ્રાણ તે ધીરવારને ઉવાલે કાપી દતો. તેજોને ચહેરા સુખ અને શાંતીથી ખાતી નીકળ્યો છે. હવે આપણે તેજો વીતે વધુ ગમ કરવા ન જોઈએ. તમારી મા બહુજ દુઃખમાં છે, અને તમારા પુત્ર કારક લખવાને તેજોએ મને કહ્યું છે. તેઓએ કશી વાતે ચીંતા કરવી નહીં, અને તમે ડીક્રોડંમાં આવતા ના. મીડો વીરસને હું મળી સંલે વાતની તબવીન કરીશ. અને કેઈબી રીતે અડચણ પડવા દંદશ નહીં અને મને તમારી ખરી મીડ જાણી તમે મારી પર લીલાસ રાખશે એવી આશા છે.

પણ ફરી ફરીથી હું તમને કામવાલા કૃષ્ણ કે તેઓએ કાઢક્રોડંમાં આવવું નહીં. દાહ જોન.

લીડો તમારી સહાની સાચી,
લીલી યોમસ.”

આ કામજના જવાબમાં તેણે લખ્યું હતું કે તેના પોતાના બાપની લાશ લઈ જવી નહીં, કેમકે તે વેળા તે હાનર થશે. આવી વેળાએ જોઈએ તેજોની ગરીબાઈ વચ્ચે

લીલીએ એક ખરા મીડ તરીકે કાપેલી આ સર્વે મેદેરનાનીને ઉપકાર માની તેણે યોડીક લીલીઓ ઉમેરી, તે આ નીચે પ્રમાણે હતી:—

“તે” ડીક્રોડં નહીં આવવું એનો અર્થ હું સમજી ગયો છું. હું મીડો જોનનાયની ધમકીથી દરીસ નહીં, અને કેઈકી વેળાએ મારા વાદાલા બાવાજીનું પોદોડું જેવા આવીશ, જે ફરીથી હું કોઈ કાલે પણ જેવા પાગીસ નહીં. હું કાલે ડીક્રોડં આવીશ, અને હું આંઈ લાંબુધી. તારોજ સહાની સાચી, અને આતારી
જોન રીડેડ.”

આ કામજ વાંચાથી લીલીની જોન તરફની કમળ વધી. પણ તેણીને કશો ઉપાય મુશ્કેલી નહીં, અને કમળમાં લાગી કે જોન આવી વેળાએ મુરદીતપણે રહે.

તેની મા પણ બહુજ વીચારમાં પડી, જ્યારે લીલીએ તેણીને જોનનું કામજ દેખાડ્યું. પણ આવી તેણી મગરર થઈ કે તેણીના દીકરા મીડો જોનનાવને જેવા માણસથી પણ ડરતો નથી, અને દોષમતવાન છે. તોપણ તેણીએ જોનને આવવાને ના કહ્યું હતું.

જે સંજો ગરીબ વીચારા મીડો રીડેડને આવવ મંજૂર પોદોઆવામાં આવવાનો દતો, તેજ સંજો જોનનાં જાણ પુગો. તેણે મીડો વેલસને એ વચ્ચે દહાડા મારે બીળને પોતાનો આજ્ઞે આપવા કહ્યું, અને તે તેણે કમળ કહ્યું. ગરીબ મીસીસ ફ્રેઅર જોનના જવાની ખબર સાંભળી બહુજ આંતમાં પડી, અને પોતાનું શું થશે તેનો વીચાર કરવા લાગી.

“તમે આવશો તેટલાં તો હું મૃત્યુ પામેલી હોઈશ.” તેણી પોતાનાં આંસુઓ નુછતાં બોલી.

“તમેજો એવું બોલવું ન જોઈએ,” જોન બોલ્યો.

“શું મારા ગરીબ બાવાજીનું કેઈકી વખતે મોકું જોવા દેવા તમે રાજ નથી?”

“નહીં નહીં!” જે તમે કરો છો તે રાજ છે, પણ મારા વાદાલા દીકરા, તમને હવે કદાચ કામ મેદેવનું પડશે?” તેણી પોચો.

“મીસીસ ફ્રેઅર, હવે હું નવાં દુઃખમાં આવી પડીશ; મારા પીતાજી એક ખુવાર થઈ મયલા માણસ હતો, અને હું એક કમનસીબ માણસનો દીકરા છું.” મારી સઘળી મોલકત ધરણે મુકી છે, અને હવે કરજદાર છીએ.” પછી ગરીબ મીસીસ ફ્રેઅર જોન નહીં જોય એમ પોતાના રોમાલની ખાંકે છોડી, અને રડતી અશ્રમોએ જોનને સો પોંડી રક્ષા લેવા કહ્યું, જેથી જોનને બહુજ અચરતી પેદા થઈ.

“હું જાણું છું કે હું વૈસાદાર નથી,” તેણી બોલી. “પણ મારા વાદાલા દીકરા, જે સો પાકડાં ટુને આવી વેલાએ જોઈતા હોય તો, તે હું જાણું છુંથી આપવા તૈયાર છું.” અરે, જોન, પાછા વાળ ના! હું ટુને મારા પોતીકા દીકરાથી વધુ આર્થુ છું, અને આ રક્ષા એક તારી ગરીબ માતા તરફથી કમળ રાખ.” આવી રીતની મેદેરનાનીથી જોનનું અતઃકરણ પીગમ્યું, અને માતા જેવા વાદાવથી તેણે તેણીને દાહ લીધો.

“તમે બહુજ મંમતાજી છે.” તે બોલ્યો, “પરંપર બહુજ છે, પણ ખીસીસ ફ્રેઅર, એમ બની શકશે નહીં. તમે એ આપવાની માંગણી કરી તે મારા લીધા બરાબરજ થયું છે, હું મારા પોતીકા પૈસાથી મારા ખાતાછની કીધા કરીશ, પણ મને તમે કહેા કે જ્યારે હું ચોપડી છપાવીને બાહર પાડીશ ત્યારે તેમાંની એક નકલ તમે રાખશો?”

“મારા વાહાલા દીકરા, એક તો શું પણ સો નકલો રાખીશ.” તેણી બોલી, અને પછી જોન પાસથી વચન લીધું, કે જોન ગયા બાદ તેણીને કાગળ લખે. પછી તે ખીસીસ ફ્રેઅરથી છુટા પડ્યા.

સાંજે તે ડીકેશનમાં રહેવાન પર આવ્યો, જ્યાં તેને માટે ગાડી તૈયાર હતી, અને અડધા કલાકમાં તે પોતાને ઘેર જઈ પોહ્યાં. તેની મા દીવાનખાનામાં તેને લેવા દોડી આવી, જેણીએ શોકના વખતમાં પેટેરવાનો સાદો કાચો દ્રેસ પેટેરમે હતો. તેણીએ જોનને પોતાની છાતી સાથે દાખ્યો, અને ડબ્બાં ખાવા લાગી.

યોગા વખત પછી તેણી બોલી “લીલીએ આવા વખતમાં મને દીકરા સમાન મદદ આપી છે,” તેણીએ તેના કાનમાં લાગી કહ્યું, અને પછી આવાના ઝોરડામાં લઈ ગઈ, જ્યાં તેની બેઠેનો તેને ભેટવા ઉભી હતી.

“હમણા ચોડીક બીજો વીરો મીં બોરન્સને પુછપરછ કરવા લીધી કાગલ ઢાલ ગઈ છે, અને તેણી કાંઈ પાછી આવશે; જોન, જો તેણી નહીં હવે તો મારું શું થતે?”

આનો જોને કશો જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાનાં મનમાં ખુશી થતો હતો કે લીલી લાં નહોતી. તે પોતાના મરણ પામેલા આપની લાશ પાસે ગયો, અને તેના કંઠા પડી ગયલા ચેહેરા સાચું જોયું. તેનાં સર્વે દુઃખનો આજે છોડા આવ્યો હતો. તે પોતાની સદાની સાંત ઉપરમાં પડ્યો હતો.

તે હસ્તો દીસતો હતો. જોન પોતાના આપનાં ખીલાણું આગળ યુઝીએ પડી, તેની પાછળ યુઝી ગયલાં તથા માણુસનું પોપણ કરવાનું વચન આપ્યું, અને રડતો ઝોરડામાં ગયો. તે લાં ખુરશીપર બેસી તે ધોરતાર પાસે દુકે બંદગી કરી અરજ સુભરવા લાગે કે “હવે તું હમારી પર રહેમ રાખજે અને મારી મા બેઠેનોનું પોપણ કરવા મને શકતી આપજે.” પણ ઝોરડામાં એક નોકરે આવી તેનું બારણું ઠોક્યું; આ અવાજ સાંભળી તે પોતાના વીચારમાંથી જાગૃત થયો. પછી પેલા ચાકરે ધીમેથી કહ્યું કે, “બહાર કોઈ તમને છુપી રીતે મલવા માંગે છે.”

“તે કોણ છે?” જોન પુછ્યું;

“સાહેબ, મીસ ડોરોથી આજ્ઞાવન આવ્યાં છે, અને તેઓ ચોડી મીનીટ તમારી સાથે ગ્રુપ રીતે વાત કરવા માંગે છે.”

“તેવણ કયાં છે?” જોને પુછ્યું;

તેણી જમવાના ઝોરડામાં હતી, અને યોગાજ વખતમાં જોન ચીકરથી ધુનતો લાં જઈ લાગ્યો.

“મીં જોન, તમે મને અહીં જોઈને અજાબ થશો.”

પણ હું તમને કંઈ અગત્યની સુચના કરવા આવી છું. મારા આવવાજે સાંભળ્યું છે કે તમે આવ્યા છો, અને તમે એ તમારી સલામતીને ખાતર અહીંથી એકદમ આજેજ રાતે ઉપડી બહુ.”

“મીસ આજ્ઞાવન, તમે એ મને સુચના કાઢી તે માટે હું તમારે આભારી છું; પણ તમે બહુજો કે હું અહીં શા માટે આવ્યો છું, અને મારા આવવાજે અવલમજલ પોંદ્યાંગાયા સીવાય હું કીશ્કેડે જોડી શકતો નથી.” જોને આ સમજું બહુ ધીમેથી, મક્કમપણે કહ્યું.

“મીં જોન, જો તમે અહીં વધુ વખત રહેશો તો તમારું જીવ થશે. તમારું અહીં આવવાનું સાંભળ્યું છે, સારથી મારા આવવાજી ખુનખર ચહડયા છે.”

“મીસ આજ્ઞાવન, તમે એ મારે ખાતર તસદી થીધી છે તે ઉપર હું જમ સુધી વીસરીશ નહીં; પણ તમને મે, કહેવાં કરજીસર હું અહીંથી જઈ શકતો નથી. મારા વાહાલા પીતાજી કરતાં મારી જીંદગી હું કુચ ખીસાદમાં ગઈ છું, અને આવાં દુઃખની વેળાએ હું ધર જોડી બજો, એ એક દીકરાને મોટું ધરમલરેજું કહેવાય; તોપણ મીસ આજ્ઞાવન, હું તમારા આપને રસ્તે જઈશ નહીં.”

“મીં જોન, હું ખરું કહું છું કે છેલ્લે પણ તમે મારી બેઠેનને પરજીતે, અને તેથીજ હું તમને વગર મેતમાં મેતથી અટકાવું છું; મીં જોન, મેટરમાનીની રાહે અહીંથી જાઓ!”

“હું તેમ કરી શકતો નથી. મારાં મરણ વાસ્તે હું પાછો હટવાનો નથી; તોપણ માનવી જાતને એક વેળા મરવું છે અને મારી જીંદગી તો મને અકારીજ થઈ પડી છે.”

આટલી વાતચીત થયા પછી ડોરોથી ફરીથી જોનને ડીકેશનથી જતો રહેવાને કહી લાંબી આંખી ગઈ.

પ્રકર ૨૭ સુ.

જોનનું જીવ કરવાની કોશિસ.

ખીજે દહારે સહવારે મીં રીડજને અવલમજલ પોંદ્યાંગાયામાં આવ્યો, અને તેના સદાનાં શાંત ખીલાનામાં પડેલા બેવાને તેના ધણી મીં તથા પડોશીઓ આવ્યા હતા. તેણે પોતાના જનમમાં કોઈનું બુરું કીધું નહોતું, અથવા આદ્યું નહોતું. લોકોનું ભણું કરવાને તે સદા તૈયાર રહેતો. આજની સવાર ધણીજ રમણ દીસતી હતી. જીવ મહીનાની લીસોતરીમાંથી તેની લાસ પસાર થતી હતી, તોપણ આજની સવાર રીડજનાં કંટુબમાં બહુજ દુઃખ ઉપજવનારી હતી. જોન પોતાના આપની લાસ પછવાડે ધીમે કંને આલતો હતો. આ સર્વે લોકોમાં તેને દીકાસો દેનાર કોઈ નહીં, પણ ફક્ત એકજ જણ હતું, અને તે પેલા ધરડો વડીલ મીં લોરન્સ હતો. તે જોનનાં સર્વે દુઃખો નજીવતો હતો. તે જોનની પાસે ગયો, અને બહુજ મમતાથી જોનનો હાથ પોતાનામાં લીધો, અને યોગાજ દી-

લાસના બોલ મોડ્યો, જે બોલ જોન નીચી નજર કરી સાંભળતો ઉભો, પણ આખું ધરવટ જોન અને પેલા ધરડા વચ્ચે વચ્ચે જોનને ધોડાંકે બીજા માણસો પણ તેને દી-લાસો દેવા લાગ્યાં.

આખરે તે દલગીરી બરેલી પણ આવી, જ્યારે જોનના આપનો ખુબસુરત ચહેરો તેની આંખ આગળથી સદાને દૂર થવાનો હતો. ધોડાક માણસો જે મીઠો રીડસની અતી જની દેખતો હતો, તેઓએ તેની લાસપર આંસુઓ ઘેરવ્યાં.

આ સઘળાની વચ્ચે સર્વથી વધુ વીલાપ કરનારો જોન હતો. જ્યારે તે ધરથી પોતાના આપની લાસ પછવાડે જવા નીકળ્યો, ત્યારે જોનને ડોરોથીની વાત યાદ આવ્યાથી મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો કે તેને પણ પોતાના આપની કબર આગળ કદાચ દાટશે.

ડીફેન્ડાંમાં તેઓનું દેવળ* એક જાંબી ટેકડીપર હતું, અને તે ટેકડીપર ચઢવાને પથ્થરનાં પગથાં હતાં. આજે તે દેવળનો દરવાજો ખુલ્લો હતો, અને પાદરીઓ પોતાના કાળા પોશાકમાં તેને માટે પ્રાર્થના કરવાને ઉભા હતા. પછી મીઠો રીડસની લાસને ઉપર લઈ જવામાં આવી, અને જોન તેના આપની લાસપર હાથ દબાવે ચાલતો હતો, તેટલામાં તેની નજર એક માણસપર પડી, જે પેલી બીંટ (કાટ)ને અંદરીને ઉભો હતો. તે માણસ કોઈન નહીં, પણ પેલો મીઠો આંખપર ઓછાન હતો. તેની આસપાસ બીજાં ધણાં માણસો હતાં, પણ ફક્ત તેણે મીઠો ઓછાન સાંકળે જોયું, અને જેવી તેઓ જાનની નજર એક ઘણ, તેવાનું મીઠો ઓછાનને પોતાનું બોલકું દેરવી નાંખીને દાંતો કકડાવ્યા, અને બહુજ શુસ્સામાં આવ્યો.

ધોડાક ધમધમીના મોડો જોન સાંભળે એમ તે બોલ્યો, અને પછી પોતાનો હાથ ગળવામાં નાંખ્યો.

મીઠો રીડસને દાટવાની ક્રિયા થયા બાદ મીઠો ઓછાન પોતાનું કામ કરવાનો હતો. પાદરીએ પેટેલાં દેવળમાં પ્રાર્થના કરી, અને પછી કબર આગળ પ્રાર્થના કરવા ગયા, પણ હજી મીઠો ઓછાન જ્યાંનો સ્થાન ઉભો હતો.

તે પોતાનાં મન સાથે બચડ્યો, “પેટેલાં પેલા ધરડાને દાટવા દબ્બ અને પછી—” તેણે પોતાના દાંતો પીસીને પેલી પીરટોલ આંખોને પકડી કહ્યું, “પછી હું એને જોઈ લઈશું” મીઠો ઓછાન પોતાનું ઘર છોડે તેની અગાઉ ડોરોથીએ ચુંકણીએ પડીને આપને આવાં ખુની કામથી દૂર રહેવા કહ્યું. તે સવારથી આમ તેમ શુસ્સામાં ફરતો, અને તેને મારવાને માટે ચોળનાઓ કરતો હતો, પણ જ્યારે મીઠો રીડસની લાસ તેનાં ધરપરથી પસાર થવા લાગી, ત્યારે ડોરોથીએ જોયું કે, મીઠો ઓછાન પોતાની પીરટોલ કાઢતો હતો, અને તેમાં એક ગોળા નાંખીને ફરી બીજી બે નણ પોતાના ગળવામાં નાખી; પણ ડોરોથીએ કળણીને કહ્યું કે, તેણે ખુન કરીને પોતાનાં નામને કલંક લગાડ્યો નહીં.

* નાંખનારે બહુજ જોઈએ કે ધોડાં વચ્ચેની વાતને લેવામાં મુશ્કેલીને દુષ્ટતામાં દાટતો હતો, અને તે વેળા કબરસ્તાન નહોતો.

“અરે ! બાવાજી, તમને મારી દેવા આવતી નથી ?” તેણી બોલી.

“તેણે મારી એમીને મારી નાખી, અને તેણીનું સદાનું રહેઠાંજી પાણીમાં ડોડું, ત્યારે શું હું મુકી દઈ ? મારી દીકરી, અને એક દમ છોડી દે !” આ બોલતાં આવળાં તેણીને વગર દયાએ આંચકો ગયો અને ખસાડી નાંખી. “જે” સોગંદ લીધા છે—મારા સોગંદ પ્રમાણે હું વર્તશિ, અને આ વેળા જો ધર ઉતરી આવે, તોપણ હું મારા કસમ પાછા દેરવીશ નહીં.”

આવા સખત બોલો બોલી, તે ધરમાંથી બહાર પડ્યો. ડોરોથી અડધી બેબાનપણે, અને બીકની મારી આમ તેમ ફરવા અને દોડવા લાગી, અને શું કરવું તેના વીચારમાં પડી; પણ એક વીચાર તેણીને યાદ આવ્યો, અને તે એ હતો કે, તેણી ડીફેન્ડાં હોલમાં જઈ ખબર કહાડે કે જોન તેના આપની લાસ પછવાડે ગયો છે કે નહીં.

તેણી ડીફેન્ડાં હોલ (મીઠો રીડસનું ઘર) આગળ આવી પોંદાંજી, તેટલામાં તેણીએ એક અખડાને કાળા પોશાકમાં બગીચામાં ફરતી દીડી. હવે તેણીને ઘણાક વીચાર એકાએક આવી ગયા, અને તે સાથે તેણીને હીમત પણ આવી. તેણી પેલી અખડા આગળ દોડતી ગઈ, અને જ્યાં તેણીનાં પગલાં સાંભળ્યાં, કે તરતજ પેલી અખડાએ પોતા પાછળ ફરીને જોયું અને ડોરોથીએ તેણીને મીસ થોમસ તરીકે ઓળખી. લીલીએ પણ પેલી કાઠી ગયદી અખડાને ઓળખી, અને તેણીની સાથે વાત કરવાને થોળી.

“તમે કંઈ લેવા આવ્યાં છો ?” તેણીએ મળનાણી રીતે પુછ્યું. આ સાંભળી ડોરોથી ડચકા ખાવા લાગી.

“અરે ! મીસ,” તેણી બુજતાં અને રડતાં, કાળા દુધ અવાજે બોલી, “કદાચ એ વાત મેં તમને કહેવી ન જોઈએ પણ—પણ—શું, મીઠો જોન રીડસ તેઓના બાવાજીની લાસ પછવાડે ગયા છે ?”

“હા ! તેઓ ગયા છે,” લીલીએ ઉતર વાળ્યો, નેણી પણ હમણા બહુ ધમરાયલી દીસતી હતી. “પણ તેઓ વીશે શું કહેવા માંગેછો ?”

“અરે ! એ ! મીસ, ત્યારે તો બાવાજી તેને મારી નાખશે; તેણે પોતાની પીરટોલ લઈને એક ગાંઠ માણસની પેરે તેને મારવા દોડ્યા છે. એ ! મીસ, હવે આપણે તેને બચાવવાને શું કરીશું ?”

આ વેળા ડોરોથી બહુજ ભયંકર સ્થિતિમાં હતી; તેણી પોતાના હાથ અડાડવા લાગી, રડવા લાગી, અને બીજા એકજ પળમાં લીલીનો રંગ જે થોડા વખત અગાઉ લાલ દીસતો હતો, તે શ્વેત પડી ગયો, અને તેણીએ પોતાની મનસકંટી વાપરી.

“શું તમારા પીતાજી બહુલે અર્થ (મ્યુલે દેવળ) તરફ ગયા છે ?” લીલી વગર થોળવે એકદમ બોલી.

“તેઓ કંઈ બોલ્યા નથી, કે ક્યાં ગયા છે—ફક્ત તેઓ એટલુંજ બોલ્યા કે, જો આ વેળા ધર આવશે, તો તે”

પણ તેને આનાં કામથી અટકાવી શકશે નહીં—પણ તેઓ સાંભળ્યા બાદ, કેમકે તેઓ પોતાનાં મનમાં તે લીસેન કંઈ જાણતા હતા.”

“સારે ગણો,” લીલી એક પગ પછી ચોખ્ખા રીઝામ ગોલી, “આખરે બીજે ચર્ચ તરફ દોડીશું, કેમકે જો આ પછે લાંબા હોય” તે મીઠા ઝોલાપાન તેને મારી શકશે નહીં.”

આ લીચાર ડોરેથીને પણ બહુજ પસંદ પડ્યો. હવે તેઓ અને જણ એતરોમાંથી, મેદાન, અને કાંટાળી વાડમાંથી બહુજ દુકે રસ્તે બીજે તરફ દોડતાં જતાં હતાં. તે બંને અજાણ્યોને આજનો રસ્તો બહુજ લાંબો લાગતો હતો, જ્યારે, વાંચનાર જાણશે કે બીજે ચર્ચ કીચકીથી જો માથું લો અંતરે હતું. આખરે તેઓએ પેલાં દેવળી છમારન જોઈ, જે બહુજ ઊંચી હતી.

“અરે! મીસ, જુઓ, જુઓ,” ડોરેથી કાંટાં બોલી; (મીઠા રીડમને અપસમનજ પોહોંઆડવાની કીચા પુરી થઈ રહી હતી, અને સંવે માથુંસે પાછા પોતપોતાને ધર જવા નીકળ્યા.) “મીસ જુઓ, પેલા બાવાજ કરવાન આગળની બીંત પાસે ઉભા રહ્યા છે.” લીલીએ પણ પોતાની નમરે જોઈ કરીને જોયું. પેલી દત્તચ વરસોની જુની છમારત, વાદળી રંગનું આસમાન, દેવળી આસપાસનાં મેદાનમાં ઉગેલાં ‘કાઉન્સીપરોનાં’ કુચ, અને દેવળી આસપાસની જોળી જોળી બીંતો એ સર્વે લીલીએ એક પગકાગામાં જોઈ લીધું. તે બીંતની પાસે એક માથુંસે જોયો, જેણે પોતાના હાથ લાંબા કર્યા હતા, અને હાથમાં કંઈ હથેાર પકડેલું હતું, જે ધરજની અજવાળાંથી ચક્રચક્રીત થઈ રહ્યું હતું.

એ કીચાવ તેણીએ બીજનું માથુંસેને જોયું, જેઓ લાસની પછવાડે આવ્યાં હતાં, અને હવે પાછાં પોત પોતાનાં ધર તરફ ફરતાં દીકતાં હતાં. તેની કીચા પુરી થઈ હતી; પેલા મરીજ બીચારાને તેના માથ પાસેન દારવામાં આવ્યો હતો, અને જેણે હવે લાં પોતાનો વાંસો કર્યો હતો, અને મીઠ તથા પડોશીએ દુખી યદને કંઈક વાતમાં રોકાવવા હતા. હવે તેઓ પોતપોતાની ઝાડીએ અગળ આવ્યા, અને બધાની વચ્ચે લીલીએ પેલા જોળા બાંધવાન માથુંસ આસપાસે ઝોલાપાનને ઝોલાવ્યો.

“અરે! તેઓ હવે તો છેક લગોલગ આવી પોહોંઆ છે—આપણું બહુજ મોટાં આવ્યાં? ડોરેથીએ ગીચ્ચારી પાડીને કહ્યું,” અરે! મીસ! મીસ લીલી, જુઓ બાવાજ પાસે પીરડો છે. અરે! આવો દેખાર હું જોઈ શકતી નથી, અરે! હું જોઈશ નહીં.”

તેણી એક પથરા પાસે પડી મથ, અને જને હાથો વડે પોતાનો ચોદેશ હાંક્યો. પણ લીલી દોડતી મથ, તેણીને પમથ્યમાંપર ચડી, તેણી આગળ—આગળ વધી, જેણી પડતી પડતી, અને કાંપતી હાંફતી જોનની છેક લગોલગ જઈ હતી; તેણીએ મીઠા ઝોલાપાનને જોયો, જે પોતાના હાથમાં પેલી પીરડોજ જોળી કરીને મારવાની તૈયારીમાં હતો, અને

જોયો જોન તેની પાછળથી પસાર થયો, તેજાન મીઠા ઝોલાપાનને પડતાં લીલીએ દોહો. તે લાસની પછવાડે આવનાર માથુંસેમાં એકદમ વનરાટ પથરાઈ રહ્યો. રસ્તામાં તે લાંબો મથ પડ્યો હતો. આ જોઈ જોન તે તરફ દોડતો ગયો, અને એકદમ તેને જાયજી લીધો. તે પેલા એતર હતો, જેનાં મોહમાં પર લોલી અને પ્રાણ અતીસે શુંગળાયેલો હતો; બીજનેાં જીવ લેતાં પોતેન હાસ જાયબીત હાવનમાં પડ્યો હતો, અને તેણે પોતાની મચરૂરીમાં કહ્યું હતું કે જોલાથી પણ તે પાછો હરનાર નથી. પણ નહીં, એમાં તેની મુખાંધ હતી, અને કહેવત છે તેમ “મોદા રાખનાર તેને કાંઈ નહીં મારનાર,” અને જોનની મહે પછુ જોલાન આવ્યો હતો. [સાંધળ છે.] શુક્રવાદી પુરશેદજી ભુવવાતા.

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૬ થું.

ફળ અને બીયો.

જે આગળ જોયું તેમ, કુશમાં ગર્ભસ્થાનની અંદર કોઈમાં ધણા પરડા થાય છે, અને તેમાં ગર્ભે હાથસ થાય છે, અને ગર્ભે ફળા પછી ગર્ભસ્થાનને બીચારમાન અને ગર્ભને બીમાં કહે છે. પણ તે બીમાં પાછાને પાકટ થાય તે અમાડ તેમાં બીજને કંઈ ફેરફાર થાય છે અને તે ફેરફાર બીમાંની રક્ષણ માટે આસપાસ લીચાવામાં પડમાં થાય છે.

રીસેપીકસ, કેલીસ, અને કારપસ (પરમ) જુદી જુદી જાતનાં ફળને બનાવી ધુખ્ત કરવામાં ઘણો ભાગ જતવે છે. એવું કહે છે કે, પરમાની જાસ નજી પડતી થયતી છે, અને તેને અંદરનું, વચ્ચનું અને બહારનું પડ કરી કહે છે. ઉગતાં નાનાં ફળમાં આ પડ જણાતાં નથી. પણ પાકાં ફળમાં તે જોરાવર માલમ પડે છે. કાજુ અને નારયણમાં અંદરનાં બીની ઉપર દંકાવનું કોટનું છે તે અંદરનું પડ છે. સાર પછી જે સાખાચોળા નરમ ભાગ છે તે વચ્ચનું પડ, અને છેલ્લે જે પાતળી જાડ છે તે બહારનું પડ છે. જેને સાધારણ રીતે ફળ, નટ, બેરી, બીમાં લીગેરે કહે છે તેની ઉપરની કેમ થઈ તે હવે આપણે બારીકથી તપાસ્યો. કેટલાંક ફળો sample pistil (એકન કારપસ)નાં થયેલાં છે તે તેણીને sample fruit કહે છે. આવાદાર ફળ જેવાં કે દોષી ગર્ભસ્થાનને કેલીસના બેગા લગવાથી થયેલાં છે, અને રળિયાવાળાં ફળ જેવાં કે આલુ, મુશ્કાં ફળ, જેવાં કે અનાન, કેટલાંવાળાં ફળ જેવાં કે નટ, લીગેરે એકતાં ગર્ભસ્થાનનાં થાય છે.

નાનાં ફળિયાવાલાં ફળ જેવાં કે ગુસપેરી, કરંડ, કેન-
બરી, દરાણ વીગેરેમાં જે નરમ માવાદાર ભાગ છે તે
અંદરનાં પડનેાં થયેલાં છે, અને ગર્ભસ્થાન ને કેલીફાના બેગા
ઉગવાથી તેની છાલ બને છે. દોષીની ભતનાં બીજાં ફલો
જેવાં કે કાકરી, તરબુચ, અને માવાદાર તરકારી વીગેરે
જેરીનીજ ભતનાં છે પણ ફક્ત તેની છાલ કઠણ હોય છે.
સફરજન, પેર વીગેરે વળી જુદીજ રીતે બનેલાં છે. એ
ફલો compound pistlo યાને બેગપલાં કેલીફાનાં મળી
થયેલાં છે. એમ બેગપલાં નક્કીના આકારનાં કેલીફા ઉગીને
તેનો માવાદાર ભાગ બને છે, અને તે આપણે ખાઈએ
છીએ. એમાં ખરેખરાં seed vessel (જીયાંની કાઠલી)
પાંચ હોય છે અને તેઓની વચ્ચે પરકા રહે છે. આ ફલો
રીસેપ્ટીકલના વધવાથી થયેલાં છે.

ફળિયાવાળાં ફળ જેવાંકે મોર, ચેરી, પીચ, જરદાળુ,
બદામ વીગેરેમાં ફળિયા અંદરનાં પડનેાં યાએ છે અને
માવો વચલાં પડનેાં ને છાલ બાહરનાં પડની બને છે.
બદામમાં વચલું પડ રસનું ભરેલું ને માવાદાર હોયું
નથી, પણ ગ્વીવટ ને શાખાવાળું હોય છે.

સુષી ફરતમાં માવો હોતો નથી. પણ તે ફળમાં કંઈ
પોતાની મેળે ફાટ પડીને ચીરાય છે. કાંઈ અંદરનાં બી પાકડ
થવા પછી ચીરાય છે ને કાંઈ પેટેલાંથીજ છુટાં પડવા માંડે છે.
અજુરીની ભતનાં બીજાં ફળ હોય છે. એ તમામ ફળમાં
એક બી હોય છે. ઘઉં, જોખા, જવ, બાજરી વીગેરે અ-
નાજ પણ અજુરી જેવાજ હોય છે. ચેસનટ, બીચનટ અને
નાળીયોર પણ એજ ભતનાં છે, અને તે બધાં બાહરેથી
થોડાં કે ઘણાં એક પડમાં ઢંકાયેલાં હોય છે.

ચીરાઈને ફાટે એવી ભતનાં ફલોમાં પાપરી વીગેરે છે.
પાપરી એજ પીરજની થાય છે, અને જ્યારે તે પાકડ
થઈને પછી મુકાય છે ત્યારે પોતાની મેળે ઉઘી ફાટે છે.
કપાસીઆ કમ્પાઉન્ડ પીરજના બને છે અને તેઓમાં જુદી
જુદી રીતે ભાગ થયેલા છે. ખસખસનાં પોસને મથાળે
જ્યારે તે મુકાએ છે ત્યારે ફાટ પડે છે, અને તેને હળાએ
તો જેમ એક ખાલી હાથડામાં થોડુંક મરી નાખીને હળાએ
તે ખખરે તેમ ખખરે છે.

બીજાં કેટલાંક ફળ વળી બીજાં બીજાં મુચનજુ ભરેલાં હોય

નાનાં નાનાં ફળ બીજીને
multiple fruit અથવા
નાનાં દરએક ફળ નાનાં
જા accessory ફળોને

આજ વખત રી-

જ્યાં જેવું તો હો-

આજ વખત રી-

જ્યાં જેવું તો હો-

આજ વખત રી-

જ્યાં જેવું તો હો-

આજ વખત રી-

જ્યાં જેવું તો હો-

પ્રીન્સેસ ફીસ્ચીયનની ધરસંસારી હુંદગી.

મહાર પ્રીન્સેસ ફીસ્ચીયનની હુંદગીમાં
આપણે એક સુખી, સાદાં અને ભપકા-
રાપકા વગરનાં ધરનાં નમુનો જોઈએ
છીએ. વીંડસરનાં બાદશાહી મકાનથી
ફક્ત ચાર માઈલ દુર અને પાકમાં
આવેલું છતાં, લાં તમેને કાંઈથી દખાવ-
દાર ભપકા જેવું માત્રમ પડશે નહીં.
'બાઈથી' અને 'વરજનીયા'નાં બેગા
એથી બરાએલી એક સાદી રાતી ઈંટની
દબેલી ભપકા કરતાં સગવડ વધુ દેખાડે છે; અને ઉપર જોઈ
પગ મુક્યા પછી તેના બહારના દેખાવે આપણુ ઉપર ફરેલી
સારી અસરને અંદરના દેખાવ ઇત્યાદિ આપે છે.

આપણે હાલને રસ્તે દાખલ થતાં પ્રીન્સ ફીસ્ચીયને ઇં-
મલડ, સ્કોટલેન્ડ, અને યુરોપના બીજાં સુખકામાં ફરેલા શી-
કારોનાં માધાં ટર્ગેલાં જોઈએ છીએ. એક નાની ચાલમાંથી
પસાર થતાં પ્રીન્સેસનાં બાળકોની તેમનાં ગચપણનાં વખત
ની સળીઓ તથા ચાતવારની સાંજે 'વારવાર વપરાયું'
'ઝોરબન' જેવી તેણીના પોતાના બેસવા ઉઠવાના ઝોર-
ડા તરફ આપણે છીએ, લાંની બારીએથી જે મુંદર દેખાવ
દીશે છે તે જોઈ આપણને અભયથી લાગતી નથી કે પોતા-
ના ખાસ ઝોરડા તરીકે આ શાળા પ્રીન્સેસે પસંદ કરી છે.
એકજ નજરે આપણે તેણીના ગાનીતા શોખોને જાણી લઈએ
છીએ. તેણીનાં ગચપણનાં ધરનાં 'વાતરકસર રહેજો',
અને તેણીની પરજોશી હુંદગીનું 'પેટુંલું' પર 'ફ્રામગેર',
ની યાદ તાજ રખાવનારાં મિત્રા, મુંદર હુવેરોની ચાહનારી
અને મદદગાર તરીકે તેણીને પુરવાર કરે છે. ચાલતા વખતના
જુદા જુદા સયસે ઉપરની ચોપડીઓ આપણને દેખાડે છે કે
પ્રીન્સેસ અઠંગ વાંચનારી છે, જ્યારે ઉછેરોગી અને પછી
વપરાયેલી લખવાની તેજલ મવાલી પુરે છે કે સાહિબની
હુનિઆમાંથી તેણીએ પોતાનું નામ કઢાવ્યું છે. જુદે જુદે વ-
ખતે તેણી પોતે એક અંધકરતા અને તરજુઓ કરનાર ઇ-
રીક પ્રથમ આમળ બાહરે પડી છે; અને જે બેઠકેથી ફાલો
તેણીની ચોપડીઓ નેવા પામી છે, તે ઉપરથી સુલુલ માત્રમ
પરે છે કે તેણીની આશાકીની પુરતે કંઈ યુજવામાં આવે છે.

એક પોંદજો દાદર ચડવા પછી પ્રીન્સેસ વીક્ટોરીયાના
સુખ બેસવાના ઝોરડા સુધી પ્રીન્સેસ ફીસ્ચીયનના બહુ કામ
જડેલા ઝોરડા તરફ આવી પોંદજો છીએ. મિત્રા અને
સગાં વાહાલાંએની સળીઓ આ ઝોરડાની મુખ્ય શોખા છે.

૩૬

હોવા કંઈ બ-
તેને માત્રાદારે માવાદાર ફળો-
મીન રીડસનેાં માવાદાર ફળો-
સારે ડોરથીએ બેગા સુખી વીગેરે-
કાંદો હોતો, અને ફળોમાં કાંદો-
વધુ પોતાના ગળવામાં ફ-
લ્યું કે, તેણે હુન કરીને

* જોનારે જાણે કે બેગા
ફળમાં દારદાર હોતો, અને તે વળી ઉપરના

અને લખવાની તેમજ ઉપર પ્રીન્સ ફીસ્મીયનનું પ્રતીયન લખરી લેખણમાં પાડેલું આખાં કદનું પેન્ટીંગ આપલું ધ્યાન ખેંચે છે.

અને દેવે સવાલ ઉઠાવે છે કે પ્રીન્સેસ ફીસ્મીયન પોતાનો વખત કેમ ગુમાવે છે? પ્રીન્સેસ હજી તો જુવનાં છે, માટે બે આપણે તેણીએ હાથમાં મુઠીમાં જે જાળવ્યું છે તેનો વિચાર કરે તો, નહરે જોનારાઓ કહે છે કે “સદવારના પાંદરથી તે મોડી રાત મુઠી તેણી જરાકપી આગસુ રહેતી નથી.” તેમાં કશી અગત્યની જેવું સાગ્યે નહીં. પ્રીન્સેસ ફીસ્મીયને ધણીએક વખાણવા લાયક ખાતાંઓની સરખાત તથા વધારામાં લીધેલી ઉમરને લીધે તેણીની જાહેર જાહેરી એટલી તો પ્રખ્યાત છે કે આ દેશોએ તેમને માટે ઘણું લખવાની જરૂર નથી. આપણને ખાસ કરીને તેણીની ધરની જાહેરી માટે લખવું છે, પણ એમ કરતાં ધરની ફરજ સાથે જોડાયેલી તેણીની જાહેર જાહેરી માટે કોઈજ નહીં બોધનું અસક્ય છે.

બર શીખણમાં વડીક આવાસમાં ધણીક વખત સદવારના નવ વાગવા આગાઉ લંડનમાં બસનારી મોડીગામો હાજર થવા વીડસરમાં હાંકારી જતી તેણી માન્ય પડતી હતી. શાયસ બ્રિટિશ નસ એસોસીએશનની સ્થાપના કરી તેણી ધણી પ્રખ્યાત થઈ છે. આ મંડળીની મતમજ પુરતું શીખેલી નસોનાં નામે રેજીસ્ટર કરાવવાની છે કે જેથી જરૂરની વખતે શીખતા ઉમેદવારોની વતી તેમને ચોકસવાને બની આવે. પ્રીન્સેસ ફીસ્મીયનની કદી ન થાયે એવી મેદન તનેજ આ આસોસીએશનને આપવામાં આવેલો અદારસે તાણુંજો ખાસ ધરખાને આભારી હતો. એક જાણીતો તખીખ લખે છે કે, “આ મદાન કામમાં પ્રીન્સેસ ફીસ્મીયનનું ફક્ત નામજ નોડાયતું નથી, પણ તેણીની યાત્રુ હાજરી અને હાથપણવરી સુચનાઓએ આ હાથચાલની ગાતા તરીકે તેણીને સાબેત કરી આપી છે.”

આ ખાતું દેવે આખી દુનિયામાં ફેલાઈ ગયું છે, અને દક્ષિણ આફ્રિકા, આસ્ટ્રેલિયા અને બીજે ઘણે દેશોએ તેની શાખાઓ ઉઘાડવામાં આવી છે, જ્યાં આ ખરેખરી બાદશાહી બાનુની સત્તા ચાલે છે, અને જ્યાં તેણીનું નામ સાંમજતાંજ તેણીને આશીસ્વાદના સહુચાથી વધારી લેવામાં આવે છે.

પણ તમે એક પગથી એનું ના ધારતાં કે નસો માટેની તેણીની મેદનત ફક્ત આ આસોસીએશનનાં બસાં તરફજ આટલી રહી છે. તેણીનાં અંચલ બેજાંએ “આસાએશનાં ધરો” નસોનાં ખાતાંઓ” ઈલાહી ધરોપધારી યોજનાઓ રચી છે, ખરૂં કહીએ તો કોઈથી વર્ગનીઓએ તેણીના જેવી ખતીલી મેદનત નસોનાં બસાં માટે કદી નથી. આભારીની બરદાસ્ત લેવામાં પ્રીન્સેસ પુરતો કુશળ છે. ઈશ્વરજીવનજાના વખતમાં જ્યારે તેણીના ધરખટલામાં એક જણ ધણું રીક પડી ગયું હતું, તેની માનજત તેણીએ યાકયા વગર કરી. ધણા મુશ્કેલ બનાવો વખતે તેણીનાં ઉજીમી રાને ધણાક આટરેનેગી

અગત્ય થી કાપી છે. દક્ષીની કે હુખનો હવાલ તેણીનાં ખરાં રૂબિને લાયકનાં કામગીર દેખાંમાં ઉઠી અસર કરે છે, અને તે વેળાએ માંદાં માણસોનાં હુખમાં ધટાડો કરવાને ગાણસાઈ શક્તી જે કોઈ જાતની શકે તે સમયનું કરવાને તેણી પોતે કામે લાગે છે. ખરેખર તેણીને માટે કંટુચાઈ શકાય કે—

“જ્યારે દક્ષીની અને વેદના બંધાને કાંડી નાખે છે, ત્યારે તું હંભારે સંભાળ કરનાર ફરેસતો છે.”

અસહન સીધવાના નાદર હુખરને સજીવન કરવા અને ગરીબ મદરજ બાનુઓને ધણી પુરો પાડવા ૧૮૭૨ માં “શાયસ રક્ષક ઓફ ઈન્ડીયા” સ્થાપવામાં આવી હતી; તે એકે તેના જન્મ માટે નહીં તેણી હાલની આખાદ હાલતને માટે પ્રીન્સેસ ફીસ્મીયનને આભારી છે. આ બાદશાહી પ્રમુખ અને તેણીની કમીટીના આશ્રય હેઠળ એકાવન બાનુઓ સંસ્થાનોમાં શીક્ષક તરીકે કામે લાગવા ગઈ છે, જ્યારે થાય જુના શીખો અમેરીકામાં ઉકારેલી આઈ સોસાયટીના વડા તરીકે કામ ચલાવે છે. હમે ઈમાન એવાં ધણીક ખાતાંઓનાં નામ હઈ શકે છે જ્યાં એ નામદાર ઓએ તેમની ગતીને જોર આપ્યું છે. હેલીના કોલેજ તેણીને પોતાની વડી તરીકે ગણવામાં મગરૂરી લે છે, અને તેણીનાં જેવી બાદશાહ વખતનારી જે કાલજ છે છે, તે માટે “શાયસ કોલેજ ઓફ મ્યુઝીક” પોતાને કીર્તી મથેલી સમજે છે; પણ પોતાનાં બાઈપજ મનુખ્યના લાભ માટે ફક્ત ધરોપધારી ખાતાંઓજ સ્થાપીને તેણી આટક નથી, હમે સાંમજ્યું છે કે, લંડનના પુર્વ ભાગમાં વસતાં ગરીબોમાંનાં એકે તેણીને “હમારી શાહનશી”નું નામ આપેલું હતું, અને ખરેખર આ નામને લાયક તેણી બનીજ હતી.

લંડનની કંગાળખનમાંથી વર્ષના થોડાક દહાડા બાળકોને ગામડાંની મોખ્ખી દલામાં રાખવાના હમણા ચરવાતા લોકપ્રીય સંચારની તેણી ધણી તરફેણમાં છે. કમખરેજેન સોડગથી ચાલી શાયએ એટલા તકાવતે એક નાનું ધર આ મતમજને ખાતર ઉઘાડવામાં આવ્યું છે. છ અને શાદ વર્ષની વચ્ચેનાં નજીક એકસો છોકરાંઓને બાર બારનાં ટોળામાં આંદી ઉતારો આપવામાં આવે છે, અને આંદી એક પખપાયું ચુખરવા પછી “રાણીની દીકરી”ની તરફથી મેગ્નેસી પ-ણીએક મેદરખાનગીની વાતો લંડન ફક્ત નવ્ય છે.

જે બાળકોની માતાઓ આખો દહાડો કામમાં ચેકાવેલી હોય છે, તેમની સદવારથી સાંજ મુઠી જતન લેવાનાં કામમાં પણ પ્રીન્સેસ ધણી ભાગ લે છે. વળી યંગ બીમેનસ ફીસ્મીયન એસોસીએશનની વીડસર અને ઈડનની શાખાઓની તેણી વડી છે, અને તેણીની પુરકત રોમાણ છતાં આ ખાતાંનીથી વારંવાર તેણી સુલાકાને લે છે. વીડસરનાં જુરાં જુરાં ધરોપધારી ખાતાંઓ ઉપર ઉપરીમણું ચાળીને તેણી સતોખ પામી નથી; પણ ગરીબોનાં છોકરાંઓની જરૂરીયાતો તેણી પોતે પોતાને હાથે પુરી પાડે છે; વળી કમખરેજેન સોડગની ધરોપધારનાં જુવંમંઓમાંથી તેણીની હાજરી કોઈ થોડી નથી.

સ્વાદીષ્ટ પંકવાનોથી આનંદની ભુખને લગ્યાવગ્યા એક ખાસકેલ લઈને વીંડસર પાર્કમાંથી નતી તેણી વારંવાર દીસે છે; તેઓ તેણીની મુલાકાતથી ખુશ થાય છે, દુષ્કાંઠે તેણીની દીસેસેજીની કાસળા પામે છે, અને સક્રીયાન ધ્યાધારીઓની સરખી સરખી ઇચ્છા ઉપજાવે એવી જીંદગી તેમને જરૂરી રમતગમતોથી ખુશાલ થઈ છે.

ગરીબો એ નામદાર ઉપર કેવા વીધાસની નજરે જાય છે, તેના વધુએક અસરકારક દાખલા નોંધાયલા છે, જેમાં એકન દને અહીં આપી શકે છીએ:—મુગ્ધાની લગ્ન વખતે સધળા સમ્યા ઈંગ્લેન્ડ જીવે પોતાની કમવામાં ખમી પડતી સખાં પાટો દુષ્કાં પતો હતાં, સારે પ્રીન્સેસ ફીસ્થીયન હમેશાની માફક રીપાહો અને તેમાં કુટુંબની મદદ માટે ખજાર પડી હતી. એક દહારે વીંડસરની બરાખમાં એક સીપાહની બેરી મોતને બીજાં પડી હતી. તેણીનો ધણી ઉત્તર આફ્રિકામાં પોતાના મુકક તરફથી લગ્ન કરતા હતા. તેણીની મરતી વખતની ઈચ્છા હતી કે, જે જાદુશી જાતુને તેણી એક ખીન તરીકે ગણ્યા સીખી હતી, તેણીની સખાં જમાં ન્યાંમુધી પોતાનાં તુરતનાં જન્મેમાં જાળકોને સોંપે નહીં, સાંમુધી તેણી સતોષથી મરણ પામશે નહીં. જ્યારે તેણીએ નામદાર શાહનવીના હાથમાં તેઓને મુકમાં અને બોલી કે, “હવે હું મુખથી મરણ પામું છું, હું નાહું છું કે હવે તેઓની સખાં લેવાશે.” સારે તેણીનાં મોઢ ઉપર પં-ધરાયલી શાંતી એક ખરેખર ખુશનું કં દેખાવ દતો. તેણીનાં કીઠની શાંતી ગાથા, બીન્ડીઓની લાગણી માટેના તેણીની વીધાર, અને તેણીની મનમોહન રીતમાટે થું નાનાં કે ઘોડાં અને ગરીબ કે તનંગર, એ દરેકની પ્રીતી ખેંચી લીધી છે. તેણી વીંડસરની શીલદારગોનીક સોસાયટીની મેમ્બર છે, અને દર અઠવાડિયે સર વાલ્ટર પેરેટના હાથ હેઠળ આવતી ‘ગ્રે-ક્રીસ્ટ’માં ભાગ લેવા હાજર થઈ, ઉંચાં કુલનાંઓને પોતાની ઉમીદ ખુશીની સુધારવાને ઉત્તમન આપે છે. એક વખત જોયસે મેડકસ યાદ રાખવાની સક્રી તેણી ધરાવે છે, જે નીચલા દાખલા ઉપરથી માલમ પડે છે:—જેમાં યોડાં વરસ થયાં એરેકોતમાં માલતી શરત વેળા એક છાપાખાનાના મેનેજરે આઠ છોકરીઓને શરતના રસ્તા ઉપર વેચાતા કાંડો પડી વાલવા અને ખીન કરવા સાં મેકલવાનો પારો દતો. જીવનવાસીઓના આ ગામગામિનો યોડાં દહાડાનો પ્રવાસ નેટલે અને એટલે પ્રવાસ સખાંને ખનતું કરવામાં આવતું હતું. જ્યારે તેણીઓએ નવરુપ કે જે માવાળ જાતુએ ઉપડતી વેળા તેમને ખુશનુંમાં હસવા સાથ કુસોનો અંકેકો તોરો બેઠ આપ્યો હતો, તેણી કોઈન નહીં પણ પ્રીન્સેસ ફીસ્થીયન હતી, સારે તેમની ખુશાળીને પાર ન દતો, પણ જ્યારે ખીને દીને રેડશન ઉપર તેણે મળ્યાં સારે તેણીની સ્વચ્છ આંખોએ આગળે દીને જોયલા મેડકસોને તુરત પારખી કહાડ્યા સારે તો તેમના આનંદની હજાર રહી નહીં.

પ્રીન્સેસ ફીસ્થીયનની કુટુંબની જીંદગી તો આપણ સધળાની માફક કુસો અને કાંટાઓ બનેથી બરેલી છે, જે વખત આ જાદુશી

વરમાંથી મોત બચીવળી સારી આશા આપતી ખીલતી કળીને ઉપાડી લઈ મરું છે, પણ મોદાએ તેણીનાં ચાર જાળકોનું સુખ તેણીને મરું છે, જેઓને સધળી આગદમાં ઈંગ્લેન્ડ બચ્યાં. જોનાં જેનું જાન આપવા માટે પ્રીન્સેસ ફીસ્થીયન ઈંગ્લેન્ડ નહીં, પરંતુ સારે સારે શીડેકો રાખે છે. ઈંગ્લેન્ડ રમતોને જાને મારતીતાએ ઉત્તમન સારે સારે હોવાથી જીવન શાહન-દાઓ હજુ સુધી તેના શોખીન છે, કે જે બને તેણીને ઇંગ્લેન્ડની વેલોગટન અને ચાર્ટરહાઉસ સ્કુલોમાં કેળવણી આપવામાં આવી હતી.

ખચપણના પેલેસ અગલના દીવસે ઉપર બીજા દેલીક માલ્યોની માફક કોઈ કોઈ પ્રાર નહીં પણ વારંવાર તેણી પોતાનાં જાળકોની મુલાકાત લેતી હતી. તેણીની ખાતી છે કે જાળક પારખમાં હોય છે સારીન જો એક માતા તેની ઉપર અચર કરી શકે છે. છેલ્લાં ચાર પાંચ વરસ થયાં તેમનો વરો દીકરા પ્રીન્સ ફીસ્થીયન વીકટર હીંડુસ્તાનમાં લશકરી નોકરી બજાવે છે. પ્રીન્સ આમખેડેલી લશકરી નોકરીમાં છે અને તેમની દીકરી ગામી દીકરી, જેણી ત્રણ વરસ અગાઉ એન-દાસ્તાના પ્રીન્સ એલીયન સાથ પરણી હતી, તેણી પોતાનાં ઈંગ્લેન્ડ ધરની કેળવણી બરસીનમાં કામે લગાડે છે. જોકે આ પ્રમાણે તેમનું કુટુંબ મંડળ હવે નાનું મરું છે, તેણી તેમની હમેશાની સંસારી જીંદગી ચાલુ છે.

કાંઈ કામે નહીં મળ્યાં હોય તો હમેશાં બને ધણી ધણી-આંણી પોતાની દીકરી પ્રીન્સેસ વીકટોરિયા સાથ પોતાના બેસવા ઉપવાના જોડામાં બેઠેલાં માલમ પડે છે, જ્યારે પ્રીન્સેસ મોટેથી વાંચે છે, અને ચાલતા બનાવો ઉપર પોતાના ધણી તથા દીકરી સાથે તકરાર ચલાવે છે. દેલીક વખતે મુખી-કમાં વખત રેકસમાં આવે છે, પણ કોઈન દહારો એવો નતો દરો કે જ્યારે ગરીબો માટે કોઈ મરમ કપડાંની ખનાવત તેણી કરતી ન હોય. ત્રણ વરસની વાત ઉપર પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસ ફીસ્થીયને પોતાનાં રેપેરી વાત કીધાં હતાં, સારે તેઓ તે-ખાં પચીસ વરસની વાત ઉપર ચચાં લક્ષ વખતે હાજર હતાં તેઓએ જોઈ લીધું હતું કે, ૧૮૫૬ ની ૫ મી જુલાઈએ આપવામાં આવેલી આશા કેવી સફળ થઈ હતી, અને તેઓ ખરેખર દુલા મને છે કે એન પ્રમાણે એક ખીન તરફની પ્રીતીથી ધણીએક ધરા મુખી બને.

RUPR.

૧૮૦૯ નાં વરસમાં નીચલા નાગાંકીત પુરોધાનો ભગ્ન થયા હતા. મેન્ડેલ સોદન, મીન્ડ એડસ્ટન, રોડે તેનીસન, ઓલીવર વેનડેલ, હોરસ, પ્રોફેસર બ્લેજ અને ડાસતીન. આ સધલાઓએ દુનિયાની રેશની પેલેલ વેલેલી આંખેન વરસમાં જોઈ હતી અને આ મહાન પુરોધાના એક શીવાય સધલાઓ આસરે ૮૦ વરસ મુખી જીવ્યાં છે.

સેરીઓમાં બાઈસીકલ પર બેસવાનો જે પવન ફાથો છે તે માટે કેટલાક મોટા ડાકરો કહે છે કે, એવી નતની સ્થિતિ જીવન છેકરીઓ માટે ધણી મુશ્કાનભરક છે, અને તેથી ખરી અને છાત્રીને લગતાં દરો ઉત્પન્ન થાય છે.

નમુને દાર ધણી.

કે જુવાન છોકરીનાં સુખ માટે જવારે હું નમુનેદાર ધણી માટે વખતી હતી, આરેજ હું કહી ગઈ હતી કે, એક છોકરીની પોતાની ઈચ્છાઓ અને વર્તણૂક ઉપર તેનો ખરો જવાબ આપવા રાખે છે. દાખલા તરીકે, જો એક છોકરી ગંદાબાઈમાં બહાર પડવાની ઈચ્છા રાખતી હોય, તો એક ધર્મી નિકાન સાથે પરણવાથી તેણી સુખી થઈ શકશે નહીં, કારણકે આ માતના પુરુષની ઈચ્છાઓ એની રીતી તરફ દોડતી નથી; તેણી કદીથી તેને પોતાને લાગ્યેલા બનાવી શકશે નહીં. તેણીના નમુનેદાર ધણી તેને જ છે, કે નો તેણીને પેસથી બરેથી કાઢવી આપી શકે.

ખીજી છોકરી, જે પેદાશીના કરતાં જરા વધારે ઉંચા ખવારાની છે, તેણી અત્યુક્ત રીતે વસી પોતાનાં સૌથી સરસ પરકાશીઓની બજારબરની રહેવા ઈચ્છે છે, તેણીએ કદીથી એક હઠીલા અને સ્વતંત્ર પુરુષને પરણવું નહીં જોઈએ. તેણી કદાચ તેને ધણીક વારમાં ઢોલેણે રાખશે, પણ એક વખતે રીંછની માફક તેણી ઉપર ધસારો કરશે, અને ને બેઠીમાં તેણીએ તેને બાંધી લીધો છે, તે બેઠી જેવતાં નધારેજી માફ પરીણામ આપી જશે.

અને અંદી બારી તમોને પહેલી સલાહ આપું છું. દરેક જુવાન સ્ત્રીએ અને જુવાન પુરુષોની પોતાનો જીવનશૈલી સાધી પસંદ કરતાં હજારો તે અથવા તેણી દેવા યુવાનો છે તે જોવું જોઈએ; અને કદીથી ભવિષ્યની તેણીની અથવા તેની સત્તા સારી અસર કરશે એવા ભરસા ઉપર દેખતી આંખે આંધળા બનવું નહીં. એક પુરુષ અથવા સ્ત્રીના આત્મ આત્મ વખતમાં કદાચ વધુ સારી કે વધુ નરસખી બને, પણ તેઓ કદીથી પોતાના યુગ્મો તરફ અંદી નાખવા નથી. કુતરાં અને ખીસાડાંઓની વર્તણૂકમાં જેટલો ફેર છે તેટલો જ કેટલીક બતનાં સ્ત્રી પુરુષોમાંથી હોય છે. તમો કદીથી કુતરાંને ખીસાડાંમાં લાવી શકશો નહીં. હમો આ બાબતમાં આટલું બંધુ લખ્યું છીએ તેનું કારણ છે કે, હમણાંના વખતમાં આપણી જુવાન છોકરીઓનું સુખ ધણી ધારણમાં આવી પડેલું હશે લાગે છે. વારંવાર અધર્મી અને અનીતિવાન માણસો પરણીને સુધરશે એવી આશામાં કેટલી બધી જુવાન છોકરીઓનું સુખ ખરાબે અટકાઈ પડ્યું છે? ને સધળી સ્ત્રીઓ લગ્ન સંબંધી આવી ભયંકાર હોયો કરે છે,

તેમને રેશમી આપનાર શું કાંઈ દરોજ નહીં? એક જુવાન છોકરી જેણી પોતેની એક ધંધાદારી હતી, તેણીને હમે કહેતાં સાંભળી છે કે “જુવાનનાં જે શામ્પસ છુટી વર્તણૂક ચલાવતો હોય છે તે સૌથી સારો ખર્ચાઈ નીવડે છે, કારણકે તે બજારની કામત બજાવે છે.” આ તેણીના નમુનેદાર ધણી હતો! અરિય ખીયારી! તેણી ખરી હતી કે નહીં તે માટે તેણીની જગદી ખાતરી થઈ. યોગ્ય વખતમાં તેણીને કંબાલતમાં છોડી દેવામાં આવી હતી.

હમે એક ખીજી સ્ત્રીને કલ્પન કરતી સાંભળી છે કે, જવારે તેણીના આદરણીયા ધણીનાં એક ભણું કરનારે તેણીને યોગ્ય અંશર સલાહના સંજ્ઞા કહેવા માગ્યા, આરે તેણી બેસી હતી હતી કે “કદીથી તેણી તેની સામે એક સંજ્ઞાની સાંભરશે નહીં!” એણે તેણી તરફ દયાળુ થયો. તેણે પોતે જ એક વધુ પૈસાદાર નાર સાથે પરણવા તેણીને છોડી મેળા અને તે વધુ અને વધુ હવડો થતો ગયો. ખખીત. કાંઈથી સ્ત્રીએ એવા ધણી સાથે નહીં પરણવું જોઈએ, કે જેને માટે સામ્યું સાંભળવા તેણી બીહતી હોય! અને જો તે સધળું જુદું હોય તો તે સધળું ફોટોબંધ દશીલેથી જે હું પાડવા તેણી રાજી હોવી જોઈએ. ખરેખર, એક નમુનેદાર ધણીમાં એની કાંઈ ચીજ નહીં રહેવી જોઈએ કે જેથી તે એક ખરાબ શામ્પસ બનતો હોય. જેને માટે તેણીનાં મનમાં કાંઈ શક હોય તેને પરણવાનો કદીથી એક છોકરીએ ખ્યાલ કરવો ન જોઈએ. શું તેણીને પોતાને માટે કાંઈને શક હોય તેવા ધણી સાથે પરણવાની તેણી દરકાર રાખશે? હવે કાંઈ પુછશે કે, એક શામ્પસ બસો છે કે જુડો તે કેમ ગણવ મારે છે તે માટે યોગ્ય સલાહ તમોએ પોતાને પુછવા જોઈએ. ખીમજોથી નવી આશ મથાવવાની તે આશ રાખતો હોય તે પ્રમાણે તે પોતે આશ છે? શું તે પોતાની બેઠેલીને ચુરસે કરી તેમની આંખમાં આંસુઓ લાવે છે? શું તે પોતાનાં જર્જર બપોળ મગ અને તુચ્છકારી કદાચે છે? શું તે સામ્યો અને જુદી કુમારીકાઓની દસી કરવામાં મગ્નલ લે છે? શું તે છંદામાં છેલ્લી આગતી નીંદામાં પુરવિલું છે? શું તે પોતાની જર્જરિયાને પછવાડે ઉઠાડે ખરચ કરે છે? શું ખુશ્ખુશર સ્ત્રીઓને તે યુવાન ચઢ રહેલો છે? શું ખીજી સ્ત્રીઓ તરફ તે વીવેકથી વર્તતો નથી? જો આ બધા સવાલોને બસી બાળુમાં તમો જવાબ લાવી શકો, તો જાણજો કે અંદી તમોને એક ખરેખરે શલો, ખીનરવાઈથી શામ્પસ હોય લાગે છે, અને કાંઈથી ખુશ શામ્પસ ધણી વખત વેર ખીનરવાઈથી રહી શકતો નથી. જુદાઈ અને આપમતનજ એક બેઠેલો છે. પણ કદીથી એક છોકરીએ બાહેરા દેખાવથી લુલાવો ખાવો નહીં. એક શામ્પસ હમકારાને દહારે આતશબેદરામ બતો હોય કે ધમતે લગતી લાગને સાંભળવાને ખુશાશી દેખાડતો હોય, તો તેથી કાંઈ તે ખરેખર બસો દોશન જોઈએ એમ નથી. મારાં બચપણના દીવસમાં જે સૌથી ગેદલી દુ:ખી મોકરદારને મેં જોઈ, તેણી કહેતી હતી: “આહ, છોકરીઓ, તેને દરોજ આતશબેદરામ

નઈ બાણતાં ભેઈ મેં ધાણું કે તે ખરેખર સારો ગાયુસ હશે.” ખરેખર, એવી ભતના ધણાક પુરા સખ્સો છે કે જેઓ બેવકુફ લોકોને કાચા માટે પહોંચનારીના સાંદરો પેહરી નીકળે છે. પરજીવી હાંદગીનાં સુખને માટે બીનરવાયેની ધણી નરીયાત છે. માટે જે લોકો છોકરી એવું ઈચ્છે કે તેણીના ધનાર ખાવંદિ જીજી કોઈથી ફરતે અદા કરવી નહીં, તેણી એક “નયુનેદાર ધણી”ને લાખની નથી, કદાચ તેણે ધણી, તેણીને ભેઈતોળી નથી. વળી એક બીજા સદ-ગુણની નરર છે, કે જેની ગેરકામરી લગનનાં સુખમાં જેરી દંપ છે તે હમે એક જુવાન સખ્સને જાલખે છીએ, કે જે તેનાં માતપીતા તથા બેહનો સાથે વસ્તો હતો, પણ વળી સુધી તેગને ખખર ન હતી કે તે પરજોયો હતો. શું તે એક “નયુનેદાર ધણી” હતો? શું તે જુઝ્મી, અને કમ ધણીમાંથી તેની ઉપર ફરીથી વિશ્વાસ રાખી શકે? કોઈ તેણી ઉપર વિશ્વાસ રાખે એવો શું તેણીના હક રહેવો હતો?

બીનરવાયે, પુરુષ દીલ, વિચારવંત હોય અને સમ્માઈ કોઈથી પ્રકારની હાંદગી યુગ્મરવા માટે અવરવાનાં છે, અને તે સાથે પુરા રમુજ સ્વભાવ જે દરેક યીજની કાળી ગાજી સાથ ચમકતી ગાજી પણ શોધી કહાડે છે, અને બીજાને ખુશી કરે એવા મધુર સખ્સો ગોલી શકે છે, તે જેને તમારા ભવિષ્યનાં સુખ દુઃખનાં ભાગીયામાં હોય તે આ દુનિયામાં મળજી દરેક સુખ ભોગવવાની તમને આશા છે.

આ પુર કરતી વેળા તમને એક સુચના કરવા દેએ. દરેક માણસમાં કોઈથી આખી રહે છે. નયુનેદાર ધણીમાંથી તે હોવી ભેઈયે. માટે જ્યારે આપણે આપણી હાંદગીના સાથીની શોધ કરે ત્યારે તે ખાગીઓ તરફ દરજીરની નજરે ભેવું ભેઈયે; તે આપણે સાંખી નથી ભેઈયે, તે સધળું છતાં અને તેમનાં મતની વીરધ જવા છતાં પણ તેગને આપણે માંદવા ભેઈયે.

તે ધણીમાંથી ખરી સુખી છે, જેણીના ધણી સામ્યા પ્ર-માણીક રસ્તા ઉપર આવી તેણીના નાણુક પગેને માટે સમ્માદાર માર્ગ તૈયાર કરે છે; અને તે ધણી ખરો સુખી છે, જે વધુ અને વધુ આતુરતાથી સમ્માઈનો માર્ગ પકડી રહે છે, કારણકે તે ભણે છે કે તેની ધણીમાંથી તેનાં પગલાં ભેટી આગળ વધે છે.

RUDY.

અમેરીકામાં ૧૦૦ લોકો છે, ૧૧૫ સીએ કામે લાગી છે; તેમાં નવાઈ જેવું એ છે કે, બધી સીએમાંની એક શોધાય બા-કાની સખા પસંદગી થા વીધવા છે. વધી બીજી નવાઈ જેવું એ છે કે, કોઈથી એક બેકમાં છે સીએ યાદરી નથી, અને કોઈથી બે લોકો ૧૧૫ સીએ કોઈથી ભતના કોઈથી પ્રથમથી હોય તે એકલ શોધમાં નથી; એટલે કે એકલ શોધરની અંકેશ બેકમાં અંકેશ રહી કામે લાગી છે. તેઓ તરફી, ગેસીકંટ, વાઇસ ગેસી-કંટ, કેશીઅર અને ગેસીકંટ કેશીઅરના આધા ધરાવે છે.

શ્રી લખનારી તરફ અભાવ.

પ્રકરણ ૧ હું.

પેટન ચારલ્સ રથવન નામે ઉચ્ચ હાંદસ્તાનની લશ્કરી નોકરીમાં હોતો. થોડા વખતની રજા લઈ તે વેલાત મ-યો, જ્યાં તેને તેનો માનીતો દોસ્ત ઝ-કટર બેન્ટ અધ્યો, કેટલીક વાતનીત અને ખખર અંતરો એકમેક પાસથી મેળવ્યા બાદ ડાકટર બેન્ટ પોતાના મિ-સ્તને કહ્યું:

“હવે તુને પરજીવું ભેઈએ દોસ્ત ર-થવન, હાંદસ્તાનમાં તારું ધર સાચવવાને એક લાએક બા-મીની તને નરર નજાય છે કેવી?”

“હા દોસ્ત, તેથીજ હું અને આભો છું.” અને કેવી બા-મી-ભેઈયે છે તે તમે જાણો છો ડાકટર?” રથવને સવાલ કર્યો.

“નહી, કેવી?”

“એક બરી, મીઠા સ્વભાવની, ધરનો કારબાર તપાસી ભણે, નોકરોને બરાબર સારી રીતે હોકામમાં રાખી શકે તેવી. અને કોઈ મેરેદાનાં કામમાં માથું મારનારી, ડાકટર, કે વકીલ, કે લખનારી કે ચીતારી કોઈ ભેઈતી નથી. તે બીજી અને પસંદ નથી.” રથવને સુચવ્યું.

“ઠીક ઠીક, શ્રી ડાકટર કે વકીલ હોય તેની સમને હું પણ વાંધો લઉં. પણ લખનારી કે ચીતારીએ શું મરેદાં બમાકડ્યું કે તેની સામે તુને વાંધો છે? લખીને ધરનાં કામ વચ્ચે એક બાવું પોતાવું ભેજું” ખીલવી માન મેળવે કે ચીતારીને પોતાવું મન હરખાવે, તેમાં હું વાંધો લેતો નથી.

“તમને લખનારી કે ચીતારી સામે કાંઈ વાંધો ન હશે, પણ મને તો તે સામેથી છેવર: મરેદા જેવું લખાણ સીએ કાંઈ કરી નજીતી નથી. વળી જેઓ લખાણ કરે તેઓ ધરબાર શું ચલાવી શકે? પેલાં શું કરવું અને પેલાંને કેવો અંત લાવવો, તેના વીચારમાં સારો દહાડો ગાળી નાંખે, તે મને ગમે નહીં. તેના કરતાં નહીં લખી નજીતી હોય, અને જમ્યાંએને સંભાળી શકે તેવીજ એક જોરત મને પસંદ પડશે. એક જોરત જેણીને બેઠું લખાણોના બારથી દબાવાના કરતાં પાલી હોય, જેણી પોતાવું બધું મગજ માટે માટે અને મારાં ધરને માટે રોકે તેને હું ખા-ન

રી બાપડી દાખલ પસંદ કરીશ, નહીં કે એક વીચારવત વીતારી, યા ખ્યાલોથી ધેરાવલી વખનારી કે એક બોલી-દરાજ બાપજીકરતી."

ચારસના આ વીચારો સાંભળી બેન્ટ ઉઠકેરાયો.
"અરે જો ચાર્લી, સંભાળ, એમ ના બોલ, નહીંતર તું કાઢ વીતારી યા વખનારીનેજ પસંદ કરી બેસશે."

"કહી નહીં, જો એવી એક વીતારી યા વખનારીને હું પસંદ કરું તો તેણીથી છુટું પડતાં મારું મરણ નીપજે તો પણ હું તેણીથી નોકસો ચાઉં, એટલો બધો ધીક્ષર મને એ જાતની ઓરતો ઉપર છે. જેઓ મરદોનાં કામમાં માયું પાલી ડાકટર કે બાપજીકરતી યા વીતારી કે લખાણુ-કર્તાઓ છે, તેણીઓ ઉપર મને ધણીજ અણમગો છે."

"આ તારા સાંકડા વીચારોની તો હદ નથી. તારે તું છું એક અબજી ઓરતને પસંદ કરવા માગે છે? તું મોટાં નસીબના છે ચાર્લી, કે આ નાનાં અપટનનાં ગામડાંમાં એવી એકુણી વખનારી કે વીતારી કે ડાકટર, યા બાપજી-કરતી નથી." ડાકટર બેન્ટ જણાવ્યું.

"આ અપટનનું ગામડું ધણું નાનું, સ્વચ્છ હવાનું, લી-લેતારીથી ભરપૂર, થડિકાં મગજને રાહત આપનાર, વી-તારાઓનું ખન લક્ષ્યાવનાર, શાંત ખુશનુમાં જગ્યા ઉપર આવેલું હતું. આ ગામડાંમાં ચોડાંજ લોકો વસતાં, અને જેઓ વસતાં તેઓ એકબેકને તકન જણીતાં ઘડ રહેતાં હતાં. તેઓને ડાકટર બેન્ટ તરફ ધણું માન હતું. અપટ-નમાં કાઢ દહોડે કાઢીને નહીં ઓલખાતો નવો મેહરો જો-યેલો નહીં, પણ હમણાંજ તે ડાકટરને લાં કાઢ દોસ્ત પ-રોણી આવ્યો છે એ લાંનાં લોકોએ જાણ્યું.

ડાકટર બેન્ટ જ્યાં જ્યાં જતા લાં લાં જણાવી આવ-તા કે તેવણને જવાન દોસ્ત લાં પરણ્યા આવ્યો હતો.

આ ખબર આખાં અપટનમાં ફેલાઈ. એક લીટી વાસ-કરતો અમલદાર અને સારું કમાતો બાહાદુર જવાન અને પરણ્યા આવ્યો હતો એવું કમજવતું એ ગામડાંનાં દરેક ઘરમાં જ્યાં લાએક ઉમરની એકએક બને યા ચાર પાંચ છોકરીઓ હતી, તેઓનાં માથ મમાઈઓએ પોતાની દીક-રીઓને ગોઠવી દેવાના સ્વપ્ના દીઠા.

સહજે આ જવાનને પેહલે હાથ કરી લેવાને વીચાર કાપો.

એ ગામડાંમાં મીસીસ સ્વેલ નામે એક વીધવા બાપ હતી, જેણીની બે બેટીઓ પરણવાની ઉમરની હતી, જેથી એકનો બોલો માથેથી ઓછો કરવા મીસીસ સ્વેલે ગમે તેમ કરી કેપટન ચારલ્સ રચવનને પોતાને હાથ કરવાની તક સોંપી. તેને ઘરમાં પેહલે તેડવાની તક એટલીજ હતી કે પાર્ક આપી આખાં ગામડાંનાં લોકોને તેડું કરવું, જેમાં કેપટનને પણ તેડાવેલો.

આ વીચાર આવતાં મીસીસ સ્વેલે પોતાની બે છોકરીઓ નેડે ઘરમાં સાફસૂદ કરવા કરાવવા માંડ્યું. ઘર બધું એક બે નોકરોની મદદ સાથે લઈ તેઓએ ઉઠક પાઠલ

કરી નાખ્યું. સરસ ટેસ્ટથી શોભા લાગે તેવી રીતે બધો સામ્રાન ગોઠવ્યો. બાગ બગીચાનાં ઝાડોને આપો આપો દહોડો મેરી છોકરીઓએ ક્યારા કાપા. ખાના ઉપર નવું કપડું ઓડાડ્યું. બારીઓપર બારીક જાલી નાખી, બારણાં-ઓને નવા પરદાઓથી શોભાવ્યા. પછી ખાણું પકાવવાનાં પ્રેમમાં ચણુ થયાં. મીસીસ સ્વેલ જાણતાં હતાં કે કેપટનને કાઢ લખવાનો શોખ ધરાવનારી નહીં પણ સારી રવેસે રાંધી જાણે અને ઘર સોંપી જાણે તેવી સ્ત્રી પસંદ છે, જેથી તેણીએ પોતાની બેટીઓ સોંપે તરેહવાર ચીને અને મીઠાઈઓ કરાવવા માંડી.

આઠ દીવસ સુધી છત તોડીને ઘણી મેહેનત તે બેક છોકરીઓ અને તેઓની માતા મીસીસ સ્વેલે ઘરની શોભા અને ટેવલના રાણુમાર માટે કાપી. પછી જમવાનું તેડું કેપટન અને ડાકટર બેન્ટને ગોકમવામાં આવ્યું.

એ તેડાની મીઠી વાંચતાં બેન્ટ હસીને બોલ્યો:

"ચાર્લી, સમજ્યો કે? આ જમવાનું તેડું નથી, પણ પરણવાની ભદ છે."

વખત સર કેપટન અને ડાકટર બેન્ટ આવી લાગ્યા; તોપણ વાટ જોતાં બેઠેલાં તે મેરાંઓને ધણું અચ્ચર ઘડ ગંધું લાગ્યું. જમવા આગમજ કેટલીક વા-તમીત ચાલી, જેમાં તે બેક મેહેનો જાણતી હોવાથી સ્ત્રી વકીલ, ડાકટર, લખનારી, ભાસાણુ કર્તા કે વીતારી, એ સર્વે ઉપર પોતા તરફથી દીકા કરવા ચાલુ કાપા. ટેબલ તો એટલી મેહેનત લઈ ગોઠવી હતી કે તેનો સુમાર નહીં. જ્યાં લાંથી કેપટનની નજરમાં આવ્યું ખાણું ઉત્તમ અને શ્રેષ્ઠ લાગે એમ તેઓ ધ્રુવતાં.

મીસીસ સ્વેલ છપ પકડીને મેનેજ કરતાં અને બધી માંને નરમ હાથે કેપટનને સુકતાં.

"જરા આ ધુરમો લેવો, એ માહરી સાહરાએ કાપો છે. ધણીજ સ્વાદીષ્ટ છે." તેવણે એક ધુરમાની મોડી મીર કેપટન તરફ ટકેલતાં કહ્યું.

"આ જરા કીમ લેવો કેપટન, જુવો, એવો સ્વાદ હાંડી-સ્વાનમાં કદી કદી તમે કીમમાં ચાખ્યો નહીં હશે. એ મારી લુધાએ કાપી છે." વળી માએ વખાણુ કાપી.

"શું ને માપજી." ધરમાવાનું ડાળ ધાંડીને લુધા એ-હેન નીચું જોઈ બોલી.

પણ મીસીસ સ્વેલ ધુગાં રહ્યાં નહીં.

"જુવો કેપટન, આ સોમેરી કેવી લાગે છે, ખાધા પછી મને કહેજો. એ મારી સાહરાએ પોતે ઉમારેલી છે. આ મીનપીસ જરા માંખણુ સાથે લેવો. બસ એ લોકડું ધ્યાન વાંચવા લખવા ઉપર નહીં તેડું તરેહવાર પકવાન કરવા પર ને બરડાં ડુલવા ઉપર ધણું ને! વાંચવા લખવાનું તો નામ નહીં ખસ!"

કેપટનને હવે ખુશી અકરવકર કરતાં જોઈ ડાકટર બેન્ટ બોલ્યો:

“એ છેક સાર” નહીં, છોકરાંઓએ ઘોડું ધણું વાંચના લખવાનું તો દરરોજ રાખવુંજ નોંધ્યું. વાંચના લખવાની ખખરદારી નહીં રાખે તે તો અગણ્ય રહેવાની ધારતી. ખરું કેની? ચારક્સ ?”

“હા, ખરું.”

ગરીબ બીચારી માતાએ જે તે વાતે દીકરીઓની વખાણ કરતાં કાણું કાણું, જેથી વળી ગીસીસ રમેણે ઉમડાંબુ: “અરે એમ તો વળી જરા રતી વાંચેજ લખેજ તો, વાંચવા લખવા વગર એ શેકને કાંઈ એન પડે કે ?”

જતી વખત સુધી તે ઇંતેજાર આરતે કેપટનને કાંઈ કાંઈ વાતો કરાવી, પોતેજી કીધી. તરેહવાર સરાધાત કીધી જેમાં સઘળી સાહરા અને લુછાએ બનાવેલી મીઠે બતાવી. તેઓનાં લાંબાં બપાનો કીધાં, ઘણી ઘણી તારીફની પોતેજ કીધી. એટલું એટલું કીધું કે તેવણ દાકી મયલાં હવે ખુશાં જળ્યાવા લાગ્યાં, જ્યારે કેપટન અને ડાકટર કંટાળેલા જળ્યાવા.

આંતે તેઓના હુટકો થયો. ઘેર જતાં ડાકટર બેન્ડે ડશીને કેપટનને પુછ્યું:

“કમ, બીચારાંઓની મેહનત ગવાશે કે રહ જશે ?”

“રહ જશે.”

“એટલે ?”

“એટલે એજ કે, મને એ બેમાનું એક પણ પસંદ નથી.”

કેટલાક દીવસ વધી ગયા, એટલા વખતમાં કેપટને પોતાની બનીબની ભાગ્યજીને એક બાટુથી શોધી વખાણીતે બેજ કહાડી હતી. તે તેજ ગામડાંમાં વસતી. એકે ગરીબ પણ ખુશરત, ચળરાક અને હસમુખી છોકરી એકે નામની હતી. તેણીએ કાંઈપણ ફાંફાં કેપટનને છતવાને માટે માર્યાં ન હતાં.

ઘણા દીવસ સુધી એકે સાથે એવાબાણ પાડી તેણીને લાં તે જતો આવતો રહેયો.

તે જોતો કે મેની ફક્ત એક સીક કાઢી સીમાય બીજું કાંઈ હતું નહીં. આખાં ધરતો બોલે મેને શીર હતો. તેણી એકશીર હતી, તો પણ ઘર ઘણું સુખ રાખતી. કેપટનની પાત્રી થઈ કે જેથી છોકરી તેને નેહતી હતી, તેવીજ એકે હતી. કેપટને તેણીના હાથની માંગણી કરવાની તક નોંધ.

“આખી દુનિયામાં મને એક પણ સચું નથી,” એક દીવસ તેઓ એકલાં હતાં સારે તે બોલ્યો, “તેની મેં આજરે દરકાર રાખી હતી નહીં; પણ એકે વેળા જ્યારે હું સીક પડ્યો અને ઇસ્પિકાશમાં હતો, સારે ખરી ગમ્યાણે ઇંતેજારીથી મારી ખખર કે જતન લેનાર એક પણ મારું સચું નહીં હોવાથી મને ઘણું દુઃખ થયું. સારથી મેં પરજીવાનો વીચાર કીધો છે, મને એક ધરરાણ બાપડી નોંધ્યું છે, મે.”

આ વાત ઉપરથી કેપટને મેના હાથની માંગણી કીધી અને મેને તેની ગોડી ખુશી મુઝે તેને હાથ કમુચ કીધી. અદરાવાને ઘોડા દીવસ ચપા કેડે કેપટને પોતાની મેને પોતાના ખાસ બપાસથી બજારી કરવા એક દહારો સાર કહ્યું કે તેને એક ડાકટર, વડીલ, કે લખનારી, બાપાણ કર્તે યા મીતારી કોષ પસંદ નથી; દુનિયા બધી કુમી નય અને ફક્ત બધી ડાકટર, વડીલ, બાસાણકર્તે, લખનારી, અને કિતારી બાપડી રહે અને તેને સ્ત્રીની ઘણી ઘણી જરૂર પડે, તેણી તે કહી પરજી નહીં.

“મને એ તમારા બીચારો તદન પસંદ નથી, ચાર્લ્સ,” મે બોલી.

“તું તે પસંદ હોય કે નહીં હોય, પણ હું ખરોજ ભાગ્યશાલી કે મને જેથી નોંધતી હતી તેવીજ બાપડી મથી. તારા જેવી ધરરાણ બાપડીની મને ઘણી ગરજ છે.”

“અને ચાર્લ્સ, આ છેલ્લાં પ્રિદરરાણનાં એક મીન મારી તરફનું હોતે અને તે ઘણુંજ વખાણાયું” હતો તો તમે અને નહીં પરજીતે ?”

“કહી નહીં. પછી માફ ધ્યાન તું મેંચતેજ નહીં.” તેઓનાં લગનનો દીવસ નાનાં અપટનનાં ગામડાંમાં માછ રહેયો, મે પોતાના લગનના સંદેહ દ્રેસમાં બીરાછ રહ્યો. કેપટનને ઘણીઓએ સુખારકબાદી આપી. તેઓ ધામધૂમ સાથે ઉપડી ગયાં.

પ્રકરણ ૨ છું.

કેપટન ચારક્સ રથનન અને તેની બાપડી મે એક સાલાં નાનાં ધરમાં લંડનના રીન્ટ પાર્ક તરફના રસ્તા ઉપર વસતાં. કેપટન એક વર્ષ લંડનમાં શુનરી પોતાનાં કામ ઉપર હિન્ડુસ્તાન જનાર હતો. છ મહીના ઘણા સુખ સંપન્નમાં પસાર થઈ ગયા. પછી કેપટન રથનનને મેમાં કાંઈ ફરફાર થયેલા જળ્યાયો. તેણી હમેશ માફક હેસતી રમતી નહીં પણ ગંભીર અને વિચારવંત થઈ ફરતી.

એમ ઘણા દીવસ કેપટનથી ખમણું નહી. વળી તે ધ્યાનથી જોતો કે જ્યારે તે બહારથી આવતો સારે મેં કાંઈ ખપારાબંધ ઉચકયુક કરતી, જોના અવાજ તેને દુરથી આવતો. એ વિષે મેને પુછવાનો વિચાર તેણે કીધો.

નાસ્તાની ટેબલ ઘણી સરસ રીતે ગોઠવી હતી. જ્યારે કેપટન નાસ્તાના આરમમાં ગયો સારે મે હસતે એકે એક વાજમાં તાજાં ફુલો ગોઠવતી. કેપટન ટેબલ ઉપર બેઠો; તેની નાની સ્ત્રી આજે ઘણા ખુશાલ સ્વભાવમાં હતી, જેથી કેપટન તેણીને પુછવાનું લુકી ગયો.

નાસ્તા પછી મે પોતાના આરમમાં જઈ તૈયાર થઈ આવી.

“ક્યાં જાય છે મે ?” કેપટને પુછ્યું.

“જરા ખરીદી ઉપર. હિન્ડુસ્તાન લઈ જવા આવજીને ઘણી મીઠેની જરૂર પડશે, તે હમણાંજ ખરીદતી માઁ. હું હમણાં આવીશ.”

કેપટને એ વેળા મેને તેણીની ટેબલનું ખાણું સંભાળથી બંધ કરતાં જોઈ, જેથી તેને કાંઈ શક પડે.

“વેહેલી આખરે. હજી સાથે આવું છું.”

“એ જણનું શું કામ છે? ચાર્લી, હું હમણાં આવું છું.”

“જેમ મરશ.”

આટલું જોલી કેપટન ન્યુસ વાંચવામાં રોકાયેલ એ બહાર ગઈ.

ચોટા વખત પછી કેપટનને એક કાગળ લખવાનું સાંભરી આવ્યું, જેથી તે હોયો ને ટેક તરફ ગયો. કાગળ લખ્યું, પણ પરખીકું મલે નહીં. મેનાં ખાનામાં હશે એમ ધારી તેને કુચી લગાડી જોઈ. તેઓમાંની એક કુચી બરાબર લાગી. ખાતું ખુલ્યું. કેપટને પરખીકાંની શોધમાં ખાનામાંનાં કાગળો ઉઠાવવામાં કરવા માંડ્યાં, એટલે તેની નજર મેના હાથે લખાવમાં એક કાગળ ઉપર પડી. એ કાગળને કાઢીને જેવેનોથી ફાડી નાંખવા ઇચ્છ્યું હોય તેમ તેના એ કકડા વચ્ચેથી ચપલા હતા. પેહલાં કેપટનને કાંઈ શક નેવું લાગ્યું નહીં, પણ પાછલથી તે કાગળ જરા વાંચીને વાંચાનું મન થયું. તે વાંચવાં તેનો ચેહરો ચુસ્તથી હાલ પીઠે ચઢ્યો. ચુસ્તો ઉતરી જઈ તે સાંત થયો. લારે તેને ચેહરો કંઈ જમીની નીરાશી નામેથી ખમી હોય તેવો જરૂર થયો હતો. તે કાગળમાં મેને હરે એ આ જુજળ લખાવમાં હતું:

“હવે મારેથી ને થયું છે તે માફ કરો. મારા ખાલી-દને જણાવનાથી તમને કાંઈ લામ થશે નહીં. એ કિમ્બી ગ્રેવરે હું કરનાં હુમતી હોવાથી મેં જ મોરણું હતું. તે વેળા મેં મારું દેવું ભૂલ્યું છે. પણ જ્યારે મારી ચોરી તમને પકડી કહાડી છે, લારે હું કયું કરી તમને આજર કરું છું કે એ વાત મારા ધણીને કાને જતી આવકાવશે.”

“હું તમને તેના પૈસા હસ્તે હસ્તે બરી દઇશ. તે મને એક સારી જેવી રકમ મળીને મળીને આપે છે, જેમાંથી હું તમને પૈસા ભરીશ. મેં એક મોટી નાણાંની શરત બરી હતી, તેમાં હું લારી મઠ, જેથી પાસે પૈસાન હોવાને સમયે હું તેજ રાત્રે તમને મનવા આવી હતી; લાં ટેબલ ઉપર ગ્રેવરે પડ્યાં જોઈ તેમાંથી મેં હાથ પીધાં. હવે હું કરજ, જુમાર, કે સોરતી રચું મા કરું નહીં. કાંઈને એ વાત જણાવવા ના.”

કેપટન પેહલે ચુસ્તથી તપી ગયો, પણ પાછલથી તે હાથ અફસોસ કરતો નિરાશ થઈ ખુસી ઉપર પડ્યો.

“રે મું નશીન હશે! એક ઝાકર કે વધીય, એક લખનારી કે ચિતારીથી બચવા જતાં હું એક નપેતર ચોટી ઇમ સ્ત્રીને પરણ્યો.” તે અફસોસ કરવા લાગ્યો.

“તેણીની મીઠી જખાન, જોડું હતું, એ સર્વે કમાઈ! રે અફસોસ.” તે બખડ્યો.

કેપટન ઘણો મનઃચુત થઈ પડ્યો, પણ આ કટકો તેનાથી ખમણ્યો નહીં. તેના ચેહરાને રંગ લી ગયો. તેના

હાથ પમ ધુજતા હતા. ખુસીપર ઉઠીને બેસવાની હીમત રહી નહીં.

એક ઇમ સ્ત્રીથી છુરો થઈ હવે તે એકથો હિન્દુસ્તાન જશે. પોતાના એકથરાખા વખતમાં સુખ હુખતો સાથી લેવા જતાં સાખી આજની ધુજાણી થઈ, પાણું નેવું ને તેવું એકથું પડવાનું. જીલ ધણીકંવા ગિયારેએ તેને રાગ્યો. વખત કેટલો ગયો તે તે બંધુનો હતો નહીં.

“ચાર્લી, તેની બાવડીના નરમ મીઠા શબ્દોએ તેવું નામ પોકરાનું સાંભળીને ચમકી હશે.”

“ચાર્લી, ઉઘતા હતા કે? એના આગસુ કેમ થઈ ગયા?” મેએ હસ્તે ચેહરે તેને હકાડ્યો.

“તેજ પરી ચાર્લીના શીકો જરૂર ચેહરો અને પેડું ના-ચકારક કાગળ તેની પોશમાં જોઈ મે ઉઝલી સપ થઈ મઠ. તેના હોઠ ધુજવા લાગ્યા, બેક હાથ જોડી તેણી બંધુ મુએ મોહડ પોતાના શુનાહની મારી ચાહતી હોય તેમ તેના સાથું સ્પીર ઉભી.

“તું જોય છે કે બધું હું નહું છું. હવે તારે મોહડ તારા શુનાહ કયું કરાવવા માયું છું. આ કાગળ તે વખતું છેડી?” કેપટને મઠમ અવાજ કરી તેણીને પુછ્યું.

“હા,” તેણી ધુજતે અવાજે બોલી, “પણ ચાર્લી—

“હા, એક શબ્દ નહીં; પણ, બધું કાંઈ નહીં. કાંઈ એવો ખુસાસો તારા પાસ છે કે જેથી આ તારા શુનાહ એકો થતો હોય,” તેણે સખતાથી પુછ્યું.

“કાંઈ નહીં. એમ કરવા શિવાય મારા ઇમાન નહીં હો. હું કોઈ દીવસ એ વિષે તમને કહેનાર નહીં.”

“આને આવડા તારા શુનાહથી તું ચરમાતી નથી કે તું જોય છે આવી નામેથી કરતાં તું કે હું હમણા મુવાં હોને તો તે બેકનર હતું. મારે મનસે આ નામેથી મોત કરતાંથી ખરાબ છે.”

આ તેના શબ્દોથી મેએ નિચું ભેડ્યું.

“કમારો તે એવું કરવા માંડ્યું?”

“તણુ વરસ થયાં.”

“અફસોસ, ખરી જખાનીથીજ તે મને સજા હશે.”

આજ પછીથી કોઈ એમ નહીં જણશે કે તું મારી સ્ત્રી છે. હું હિન્દુસ્તાન જઈશ, તું તારે ઘરે જશે. આજ સુધી તે મને કમ્પો, છેતર્યો.”

“પણ ચાર્લી, ચાર્લી.” મેએ એકદમ રડી દેતાં હવે કહ્યું હું. “તમને તે વાત જણાવવાનીજ હતી. હું રોજ તમને કહેવા માંડતી, પણ તમારા ચુસ્તથી ખીલતી. મે તમને ઇગવાની વેતણું નહીં કરી હતી. મેં માયું કે તમે તે બંધી મને જરૂર માફ કરશો.”

“માફ! એવી સીન માફ થાય! તે ધીકારથી બેઠ્યો. “કટકીથી હું એ માફ નહીં કરું; તું તારે ઘરે જશે. આજ પછીથી તું મારું નામ પણ નહીં સાંભળશે. હું એ શુનાહ કટકીથી માફ કરનાર નથી.”

“ઓ ચાલી, એમ ધાતકી ના યાવો; મને યુકી ના જવો; હું તમારી પુટે આવીશ. મને માફ કરવું જોઈએ. જો વળી મને હમણું માફ કરો અને ખચીત, ખચીત, જોદાને હાજર નાજર ગણી કહું છું કે, હું એમ હવે કદી કરીશ નહીં.”

“કદી નહીં!” એટલું બોલી કેપટન ચારલ્સ રૂચવન ધરમાંથી બહાર પડ્યો. તેની આંખડી મેને શુકલ પર પડી રહ્યાં જોઈ, તેથીના મનમોહન પણ કાગરો ચેલેરો ભુલવાને તે ગાંઠા ધની ગયો. જ્યાં જવાય લાં આલ્યો.

તે પોતાની આગળ પાછળ શું ગનવું તે જાણતો નહીં. અહીંથી કૂટે દુર જતા, બધું ભુલવા તે તણપતો. એક ટીકીટ લઈ તે સ્ટેશન પરથી ગાડીમાં ઉપડી ગયો.

ગાડી ચોળી, પ્લાટફોર્મ ઉપર એક એકજાણીતો ચેલેરો તેને દીસ્યો. તે તેના એક જુના દોસ્તનો હતો. તે આવીણીની માફક જોદો હતો, તેલકાં તે દોસ્ત તેને જોઈ, એકલખી તેને વળગી પડ્યો. કેપટન જાણે એકાએક પોતાના દોસ્ત હેરી આર્ચરને જોઈ દોસમાં આગ્યો, તે રડી પડ્યો. હેરી કાંઈ પુછે તે આગમજ કેપટન બેહોશ થઈ તેના હાથમાં પડ્યો.

હેરી આર્ચર પોતાના કોલેજના દોસ્ત કેપટન ચારલ્સ રૂચવનને ગાડીમાં બેસાડી પોતાને લાં ધણી સંભાળથી લઈ ગયો.

લાં કેપટન એટલો માંદો પડ્યો કે તેનામાં ઉડી બેસવાની શક્તિ રહી નહીં. કેટલાક દીવસો વડી ગયા પછી તે હુશીયારીમાં આગ્યો અને જનવર પેટે આંખ બોલી, પોતે ક્યાં હતો તેના વિચારમાં પડ્યો. તેણે એક સારા ઓરડામાં પોતાને પડેલો જોયો. વચ્ચેની ટેબલ આગળ એક સુદર બેઠે પડેલી કદી ઉભેલી તેને જણાઈ. બીજાણપરની દીક્ષાત્રયથી તે સ્તીર્ન ધ્યાન તેના તરફ ખેંચાયું. તેણીએ પોદ ફેરવી તેના સામું જોયું. તે કેપટનને સારી હાલતમાં જોઈ તેણી ખુશી જણાઈ. તેણી તેના દોસ્ત હેરી આર્ચરની ધણીબાણી હતી.

પ્રકરણ ત્રીજું.

“તારો કેટલો ઉપકાર, દોસ્ત હેરી” કેપટને આભાર માન્યો. “તે” મને નવા જનમે જવાડ્યો.”

“તુને મે” તે દહારે સ્ટેશન ઉપર એવો નજબો જોયો કે મે” આજેસો દીધો કે તું” મે દીવસથી વડુ જીવવા પામશે નહીં; પણ હમણાં તું” જોદાની મેહેરખાનીથી સારી કાની છે. તુંને હિન્દુસ્તાનની હવા સડી નહીં.” હેરી બોલ્યો.

“એમ લાંની હવાથી કાંઈ થયું નહીં” કેપટને જાણપાથી કહ્યું. પણ તેણે પોતાનાં કમનસીબીના વાત તેજોને કહી નહીં. તે હવે હિન્દુસ્તાન જલદી ઉપડી જવા માગતો હતો. હેરી એટલો જલદી તેને જવા દેતો નહીં.

એક દીવસ હેરી બહાર ગયો હતો. તેની આંખડીને કાંગળે લખવા હતાં, જેથી તેણીએ તેને કહ્યું:

“તમારું મન ખુશ કરવા એક ધણી સરસ ચોપડી છે તે વાંચી કેપટન, હું યોડાં કાગળ લખી આવું છું.” કાછળી ઝીંગ તેના કુખી વિચારોને દુર રાખે એવી તેને બેઈતી હતી, જેથી તેણે તે ચોપડી માંગી.

“ચોપડી મને આપો, તેનું નામ શું છે?”

“એ ચોપડીનું નામ “એક અંબીર ભુલ” કરીને છે. એ હમણાં હમણાં ધણીજ વખણાય છે. એકેએક પેપરવાળાએ સારા રીવ્યુ લીધા છે. તોપણ એના બનાવનારનું નામ કાંઈ જાણતું નથી. કાંઈ કહે છે કે મદે છે, કાંઈ કહે છે કે એની લખનાર એક ઓરત છે.” તેણીએ જણાવ્યું.

“જો ઓરતની બનાવેલી તે ચોપડી હોય તો મેહેરખાની કરી મને આપતાંજ ના. મને સ્ત્રીઓનાં લખાણ પસંદ નથી,” કેપટને કડપમાં ઉમેર્યું.

“પણ આ ચોપડી તો તમને પસંદ પડશેજ. એવી ચોપડી મે” કદી આગળ વાંચી નથી. એવી ઉમદા લખણીથી આ ચોપડી લખાઈ છે કે મને વાંચતાં અંદર ને ને લખ્યું છે તે બધું નજર સામે આવી ગયું. જે બનાવનાર કાંઈની હોય, મરદ કે ઓરત, પછી તે કાંઈ ખરું બાહોશ લખનાર” હોવું જોઈએ.” મીસીસ આર્ચરે તારીફ દીધી.

એટલી બધી તારીફ સાંભળી કેપટને તે ચોપડી હાથમાં ધરી. “એક અંબીર ભુલ” તેનાં પેહલાંજ મહાળાંના લખ ઉપર નજર પડતાં તેણે હાથ મારી.

“મારા જેવી મોટી ભુલ કાંઈએ કરી હશે? એક લખનારી આ ચિતારીથી બીડીને દુર થવા જતાં એક કમ, ચોર ને જુહારી સ્ત્રીને કું ગોગ થઈ પડ્યો.”

“કેમ કેવી લાગે છે?” યોડો વખત પછી મીસીસ આર્ચરે તેને વાંચતો જોઈ પુછ્યું.

“ખચીત ધણી સરસ, મને એમ લાગે છે કે અંદર દર્શોશ ઉત્તમ વિચારોને મે” કાંઈને મોદકેથી બોલાતાં સાંભળ્યા છે.”

છેક જપોર પછી કેપટનના ઓરડામાંથી કાંઈ અગાંબો અવાજ થતો જણાવ્યો મીસીસ આર્ચરે લાં ટોડી ગઈ. તેણીએ કેપટનને જાણે અસ્તક પડી બેસુબાર રહ્યાં જોયો. મીસીસ આર્ચરનાં પગલાં સાંભળી તે કપડોને ઉઘેરો.

“મીસીસ આર્ચર, લ’ડને માટે ત્રેન ક્યારે ઉપડે છે?” તેણે એકાએક પુછ્યું.

“તમે યુસાફરી કરવાને બિચકુલ તંદોસ્ત નથી. કેપટન, એ શું થઈ આવ્યું” એકાએક? જો કે અંદરનું લખાણ જોને જોને રહાવનાર” અને પેટ પકડીને હસાવનાર” છે ખરું, પણ તમારો જેવા એક મજબુત મનના માથાએ એટલું બધું રમવું નહીં જોઈએ. એમ તો મારાંથી વાંચતી વેગા પાંપણ ખીંજમાં હતો.”

તેણીના બોલનારના કાંઈ અસર થઈ નહીં. કેપટન વધે અગાં ખાતો.

“તમે એમ કરશો કેપટન, તો હું તમને તેનું સેવક કહી દેશ્ય જો.”

મીસીસ આર્ચર, તમે નહીં સમજો. માફ કરો. તમારી સાચું મારાથી રહી પડાયું તે માટે હું દશગીર છોડી, હું લંડન જવા માંડ્યું છું.”

હવે તે ચોપડીમાં યુ’ હવું કે જેથી કેપટન રૂથવનને એટલું, બધું લાગ્યું, તે તપાસે.

તે એક ધણીજ સરસ રીતે લખાયેલી વાંતા હતી. તેમાં એક જવાન છોકરી-વાંતાની નાયક-ની એક મોટી યુકથી વાંતાનો પ્લોટ રચાયો હતો. તેણીએ કાંઈ કરજ કીધું, કાંઈ શરત રખી, જેમાં હારવાથી કરજ વધી પડ્યું. તેમાંથી છુટવાનો રસ્તો કરવા તેણી એક દોસ્તને લાંબા મધ; લાંબા ચોરી કીધી, અરેરાતો ચોચાં, તે વેચ્યાં, કરજ બધું ભરી દીધું. કાંઈને કાંઈ ખજાર પડી નહીં. યોગ્ય વખત પછી તે છોકરીના હાથની માગણી થયે અને તેણી પરણી. પરજવા બાદ તેણીની ચોરી પકડાઈ, ને તેણીના ખાતુંદારને ન જણાય એમ તેણીએ અરજ કરતું એક કાગળ તે દોસ્તની ઉપર લખ્યું. તે કાગળનીજ એક આખેદુખ નકલ કેપટનને હાથ આવી હતી, જે તેણે વાંચી હતી, અને, જેથીજ તે પોતાની આપડીથી છુટો પડ્યો હતો.

વિજળીના બેઠે એક વિચાર તેનાં મગજમાં પેડો. એજ કાગળની નકલ તેની આપડી પાસ હતી. હા, ખોદા! એ ચોપડીની બનાવનાર તેણીજ હોતી જોઈએ. હવેજ તેને લાગ્યું કે મેંએ તેને ઠગવાનો જે યુનાહ કયુસ કીધો. હતો તે આજ હતો. તેણી એક લખનારી હતી, ચોપડીઓ રચતી હતી, જે તેને પસંદ ન હોવાથી તેણીએ તે વાત તેનાથી છુપાવી હતી; અને છેલ્લે જે કયુસ કીધું હતું તે પછુ એજ કે તેણી એક લખનારી હતી, અને તેણી જોડી હતી કે ફરી તેણી તેમ નહીં કરશે. પણ ખાતુંદારનાં મનમાં પેઠી ચીઠી ઉપરથી બીજોજ વેદુમ પેડો હતો. “મારી ગરીબ વહાલી મે,” કેપટન પોતાના તે વખતના ગાંઠા યુ-રસા ઉપરથી વિચાર આવતાં બચાડે.

ગરીબ મે, તેણીએ આવી એક સરસ ચોપડી રચી છે. હા, તેણીનું કેટું અસરકારક લખાણ, કેવા નાદર વિચારો, લોકોની કેટલી વખાણ તેણી જેવે છે! હું અંદરો યઈ તેણીને લખવા નહીં દેતે તો તેણીનાં મગજના આવા ઉમદા ખ્યાલો બહાર પડતે નહીં. કહીથી તેણીને પોતાની ધરની ફરજમાં પાછળ પડેલી તેણે દીધી ન હતી. તેનું એક-બી કામ રહી ગયલું તેને યાદ નથી. યેર કદી સાફરુક કંઈ વિનાનું તેણે લેયું હતું નહીં. એ બધું તે આજે યાદ કરવા લાગ્યો. તેનાં ધરની, નોકર નકરની, પેસા ટકાની, અને છેલ્લે, તેની પોતાની પુરતી બરદાસ્ત તેની નાની બા-કડીએ લેધેલી તેને યાદ આવી. ધરની ફરજને બનત્યા બાદ, તેણીનાં જે ઉંચી શકિત ઉમરતી તે તેણી બહાર પાડી વાંચનારાંઓ સનમુખ પાંચરે તેમાં હવે કેપટનને કદો વાં-

ધી લાગ્યો નહીં. બહુચી-સ્ત્રીઓ વિષેનો સખ વિચાર, તેમાં યુગ્મ કરી એક લખનારીને માટેનો તેનો મન્યુત બાલ-બોલો હવે આ કેપટનનાં મગજમાંથી નીકળી ગયો. આજ યેર તે બહુતો કે એક સ્ત્રી લખનાર કહીથી એક અરદ લખનાર જેનું સંગીન, સાહ, ઉમદા વિચારો દરશાવનાર લખાણ કરી શકેજ નહીં. પણ હવે તેવા વિચારો ઉડી ગયા. આનુંદે હાથની ફરત એકજ ચોપડી વાંચતાં તેને અરદ લખનારાંઓ બાનુંનાં લખાણ આગળે કુચ બીસાદ જેવા લાગ્યા.

માર્ફી દુરત તેણીને મઠી માફ માંગવા તેણીને ગામ અપટન તરફ ઉપડી ગયો.

મે પોતાની કાઢીને લાંબા પાછી ફરી હતી, પણ તેનું કા-રણ બધાંઓને એમજ સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે, કેપ-ટનને હિડ્ડસ્તાન તેણીને લઈ જવાનું સલામત ન લાગ્યોથી તેમ કરતું પડ્યું હતું.

અપટન આવી લાગ્યું; તે સીધો માટીને મેનાં ઘરમાં ગયો. તે ધણીજ શીઠી થઈ ગયેલી દીસતી. તેણી એકની ઉભી હતી. તેણીની કાઢી આઠ દીવસ થયા મરણ પામેલી દોવાથી હાથમાં તદન એકલી પડી હતી.

“મે!”

માર્ફીના આ અવાજથી મેએ ઊંચું નેચું.

“માર્ફી, તમે મને માફ કરવા આવ્યા છો? તમે કેવા બચા, મે’ તમને દયા, તમારી હરસે એક ચોપડી છપાવી હતી, અને બીજી છપાવવાની વેતજમાં હતી. તમે મને માફ કરશો?”

માર્ફીએ તેણીનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો.

પેલાં કાગળમાં લખેલાં પ્રમાણે તે તેણીને કંઈ દમ, ચોર સ્ત્રી સમજ્યો હતો, તે તેણીને કહ્યું.

“હવે મે, હું તારી મારી ચાલું છું.”

“તમે એમ છેવાયા એવું હું બહુતે તો હું બોલાવો કરતે. માર્ફી, હું ચોર જેવી લાગું છું?”

“જરૂરકી નહીં. પણ ચોપડીઓ લખવરતો તમે કેમ શોખ પડ્યો? મે, હવે તો હું તારેથી સામે મગજર ચાલું છું.”

“હું મારાં કાઢી સાથે એકલી અંદરો રહેતી હતી, જેથી કાંઈ વખત સોદવાયો નહીં, તે ચેન નહીં પાંચાં મે’ લખ-વાનું ચર કીધું. પહેલથી ચોપડી લખી, જે મે’ લંડનમાં મોટી કીમતે વેચી તેથીજ દમાર’ યુનરાન આવ્યું. સાર બાદ મે’ એક બીજી રચવા માંડી; તે લગભગ પુરી થવા અધી હતી એટલાં તમે મારા રસ્તા વચ્ચે પાડ્યા. તમે લખાણ કર્યાં એવરતને ધીકારી માર’ માયું કીધું. મે’ બહુજ કે એમાં કાંઈ દમ જેનું નથી. હવે ફરી હું કદી અપાઇ નહીં, એનું ખારીને તમારી સાથે અદરખ અને તે અધુરી રહેલી ચોપડી સાંતી રાખી. બાકી નાખવાનું મન થાય નહીં; પરજવા પછી આપણે લંડનમાં દનાં સારે વળી પાછો મને તે શોખ ઉમરી આવ્યો. કાંઈ નહીં, જો મારી કાઢી રહેલી

આ એક ચોપડી અધુરી પુરી કરે, એટલે બસ, પછી-કઠી લખાણ કરે નહીં. એ વિચાર મેં કીધો. તમે બહાર બાજી એટલે હું લખું, આવો સારે જટ સાંતી દેજો."

જેમ સુધેને પ્રકાશતો તમે કે હું અટકાવી શકનાર નથી, તેમ તે મારી ચોપડી અધુરી પુરી કરવાના શોખને હું કાળી શકી નહીં. અતે તે ચોપડી મેં સંપૂર્ણ કીધી, અને જે દહારે તમારે હાથ પેટું કાગળ આપ્યું, તેજ દહારે સહવારે હું તે ચોપડી વેચી નાખવા મારાં એકાધીતી છાપાખાનામાં ગયું. મેં તમારી આગળ ખરીદીનું બહાવું કહાડ્યું હતું. મારું પેઢણું લખાણ તે છાપાખાનાઓએ લોકોમાં ધણું વળણાવું જોઈ, આ લખાણ વાંચી જોયા વગર મને પેઢેજાન પાંચ દબર રૂપ્યા આપી દઈ વેચાવું લાઈ લીધું. તે રૂપ્યા કાઢ્યા પછી હું તમને બધી વાતથી વાકેફ કરી, તમારી પાસે મારી માગી કરી એમ નહીં કરવાના સપ્ત લેનાર હતી, પણ તેટલાં તો તમેએ જાણ્યું હતું. તમેએ મને બીજાની કહાડી માર્ગી, હવે ફરી હું તમને કહી નહીં દેશું. હું કહી લખાણ નહીં કરું."

"નહીં મે, હવે મારે તે વિચાર રહ્યો નથી. તારામાં જે ઉમદા શક્તિ છે તેને હું ઠાળી દેવા માંગતો નથી. તારાં લખાણ ઉપર મારું લોક રીધ છે. હવે હું તુને તેમ કરતી અટકાવવા માંગતો નથી. તારે તારું નામ જાહેર કરવું જોઈએ, મે."

એ રીતે તે વખણાતી ચોપડીઓની લખનારી ગીરીસ મે રૂઝવન છે એમ બધે જાહેર થયું. આ જાણીતી લખનારીએ હજી લખવાનું જારી રાખ્યું છે. ચાર્જી તેણીનાં લખાણોની યતી લખાણથી ધણી ખુશ થાય છે. તેનાં દો-સાં તેને ધણી ધણી કાચારી આપે છે. તે હમેશ પોતાના દોસ્તોને કહે છે, "તમે જાણો છો દોસ્તો, મારી મે ફક્ત એકલું લખાણ જ કરી જાણતી નથી, પણ તેણી સરસમાં સરસ ખાણું પકાવી જાણે છે, ધર ચકાવી જાણે છે, હમેશાં સુધર ફરે છે, અને ખાણોની જતન કરે છે. મને કદીથી મારું જાન દામે સીવી લેવું પડ્યું નથી. એવી એક લખનારી સામે હું જરાકથી વાંધો લેતો નથી, પણ સામે ગ ગર ચાઈ છું."

મેહરજાનું કાવચેશ દાવર.

હાકદર વીલીયમ મુન જે કોરો વર્ષેત થયો મરણ પામ્યો છે, તે આંખજોને વાસ્તે છાપવાની જાણીતી રીતને ચોખી કહાડનાર હતો. ઉપરોક્ત અક્ષરનું છાપેટું પુસ્તક પેઢવેલું ૧૮૪૭ નાં સાલમાં છપાયું હતું, અને સારપણી તેવી જ લાખ ચોપડીએ આજિતની નાની કાગળમાંથી છાપાને બહાર પડી હતી, તે છાપવાનું કામ તે પોતે અને તેની દીકરી ચલાવતાં હતાં. તેણે જે ચોપડીએ છાપતાં હતાં તેનાં વેચાણથી કરી પણ નફો મેળવતાં ન હતાં, અને કંઈ પણ મેળવવાની ઉંઘણ વિના આંખજોએ મટિ મુકત મેળવત કરતાં હતાં. હાકદર મુન જ્યારથી વીરા વરનાની ઉમરનો થયો. સારથી આંખજો હતો.

જરખાઈ માસી.

રાખવા મુખાઈ છોડી પુણે રહેવા ગયા તેની થોડા દીવસ આગમજ, ઉતાળાના એક રાખામણ દીવસે, જ્યારે હું ચાર વરસની નાની છુટી હતી અને બાગમાં બેસી મારી દીગલીએ અને નાની કુત્રી સાથે રમતી હતી, તે વેળાએ મેં મારાં જરખાઈ મારસીને ઉઠ્યાં જોયાં હતાં.

હીક, હું આવી રીતે બેસીને રમતી હતી તેવામાં હાલતું કાચનું બારણું જાણી જરખાઈ મારસી બહાર બાગમાં આવ્યાં. હું બચ્ચું હોવા છતાં તેવજની છુ-બસરતી, તેરકથી પેઢેરેલા તેવજના સુંદર પોષાક, તેવજનાં મોહમપરના મુખના છાપે મારીપર કાંઈક અસર કીધી.

તેવજ બાગમાં આપે રસ્તે આવ્યાં તેવજનાં મેં એક અ-હર્યને તેવજની પુરે આવતાં જોયાં. તેને વાસ્તે મને જે કાંઈ યાદ છે તે એ કે, તે જોયો, શામળા અને હસ્તા દેખાવના રખસ હતો. જરખાઈ મારસીએ હળવે હળવે પણ લગભગ દોડી આવીને મને ઉમકી લીધી અને એક ગાલીપર મને "ક્રીસ" લઈ ગોલ્યાં:

"મારાં નાનાં રમકડાં! અદી જુવોની, એ કેવી મનેની છે! મેં તો એને દીકરી કરી લીધી છે ને."

તેવજે કાંઈ જવાબ દીધો, સાર પછી કાંઈએ ઘેરમાંથી હાંક ગારવાથી લાંબી ચાલી ગયા. તેવજના ગયા પછી જરખાઈ મારસીએ પોતાનું સુંદર મોહમું મારાં ખભાંપર મુક્યું, અને મારી ગરદનપર ક્રીસ લઈ, જાણે તેવજનું હૈડું બરાબ મ્યું હોય તેમ બળાડ્યો.

"કોરેશો, મારી વાહલી દીકરી, હું કટલી કટલી સુખી છું!"

તે પછે પેલા અહર્યે જારીએથી હાંક મારી તેવજને ગો-લાવ્યાં અને કહ્યું કે તેણીએ જલદી આવવું જોઈએ, નહીં તો તેઓને મોડું થશે. તેવજે મને હરસે કહ્યું કે તેવજ મારે માટે સારું સારું ખાવાનું મોહમણે, અને લમનું તેડું કરશે વગેરે, અને પછી ઘર તરફ દોડી ગયાં અને મને વધુ દેખાયાં નહીં.

આ સર્વેશ બનાવ મારાં નાનાં મનજમાંથી જલદીથી વીસરણ થયો. મોડી થયા પછી મને એટલું યાદ રહ્યું કે મારે માટે કાંઈ પણ સારું સારું ખાવાનું આપ્યું નહીં તેમજ લમનું તેડું પણ મ્યું નહીં. જરખાઈ મારસીની મુલાકાત પછી આસરે મે મહીને બામે પુણે રહેવા ગયાં, જ્યાં મારો

બાવાની નોકરીની બદલી થઇ હતી.

* * * * *

અમારું કુટુંબ લગભર મોડું હતું અને મારા પીતાની આબક તેવજીના મરણ કરતાં કાંઈ મોટી ત હતી. મારે કાંઈ શીખવવાની નોકરીએ જવું નોંધ્યે એવો અને વીચાર કરતાં હતાં, તેટલાં જરબાઈ માસી તરફથી એક કાગળ આવ્યું, તેમાં મારા માળાવાને પુછાવ્યું હતું કે તેઓ મને (તેવજીની કમી લીધેથી દોકરીને) તેવજીને લાં રહેવા મોકલશે ?

“હું તદ્દન એકલી હોવાથી મને કાંઈ સાધીની જરૂર છે, અને ખોરશોદ જેણી હમણાં સગર વરસની થઇ હશે, તેણી બે મારી સાથે આવીને રહે તો મને ઘણું ખમશે. મારે તમને જણાવવું નોંધ્યે કે, મારી નાની પુત્રી હું તેણીને આપી જવા પાર છું. તેથી હું જાણું છું કે તમે પુત્રી યશો કે તમારાં એકબી બચ્ચાંને ભરીપવું સહિય પુર પાડવામાં આવ્યું છે.”

મારાં માળાવ પુત્રી થયાં. હું નહીં. ધારતી કે તે વીશેની મારી મરણ થા વીચાર પુછવામાં આવ્યો હોય; તેમ જો કીધું હતે તોથી હું એકદમ કચ્ચ કરતે, કારણકે હું જાણતી હતી કે એક જણુ આવ્યું થયાથી ધરમાં કેટલા ઉગાળા થશે. કાગળને જવાબ “હા” તો લખ્યા પછી મારાં કપડાંની તૈયારી કરવામાં આવી, જે વેળાએ વાતચીતમાં જરબાઈ માસીનું નામ બહારતી રીતે વારંવાર આવતું હતું, અને તેવજીને લગતી જે છેલ્લી વાદ મને હતી તે મેં તેઓને કહી.

“મરીજ બીચારી જરબાઈ !” મારાં માથ મંબીર યજ્ઞને ખોલ્યાં “તેવજી ઘણું દેરવાઈ યજ્ઞમાં તુંને જણાશે.”

“તેર વરસમાં અગ્રજાત ચણે દેરદાર થવો નોંધ્યે.”

હું હસી.

“તેમ નથી, ખોરશોદ, કેટલીક ચીજો એવી છે કે જે વરસો કરતાં વધારે જલદીથી લોકોને પુકાં બનાવે છે અને દેરવી નાખે છે.”

“ભારે તો જરબાઈ માસીને કાંઈ દુઃખ ખમતું પડ્યું હશે. તેવજી સુખી નહીં હશે ?” મેં પુછ્યું. “મેં જબારે છેલ્લાં ભેંયાં હતાં ભારે તો ઘણાં સુખી દોરતાં હતાં.”

“તે વખતે !” તેવજી ભાર સુકી કહ્યું “ખચીતજ સુખી નહીં.”

“જુ. તેવજી પેલા સામળા કેખાવના માણસ સાથે પરણવાનાં નહીં હતાં ?” મેં પુછ્યું. “પણ તેવજી તો પરણ્યાં જ નહીં.”

“તારા પેહલા સવાળનો જવાબ હા-જીનનો નહીં. તરતજ ચોલા વખતમાં જરબાઈએ પોતે કારજ તોડી નાખ્યું, પણ તેથી તેવજીનું દીસ પણ લગભગ તુડી ગયું.”

“માથ, તે વીશે બધું મને કહ્યું, મેં કાસાવાલા કીધા.

“મરીજ બીચારી જરબાઈ !”

મારાં માથે ચોડા વાર નીચાર કીધા પછી કહ્યું “જો-રશો, હું પાર છું કે એ વીશે તું જરાજર નાખે તો વધારે

સારું. તું તારી ઉમ્મર કરતાં વધારે સમજુ છે, તેથી અન્યથામાં એ તે દુઃખમરી વાત તીકસે તો કળાથી તેને દેરવી નાખવાની સમજ વાપરજો.”

ચોલા જોશમાં આવણે સમજો ખોલાસો કરીયું. જરબાઈ માસીને અરદેશર સાથે પીછાણ થઇ હતી. જાને એક બી. જાને ચાહતાં હોવાથી અચર્યા. લગનનો દીવસ નહીં થયા પછી જરબાઈને કાને અરદેશરની આગળી છંદગી વીશેની કાંઈ વાત આવી, જે વીશે તેવજી અદર્યા આગમન તદ્દન અનજાણ હતાં. અરદેશર ઘણી ખેરકાર છંદગી સુનરતા હતા અને બધરાંએ મારેના ધીકાર માટે તેવજીના દોસ્તોમાં જાણીતા હતા. લગન મારેના તેવજીના વીચારે તેવજીનાં એક અતલગનાં દોસ્તે જરબાઈને કહ્યા હતા. તેણીનું દીસ તે સાંભળી થઈ દુઃખી થયું હતું. જે માણસને તેણી ચાહતી હતી, તે માણસ તેવો હોઈ શકે ?

અરદેશરે તેણી સાથે લગન વીશે કેટલાં માનથી વાત કીધી હતી ! તેણી તો તેને આખરદાર, સાચો સાખસ મણતી હતી. તેવજી કહ્યું હતું કે, તેણી પેહલીજ સ્ત્રી હતી જેને તેવજી ચાહતા હતા. પરણ્યા આગમન તેણીને રંગવામાં આવી હોય, તો પછીની તેઓની છંદગી કમી થઈ પડે ?

તેણીએ તેવજીને ખોલાસી મંગાવ્યા અને બધું કહ્યું. તેવજી અન્યથાથી સમજું સાંભળ્યું, પણ કાંઈથી ના પાડી શક્યા નહીં. તેવજીને મનસે ના પાડવા જેવું કશું હતું જ નહીં. સમજા જીવાન માણસો-સુખ્ય કરીને પેસાદાર-યોડી થયું એવી છંદગી સુનરે છે. હા, તેવજીને કારણ મનવાથી સ્ત્રીઓ માટે ખરાબ મત બાંધ્યું હતું. એક પેલા માણસની માફક કેટલીક વેરો પકડનારી છકેસ છોકરીઓના અનુભવપરથી તેવજી ઘણાં વીશે તેવું મત બાંધ્યું હતું. જરબાઈએ તેવજીને તેવજીની જુલ દેખાડી હતી. હા, જ્યાં સુધી તેવજી તેણીને મર્યા લાં સુધી ખાર શું ચીજ છે તે તેવજી જાણતા ન હતા. તેણીએ તેવજીને જવાબ આપ્યો હતો.

“તમે કેમ બોલી શકો છો કે હમણાં તે જાતે જાણે છે ?” તેણીએ કંઈ દીકરી પુછ્યું. “નહી, હું તમારી સાથે પરણી શકતી નથી, મેં મારી પીતાની છંદગી તમારે માટે ઊંચા વીચારો બાંધ્યા હતા, તે બાબી ગયા છે, હવે તે વહુ વખત રહ્યા નથી.”

તેવજી તકરાર કીધી, મોંહસ કીધી, કાસાવાલા કીધા, પછી ચુરસે પણ થયા અને અંતે તેઓનું કારજ તુડ્યું છે એમ કચ્ચ કીધું. જરબાઈ એકદમ સુખ છોકરી થયાં કે તેઓ દેશી થી મને નહીં. અમે તો ધારવું કે તેથી લાંબો વખત છવરો નહીં; પણ જે મરણથી તેણીએ અરદેશર સાથનું કારજ તોડ્યું હતું, તેજ મરણથી તેણી પોતાનાં દુઃખ અને દુઃખથી સાથે લડી અને તેમાં ફાવી, પણ તે લગામમાં તેણીએ જીવાની અને સુખ ખોદી દીધું.

“અને અરદેશર ?” મેં પુછ્યું.

“તેવણું શું થયું તેની કાંઈ અમુને થયું ખજર નથી”
મારાં માએ જવાબ દીધો. “પણ અમે જે કાંઈ સાંભળ્યું”
તે પરથી તો જણાય છે કે તેવણે જરખાઈ કરતાં કાંઈ
ઝાણું ખમ્યું નથી. તે કરતાંથી વધારે હશે, કારણકે સ્ત્રી-
ઓના જેઠાની સહનશકતી પુરોગામાં હોતી નથી.”

કેઈ સત્તર વરસની છોકરીને જરખાઈ મારી મારે દુખ
લાગે નહીં? મારી માફક કેટલાં જણે તેવણની તારીફ કી-
ધી હશે? એક ચોખ્ખાં સામ્યાં દીકરી સ્ત્રી!

કાણે કે જ્યાં તેવણ રહેતાં હતાં, સર્વ જતાં જતાં ગ્રેન-
માં મેં ડેખ્ય કીધો કે તેવણને મગતી યદ્ય પડવાને, યુથી
કરવાને અને તેવણની એકાંત જાંઘની સુખી કરવાને બને
એટલી તનનીય કરતી. એક વેળામાં સુંદર જરખાઈ
મારડીને, ચોપડીઓમાં વાંચે છીએ તેવી દુઃખથી વળી
ગયતી, કરગાઇ ગયતી સ્ત્રીઓની માફક શીકાં, દશગીરી
ભરી આંખવાસાં, અડધી ખીમાર હાલવગાં પડેલાં હું ગી-
તારવા લાગી.

તેવણ એક મોઠા પીસતારવાના, પણ જીવી દપના
વાધેલા નાના સુંદર બંગલામાં રહેતાં હતાં. હું
આની પુખી ભારે સાંજનું અંકજીવું હતું, અને જેથી હું
માડીમાંથી ઉતરી કે બાગનો દરવાજો ઉઘડ્યો અને જર-
ખાઈ મારી દેખાયાં.

જરખાઈ મારી! ખચીતજ દુઃખ અને દશગીરીમાં વીસાપ
કરતાં, શીકાં, ખીમાર માણસના જેવો તેવણનો દેખાવ
ન હતો. તેવણે ઘેરા રંગની સાડી અને તેને અનુસરતું
સાડું પણ બધમેસ્ટું વારકુત પહેર્યું હતું. પણ જ્યારે
તેવણ મારી રાહ જોતાં હતાં ત્યાં ઉભાં હતાં અને બે કાઠી
કરવા પોતાના હાથો લાંબાવામાં ભારે હજી પણ તેવણનાં
મોહડાંપર અગાડના જેવું સુંદર, મધુર દસવાનું જણાયું.

“બહે આપી મારી દીકરી!” તેવણે મને હેતથી કાઠી
કરી અને કીસ લઇ કહ્યું, “મારાં ઘરમાં બહે આવી,
મારી ખોરશોદ, એ તારજ ઘેર સમજાવે. છેક કાણે સુધી
એકલી આવી, કેવી બાહુદર છોકરી, આ બીજાં સાગન
બધો જોખને અંદર લાવ. દીકરી, તું આ બીજાં હાલમાં
આવ. આહળી તૈયાર છે, પેહલાં એક કપ થી લે; પછી
તારા જોરમાં જઈ મોહડું હાથ ધોઈ કપમાં બદલ.”

જરખાઈ મારી મને તેવણના સુંદર હાલમાં લઇ મયાં
અને ત્યાં એક સગવડગરી પુરસીપર બેસાડી અને પછી
મારી સુસાફરી અને ધરને લગતા તરેહવાર સવાનો પુ-
છવા લાગ્યાં.

હું અચરત થઇ, મને કમુલ કરવા દેવો કે હું નારીપાસ
થઇ ગઇ. મારી સઘલી મોહલણે નકામી ગઇ. જરખાઈ
મારી મને પુછી કરવા મારે પોતે પુસાક રહેતાં હતાં.
પણ થોડાવાર સુપડીની પંથરાયા પછી જ્યારે તેવણ મારી
તરફ જોતાં ન હતાં ભારે મારી આંખો જીચકી તેવણનાં
મોહડાં તરફ મેં જોયું અને સચ્ચાઈ મારાં મનપર પ્રગટી

નીકલી-એ જરખાઈ મારી હતી. એકની પુસાલી એક
ખાસી અઝામી મીસાક હતી, જે બીજાનાં દુઃખને દોંકતી હતી;
કારણ જે મોહડાં તરફ હું તીકીને જોતી હતી તે એકાએક
અતી સંત અને અગીર થઇ ગયું હતું. તેની આંખો પુ-
ચકળ દશગીરીથી ભરાઇ ગઇ હતી.

હું સચક કે તેવણનું અતકરણ અંદરખાનેથી ખવાઇ
જવું હશે, પણ તે મધુર ખવાસ અને મીઠાં વેહેરા દુનિયા-
નાં લોકોને તે બતાવી કંટાળો આપવા માંગતા ન હતો.

મારી આગળ તો જરખાઈ મારી કંઠી પણ દશગીર ન
હતાં. તેવણ મારી જાંઘની અતી સુખી બનાવતાં હતાં.
તેવણને જે કાંઈ જોય તો કહી માને નહી કે કેટલું
બધું દુઃખ તેવણે ખમ્યું હતું. ફક્ત જ્યારે તેવણ એકલાં
હાથ અને હું એકાએક તેવણ આગળ આવી ઉભી રહું,
અથવા તો સાંજનાં અંકજીવમાં અમે બંને વારંવાર એ-
કલાં બેસતાં ભારે દશગીરીનો જાણ તેવણનાં મોહડાંપર
પંથરાતાં, આગળી યાદથી ઉપજતું દુઃખ તેવણની આંખોમાં
હું જોતી હતી. હું જાણતી હતી કે તેવણ પોતાનો સઘસો
જાળો મારીથી છુપાવતી હતી. જોકે તે છુપો હતો, તોપણ
કદી પીસરાયો ન હતો-અને કદીપણ વીસરાયો નહી. આ
જોતાં મારી આંખો દયાનાં આંસુઓથી ભીભતી અને મને
અરેદશર કે જેવણ આ સઘસાતું કારણ હતા, તેવણ મારે
પીકાર છુટો.

આવી રીતે એક લાંબું સુખી વરસ પસાર થઈ ગયું,
જ્યારે એક ખોરના હું મારી એક સહીને ત્યાં ચાલુ પર
ગઇ, જ્યાંથી સાંજનાં મોડેથી ધર આવનાર હતી, પણ
આસરે છ વાગે મારી સહીનાં કાંઈ સગાં તકન ન પારેલાં
બહાર માનથી તેઓને ત્યાં આવ્યાં. ધણી લાંબી યુદ્ધતે બે-
જોતાં એક બીજાને મથાં તેથી ધરમાં સઘસો પોષાક તેને
મડખક થઇ રહી, અને હું ત્યાં ક્યાખમાં હાડકું હોજી તેવું
લાગવાથી કાગજ પર એક બે લાઇન મારી સહીને બોલા-
સા મારે લખી, તે સીડી મારા જવા પછી તેણીને આપ-
વા એક નોટરને કહી હું ઝુપચુપ આંધી સડી ગઇ.

જોકે મોડું થયું ન હતું, તોપણ દીવસ ટુકા હોવાથી
અંધાર પડવા આવ્યું હતું. આસપાસ સઘણે શાંતી પાંચ-
સઘલી હતી. બાગનાં દરવાજામાં હરવેળથી હાખક થતાં
એક પુરખનો અવાજ મેં સાંભળ્યો; તે અવાજ એક તીક્ષ-
ણ સીંચીવારી જેવો સંભળાયો અને તેનાં મોહડાંમાંથી
આ શબ્દ નીકળ્યો!—

“જરખાઈ!”

આ વખતે બાગમાં કોણ પુરખ હશે? કોણ મારાં મા-
સીને આવી રીતે બોલાવતું હશે? જોના અર્થ શું? અવા-
જ ન થાય તેમ મેં દરવાજો બંધ કીધો, અને અચરતી-
માં મરકાવ થયતી, અડધી અનજગીમાં, મારી ધાસ્તીમાં,
હાડીઓ વચ્ચેથી હું આગળ ચાલી; પછી જમદીથી એક
અંડનાં મોહડાંમાં બાજુએથી ઉભી, મારીથી થોડે દુર મેં બે
આકારને જોયા—એક પુરખને અને બીજો મારાં માસીનો.

તુરતજ મને તેઓનાં અવાજો સાંધ સંભળાયા, તેઓ
આગળ આવતાં હતાં, હવે મારે શું કરવું? જો હું બહાર
નીકળું તો મારી મને જોય અને મને લાગ્યું કે તેવણ
મને ત્યાં આવેલી જોવા માંગતાં ન હતાં. મને એમ શું
કામ લાગ્યું? પેલા પુરખનો બોલોપરથી.

“જરવાઈ” તેવજુ ઘણાજ કાકજુદી ભણી અવાજે બોલ્યા “મારી પર દયા કર, જો તે મને કદી પણ આદર્યો હોય—”

મારી અજમેળી એટલી તો હતી કે આક્રોશ વાક્ય હું સાંભળી શકી નહીં. પેલો પુરૂષ સારે અરેદેશર હોવાં જોઈએ, કે જેની સાથે મારાં માસી અદરાયલાં હતાં. ખરું હોય કે ખોટું, પણ લાંબી તીકજવાનો મેં વજુ વીચાર કીધાનહીં. મને પકડાઈ આવવાતી ધારતી હતી, હું વજુ અને વજુ ઝાંખાં દયાઈ. અરેદેશર દજુ બોલવા હતા, જલજ પોતાતી જીંદગી માટે કાલાવજા કરતા હોય તેમ કાકજુદી ભણી અવાજે બોલતા હતા, તેથી મારી સંધળી દયા તેવજુ માટે ઉઠકેરાઈ.

“જરવાઈ—આજ સુધી મેં એકજ સંજો ચાહી છે અને તે તુંજ છે.” તેવજુ કહયું, “હા, હું ફરીથી કહું છું,” તેવજુ ભાર સુધી બોલ્યા, “મેં કદીખી કોઈ બીજાને ચાહી નથી. મેં શું તે સાથેત નથી કરી આપ્યું? તેર વરસો સુધી મેં બહારતી જીંદગી જીવતી છે, જો હું બેપરવા હોતું, જો હું જુવાર રમ્યો હોતું તો તેમાં મેં બીજાંઓ કરતાં કાંઈ જુદું નથી કીધું—મારો ખુદરતી ખવાસ તેવો ન હતો, નહીં તો આઠલાં લાંબાં વરસો સુધી હું કેમ અટક્યો હતો? અથવા તો કારણ કે મારો ખુદરતી ખવાસખી તેવો હોય તો તે મેં તારે ખાતર—જરવાઈ, તારે ખાતર સુધાર્યો છે.”

ઝાંખીના એક ભાગમાંથી હું તેઓના આકાર જોઈ શકતી હતી. જરવાઈ માસી સીધાં ઉભાં હતાં, તેવજુનું પાતજી કદ પુલલાં મીસાક થઈ હતું, તેવજુનું મોઢું ફેરવયું હતું; અરેદેશર તેવજુ તરફ વાંકા વળી, પોતાના હાથો અને કેખડી રીતે આંખો તેમજ બોલોથી કાકજુદી કરતા હતા. એનો છેડો કેમ આવરી? તેવજુ હા પાડશે કે?

“અરે, હું છું છું” કે તેવજુ તેમ કરે?” હું મારાં મનમાં બોલી; તેમ યાચ તો મારું શું યાચ તેનો મેં વીચાર કીધો નહીં.

સાર પછી મેં જાણ્યું કે જરવાઈ માસી જવાબ આપતાં હતાં. જોકે અવાજ મક્કમ હતો, તોપણ ધીમે હોવાથી હું કાંઈ તેતી ભતજા સમજી શકી નહીં. સારપછી અરેદેશર પાછો બોલ્યા:

“અરે જરવાઈ, જરવાઈ, તારે ખાતર તેમજ મારે ખાતર જરા વજુ દયા ખાતવ, તું મને કહે કે મારી પાસે શું કરાવવા માંગે છે, હું કેમ રહું; મને ગમે તે સીધા કર અને તે હું ખમીશ, ફક્ત મને આજના આપ.”

“હજુખી શું તેણી હા નહીં કહેશે?” મેં જરાક આગળ રોકું કહાડી વીચાર્યું.

સારપછી મેં જોયું કે તેણી તેવજુથી વધારે દુર ગઈ હતી. તેવજુ તેણીની પછવાડે ગયા પછી અને યોગ્યાં. હવે હું બેઠને સાંભલી શકતી ન હતી. થોડીક પગમાં તેઓ છૂટાં પડયાં. મેં જરવાઈ માસીને ઝડપથી ધરપરફ જતાં જોયાં. તેવજુ હાલમાં જીવને કાચને દરવાજો બંધ કરી, કાંઈકાં દરવાજાનો ફરકાં નીચાં ઉઠાવ્યાં. અરેદેશરે મારી માફક તેવજુને વપાસ્યાં. હવે તેવજુ નાશીપાસ થઈ ગયલાં માણસની માફક પોતાના હાથો નીચે નાખી દીધા; સાર પછી તેવજુ ધીમે ધીમે ચાલીને ગયા.

“સખ્ત દીમતી—દયા વગરની.” તેવજુ બોલ્યા. “ખૂબીત આ તો મને જોઈએ તે કરતાં વધારે સખ યઈ. હવે તદન, તદન આજા ગઈ. નહીં હું હજુખી તેણીને જીતયા.”

આમ બોલી તેવજુ ચાકી ગયા, અને હું છુટકારાનો દમ જેવો બહાર તીકળી તેવજુ તરફ દુરથી જોતી ઉભી. તેવજુના છેલ્લા કેપાં માટે તેવજુ મને ગમ્યા. તે દીમત ભણે હતો—એક ખરેખર ચાહનાર માણસનો તે કાંઈ હતો. મેં તેવજુ માટે દયા અને જરવાઈ માસીની સંજાઈ માટે સુચસા લાગ્યો.

જરવાઈ માસી! હજુ તેવજુ સામે જવાતી હું દીમત કરી શકી નહીં. હું તેવજુને પીંછાજીતી હોવાથી જોરઝની અંદર કેટલાં દયગીરીનાં આંસુઓ વરસતાં હોવાં જોઈએ તે જાણતી હતી. હજુ ત્રજુ કલાક સુધી મારી આવવાની વજી ન હતી, તેથી અધો કલાક ઉપર હું બાગમાં ચોખી. આસરે પાંચાલાંને સુમારે જલજ હમણાં ધરમાં આવી હોજી તેમ હાથમાં હાથલ થઈ; જરવાઈ માસી તેવજુની હમેશની જગાએ કામ લઈ બેઠાં હતાં. પણ મેં જોયું કે બતી એથી રીને સુધી હતી કે તેવજુનાં મોઢાંપર ઊંચો પડયાથી તે દીસે નહીં.

“વાહલી ખોરસી, તું એટલી જઘડી કેમ આવી?” તેવજુ મારી તરફ અભયગીથી પણ ખુશનુમાં હસવા સાથે જોઈ પુછ્યું. પણ મેં જોયું કે તેવજુનું મોઢું શીકું હતું અને આંખો તુરતનાં આંસુઓથી ભારી થઈ આવી હતી. મેં મારું આવવાનું કારણ તેવજુને સમજાવ્યું, પછી ઉમેર્યું:

“હું ખુશી છું કે હું જઘડી આવી, માસી, કારણ તમે મારી પેઠે હોવો એવાં દીસતાં નથી.”

“ખોરસે, આજે જરા મારું માયું કુમે છે; અને ખરું કહું તો દમજ્યાં જીજાને જવાનો વીચાર કરતી હતી. જો તુને એકજુ મોહવાય—”

“સોહવાય”! હું હસી “નહીં કાંય? જરૂર જાવો માસી, હું ત્યાંજ તમારું જમવાનું લાવીશ.”

પણ તુરત ઉઠીને, તેવજુ જમવાતી ના પાડી અને કોઢી કરી પોતાના જોરઝમાં ગયા.

“વાહલાં, વાહલાં માસી!” મારા બોલો અને કામમાં મારી સંધલી દયા ખાતવી દઈ થયું હતેથી તેવજુને કોઢી કરતાં હું બોલી.

મેં કારણ કે મારાં આવાં જોશખરમાં વાદાવ માટે કાંઈ રક લઈ જઈ તેવજુ નવાઈ જેવી રીતે મારી તરફ જોયું, પણ મારાં મોઢાંપરથી તેવજુ કાંઈ જોઈ શક્યાં નહીં.

“ખોરસે, હું કેવી ભરી માયાજી દીલની છોકરી છે? ખચીતજ હું જેવી દીકરી મેલવવામાં થયી બાયગસાળી છું” તેવજુ ગયા પછી મેં કારણ—

તેવજુનું જીવર જો તુરી ન ગયું હોય તો ગરીબ બીચારો તેનું તો તેમ થયું છે.

સાર પછી મેં તેવજુના બોલો વાદ આપ્યા. “હું તેણીને હજુર જીવડા”! શું તેવજુ તેમ કરશે? અને કેમ? જરવાઈ માસી યોગ દીવસ સુધી તેવજુનાં માંધાંમાંનાં દુખારાને લીધે ધરમાંથી બહાર નીકળ્યાં નહીં. થયું ખરું સાંજને છેડે તેવજુ બાગમાં દરવા નીકળતાં હતાં, પણ હ.

મણી તો એક અઠવાડ્યુ' યધ' ગયું તોપણ ઊંજરની બહાર પગ યુકયો નહીં.

સારે શું તેવણમાં દયા જેવી મીન હતી નહીં ? તેવણ પરતાતાં હતાં નહીં ? તેવણનું દીવં નરમ થતું ન હતું ? અને તેવણ—તેવણ કેટલું ખખટાં હતાં ?

કોઇ વેળા અને લાગતું હતું કે તેવણથી વધુ 'ખખટ' આ બેદ હુણે રાખી ચકારો નહીં, અને એકાંતપણે તયા દલગીરીના જુદાસામાં અને વીસવાસમાં લઈ સધયું કેહી દેશે. 'મે' કેતું હમજીયું' કે તેણી તેમ કરે, પણ 'મે' મારે માયું' ધુણાવ્યું—હું હજી ધણી નાદાન હતી.

એક પગવાડ્યું ગયું નહીં તેટલાં મને માલમ પડ્યું કે આમારા ધરપર કોઇ હુણી નજર રાખતું હતું; અમકજી પડયા-પછી અરદેશર લાં આપતા હતા. હું તે બજાતી હતી. અલબત્ત મારીને તે વીશે કશી પણ ખબર હતી નહીં. મને યુગાલી લાગ્યા માંડી કે તેવણે આશા છોડી દીધી ન હતી—તેવણ કંઈથી કરી જરખાઈ મારીને જીતવા માંગતા હતા.

મારી જીસાસા વધારે અને વધારે ઉઠકરાઇ, હું તેવણને જોવાનો તરખી રહી, અને વારંવારથી તેજર મતલબથી જાગમાં જતી હતી. લાંથી ધરગાં પાછી ફરતી સારે જોતી કે હંમેશાં મારી બજો કંઈ યુકયા માંગતાં હોય તેમ જોતાં હતાં; પણ તેવણે કદી પણ મને લાં નહીં જવાને ફરમાવ્યું ન હતું.

અતે તેનો નીવેડો આવ્યો, હું એક દીપસે બહાર મધ હતી લાંથી ઘેર પાછું ફરતાં દરવાનમાં દાખલ થતાં અરદેશરને મારી સામે ઉભેલા જોયા.

"હું ધારજી કે તમે મીસ દલાલ હશે ?" તેવણે અને સલામ કરી કહયું, "ને કાંઈ અડચણ નહીં હોય તો જરા થોભશો ?" 'મે' હા પાડવાથી તેવણે આગળ ચલાવ્યું. "હું ધારજી કે મને પહેલાં મારી ઝોઝખાણ આપવી જોઈએ." તેવણે બોલ્યા.

"તેમ કરવાની કાંઈ અગત નથી. હું ધારજી કે તમે મીન અરદેશર છેવો."

"મીસ મારીસે તમને મારે વીશે કહયું હશે." તેવણે લગાર અભયથી બતાવી કહયું.

"મીસ મારીસે નહીં, પણ મારાં માએ. એવણ મારાં મારી હોવાથી હું એટલું જાણું તેમાં શું કાંઈ અભય થવાનું છે ?"

"નહીં." તેવણે કહયું, અને થોડો વખત મારી તરફ જોઇ થોળ્યા, પછી આગળ ચલાવ્યું, "અને ધારતી છે કે હું પાછો એકત્રાર નીવડળ થયોજી." હું તમને મારાં મિત્ર કરવાની આશા રાખતો હતો, મને એકની હમણા ધણીજ નજર છે, પણ તમારું મારે તમેજી મત શું હશે ?

"હું આગળથી બીના વીશે ધણું જાણતી નથી" 'મે' લગાર ધુણને જવાબ આપ્યો, તોપણ જરાજર વાત કરવાનો કેડાવ કીધો; "પણ મને હમણું તમારીપર દયા આવે છે—મને માસીનીની દયા લાગે છે."

તેવણનાં મોહકાંપર અને આંખમાં યુગાલી જણાઇ. "શું એમ બની શકે ?" તેવણ બોલી ઉઠ્યા "તમે કેવાં બલાં છો. મને લાગ્યું કે તમે મારાં મીન યધ ચકારો. 'મે' ધારજી કે મારી ઉછીરી તક તમેજી હતાં." મીસ મા-

રીસને મલવા ઇચ્છું છું. અને તેવણને મળવુંજ જોઈએ, તમે મને મદદ કરશો ? તેવણને અને મારે ખાતર મને મદદ કરો."

મા કલાક પછી ધણી ઉઠકરાયલી પણ પકડા કેડાવ કરી, ઉતાવળે પગડે હું ધર તરફ દોડી. જે મારેથી બની શકે તો હું જરખાઈ મારીને સુખી કરી શકું.

તેવણ પોતાની હમેશની જગાએ જોડ્યાં હતાં. થોળ્યા બીના હું તેવણ આગળ ગયો, તેવણની પુરસી આગમન યુકજી પર જોડી, મારા લાંધો તેવણની આસપાસ વીટાડ્યા અને કહયું—"માસી, અરદેશર જાગમાં આવ્યા છે. હું તેવણને આંદર બોલાવવા માંડ્યું છું, જે વધી મને બોલાવવા દેવો."

"મારોડે !" તેવણે અન્યથાથી મારી આગળથી પાછળ ફરી કહયું, અને તોપણ મારી ખાતરી હતી કે તેવણનાં મોહકપર ચુરસાને બહાર યુગાલીની શેરાની પ્રગટી નીકળી. "છોકરી, તુને શું તેવું ? તુને શું તેવું લાગે વચ્ચે ?"

"ધણખી, જરખાઈ મારી, હું તમને સુખી જોવાં માંડ્યું છું" 'મે' હવે બીહવા વગર કામાવાસ કીધા. "હું તમારી પાસે જરા દવા દેખાવવા માંડ્યું છું. હા, ને, તેવણનો ખ્યાર કેટલો સામ્યો છે ? કેહ સી એવા માણસને પોતાને લાવકના નહીં જણે, જેણે તેર તેર વરસો સુધી તેણી મારે કામ ખમ્યું હોય ?"

"મારોડે, તે ક્યાંથી એ સામજ્ય ?"

"જોઈતી નહીં; એમ મારાં મનમાં આવ્યું."

"ચુરખ છોડરી" જરખાઈ મારી હસીને બોલ્યાં, પણ 'મે' જોયું કે તેવણ ધણાં ઉઠકરાયલાં હતાં.

"તું" બજો છે કે તું" શાને મારે કાલાવાસા કરે છે ? જે—ને હું હા કહું તો મારી નાની દોલત જે તારી થનાર હતી તે અરદેશરને મક્કરી, તુને કદામ, તારાં શુ જરાનનાં રાખણે શોધવાં પડશે."

"અરે," હું કુદકો મારી ઉઠીને બોલી, "ને તેટલુંજ હોય તો, જે મને તે મારેનો વીચાર કરવાનો હોય તો તે 'મે' અસાર આગમનનો કર્યો છે."

હું જોરડામાંથી બહાર, ધરમાંથી બહાર જાગમાં ગઈ. હું અરદેશરને લઈ ધરમાં પાછી ફરી, હાલતું ધારજી ઉઠાકી 'મે' પહેલાં તેવણને આંદર જવા દીધા. તેવણ ઝડપથી લાંથી ચાલ્યા અને જરખાઈ મારી આગળ ગયા. હું જાતજી જાંચ કરી લાંથી ચાલી ગઈ.

અધો કલાક પછી 'મે' જરખાઈ મારીને મને બોલાવતાં ચાલેલાં. જોરડામાં દાખલ થતાં 'મે' બંનેને સાથે ઉભેલાં જોયાં. તેઓ મારો ઉપકાર માનવા માંગતાં હતાં. ઠીક, તેઓએ શું કહયું તે અને પાછું જણાવવાની જરૂર નથી, એટલું કે અરદેશરે કહયું કે જરખાઈ મારીની બધી દોલત હજીની મારીજ યશે, તેવણ પાસે તેઓ બંનેને મારે પુરવું હતું. આવી રીતે અતે 'મે' જરખાઈ મારીનાં લમન ખાધો.

પીચેલા.

આ 'મે' મીન" ગુજર્, કોટમાં, નાનું ઠા, હારનજો દેડામાં "કમનેરે કિન્ડ" આજી ઇનજન પેસમાં પોતાને મારે કરામત કાપસાઇ મેરેતાએ જાણું છું.

અક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા
લાયક ઘણી ઉંચી સ્ટેશનરી.

સેંટ નેમસ..... બાકસ ૧ નો રૂ૧૫૫
ઈમ્પીરીયલ..... " ૧ નો રૂ૧૫૫
મોકોડો ..... " ૧ નો રૂ૧૧

આ સ્ટેશનરીના શોભાધર્મન બાકસમાં
નો ફક્ત એકજ નમુના તરીકે મંગાવવા
થી ખાતરી થશે.

"કયસરે હિન્દ" છાપખાનામાંથી રોક
ડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

**"કયસરે હિન્દ" વાળી
તમામ**

ખોરદેહ અવસ્તા

કે જેના જેવું સંપૂર્ણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ
લોહણનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ
ખગ્ન પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

એમાં અંગ્રેમ, યથા, પંચિ મેહુ, બધી નીઆસો,
પતેતો, પચીસ યશતો, બાળ, આદરંગાને,
આદરંગીના, સતેમ, મેહુશારતું, મુકતાદના
દહાણાઓ ઉપર પડવાના ઈજરોનેના હા,
નીચે રોજની સેતાએશ, દુવા, નીર,
ગો, આશીરવાદો, મોનાગતોઆને
એ બીજે સધવા અવસ્તાનું

મોકલું પુસ્તક

વીદાન પ્રોફેસર વેસ્ટરગાર્ટના અવસ્તાનાં છપાવ્યાં
પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરથલ સોહરાબલ મેહરહરાણા
પાસે ઘણીજ ચોક્કસાધી સુધારાજી છે.

કીમત: પુસ્તક એકનાં રૂપયા આર.
વધારે બેઠાં કાગળપર છપાયેલી અને આમ
ડાનાં પુકાવાલીના રૂપયા આઠ. રોકડ પેપર
અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપે
લી અને ગીલીટ પ્રીપ્રેલીની કીમત રૂ૧૫.

દેશાવસ્થાઓઆએ જ રૂપીયાઓનાં રોકડર પાસે
તમા પૈસા મોકલવા, ૮ રૂપીયાઓનાં રોકડર પાસે
એ રૂ૧૫ તમા રૂ૧૫ નીચે રોકડર પાસે રૂ૧૫
રૂ૧૫૫૫ મોકલવાનો તાર તેજો ઉપર રવાના કરો.

"કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

તદન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ
છપાઈ સાથેની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માગેનીના સાર સાથે.)

વીદાન પ્રોફેસર વેસ્ટરગાર્ટના અવસ્તાનાં છપાવ્યાં
પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરથલ સોહરાબલ મેહરહરાણાએ
સુધારેલા અવસ્તા.

અભાર સુધી છપાયેલાં પુસ્તકોમાં અવસ્તા
ના ઉચારે અશુદ્ધ જણાવાથી છેલ્લી શોધ પ્રમાણે
અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારે દાખલ કર્યા છે અને
ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અંગ્રેમ, યથા,
નીઆસો, મેહુ, પતેતો, નીરંગો, બાળ, નમસ
કારો ઉપરાંત નવ યશતો દાખલ કરવામાં આવીછે.

કીમત: માત્ર આના ખાર; થોડી ગીલીટ
સાધનીનો રૂ૧; આંખડાનાં પુકા સાથ ગીલીટ ક
રેલીના રૂ૨; મારકો આંખડાની કુલ ગીલીટનીના
રૂ૩. દેશાવસ્થાઓઆએ પાસેરંગના એ આના વ
પુવાલી "કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

કયસરે હિન્દ.

દર રવીવારે સાહવારના પ્રગટ થતું

આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે જુગરોતી તથા અગ્રે
જુગરોતી પત્રોમાં સૌથી મોહમોદલાવો પામેલું
પત્ર. એ પત્રમાં બહાર ખાબદો ઉપર લખાયું ઉપરાં
ત આખી દુનિયાની જાણવાનોગ ખબરો આવે છે.

લવાજમનો દર

(જે હવેસ આને ઉપર આપવા જોઈએ)

જુબધનાં ધરાકો. દેશાવસ્થાનાં ધરાકો.
વરસના..... રૂ૪-૦-૦..... રૂ૫-૧૦-૦
છ માસના... રૂ૩-૦-૦..... રૂ૩-૧૩-૦
નખ માસના. રૂ૨-૦-૦..... રૂ૨- ૭-૦
છૂટી નક્કીના. રૂ૦-૪-૦..... રૂ૦- ૪-૬
પાઠાઓ લવાજમ આપનાર પત્રોથી વરસના ૧૬)
સમે વસત કરવામાં આવે.

બહાર ખબરોનો દર.

માર લાઇન અથવા તેની અંદર... રૂ૧-૦-૦
માર પછીની દરેક વધુ લાઇનના... રૂ૦-૪-૦
તેજ પાછી છાપવાનો અર્થો બાવ.

મણી તો એક આકાશ્ય યદ ગયુ તોપણ ઊંચરની બહાર પગ મુક્યો નહીં

સારે શુ તેવણુમા દયા જેવી ચીજ હતી નહીં તેવણુ પગતાતા હતા નહીં તેવણુનું દીવ નરમ થયુ ન હતું અને તોપણ—તેવણુ કેટલુ ખમતા હતા ?

કોઈ વેળા અને લાગતુ હતુ કે તેવણુથી વધુ વખત આ ભેદ છુપા રાખી શકારી નહીં, અને એકાદપણુ તથા દુઃખીરીના બુઝાસામા અને વીર્યાસમા લઈ સધતુ કરી દેશે મે કેતુ ધુન્ધુ કે તેણી તેમ કરે, પણ મે માર માયુ ધુણાવ્યુ—હું દબ્બુ ધણી નાશન હતી

એક પખાડાયુ ગયુ નહીં તેટલા અને માલમ પકડુ કે અમારા ધરપર કોઈ છુપી નજર રાખતુ હતુ, અમકુ પકડા પછી અરહેશર લા આવતા હતા હું તે બજાતી હતી અજાણત મારીને તે વીરો કરી પણ ખબર હતી નહીં અને ખુલાસી લાગવા માડી કે તેવણે આસા છોડી દીધી ન હતી—તેવણુ કાઢખી કરી જરજાઈ મારીને જીતવા માગતા હતા

મારી જીવાસા વધારે અને વધારે ઉશકેરાઈ, હુ તેવણુ ને જોવાનું તકથી રહી, અને વારેવારીએ તેજ મતલબથી આગમ જતી હતી લાંબી ધરમા પાછી ફરતી સારે જોતી કે હમેશા મારી બજે કાંઈ પુછા માગતા હોય તેમ જોતા હતા, પણ તેવણે કદી પણ અને લા નહીં જવાને ફરમા વ્યુ ન હતુ

અને તેનો નીતેડા આગો હુ એક દિનમે બહાર ગઈ હતી લાંબી ઘેર પાછુ ફરતા ફરવાખમા દાખન થતા અરહેશને મારી સામે ઉભેલા જોયા

“હુ ધાર છુ કે તમે મીસ દયાબ હશે” તેવણે અને નવામ કરી કહ્યુ, “જે કાંઈ આકાશ્ય નહીં હોય તે

જરા યોજશે” મે હા પાડવાથી, તે વ્યુ “ધાર છુ કે મનું નામ

તેમ કરવાની કામગીર મેન્યુ

ગીવ અરહેશ

“ફકઅરજા કુંપની”

ગ હોય છે

રીસને મદવા ધન્ધુ છુ અને તેવણને મગવુજ જોઈએ, તમે અને મદદ કરશો ? તેવણને અને મારે ખાતર અને મદદ કરો”

ખા કયાક પછી ઘણી ઉશકેરાયથી પણ પકડો ડેડાવ કરી, ઉતાવળે પગને હું પર તરફ દોડી જે મારેથી જતી શકે તો હુ જરજાઈ મારીને સુખી કરી શકુ.

તેવણુ પોતાની હમેશની જગાએ જોડેના હતા થેઆ વીના હું તેવણુ આગમ ગઈ, તેવણુની ખુરસી આગમ થુણુ પર જોઈ, મારા હાથો તેવણુની આસપાસ વીટાઈયા અને કહ્યુ—“માસી, અરહેશર આગમા આઆ છે હું તેવણુને અંદર જોવાવા માગુ છુ, જે વધી અને જોનાયવા દેવો”

“જોરશેદ !” તેવણે અજાણીથી મારી આગળથી પાછળ હની કહ્યુ, અને તોપણ મારી ખાતરી હતી કે તેવણુના મોઢપર ચુન્સાને બદલે ખુલાવીની રેશની પ્રગમી નીકરી “છાકરી, તુને શુ તેનું ? તુને શુ તેનું વાગે વગે ?”

“પણ જી, જરજાઈ મારી, હું તમને સુખી જોવા માગુ છુ” મે હવે જીહયા વગર કાવાવા કીધા “હું તમારી પાસે જરા દયા દેખાડવા માગુ છુ” હા, જો, તેવણુના ખ્યાર કેટલો સાચો છે ? કેઈ સી એવા માણસને પોતાને લાયકના નહીં મળે, જોએ તેર તેર પરસો સુધી તેણી માટે કંપ ખન્યુ હોય ?”

“જોરશેદ, તે મ્માથી એ સાબશ્ય ?”

“કેટી નહીં, એમ મારા મનમા આન્યુ”

“ચુરખ છાકરી” જરજાઈ મારી હમીને જોઈયા, પણ મે જોયુ કે તેવણુ ઘણા ઉશકેરાયના હતા

“તુ બજે છે કે તુ શાને માટે કાનુવાના કરે મે”

જણુ ગમે તેમો મરીબહોય તોપણુ તેને લેવા જતી શકે તેમ હપતેથી, પણ આપવામા આવે છે

સાચ, દારો, તેવં યુસ્તી વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને જાતુઆને શીખનાર માટે માલુસં ઘેર મોકલવામાં આવે છે સર્ગરના સાંચામાં અમાગ વી એસ. નામનો સાંચો કુટુમો લાયકનો, આલવામાં સેલ્લો તથા હાલની નવી શોખ મુજબની જનાવતનો છે. સર્ગરનો દરેક આ અમારીજા દુકાને મળે છે:

ધી સર્ગર મેન્યુફેકચરીંગ કુંપની.

નંબર ૫, દેવલનો સોહલો, મુંબઈ.

જે જુન ૧૮૮૫

પુસ્તક ૭ મું.]

[અંક ૪ થો.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર મારો પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપદેશી
યહ પટે તેવું માસિક આપાનું.

❀ લ ખ ના રો—પારસી બાલુઓ, ❀

મું બ ઈ.

કયમદે હિન્દ આઈલ એનજીન પ્રેસમાં,
કરામત કાવસજી મહેતાએ પોતાને માટે છાપ્યું છે.
કીમત વરસા ૧ ના આંગળ ઉપર રૂ.૩;
ગિરદાર ૬, આનંદ.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

❀ સાંકળ્યું—જુન ૧૮૯૫ ❀

૧. સુનાને સુખની વાર્તા—(લખનાર સુલખાજી ખુરેદજી મુશવાલા)	૩૩
૨. સ્ત્રીઓના કેટલાક અભ્યુત્થાન લેવા શુભો—(લખનાર મેહેર)	૮૧
૩. વસંત રૂપું તડકું—(લખનાર પીરોબ)	૮૨
૪. કિનો સેવાની રીત—(લખનાર મેહેરખાનું કાવસજી દાવર)	૮૪
૫. એક વીધારથીની નોંધ અને અનુભવ—(લખનાર જાનખાનું)	૮૭
૬. “તે બુખસુરતી લે પરયાં લેવી દેખાય છે”—(લખનાર ખિરોદ)	૮૮
૭. શુભાવેલી તકો—(લખનાર દિપજી)	૯૪
૮. રાંધવાને લગતું—(લખનાર નાન્દ)	૯૫
૯. ભરવા-શુદ્ધવા વીરો—(લખનાર પીરોબ)	૯૫
૧૦. પરશુદત્ત	૯૬

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તાક ઉચું.

વૃત્ત ૧૮૯૫.

અંક ૪૬૫.

સુનાને મુળની વાર્તા.

પ્રકરણ ૨૮૨.

કબરસ્થાનમાં થતી ગંડબડ.

ક મીનીટમાં ડાક્ટર મોરડન ને મીં
રીડમની હાથ પહોંચે આવ્યો હતો,
તે મીં ઓઆપનની પાસે ઝૂંટણીએ
પડીને તેડું મંથું ઉઠું કરવા લાગ્યો,
અને તેનાં ગળાના કાઠર (નેકટાઇ)નું
બદન કાઢવા લાગ્યો. આ પછી જરા
વારે જોન ઉઠ્યો, જ્યારે મીં કોરન્સે
લીડીને એક હાથ તેણીને પડતી જ-
વાવવાને આપ્યો હતો.

“લીડીને શું થયું છે?” જોને લીડીને જેખાડતાં કહ્યું-
લીડીએ તેને જવાબ આપવા થયલ ક્યો, પણ તેણીથી
તેમ થઈ ચક્ર્યું નહીં.

“હું પાર છું” કે આપણે લીડીને દેવળની અંદર લઈ
જવી જોઈએ,” મીં મોરન્સ જોનનાં મોં સાચું જોતાં બોલ્યો.
“તેણી ત્યાં આવી હાલતમાંથી સારી થઈ જશે.”

જોને હા પાડી, તેણે લીડીનો ખીજો હાથ પકો, અને પેલાં
જાને માથુસોએ તેણીને પેલી નાની બીડમાંથી બહાર કાઢી.
તેઓ દેવળમાં જવાના દરવાજા આગળ આવી લાગ્યાં, પણ
અહીં તેણી ધણીજ કમજોર થતી ગઈ, અને ઠેકા જોન
તેણીને પકડતે નહીં તો તેણી જરૂર કેડે આક્રમણ પડતે.
જોને તેણીને પકડી, અને એક લીસા પથ્થરની પર- માથું
રાખી તેણીને સુવાડી દીધી, જે એક મોટાં બાગની છાયા
હેઠળ હતો.

હવે લીડી વધુ વધુ કમજોર બનતી ગઈ, અને તાણ
થવા લાગી, જ્યારે તેણીનું માથું જોનના હાથપર હતું.

“હું જરૂરે જોઈ છું,” મીં મોરન્સે ઉત્તર વાગ્યો, અને
પછી તેઓ જાનેને એકલાં મુકી તે પાણીની શોધમાં ગયો.
પેહેલાં તો લીડી અહીં શા માટે આવી! અને આ રી-
તની બચતીત હાલતમાં આવી પડવાનું શું કારણ! એ
જોનને એક સ્વપ્ના મીસાલ લાગ્યું.

આ સવાસ તેણે પોતાનાં મનને પુછ્યો, અને થોડાજ
વખતમાં તેને યાદ આવી ગયું કે તેને મારવાની બચર વીશે
લીડીને માદમ પડ્યું હતું, અને તેણી કદાચ પોતાના
પ્રમાણીકપણામાં અને ઉમદા બવાસમાં તેને જવાવવા
આવી હતી એમ તેને લાગ્યું.

તેણે તેણીને હાથ પોતાના હાથમાં લીધો, અને મન-
ચુત પકડ્યો.

“મારી બહાની લીડી, તું શા માટે ધમરાય છે?” આ વેળા
તેણીને કશી સુકી ન હતી. આ શબ્દો તેના મોંમાંથી તીર
મીસાલ નીકળી પડ્યા હતા, અને આ વેળા આગળનાં પા-
ળાં સવે દુઃખ તે વીસરી ગયો હતો.

દમણા લીડી જેસુદીમાં થડી, શીકી, હાથચામ વ-
ગર જોનનાં બળાંપર પડી હતી. તેણીનું શરીર બરફ
તેડું થયું થઈ ગયું હતું, અને તેણીનો ચહેરો શીકો મારી
ગયો હતો. આવી તેણીની હાલત જોઈ જોન બહુ ધમરાયો.
તેણીનું મોંદ પુરકું હતું, અને તેણીની સુદર આંખો
હાથ દેકાઈ ગઈ હતી.

આ વેળાએ તેણી ફેટલી સુદર ઈસ્તી હતી. જોને તે-
ણીનાં કપાળપરના ધુસ વાળ પોતાના હાથથી ઢાંચા ક્યો,
અને તેણીની પ્રાણસરતીપર અજળ થવા લાગ્યો. હવે
દરેક પળે તેની ધાસ્તી વધતી હતી, કેમકે હજી લીડી
સુડીમાં આવી નહોતી, અને જ્યારે તેણે મીં મોરન્સને
અને ડાક્ટર મોરડનને દરવાજામાં દાખલ થતાં જોયા,
સારે તેને અડુજ ધીરજ આવી.

“અરે! આ શું?” પેલો સ્કાય ડાક્ટર લીડીની નાડી
તપાસતાં બોલ્યો “તેણી તો અધમુઘ થઈ રહી છે,—
મીં જોન, તેણીનું માથું ઉપર પકડો ના! તેણીને

ધાસપર ખેડો, કેમકે તેથી તેણી જલદી સુધીમાં આવશે.” પછી તેઓએ લીલીને ધાસપર સુવાડી, જે ધાસની આગળ એક “મારજરી” નામની છાકરીની કબર હતી, અને તે કબરના પથરા પર તેણીની છાંછીની કથા લખી હતી; અને તે પરથી જણાયું કે તેણી ઇ. સ. ૧૮૮૪ માં મરણ પામી હતી. પછી આગળની યુધ્ધમાંથી તેઓ થોડું પાછા લાવ્યા, અને તે પાછી લીલીના હાથપર, તથા કપાળ પર નાચું. બીજા-ચોડાજ વખતમાં એક સખત હાથ મારી, તેણી સુધીમાં આવવા લાગી. તેણીએ પોતાની આંખો ઊંધાવી, અને જોનેને પોતાપર પાંડો વળેલો જોયો.

“હું-હું આખે રસ્તે દોડી;” તેણી બોલી, “પેલા મરડા માણસે—” એમ બોલતાં તેણીએ જોનેનાં મોં સાથે બહુ બારીકાથી જોયું.

“તેણે મને કંઈ ઇત્ત કીધી નથી,” જોને બોલ્યો; “તે વીશે વીચાર કર ના!”

થોડીજ મીનીટમાં લીલી કહીને ખેડી શકી, અને પોતાની આસપાસ જોયું.

“પણ મીસ ચોમસ, તમેએ તમારી હાલત વીશે કાળજી લેવી જોઈએ,” તે ડાકરે પાછી નાઝ જોનાં મુક્યું; “તમે બહુજ દોષમાં છો, પણ હવે તમારેથી ચાલતું જ પાશે નહીં.”

આ સાંભળી લીલી હસી પડી.

“ડાકર, હવે હું કાંઈ દીવસે એટલી બધી દોડીશ નહીં;” તેણી બોલી, અને જ્યારે તેઓએ તેણીને ઉભી કરી, ત્યારે તેણી ઉભી રહી શકી નહીં.

આ જનાવથી સમજાં અજળ થઈને તેણીને જોવા આવ્યાં; પાકરી પરીકે તેણીને મદદ કરવા, તથા જોવા આવ્યા હતા, કિમકે લીલી હમેશાં ધરમનાં કામમાં બહુજ પેસા આવતી હતી, પણ એક જોને જેવા પાપી માણસ પાસે (જેણે પેલી છાકરીના છત્ર લીધો હતો તેને તે પાપી ગણતો હતો), એટલી જોવા તે રાજ નહોતો, અને લીલી પણ આવી માણસની બીકમાં હેડે પડેલી જોનેને બહુજ શરમાતી હતી; હવે તેણીએ પોતાની મીન મીન લોરન્સ તરફ જોયું.

“હું છું” હું કે હું પર હતો;” તેણી બોલી, “મને ધર લઈ જવાને વાસ્તે તમને કંઈ ઉપાય મુજબ નથી?”

ફક્ત એકજ રસ્તો તેણીને ધર લઈ જવાનો હતો, અને તે રસ્તો જ્યાં પેલો જોઆપન પડ્યો હતો, લાંબીજ હતો. તે હજુ પણ લાંબ પડ્યો હતો, અને ડોરોથીએ પોતાના બાપનું માથું પોતાના જોઆપર રાખ્યું હતું, અને જ્યાં સુધી ડાકર તેને ધર લઈ જવાને રાજ નહોત, ત્યાં સુધી તેણીને તે જોઆપર બેસવું હતું. તેણી ચાલી શકી નહીં, અને વીચાર કર્યો કે, આ સખત બીક નાજુક ચામ, તથા મીન જોઆપન પોતાને ધર જતા, ત્યાર બાદ તેણી પણ લાંબી જાય.

ડાકર લીલીને છોડી મીન જોઆપનને જોવા ગયો, અને મીન લોરન્સે લાસની પછપાડે આવનાર માણસને કમળિને સાંધી જવા કહ્યું. ફરી એક વાર લીલી જોનેની સાથે એકથી પડી, ત્યારેથી લોં ચોડાક મદદરે આગળજ ઉભા હતા, અને તેઓ પોત પોતાનાં મનમાં કહેવા લાગ્યા, કે લીલીએ જોને સાથે પરણવું ન જોઈએ. જોને કે તેઓ બહુ દુઃખની વેળાએ અભ્યાં હતાં, તેપણ ચોડાક માણસો મીન લોરન્સની સાથે મરડેરી કરવા હતા.

એકે મીન લોરન્સને કહ્યું, “હું” મીન લોરન્સ, હજીથી આ પેસાદાર છાકરી મુખે બને છે?”

વારો કરતાં બધા મદદરે બોલી રહ્યા બાદ તે નાની રાખમાં હસાહસ થઈ રહી, અને પછી તેઓએ બ્યુવેમચે કહ્યું. પછી પેલા લીન જાગ્ય જેવુંત મીન જોઆપનને ચોડાક દયાળુ મીટાની મદદથી મારીમાં સુવાડવામાં આવ્યો. તેના માથે લોલી ચડી જવાથી તે નીચે અડધાક પડ્યો હતો અને તેને સારી યતાં બહુ કોવસ લાગ્યો એમ પેલા ડાકરે રડતી ડોરોથીને કહ્યું.

ડોરોથીએ પોતાનાં મનમાં વીચાર કર્યો કે, “ધાર્શી જાય તે કરતાં વધારે હદાં સારા થાય એ સાર,” અને એમજ બીજાં દેહાંકાંકાં પાર્યું હતું; મીન જોઆપનની પીસરોસ એક જણે જોયો સોધી હતી.

જ્યારે સર્વે માણસો મીન જોઆપનને મારીમાં સુવાડવા ગયાં હતાં, ત્યારે લીલી અને જોને એકલાંજ પેલાં ધાસપર જોનાં હતાં. તે વેળા તેમની પ્રકાશ પડતો હતો, વેલવી લીલી જોનેની બીંતપર કમળાએ કા કા કરતા હતા; હવા બહુજ શીતળ અને સ્પષ્ટ હતી; અને લીલી નીચે જોનેને જોનેનાં મોં સાથે જોતી હતી, તે તેણીની પાસે ઉભો હતો.

“તમે અજળ યતા હસો, કે આ સર્વે કેવી રીતે બન્યું;” તેણી બોલી, “પણ મીસ જોઆપન કીકેરાર તરફ દોડતી આવી, કેમકે તેણીએ પોતાના જાપના જોલવાથી ધાસની પાછી હતી-અને જ્યારે તેણીએ એમ કહ્યું ત્યારે તે તેણી સાથે જમ વેહેડું દોડાય તેમ દોડી; અત્રોએ વીચાર કર્યો કે, જો અત્રો અહીં હાજર” તે મીન જોઆપન એટલો બધો ગાંડો તથા નીર્દય બનરી નહી. પણ-પણ-જોને, તમને ધધેરે બચાવ્યા.” આ સખતું લીલી બહુજ બાર મુઠાને બોલી, અને તેનો જવાબ જોને કુજતાં વાળ્યો.

“લીલી, હું કાંઈ દીવસે તારો ઉપકાર જીવી શકીશ નહી,” તે બોલ્યો.

“તું” મને એવા વખતમાં મદદ કરે છે કે જ્યારે બીજાં જો મને કોઈપણ જોતાં પણ નથી-મને હવે સર્વે માલમ પડ્યું છે, અને લોડોના તાણાટપલા આવ્યા હું કામકામ-અને તે તાણાટપલા ફક્ત એક જણને મારે ખમવા પડે છે. પણ તું બીજાં સર્વેથી ઉતરી છે.”

“હું દોસ્તી કરીને પાછી તેમાં ખસક કર” એવી નથી” તેણી હસવાને મારે પ્રયત્ન કરતી બોલી.

“જેન, હું જાણું છું કે હમણા તમને થયું દુઃખ વેઠું પડે છે, પણ હું તમારી પાસે વચન લેવા માણું છું કે તમે મને તમારી ખરી વિગત જણાવો.”

“હું તુને વચન આપું છું,” તે બોલ્યો; અને લીલીએ પોતાની હાથ લંબાવ્યો.

“જેને હું! આ તમારા કરાર છે, અને વળી તમારું મન ફેરવી નાખશે ના!”

લીલી હજી પણ ધાસપર બેઠી હતી, અને જેન પણ તેણીની આગળ હવે નીચે બેઠો. આ વેળાએ આસમાન ઉંડું બહુ રંગનું દીસતું હતું, અને હવા કેવી શીતળ રીતે વહેતી હતી? ખરેખર આ વેળા આસમાન તથા હવા કુશ્વરના મહીમા દેખાડતાં હતાં. જેન પોતાની નજર નીચી કરી વીચાર કરતો હતો અને લીલી તેને જોતી બેઠી હતી. તેણે પોતાની રાખી કાઢી નાખી, અને લીલીએ તેનાં માથામાં સફેદ બાથ ભેળા. પછી તેણી મનમાં બોલી, “જેને શું દુઃખ પડ્યું હશે?”

જ્યારે મીઠું લોરન્સ પાછા ફર્યો, ત્યારે તેણે લીલી તથા જેનને યુગ્માં યુગ્માં બેઠેલાં જોયાં, અને લીલી તેનાં મોઢાં સાથે જોખને હસીને બોલી:

“હવે મને ધર લઈ જવો છે?”

“મેં બધાં માણસોને અહીંથી કાઢી મુક્યાં,” મીઠું લોરન્સ બોલ્યો, “અને ડાકટર મોરટન મીઠું આપવાન સાથે ગયા છે. અને હવે મારી વહાલી દીકરી, જે તમે જ્યાં માગો છો, તેા મીઠું જોન તમને હાથને રડે આપશે.”

જોને ઉઠીને લીલીને ઉભી કરી, અને બંનેની મદદથી તેણી ગાદીમાં બેઠી, જે ગાદી મીઠું લોરન્સે તેણીને માટે રાખી હતી. હવે તેણી બહુજ ખુશ થઈ, અને જે પથરાપર તેણી બેઠી બેઠાનીમાં, અને ધારતોની બચેલી આવી દીકરી હતી, તે પથરાપરથી તેણી ધીમેથી પગલાં ભરવા લાગી, અને આજના ખુશનુંમા દીવસ માટે હસી હસીને મીઠું લોરન્સ સાથે વાત કરવા લાગી.

તેઓ બંને (મીઠું જોન, તથા મીઠું લોરન્સ) કાર્ટલ દીક્ર લીલી સાથે ગયા; અને મીઠું લોરન્સે એક મીનીટ ચોખ્યા વગર કહ્યું કે તે ફરી કાલે મળવા આપશે.

પ્રકરણ ૨૯મું.

જમીનની ખરીદી.

ખીજે દહાડે જેન મીઠું લોરન્સને મળવા ગયો, અને કહ્યું કે તેની જે હમણા એકર જમીન છે તે વેચવાનું તેનું મન છે, અને એમ કીધા વગર આ લખોનું કરજ શરવાડું નથી, એમ જોને મીઠું લોરન્સને કહ્યું.

આ સંપત્તિ મીઠું લોરન્સે બહુજ મંબીરતાથી સંભળ્યું, અને દરેક શબ્દે તે પોતાનું માથું દીક્રવતો હતો.

“વાર, મીઠું જોન, જે તમેએ જમીન વેચવાનું કાઢી

છે, તેા એક ખરીદનાર હાથ તૈયાર છે, અને જે તમેા તેની કીમત કહેશો તેા હું તેને તેમ કહીશ.”

“મીઠું લોરન્સ, હું તેમ કરવાને બહુજ ખુશ છું.”

“જે રકમ તે જમીન માટે હું તમને આપવા માણું છું, તેમાં તમારું સારું થશે, અને જે બેનાર ધણીઆણી છે તે પણ ખુશ થશે.” મીઠું લોરન્સે હસીને કહ્યું. “ડીસ-કોર્ડ હોય બેનાર ધણીઆણી હાથમાં પૈસા આપશે અને તેણીને રહેવા માટે તેણીને પોતાનો મહેલ છે; એટલે તમારાં માને કીલ્કોર્ડમાંથી જવું પડશે નહીં અને તમારી આ સંપત્તિ પોતાનાં જ ધરમાં રહેશે.”

“આ માંગણી હું ધારું છું કે મીસ યોમસ તરફથી થઈ હશે?” જોને પુછ્યું.

“અજ્ઞાત! તેણીએ પોતાનું નામ કાઢીને પણ બહેર કરવા મને ના પાડી છે, પણ તમને કહેવામાં હું કંઈ અ-કચ્છ જોતો નથી; મીઠું જોન, હું તમને સામ્યી વાત કહું છું, કે ધરડા એવરોની ડીસપર્ડ એક વેળા મને તમારા બાવા પાસેથી ડીકોર્ડ હોય વેચાતો લેવા કહ્યું હતું, પણ કદાચ તમારા બાવાજીને ખરાબ લાગે, સંજય મેં એ વાત કાઢી નહોતી. તમારાં કુટુંબ સાથે મીસ લીલીને સારી મીઠા-ચારી હોવાને લીધેજ તેણી આ જમીન ખરીદવા ખુશ છે. આ જમીનની મોટી રકમ ત્યુને તરતજ મલશે, અને તે માંથી તમેા તમારા માંગનાઓને ચુકાવી દેશો, એટલે માંગનાઓ વધુ તમને ત્રાસ આપશે નહીં, અને એમ કીધાથી તમેા કીલ્કોર્ડ હાથના ધણી પણ કહેવાશે! મારી નજરમાં આ વેચાણ બહુજ સારું પસંદ પડે છે.”

“તેણીની આવી ઉદારતા વીશે તેણીને હું મોટા આભાર માનું છું, પણ હું તેણીને આવા મોટા ખરચમાં નાખી દે-સાવવા માંગતો નથી.”

“હા! હા! મારા વાહાલા દીકરા, હું જોઉં છું કે મીસ યોમસને એમાં બહુજ ક્ષમણ છે, અને જે એણીને ટોડો હતો તેા હું કાંઈ દીવસે મીસ યોમસને ખરીદવા દેતો નહીં; પણ જરા વીચાર કરો કે એમ કીધાથી તમેા આ કરજમાંથી કેટલા વેળળા થાઓ છો? અને વળી મીસ યોમસ માટે પણ એ એક સારી વાત છે; કારણક દીક્ર, અને કીલ્કોર્ડ હોય મળીને એક સીથી સારી મીસકત તે-ણીની થશે, અને તરત પૈસા આપવા તેણી પાસે ધણા છે. જ્યારે આ નહીં થશે ત્યારે ખરેખર હું બહુજ ખુશી થઈશ, અને ફરી એક વાર તમને લીલી સાથે સલાહ કરી મળવા માણું છું.”

“ખરેખર, તેમ વીચારવું હવે કાઢ છે,” જોને બહુજ મંબીરતાથી કહ્યું.

“તોપણ મારાં માપજના કહેવાથી ફરી એકવાર એ વીશે વીચાર કરીશ. પણ મીઠું લોરન્સ, મારી મરજી તેમ કરવાની નથી, અને હવે હું કાંઈ દીવસે પણ કીલ્કોર્ડ આપવાનો નથી.”

“કાંઈ દીવસ એ એક ગોટા રાખ્દ છે, મીઠો જોન. થોડાક માણસો એમ કહે છે કે, કાંઈ એક વાત હું કાંઈ દીવસે કરીશ નહીં, પણ કાંઈ વખત એવા આવે છે કે તે કયુ-લાત તેઓ વીસરી નય છે. પણ હમણા તે વાત પડતી મેસો-હજી તમે એક જીવાન માણસ છો. પણ ખરેખર, એમ ક્યાંથી તમારી માનો સધળો સંતાપ જતો રહેશે, અને આ ખર સંભળી તેણી ધરતી આમારી તમા પુશ થશે.”

“પણ આવી મોટી રકમ વીશે મીસ થોમસે પોતાનાં કાંઈ સગાં વાહાણને પુછતું જોઈએ.”

“પુછવાતું શું કામ છે? તેણી એક જીવાન સ્ત્રી થઈ છે, અને તમે પણ જાણો છો, તેમ તેણીનો ક્યાંવો ફક્ત કેપટન ડીસપર્ડ છે. તમે જાણો છો કે લોકા કહે છે કે કેપટન તેણીની સાથે પરણ્યો, પણ મેં જ્યારે તેણીને પુછ્યું, તમારે તેણીએ મને ના પાડી, અને કહ્યું કે તેમ કાંઈ દીવસે જનસી નહીં.”

“મીઠો લોરન્સ, આ વાતપર હું વીચાર કરીશ, પણ તમારી સમજી મારે વીશેની ઉમદા દીક્ષી કાળજી તમા જે-હેરજાનીઓ મારે ઉપકાર માતું છું; તમે મને એક ખરા મીત્રથી વધારે મદદ આપો છો.”

“મીઠો જોન, એમ જોશો ના! અરે! આપણે સર્વે એક પછી એક જવાનાં હોયે, સારે જધાને થોડી થોડી મદદ આપી સારી રીતે વર્તવા હોયું. તમારા બાવાજ પણ આજ દેકાણે એક દીવસે ઊભા હતા, ત્યાં હમણા તમે ઊભા છો. પણ હાલ તેઓ ક્યાં છે! અને સર્વેનો એજ રસ્તો છે. પણ તમે તમારા બાવાજ જેવા નથી, તમારે મેહોડું તવન તમારાં માયના જેવું છે. જ્યારે તેઓ તમારા જેઠલી ઉમરનાં હતાં, સારે તેઓ બહુજ ખુશમરત હતાં, અને એક રાંધણી જેવાં લાગતાં!”

“તે વખત વહી ગયા! સાર પછી તેઓને બહુજ દુઃખ વેઠતું પડ્યું છે.”

“દુઃખ અને મુખ, એ તો સર્વેની પાછળ લાગુ પડ્યું છે.”

પછી તેઓ બંને જણા બાપ દીકરા સમાન છુટા પડ્યા અને લીલીને મળવા (છેત્રી સમાન કરવા) ગયો, કેમજે તેજ સાંજે તેને ત્યાંથી ઉપડી જતું હતું.

તે લીલીને અધવચમાં કારટલ હીલ પુતપર મળ્યો, જેણી કારટલ દીલમાં જતી હતી. જેણે તેણીએ જનને જોયો, કે તરતજ તેણીએ તેને હાથ આપ્યો.

“મને કહી શકશો કે હું ક્યાં જઈ આવી?” તેણીએ હસીને પુછ્યું

“એ વીશે તમે મને કેહતું જોઈએ.” જોને ઉત્તર વાલ્યો.

“હું મીસ એન્થાનને મળવા ગઈ હતી, કેમકે જોન, તે તો મારે એક નીંદ્યપણું કહેવાતે, અને તેથીજ હું તેણીને આજે સવારે મળવા ગઈ. તેણીનો બાપ હાલ સારો છે, પણ એકદમ સારો તો થયો નથી, તોપણ બચતીત હાથ-તમાથી છુટા પડ્યો છે; તેનો જમણો હાથ માથવાહ ગયો છે.”

“ગરીબ ખીચારો! હું તેઓ મારે દમગીર છું.”

“જોન! એમાં તેમનીજ બુલ હતી, પણ તેઓ વીશે હમણા હું વાન કરીશ નહીં, કેમકે તમેજ મને ખીજી વાતો વીશે કહેવા માગ્યા હશે! ત્યારે માસો, આપણે ધરમાં જઈએ!”

“લીલી, હું તુને મળવા આગ્યો છું?”

“શું તમે મને મળવા આગ્યા છો? ત્યારે શું તમે અલીથી જનાર છો?”

“મને જરૂર જોઈએ! પણ હવે હું મારા વીશેની વાત કરીશ. લીલી, હું આજે સવારે મીઠો લોરન્સને ધર ગયો હતો, અને તેઓએ મને મારી જમીન તમે વેચાતી લેવાનાં છે એમ કહ્યું હતું.”

“હા! તે જમીન લેવા મેં કયુકયું છે, કેમકે,” આ જોલતાં તેણી ચરમાયા લાગી, “મીઠો લોરન્સે મને કહ્યું કે તમારા બાવાજ યુજ્યા બાદ એ સર્વે જમીનની હરરાજ થશે, અને એ જાન મને પસંદ પડવાથી મેં વેચાતી રાખવા કયુકયું છે-કેમકે મેં વીચાર્યું કે, એ બહુજ સારી રીતે જનશે.”

“મારે મારે તે અતી સારું કામ થશે,” જોન હસ્યે, “પણ તો તુને ખરેખર તે ગમતી હોય તોજ લેજે, પણ લીલી—”

“ખરેખર હું ચાહું છું કે તે જમીન મારા હાથમાં આવે, અને વળી તમારું કરજ એમ કીધાથી કીટ; પણ એ સર્વે કામનું મીઠો લોરન્સ થોડું મેસાસશે,” એમ જોલતાં તેણી હસી પડી, “અને તેઓજ આપણે વાસ્તે વકીલાત-પણું બન્યવશે. જોન, તે કેવો મામાજી અને વાહાણો ધરડો માણસ છે?”

“ખરેખર, તે બહુજ માયાજી છે, તેઓ તમારા ખરા મીત્ર છે. અરે જોન! જ્યારે હું તેઓને જોઈ છું, સારે મારા મેહેસતનથીન કાકાની યાદ આવે છે.”

“સારે તું એમ કહેવા માંડે છે કે મીઠો લોરન્સનો સ્વ-બાપ તારા કાકાજ જેવો છે?”

“હા! જોન, એમજ છે. તેઓ ઉમદા દીલના, અને સારા સ્વબાવના માણસ હતા, કાંઈ નાની બાળદેથી. પણ તેમને કાંઈ કાલે યુસો અટતો નહોતો; જે બાળદો આપણને જરા વારમાં યુસો કરે! બીજું એ કે, તેઓ ગરીબ સાથે હમેશાં હળીમળીને ચાલતા, અને પોતાનામાં અને તેનામાં જરા ફર ગણતા નહોતા. જોની, હું ઇચ્છું છું કે તમને એ-મની સાથે દોસ્તી હતે.”

આ સાંભળી જોને પોતાના હાક કરયા, અને પોતાનું માથું ફેરવી નાખ્યું.

થોડા વંખત પછી તે જોલ્યો, “લીલી, તે કાંઈની સલાહ લેતી જોઈએ, અને—”

“તે વીશે હવે વધુ જોશો ના! મારે સર્વે કામ વકીલને કરવા દેઓ.”

“પણ મને તે વીશે કહેજુંજ નોખએ, આવી મોટી રકમ તું વગર વીચારે આપે તે સારું નહીં, તે તારા બીજા દોસ્તની, અથવા સગાની સલાહ લેવી નોખએ!”

“મારો કોઇ ગીત અથવા સગો નથી, અને એમનું છે, અને જેને મારા પૈસાની ગરજ છે—” એમ મોલી તેણી હસી પડી. “તે ફક્ત મારો પીત્રાઈ ફ્રેક છે.”

“સારે તે એ વીશે કેમકેન ડીસપર્ડને પુછવું નોખએ!”

“હવે બસ! જેની, ફ્રેક વીશે વધુ મોલો ના; હું તેનું કોઇ દીવસે મત લઈશ નહીં, અને તેનું મત લેવાને હું દરકાર કરતી નથી.” લીલીએ બરા હસીને કહ્યું.

“શું તું નહીં ધારતી, કે તેઓ તુને કંઈ સલાહ આપશે?”

“જોની, ફ્રેકને મારા પૈસા સાથે કશું લાગતું વળગતું નથી, તે કોઇ કોઇ વેળા મારા મોરા બાહુની ગરજ સારે છે, અને મને શીખામણ આપે છે; પણ જોન, હું તમને ખરું કહું છું કે જે શીખામણ તે મને આપે છે, તે પર હું મારું વધુ લક્ષ્ય પોંદિયાડતી નથી. તમે જાણો છો કે તેને હું ચાહું છું, પણ તે વહામ ફક્ત બાઇને બાળતું છે.”

“લીલી, તે એને ગેરકનસાદ કરશે ન નોખએ. જેવો છે તેવો! તોપણ તે તારો નજીકનો સગો—”

“જોન! જોન! હવે હું એમનું ધારીશ કે તમે પણ ફ્રેક જેવાનું એક કહીશ માણસ છે, અને તમારું જ મત તમને પસંદ પડે છે.”

લીલીએ હસતાં પોતાનું બોલવું બરી રાખ્યું. “પણ જોન, તમને ગેરકનસાદ કરવા હું એમ નહીં કહીશ કે હું હસીશ નથી. હું પણ તેમાંનીજ એક છું; પણ તે વીશે વધુ હું કશું બોલીશ નહીં.”

આ વાતચીત થયા બાદ તેઓ બંનેમાં ગયાં, અને જોનની બહુ અજાણની વચ્ચે તેણે એક પાણીમાં તરનારો, મોટો, ઘુરો, સુંદર કુત્રો ગલીયાપર દીવાનખાનામાં બેઠેલો જોયો. લીલીને જોતાંજ તે તેણીની તરફ આવ્યો, અને લીલીને હાથ ચાટી, પોતાની પુછકી દલાવતો, નાયતો કંકનો, તે જોન પાસે આવ્યો, તેની નીચાનીપરથી. જોન કહી આપતો કે તે જોનને આશ્ચર્ય હતો; અને વળી પુછીમાં હતો. જોન તેનાં મોઢાંમાં સાચું જોઈને બોલ્યો “કેમ જુના મીઝ, તું મને આશ્ચર્ય શકતો નથી?”

“કુત્રાની જાતની પુછી કંઈ અજાણ તરેલી હોય છે.” પોતાના કુત્રાનું માથું પસવારતાં તેણી બોલી, “સારે જોન, શું તું જોનને આશ્ચર્ય છે? જોન, તમે આ કુત્રાને કોઇ દીવસે જોયો છે? અરે! નહીં, તમે કયાંથી તેને પીછાનો? જોન, તમારો જીવ એટલેજ બચાવ્યો છે, અને આ કુત્રો મારા બાહુત મીઝે પાસેથી મેં લેયાતો લીધો છે, કેમકે એ જેટલો બધો ડાહ્યો અને ચચળ છે.”

પ્રકરણ ૩૦ યુ.”

સુસ્તો અને અદેખાઈ.

જોન અગાઉ કરતાં એક સુખી માણસ થઈને લંડન ગયો હતો, કેમકે હમણા તેનાં માથાંપરનો સપજો બોલે એટલો થયો હતો.

બારે મીસીસ રીડને આ સમાચાર સાંભળ્યા, સારે તેણી હદ બહાર પુરા થઈ. હવે તેણી પોતાના પતીનું કુખ વીસરવા લાગી, અને સર્વે ઉમેદ તથા ખ્યાર તેણીએ પોતાના દીકરાપર રાખ્યો. તેણી મોસ લીલીને ધણીજ હેતુથી ચાહતી હતી; આવી ડાહી અને સર્વે વાતે મદદે આવનારને કાણુ નહીં ચાહે? ડીક્રાઈડે છોડ્યા બાદ મીસીસ રીડને લીલીને આ પેઢેલીજ વાર મક્કો ને તેણીએ લીલીને આવીને કાઢી કીધી ને તેણીની આંખો પાણીથી બરાબ ઘઈ. પણ આ તો હરખના આંસુ હતાં.

“મારી વાહાલી દીકરી, તું હવેને દરએક વાતમાં બહુજ મદદ કરે છે, અને તે વીશે હજો તારાં આભારી છોયે!” તેણી ખ્યારથી લીલીને હાથ પોતાના હાથમાં લઈ બોલી, “હું ધારું છું કે, આ ગોઠવણ આપણા સર્વના હકમાં ઉપોગી છે.”

“લીલીએ હસીને કહ્યું: જોનને મારી કાપેલી ગોઠવણ પહેલે પસંદ પડી નહીં. તેઓ મારા પીત્રાઈ બાઇ ફ્રેકને એ વીશે પુછનાર હતા, પછી મેં તે વીશે સાદ ના પાડી.” મીસ લીલી ફરી જોનનાં કુટુંબને હમેશની માફક ચાલવા લાગી. ફ્રેક ડીસપર્ડ તેણીને આ દુનિયામાં એકલોજ સગો હતો, પણ તેને પુછીને સલાહ લીલીએ લીધી ન હતી તેનું કારણ કે, તે સાદ ના પાડશે, અને બહુએક વાંધા કાઢશે એટલા વાસ્તે તેણીએ એ વીશે ફ્રેકને સુચવ્યું નહીં.

તેણીએ આ જમીન ખરીદવામાં મીઝ લોરન્સની પહેલી સલાહ લીધી હતી, અને મીઝ લોરન્સે પણ એમાં કાંઈથી વાંધો લીધો નહીં. આ વેચાણ થયાથી જોન અને લીલી વચ્ચે કામગીર પત્રોને વેહેવાર ફરી ચાલુ થયો ને કામ જોગી બન્યા એકબીજા તરફથી મક્કતી હતી. જોનના બાપનાં મરણને એક મહિના વીટ્યો હતો એટલામાં જોન ફરી એક વખત લંડનથી ડીક્રાઈડે કાંઈ અગતનાં કામસર આવ્યો હતો.

ફ્રેક ડીસપર્ડને કાને વાત ઘઈ કે તેની પીત્રાઈ બેઠેને મીઝ રીડની જમીન અને ડીક્રાઈડે હોલ ખરીદ્યો છે. આ ખબર તેણે પોતાના વીશ્વાસુ ચાકર જોન તરફથી સાંભળી.

આ વાત સાંભળી તે લીલીપર અતીશય ચીરડાયો અને તેણીએ તેના પૈસા આપ્યા હોય તેમ તે હાથ પગ અડાડ્યા લાગ્યો. તે એક ધડી પણ ચાંતીથી જોડો નહી; તે પોતાની નોકરીપરથી તરત કાઠડસ લીસ આવી પુરો, તે આપ્યો સારે તેનાં મોઢાં પર અજાણ ફેર દીસતો હતો, તેના હોઢાં ઘુસ્સાથી સફેદ બન્યા હતા, જે જોઈ લીલી અજાણ થઈ.

“લીલી, તે મારી આવવાની વાતથી નેઈ નહીં ?” તે બોલ્યો. આ વેળા તે એવે ગુસ્સામાં આવ્યો હતો કે તે સભ્યતાથી બોલી શક્યો નહીં—“લીલી, હું વગર બોધાવે તોરા ધરમાં આવતો નહીં, પણ મેં સાંભળ્યું છે કે તું એક નીચ માણસથી તારાં કામમાં ફરી છે, અને હું તારા બચાવ માટે આવું તોમાં હું કંઈ અસભ્યતા જોતો નથી.”

“ફ્રેક, હું તમારા બોધવાનો અર્થ સમજી શકતી નથી.” લીલીએ બહુજ નરમાસથી ઉત્તર વાલ્યો. જેવો લીલીએ ફ્રેકને જોયો તેવીજ તેણી પોતાની બેઠક પરથી ઉઠી હતી. તેણી હવે વીચાર કરવા લાગી કે એવું તે મેં શું કામ કર્યું કે તેણી ફ્રેક આટલો અધો ગુસ્સે થયો. તેણી જરા આકરા સ્વભાવની હતી, અને હમેશાં નરમ સ્વભાવની સવાને પ્રયત્ન કરતી હતી, પણ તેમ ઘઈ શકતું ન હતું અને હાલ પણ તેણી ફ્રેકનું આડું બોલવું સાંભળી બહુજ ગુસ્સામાં આવતી.

“મેં સાંભળ્યું છે કે તેં હકકા માણસની આખર બચાવી એક ગંભીર રકમ ખરચી એક નકામી જમીન લીધી છે,” તે મોટે બરાડ મારી બોલવા લાગ્યો. “લીલી, ખરેખર એ બહુજ ત્રાસ ઉપજવનાર છે.”

“ફ્રેક, તમને આવું બોલવાને શો હક છે ?” “ખરેખર, તુને રીપાઈન્ગ દેવાનો મને હક છે ! અને હું તુને તે કહેવશ. મોટી શરમની વાત, લીલી, એક બુદ્ધા માણસનો ખરી મેહેનતનો મેકવેસો પૈસા તું આપી રીતે ખરચે છે, અને શેઠશી રીતે ખરચવાને ખરેખર એક બુરા માણસને મદદ કરે છે.”

“ફ્રેક, તમારું બોલવું પુરું થયું ?” તેણી પણ હાલ બહુજ ચીડાઈ હતી અને ગુસ્સાથી તેણીના હોઠો સફેદ બન્યા હતા.

“નહીં, મેં તમારું બોલવું પુરું કર્યું નથી. આ ખરું નથી કે આ ત્રણ એક જ જમીન તેં ફક્ત જોન રીડને ખુશ કરવા લીધી છે, અને તેં પોતે તે માટે એક મોટી રકમ આપી છે ?”

“મેહેનતવાની કરી વીચાર કરે કે તે મારાજ પૈસા છે.”

“તું શું કહે છે ? હા ! અજાત, તે તારાજ પૈસા છે; પણ આપી રીતે વગર ફ્રેકને પૈસા પાડવામાં જે તારો ખર્ચો મોટ, તથા મેશી દશે, તે શું સમજશે ?” તેણે લીલીના બંને હાથ ખુબ જોર અને ગુસ્સામાં પકડ્યા, “લીલી, આપી રીતની બેચદથી તેં કરી ન જોઈએ ! સાંભળ્યું ? તુને એમ કરવાને કશો હક નથી.” હવે લીલી તેના ગુસ્સાથી કરી ગઈ. તેની બુરી આંખો લાલ બનીને ખુનપર ચડી, અને તેનું આખું શરીર ગુસ્સાથી ધુનળું હતું, તોપણ લીલીએ સમયમુકતા વાપરી.

“ફ્રેક, તમો ગાંડા બન્યા છો ?” લીલી બોલી, અને તેનાં મોહડાં સાચું એકી ટકરે જોવા લાગી.

“જો હું ગાંડો બન્યો હોઉં તો તેજ મને તેમ બનાવ્યો છે; શું તુને મારે વીશે કશોજ વીચાર નથી-શું તારાં મ-

નથી હું કંઈજ નહીં ? હું પૈસાની દરકાર રાખતો નથી-પૈસા તો ફાની છે (આજે છે ને કાલે નથી) પણ હું તારાં ચારાં નામને મારે કંઈ છું, તારી આખર માટે કંઈ છું. લોકો શું કહેશે, તેનો વીચાર કર !”

“એક જીખારી માણસની જમીન વેચાતી લેવી અને ધરણે રાખવી એ તારી ઉમરની છોકરીને લાયક નથી. જે માણસ પોતાનાં આખાં કુટુંબનાં નામને પુરું લગાડીને લંડન જઈ સંતાઈ બેઠો છે. હું બંધું છું કે તું એક ઉદાર રીતની ધણી છોકરી છે, અને તે તારી ઉદારતાનો લાભ કેવી રીતે લે છે; પૈસી બુરી એક ઝેરી સાંપની ગીસાલ તારી પછવાડે વળગી છે.”

“જમીનનું વેચાણ નકી કીધું લાંબે મીસીસ રીડલ તો એ વીશે કંઈ પણ બાબતો નહોતાં,” તેણી બોલી.

“સારે શું બધું નકી ઘઈ ગયું છે ?” ફ્રેકે પકડેલો લીલીનો પોહોળો ચુકતાં કહ્યું.

“ફ્રેક, તમને શું જવાબ આપવો તે મુજ પડતું નથી, પણ હું તે વીશેની ખરી પીના તમને કંઈ છું. મેં ડીલ ફ્રાઈ હોલ આપ્યો સારી અને સસતી રકમે ખરીદ્યો છે, અને તેના પૈસા મેં મારા પાસનાં આપેલા છે, અને તે વાતમાં કોઈની પણ સહાઈ લેવા નહીં દરજત ધારતી નથી.”

“અને સારે આખરે તું પૈસા સાથે પરણીશ ?”

“તે વીશે હું કંઈ વધુ કહેવા માગતી નથી, અને આપણે હાજ તો બીજી બાબત વીશે વાત કરશે છીએ, સારે એ વાત વચમાં છેડવાનું કંઈ કારણ ? જે કદાચ હું તેની સાથે પરણું છી, તોપણ તમને તે વીશે કંઈ પણ બોલવાનો હક નથી.”

આ સાંભળી ફ્રેક ગુસ્સાથી લાલ બની ગયો. “સારે હું તારા મનથી કંઈજ નથી ?” તે બોલ્યો.

ફ્રેક પોતાની પોહોળી છાતી પર અદ્ય વાળીને પોતાની મોટી આંખો તેણીના મેહરા તરફ રાખી તે પોતે મોટે મોટે ટકોરથી હસવા લાગ્યો.

“લીલી, શું મને કશો હક નથી ? મારા જન્મથી હું તુને વાહતો આવ્યો, અને એ વીશે તું બહુજ સારી રીતે વાકેફમાર છે, અને તે વીશે આપણા કાકાજ પણ જાણતા હતા, અને આપણું જાણે છે કે કાકાજ મારી સાથે તુને પરણવાનો વીચાર રાખતા હતા. જે તેઓ તુને મારી સાથે પરણવાને ઇચ્છતે નહીં તો, એક સરખે લીસે તેઓ પોતાના પૈસાનો ભાગ કરતે; પણ તેઓ જાણતા હતા કે, લીલીના પૈસા તે કાંકનાજ છે, અને જે આ ખરાજ માણસ આપણી વચ્ચે ન આવતો, તે મારી વાહાલી, તું મનેજ પરણશે; તેનામાં એવા યુજ તે શું જોવા ? શું તે ખુબસુરત છે ? નહીં; તે એક જુલીનો ઉડાવનાર કંઈર છે.”

“અરે લીલી, તમારી બંનેની વાતો હું બંધું છું, અને એ વાત સાંભળવાને મારા કાનને ઝેર જેવું લાગે છે.”

“ફ્રેક, જે વાત તમેએ સંભળાવી છે, તે કોઇ દીવસે હું વીસરનાર નથી, અને માફ પણ કરનાર નથી.”

“શું તું મને માફ કરનાર નથી? જ્યારે કોઈપણ વાતે માણસનું અંતઃકરણ બળે છે, તે વેળા સારા અથવા નરસા મોલો તે જોવા બેસતો નથી, અને હમણા હું પણ તેવીજ સ્થિતિમાં છું; હુંને મારી કશી ક્ષમા આવતી નથી—જરા નહીં—જરા નહીં—અને તોપણ હું તુંને ખરાંજ વાહાલથી ચાહું છું.”

“જે-જે-કોઇ દીવસે આશા રાખી નહોતી, કે તમે મને ખરાં વાહાલથી ચાહો છો,” તેણી અચકતાં બોલી.

“નહીં! ભારે શું તું એમ ધારતી હતી, કે પેલા લુગ્યા માણસની પેરે હું તારા જેવા માટે બટકું છું? પણ લીલી, તેમ નથી, જેમ તે તારી પ્રશામત કરે છે, તેમ હું કરતો નથી, અને તેથી તું મારા સ્વભાવ ઓલખી શકતી નથી. તારા મનમાં મારે વીરો કરો સારો વીચાર નથી. એટલું તો ખરું છે.”

“હું તે વીરો વધુ કંઈ પણ બોલવા માંગતી નથી. પણ એટલું તો ખરું છે કે તમે આજે બહુજ અપમાનકારક રીતે વરસા છો!”

“કેમકે હું શ્રુસાથી ગોડા બની ગયો છું, અને તો પણ તારા મનમાં મારે વીરો કરો સારો વીચાર નથી.”

“તમે બહુજ પ્રશામત પોરા છો.”

“હું તારી પ્રશામત કરતો નથી. હું તુંને કંઈ કહેવા માણું છું, પણ તે હું કહીશ નહીં. લીલી, તું મને એક વાત વીરો વચન આપશે? કહી ચકું અને વચન આપ, કે તું જોન સાથે કોઈ દીવસે પરણે નહીં.”

“ફ્રેક, આનું વચન લેવાને તમને કશો હક નથી. અમારો લક્ષ વીરો તમને સવાલ પુછવેજ ન જોઈએ, અને હું કોઈપણ રીતનાં વચનથી તમારી સાથે ખંધાઈશ નહીં.”

“શું તું તેમ કરશે નહીં, અને શું તેમ બનશે નહીં? ભારે તું તેણી સાથે પરણવાજ માગે છે? કીક, મીસ લીલી, પણ જો તું ખરું માન, કે તું કોઈ કાળે પણ જોનની પરણેતર થવાને શકતીવાન થશે નહીં.”

બીજો બોલ બોલ્યા શીવાય જરા નખીને લીલીને પોતાના વીચારમાં ગરક થયલી નાખીને તે ઓરડામાંથી જતો રહ્યો. હવે તેણીને દુઃખ થવા લાગ્યું અને શ્રુસે ઉપજવા લાગો. તેણી એક એવી અખખા-નહોતી, કે બીજાનું દુઃખ જોઈ તેણી પુછી થાય; અને પોતાના પીનાઈને દુઃખી થયેલો જોઇ તેણી હવે એકાંતમાં રડવા લાગી.

તેણી બરાબર અડધો કલાક તેજ ઓરડામાં થોળી, પણ જ્યારે તે પેલા ઓરડામાં નહીજ આવ્યો, ભારે તેણી ફ્રેક વારતે ખાનાની તૈયારી કરાવવા ઉઠી, કેમકે ફ્રેક એક અથવા બે દીવસ ફાર્ટલ હીલમાં રહેનાર હોતો.

પણ ઓરડામાં તેણીએ પોતાના નોકર તરફથી સાંભળ્યું કે જેન્સ ડીસપંડે એકદમ રોશન ઉપર ઉપડી ગયા

છે. આ સાંભળી તેણી બહુજ દીકરો થઈને ફરી તે કાર્ટલ હીલ આવશે કે નહીં તે વીરો વીચાર કરવા લાગી.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

મીસ લીલીનું કાર્ટલ હીલ છોડવું.

આ સર્વ વખત જોન પોતાનાં કામમાં વધેજા જતો હતો. તેના મીઠ મીઠ વેલ્સને તેનું કામ બહુજ ગમ્યું, અને જ્યારે બીજાં માણસો પણ પુછી થયાં, ભારે તેને વધારે હોંનત આવી.

એક દીવસે સવારે ખખર મઠી કે, એક બીજો માણસ જે આ પ્રેસમાં કામ કરતો હતો, તે મરે હાલ મરિ પડ્યો હતો; ગરીબ બીમારો જેમ્સ વેલ્સ મરણ પામ્યો, અને તેણે પોતાનું સદાનું રહેઠાણ પરદેશમાં ફ્રાંસ જતાં સીન્ડોલ શેહેરમાં કીધું હતું. કમનસીબ બાપને ધરડે ધમ્પણની વખતે આ દુઃખ જોવાનું તે સુખ ક્યાંથી જોય? અને તેના વળી એકદમ છોડશે!

થોડા વખત પછી તે જગ્યા પર જોનને નેમ્થો તો પણ તેને તે ગમી નહીં, કેમકે તેને હવે વારંવાર મીઠ જેમ્સ વેલ્સ યાદ આવતો હતો. પેલા ધરડા બાપને પોતાના એકપુરા જુવાન દીકરાનું દુઃખ વીસમાવવા જોન હંમેશા ફ્રાંકાં મારતો હતો, પણ ફ્રેકટ, અને તેના જવાબમાં તે પાછો ઉત્તર આપતો કે, “તેની અગાઉ મારું મોહત કેમ ન આવ્યું? જોદાને હાજર નાજર નાખી કહું છું, કે આ દુઃખ મારેથી હવે સહેવાતું નથી.”

આ ધરડા માણસ જ્યારે ચઢે વરસેના હોતો, ભારથી આ કામ તેણે હાથમાં લીધું હતું, અને તેમાં એવો ફેલ પામ્યો હતો કે ફક્ત કામગીરી કદા તેને ફેડ દેવા પડતો હતો. પણ તેથી હોશીયાર આ તેના જુવાન દીકરો હતો, તે થોડી રાત સુધી કામ કરતો, અને સવારના વેહેલો ઉઠી કરે લાગતો, અને ખરું પુછીએ તો, કામ વધારે પેક-યાશીજ મરિ પડ્યો હતો. જો તે છવતે રોતે ખરેખર આ દુનિયામાં નામદારી મેળવવા શીવાય રહેતે નહીં; આવા એક હોશીયાર દીકરાનાં મુલ્યથી કોણને દુઃખ ન લાગે?

“હું એને હમેશાં કહેતો હતો, કે તું થોડું કામ કર!” તે નવધાર આંસુએ રડતો બોલ્યો.

પણ જેમ્સ વેલ્સની જગ્યા હાલ બરાબર સુકી હતી, અને તે જગ્યા જોનને આવામાં આવી હતી. જેમ્સ મરી ગયાથી આરીસમાં કેટલીએક ફેરમદલીઓ ચઢી હતી; તોપણ દરએક કામ હમેશાના જેવુંજ સારી રીતે ચાલતું હતું. જે દીવસે મીઠ વેલ્સનો દીકરો જેમ્સ મરી ગયો, તે દીવસે તે ધરડો પોતાને થયેલા દુઃખમાં, મુઠો મુઠો મેડો હતો.

તે આજે વધારે અચકત દીસેજો હતો, તેના હાથો ખુજતા હતા. આ વેળા જોન પણ પોતાનાં દુઃખની યાદ કરતો.

ડીઝ નદી આગળ ઉભો હતો, કે જે વેહેતાં પાણીમાં બી મારી એમીએ પોતાનું સદાનું રહેઠાણ કાઢ્યું હતું. આ જગ્યા જોઈ તે બહુજ ખેદ કરતો હતો. એમીએ ખુબસુરત વેહેરા જોને આ વેળાં તેની સામેજ આવી ઉભેરા જોયો. તેણીની યાદ અવાતાંજ તેની આંખો આંસુએ ભરાઈ આવી, અને લાંબી તે ધર તરફ જવા ધીમે ધીમે પગલાં ભરવા લાગ્યો. તે મન સાથે જોશવા લાગ્યો, “જે બન્યું છે, તે નહી બન્યું” યનાર નીધી, અને જે યાત્ર તે સહન કરતું એ માણસનો ધરમ છે.”

ઝેટલામાં તેને મીઠું શેઝખરૂક ગમ્યો, જેની સાથે મારાં વાંચનારને અમો ઝેઝખાણુ કરાવી ચુક્યાં છીએ. જ્ઞેન સાથે શેઝખરૂકની આ બીજી વારની યુક્તિ હતી.

“મીઠું જોન, તમેા ફરી લંડન આવશે? વાર તમેા કેવા નસીબદાર છે?”

જ્ઞેનને આ તેનું જોશનું ગમ્યું નહીં, તે ઉતાવળથી પોતાની નોકરીપર જવા માંગતો હતો; અને મીઠું શેઝખરૂકના ઉપકા રાખેરા સાંભળી, આનાકાની બતલાવવા લાગ્યો. જ્ઞેન દહાડે મીસીસ ફ્રેઅર સાથેજ રહેતો હતો, જેણી બી-મારી બહુજ સખત માંઠગી બોગવતી હતી, અને દહાડે દહાડે બહુજ નળણી દીસતી હતી; અને જેમ જેમ દહાડાઓ પસાર થતા ગયા, તેમ તેમ તેણીના અવાજ નળણા પડતો ગયો.

તેણી જ્ઞેનને જોઈ બહુ ખુશ થતી હતી, અને જ્ઞેનને પણ તેણીની સોખત બહુજ ગમતી હતી. જ્ઞેન તેના વાસ્તે દ્રુક્ષના ગોટાઓ લઇ જતો, અને ફરસુદની વખતે તેણીને સારી સારી ચોપડીઓ વાંચી સંભળાવતો.

જ્યારે જમીન વીશે સમજી વાત નહી થઈ હતી, સારે જ્ઞેને મીસીસ ફ્રેઅરને જમને આ વાતથી વાકેફ કરી. થોડા વખત પછી તેણી બોલી “મારા વાહાલા દીકરા, તું તેણીની સાથે કેમ પરણેતો નથી ?”

“મીસીસ ફ્રેઅર, મીસ આમસ દરેક વાતમાં મરેથી હળવર દરજ્જે ચઢતી પંકતીની છે.”

“હું આ જુવાન અજાણની સખી જોવા માયું છું,” મીસીસ ફ્રેઅર બોલી, “કેમકે મારા દીકરાને હું એક અતી ખુબસુરત ધણીપાણી સાથે પરણેલો જોવાને ખુશી છું.”

“તેણી પોકોમાં બહુજ ખુબસુરત ગણાય છે” જ્ઞેને બહુજ ગંભીરાઈથી કહ્યું. જોકે તેની પાસે લીલીસ સખી હતો, તોપણ તેણે તે વીશે મીસીસ ફ્રેઅરને કહ્યું નહીં.

લીલીએ જે વાત તેને પેલાં કબરસ્તાનમાં કહી હતી, તે વાત તેને હમથા યાદ આવી. તેણીએ કહ્યું હતું કે તેણી જ્ઞેનની ખરી મીત્ર હતી, અને આ તેણીનું વચન તેણીએ ટોઈ દીવસે ફરજીયું નહોતું. તેણી અવારનવાર જ્ઞેનને કાગળ લખતી. જ્યારે આપણે જ્ઞેનને મીસીસ ફ્રેઅર સાથે વાતે વળગેલાં જોઈએ છીએ, સારે લીલીની તરતરૂંજ ફેંક તરફથી મારીનું કાગળ આવ્યું હતું. તેણે લખ્યું.

“વાહાલી લીલી, તું મને માફ કરશે ?” પણ તું જાણે છે તેમ હું આકળા રવવાવતો માણસ છું, જેહેલે જમર નીચારે બોલી જાણે છું, પણ પછી મને તે વીશે પરતાવો યાચે છે. અને જ્યારે તે મને સમજતાથી અને ધીરજથી કહ્યું કે તારી ખુશીમાં આવશે તેમ હું કરશે, તો જેમ તારી મરજ. પણ તું મારી આ દુન્યામાં એકલોજ સમી છે, અને તેટલાજ વાસ્તે હું જે કરશે તે જોશ ને સહન કરીશ.

હું છું અને સદા રહીશ તારો ખ્યારો

પીત્રાઇ ફેંક દીસપડે.”

આ લીલીની કાપડીએ તેએ વચે થોડી ધણી શાંતી કીધી, પણ લીલી તેના જોતેકા રાખેરા અને દેખાવ જુદી નહીં. પણ તેનેથી થય્યાં અપમાન વીશે તેણે મારી ચાલી હતી; લીલીને તેના પીત્રાઇ તરફથી આ પેહેલોજ વાર અપમાન થયું હતું તે તેથીજ તેણી ધણી દીઘગીર થઇ હતી, અને જ્યારે ફેંકની આરડીસરી લંડનથી ઉપડી જનાર છે એમ સાંભળ્યું, સારે તેણી ખુશી થઈ.

હવે તેણીને કાર્ટસ લીઝમાં એખલી રહેવાનું સારું લાગતું નહોતું, અને તેથી તેણી ધાનખર નકલમાં કાર્ટસ લીઝ છોડીને ‘ટેમ્સ’ નદીને કીનારે ‘વોરજેન્ડ’ નામના એક અતી સુંદર મેલેસમાં જઇ રહી.

તે મેલેસની આગળ એક જુદા બંગલામાં તેણીની એક જુની મીત્ર રહેતી હતી.

આ લીલીની મીત્ર મીસીસ બોલર્ડ સોહાંમણી હતી અને હમેશાં બિઝગી રહેતી; અને જ્યારે તેણીએ જાણ્યું કે લીલી લાં રહેવાને માટે આવી, સારે તેણી ધણી ખુશ થઇ, કેમકે તેણી નાનપણથી લીલીને જોલખતી હતી, અને સાંભળ્યું પણ હતું કે લીલીને એક મોટો વારસો મળ્યો હતો. સર્વે જાણદેનો તેણીએ લીલી માટે બંદોબસ્ત ક્યો હતો. હાલ આગસ્ટ માસ ચાલતો હતો, અને લીલી સાંભળી વખતે ટેમ્સ નદીને કીનારે આવી પુરી. નદીનાં ઉછાળા મારતાં પાણી ખીસી ધમેકાં લાવવાની ઢીલા જે જગ્યા પછી થોડા દીવરો કરવામાં આવે છે) ફરી રાકાયો નહી; ન્યુવન પણ જોટકો નાનો અને નાનકડો હતો કે તેની છવવાની આસા નહી નહી, પણ વોલ્ટેરની મોંઢક તે લગજમ ટપ વરસતો થઇ મરજ પામ્યો. સર વોલ્ટર કોટલ જે વરસની ઉમર સુધી જાણે પચે એકી ગયો હતો, પણ પાહોડી સુલકમાં રહેવા મોકલવાથી તે સાંજે અને જોરાવર થયો. વીકટર હથોળી પોતે કહેતો હતો કે તે જગ્યા સારે થયેલો નમજી હતો, પણ શાંત અને દીવસ ધણી જવાન રાખવાથી તે મરી નવાં જમ્યો હતો.

[સંપૂર્ણ છે.] જુલખાઈ ખુરસેદજી જુલખાલા.

પણ નવાઈ જેવું છે કે દુનિયામાં થઇ ગયલા મહાન પુ-રોમાંના ધણીઓ જયપણમાં ધણી નમજા અને ખરાજ તનદ-રોરતીના હતા. વોલ્ટેર જોટકો તે નાનો અને નમજો હતો કે તેના જગ્યા પછી ધણી મહીના સુધી તેને ‘જેપવાઇઝ’ (નામ આપી ખીસી ધમેકાં લાવવાની ઢીલા જે જગ્યા પછી થોડા દીવરો કરવામાં આવે છે) ફરી રાકાયો નહી; ન્યુવન પણ જોટકો નાનો અને નાનકડો હતો કે તેની છવવાની આસા નહી નહી, પણ વોલ્ટેરની મોંઢક તે લગજમ ટપ વરસતો થઇ મરજ પામ્યો. સર વોલ્ટર કોટલ જે વરસની ઉમર સુધી જાણે પચે એકી ગયો હતો, પણ પાહોડી સુલકમાં રહેવા મોકલવાથી તે સાંજે અને જોરાવર થયો. વીકટર હથોળી પોતે કહેતો હતો કે તે જગ્યા સારે થયેલો નમજી હતો, પણ શાંત અને દીવસ ધણી જવાન રાખવાથી તે મરી નવાં જમ્યો હતો.

શ્રીમોના કેટલાક અન્યથા જેવા ગુણો.

એમાં ઘણી અન્યથા જેવી રીતભાતો અને ફાટા હોય છે. વારંવાર ફક્ત આ કારણને લીધેજ ને. એક પુરુષ એક સ્ત્રીના કે સ્ત્રી એક પુરુષના વેશ ધારણ કરે છે, તો તે શોધી કઢાય છે. દાખલા તરીકે, એક સ્ત્રીએ ધણાંક વરસો એક ખસારી તરીકે ચુન્યાં, પણ એકાએક ધણી સાદી અને દસવા જેવી રીતથી તેણી જણાઈ આવી. એક ખસારીએ

તેણીની તરફ સહ ઉપર એક નારંગી ફેંકી, જે મરદની માફક પોતાના હાથમાં ઝીમવાને બદલે તેણીએ પોતાનું ચરીર નખાંચ્યું અને સ્ત્રીની માફક પોતાના ખોલામાં ઝીમવાની કોશિશ કરી.

એ એક પુરુષની માફક દડો ઝીંચી ચકતી નથી એકલુંજ નહીં, પણ તેણીની તે પાછો ફેંકવાની રીત પણ જુદીજ હોય છે. આ અન્યથા જેવી રીતભાતનું કારણ માણસાઇ ખવાસના અગાસ કરનારા શીમકુદને પુછતાં તેઓ તેનો મનભાવતો જવાબ આપી ચકતા નથી, અને ફક્ત એકજ વાર્ધ કે જેણી છેક નાનપણથી પોતાના બાળ્યે સાથ દડો ખેલતી હતી, તેણીજ મરદોની માફક તે ફેંકતી જણાઈ છે. એ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે, સ્ત્રીઓ કાંઈ પોતાનાં ચરીરનાં કમજોરને લીધેજ એમ કરતી નથી.

એક સ્ત્રીનું દોડનું અન્યથા જેવું મરોડાર છે, પણ તેણી ડેખતી જણાય છે અને કંઈગી રીતે યગ મુકે છે તે તેણીના પોપાકની ખાખીને લીધે છે. દરેક પુરુષ તથા ઊંચેરા સહેલાણી સીસેડી વગીરી રાકે છે, જ્યારે ધણીજ યોડી સ્ત્રીઓ તે વગલવાને ચકતીવાન થાય છે.

સ્ત્રી ઘરેણાં ગાંધી પહેરવાને ઘણી શોખીન હોય છે અને ધણું ખરું તેણી મુંદર કપડાં પહેરવાનું જીવે છે, જ્યારે પુરુષ હમેશાં જીવવાને માટે કપડાં પહેરે છે, અથવા તો ને એવી કપડાં પહેરે છે, કે જે પોતાનું ચુનરાન કરવાને માટે લાયકનાં વિચારતો હોય. જ્ને તે પોતાની તંદરસ્તી કે સુખનો વિચાર નથી કરતો તો તે અકડખાન બને છે. કપડાંઓ સિવાય સ્ત્રીઓને ઝાલરા અને પડાઓ કરવાનો અન્યથા જેવો શોખ હોય છે. પુરુષો લાંબી મુદત સુધી ટકે એવી ચીજો પસંદ કરે છે, જ્યારે સ્ત્રીઓ હલકી, બારીક અને તકલીબી ચીજો પસંદ કરે છે.

અત્યંત માટે પણ સ્ત્રીમાં અન્યથા જેવો ફાટો છે. કાંઈ પણ સંતોષકારક રીતે સમજવી ચકતું નથી, કે કાંઈ તેણી

હમેશાં જમણી બાજુએ બાતન અને ડાબી બાજુએ ફાટો કરવાની યોજસ કરે છે. મરદ ધણું કરી ધણું જમવાનો શોખીન હોય છે, જ્યારે સ્ત્રી એકજ ગમતું કરવાને યોજસ કરે છે, અને એકથી વધારે ગમતું હોવાના કરતાં પોતાનું ધડવાચ પોતાની કમરના પતામાં અને ફેલીને નાના કાઠખામાં સુધી તે કાઠજો હાથમાં લઈ ફરવાને પસંદ કરે છે.

સ્ત્રી દુકાનપર માંસ ખરીદવા જવાને પણ ઘણી શોખીન હોય છે. એમ નથી કે તેણી જે ચીજ ખરીદવા માગે છે તે સસતી ખરીદવા તેણી એકથી વધારે દુકાનપર જાય છે, પણ ફક્ત માંસ ખરીદવા દુકાનપર જતું એવા વિચારમાંજ તેણી મગહ મેઘવે છે. તેણી લાંબાં મુકેલો દરેક માંસ જવામાં પણ મગહ મેઘવે છે. જે ચીજો તેણીને જોઈતી ન હોય, જે ચીજો ખરીદવાને વિચાર પણ ન હોય અને જે ચીજોને માટે તેણીને કાળજી પણ ન હોય, તેથી ચીજો જવામાંજ તેણી ધણાક કલાકો ગુમરારે. કાંઈ કાંઈ વખતે તેણી પોતાને ખપ વગરની પછુસસતી ફિખતની ખીજો ખરીદે છે.

આ પણ સારી રીતે જણાયું છે કે, એક વાર્તાની ચોપડી વાંચવાની પણ તેણીની અન્યથા જેવી રીત હોય છે. ધણું ખરું એમ બને છે કે, પહેલાં તેણી વચમાંથી બે ત્રણ ટેકાણેથી તે ઉઘાડે છે, અને જો તેમાં કાંઈ રમુજ માત્રમ પડે તો સૌથી પેહલાં એક બે પ્રકરણ વાંચવા પછી છેલ્લું પરીણામ જણાવે છે. એક બે નાંબી જાય છે, અને પછી ફરીથી આખી ચોપડી વાંચે છે અને છેક છેલ્લાંજ તે વાર્તા લખનારનું નામ જણાવવાની કાળજી રાખે છે.

દરેક ચીજ બારીકથી તપાસનાર પુરુષ જોય છે કે ધણીજ નજીક ચીજો કરવાને માટે પણ એક સ્ત્રીને અન્યથા જેવો ફાટો હોય છે. ગેસની બતી સમગ્રાવવા પેહલાં તેણી ગેસ ઉધાડે, પછી કાંડી સમગ્રાવરી, જ્યારે એક પુરુષ પહેલાં કાંડી સમગ્રાવરી, અને પછી ગેસ ઉધાડે.

આમગાડીમાંથી ઉતરતી વખત બારણું ઉધાડવામાં આવે તેની અગાઉ તેણી પોતાનો સ્થાન એકઠો કરશે અને બારણુની નાનદીક લાવશે, જ્યારે એક પુરુષ પેહલાં બારણું ઉધાડી પછી સામાન નાનદીક લાવશે. કાંઈ પણ ચીજ મેટે મેટે પીવાને બદલે તેણી આસને આસને પીયે છે, જ્યારે એક પુરુષ ઝડપથી તે પી નાસે છે.

તેણીના ખવાસ હમેશાં અન્યથા જેવો હોય છે. તેણીના જુસ્સાઓ જલકીથી ઉત્કેરાઇ આવે છે. સખાવત કરતી વખત તેણી એક ધંડાં દીસના પુરુષની માફક વિચાર કરવા શોખીન નથી, પણ પોતાના નાણુક દીસના જુસ્સાઓને જલકીથી તાબે થાય છે, અને તે છતાં અન્યથા જેવું એ છે કે, તેણી કદાચજ પોતાના પૈસા અપકીત રીતે કે જ્યાં ન જોઈને તે સખાવત કરવામાં વાપરે છે.

તેણી પોતાની ઉમર કહેવા કદીપણ ઈચ્છતી નથી અને કદાચજ ખરી ઉમર કહે છે. કાંઈ વાતને મોડું રૂપ આપવાને ઘણી શોખીન હોય છે અને પેહલાંથી એનાં ઉત્કેરાઈ

જવાબ તેવાં વિશેષણ વાપરે છે, કે જ્યાં તે ખરેખર વાપરવાં જોઇએ ત્યાં એવા ખીજા ભોલો ન મળવાથી તેણી પોતાનો વાક્ય રચવામાં કે સ્વભાવ બોધવામાં પુરો કરે છે.

ધણકરીને સ્ત્રીઓ કોઇપણ શબ્દનો પુરેપુરો અર્થ સમજી શકત નથી, પણ વારંવાર ભાગીતુંડી રીતે સમજાવે છે. જે તમે એક સ્ત્રીને પુછો કે કાંચ આપણે આરસી-માંથી જોઇ શક્ય છે, તો તેણી કહેશે કે તારદંક છે (કારણકે તેમાંથી આપણે જોઇ શક્ય છે) અને જે તમે પુછો કે કાંચ તે પારદંક છે, તો તરતજ જવાબ મેલવશું કે કાંચ, અણખતાં તે છે ! જ્યારે તેણીને આદનાર તેણીને સુખી થવા કે ખાર કરવા માગશે અને તેણીની મરજી "હા" કહેવાની હશે, તે છતાં તેણી "ના" કહેશે. છાકરીઓનાં એક મતી તોફાન કરતાં રોળાંની બીચારીનો અવાજ છાકરાઓના ધામ અવાજથી હમેશાં જુદોજ છે.

એક પુરૂષના કરતાં એક સ્ત્રીમાં વધારી હમેશાં ચડતી હોય છે. દયા, જે સ્ત્રીઓના સૌથી સરસ સજ્જાઓમાંથી એક છે, અને જે વિશેષ કરી સ્ત્રીઓમાં જોવામાં આવે છે, તેને તેણી ઇનસાફપર ફાવવા દે છે, તેણીના ઘાતકી ધણી જેણે તેણીને દુઃખ દેવાને પોતાથી જનતું કીધું હોય, તેને બચાવવાને માટે પણ તેણી ન્યાયાધીશને કાઢાવાસા કરશે, અને જોકે તેણી અન્યથા જેવી રીતે એક ઉદરતે જોઇને બીજી છે, તે છતાં જે તે પીતૃસંગમાં સપાડા જાય છે તો તેતી જીવંતી બચાવવા માટે તેણી રડીતે કાઢાવાસા કરે છે, તેણીઓ પોતાના આવા અનુભવ જવા ફાંડાઓ બતાવતી કદીપણ બંધ ન પડે એવું ઇચ્છે છે.

ગિદર.

ચીનની બીધવા રાણી જેણીને તેણીનાં રાજ્યામાંથી ખોરની માતૃઓએ એક બાઇબલ લેટ કીધી છે, તેણી માટે છે કે, પૂર્વમાં રાજકરતી રાણીઓમાં તેણી સર્વથી મોટી છે. તેણી કેન-લનની પાસેનાં એક ગામડામાં રહેનાર એક ગરીબ સમજાતી રી કરી હતી. તેઓનાં કુટુંબની ગરીબાઇ એટલી હતી કે અતિ જુ-ખમથી પડવાથી તે ઇકરી, જે અલગ પુષ્કરુદ હતી, તેણીએ પોતાને એક ગોલામ દાખલ લેવાને પોતાના જાપને ગરજ કીધી. તેની ધણી મરજી વીરજ અતિ તે જુધા શરણે કજીલ કીધું, અને તેણીએ એક નામાંગીત સરદારની મીઠકત થઇ પડી, જેણે તેણીના સ્વભાવ અને સ્વચ્છતાની દુશીઆગીથી અંતર જાળે તેણીને પોતાની દીકરી કરી લીધી અને કેવળથી આપી. તેને પીછીત ખોલાવવામાં આવ્યાથી તે સરસરે ધાડું કે તેની દીકરી સાદભ-દને લેટ આપવા લાયક હતી. સાદભરે તેણીથી એટલા અંતર ગયો કે તેણે તેણીને પોતાની ધણીઆણી બનાવી. ૧૮૬૧ માં તેણીનો વર મરણ પામ્યો, અને હાલનાં રાજ તે જોવાએ માત્ર સાત વરસની ઉમરનો હોવાથી તેણી તેને ગલ્લે રાજ કરવા લાગી. રાજની લગામ હાથમાં લીધા પછી તેણીને માત્રમ મરજી કે ચીન કરવાના ખીલ તમે દટાઇ ગયજું હતું અને રાજમાં માં-દોમાંજે હુમલાઓ થયા કરતા હતા. તોપણ પાંચ વરસની વાત પર જ્યારે તેણીને રાજની લગામ તેણીના દીકરાના હાથમાં સોંપી, ત્યારે તે ખોડલાં રાજમાં સુસેદ અને આગાદી પચચ-પચી હતી.

સંત રત્નની શરૂઆત હતી. ધણે લાંબે વખતે સુરજ તેમની પ્રકાશનો હતો. જરૂર અને કરાં, ધુમસ અને જ્વની મુદ્દતીયાની જણાતી ન હતી. વરતી-વાસા મોહલાને નાકે કુખ વેચનારી છાકરીઓ જોવી રહી શીકા રંગના મું-દર શલાળો અને પમરતાં વાપોસેત કુલો વેચતી હતી.

"આપા દીવસોમાં જીવવાનુંથી ધણું પુસતુમાં લાગે છે" એક દુધવાસો ખુશાંક અવાજે બોલ્યો. "હા" તેની પડોશમાં રહેનાર એક સ્ત્રીએ બીયારાએ જવાબ દીધો, "આજની હવા ખરેખર ધણી ગમતી છે." તેઓ બંનેએ તે ખુશું જમ્યા આકારા જેવર ધણુંજ ધોમાં વાળનાં દીસ્તાં હતાં તેવી તરફ ઉપર જોયું, અતે તેઓની પડોશમાં રહેનારી નેકી દીલ નાખતી એક જુવાન છાકરી, જેણી જારીની પાળપર પોતાનો હાથ ટેકવી અને હાથમાં પોતાની દાદડી પકડીને ઉભી હતી, તેણીએ પણ નેજા વેળાએ ઉપર જોયું.

"હું ખુશી છું કે આજે હવા ધણી ગમતી છે," તેણીની માતાએ કહ્યું, "તુને અને જોનને ફરવા જવાની સારી તક મળશે."

"માયજ, હું પોતે કાંઈ ખુશી નથી, હું તો ફજગીર છું."

"ફજગીર" કાંય, હું તો ધારતી હતી કે જોન તુને "મામા"માં ફરવા લઇ જવાતો હતો; જો આજે જીરફદ આજ્યો હતો તો મારી ખાતરી છે કે તમને એટલી ખુશી પડતે નહીં."

"માયજ, તેવું કાંઈ નંદી; કોઈથી રીતે જોનને કાંઈ મ-જાહ પડવાતી નથી, પછી વરસાદ હોય કે નહીં."

"પણ કાંઈ કહેશે કે શું કામ નહીં પડે ?" નેકી દીલ જડપથી ફરી અને મધુર વસંત રત્નનાં તડકાંમાં દમગીર અને સુખ જીભો. તેણી કહે ઠીંગણી, અને પતળી, રોળામળી પણ શીકા ચેદરાની, અને મોટી ચલકતી આંખો-વાલી છાકરી હતી. તેણીએ જુને તપકીરીઆ રંગનો "જૂસ" પેદરયો હતો, જેતી જોડે કાપરીઆ આગળથી ધણઈ ગઇ હતી. તેણીના લાંબા જામ આસ ખેલસા ત-પકીરીઆ રંગના રંગમ અને રેશમ જેવા પણ કાંઈક રંગ બીનાના હતા, તેણીનું મોહકું જે ધણુંખરે હરતું જ-ણતું હતું, તે હમણાં દમગીરીથી કરમાઈ ગયજું લા-મતું હતું.

"તેવણુંખને ત્રણ મહીના થયા જોઇ નથી," તેણીએ કહ્યું, "અને આજે છુટી હોવાની તેવણું આવે છે. હું ઇચ્છું છું કે તેવણું નહીં આવે, હું ઇચ્છું છું કે કાંઈ એવું બને કે જેની તેવણું આવતાં અટકે; માયજ, હું ખચીત, ખચીત તેવું ઇચ્છું છું."

“નેલી !”

તેવણુના હમેશના સાધારણ અવાજમાં કાંઈ ધારતી સમાયતી હોય તેમ લાગ્યું. મીઠીસ હીએ આપાં મીઠાજનમાં પોતાની દીકરીને અગાધી નેહી ન હતી.

“તેવણુ હવે મારી દરકાર કરશે નહીં, એવું પરીણામ એજ આવશે,” તે ઊકરીએ પાહું બોલવા માંડ્યું. “બીજી ઊકરીએથી પોતાના વરો સાથે આજે ફરવા જશે અને તેઓ પોતાનાં સૌથી સરસમાં સરસ કપડાં પેઢરશે, પણ હું—માયજી, મારાં કપડાં જુલો !”

તેણીની આંખમાં આંસુ ઝાલી ગયાં અને ફફડી ચડકોને એક કુંડું જુવું ખખ જેવું બદીઆન ઝોરવું અને એક નાની લગભગ સાદી સાદારાંની ટોપી માથાપર યુધી “તમે આવો બીહમણો દેખાવ કાંઈ દહાડેથી જોયો છે !” તેણી ઉચકેરાયલા અવાજે બોલી. “માયજી, મારે પોતાને માટે મને શરમ લાગે છે.”

તેણીએ પોતાની માતાના બોલામાં પોતાનું મોઢકું છુ-પાવ્યું, અને એક કુંડે ઉચકાં પાંધા પછી પોતાની મુખોપ પર હસવા લાગી.

“વાહલી ઊકરી,” તેણીની માતા બોલી, “પ્રમાણીક મરીખાઈ માટે શરમાવાનું કશું કારણ નથી.”

“હું ભણું છું” માયજી, પણ હું નાદાન છું, અને હું એવી સીજોની ધણી દરકાર કરું છું; હું મોટી યજ્ઞ લા-રની વાત જુદી છે, હું બીજી ઊકરીએના જેવી દેખાવા માઈ છું, એવું મીઠેકેહાલ ફરવાનું હું ધીકારું છું.”

“ઊકરી, તું એવું અગાધ તો બોલતી ન હતી, તું શું છે ?”

“કંકત જોનને વાસ્તે, માયજી, મને તેવણુની ધણી બીહક લાગે છે; પુરોતને તેઓની શ્રેરીએને સુંદર જોવા ગમે છે, કે તેથી તેઓને સાર લાગે, અને મારી પાસે તો એક સોમણતી રીપીન લેવાનાબી પૈસા નથી.”

“વાહલી નેલી, તું યાકી ગઈ છે; ગઈ શતાનાં તું ધણી મોટી સુતી હતી, હું સુતા પછી ધણે વખત સુધી તું તારે સીપવાનું લઈ બેસી હતી.”

તે ઊકરીના ચેદરાપર પ્રુલાચી પંથરાઈ.

“હું જુવાન અને મજબુત છું.” તેણી ઝડપથી હબી યજ્ઞ બોલી, “અને મને તમારે વાસ્તે મેહનત કરવા ગમે છે.”

તેણીએ પોતાની માતાના શીકા ગામેપર પોતાના નરમ હોડા વતી “ક્રોસ” લીધી, અને હસી.

“હવે કેવી મારી નેલી અસલના જેવી યજ્ઞ !” મીઠીસ હીએ બોલ્યાં.

તેણીની દીકરીએ પોતાનું મોઢકું ફેરવી, પોતાની આંખમાંની યોડાં આંસુએ ઝડપથી વુજી નાખ્યાં.

“હવે કેવી ડાલી યજ્ઞ, મારી દીકરી.”

તે ઊકરીએ પોતાનું મોઢકું ઢરવું કરવાની કોચેસ કાપી, પણ ફેકટ. દેવાકપરની આરસીમાં પડતો પોતાનો પડછાયો

તેણીથી નેવાઈ યકાયો નહીં, “કેવો ભવજીત દેખાવ !” તેણી બોલી, “કરીથી કાંઈએ એવો દેખાવ જોયો છે ?”

તેજ પથે તેણીએ દાદર પર કોણનાં પગથાંતો અવાજ સાંભળ્યો અને જોન કોમાંડ અંદર દાખલ થયા. તેવણુ ધણી-એકઠી યજ્ઞ આપવા હતા, પંરણુવાનાં બનરમાં તેવણુ ધણું ધ્યાન બેચતાર હતા તેમાં તો કાંઈ શક નહીં; તેવણુ નવો બદ રંગનો દમયો પાટચુન પેઢરયું હતું, તેવણુનાં જુદ પાસીસ કીપેલા હતાં, ગળાંપર લાલ રંગનો “તાઇ” શાંધ્યો હતો, તંદોરતી અને સુખથી તેવણુનું મોઢું ચળકતું હતું. તેવણુની આગળ નેલી હીજ એક શીકી કળી જેની લાગતી હતી. તેણીના પોતાના વીચાર પ્રમાણે તો તેણી કળી જેવી સુદન નહીં, પણ નકામો જંગની રોપા જેવી હતી, કે જેને જીંદગીના મોટા રસ્તા પર એક આજુ-એ ફરમાવા નાખી સુકેવો જોઈએ. તોપણ તેવણુ ધણું વાહાલથી તેણીને ભેટયા, ભણે એક પ્રુરપ ખાસ તે કારણ માટે ધણી ધણી માણેથી મુસાફરી કરી આવ્યો હોય તેમ.

“આપણે પાકમાં જઈશું,” તેણે કહ્યું, “મને લાં તારી સાથે પ્રુરકળ વાત કરવાની છે; ચાક, તું તો તૈવારજ છે.”

“જોન, આપણે અહીંજ વાત કરમે તો સાર.”

“જી, જી ! તારા ગાકમાં રંગ લાવવા માટે ખોહલી દવા અને કસરતની જરૂર છે.”

તેવણુ તેણીના હાથ પોતામાં લીધો અને તેણીને બહાર લઈ ગયા. તેની સાથે જવાનું એટલું તો પ્રુશનુમાં લાગવું હતું, તેની પર આધાર રાખવાનું, તેના મજબુત ચેદરા તરફ જોવાનું એટલું તો પ્રુશાશીમનું લાગવું હતું કે નેલીનું દીઝ જોરથી ધપકવા લાગ્યું, અને જોકે તેણી-તે ભણતી ન હતી, તોપણ તેણીના ગાકપર સેદજ રતાસ ચડ્યો. તેણીની કમગીરી, શરપ, તેણીના પોશાક માટેના વીચાર તેણીનાં મગજમાંથી નીકળી ગયો, પણ જ્યારે તેણીએ બીજી ઊકરીએને તેઓના સુંદર પોશાકમાં ફરતાં જોઈ લાગે તે વીચાર પાછા ધણી જમદીથી અને વધારે જો-શકી આવ્યા.

“પેલી બેરી કેવી મજબૂતી છે !” તેવણુ અચાર નવાર બોલતા હતા; અથવા તો, “પેલીનાં કપડાં કેવાં એકઠી છે ? એજ રંગ ગમે ધણે! ગમે છે, તે મોહમને ધણું શોભાવે છે.”

અફસોસ ! બીચારી નેલી. અદેખાઈ નહીં કરવાની ગમે એટલી કોરોપ કરવા જતાં તેણી તેઓ તરફ જોઈ ચકતી ન હતી. થોડે વારે તેઓ ચામતાં યાકી જવાથી એક સગવડ બની જગાપર જઈ બેઠાં અને લાં થોડા વાર ચુપકીડી પંથરાઈ.

નેલીએ આતુરતાથી તેણીના ભત્રીયના વર તરફ જોયું, તેની આંખો તેઓ આગળથી ચાલી જનારાંઓ પર તીકતી હતી, તેનું મોઢકું ધણું ગંભીર બન્યું હતું.

“તે મને બીજી ઊકરીએ સાથે સરખાવે છે,” તેણી બોલી અને પોતાની આંખો નીચે ડાળી. “એક પળમાં

તે બધું અને કહેશે," તેણીએ વીચાર્યું, "એક પળમાં તે કહેશે કે મારા જેવી ઘીદરેલાવ છેકરી સાથે તેને વધુ ચાર કામ નથી."

તેણીનાં ગળામાં કાંઈ ખુટ્યું. તેના બોલવાનો એકકા બોલમાં જવાબ આપવા શીવાય તેણી વધુ કાંઈ કરી શકતી ન હતી. તુરતજ તેણીને લાગ્યું કે તેણે પોતાનો હાથ તેણીના હાથ પર મુક્યો હતો. તેની આંખો તેણીનાં ઘીદરેલાવ કપડાં પરથી તેણીનાં મોઢાં પર ફરી, જે હવે તડન સરેદ અને ચીંતાતુર ચર્ધ મધ્ય હતું. અતે તેવણ પેચું બોલશે, તેણીએ મનઃપુતાઈથી પોતાના હોરો દાખ્યા, અને તેવણની નગર તરફ જોવાની કોસીસ કીધી.

"છેકરી! હું તુને કાંઈ કહેવા માગું છું."

"હા જાન," તેણીને આવજ લગભગ નહી સમજાય તેવો ધીમે હતો.

"અને લાગે છે નેહી, કે હું એક ધણો બચભીત મુખો હોવો જોઈએ. આજ સુધી હું જાણતો ન હતો કે તું આવી મુંદર છેકરી છે."

"આજ સુધી!" અસંત અન્યથામાં તેણીએ પોતાનાં બવાં ચઢાડ્યાં.

"હા વાહાલી, અને જો આજ સુરજ એટલો પ્રકારેયો નહીં હતો તો હું હજુથી નહીં જાણતો."

"અરે જાન!" નેહી હીસ મુકકેળાથી દમ બેચી રાકી.

"અને તારા પોશાક પછુ પેલી બાજુએ બેઠેલી છેકરી કરતાં અને વધારે મને છે."

અને એમ કહી તેણે એક જુવાન બાતુને બતાવી, કે જેના પોશાકની એક પળ અગાઉ નેહી અરેખાઈ કરતી હતી.

"અરે જાન!" તેણી પાછું બોલી.

તેણે તેણીના હાથ પોતાનામાં લીધે; તે પર પેહેરવાં મોજાં પર ફાંગડાં મારવાં હતાં.

આ પછી તેઓએ વેર જઈ ચાહે પીધી. બંનેને બુખ પછુ પુસકળ લાગી હતી.

જ્યારે તેઓ પાછાં ફર્યાં ત્યારે નેહીની માતા બીજાનામાં હતી. નેહી શુંકું મંડીએ બીજાના આગળ પડી અને તેણીના હાથ પોતાનામાં લીધે.

"અરે માયજી!" તેણીએ કહ્યું, "ખોદા મને માફ કરે, હું આજનાં સુંદર તડકાં માટે બીહતી હતી! તેનેથી જોને મારાં ફાંગડાં કપડાંને બદલે મારા બાજનો સુનેરી રંગ જોયો. જેમ ખોદા જાણે છે કે ક્યારે વરસાદ મોઢાંવો જાઈએ, તેમ ક્યારે તડકું પડતું જોઈએ તે પછુ તે જાણે છે. પાનવર શુભાં જાન મારી સાથે પરજુરી અને તેવજુ તમુને અમારી સાથે રાખવા માગે છે. અરે માયજી, હવે ફરીથી કહીથી હું બચતીસ નહીં."

તે બંને મા હીકરીએ એક બીજાને કીસ કીધી, અને આજના દીવસની યાદગારીમાં નેહી દીસે તે ઘીદરેલાવ પકીરવા રંગનો "દ્રેસ" ટાંગી મુક્યો.

પીરોલ.

કિનો લેવાની રીત.

ગાઇ માસની એક રજામાંથી સુંદર સાંજે મૈંડ નામની એક સ્ત્રીમર લીવરપુષા છેડી પેસીરીકે રામુદનાં બધુ સ્વચ્છ પાણી ઉપર મરડાડા પોતાનો રસો કાપતી હતી. તેનો માથેકે થોમસ રેમંડ નામે હતો. પાણુ દમજાંજાં લઈ ઉઠ્યાં હતાં. કેટલાકે દુટક ઉપર ચાંદરણીના દંડા આસારમાં ઉજાતા મોજાંએને જોતા પોતાનાં લાગતાં વચમતાંએ સાથ

વાતચીત કરતા ઉભા હતા, જ્યારે કેટલાકે દરવાની ઉઠલ પાહલ જેવી હાલત પોતાનાં શરીર ઉપર થતી હોવાથી કે

બીનમાં જઈ મુઠ જવાને તપ્પરે હતા.

"અને સ્ત્રીમર ઉપરની અંદગી મગેછે" દુટક ઉપર ઉઠેલી બે છેડીઓમાંની એક બોલી. દરવાની સ્વચ્છ હવાથી તેણીનાં મુખે શુશાળી રંગ લીધો હતો, જ્યારે તેણીનાં કુઠાં મુલકાં પવનમાં ગેલ કરતાં; તે બેઠ છેડીએ પીત્રજુ બેઠેનો હતી, અને પોતાની કુધ સાથ પોતાને ગામ જતી હતી.

"અરે હુમી, તમે તે પસંદ છે, તેમ અને પછુ છે. પછુ કુંછળો અવ દોવાય છે. કેની સરસ હવા! જાણે કે બીનમાં જાઉં નહીં."

બીજી જેણીનું નામ એના હતું, તેણી બોલી. બે કલાક સુધી આ બેઠ છેડીએ તે કુદરતની મોજ નીહળતી રૂક ઉપર વાતચીત કરતી ઉભી રહી.

"ચાલ આ, હવે કેળીનમાં જઈએ; કુંછળ ચીરડાશે, કે દુરો કે તેડતી નહીં હાં વેર ફુક્તીએ આવતીથી નહીં." હુસીએ એવાનો હાથ ધરી જાણ્યું.

"હા ચાલ, પછુ જરા સગર. જો હુસી, તુને કાંઈ સંબળાય છે કે હું જો" એના એકાએક અટકી ઉભી પુછવા પડી.

"નહી, અને તો કાંઈ નથી સંબળાતું" હુસીએ નો પાડી. "જો ધ્યાન ધર, હું વળી પાછો તેજ આવજા આવે છે." "શું આવજા આવે છે એના? અને કાંઈ નથી સંબળાતું?" "કીકે લારે, તું મારા કરતાં બેહેરી છે."

આ વાત ચાલે છે એટલાં તે છેડીઓથી ચોરકે દુર દુટક ઉપર એક જવાન સીમાર સળગાવી મોઢાંમાં લઈ છઝીવેર ઉપર પડેલો હતો. શાંત મીઠી હવા, મધુર ચાંદરણી, અને કાંઈક મજાજ હોવાથી પેલો જવાન સીમાર સુધાં ઉધમાં પડ્યો.

ફેરિમર પરનાં માથુસોએ હેળત સાથ જોયું કે તેઓમાં માલેક રેમડ હતો નહીં.

કેટલાંક જણાંઓ તેનું કારણ પૂછવા પડ્યાં. પછી તે માલેકનો એક માનીતો ખજારી બોટમાંના ખજારી તરફ જોઇ બોલ્યો:

“નાપાક હીયકારાઓ, તમારા માલેક ક્યાં છે? તેને ક્યાં મુછી આવ્યા?”

“સેતાંને તેને ઘેરમે, ભુતે ગળ્યો.” બોટમાંના ખજારીએ જણાવ્યું.

એ જોડે હસવા સરીખું અને ન મનાય તેનું હતું, તો પછી તેઓએ જોયું કે તે ખજારી જમીરપણે બોલ્યો હતો. તેણે મશકેરી કરી હતી નહીં. તે રડતો હતો.

શું ‘જનમ’ હતું તે જણાવતાં ખજારી બોલ્યો કે, કપટાન રેમડ પોતે ભોટ નગદીક પુગતાં તે વાહાજીનાં બોખાં ઉપર ચઢ્યો. તેઓ બોટમાંજ રહ્યા. ઉપર બધે રોધ કરતાં કાંઈ ન જણાવતાં તે નીચે અંદર ગયા. પછી તેઓએ કાંઈ બરાડ સાંભળી, જે ઉપરથી કપટાનને પીટરોલ ફોડતાં સાંભળ્યો. એ પછી કપટાનને મોહડેની એક બપંકાર ચીસ પડી બધું સમજાન થયું.

તેઓએ કપટાનને મણા હાંક માર્યા, પછી કાંઈ જવાળ ન મલવાથી તેઓ પાછા ફર્યા.

બીજા હીમતવાનો બોટમાં બેઠા.

ચેલાં ત્રાસદાયક બોખાં નગદીક આપી તેઓમાંના બે ઉતર્યા. એક જેક બહાદુર અને બીજો ચારલ્સ મુર; તેઓ વાહાજીનાં બોખાં ઉપર ગયા. લાં કાંઈની બપંકાર હતું એમ તેઓ જાણતા. ધીરે ધીરે બધે રોધ કરતા હાથમાં છુરી, પીટરોલ ધરી તેઓ હવે વાહાજીનાં ફાલકાંમાંથી હટ્ટે ગયા. તેઓ પછે તેઓએ ચારલ્સને “જો મારા બોટ”નો એક પોકાર મારતાં સાંભળ્યો. બોટમાંના આસામીઓ દર દર ધુજવા લાગ્યા.

તે પછી પીટરોલના ઉતાવળા ધડાધડ અવાજો, કાંઈ ખેંચતાણુ, ગડબડ સડબડ, વળી એકાએક પાણું બધું શાંત થઇ ગયું.

ચાર્લ્સ મુર અને તેનો સાથી જેક બહાદુર જેઓ તે બોખાં ઉપર ગયા હતા, તેઓ હવે બંહાર નીકળી આવ્યા. તેઓ શોક ધર્ષ ગયલા તો પછી ધુજતા ન હતા. બોટમાંના બાકીનાંઓને ચાર્લ્સ મુરે જણાવ્યું.

“હવે અહીં આવો, બધી ખાસ્તી મરી ગઇ છે.”

એ સાંભળતાંજ બીજાઓ બોટ ઉપરથી ઉતરી બોખાં ઉપર ચઢી ગયા. અંદર જતાં જે રેખાવ તેમની નજરે પડ્યો તે કદી તેઓ વીસરશે નહીં.

લાં શું હતું?

તેઓના માલેક રેમડ ઉધે મસ્તક નીચે પટકાપ પડ્યો હતો. તેને એક હાથ આડધો કોણીએથી તુડી જઈ તેની બાજુમાં હતા. બાકીનો હાથ ક્યાં હતો તે તેઓને જણાયું નહીં. એ રેમડથી યોડેજ દુર એક મોટા જમણે વાખ-બંગાસી વાખ મોઢી લુહાન ધર્ષ પડ્યો હતો, જેને હમણાંજ

ચાર્લ્સ મુર અને જેક બહાદુરે સામરાં બળે કાર કીધો હતો. તેને એક લાંબી સાંકળે બાંધેલો હતો. કપટાન રેમડ તે વાખથી પુગી ન શકાય તેટલે છેડે પડ્યો હતો. જે તેનાથી પુગી સઘળું હતો તો વાધે તેને આંખો પુરા કીધી હોત.

હવે જેક બહાદુર માથુસોએ કપટાનને તપાસવા માંડ્યો. તેઓની છુસાસી વચ્ચે તેની નાડ કીધી ચાલતી જણાઇ, જેથી તેને સંભાળથી ઉપાડી લઈ ચેતાની. બોટમાં તેઓ એ મુક્યો.

તે વાહાજી ઉપરથી જવા પેહેલાં તપાસી જોવા માંડ્યું, જેમ કરતાં તે વાખનીજ ક્રેબીનમાં એક બંધ ચીડી પડેલી તેઓએ જોઇ, તે ઉપાડી લઇ બાટ હંકારી જઇ રીમર ઉપર આવ્યા; લાંનાંઓને સઘળું જણાવી તેઓની છુસાસા થી પાડી. રેમડની સારવાર લાંના ડાકટરે કરી, જેથી તે હોમમાં આવ્યો.

ચેલી ચીડી ઉપરનું સરનામું વાંચતાં તેઓની અતીવધૂળી મોટી અજાણ્યથી વચ્ચે તે ઉપર આ લખાયલું વાંચ્યું:

“મારા કીનાના બોમ કેપટન થોમસ રેમડને બેટ.”

આ તે ચીડીનું સરનામું હતું, જેથી જેટલી અજાણ્યથી ઉભરતી હોવી જોઈએ એટલી અજાણ્યથી રીમરનાં ઉતાર-ઓને લાગી.

કેપટન રેમડના ફરમાવાથી તે ચીડી ચાર્લ્સ મુરે ઉમેડી સર્વે સમક્ષ વાંચી.

“કેપટન રેમડ, હું ‘જનમ’ છું તેમ મારા વાખથી મરણ પામ્યો હતો. એ વાખને જે ખાસ બંગાસી મંગાવી પાળી પોથી તેનાં મોતનેજ મારે તૈયાર થીસા હતો. એ વેરનું કારણ એ છે કે, તેણે મને હુનિયામાં ખરાબ લગાડવા અને ફસાવવા મારી પાસે બોડી સઘી કરાવી, અને મને ફેસ નીકળ કરાવ્યો. હું તે શીશા ખમવા પેહેલાં કેપટાનાની છુરી આપ્યો, અને વેરમાં તકવવા લાગ્યો. મેં આ તક નવી રીત કીધો લવાની હતી કીધી. એક બંગાસી વાખને મેં મારાં વાહાજી ઉપર સાંકળે બાંધ્યો. હું જાણતો હતો કે ફાલ્કાં દહાડે થોમસ રેમડ પોતાની રીમર લઈ ફરવામાંથી પસાર થઇ જવાર છે, જેથી તે વાહાજીને મેં એક ધાંટ બાંધી તેને તમારા રસ્તા વચ્ચે લાવી મુકી, હું કુખી મરવાનો વીચાર રાખ્યું. ધાંટ સાંભળી રેમડ જરેર માનશે કે કોઈને મદદ જોઈએ છે, જેમ કરતાં મેં મારાં વાહાજી ઉપર આવરી, તો મારો વાચ તેનો નીકળા કરી મારે વેર લેશે. હું હુનામાં પાછો જઈ પકડાવાનું નહીં પસંદ કરતાં ફરવામાંજ કુખી મરીશ. મારી ખાતરી છે કે બીજાઓને આગ્રહ ન મોકલતાં એ પોતે મારાં વાહાજી ઉપર બેઠકક વેદલો આવશે. ત્યારે મારે વેર લશરો. જેઓ મારા વાખને મારે અને કેપટન રેમડનાં બાકી વધેલાં હાડકાં સંગેતી ભય તેમણે આ ચીડી વાંચવી.”

આ પ્રમાણે તેમાં લખેલું હતું.

તે વાંચતાં કેપટન રેમડના માથાજી એકદમ ઉપરથી આંસુઓ ખરવા લાગ્યાં.

“બોહારવરજે મને બચાવ્યો. તે એક મન હમને મેં ધનસાકને-હવાસે કીધો તેનું વેર તેણે લેવાં માગ્યું. પછી બધા સાથે ખુસ છે તે ખરજ છે.” રેમડે શુકર કીધી. કીધો લેવાની કીધી રીત! પોતે મરેલા બાદ રીતો લેશે!

ચહેરખાંડ કાવસજી કાવર.

એક વીવારથીની નોંધ અને અનુભવ.

પ એ એક બેદરકાર, એકગણેટું, કાકડાં અને અવાળાં વીનાનું જનનવર છે, જેનામાં કોઈના હાથમાંથી ઇટકી જવા, કે કોઈને ડંખવા અથવા તો કોઈ જીવતાં પ્રાણીને ગળી જવા માટે કંઈક એવું તાણ કરવાનુંજ જોર હોય છે.

એની જીવનની એકમવાણ અને સુસ્ત પસાર થાય છે. તકડું હોય તે વેળા કોઈ નાની નજરેથી દૂર પડી રહેવામાંજ તે બધું સુખ સમાવડું પામે છે.

જેનાની બાબદમાં તો આ પ્રાણી સરેશી ઉતરતું છે. બીજા કોઈની જનનવર કરતાં એનામાં બહુ થોડી અક્ષય હોય છે. તોય પણ સર્પને દરેક જગતેએ પછાત સામાન્ય તરીકે સુકી કઢાણો છે; પાંદડીઓના પુરાણુ ધીસસ ઉપરથી માલમ પડે છે કે, એજીજ આ જગતની પેદેશી ઓરતને પુણ્ય જ્ઞાન અને જોર બક્ષવાનું વચન આપી શક્ત્યાવી હતી.

દર્શક પામે છે કે બેદરકારતા અને માનવી વચ્ચેનો એ એક પેશામતી છે, જીસસ કાકડાટ પોતાના સાગીરોને નસીબતા દે છે કે “સર્પ પ્રીસાદ દાતાવ બનો.”

સાંપની ચક્ષમ આ જગતમાં કોઈપણ જનનવરને મક્કલી માનવી નથી. તે સાથ જેમ દરેકની આંખ ઉપરથી આપણે તેમનો ખવાસ પીહાણી શકે છીએ, તેમ સર્પની આંખો ઉપરથી થઈ નથી.

આએ જગતમાં કોઈની જીવતાં પ્રાણીની આંખોમાં તમે જોશો, અને તમે તેઓનું જીવર વાંચી શકશો. એક કુતરા તમારી તરફ જેની રીતથી જોશે, તેની રીતથી બીજા કોઈની તેમને દીકરો નહીં. કુતરાની બુદ્ધિ આંખો વધારીતો કઠકાટ બતાવવાની છે.

એક ધોળાની સ્વંચ બીથેરી આંખોમાં તમે જુલો, અને જોડે તે કંઈક મરમ મીઠજથી ચમકતી દરે, તોથી તે નમતા અને શરમથી ચાંત દેખાશે. ગમે એવાં દુઃખ અને કાક સામેની તેની યુગી ધીરજનો હાથો તેની નીમક દશાસ આંખોમાં છપાઈ રહેશે આપણે જોઈએ છે.

એક બીલાકીની આંખોમાંની એકપેદાપણ, જતાવતી પીલી શેસણી સાથ એનો યુગાળમે કરી જુલો. જને વચ્ચે કેટલો તણવના! બીલાકીના વીચાર જ્યાંથી બમતી હોય ત્યાં પોતાનાંજ સુખતા હોય છે. પોતાના પછીને ખાતો જોઈ તેણી પોતાનાં મનમાં તોય કરે છે કે તેટલાંમાંથી

તેણીને કેટલું અમલો! જે મશ્યુ તો કીક, નહીં તો બીલાકી બાકીની નજર એવી જાય કે ખાનારને અજરણ થયા વીના રહે નહીં!

આપણું ઘરમાં ધમચકરી કરતાં જનનવર-ઉદર-નું નાનું બેચું ધણું ચંચલ હોય છે. અને તે પોતાની નાની જુદાશવાસી જીંદગીમાં ધણી સાદસ કંઈ જાળવે છે. તમે તેની નાની કાચી મણીકા જેવી ચક્ષતી આંખોમાં તેનું પેદરકારપણ તેમજ હુમ્મચાઈ વાંચી શકશો. જ્યારે તે એક પણ પોતાની ધુજલી મુજ સાથ આપણી તરફ જોતો ઉભો રહે છે, સારે તે તેજ પળે પોતાની નજરકોનો નદાસવાનો રસતો મુખમાં ચોક્કસ કરી શકે છે.

એક જીંદગી આંખો તેની પીનણ જેવી મજાતી ખીસકોલી સાથ સરખાવી જોશે; તે નાની નમ આંખના ગોખવામાં તમે કંઈક તેઓની ચક્ષમાળજ નથી વાંચતાં, પરંતુ તેણીનું બીલીકણપણ અને શરમાલ ખરા-સખી નજરે આવે છે. તમે તેણીને મનથી એક શક્ષસ છો, અને આપણને ખીસકોલીને ખડી પણ તેણીને આપણીને કર છે.

કુદરતી આંખોમાં નીમપણ અને આગસાઇ સીવાય ખીજું કંઈ સંભાળતું નથી.

પણ સારે કાયાં જનનવરની આંખોનો દેખાવ સર્પ જેવો થઈ, અને સ્થીર દીકતો છે કે તેની આંખોમાં કોઈ વેળા કશોયી ફેરફાર થતો નથી, પણ એક સરખીજ દીકતી નજર તેની હોય છે, તેમ તેની ચક્ષયોના દેખાવથીજ નહીં.

એક આક્રીકન યુસાદર પોતે મેલપેશે સીપેનો અનુભવ આ નીચલા બેભોમાં જણાવે છે:

એક રીપસે મારી યુસાદરી દરમ્યાન જંગમમાં ફરતાં અને એક પાણીના ખાભેઆં તમે સાંપ નીસે. અને જોનાંજ તેણે પોતાનું અપડું ગાયુ પાણી માટેથી કદાવી ઉચ્ચ પરી, મારી તરફ પોતાની સ્થીર કાચ જેવી આંખોએ દીકવા માંડ્યું. ગોયા મારાં બેભાંમાં આવતા વીચારો તે વાંચતો હોય એમ મને તે પળે માડ્યું. મેં મનસે અટકવું કે આજ વખત માનવીની આંખો અને સાંપની આંખોમાં જોરનું તોય કરી લેવાનો છે. તે એક બધ બનેલી-કદો કે સુખાઇ બરી-તરનીજ મેં કીધી; મેં તેની આંખો સાથ મારી નજર ટેકેવીજીજ રાખી, તે ધાન જેવું ગાયુ અને નસીબતી મરદન ગોયા જરેલા પથર સમાનનાં હતો, અને પેલી ધાતકી સ્થીર આંખો જેમ જેમ મારા તરફ વધવાર ટેકવાતી મઈ, તેમ તેમ વધારે બીલામણી શેસણી ઉત્પલ થયા માગી. ધીરે ધીરે મારા જીવર બીલીકની દુષ્ટી લાગણીએજે મલશે કીધો, જેને જો દુ માજ ઉપર ફાવવા દેતે તો મને કીધ્યા સાધ્યા વીનાનો સ્વંચ કરી મેલતે. પણ એક ચીસ સાથ મેં કુદકો મારી પડો-શમાં પડેલી એક સુધી ડાંખલી પડી, તે ઝેરી સર્પ

ઉપર ચારાં ખરાં જોર સમેત મારી તેનું ટેકાવદાર માથું નીચે પડકયું.

માછલીની આંખો ભેંકે સર્પ મીસાક સ્પીર છે. તેણી જે તમે તેને બરાબર તપાસીને જોશો તો તમને તુરત લાગી આવશે કે તે સર્પની સુઆશ્ચ દેહેસત ઉપજવનારી નથી. આટલું છતાં પણ સાંપની નીસાનીઓ બોદસાદી ગેહેલમાં વડીક હોય છે. તેના આકારો દરેક શેહેરમાં દરેકેકે બનાવતો માટે કોતરવામાં આવે છે; અને તેપણુ જમીન ઉપર ફુલમાં પાણીના રેખા મારક ચાલતાં એક સાંપથી કમગી દરેક જગ્યા દુર નહારી તેને એક શ્રાપ પામેલાં જનવર મીસાક આંખો છે.

તેનું કામ કાઠનોથી દુઃખ દેવાનું, યા મારી નાખવાનું છે; અને તેથી માનવીઓ તો શું પણ પાવમાં જનવર, યા ઉભાં પંજેરોથી તેને ધીકારે છે. ભેંકણી અનુષ્ઠાને તે કરી સડતો હોય તો તે માંડે એક કુંડલુંડલો કુંકારો છે. અને શું આવો, એક ઝેરી સર્પ, ને પોતાના ખોરાક માટે એક તાળાં, મુએખુમુશરીરે નાપકુંડ કરી, એક જ વતો તરફીયાં મારતો ભોગમુંદો પુખ્ત પુખ્ત, તેનું એક નાચકારક જનવર એવું તે શું જે ચાલુ કરેયા લાપક મીન ધરાયે છે કે તેનાં પેચદાર બદલની કાંતીમીઠા કાઠીના વડીક ધરાય છે?

હિંદુસ્તાન, ઇજીપ્ટ અને અમેરીકાના આગળા યાદુઠીઓ વડીક આ સર્પના છુપા બેઠ અને ગાન બાંધે અતાનતા બતાવે છે, તો સાંપનું ઉપમાયું કાણુ વાંધી સડશે?

જરખાનુ.

પોલેન્ડમાં રહેનારી એક યાદુજી હોમરીએ એક ઘણી નવાઈ જેવી મુસાફરી કીધી છે. તેણીનું નામ પદ લેન્ડા છે. તે ઠાકરીનાં માળખ પોલેન્ડમાં રહેતાં દત્તાં અને ઘણું ચરીબ દત્તાં. તેણીની એક પસંજી બેઠેન લીવરપુલમાં રહેતી હતી અને તેણી પોતાની બેઠેનને પોતાને લાંબાલાવવા ઇચ્છતી હતી. પોતે પણ ઘણી જરીબ હોવાથી તેણી પોલેન્ડ જઈ રાક્ષી ન હતી અથવા તો પોતાની બેઠેનને કોઈની સાથે લાંબાલાવે સડતી ન હતી. તેણીએ તેણીએ એક દેશથી બીજે દેશ માત્ર મોકલનાર આવાસની માફ માંગી, જેણે એક ચોટી લેવાર કરી પદનાં માળખપર ગોઠવી આપી, જેમાં નીચલા બોલો ત્રણ જુદી જુદી ભાષામાં લખેલા દત્તા. “રેલેવના કરોળાનીઓને પુરો. મેદરજાની કરી આ ઠાકરીને હેમખર્ચ પુચાકરો.” તેની સાથે લીવરપુલનું તેણીની બેઠેનનાં ધરનું સરનાયું પણ હતું; ઉપથી લીધી તેણીના દાખ પર લલગાવી મોકલી આપવામાં આવી. એક પખવાડયું પછી તે ઠાકરીને લીવરપુલને સરનાયે પોલેન્ડવાસમાં આવી લાંબુધી તેણીના દાખપર તે ચોટી બાંધી હતી; તેણીએ પોલેન્ડથી હેમખર્ચ સુધી ગેઠેડો માઇલ જમીનની મુસાફરી કીધી હતી, અને તેણી પોતાની સીનાય બીજ કોઇબી લાપા જમીન ન હતી. હેમખર્ચથી તેણીને બેઠામાં બેસાડી ઓરડાથી મોકલવામાં આવી, અને લાંબી રેન બાફતે લીવરપુલ મોકલવામાં આવી. એક અઠવાડિયું તેણીએ આ મુસાફરીમાં જીવરયું; ખોરાક માટે પણ તેણીને પારકાની સખાવત પર તદન આધાર રાખવે પડ્યો હતો.

“તે ખુબસુરતી જે પરયાં જેવી દેખાય છે.”

છી તદન સાદા દેખાવની છાકરી છે.” તે ચીતારાએ કહ્યું. “હું નહી તેણીને તેમ કહું.” તેની બેઠેન બોલી, “તેણીની આંખો ધણી સુંદર છે, અને ચાલક છે.” “અરે! હા-તે તો ખરું.” તેણીની આંખો અરેખર ખુબસુરત છે, પણ સામંતી રીતે લેતાં હું તો તેણીને સાદા દેખાવની જ કહું.”

“મીક, ભારે તો હું ધાર” છું કે કાઠથી ચીતારા છના મોંક્રેડ સીવાય તેણી તરફ જોયળી નહી.” “અલખત નહી.” તે ચીતારા કહેયા અને તેના ખુબસુરત વેદરા પર મેદરજા રતાશ ચદકેયા; મોરીસ લોકકડનો મુદરો-મેદરો તો ખુબસુરત હતો. અને વળી પોતે ચીતારા હેતિથી તે ખુબસુરતીની પુગ કરતાં હતો તેમો કાંઈ અગળ થયા જેવું નથી. તે કાંઈ અગળથી ચીથી-આરીખોર ન હતો. તે પોતાની ખુબસુરતી માટે મુદમળી વીચાર કરતો ન હતો; પણ તેનાં ચીત્ર માટે બેસનારી છના મોંક્રેડાની ખુબસુરતી માટે ચીત્ર વીચાર કરતો હતો. તેની વડી બેઠેન તેણી આસર જ વરસની ઉમરની હતી અને તે ચોત્રીય વરસનો હતો જે તેનું ઘેર રાખતી હતી, તેણી છનાને પુરો અને મુખ્ય કરીને ચીતારાની જોય તેરી આંખો નહી પણ સ્ત્રીઓની આંખો જોતી હતી; અને તેણી છનાને, કે જેની ખુબસુરતી જેટલી “પરયાં” જેવી દેખાતી હતી, તેના દાદા બાગ જેટલીથી ખુબસુરત ધારતી ન હતી. અરેખર તો મીસ લોકકડના વીચાર પ્રમાણે છના મુદમળી “પરયાં” જેવી હતી નહી, ભેંકે છનાની એક સડી મે કડલી જે તેણીની સાથે આવતી હતી, તેને કાઠથી છના સાથે સરખાવી શકે નહી.

મે તેણી કરતાં પાંચ વરસ મોટી હતી એકજીન નહી (છના ઝોગણીસ વરસની હતી) પણ તેણીના બાહેરના દેખાવમાં કાંઈથી જે ચાલુ કરવા ભેંક હતું નહી. વળી તેણી લગાર કુંજરા ખવાસની હતી અને હમેશાં પાછળ રહેતી હતી, જ્યારે છના ચાલક અને ચજરાક દીસતી હતી અને આંખો વખત પડપડારો કરયા કરતી હતી અને મોટો અગળ ધરાવતી હતી. મેના અવાજની મોટી અને આપણા જીવને મુશ્કરે તેવો હતો. પણ અવાજ તો કવચીતન સંભલાય છે. આપણે કાંઈ તે જોઈ શકતાં નથી, જ્યારે છનાની ખુબસુરતી તો મોરીસ લોકકડને હમેશાં ખુશાલી ઉપજવતી હતી.

તેની બેદન ઐહીસ તે હાકરીને છાત્રમાં મગજની અને ઉપર તપકેને બપકે ધરાવનારી ધારતી હતી-તેણીની ખુલસુરતી આહરનીજ હતી. ફક્ત તે આંખને ખુલી કરતી હતી, પણ દબેદના વંધારાસ માટે રકી શકેતેવી ન હતી-તેવાં માટે તેને બનાવી પણ ન હતી અથવા તેા લાયકખી ન હતી. તેણીને ઘણી બેચેની લાગ્યા કરતી હતી કે યોગક ઉચ ખુલસુરત ખાંસપર તેણીના બાહ મોરીસ પોતાનું મનજીત હુરસાવાનું દીક શુભાની રીતે હતો, પણ તેણી બેચેની હતી કે આવી રીતે દેવાના બેચેન એક પુરુષ આગળ પોતાના વીચારે જણાવવા નકામા હતા. તે પોતેજ પછવાડેથી જાણી કે ઘણા સાધારણ હવેવાર ઉડી બાય તેવી ખુલસુરતીનું પડ કાઢેલું હોય છે. તેમાં માત્ર નુકશાનકારક એજ છે કે, આવી જુએ ધણું કરીને ઘણી મોટે માત્રમ પડે છે.

બને હાકરીઓ ટુરતનીજ તેના ચીતાર કરવાના જોરમાંથી મદ હતી ઐહીસ કોઇ કોઇ કરતાં બેસતી હતી તેમ આજે પણ તે જોરમાં હોવાથી, તેઓ ગયા પછી તેણી મે માટે કાંઈ બોલી, જેના જવાબમાં મોરીસે તેણી વીચેના પોતાના ઉપચા વીચારે જણાવ્યા હતા. છતાં એક પેસાદાર માસીને લાં ઉધરી હતી, કે જેણી જે આ ફૂતે-દમકે ચીતારે તેણીની બાજેજના હાથની ગાંઠખી કરે તેા તે માટે કાંઈ પણ વાંધો મે એવું લાગતું ન હતું, નહીં તેા ખચીતજ તેણી છતાંને તેને લાં મોકલતે નહીં ખરેખરે ઐહીસ તેા જોમજ ધારતી હતી કે મોરીસે જનજામ (જનાની માસી)ની ખુરે ખુરેથી મરજી હતી કે મોરીસને આ જાળખમાં ઉત્તેજન આપતું; જે તેમ ન હતે તેા તેણી પોતાની બાજેજ સાથે મેના જેહીનાની ઉમરની હાકરીના કરતાં કાંઈ વધારે ઉમરે પુરેલાં માણસને મોકલતે. આ જાળખપર પણ તેણીએ હાથપણ વાપરી પોતાનું મોહકું બંધ રાખ્યું. પોતાના બાઈનાં છેલ્લાં બોલવાને તેણીએ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાનું શુંધવાનું લખને જોરમાંથી ચાલી ગઈ.

મોરીસે તેણીને જવા દીધી. તેણી પર તેનું ધણું હેત હતું, પણ દમણું તેા ખુરતી રીતે તે જનાંને સ્વપ્ને જેવા માગતો હતો. જ્યારથી તેણે તેણીને જોઈ હતી, ત્યારથી તેણીના વીચારમાં તે મજગુજ રહેતો હતો. આ બીના તે હાકરી સારી કે જાણતી હતી. જોકે તે તેા પુરેવાની માફક તેણીને ઘણી બોલી અને નીંદાય સમજતો હતો. તેણીની રીત પ્રમાણે તે તેણીને મળતો હતો, અને તે તેણીની ખુશખત કરતો હતો તેથી ઉચકાજ હતી હતી. જેવાં દીકથી તેણી તેને માટે પોતાની સહીએ આજળ વાત કરતી હતી તે પરથી તે હાકરી ઘણી કમખતી હતી.

“તે તેવજ મારા હાથની આગળી કરશે તેા હું તેવજને કમુલ કરરા.” તેજ દીવમ બને સહીએ માડીમાં બેસી થર જતી હતી તે વેળાએ છતાં બોલી. મે મોરીસે જનજામ

મિતમાં ધરતી નજીકમાંજ રહેતી હતી. “તું જાણે છે કે તેજજ તેા આજે સાંજનાં અમારે લાં જમવા આવવાતા છે. તુંબી આવશે ?”

“હું નહીં ખારતી, છતાં,” તેણી હતી. “હું આવું તેા કવાખમાં હાડકાં મીસાસ થઈ પડુ.”

“જરાકથી નહીં, મે. તું માસી સાથે વાત કરવા કરે જોતી.” છતાંએ કડાં દીકથી જવાબ દીધો, એવું બનાવીને કે જાણે તેણીના જેવી સાદા દેખાવની હાકરીઓએ ખુણાંમાં બેસી બુઝાંએ સાથે વાત કરવામાં સતોજ મેલવવા જેઇએ.

પણ મેને મોરીસે જનજેમની વાતચીતમાં મુદ્દલ મગજ મલતી ન હતી. તેણી એક હુન્વાની ખાધે, મુર્ખ સી હતી, અને જ્યાંથી દોષ લારે ફક્ત ત્રણ ચીજ માટેજ વાત કરતી હતી-જના, વાકર નરે, અને પેદરવાનાં કપડાં. મેને એ કે છતાં ગમતી હતી, તેા પણ તેણી માડની નજીવી નજીવી ખાખતો રોજ ને રોજ સાંખજતાં તેણીને કંઠાજો આ વતો હતો, અને બાકીની બીજી મે બાખતો વીચે સંખજનાનું તેા દવે તેણીની વધુ વખત ખમાઈ ચકાતું ન હતું; તેણી મેએ ચીરકામા વગર ખુદ મીજને જવાબ દીધો-
“અરે; કાંઈ નહીં. તું જાણે છેની કે મોરીસે જનજેમના વીચારે સાથે હું ઘણીખરી મલતી થતી નથી. હું કોઈ બીજે દહારે આવીશ.”

છતાંએ ધારડું કે એમી સાદજન થયું. તેણી નહીં આવવાથી તેણી (છતાં)ને વધારે સગવડમય થઈ પડશે-આ ખુલસુરતી બીજાની સગવડ માટે કોઈ દહારો પણ વીચાર કરતી ન હતી આ પછી છતાં દહારમાં તરેદવાર કીસાઓ બાંધવા લાગી. મીં કોહકો ક્યારે આવશે, તેવજ શું કહેશે, તેણી શું જવાબ આપશે, તેણી તેવજને ઘણી જાળ-એમી જતાપરી-તેવજ તેણીને સનીની વીચી પેદરાવરી કે, તેણીને દીરા કરતાં સની ઘણાંજ મળતાં હતાં, વગેરે વગેરે.

“અરે, કેટલું કેટલું દયા ઉપખવવા જોમ છે !” મે પોતાના જોરમાં એકસી ઉમી રહી બોલી, “તેણી તેવજનું દીક તેણી નાખશે. આજના જેરી બખબીત રીતે વાત કરતાં મે તેણીને સાંખજી નહીં હતી. ખ્યાર કેટલા પતીલ છે, અને તેણીને મનસે તેા તે બોલમાં પેદરી જવાનાં કપડાં અને મોજાની મોરીના જેવા સાધારણ અને નજીવો છે. અને કાંઈ તેમાં અખખની લાગતી નથી. તેણી સુંદર સીઓને સ્વપ્ને છે; બધા પુરેજો તેણીને વખાણે છે. પણ તેણી તેા પોતાનાજ છવને ચાહે છે.”

તેણીએ પોતાના દુકા જામમાં શુચવજ બરી રીતે પોતાનો હાથ ફેરવ્યો, અને લાંબી ફરતાં એક નીસાસો નાખ્યો છતાં માટે અરેખાળો એક અંધ પણ તેણીનાં દીકમાં હતો નહીં. ઉચકું તેણી ખરાં દીકથી ઇ-છતી હતી કે છતાં મોરીસે કોહકોને લાયકતી બને. તેણી તેને માટે દહચીર હતી, અલત દહચીર હતી, કારણ તેણી નજીવી હતી કે એક દીવસે જરેર તે પોતાની ખુદ જોશે અને સ્થરે તેનું શું થશે ?

તે સાંજે છના મોરીસ લોકહુડ સાથે અદરાષ. બીજી સવારે તેણી તે ખચર કહેવા મેને ઘર દોડી ગઇ, અને મેએ પોતાની સહીને ખરાં દીલની મુખારકબાદી આપી, પણ મોરીસ લોકહુડ માટે તેણીનું દીલ ધણું જ દુખાવા લાગ્યું, કારણ તેની જુગસુરત મોરી તેના પોતાના કરતાં તેની વખાણ, તેની પદવી અને તેના જુગસુરત એદરાસો વધારે વીચાર કરતી હતી. આ અદરાસાનું તેણીની જીંદગીના એક નવા સફા કરતાં એક નવાં રમકડાં જેવું વધારે તેણીને લાગતું હતું. પણ તેમ બીચારી છનામાં હંસાં જેવી કશી ચીજ ન હતી, અથવા તે તેણીનું હતું. ધણું નવું હોતું જોઇએ. મે અલાર આગમનનું આ જાણતી હતી, મોરીસને તો હજુ તે શોધી કહાડવાનું હતું.

તેણી લગનને દીવસે કેવો પોસાક પેદરશે તે મેને કહેવા દોડી જતી હતી; તેણીને શું શું ભેદ મલશે તે તેણીનાં સુંદર આંગળાં પર ગણતી હતી અને આસા રાખતી હતી કે એકમાંની બે ચીજો નહીં હોય.

“જેની, મારી સહી કેવીને ત્રણ દેસિંગ બેગ, પાંચ ટેન્ડેર શેટ” અને બીજી ધણી ચીજો એકમાંની મળી હતી. તેણીએ કહ્યું: “બધા દોસ્તો મહીને એક મીટીંગ બોલાવે અને લાં શું શું આપવાનું છે તે નક્કી કરે તો કેવું મજનું?”

“છના! છના!” મેએ નરમ કપકાના અવાજે કહ્યું.

“તેમાં શું થયું મે? પરણવાનુંબી કાંઈ થડી થડી આવે છે?”

પણ મે સુખ હતી. તેણી તે સુંદર મેદરા પર ટીકતી હતી અને અજબ થતી હતી (તેણી માટે કાંઈથી પુરી લાગણી ધરાવીને નહીં) કે શું કામ કેટલીક સ્ત્રીઓના જીવ હલકાઇબધી બનાવી બહારથી તે પર સુંદર ઢાંકણ કરી આવી જીવતી ક્યાઇએ માફક તેઓને બનાવવામાં આવી હશે? તેણીએ ધારયું કે તેણીને બે મોરીસ લોકહુડ જેવા માણસો સાહે તો બીજી બધી નહીં તેણી પોતાના બેન”માંથી કહાડી નાખે, અને ફક્ત તેને અને તેજેન માટેના વીચાર કરે અને તેને લાચકની બનવાની તજવીજ કરે. છનાની વીડી સનીની નહીં હતી પણ મોતીમાં મરી લીધેલા હીરાની હતી. તેણીને તે સની કરતાંબી વધારે ગમતી હતી અને એવી રીતે ફરતી કે દરેક જણ તે વીડી તેણીનાં સુંદર આંગળાંપર જોય.

લગનને હજુ બે મહીનાનો વીત્યજ હતો. છના જલદીય પરણવા માગતી ન હતી, તેણીને પોતાનાં એકરા કપડાં બરાબર તૈયાર કરવાનો પુરતો વખત જોઈતો હતો.

“પણ એકાદ કપડાં કરતાં તું મને વધારે સાહે છે, નહીં વાર?” મોરીસ જ્યારે તેણી તેના હાથમાં દામ લઇ માસતી હતી ત્યારે તેણીની જુગસુરતી નીહાલતાં બોલેનો. એક નાનાં કુરકુરયાં મીસાલ પતાવાનું અને પસવાવાનું તેણીને ધડ ગમતું હતું.

“તમે શું તેની વાત બાણુ? લોકોને વળી કપડાં વગર તે કાંઈ ચાલતું હશે? અમુને તો ધણી સરખી ચીજો જોઈએ.”

મોરીસે એક નીસારો નાખ્યો, અને સુખ રહેયો.

એક સારાર મે તે મીતારાને લાં એકસા છના વરફથી કાંઈ સંદેશો લખને આવી. તેણીએ કહેવાયું હતું કે તે દીવસે સખી માટે બેસવાને તેણીથી બનશે નહીં, કારણ તેણી સારી પેટે ન હતી. મે તો પોતાનાં દીલમાં જાણતી હતી કે આ બાહનું પાકું હતું. છનાને તે દીવસે એક ‘તેનીસ પાર્ટી’નું તેકું હતું અને તેણી લાં જનાર હતી. મીન લોકહુડને લાં જતાંજ મેને મલમ પડ્યું કે તેવજ આનંદી હતા, અને તેથી મીસ લોકહુડને મલવા માટે નોકરે તેણીને જાણવું.

મે આ ખચર મલતાં પેદલાં તો ચોટી ઉપરના હાથમાં જળમે મેડી અને લાં શોડીક મીનીટમાં મીસ લોકહુડ આવ્યાં.

“હું તમુને જોઈને ધણીજ ખુશી થઈ છું.” તેવજે તેણીના હાથ હેનથી લાગીને કહ્યું, “મોરીસને જીવ મધ કાંઈનો દીક ન હતો તે છતાં કામ કમ્યા કીધું; પણ આજે તો છોડી દેવાની ફરજ પડી, તેવજ સોકાપર સુનેસા છે. મેં ડાકરને બોલાવવા લોકહુડો છે.”

“તેવજ (ડાકર) શું કહે છે ને સાંભળવા થોયું?”

“ખચીજ થોયો. હું તમુને મોરીસ આગળ લઈ જતી નથી, કારણ મને બીક લાગે છે કે કાંઈ ઉટે તેવી બીમારી હોય તો તમુને અચચક થાય.”

મે આ સાંભળી મુછમાં ધીકી.

“મને કાંઈ જાતની બીક નથી,” તેણીએ સાદાથી જવાબ આપ્યો. “મેં ઉડતી બીમારીમાં ધણું લોકોની ચાહી કાપી છે.”

“લારે તો હું પાર” છું” કે તમે ધણું મજેનાં “નફ” હસો?” એવીસે કહ્યું. “તમે એ કામ ચીખ્યાં છે શું?”

“નહી, પણ મને તેનો ધણો ખુનમવ છે; અને મને એવું કામ કરવાળી ધણું મને છે.”

“મારેથી તો આનંદી માણસોની મુદમ આકરી થઈ ચડતી નથી—અને રાતનો ઉખમરો તો મને તદનજ થાકવી નાંખે છે. મોરીસની બીમારી કાંઈ લાંબી નહીં હોય તો સાર.”

“જો તેમ હોય તો મને તમુને મદદ કરવા દેશો તો હું ધણી ખુશી થઈશ.”

“તમે!—મે! તમારી પાસે મારેથી એવી મદદ કેમ મંગાય?”

“અરે! પણ મને તો હમેશાં એવું કામ મને છે. અને વળી મને કાંઈ કરવાનુંબી નથી. મને આજસુ રહેવા મુલ્લ મમતું નહી. માણસ જાને દુખ્યામાં કોઇમા રીતે ઉખેળી થઇ પડતું જોઈએ.”

“મે, હું કેવી કીમતી છોકરી છું?” એવીસે છના માટે કાંઈ કહ્યો વીચાર કરી કહ્યું.

તેવામાં ડાકર આવ્યા, અને મીસ લોકહુડ પોતાના પરોણાને થોડા વાર એકથી મુકી ગયાં. થોડા વારમાં ડાકર સાથે તેવજ પાંખ ફર્યાં. મીન લોકહુડને ધીબી તાવ લાગી

પડી હતી, તે હઠીલી હતી પણ હરે તેવી હતી નહીં. તેવજીને એકદમ બીજાનાંપર લઇ જવા બેઠેલો. વગી સારી માવજતની પણ જરૂર હતી. બંનેકે તાવનાં હુમ્મસા ધાસ્તીઓથી નહીં તોપણ ખરાબ હતાં અને બે-બરાબર માવજત રાખવામાં નહીં આવે તો ધાસ્તીઓ ઘણી પડે.

મે તેણીના બાહ્યની માવજત કરવા આવે તે માટે એલીસને ઘણું સમજાવવાની જરૂર ન હતી. મે એરી જાતની છોકરી હતી કે ધાસ્તી યા દુઃખની વેળાએ શોક મદદ અને દયા માટે પોતાની મેળે તેણી તરફ ફરે. એરી એકવચ્ચ કરવામાં આવી કે, તેણી પોતાને બેઠેલી ચાલે લેવા માટે ઘેર જાય અને લાંબીજાં છતાંને મોરીસની માંદગીની ખબર આપી, પોતાનાં કામપર પાછી ફરે. ઘેર જતાં તેણીએ છતાં તેનીસ પાર્ટમાં જવા માટે તૈયાર થઇને નીકળતાં બેઠ, અને તે છોકરીનું જુલમણ અને એકપેટાપણું જોઇ તેણીને એટલે તો કંટાળેા છુટ્યેા કે મોરીસની માંદગી માટે તેણીને એકદમ કહી દીધું.

“અરે ! કેવું બધુંકાર !” તેણી બોલી “તેવજી કાંઈ ધણી આત્મની નહીં હશે ?”

“નહી, હમણાં કાંઈ તેવી હાલતમાં નથી, પણ કદાચ પાછલથી વધે.”

“શું કાંઈ ઉટે તેવું છે કે ?” તેવજીની આગળ ગઇ હતી કે ?” તેણી થોડાં પગમાં પાછલ હકી બોલી.

“નહી, હમણાં કાંઈ તેવું નથી, હું એવજીની માવજત કરવા જવાની છું. અદ્યતન, તું તો તેવજીને આવીને મક્કશે ?”

“અરે ! મે, મારિથી આવી શકાય નહીં, મને તો કાંઈ ઉટે તેવી માંદગી હોય તેની ઘણી ધાસ્તી લાગે છે, અને કોઇને કાંઈ ધામ એટલે મને તો હમેશાં બીક લાગે કે તે બરીજ જશે.” છતાં રડવાના જેવે સાદ કહી બોલી.

મેએ તે ખુશ્ચરતીને આગળ કહી પણ નહીં કહ્યા હોય તેવા સંખત બોલો કહ્યા.

“હું નહીં ધારતી કે તુંને કોઇનાંબી મોતની દરકાર હોય. તુંને તો તે વેળાએ પેદાશે વાચાર એ આવે કે, તું શોકમાં કપડમાં કેવી લાગે.”

“આ તેણીનું બોલવું જેકે ધણું સખત હતું, તોથી તબા મારું હતું. બીજે એક પણ મોસ બેઠ્યા વાના મે લાંબી આવી ગઇ, અને થોડી પળ પછી છતાં પણ ‘તેનીસ પાર્ટ’માં ગઇ.

જ્યારે મે તે મીતારાના ઓરડામાં દાખલ થઈ કે જ્યાં તેનાં બીજાનાં આગલ તેની બેઠન એલીસ બેઠી હતી, ત્યારે તેણીએ જ્વલ્યુ કે તે અધોડા સ્વપ્નો બેંટો હોય તેવી હાલતમાં પડેલા હતા. તેણે પોતાનો હાથ તે છોકરી તરફ લેવાવો. એક પળ વાર તેણે તેણી તરફ દીકાને બેઠુ, પછી ત્રણે તેની અંગે આંધારાં આવી ગયા હોય તેમ લાગ્યું.

“એલીસ કહે છે કે તમે મારી માવજત કરવા આવ્યાં છો.” તેણે ધીમે સાદે કહ્યું. “તમને તેમ નહીં કરવું બેઠેલો.”

“પણ કાંઈ નહીં, મીંડ લોકડ, બે તમે મને રજા આપો તો હું ખુશીથી કરશ.”

“તમે અલ્પત માયાળુ છો.”

તેણી મુઠમાં હસી.

“અરે નહીં ! મને તો એ કામ ધણુંજ ગમે છે.”

તેવજી એક પળ મુગા રહ્યા, પછી તેણી બીહતી હતી તે સમાચ મુઠમાં આવ્યો.

“છતાં આવવાની છે કે ?”

“હું નહીં ધારતી કે આવે આવે !” મેએ ધીમા મીકા અવાજે જવાબ દીધો. “તેણીને તો તાવ હડવાની ધાસ્તી લાગે છે. મેં તો કદ્યુ” કે તેવી ધાસ્તી રાખવા જોગ કશું નથી, પણ કેટલાંક લોકોને એવી ચીજોની ધણી બીક હોય છે.”

તે ફટકે નરમ કંવાને તેણીએ બનવું કાઢ્યું, પણ તે છતાંબી તે એક સખત ફરકાં હતો. અલ્પત દુખથી તે માણસનાં બરાંપર કશયળી વળી; તેણે હાંતો કશયળાની, પોતાનું માથું ફેરવ્યું, અને આંખો બંધ દીધી. આસ્તે આસ્તે તેવજીનાં મે હડાંપરની સખતાઇ નરમ પડી, અને તેવજી બળડ્યા.

“મરીબ બીચારી છતાં ! તેણી એટલી તો ખુશ્ચરત છે !” જાણે તેણી માટે કાંઈ આહતું કદાચ હોય તે પ્રમાણે.

તાવનું જોર રહેવાથી આખી રાત તેણે એજેનીમાં કહાડી, મે અને તેની બેઠન સઘળી રાત તેની આગળ બેસી રહ્યાં અને કાકરે આંખેની દવા આપ્યા છીધી. કોઇ વખતે તે મેધ્યાન થઇ બંધ છતાં સાથે વાત કરતો હોય તેમ બજડતો અને તેણીને પોતાની પાસે બોલાવતો; માઇ વેળા તે મેને છતાં સમજ તેણીને હેવવતાં નામોથી બોલાવતો. તેણીને તેના કાંઈ ધણું દુખ લાગવા છતાં મનમાં કોઇ કાઇ વાર હસતી.

બીજ સવારે, જ્યારે તેવજી પુર સહીમાં હતા, ત્યારે મેને છતાંને મલવા મેલકી કે તેણીને જળને કહે કે તેવજી કેમ હતા અને કાકાવાલા કરીને તેણીને બોલાવી લાવે. મે તેવું પરીણામ શું આવશે તે મારેની ધારતી રાખીને ગઇ, અને ધારતી હતી તે કરતાં વધારે તેણીની ધાસ્તી ખરી પડી. મે જે છતાંને ઘણી સારી પેટે પીણાણુતી હતી, અને માનતી હતી તે કરતાંબી વધારે નીચ, વધારે એકપેટી અને હીચકારી માલમ પડી. તેણી જે આગમણી આવતાં બીહતી હતી કે રખેને તેણીને કાંઈ ઉટે. કાકર શું કહેતો હતો તેની તેણીને દરકાર હતી નહીં કદાચ ઉટેબી; વસી તેણીને કે છબી જાતની માંદગીના ધીકાર હતા. તેણી કોઇની દહાડો આવતી માણસ આગમ ગઇ ન હતી અથવા મોહત બેઠું ન હતું. તેણીને લાં બોલાવવા માટે મોરીસ એકપેટાં હતા.

“એકપેટાં !” ઝડુનથી ચમકતી આંખો સાથે મે બોલી “તું ઘણું નીચ, હીચકારી છે ! તારામાં હું અથવા અ-

તકરણ જેવી કશી ચીજ ન હોવાથી, દુઃખ અને માંદગીના દેખાવથી કમરો છે. હું મોરીસને શું કહું ?”

“તારે ગમે તે કહેજે !” શુરસા સાથે અને અડધું રડતાં રડતાં તેણી બોલી, “મારે ખવાસન એવો છે તેને શું કશું ? મને એવો કંટાળો ભેદનો નથી. જો તું મને એકલી રહેવા નહીં દેશે તો હું કારજ તોડી નાખીશ. મજબુત મનની બેરીએને હું કીકારું છું, કે જોએ કસાંથી બીહતી નથી. તું જે સીક પડશે તો તુંને કાંઈ ધણી ઈજ થવાની નથી. પણ છતાંથી જો હું મારી ખુનસુરતી બોલી દેશું તો કૌંથી પેહલી ફરયાદ મોરીસ કરશે.”

મે એકબી બોલ બોલ્યા વીના લાંબી ફરી અને તે આજની માણસ આગત ગઈ; જેથી તેણી આરડામાં દાખલ થઈ કે તે તેણી તરફ ફર્યો. અતીરજ ચચાલામાં પડી તેને વધારે દુઃખમાંથી બચાવવા કેટલીક નીચા અખાડા કરી જઈ તેણીએ ધીરજથી બેલવાની કોશિશ કરી.

“જના આવવા ના કહે છે,” તેણી નરમાસથી બોલી, “તમે તેણી માટે કાંઈ સખતાઈથી પીચાર કરશે ના, તેણી ધણી નાશન છે : કોઈથી જાતની માંદગી યા દુઃખ તેણીએ જાણ્યું અથવા જોયું નથી, તેણીથી તે બેવાઈ શકાતું નથી. અહીંયા તાવ ઉડવાની કશી ધારતી નથી એ તેણી માંથી શકતી નહીં.”

ખરાખર પાંચ મીનીટ સુધી લોકઉડ એક પણ બોલ બોલ્યા વીના ચુપ પડી રહ્યો. તેના ખુનસુરત મેહરાપર સખતાઈ પધરાઈ. પછી તેણે ધીમેથી કહ્યું.

“જોવીજ રીતે તેણી મને ચાહે છે કે ?”

“તેણીને ધણા લાડમાં ઉધારવામાં આવી છે,” મેએ તેનું હાથ જોડી કરવાની મતલબથી કહ્યું.

“તે ખુનસુરતી કે જે પરવાં જેવી દેખાય છે” તેણે કડવાસથી કહ્યું “તમે કદીગી એવી રીતે ચાહતે નહીં.”

“હું જુદી છે—મને કાંઈ એવા લાડમાં ઉધારવામાં આવી નથી. અને હું કાંઈ ખુનસુરત નથી—તેણીને તો ધણું બોલવાનું છે.”

“તમે એમ કહેવા માંગો છો કે ધણું મેલવાનું છે. જ્યારે બોલાએ તેણીને સંપુરણ શરીર આપ્યું” સારે અંદરનો જીવ જુદી જવામાં આવ્યો હતો, અને આવી કંગાળ માટીની મે આટલું સુધી પુનઃ જાણી હતી.”

ફરીથી તે જના વીશે બોલ્યો નહી. તેણી માટે વધારે કાંઈ પુછ્યું પણ નહી. કોઈ વેલાએ જ્યારે તેવજુડ મજબૂત થતું સારે નીચલી લાઈને ધણા કડવાસ અને ધી-હારથી તેવજ જાગડતા હતા—“તે ખુનસુરતી જે પરવાં જેવી દેખાય છે.” તેણી ખરેખર કંઈ હતી તે એકાએક જાણવાથી જે દુઃખ તેને લાગ્યું હતું તેને તેણી મારેના જુરસાને મારી નાખ્યો હતો.

દુખથી ઘાયલ થયેલ જીગર સાથે તે મે તરફ ફરતો, તેણીની શકતી તેનીપર કાંઈ જાડ જેવી અસર કરતી હતી,

તેણી હમેશા તેના જીવને ચાંત કરતી હતી. તેણીની હાજરી અંતે તેને જરૂરની થઈ પડી. જે તેણી યોડા વાર આરડામાંથી બહાર જતી તો તેણી પાછી ફરતી લાં સુધી તે બેચેન રહેતો. તેણીની કીજચાલ આખો દીવસ તે તપાસ્યા કરતો.

મેં આ માંદગીનાં લાંબાં અકારામાં અજાણ્ય બેવાં મધુર લાગતાં હતાં, અને જોકે તેણી તે સખસને દહાડે દહાડે જો-રાવર થતો જોઈ ખુશ થતી હતી, તોપણ તેજ વેળાએ હજીગર થતી હતી કે તેણીનો હમેશ સુધાનો છુગ થવાનો વખત નજદીક આવતો હતો. તે જાંબી જોઈએ તે કરતાં વધારે વખત તેણીએ લાં વેળાનું ન જોઈએ, અને જોકે દહાડો તેણીએ જવાની વાત કહાડી.

લોકઉડ હવે તેની બેહનના આરડામાં આવવાને ચક-તીવાન થયો હતો, લાં આવીને તે સોદાપર અળેટાપડ્યો હતો. મે લેમેનેડ લેવાને આરડામાંથી બહાર ગઈ હતી. જેથી તેણી અંદર દાખલ થઈ કે તે ચીતારાએ ચેતાતું મોહકું તેની તરફ ફેરવ્યું.

“જરા વાર કામસર હું બહાર ગઈ હતી.”

“મને તો વખત ધણો લાંબો લાગ્યો.”

મેએ હસીને લેમેનેડ સુક્રો, સાર પછી ધીમેથી બોલી.

“મો લોકઉડ, તમને હવે નહીં જરૂર નથી. હવે હું થોડા દીવસમાં જઈશ. કદાચ કાંસે અથવા પરમ દહાડેથી જાઉં.”

જાણે કે તે એકદમ ચોંક્યા હોય તેમ થોડો વખત બોલી શક્યો નહી; દુઃખથી તેનાં માંદગાંપર રનાશ ચઢ્યો, પછી એકદમ રીકો થઈ ગયો. થોડો વાર તે ચુપ રહ્યો પછી યુશકેગીએ નીચલા બોલો બોલી શક્યો:—

“મે, મારાથી શું તમે કંટાળી ગયાં છો ? તમે મને-છોડી જવા માંગો છો ?”

“કંટાળી મઈ ?” તેણી નરમાસથી બોલી, “અરે નહી—તમે સુહલામાં કંટાળાભર્યા દર્દી નથી, તેને વાંકે નહી-ફકત નથી.”

“ફકત-યુ ?” તે તેણી તરફ જોતો નહી હતો, પણ ધીમેથી તેણીનો હાથ ધર્યો. તેણી ધુનતી હતી; તેણીનું હૈડું ધપડળું હતું, તેણી ગભરાઈ ગયેલી દેખાતી હતી.

“ફકત,” તેણી બોલી, “એજ કે મારું કામ હવે પૂરું થયું છે. મને વધારે વખત રહેવાની જરૂર નથી.”

“નહી, નહી—તમારું કામ પૂરું થયું નથી—તે તો હજી શરૂ થયું છે. મને હમેશાં તમારી જરૂર પડશે ! મે-હમેશાં મારે લાં રહે—મારી ધણી આશી યા.”

“નહી, નહી !” મેએ દુર જવાની કોશિશ કરી કહ્યું

“તમે જાણતા નથી કે તમે શું બોલો છો ! તમે ફકત મારા આશાર માનવા માંગો છો; તમે તેથી વધારે કાંઈજ કરી શકો નહી.”

“મે !” યાહો તેણીને હાથ પકડી કહ્યું “મે જનાને કદી ચાહી નથી તેવી રીતે હું તુંને ચાહું છું. તે કાંઈ

પાર નહીં હતા-ફક્ત તેણીની ખુબસુરતીની પુન્ન હતી, અને જ્યારે તેણીએ મને બતાવ્યું કે તેણીના છવ કેટલા હલકા હતા, સારે તે ખારખી મરી ગયા. મે, હું તારા વખત જીવી શકીશ નહીં, તુંને જીવતા મને કોરોશ કરવા દે."

"અરે" તેણીએ પોતાનું મોઢું છુપાવી ક્યારે ખાધ કહ્યું. "પણ હું તો તદન સાદી છું-અને તમે ખુબસુરતીને ચાહો છો-તેથી તમે પછવાડે પસંદાશો."

"મે, તું ધાતકી થાય છે!" તેને કુખ સાથે યાદ આવ્યું કે એક વેળા તેણે તેણી માટે કેવા વીચાર જાણ્યા હતા. હવે તેનાં માનવામાં આવ્યું નહીં કે તેને કદીથી તેણી માટે એવા વીચાર કેમ આવ્યો હોય.

"તું સાદા દેખાવની છોકરી નથી, અને ને હોય તો હું તુંને તેટલીજ ચાહું. બહારની ખુબસુરતીથી અંતઃજ જવા માટે હું એક આંધળો મુખે હતો. મે, તું તું મારે વાસ્તે જરાકની દરમી કરતી નથી? હું જાણું છું કે હું તારા ખારને લાયકનો નથી—"

"અરે તેમ નહીં!" મે ધીમે બવાને બોલી.

પણ છતાં? મે હવે તેણીના વીચારમાંથી જાગૃત થઈ.

"તમારી કમ્પ્લિમેન્ટ્સ શું થાય?" તેણી કુજતાં કુજતાં હસે બોલી. "તમે તો છતાં સાથે અદરાયશા છો!"

"હું હવે મને છુટો ગયું છું" તેણે ચાંતપણે જવાબ દીધો. "તેણીએ મને છુટો કર્યો જોઈએ, નહીં તો હું પોતે છુટો થઈશ. ને તેણીને મારે માટે સેહનથી ખરો ખાર હતો તો હું જ્યારે આજની હતો સારે તેણી મારી પાસે આવતો અને હવે જ્યારે હું તુંને ચાહતાં ચીંપ્યો છું સારે ને તેણીને ખાતર તુંને છોડી દેતું તો મોડું પાપ કીધેયું ગણાય."

મેએ કમ્પ્લિમેન્ટ્સ કીધું કે તે ખરો હતો, જ્યારે તેણે તેણીને વધુ સવાલો પૂછ્યા સારે તેણીએ પોતાનું મોઢું ઢાંકી કમ્પ્લિમેન્ટ્સ કીધું કે લાંબો વખત થયો તેણી તેને ચાહતી હતી.

"હું ધારું છું કે તમે ચેહલાં છતાં સાથે અદરાયશા સારની" તેણી ઘણી ધીમા બવાને બોલી, "ફક્ત હું જાણતી ન હતી-મેંડા દીવસ થયાજ તે મેં જાણ્યું-જ્યારે મેં જોયું કે મને તમને છોડી જવું પડશે સારે."

"હું આંધળો હતો!" તેણે ફરીથી કહ્યું. "એક આંધળો મુખે હતો!"

આસ્તે આસ્તે તેણે છતાંને લગતી સઘલી ખરી હકીકત તેણીને પુઠી, ને તેણીએ ઘણી આનાકાંતીથી કહી, કે તેનીસ પારીમાં જવા માટે તેણીએ આજની હોવાના કેવી રીતે રોંગ કીધા હતા અને તે આજની હતો એજ સાંભળવા છતાંથી ખરેખર લાં ગઈ હતી.

"મારી માંગની માટે ખોદાના હજારો હજાર ઉપકાર માનું છું" તે ઘીતારાએ કહ્યું. "તેણે મને મોટા ખા-ગામાંથી બચાવ્યો છે, અને તેને બદલે તુંને આપી છે."

ચોરે વારે મે જ્યારેમાંથી બહાર ગઈ અને લાં તેવ-ણી બેહનને મોકલી.

એકીસની પુરાલીનો પાર રહ્યો નહીં, પણ તોથી તે-ણીને તાણે મારવા લીના ચાલ્યું નહીં:

"મોરીસ, હવે હું ધારું છું કે તું તેણીને સાદા દેખા-વની ધારતો નહીં હશે?"

"હા, એવીજ, આ તારા તાણાને હું લાયકનો છું" તોથી કાંઈ નહીં, હું એટલો તો સુખી છું કે મેની મોરહાજરી શીવાય હું બીજા કોઈની ચીજ ખમી શકીશ. એવીસ, તે-ણીને પાછો બોલાવ?"

છતાંએ જ્યારે ઉપલી ખખર સાંભલી સારે તેણી બોલી કે મે ઘણી ખધી છોકરી હતી અને મોરીસ આખરદાર માણસ નહીં હતો; તોપણ તેણીએ તેને ગાંત અને હંડાં વેચવી છોડી દીધો, ફક્ત ને દલગીરી લાગી તે પેલી લી-રાની લીટી બોલવા માટે હતી. ખરું કહીએ તો તેણીનાં ખ્યાનમાં એક પૈસાદાર શખસ હતો, ને ઉમરે પુગ્યો, દોંગો, સાદા અને લગાર હલકાં બધાં દેખાવનો હતો, પણ તેની પાસે દોલત પુષ્કલ હોવાથી તેણીના કાંઈ ખી લખણુટ ફાંટા એને પુરા પાડવાને શકતીવાન હતો.

લોકો તેઓને "ખુબસુરતી અને હેવાનીઅત બદસુરતી" કહેશે, અને તે વીચારથી તેણીને મનહ પડતી હતી.

મેનાં સઘ પછી એક અદરાયશમાં તેણી ઉપકા શખસ સાથે પરણી. તેણી મોટાં ભપકાદાર ઘરમાં રહેતી હતી અને "ખુબસુરતીની રાણી" તરીકે રાજ કરતી હતી. તેણીના વરનું કેટ દેખાણું હતું નહીં, તે મેને લાં ભટકતો; તેણી મેને તેની સાથે છુટથી ફરતી, તેણી કહેતી કે તેમાં કશું ધારતી જેવું હતું નહીં. તેણીનું બીજ ને મોરીસ લોકોડે પાડ્યું હતું અને જોના તેણે કાંઈથી પૈસા લીધા ન હતા તે "એકેટીમી" ની દેવાલપર બીરાજતું હતું અને લાં સર્વેનું ખ્યાન બેચગું હતું. તેણી સખીઓ દુકાને દુકાન બારીઓમાં બીરાજતી હતી. બીજા સખીએ તેણીની ખુબસુરતી માટે તેણીને ધીકા-રતી હતી, પુરશે તેને માટે તેણીની પુન્ન કરતા હતા. છતાં સુખી હતી, સધણું છતાં તેણી એક ખુબસુરત પ્રાણી હતું, તેને સુખી કરવા ઘણી ચીજની જરૂર ન હતી.

મોરીસ લોકોડ અને તેની ઘણીયાંબીની સુખી હતાં, પણ જીદીજ રીતે. તેઓનું સુખ જાંદગી સુધી ટકે તેનું હતું. છતાંનું જ્યાં સુધી જીવાની અને ખુબસુરતી હોય લાં સુ-ધીનું હતું. તેણીની એકલપેરી જાંદગીમાં એકજ છાંયો હતો અને તે જુદાવાની બીલક હતી. મોરીસ ને "ખુબસુ-રતી પરખાના નેથી દેખાતી હતી" તેને બદલે સાદી મે સાથે પોતાની જાંદગી નેડી તે માટે કદીથી પરતભો નહીં.

મોરીસે.

મે લાલમાં નીશાળો અને કાલેજમાં શીખતાં જવા ન પુરશે અને સીએ નહીં કે તેઓની ખરેખરી જાંદગીનું કામ થઈ થયા પછી તેઓને અજાસ કરવાનો કેટલો ચોરો વખત મચશે, તો તેઓ કેટલી આતુરતાથી તેઓના નીશાળના દીવસો સુધારે?

શુ મા વેલી તકો.

પણું બારે વસ્તીવાસાં જેદરમાં ગયાં અહવામાં હું જ્યારે બે છેકરીઓની પુઠે ચાલતી હતી, સારે તેઓ એટલીતો મોટેથી વાતો ચલાવતી હતી કે તેમને સાંભળ્યા પીના મારાથી રહી શકાયું નહીં. એક પળખી જોહવાને તેઓ નારાજ હોય એવું તેમની અસંત કડંપી ચાલ પુરવાર કરતી હતી, અને તેમની વાતથી તો તેમની ઉનાવળનું કારણ બતાવતી હતી.

“આપણે આ રેન મેળવવા માટે ઉતાવળ કરવી જોઈએ, નહીં તો પછી એટલું મોટું થશે કે આપણા જવા વિના ચાલશે.”

“નહી, નહી, આપણે એમાં જ જવું જોઈએ,” બીજીએ જવાબ દીધો, “પણ હજી નો પળો વખત છે.”

જેવાં તેઓ મોક્ષી રહ્યાં, કે મોક્ષીની બીડ એકદમ વધવા માંડી, ગામ પછવાડે ગામ અને ગામી પછવાડે ગામીની હારો પાછીના રેળા માફક વહેવા લાગી. અધીરાઈથી તેઓ થુસે થવા લાગ્યાં, પણ તેટલાં તેમની એક સમી મી. ધરવારની અને મિત્રોની ખબર અંતર પુછતાં વખત નીકળી ગયો. હવે બીડ નરમ પડી હતી, અને સમયું શાંત હતું. પાંચ મીનીટમાં તેઓ સદી સત્તાગત પુરો શકને, પણ નહીં; તેઓએ આ તક ગુમાવી હતી. એક પાંચ મીનીટના નજવા વખતને ખાતર તેમનું શું કામ અધૂરું રહી ગયું હશે તેના વીચારમાં હું સાધારણ રીતે ગુમાવવામાં આવતી તકો ઉપર ચાલી. શું આપણાંમાંનાં ઘણુંએને દલાગીરી લાગતી નથી કે આપણે હાથે કરીને મળતી તકો ગુમાવે છીએ કે શું આપણાંમાંનાં ઘણુંએને લાગતું નથી કે, જે નજર આગળ છે તે મેળવવાને આપણને કોઈએ સલાહ આપી હતે તો પછવાડેથી આપણને લાગતી દલાગીરીનો ખ્યાલ થતો કે કદાચ આ વીચારમાં આપણી ભૂલ હશે. અનુભવના જેવો ખીનો શીશક કોઈ નથી, અને જુવાનીમાં તો દાનાવેની સલાહ ઘણીવાર ફાકટની નાથ છે. તે બારે ઉમેદવાલા વખતમાં તો આપણું મગજમાં એવોજ મનજીવ આમ બેસી ગયો હોય છે કે, આપણા વડાઓની મતલબ ગમે, એવી સારી હોય, તોપણ તેઓ આપણને સમજ શકતાં નથી અને તેટલા માટે તેમની માથાણુ સલાહ ખરું જોતાં તો કીમત વગરની લાગે છે. તેથી આ એમણી-શમી સદીમાંથી એવાં કેટલાંકો હશે કે જેમને સારી સલાહ મનપસંદ થઈ પડે, અને હમે આસા રાખે છીએ કે, હ-

મારો વાંચનારોઓની આ ભાગમાં મુકી શકતાં હશે, માટે એવી મોડીક શુભાવવામાં આવતી તકો ઉપર હમારાં વાંચનારોઓનું ધ્યાન ખેંચવાની રજા લખે છીએ.

સૌથી પહેલું, કેળવણી આપ્યા છતાં તેના ખરા ફાયદા ન મેળવનાર છેકરા છેકરીઓ તરફ જુઓ. વારંવાર, સારી સ્ફુટમાં પોતાનાં જાળકોને મુકવા સારા આ જાણે પોતાનાં સુખનો ભોગ આપે છે, જ્યારે છેકરાઓ પોતાની સઘલી ચલાવી કીકે અને બીજી રમત મગતો તરફ જોડાવવામાં સઘણો બદલો આપેલો સમજે છે, અને છેકરીઓ લેભાશુ શીખી એટલે પાર પડેલી પોતાને ગણે છે. છેકરા કોલે-જમા જવા માટે બરોબર તૈયાર નથી, માટે જે તે આ વિવાતાં મંદીરમાં જાય છે તો ત્રણ ચાર વાર પડેલા ખાઈ પાછો ફરે છે. ચાકરી કરવાનું તેને પસંદ નથી, કારણકે ઉંઝાગ અને તાબેદારી તે શું, એ તે સમજતો નથી. છેકરી કાંઈપી પુરતી રીતે શીખી નથી. તેણી બાપાઓનું માનની પૂરતું નજીવી નથી, આ સારી રીતે છેકરી હુમરથી સમજતી નથી. વળી તેણીને સાધારણ ધરતું આમકાજ, કે ઉપોગી સીવવા બરવાનું સીખવાનો શોખ નથી; હવે તેણી જાણે તો છેલ્લે કે આ સમયું તેણીને બધીખમાં ઉપોગી થઈ પડશે, તોખી જે તેણી પોતાને મળતી તકો જોઈ તો શું તેણીની દયા ખાવામાં આપણે વાજબી મણાઈએ? છેકરીઓ, જ્યારે તમે જુવાન હોવો ત્યારે સખત મેહનત કરો, જ્યારે તમારું ભેજું મજબુત અને ચંચળ રહે છે, જ્યારે તમારી છંદગીમાં કેમ ખાનું પીનું પુરું પાડ્યું તેનો તમોને વીચાર આવતો નથી, સારે તમો મેહનત નહીં કરો તો હવે પછી ક્યારે કરવાનાં છે? જ્યારે મનના સુધારા માટે આપણે વાત કરે છીએ, સારે બાહરે ફરતી છેકરીઓને કહેવા દેજો કે તમારા સોજાતીઓની વાતમાં કળાજી ન રાખવાથી ઘણીકા ખરી ખુશાસી સાથે ફાયદો મેળવતાં અટકે છે. એવું વારંવાર બને છે કે, એક ઘણું ફરેલી જઈ જાનુંતી સોજાતમાં તમે આવો છો. અહીં તમોને માન મેળવવાની સારી તક છે, પણ તેનો ઉપોગ તમે કેમ કરો છો? એક જ્યુ તેણીને પરડી-ખોખામાં કહાડી નાખવા માંગે છે, બીજી પોતાની શીશીયારી જણાવવા હાલના સુધરેલા વીચારોનો મારો તેણી ઉપર ચલાવે છે, ત્રીજી તેણીની આમગળી કેમ હકી જવું તેનો કપાય શોધે છે, પણ તેઓ જાણતાં નથી કે તેણી સામનની વાતચીતથી મળતું માન તેઓ કેટલી બધી હલ સુધી જોઈ છે, તેઓએ તેમની તકો ગુમાવી છે, અને હવે તે તમે ગમે એવુંપણી ઇચ્છે તોખી પેલી જઈ જાનુંતેમને જોતખી મુકી છે. ફરક મીજની હમેશાં ચળકતી જાણ જોવાની ટેવ રાખે; નહીં બની શકે એવું ઇચ્છી તમારી ચાલતી ખુશાસીનો ભંગ ન કરો. જે ખજનો હાથ પડેલો છે તેને વખત તમે પાસથી ચોરી લઈ જાય, ભાં સુધી તેની કીમત નજીવવા પડી રહેવા દેતાં ના. આપણું મનમાં જેવો એક ભલો વીચાર

આવ્યો કે તે પાર પાડવાનું મુલતવી રાખવું ન જોઈયે. કોઈને મદદ કરવાનું આપણે ધાર્યે છીયે, એક માયાણું અને ઉપોગી ધસાળ આપણે રોખ્યે છીયે, તે પછે તો આપણી તે પાર પાડવાની મતલબ હોય છે, પણ આપણે આપણાં કામમાં પડેલાં હોવાથી તે બમાં કામની નાની કળા ખીલ્યા અગાઉ કરમાવી દેવામાં આવે છે. આપણે તકી કર્યે છીયે કે એટલી બધી કીમતનું તે કામ નથી, કે જે ધણીને માટે આપણે કરવા માંગ્યે છીયે તેને તેથી એટલો બધો લાભ મળનાર નથી; આપણે નાની નાની અડચણોને વધાર્યે છીયે, અને છેલ્લે કાંઈજ કરતાં નથી, અને તેનું પ-લીલામળી કાંઈ આવતુંજ નથી; એક નીયમ પ્રમાણે ચાલનારાં લોકો પણ વારંવાર બીજાને મદદ કરવાની સુતરી તકો યુગાંવે છે. દરરોજની આપણી સાધારણ ફરતો કોઈના કામને ખાતર કોઈ વેળા બાજુ મુકવામાં ડહાપણ છે. જે જીવાન. એકેન પોતાના નાના ભાઈને ખાતર પોતાનો વખત, વિચાર અને નીયમ એક બાજુ મુકે છે, તેણી બનેનાં યુગને ખાતર સારી વાવણી કરે છે, અને જેનું ફળ અરેખર બલિષ્ઠમાં બનેને સારૂ મળશે. બીજા હાથ ઉપર, જે એકન પોતાનાજ સ્વાર્થમાં રોકાયેલી છે, અને જેણીને પોતાના ભાઈને વિશ્વાસ મેળવવાનો વખત મળતો નથી, તેણી મને એવી બધી હોય તેથી પોતાની જીવનું પુર પરીજામ જોશે.

આપણને જેની કામ કરવાની આશાક શક્તી હોય, તે આપણાં સમર્થમાં બાંધ બેંદન, સગાં વાહવાં અને મિત્રોનાં સુખને માટે વાપરવાની આપણી ફરજ છે, એમ જો આપણાં મનમાં કશું હોય તો બહુ કરવાની ધણીજ થોડી તકો આપણે યુગાંવે. આ સમાઈને હવેનાં યાદ રાખવાની કોશિશ કરો, અને તમારી દરરોજની જીંદગીમાં તે લાગુ પાડો. "શું તમો મુદર અને ખેંચાણ કરનારાં છો?" આ ખેંચાણ જલ્દથી નાજી રહેશે, માટે કોઈનાં બંધો માટે વાપરવાની તક કદી મુકતો ના. "શું તમો માયણું અને ગ્રામવિદ્યા સારીપડે જાણો છો?" જુઓ કે તમારાં યીતો અને તમારું માયણું બીજાં માને ખુશી કરવા કામે લાગે. "શું તમો એક લખનારાં છો?" સંભાલ રાખજો કે ફક્ત કીર્તી અને પૈસાને ખાતરજ તમો લખતાં નથી. "શું તમો એક હુશીયાર શીવનારાં છો?" સારે તમારી સાલાકી અને ઉગમનાં પરીજામમાં ફક્ત તમારાં દીવાનખાનાં અને તમારા પોતાના પોદાકાનીજ નક્કી કરી તમારા દરજીની બીજા બંધની એકી રહેતાં ના. છેલ્લે, વખતની તરફથી એક સારી તક તરીકે જોજો, અને તેને યુગાંવ, હલકાઈ, અને આજસાધમાં યુગાવતાં ના, પણ બહિષ્કારને માટે તૈયારી કરવામાં રોકજો, કે જેથી જ્યારે વખત આવે સારે તમારી જીંદગીના ગયલા વખત વચ્ચે તમો એક સારીપડે સારો પાક આપનારાં ખેતર તરીકે જોઈ શકશો.

૨૦૪૮

સંધવાને લગતું.

ચોખાના લાડવા—એ આજિસ ચોખા, અરધો આજિસ માયણું, જતા લીજીની ઘાસ, પારોર દુધ, એ આજિસ ખાંડ, એક ઠંડું, અને પાંડોનો બુકો; દુધમાં ચોખાને બાફો અને તેરડ મટિ અલ લીજીની ઘાસ નાખવી, આખો વખત ચમચ કર્યા કરવી કે તરીકે લાગી નહીં લય. ચોખા નરમ થાય કે અંદર માયણું, ખાંડ, જતા તળ અને એક ઠંડાની દાણ નાખવી. પછી પાંચ મીનીટ ધીમે ઠંડારે રાખી ઠંડારડું અને થંડું પડવા રકાખીમાં કઢાડડું. લીજીની ઘાસ અંદરથી કઢાડી નાખી તેના મોજ દસ કરા અને ઠંડાં વધા સ્વામાં બોસી તેને ધીમાં કાલ તરીકે કઢાડવા, પણ ઉપર ખાંડ ભરવાની ખાધામાં લેવા.

રશાયન પુર્વક—ઠંડા પારોર કીમ, અરધો પારોર દુધ, અરધો આજિસ જીરની, એક ઠંડું, છ તીપાં બદામનું તેલ, છ આડસ ખાંડ, એક આડસ કોઈની જલતો સુકો મુરનો છલો કાપીને, એક મોટો ચમચો બરીને ફરડ દરાખ, ઠંડાની સરેડી, ખાંડ અને બદામનાં એકસસને કીમ સાથે બોસી સધવાનો કઠણ ક્ક વડકાવેલો, પણ જીરેલીને દુધમાં બીજવી અંદર મેલવડ, સારખાડ મુરનો અને દરાખ અંદર ભરવાની અને ચોડકમાં મુકી આજસમાં બાંધવડ.

આઈસમાં બાંધવડ—અરધો આજિસ જીરની, અરધો રોર દુધ, ત્રણ ઠંડાં, ત્રણ આડસ ખાંડ, થોડાં ચીરીસ અને પસ્તા; જીરેલીને એક કલાક મુકી દુધમાં બીજવી મુકડું, સાર પણ ઠંડાને બરાબર છુટી તે તથા ખાંડ અને કોઈ જલતાં એકસસનાં થોડાં તીપાં અંદર મેલવવાં; પછી સધવાને ચુકકાપર મુકી બુકું ચાલ ત્યાં મુકી હીલવ હીલવ કર્યા કરડું પણ મુકલ કરી પડવા દેવા નહીં, સારખાડ ઠંડારડું અને નાના નાના ચોડક લઈ દરેકમાં તલીએ એકડું ચીરી મુકી તેની આસપાસ થોડાં પસ્તા કાપીને મુકવાં અને તેની ઉપર ચુકલ પછી ઠંડારડું દુધ રેડવું અને આજસમાં બધાં ચોડકને બાંધવા મુકવાં. ખાલી વેલએ ચોડકમાંથી ફરતર કઢાડવા આગમજ એક જે ચોડકની બીજી ગરમ પાણીમાં ચોડકને બોલવાં એટલે જલદી નીકળી જશે.

કવીન મેખ કીમ—અરધો આજિસ જીરેલી, એક આડસ લીજીની ઘાસ, એ આજિસ ચીરીનો સુકો મુરનો, એ આજિસ ખાંડ, એક મલાસ જોની, અરધો રોર કીમ અને બાર પસ્તા; અરધા પારોર દુધમાં જીરેલીને એક કલાક મુકી બોસી રાખવડ, સાર પણ કીમને કકરો પાડી ઉકલવડ ઉકલવડ ઉપર રેડવડ, બારે બારણે ચીરી તેમાં ખાંડ, મુરનો, લીજીની ઘાસ અને પસ્તાનાં ઝીણાં ઝીણાં કઢા કરી નાખવા અને ઉકલે જોની નાખવે, પણ ચોડકમાં મુકી આજસમાં બાંધવા મુકડું.

નાજી.

ભરવા-ગુ થવા વીશે.

ઉપક્રમ.

એક.

પીડોલ.

અક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા

લાયક ઘણી ઉચ્ચી-રેશનરી

સેટ નેમસ..... બાકસ ૧ નો રૂ૧૫૫

ધમધમીયત્વ..... " ૧ નો રૂ૧૫૫

મીઠાડા ..... " ૧ નો રૂ૧૫

આ રેશનરીના શોભાયમાન બાકસમાં નો ફક્ત એક જ નમુના તરીકે મંગાવવા થી ખાત્રી થશે.

"ક્યસરે હિન્દ" છાપખાનામાંથી રોકાડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

"ક્યસરે હિન્દ" વાળી

તમા મ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે જેના જેવું સંપુર્ણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ બિડણીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

જેમાં અંગે, યથા, પાંચે મેટ્ટ, બધી નીઆરસો, પતેતો, પચ્ચીય યસોતો, બાજે, આદરંગાને, આદરીનો, સતોમ, ઘેરેશારનું, મુકતાહના દહાડાઓ ઉપર પદવાના ઈજ્જતનેના હા, ત્રીસે રોજની સેતાએશ, કુવા, નીર, ગો, આશીરવાદો, મોનાવતો અને એ વીગેરે સઘળા અવસ્તાનું

મોહડું પુસ્તક

વીદાન પ્રોફેસર વેસ્લરગાર્ડના અવસ્તાનાં છપાવવાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરચલ સોહરાબજી મેહેરજીરાણા પારો ઘણી જોડાસાધથી સુધારાવું છે.

કીમત: પુસ્તક એકના, રૂપયા ચાર. વધારે ભદાં કાગળપર છપાયેલી અને ચામડાંનાં પુઠાંવાલીના રૂપયા આઠ. સેકંડ એપેર અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપેલી અને ગીલીટ ક્રીપેલીની કીમત રૂ૨૫.

*- દેશાવવાળાઓએ જ રૂપીયાવાળીનાં રૂ૧૦૨૨ પિરેટન તથા પેકીંગ સાથે રૂ૧૫૫, ૮ રૂપીયાવાળીનાં રૂ૧૦૨૨ પિરેટન તથા પેકીંગ સાથે રૂ૧૫૫ ૫ જોડાંનાં રૂ૧૦૨૨ પિરેટન રૂ૧૫૫૫ રૂ૧૫૫૫ મોકલવાથી તરત તેઓ ઉપજ રવાના કરીયું. "ક્યસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવા.

તદન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ છપાઈ સાધની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએતીના ચાર સાથે.)

વીદાન પ્રોફેસર વેસ્લરગાર્ડના અવસ્તાનાં છપાવવાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરચલ સોહરાબજી મેહેરજીરાણાએ સુધારેલા અવસ્તા.

અસાર સુધી છપાવવાં પુસ્તકોમાં અવસ્તાના ઉચારો અશુદ્ધ જણાવાથી છેલ્લી શોધ પ્રમાણે અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અંગે, યથા, નીઆરસો, મેટ્ટો, પતેતો, નીરંગો, બાજ, નમસ કરો ઉપરાંત નવ યસોતો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કીમત: ચામડાના બાર; ચોડી ગીલીટ સાથનીનો રૂ૨; ચામડાનાં પુઠાં સાથ ગીલીટ ક રેલીના રૂ૨; મારકો ચામડાની પુઠા ગીલીટનીના રૂ૩. દેશાવવાળાઓએ પેકેટરેજના એ આના વ પુવાલી "ક્યસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

ક્યસરે હિન્દ. ૬

દર રવીવારે સહવારના પ્રગટ થયું. આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી-ગુજરાતી પત્રોમાં સૌથી યોગ્ય હિલાયો પામેલું પત્ર. એ પત્રમાં નહર ખખરો ઉપર લખાણ ઉપરાંત આખી દુનિયાની નજીવાળોગ ખખરો આવે છે.

લવાજમનો દર

(જિએસ આંડ ઉપર આપતો ભેરવ.)

સુખધનાં ઘરાડો. દેશાવરનાં ઘરાડો.
વરસના..... રૂ૪-૦-૦..... રૂ૫-૧૦-૦
છ માસના... રૂ૩-૦-૦..... રૂ૩-૧૩-૦
ત્રણ માસના. રૂ૨-૦-૦..... રૂ૨- ૭-૦
છત્રી નક્કલો. રૂ૦-૪-૦..... રૂ૦- ૪-૬
પાછળથી લખાણ આપનાર પસંદો વરસના રૂ૬) જો નમુન કરવામાં આવશે.

નહર ખખરોના દર.

ચાર લાઇન અથવા તેની અંદર... રૂ૧-૦-૦
ચાર પછીની દરેક વધુ લાઇનના... રૂ૦-૪-૦
તેજ પાછી છપવાનો અરથો લાવ.

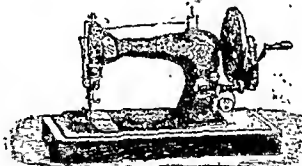
મુખધ, મધરાસ તથા સીલોનના નામદાર ગવરનરોના આસરા હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સેહેલા તથા ઝડપવાલા હોવાને લીધે લોકોમાં એટલાનો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખનાવવા લાગ્યા છે ને "સીંગર", "સીંગર સીસ્ટમ", "ઈન્ડિયન સીંગર" કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને ખરાબના દેખાવના નકલી માલ પર અમુક વર્તા ના, કારણકે સવજી ચક્રકે છે તે સોતું હોતું નથી ને જે પહેલાં સાંચા તે પાછળથી માંધા પડે છે.

ફરક સંબાપર અમારા છાપ તથા આણું નામ "ધી સીંગર મેન્યુ ફેક્ટરીંગ કંપની" કરી હોય છે.

અમારી હાલુસ્તાનમાં ૮૦ દુકાનો છે ને ફરક લેણું મમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેને લેવા બની શકે તેમ હવેતેથી પણ આપવામાં આવે છે.

સોય, ફાદો, તેજ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુઆને શીખવવાને માટે, શાણસ ઘેર મોકલવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારા વી.એસ. નામનો સાંચો કુકુઓને લાયકનો, ચાલવામાં સેહેલા તથા હાલની નવી સોય મુજબની ખતાવતો છે. સીંગરનો ફરક માલ અમારીજ દુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુખધ.

જી જીલાઈ ૧૮૮૫ કિ

[પુસ્તક-૭ મું.]

[અંક ૫મો.]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને મારવે વાતે ઉપયોગી
થઈ પડે તેવું માસિક ચોપાનું.

જી લખ ના શું—પારસી બાલુઓ, જી

સુખ ઈ:

કયસરે લિન્ડ ઓઈલ એનજન પ્રેસમાં,
કસમજ કાવસજ મેદિતાબી પોતાને માટે લખે છે.
ફીમત વરસ ૧ ના આંગ ઉપર રૂ૩;
પારસી ૧ અના.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સ્ત્રી સાંકળ્યું—જુલાઈ ૧૮૯૫

	સંદે.
૧. સુનાને સુખની વાર્તા—(લખનાર સુલખાઈ ખરોઈંજી સુલવાલા).....	૯૭
૨. ઝાડખાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S)	૧૦૪
૩. વિલાયતી ધરેલું!—(લખનાર મેદેરખાનું કાવસજી દાવર).....	૧૦૫
૪. સખી દીલનું પ્રીતકીપશન—(લખનાર મેદેરખાનું કાવસજી દાવર).....	૧૦૬
૫. ખાટો ખોટો તે પટે—(લખનાર ખારસેઈ) ...	૧૦૮
૬. કારવા-સુધવા વીરો—(લખનાર ખીરોલ).....	૧૧૪
૭. “નરસી” સુધનારાં—(લખનાર ખીરોલ)	૧૧૪
૮. સ્ત્રીની મિત્રાચારી—(લખનાર RUPA).....	૧૧૫
૯. રાંધવાને લગતું—(લખનાર ખીરોલ)	૧૧૬
૧૦. પરશુદત્ત	૧૧૯

શ્રી મિત્ર : OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૭૫.

જુલાઈ ૧૮૮૫.

અંક ૫૭૦.

સુનાને મુખંની વાર્તા.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

નદીને દેખાવ.

જગમ જગમ મુદર અને સંત દત્તી, અને કમખાંડિની અંદર દાખલ થતાં એવું દીસતું હતું કે તે એક મેહેલ હતી, અને તેને બેઠું દુનિયાતું દુઃખ અને સુખ મળતી હતી. જેમ તેમ થતો દેખાવ રમણ હતો, તેમ તેમાં વસનાર પણ મુદર હતી.

તે ઘરમાં તેણીના આવવતી તે આજે વધારે દીપતું હતું અને આજની સાંજ જુદું જોઈ પમાડનારી હતી. તેણીને વાસ્તે રેશન પર ગાડી તૈયાર હતી, અને યોગ્ય પોતાની અતી પુત્રસુરત ધણીપણીને જોઈ ઉપાડી જવા મરોડથી ઉભા હતા; તેણી ગાડીમાં બેઠી અને યોગ્ય વંચતમાં પેઠો મુદર મેહેલ તેણીને દેખાવો.

જેવી પેલી ગાડી મોટા બગીચામાંથી વળાણ લઈને પસાર થઈ, કે તરતજ કમખાંડિને મોટા દરવાજે તેણીની પાછળ અંધ થયો. પછી એક કાઠના મંડપ હેઠળથી ગાડી ગઈ અને ઝરખાની નીચે ઉભી રહી.

મેહેલને અંદરનો દેખાવ કેવળ પુણ્ય હતો. લાંબું મોટું દીવાનખાતું અને તેના પુષ્કળ બધું રંગથી આ એક સુખ અને શાંતિના નમુનો હતો. એક તરફ ત્રણ બારીઓમાંથી બગીચાનો મુદર દેખાવ દીસતો હતો, અને બીજી બાજુએની ત્રણ બારીઓ હીરાની કેમથી મઢી લીધી હતી,

તે તે પર બેસવાને મખમલની ગાડીઓ જોડેલી હતી, અને તે દેખાવ રાજની બેસવાની ગાડીના જેવો દીસતો.

આંદીના જમમાં મુકેલાં ગોલાખનાં ફુલો, તેમજ બીજી રચનાથી તે દીવાનખાતું વધારે મુદર દીસતું હતું. લીલી આ દેખાવ બેઠું અતી સંતોષ પામતી હતી; તેણી તરતજ ઘરમાંથી બહાર જાગીયામાં ફરવા નીકળી. જ્યાં જ્યાં આડો કમખાંડિમાં હોવાને લીધે ધરને વધારે હાથ મળતી. તેણી હવે તદન ફુલોના બગીચામાં આવી, અને બગીચાને દેખાવ પણ મીતારવા લાયકનો હતો. આ દુન બાગની પાસે એક મોટું ભેતર લીલા ગાડીયા મુજબ પંધરાયું હતું, જેમાં ગાયો મુખથી ફરતી હતી, અને તેણી જરા આગળ ચાલી, જ્યાં નદી પુર બેશમાં વેહેતી હતી. આખાં ગામમાં આ મેહેલ વખણાતો હતો. દહણ પણ લીલી ખુસે માથે પેલી નદી પાસે ઉભી હતી, જ્યારે તેણીની મિત્ર, મીસીસ જોસર્સ દીવાનખાનામાંથી હોડની આવી, અને જાને હાથો લીલીને મળે પીટાલ્યા.

“ભારી વાહાલી લીલી, તું તુને રેશન પર ભેરા આવતો,” તેણી હાંસતાં બોલી, “પણ તું જાણતી તો હશે કે, મને એક મીસીસની દુરસદ મળતી નથી-પણ લીલી, આપણે તો અહીં મનહદ મેળવવા આજ્યાં છીએ સારે બીજ વાતો શા મારે કરવી બેઠું?”

લીલી હસી પડી. શું મીસીસ જોસર્સ આ દુનિયામાં ફક્ત મનહદને ખાતરજ જાણી છે? જ્યારે તેણીના વર રેશન મેટમાં વેલ્ડન્ટની જગ્યા પર હતો, તે બેળા લીલીને બાપ તે રેશન મેટને કંપરી (કમાન્ડર) હતો ને વેળાથી મીસીસ જોસર્સ લીલીને આજખતી હતી. પણ હવે તેણી લોકોમાં કહેતી હતી કે તેણીએ સંધ્યા મેળ ગોખ નીચારી મુદર હતી. જરીજ મીંઝ જોસર્સ દિન-રુધાનમાં ગરજી. પામ્યો હતો, અને તેણીને તેણીને એમ કરતું પડતું હતું. પણ વીધવા થયા બાદ યોગ્ય વરસ તેણીએ વરનો સોગ પામ્યો, અને તેણી પેદાશની માફ ફરતી હતી થઈ.

“લીલી, હે તારામાં કેટલો વધાવન બેઠું?” તેણીએ લીલીને મળે હાથ પીટાળતાં કહ્યું, “જ્યારે મેં તુંને ઉઠાડે લીકી હતી, સારે તું એક નાતી ઠાકરી હતી, પણ હમણાં

તું એક મોટી અળખા યઈ ગઈ છે, અને આપણે તે વખત ગંભીરપણે યાદ કરવો જોઈએ.” મીસીસ ઓલ્ડ્સ અપ્રદુષ્ટ બધી લીલીને માટે કહ્યું, પણ દસ વરસમાં તેણી માં કશો ફેરફાર થયો ન હતો, તેણીનાં ચહેરાં જોળ અને તેણી પેદલાં જેની ન તદ્દેશત હતી. ને વેળા લીલીએ તેણીને જોઈ હતી તે વેળા તેણીના ધણી છપ્પતો હતો, અને તેનાં રાજમાં તેણીએ અનેક તરાંદની મોજ ભેગમી હતી.

“લીલી, તું મારામાં ફેરફાર થયો જોય છે?” તેણીએ બોલતું જારી રાખ્યું, અને આ બોલતાં તેણીની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું, “પણ તું મારામાં ફેરફાર જોય તેમાં નવાઈ નહી, કેમકે મેં આ યોગ્ય વરસમાં ધણીએક દુઃખો ખમ્યાં છે, અને મારાં અંતઃકરણ પણ બદલાઈ ગયું છે, અને હાલ હું બહુ ગંભીર બની છું.”

ફરીથી લીલી હસી પડી.
“તમારામાં જરા પણ તફાવત હું જોતી નથી,” તેણી બોલી, “હું ધારું છું કે તમારું ગંભીરપણું તમને હવાના જેટલું મારફક આવે છે.”

“અરે! નીંધે છેકરી!” અને આ બોલતાં તેણી હસી પડી, પણ પછી તેણીના કહેવા પ્રમાણે ગંભીર બનીને બોલવા લાગી. “તમારા જેવી છેકરીઓને મારાં અંતઃકરણની વાત શું કહું, એ વાતના મને અનુભવ મળ્યો છે, તેથી એ મેં વેક્યું છે, અને મારી વાહાલી, જ્યારે તું એ સર્વે દુઃખ મુખ વેકરો સારેજ ખખર પડશે, અને તું મને યાદ કરશે. પણ લીલી, મારી વાહાલી, હું તુને કહેતાં વીસરી ગઈ કે ખાણું તૈયાર છે, અને આજે ખાણુંને માટે જંગલી મરથી મેં રંધાવી છે.”

“મારી મુસાફરીથી હું બહુજ જીખી થઈ છું.” લીલીએ હસીને કહ્યું, “પણ હું ઇચ્છું છું, કે આજે તમે મારી સાથે જમવા બેસશો.”

“વારું, લીલી, હું બેસીશ.” તેણી વીચારમાં ને વીચારમાં બોલી, “તુને ફરી જોવાને મને બહુજ ખુશી ઉપજે છે—હા, હું રહીશ.”

આ વાતચીત થયા બાદ તેઓ ખાનું લેવા ગયાં અને થોડા વખત પછી મીસીસ વૉન-સ બોલી, “વાહાલી, તું હિન્દુસ્થાનને કાંઈ વેળા યાદ કરે છે કે? અરેજર તે દેશમાં કેવી મનહ બોગવી છે—અને તે દીવસો કેવા ખુશી ભર્યા હતા—પણ લીલી, તારો પીનાઈ ફ્રેન્ક ડીસપર્ડ કેમ છે? હું જ્યારે તેઓને યાદ કરું છું એટલે મને મારા ધણીની દેખાતીના દીવસો યાદ આવે છે.”

“જે તમે એટલી ગંભીર રીતે બોલશો તો ફ્રેન્ક તમને કાંઈ દીવસે ઓલખશે નહી—ફ્રેન્ક સારી કાતી છે. પણ શું તમે ફ્રેન્કને ઓલખો છો?”

“હા! લીલી, હું તેને બહુજ સારી રીતે ઓલખું છું, અને મોં ઓંધશ્નની સાથે તો એમને બહુજ દોસ્તી હતી, પણ શું તેઓ હજી પરણ્યા નથી?”

“નહી! એ વીસે મેં ક્યું સાંભળ્યું નથી.”

મીસીસ ઓલ્ડ્સ એક નાનાં ધરમાં છેક નદીને કીનારે રહેતી હતી, જ્યારે વૉન-સ તેનાં ધરથી જરા દુર હતું. એકે મીસીસ ઓલ્ડ્સ હમણાં ગંભીર બની હતી, તો પણ તેણી અચાર નવાર પોતાના નાના બગીચામાં મેળબાનીઓ આપતી; વળી તેણી હમેશાં પોતાના સંદે દેસમાં તેણીની નાની હોડીમાં બેસી સાંજની વેળાએ ફરવા નીકળતી, અને પોતેજ પોતાના હાથે તે હોડીને હલેસાં મારી હંકારતી. લીલી પણ થોડાજ દીવસમાં પોતાના મિત્ર પાસેથી હંકારવા સીખી, અને રૂપેરી પાણી તરફ નીર્ધ જોનનેનો વીચાર કરતી હતી.

તેણી કારતલ દીવથી દુર થઈ તે માટે ખુશ થતી હતી, અને વધુ ખુશ તેણી એટલાં વાત હતી કે, પારકા દેશના લોકો તેણીનું કારજ તુટવાની વાત બજો નહી. આ નદીનો દેખાવ તેણીને હમેશાં દુઃખ વીસરાવતો હતો, પણ તેણી કાંઈ વેળા જોનને વીસરતી ન હતી. તેણીને વૉન-સમાં રહેવા આખાને એક પગલાયું પસાર થયા બાદ તેણીએ જોનને તેણીની મુલાકાતે આવવાને લખ્યું. જોનને એક પણ દીવસની દુરસદ મળતી નહોતી, પણ એક દીવસે રવીચારે બહુ મહત્ત્વ સહવારે જ્યારે લીલી વીચારમાં ને વીચારમાં લાસ ધાસ પર બાગમાં ફરતી હતી, ત્યારે તેણીએ કાંઈને તે નદીના પુલપરથી પસાર થતાં જોયો.

થોડાજ વખતમાં તેણીએ પેલા અદરઘને જોન રીડસ તરીકે ઓલખ્યો, અને તેણી તેને લેવા થોડાં પગલાં આગળ ચાલી.

“આખરે તમેએ મને શોધી કાઢી કે?” તેણી બોલી.

“ધણકે મને કહ્યું કે તું કાંઈ બગીચામાં રહેતી હતી,” જોને હસીને ઉત્તર વાળ્યો. “અને મેં તુને શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આ જગા ફરી સુંદર છે—અરેખર આ એક બેહેસત છે.”

“હા! શું એ એક મોઢ પમાડનારી જગ્યા નથી કે કાંઈ પણ ખાણસ આ જગ્યાનાં પુલ, અને પછીઓમાં શાંતી મેળવી શકે?” જ્યારે લીલી બોલતી હતી, ત્યારે જોને પોતાની ટોપી કાઢી, અને સંદે પસમદાર આકાશ તરફ અને જિયાં ઝાડો તરફ જોયું, જ્યાં કાળા ભમર જવા કાગડા કાવકાવ કરતા હતા.

“લીલી, હા હું થોડી ધણી શાંતી તારા બગીચામાંથી મેળવીશ,” હજી પણ તે હસતો જણાતો. “કેમકે હું બહુજ માફી મગો છું,” અને એમ બોલતાં તેણે પોતાનાં પોહોળાં કપાળપરના બાલ પોતાના શેમાલથી ઢંચા કર્યા.

“જોન, તમે કેટલા યાકેલા દીસો છો? ધરમાં આવીને જરા બેસશો?”

“જદાર હવામાં ઉછું રહેવાનું મને બહુજ મગે છે, અને આવી સારી હવા બીન ફેકટમાં બોહવી એ સારું નહી. તું દેવળમાં આજે જવાની છે? જો તું જવાની ન હોય તો હોડીમાં બેસી ફરવાનું તુને કેવું લાગે છે?”

“મને તે કામ કરવું બહુ ગમે છે. હોડી હંકારવામાં હું બહુજ હોસ્વાર બની છું, અને હું કેવી રીતે હંકારું છું તે તમોને દેખાડીશ.”

પછી તેઓ બંને ઘરમાં ગયાં, અને થોડા વખતમાં પેલી વેહેતી નદીપર-આપી પુગાં. આજની સહવાર રમણ હતી, મોનગોની કીનારાપર આવતી છાંડીઓ જાણે હીરા મીસાસ ચલકતી હતી, અને હજાગા મારતા મોનગો આજ કરતા હતા. કીનારે આપેલાં ઘરોને દેખાવ, અને ટોળાંમાં ઉડતાં સફેદ બગલગી નદીમાં પડતી હાથા, અને તે પર પડતો સુરજનો પ્રકાશ એ સર્વ જોનારને અતી રમુજ આપનાર હતા. તેઓ બહુજ થોડું જોઈયાં; જોન એક અચ્ચાસ ક્રીષેલા બકારાની માફક સ્પીર ખેંચીને હંકારતો હતો. આ વેળા લીલીએ સફેદ ટ્રેસ પેહેરેલા હતો, ને તે પર બહુ રીખન લગારેલી હતી, જેમાં તેણી વધારે યુગસુતર દીસતી હતી. એક છેકરો અને છેકરી હોડીમાં બેસી ફરવા નીકળે, એ એક સાધારણ દેખાવ હતો અને તે કોઈએ જોવાની ફરકાર કરી નહી. એવા દાખલાઓ ટેમ્સ નદીપર ઘણાએક બનતા હતા.

હમણા મીસીસ બોલ્ડર્સ પોતાના એક મિત્ર મી. રેક્ટર સાથે વાતો કરતી હતી. પશુ લીલીને જોન સીધા બીજે કોઈ મિત્ર નહોતો. હમણા જ્યારે આપણે તેઓને જોઈ-એ છીએ, ત્યારે તેઓની વાત વચ્ચે વાંધે લેવા બીજું કોઈ ન હોય, અને વાતોમાં ને વાતોમાં જરા વારમાં વખત વેળાએ પસાર થયો.

જોન છેક દીવાલોડી સુધી તેઓની હોડી હંકારી, અને પછી બપોર થવાને લીધે તેઓએ પોતાની હોડી પાછી ફરવી; અને જોન હોડી હંકારતો લીલીની સાથે બપોરનું ખાનું લેવા બેઠો. ખાનું લીધા બાદ તેઓ હોડીમાંથી ઉતરીને દેવળ તરફ આયાં, જ્યાં રસ્તામાં નાનાં પશુ સુંદર ધરે, તેઓ પર ચડી ગયેલી વેળ, અને તેની આગળનાં સુંદર સુધાળનાં કુત્રો એ સર્વે તેઓને દીસતું. થોડાજ વખતમાં તેઓ દેવળમાં જઇ પુગાં, અને થોડી કજારો પરનું થોડા માણસવું વળું વાંચું. આ સર્વે કેવું ચાંન હતાં? બપોરની વેળાને દેવળનો ઘટ જ્યારે બીજાએ હસે છે, એ કેવું અજબ જોવું છે? તેણી બોલી.

“હુંબ અને સુખ એ તો માનવીને આ દુનિયામાં ખમવુંજ નોંધજો” જોન વીચાર કરતો બોલ્યો.

“પશુ તે સહન કરવા વખત ધીરજ આપે છે, અને તે સહન કરવુંજ નોંધજો” તેણી બોલી. “પશુ એટલું તો ખરજ છે કે તે ધીરવાર હમેશાં હુંબ જોગવવા દેતો નથી.”

આ થોડો લીલી જાણે તેને સંભાષણી હોય તેમ બાર સુધીને બોલી, અને તેણીએ જોનનાં હુંબો વેહેલાં પસાર થઇ જાયે એવી મનમાં હવા ચાલી. હવે તેઓ બંને મુગાં દેવળના દરવાજા બહાર નીકળ્યાં, અને થોડા વખતમાં પાછાં કીનારે આવી પુગાં, જ્યાં એક નાની સુંદર અને સુખદાયક હોડી પાણીપર ઉભી હતી, તેમાં તેઓ બેઠાં અને ધર તરફનો રસ્તો લીધો. સુરજ અસ્ત પામતો હતો ને તે પરથી દીસતું હતું કે તેઓને આજનો સુખી દીસ પસાર થઇ ચુક્યો હતો. હમણા તેઓએ ઘણી ઘણી વાતો કરી, અને તેણીએ મીસીસ બોલ્ડર્સ લીલી સર્વે હકીકત કહી, અને જ્યારે તેઓ વેારકેન્ડ પાસે આવી લાગ્યાં, ત્યારે તેઓએ મીસીસ બોલ્ડર્સને નદીને કીનારે ઉભેલી જોઇ. તેણીએ લીલીને દુરથી કીનારા પર તરતજ ઉતરેલી જોઇ, અને હોડી તેણીને મળવા ગઇ.

“મારી વાહાલી, તું ક્યાં ગઇ હતી?” તેણી બોલી, “મને તારે માટે બહુજ ધારતી લાગી. જ્યારે તું દેવળમાં નહોતી, ત્યારે હું એકદમ ફેરફારે (રમવાની) ગયા, જે લાંબી વેળા છેટે હતી ગઇ, અને જ્યારે ત્યાં પશુ તું નહોતી, ત્યારે મેં તારા ચાકરોને પુછ્યું, અને તેઓએ કહ્યું કે તું બહાર ગઇ છે, અને બપોરના ખાતાને માટે કસી વરદી આપી નહોતી.”

ખરે પ્રકારે તો, મીસીસ બોલ્ડર્સ લીલી સાથે બપોરનું ખાવાનું ગઇ હતી, અને જ્યારે તેણીએ જોઇ કે લીલી બહાર ગઇ છે, ત્યારે તેણી બહુજ દસગીર થઇ. મીસીસ બોલ્ડર્સ ઘેરમાં રાંધવા નોકરોને ના પાડી હતી, પશુ જ્યારે લીલી તો ઘરમાં ન હોવાથી તેણી જુખી પાછી ફરી, ત્યારે તેણીએ રાતનું સુકું પાકું ખાઇ લીધું.

“મારી વાહાલી, તે શા માટે મને કહ્યું નહીં, જો તું ફરવા ગય છે?” તેણીએ પુછ્યું.

“કેમકે મને ખબર નહોતી,” લીલીએ હસીને કહ્યું.

“મારા મિત્ર મી. જોન રીડય લંડનથી આયા, અને મને ખબર નહોતી કે તેવજુખી મારી સાથે આવશે. હમે તો દીવાલોડી સુધી ગયાં હતાં.”

પછી મીસીસ બોલ્ડર્સ તેઓ સાથે વગર ખોલાવે દેર-રીડમાં જવા લાગી.

“લીલી, હું તારી સાથે આવીને અચ્ચલ તો નહીં ફર?”

“કંઈ પશુ નહીં,” લીલીએ ઉત્તર વાળ્યો, અને તેઓ ત્રણ વજીર ફેરફાર તરફ ગયાં, જ્યાં પેલો કુત્રો બેઠો હતો, કેમકે લીલી તેને પશુ પોતાની સાથે લાવી હતી.

“જોન, જો આપણે બીજી વેળા બહાર હોડીમાં ફરવા જઈએ તો ખેનને લેવાં જઈએ,” તેણી જોન તરફ જોઈને બોલી. આ સાંભળી મીસીસ બોલ્ડર્સ એકદમ બોલી ઉઠી.

“મી. જોન, જો તમો મારી સીખામણ પ્રમાણે ચાલો તો, કોઈ દીવસે ખેનને તમારી સાથે લેવા ના! તે એક જંગમી કુત્રો છે, અને જો તમો લેશો તો પાણીમાં કુદકા મારીને તમને બીજી નાખશે.”

“આહા ! તે વીરો હું દરકાર રાખતો નથી,” એને હસીને કહ્યું, જે એના કરચલીવાલા આથ સાથનાં માથાને પસ-વારતો હતો.

“સારાં અથવા માદાને કાળે, પણ એનાં હું કરજીયાર છું.”

“અને તે કરજીયાર શું છે ?” તેણી બોલી.

“મારો પ્રાણ તેજે બચાવ્યો છે—હું કહી ગયો તેમ, માદાને અથવા સારાંને કાળે—પણ તેજે મારો જીવ બચાવ્યો છે.”

“ખરેખર ! સારે તો હું એને ચાહવા પ્રયત્ન કરીશ,” મીસીસ બોક્સને હસીને કહ્યું.

પણ હવે એનાને જીવું હતું. લીલી તેની સાથે અજા નીચે ગઈ, અને રોકેટ્સ માટે હાથ લગાવ્યો.

“તમે ફરી આવશો ?”

“એ હું આવી શકીશ તો—પણ લીલી, આજના એક તે-જસ્તી અને રમખાણ દહાડા માટે હું તારો ઉપકાર માનું છું.” હવે તેઓ રોકેટ્સ કરી, છતાં પડ્યાં, અને લીલી મીસીસ બોક્સને આગળ દીવાનખાનામાં ગઈ.

“મારી વાહાલી, આ તારો મીઠા કાણ છે ?” પેલી મીસીસે પૂછ્યું. “તે એક પુખ્તરૂત માણસ છે.”

“તેઓ એક અધીપતી છે.”

“તેઓ કાણ છે ?” મીસીસ બોક્સને ધમરાધન બોલી.

“તેઓ વર્તમાનપત્રના અધીપતી છે,” એમ એણે તો લીલી હસી પડી.

“મારી વાહાલી,” મીસીસ બોક્સને બોલી, “ખરેખર આ એક અજબ તરેહની વાત છે.”

“એટલે શું ?”

“મારી પ્યારી, તારી નથીતીને તું વીચાર કર ? એ તારું વાહાલા પીતાજી અવતા હતો તો તુંને એની સાથે પ-રણવા દેતે ? એક વર્તમાનપત્રના અધીપતી સાથની તારી મીઠાચારી ફ્રેક જણે તો તે શું કહે ?” આ સાંભળી લીલી પોતાનું હસતું બંધ કરી થકી નહીં.

“ખરેખર તે એક સારી વાત નહીં, કેમ ?” તેણીએ ટકારથી કહ્યું, “પણ તમારાં મનનું સમાધાન કરો—એ કે મીઠા એના હમણા અધીપતી થયો છે, તો પણ એ એક ઉગ્ર કુળનો દીકરો છે, અને એક સારી જાગીરીનો મા-લક છે, જેનું નામ લીલ્ડેન્ડ છે, અને તે મારો લીલી અ-વેનનનો દોસ્ત છે.”

“આહા ! સારે તો સર્વે કીક, પણ મારી વાહાલી, તે મને એવી બીધરાવી છે કે મને એકદમ બેમાન કરી છે. લીલી, તું ધારે છે કે એક ગલાસ શેમ્પીન પીધાથી મારા અવન જરા કીક થશે ?”

પ્રકરણ ૩૩મું.

જેનને મળેલો વારસો.

હાલ જોન પોતાના દહાડા સુખથી ગુમરતો હતો, અને લીલ્ડેન્ડ આયજનને કરતો, પણ તે ફક્ત યોગાન કલાક લાં

રહેતો. તે હમેશાં પોતાનાં કામમાં ઉગ્રાગ્રી રહી ઉઠતો દુઃખોના દહાડા યાદ કરતો નહેતો. પોતાની આડીસનું કામ પૂરું થયા બાદ તે કોઈનું વેળા લીધીને મળવા જતો, અને હાલ પણ આપણે તેઓને નદી કીનારે ફરતાં જોઈએ. એક દીવસે જોન લીલીને લાંબા આવનાર હતો તે વેળા તેણી એ રોશન પર બે વાર માડી મોકલી, પણ જવારે તે નદી જ આવ્યો સારે તેણી બહુજ દલગીર થઈ, અને તેની રાહ જોવા લાગી. જોન ન આવ્યાથી લીલી મીસીસ બોક્સને લાંબું ગઈ, અને એણે વળત તેણીની સાથે ગુમરીને બીજો થોડો વાતો કરતાં તેઓએ હવે જોનની વાત કરવા માંડી.

“હું ધારું છું કે તેમનું લખાણ સારું ન હોવાને લીધે તે ફરી સુધારવાનાં કામમાં મીઠા જોન રોકાયેલા હશે !” લીલીએ જણાવ્યું.

“આ કેવું અજબજે જેવું છે કે, એક સારાં જ્ઞાનદાનનો દીકરો લખાણ કરી પોતાનું ગુજરાણ કરે છે ?” મીસીસ બોક્સને આ બોલો પર બાર દર્શ બોલી.

“શું તમે મીઠા જોનનાં લખાણ માટે બોલો છો ?” લીલી તેણીની તરફ ઘસારી નોંધ બોલી.

“લીલી, મારી દીકરી, તે મારા બેલવાની રીત કરવી ન જોઈએ, હું તો અમથી મજાદને ખાતર એમ બોલું છું.”

આ સાંભળી લીલી પોતાનો શરસો નરમ પાડવાને ખાતર તેણીની આગળથી ઉઠીને બહાર બગીચામાં ફરવા લાગી, એટલામાં ટપાલનો રીપાઈ તેણીની નાખતું એક કાગળ લઈ આવ્યો. આ કાગળ જોન તરફથી આવ્યું હતું, તે વાંચી તેણી જોનનું ન આવવાનું કારણ સમજી ગઈ. મીસીસ ફ્રેન્ચે હાલ ધણીજ સખ માંગી ભોગવતી હતી; અને આ-વી હાલતમાં તેણીને એણી મુકી જવું એ જોનને સારું લાગ્યું નહીં, અને તેણી પણ જોનને પોતાની આગળથી ખસવા દેતી નહોતી. જોન ઉતાવળમાં બે પ્રણ લાઈન લીલીપર ચીતરી કહાડી, જે નીચે ગુજળ હતી:

“વાહાલી લીલી, મીસીસ ફ્રેન્ચને હું આવી હાલતમાંથી ઉઠા-ડું એવો તો હું રાહતીવાન નથી, પણ તેણી બીધારી બહુજ અવશીત હાલતમાં છે, અને મને પોતાની પાસેજ રાખવા માં-ગે છે, અને હું તેણીની પાસે રહેવું ફરજત ધારું છું. હાલ એજ.

લાઠી જોન રીડતા.”

લીલી આંખર સાંભળી બહુજ દલગીર થઈ, અને મીસીસ ફ્રેન્ચ માટે થોડીક દુવા ચાલી કે “આપાં કે દુઃખમાં તેણીને કે કીરતાર સહાય થાય.” મીસીસ ફ્રેન્ચને ભા-જેલો મગ પાછો ફરતો થયો, નહીં, અને હાલ તેણી મોહા-તના પંખામાં સપડાઈ પડી હતી, જેની નીચાની તેણીની મોહામાં પર પ્રગટ દીકરી હતી, અને વારે પડીએ તેણી આજ બોલો બોલતી હતી, “જોની મારા દીકરા, તું મારી પાસે રહે, તું મારી પાસે રહે, એ બધી રહેવા માંગતી નથી.” જોન પણ તેણીની પરદાસ્ત લેવાને ધણેજ “પ્રુથ હતો. તેણીની આખી અંદર બધાણ કરવામાં ગઈ હતી,

અને તેણીને પગ ભાંગ્યા બાદ પણ તેણીએ બીજાનામાં પડી રહીને ઘણી કવીતાઓ બોડી કાઢી હતી. પોતે પાછી પુણું તહેરાસ્તીમાં આવ્યા બાદ થું કરતું, તે વીશે આગળથીજ વીચાર કરી રાખ્યો હતો, પણ આ તેણીની ધારેથી સધળી આશાઓ નડદીથી નાબુદ થઈ. તેણી એસુદીમાં પડી હતી, અને આ દુનિયાની સઘળી વસ્તુઓ તણ દઈ તે બેઠાનમાં જવાની તૈયારી કરતી હતી, જ્યારે મોહોત પોતાનું કામ કર્યું જતું હતું. તેણીની વીંધાસુ અને નીમકદલાસ દાસી “હયાના” તેણીની આગળ ઉભી રહી રડતી દોસ્તી હતી. મીસીસ ફ્રેઅરને હવે ખેંચતાણ થવા લાગી, અને આખરે સહચાર પડતાં તેણીએ પોતાનો પ્રાણ તે કીરતારને હવારે ફીધો. તેણી હવે આ દુનિયામાંથી પોતાનો વાસો છાડી ગઈ હતી. તેણીનાં મરણથી જોનેને અતીશય દુઃખ પેદા થયું, અને હવે જોને તેણીના દયાણુ સ્વભાવ વીશે વીચાર કરતો હતો.

હયાના તેણીનાં બીજાનાં આગળ ઉભી રહી રડતી બોલી, “ઓ બાઈ, મારાં બાઈ, તમારી નોકરીમાં હું આજ ત્રીસ વરસ થયાં છું, પણ મેં એક દીવસ દુઃખનો કહાડયો નથી.” તેણીએ પોતાની બાજનો ફોડો હાથ ધરીને કહ્યું, “અને હવે હું તમને કયુક્ષાત આપું છું કે હું કહી કાઢીને નોકરી કરીશ નહીં.” પણ તેણીને બીજી નોકરી કરવાની કરી જરૂર નહોતી.

મીસીસ ફ્રેઅરને બીજો ફોડો અવસમજાવે પોહોંચ્યા-ડવામાં આવ્યો. મીસે દીવસે જોનેને મીસીસ ફ્રેઅરનો વધારા “મીંડ કનડી” બોલ્યો, જે ઘણાંક વરસો થયાં તેણીનું દરએક કામ કરતો હતો. મીસીસ ફ્રેઅરે પેલાંક મહીના આગાઉથી આ વધારા પાસે પોતાનું વસીયતનામું કરાવી રાખ્યું હતું. થોડો વખત પછી પેલા વધારે મીંડ જોનેને કહ્યું, “તમારી સઘળી મહેરબાનીના બદલામાં મીસીસ ફ્રેઅરે તમને સઘળી મીંડકતના વારસે કરાવ્યા છે.”

“શું તેણીએ મને વારસે કેરવો છે ?” જોને આ સાંભળી અજબ થઈ બોલ્યો.

“હા ! મીંડ જોને” વધારા કનડીએ હસીને જણાવ્યું, “તમેએ એ જાનતું અંતઃકરણ એની રીતે જીતી લીધું હતું કે તેણીએ સઘળી મીંડકત તમારે સ્વાધીન કરી છે, અને હયાનાને વરસાન બાંધી આપ્યું છે.”

“મીંડ કનડી, હું તમારી વાત સાંભળી બહુજ અજબ થયોછું, પણ હું તમને ખરું કહું છું કે તેણીને વરસે ફોડો સો રૂપ્યાથી વધુ આવક નહોતી.”

“તેણીને તમારે વિષે બહુજ દયા આવતી હતી, એમ મેં તેણીના કહેવા પરથી જાણ્યું છે.” વધારા કનડીએ આગળ ચલાવ્યું, “મીસીસ ફ્રેઅર પેલાનાળી હતી, અને તે પેલા તેણી સારે હેઠાણે ખરબી ખરમાં પણ બહુજ બપકાથી રહીતી હતી. તેણીએ તમારાં નામપર પચાસ હજાર પાંડર ફીધો છે, અને તેમાં તેણીએ લખ્યું છે કે, “હું મારી

મીંડકત મારા એકપુરા દીકરા તરીકે મણેલા એક ખરા સમ્ય મદદરથને આપું છું.” આ પ્રમાણે તેણીએ પોતાનાં વસીયતનામામાં લખ્યું હતું.”

“હું ધારું છું કે આ લખાવતી વેળા તેણી બરાબર સુદીમાં ન હશે.” જોને બોલ્યો.

“નહીં, નહીં, એમ ધારતું ફેાકટ છે; આ વસીયતનામને ફીધાને તે આજ ઘણા માસ વડી ગયા છે. આ સઘળાં પરથી જણાયો કે તેણી એક લીલાણુ સુદીની બાત હતી; અને આ વસીયતનામું તેણીએ પોતાની રાજબુશીથી કર્યું છે. તેને મારે હું બહુજ ખુશી છું.”

આ મહેરમાં તેણીનું કોઈ બીજું સચું નથી, અને જે તેણીના ઘણીની તરફનાં સળાં છે, તેઓ સાથે આ મરનાર જાનું કોઈ દીવસે વેહેવાર રાખતી નહીં હતી. આ પેસે તેણીએ પોતાની ખરી મહેનતે મેળવેલો છે, એ તો તમે બહુજ સારી રીતે જાણતા હશે, અને એમાં બીજાં કોઈ તમારે આરે આવનાર નથી, એ તમેએ ખાતરી જાણતું. મીંડ જોને, તમે ખરેજ ભાગ્યશાળી છો, અને હું તમને ખરાં અંતઃકરણથી મુબારકબાદી આપું છું.”

“હું તમારો મોરો ઉઠાડતો જાનું છું, પણ મેં તેણીની આટલી બધી મહેરબાની લાયક કહ્યું કહ્યું નથી, અને મને વડી પણ નહોતી; અરે ! પણ હવે મને મારા મોલો યાદ આવે છે.

જ્યારે મારા પીતાજી મરણ પામ્યા, ત્યારે મેં તેણીને વાતપરથી અમળું કહ્યું હતું કે, “હમારાં પોપણ મારે મારા પીતાજી કઈ પણ સુકી ગયા નથી; અને હમારે મારે બહુજ કરજ છે.” આ સાંભળી તે દયાણુ જાનુંએ પોતાનાં મનવાંમાંથી પાનસો પાઠડોનો એક એક તેજ વેળા આપતાં કહ્યું “તું જાણે છે દીકરા કે હું ગરીબ છું, અને એટલી નાની રકમ તું કયુક્ષ રાખ;” તે લેવાને મેં હેશાન સાથે ના પાડી, જોને કહ્યું.

“મીંડ જોને, તેણીએ તમારી સર્વે દીકરીતથી મને લાકેર છોડી હતો. તમે તેણીની સાથે રહેવા આજાને થોડાજ મહીના થયા હતા, જ્યારે તેણીએ આ વસીયતનામું મારી પાસે કરાવ્યું હતું.”

“સારે શું બીજાં કોઈ આં મીંડકતપર દાવો કરશે નહીં ?” જોને પૂછ્યું.

“અજ્ઞાત નહીંજા ! આ ઘર, તેમાંનો સુંદર સામન, તથા સર્વે અમુલ્ય બીજાં સાથે તમને મળશે.” બીજી થોડી વાતો કરી અને થોડા આરાધીવંદ દઈ પેલા વધારા મીંડ કનડી ચાલતો થયો.

પ્રિય વાંચનાર ! હવે તમે જોશે કે આ બનાવથી જોને એક સુખી માણસ થયો, તેની સ્ત્રીતામાં પણ ઘણો મોટો ફેરફાર થઈ ગયો. તેણે પોતાના કોઈ સમાને મહેસે જણાવવા કરતાં મીંડ જોનેને એ વીષે લખ્યું; અને જોનેની તજીની વેળા, તેને આપેલી મદદનો બદલો લાગી આપવામાં તેણે કહાપણ જોયું.

આ ખખર સાંભળી મીં બોરન્સ આતરિય ખુશ થયો; અને તેજ દીવસે જોનેને લંડનમાં આવી મળ્યો.

“મારા વાહાલા દીકરા,” જોનેના અને હાથે જોરથી દાખાવે તે બોલ્યો, “હું આજ નેટથી ખુશ છું, તેટલો કાંઈ દીવસે પણ થયો નથી; દીકરા જોને, તું મારી પાસે બેસ, હું તુને ખરાં જીવરથી મુબારકબાદી આપું છું. આ પચાસ હજાર પાંડ તું મુબવારી જીવરથી અને સારે રસ્તે વાપરજો અને સદા અખત ચમનમાં રહેજો. પણ હું તુને કંઈ ખાનગી વાત કહેવા માંગું છું.”

“મીં બોરન્સ, તમારી સઘળી નેક દુવાઓ તે કીરતાર આમીન કરે! અને હાલ જેવા આપણે એક બીજાને દી-લોજાનથી ચાલીએ છીએ તેમજ સદા ચાલીએ! પણ મીં બોરન્સ, પેલી ખાનગી વાત શું છે?”

“મારું દીકરા, મેં મોકલેલા પૈસા મારા ન હતા, તે પૈસા આપનાર એક સખી દીલની ખાતું હતી, તેણીએ અને તમે પર તે રકમ મોકલવા ધણીજ કાકડુદી જતકાથી હતી. તેણીએ પોતાનું નામ નહી જણાવતાં મને મારાં નામે મોકલવા કહ્યું. આ હું કોણને માટે બોલું છું, તે તમે સમજી ગયા? મીં જોને, ખરેખર તમે ધણીજ નશીબવાન છે; જો હું જીવાન હતો તો તમારી અદેખાઈ કંઈ વગર રહેતો નહી.” તે હસમુખા ધરડાએ પોતાની હમેશની હસમુખી દર્શાવી કહ્યું. “આ તેજ મેક્સું સાંભળી જોને પણ હસ્યો.

“મીં બોરન્સ, મેં તેણીના પૈસા તમારા જીવનને જ લીધા છે, પણ જે જાતે તે ન ખતી થનાર નથી, અને વળી એ વીશે હું આજે તમારે મોઢોરેથી જ સાંભળું છું.”

“મીં જોને, મારી એક બીજી સજાદ છે, અને તે એ છે કે, તમેજો મીં જોઆપાનને યોગ પછા પૈસા આપવા જોઈએ.”

“હા! મારો પણ વીચાર એજ છે, અને તેજો જે રકમ માંગશે, તે આપવાને હું તૈયાર છું.”

“મીં જોને, તમારો આ નેક વીચાર મને બહુજ પસંદ પડે છે, અને જો એ કામ તમે મને સોંપશે, તો હું મીં જોઆપાનને સમજાવીશ, અને તેમ કીધાથી સર્વે કંઈ સારું થશે.”

“તમારી નજરમાં આવે તેટલી રકમ તેની પાસે કયુલ કરાવજો, અને જો તે નહીં કયુલ રાખશે, તો તેની વડી દીકરી મીસ ડોરેથી જીવનને મારી પર ધણીએક ઉપકારો કરી છે, તેણીને આપજો, અને હું ધાર છું કે તેણી જરૂર એ રકમ કયુલ રાખશે.

આ પ્રમાણે તેજો વચ્ચે એ સંજની વાતો થયા બાદ જોને મીસીસ ફ્રેન્ચ તરફથી મહેલી મીલકત દેખાડવા તેને અંદર લઈ ગયો. તેણીની પાસે અસલી તરેહનાં ચાંદીનાં વાસણો પછાં હતાં, જેમાંનાં ટેખતના કીશો જોને મીં બોરન્સને લેવા કહ્યાં; તે તેણે ખુશીથી લીધાં. “મીં જોને, આ રીતે તમેજો તમારી વસ્તુઓ અધાને વેઢેલી નાખવી નહીં જો-

ઈએ, જો તમે એટલા સખી થશો તો કહીશો પૈસાદાર થશો નહીં.” મીં બોરન્સે જોનેની આપેલી નેટ ખુશીથી લેતાં કહ્યું, અને સાંતા અડાથીપડાશીએ જોને વીધેની ખખર કહી. આ ખુશખખર સાંભળી તેજોએ તેને એક પછી એક કાગળો લખતાં ધણીએક આશીર્વાદો દીધો. આ પછી જોને પોતાના આશીસના અધીયતી પાસેથી બે દહાડાની રમ લઈ પોતે વોરજેન્ડ જર્મી લીલીએ તેની તંગીની વખતે ક્રીવેશી મદદ વીધે ઉપકાર માનવાને નીચક કાધો. લીલી જોનેને લેવા રોજાન પર ઉભી હતી.

“જોને, તમે આખરે અહીં આવ્યા?” લીલી બોલી. “લીલી, તે” મને ક્રીવેશી મદદ વીશે હું તારો ઉપકાર માનવા આવ્યો છું.”

“જોને, તમે શું કહેવા માંગો છો તે હું સમજી શકતી નથી.” “તે વીધે હું તુને સમજાવીને કહું છું, હું મીં બોરન્સને મળ્યો હતો, અને તેને હું તારે સાં લાવનાર પણ હતો, પણ તારી કંઈ ખાનગી વાત તેણે મને કહી છે, તેથી તે મારી સાથે આવ્યો નહી.”

“તમારી એ વીધેની વધુ વાત હું સાંભળી શકીશ નહીં,” તેણી બોલી.

“પણ લીલી, હું તુને કાંઈથીજ ખખર કહેવા માંગું છું, તે ખખર સાંભળી હું ધાર છું કે તું ખુશ થશે. હું એકાએક તવંગર શખ્સ થયો છું, મારાં નશીબમાં કુઝવ વેકું હશે તો હું કુઝવ પેરીશ, પણ હાલ સુખી થયો છું.”

“હું ધાર છું કે તમેજો મોપડીઓ વેચીને પૈસા એકઠા કરીશ દરો.” લીલી હસીને બોલી.

“જો મેં મોપડી લખીને વેચી હતો, તો મને વધારે ખરસ કરવો પડતો. એમાં તારી મુશ છે, મારે માટે કોઈ વારસો મુકી મુકું છે. ખરેખર, હું જીવનને બહુ અજબ થયો, પણ પેલી મીસીસ ફ્રેન્ચ મને પોતાનો વારસો દરવો છે, અને મારે નામના વીશ હજાર પાંડકરી વધારે કંઈ છે.”

“જોને, આ ખખર સાંભળી હું અતીશ ખુશી છું અને તે માટે તમને હું ખરાં અંતઃકરણથી મુબારકબાદી આપું છું.” આ બોલતાં તેણીએ પોતાના બંને હાથ જોનેને આપ્યા, જે તેણે લીધા; આ વેળા લીલીની આંખો ખુશીથી ચમકી નીકળી, થોડો વખત તેજોમાં મુશકીલી જંથરાઈ, પણ પછી તેણીએ હસીને વધાડું.

“શું તેણીએ તમને આ સર્વે મીલકત આપી? જોને, તમે તો કહેતા હતા કે તેણી તો ગરીબ હતી.”

“મેં પણ તેણીને ગરીબ ધારી હતી, અને તેણી ગરીબ હોય તેવી હમેશાં ઠારતી હતી.”

“પણ તમે જાણો છો કે તમે તેણીની કંટલી બરદાસ્ત લીધી છે?”

“પણ ખરું પુછતાં તેણીનો કાંઈ સંગો ન હતો, અને વળી મેં તેણીના પૈસા માટે બરદાસ્ત લીધી નહીં.”

“એવીજ વાત મારા બાળમાં એક વેળા બની હતી. જોન, હું ધાર’ છું” કે તમે તે મુદ્દસ્થને ઓલખતા હસો?”

આ બોલે છે એટલામાં મીસીસ બૉલ્ડર્સ ઓરડામાં દાખલ થઈ, જેણી ફેરફારમાં પોતાની કોઈ સહી સાથે આવવા જવાની હતી. “મીં જોન રીકલ,” તેણીએ પોતાની હાથ લંબાવતાં કહ્યું, “આજે તમે ઘણે દહાડે ક્યાંથી આવ્યા?”

“મને જરા આવવાને બન્યું નહોતું, પણ હું ધાર’ છું કે તમે સાચીકાની હસો?”

“હાથ, હું સારીકાની છું,” તેણીએ હમેશાના ‘ગંબીર’ અવાજે કહ્યું, “અને વળી તમે પણ બહુજ સારી તંદ-રોસ્તીમાં દોસો છો?”

“મીસીસ બૉલ્ડર્સ, હું તમને ક’ઈ ખુશ ખબર કહેવા માગું છું, જે સાંભળી તમે પણ હમારી ખુશીમાં ભાગ લેશો. આ કેવી અમૂલ્ય જેવી વાત છે કે મીસીસ ફ્રેઅર તેણીની એક ગંજવર મીઠકતને મીં જોનને વારસે ટેરવ્યો છે; અને જેણીના મીં જોન કસા સગા ચતા નથી.”

“થું એક ગંજવર મીઠકતને ધણી ચો છો?”

તેણી ફરીને બોલી, અને તેણીને આ સાંભળી અદેખાઈ ઉપજ ચવા લાગી.

“નહોં, નહોં, એક ગંજવર મીઠકતને નહોં, પણ તેટલી મને બસ છે.” જોને હસીને જણાવ્યું, “મીસ ચોમસ મા-ચપર તોહામત મુકે છે કે કે મેં એ મીઠકત માટે તેણીની સાથે પ્રીતી કરી, પણ મીસીસ બૉલ્ડર્સ, હું ધાર’ છું કે તમે મેં ખર’ માનશો નહીં.”

“મીં જોન, લીલી તો તમારી સાથે અમથી મગફરીમાં બોલે છે; એ મીઠકત તમારા નસીબમાં મગવાની હતી ને મથી, એમાં તોહામત જેવું કંઈ નથી. આ દુનિયામાં સંદેશી મોડી મોજા પૈસો છે, તે સીવાય કાંઈને ચાલવું નથી” મીસીસ બૉલ્ડર્સે બોલી.

મીસીસ બૉલ્ડર્સે ક’ઈ પૈસાદાર બાવું નહોતી, પણ તેણી સરોને કહેતી કે તેણીના પૈસા બ્યાજે મુક્યા છે.

“વહાલી લીલી, મને ફેક તરફથી આજે એક કાગળ મળ્યું છે. આહા! તે કાગળ કેવી માયાળુ રીતે અને બેઠનને હાથે વખત’ છે. હું કેવું ધન્ય છું” કે તેઓ મારા બાઈ હતે, કેમકે આ દુનિયામાં માર’ કોઈ સચ’ વહાલું નથી. પણ લીલી, હું કહેતાં વીસરી ગઈ કે ફેકે વુંને કુવા કહેવાડી છે.”

“વારે લારે મીસીસ બૉલ્ડર્સ, તમે કાગળને બાવાય લખો તો મારી પણ કુવા લખખે.”

ફેકનાં બે ત્રણ કાગળ લીલીપર આવ્યાં હતાં, પણ છેલ્લાં કાગળમાં ‘તેણે લખ્યું’ હતું કે તે બે ત્રણ દહાડા માટે ‘વોરગ્રેન્ડ’ આવનાર હતો; અને તેના અવાજમાં લીલીએ બહુ ખુશી બતાવી. ફેકની વાત પડતી મેલી મીસીસ બૉલ્ડર્સે હિન્દુસ્થાન વાતો કરવા લાગી. “મારાં વાંચનાર જાણે છે તેમ, જે પુરાણીયને કદી હિન્દુસ્થાન જોયું ન હોય, તેઓ હિન્દુસ્થાન વીશે થતી વાતો સાંભળવામાં મનહ મેળવે

છે, અને તેમજ જોને હિન્દુસ્થાન જોયું નહોતું, અને આ વેળા મીસીસ બૉલ્ડર્સે હિન્દુસ્થાનની વાતો કરતી અને તે વાતો લીલી તથા જોન બહુજ ધ્યાન દખને સાંભળતાં હતાં. આ વેળા રાત પડવા આવી હતી. તેઓ ધરમાંથી બગીચામાં ફરવા નીકળ્યાં, જ્યાં ચંદ્ર પોતાનાં ચક્રચકીત અવવાળાંથી ઝાડોને સુંદર દેખાવમાં લાવતો હતો, અને તે પર પડતા મોટા છાયાથી વધારે દીપાવતો હતો.

“આ વેળા નહીને દેખાવ ધણેજ સુંદર લાગતો હશે!” લીલી બોલી.

“મારી વાહાલી, થું વું ત્યાં ફરવા જવા મંગિ છે?” મીસીસ બૉલ્ડર્સે પુછ્યું.

“તમે જે હમારી સાથે આવો તો જઈશું, અને તમારા આઆથી વધારે મનહ પડશે.” લીલીએ હસીને જણાવ્યું.

આ પ્રમાણે બોલી તેઓ ધરમાં જઈ તો પી પહેડીને ઓવરકોટ (મોડા ઉપરના ઝમ્મા) ઓડી આવ્યાં, અને નહીને કીનારે ફરવા નીકળ્યાં. તેઓ નહીને કીનારે જઈ પુગાં, બ્યાંતો દેખાવ પણ ધણેજ મનોહર હતો. આ વેળા નદી ચાંત રીતે વેહેતી હતી, તેઓ બોટમાં બેસી નહીના વચલા ભાગમાં જઈ પુગાં. આશુબાબુની જગીર રૂપાંથી મડી લીધી હોય તેમ ચંદ્રના પ્રકાશથી લાગતી હતી. મીસીસ બૉલ્ડર્સે પોતાના મધુર દેવાન્ધરી ચોડાંક ગીતો ગાયાં, જે ગીતો જોન અને લીલી ખુશીથી સાંભળતાં હતાં. “આ વેળા મારો ભાઈ ફેક અહીં હતો તો કેવી મનહ પડતે?” મીસીસ બૉલ્ડર્સે બોલી.

“નહી મીસીસ બૉલ્ડર્સ, તમે ઉમટું બોલો છો; આ વેળા તમારા મરનાર ધણી જીવતા હતા તો વધારે મનહ પડતે.” લીલીએ હસીને વધાર્યું.

“થું ચણીજ નહારી છોકરી છે, તેઓની યાદ મને ચા માટે દેવાવે છે” તેણીએ લીલીના માલપર હલચે હાથે આંગળાં મારતાં કહ્યું, “મીં જોન, થું તમે લીલીને એક નહારી છોકરી નથી મંજૂતા?”

“જે તેણીને કહીથી તેવી ધારી નથી.” જોને નીચી ન-જરે ગંબીર અવાજે કહ્યું.

આ પછી થોડીક બીજ મનહ મેળવી મીસીસ બૉલ્ડર્સે ધર તરફ જવાને દુસ્ત વધાર્યું. “મારી દીકરી, મને ધર-માં બીજાં ધણાંક કામો કરવાં છે, અને હવે હું ધર જાઉં છું.” તેઓ અને મીસીસ બૉલ્ડર્સે થોડેકે છેડે સાથે મુકવા ગયાં, અને એકબેકને શેઠેન્ડ કરી મીસીસ બૉલ્ડર્સે તેઓથી છુટી પડી.

“લીલી, હવે આપણે ધર જઈશું?” જોને પુછ્યું.

આ સાંભળી લીલી તેને તાબે ચઢ્યો. થોડો વખત તેઓ ચાંદણી ધારતાં સુગંધ સુગંધ ચાંદણ, પણ જોનને ક’ઈ એકદમ યાદ આવ્યું હોય તેગ તે બોલ્યો, “વાહાલી લીલી, વું મને મધ ગુલરી માફ કરશે?”

“હા! જોની હા!” તેણી બોલી, “જોની, તમે એ તમારાં મનમાં કશી વાતે ઓછું લાવવું નહોં.” [સાંપળ છે.]

જુલબાઈ પુરસેદજી જુલવાડા.

આડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તાડ, માહાડ, ખજુરી.

આડો ખીજાં બધાં આડો કરતાં પોતાના બપકા બરેલા દેખાવથી, અતી ધણાં ઉપયોગીપણાથી અને સુંદરતાથી આખી દુનિયામાં આડપાનેના વર્ષમાં સર્વથી ચઢયાતાં ગણાય છે. જે દેશમાં જે ઉંચે છે સ્થાનો લોકોને એ ધણું જ ઉપયોગી છે. એ આડના દરએક ભાગ અતી ધણા ઉપયોગી છે. એમાંથી ખોરાક, કપડાં, ઊંધા, ખાંડ, તેજ, મીન, દારૂ, રંગ, ચામન, દવા વીગેરે આપણને મળે છે.

એમાં મુખ્ય આડો ખજુરી, તાડ, નાળીયેરી અને સાચુ-ચોખ્ખાનાં છે. એ સીયાપ કાળી, પામ, સોપારીનાં આડ, ગોરનડો પામ વીગેરે દુનિયાના જુદા જુદા ભાગોમાં થાય છે. ગોરનડોમાંથી દારૂ ધણે થાય છે. દરિણુ અમેરીકામાં એ આડોની સેકડો ભતોથી મોટાં મોટાં જગલો બરેલાં છે અને સ્થાનો લોકોને પોતાના ખોરાક, ઊંધા, કપડાં, દવા વીગેરે જે જોઈએ તે એમાંથીજ મળે છે.

ખજુરી—ખજુરીનાં આડ દેખાવમાં તેમજ ઉપયોગમાં સર્વથી સરસ છે. અરબસ્તાન અને આફ્રિકાના લોકોની તમામ દાયત એમાંજ છે. એ આડ થાયથી સાઠ શીટથીબી વધુ જાયું થાય છે ને તેને મથાણે સુંદર દેખાવનાં પાતરાં ઉંચે છે. યઝ અને પાતરાંની વચ્ચે કુલ થાય છે અને પછી તેને ફલ લાગે છે. એ ફલના કુમખા કંટલાક શીટ લાંબા લટકી રહે છે. જ્યાં જ્યાં આડપરના ખજુર રંગ, કદ અને ખાસ્યતમાં એક એકથી જુદા હોય છે.

જે કોઈ વખત અરબસ્તાનના મુલકમાં જે પાક સારો થતો નથી તે સ્થાં દુકાલ પડે છે, કેમકે તેમનો મુખ્ય આધાર એનીજ ઉપર રહે છે. એ આડનાં તાળાં ફલો તેઓ એમનાં એમ ખાય છે ને કહે છે કે તે સુકાં કરતાં વધારે સ્વાદીષ્ટ હોય છે. વળી અરબસ્તાનના મધ્ય ભાગમાં જે ફલ ધણાં મીઠાં ને લેહનતદાર હોય છે. જેમ એ ખાધામાં મજાનાં લાગે છે તેમ એ પુટીકારકમી ધણાં છે. અરબસ્તાનમાં અને સાહરાનાં રેતીનાં રણમાં એ આડનાં ફલને સુકવીને તેને ખાંડીને પછી દાળીને તેનાં ચોસલાં કરી કુકે છે; અને જ્યારે તેની મોસમ પુરી થાય છે ત્યારે તે ખાય છે. આજી લોકોને પોતાના જીવન માટે જે કાંઈ જોઈએ તે તેઓને એમાંથીજ મળે છે. તેઓ પોતે તેમજ તેમનાં ઉંઠા એ આડનાં ફલ ખાય છે, અને જ્યાં સુર્યની સખત ગરમી પડતી હોય ત્યાં એજ તેમને ઊંચી કરી આપે છે. તેનાં યઝમાંથી મોટા પ્રવાહી નીકળે છે તેનો દારૂ થાય છે, અને તેનો લાકડાં પર બાંધ્યાં અને સામન બનાવવામાં

કામ લાગે છે, પાતરાં આવડી કરવામાં અને તેની (પાતરાંની) ડાંખડી બાંધવામાં કામમાં આવે છે. એ વતરોગે તેના શાખા કાંટો તેની સાઠકી, દોરાં વીગેરે બનાવે છે.

નાળીયેરી—એ આડ પશુ ધણાં સુંદર અને જાંબાં થાય છે. એની જાંબાં ૬૦ થી ૧૦૦ શીટ જેટલી થાય છે ને તેને મથાણે ૧૨ થી ૧૫ શીટ જેટલાં લાંબાં પાતર થાય છે. એ પાતરાંની મધ્ય રેખા ધણી મજબૂત હોય છે ને તેની આસપાસ પીઠાના આકારનાં પાતરાં થાય છે એનાં કુલના જુલમખા પાંચ છ શીટ લાંબા થાય છે અને તે એક જ તનાં ચીવટ પડથી ઢંકાયલા હોય છે. એનાં ફલ ભડાં રેસાવાળાં પડથી ઢંકાયલાં રહે છે ને તેની અંદર કંઈક કાંટાળાં કાપર અને પાણી રહે છે.

નાળીયેરીનાં આડ ગરમ દેશોમાં થાય છે. અમેરીકાના ગરમ ભાગોમાં અને હિન્દુસ્તાનના છીનારાપર એ થાય છે. મુખ્ય કરીને સીસીયામાં એ ધણું થાય છે. સ્થાં જોહાનાં જોહાં જે ભત્તાં બે કરોડ આડ છે. એને એપ્રીથી મહીનામાં રાખે છે અને સપ્ટેમ્બર સુધીમાં તે જગવા માટે છે. પહેલાં બે વરસ સુધી એને સુર્યના તાપથી બચાવવાં પડે છે અને રોપ્યા પછી પાંચ કે સાત વરસે તેની ઉપર ફલ આવે છે ને એક આડ પર દર વરસે સાઠ સુધી ફલ થાય છે.

એ આડનાં દરએક ભાગ જુદા જુદા ઉપયોગમાં આવે છે. તેનાં ફલ ખાધામાં આવે છે ને અંદરનું પાણી પીધામાં સ્વાદદાર લાગે છે. તેનાં કુલનાં કુમખાં પડમાંથી ઉછાયાથી તાકી નીકળે છે ને તેનોદાર અને છે. એનાં યઝાં લાકડું સામન બનાવવામાં કામ આવે છે, અને તેના છરીના દાયા, બારણાંના થાંભા વીગેરે અને છે. એનાં પાતરાંની તેપલીએ અને છે. ગામડાંમાં એનાં પાતરાંનાં કુપડાં બનાવે છે. એનાં ફલમાંથી કોપરેલ નીકળે છે અને તે મોનબતી વીગેરે બનાવવાનાં કામમાં આવે છે. અને તેનાં છલાંનાં દોરાં વણાય છે.

નાળીયેરીના કડકા કરી તેને તડકામાં સુકવીને પછી ઉઘાળીને તેલ બનાવે છે. એક હબ્બર નાળીયેરીમાંથી ૨૫ ગ્યાલન તેલ બને છે. સીસોન અને હિન્દુસ્તાનમાંથી દર વરસે ૩૦ લાખ રૂપયાનું તેલ વિલાયત નળ છે.

જોહા પામ—એ ભત્તાં આડ પશીમ આફ્રિકામાં ધણાં ઉંચે છે અને સ્થાનો અંદરમાં વેપારની ચીજ તરીકે એ તેલ મુખ્ય છે. એનાં ફલ જોહાવના જેવાં ને બે કુટ લાંબાં હોય છે. એ તેલથી રંગ નારંગીના જેવા હોય છે. એનાં બી સખત કાંટાળાં ઢંકાયલાં હોય છે ને વળી તે કાંટાળાં ઉપર શાખાવાળું બીજું પડ હોય છે. એ પડમાંથી તેલ બને છે. એનાં ફલ પાક્યા પછી તેને મટાડીનાં વાસજમાં નાળીને છુકા કરે છે ને પછી તે છુકાને પાણીથી બરેલાં પોલોલાં ને છાલકાં વાસજમાં નાળી દે છે ને પછી તેની ઉપર તરી આવડું તેલ કાઢી લે છે ને તેને ઉકાળી અંદરથી પાણીને લાગ બળી જવા દઈને પછી પીણી બળીને દેશાવર મોકલે છે. સરસ તેલથી રંગ નારંગીના જેવા હોય છે. આફ્રિકામાં એ તેલ ખાધામાં આવે છે ને છિલાંડાંમાં મોનબતી ને સાચુ બનાવવામાં વપરાય છે.

વિલાયતી ધરેણી !

લો માયજી, બરજોરજ બારબાણની એક પુરી દીકરી આશાંમાએ કાંઈ કે રત્નેએબમ કપડાંમાં સફૂં ઘઈ તકલીદી કમકતાં ઝવેરોના સણગાર સજ્જ હાથમાં ન્યાં તેણીનાં માથે તેણીની રાહ નોતાં ઉભીં હતાં ત્યાં આવી લાગી દરોળે ગોલી.

તે બેઠ મા દીકરીએ દરવાજા આગળ તૈયાર ઉભેલી માડીમાં કાઢી બેસી મુનાબાઈ મુનામખીનાં ઇનગને માન આપવા તેઓને ત્યાં દંકારી ગયાં. આશાંની માથે બચુબાઈ બારબાણનાં મુનાબાઈ મુનામખી સહી યતાં હતાં. તેઓને ત્યાં આજે ધણીઓને નોતરાં હતાં.

આશાંમાએના પીતા બરજોરજએ તેણીને આ છેડાં વર્ષ ઉપર એક મુઠર ધરેણીને કાગડો આપ્યો હતો, જેમાં એક કાંચાં બીધાનની વિડી, એક મોટા પાસાદાર દીરાની પુટી, અને એક કિતલી આગદાર મોતીની બાંગડીની બેઠ હતી.

એ ધરેણીએ આજે પેઢેરવાની ખરી તક તેણીને મળી. તેણીનાં મા આપની ઉમેદ હતી કે આશાંને સારે મોટે ધરે ધરેણીવંચી, પણ આજના જમાના પ્રમાણે બહારનો કાચી ભપકો કાપા વિના કાંઈ વળે નહીં તે એણે જાણતાં હોવાથી પેસાની અડચણ વેઠી, એક વેળા દીકરીને ધરેણીની દેવાના ઇરાદાથી શોખમતાં ધરેણીએ બરજોરજએ આશાં મારે ખરીદ્યાં. તેણીનું નશીબ ક્યારે હશે તેની ફરજમાં તેઓ હતા.

આશાં જયપણમાં કાઢી ઉપરેથી હોવાથી તેણી ચીર-કૂચી, નાદાન, અને ફેશનમાં અચ્છર બનેલી હતી.

આશાં અને તેણીની માતા જયુગાઇની માડી મુનાબાઈના કુદારે દરવાજા આગળ ધગધમ કરતી આવી ઉભી. ઇનગને મોઢે પાંચ વાગ્યાનું હતું, તેણી હમણું સાત વાગી ગયા હતા. એટલાં અમુરે આવવાનું એક ખાસ કારણ હતું તે એ કે, બધાંનાં આજના બાદ તેમનો કાઠ હો કાઠી જીએ.

“આશાંએ આજે ધણી સરસ રૂસ કીધા છે. વિંટી કેરી કપડે હો આએ બધાં નવાંજ ધરેણી છે. જો મોતીની બાંગડીથી હાથ બંધે બીરાજ રહેશે છે.”

તેઓ માડીમાંથી ઉતરી અંદર આખ્યાં કે સ્ત્રી આશાંમાં ધરેણી ગોઠ દીકા કરવા લાગ્યાં.

“એ ધરેણીમાં આજુ શોએ છે કેવી ! બધાંએ કહ્યું છે ને બરજોરજ બારબાણના પેસાનું તજ્યું આવી રહ્યું છે, સારે દીકરી નતાં ધરેણી ક્યાંથી લાવી ?”

“એસવેટનાં મોતી નોતાં કે ! આશાંમાં આજી પાંચ દબરની એ નોડ દોશો ! બંધે નરી રાગની રાણી !” બીજી બોલી.

આશાંએ પેનાનાં ધરેણીથી ચપલી અસર નાખી; તેણી મગર દત્તી તેમાં વધુ ચઢી લાગી. ટુંકી બાંહેડું બદલાન હોવાથી મોતીની એસવેટ પુરની રીતે જણાવી, તેણી તેણી બેઠ કાંચેને અંદરના રાણી ફરતી. જેમની વેળા શોખા અને હોશવતને મારે ખાસ શોખાની પીઠ ઉપર હાથ મેલી મેસતી.

“આએ ધરેણી તમે ક્યાંથી ખરીદ્યાં ?” એક ચરમજા દોસ્તી હાકરી રતનાબાઈ રતનાબરે આશાંની પાસે બેઠેલી હોવાથી પુછ્યું, તેણીને તેણી સાથે પીછાણ હતી નહીં.

આશાંએ કીચકું ચઢાડ્યું, જવાબ દેવાના અપાસ કયાં.

“માયજી, મારાં ધરેણી એનાં સરસ છે કે બધાં અરેખાની નજરથી જોય છે.” ધરજતાં જતાં આજુએ માએને કહ્યું.

એ ધણી બીજા કેટલાક દલાક સુધી તે ધરેણી પેઢેરવાની અમ્મી તક તેણીને મળી નહીં. એક દલાડે તેઓની જુલાલી વચ્ચે મોટે ધરનાં માકાંબાઈને લાંથી લગનનું તેડું આપ્યું.

આજગરેજ જગતું દીવાનખાતું પારસી બાળુએ અને હ-સ્તાં બાળકાંનાં પગલાંથી માછ રહ્યું. જ્યાં જુઓ ત્યાં મુશોભીત દેસની બાળુએ, મુઠર સાડી, તરફ તરફના પુલ્લા રંગે, કિંમતી ધરેણી, મગમગતાં ઝવેરો, ઉભાંબાં ઉભીં કાઢરો, નાચકાં પંખાઓ, રંગમી રીશન અને વેસો, બાકના મુખખા અને ઉંચી એકીનાં જુદા નરરે પડતાં. આજે દીકરી આશાંને શોખમતા બનાવવા કીજે બારબાણનાં બચુ-બાઈએ ધણું ધણું કહ્યું હતું. આશાંએ વેશાં ધ્યાન મે-મનારાં ધરેણી પેઢેરવાં હતાં. એ સાથે તેણીની માએ આ લગનમાં દીકરી આશાંને આખાં દીવાનખાનામાં એકી મ-નેલી બાળુએ કરતાં સરેથી વધુ ભપકાદાર બનાવવા ખાતર ઉભી નવીજ નેર જેની વણતી મુઠર સાડી, તેમજ દીકરી બાળુનું જુલતી લેસ સાથનું નરમ કપડાંનું બદલાન અને વિ-લાયતી ઉભી એકીનાં જુદા અને હાથમાં કંડીના દીવસ દો-વા છતાં શોખાને ખાતર નાચકાં પંખા દતો.

“આજુ, આએ ધરેણી અદાથીજ લીધાં કે કેટલી મંગા-લ્યાં ?” તેણીની સહીએ પુછ્યું.

“તુનેબી મોઢે છે કે ? એ અદાથીજ લીધાં. મારા છ બ-રાયા બાવા ધણું મોડું મુજ આપી, ઉમેજ ઝવેરીને લાંથી લાખ્યા. બાવાજી કહેતા હતા ને એ ધરેણીની જોડ તન નવીજ વેસાતથી આવેલી હોવાથી તેની કિમતની તેટલીજ મોંઘી છે. મોં માયુ” હામ આપી બાવાએ ખરીદી લાખ્યા. એ ધરેણીને વાસે તે ઝવેરી કહ્યું છે ને એ એક વેસા-તની પ્રી-સેસનાં હતાં; પણ તેણી નાણાંની કાંઈ જરૂર પડવાથી તે વેચ્યાં પડ્યાં. વેસાતમાં એનું એનું મોણું મુજ આપી નહી ચક્યું તેથી અદા વેચવા મોકલ્યાં, કે દિન-સ્તાનની કોઈ રાજવંશી કુટુંબની બાળુ ખરીદશે. અ-કંડુનું સોદશી, એ ધરેણીની કીમત ધણી મોંઘી છે, કોઈ ખ-

રીદી શકે નહીં. મારા આધારને તે ઝવેરીએ કહયું કે પારસી શેઠાઓ તો શું પણ મુંબઈ આવેલા કેટલાક રાજ વંશીઓથી એને ખરીદવા ઇચ્છતા, પણ મોઢું મુજ નોઈ ખરી ગયા.” આશાને ધરેણું માટે મોક્ષવાની તક મળવાથી જેટલું મોક્ષાણું એટલું વગર વિચારે બોલી ગઇ.

“એટલું બધું એનું મુજ છે?” તેણીની સહી સીત્લીએ અનુમતિ આપી.

“મુજ તો ખરું, સીત્લી, પણ મુજ કરતાં નવાઇ ધણી છેની ! તું જેની કે અહીં કાંઈએથી એવાં ધરેણું પેઢરયાં છે !” આશાં વગાડતી બોલી.

એટલાં તેણીની વગાડના છેરા આવ્યો. સામેથી એક મુંદર છોકરીને ચાલી આવતી નોઈ સીત્લી-એ તેણીને તેડી પોતા પાસ આશાંની વચ્ચે બેસાડી; તે રતનબાઈ રતનાગર હતી, જેણી સીરીનની સહી થતી હોવાથી પોતા પાસે તેડી બેસાડી.

તેણીનાં બેઠા પછી તેઓની નજર તેણીનાં ધરેણું ઉપર દોડી; તે તદન આશાંની જોડનાજ હતો, તે ધરેણું-એ એટલાં એકસરખાં હતાં કે ફરક માત્રમ પડતો નહીં. તેઓ પછાં અજ્ઞાન થયાં.

“જો એ આશુ, ટું હમણું કહેતી હતીની કે એ ઢાગી-નાની ફેશન નથી છે, એવાં કાંઈએ અહીં પેઢરયા નથી, તે જ હવે.” સીરીન બોલી.

આશાનું મોઢું ઉતરી ગયું. તેણી રતાને જોલખતી નહીં હતી.

“અરે હું સમજ, એ ધરેણું કાંઈ ખરાં નથી સીત્લુ, એ તો તે દહારે મારાં ધરેણું નોઈને જોવણે બોટાં બનાવ્યાં હોય. કાંઈ બધાંએ એવા વૈસા ખરેખરી જાણે છે કે !” આશાં તુમાખતી બોલી, “મુખાં બોટાં ધરેણું પેઢરયા વગર જીવ રહે છે કે ? હું તો આ કદી બોટાં ધરેણુંને હાથ નહીં લગાડું.”

“રતાં, શું ખરી વાત, એ ધરેણું બોટાં છે?” સીરીને હવે રતનને પુછ્યું.

“નહી, એ કાંઈ બોટાં નથી, હું અને માયજ પારસી ઝવેરી શાપુરજને લાં ગયાં. હમે ધરેણું બોટાં હતાં એટલાં એક પારસી લાં આવ્યો અને આમેજ ધરેણુંએ ક-હાડી ઝવેરીને કહયું કે લેવો બાઈ, આ ધરેણું હું હમણું નથી ખરીદી શકતો, મારા હાથ સંક્રામણમાં છે, મેં એ તમારે લાંથીજ ખરીદ્યાં હતાં વાસ્તે મેઢરયાની કરી કાંઈ તેમાંનું જોણું આપી ધરેણું પાછાં લેવો અને એમાંનાંજ એની ટપ ઉપર બીજાં બોટાં મોલી હીરાનાં બનાવી અને એકેકી ભેડ આવે.”

“એમ તે પારસીએ કહયું, અને તેજ ધરેણું ધણું જ-મ્યાં, મજના નવાં હતાં તેથી હમે તે ખરીદી લીધાં. ફક્ત સાત હજાર મેસલેટ, પુટી ને વિડી ખરીદી, જેમાંથી છ હજાર વેલા પારસીને આપી એક હજાર દલાલીનાં ઝવેરી-એ લીધા અને તેમાંનાં બોટાં ધરેણું તેવણને બનાવી આ-

વવા કયુલ્યું. તે બોટાં ધરેણું હમે તવાર થવે જોવા ગયાં હતાં તે તદન આના જેવાં દીસતાં હતાં. માયજએ ઝવેરીને તે પારસીનું નામ પુછ્યું તે વેણે હમણે કહયું,” રતાં બોલી.

“તે નામ શું વાર?” રતાં તે પારસીનું નામ શું ?” સીરીને આપીરી યધ પુછ્યું.

“અરજેરજ બારબાયા !” રતી બોલી.

આ નામ સાંભળી આહુતો જીવ ફરી આવ્યો, હમણું તેણી બોલી હતી કે બોટાં ધરેણું પેઢરતાં જીવ રહે છે કે ! તે બોલો તેણીને યાદ આવ્યા, રાજવંશીએ મુજ નહીં આપી શક્યા અને ઈંગ્લેઝ ઝવેરીને લાંનાં વેલાતથી પ્રી-સેસનાં આવેલાં ધરેણું વગેરે વગેરે ગપ મારેલી, તે હવે શું મોઢું રહે !

કરજમાંથી બચવા અરજેરજ બારબાયા ખરાં ધરેણું વેચી બોટાં બનાવી લાવ્યા તે વાત આહુતી મા અનુબાધ બજતી, પણ તેણીને કહી હતી નહીં.

ફેશનની શીશયારીથી તેણીએ પોતાના આપને કરજમાં લાવી નાખ્યા હતા એ તેણીએ હવેજ જાણ્યું. - આ ફેશની પછી ફેશનની શીશયારીએ તેણીએ ધણી તજ દીધી છે.

મેઢરખાનું કાવસજ દાવર.

સખી દીલનું પ્રીતસંપ્રદાન.

નસો જાણીતો આદશાહ સોલમો હુધ ધણેજ નેક અને સખી દીલને હોતો. ફ્રાન્સના પત્નીદાસ ઉપરથી માત્રમ પડે છે કે, આ રાજને એકંતમાં બેસી તરે-હવાર ખુદરતની પુખીએ ઉપર ખ્યાલ દોડાવવાનો અને આટલક ચલાવવાનો જખરો શોખ હતો. એક દીવસે તે એક માત્ર સાદા મેઢરખના પોશાકમાં શહેર માર્ગમાં એક એકાંત ખેતરમાં ફરવા નીકર્યો. ઝાડીઓ વચ્ચે વેહેતાં એક દીલપુરા નાળાં આગળ આવતાંજ તેણે પોતાના પગ યોગ્યાવા અને પોતાની ટેવ મુજબ મુજને મરોડતો, જમણા પગ ઉપર ડાબો વાંકો મેક્ષી, વીચારના સાગરમાં તરતો ઉભો.

આહ ! ફ્રાન્સની હાલત તે વેળા કેવી હતી ? તેની રચત પુટાપણની ધૂળ ઉઠારવા માટે શું પ્રપંચો રચતી હતી ? તેની આદશાહતને ઉરાડી દેવા માટે તમામ લોકો કેટલાં ખતી હતાં ? અને તે બધું સા માટે ? આ એકાંત ખવાસનો ભસો જવાન રાજ નેકે પોતાની રચત ઉપર કરના બોળ નાખવાનાં કામથી દુર હતો, તેથી તેની આ-ગળ તેના બપાવાનાં રાજ્ય વખતથી જે જખરો કર-ગરીયો ઉપર પડ્યો હતો, તેમાંથી તેઓને હજી મુશી તે દુર કરવા પામ્યો નહીં હતો. એજ માત્ર તેની કરજમાં આખી, અને પ્રમને તેની ઉપરથી દીલ ઉતાર કરવાને મોડું કારણ હતું.

આ તેના દુઃખી વીચારોમાં એક સુખી ખ્યાલથી ખલલ પડી. તેના કાનને એક અતી ધલો મધુર ગાયણનો અવાજ અહરથો, જે ઉમદા સરોદની શીરીનતાથી બે પજ રાજ્ય લુખનાં જગરમાં ખુદરતની તારીકના ચોમ્મોએ ઉછળી રહ્યા. પોતાની શીસસુરી ચશ્મો ચોપાસ ફેરવતાં તેની નજર એક નાના સુનેરી બાકના બુખસુરત જવાન છોકરા ઉપર પડી, જે ગુણુ ઉપર પડી પોતાના હાથો વાળી, આંખો બંધ કરી તે બારે હક્તાક્રાંતી જમાવ્યાં પોતાના દીક્ષણ સરોદે કંધક મીનતભરી ભરી આચુલ કરતો હતો.

રાજ્ય લુખ ધીરે પગલે તેની નજરેક જઈ ઉભો; પાસના દયાતા અવાજે તે છોકરાને ચમકાવી ખરો કાપો. પોતાની નજરેક એક ઉમરાવી, બધા ચેહેરાના પછુ સાદા પોસાક-વાલા એક અહરથને નેતાન તે છોકરો હેરત થઇ ગયો.

“જવાન, તું અહીં શું કરે છે?” લુખે પુછ્યું.

“સાહેબ, હું તે ફરેદગારની હજુરમાં અમારી ગરીબીના વખતે હમને સહાય થવાને અરજભરી બંધી કરું છું.”

તે છોકરાએ પોતાના મીઠા હલકે નરમીથી કહ્યું. રાજ્ય લુખ બે દગલાં પાછક હટયો. “છોકરો, તારાં પવિત્ર કામની હું આડે આવી અટકાવવા માંગતો નથી, અને તારી શીરીન જમાનનો તે કાકગરની પાદમાં નીકળતો મધુર અવાજ સમજવા ગમે છે, માટે મને તેટલો ભાગ્યશાળી બનાવશે?”

તે નાના છોકરાએ તેનો હુકમ માથે ચઢાડવાના દેખાવે પોતાનું સર નમાવ્યું અને પછી હક્તાક્રાંતી તારીકમાં એક ધણું જ મધુર ગાયણ પોતાના મનહરણ સરોદે ગાવા માંડ્યું; તે છોકરાના દીક્ષણ હલકથી રાજ્ય લુખ ધીરે હેરત રહ્યો.

આહ! તેણે માન્યું કે ગોથા તેના ફેરી કંઠમાં ધુલ-ધુલોએ પોતાનો માસો બાંધ્યો હતો. ખોદાની અનેક ઉત્તમ બહેનોમાંની આ એક ઉમદા બહેનથી નેહાય થયથા આ જવાન તરફ અન્યથી અને યુદ્ધાદી સાથ દીકતાં તે દંતોમાં આંગણાં પકડી ઉભો રહી ગયો; તે મધુર વાંસલીના અટકવા પછીજ બાદશાહ લુખે જમાન ખોડવાની હાંમત કાપી.

“આશીરનાં! એ સાહાબદા બુખસુક, આ બે તારી પેહે-નતો બહેનો.” અને લુખે પોતાનાં નાણાંની ટેલી તે છોકરાના હાથમાં ખાલી કીધી, જે ચસકતું નાણું નેતાન પેશા સુંદર જવાનના ગોથાથી રોખસાર ઉપર મોતી મી-સાજનાં નીરમળ આંચુનાં દીપાં ખરી પડ્યાં.

“ઉપકાર દરસાવવાને મારી નમળી જુમાનમાં તાકાત નથી. એ સંખાવતી દીકના ઉમરાવી ચંદરથ” તે છોકરે કહ્યું. “મારી ગરીબી માતા અને નાનાં બાપ બેહેનોની તગીને વખતે આ નાણું એક મોટા આશીરવાદ થઈ પડે.”

“તગી!” કંધક દુઃખી કંઠાળી રાજ્ય લુખે મોતી ઉ-હ્યો. “તગી!”

“હા, તગી, સાહેબ, લગભગ બુખમરો! મારાં મા આજ થોડાં અંદાજમાં થયાં બીમાર છે, અને તેમની બીમારીએ

મારા અને મારાં નાનાં બાપ બેહેનો ઉપર બુખમરોના ગ-જબ વસાવ્યો છે.” તે છોકરાએ બીજાં તાલમ આંચુઓ-ની પાર વચ્ચે કહ્યું.

“શું ભારે, તારો પેદર નથી? તે ક્યાં છે?”

“તે મરણ પામ્યો છે. પેહેલાં તે હમારા નામવર બાદ-શાહનાં લશકરમાં એક શીપાહ હતો, તેમનાં પેનશન ઉપર અમે સરવેનું ચુકરાણુ ચાક્યું હતું, પણ તેમના હક થવા બાદ પેનશન બંધ થઇ ગયું છે. આ બે જગરા કટકાથી હમારાં ગરીબ બીમારાં મા—”

“જવાન, તું પેહેલાં એક તખીબને તારી મા કને લઇ જા, તારું મકાન ક્યાં આવેલું છે?” ઉત્તરનીથી બાદશાહ લુખે આ સવાલ પુછ્યો.

પોતાનું કુખ જેનું આંગણું દુર ટેકરી તે છોકરાએ પો-તાનાં જુષકની રસતો બતાવ્યો, જે નોંધ લઇ લુખ ધસા-રામાં કાઢીએ વચ્ચે ચાલી ગયો.

“ઓ ખોદા! મારી રૂંધવામાં ભારે એ દીસાબે કટશે ગેરકનસાદ અને કેવી મુશ્કેલી ચાલે છે? મારી પ્રજા આવી રીતની કેટલી મુશીબતો ખમતી હશે, અને હું તેમનો બાદશાહ આ હેવાચોથી બીનવાકેફ? ખોદા બચાવ!” અને પોતાની આંખો માહેસો બીનાય કટ “નુજી નાખી, તેણે આડીઆંખાં ઉઠાવશે પેલા છોકરાનાં ધરનો રસતો લીધો.

તે મકાનમાં જઈ તેણે પોતાને એક તખીબ તરીકે બો-લખાવ્યો, પછી તે ગરીબ વીપવાની નાકી નોંધ, તેણે પ્રીત્ત-કીપશન લખવાને ખડીશો કમમ માંગી, કુમે મોહડે એક કામજ ઉપર દવાનું પ્રીત્તકીપશન લખી, તે તે જુષકમાંથી બહાર પડ્યો. તેના જવા પછીથી પાંચ મીનીટ પેસો જવાન છોકરો પોતાની માને માટે, બાદશાહના ફરમાબા મુજબ, એક ખરા તખીબને લઈ દાખલ થયો પણ તેની માએ જવારે તેને જણાવ્યું કે પોડીક મીનીટ આગમજ એક હકીમ તેણીને તપાસી દવાનો સુરખો કામજ ઉપર લખી ગયો છે, ભારે તે જવાને હુરત પેશું પ્રીત્તકીપશન લખાવ્યું પત્ર ખોલીને ભેનું, પણ તેની અત્તજબીનો શો પાર! દવાના સુસખાને બહેને તેમાં તે માદશાહી સહી સા-રવું તેના મરેખે બાપની પાછક બંધ થયકું પેનશન તે-એને પાછું ચાહ આપવાનું કરારનાંકું હતું. પેતે એક સાદા અહરથ સાથ નહી પણ પુદ બાદશાહ સાથ આજ સહવારે વાતચીત કરી આવ્યો હતો, એમ તે જવાને જ-ણતાંજ હેરત થઇ પોતાની માને સર્વે વાતથી રેશન કીધી અને ખરેખરા તખીમની દવા કરતાં આ ઉદાર પણ વેશ-ધારી તખીબનાં સર્વો દીકનાં પ્રીત્તકીપશનથી તે જવાન વી-ધવાએ પોતાની મોહેકી તંદરોસ્તી જલદી મેળવી.

બાદશાહ લુખે ભાર પછીથી તે નાના સોહામણુ જ-વાનને તેના સુરીશ કંઠ ઉપર શીદા થઇ પોતાનો ખાત્ર ખાનગી મરેશો નેપો.

નેકરખાનું કાવસલ દાવર.

ખાડો ખોદે તે પડે.

નખાઈ, શેક તમને તેવણના ઝોરડામાં બોલાવે છે, અને કહે છે કે તેવણનું છેલ્લું વીસળી સાથે લેતાં આવજો.

દીનખાઈ તેણીની જુદી દારીના બારણાં ઠોકવાના અવાજથી કાંઈ ખુશ વીચારમાંથી ઝાંકી ઉઠી, અને તેણીના માથાનો દોઢમ સાંભળી લગાર શીકી ચર્ધ ગઇ.

“હું હમણા નીચે આતું છું” તેણીએ

ધીમેથી જવાબ દીધો.

તેણીનાં મોઢાંપરનો શીકસ જોઇ તે જુદી દારી અચ-કાતાં અચકાતાં અને શીકરમ્દ એકદરે બોલી:

“હું આશા રાખું છું કે કાંઈ ગંભીર બીના નહીં દરો. શેક વીસને વાસ્તે બોલ્યા તેથી અને લાગે છે કે, તેવણ તમારી પાસે કાંઈ કરાવવા માગતા થશે. જો તેમ હોય તો તમે તમારાં મુખની આડે આવે તેથી કરી કચ્છાત આવતાં ના.”

તે ઊકરી મુઠમાં હસી, તે ખુશ્તુમા હસવાનું કે જેથી તેણી દરેકે જણનું દીક્ષ છતી લેતી હતી.

“મનેથી લાગે છે કે તેવણ મારી પાસે કાંઈ કચ્છાત માંગે છે” પછી જાણે સામે યવાનો ડેડાવ કીધો હોય તેમ મક્કમ દેખાવે બોલી, “અને મને ઘણી ધારતી લાગે છે કે મને ના પાડતું પડશે.”

તે જુદી દારી ચીંતાતુર દેખાઇ.

“પણ અને હાં મુખી તમે શેકને ચુસ્તે કરતાં ના,” તેણી બોલી.

“જે તેમ અને તો તેમાં મારી કાંઈ તકલીફ નથી” તે ઊકરી બોલી. “મઇ કાલે માગા ઘેર આવ્યા તે વેળાએ મને કાંઈ ચેતવણી આપી હતી, કે તેવણે મને પરણાવવા માટે કાઢને શોધી કઢાડ્યો છે, પણ મારી તો ખાતરી છે કે ફક્ત તેવણની ધરજા પુરી પાડવા હું કાંઈ માણસને પરણીશ નહીં.”

“તેમ તો નહીજ અને, વળી રસ્તમજની બધી ગાથ જણાઇ આવી અને તેવણને ઘરમાંથી કઢાડી મુક્યા તે આગમન તેવણ તો ટુંને તેની સાથેથી પરણાવવા માંગતા હતા, ખરું કેની? રસ્તમજ સાથે તમને પરણેલાં જોવા કરતાં તો મુલેલાં જોવાથી હું વધારે રાજ ચાજો.”

“અને હુંબી રસ્તમજ અથવા કોઇથી બીજા અણમન-

તા શખસ સાથે પરણ્યા કરતાં મરવાનું વધારે પસંદ કર, અને હું મામાનેથી તેમજ કહેવશ.”

સાથે યવાનો ડેડાવથી તેણીની યગકતી આંખો વધારે ચમકવા લાગી અને તેણીની દારી તેથી વધારે અને વધારે ચીંતાતુર બની.

“કાંઈથી કરી શેકને ચુસ્તે મવા ના દેતાં,” તેણી ફરીથી બોલી, “તેવણ તો પોતાનોજ બોલ પાજે તેવા છે અને એક વેળા તેવણનાં મનમાં વીચાર આવ્યો તે દરવચો મુકકેળ છે. રસ્તમજનું, શું થયું તે જુઓની.”

“હું ધારું” કે તે બાબદમાં તો તમે ખુશ કરોછો” તે ઊકરીએ કહયું. “મારી ખાતરી છે કે મામા રસ્તમજ વરફ જેટલા સખત દેખાય છે તે કરતાં અડધાથી નથી, મારી તો ખાતરી છે કે તે બે હમણાં પાછો આવે અને પોતાની આજ આડે કાંઈ બહાનું કઢાડે તો તેવણ વરત તેને ગાફ કરે.”

“લારે તો હું ધારું છું કે તેવણ નહીજ આવે તો સાર.” કોઇથી બહાનાથી તે એક સારા માણસ થઇ શકવાનો નથી અને તે જેટલો આપણાં ધરમાં નહીં આવે તેટલું સાર.” પણ ચાલો, હવે વધારે વખત વાત કરવા યોગો ના, નહીં તો શેક ચુસ્તે થશે.”

આ બધાં દીકરી જી આમ બોલી ચીંતાનો છાપ પોતાનાં મોઢાંપર લઈ લાંથી ઉતાપજે ચાલી ગઇ, અને દીનખાઈએ પોતાની કમટનું બંધ ખાતું જોવાયું, કે જેમાં તેણીએ પોતાના મામાનું છેલ્લું વીસ રાખ્યું હતું. દીનખાઈ કરાણી કાંઈ રતનજી ડાકટરની ખરી સગી ન હતી, પણ તેણીનાં મા બાપ સાથે અસલથી તેવણને ઘણી દોસ્તી હોવાથી તેઓનાં મરણ બાદ તે જુદા સખી દીકરા મદરસે તેણીને કરી લીધી હતી, અને પોતાના બનીજને ધરમાંથી કઢાડી મુક્યા પછી તેણીને પોતાની એકથી વારસ બનાવી હતી તથા પોતાનું વીસ પણ તેણીનેજ રાખત આપ્યું હતું.

“મને વજીરોપર વીધાસ નથી,” તેવણ બોલ્યા “અને તેઓ સાથે હું માથું ફાડવા માગતા નથી, જે તે બોહવાઈ ભય તો તેથી ટુંને એકઠીનેજ સોસનું પડે, તેથી ટુંજ તે બલથી રાખે તો સાર.”

આજે તેવણ તે વીસ જોવા માગતા હતા એ કાંઈ તેવણના ફાંદાની સારી નીચાની ન હતી, અને તે કાગજ જેનીવર તેણીની આખી જીંદગીની આશા હતી, તે ખાનાં માંથી કઢાડતાં તે ઊકરીનું દીઘ ભરાઈ આવ્યું.

આ પરથી એમ ન સમજવું કે દીનખાઈ દક્ષ કાવ્ય-સતી એક ઊકરી હતી. જ્યારે પેહલવેહયું તે વીસ કરે વામાં આવ્યું, લારે જેકે રતનજીને ચુસ્તે તેવણના બનીજ સામે ઘણો હતો, તે છતાંથી તેણીએ ખુસ્તે ખુસ્તું કહયું કે, પોતાનાં ધરમાં ઉધારેલા અને પોતાના વારસ તરીકે ધારેલા એક જુવાન રાખસને તાન નાવારેસ કરવાનો તેવણને બીકકે હક ન હતો. તેણી કાંઈ લોભી ન હતી, પણ

જવારે એક જણ એક ગરીબ શખસને ચાલતું હોય સારે પૈસાની મદદની ઘણી જરૂર હોય છે, અને ખાપડી દીનજા-ધને પોતાનો દીસો ખોદવા ગમતો ન હતો.

ખાપડું બધ કરવા આગમજ તેણીએ તેમાંથી પોતાને હાથે પોતાની ચાલદાસ્ત રાકતીથી ચીતારેલી એક સખી ક-હાડી અને પોતાની માથાણું આંખોથી તેનીપર તીકવા લાગી. તે એક જુગસુરત, માથાણું મેદરાનું, ઘણી દુશ્વીઆરીથી પાણીના રંગે ચીતારેલું ચીન હતું, અને તેની આંખો તેણી તરફ કાઢાવાયાથી જોતી હોય તેમ લાગતી હતી.

“બીડ ના, મારા જનન” તેના કાઢાવાયા બંધા મેદરાનેા જાણે જવાબ આપતી હોય તેમ મનમાં બખડી, “હું જાણું છું કે તું મને ચાહે છે, પણ તેમ મને કહેતાં અચકચ છે, કારણ તું પોતે ગરીબ છે અને હું પૈસાવાસી છું.” જવારે તું લોકોમાં વખણાયો, કે જેમ મારી ખાતરી છે કે જમદીથી થયો, સારે હું જાણું છું કે તું મારી આગળ આવ્યો અને જોશે કે હું તારી મતજન સમજતી હતી અને તારે મારે થોળી હતી. પણ અરે, હું કેની આસા રાખું છું,” તેણી તે સખી પાછી મુકતાં બોલી “કે જનદગીર, તું જવારેથી આવે સારે મને ગરીબ હાલતમાં આવી પડેલી નહીં જ્યે.” બીજ પછે તેણીએ ખાપડું બધ કરી અને વીસ હાથમાં લઈ નીચે ફેંકી મૂકી.

રતનજી મુજના આંકડા ચઢવાતમાં અધીરાઈથી તેણીની વાત જોતા હતા.

“માથ, આવી ખરી,” જેથી તેણી ઓરડામાં દાખલ થઈ કે તેવજી બોલ્યા “મેદરાબાની કરી બારણું બંધ કર. ગઈ રાતનાં હું ઘરે આવ્યા પછી મને તારી સાથે વાત કરવાને ધણે વખત મથ્યો નથી, અને મને ઘણી વાત કરવાની છે. ચાલ બેસ, આપણે તાહેડું ચલાવ્યે.”

તેવજીની રીતબાત હમેશ મુજબ માથાણું અને ચાર-ભરી હતી, પણ તેવજીના બોલોમાં સમાવસી કાંઈ બોલસ ગંભીરતાથી, તેમજ ગઈ કાલે આપેલી ચેતવણી પરથી દીનજાધની ખાતરી હતી કે હવે તોફાન જમદીથી ચર થયો, અને તે માટે તેણી તૈયાર થઈ રહી.

“મામા, મને તમારી આગળ એક વાંક કમુલ કરી દે-વાનો છે,” તેણીએ કહયું, એવું ધારીને કે પછવાડેથી પ-કાઢ આવે તેના કરતાં જે હોય તે પેદેલીજ કમુલ કરી દેવામાં કાયદો હતો. “તમે ઘરમાં નહીં હતા તે વેળાએ હું વાંદરે ગઈ હતી.”

“વાંદરે? એકથી?”

દીનજાધ મુજબમાં હતી.

“અરે! નહીં રે મામા, પટેજનાં માણેકખાઈ” મને લેવા આવ્યાં હતાં અને મને પોતાને લાં ચોડા દીવસ રહેવા જવાનું તેડું કીધું. તેવજી મને પોતાની સાથેજ લઈ જવા માંખતાં હતાં, અને હું જાણતી નહીં હતી કે તમે ક્યાં હતા, તેથી હું તમારી રજા મંજાવી શકી નહીં.”

૧૦૮

“પણ તું જાણે છે કે માસ વગર તું ઘરમાંથી કોઈની બહાર જાય તે મને ગમતું નથી.”

“હા! મામા, તેથીજ મેં તમને કાગજમાં લખ્યું” નહીં કે હું લાં જઈ આવી હતી, પણ તમારી પાસે મોઢે મો-કડું માથ માંખે લાં મુધી થોળી. મને લાં જવા ઘણું ગ-મતું હતું. મામા, તમે મારી સાથે ચૂસે તો થવા નથી?”

તેણી તેવજીને પતાવતી હોય તેવા સારે બોલી, અને રતનજીએ સખત દેખાવ કરવાની ફેકકમાં કોરોશ કરી.

“મને બીક લાગે છે દીડ, કે તું દહાડે દહાડે ઘણી છુટ લે છે,” લગાર નરમ અવાજે તેવજી બોલ્યા, “ચોરો વખત થયો હું જેઉં છું” કે તું તેમ કરે છે, અને તારા જેવી એક નાદાન છોકરી એવું કરે તે મને ગમતું નથી. કદાચ તું એમ ધારતી હશે કે હવે તારી તરફથી મેં વીસ કીધું છે, તેથી તું જેમ ગમે તેમ કરે.”

“મામા!”

તે છોકરીનો અવાજ દુઃખ લાગે તેવા કપકપી બરેશો હતો.

“જેઉં વાર, આમે શું વીસ લાવી કે,” રતનજી તેણી-ના હાથમાં તે જોઈને બોલ્યા, “લાવ, મને આપ.”

તે છોકરીનાં બારે દુઃખ વચ્ચે તેવજી ધીમે ધીમે તેના હાડીને તુકારે દુકડા કીધા.

“મામા, મારી શું તમે ચૂસે થયાછો?” તેણીએ ક-વાવત આંખે તેવજી તરફ જોઈને કહયું.

“નહી, મારી દીકરી,” રતનજીએ જવાબ આપ્યો, “મારી કેટલીક છપ્પએ તુંને જાણવી પૈસાને લગતો વધારે સા-રો જાંદોજસ્ત હું કરવા માંખું છું. હાલ તો તું મારી છપ્પા-ઓ પર કાંઈ પ્યાન આપતી હોય તેમ લાગતું નથી, કે જેમ તારા છેલ્લા બોલવા પરથી જણાય છે.”

“અને મામા, તમે મારી પાસે શું કાપવા છપ્પા છો?” પેલાં વીસના ફાટ્યા દુકડાઓ પર ફલગીરીની નજરથી જોઈને તેણી બોલી.

“તે બધું હું તુંને આસ્ટે આસ્ટે કહેવચ. પહેલાં તો હું બહારઆમ ગયો લાં શું બન્યું” તે મેં હજી તુંને કહયું નથી, હું લાં તારી જતો જરાકમાં અવોણું.”

“મરી સતા હતા!” દીનજાધએ ધારતીથી પોતાની મોટી આંખો જાણાડીને કહયું.

“હા, અને તે બધું પેલાં જુગ્યાને લીધે; મેં” રસ્તમને લગતી કાંઈ ખજર સાંભળી કે તે ઘણી ગરીબાઈમાં આ-વી પડ્યો હતો, અને જોકે તે જ્યાં મુધી મારી પાસે માથ માંખે નહીં લાં મુધી હું કડીપણ તેને મદદ કરતે નહીં, તે છતાં તે જુમ ખરી હતી કે નહીં તે શોધી કદાવવાની ત-જનીજ કરવા માટે હું મુખ બંધો.”

“હું જાણતી હતી, મામા, કે તમે દેખાવા માગો છો તે કરતાં સો ઘણા વધારે સખી દીવસા અને માથ કરો તેવા છો,” તે છોકરી બોલી અને રતનજીએ પોતાનાં ભવાં ઉ-પર ચઢાડ્યાં.

“તું” મને સમજાવનાં બુદ્ધ કરે છે, હીની, હું ધણું મ-
ક્ષમ હીનતા છું. પણ એ પારંગો ને પોતાની હકીકત
માટે ખરેખર કંઈ ખગતો હોય તો તે હું જાણું છું. વાર, હવે પેલી જુમ તો ખોટી માલમ પડી, તે તો
કોઈ ખીજેજ શખસ હતો અને મારી શોધપરથી પાછો
ફરતાં હું મારી છ’દગી લગભગ બોલવાની અણીપર હતો.
તે જગા ધણી નવરી હતી, અને સ્વાં ત્રણ જુઝાએએ મને
ઘેરી લીધો. તેઓએ માર’ ધડીઆલ લીધું, અને ને એક
જુવાન છોકરો મારી મઢે ન આપ્યો હતો તેઓ મારો
છવ પછુ લેતો. તે કોઈ વર્તમાન પત્રની દારીસને લગતો
શખસ હતો, અને આ ખીના નીચે લખવા માટે સ્વાં
ભમતો હતો. હું સમજી નહી શકતો કે કોઈક એવી બાબતો
શું કામ ન્યુસપેપરોમાં લે છે.”

“હું તો ધાર’ છું કે એક ન્યુસપેપરવાકાતો ધ’ધો ને
ધણું ગરીબોનાં દુ:ખો માટે આપણી લાગણી ઉચકેરે છે
તે દુનિયામાં સૌથી ઉમદા ધ’ધો છે.” દીનખાઇ કાંઈ ધણી
ઉચકેરે બોલી, અને તેથી રતનજી અચરત થયા.

“હું ખુશી છું, દીન, કે તું એમ ધાર છે,” તેવજે ખુશ
મીતજામાં કહયું, “કારણકે આએ માણસપર માર’ ધ્યાન
ખેલાયું છે. વળી ને રીતે તેણે પેલા ત્રણે જુઝને ઠોક્યા,
તેપરથી મને લાગે છે કે તે ધણે બહાદુર અને હીમતવાન
હોયો જોઈએ. પણ વળી નવાઇ જેવું એ છે કે, તે સમજું
પુર’ થયા પછી તેની સાથે વાત કરતાં મને માત્રમ પડ્યું
કે તે મારા અસહન એક ધણા વાદતા મીતજો દીકરો
ચતો હતો. ખીચારો બહારગામ જઈ મરણ પામ્યો હતો.
સાર પછી ચોડુંક લગણુ હું જ્યાં સુધી તે ગામમાં હતો
સ્વાં સુધી અચરતાં તેના જુવાન દીકરામાં ધણી કાળજી
લેતો હતો.”

“અને હું ધાર’ છું કે તમે તેની સાથે મને પરજાવવા
માનો છો?” દીનખાઇ તેવજુ શું કહેવા માગતા હતા
તે જાણવાને અધીરી પડી જઈ બોલી. તેણી સમજી ગઈ
હતી કે તે ન્યુસપેપરને લગતો શખસ કોણ હતો.

રતનજી તેણીના આ સવાલથી લગાર ચીરકાયા.

“મારી ખાતરી છે, કે તુંને સુખી કરવા માટે તેના કરતાં
વધારે લાયક માણસ દુનિયામાં એકજી નથી.” તેવજુ ને-
રથી બોલ્યા.

“અને ધારો કે તેના કરતાં વધારે પસંદ કરવા લાયક
કોઈ માણસ મને અસાર આગમનનો મદદો હોય.”
દીનખાઇ બોલી.

“સારે તો તે” તેને બુકી જવો જોઈએ; જસ એટલુંજ.
મેં દેરાવ કીધો છે કે એક સુખી છોકરીની હકીકતને
લીધે તેની છ’દગીનો નાશ થયો ન જોઈએ. તું ધારે છે તેમ
હું તુંને જાંદગીર સાથેજ પરજાવવા ધાર’ છું. જયાર
રી પેલો જુઝાએ રસ્તા તારે માટે નાલાયક કર્યો સારથી
હું તારે વાસ્તે એજ માણસની શોધમાં હતો. છોકરી, તું

મને તો મારી સામે યજે, પણ ને તેમ કરશે તો તારાં
ભવિષ્યની ખરાબી થશે. જસ હું તો તારે માટે એક અકાંખી
નહી મુકી જઈ, અને તું ને મારી ઇચ્છાની સામે થશે
તો હું એક અકાંખી નહીજ મુકી જઈશ. મેં ખબર લદાડી
છે તેપરથી જાણાય છે કે એ અદરાયલો નથી અને તેથી
મેં તેને આપણે સ્વાં મળવા બોલાવ્યો છે. તે આજે આવશે,
અને હું તને ખુશિ ખુશુ’ કહું છું કે હું તેને મારો વારસ
કરવા ધાર’ છું, એવી કમુસાતે કે તે માર’ નામ રાખે, કે
જેમ કરવા તે તૈયાર છે. ને તેની મરજી તારી સાથે પરજાવની
નહી હોય તો અવગત તેનો કપકો તારે માથે નહી રહેશે,
સારે તો મને મારી દોલત બે દીસે વેદવ્યી નાખવી પડ-
શે; પણ ને ફક્ત તારી હકીકતને લીધે તારાં અને તેનાં
સુખ માટેની મારી યોજનાઓ જાંધી વળશે તો તે માટે
તુંનેજ સોષતું પડશે.”

રતનજી બોલતાં બોલતાં એટલા ઉચકેરાજ આપ્યા હતા
કે તે છોકરીનાં મુદર મોહમાં પરનો દેરકાર તેવજુ જોઈ
શક્યા નહી. તેણીને વેદરાજ કહી આપતો હતો કે તેણી
તેને લગતી વધુ હકીકત સાંભળવાને આતુર હતી અને હવે
વધારે વખત સામે થવા નહી માંગતી હતી. જયારે તેવજુ
પોતાનું બોલતું પુર’ કીડી’ સારે તેવજુ તેણી તરફથી એક
નાનાં જવાં દુલ્લમની આજા રાખી હતી, પણ દીનખાઇ તો
તદન નરમ પડી ગયલી જાણી.

“વાર, તેવજુનું નામ શું તે તો મને કહેા, મામા,”
તેણી બોલી.

“હીરા મેહતા, તેના આપનું નામ યસ્તાદજી હીરા મેહ-
તા હતું; તે ધણે સારા માણસ હતો.”

“તેવજુ સારા દેખાવના છોની?” તેણી વચ્ચે બોલી હતી.
“તે દેખાવનાં ઘણાજ ખુબસુરત છે અને કદે પણ સો-
લનર જેવો છે. તેની સખી હું તુંને દેખાડવા લાગ્યોહું.”
તે તેવજુની પાસે તેવજુપર કાગળે વચ્ચે પડેલી હતી
અને દીનખાઇએ તેની તરફ વખાણની નજરથી જોયું.

“અને ને મને જાંદગીર હીરા મેહતા નહી મને તો તમે
ખરેખર મને નાવારેસ કરો કે?” તેણીએ બરાબર પોતા-
ની ખાતરી કીધા પછી કહયું.

“ખચીતજ. આ કારન માટે મેં પક્ષે દેરાવ કીધો છે
અને તું તારે જોખમે મારી યોજના જાંધી વાળશે.”

રતનજી દેખાઈતી રીતે તે છોકરીનો સાંત દેખાવ જોઈ
ખીહતા હતા અને તેથી વધારે જુસ્સાથી બોલતા હતા, પણ
તેવજુની ધારતી તદનજ નાપામદાર હતી.

“વધારે તો રતનજી મામા, હું તમારી ઇચ્છાઓને નમીને
ચાલીશ,” તેણી જલદીથી બોલી, “જાંદગીરજી હીરામેહેતા
ક્યારે આવવાના છે?”

“એ કલાકમાં આવશે. તું આપણી માડીમાં તેવજુને
લેવા જજે.”

દીનખાઇએ ડોકું ધુણાવી હા કહયું.

“મામા, તમે જે કહેશો તે બધું હું કરશું,” તેણી અસાધારણ તાબેદાર અવાજે બોલી, “મને ફક્ત એક જ અરજ તમને કરવાની છે.”

“તે શું વાર ?”

“કે આમારાં લગન વીશે તમે ભાંગીરછ આગળ વાત કરો નહીં, અથવા તો તેવણને જન્મીને નહીં કે તમે એ વીશે મારી આગળ વાત કીધી છે.”

“તે તો તેમ કરવાની જરૂર પડશે કે નહીં તે પર આધાર રાખે છે. તારા વીચારવંત ઠેરાવથી તે મારાં મન જનરતો મોટો બોલે કહાડી નાખ્યો છે. મને ખરેખર ખીંક લાગતી હતી કે એ આતપર હું આવો કહાવણબંધ વીચાર કરશે નહીં.”

દીનબાઈએ તેવણ તરફ અમથથી નેત્રું અને નજી કાંઠે લાથ માંગતી હોય તેમ દેખાઈ, પણ તેને બદલે તેવણનાં મોઢાં પર નરમાસથી હાથ ફેરવી લાંબી ચાલી ગઈ અને આવી રીતે આ મેકાપનો છેડો આપ્યો.

એ કલાક પછી દીનબાઈ ભાંગીર છીરામેહેતાને રસેન પર લેવા ઉભી હતી. જુસ્સાથી રતાય ચઢી આવેલાં મોઢાં સાથે તેણી ધણી મુઠાં દીસી હતી.

“પણ શું રતનજી મામા નજીવા નહીં કે આપણે એક બીજાને જોશખે જાયે ?” તેણીએ તેને પુછ્યું.

તે, ખુશચરત જવાન શખસે ડોકું ધુણાવ્યું.

“નહી, મેં કાણુપર ઉપકાર કીધો હતો તે જવારે મને માનમ પડ્યું, સારે મેં તો બોદાના મુકરના કીધા અને તેવણનું તેજીની તુરતજ કપુચ કરી દીધું. પણ હું તો એમ સમજતો હતો કે તું માણેકબાઈને લાં વાંદે આવી, કે જ્યાં આપણી પહેલ પેઢીએ વેકાબાણુ થઈ હતી, તે તારા મામા નજીવા ન હતા, અને તે વીશે તું તેવણને કહેવાખી માંગતી ન હતી.”

“સારે તો હું ધારું છું કે રતનજી મામાને નજીવા ખાતર આપણે આનખીજ દોસ્તી શરૂ કરયે” તેણીએ ખુશ મેહરે કહ્યું.

* * * * *

સાર પછીનો વખત દીનબાઈને મનસે ઘણો સુખી હતો. ભાંગીરને તેણીએ પેઢાવેલેલા માણેકબાઈને લાં બેથે સારથી તે તેણીને ગમતો હતો, અને વળી તેણીની ખાતરી હતી કે તે હુશીઆર જવાન શખસને તેણી પણ તેટલીજ ગમતી હતી. ફક્ત તેની ગરીબાઈ માટે તે પોતાનું દીવ બોલ્યું કરતાં અચકાતો હતો. રતનજીનું તેજું એકદમ કપુચ કરવાથી તેણીની હવે વધારે ખાતરી થઈ, અને તે જુદો મદરથ પોતાની કરી લીધેથી દીકરીનાં સુખ માટેની યોજના આવી રીતે પાર ઉતરતી બેઠક સતોવ પામતો હતો. ફરેજને તે છેકરીનો તે જવાન શખસ માટેના પ્યાર વધુ અને વધુ જોડો થતો હતો. પણ તેઓ આગળ મથ્યાં હતાં અને એક બીજાને પીછાણતાં હતાં તે તેણીના મામાથી

જુવાની તેવણને હતી હતી એજ વીચાર ફક્ત તેણીનું દીવ દખી તેણીનાં સુખમાં ખલલ કરતો હતો. ભાંગીરને પણ તે ક્યાંથી લાગતું હતું.

“રતનજી ફુનિયામાં ઘણાજ સખી દીધના માણસ દોસે છે” તેણે કહ્યું. “આપણે તેવણને કંગવામાં ખરું કરતાં નથી, મને આવે બપોરનાં ઘણું મન થયું કે તેવણને તે વીશે કહી દેવું.”

“મને તો ખીંક લાગે છે કે તેવણ હવે ઘણા ચુસ્ત થશે,” તેનાં પરીણામ માટે ખીલતાં ખીલતાં દીનબાઈ બોલી “આજે બપોરના એવણ તમને શું કહેતા હતા ?”

“તેવણ ખરેખર મને પોતાનો વારસે નેમી જવાની માંગણી કીધી, એવી કપુચાતે કે હું તેવણનું નામ ધારણ કરું, કે જેમ કરવાને હું તદન તૈયાર છું.”

“અકબત, તમે તે કપુચ તો કરશો ?” દીનબાઈએ આતુરતાથી પુછ્યું.

“એકજ કપુચાતે.”

“તે શું ?” તે છેકરીએ ખીલતાં ખીલતાં પુછ્યું, કારણ તેણી તેનો જવાબ સમજી ગઈ હતી.

“જે હું તેવણની મીલકતનો વારસે થાઉ તો તમેજી તેનાં ભાગ્યથ થાવો—મારાં ઘણીયાંથી તરીકે.”

સાર પછી તેણે તેણીને કહ્યું કે, તેઓ પેઢલાં મથ્યાં ત્યારથીજ તે તેણીને ચાહતો હતો, પણ જ્યાંસુધી તે પોતાનું ઘર માંડવાને શક્તીવાન થાય નહીં ત્યાંસુધી તેણીને તેમ કહેવાની હીમ્મત કરી શકતો ન હતો. બાકીની ખીંચ વાતો જે તેણી અસાર આમમનની નજીવતી હતી, પણ તેને મોઢે સંભળવાને ચાહતી હતી, તે તેણે કહી. તે બપોર તેઓ કઠીપણુ સુધી જશે નહીં. તે રતનજી સાથની મુલાકાત પછી સોઠા તેણી આગળ આગમ આપ્યો હતો અને તેઓ લાં પોતાનાં ભરીપનાં સુખની વાતો કરવામાં રોકાયાં હતાં, જવારે તેઓને સ્વપ્ને પણ ન હતું કે ધરમાં કંઈ બનાવ બન્યો હતો, જે પરથી તેઓનું નહું મહેલું સુખ ધાતીમાં આવી પડ્યું હતું.

ધરમાં દાખલ થતાંજ દીનબાઈની જુની દાસી તેઓને સામે મળી અને ઉઠકેરાઈ આવી બોમતવા લાગી: “અરે બાઈ, તમે બેઠો છો કે શું થયું ? રતનજી પાછો આવ્યા છે અને શેઠ કહે છે કે તેવણનો એરડો ઝારી જુરી સાફ કરવો.”

તરતજ રતનજીના એરડાનું આરણું ઉઘડ્યું, અને એક જુવાન પીથેકા દેખાવનો શખસ ડોળા ખાતો ખાતો બહાર આવ્યો.

“એણે દીડું !” તેણીને બેઠ શેઠેકેડ કરવા પોતાનો હાથ લંબાવી તે બોલ્યો, “હું પાછો આવ્યો છું હું; મેં તુને કહ્યું નહીં હતું કે હું કોઈ દહાડે નીકળી આવશ અને તુને જરણુજ, આ તારો દોસ્ત કોણુ ?”

“ખીંક છીરામેહેતા, મારા ભરીપના ઘણી.” દીનબાઈ બોલી.

પ્રકરણ ૨ જી.

“આપ સાહેબ, શેક તમને બોલાવે છે,” દીનની દારી તેણી ની બાજીના ઝોરડાને દરવાજે દોડી બોલી, દીનબાપ ખારનો સ્વભાવ જોતી બેઠેલી હતી, પણ તેણીના વીચારો કાંઈ ધણી ઘડકતા અને આશ્ચર્ય નહીં હતા. ફક્તમને પાછા ફરવાને મંજૂરી થયો હતો અને તેના આગ્રહ, પછી દરેક ચીજ બંધી થતી હતી.

દીનબાપને અગમ્યેતી કીધી હતી તે પ્રમાણે જુદા રતનજીની સઘળી મેદરજાની પાછી મેળવવાને તાબેદારીની સેદજ નીશાની બતાવવાની જરૂર હતી. દીનબાપને દુઃખ વચ્ચે જોયું કે તેણી અને તેવજીના નવા વારસે વચ્ચે જે સમજૂતી થઈ હતી, તે સાંભળવાને તેવજી હવે રાજ ન હતા. “જાનહીર થયો! ઉતાવળો બન્યો હતો,” તેવજી વગમગ ચીરડાને બોલ્યા.

“પણ આમા, હું તો ધારતી હતી કે તમે તેવજીને મારી સાથે પરજીવવાને ધણી આગર હતા,” તેણી તુરતજ બોલી, અને રતનજી ઝોરડામાં આમ તેમ ફેર આવા લાગ્યા, જેથી તેણીને બેચેની લાગવા માંડી.

“દીક, એ ગોઝગણ મારી પોતાની હોવાથી હું ધાર છું કે હવે મારેથી ના કહેવાય નહીં,” તેવજી અને બોલ્યા. “પણ મને લાગે છે કે હું ફક્તમ પર લગાર સખત થયો છું. સખત છતાં, એ મારે પોતાનું જ લોહી કહેવાય અને તેના સઘળા ધાંક છતાં, કદાચ પાપ કરવા કરતાં તેની સામે વધારે પાપ કરવામાં આજીવું હોય.”

“પણ ખબતી, ફક્તમ જેવા માણસ સાથે મને પરજીવવા તમને ગમશે નહીં ?” તેણીએ શરૂઆતી પુછ્યું અને રતનજીએ બેચેતેથી ઝોરડામાં આમ તેમ ફરવાનું આજી રાખ્યું.

“ફક્તમે હવે જવારે નવેસરથી છ’દગી ચર કરવાને ફેગવ કર્યો છે, સારે તો મને કાંઈજ શક નથી કે તે એક બરો ધણી નીવડશે. અને મારાં મરજી બાદ મારે બાપીકું ધર મારાં પોતાનાં ખાનદાનના છોકરાના હાથમાં જાય તો તે મને વધારે ગમશે. પણ મેં કહ્યું તેમ, તેમ થવાને મારે વાત હવે વધારે લગાણ વધી છે. મને હવે ફક્તમને કહેવું પડશે કે એક ચોક્કસ રકમ સીમાય મારે હસ્તકથી બીજી વધારે મેળવવાની તેણે આશા રાખી નહીં.”

તે હુઝેલી જે ધણી મોડો આગ્યો હતો, તેણે આ ખબર ધણી તાબેદારીથી સાંભળી.

“હું એમી શીક્ષાને લાખકનોજ છું” તે સામે થયા બીના ગરીબાદ દેખાડી બોલ્યો, જેથી જુદા રતનજીને બીજા શખસને પોતાનો વારસે કરવા માટેના ફેગવ માટે વધારે દલગીરી લાગી.

પણ જોકે ફક્તમ તેના કાંકાની આગળ પુરતો તાબેદાર હતો, તો પણ તે જુદાના મગજના ફાંડાને લીધે તેવજીની સીમાકત બોલવાનો તેનો ધરડો ન હતો. તે કાંઈથી રસ્તે

તે મેલવવા માગતો હતો, અને તેથી જાનહીર સામે તે જુદાને હુલકાવવાનું તેણે ચોક્કસ રચ્યું. તે તેમાં ધારવા કરતાં વધારે ફાગ્યો. તેની અને દીનબાપ વચ્ચે પેઠલી દોસ્તી ક્યાં અને કેમ થઈ હતી તે તેણે માણકબાપ હસ્તકથી સાંભળ્યું હતું. વળી તેને ખબર હતી કે, રતનજીને તેઓએ તે વાત છુપાવી હતી. આથી બગાળર તેવજીપર અસર થાય અને તેવજી તેઓ સામે બહુ ઉઠકેરાય એવા આકારમાં તે વાત તેણે રતનજી આગળ કીધી. તે સાંભળી જુદાજીને મીઠાસ બહુ ગયો; તેવજી એકદમ જાનહીરને પોતા પાસે બોલાવી મંગાવ્યો અને પોતાને આવી રીતે ફગવા માટે બોલાસો પુછ્યો. જ્યારે તેવજી જોયું કે તે પોતાને જવાબ કરવાને આક્રમક હતો, સારે તેઓ વડે ધણી બોલાવવાની થઈ અને તેનું સેવક એ આગ્યું કે, જાનહીરને ધર જોડી ચાલી જવાનો હોકમ થયો, અને આવી રીતે રતનજીની મોડી મીઠસતનો વારસે થવાની આપગ જાનહીરની સઘળી ઉમેદ જાગ થઈ; બેશક, જુદાજી પણ પોતાના બતીખને પાછી મેદરજાનીમાં લેવાની આવી તક મગવાથી ખુશ થયા.

કમનસીમે વળી જોયું બન્યું કે રતનજી આજીરી પડયા અને બેશકે કહેવું જોઈએ કે તેવજીની સાથે થવાની થોડીજ જાગવા હતી, સારે દીનબાપને લાગ્યું કે તેવજી આગળ આ બાબદના બોલાસો કરી તે કામમાં જાનહીરનો હાથ કેરો થોડો હતો તે જણાવી, તેની સાથે તેવજીને પાછી સમાહ કરવાની તક હવે ધણી દુર થઈ હતી. એક દીવસે તેવજીની માંદગીનાં બીજાનાં આગળ તેણીને બોલાવવામાં આવી.

તેવજીના ઝોરડામાં દાખજ ઘાંતજ એક વકીમને લાંબી ચાલી જતાં જોઈ તેણી ધણી અજબ થઈ.

રતનજી બીજાનાપર તકીઆઓ ગોઠવી તેને અટકેલી બેઠા હતા. તેવજી તદનજ નમાઈ ગયા હતા, તેવજીનો આગળો સઘળો દખામ તથા તોર જતો રહેતો હતો. તેવજીને જોઈ તે જોડીની આંખોમાં આંસ આવી ગયાં.

“મામા, તમે મને બોલાવવા મોકલી હતી ?” તેણીએ ધીમા નરમ અવાજે પુછ્યું.

“હા દીકરી, મેં ધાર્યું કે મારાં નવાં વીજ વીરો તુને જણાવું જોઈશે. હું નહીં ધારતો કે હવે હું વધારે વખત છું, અને તેથી મારી નાની દીકરીને કાંઈની સંભાળમાં સોંપી જોઈશે.”

તેણીને ધારતી લાગતી હતી કે રખેને તેવજી, પોતાના બતીખનું નામ દે તેણીના મેદરા પરથી તેવજી તેણીના વીચારો પામી ગયા.

“નહી, મારી દીકરી, તું તારી મરજી પ્રમાણે ચાલને,” તેવજી હુછમાં હસીને બોલ્યા. “તું ફક્તમની ધણીબાપી થઈ અહીંયાં રહી હતે તો તે કદાચ મને વધારે ગમતે, પણ હવે તો જેમ છે તેમજ દીક છે. જોકે જાનહીર મને હજો, તે છતાં તે એક બરો જોડકો છે.”

દીનજાણના ચેહરો લાલ થઇ આવ્યો અને તેણીએ મા-
યાથી તેવણનો હાથ ઢાંચ્યો.

“તું એમ ના સમજતી કે હું તેને વારડે કાંધ થણું મુકી
ગયો છું. એ હું તેમ કરે” તો રસ્તમને ગેરહાજર સાધ થાય.”

“હું મુદ્દાની પેસાનો વીચાર કરતી નહીં હતી,” તે
છોકરીએ સમ્યાધીથી કહ્યું, “તમે અમારા અદરાવા માટે
વાંધા નથી લેતા એજ વીચારથી ફક્ત હું ખુશી થઇ હતી.
જાનહીરને પરણવાથી હું તમને નારાજ કરે” એ વીચારથી
હું ધણી દુઃખી થતી હતી.”

“ઠીક, ઠીક, તું એથી વધારે સારું કરી નહીં શકે.”
તેવણ લગાર નાખણ થઇ બોલ્યા, “જીયારો રસ્તમ નાની-
પાસ થઈ જશે. જાનહીરને વરસ દહાડે રૂપ૦૦ મળે એની
ગોઠવણ મેં કાઢી છે.”

તે છોકરીનું દીઝ આજારથી ઉમરાવા લાવ્યું. તેણીએ
આટલાં બધાંની આરા રાખી ન હતી.

“તેણે મારી જાનહી બચાવી તેના બદલામાં મેં થોડામાં
થોડું મારેથી જ થઇ શકે તે કીધું છે. વીઝ પેટી તેજસ
પર છે. તું તે વાંચીને મારી પેટીમાં બંધ કર. અને દીઝ
ની, હું ધારે છું કે તું એ વીરો રસ્તમ આગળ કંઈ બો-
લતી ના, નહીં તો તે એમ ધારશે કે હું તેને છુદી લેકું છું.”

તે છોકરીને તેવણના અવાજપરથી થણું લાગી આવ્યું;
વળી તેણીને આજાએથી એ લાગી કે તેવણનો બચીને
કેટલો સોબી અને એકપરેડો હતો, તે ખુદે ખુદું જાણવા
છતાં તેવણ તેનીપર કેટલું હેત રાખતા હતા.

તેણીએ વીઝ વાંચીને પુરું કીધું તેટલાં રતનજી ઉધાઇ
ગયા. તેમાં નોકરો માટે થોડી થોડી નાની રકમો તથા
જાનહીર અને દીનજાણ દરેકને વરસ દહાડે રૂપ૦૦) ની
રકમ સીવાય બાકીનું બધું તેવણ રસ્તમને આપી ગયા
હતા. તે કાગળખું કે જેનીપર તેનો તેમજ જે માલુસને
તેણી આહતી હતી તેનો આટલો બધો આધાર હતો, તેને
તેણીએ પોતાના હોઠો આગળ ધરી “કીસ” કાઢી અને
તેમજાપર મુકેલી એક નાની ઇસકોતરીમાં તેને બંધ કરી
જાનહીરપર એક લાંચું કાગળ લખવા દોડી ગઇ.

કાગળ પુરું કરે તેટલાં તપાલનો વખત લગભગ પુરો
થવા આવ્યો હતો તેથી તેણી પોતેજ તે નાખવા તપાલ
હાડીસમાં દોડી ગઈ. અચ્છો કલાક પછી તેણી પાછી ફરી
સારે તેણીના મામા શુજરી ગયા હતા. જેવી દીનજાણ તે-
વણનો આરડો છોડી ગઇ કે રસ્તમ સાં આવ્યો હતો અને
તેની સાથે વાત કરતાં તે જુદા રાખસપર તેવણનાં દરેક
નુમસો કાંધો અને કાંઈની મદદ મેળવી શકાય તે આગ-
મજ તો તેવણ શુજરી ગયા. તેણીના મામાનાં મોતથી
આપડી દીનજાણને ધણુંજ દુઃખ થયું. તેણીની એક બે
કલાકની ગેરહાજરીમાં તેવણના સોદરાઇ ગમ્યા ચેહરાપર
ધણે બચકાર ફેરફાર થયેલો તેણીએ જોયો. તેણી તે અ-
મારડામાંથી-મોતનાં બીજાનો આગળથી-અપચુપ

ચાવી પોતાના આરડામાં ગઈ; સાં તેણીએ પોતાની જુદી
નીમકદલાલ દાસીને ચીંતાવુર દેખાવથી વાત કરવા માટે
તેણીના રાહ જોતી ઉભેલી બેઠી.

“માહ, શેકે તમારાં ભરીય માટેની કાંઈ ગોઠવણ કરી ત્રીજ
તો કીધું હશે; તેમ હોય તો સારું, નહીં તો નમ્દીકના સગા
તરીકે રસ્તમજીને બધું મળશે.”

“હમણાં કાંઈ એ વાત કરવાનો વખત નથી,” દીનજા-
ણએ તે જુદી ડાસીનાં દેખાતાં સખત દીઝ માટે લગાર ક-
મકમીને કહ્યું.

“નહી, હું ધારે છું કે નહીં કરવી જોઈએ, પણ રસ્તમ-
જી શું કરશે તેની જો મને બીક નહીં હોતો તો હું બોલ-
તેની નહીં. તે કાંઈ મુરેલાનો વીચાર કરવાનો નથી. જો
વીઝ હોય તો તે કયાં છે તેને જાણવું નહીં જોઈએ.”

તેણીના બોલોથી તે છોકરીનાં દીઝમાં ધારતી લાગી.
તેવણની ઉઠ્ઠી ધડી વેળાએ રસ્તમ તેવણ સાથે વાત કર-
તો હતો. કદાચ તે વીઝને વાસ્તેજ હશે. તેણીએ તે જુદી
આગળ વીઝમાં શું હતું તેનો બોલાસો કીધો, અને કહ્યું
કે તેવણની પેટીમાં તેણીએ તે બંધ કરી તેની કુચી તેવ-
ણના તકા હેતા છુદી મુકી હતી.

“સારે તો તે પેટીમાં વધારે વાર રાખવું નહીં જોઈએ.”
તેણી ઉઠકેરાઈ ચાવી બોલી. દીનજાણ પાછી તેવણના
આરડામાં ગઈ.

સાં જાળી જેવું તેણીએ જેવું કે પેટીને તાણું હતું નહીં,
તેવીજ તેણીને હેજત લાગી અને ધુનતા હાથે તેણીએ
ઠાંકણું ઉધાડ્યું. તેમાં વીઝ હતું નહીં; તે શોધવા માટે
આરડાની આસપાસ નજર કરતાં તેણીની નજર સાં મુકેલા
એક નાના ચુદલાની નમ્દીકમાં પડેલી રાખપર પડી, તે
જોઇ તેણીએ પોતાની નીરાસ આંખો તે દાસી તરફ ફેરવી.

“વીઝને જાળી નાખવામાં આવ્યું છે, જાનહીર અને મને
કાંઈથી મળશે નહીં” તેણીએ નાશીપાસ થઇને કહ્યું; પછી
રસ્તમને શોધવા ગઈ. તે રતનજીના લખવાના આરડામાં
બેસી તેવણની ચેપડીઓનાં પાનાં ઉઢવાની હીસાજ તપા-
સતો હતો અને જોતો હતો કે બધી ચીજતક કેટલા સુ-
ધીની હતી.

“કંઈ, આજનું કીધું વીઝ! ” જ્યારે તે છોકરીએ શુ-
રસા ભરી આંખો સાથે તે વીઝનો નાશ કરવાનો બટો તેની
પર મુક્યો સારે તે બોલ્યો, “હા, મેં તે જાળી નાખ્યું છે,
જુદાજીએ મને તેમ કરવા કહ્યું હતું. તેવણે કમુજ કીધું
કે મારી ચીજતકમાંથી એટલું બધું બીજાને આપવું એ મને
જુદાવા બરાબર છે, તેથી તે જાળી નાખાવ્યું, અને કહ્યું કે
તેવણ બીજું વીઝ કરશે, જેમાં પેસા નુસપેપરવાલાને વરસ
દહાડે ૫૦) રૂપા આપી જશે. તે જુદાને કમ્યા પછી
એટલું જી તેને ધટે તે કરતાં વધારે હતું. દીવું, જુને જે
તેવણના પેસામાંથી ભાગ જોઈના હોય, તો તે મને પરવા-
ચી મળશે.”

પ્રકરણ ૨ ભુ.

“બાપ સાહેબ, શેઠ તમને બોલાવે છે,” દીનુની દારી તેણી બાપના ઓરડાને દરવાજો ઠોકી બોલી. દીનબાપ ખારનો સ્વપ્નો ભેટી બેઠેલી હતી, પણ તેણીના વીચારો કંઈ ઘણા ચક્રવર્તી અને આશાવાંત નહીં હતા. ફક્તમને પાછા ફરવાને મહીનો થયો હતો અને તેના આત્મા, પછી દરેક મીન જાંધી થતી હતી.

દીનબાપને અગમચેતી કીધી હતી તે પ્રમાણે યુદ્ધ રતનની સમગ્રી ઓરડાની પાછી મેળવવાને તાબેદારીની સેદજ નીચાની બતાવવાની જરૂર હતી. દીનબાપને દુઃખ વચ્ચે જોયું કે તેણી અને તેવણના નવા વારસ વચ્ચે જે સમજૂતી થઈ હતી, તે સાંભળવાને તેવણ હવે રાજ ન હતા. “જાંદગીર ઘણો ઉવાવજો બન્યો હતો,” તેવણ લગભગ ઓરડાને બોલ્યા.

“પણ મામા, હું તો ધારતી હતી કે તમે તેવણને મારી સાથે પરણાવવાને ઘણા આતુર હતા.” તેણી ટુરતજ બોલી, અને રતનજી ઓરડામાં આમ તેમ ફેરા ખાવા લાગ્યા, જેથી તેણીને બેચેની લાગવા માંડી.

“હીક, એ ગોઠવણ મારી પોતાની હોવાથી હું ધારું છું કે હવે મારેથી ના કહેવાય નહીં,” તેવણ અંતે બોલ્યા. “પણ મને લાગે છે કે હું ફક્તમ પર લગાર સખત થયો છું. સમજું છતાં, એ મારું પોતાનુંજ સોહી કહેવાય અને તેના સમગ્રી વાંકે છતાં, કદાચ પાપ કરવા કરતાં તેની સાંભે વધારે પાપ કરવામાં આનું હોય.”

“પણ ખબર, ફક્તમ જેવા માથુસ સાથે મને પરણાવવા તમને ગમશે નહીં ?” તેણીએ શુસ્સાથી પુછ્યું અને રતનજીએ બેચેનેથી ઓરડામાં આમ તેમ ફરવાનું ચાલુ રાખ્યું.

“ફક્તમે હવે જ્યારે નવેસરથી જીંદગી શરૂ કરવાનો ડેઝાવ કર્યો છે, સારે તો મને કોઈજ શક નથી કે તે એક બંધો ઘણી નીવડશે. અને મારાં મરણ બાદ મારું બાપીકું ધર મારાં પોતાનાં ખાનદાનના છેકરાના હાથમાં નથ તો તે મને વધારે ગમશે. પણ મેં કહ્યું તેમ, તેમ થવાને માટે વાત હવે વધારે લંબાણ વધી છે. મને હવે ફક્તમે કહેવું પડશે કે એક ચોક્કસ રકમ સીવાય મારે ફક્તકથી બીજું વધારે મેળવવાની તેણે આશા રાખવી નહીં.”

તે લુચ્ચો જે ઘણો મોડો આવ્યો હતો, તેણે આ ખબર ઘણી તાબેદારીથી સાંભળી.

“હું એવી શીશાને લાયક નેન જ છું” તે સામે થવા વીના ગરીબાઈ દેખાડી બોલ્યા, જેથી યુદ્ધ રતનજીને બીજા શખસને પોતાનો વારસ કરવા માટેના ડેઝાવ માટે વધારે દલગીરી લાગી.

પણ જોકે ફક્તમ તેના કાકાની આગળ પુરતો તાબેદાર હતો, તો પણ તે યુદ્ધના મગજના કોટાને લીધે તેવણની મીલકત બોલાવવાનો તેનો ધરાઈ ન હતો. તે કાઢી રસ્તે

તે મેલવવા માગતો હતો, અને તેથી જાંદગીર સામે તે શુદ્ધને ફક્તકવવાનું તેણે ચોક્કસ રમ્યું. તે મેમાં ધારવા કરતાં વધારે કાચ્યો. તેની અને દીનબાપ વચ્ચે પેહલી દોસ્તી ક્યાં અને કેમ થઈ હતી તે તેણે માથુકબાઈ ફક્તકથી સાંભળ્યું હતું. વળી તેને ખબર હતી કે, રતનજીથી તેઓએ તે વાત ધુવાવી હતી. આથી બચાર તેવણપર અસર થાય અને તેવણ તેઓ સામે બહુ ઉશકેરાય એવા આકારમાં તે વાત તેણે રતનજી આગળ કીધી. તે સાંભળી યુદ્ધજીની મીનસ બહુ ગમે; તેવણે એકદમ જાંદગીરને પોતા પાસે બોલાવી મંગાવ્યો; તેણે પોતાને આવી રીતે ઘણા માટે બોલાસો પુછ્યો. જ્યારે તેવણે જોયું કે તે પોતાને બચાર કરવાને અચકત હતો, સારે તેઓ વચે ઘણી બોલાસાવી થઈ અને તેણે સેવટ એ આવ્યું કે, જાંદગીરને ઘર છોડી ચાલી જવાનો હોકમ થયો, અને આવી રીતે રતનજીની મોટી મીલકતનો વારસ થવાની બાપડા જાંદગીરની સમગ્રી ઉમેદ ભંગ થઈ; બેઠાક, યુદ્ધજી પણ પોતાના બનીબને પાછી મેદરખાનીમાં લેવાની આવી તક મસવાથી પુરી થવા.

કમનસીબે વળી એવું બન્યું કે રતનજી આગરી પડ્યા અને જ્યારે ડાક્ટરે જણાવ્યું કે તેવણની સામા થવાની થોડીજ આશા હતી, સારે દીનબાપને લાગ્યું કે તેવણ આગળ આ બાબદેના બોલાસો કરી તે કમખાઈમાં જાંદગીરનો હાથ કેટલો યોડો હતો તે જણાવી, તેની સાથે તેવણને પાછી સજાઈ કરવાની તક હવે ઘણી દુર ગઈ હતી. એક દોષને તેવણની મોંઘાની બીજાનાં આગળ તેણીને બોલાવવામાં આવી.

તેવણના ઓરડામાં દાખલ થતાંજ એક વકીલને લાંબી ચાલી જતાં જોઈ તેણી ઘણી અજાણ થઈ.

રતનજી બીજાનાપર તકીઆઓ મોઢવી તેને અટકેલી બેઠા હતા. તેવણ તદનજ નખાઈ ગયા હતા, તેવણને આગળો સમજણ દમામ તથા તોર ભેટો રહેલો હતો. તેવણને જોઈ તે છેકરીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં.

“મામા, તમે મને બોલાવવા મોકલી હતી ?” તેણીએ ધીમા નરમ અવાજે પુછ્યું.

“હા દીકરી, મેં ધાર્યું કે મારાં નવાં ત્રીસ વીસે તુંને જણાવવું જોઈશે. હું નહીં ધારતો કે હવે હું વધારે વખત છું, અને તેથી મારી નાની દીકરીને ક્રોધની સંભાળમાં સોંપવી જોઈશે.”

તેણીને ધારતી લાગતી હતી કે રખેને તેવણ પોતાના બનીબનું નામ કે. તેણીના બેદરા પરથી તેવણ તેણીના વીચારો પાળી ગયા.

“નહી, મારી દીકરી, તું તારી મરજ પ્રમાણે ચાલશે,” તેવણ સુઝમાં હસીને બોલ્યા. “તું ફક્તમની ઘણીવાણી થઈ અહીંયાં રહી હતો તો તે કદાચ મને વધારે ગમતે, પણ હવે તો જેમ છે તેમજ ઠીક છે. જોકે જાંદગીર મને કમો, તે છતાં તે એક બંધો છેકરી છે.”

પૃથી યુગનારીને એક નંગ પુર કરતાં એક અદ્વાયસુ લાગે છે. વધારે જોયી જાતનાં “જરસી” માટે વધારે ઝીણું ઉન વપરાય છે, જેનું દામ એક સ્તત્ત્વ છ શીર્ષાંગ ખર્ચે છે. આ જાતનું એક નંગ બનાવવા માટે એક પખવાડયુ લાગે છે, કસણુ ઉન ઝીણું હોવાને લીધે કામ વધારે કરવું પડે છે અને તે બનાવવાને સાત શીર્ષાંગ ખર્ચે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓને આ ઉપાગમાં ધણી વરસોના ઠાઠરેલાં ઠાવાથી તેઓ તેમાં ધણીજ આસાદી ખતાવે છે, અને તેમાં કુસો, પાતરાં, સડ સુધાંતું વહાણુ વગેરે ઘણી નવાઈ જેવી તારાંહો અંદર યુધે છે.

કેટલીક વખાએ છોકરીઓને જાનગી “આરડરો” મથે છે, અને તે તેઓ ધણી ખુશીથી જાનવે છે. ભેરાંઓ માટેનાં પણુ “જરસી” બનાવે છે; તેઓને યુગવાની રીત તેજ છે, ફક્ત કમ્બર આગળથી તેઓને સાંકડાં બનાવવામાં આવે છે. આમાંનાં એકનું દામ ઉન મુકાં સોલથી સત્તર શીર્ષાંગ ખર્ચે છે. તેઓ ધણી ટકાઈ હોય છે અને વરસો સુધી જ વાખ દે છે.

આ “જરસી” યુગવાના ધધાને લીધે લાંબી જીવાન છોકરીઓને નોકરી કરવાની જરૂર પડતી નથી. તેઓ પોતાની ધણીખાણી હોય છે અને છુટાપણુ ભોગવે છે. વળી તેઓને પોતાનાં સગાં વાહાલાં અને દોસ્તોને છોડી જવાની ફરજ પડતી નથી, પણ તેઓ સાથે ધરમાં રહી શકે છે. કુશળી કોનવેલના કીનારાપરનાં માછીઓનાં શેહેરા અને ગામડાંઓ જીવાન સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓથી ભરેલાં હોય છે, જેઓ પોતાની છુટાપણાની છાંદગીને ચાહે છે, અને તે ટકાવી રાખવાનું પસંદ કરે છે.

માછીઓ, ખસાસીઓ, છોકરાઓ, મોટાં અને નાનાં સર્વે જણ “જરસી” પેહરે છે, કે જે તેઓના ધધાને બધાં ખેસતાં અને સગવડ ભરેલાં પેહેરવાસ છે. મોટાં પાણીઓમાં કામ કરનારાઓનું તે સાધારણુ પેહેર છે. કોરનીશ છોકરીઓને ખરેખર ધણું આભારી અને ખુશી થવું જોઈએ કે તેઓ પોતાનો ફરજિયાત વખત આવાં સારાં કામમાં વાપરે છે, કારણકે દુર પડેલાં માછીઓનાં ગામડાંમાં કે જ્યાં બીજો કાંઈપી ધધો યદ નથી સકતો, લાંબી યાત્રાના લાંબા કલાકો વારેવડીએ ઘણા કંટાળાભર્યા યદ પડે છે. ખરેખર જોતાં તેઓની છાંદગી તેઓને બીજા કોઈપી જાતના ધધાને લાયકતાં બનાવતી નથી. તેઓની જાતમાંનાં ઓછાં નસીબવાનો વારેવડીએ ઘણી ગરીબાઈમાં દીરસો યાત્રે છે, તે વેળાએ જવારે પુરેલાં આજસાઈમાં વખત કાઢે છે લારે સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ એકસરખી રીતે મક્કમપણાથી યુધ, યુધ, યુધ કરે છે અને ધરના દરવાજામાંથી જીખમરાને દુર કરવાને યોડીક શીર્ષાંગ કમાય છે.

પીરેન.

મકરણ ૧ છું.

મિત્રાચારી એક સરખી પદી મળે છે, ખરી ખીત આપમતલબથી નીરાળી હોય છે.

વખેત રહેને, વાહાલી ફ્યોરન્સ, હું બીકું છું કે આ ગરમ ખીતિનો છેડા નીરાશીમાં આવશે, જેકે હામની તારી ખુશાશીમાં હું દોહોજનથી ભાગ લેજ છું,” આ મીસીસ વેલ્સીનું એક ઉચકારાધ મથલી છોકરીને કહેવું હતું, કે જેણી પોતાને મજેલી એક ચીટી ફરી ફરીને વાંચીને પોતાની માતા તરફ નહીં સમાવી શકાય એટલી ખુશાલીથી કહી આવતી હતી.

“નીરાશી, સીધી વાહાલાં માપજી ? કેમ અને ?” આ તેણીને આતુર જવાબ હતો.

“કારણકે મિત્રાચારી જારના કરતાંબી વધારે એક સરખી પદી મળે છે. જે એકની પદી આપણા મુશનના માતખર ઉમરાવોમાંના એકની અને બીજાની આપણા જેવી ઉતરતી હોય, તો મિત્રાએ જેવાં એક બીજા તરફ રહેવું જોઈએ તેમ તેઓ રહી શકે નહીં.”

“જે” તેણીને તેમ કહયું હતું, યાતો મારી રીતખાતે તેમ કહેવું હોવું જોઈએ, કારણકે એક વખતે તેણીએ તેણીની જોયી પદી માટે આટલી બધી બીહવા ખાતર મને બપકેરે છોકરી કહી હતી, અને પુછ્યું હતું કે તેણીનાં નામ અગાઉ ‘લેડી’ બોલ મુકાયો હતો, માટે શું આઘડા તીલીયસ અને ફેરોન્સ લેસ્ટી વચ્ચે નહીં પસાર ચાલુ એવો માર્ગ હતો કે ? હું તેજ પગથી તેણીને ચાહવા લાગી.”

“વમર રહે,” તેણીની માતાએ હસીને જવાબ આપ્યો. “તેણી હું છપ્પું છું, મારી ફ્યોરન્સ, હું છપ્પું છું કે તારી પેહલી મિત્રાચારીનો માંક કોઈ બીજા જ સાથ બધાયો હતો. હું જાણતી નથી કે કેટલી બધી વાર મેં છપ્પીયું છે કે તારી પોતાની ઉમ્મરની અને તારાજ સરખી પદીની કોઈ જીવાન છોકરી સાથ હુંને મિત્રાચારી ચાલુ, અને જે હેલ તું મારા ઉપર અને મીની ઉપર—”

“અને મારા બાવા અને વાસતર, શું હું તેમને ચાહતી નથી ?” પોતાની માતા તરફ ખારમરી નજર ફેરકેને તેણી હસીને વચ્ચે બોલી હતી.

“જે સધળાને ફોર-સ આદે છે, તેમને જો હું ગણુવા બેશું” તો હું ધારૂં છું કે મારે મીનીની બીલાંડી, વાલતરનો કુતરો અને જે બીજાં મુઠાં પ્રાણીઓ તેણીની આગળ રક્ષણ અને સંભાળના માટે આવે છે, તેમને ઉમેરવાં જોઈએ,” મીનીસ લેસ્ટીએ તેવાજ હસ્તે અવાજે જવાબ દીધો, “પણ તેણી તુને એક મિત્ર મળે એવી જોઈએ” ધણી આશા રાખી હતી, કારણકે તું તદ્દન એકલી અટુલી ફરે છે.”

“એકત્રી, માયજી ? તમારી અને મીની સાથે ? એમ કેમ તમે જોશો છો ? શું જે કદીથી કોઈ બીજાં માટે ધમ્મજી છે ?”

“નહી, વાહાની, પણ તે કોઈ કારણ નથી કે તારી માતા કાંય નહીં તેમ ધમ્મજી ?” મીની પોતાની તેર વર્ષની ઉંમર કરતાંથી નાની દીસ્ટી આપણી લાડકી ઠાકરી છે, અને તેણી તારી ચાલતી ખુશાલીમાં ભાગ લેવા લાયકની નથી.”

“પણ શું તમે નથી ?”

“મારી ગરમ દેડાંની દીકરી, તારી કલ્પના ધારે છે તેટલી બધી હું તારી સાથી યઈ શકતી નથી.” મીનીસ લેસ્ટીએ મુશકેળીએ પોતાની લાગણી દબાવી જવાબ દીધો; “હમેશની સોશ ઉપર કે બીજાણું ઉપર પડી રહેતી હું શું કરી શકું ? મારાં બધાંઓનો ખુશાહ હસવાનો અવાજ બી હું સાંભળી શકતી નથી, અને તુને એક સ્ત્રીના સાથની હવે ગરજ છે, અને તે હું પુરી પાડી શકતી નથી. એ વિચાર મારાં દુઃખમાં વધારો કરે છે. જે વારંવાર બેથું છે કે છેડાં વધેમાં મારું દુઃખ મારા કરતાં તુને વધારે દીલગીર કરે છે. હમેશાં મારી ઉપર સંભાળ રાખતી રહેજું, મારો સ્વભાવ તપાસી લેવો અને મારે માટે વિચાર કરવામાં દહાડા કહાડવા, એમાં કોઈ તારે લાયકતું કામ નથી, મારી ફોર-સ.”

“તે તેની દલગીરી સાથે એટલું બધું તો કામગીરી છે, મીની વાહાલાં માયજી, કે હું કદીથી તે છોડી દેવા કયસ થાઉં નહીં. ફક્ત છેડાં બે વર્ષ થયાંજ હું તમેને કેટલી બધી આભારી છું ? તમે કેટલું બધું ખમેજો, અને મારી જોઈદસ અને છદે કેટલા બધા કંટોળા આપ્યો હશે, તે બધુવા-ચાગીજી, મારેજ હું વિચારવંત અને ગંભીર દેખાઈજી.”

“અને તેટલાજ માટે, વાહાલી દીકરી, તું કોઈ મિત્ર મેળવી શકે એમ હું ધમ્મજી હતી; કે જેની પ્રીતી તુને ખુશાહ વિચારો આપે. વળી હું બધુંજી કે એક એકસ ઉંમરે જુવાનોને પોતાનાં અતલગનાં સગાં વાહાલાં સાથે બીજાં બીજાંની બરડ પડે છે, કે જેમને તેઓ આઢી અને માન આપી શકે. તેમને તેમની લાગણી અને વિચારો બીજાંને બહેર કરવાની જરૂર લાગે છે. દીલરોજ એ જીંદગીની બદલ મોહીની છે અને એક મિત્ર તે માટે હમેશાં તૈયાર રહે છે. મારું માનજે, એવાં ધણીક મિત્રો છે કે જેઓ દુઃખ અને આદરમાંથી એક બીજાંને વળગી રહે છે, જેઓ બેદરકારી અને અવિશ્વાસને કદીથી ભરાવા દેતાં નથી, અને વળી જેઓ દલગીરીમાં કે શુનાહની વખતેથી રક્ષણ અને આશા સાથ

નગદીક ઉમાં રહે છે.” કાકે અથવા તો કાઠ બીજી લાગણીએ મીનીસ લેસ્ટીનો અવાજ એટલો તો ધીમે ધીમે આલો કે છેડે તો સંભળાઈ વરીક શકો નહીં.

પોતાની માતાની આવી લાગણી જોઈ ફોર-સે તેણીનાં ગળાં આસપાસ પોતાના હાથો વીટાળ્યા, અને એટલી બધી વાત નહીં કરવાને બીનતી કરી અને કોઈક દલગીરીથી મોહી; “બરેબર, તમે સાચી મિત્રાચારીનુંજ મિત્ર આપજી” છે. મેડી આપણા સપળી વાને એમ કરી શકે, પણ મારા જેવી ઉતરતી પહોળી ગરીબ ઠાકરી શું કરી શકે ? જેકે મને લાગી આવે છે કે હમણાં તેણી છે તે કરતાં વધારે સુખી કરવાને ફિનિયાના છોડા મુઠી જવાનેથી હું તૈયાર થાઉં. ચરે, માયજી, જેમ હું તેણીને એકાધુજી તેમતમે તેણીને એકબે.”

“તે ખુશાલી હોવા વગરથી હું તેણીને જેટલી એકાધુજી તે ઉપરથીજી હું કહી શકુંજી” કે, જે તેણીની પડી ઉતરતી હતે તો ફોર-સને માટે વધારે વાહાલી અને વધારે સામ્બી મિત્ર કોઈ સોધી શકતે નહીં. પણ યાદ રાખ મારી ફોર-સ, કે ફક્ત તમારી સ્ત્રીતિ વચ્ચેનો મોટો તકાવતજ નહીં, પણ એક બીજાંજ કારણ તુને લાંબો વખત લેડી આપણાથી જુદી પારે છે. તેણી લાંબો વખત મુઠી ઉઠાડે છેડી છટલી રહેવા જવાર છે.”

“અને મારાં સપળાં દીલથી હુંબી ધમ્મજી” કે તેણી એકે દમ લાંબા નીકળી પડે, જેકે હું એકત્રી તો પડીશજી.” ફોર-સ ઉશકેરાઈને બોલી ઉઠી.

“એકક તું તેમ ધમ્મજી છે, પણ શું ખ્યાર કે મિત્રાચારી, આપ મતલબથી તદ્દન નીરાળી હોવી જોઈએ; તેણી હું ધમ્મજી” કે તારા પેલડા મિત્રાચારીના ગાંઠમાં આ પ્રમાણે તને જુદું પડવાની ગરજ પડતે નહીં.”

“પણ બલિષ્ઠનાં દુઃખમાંથી બચવા માટે હું ચાલતી ખુશાલી બોહવા માંગતી નથી. તમે જાણો છો, વાહાલાં માયજી, કે હું ખુશાલી અને દલગીરીને જોડ મેહનો ગણુંજી. એક વગર બીજી અને લાગી શકતી નથી, અને જે હું એક દલગીરીની બીકને ખાતર બીજી ખુશાલી જોડી દેવાને તૈયાર થાઉં, તો પછી મારા જેવી કંઠાળ શક્તિવાળું કાણ કહેવાય ?”

કોઈ નહોતો સમજતવ એવી લાગણી મીનીસ લેસ્ટીના ચેહરા ઉપર પંચાઈ હતી, જેને બીજાંએ જુદાંજ કારણતું રૂપ આપતે, પણ જ્યારેથી ફોર-સ તે જોતી ચારે ધારતી હતી કે તે તેણીની માતાની શરીરની પીડાને લીધે હતી.

“હવે ચાલતી ખુશાલી પાછી બોલાવામાં તો બધુંજ જોડું થયું છે, મારી દીકરી, લેડી આપણને ચાહવાનું ચાહ રાખ; ફક્ત યાદ રાખજે કે તારી ખુશાલીમાં આકાશમાં કોઈ દીનેથી વાદળ ઘેરાઈ આવશે. અને તેણી જેકે ઇગંધે ચાલી ફરશે, તેણી આ મિત્રાચારી ચાહુ રહી શકશે નહીં. અને મારી ફોર-સમાં પોતાની માતાની મગરૂરીનો અંશ એટલો ઉતરશે છે કે જેથી તેણી એક “ગરીબ” મિત્ર તરીકે તો રહીજ શકે નહીં.”

“હું કદીથી મેડી આપદા સાથે એમ વર્તી શકું નહીં.” ફલોર-મે જવાબ દીધો, “કારણકે સારે તો તેણી હાથ જે મારામાં કાળજી લે છે તે ન લે, અને વળી મને ચાહે પણ નહીં. હું કદીથી તેઓના જેવી ધીક્ષરતા લાઇએ સાથે ચલાઉં નહીં. કે જેઓ ઉપર મહાવત્તાની આશામાં પોતાની ખુદરતી સ્થિતિ કરતાંથી પોતાને વધુ નીચે લાવી મેલે છે અને બી-નની હસી મશકેરીમાં આવી પડે છે.”

પ્રકરણ ૨૯.

લેસ્લીનું કુટુંબ, એક લેદ. સોખતથી ચેલવેલી ગામડાં તરફનો ખ્યાર.

જેમાં પ્રકરણમાં આવી ગયી ઉચકેરાઇ ગયલી છોકરી જે આપણું ધ્યાન મોટા ભાગ ખેંચી રહેશે, તેણી મી- અને મીસીસ લેસ્લીનાં ત્રણ છોકરાંઓમાંની એક હતી. તેઓ ધણીક વર્ષો થયાં દેવનશાપરના દક્ષિણ કીનારા ઉપર આવેલાં બેન્થીક્રાન્ઝનાં નાતાં સુંદર ગામડાંમાં વસતાં હતાં. મોટાં શેહેરો અને ઈંગ્લંડના બીજા ભાગોની વારંવાર તેઓ મુલાકાત લેતાં હતાં, પણ તેમનું ઘર તે દેવનશાપરમાં જ હતું અને લોન્ડન તેણીનાં દીસના સપળા જીવસા સાથે ફલોર-ન્સની પ્રીતીએ ધુળ લીધું હતું. લંડનને તેણી ધીક્ષરતી હતી. લાંનાં રહેવાસીઓને તેણી સખત દેખાતાં, થડાં મ-જાણતી હતી; કારણકે ઈંગ્લંડની કિર્તીનાં મોટાં વેપારી શેઠર લંડનના વિદ્યા હુજરના ખજાનાથી તેણી અજાણી હતી. હમણાં સુધી તો તેણી પક્ષીઓનાં મધુર ગાયનને અને નદી નાનાંનાં વેદતાં પાણીના ધોધને તે રાજદારી શેઠરના મગે એવાથી કુશળ ગાયણકાર કરતાં વધુ કીમતી ગણતી હતી. ખીસતાં પુત્રો, ખીઓ અને ટેકડીઓ ઉપરનાં જવા-મણે દેખાવ, ગામડાંનાં છોકરાંઓ, અને મજાસુત ખાંધાનાં ખેડૂતોના ખેતરમાં અને બાગોમાં થયેલા જમાવ સૌથી સુંદર ચિત્રોનાં પ્રદર્શનો કરતાં વધારે સુંદર તેણીની કંપનામાં લા-ગતાં હતાં.

તેણીનાં સાદાં મગજની લાગણીઓ તેણીનું મન રીઝવ-વા પુરતી હતી. પોતાની વર્તણૂકમાં અવલોકન ખીસવ-વા માટે કોઇ બીજી સોખતની તેણીને ગરજ હતી નહીં. તવારીખ, કવિતા અને સારી વાર્તાતી જેથી ચોપડી મળી શકે તે તેણી ઉમરથી વાંચતી હતી. એટલી નાતી ઉમર-માં આટલું બધું વાંચાથી કોઇ બીજી વ્યક્તિનાં જે જે તુક્યાનકારક વિચારો ઉભા થતે તે મીસીસ લેસ્લીની નરમ-સલાહથી ફલોર-ન્સને કોઇ રીતે હરકત કરતા હતા નહીં. તેણીને બાહરન કે સુરનાં પુસ્તકો લઇ બેન્થીક્રાન્ઝનાં ખેત-રાખો અને ખડકો આગળ એકઠી બેસી વાંચવાનો શોખ હતો નહીં, જેકે તેણી વારંવાર ખડક ઉપર ઝાડીઓથી ટં-કાઇ ગયલી જગ્યાઓ ઉપર હાથમાં એક ચોપડી સાથે સાં-જની ઠંડી હવામાં બેઠી બેસતી હતી. પણ બાહરન

અને સુરનાં ભક્તો, તમે બીજા ના, તેણી કાંઇ હલકાં વાંચ-ણ વાંચતી નથી. હીમનસ, વર્ડસવર્થ, ક્લોટ, એલ્ડર્વર્થ અને એટલીનાં અસરકારક લખાણો તેણીના હાથમાં ન-જરે પડતાં હતાં. હજી સુધી તો તેણીની કંપનાને જે પુણ લાગતું તેજ તેણી સમજતી હતી, પણ ફલોર-ન્સ કાંઇ પોતાની ચોપડીઓ અને પુલોમાં એટલી બધી મશગુલ થઈ ન હતી કે જેથી બીજા પુણાલીમાં ભાગ લેવા તેણી રાજ ન થાય. બીજામાં જગ્યાને તેણીના જેટલું ઈતેભર ક્રોધ રહેતું હશે. કોઇ માનીતી ચોપડીમાંની કાંઇ હલકી-રીમરી બીના માટે જો તેણીને આંસુઓ સાથે જુ-ઓ તો સાંજે બાળકોના ખુશાલ મેલાવડમાં તેમની જ મા-ફક હરતી રમતી જોશે.

પંદર વર્ષની ઉમર સુધી તેણી આ ભાતની છોકરી હતી. સતરમાં વર્ષ પછી તેણીનાં સુખ ઉપર સેહજ વાલેલે થેરો નાખ્યા. તેણીની માતાની શારીરિક પીડા તેણી સ-મજવા લાગી. છેલ્લાં પાંચ વર્ષ થયાં મીસીસ લેસ્લી ઉપર એક નહીં સાજાં થાય એવાં દર્દે ગલબો કીધી હતો, જે કોઇ કોઇ વાર તો એટલું વધી જતું કે ફલોર-ન્સ જેણી પહેલાં તે કશું બજાણતી ન હતી, તેણીને આ વિચારથી પો-તાની માતા વગરની ખુશાલીમાં મગ્ન હ લાગતી નહીં.

નાની ઉમરથી જ ફલોર-ન્સ લેસ્લીનાં દીઠમાં ઇટલીને લ-ગતી દરેક વાત માટે કાંઇ અજાણ ભાતનાં જુદસો હતા, કે જે માટે ખીસાં લોકો કહેતાં હતાં કે, તે માટે ધણું વાંચ-વાથી તેણીમાં ઉત્પન્ન થયો હશે. પણ કાંઈક અજાણ્ય જેવી રીતે તે મીસીસ લેસ્લીમાં બેચેની પેદા કરતી. ઇટ-લીને લગતાં દરેક ચિત્રો ઉપરથી કોપીઓ ઉતારી લેવા ખાતર તો તેણી “ક્રોઇમ” કરવા સીધી હતી.

“હાં સુંદર જમીન ઉપર કાંઈપી ઢક રહેવા માટે હું શું નહીં આપું?” જ્યારે તેણી ફક્ત ચાર વર્ષની હતી ત્યારે એક દીવસ તેણી બોલી હતી. ખાસી તેને ચાહવા-માં બેનકુરી મણામ છે, પણ જો સારે નસીબે હું લાં જ-ની હને તો મને મારે તેટલું હું ઇટલીને માહતે. પણ બાવાજી, મારો જન્મ ક્યાં થયો હતો, મેં માથાજને ઘણીથી વખત પુછ્યું છે, પણ કણુ જાણે શું છે, તે મને હજી સુ-ધી તેનો જવાબ મળ્યો નથી.”

મી- લેસ્લીના એકરો તેના હાથ વતી ટંકાયેલા હતા, અને વળી સેહજ અધારથી પડવા માંડ્યું હતું, માટે ફલોર-ન્સને માથમ પડ્યું નહીં કે તેનાં મોં ઉપર ચીંતાની નીચાનીઓ જણાતી હતી; પણ તેણે ધીમેધી જવાબ આ-પ્યો, “જે તું મરી જાયારાં ઈંગ્લંડને તારી જન્મભુમી તરીકે ગણવા માટે એટલી નાણુથી ખતાવે છે, તો તેમ કરવા દેવાની મારી પુરતી રજા છે, કારણકે મારી દીકરી, જે એક યુવકમાં જન્મ લીધાથી તેજ મુલકનાં આપણે ગણતાં હોઈએ, તો જે નામ તું ધરાવે છે, તે સુંદર શેઠ-રથી ફક્ત ત્રીશ માઈલ દુરતી જમીન ઉપર તે જન્મ લી-ધાથી તુનેથી એક ઇટાલીયન ગણવી બેઠેશે.”

સંધ્યાને લગતું.

લીલા વટેલાને લાંબા વખત રાખવાની રીત—વટેલાને છોશી, દસ મીનીટ સુધી બાંધવા, પછી પાણી કઢાવી નાખી કાંઈ વાસણમાં પાંચડીને મુકવા, અને તે પર થોડી થોડા આંક બજાવવી. તે વાસણને ન્હાં સુધી વટેલા તરત મુકાઈ બચેલાં સુધી ચુલકા આગલ રહેવા દેવું. ત્યાર પછી તેને કાગળની ડોડીમાં નાખી તેનું મોઢું મજબુત બાંધવું, અને મુકી ગરમ બજાર તાંબી રાખવી. ન્હારે વાપરના લેઈએ ત્યારે એક કલાક આગમનથી થંડાં પાણીમાં ભેળી રાખવા અને ને પાણીમાં તેને બાંધવા હોય તેમાં થોડું માખણ નાખવું. ને બજાર રીતે કરવામાં આવશે તેા વટેલા તરત તાલ નેવાલ લાગશે.

વટેલા સંધ્યાવાની રેન્થ રીત—તાલ કુમકા વટેલા ચેર એક લઈ તેને બે આંડસ માખણ સાથે દસ મીનીટ સુધી ચુલકાપર ધીમે છઠારે રાખવા, પછી ત્યાર એક મેટા ચમચા ભરી નાના કાંસાને ઝીણા કાપીને, તથા બે આંડસ માખણ પડના આકારમાં બજાર વીડાળીને અંદર નાખવું. તે તવાઈને સઘડું એકરસ થાય કે અંદર બે નીમકની ચમચી ભરી નીમક અને તેઢીના ખાંટ નાખવી અને વટેલા તરત ગરમ થાય ત્યાં સુધી ચુલકા પર રહેવા દેવું. ત્યાર પછી માખણ સાથે ખાધામાં લેવું.

બીટરૂટ સંધ્યાવાની રીત—બીટરૂટને ધોઈને બાંધવા મુકા. બજાર બાંધવા કે થડું પાણી તેને છોશી તેની કાવરીયો પાડો. પછી તેમાં બે ઝીણા કાંસા, બે ચમચી ભરી નીમક, એક ચમચી ભરી સફેદ ભરી, એક ચમચી ભરી ખાંડ, એક ચમચી ચમચો ભરી લીંબુનો રસ, અને બે આંડસ માખણને ધડના આકાર સાથે ભેળીને નાખો. અર્ધાને દસ મીનીટ સુધી ધીમે છઠારે રહેવા દેવો. પછી તેમાં આરતે આરતે ચાર મેટા ચમચા ભરી સાઈ નેવું કીમ નાખો; દસ મીનીટ વધારે ચુલકા પર રહેવા દઈ ઉતારવું, અને ગરમ ગરમ ખાધામાં લેવું. આ દીસ ખાધામાં થળું દલવું અને વજી રવાડીઈ લાગશે.

મકેન્ડનું પુડીંગ—અડધા રવલ મકકન પર અડધો ચેર કીમને કઢા પાણી ગરમ ગરમ રેડો, અને થડું પડે કે તેને ચમચાએ ચ્ચડીને ગરમ માવા નેવું કરો. પછી તેમાં ચાર ઇંડાની દાલ અને સફેદીને જુદો જુદો કંચ ચલકાની નાખો. સાથે બે આંડસ ખાંડ અને એક ગલાસ ઘેનડી પણ નાખવો. પછી તેને નાના પાંચાંચામાં રેડા, પંદર મીનીટ સુધી બકીમાં જુલવા મુકવો.

રેન્થ પાનકેક—છ ઇંડાની દાલ અને ચાર ઇંડાની સફેદીને જુદો જુદો કંચ ચલકાવવો, પછી પોણેસેર કીમ તેમાં નાખવી. દહે બે આંડસ આકારે ત્રણ આંડસ મેટા ખાંડ અને એક આંડસ તાવેલાં માખણ સાથે ભેળી ઉપડી મેલવણીમાં એકરસ કરવું, પછી તેમાં એક ચમચી લીંબુની મુકી હાલ અને પા આંડસ તરતને સાથે જુદી અંદર નાખવી. બધાંને બજાર રીતે એકરસ કરવું અને નાની હાલકી રાગીઓમાં થોડું થોડું રેડી ગરમ બકીમાં દસ મીનીટ થા પા કલાક જુલવા મુકવું. પછી કઢાવી પાનકેકનાં પડમાં થોડી સોલ નેલી મુકી તેની થડી વાલે તેમ પડ દાંડવું, અને ઉપર ખાંડ બજારની ગરમ ગરમ ખાધામાં લેવો.

પરચુટણ.

તેખતપરની એટીકેટ.

ને ખાનાની તેખતપર કાઢ આપવાં હોય તેા તે “સુપ” ની આગમન આપવાં લેઈએ. ધણી થોડી બાનુઓ કાઢ ખાય છે. ને ખાવાં હોય તેા તે કાંતાએ લઈ મોઢાંમાં મુકવાં લેઈએ. સુપ મેટા ચમચા (તેજસ રપુન) એ ખાવામાં આવે છે અને તે થોડાં આપવાં લેઈએ.

એસપેરેચસને ખાતી વેલાએ કાપીને બાનુઓ તેમાંના ગરમ ભાગ કાઢા વટે લઈ મોઢાંમાં મુકે છે; એસપેરેચસના ચોખ્ખા આવે છે તે વટે ખાવાનું બાનુઓ મટે સાઈ કાગતું નથી, અંદરથી કાઈ કાઈ વેલા નીખ્યા વાપરે છે, પણ ધણું ખરું તેઓ કાપીનેજ ખાય છે. કેટલાક દંઢ જીની રૂડીને વજગી રહીને આંખમાં વહીજ ખાય છે.

વટેલા કાંઠાથી ખાવામાં આવે છે. આઈસ પુડીંગ, નેલી અને કીમ ફ્રુટ કાંઠાથીજ ખાવું લેઈએ. કુટ તાવે કાંઠા અને ચમચાથી ખાવામાં આવે છે. ન્હારે તાવે, આઈસ અથવા તેના નેલીના બીજ કંઠાવારી કુટવું બનાવેલું હોય છે, ત્યારે તેમાંના કંઠાને કાંઠા અને ચમચા વડી છુટા કરવા; ન્હારે થોડી અથવા તેવીજ બીજ કુટવું હોય છે. ત્યારે કંઠા સેલકાવથી નીકરી શકતા નથી ત્યારે મોઢાંમાંથી ચમચામાં કઢાવી રસાળીમાં બાળીએ મુકવા.

જુવાન બાનુઓ વેલાતી પનીર કાંઠાજ તેખતપર ખાય છે. તેખાવું હોય તેા કાઠાની રૂડી પ્રમાણે પનીરના ઝીણા ઝીણા કઠકા કરી છરીની અગ્રીવટે તેને હચકી પાંડ થા બીસીટીના કઠકાપર મુકી બીજ હાથનાં આંગલાંએ પકડી મોઢાંમાં મુકવું.

ધરગતુ તુસકા.

કાપેલાં ફુલોને ચેક કીધા પછી તાલ નેવાં બનાવવા ની રીત—કુવની ડાંખડીઓને કઠકામાં પાણીમાં મુકવી, અને પાણી તરત કુટું થશે તેટલાં ફુલો પાણાં તાલું થશે, ત્યાર પછી ડાંખડીઓને જેડથી ગર ગર કાપવી.

કુલોને રાખવાની રીત—ને પાણીમાં કુલો રાખ્યાં હોય તેમાં થોડો જન અથવા ટંકલખર (bottle) ની એક ચમડી નાખવાથી કુલો વધારે લાંબા વખત તાલું રહી શકશે. ધરતીચરતું પાકીસ નાંબર ૫—અડધી પેટ અવરતીનું તેજ, અડધી પેટ તરપેનતાહન, અડધી પેટ રાકો અને અડધી પેટ રપીરીત એફ વાઇન એ સચળાને સાતી પેટે મેળવી એક બાટલીમાં રેડો. વાપરતી વેળાએ જુલ હીલવવી અને કઠકાપર થોડું લઈ ધરતીચરપર થસડવું, પછી સોલ કઠકાએ સાફ કરવું.

ધરતીચરતું પાકીસ નાંબર ૨—ત્રણ આર્ટીસ મીન, એક આર્ટીસ સફેદ મીન, એક આર્ટીસ કં સાંપ, એક પેન્ટ તરપેન તાહન, એક પેન્ટ હાલેવું પાણી; સચળાને બાબાર મેળવવું; પાણી થડું પડયા પછી નાંમવું, પછી એક બાટલીમાં હીલવ હીલવ કરવા કરવું, અને બનાવ્યા પછી જ કલાક વાપરવું, તે આગમન વાપરવું નહી. સામનપર ફલેવનાના કઠકા બંદી લગાડવું, પછી કઠકાએ સાફ કરી રેશમી રબર સાફ કરવું.

માવડાં પર કાપ થા છાંટ પડી હોય તે કલાકકા માટેનું લેશન—એક મેટો ચમચો ભરી લીંબુનો રસ, એક

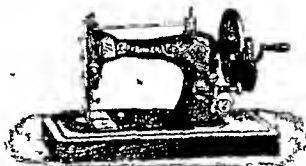

મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના ~~સીલોન~~ નામદાર ગવર્નમેંતના આસરા હેઠળ

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના સી વ વા ના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સેદેલા તથા ઝડપનાવા હોવાને લાધે લોકોમાં એટલાંતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નક્કી માસ બનાવવા લાગ્યા છે ને "સીંગર," સીંગર સીસ્ટમ, "ઈન્ડિયન સીંગર" કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને બહાનના દુખાવના નક્કી માસ પર અર્ધ ગતા ના, કામલુંક સધલું અથકે છે તે સોનું દોનું નથી ને જ પહેલાં સાંચા તે પાછળથી મેંધા પડે છે

દરેક સચાપર અમારો
છાપ તથા આખું નામ
"ધી સીંગર મેન્યુ
ફેકચરીંગ કંપની"
કરી હોય છે

અમારી હીંદુસ્તાનમાં
૮૦ દુકાનો છે ને દરેક
જણ ગમે તેવો મરીગ ટો
ય તોપણ તેને લેવા બની
શકે તેમ હપતેથી પણ
આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરો, તેલ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને બાતુંગીને સીખવનાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી એસ. નામનો સાચો કુટુંબોને લાયકનો, ચાલવામાં સેદલો તથા હાવની નવી શોષ મુજબની બનાવતનો છે. સીંગરનો દરેક માસ અમારીજ દુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

શ્રી આગસ્ટ ૧૮૯૫

પુસ્તક '૭૫']

[અંક ૩૦]

સ્ત્રી મિત્ર.

દર મારી પ્રગટ થવું, શ્રીઓને સરખે વાને ઉપદેશી
થઈ પડે તેવું માસીક ચોખાનું.

ૐ ન બ ના રાં—પારિતી બાલુઓ. ૐ

મુ બ ઈ:

ક્યારે વિન્દ આઈલ એનજન પ્રેસમાં,
ફામલ કાપસલ મેડેલાને પેલાને મટ્ટ કાપું છે.
ફીમલ વરસ ૧ ના આંગ ઉપર રૂઝ;

પરવેશ ૧ આના.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

—૧૩૭—
 સૌ સાંકળ્યું—ગાંઠા ૭૨૮, ૧૮૯૫ દિ.

૧. સુનાને સુજની વાર્તા—(લખનાર શુભલાલ ખુરશેદજી ગુજવાલા).....	૧૨૧
૨. સ્ત્રીની મિત્રાચારી—(લખનાર Rupa).....	૧૨૮
૩. બાકપાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S)	૧૩૫
૪. વીટીનો ચોર કોણ ?—(લખનાર અરબાનું કાવસજી દાવર).....	૧૩૬
૫. રાંધવાને લગતું—(લખનાર પીરોબ).....	૧૩૮
૬. બાલની જાતન—(લખનાર ચોરચેર)	૧૩૯
૭. નિંદાબોર નહીંબાઈ—(લખનાર મેહેરખાનું કાવસજી દાવર).....	૧૪૦
૮. કેવો પોશાક પહેરશે ?—(લખનાર નામું).....	૧૪૩
૯. પરચુટણ	૧૪૪

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક હયું.

આગસ્ટ ૧૮૮૫.

અંક ૬૩૦.

મુનાને મુળની વાતો.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

રાત્રે દોસેલો લેલી આકાર.

જ સહુવારે અગ્યાર વાગતાં મીસીસ બ્રાઉન્સ પોતાનાં ધરમાંથી બગીચામાં ફરવા નીકળી, અને તેણીએ જ્વન અને લીલીને બગીચામાં ઉભેલાં જ્વેલાં. જ્વન ખેન કુલા સાથે કંઈ રમત કરી મળદ મેળવતો હતો, જ્યારે લીલી કુસોના છોડના પરથી મુંદર કુસોના છુમખા કાપી પોતાની નાની ટોપલીમાં મેળતી હતી. આ વેળા તેણી સંદેહ દ્રેસમાં હતી.

મીસીસ બ્રાઉન્સને જોઈ લીલીએ આવકાર દીધો. "કાલ સાંજે ફરી આવ્યા બાદ તમે કેમ છો?" તેણીએ પુછ્યું.

"વાહાલી, હું સારી કાની છું," પાસે ઉભેલા જ્વનને જોઈ તેણી શેકહેંડ માટે હાથ લખાવતાં બોલી, "મીન જ્વન, હજી તમે અહીં છો?"

"હા! હું રાત્રે મુસાફરો માટેના બગલામાં (લાવલેસ બગલે) સુવા થયો હતો; પણ હમણા હું મારી નોકરી પર જઈ છું" અને તે માટે લીલીને મળવા આવ્યો.

એકલામાં એક ચાકરે આવીને કહ્યું કે ગાડી તૈયાર છે. આ સાંભળી લીલી જ્વન સાથે દીવાનખાનામાં ગઈ, જ્યાં જ્વનની ટોપી હતી. હવે તેઓ શેકહેંડ કરી છુટાં પડ્યાં, અને લીલી પોતાના વખતમાં મીસીસ બ્રાઉન્સને બગીચામાં આવી મળી. લીલીએ પોતાની કુલથી બદેલી ટોપલી હાથમાં લીધી, અને બંને જગ્યા પ્રમત્ત ગયાં. પોતાના વખત

પછી મીસીસ બ્રાઉન્સ પોતાની વાત કરવા માંડી, "લીલી મારી લીકરી, શું તું મીન જ્વન સાથે અદરાઈ છે?"

"હા, મીસીસ બ્રાઉન્સ, ધણું થયું હું" મીન જ્વન સાથે અદરાઈ; "લીલીએ ઉત્તર વાલ્યો."

"વાહાલી, હું" તુને તે વીરો મુખારકબાદો આપું છું. તારી ધારેલી મુરદો તે કીરતાર બર લાવે, અને તમે બંને જગ્યા ધણું સુખ જોઈ સદા સુખી રહેા." આ ખોસતાં તેણીએ લીલીનાં સંદેહ મળાં આસપાસ હાથ વીટાયા, અને તેણીના મોખાથી મોખસાર પર એક સુખી લીધી. પછી તેણી અડધો દહાડો લીલીને લાં મુળની પોતાને ધર મળ.

હવે અમે મીસીસ બ્રાઉન્સની સ્થિતિ, તથા યુજી વીરો માહિતગાર કરીશું. તેણી હમેશાં બહુજ અચાનક હતી, અને કોઈ દીવસે પણ પૈસાને પૈસા કરી ગણતી નહી. તેણીની માનાં મરણ બાદ તેણીને વારસામાં પોડી ઘણી મીલકત અને આ ધર મળ્યું હતું, જ્યાં તેણી હાથ રહેતી હતી. આ વારસો તેણીને સુખ્યેન આપવાને બસ હતો. તેણીને ધણી મીન બ્રાઉન્સ મરી ગયો, સારે તેણીની ઉમર વરસ ત્રીસની હતી; તેણીને લાં એક પણ છોકરું ન હતું. તેણી પોતાના આખો દીવસ વાંચવામાં, અથવા તે કીરતારની ચાદમાં કલાતી હતી. તેણી ક્યાણ દીકરી બાનું હોવાથી કોઈ પણ અનુભવા માણસ સાથે જલદીથી પગેઠાઈ જતી હતી, વળી આવા સ્વભાવથી તેણીનાં ઘણાંએક મિત્રો થયાં હતાં. હાથ જ્યાં તેણી રહેતી હતી, લાં તેણીનું કોઈ પણ સચું નહોતું, પણ તેણીના પડોશીઓ સગાં કરતાં વધારે ગરજ સારતાં હતાં. તેણી હમેશાં જાયા, પણ શોકના પોશાકો પહેરતી, અને તેણીની વૃદ્ધ અવસ્થા છતાં તેણી એક નાની છોકરી સરખી દેખતી હતી.

આટલા સારા યુજો છતાં તેણીમાં એક અવયુજી હતો, તે એ કે, તેણી અદેખી બહુજ હતી, કોઈનું સાચું જાણતી નહોતી; માટે જ્યારે તેણી લીલીને લાંથી ધર મળ, સારે તેણીએ મેનર દીસપર લીલી વીરો પોડું લખી, જ્વન સાથે તેણી અદરાઈ છે એમ કહ્યું. આ પછી તેણી લીલીને દરરોજ મળતી, સાથે ફરવા જતી, અને કોઈ

કાઠ વેળા તેણીને લાંચ આપો દીવસ રહેતી. લીલી-ને પણ તેણીની દોષતી ગમતી હતી.

ચોડા દીવસ બાદ લીલીને ફેક તરફથી એક કાગળ મ-લ્યું, જે નીચે પ્રમાણે હતું:

“મારી વાહાલી લીલી,

આજે મીસીસ બૉલસે તરફથી મને એક કાગળ મલ્યું છે, અને તેમાં તેણી લખે છે કે, આખરે પણ તેં જોન સાથે પરજુ-વાનો પકો નીચ્ય હશે. આ ખબર સાંભળી હું ખુશ થયો નથી; અને કોઈ દીવસે ખુસ થવાર નથી. તેણે તારી મરજ પ્રમાણે તું ચાલે તેમાં હું વાંધો લઈશ નહીં, અને તું મારી પીત્રાઈ બેઠેનને સદા માનવી ચાલીસ અને જોનને ખુશ રાખ-વાને મારેથી બનશે તે કરીશ.

હું ચોડા વખતમાં ઘણા જનનાર છું, અને જ્યાં જ્યાં તેની આગળ હું જુને કરી એક વાર મલવા માંડું છું. હું બેસવતવારે કાસ્ટ લીલ આવી પુગોશ, અને તું મેદરબાની કરી અને અને મારા નોકરોને રહેવાને જગ્યા આપશે શા નહીં? એ વીરે અને સખીને જણાવજો. આશા છે કે તું પૂણું તંદરિસતીમાં રહે.

લાં હું છું, તારો સહન લઈ શાંદનાર પીત્રાઈ,
ફેક ડીસપર્ડ.”

આ કાગળ વાંચી લીલી ખુશ થઈ, અને વધારે ખુશ થઈ કે, ફેક તેણીનાં આ નવાં બેરહાં પગલાંમાં કરી વાં-ધો લીધો નહીં. તેના જવાબમાં તેણીએ બહુજ માયાણ રીતે કાગળ લખ્યો, અને તેમાં લખ્યું કે તેણી પોતાના પીત્રાઈને જોઈ બહુજ ખુશ થશે. વળી એમ પણ લખ્યું કે, ખસો માયુસની જગ્યા થાપ એટલું “યારજોન્ડ” જોડું પડે છે. મીસીસ બૉલસે પણ પોતાના બાઈને જોવાને અતી ઈતજાર બની, અને પોતા માટે નવા ફેસ લંડનથી મંગા-વ્યા. જ્યારે ફેક આબો લારે તેણીએ લીલીના કાનને લા-ગીને કહ્યું, “બાઈ ફેકમાં કેટલો બધો તદારવત પડી ગયો છે? ખરેખર સોલજરની છંદગી અને બહુજ પસંદ પડે છે.”

ડીસપર્ડ પણ પોતાની આ નવી બેઠેનને જોઈ થયો ખુ-શ થયો, અને જ્યારે મીસીસ બૉલસે મંગતા આવી, ત્યારે તેણીને જોઈ ફેક બોલ્યો, “મેં તંબુને છેલ્લે દીમાં દતાં, તેવાંજ હાલ પણ દીસો છો! હું તમારામાં કંઈ ફેરફાર થયેલો જોતો નથી.”

પછી લીલીએ મીસીસ બૉલસને તેઓ સાથે ત્રણ વખત-નું ખાનું લેવાને બેહિંસ કરી.

તે સાંજ બહુજ ખુશકારક હતી. તેઓ બંનેએ જુના વખત યાદ કર્યા, અને જ્યારે મીં બૉલસેની ફેક વખાણ કરવા લાગ્યો, ત્યારે મીસીસ બૉલસેની આંખમાંથી આંસુ-ઓ વહી જતાં હતાં. ચોડા વખત પછી તેણી ધર જવા નીકળી, અને તેણીને પોહોંચાડવા ફેક ગયો.

“ફેક, તમને જોઇ હું બહુજ ખુશ થઈ છું; પણ મને તમે એક વચન આપશો? મને તમે તમારીજ બેઠેન તરીકે કયુલ રાખશો?”

“હું પણ તમને જોઈ કંઈ જોછો ખુશ થયો નથી, મી-સીસ બૉલસે? પણ આ વખતની હવા કેટલી સીતળ છે?”

“વાર ફેક, તમે મને તમારી બેઠેન તરીકે જ્યારે કયુ-લ રાખોછો અને તેમજ આપણે જુનાં મિત્ર છીએ, ત્યારે મીસીસ બૉલસે નહીં કહેતાં બેલા કહેતાં કેવું સારું? શું તમે તેમ નહીં કહો?”

“હા! બેલા અવગત, હું તે વાત તદન વીસરી ગયો હતો.” હવે તેઓ ધર આગળ જઈ પુગાં, અને મીસીસ બૉલસે કહ્યું, “તમે અંદર આવશો?”

પછી તેઓ બંને જણ ધરમાં ગયાં, અને તે પોતાની આ નવી, પણ બરી અને પાક દીલની બેઠેનનાં ધરની વખાણ કરવા લાગ્યા. તે અહીંથી તલી ગયો, અને સર્વે મીંજ તપાસીને જોતાં તેને બહુ ખુશી ઉપજી; ખરું પુંછતાં તે ધર નાનું પણ આતી સુંદર હતું.

પછી તેણીએ ફેકને બેસવાને માટે ખુરશી આપી, અને જ્યાં વાતોમાં આકર્ષી કલાક નીકળી ગયો. પછી તેણે બેલા ને શેકહેડ માટે હાથ આપ્યો, અને કહ્યું ને, “આ ધ-ડીથી હું તારા સહનને, સાચો બાઈ થઈ રહેવાને પ્રયત્ન કરીશ.” હવે સહવારે આવી મળવાનું બેલાને કહીને તે લાંબી લીલીનાં ધર તરફ ચાલ્યો.

રસ્તામાં તેને એક ચાકર મળ્યો, જેને ફેક અંજણે હોવાને લીધે લીલીએ લેવાને માટે નોકર્યો હતો. ચોડાજ વખતમાં તે પેલાજ સુંદર દીવાનખાનામાં ગયો, જ્યાં લીલી સગડી આગળ ઉભી હતી, કેમકે તે રાત્રે બહુજ થડી હતી.

એક અતી સુંદર ટેબલની વચોવચમાં દોવાને સુકવામાં આબો હતો, અને આજુબાજુ શોભાયાન આંત્રના વાજ-માં જુલો સુકવામાં આબો હતો, જેથી આખાં ધરમાં સુ-મધી ફેલાઈ હતી. ખરેખર, આ વેળા તે દીવાનખાનું બ-હુજ દીપી રહ્યું હતું.

ફેક લીલીની પાસે જઈ ઉભો, અને બોલ્યો, “લીલી, શું એ ખરુંજ છે કે તું મીં જોન સાથે પરજુવાને પીચાર રાખે છે?”

“ફેક, એ તદન ખરુંજ છે.” તેણીએ સંખતાથી જણાવ્યું.

“ત્યારે તો હું કંઈ વધુ બોલીશ નહીં. તું જાણે છે, વાહા-લી લીલ, કે હું તારી સાથે કંઈ લડવા આબો નથી!”

પછી લીલીએ સંગ વગાડીને કમીને માટે વરદી આપી અને બીજા ચોડાજ વખતમાં તેઓ બંને સાથે, કાફી પીવડે બેસ્યાં. લીલી હંસી હસીને ફેક સાથે વાતો કરતી હતી, જેને જગ્યા પણ લીલીને તેણે જોઈ મીઠાસભર્યો પોતાના પીત્રાઈ બાઈ તરફથી મળતો હતો.

કાફી લીધા બાદ લીલીએ ફેકને કહ્યું, “વાહાલા બાઈ ફેક, હું ઈચ્છું કે તમારી રાત્ર સુખથી પસાર થાય!”

તે એકોએક ખરા પ્યારથી મીઠાનારાં પીત્રાઈ બાઈ બે-હેન પોત પોતાના ઓરડામાં સુવા ગયાં. લીલી પોતાનાં કપડાં બદલીને તે ઓરડાની યાદ કરી જલદીથી સુઈ ગઈ.

બીજી સહવારે તેઓએ વહેલાં ઉઠીને સાથે નાસ્તો લીધો, અને લીલી પોતાના નોકરોને તેડી ધરનું આપ લે કરીને

વાંચવા બેઠી; જ્યારે ફ્રેંક નાસ્તો લીધા બાદ પોતાની બેઠન મીસીસ બ્રૉલ્ફને મળવા ગયો. તેણીની બેઠ લઈને આવ્યા બાદ તેણે જોનેને લીલીને સાં આપેલો જોયો. તેને જોતાં-જે ફ્રેંક મનમાં બહુજ યોરગમ્, પણ કોકોને દેખાડવાને ખાતર, તેણે મી-એનને રોકઢેડ કરી ખચર અંતર પુછી. જોન આજે કંઈ કામસર વૉરગ્રેન્ડ આવ્યો હતો, અને આજ રાત્રે તે લીલીને લાંબ રહેનાર હતો.

લીલીએ તેને વાસ્તે પોતાના ધરને એકાદ અલાહેદો ઓરડો તૈયાર કરાવી રાખ્યો હતો.

“મી-એન રીડલ, તમે સારીકાની તો છોએ ?” ફ્રેંકે પુછ્યું.

જોને આનો પ્રતી ઉત્તર નરમાસ અને સમ્બતાથી વાળ્યો. આ પછી ફ્રેંક અને લીલી ખાનામાં કપડાં બદલવા પોત પોતાના ઓરડામાં ગયાં. જ્યારે તેઓ પાછાં ફર્યાં, સારે મીસીસ બ્રૉલ્ફને દીવાનખાનામાં જોન સાથે વાતો કરતાં જોઈ. તેઓ ચારે જણાની નાની રોળી જમવા બેઠી, અને આ બંને વચ્ચે કાંઈની વેર નહીં હોય તેમ જોન અને ફ્રેંક વાતો કરવા લાગ્યા. ખાતું લીધા બાદ એ પોતાનાં કામે લાગ્યાં; જોન સાથે લાવેલું થોડુંક આરીસનું કામ કરવા લાગ્યો અને મીસીસ બ્રૉલ્ફને પોતાને ઘેર ગઈ, ફ્રેંક તથા લીલી વાંચવા બેઠાં. થોડાક કલાક એમ પસાર થયા બાદ તેઓ બગીચામાં વૉરગ્રેન્ડનાં કંપાંજીમાં ટેનીસ રમવા ગયાં. આ વેળા સાંજને વખત હતો; સૂર્ય પોતાનાં તેજસ્વી કીરણોથી અસ્ત પામતો હતો, પાસે આવેલી (ટેમ્પ્સ) નદીમાં તેનાં ઝાંખાં પડતાં કીરણો દીસતાં અને સૂર્ય જલને નદીમાં ગરક થતો હોય એવું જણાતું હતું. આ રમત-તે તેઓએ કેટલાક કલાકો ચાલુ રાખ્યા, અને બતીની રેશની થયા બાદ ધરનાં ગયાં. ધરમાં જતાંજે લીલીએ ખાતું ટેમ્પ્સ પર મૂકાવ્યું. જમી રહ્યા બાદ લીલી અને જોન બગીચામાં ફરવા ગયાં. આ વેળા ફ્રેંક ધરમાં એખેલો હોવાને લીધે, તેણે જમવાના ઓરડાની બારીએ ઉઘાડી, જે બારીએ બગીચાનો બહારનો દેખાવ દેતી હતી, અને ફ્રેંક એકાદ બારીને ટેકાને બીડી પીતા જણાતો હતો.

હવા બહુજ ઠંડી અને રચીર હતી. રાત્ર અંધારી હોવાને લીધે જોન અને લીલીને ફરતાં ફ્રેંક દીઠાં નહીં. તેઓ ધીમે પગે ચાલતાં હતાં, એવામાં તેઓની પછવાડે કોઈએ આવતીને મોટેથી હાથ મારી. આ હાથનો ‘અવાજ લીલીએ તથા જોને આખાદ સાંભળ્યો; અને બંને જણોએ મોઢાં પાછળ જોયું, પણ તેઓને કોઈ દીસ્યું નહીં.

“શું કોઈ માણસ હતું ?” લીલીએ ધુજતા અવાજે કહ્યું.

“લીલી, માણસ તો કોઈ આપણી નજરે પડ્યું” નહીં, પણ એમાં કંઈની બેદ હોયો જોઈએ.” જોને ટુકમાં ઉત્તર વાળ્યો.

આ બેદ શો હતો, તે જણવા અમારાં પ્રાંચનારને હજી યહાં પાનાં ઉઘાવવાં પડશે. સાર બાદ તેઓ તરતજ

ધરમાં ગયાં. હજી ફ્રેંક પેલીજ બારી આગળ ઉભો હતો; અને તેઓને જોતાંજ તે કંઈક મરકરીની દષ્ટિ મોઢેયો.

“લીલી, હું પારખું કે તુંને ચાક લાગી હશે ?”

આ સાંભળી તેણી કહ્યું ‘બોલી નહીં. આ પછી તેઓ-એ કાશી લીધી, અને થોડીક વાતો કરી બધાં સુવા ગયાં. જોન પોતાના સુવાના ઓરડામાં ગયો, જે ઓરડાં ધણજી તે સ્વથી શણગારેલો હતો, અને દીવાનાં અજવાળાંથી વધારે શોભાય માન દીસતો હતો.

જોનને રસ્તાની થાક લાગેલી હોવાથી તે તરતજ ઉઘાડ-ક ગયો; કેટલક કલાકો તે બર નીંદ્રામાંજ રહ્યો, પણ એટલામાં તેના ઓરડામાં કોઈનાં પગલાં સંભળાયાં. આ અવાજથી તે એકદમ મોઢાંજો ઉઠ્યો. આ વેળા યદમા પોતાના તેજસ્વી રૂપેરી રંગના ચળકાટ સાથે દુમામદાર રીતે બીરાજ રહ્યો હતો; અને તેની રેશની તેના પલંગ પાસેની બારીમાંથી દીસતી હતી. જોને પોતાની આંખો ઉઘાડી-ને ઓરડામાં જોયું, પણ તેને કોઈ દીસ્યું નહીં; ફરી જળને પોતાના બીજાના પર સૂતો, તેણે બારી તરફ નજર કરી, અને તેની નજરે એક ઉજળો આકાર પડ્યો, જે આકાર ચાંદની રાત્રમાં આમથી તેમ ઢીલતો હતો. આ દેખાવ જોઈ જોન અતીશ્ય ગભરાયો. તેણે ધાડું કે ધરમાંના કોઈ-નેથી જળને તે ઉઠાડે, પણ તેમ કરવા તેની હીમત આઠી નહીં. તે તકીયાપરથી પોતાનું માથું જાયફીને પેશા સફેદ આકાર તરફ બહુ બારીકથી જોવા લાગ્યો. હવે તે આકારે મોટેથી નીરાસો નાખ્યો. ફરી આ વેળા જોને તે બજાર પર સાંભળ્યો. તે દોષિત દીસી બારીની લગેલગ જળ ઉભો, અને તેણે મરનાર એમી ઓખાપનનો સુંદર એહેરો જોયો. તેણીના લાંબા જુસ વાળ છુટા હતા, અને તે યદની રેશનીથી વધારે ચમકતા હતા. આ દેખાવ જોઈ તે ફરી પોતાનાં બીજાનાંમે જોવાન પડ્યો, અને પેશો આકાર ધી-રેથી લાંબી ગુમ-ચઢ ગયો.

પ્રકર છુ ૩૫ સુ.

જોનનું વૉરગ્રેન્ડથી એકદમ ઉપડી જવું.

આ પછીનો કેટલો વખત બેભાનીમાં બીજાના પર પડી રહ્યો, તેની તેને ખબર પડી નહીં. પણ એટલું તો ખ-રૂંજ તેને લાગ્યું કે, રોજ કરતાં તે બહુ મોડો ઉઠ્યો હતો. હવે તે જોયલા દેખાવ મારે વીચાર કરવા લાગ્યો, અને તે મન સાથે બજાવા લાગ્યો, “જો” કદાચ સ્વપ્નો જોયો હશે !”

“પણ નહીં, હું” તો ઉઠ્યો હતો, મેં” તે દેખાવ જોયો છે, જે હજી મારી નજરથી દુર થયો નથી; સારે આં બેદ શો હતો તે વીશે મને મારી ખાતરી કરવી જોઈએ.” તે જગ્યત થયા પછી તેને પાછો જાંઘ આવી નહીં. તે બપોર રાત્ર પસાર થયા આવી હતી, સહવારનાં અજવા-ળાંએ પોતાનો દેખાવ દીધો, નાનાં મોઢાં પડીએ પોતાનો

ચારો લીધુવા માળામાંથી બહાર નીકળી સુદર સરોદથી ગીતો ગાવા લાગ્યાં, અને સુર પોતાનાં ચોખ્ખામખાન મુખ, તથા તેજસ્વી કીરણોથી પ્રકાશવા લાગ્યો અને તેનાં ચક્રીત કીરણો જોનની બારીમાંથી બીજાના પર પડતાં દિસતાં હતાં. પણ રાત્રીનો બનેલો બેનાવ તેની નજરથી દૂર થયો નહોતો; તેની છાતી પર એક બોલ મોસાસ તે કાઠી રહ્યો. તે બીજાના પરથી હઠ્યો, અને તે સહેજની હુક બદલી કરી. આ વેળા તેનું શરીર તાવથી તપતું હતું, અને માથું સખત હુઃખનું હતું.

ધરમાં થતી ગડબડ તથા લીલીએ અવાજ સાંભળીને તે હચમચે, કપાલ બદલાયું, અને ઘોડા વખત બહાર બગીચામાં ફરતાં ફરતાં તે પોતાની બારી આગળ આપ્યો, કે જે ઠેકાણે રાતના સફેદ પોશાકમાં તેણે એમીને બેઠી હતી. આ વેળા ત્યાં કોઈપણ નહોતું. તે ધરમાં ગયો, જ્યાં લીલી અને ફેક નાસ્તો લેવાની તૈયારીમાં હતાં. જોનને બેઠી લીલીએ હચમચાના હસ્તા સ્વભાવે કહ્યું, “જોન, તમે કેટલા મોડા ઉઠ્યા?”

આ બોલી બીજી પણ તેણીએ જોનનાં મોં સાથું કોણું. તેનું મોં શીકું મારી ગયું હતું. “શું જોન, તમારા છવને સાધું નથી?” તેણીએ ઈતેન્નરીથી પૂછ્યું.

“હા! મને આજે જરા બેચેની બહુજ લાગે છે,” આ વેળા તેના બોલવાના અવાજમાં પણ મોટા ફેરફાર થયો હતો. “હું ધાર છું કે તમે હમણી સાથે નહીં કાનારે ફરવાની નહીં આવશો!” ફેક જરફરીની ટપે બોલ્યો.

“નહીં! હું તમારી સાથે આવી ચડતો નથી.” તે એકદમ બોલી ઉઠ્યો. તેણે સાથે સાથે નાસ્તો લીધો, પણ આજનું ખાનું અણગમતું લાગ્યું.

આ જોઈ લીલીએ ધાણું કે કોષ્ટએ જોનને કશું કહ્યું હશે, અથવા કદાચ ફેક તરફથી કંઈ અપમાન થયું હશે.

નાસ્તો પૂરે થયા બાદ ફેક તે ઝોરામાંથી બહાર ગયો, એટલે આ તકનો લાભ લઈ લીલી જોનનાં ખમ્માં પર પોતાના સફેદ હાથ ઝૂમીને મનમાંથી પુછવા લાગી, “વાહાલા જોન, તમને આજે શું છે તે મને ખુશ્લી રીતે કહો, તમે એ મારેથી કોષ્ટની વાત છુપાવવી નહીં જાણ્યો. શું તમને કાંઈ કંઈ બોલ્યું છે?”

આ સવાલનો જોને કંઈપણ ઉત્તર વાળ્યો નહીં. લીલીને શું કહેલું, તેનો તે ચીતાર કરવા લાગ્યો. તેણે ધાણું કે રાતની વાત લીલીને કહી તેણીને કુંખી કરવી નહીં. તે એક શબ્દ પણ બોલવા વગર ટેન્સ આગળથી હઠી હશે થયો. આ જોઈ લીલી વધારે દુઃખી થઈ; અને તેનું એમ કરવાનું કંઈ પણ કારણ સમજ નહીં. તેણી જોનને કાંઈ પુછવા જતી હતી; તેટલામાં તેણીએ મીસીસે બૉલ્સને ફરવા જવાના નવા ડ્રેસ સાથે તે ઝોરા બધી આવતી રીડી. તેઓએ આંજો સહવારે મોટામાં મોટી ફરવા જવાનો નીચ્ચ કમ્માં હતો. આ પછી જોન ખાનાના ઝોરામાંથી બહાર

નીકળી બગીચામાં ફરવા લાગ્યો; અને તેને ફરતો બેઠી ફેક મોટેથી બળમવા લાગ્યો, “લીલી, હું ધાર છું કે મીં જોનની તબીબત આજે જરા ઠીક નથી!”

લીલીએ આનો કશો પણ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ ઘોડાક વખત રહી તેણી બોલી, “ફેક, તમે જોન સાથે કોષ્ટની બાબત વિશે લાચા હતા?”

“હું સોમદે માથેને કહું છું તે તેની સાથે હું લક્યો નથી; લીલી, હું તમને કહું છું તે તમે માનશો નહીં, પણ જોનનો સ્વભાવ હમેશાનો બરીએલ છે. તેને બગાડો કરવાનાં ઘણાંએક ખાનગી કારણો છે.” હવે વધારે મક્કરીની ટપે તે બોલવા લાગ્યો, “જોને રાતનાં કદાચ અછરણ થયું હશે!” અથવા કદાચ ખરાબ સ્વપ્ન જોયાં હશે! નહીં તો કદાચ તેના હાથ પગ કુખતા હશે.

“ફેક, તમે કેટલું બીચાર બીરદ બોલો છો!” મીસીસે બૉલ્સે બોલી.

“હું તો અમરો મનક ખાતર જોતું છું” ફેકે હસ્તાં ફરતાં જવાબ વાળ્યો. આ બોલી ફેકે લીલીનાં મોં સાથું જોયું, પણ લીલીએ તેની વાત પર ધ્યાન આપ્યું નહીં. તેણી નીચી નજરે ઉભી હતી, અને જોન બગીચામાં ધીમે ધીમે નીચી નજરે ફરતો હતો. બીજીજ પણ લીલી ભાંધી નીકળી, અને જોનને જઈ મળી. “લીલ, હું મારી સાથે ગરસે થતી ના! હું આજે ખરેખર મારી છું; અને તારા હસમુખા મીચીથી હું વહેલો દૂર થવા માથું છું. જો હું મને મેટુરયાની કરી રમ આપશે તો હું હમણા પાછો મારી મોકરી પર જઈશ.”

“જોન, જયારે તમે જવાબ માંગો છો, તો હું તમને બેઠાંસે કરી રાખતી નથી.” તેણીએ સંખતાથી ઉત્તર વાળ્યો, “પણ હું આશા રાખું છું કે તમે વેટલે સારા થશો, અને વળી ફેક અમા ગાદ મારી બેઠે સેશો.”

“લીલી, હું ખુશીથી આવીશ, અને રવીવાર સુધીમાં તુને મારીને મળી જઈશ.”

આ પ્રમાણે વાતો કરી તેઓ ધરમાં ગયાં. જોન મીસીસે બૉલ્સે તથા ફેકને સહજાજ કરવા ગયો. તેને જતો જોઈ મીસીસે બૉલ્સે સંખતાથી ઘોડાક બોલો બોલી, પણ ફેકે તો ઉમટો ખુશ થયો. લીલી જોનને મુકવા કેપા ઉઠવા ફરવાનું સુધી મળ્યું. જોને આતો રટસનપર જવાને ખુશી બતાવવી, અને પોતાની ટોપી માથે પેટ્ટેરી, સાથે લાનેલો પેલો “ઝોવાર કાટ” હાથમાં લઈ, શેકેન્ડ કરી ચાલતો યયો.

અકરણ ૩૬ સુ.

અદેખાઈ અને ખુશામત.

જોન લંડન ગયો, પણ હજી વેલા ખરાબ સ્વમાની વાત તેનાં મનપરથી દૂર થઈ નહીં. તેણે તે વાત મનમાંથી કાઢી નાખવા ઘણાંએક હોંધાં માર્યાં, પણ ફેકટ!

હવે લડન શેઠર આવ્યું; લાંબાં રસ્તાપર ઉતરીને તે આલતો થાતાને ઘર ગયો, તેનીજ તેને 'હવાના' લેવા આવી, અને આપણું ઉધાડતાં પુછ્યું. "સાહેબ, શું તમારા છવને સારું નથી? તમારાં ચહેરા કેવો શીઘ્ર દેશે છે?"

"હું બહુજ થાકી ગયો છું." તેણે ઉત્તર વાળ્યો, અને થાતાના ચોરડામાં જઈ થાતાના હાથેથી મોઢું ટાંકી દીધું. "અરે ખરેખર, આ વાત બહુજ સંતાપકારક છે." તે થાતાનાં મન સાથે બજાડ્યો. "તેણીનાં મરણની વાત ખોટી તો નહીં હોય?" ફરીથી તે બોલ્યો.

આ બતાવથી તે તદ્દન શીઘ્ર બની ગયો હતો. જ્યારે તે ફરીથી આશીસમાં ગયો, સારે જ્ઞાન બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યો, કેમકે બધાં માણસો તેને એકીઠંગે જોતા લાગ્યાં, અને મીઠું બોલે પછી તેને પુછ્યું કે, "શું તમે માંદા છો?" વળી એ સિવાય બહુજ મમતાથી બે બોલો બોલ્યો, અને તેવું દુઃખ જોઈને પોતે પણ દુઃખી થયો. સાંજના ટપાલામાં તેને લીલી તરફથી એક કાગળ બહુજ માયાળુ રીતે લખેલું મળ્યું; પણ જ્યારે રાત પડી, સારે તે બીધી કે રખેને તેને ફરી પેલો આકાર નજરે પડે.

ખીજે દીવસે તે એક બહુજ હોશીયાર ઝાઝર પાસે ગયો, અને તેને થાતાના ખરાબ સ્વખાની વાત કહી, જે સાંજની ઝાઝર નીચે પ્રમાણે બોલ્યો, "તમે એક લખાણ કરનાર છો, અને તમે હદ કરતાં વધારે મહેનત કરો છો એમ લાગે છે, તેથી તમેજો યોગ્ય-દીવસની રજા લેવી જોઈએ. હું તમને સલાહ આપું છું, કે તમેજો ખીજે દેશ જવું જોઈએ."

આ સલાહ માની લેવાને જોને બીયાર ક્યો; અને ખતી માયાળુ રીતે લીલીને રવીવારને દીવસે મળવાનું લખ્યું. રવીવારને દીવસે સહવારે લીલી દેવકામાં ગઈ, પણ ત્યાં જોને નહોતો. થોડો વખત ગયા બાદ લીલી ફેરફારે ગઈ, જ્યાં મીસીસ બૉલર્સ અને ફ્રેંક બંને ભાઈ બેઠન "બેડ-રૂમ-ન" રમતાં હતાં.

"લીલી, મેં આજે બેલાને આપણી સાથે જોડારું ખાનું લેવા કહ્યું છે," ફ્રેંક બહુજ ગંભીરતાથી બોલ્યો, "અને લીલીએ બહુજ ખુશી ખાતી."

જોડારે તેઓ ત્રણ જણ હોડીમાં બેસી ફરવા જનાર હતાં, પણ લીલીને તેઓની સાથે જવા મળ્યું નહીં. લીલી મનમાં બોલી, "હું ધારું છું કે, ફ્રેંક છે તેટલાજ માટે જ્ઞાન આજે આવ્યા નથી, કેમકે ફ્રેંક જોનીને બહુજ સતાવે છે." એમ બોલી તેણીએ ઇચ્છ્યું કે ફ્રેંક બહાર જાય.

ફ્રેંકને લીલીનાં ઘરમાં આવ્યાને પચાસડું થયું હતું, પણ જ્યારે તે ફ્રાન્સ જવા નીકળ્યો, સારે લીલીને કહ્યું, "જો લીલી, તું મને તારાં ઘરમાં નહીં રાખશે તો હવે આવું સારે, કદાચ મારી બેઠન બેઠા મને તેણીનાં ઘરમાં ઉતારી આપશે." ફ્રેંક હસીને કહ્યું. પણ આ સાંજની મીસીસ બૉલર્સે થાતાનું માથું ઢીલંબ્યું, અને ઉત્તર વાળ્યો, "નહી, નહી, તમેજો લીલી સાથેજ રહેવું જોઈએ, લીલીને તમારો કેટલો રોજા છે?"

લીલીએ હસીને કહ્યું, "ખીયારાં મીસીસ બૉલર્સે કહે છે કે રખેને મારાં ઘરમાં આવી રહે, અને મને ખરચ કરવો પડે!"

"અરે લીલી, તું માંડી છાકરી! બેઠન થાતાના ભાઈના ખરચથી જો પાછળ હરે, સારે હું બેઠન શું કામની?"

પછી રોકેન્ડ કરી ફ્રેંક તેઓથી છુટા પડ્યો, અને તે ગયા બાદ લીલીએ જોને કાગળ લખ્યું, અને તેમાં મીનતખરી કરી કે, તે એક વેળા ફરીથી ચોરજેઠમાં વહેશે આવે. આટલી તેઓ જોનેની પ્રીતી છતાં જોને તેણીને લખ્યું કે, તે આ વેળા તેણીનાં ઘરમાં ઉતરશે નહીં. પણ વાંચનારે જાણે છે કે તેજ ઘરમાં તેણે પેલી યુવેશી છાકરીને સુદર આકાર બેસાડે હતો, અને હવે તે બહુજ કરતો હતો.

"મારી વાહાલી લીલી, હું સુસારો માટેના બગલામાં ઉતરીશ, અને તેવું કારણ હું તુને ધીરજે કહીશ." એમ તેનાં કામજનાં લખ્યું હતું.

જ્યારે તે આવ્યો, સારે લીલીએ જોને કહ્યું કે, "જોની, તમારાં માતાજીને તમા બેઠનેને યોગ્ય દહાડા વાસ્તે મારે લાં તેડો તો કેવું સારું, આજ કેટલા મહીના થયા હું તેઓને મહી નથી."

"હા! લીલી, મારી પણ મરજી છે, અને હું મારી મા પર એ વિષે લખીશ." જોને ઉત્તર વાળ્યો. જોને તેની મા પર કાગળ લખ્યું અને યોગ્ય દહાડા ચોરજેઠ આવવા કહ્યું. આ ખખર સાંભળતાં મીસીસ રીડેસ બહુજ ખુશ થઈ. જોને અને લીલી વચ્ચેના વહેવાર જોઈને તેણીને નવી આસાઓ ઉત્પન્ન થઈ. જોને તેઓ વચ્ચેના વહેવાર વીશે આ પેહેલીજ વાર થાતાની માને લખ્યું હતું, અને જે બહુજ હુંકમાં હતું; અને તે સાથે લીલીએ પણ લખ્યું હતું.

આ કામજને જાગ્ય મીસીસ રીડેસે બહુજ માયાળુ રીતે લખ્યો, અને તેમાં લખ્યું હતું કે, "મારો વાહાલો દીકરો, તમા મારી દીકરીઓ સાથે તું પણ બહુજ સુખી થશે, અને હમારી હાલત હવે સુધારશે."

હવે જે મીસીસ રીડેસની લેક લેવા આવતું, તેને મીસીસ રીડેસ બહુજ મગરફીથી થાતાના દીકરાની ખુશ ખખર આપતી અને જ્યારે મીઠું શેવજુકે આ ખખર સાંભળી, સારે તે મગર માતાને સુધારકખાદી આપવા ગયો. "ખરેખર, મીસીસ રીડેસ, તમારો દીકરો બહુજ ભાગ્યશાળી છે; પણ હું ઇચ્છું કે વળી કંઈ નવું વાદળ તેનીપર ઘીને નહીં તો સારું?" મીઠું શેવજુકે બોલ્યો.

"હવે તો સર્વે દુઃખો મરી ગયાં," મીસીસ રીડેસે હુકમાં જણાવ્યું.

"મેં સાંભળ્યું છે કે હાલ મીઠું જોને થાતાનાં નામથી કંઈ લખાણ કરે છે?"

"હા!" મીસીસ રીડેસે બોલી. "ખરેખર, આજના નાના છોકરાઓની છુટી કંઈ અજબ છે, અને કંઈ અજબ તરે-હનાં લખાણ કરે છે!"

સારો વીજુવા માળામાંથી બહાર નીકળી સુંદર સરોવરી
ગીતો ગાવા લાગ્યાં, અને સુવં પોતાનાં શોભાપ્રમાન સુખ,
તમા તેજસ્વી કીરણોથી પ્રકાશવા લાગ્યો અને તેનાં ચક્રીત
કારણો જોનાની બારીમાંથી બીજાના પર પડતાં દીપ્તાં હતાં.
પણ રાત્રીનો અને શો બનાવ તેની નગરથી દુર થયો નહોતો;
તેની છાતી પર એક જોત્ત મીસાસ તે ઠસી રહ્યો. તે બી-
જાના પરથી ઉઠ્યો, અને તે સાહેબની કુક બદલી કરી.
આ વેળા તેનું શરીર તાપથી તપતું હતું, અને માથું સ-
ખત દુઃખનું હતું.

ધરમાં થતી ગડબડ તથા લીલીને અવાજ સાંભળીને તે
ઉઠ્યો, કપડાં બદલ્યાં, અને થોડો વખત બહાર બગીચામાં
ફરતાં ફરતાં તે પોતાની બારી આગળ આવ્યો, કે જે કે-
કાણે રાત્રના સંદેહ પોષાકમાં તેણે ઝીમીને જોઈ હતી.
આ વેળા આ કોઈની નહોતું. તે ધરમાં ગયો, જ્યાં લીલી
અને ફેક નારતો લેવાની નૈયારીમાં હતાં. જોનાને જોઈ
લીલીએ હમેશના હસ્તા સ્વખાવે કહ્યું, "જોના, તમે કેટલા
મોડા હકાયા?"

આ બોલી બીજીજ પણ તેણીએ જોનાનાં ગોં સાચું
જેયું. તેનું મોં ફીકું મારી ગયું હતું. "હું જોના, તમારા
જીવને સારું નથી?" તેણીએ ઉત્તરનીથી પુછ્યું.
"હા! મને આજે જરા બેચેની બહુજ લાગે છે," આ
વેળા તેના બોલવાના અવાજમાં પણ મોટો ફેરફાર થયો
હતો. "હું ધારું છું કે તમે હામરી સાથે નહીં ધીનારે
ફરવાની નહીં આવશો?" ફેક મસ્કેટીની ઢપે મોલ્યો.

"નહીં! હું તમારી સાથે આવી શકતો નથી," તે એક-
દમ બોલી ઉઠ્યો. તેણે સર્વ સાથે નારતો લીધો, પણ આ-
જનું ખાનું અચૂકમનું લાગ્યું.

આ જોઈ લીલીએ ધાતું કે કોઈએ જોનાને કશું કહ્યું
હશે, અથવા કદાચ ફેક તરફથી કંઈ અપમાન થયું હશે.
નાસ્તો પુરો થયા બાદ ફેક તે જોનામાંથી બહાર ગયો,
ઝેટલે આ તરફનો લાભ લઈ લીલી જોનાનાં ખજાં પર
પોતાના સંદેહ હાથ મુકીને મનતાથી પુછવા લાગી, "વાહાજા
જોના, તમને આજે શું છે તે મને ખુશ્કી રીતે કહો,
તમેએ મારેથી કોઈની વાત છુપાવવી નહીં જોઈએ. શું
તમને કોઈ કાંઈ બોલ્યું છે?"

આ સવાલનો જોના કંઈની ઉત્તર વાળ્યો નહોતો. લીલીને
શું કહેવું, તેનો તે વીચાર કરવા લાગ્યો. તેણે ધાતું કે
રાત્રની વાત લીલીને કહી તેણીને દુઃખી કરવી નહોતો. તે
એક શબ્દ પણ બોલ્યા વગર ટેબલ આગળથી ઉઠી ઉભો
થયો. આ જોઈ લીલી વધારે દુઃખી થઈ; અને તેનું એક
કરવાનું કંઈ પણ કારણ સમજ નહોતો. તેણી જોનાને કંઈ
પુછવા જતી હતી; તેટલામાં તેણીએ મીસીસ બૅલ્લસ્ટને ફરવા
જવડાન નવા રૂસ સાથે તે જોનાના બહુ આવી દીધી.
તેઓએ આજે સહવારે બેઠામાં બેસી ફરવા જવાનો નીશ્ચય
કયો હતો. આ પછી જોના ખાનાના જોનામાંથી બહાર

નીકળી બગીચામાં ફરવા લાગ્યો; અને તેને ફરતો જોઈ
ફેક મોટાથી બચવા લાગ્યો, "લીલી, હું ધારું છું કે મો-
જોનાની તબીયત આજે જરા ઠીક નથી!"

લીલીએ આનો કોણ પણ જવાબ આપ્યો નહોતો, પણ
થોડાક વખત રહી તેણી બોલી, "ફેક, તમે જોના સાથે
કોઈની બાબત વિશે લડ્યા હતા?"

"હું સોમર દેખાઈને કહું છું તે તેની સાથે હું લડ્યો
નથી; લીલી, હું તમને કહું છું તે તમે ખાતરી નહોતો,
પણ જોનાનો સ્વભાવ હમેશનો બરીએલ છે. તેને બળાવો
કરવામાં ધણાંએક ખાતરી કારણો છે." હવે વધારે મસ્કે-
ટીની ઢપે તે બોલવા લાગ્યો, "જોના રાતનાં કદાચ અચરજ
થયું હશે!" અથવા કદાચ ખરાબ સ્વખ જોનાં હશે! નહી
તો કદાચ તેના હાથ પગ દુખતા હશે."

"ફેક, તમે કેટલું વીચાર વીરદ બોલો છો?" મીસીસ
બૅલ્લસ્ટે બોલી.

"હું તો અમરો મજાક ખાતર બોલું છું" ફેકે હસ્તાં
હસ્તાં જવાબ વાળ્યો. આ બોલી ફેકે લીલીનાં મોં સાચું
જોયું, પણ લીલીએ તેની વાત પર ધ્યાન આપ્યું નહોતો.
તેણી નીચી નજરે ઉભી હતી, અને જોના બગીચામાં પીચે
પગલે નીચી નજરે ફરતો હતો. બીજીજ પણ લીલી શોધી
નીકળી, અને જોનાને જોઈ મળી. "લીલી, તું મારી સાથે
શુસે થતી ના! હું આજે ખરેખર મોડો છું; અને તારા
હસવાના મોંઝાથી હું વહેણે દુર થવા માથું છું. જો
મને મેટરવાની કરી રમ આવશે તો હું હમણા પાછો
મારી તોડી પર જઈશ."

"જોના, જ્યારે તમે જવાબ માંગો છો, તો હું તમને બો-
લુંસ-કરી રાખતી નથી," તેણીએ સભ્યતાથી ઉત્તર વાળ્યો,
"પણ હું આશા રાખું છું કે તમે વેહેલા સારા થયો, અને
વળી ફેક મથા બાદ મારી બેઠ લેશો."

"લીલી, હું ખુશીથી આવીશ, અને વીચાર સુધીમાં તું
મારીને મળી જઈશ."

આ પ્રમાણે વાતો કરી તેઓ ધરમાં ગયાં. જોના મીસીસ
બૅલ્લસ્ટ તથા ફેકને સાહેજજ કરવા ગયો. તેને જતો
જોઈ મીસીસ બૅલ્લસ્ટ સભ્યતાથી બોલકા બોલો બોલી,
પણ ફેક તો ઉલટો પુછા થયો. લીલી જોનાને મુકવા કેપા-
ઉડના દરવાજા સંધી ગઈ. જોના માલતો રેશનપર જવા-
ને ખુશી બતલાવી, અને પોતાની ટોપી માથે પેહેરી, સાથે
લાવેલા પેલો "આવર કોટ" હાથમાં લઈ, શેઠેલું કરી
માલતો થયો.

મ ક ર જી . ૩૬ છું .

અરેખાઈ અને ખુશામત.

જોના લડન ગયો, પણ હજી પેલા ખરાબ સ્વખની વાત
તેનાં મનપરથી નુર થઈ નહી. તેણે તે વાત મનમાંથી કા-
ઢી નાખવા ધણાંએક ક્ષત્રાં માર્યાં, પણ ફેકડાં!

વવાનો વીચાર રાખતી હતી. તેઓની ખજર અંતર પુછ્યા બાદ તેઓએ સાથે ખાનું લીધું. “અથ, કાલે રતીવાર છે, તમે દેવળમાં મારી સાથે આવશો ?” મી. બસપરે પુછ્યું.

“હા, અવશ્યત! ધરમનાં કામમાં દીલ કરવી ન જોઈએ. તે કીરતારની યાદ આઠ દહાડામાં એક વખતથી બરાબર કરતાં નથી, એ આપણી કેવી મોટી ભુલ છે ?” તેણી બોલી.

“અથ, તમે કહે છે તે વાતથી છે; પણ નો આપણે તેમ કરવા યાદીએ, તો કદ્ય યુગકેળ જેવું હું જોતો નથી.”

આ પ્રમાણે દેવળમાં જવાનો તેઓ વચ્ચે પક્ષે ઠેરાવ થયો. રતીવારે સવારે જોન આપનાર હતા, માટે તેને રતે-શનપર લેવા લીધી અને તેની એક ખેલેન હુસી ગઈ; જ્યારે મીસીસ રીડન પોતાના એકપુરા બેટાને ફરી છાતીએ ચાંપવા કમખાંડમાં ઉભી રહી ઇતેનરીથી રાહ લેવા લાગી.

“યોગ્ય વખતમાં તેઓની ગાડી દરવાજા અંદર આવી લાગી, અને મીસીસ રીડન તે. જાણી કડપથી ગઈ. તેણીએ જોનના એહેરા” સાચું જોયું, જે કંટાળથી શીલ દોસ્તો હતા.

“દીકરા, તું કેટલો થાકેલો દોસ છે; તારે હવે ઝાશીસનું કામ મુકી દેવું જોઈએ !” તેણી પોતાના દીકરાને ગમે વળગાવતી બોલી.

“માપશ, તમારે એમ બોલવું ન જોઈએ ! તમેએ તે ઉઠકી અને કામ કરવાને હાંમત આપવી જોઈએ; કામ કાધાથી માથુસ હોરવાય થાય છે.”

આ તેવું બોલવું સાંભળી મીસીસ રીડન ખુશ થઈ; પણ લીલી બોલી ઉઠી, “મીસીસ રીડન, જોને પક્ષે ઠેરાવ કાધો છે કે કાધથી કામ અધૂરું મુકવું નહીં.” તેણી હસતાં બોલી. આજનો રતીવાર તેઓની ટાળીમાં વેહેલો પસાર થયો. તેઓ આજ સાંજની યાદ બગીચામાંના એકરડીઝ ઝાડોની છાંયા હેઠળ લેનાર હતાં. લીલીએ મીસીસ બોલસને પણ તેમણી હતી.

“મીસીસ બોલસ રોજ કરતાં આજે વધારે મંબીર દોસ્તી હતી. તેણી હાથ હુસી સાથે વાતો કરતી હતી, પણ તેટલાં તેણીની માએ કાનમાં ધમિયી કહ્યું, “ખારી દીકરી, તેણીની સાથે તે વધારે વાત કરવી નહીં, તેણી કેટલી મમરરીની વાતો કરે છે ? મારા કાનને તેણીના અવાજ સારો લાગતો નથી.”

“પણ માપશ, તેણીની સાથે કાધએથી વાત કરવી જોઈએ !” તે બક્ષાં દીલની ઉઠકી બોલી.

રાત્રે ખાનું લીધા બાદ જોન અને લીલી ફરવા નીકળ્યાં, અને હુસી રીડન પોતાના એકરડામાં જઈને સુઈ ગઈ. તેઓ બંને નદી કીનારે મુગે મોહકે ફરતાં હતાં. હાલ વરસાદની રતુ બેઠી હતી; અને આ વેળા નદી કીનારે થંડી લેલકી આવતી હતી. ઝાડનાં મળસુત પાંદડાં નવા બાહારમાં હીલતાં હતાં. આ રતુ બહુજ સુંદર દોસ્તી. આ દેખાવ જોઈ લીલી મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે સીને સાથે વખત આખા સિવાય રહેતો નથી; સુખ દુઃખ, મહકતી પડતી, એ સૌપર પડે છે. તેઓ યોગે વખત મંદી કીનારે બાંકપર બેઠાં, જ્યારે નદી પોતાવું રાત દહાડાવું કામ

કરતી જતી હતી. એટલામાં જોને કોઈના ધીમે અવાજ સાંભળ્યો, જે સાંભળી તે એકદમ ઉઠી ઉભો થયો.

“લીલી, તે કોઈના અવાજ સાંભળ્યો ?” આ જોનનું બોલવું સાંભળી તેણી પણ ઉઠી ઉભી થઈ.

“નહી, મેં સાંભળ્યો નથી, મું કોઈ તમને દોસ્તું ?”

“મેં કોઈના અવાજ સાંભળ્યો ખરો, પણ કદાચ હું ધાર” છું કે, પવનનો અવાજ સાંભળ્યો હશે !

“જોન, તમને યાદ હશે કે આપણે વારંવારના ‘બમી-આમાં ફરતાં હતાં, તે વેળા પણ આપણે કોઈના નીસાશે સાંભળ્યો હતો, કદાચ આપણી એમાં ભુલ હશે !” લીલી બોલી.

જોનને તે રાત્ર યાદ આવી અને તે વીશે શીકર કરવા લાગ્યો. તે પોતાના ઝોવરકોટ બરાબર ઝોડીને કહેવા લાગ્યો, “લીલી, આપણે હવે જલદી ધર જવું જોઈએ.” એમ બોલી તેઓ લાંબી ઉઠી ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યાં, અને જલદીથી મીસીસ બોલસનાં ધર આગળ આવી પુગ્યાં. તેણીએ મીસીસ બોલસને રાત્રે મળવા કહ્યું હતું, અને તેણીને તે તરતજ યાદ આવ્યું.

“જોન, મને મીસીસ બોલસ સાથે કંઈ વાત કરવી છે, તમે મારી સાથે આવશો ?” લીલીએ પુછ્યું.

“લીલી, જલદી ઉભો રહું છું; અને તારી વાટ જોઈશ, તું જલદી પાછી આવજો.”

“વાર, જોન, હું તમને બહુ વખત મોટી કરીશ નહીં;” લીલી હસતાં બોલી.

“લીલી, તું પા કાકાકામાં મને આરીને મળજે, હું અહીં ઉભો રહું છું.” તેણે ધડીપાળમાં જોતાં કહ્યું. આ સાંભળી તેણી મીસીસ બોલસનાં ધરમાં વહેલી ગઈ. જોને તેણીને ધરમાં દાખલ થતાં જોઈ, અને થોતે પાછો નદી કીનારે જવા નીકળ્યો, અને ને અવાજ તેણે સાંભળ્યો, તે ખરો છે આ જોગે, તેની પક્ષી રીતે તપાસ કરવા તેજ જગ્યા પર ગયો.

તે મન સાથે બજવા લાગ્યો, “કાધથી રીતે આ જોગે શો છે, તે મારે જાણવો જોઈએ.” હવે તેજ ટેકાણે તે જઈ ઉભો. જ્યાં તેઓ બેઠાં હતાં, ત્યાં ઝાડી બહુજ પી-જોળાઈય હતી. તે જગ્યા બહુજ એકાંત હતી, અને આજો રસ્તો ઝાડોની છાંયાથી કંકાઈ ગયો હતો. આવી ભપકર રાત્રે તે લાં જવાને બીહીને પાછો હકેલો નહીં. રસ્તાથી થોડેક દુર નદીને કીનારે એક જગ્યા આકારને તેણે ઈટો, જે આકાર એક ચાંબકા મીસાન લાં ઉભેલો હતો. આ જોગે તેવું આંતરકણ અંદરખાંડેથી ધુલવા લાગ્યું; તોપણ તે આકારની જોગણ બીહી, જાધ, અને પોતાનો હાથ તે તરફ લંબાવ્યો, પણ ફેકકે ! તે ઉભેલા પ્રતીર્થાજ છાયાએ તુલકારી કાઢ્યો, અને જોનની દુર જઈ ઉભો. જોન હાંમત થી તેની આગળ ગયો; તે આકાર જોન તરફ ટગર ટગર જોતો હતો. હવે તેણે તે ઉભેલી મુર્તિ જોઈ; ને શીકસ તેણે વારંવારમાં રાત્રે ખારીમાંથી જોઈ હતી, તેજ દેખાવ તેણે ફરી, નદી કીનારે જોયો. તે ક્રિડે દુધ અને ચંદ્રના જેવો ચળકતો એહેરા મરનાર એમીનો હતો. હવે જોનને લાંબ પડતો મેલી આપણે લીલી તરફ ફરીશ.

[સાંધણ છે.]

શુભલાઈ ખુરસેજી ભુજવાલા.

સીની મિત્રાચારી.

પ્રકરણ ૩૯.

સુધરેલી કેળવણીની આસરે-વાર્તાનું ઉપકરણ.

કેનાં મુંદર દરીયાઈ બંદર તરફ મુલાકાત લેનારાંઓમાંનું એક લોકે એવક-ફેનું કુટુંબ હતું, કે જે ઉમરાવને મીઠાં લેતી કાચે લાગે હતાં; માટે તેની સાથે તેમને એકબાજુ પડી હતી. તેની દીકરીઓમાંની એકને દેવનાસાધરની દવાની ભંસામણ યર્ધ હતી. માટે બે શીયાળાઓ તેઓએ 'તાર અંખી' પીને ફક્ત ઉતરતાં એક ઉમરાવનાં મહાનમાં શેઠરથી થોડક દુર વસવાત કરી હતા.

લેડી મેલફેર્ડ અને તેણીની દીકરીઓ મીઠાં લેતીની સેવાની પીછાણીને બકશે તેનાં કુટુંબ સાથે પીછાણી રાખીને વાળવા માંગતા હતાં. ફોરેન્સ કાંઈ એવી ન હતી કે જેથી કાંઈ તેણી તરફ નજર દેખા વિના માલી ભવ. સુધરેલી મંડળીમાં ફરનારાંઓથી તેણીને રમુજ સ્વભાવ, તેણીની સુધરતા, અને કેળવણી કમુલ કરતાં હતાં. વારંવાર તેણીને "સેન્ટ બેનસ"નાં મહાનમાં તેડવામાં આવતી; પીસીસ મેલફેર્ડ તેણી સાથે ધણું સહીયણું રાખતાં, અને બોનરે-બલ એમીલી મેલફેર્ડની જીવેજનની સહી દાખલ એકમજતાં હતાં. વાઈકાઉન્ટેસ પોતેથી તેણી તરફ ધણું દેવ બતાવતી અને જોકે તેણી હજી સુધી કાંઈ આહરેની પાર્કિંગમાં જતી ન હતી, તોથી તેમને ઘરની તો સળળી મેજબાની-ઓમાં ભાગ લેતી હતી.

પણ તેણી ફોરેન્સ પોતાનો સ્વતંત્ર સ્વભાવ જાળવી રાખ્યા હતા, અને પોતાનાં ઉમરાવ મિત્રોનાં ઘરમાં જવાના સોપે પોતાનાં ગરીબ ઘર તરફનો ખાર એક લેશ ભારણી કરી ડાકે ન હતા. તેણી ધણુંઆની અદેખાઈતું તેણીની દોષ કારણ યર્ધ પડી હતી; કે જેઓ એક ધારતાં હતાં કે લેડી મેલફેર્ડ જેટલી ફોરેન્સ લેસલીની એકબાજુ કરી હતી, તેટલી તેમનીથી કરવી હતી. પણ કોઈથી એમ કહેવું સંભવાય ન હતું કે, મોટે ખાંચરે ફરવાથી તેણી સેદમથી જમડી ગઈ હોય, ફોરેન્સ તો વારંવાર એમ બોલતી સંભલાતી હતી કે, થોડા વખત ભપકામાં ફરવાથી અને અંજાણુંએ સાથે પીતથી લેવાવાથી તેણીને તેણીનાં ઘરનાં વધુ અને વધુ વાહાયાં લાગતાં હતાં. જોકે સુધરેલી કેળવણીએ મેલફેર્ડ

મેલેનોને આપણી વાર્તાની નાચકાને લાચકની થોડકે દરમ્યાન સામીએ કરી હતી, તેણી કાંઈ ગીઝની ખુદ હોય એમ વિસ્તું હતું. દીક્સોણની સાંજ જે બે મગજોને સાથે જોડે છે, તે અંદી દીક્સી નહીં હતી. સુધરેલી દેખારેખીની કહેવાતી કેળવણી અને લંડનમાં મુલરેલી તથા ચાર મોહસ-મેઓ સુસ્તી અને બેરકારી તેઓમાં ઉલ્લખ કરી હતી; કે જે ફોરેન્સના ખુશાક, આતુર જુસ્સાવાળા સ્વભાવ સાથે મળી, શકતાં હતાં નહીં. તેમની લંબાઈ ફોરેન્સને માત્રમ નહીં, કારણ કે તેઓ તેણી તરફ તો હમેશાં માયાજી રહેતાં હતાં, અને તેણીને તેમની આગળ કરી શરમ લાગતી હતી નહીં; તેણી તેણીને ખુદરતી લાગતું કે, સધળા તેણીના ઉંચા વિચારો તેમની આગળ ખુદસા ન કરેલા સારા. એમીલી મેલફેર્ડ જોકે ફક્ત અઘાર વર્ષની હતી, તેણી તેણીની સુધરેલી મંડળીઓમાં ફરવાથી કાંઈ બમડયા વિના રહી નહીં હતી. પણ અંદી જેટલો તેણીને આપવામાં આવેલી તર-બીયતનો તેટલોજ તેણીના સ્વભાવમાં પણ વાંકે હશે; કારણ કે તેણી ખુદરનીજ બેદરકાર હતી, જોકે વિચારમાં અને કામમાં એટલી તો સ્વતંત્ર હતી કે વારંવાર ફોરેન્સ પોતેણી અજબ થતી.

થેલસ શીયાળામાં તો સેન્ટ બેનસની મુલાકાતે ફક્ત લેડી મેલફેર્ડ અને તેણીની દીકરીઓજ આવી હતી. જ્યારે વાઈકાઉન્ટ અને આનરેજબો ફેડરીક અને આલફ્રેડ મેલફેર્ડ, બે જુવાન, રમત મગતો ચાહનારા હસ્ટુખા બાંધકો અવાર નવાર રહી જતા હતા, જેઓ ફોરેન્સને ખરી મગદ આપતા હતા. પીઝ શીયાળામાં આ કુટુંબમાં એક જણ વધ્યું હતું. એમીલી વારંવાર પોતાની માસીની દીકરી લેડી આલફા વીવરેસની અચંત જુગમુરતી અને હુશીયારી મોટી એટલી તો જુસ્સાથી વાત કરતી હતી કે ફોરેન્સનાં કહેવા પ્રમાણે તેણીની કલ્પના માટે આ પુરતો ખોરાક હતા.

પણ લેડી આલફા સાથે જોડાયેલી વાર્તા એવી હતી કે તેણી કરતાં થંડાં દીક્સવામાંથી કાળજી ઉલ્લખ કરે.

સાત વર્ષ અગાઉ તેણીએ પોતાના પીતાને અને તેની થોડકે વખત અગાઉ પોતાની માંબેનાં કાંઈ બાંધકાં હતાં અને લેડી આલફાને તેણી એવીસ વર્ષની થાય ત્યાં સુધી લોડ મેલફેર્ડના હસ્તક સોંપવામાં આવી હતી. તેણીના વાપનાં કુટુંબને જુને ખેતાય એક દુરના સમાને મળ્યા હતા, જ્યારે તેની સળળી હોલતની વારસે તેની દીકરી આલફા યર્ધ હતી. જુગમુરતી અને હુશીયારી સાથે તેણીની દોષત ધણાએકે વર્ષરો અને ખાનદાની જુવાનીને ખેંચતી હતી, પણ લેડી આલફાનું હૃદય તો આખરનાં જેવું થંડું હતું. સળળીને તેણી ના પાડ્યા લાગી, કેટલાકોને ધીકાર સાથે અને કેટલાકોને દીક્સોણભરી માથા સાથે. ફાકટમાં તેણીનાં વાળીઓએ સમજવાની કારોશ કરી. છેલ્લે એક માસ તરીકે લોડ મેલફેર્ડ તેણીને ઘમઝી વરીકે આપી, પણ આ જુવાન બાંધકો એકની બે નહીં યર્ધ. છેલ્લે સમ્માધ માત્રમ પડી આવી. જે

દીઠ સધળાંને ના પાડવું હતું, તે તો છતી લેવામાં આવ્યું હતું. તેણીએ તે ના પાડવાનું ક્યું કારણ જોયું નહીં, કારણ કે તેણીના ખ્વાર પાટા વાલવામાં આવતો હતો. સધળી નીરાશી સાથે તેણી તે સારીપેટે જણતી હતી.

‘એદમ’ડ સેન્ટ મોર’ જે નામ પોતે ધરાવતો હતો, તે કુટુંબના નાના દીકરાઓની શાખામાં ઉતરેલો હતો. કદાચ તે કુટુંબનો વડો ધરાવતો સંભવ હતો. પણ તે એટલો તો દુરનો હતો કે તે માટે કોઈ હોંનતથી બોલી શકતું ન હતું. વળી તે અને તેની વીધવા ખાતા તેમની પછી તરફ ભેંતાં ગરીબ ગણાતાં હતાં. છેલ્લે થોડું એડમનીયર બને મા દીકરાંની કીમત પીછાણતો હતો, માટે પોતાનાં બાળક અને તેમની વચ્ચે ઘોડા મિત્રાચારીનો ચાંક બધાવામાં તેણે મદદ કરી હતી. એમાંથી ગરીબ પણ કેળવણી સાથે એદમ’ડ સેન્ટ મોર સાથે પોતાની દીકરીની સગાઈનું પરીણમ ની પવતે, તે તેને ખચત હતી, યા તે વાંધો લેતે કે નહીં તે કોઈ કહી શકતું નથી; કારણ કે સેન્ટ મોર પોતાની ખાનગી લાગણી ગમે એવી છતાં દોલતવંદ આઈના દામની માંગણી કરવાની કદાચી હોંનત કરે તે અગાઉ તેો તેણીના આપ મરણ પામેયો.

લેડી આઈનાના ખાખને શુભરવને એક વર્ષ થયું નહીં તોટલા એદમ’ડનું લેવાનું જવું શરીર અને શીકા પડતા ગા-લોએ તેણીના ખ્વારથી તેણીને જણતી કરી. તેમની વચ્ચે જે કાંઈ બન્યું હતું તે અને તેના ગુણો માટે તેણી જે જણતી હતી, તે ઉપર વિચાર કરવાથી તેણીને માદમ પડ્યું કે, કાંઈ નહીં પણ સોનું, ધીકારવા લાગે સોનાંએ આ ફેરફાર ક્યો હતો. તેનું મગજ તેણીની દોલત સાથે તેણીના દામની માંગણી કરવા ના પાડવું હતું. તેણી તેની મગજની પીછાણતી હતી, માટે તેણીને લાગ્યું કે, જો તેને ઉત્તેજન નહીં મળશે તો જમ તેણીનું તેમજ તેનુંબી સુખ જશે. પણ જેમ જેમ તેણી વધુ અને વધુ માથાગુ થતી ગઈ તેમ તેમ તે તેણીની વધુ અને વધુ દુર રહેવા લાગ્યો.

“પણ તેણીએ કેમ તેની લાગણી પીછાણી? તેની મગજની કેમ હકાલી?” ફોર-સે લેસલીએ ઉત્તરથી પુછ્યું. એમાંથી એકદંબથી પોતાની સાથીના જેવીજ ઉત્તરથી વાત ચાલુ રાખી બોલ્યા:

“તેની માતા એવી છે કે જેણીને પોતાના ખ્વારની વાત તે વિશ્વાસથી કહી શકે. આઈનાની આ છુપી વાત લેડી હેલન સેલેઝથી પારખી થઈ. એક વખત જ્યારે તેણીની પુરતી ખાતરી થઈ ત્યારે સધળી મગજનીને છેડે આવ્યો. તેણે એક બીજાને સમજાવ્યું, અને હું માનું છું કે આઈના, એદમ’ડ અને લેડી હેલનના કરતાં વધારે સુખી કાંઈ કહ્યો નહીં.

“લેડી હેલને એ પાર પાડવું હોવાથી તેણી ખરેખર સુખીજ ‘હોવી જોઈએ’ ફોર-સે કહ્યું. “પણ હવે સુખી તેમનાં લાભ કેમ થયાં નથી? ફક્ત અદર્યામાં કેમ રહ્યાં છે?”

“એક ઘણું મોટું કારણને લીધે, આઈનાને ઘણું ખમનું પડ્યું હતું, જેમાં ખારાં માનવતં કુટુંબને સરદારી લીધી

હતી. દરેક જણ જે ચોડીથી સગાઈમાં આવ્યું હતું, તે કહેવા લાગ્યું હતું કે તેણીએ આ પ્રમાણે કરવામાં સુખાઈ હતી, કે તેણી ફક્ત ગરીબાઈ સાથે એટલું જ નહીં, પણ મોત સાથેથી પરણવા માગતી હતી; કારણ કે દરેકને લાગ્યું હતું કે એદમ’ડ સેન્ટ મોર પાંચ વર્ષ વધુ છતી શકશે નહીં.”

“કિંનું માતકીપણું?” ચુરસાથી ફોર-સે બોલી ઉઠી.

“ખરેખર લાકડીપણું; અને વળી તેથી નહીં ધરાતાં તેણીને અપમાનો આપવામાં આવ્યાં, તેમાંથી માર’ કુટુંબ બાપી નહીં રહ્યું હતું.”

“લેડી મેલફ્રે તો નહોતો હશે? એ કેમ બને?”

“નહીં, મમા નહીં, તેણીની બેદનની દીકરીનું આ કાજ જોકે તેણીને પસંદ નહીં હતું, તેણી તેણીનાં સુખ માટે તેવજને વધુ કાળજી હતી. જેઓ તેણીના સ્વભાવને પુરતો સ-મજતાં ન હતાં, તે હવે સમજવા લાગ્યાં. આ તોફાન તેણીએ મનનુભાવથી ખમ્યું, અને જ્યારે પપાએ તેણીને કહ્યું, કે આ લાભ કરવાની તેવજ મ’જુરીયાત આપશે નહીં, ત્યારે શાંતીથી તેણી બોલી કે, જ્યારે ચોડીસ વર્ષની તેણી થશે ત્યારે પોતાની મરજી મુજબ કરવાને તેણી પુરતી સકનીયાન થશે. જ્યારે આ મોટા દિવસ આવી પુગો અને તેમનાં સુ-ખમાં હવે કશીયી અડચણ રહી નહીં, ત્યારે સેન્ટ મોર એકાએક સીક પડી ગયો અને કાઠડરોએ તેને મદદ ખાતે મોકલ્યો અને પાછળથી તેની તનદરેસ્તી ખરાખર મુશ્કેલીમાં સુધી ધટલી રહેવા જણાવ્યું. તેણેએ મારી મથીયા-બી અને લેડી હેલનને કહ્યું હતું કે, જો ઇંગલંડમાં એ રહેશે તો તેને માટે તેઓ કરશે જવાબ હજી શકતા નથી. ગરીબ બીચારી આઈનાની નીરાશીનો પુ’ વિચાર કર. પણ એ વખતેથી તેણી તેની સાથે જવા ધમ્મતી હતી, કે જેથી તેણી તેની માવજત કરી શકે. પણ એદમ’ડ તેમ કરવા દેવા સાદ ના પાડી અને લેડી હેલનને જોકે તેણીનું ઘણું લાગતું હતું, તોથી તેણીએથી પોતાના દીકરાનાં કહેવાને ટેકા આપ્યો. દરેક યીજ તેણીની સામે હતી. ‘વળી કાઠ-ટરોથી તેણીની હાજરીની ઉલકેરણી તેના હકમાં કુશયાન કરશે એવો અભીપ્રાય આપવા લાગા. અંતે સર આલ્ફ્રેડ એલવીનાં મતને તેણી મજતી થઈ. પોતાના અદર્યામાં ખાનગીથી જુદી પડ્યા પછી તેણી ઘણી સીક પડી ગઈ અને મારી ખાતરી છે કે જ્યાં સુખી તેને જઈ મળશે નહીં, ત્યાં સુધી તેણી આગળના જેવી આઈના થવાની નથી.”

“અને તે કયારે બનશે?” ફોર-સે આંસુઓથી ભરેલી આંખો સાથે પુછ્યું. “કેટલો વખત થયો તેઓ જુદાં પડ્યાં છે?”

“નજીકે અઢાર મહીના થયા, અને આ લાંબો વખત આઈના માટે ધણે દિવસનીનો ગયો છે. ત્યાંથી આવતાં કામજોમાં તો સારા સમાચાર આપતા જાય છે, પણ ગ-રીબ બીચારી આઈના જ્યાં સુધી પોતે નજરે જોય નહીં, ત્યાં સુધી મારી સકની નથી. પપાની સંતાની સામે થયથી

“લાર મેહરવાની કરી તે માટે કાંઈ જુર ખાલ ના. તું જાણે છે કે હું વારંવાર તુને કહું છું કે તારી પોતાની ખુદરતી બેઠકારીનો છામે દરેક જણ ઉપર પડે છે.”

“આ મારી વખાણ માટે તમારો મોઝા ઉપકાર થયો, મારાં ઉપરાવ મસીયાઈ.”

“એમાં કાંઈ વખાણ નથી, એમીલી, ફક્ત એક દલગીરી ભરી સમ્બાધ છે. તારા નેટલી નાની વયની છોકરીમાં એવી લાગણી હું સુદલ પસંદ કરતી નથી; કારણ કે તે ખીન્ન-એથી આ દુનિયામાં શું ગેરધનસાચી મેળવી છે કે જેથી તુને એવો વિચાર રાખવો પડે.”

“કાંઈ નહીં, પણ હું માનું છું કે અહીં ભલાઈ કરતાં જુરાઈ વધારે થાય છે, અને આપણને મનપસંદ લોકોનાં કરતાં કંઠાળાભરેલાં વધુ મળે છે.”

“કદાચ એમથી હોય, પણ આ દુનિયાની કાળી બાજુ છતાં ભલાં લોકોનોથી પાર નથી. હું માનું છું કે સંપૂર્ણ ખુખીઆવાળાં લોકોની અહીં વસતાં હશે.”

“દાખલા તરીકે એદમંડ મેન્ટ મોર,” એમીલી તેણીને મીઝવવા વચે મોલી ઉઠી.

“નહી, એમીલી,” આછાએ ગંભીરાધથી જવાબ આપ્યો. “ને હું તેને સંપૂર્ણતાનો તમુકો જાણતી હોઈ તો હમેશાં મુખ ચાણુ રાખવાની અને યોડીજ આશા રહે. હું તેની ધટતી વખાણ કરું છું, નહીં તો તેને પરજીવી નહીં, પણ જેમ તે મારી તેમજ હું તેની ખામીઓ જાણું છું; જે સંપૂર્ણતા માટે હું મોલી, તેને લાયક થવા નેરેયો હજી મોટી ઉમરનો તે થયો નથી. ચઢતી કે પડતીમાં તેની પુરતી અજમાયશ થઈ નથી. મારા એદમંડ કરતાં તેની માતા સંપૂર્ણ ખુખીઆવાળાં સુધી રાખ.”

“ધણી મારી રીતે તે જવાબ આપ્યો છે, મારી મસીયાઈ, પણ તે હું માનું કે નહીં તે તો મારી મરજી ઉપર આધાર રાખે છે. ફ્યોરન્સ, તું શું વિચારવા બેઠી છે? આછા કાંઈ એટલી બધી અદ્યુત શક્તિવાળી નથી કે તેણીના શબ્દોને તું એટલા બધા ધ્યાનમાં લે છે? મારે ડહાપણથી તેટલું જ સારું છે.

“હું એમ ધારતી નથી, એમીલી; કારણ કે મારી લાગણીની વળાણથી તેણીનીજ તરફની છે.”

“પણ હું ઇચ્છું છું, લેડી આછા, કે તમોને જે સધળું લંડનમાં ગમતું હોય તે મને કહો.”

“સધળું, ફ્યોરન્સ! એ કેવો સવાલ! કાંય, ધણીકી યીને એવી છે કે જેથી હું ને પાસે હોજી તો તુનેથી લંડનને પસંદ કરવાની ફરજ પાડું. તેનાં હુજરને લગતાં ચોપડી ચોપાનીમાં, તેની વીજા અને કોતરકાએની બેઠકારી, દરેક શોખોને અનુસરતી રમત ગમતો, મ્યુઝીક અને એવું એવું બીજું આપણે લાયકનું લાં ધણું છે. વળી કવીઓ, ગીતારાઓ, શીશમુદ્રની તેમનાં લખાણો લાયકની વતેણું છે કે નહીં, તે તપાસવાનું ધણું રસજી લાગે છે. અરે, એવી

ધણીકી યીને છે, કે જેથી લંડનમાં યોગ્ય દીવસો રહેવાનું ધણું મનપસંદ થઈ પડે છે, ને કે હું કમુલ કરું છું કે તારી માફક મનેથી વાહલાં જુનાં ઇંગ્લંડ શેઠરનાં કરતાં મામડામાં રહેવાનું વધારે પસંદ પડે છે.

“પણ આ સધળું ઉમરાવો અને તવંગરોને બરતું છે. લેડી આછા, હવે રોમ, નેપલ્સ અને ફ્યોરન્સમાં વિદ્યા હુજરના ખજાનાઓ સઘળી જાતનાં અને સઘળી સ્થિતિ-નોંઝો માટે ખુદલાં છે, અને વળી સાથે આપણી આંખને મોહ પમાડે એવો સુંદર મામડાનો દેખાવળી આપણને જોવાનો મળે છે.”

“હા, હુંગર દુરથી તો રબામજોળ દોસે, મારી વાહલી છોકરી, જ્યારે હું મારી ઇટલીની મુસાફરીથી પાછી ફરશ લારે મારો ખરો વિચાર તુને કહીશ. તું મારી ઉપર વિદ્યાસ રાખશે કેની? અને તેટલાં આપણાં જુનાં ઇંગ્લંડમાં સુખથી વસ.”

“અરે, ને તમે મને કહો તો કેવું સરસ.”
“ને હું કહું! એમ બોલવામાં તારી શી મતલબ છે?”
ફ્યોરન્સની આંખોમાં આંસુઓથી ભરાઈ ગઈ અને તેણી મારીની બહાર પોતાનું રોકું બાહર કાઢી મોલી ઉઠી કે હવે તેઓ પર સુધી આવી પુગાં હતાં.

પ્રકરણ પચ્ચું.

સેન્ટ જોન્સમાં જીભેલી એક સહવાર.

ફ્યોરન્સ લેસ્લીનો સાદો અને ખીન્નસ્વાર્થ સ્વભાવ સેન્ટ જોન્સનાં ઉમરાવ મંડળમાં લેખાયાથી કાળથી રીતે બગડ્યો ન હતો. તેણી સેન્ટ જોન્સમાં વારંવાર રહેવા આવતી હતી તેમ એક વખત રહી હતી, જ્યારે લેડી આછાના પોતાના ઝોરડામાં તેણી ખેસીને એક ખેડુતનાં છોકરોને “જુપ” ઝીતારતી હતી. લેડી આછા કાંઈ ભરતકામ કરતી હતી, જ્યારે એમીલી જેલફર્ડ એક સોફા ઉપર ખેસીને નાખુશીનાં ડોળ સાથે વાંચવા પડી હતી. તે એક માથે મહીનાની સુગંધી સહવાર હતી. નાની ફ્રેન્ચ પારીઓ ઉઘાડી રાખેલી હોવાથી સુર્યનું તડકું અંદર બરાબર પડતું હતું. તદ્દરવાર જાતનાં સુંદર ફુલોથી ઝોરડાને સજાવારમાં આવ્યો હતો. એ સીવાય ચોપડીઓ, ચિત્રો અને મ્યુઝીકનો તે ફ્યોરન્સને લાયકની જગ્યા થઈ પડી હતી. તેમનાં આ એકાંતપણામાં વારંવાર આવક્રેદ જેલફર્ડ હરકત કરતો હતો. તે કહેતો હતો કે તે પોતે એક પતંગીયું હતું, માટે સૌથી સરસ રોજનીતી તે શોધમાં રહેતો હતો, મારે જ્યાંથી તે જાય ત્યાંથી પોતાની મસીયાઈના ઝોરડામાં પાછો આવવાની તેને ફરજ પડતી હતી.

“શું છે, એમીલી? આ દલગીરી ભરી રીતે શું કામ તારી ચોપડી ઉપર તું બજડે છે? ને તે ક્યારા જેવી હોય તો કાંય વાંચે છે?”

“કારણકે મેં આ ખુલ્લે પરેલી જગાની સઘળી લાઇએ-
રીઓ ખાલી કરી છે, માટે જ્યારે મેં તે દીને પેલી સાદી
મુખે ફોર-સને આ ચોપડીમાં એટલી બધી મઝગુલ
થયલી બોલ, સારે મેં ધારું કે હું વાંચી તો નેહી.”

“તુને શું દામ બહેર લાઇયેરીઓની મદદ શોધવા
જવું હોય છે, તે હું સમજી ચકતી નથી. ખાણાંના વખતની
આગળ તું વાંચી શકે એટલી ચોપડીઓનો તો પુરતો
અંશદ મારા માસાએ પુરો પડયો છે, અને મારી કાંઈખી
ચોપડી તુને બેઠતી હોય તે આપવાને હું તૈયાર બેડી છું.”

“ઉપકાર થયો, વાહાલી આઈદા, પણ માનમાં તો ફક્ત
વાર્તાઓના વાંચવાનો મને ઉલ્લાસ કરવા મળે છે. હું જ્યારે
રક્તમાં હતી સારે તવારીખ અને કવિતાની ચોપડીઓનો
પુરતો સ્વાદ ચાખ્યો હતો.”

“જોદાને ખાતર, એમીની એમ ના બોલ, અને એવી
લાગણી મુદ્દ ના રાખ. શું તું મને એમ કહેવા માગે છે
કે તું કાંઈખી ગંભીર વાંચન વાંચવાની નથી ?”

“હવે આઈદા, તારું બાપણ ના ચલાવ. ઝોગણીસ પ-
વંમાંથી શીદ વધે સુધેરેલી યુગમગીરીમાં કેમ રહેતું તે તું
જાણતી નથી, માટે હવે છુટાપછું કેતું સરસ લાગે છે તે
તું કહી શકે છે. તે સઘળાંના બદલો લેવા માટે મારું
મુખ અને મારી મગ્ગ પેહલી મેલવવાનો મેં દરાવ કર્યો છે.”

“અને કંટાળા ભરેલી આપસપાઈ લોકોની કંઈમાંની
એક થને?” લેડી આઈદાએ ચુસ્તસાથી કહ્યું. “જો તું તેવી
અને તો મારી આગળથી દુર રહેજે, કારણકે સારે હું મારી
સગાઈ કમુચ કરવાની નથી.”

“પણ આ ચોપડીમાં એવું તે શું નાપસંદ કરવા લેમ છે,
એમીની ?” ફોર-સ વચ્ચે બોલી ઉઠી. અને સાર પછી તેની
સરસાઈ અને નહીં સરસાઈ માટે લખાન વધીયાસો, કે
ને અંદી લખવાને દમારી પાસે જગો નથી. પણ હવે એમી-
નીએ જણાવ્યું કે ફોર-સના ધણા ઉંચા દવાઈ. વિચારેએ
તેણીને એક કરી સરભવવી બેઠતી હતી. પણ તે તેણીને
માટે કાંઈ સારું હતું નહીં.”

“કાંચ નહીં સારું ?”

“કારણ કે કાંઈખી તારી કદર ખુરસો નહીં, અને હ-
વાઈ વિચારોમાંજ એકાંત છગી તું ચુમરશે.”

“તેણીનાં બોલવાની દરકાર ના કર, ફોર-સ, એ પો-
તાની વર્તણૂક ઉપરથી અધાનો કનિસાદ કરે છે.”

“હા, પણ નેટલી હું ફોર-સને ઝોગણું છું તેટલી તું
ઝોગખતી નથી. તેણી કહે છે કે જેમને આપણે ચાહતાં
હોયે તેને વધારે મુખી કરવાનું વાન ખુદરતી છે.”

“વાર, એ ખરું બોલે છે.”

“શું પ્યારની દરીદ્રાધમાં ?”

“ઉભી રહે, એમીની, લેડી આઈદાને હું ને બોલી હતી
તે બરોબર કહેવા કે-હું એમ બોલી હતી કે, એક સીને
માટે આ બની શકે તેવું હતું કે ને માણસને તેણી ચા-

હતી હતી, તે માણસ બે કદાચ તેણીને નહીં ચાહતો હોય,
અને બીજને પરણવામાંજ તેવું સુખ હોય, તો પેહલી નારી
પોતાથી બનવું સમજું કરી તેણી પોતાનાં સુખનાં ભોગેથી
તેને સુખી કરે. એમીની કહે છે કે એ નહીં અને તેવું છે;
કે એ તેણી હોય, તો પોતાને, પેલા ધણીને અને તેની પે-
લી નસીબવંત ધણીયાંણીને ધીકારે.”

“એ તો જરાક વિચારવા લાયક બાબદ છે, અને તે
માટે ઘણો ભોગ આપવે પડે, પણ હું માનું છું કે એવા
કિમદ છોવાળી આ દુનિયામાં હસતી ભોગવે છે.”

“હા, એવું કેની, એમીની,” ફોર-સ ફતેહથી પોકારી ઉઠી.

“જ્યાં સુધી તું પોતે આ અદેખાઈ કરવા લાયક સ્ત્રી-
તિમાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી તું ચોખ; પછી તે બની શકે
કે નહીં, તે ખાતરી કહેજે.”

“જો એમ હું ખચું તો ખોદા કરે ને મારો હાલનો વિ-
ચાર મજબુત રહે, અને તે પ્રમાણે માનવાને હું શકતી-
વાન થાઉં.” ફોર-સને જવાબ દીધો. અને આ વેળા તે-
ણીના બોલવામાં એટલી તો ગંભીરાઈ અને લાગણી ખુશી
દેખતી હતી કે તેથી એમીનીનેથી મુપકીદો પકડી પડી.
ને બરેબર ખુદરતી હોય છે તે દમેશાં અસરકારક હોય
છે; અને ફોર-સ એટલી તો સંપૂર્ણ ખુદરતને ચાહનારી
છોકરી હતી કે ખીજમાં ને મુખાઈ જેવું દોષે તે તેણીમાં
હોવાથી બીજાઓમાં તેણી પોતા વિષે કાળજી ઉપજાવ
તી અને જેઓ તેણીને સમજવાને શક્તિવાન હતાં તેમને
પ્યાર વધારતી જતી હતી.

“અને હું કદું છું, વાહાલી ફોર-સ, કે ખોદા કદીખી તુને
આ મારી પરિણા આપવાની ફરજ પાડે નહીં, કારણ કે
તું તે માટે મુદ્દ લાયકની નથી.”

લેડી આઈદા આ એવા તો દયાબરેલા અવાજે બોલી, કે
ફોર-સ પોતાની નિમત્તનાં શુદ્ધ આગળ નીચે બેસી પુછવા
લાગી, “કાંચ વાર ?”

“કારણ કે તારા જેવી નરમ હેમાંની છોકરીને ફક્ત મુ-
ખનેજ માટે પેદા કરી હોય એમ અને લાગે છે. ને ખીજ-
ઓની લાગણી, મુખ, દુઃખ અને ખુશાલીમાં લાગ લે છે,
તેણીએ પોતે સુખીજ રહેતું જોઈએ. તું કદીખી દલગીરીમાં
હશે તો તે સાંભળીને મને ધણું દુઃખ ઉપજશે.”

“માટે જો તું એવું કશું ખમવા ન માંગતી હોય તો
કાંઈને મુદ્દ ચાહતી ના,” એમીનીએ હસીને ઉમેર્યું, “નહીં
તો આઈદાની દલગીરીની શરૂઆત ધણી જવલ થશે.”

“પ્યાર, અરે હું કદીખી કાંઈને ચાહવાની નથી. તેનાં
જળ માટે હું ધણી બીડું છું. તમે જાણો છો તો ખરા કે
મારું ગીત શું કહે છે,” અને આ ચપલ છોકરી તુરતજ
પીયાનો આગળ દોડી ગઈ અને પ્યારને લગતું એક ગીત ગાયું.

“સામા, ફોર-સ !” આઈદા મેલકદ ઉઘાડી બારી-
માંથી કુદી આવતાં બોલી ઉઠ્યો. “મેં તુને કદીખી એવું
સરસ ગાતાં સાંભળી નથી, એટલું બધું શુર કેમ ચઢ્યું છે ?”

“તારી અને બીજા દીકરાઓની ગેરહાજરી. પણ તારી પાસે શું છે?”

“તારી સુસ્તીને મારી દહાડવાનું કંઈ છે ખરું. ‘એક-લેન્ડસ’ને સાં જોલ છે. સાંનું તેકું ‘આન્યું’ છે.”

“આહા, કેવું મનનું! મને આપ તો.” અને આ જુવાન બાનું મોઢા ઉપરથી ધસારાપંથ ઉઠી પોતાના બાઈના હાથમાંથી એક ગુલામી રંગનું કાગળ ઝુટી જવા માટે તદન ઉત્કેષિત ગઈ હતી. “આછાનેબી છે, પણ અમળતાં એવજી બાઈ કંઈ જવાનાં નહી. ફોર-સ, તારે સાંબી આન્યું દશે કે?”

“નહીં દશે, તારાં મિત્રા જાડો અને લેડીઓ તથા સોનાં રૂપાં અને ઝવેરાતો સાથે બોધાય છે. સારાં પીછાં સારાં પક્ષીઓ બનાવે છે, માટે તેઓ જાણે છે કે હું કોઇનું બાંહેડું પેટરવા ખુશી નથી, તેથી મને તેઓ નહીં.”

“ફોર-સ લેસ્ટી એક કડવી દીકાકાર!” જુવાન મેલફ્રેડે તેમની વાતમાં નેહડાતો બોલ્યો. “એ કાણુ ખાને! જે તુને આછાનાં કપડાં પેહેરાવ્યાં હોય ને લેડી આછા વીલીયરસ તરીકે લઈ ગયાં હોય તે કવી મજલ પડે! તમે બંનેની ઉચાઈ એક સરખી છે-આછા, તારાં ધરેણાં અને નામ આજને દહાડા ફોર-સને વાપરવા આપ.”

“જે એ મે તો મારી ના નથી.” લેડી આછાએ જવાબ આપ્યો.

“તમારો મોટો ઉપકાર થયો, પણ મીઠા અને મીઠીસ એકલેન્ડસ મને પારખી દહાડે નહીં તોખી જ્યાં મને પોતાને તેજામાં આવે નહીં સાં મુખી હું કદીબી કોટ બજા નહીં.”

“મીસ ફોર-સ, તમે મગરૂરથી ચાઓછ દ’? મે’ તે આજ અગાઉ જાણ્યું ન હતું. જે તું કદીબી પકાપ નહીં તો તે’ લેડી આછા તરીકે જનું હતું; પણ મીસ લેસ્ટી જઈ શકતાં નથી, માટે આછા, હું ઇચ્છું છું કે તું આવે, કે જેથી મુશ્કારાના ખાલી ડોંગ કરનારાઓને ખરા રેક અને ખરી જોખી રીતભાતને ખ્યાલ આવે.”

“તું જાણે છે કે હું કદીબી કોટ જતી નથી, આલફ્રેડ અને મીસીસ એકલેન્ડસને ખાતર મારો કાપડો તોડવાને મને કંઈ સારું કારણ મળ્યું નથી.”

“લા જલને લ’ડનને મુશ્કારો અને રીતભાત બતાવવા કરતાં એક બીજી રીતે આછા તેમ કી રાકે છે. મે’ આછાને કેટલી બધી વખત ‘તાજો લીંબો’ કરી એક બોલ આપવા કહ્યું છે, માળપરના એક મોટા ઝોરખમાં તે સઘળું થશે અને પછી એક બોલ! કાંપ, આ મરીજ બીચાર’ ગામડીયું શેહેર સાર પછી મહીનાઓ સુધી તેની તેજ વાત કંધી કરશે, સારે તારી વખાણુને શું પાર રહેશે? દેવન-શાપરનાં દરેક જણનાં મગજ ઉપર તું કદી ન બુલાય એવી મોટી બેસશે, અને બધી તારી દેખછતી મગરૂરી બુલી જવાશે; તે’ મને એ વિશે વિચાર કરવા વચન આપ્યું છે.”

“પણ તારા કહવા પ્રમાણે કરવા નહીં, એમીલી.”

“હા, પણ વિચાર કરવા તે’ કહ્યું તે’ અધ્યુ’ હા કહવા બેરાખર છે. આલફ્રેડ-ફોર-સ તમે તમારી સત્તા. ચલાવી મને મદદ કરો.”

“હું તો કરીશન, મારાં શુંકણ ઉપર પડીને હું કહું છું, મારી મધુર મસીયાઈ.”

“વિચાર કર કે હમે અ’લી કેવાં જ’ગલી અવસ્થામાં છીએ અને દયાને ખાતર લ’ડનની ફેશનને જરાક સ્થાદ તો ચખાડ. હમારા જાવા તો થોડાંક ગંબીર ખાનાંઓ આપવા સિવાય બીજું કંઈ જાણતા નથી, કે જેમને આ ગામડાંની જગ્યામાં હું ધીકારું છું. હવે માથાં થા, મીડી આછા, એદમ’ડ હમણાં વધારે સારી પેટે છે; તું આવતા આગસ્ટમાં ઇટલી જનાર છે, અને આવતું વર્’આવે તેટલાં તો લેડી આછા ટીલીયરસનું નામ મહત્તી લેડી આછા લેન્ડ જોરખી રાજી; માટે સઘળી તરફ જોતાં, હમે જે માણે છીએ તે શું તું નહીં આપે? એદમ’ડે તુને તેને ખાતર એક ‘નન’ની માફક રહેવા કેટલી બધી વખત ધમકાવી છે અને મારી ખાતરી છે કે જે હું તેની ઉપર લખીને પુછાતું તો તે જરૂર કહેશે-

“આછા પરાંપકારી થા, આ મરીજ લોકોને એક બોલ આપ.”

“આલફ્રેડ, એવું એવકુશાઈ બરેજું’ ના બોલ, ઉઠી જા, અને ડાહ્યાં માનવી માફક વરત. ફોર-સ, તું શું કહે છે-આ લોક કહે છે તે બોલ હું આપું? કે? તુંને મમરી?”

“મને નહીં ગમે?” ફોર-સ શુરમાં આવી બોલી ઉઠી. “અને વળી તાજબોખી! વાહ, કેવું સરસ, હું તે કટલા બધા જેવા ઇચ્છતી હતી.”

“સારે ધ્યાનમાં રાખજે કે જે હું આ અરજ સ્વીકારું તો તુને તેમાં મુખ્ય ભાગ લેવા આગમજથી રોડી રાખું છું.”

“મને! વાહનાં લેડી આછા; મને સારે કદી મનહ મગવાની નહીં-એકલેન્ડસલાંઓ સાથે મારી બેરાજરી કેમ થાય?”

“આહ, ઘણી વખાણવા લાયક રીતે.” મેલફ્રેડે વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો. “તાજબોખાં જે તું મદદ નહીં કરશે તો ‘ગ્રન્ડ’માં તુંને બાજ આપીશું નહીં. હું તુંને વિચાર કરવા માટે એક પખતારીયું આપું છું. ઇસ્ટરનું આઠવાડિયું આવે સાં મુખી તે નહીં થયો જોયે; કારણકે બાવા, ફેડરીક અને થોડાંક આસામીઓ તે વેળા આપણે સાં આવનાર છે. હું તેટલાં ગંબીર અને ડાહ્યાં થવાનું વચન આપું છું.”

“અને હું બધી નોવતોને છોડી દઈશ, અને જેથી ડાહી ડાહી ચોપડીઓ તું કહેશે તે વાંચીશ,” એમીલી પોતાની મસીયાઈ વાહાશથી ભેડીને બોલી.

“અને તું કહે છે તેમ મારી ડાહી ચોપડીઓમાંનો એકથી બોલ ચાદ રાખશે નહીં.” લેડી આછાએ હસીને જવાબ આપ્યો. “ઇટલીથી મારાં બીજાં કાગળે આવવા દો, પછી વાત. હું તમને સારે નાકાં ધરાવ કહેવાનું વચન આપું છું.”

(સાંધણ છે.)

RUBY.

ઝાડપાન અને તેમના વધારો.

પ્રકરણ ૧૧મું.

લુદી લુદી જાતનાં ઘાસ-જાનજી.

ધારણ ઘાસ તો દરએક જણે જોયું હતું. પતળાં અને લાંબાં પાતરાં તથા પોટળ નળી જેવાં અને સાંધાવાળાં ઝાડપાનમાં ઉપરથી એ બીજા રોપાઓમાંથી તુરત ઝોલપાઇ આવે છે. ખેતર અને મેદાનોમાં જે ઘાસ ઉગેલું આપણા જોવામાં આવે છે, તે સિવાય બીજી ઘણી જાતનાં ઘાસ થાય છે, જેવાં કે ઘઉં, ચોખા, મકાઈ, જવ, નાગળી, ઝોટ તથા બાજરી. એ સધળાં આદમી અને જાનવરના ખોરાક તરીકે કામ લાગે છે. સાચે વળી મીઠાસદાર શેરડીનાં સાંઠાં, અને લાંબા બાંજુ પશુ એજ વર્ગના હોય છે. આપણી પૃથ્વી ઉપર ઘણી જાતનાં ઘાસ થાય છે, અને એ જાત ઝાડપાનના વર્ગમાં ઘણી અગત્યની ગણાય છે. બધી જાતનાં અનાજોમાં ઘઉંનો પાક. સૌથી વધારે અગત્યની ગણાય છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, કેનેડા અને યુરોપના ઘણા દેશોમાં, મુખ્ય કરીને ફ્રાન્સ, રશીયા, હિંદુસ્તાન, ઓસ્ટ્રીયા અને બીજા ઘણા દેશોમાં એની બોહોલી ખેતી ચાલે છે.

જેવી જમીન અને મુલક તે પ્રમાણે લુદી લુદી જાતનાં ઘાસો લાંબાં થાય છે. ઘઉં ઘણી જાતના થાય છે, તેમાંની બે સખત અને નરમ મુખ્ય છે. એ પાનખર રૂપમાં રોપવામાં આવે છે. વરસની શરૂઆતમાં જે ઘઉંની વાવણી કરવામાં આવે છે, તેને વસતનેા ઘઉં કહે છે. જમીની માફક ઘઉંની ઉપરથી અણીદાર છત્ર થાય છે; સખત ઘઉંનેા દાણો કટણ અને ચીમરાયલો હોય છે. એ ઘઉં બીજા બધા ઘઉં કરતાં વધારે વખત સારો રહે છે, એટલે જલદી જગડતો નથી. નરમ ઘઉંનેા આટો સદેદ થાય છે, અને તેથી તેનેા બાવ સારો ઉપજે છે. યુરોપ ખંડમાં હંગરી દેશનેા ઘઉં સર્વેથી સરસ ગણાય છે. ચોખા, મકાઈ, જવ અને બાજરીમાંના કોઈ કોઈ અનાજમાં ભેકે વધારે પુટ્ટીકારક પદાર્થ આવે છે અને વળી તે સસ્તો પણ પડે છે, તો પણ ઘઉં મોટે ભાગે ખોરાક તરીકે વપરાય છે. ઝોટ બીટનમાં ઘઉં અને ઘઉંનેા આટો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, રશીયા, જર્મની અને ઓસ્ટ્રીયાથી આવે છે.

ચોખા પેલસ વહેલા હિંદુસ્તાનમાં થયા એવું માનવામાં આવે છે, પણ એટલું તો ખરું છે કે ઘણા આગળા વ-

ખતથી હિંદુસ્તાનમાં એની ખેતી થાય છે. ચોખાના રોપાને સરદ જળ્યા અને ગરમ ને સરદ હવા જોઈએ છે. માટે એને ઘણું કરીને ગરમ દેશની નીચાણમાં આવેલી જગ્યાએ કે નદીની નજીકની ખીણોમાં જ્યાં વરસાદના દહાડા નદીમાં રેલ આવતી હોય લાંબા ઉનાડામાં આવે છે.

ચોખાની ખેતી જુદા જુદા દેશનાં લોકો જુદી જુદી રીતે કરે છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં વસંત રૂપમાં તેને ખાડીઓમાં રોપીને કેટલાક દહાડા સુધી તેને પાણીથી ભરી રાખે છે, અને એ પ્રમાણે તેમાં પાણી પચાવે છે. વળી બીજું પાણી જ્યારે રોપાઓ થોડાક મોટા થાય ત્યારે પચાવે છે. છેલ્લે જ્યારે કાપણી કરવાનો વખત થવા આવે છે, ત્યારે ત્રીજી વેળા ખેતરે પાણીથી તર કરે છે, કેટલાક દેશમાં વળી રેલ ઝોસરી જાય કે તરત દાણા નાખે છે કે પોચા પડેલા કાદવમાં તે ખેસી જઈને જલદીથી પીડા કુટી નીકળે છે.

ખંડાસ દેશના નીચલા ભાગમાં દર વરસે જુલાઈ મહીનામાં ખંડા નદીમાં રેળ આવવાથી લાંબાં ખેતરે બધાં પાણીથી ભરાઈ ગયામાં દેખાય છે. અને તે પાણીની સપાટીની ઉપર અનાજનાં કણસ તરતાં માત્રમ પડે છે.

સૌથી સરસ ચોખા ઉતર અને દક્ષિણ Carolina (કેરોલીના)ની ઘણીજ સરદ જગ્યામાં થાય છે. ખંડાસના પટની ચોખા એથી ઉતરતા ગણાય છે. ચોખા પકવવાની મુખ્ય જગ્યા ચીન, હિંદુસ્તાનના ઘણાક ભાગે જેવા કે ગંગા, ધરાવતી અને બ્રહ્મપુત્રા નદીની ખીણોમાં અને અમેરીકામાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં છે. ચોખા ખરાબ નહીં થાય માટે તેને એક દેશથી બીજે દેશ લઈ જાય છે ત્યારે છાનમાં સાચેજ લઈ જાય છે. એ છાનમાં સાચના ચોખાને ભાત કહે છે.

ચોખા આદમીઓના ખોરાકમાં ઘઉંથી ઉતરતા છે, અને આપણી પૃથ્વી ઉપર વસતાં લોકોને ત્રીજો ભાગ એને પોતાના મુખ્ય ખોરાક તરીકે વાપરે છે. ગરમ દેશોમાં અજીજી અને મરડાનાં દરદેા ઘણાં સંધારણ હોવાને લીધે લાંબાં લોકોને એ ઘણા માફક આવે છે, કેમકે આદમીના પાંધાને એ બીજા અનાજો જેટલો ગરમ પડતો નથી. ઈંગ્લંડમાં હિંદુસ્તાન અને બરમાથી ઘણા ચોખા મોકલવામાં આવે છે.

મકાઈના રોપા અમેરીકામાં ઉગે છે, અને એની ખેતી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને મેક્સિકોમાં બોહોલી ચાલે છે. જેમ એક જાતનેા અનાજ બીજી જાતના અનાજથી જુદો પડે છે, તેમજ મકાઈની જુદી જુદી જાતના થાય છે. એની બિંચાઈ દસ ઈંચથી દસ ફુટ જેટલી હોય છે. એને પુખ્ત થવા માટે એથી સાત માસ લાગે છે. એનાં કણસનાં કદ અને આકાર, તેમજ દાણાના રંગમાં ફેર પડે છે. એના દાણાને રંગ કાઢવાને સંદેહ, કાંધેના પીણા, જાંબુરા, અને કાંધેનાં પટા પટાવાળો હોય છે. ગરમ મુલક અને રસાલ જમીનમાં એ ઘણા પુખ્ત ને મજાદના છે. એની ખેતી સેહે-

“તારી અને ખીજા દીકાકારોની ગેરહાજરી. પણ તારી પાસે શું છે?”

“તારી સુસ્તીને મારી હાડવાનું કાંઈ છે ખરું.” “ઝોક-લેન્ડસ”ને લાંબાં બોલ છે. લાંબું તેડું આપ્યું છે.”

“આહા, કેવું મજાનું! મને આપ તો.” અને આ જુવાન બાનું સોદા ઉપરથી ધસારાબંધ હતી પોતાના બાઈના હાંચમાંથી એક ચુસાળી રંગનું કાગળ ખુંટી જવા માટે તદન ઉત્કેષાર્થ ગઈ હતી. “આઈદાનેળી છે, પણ અલખતાં એવણુ બાઈ કાંઈ જવાનાં નથી. ફોરોન્સ, તારે લાંબી આપ્યું હશે કે?”

“નહીં હશે, તારાં મિત્રા લાંબાં અને લેડીઓ તથા સોનાં રૂપાં અને કંચેરોનો સાથે બેઠાં છે. સારાં ખીજાં સારાં પક્ષીઓ બનાવે છે, માટે તેઓ નાણે છે કે હું કોઈનું બાઉનું પેહેરવા પ્રતી નથી, તેથી મને તેડેખી નહીં.”

“ફોરોન્સ લેરની એક કડવી દીકાકાર! ” જુવાન ગેલફર્ડ તેમની વાતમાં બેઠાં બેઠાં બોલે. “એ કોણુ માને! ને તુંને આઈદાનાં કપડાં પેહેરવાં હોય ને લેડી આઈદા વીલીયરસ તરીકે લઈ ગયાં હોય છે તો કેવી મજા પડે! તમે બંનેની ઉંચાઈ એક સરખી છે—આઈદા, તારાં ધરેલું અને નામ આજનો હજારો ફોરોન્સને વાપરવા આપ.”

“એ એ સે તો મારી ના નથી.” લેડી આઈદાએ જવાબ આપ્યો.

“તમારો મોટો ઉપકાર થયો, પણ મીઠું અને મીસીસ ઝોકલેન્ડસ મને વારખી કહારો નહીં તોળી જ્યાં મને પોતાને તેડવામાં આવે નહીં લાંબું સુધી હું કદીથી કેડે નહીં નહીં.”

“મીસ ફોરોન્સ, તમે મગરની યાગોહ હાં? મેં તે આજ આગાઉ જાણ્યું ન હતું. એ તું કદીથી પકડાય નહીં તો તે લેડી આઈદા તરીકે જરૂં હતું; પણ મીસ લેરની જઈ ચકતાં નથી, માટે આઈદા, હું છાંયું છે તું આવે, કે જેથી સુધારાના ખાલી ઢોંગ કરનારાઓને ખરા કેડે અને ખરી જામી રીતભાતને ખ્યાલ આવે.”

“તું નાણે છે કે હું કદીથી કેડે જતી નથી, આવફેડ અને મીસીસ ઝોકલેન્ડસને ખાતર મારો કાપડો તોડવાને મને કાંઈ સારું કારણ મર્યું નથી.”

“સા જઈને લંડનનો સુધારો અને રીતભાત બતાવવા કરતાં એક બીજી રીતે આઈદા તેમ કરી શકે છે. મેં આઈદાને કેટલી બધી વખત “તાબો વીવાં” કરી એક બોલ આપવા કહ્યું છે, માળપરના એક મોટા ઝોરડામાં તે સહુ થશે અને પછી એક બોલ! કાંચ, આ ગરીબ બીચારાં ગામડીયું શહેર સાર પછી મહીનાઓ સુધી તેની તેજ વાત કરશે, સારે તારી વખાણનો શું પાર રહેશે? દેવન-શાપરનાં દરેક જણનાં મગજ ઉપર તું કદી ન જુલાય એવી ચોંટી બેસશે, અને બધી તારી દેખાતી મગરની બુલી જવાશે: તે મને એ વિષે વિચાર કરવા વચન આપ્યું છે.”

“પણ તારા કહ્યા પ્રમાણે કરવા નહીં, એમીલી.”

“હા, પણ વિચાર કરવા તો કહ્યું તે અડધું હા કહ્યા બરોબર છે આવફેડ—ફોરોન્સ તમે તમારી સત્તા ચલાવી મને મદદ કરો.”

“હું તો કંરીશન, મારાં ચુંકણ ઉપર પડીને હું કહું છું, મારી મધુર મસ્તીયાહ.”

“વિચાર કર કે હમે અહીં કેવાં જંગલી અવસ્થામાં છીએ અને દયાને ખાતર લંડનની ફેશનનો જરાક સ્વાદ તો ચખાડ. હમારા બાવા તો ચોડાંક ગંભીર ખાનાંઓ આપવા સિવાય બીજું કશું નાણતા નથી, કે જેમને આ આમડાંની જગ્યામાં હું ધીકારું છું. હવે માયાણુ યા, મીડી આઈદા, એદમંડ હમણું વધારે સારી પેટે છે; તું આવતા આગસ્ટમાં છટલી જનાર છે, અને આવતું વર્ષ આવે તેટલાં તો લેડી આઈદા વીલીયરસનું નામ બદલી લેડી આઈદા સેન જોરથી થશે; માટે સઘળી તરફ નેતાં, હમે ને માણે છીએ તે શું તું નહીં આપે? એદમંડે તુંને તેને ખાતર એક નનની માફક રહેવા કેટલી બધી વખત ધમકાવી છે અને મારી ખાતરી છે કે ને હું તેની ઉપર લખીને પ્રુછાનું તો તે જરૂર કહેશે—

“આઈદા પરાપકારી યા, આ ગરીબ લોકોને એક બોલ આપ.”

“આવફેડ, એવું બેવકુફાઈ બરેકું ના બોલ, ઉડી ના, અને ગાંધાં માનવી માફક વરત. ફોરોન્સ, તું શું કહે છે—આ લોક કહે છે તે બોલ હું આપ્યું કે? તુંને ગમશે?”

“મને નહીં ગમે?” ફોરોન્સ શુરમાં આવી બોલી ઉડી. “અને વળી તાબેશોખી! વાહ, કેવું સરસ, હું તે કેટલા બધા બેઠાં છાંયતી હતી.”

“સારે ધ્યાનમાં રાખજે કે ને હું આ અરજ સ્વીકારું. તો તુંને તેમાં કુખ્ય બાગ લેવા આગમળથી રોકી રાખું છું.”

“મને! વાહલાં લેડી આઈદા; મને સારે કશી મજા મળવાની નહીં—ઝોકલેન્ડસલાંઓ સાથે મારી બરોબરી કેમ થાય?”

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૧મું.

જુદી જુદી ભતનાં ઘાસ-અનાજ.

સા.

ધારણ ઘાસ તે દરએક જણે જોયું હશે. પતળાં અને લાંબાં પાતરાં તથા પોકળ નળી જેવાં અને સાંધાવાળાં ઝાડપાનમાં ઉપરથી એ બીજા રોપાઓમાંથી તુરત એકપાખાઈ આવે છે. ખેતર અને મેદાનોમાં જે ઘાસ ઉગે છે આપણા જોવામાં આવે છે, તે સિવાય બીજી ઘણી ભતનાં ઘાસ આવે છે, જેવાં કે ઘઉં, ચોખ્ખાં, મકાઈ, જવ, નાગળી, ઝોટ તથા બાજરી. એ સમૂહમાં આદમી અને જાનવરના ખોરાક તરીકે કામ લાગે છે. સાથે વળી વૈદ્યસદાચર શેરડીનાં સાંધા, અને લાંબા બાંયુ પશુ એજ વર્ગના હોય છે.

આપણી પૃથ્વી ઉપર ઘણી ભતનાં ઘાસ આવે છે, અને એ ભત ઝાડપાનના વર્ગમાં ઘણી અગત્યની ગણાય છે. બધી ભતનાં અનાજમાં ઘઉંના પાક. સૌથી વધારે અગત્યની ગણાય છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, કેનેડા અને યુરોપના ઘણા દેશોમાં, મુખ્ય કરીને ફ્રાન્સ, રશીયા, હિંદુસ્તાન, ઝાકીયા અને બીજા ઘણા દેશોમાં એની બોહિલી ખેતી આવે છે.

જેની જમીન અને મુલક તે પ્રમાણે જુદી જુદી ભતનાં ઘાસો લાંબાં આવે છે. ઘઉં ઘણી ભતનાં આવે છે, તેમાંની બે સખત અને નરમ મુખ્ય છે. એ પાનખર રૂપમાં રોપવામાં આવે છે. વરસની શરૂઆતમાં જે ઘઉંની વાવણી કરવામાં આવે છે, તેને વસંતનો ઘઉં કહે છે. જવની મારફત ઘઉંની ઉપરથી અણીદાર છતું આવે છે; સખત ઘઉંના ઘણા કાણુ અને ચીમરાયદો હોય છે. એ ઘઉં બીજા બધા ઘઉં કરતાં વધારે વખત સારો રહે છે, એટલે જલદી ખગડતો નથી. નરમ ઘઉંના આટો સરદ થાય છે, અને તેથી તેનો ભાવ સારો ઉપજે છે. યુરોપ ખંડમાં હંગરી દેશનો ઘઉં સર્વથી સરસ ગણાય છે. ચોખ્ખાં, મકાઈ, જવ અને બાજરીમાંના કાઈ કાઈ અનાજમાં જોકે વધારે પુટીકારક પદાર્થ આવે છે અને વળી તે સસ્તો પશુ પડે છે, તે પશુ ઘઉં મોટે ભાગે ખોરાક તરીકે વપરાય છે. ઝેટ બ્રીટનમાં ઘઉં અને ઘઉંના આટો યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, રશીયા, જર્મની અને ઝાકીયાથી આવે છે.

ચોખ્ખા પેહલા વહેલા હિંદુસ્તાનમાં થયા એવું માનવામાં આવે છે, પણ એટલું તો ખરું છે કે ઘણા આગળા વ-

ખતથી હિંદુસ્તાનમાં એની ખેતી થાય છે. ચોખ્ખાના રોપાને સરદ જમ્યા અને ગરમ ને સરદ હવા જેવું છે. માટે એને ઘણું કરીને ગરમ દેશની નીચાણમાં આવેલી જમ્યાએ કે નદીની નજીકની ખીણોમાં જ્યાં વરસાદના દહાડા નદીમાં રેલ આવતી હોય ત્યાં ઉગાડવામાં આવે છે.

ચોખ્ખાની ખેતી જુદા જુદા દેશોમાં લોકો જુદી જુદી રીતે કરે છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં વસંત રૂપમાં તેને ખાડીઓમાં રોપીને કેટલાક દહાડા મુધી તેને પાણીથી ભરી રાખે છે, અને એ પ્રમાણે તેમાં પાણી પચાવે છે. વળી બીજું પાણી જ્યારે રોપાઓ થોડાક મોટા થાય ત્યારે પચાવે છે. છેલ્લે જ્યારે કાપણી કરવાનો વખત થવા આવે છે, ત્યારે નીચ વેળા ખેતરે પાણીથી તર કરે છે, કેટલાક દેશમાં વળી રેલ ઝોસરી જમ્યા કે તરત દાણા નાખે છે કે પોચા પડેલા કાદવમાં તે ભેડી જમ્યાને જલદીથી પીકા કુટી નીકળે છે.

જંગલ દેશના નીચલા ભાગમાં દર વરસે જુનાઈ મહીનામાં ગંગા નદીમાં રેળ આવવાથી લાંબાં ખેતરો બધાં પાણીથી ભરાઈ ગયલાં દેખાય છે. અને તે પાણીની સપાટીની ઉપર અનાજનાં કણસ તરતાં માંદમ પડે છે.

સૌથી સરસ ચોખ્ખા ઉત્તર અને દક્ષિણ Carolina (કેરોલીના)ની ઘણીજ સરદ જમ્યામાં થાય છે. જંગલના પટની ચોખ્ખા એથી ઉતરતા ગણાય છે. ચોખ્ખા પકવવાની મુખ્ય જમ્યા ચીન, હિંદુસ્તાનના ઘણાક ભાગો જેવા કે ગંગા, ધરાવતી અને પ્રહુપુત્રા નદીની ખીણોમાં અને અમેરીકામાં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં છે. ચોખ્ખા ખરાબ નહીં થાય માટે તેને એક દેશથી બીજે દેશ લઈ જાય છે લોકો છાનો સાથેજ લઈ જાય છે. એ છાનો સાથના ચોખ્ખાને ભાત કહે છે.

ચોખ્ખા આદમીઓના ખોરાકમાં મહત્તી ઉતરતા છે, અને આપણી પૃથ્વી ઉપર વસતાં લોકોનો નીજો ભાગ એને ચોખ્ખા મુખ્ય ખોરાક તરીકે વાપરે છે. ગરમ દેશોમાં અજરણ અને મરડાનાં દરદો ઘણાં સાધારણ હોવાને લીધે લાંબાં લોકોને એ ઘણા ગાફર આવે છે, કેમકે આદમીના ખાંધાને એ બીજા અનાજનો જેટલો ગરમ પડતો નથી. ઇંગ્લંડમાં હિંદુસ્તાન અને અરબાથી ઘણા ચોખ્ખા મોકળવામાં આવે છે.

મકાઈના રોપા અમેરીકામાં ઉગે છે અને એની ખેતી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ અને મેક્સિકોમાં મહત્તી થાય છે. જેમ એક ભતનો અનાજ બીજા ભતના અનાજથી જુદો પડે છે, તેમજ મકાઈની જુદી જુદી ભતના આવે છે. એની ઊંચાઈ દસ ઇંચથી દાઢી હોય છે. એને પુખ્ત થવા માટે બેથી સાત માસ લાગે છે. એનાં કણસનાં કદ અને આકાર, તેમજ દાણાના રંગમાં ફેર પડે છે. એના દાણાને રંગ કોળનો સરદ, કોળનો પીળો, જાંબુરો, અને કોળનો પટા પટાવો હોય છે. ગરમ મુલક અને રસાય જમીનમાં એ ઘણા પુખ્ત ને મજબૂત છે. એની ખેતી સહે-

વ છે, અને બીજા અનાજ કરતાં એના પાક ઘણું ઉતરે છે તેથી નહેાળી સારો ચાપ છે.

હિન્દુસ્તાનમાં અનાજનો આટો ખાવાની ચીજ માટે ઘણો ખર્ચ છે. પણ એની શેટલી સારી ચીજ નથી અને તેથી કોઇ વખતે તેને ઘણાના આટા સાથે ભેળાને તેની શેટલી બનાવે છે. એમાં બીજા બધા અનાજ કરતાં ચી-કાસવાળો ભાગ વધારે આવે છે, તેથી એમાં ચરખી લાવનારી ખાશયત સમાયલી છે: ને એનો એ ચીકાસદાર બાગ કાઢી નાખ્યે તો એનો આટોળી સારો ચાપ છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં એક જાતના ખીંડા મુકાઇ ઉગે છે, તેને લાં લીલા હોય છે ત્યારે અહીંયાં જેમ આપણે વટેણાના દાણા રાંધીએ છીએ તેમ રાંધીને ખાપ છે.

અમેરીકામાં વરસ દહાડે ૧૬ કરોડ ૮૦ લાખ યુગળ મકાઇ રોપવામાં આવે છે, જેમાંથી આસરે ૨ લાખ યુગળ બાહેરગામ ધર્જીનું દુધ બનાવવાનાં કારખાનામાં મોકલવામાં આવે છે. જવ, ઝોટ અને નાંગલી તથા ઘણા મકાઇના કરતાં વધારે સખત હોવાને લીધે ઠંડા મુકાઇમાંજ ઉગી શકે છે. જવને પાક ઘણો ખરા ઇંગલંડ, રશીયા, રોમેન્યા, જર્મની, અને ડેનમાર્કમાં ચાપ છે. ઝોટનો પાક રશીયા, સ્વીડન અને સ્કોટલેન્ડમાં ચાપ છે. નાંગલી રશીયા, જર્મની, અને હોલાન્ડમાં ચાપ છે. જવને બીજવીને કોલ-વડાવી પછી ખીરદાર બનાવવા તથા જલદ દારૂ અળવાનાં કારખામાં ઘણું કરીને લે છે. જવ અને તેનો આટો ડુકરો અને બીજું જનમરૂંને અપરદાર ખોરાક તરીકે ખવડાવવામાં આવે છે. જવને ધંતીમાં ઘણી કાકયાથી તેનાં છળાં છુટાં પડી દાણા જુદા ચાપ છે. ઝોટ ખાવામાં ઘણો સારો ને પુટીકારક છે. એનાં છળાં કાઢી નાખીને પછી તેને મુકવી દે છે અને તેને ઝોટ મીલ કહે છે. સ્કોટલેન્ડનાં લોકો એ ઝોટમીલની ખીર કરીને ખાપ છે. યોગ્યજોને પ્રથમ એ ઘણો ખવડાવે છે. નાંગલીની શેટલી રશીયાના ગરીબ લોક ખાપ છે. એનો સ્વાદ સારો લાગતો નથી. તે જરવે કહેલું અને દેખાવમાં કાળી જેવી હોય છે.

બાજરી હિન્દુસ્તાન, ઇજીપ્ટ, ઇટલી, સ્પેન, એશીયા માધ્યમ અને અરબસ્તાનમાં ઉગે છે. પુર્વ તરફનાં લોકો બાજરી ઘણી ખાપ છે. વિલાયતમાં એ મરઘાં ખરકાંજોને ખવડાવે છે.

S.

સુધરવાની કોશીય કહે છે: એ નેક છતાં મહરજે તેની દીકરી ને ૧૯ વરસની જુવાન બાતુ હતી તેને કહ્યું, “મારી પાઠાશી દીકરી, સહસ્રામાત કરવાની તારી ટેવ નેહીને અને ઘણું ડુંખ ચાપ છે, ઇએ ખરેખર તે ઇસવી નેહી.”

“હું બાણું છું કે મને તેમ કરવું નેહી,” તે બાતુ પરતાવે કરતી હોય તેમ જોશી, “અને હું કોશીય પણ કરું છું, મારી આ નબળાઈ માટે મેં ખીપનાં પીપ ભરી અસુખો પાડ્યાં છે.”

વિદીનો ચાર કાણુ?

મ ડાકટર, આટલા ઉતાવળે ક્યાં જાઓ છો? ” ફજુબાઈ શેઠનાં રસ્તે આવતાં એક જવાનને પુછ્યું. “ડાકટર તુરત ઉભા રહી ગયા. પોતાના દોસ્તનો હાથ શેક-હેન્ડમાં પકડી તેવલું વાતે ઉભા.

“હું કાલેજ મુંબઈથી આવ્યો; લાંની મરખી અને વરસાદથી તો કંઠાળી ગયેા. આઠા! સીઝનને ટાળમે આપણું પુણા કેતું ખીલી નીકળે છે! હું હાલ

તો ‘શીલી લાઇન’ તરફ મોટે ધરનાં માણેક્યાબની મુંલાકતે જાઉં છું. બાઈસાહેબને સરકમ ચયાથી ડવ ધ-ભરાય છે, તેથી જરા ઉતાવળમાં છું.”

“જો ત્યારે હું તમને રોહીશ નહીં, ડાકટર; આપણે ખીડ વખત મળીશું.” અને ફજુબાઈ શેઠના, ડાકટર હોરમજશાદ હોરાવજીરને સાહેબજી કરી માલતા થયા.

હોરમજશાદે ડાકટર પોતાની ઈનવેન્ટ સીટ વટારી, બજાર તરફથી જતાં “શીલી લાઇન”નો રસ્તો પકડ્યો. જોકે આજકાલ ડાકટરોનું બજાર ઉભરાઈ જાય છે, તોખી આ સંચલ ડાકટરને સારી કમાણી ચીતી હતી.

મોટે ધેરનાં માણેક્યાઈ પુણાનાં રહેવાસી હતાં, તેવલું કાંઈ ફરજત હતાં નહીં. આથી તેવલું પોતાના બંગલામાં એકસાંજ રહેતાં. તેવલું સ્વભાવે ઘણું મીલનસાર અને અસરાઈ જુલુતાં. ચાકર નફરો ઉપરાંત, તેવલુંની એક જવાન સગી સોળતાણુ દાખલ તેઓનીજ સાથ હમેશાં રહેતી હતી. આ જવાન બાતુનું નામ શીરીનખાઈ હતું, તેણી માખાપ વિનાની હોવાથી માણેક્યાઈ તેણીની ઉપર ઘણું હેત રાખતાં. શીરીન સ્વભાવે પોતાનાં નામ પ્રમાણેજ મધુર હતી. સંતોષી અને સદગુણી જેઠે, સરમાળપણુ તેણીનાં જણાવું હતું. તેણીએજ પોતાનાં બાઈના હાકમથી ડાકટર ઉપર ચીડી લખી હતી, જે ચીડીને માન આપી ડાકટર હોરમજશાદે ઝટ તેઓને મકાને જતા નીકળી પડ્યા હતા. ડાકટર પોતાની રોજની હાજરીથી, આ શરમાળ મુંદરીને ઘણી સારી રવેશ પીગણુતા હતા, અને બીચારી નીરાધાર હોવાથી હમેશાં તેની કદર આતા. માણેક્યાઈના બંગલા “સની કોટેજ”નાં. દાખલ ચતાંજ તેવલું આગશે દરવાજે દોકડે, જે બોલાનાર શીરીન હતી. તેણીને ચેહેરો સફેદ, શીકો અને આંગ ધુજળું હતું. ડાકટરને જોતાંજ તેણીએ અમકી સાંત ચવાની કોશીય કીધી.

“શું છે શીરીનબાઈ, કંઈ જવને કીક નથી ?” હોરમનજાહે નરમાસથી પુછ્યું.

“કાંઈજ નથી, કાંઈજ નથી ગાકટર, પણ પછુ—”

“તમે ખુશાસાથી બોલતાં કેમ નથી ? માણેકબાઈ કેમ છે ?”

“તેવણુને સરકમ છે, પણ તતમે મારા ઉપર એક મે-હેરમાની કરશો ? આ વી-વીડી મેહેરમાની કરીને તમારી પાસ સાંતી દેવો, એ મારી પોતાની છે. એ તમારાં ગજવામાં મુકી દેવો ગાકટર, ખોદા ખાતર જલદી, કોઇનાં પગમાં વાગે છે.” અને તે જવાબને તદ્દન ગુચવણમાં ગીરફતાર કરી, તેણી બીજા એરમામાં દોડી ગઈ.

“કંઈક હેરત થયલા હોરમનજાહે વીડી ગળેવે એરની આગળ પગમાં ભરખાં, પણ માણેકબાઈના એરમામાં દાખલ થવા આમમજ, તેવણુ પેલી વીડીના કંઈ વીચીત વીચારમાં થોડા વખત ઉભરની બહારજ ઉભા રહી ગયા. એટલે બધે બારણેના તે એરમામાંથી નીચથી વાતગીત તેમને કાને પડી.

તે એરમા આંદર એક મોટા સોફા ઉપર માણેકબાઈ અર્ધ અલેટાઈડ પડ્યાં હતાં; તેમનાં ચેહેરા ઉદાસ, તેમજ સરકમથી નાક લાગ ચર્ધ આન્યું હતું. સામે પુરથી ઉપર તેમનાં પાડોસી નવાનજાઈ નારંગલાલનાં પોતાનાં બે બચ્ચાંએલે લઈ બેઠાં હતાં. આને તેમના દીકરા બીજાને પાંચમું વરસ બેનું હતું, તેથી તેવણુ પોતાના જીભરાયા છુચ્ચાને ‘ગોઠકાસક’ નવા વાગે બતાવવા તેમજ માણેકબાઈને પૂછે લગાડવા ખાતર આખ્યાં હતાં. નવાનજાઈ પેઢેલાં રહેવાસી તો ગામડેનાં હતાં, પણ ધણીને કંચાકટમાં પૈસા થવાથી પુણે આવી વસ્યાં હતાં અને મેઠાંએની સુમે પોતાનાં ધરમાં પણ સાહેબ લોકો જેવો વેહેતાર રાખતાં. પોતાનાં બચ્ચાંએ સાથ મુસલમાની આવાએની બોલીમાં વાત કરવાને તે બાઈને કાંઈ જાગેરો અમખરો હતા. વળી વડાઈથી કહેતાં કે:

“જીભરાયો મારો બીખન તો આપરી ગુજરાતી બોલતાં શીખતોજ નથી, તેમ વળી મારી કુખીબી જંકું મુસલમાનીમાં નોંધે છે.”

“માણેકબાઈએ કાંઈ નારાજની ઢપે “હ” કીધું. પણ તેટલાં બીખુશોં છેડાયા.

“મમા અને પાનેકું પૈસા દેવો.” તેવણે તમારો કીધો, જેના જવાબમાં નવાનજાઈએ પોતાની ધરમાસું મુસલમાનીમાં નીચડો જવાબ દીધો: “એ નહીં રેવરસ કે દીન કોઈ ચને ખાઈ વાર ?” આવાય તમેથી બચ્ચે લોક.”

માણેકબાઈએ તો આ સાંભળી મોઢડે રમાઈ દાખ્યો. પણ બહાર ઉભેલા હોરમનજાહે તો હુંઉંક ઘઈ દસી-પગથું, જે સારાં નસીબે કોઇના સાંભળવામાં આન્યું નહીં.

પછુ નહીં. આને બીચારાં નવાનજાઈ ખોદા માથુમ કોણુનો ચેહેરો ભેષ આવેલાં તે તેમના જીવને દુખનને સાંતીજ નહીં ! તેમનાં લાડકાં છુચ્ચાણી બીજા અને કુ-

મીએ તો “કુટાણુ, કુટાણુ”નો મોઢડો જેવો તકદોમ ઉભો કીધો. અતે કટાળીને તેવણુ જવા ઉઠ્યાં, અને માણેકબાઈની રજા લઈ બહાર પડ્યાં કે બીજાં મીનીટ હોરમનજાહે તેવણુ સામે દેખાર દીધો.

“ગોઠાં ગાકટર, આવ્યા કે ? હું તમારીજ ક્યારની વાટ જોતી હતી. સુંબઈની કાંઈ લજવાએગ ખખર ?”

“બાઈ, સુંબઈમાં તો બહારો અને ઇનકુતુએનજાના પુકાર સીવાય બીજું કાંઈ નથી, તમારી તબીબત કેમ ચાલે છે ?”

“આજ એ દીવસ થયાં સરકમ થયો છે, જેથી માથું ભારી થઈ ગયું છે. ગમે તે દુઃખ પરવડે, પણ માથાનું દરદ ધણું માડું.” બાઈએ બળાપો કીધો.

“ધણું ઉઠકેરાઈ જવાથી પણ માથું તપી આવે છે તે બાપે—”

“ખર ? આજે મને ઉઠકેરાઈ જવાનું ધણું મોડું કા-રણ મલ્યું છે, અને તેથીજ માથાનાં દરદેથી આજે જોર પકડ્યું છે. મારા બેહેસ્તી ધણીને હાથની વીડી આજે ધણે દીવસે કહાડી મેં ઉતાવળમાં મારી લખવાની ટેબલ ઉપરજ ઉઠાડી રાખી મેલી. જરા બહાર ગઈ, અને પાછી આવીને જોતું છું તો મારી વીડી શુમ. ભારથી તેની શોધ હું કરી રહી છું, મારી આવા તુરમ હમણું બધા નોકરોની કાંકડી તપાસવા ગઈ છે.”

“તે વી-વીડી કેવી છે ?” હોરમનજાહે લકડતી જવાને પુછ્યું.

“સાદી સુનાની શેકેન્ડ કરતી ગોળ છે, અને તેની બાજુ બીજા દરદે મારા બેહેસ્તીનાં નામનો પેઢેશો દરદ ઉભે-છમાં “જે” કરી દેતારેશે છે.”

માણેકબાઈના આ ખુશાસાથી ગાકટરને ફેર આવી ગયા. તેવણુ સ્વપ્ને તો નથી જોતા ! શું શીરીન જેવી એક અશરાર, સદ્યુથી નાર કહીમી ચોરીનું હમકું કામ કરે ? કદી નહી. તે તો ગાકટરનાં માન્યામાં આવેજ નહી. પણ ભારે આ શું ? વીડીથી આખાદ માણેકબાઈને તથુતો ચી-તારયો તેવીજ, વળી “જે” અશરારી હતો. તે સાથ વળી શીરીને ને તેનું પગથું બરથું ન હોય, તો ગાકટરને સાં-તવા વીડી શા માટે આપે ? તે સાથ વળી તે વેળાને તેણીને ચેહેરો હોરમનજાહેની નજર આગળ આવતાંજ તેવણુ ચકના વમકમાં વીંટળાઈ ગયા. તેવણુનાં આંગમાં તાપ ભરાઈ આવી. શીરીન માટે તેવણે બલીપમાં કંઈ જુદોજ વીચાર રાખ્યો હતો. તેણીના હાથની માંમણી, તેવણુ માણેકબાઈ પાસ કરવાનું હતા. પણ આ બતાવથી તેવણુ લગભગ બેધામ જેવા બની ગયા.

“કેમ ગાકટર, પ્રીસકીપચનને માટે ખડીયો ક્લમ મ-માઝે ?” માણેકબાઈએ અતે સુપકીદી તોડી.

“હં, નહીં-હા છે આ કાગળ, તસદી ના સેવો” ગાકટર બાજુમાં પડેલું કાગળ ઉઠાવતાં બોલ્યા. તેવણુનાં દીપમાં ધણા ધણા વીચારો પેદા થયા હતા કે વીડી એ કહાડીને

માણેક્યાઈને આપી દે તો કેવું ? પશુ પછી શીરીનું કું થાય ? તેણીને તે વીડી છુપાવવાનું વચન આપેલું. તે કણવાત તેવણી કેમ તોડાય ? પશુ ભારે કું એક ચોરીને માલ ગળવે રહેવા દે ? આ તો ખરે સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી હાલત થઈ. “આને ડાકટર આમ મુશ્કેલ નેવા કેમ થઈ ગયા છે.” બાઈએ મનથી વીચારી મોટે અવાજે ફરી પુછ્યું.

“લખવાને કસમ મંગાઈ ?”

ડાકટર ચોંક્યા, પાછું તેમને જ્ઞાન આપ્યું. મગજ ચાંત રાખી તેવણે જવાબ દીધો:

“મારા પાસ સુખરૂપેન છે તે ચાલશે” એમ કહી તેવણે પોલીસમાં હાથ નાખી સુખરૂપેન બહાર કઢાડી. પશુ આ : એ બીજી બહુણી કહીને અવાજ કરતી કું ચીન પડી ? બન્નેએ જોવાને વાંકી નજર દીધી. ડાકટરનો ચેહેરા મોત જેવો શીકો બની ગયો; આ તે પેલી જ કમખખત વીડી હતી. માણેક્યાઈ એક ચીસ સાથે કુદકો મારી તે વીડી ઉચકી લઈ ઉભાં થયાં.

“ડાકટર હોરમજશાહ, તમેાએ “હોરાપત્રીર”નાં ખાન-દાનને એજ લગાડી છું.” તીખાસથી બાઈ બોલ્યાં. “તમારી જવાની તેમજ ધંધાને નામેાશી લાગી છે.” કરમ-ધણી તેવણે વધારું. “આ ન મનાય તેવી બાઈદનો હું ખુલાસો માચું છું.”

ડાકટરને ગમે તો ગોપા કાચગી બધાઈ હતી. નેવણી એક શબ્દ બોલ્યાનો નહી, એટલે તે માતગર બાઈના તો મીનસૂજ ગયો.

“હોરમજશાહ ડાકટર, આજ પછી તમેાએ દમારાં પ-રમાં પગ સૂકવેા નહી, કારણ આખરદાર કુંડાખમાં ભેલવા લાયકના તમેાની સુક્યા નથી; મારાં જોતખાણ પીછા-ણવામાંઆમાં મેં જેડ તમારા માટે સારા સજુનો કહ્યા હતા, તેઓમાં હું તમારી ખરી ખાસીયત ખુલ્લી કરીશ. મને તમારાં બનીય માટે ઘણી સારી આજ્ઞા હતી, પશુ તે તમેાએજ કચડી નાખી છે. જાવો—”

આજ પછે દરવાજે ધસારામાં ખોલી શીરીન અંદર હાડતી આવી, જેની પાછળ વધારા આપા નુરન પોતાના હાથમાં માણેક્યાઈના મેહેરતી ધણીની ખરી વીડી લઈ દાખલ થઈ.

“બાઈસાહેબ, તમારી વીડી મને મળી છે, આ રહી.” નુરન બોલી.

“ક્યાંથી ?” તે બન્ને એકમસતી વીડીએ હાથમાં લેતાંજ અન્યથા સાથ માણેક્યાઈએ પુછ્યું.

“તમારા જોરદારમાં પરકામાં કપડાંમાં વીંટળાઈને પડી હતી.” ખુલાસો મળ્યો.

“ભારે આ બીજી વીડી કોણની ?”

“મારી, મારાં પોતાનાં મરદુખ માતાજીની,” શીરીન રડતી આંખે બોલી ઉઠી. “એ વીડી તમારી પોતાનીને તદન

એકમસતી હોવાથી તેમજ મારાં માતાજી જરમાએનાં ના-મનો ઉપર “જે” પશુ કોતરેલો હોવાથી, મેં ધારકું કે મારા ઉપર વીડી ચોરવાનું આજ આદરો. આથી ડાકટરમાં મેં તે હોરમજશાહને સાંતવાને આપી દીધી. મારા લીધે એવણને જે જે ખમતું પડ્યું છે, તે માટે હું ધણીન પ-ણીજ દલગીર છું.”

“જો સીટુ, પશુ મને તે પેહેલાંથીજ ખર” કાંચ નહી કહ્યું ? મારી ગાય જેવી અસરાક દીકરી ઉપર હું કડીની શક લાવતે નહી. તારી બીહીકથી મેં આપણા લાયકીવાલા ડાકટરને કેટલું મોટું અપમાન આપ્યું.”—” પરતાવા બને પરીમાની બધા સાટે માણેક્યાઈએ બોલવા માંડ્યું.

“અને તેવણ કેવા ભલા કે મારે ખાતર તે એવણે મુજે મોડેડે સાંખ્યું.” સીટાથી તે જવાનનું ઉમદા દીવ વખા-ણ્યા વિના રહેવાઈ નહી. પશુ પોતાની થતી વચાઈ તે ભલા જવાનને ગમી નહી. ઘટતા સખેદમાં તે બન્નેને તેવણે જવાબ આપ્યો. માણેક્યાઈના આમદથી તેવણ તે રાતે તેએનેજ જાં જમવાને ચોખ્યા.

પશુ ભારે નીડીનો ચોર કોણ ? અસમત કોઈન નહી. થોડાંક અડવાડાં પછી ડાકટર હોરમજશાહે સદસૂણી શીરીના હાથની માંગણી દીધી, અને માણેક્યાઈની પુર-મરજીથી તેઓ અદરારાં. તેઓનાં લક્ષ ધણીજ બપકાથી “ખમલ્સ નરેટ”માં કરવામાં આખ્યાં, જે પેગાએ બધો ખરમ મોટે ઘેરનાં માણેક્યાઈએ પોતાને છુટે હારે દીધો, કારણ શીરીનની સતોખી નેક ચાલથી ખુશ થઈ, તેવણે તેણીને પોતાની વારસ દીકરી કરી લીધી છે.

જરખાનું કાવસજી દાખર.

સંધવાને લગતું.

ખાંઉનેઃ આમલેટ—આડ આંકિસ પાંડેના ભુલો, જે મોટા ચમચા ભરી સાલેસ પાંખી, એક કાંતાની કાંતરી, બે ઇમાં, એક ૪૫ ભરી દુધ, થોડું નીમક અને મરી, અને ત્રણ આંકિસ, મા-ખણ; ઇમાંને બરાબર કંઈ ચઢાવી તેમાં દુધ વગેરે ઉપર લખે-લી રુપલી વસ્તુઓ નાખવી અને સપલાંને બરાબર એકસ કરી ધોષી લાઈમાં જુના પુકડું, લાલે યવા આંબે કે કદાંડી દીસ-માંથી ખાલી કરી બીજી રકાબીમાં સુકી રેલકપર મેલકડું.

પાંઉ અને માખણનાં કરકરયાં—ખંડીયા તલત ધડોને આટો, અરધો આંકિસ માખણ, બે ઇમાં, અરધો રોર દુધ, પાંઉ અને માખણની છ કાંતરી અને અરધો પાટ નેહી; માખણને છુડી છુડીને તેડું કીમ કરડું, અને દુધને ગરમ કરી બનેને આડા સાથે મસલવું, અંદર મુદ્દલ ગોરાસ રાખવા નહી. દબે ઇમાંની સફેદીને કંઈ ચઢાવી અંદર નાખવી, પછી હાલને કંઈ ચઢાવીને અંદર નાખવી. ભારખાદ સપલાંને થોડી મીનીડ મુકી મસલવું, પાંઉની રેક કાંતરીનાં એકાં પડપર માખણ લગાડી તે ઉપર નેહી લગાડવી, પછી બન્ને કાંતરીને એક પડ મુકી તેમાંથી કાઢ પશુ બલનાં કેનરો આકારનાં કડકા કાપવા અને ગરમ કીધેલી, આડાની મેલરણીમાં તે કડકા મેલી કડકતાં દીમાં તરી કદાક-વા; થી ગીપારી તેની ઉપર આંડ બહારથી ખાધામાં લેવા,

પીરેભ,

ખાલની જતન.

ક્રીના ખાલ. તેણીની ખુશ્ખુશરતી કહેવાય છે. સારી રીતે રાખેલા અને સંભાળથી ગોઠવીને બાંધેલા ખાલ કરતાં વધારે શોભાછતા શણગાર તેણી ક્યો કરી શકે? જે સ્ત્રી મુંદર ખાલ ધરાવે છે, તેણી કદી પણ ખરેખરી સાદા દેખાવની દીસતી નથી. કકરા, બમ્મ કર-ચલીનાલા ખાલ પણ સંભાળ લીધાથી શોભાછતા બનાવી શકાય છે. પેહલાં તો સફાઈ અવશ્ય જરૂરની છે. ખાલને ઓછામાં ઓછા મહીનામાં એક વેળા ધોવા જોઈએ. ખુદરતીજ ખાલમાં ગી-કાસ રહેતો હોય તો તેવા ખાલને ધોવા માટે સૌથી સરસ ગીજ "સોલ્તસ ઓફ તારતર" (Sals of Tartar) છે; બે દોઢયાની કોમતનું લઈ તેને આસરે પોણાશેર જેટલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવડું; પહેલાં બધા બાજને ગરમ પાણી-થી ભીજવવા, પછી રફતે રફતે તે પર "સોલ્તસ ઓફ તારતર" પીગળાવેલું પાણી રેડડું, અને હાથ વડી સારી પેઠે બાજને ધસંડી ધસડીને યોલવા. પહેલાં તેનું શીંણ થશે, પણ પછી જેમ ચીકાસ નીકળતો જશે તેમ શીંણ પણ જતું રહેશે. જ્યારે બાજ તંન સાફ થશે ત્યારે ઉપલાં પાણીનું ધીંણું થશે નહીં. ત્યાર પછી બે વેળા ગરમ પાણીથી બાલ ધોઈ નાખવા, અને પછી થડાં પાણીથી ધોવા કે જેથી માથાંની આમડીનાં નાકાં બંધ થઈ જશે. હવે નરમ દીઝનુછનાથી બાલ ધસડીને નુછવા અને તંન સુકાય ત્યાં સુધી છુટા રાખવા.

બનતાં સુધી બાજને ધીમે ધીમે સુકા થવા દેવા ધણું સારું છે, ગરમ સમડી આગળ જલદીથી સુકવવા નહીં. તંન સુકાય તે આગમજ યંચવાયલા બાલ હોરીને સાફ કરવા; હમેશાં બાજને છેડથી હોરવાનું થાર કરડું, કારણ કે તેમ કીધાથી જડમાંથી બાજને જે આ પીના યંચ કહા-ડી શકાય છે.

જે બાલમાં ચીકાસ ન હોય અને મુખ્ય કરી બચ્ચાં-ઓના બાલ ધોવા માટે "મારી એનતોઇનેટ એન જુલેપ" (Mario Antoinette Egg Julep) વાપરેલા થણું સારો છે; તે બાજને ઘણા નરમ અને સુખારા બનાવે છે અને માથું પણ તંન સાફ કરી નાખે છે. તેને વાપડવાની રીત "સોલ્તસ ઓફ તારતર"ની માફકજ છે. જેઓ બાલ વધારવાનાં અને રંગવાનાં તેઓ વાપરતાં હોય તેઓને માથું ધોવા માટે સોથી સરસ ગીજ સોઝા છે. એક ઈંડામાં જેટલાં કદનો સોઝાનો કઢકો લઈ તેને બે શેર જેટલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવીને વાપરડું. આમ સોઝાએ ધોવાથી ઉપલી બતનાં તેમની અસર બાલપર વધારે થાય છે.

હવે બાલ કાપવા વીશે બે બોલ બોલીશું. જ અઠવાડ-વામાં એક વેળા બાજને છેડા આગળથી જરા જરા તાંછવાનું સારું છે. છેડથી બાલ વારંવાર ઘાટે છે તેથી આ ઘાટેલા છેડાઓને કાપી નાખવા જોઈએ. જે વેળાએ બાલ ઘણા ખરતા હોય ત્યારે છેડથી એક ઇંચ જેટલા કાપવા, અને બાજને જોર આવે તેનું કાંઈ તેજ તેની જડમાં ધસી ધસીને લગાડડું. નીચું તેમ ઘણું સાફ અને બાજને જોર આવવા માટે ઘણું સારું છે-કોમનવાટર, આઈ આઉસ, ટીકમ્બર ઓફ કેન્ટોરાઇડસ એક આઉસ, ઓઇલ ઓફ ઇંગ-લીસ લવડર અને ઓઇલ ઓફ રોઝમેરી દરેક અરધો ડ્રામ. રોઝ સંવાર સાંજ સાફ અથથી બાલ હોરવા કરવાથી નરમ અને સુવાળા રહે છે.

પણ વળી ઘણા હોર હોર કરવાથી બાજને નુકરાન થાય છે.

બાજને વધતા અઠકાવનારી મુખ્ય ગીજ ખોરા છે. તે વારંવાર નખળાં શરીરનાં અને ખીકણ ખવાસનાં માણ-સોને થાય છે. ખોરા કહાડવા માટે બાલ હોરવા આગમજ કાંઈ લોશન લગાડડું જોઈએ. લોશનમાં "રોઝમેરી" નાખવાથી તે માથાંની આમડીજ નથી સાફ કરડું પણ બાજને પણ વધારે છે.

ઘણા હડીયા ખોરાના દાખલાઓ નરમ સાથુ અને ગરમ પાણીએ માથું ધોવાથી સાફ થયલા જણાયલા છે. સાથુને ગરમ પાણીમાં પીગળાવી માથાંપર ચોળા ચોળીને ઘસડવા અને પછી ધોઈ નાખવા. માથું ઘોડવા પછી ઘણાં-ઓને સરકમ થવાની આશત હોય છે. તેને અઠકાવવાની સૌથી સરસ ઉપાય એ છે કે કાન પછપારે, કપાળપર અને ગરદન પછપારે કપુરનો અરક (Spirits of camphor) લગાડવો.

બાલ જરાખર સુકા થયા પછી જુપેર ચોડું સારું તેજ લગાડડું જોઈએ. રોસેવસ મેકેસર ઓઇલનાં યોડાં તીપાં લઈ માથાંની આમડીપર ધસડીને લગાડવાં, છેડકાંઓના કાનમાં મેકેસર ઓઇલ ઘણું ભસામણું કરવાં જોગ છે; તેથી બાલ અઠકતા અને સુવાળા થાય છે. ઓઇલનું નહીં પણ બાજને કૌવત મહે છે અને લાંબા પણ થાય છે.

ઘણી વેળા સખત માંદગી પછી બાલ તંન ખરી પડે છે; આવી વેળાએ બાજને તંન કપાવી નાખી તેને જોર આવે તેનું કાંઈ તેલ વાપરડું જોઈએ. કેટલાંકો માથું તંન જોડાવી નાખે છે, પણ તેમ કરડું સારું નથી, કારણ કેટલીક વેળા તેવી રીતે કપાવેલા બાલ પાછા ઉગતા નથી; તેથી બનતાં સુધી ટુકા બાજ કપાવવાનું વધારે સલામતીજીવું છે. ચોડા ચોડા બાજ ઉગવા માંડે કે બનતાં સુધી તેને દેરીથી યા સુધ્યાં ખોસીને બાંધવા નહીં પણ છુકા રહેવા દેવા, જેમ કરવાથી તે વધારે જલદીથી ઉગશે.

નિંદા ખોર નછખાઇ.

છખાઈ નિમચવાલાં પાસે પાંચ પે-
સાનો ફીક દમ હતો. તેવણું યુ'ખ-
ધમાં એક ધર હતું, જેને એ માળ
હતા. બીજે માથે તેવણે એક ભાડુત
રાખ્યું હતું. જ્યારે પેલો માળ અને
ખડકી પોતે વાપરતાં. તેવણનો સ્વભાવ
ધણે કંકડ હોવાથી ભાડુતો ઝાઝા
રહેતાં નહીં; સાંની ગીતત અને ખલ-
ખોદ કરવામાં પેલેલાં હોવાથી કોઈ

તેવણનાં ધરમાં રહેવાને લક્ષ્યાતુ' નહીં.

તેવણના ધણી તેમજ છ નિમચવાલા સ્વભાવે નછખાઈ
કરતાં ઉઠતા પાને ધણા રાંક, ગરીબ હતા. તેઓની બેઠ
દીકરીઓ બાપના સ્વભાવને મળતી હતી.

ખડકીની બહાર ઓરડા ઉપર તેમજ છએ પરચુટણ સા-
માન વેચવાની એક દુકાન કઢાડી હતી.

બપોરી વખત તેમજ છ જમવા દુકાન ઉપરથી ધરમાં
આવ્યા સારે નછખાઈએ જમતાં જમતાં શરૂ કર્યું:

“તેમજ છ! તમે રખાવેલું ભાડુત મને જરા નહીં
ગમવું.” તેવણુ બોલ્યાં.

જમતાં જમતાં વાત નહીં કરવાનો તેમજ છનો રજીયો
હતો; પણ નછખાઈ આગળ કાંઈ તેવું ચાચે નહીં.

“કમ?” તેમજ છએ પુછ્યું.

“મને તેના ઉપર શક બંધ છે.”

“જાનો શક? વળી સાનો શક ભરાઈ ગયો. બધાં તરફ
શકનીજ નગર રાખશે કે? પછી કોણ રહેવાનું હતું? મને
એ ભાડુત ધણું ગમે છે. આંગ ઉપર ભાડુતની આપે છે.”

“આંગ ઉપર ભાડુત આપે તેથી સારું આદમી યજુ' કે?
જુઓની મુખમાં જુમ પડી રહી છે કે કોઈ વેપધારીઓ
અહીં ઉઘડી પડ્યા છે, અને રમખાણ મચાવે છે. કાલેજ
મે' ન્યુસમાં વાંચ્યું. મને લાગે છે કે તમારું ભડું આદ-
મીથી કોઈ વેપધારી કમ છે.”

“નહીં, નહીં, એમાં મજાનાં ભાડુત સાચ વળી કાંઈ
કળમે ટડો ના ઉભો કરતી. કહું છું સાહે.” તેમજ છ બોલ્યા.

“હું કાંચ કળમે ટડો કરું? મારી કઈ બચાવો!” એમ
બોલી નછખાઈ ફરફીને ચુપ થઈ.

જમી રહ્યા બાદ તેમજ છ દુકાનમાં ગયા. બધાં અને
આઈ નામની પોતાની બેઠ દીકરીઓને ઓખા ચુટવાનું
કામ સોંપી નછખાઈ ધીમે ધીમે માળ ઉપર ચઢ્યાં. સ-
રેસતા મુજબ તેવણું ભાડુત-મંચેરછ માફના-બહાર ગયું

હતું. તેની ગેરહાજરીમાં તેના ઓરડામાં યુ' છુ' એ તે બેવાની
મુતલબથી નછખાઈ ફરફ મારી ઉઠ્યાં અને ઉપર ચઢ્યાં.
મંચેરછ માફના હંમેશાં જતી વેળા દરવાજાને તાલુ
મારતો, તેથી નછખાઈનું કાંઈ વળતું નહીં. આજે તો ચી-
ખાવાનો તેમનો વિચાર હતો.

મુકાં બારણાંની પોદળા ફાટમાં આંખ ચુટી કરી તેવણે
ખોસી અને ઓરડાનો મામતો નિહાળવા માંડ્યો. ચટપટ
ટી ને ઉતાવળા આંખો ઓરડામાં ફરી વળી આ બેઠ લીધું.
ઓરડામાં સામાન દાખલ એક ટેબલ, બે પુરસી, એક
કાચ, એક પેટી હતાં. પણ સામી કોરે ખુટીઓ ઉપર જે
કાંઈ હતું તે નછખાઈની આંખોને ધણું અજબ લેવું લાગ્યું.

ખુટીઓ ઉપર તરેહવાર જાતના દમલાઓ, જામાઓ,
ફેડા અને કુરતાં હતાં. કાંઈ દમલા મુસલમાની પેહેરવેશને
લાવકતા તો કાંઈ બાબાને લાવકતા. એ જોતાં નછખાઈ
હેતી મયાં.

“એ અહીં આવીને રહેતાને યુ' કહું. ઝાંઝોથો અહીં
કાંઈથી ધડો લેવા આવ્યો? કાંઈ દહાડો જે ધરપકડ ચા-
લશે તો મારું ઘેર સીપાઈથી ભરાઈ જઈ દમકું પડશે!
ક્યાંની ક્યાં અને રાખી મુકા!” બબડતાં ફરફતાં નછખાઈ
હેં સટકી આવ્યાં.

તેમજ છને તે વિષે નહીં કહેવાનો ધરાઈ રાખ્યો. પા-
સેજ વસ્તા જમમુ જમાદારને તેમજ છ સધળું કહી આ વે-
પધારીને પકડાવી ફેલેલ ધરી તે તેમજ છ પોતે જોશે એમ
તેમનો વિચાર હતો.

સાંજ વિતા બાદ મંચેરછ હાલમમાંથી જમીને ધર આ-
વ્યો; માળ ઉપર જતાં જતાં તેણે તેવણને કહ્યું—

“નછખાઈ, મારો એક દોસ્ત દમણી આવશે તેને મોળુ
ઉપર મોકલાવજો, મેહેરખાની ધરો.”

“આહ બાવા, વાર મરું!” કાંઈ હોખ નહીં તેમ નછ-
ખાઈએ જણાવ્યું, પછી મનસે બમડવા લાગ્યાં.

ચોમા વારમાં એક આગો ઓટલા ઉપર ચઢી આવ્યો,
નછખાઈ ફગલાઈ ગયાં. તેમજ છ ફરવા ગયા હતા.

તે આવ્યાએ મોટો ઝળો પેહેર્યો હતો. કમર જુથ
ઘાટ બાંધી હતી તથા પગમાં મોટા બગંદારી બેડા
અને માથે ઉમી લાલ ટોપી હતી.

“બાપ મંચેરછ ધરમાં છે કે?” તેણે સ્પષ્ટ મુજરા-
તીમાં પુછ્યું.

તેને મુજરાતી બોલતાં બેઠ નછખાઈનો બધાંયજો દમ
હેડો પડ્યો. તેવણે તેને માળ ઉપર જવા કહ્યું. તેના
માળ ઉપર જવા બાદ તેવણુ બબડ્યાં:

“જેણુ આમે હુચ્છો વેપધારી; એ વહીરે માપ! હવે
યુ' કરું એ વેપધારી ટોળા મુખમાં ફરતી રહી બધાંને
જુમ પકડે છે, તેમાંના આ બેઠ જણા છે. જલ્દી પકડા-
વી હજી સારે મારો જીવ ટોડો પડશે.”

બીજે દીવસે બપોરના એક મોટી ભારી પેટી માળ ઉ-
પરનો ભાડુત મંચેરછ ચાર આસામીઓ પાસે લેવાય-

કે વા પો શાક પે હેર શો ?

કે પુરપની પૈસા ખરચવાની રીતપરથી આપણે તેના ઘણા ગુણો અને ચાલ-ચલણ પારખી શક્યે છીએ. તેજ મુજબ એક છોકરી ચા સ્ત્રીની કપડાં પેહેરવાની રીતપરથી તેણીની ખાસી-યત અને તવારીખની ખાસી આપણને મળે છે. આપણી હાલત અને તાલ-દોરતીને અનુસરતો પોશાક પેહેરવાનું શીખવાથી, કપડાં વીશે મધ્યમસર અને

હાલપણથી ચીયાર કરવાનું શીખવાથી આપણે આપણું પોતાનાં નહીં પણ આપણી સાથે જેઓ સંબંધમાં આવે તે સહજાનાં તેજ અને લક્ષણ ખીસવી શક્યે છીએ. આપણે જાણ્યે છીએ કે એવી ઘણી સ્ત્રીઓ છે, જેઓ કપડાં વીશે જેછે તે કરતાં વધારે ચીયાર કરે છે. તેઓ ખીન' કયાં માટે નહીં પણ કદત પેહેરવા એટલા મોજાં છવે છે. આવી જાતની સ્ત્રીઓની ખાસી શીશીધારી સમ-જુઓને કંટાળો ઉપજાવવાની યથા પડે છે, અને જે પૈસા અને વખતનો મોટો ભાગ તેઓ તેપર ગુમાવે છે, તે ખ-મીતજ નાપસંદ કરવા લાયક છે. એક શીશીધારી સ્ત્રી તેજ છે, કે જે પોતાનાં કપડાં પેહેરવાનાં ઝોરગમોજ કપડાંપર પુરવું ધ્યાન આપે છે અને તેની બહાર પગ મુકતાં તે વીશે સમજું બુધી નાંધે છે.

સીડની સ્ત્રીય કહેતો હતો કે એક સ્ત્રીનું નસીબ ફેરલીક વેળા તેણીના પોશાક પરથી ઉઘડે છે; ખીન હાથપર વળી એનું પણ બને છે કે ઘણીએક છોકરીઓ હાલપણ પીના ઘણાજ ભપકાભર્યા-એટલે કે ઘણા ખરચાણ પોશાક પેદ-રવાથી બહા ધણીઓ મેકવવાની તકો પોઠે છે. એક બાનું એક અધાર વચના કુમારા શખસને પુછતાં સંભળાઈ હતી, "તમે હજુ સુધી શું કામ પરપણા નથી ? શું તમારામાં એક બેરીનું ગુજરાન કરવાની શક્તિ નથી ?"

"મારાં નીરસાં જીવાન બાનું" તેણીને જવાબ મળ્યો, "તું અરથી દબન બેરીઓનું ગુજરાન કરવાને શક્તીવાન હું. પણ એક બેરીનાં ફુકાતદારોનાં બીણે મુકવવાની" મારામાં શક્તિ નથી."

રીચરડે સ્ત્રીય કહે છે કે, એક સ્ત્રીએ સારી દેખાવા માટે સારા વીચાર કરવા જોઈએ. એક બેવકુફ સ્ત્રી કહી પણ સારો પોશાક પેહેરતી નથી. આપણે સારેજ સારો પોશાક

પેહેરતો કહેવાય કે જ્યારે આપણાં કપડાં રૂપ, આપણી ઉમ્મર, આપણી હાલત, આપણાં કામ અને ગમતોને અનુસરતાં હોય. એ કાંઈ પૈસાનો સવાલ નથી પણ તેજ અને લાયકાતનો છે; ગમે એવી મોટી કીમતનો પોશાક એ ખરાજર બનાવેલા હોતો નથી તો મુદત સારો લાગતો નથી, જ્યારે સાધારણ કીમતનાં કપડાંમાંથી બનાવેલા બધ-એત્રો પોશાક પેહેરનારને શોભાવે છે. વળી આપણને ફેશન કરતાં રૂઢિને અનુસરતો પોશાક પેહેરવાની વધારે જરૂર છે. એક કરચલી વળી ગયણાં ચેદરાની અને કમરમાંથી વ-જેલી સ્ત્રીને જીવાન છોકરીના જેવો પોશાક પેહેરતો જોવાનું ઘણું દલગીરીમય લાગે છે. પોતાની હાલતને ન જાગતા પોશાક પેહેરનારનો એક રસજી દાખલો નીચે આપીશું.— કમળીનમાં હાલવાનો ધણો કરનાર જ્યોતજ દૈશ્વનર નામે એક શખસ કીન સ્ત્રીકતની મુશકાતે ઉચા રેશમી મુનેરી લેસથી મરી લીધેલા પોશાકમાં ગયો, અને પોતે મનમાં ધણો મતકાવા લાગ્યો. કીન સાથે તેને ધણી જીની ઝોલ-ખાણુ હોવા છતાં તેને જોતાં વાર કહયું કે તે કાંઈ તેને ઝોલખતો ન હતો અને તેને એક પુતારો જણાવી લાંબી ચાલી જવા કહયું. દૈશ્વનર પોતાની ભુલ જોઈ ઘેર ગયો, અને પોતાનો દમેશનો પોશાક પેહેરી પાછો તેને લાં ગયો. આ વેળા તેને ખરાં હેતથી આવકાર દેવામાં આવ્યો. "અરે જયેરજન," કીને કહયું, "હું તુને જેછને ધણેજ ખુશી થયો છું. દમજીન એક જેઅદબ દ્યારો જીવા રે-શમી અને મુનેરી લેસનાં કપડાંમાં આવ્યો હતો અને તાર' નામ દઈ મને મલવા માંગતો હતો. પણ મેં તો દુરતજ તેને કહાડી મુક્યો, કારણ કે હું જાણતો હતો કે હું દમેશનાં સાથે પોશાક પેહેરતો હતો અને પ્રખાણિક માણસ હતો, કે જેઓ તું દમજીન મારી આગળ ઉભો છે."

તાઈટ વતરખંધ, કુમતાંથી ભરેલા જીવા કીમતી પોશાક-વાલી છોકરી દુનિયામાં તાદની નીરખેયોગી છે. કામકાજ કરવા જતાં તેણી પોતાનાં સુંદર કપડાંનો નાશ કરી નાંખે છે. એવા પોશાકમાં તેણી માંદગીનાં ઝોરગમોજ નેટલી થોડી જાણ તેજી સાથે, અને બજારમીખાનાંમાં-તો તેણી અગવજમરી અને ખરાજ દાખલો બેસાડનારી યથા પડશે. સુંદર પોશાકમાં લાયકાત પછી સૈથી વધારે અગતની ચીજ સાદાઈ છે. જોન નુકતને એક બાનુંને સમજાવ આપતાં કહયું, "બાઈ, એવી રીતે પોશાક પેહેરવો અને એવી રીતે ચાલવો કે જેઓની મંડળીમાં તમે હોવા તેઓને યાદ ન રહે કે તમે શું પેહેરવું હતું. ઉપર તપકેનો શણગાર અને એટલો થોડો કરવો. જીવનની તેજ સૈથી સરસ ધરણું છે.

એક વેળા એક જીવાન બાનું સાથે યાતમીન કરતાં તે-ણીને પુછવામાં આવ્યું, "હું ધારજી કે તમારાં પોતાનાં કપડાં તમેજ સીવતાં હશે?" તે પુછનારનો અજાણ્યો વચ્ચે તેણી ગુસ્સે થઈ મઠ અને તેના સવાલના જવાબમાં પુછ્યું: "શું, તેઓ ધરમાં બનાવેલાં જવાં લાગે છે ?"

હવે તે પુછનારની ખરેખરી મતલબ તો તેણીને સામાયી આપવાની હતી. તેણી ઘણી દીકરીઓમાંની એક હોવાથી અને વળી કાંઈ પણ કામ કરવાનું નહીં હોવાથી તે પુછનારે એવું ધારયું કે તેણી અને એટલી ઉપયોગી પોતાને બનાવતી હશે અને તેણીને બાપ જે સાધારણ આવકવાલો 'ધ' પાઠારી શખસ હતો, તેને આવી કરકસરથી મદદગાર થઈ પડતી હશે. વળી બીજી કેટલીક એવીથી છેકરીઓ છે કે જેણે પોતાનાં કપડાં ધરમાં બનાવવામાં મગરૂરી લે છે અને તેઓના બાપને દરજીઓનાં મોટાં ખીલો ચુકવવાં પડતાં નથી.

જાની કુળવણી સ્ત્રીઓ માટે સારી છે, પણ ફ્રેન્ચ અને લેટીન, તથા ગણિત શાસ્ત્ર શીખવા આગમન એક છેકરી-એ પોતાનાં કપડાં સીવવા શીખવાનું વધારે જરૂરનું છે.

જે સ્ત્રી પોતાના ધણીની આંખમાં સુંદર દેખાય છે તે સ્ત્રી પુરતા શણગારમાં સજ્જેલી છે; તેના ધણીની આંખ તેજ ખરેખરી આસરી છે, જેમાં એક પ્રમાણીક ધણીગાણી પોતાની ખુબસુરતી બેઠું શકે છે.

એક પરણેલી સ્ત્રી જેવી સુંદર રીતે પરપયા આગમન પોતાને શણગારતી હતી, તેવીજ રીતે પરપયા ધણીની પોતાના ધણીને પ્રશ્ન કરવા કાંઈ નહીં કરે ? આપણને એમ ન ધારવું જોઈએ કે ધરમાં ગમે જોવાં કપડાં પેહેરવે તો માલી શકે; આપણાં પોતાનાં તેમજ આપણાં દોસ્તોનાં માનને ખાતર આપણને તેની દરકાર રાખવી જોઈએ. જ્યાં સુધી સાચું અને પાણી, સોય અને દોરો મઠી શકે ત્યાં સુધી કોણની ખરી બાત પોતાનાં કુટુંબીઓની વચમાં મેલાં અને ફાટાં તુટાં કપડાંમાં ફરશે નહીં.

રસકીન તેના કાગજોમાં જુવાન છેકરીઓને કહે છે:— તમારો મા બાપોની મરજી પ્રમાણે બની શકે એટલાં સાદાં કપડાં પેહેરજો, પણ તમને શોભે એવા શોભણતા રંગનું અને ટકાઉ કપડું લેજો. જ્યારે તમને ખરેખર નવાં કપડાંની જરૂર હોય ત્યારે તે સાલતી સ્ત્રી પ્રમાણેનાં ખરીદજો, પણ જુવાં કપડાં ફક્ત તેઓ સાલતી 'ફેશન' સુજળનો ન હોવાથી ફેંકી દેશો ના. જે 'ફેશન' સુજળનાં કપડાં બનાવવાને ઘણો ખર્ચ ખેસતો હોય તો તેમ કરશો ના. દરરોજનો થોડો વખત ચોક્કસ સીવવાનું કરવામાં સુખરજો. જે તમારું સીવવાનું ન હોય તો બરીબેને માટે કમડાં સેવજો. તેઓને સોળાં કપડાં સીવવાને વખત તેમજ તે-રૂંદ હોતો નથી. તમારા પોતાના પેહેરવાસ પરથી કહું ખરું અને શોભણ છે તે તેઓને બતાવજો, અને તેઓની હાલતમાં ક્યાં ક્યાં તેઓને લાયકનાં અને સુંદર યદ્ય પડશે તે પસંદ કરવામાં મદદ કરજો; જે તેઓ જોશે કે તમે તમારી હાલત કરતાં વધારે સારા પોશાક પેહેરવાની કોચે-શ નથી કરતાં તો તેઓ પોતાની હાલત કરતાં વધારે સારું પેહેરવાની કોચેશ નહીં કરશે.

સેન્ટ પૉલ કહે છે કે બેરંગિયો કીમતી યીંગો કરતાં મલાં કાગેથી પોતાને શણગારવાં જોઈએ. સેન્ટ પૉટર પણ

કહે છે કે જહાનના શણગાર કરતાં જીમરનો શણગાર વધારે અજબનો છે. તરુણીઓને પોતાની એક વાચણમાં જે સ્ત્રી પોતાને સારી રીતે શણગારવા ઇચ્છતી હોય તેને નીચલી સુચના કીધી છે:—

“સાદાઈને તમારી સામકીની સંદેશ યવા દેજો, પંતિ-વ્રતને. લાલી થવા દેજો. તમારાં બવાને નમ્રતાથી અને તમારા હોડાને શરમાયપણીથી શણગારજો. કોણણીને તમારા કાનમાંનાં જોરૂં બનાવજો, અને માણેકની પીનને તમારાં ત્રાયામાં આગળથી ખેસજો. તમારા હાથો ધણી આણીને જાગતાં કામો કરવામાં રોકજો અને તમારા પગો તમારા પોતાના દરવાનની અંદર રાખજો; તમારાં કપડાં સાચવટપણીનાં રેશમનાં, પતીલાઈનાં સણનાં અને પતીન-તાનાં સુતરનાં બનાવજો.” નાચુ.

પરચુટણ.

કેટલાંક વર્ષોપર જ્યારે “હેન્ડી કહે” નામે રૂઝીમરને “દ-ડસન યે” પર બાળી નાખવામાં આવી ત્યારે આનરેજી રૂઝી-વન એવન નામે એક મદદરથ દુખી ગયા હતાં, તેની પોલેક પુકમાંથી એક છાપેલા કાગળ નડ્યો, જે કોઈ વર્તમાન પત્રમાંથી કાપી લખેલો મંજાતો હતો, તેમાં જે વાચ્યો લખેલા છે તે દરેક જુવાન માણસને વાંદ રાખવા લાયક છે.—

“જેમ બને તેમ મોડાંજ વેચતો આપને. હમેશાં સાલું બા-લજો. કોઈને માટે ખુશ બોલતાં ના. સારા દોસ્તો રાખો અને નહિ તો તે વગર ચાલશો. નસીબને આધારે કાંઈ બીજા બચાવ રિ-વાર ક્યાં બિના કરતાં ના. કોઈની ભતના ભલ્લ દારૂ વાપરશો ના. તમારી આખરે પર સેદન પણ રાખ ન લાગે તેની સંભાળ લેજો. તમારી છુપી પાતો બીન આગળ બોલશો ના. બની શો ત્યાં સુધી કોઈ પાસ ગળનું લેતાં ના. જ્યાં સુધી તમને લાગે નહિ કે પરણવાથી મુખી થશો, ત્યાં સુધી તે જોખમ માથે ખેડતાં ના. જ્યારે કોઈ સાથ વાત કરો ત્યારે તેનાં મોંમાં સામે જોજો. તમારી આંકડોથી વધારે ખરચ કરતાં ના. જુવાનીમાં જોખમો કે ધરપણમાં ખરચવા કામ આવે. લોભ લાલચથી દૂર રહેજો. જે કોઈ તમારે માટે ખુશ બોલતું હોય તો તમે પોતે એક વિદોષ લંદગી સુજો કે તેને કોઈ માને નહિ. રાતે સુવા આમચ આખા હાડામાં તમે શું શું કીધું તેનો વિચાર કરો. કદી પણ આલસુ બેસતાં ના; જે શરીરની મેદનત કરવા ન ગમે તો સારી સારી સામકીઓ વાંચવામાં હમેશ મગજને રોકેલું રાખો.”

“મારા દીકરા,” એક બાપે તેના મોઢાને કહ્યું “દરેક જણ સાથે અલખથી વર્તજો, જેઓ તારી તરફ એવળથી બતાવે તેઓ સાથે પણ; કારણ કે વાંદ મુખને કે સાંઝાં માણસ મદદરથ દોનાથી નથી પણ આપણે પોતે મદદરથ હોવાથી સચવાતા વાપરવે જીવે.”

જે બીનાંનું બહુ કહે છે તે પોતાને પણ બહુ કહે છે; ફક્ત તે કાગળ પરથી જામ બહુ આવતું નથી. પણ તે કરવામાં બહુમ સમાવશી છે, કારણ આપણે કોઈને બહુ કરજી બીજે બીચારને મોટો બદલો વળી આપે છે.

આ “સીમિત” મુખજી, કોમો, ના ૦૦, હાનગી શામો “કમરે-ડિ-” જોઈલ ઉપર મરેશમાં પોતાને માટે કમરમ કાપસલ મેદાતી બાપુ છે.

વી લાગ્યો. પેટીમાં શું એક હશે તે જાણવાને નજીબાન નો જીવ ટપ ટપ થયા કરે. પેટી અંદર લઈ મંચેરે માણસોને સત્તા આપી કહાડ્યા, અને ઝોરમાં પોતાના એક દોસ્ત સાથ રહી અંદરથી સંકેત દીધી.

“હવે પેટીમાં શું છે તે જાણ જાણો,” એમ વિચારી નજીબાઈ સીવવાનું પટકી કડક મારી ઉઠ્યાં અને માળ ઉપર ગયાં.

દાદર ઉપર અંધારું હતું પણ ઝોરમાંથી જારીવારે અજવાળું પુરતું આવતું, છતાં નજીબાઈએ ફાટમાં આંખ ખોલી નેહું તો જાણ્યું કે બારીઓ બંધ કરી અંદર અંધારું ફીટું હતું અને મીણપત્તીઓ એ ટેબલ ઉપર બસતી હતી.

ઊંચે દમે આંખ ખોલી રાખી, એટલાં તો ઝોરમાં મુકેલા કોચની કુરતીન પાછળથી તેણે એક લાંબી દહાડી-વાદા મુસલમાનને નીકળી આવતાં જોયો. તે તદન જુદો હતો અને હાથમાં ઝાંઝ ધરી હતી. તે જુદો મુસલમાન પેટી આગળ આવી આવ્યો અને તેનું ઠાંકણ ઊંધાડ્યું, જેટલાં પેટીમાંથી કોઇના ખડખડ હસવાનો અવાજ નજીબાઈએ સાંભળ્યો, અને પછી પેટી બહાર કોઈ કહી આવ્યું.

“જી, તારું હસવાનું કોઈ દહાડે પુરું નહીન ચલાવું કે દોલી ?”

પેશા જુદા મુસલમાનને એક બીજા મુસલમાની વેપના જવાનને ધમકાવ્યો, તેના અવાજ ઉપરથી તેને મંચેરે દાખલ નજીબાઈએ જાણ્યો. તેણે સફેદ દહાડી અને મુસલમાની વેપ લીધી હતો.

“આ દા દા દા” મંચેરે, એ શું ફીટું છે, અને હસતું આવે છે. ચરે દહાડી કહાડ, દહાડી કહાડ,” પેટીમાંથી નીકળેલા જવાને ધુમ હસતાં જવાળ દીધો.

“તારાથી એ કામ ચાખત નહી દોલી, નું હમને બધાને હમારી આખી ટોળાને ફસાવશે. હસીને બધો ઘણ જગાડે છે, એજન લાં રાતે કરશે તો પછી પકડાઈ આવીશું. આપણને રક્ષવા થઈ નાહસતું બારી પકડો દોલી.” મંચેરે ધમકી આપી.

“નહીરે મંચેરે દોસ્ત, અહીં એમ થઈ જાય છે, બાકી લાં એમ નહી કરે તો; લાં તો એવું કરે કે આપું ધર હેડું આવે. ચોંધારથી આપું મકાન હેડું લાજી.”

આ બધું નજીબાઈએ સાંભળ્યું. તેવણનાં મનમાં વિચાર યુજળ તેમને જબરી ફાળ પડી.

“મરેરે, કોઈનાં મકાન ઉપર છૂટ ચત્રાવી કોઈનું ઘેર હેડું પાડવાના થયા છે.” તેવણે વિચીયું.

દસ્યથી દાદર ઉતરી તેવણ નીચે સડી ગયાં. થોડા જુલમતાં દોલી ઝોરના બહાર પડ્યો તે હેડે ઉતરતો એટલાં મંચેરે દાદર ઉપર આવી મોટે કહ્યું: “દોલી, સંભાલજને દા ! કાલે રાતે આપણી ટોળા પેલાં ધરમાં એકડી મળવાની છે. વિસરતો ના.”

નજીબાઈએ બધું સાંભળી લીધું.

જમસુ જમાદાર નજીબાઈને મલવા આવ્યો ત્યારે તેવણે તેને બંધી વાત કહી, અને વેપધારીઓ તેનાં મકાનમાં છે એમ તેને જોતાં જોયો.

“અરે ! બસાં માણસ, એ વાત અને આગળથી કહીધે કેની ? હું એ વેપધારી હુઆએની શોધમાં આપું મુજબ ફરી આવ્યો અને તમે તેવાએને ધરમાં લઈ બેઠાં છો.” બોલતા જમસુ જમાદારનાં માન્યામાં એ વાત તરત આવી ગઈ. મુજબમાં વધી પડેલા કોળાને કોળાને પકડવાથી પમારમાં વધારી કરાવવાની તેને આજ્ઞા હતી.

“આને એ કાંઈ નું ઊંધું ચડું કરે તે આગમન એ મંચેરે પકડવો નોંધ્યો. એ હવે ક્યાં જવાનો હતો. હમણાં બહારથી આવે ને મને કહેવાડને.” એમ કહી જમસુ ગયો. આ વાત છેડાં સુધી તેમજલને નહી કહેવાનો નજીબાઈને ધરાઈ હતો. ધરાઈ પકડાશે ને પછી તેવણ પોતાની મેઝે જાણ્યો. આને તેમજલ પોતાના બાઈને લાં ગયા હતા.

મંચેરે આવ્યો તેવો જમસુ જમાદારને તેડવામાં આવ્યો, પણ જમસુ ધરમાં હતો નહી, એટલાં મંચેરે આવ્યો અને નજીબાઈને કુંચી આપી બોલ્યો:

“નજીબાઈ, મારે વારતે કોઈ પુછતું આવે તેને આ કુંચીથી મારો ઝોરડો ઊંધાકી અંદર બેસાડજે. હું હમણાં આપું છું.” જરા વારમાં એક ધુનરગ પારસી નજીબાઈ બેઠો હતો લાં આવી પુછવા લાગ્યા:

“માથ કોઈ મંચેરેજ માકુના કરીને અહીંયાં રહે છે ?”

“આદા બરા, આરો મરે, તેવણના ઝોરડામાં આવો.” એમ કરી નજીબાઈને આને પહેલ વેલહી કુંચીની સત્તા મહેલી હોવાથી હરખાતાં માળ ઉપર જઈ ઝોરડો ખોલી પારસીને અંદર બેસાડ્યા.

એટલાં જમસુ જમાદાર આવી ઉભો; તેની સાથ બીજાં બે માણસો હતાં.

“કેમ નજીબાઈ ?” તેણે પુછ્યું.

“બરાબર વખતે આવ્યા, હમણાંનું હું એની ટોળામાંના એક દોસ્તને ઉપર બેસાડી આવી.”

“ત્યારે તો પહેલાં તેને ધરે, સામટા પકડવા જતાં નાહસ-ભાગ થશે. આ બેડીની લેતા આવ્યા છીએ.”

એમ બોલી બેડ માણસોને લઈ જમાદાર ઉપર ગયો. તેણે તે જુદા પારસીને લેહેરથી પાકડી કહાડી ટંપકીર મુખમાં બેડેરો બંધો.

ત્રાપ મારી તેને તેઓએ ધરી લીધો, અને બેડી પહે-રાવી લીધી.

“અરે એ છે શું ? એ શું કરે છે ? તમે કોણ છે ?” તે પારસીએ અજાણને પુછ્યું.

અને પોલીસનાં માણસ ઉંચે, અને તમને સારીકાંની જોડખે છીએ; તમારી ટોળા આવી પુગે તે આવમન તમે

છટકી નેવી જવે તેની સંભાળ લેવી જોઈએ છે, સેદ.” જમસુએ પોલીસની દેખે જણાવ્યું.

“અરે, પણ તમારી બુલ છે. હું તો મારા દીકરા મંચેરને મલવા આપેલો છું, મારી કાંઈ ટોળી ભેલી નથી, મને મોકલેલા કરો. તમને બારી પડી જશે.”

જમસુ કાંઈ માને નહી, હાથ આવેલો રોકાર તે છટકવા દીધે નહી. તેના જુમારા છતાં તેને પાસેના ઝોરડામાં બંધ ફોપા.

જરા વારમાં જમસુએ દોહીને મંચેર ને આવતાં જોયા, અંદર ઝોરડામાં આવતાં વાર જમસુએ તેના માણસો સહીત તે જોઈ દોસ્તો ઉપર દરોરો પાડ્યો. જમાદારે દોહીને ગરદનમાંથી ધપા અને તેનાં માણસોએ મંચેરને પકડ્યો.

“અરે! મંચી, એ શું મોહકાન? એ તારે લાં શું ધાડ આવી છે,” દોહી ધબરાતમાં બોલ્યો.

“તમને અમે તમારી ટોળીને અમે પકડવા માંગે છીએ,” જમાદારે કહ્યું.

“પણ હમને કોણ સમજીને ધરવામાં આવે છે? કાંઈ કહોરા?” મંચેરે પુકાર્યું.

“જુમખાં ઉઘડી પડેલી વેપધારી સોનેરી ટોળીના તમે મલવા છેવે તેથી તમને હમે પકડ્યો છીએ.”

“પણ કોણ કમખપ્તે તમને કહ્યું કે હમે તે ટોળીના મલવા છીએ? પેદલાં બરાબર વાત કરો, પછી પકડો. મને તો બારણું બંધ કરી વાત કરીએ.” મંચેરે બોલ્યો.

“તમારામાંના એકને તો હમેએ કેદ કર્યો છે. અને—”

“અરે કોણને કેદ કર્યો છે, જલદી બોલ. હમને નાહક સતાવે છે.”

“જુઓ સાહેબ,” જમાદારે જણાવ્યું, “જુએ મોહડે શરણુ યાએ; તમારો વાંક ખુદો છે. તે સામે સાક્ષીઓ પુરતા છે. હાલમાં અહીં ત્રાસ આપતી સોનેરી ટોળીમાંના તમે નેકનામે છો, તે સુખેત યજુ છે. જુઓ આ ઝોડી દહાડી; આ આગા યુસલમનોના વેગ; આ મોડી પેરા, વળી અવારનવાર તરેહવારે કપડાંમાં તમારે લાં લોકો આવે છે. તમે પોતે બોલ્યા હતા કે એમ કરશે તો આ પછી ટોળીને ફસાવશે, જ્યારે તમારો આ દોસ્ત બોલ્યો હતો કે એ તો અહીં એમ થાય છે, લાં તો બધું ઘેર હેલું લાગે. તમારી ટોળી આને એક મકાનમાં મળનાર છે એમ તમે બોલ્યા હતા. હવે એ ટોળી સામે તમારી બધી હીનચાલ નજીબાઈ ધરવામાં આવી છે.”

જમાદારનું બોલનું પુરું યતાં વાર જોઈ દોસ્તો સાંભળી લઈ વાંકો વળી ધ્રુમ હસવા પડ્યા. જમસુ અને તેનાં માણસો આ નંકરો જુલ્યાઓની નફ્ટાઈ જોતા હતા રહ્યા.

“આહાહાહા! કેવી ગમત! હમે કમારાએ, વેપધારી જુલ્યાઓ! સોનેરી ટોળીના મસમલાઓ; આહાહાહા! દોસ્ત મંચેર, આજે તારે લાં જુમ ગમત છે.” દોહી હસ-જુઓ હતો. તે પેટ ધરી હસતાં બોલ્યો.

“એ શું દોંગ, તમને—”

“અરે બસ માણસ જરા સચુર કરો; જમસુને બોલતાં અટકાવી તે બોલ્યો. “તમારી અને ધરવારાંની સજ્જત જુલ ધઈ છે. એ તો લોકોની કનવાર કરે તેને એમજ થતું જોઈએ. હમે વેપધારી નથી; હમે જુલ્યા. કે સોનેરી ટોળીના મલવાઓ નથી. પણ હમે નાટકી ટોળીમાંના છીએ.”

મંચેરનું આજેજુ બોલતું સાંભળી જમાદારની ગરદન પર કીડ ઘઈ આવી. આ નાટકી છોકરાઓ હતા એમ તેણે બતાવે ઉપરથી કેમ નહીં પારખ્યું તે માટે પસ્તાવા લાગ્યો. હવે તેને તદન એ વાત વાજગી-લાગી. નાટકીજ હતા; તદન દેખીતું હતું.

નજીબાઈ બધો તમારો જોતાં ઉમેમાં તેઓને સુહના ઉપર સાખ-બજાઈ હશે તેની ફકર પડી અને. નજર ચોરાવી નીચે સટખી ગયાં.

મંચીએ જમાદારને જણાવ્યું; તેણે સપલી વાતનો ખુલાસો કરીયો.

મંચેર નાટકી ટોળીમાંના હતો તેને દોહી સાથે બાગ બગવયો હતો, જેથી દોહીને ધરમાં તેડી તે બરાબર કરાવતો. અને દોહી હતો સારે મંચેર તેને ધમકાવતો કે તેની આખી ટોળીને ફસાવશે; પણ દોહી બોલતો કે તે એવો સરસ બાગ બગવશે કે જેથી નાટકનું આજુ મકાન વેપધારી હોય આવશે.

તદન પછી મંચેરના આપનો છુટકારો થયો. જમાદાર માફ માંગી, અને નજીબાઈની ખજાઈદ બરી ચાલથી જ બાગી છુટી શોધ કરી મોકલું રૂપ આપી નકામે તેને ફસાવ્યો તે માટે તે બખડતો ફફડતો ધરે ગયો.

તેમજલજીએ સાંજે આપી જ્યારે આ બધી વાત સાંભળી સારે નજીબાઈની ફતેહ (!) થી તેમજીને શાખાશી આપી તદન ધરમલી નાખ્યો. એવું બહાદુરી બધું બીજું કામ જીમાઈને જોઈ જોઈને કરવા કહ્યું.

એલરખાનું કાલસજી હાવર.

અમેરીકી ખચીતજ અંજો માટે મોટી આશા આપનારો દસ છે. મોસ એડીકાએજ ફોર્મોસને લખ્યાં પોરતો-ડની હુના-ઈટલ સ્ટેસ ડીકીકટ કોરમમાં. “કાચર”નો એવો મળ્યો છે, જ્યારે કેનતજીમાં મોસ તોમખી-સને હુનાઈટલ સ્ટેસ સુપરીમ કોરના “સારસા”નો એવો મળ્યો છે.

તે માણસ સુખી છે કે જેની હાલત તેના સ્વધાવને મલતી આવતી હોય; પણ જે તેના સ્વધાવને કાંઈપણ હાલતને અનુસરતો બનાવી શકે છે તે વધુારે સરસ છે.

આજીસાઈ સુધમાં દુખનો દુઃખનો છે. એક આજીસુ માણસ દેવાલ વીનામાં ધર જ્યો છે. તેઓના દરેક બાલુજીથી તેમાં દાખલ થઈ શકે છે. જોરસ.

જુમાવેલી દોલત કોઈ વેળા પાછી મળે છે; જુમાવેલી તંદરસ્તી કદાચજ મળે છે; પણ જુમાવેલી વખત કદીપણ મલતો નથી.

અક્ષેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા

લાયક ઘણી ઉંચી સ્ટેશનરી

સેટ બેમસ..... બાકસ ૧ નો રૂ૧૫

ઈમ્પીરીયલ..... " ૧ નો રૂ૧૫

મીકાડો ..... " ૧ નો રૂ૧૫

આ સ્ટેશનરીના ચોલાયમાન બાકસમાં નો ફક્ત એકજ નમુના તરીકે મંગાવવા થી ખાત્રી થશે.

"કચસરે હિન્દ" છાપખાનામાંથી રોકા ડા પૈસા ચોકલી મંગાવી લેવા.

"કચસરે હિન્દ" વાળી

ત મા મ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે લેના લેવું ચ પુર્ણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ લોડણીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

જેમાં અપેમ, યથા, પાંચે ગેહ, બધી નીઆસો, પતેતો, પચીસ યશતો, બાબો, આદરગતો, આદરનો, સતોમ, થેહશારતું, મુકતાદના દહાગઓ ઉપર પડવાના ઈળચતેના હા, નીચે રેલની સેતાએશ, દવા, નીરંગો, આશીરવાદો, મોનામતોઆને એ વીગેરે સંખળા અવસ્તાનું .

મોહન પુસ્તક

બીદાન પ્રેક્ષક વેરકરગારના અવસ્તાનાં છપાયલાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરમથ મોહરાખજ મેહરજરાણા પાસે પછીજ મોકલાઈથી મુકરાયું છે.

કીમત: પુસ્તક એકના રૂપયા ચાર.

વધારે બેદાં કાગળપર છપાયલી અને આમ ડાંનાં પુકાંવાલીના રૂપયા આઠ. સિકંટ પેપર અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપે લી અને ગીલીટ કીધેલીની કીમત રૂ૧૫.

દેશાવરવાળાઓએ જ રૂપીય વાળીનાં રેલકર રીપેર તથા પૈકી સાથે રૂ૧૫, દરૂપીયવાળીનાં રેલકર રીપેર સાથે રૂ૧૫ તથા રૂ૧૫ વાળીનાં રેલકર પાસેજ ઈલાચી સાથે રૂ૧૫ મોકલવાથી તરત તેમાં ઉપર રવાના કરીયો. "કચસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

તદન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ છપાઇ સાથની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએનીના સાર સાથે.)

બીદાન પ્રેક્ષક વેરકરગારના અવસ્તાનાં છપાયલાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરમથ મોહરાખજ મેહરજરાણાએ મુકારેલા અવસ્તા.

આજ રૂપી છપાયલાં પુસ્તકમાં અવસ્તા ના ઉચારો અશુદ્ધ જણાવાયાં છે. શોધ પ્રમાણે અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અપેમ, યથા, નીઆરશો, ગેહો, પતેતો, નીરંગો, બાબો, નમસ કાંધે ઉપરાંત નવ યશતો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કીમત: આમ આના બાર; થોડી ગીલીટ સાધનીનો રૂ૧; ચાંમડાંનાં પુકાં સાથ ગીલીટ ક રેલીના રૂ૨; મોરકા ચાંમડાંની દુલ ગીલીટનીના રૂ૩; દેશાવરવાળાઓએ પોસ્ટરના બે આના વ ધુવાથી "કચસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

કચસરે હિન્દ

દર રૂપીયારે સહારના પ્રગટ થતું

આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે મુજરાતી તથા અગ્રે જીમુજરાતી પત્રોમાં સોંધી બોહજોદ્વાલો પાસેજ પત્ર એ પત્રમાં બહારબાજદો ઉપર લખાણ ઉપર ત આપી દુનિયાની જાણવાજોગ ખબરો આવે છે.

લવાજમનો દર

(૨ હજેત આમ ઉપર આપના જોઈએ)

મુજબનાં ધરાકો. દેશાવરનાં ધરાકો.

વરસનાં..... રૂ૪-૦-૦..... રૂ૫-૧૦-૦

છ માસનાં..... રૂ૩-૦-૦..... રૂ૩-૧૩-૦

ત્રણ માસનાં. રૂ૨-૦-૦..... રૂ૨- ૭-૦

છટ્ટી નક્કનાં. રૂ૦-૪-૦..... રૂ૦- ૪-૬

જો ૫ હજીથી લવાજમ આપના ૫ મેંથી વરસના રૂ૬)

હજી વસુલ કરવામાં આવશે.

બહાર ખબરનો દર.

ચાર લાખ અથવા તેની અંદર... રૂ૧-૦-૦

ચાર પછીની દરેક વધુ લાખનાં... રૂ૬-૪-૦

તેજ પાણી છપવાનો આરથો લાવ.

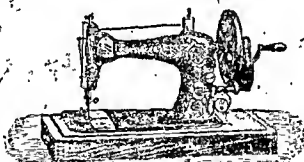
મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના હરિ નામદાર ગવર્નમેન્ટના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સી વ વા ના સાંચા.

આગારા સાંચા આસવામાં સેલેક્શન તથા ઝડપવાના હોવાને લીધે લોકોમાં એટલાવો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખતાવવા લાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્ટમ, “મિશ્રુન્ડ સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવાં હાલકા ને બહારના દેખાવના નકલી માલ પર અંતર જતા ના, કારણકે સચળું ચક્કે છે તે સોનું હોતું નથી ને જ પહેલાં સાંચા તે પાછળથી મોંઘા પડે છે.

દરેક સંચાપર અમારો છાપ તથા આખું નામ “ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની” કરી હોય છે.

અમારી હિંદુસ્તાનમાં ૮૦ હુકમો છે ને દરેક જણ ગમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેને લેવા બની શકે તેમ હપતેથી પણ આપવામાં આવે છે.

સૌથ, દોરે, તેજ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતુંઆને શીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકલવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુદરતે લાપકને, આલવામાં સેલેક્શન તથા હાલની નવી શોધ મુજબની ખતાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ હુકમે મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

સંપાદનબર ૧૮૮૫

પુસ્તક ૭ થી.]

[અંક ૩મો.]

શ્રી મિત્ર.

દર માસે મગદ 'યુનુ', શ્રીઓને સરવે વાતે ઉપોગી
યઈ પટે તેમું માસીક ચોપાનું.

૬૦૦૦ ના રૂ—પાઠશી બાનુઓ. ૬૦

મું બ ઈ:

કયમરે સિન્દ આઈલ એનહન પ્રેસમાં,
ફરામલ માવમલ મેદેતાયે પાનને માટે છાપું છે.
ફીમન વરસ ૧ ના વ્યાંગ ઉપર રૂ૩;

૧૮૮૫ ૧ માર્ચ.

આ સાંભળી પેલા માણસો નેળીના દોકમને તાપે થયા. પેલા વખતમાં જોનને ફેરરીટ સાવવામાં આવ્યો, જ્યારે તેઓમાંના એક ગીરીસ રીડમને તેની બપતીન દાઢનની ખજર આપવા વેદચેતન ગયો, અને બીજા પેલાજ વખતમાં ગીરીસ-રીડમ આવી લાગી.

“જો” ધારું કે તું તેા જોનીની સાથેજ દતો !” ગીરીસ રીડમે પ્રત્યુત્તર.

“હા ! હું એઓ સાથેજ દતો, પણ એ ગીરીટ માટે ગીરીસ બીજાં મને પોતાનાં ધરમાં તેડી, એટલે હું મધ્ય અને જોનીએ બદાર હમુ રહેવા મને વચન આપ્યું, પણ જ્યારે જોન મારી સાથે ફરતા હતા, તે વેળા પછુ નેઓના છાને સારું નહોતું.”

એટલામાં ડાક્ટર આવી લાગ્યો, અને જોનની નારી તથા છાતી તપાસતાં તે બોલ્યો, “ગી. જોનને હેમનની આંધણી થઈ આવી છે, અને એઓની સ્ત્રીની બહુજ કમ-જોર બની છે.”

આ તેનું બોલનું લીધી બહુજ દરગીરીથી સાંભળતી હતી.

આ વેળા છુતી જોનની જોડેન બીજાંઓ સાથે પોતાના બાઇની કમજોર હાલત વિષે બહુ દુઃખથી વાતો કરતી હોસતી હતી, જેઓ જોનને સારી હાલતમાં જોવાને દિ-નજર દતાં. લીસી જોનના પતંગ પાસે પુટળીએ પડીને તેની નારીના ધપકારા કાન હજને સાંભળતી હતી.

હવે જોન સદીમાં આવ્યો. ડાક્ટર તેનું માથું જાણી તેને એક મલાસ દવાનું પીવડાવી દીધું. યોગજ વખતમાં જોને પોતાની આંખ ઉઘાડી, અને હવે તે લીયારમાં પડ્યો.

“શુ” હું બેસુધ બની ગયો દતો ?” તેણે પ્રત્યુત્તર.

“હા ! જોની, નદી કીનારે તમે બેસુધ પડ્યા હતા, એઓ તમને ધરે લાવ્યા.” એમ બોલતાં તેણીએ પેલા ખવાસીઓ તરફ આંગળી કરી.

એટલામાં જોનની નજર લીલીપર પડી, જેણી વાંચનાર નજી છે તેમ જોનની પાસે ચુંકળીએ પડી હતી, અને આ જોઈ જોનને તેણીની દયા આવી.

“હા ! હા ! મને દમગ્યા પાડ આવે છે,” જોન બોલ્યો. ડાક્ટરે તેની નારી તપાસીને કહ્યું, “સાહેબ, તમે તમારો આજ રાત્રે આઠાં રહેશો, તોજ તમે વેહેલા સારા થઈ જશો.”

આ સાંભળી જોને પોતાનું માથું ઢીસવું, “મારે આજેજ રાત્રે લંડન જવું જોઈએ,” તેણે ઉત્તર વાળ્યો.

“મારા વાહાલા, એ નહીં જને એમ છે !” ગીરીસ રીડમ બી, અને આ બોલતાં તેણીએ લીલી તરફ જોયું.

“હી, તમે! આટલા ગાંઠા છતાં એકજ રાત્રે અલી તમે કેમ નહીં સકશો ! તમારે એ

લીલી બોલી. પણ જોને ની મેંમાં તે લંડન જવાની જરૂર

હતી. ખરું પુછ્યે તો તેને વેદચેતનમાં રહેવાને મંજૂ થતો દતો.

આ વેળા તેની ખાત્રી થઈ કે, એમ છાતી દોડે માનસાદ રૂપમાં આવતી હતી.

આ તેનાં દુઃખમાં બાજ લેવાને તેણે દંવંત્રીય હોઈ લીલીને કહ્યું, કેમકે હવે આ દુઃખ તેણી માંની હતું નહોતું. આવા આવા વીચારથી પેલા લીસ સાહે

માટે પડ્યો, અને તાપને લેવા થઈ પાતો. હજાર જે બહુજ માયાજી કાગલ વેદચેતનથી તેમજ તેની માતાજી મજતાં, જેઓ તેને ફરી એક વાર વેદચેતન આવડે

બહુજ મોટાસ કરતાં હતાં. તેને જવાનું મથું નહીં, કેમકે તે પોતાનું દુઃખ કામમાં વીસરી જતો હતો. એ

માં મથા બાદ તેની તનદરોસતી કાંઈથી મુકવી નહીં. જો ને લાવેલા માણસોમાંથી ગીરી લીસી જો. ફેરેને સ્ત્રી રીતે આવળખની હતી, અને તે કદરૂપે હું મારા ચંદર સાથે આવળખ કરાવું છું.” તે ઘરડા માણસ હેરે કોઈના

ના એક સુદર બગીચામાંના બગીચામાં રહેતો હતો. તેની ઉમર દાઢ રીતે વરસતી હતી; તે કોઈએ

મરજુત અને પ્રજમુરત દતો. તે પોતે કશવ હોઈ, જુ દાઢ તે પેનશન ખાતો દતો. લીલીના બાપ અને જો ફેરેસ એકજ લકડકરમાં નોકર હતા અને તેઓ બંને જુવા

મીત્રા હતા. જ્યારે લીલીના બાપ લગાઇમાં કામ કરે ત્યારબાદ ગી. ફેરેસથી પેનશન લીધું અને તે લકડકરની

પોતાનું નામ કાઢી લીધું; અને એ વરથી તે લીલીને વ બીજા સારી રીતે આવળખતો દતો. ગી. ફેરેસની બાઈ

વણીજ નાની વયમાં પોતા પાછમ એકળી બાળક મુક વગર મરજુ પામી હતી, અને તેણીનાં મરજુ પછી તે પોતે

પરજો ન દતો. તેને સ્વભાવ બહુજ દયાળુ તથા પરીપક્ષી દતો, અને કોઈનુંથી સાદું કરવા તે હમેશાં પ્રયત્ન કરે.

જ્યારે તેણે પોતાના વાહલા ગીરીની દીકરી લીલીને જોઈ ત્યારે તે બહુજ ખુશ થયો, અને આ ન ધારેલા મેલા

થયો તે વીજે દમગ્યા મુકર ઝગમગ લાગ્યો.

તે લીસી સાથે પોતાની દીકરી હોય તેમ “મખાળી” વાતો કરવા લાગ્યો.

“દીકરી લીસી, આટલા હુંકે વખતમાં તું” કવડી ગીરી થઈ મધ છે.” તેને પોતાની પાસે મેલાતાં કહ્યું.

“અરે ! મારી વાહાલી દીકરી, તારામાં ફેરલા બધો જ ફાવત થઈ ગયો છે.” તે હસતાં હસતાં બોલ્યો.

“આ સમયે ફેરફાર વખતે થયો છે, જ્યારે હું એ જુવાન છોકરી બની છું, અને હું એક ઘરડો રીતે વર-સતો બન્યો છું,” પણ મને તો નજી કાઢતી વાત લાગે છે.”

તો પછુ આ કાઢતી વાતને આજે હટલાંક વરસો વડી મળાં હતાં, અને આ ઘરડો પોતાના જીવેમાં મિત્રની દી-કરીને જોઈ બહુજ ખુશ થયો; અને નાનપણની વાતો લી-લીની બાગળ કરીને તેણીને રમૂજ પમાડી.

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક છયું.

સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૫.

અંક છમે.

સુનાને મુળની વાર્તા.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

નવાં મિત્રા.

સીસ બૌસસે જોનની મા બેહેનોની અદેખાઈ કરતી હતી, તે લીલી બારી-કીચી તપાસતી હતી. તેણીની અદેખાઈનું પહેલું કારણ તે એ હતું કે, લીલીને મીસીસ રીડસ સાથે યેરવટ સમાન હતું, અને બીચું કારણ એ કે જોનની બેહેન એથીયે મીંઝ નસપર વીનસર સાથે પરણવાની હતી; અને વળી તે સાથે વાંચનાર નજરો કે, તે પણ એક પૈસાદાર આસામી હતો. લીલી સાથે તેણીએ યોગિક વાતો કીધા બાદ તેણી પોતાની વાત પર આવી, "સારે શું એક પૈસા પાઠરી સાથેન પરણે" તેણીએ કપડી રીતે કહયું.

"હા! તેણીનો વીચાર છે, શું એ વાત તમને પસંદ નથી?" લીલી જવાબ રીતે બોલી.

આ પછી મીસીસ બૌસસે ઘણીએક વાતો કીધી અને લીલીને પુછ્યું:

"લીલી, મીંઝ જોન આ વેળા ક્યાં છે?"

"તેઓ ક'પાંડિગની બહાર મને સેવા ઉભા છે, અને પા કયા-ક્યાં મને આવવાની વાતીક કીધી છે." આ બોલતાં લીલીએ ધડીવાકમાં જોયું તે પા કયાકને બદલે અડધા થયો હતો. હવે તેણી નવાંકી, અને બેલા સાથે શેકહેન્ડ કરતાં તેણી બોલી, "હું ધાર છું કે" કોઈ દસ વાગે દેવસમાં આવશે." અને લીલી આવવાને કહ્યુવાત આપી છુટી પડી.

લીલી ક'પાંડિગના દરવાજાની બહાર ગયું પણ જોન તેણીને દીસ્યો નહીં; તેણી લીમત ધરી અડધા રસ્તા સુધી એખાલી, ગઈ તોપણ જોનને તેણીએ જોયો નહીં; તેણીએ આગળ પાછળ જોયું પણ તેનો કશો પતો લાગ્યો નહીં. પછી તેણીએ મનમાં વીચાર ક્યો કે મને મીસીસ બૌસસ સાથે વાતો કરતાં ધણે વખત લાગે છે, તેને જોન ધર ગયો હતો. એમ ધારી તેણી ઉતાવળે ફેરવીકે તરફ પગમાં ભરવા લાગી, કે તરતજ તેણીનું ધ્યાન ચાર પાંચ માણસોની ટાળી તરફ ખેંચાયું, જેઓ પાલખીમાં કાઢ માણસને લઈ જતા હતા.

તેઓને જોઈ તેણી એકદમ ઉભી રહી, અને બીધી કે ક'પ પણ અકસ્માત બન્યો છે, પૈસા માણસો તેણીની લગો-લગ આવ્યા, જેમાંના એ અસાસીઓ હતા, અને લીલીએ તેઓને જમા રહેવા કહી અને વાંછી વળીને ટાલીમાં જોયું તે તમામ સુતેલો કાઢનાર નહીં પણ મીંઝ જોન હતો. જોન આ વેળા રીક્ષા સરેક કપડાં નેવે યઈ ગયો હતો, તેનું બદન થડાં પાણી મીસાસ થડું યઈ ગયું હતું, અને તદન બેસુદીમાં હતો. લીલીએ તેનો હાથ પકડી નાકી તપાસી.

"એઓને શું થયું હતું?" તેણીએ એકદમ પુછ્યું.

આનો જવાબ પૈસા જોમાંના એક અસાસીએ પોતાની ટાળી કાઢતાં વાળ્યો. "હમે પાસેના (હિનક) શેઠરથી આવતા હતા, તેટલામાં નદીને કીનારે પડેલા કાઢના કાળો આકાર જોયો, અને તેઓ આ અદસ્ત હતા, પણ હું નહીં ધારતો કે તેઓ મરી ગયા હશે."

"નહીં, નહીં, તેઓ ક'પ મરી નથી ગયા, એઓ તો ફક્ત બેહોશ થઈ ગયા છે." આ બોલતાં તેણે જોનના કાનમાં બટન કાઢી નાખ્યાં, અને પોતાનું માથું તેની છાતીએ લગાડ્યું.

"તમા કહોએ એ ખરું નુકું કુકમને તેઓની છાતી જરા ધપકાર મને સંભળાવ્યોને તેની મર કહ્યું." તેણે હવા

"હાં હમે પણ જોની હતી.

"હમે એઓમાં અહીં આવવા કહું છું," મીસીસ રી-

"તમા એઓને કાકરોનું પણ એમ મત છે કે એ પોનાં જઈ વસે. તોપણ તેનું મન નોયં આ પુછ્યું.

થોડીક ખીજ વાતો કરી તેઓ ધર તરફ જવા નીકળ્યા. લીલી અને જોનની મા એકઠાં એકાદ ઝોરડામાં પડ્યા હતાં. જોન વોરગ્રેન્ડથી મંદિર પડ્યા બાદ તે પાછો વોરગ્રેન્ડ આવ્યો નહોતો, અને તેથી તેઓ બંને ચીંતા કરતાં હતાં. એટલામાં ફ્રેન્કે લીલી પર કાગળ આવ્યું, જેમાં તેણે વોરગ્રેન્ડ આવવાની ખબર લખી હતી. લીલી ઉદાર દીવસી છોકરી હોવાને લીધે તેણી કાલની પછુ આવવાની ખબર સાંભળી ખુશ થતી હતી, અને પોતાનો સગો પીત્રાઈ બાઈ આવે છે, એમ સાંભળી તેણી વધારે ખુશ થઈ.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

નવી ગોઠવણ.

દીવસે દીવસે જોનની માંદગીમાં વધારો થતો જતો હતો. તેની મા તેને મળવાને બહુ દાંપી રહી હતી, કેમકે આજ કેટલાક માસ થયાં જોનની બેટ તેણીએ લીધી નહોતી. જે દીકરાને તેણી અતી વાહાલથી આદતી હતી, અને જેનાં સુખમાં પોતાનું સુખ સમાયડું જોતી હતી, તેને હવે વહેણ મળવાને પોતાનો વીચાર લંડન જવાનો કર્યો. “લીલી, મને લંડન જવાની જરૂર છે, કેમકે જોન મને હમેશો લાંબા આવવા લખે છે.”

ખીજે દીવસે તેણી વોરગ્રેન્ડથી ઉપડી ગઈ; અને જ્યારે તેણીએ જોનને જોયા, ત્યારે તેના દેખાવથી તેણી આંધી બેમાન જેવી બની. તે તણપથી માંદો, શીઝા પડી ગયેલો દીસતો હતો. તેનાં મોઢાંમાં પર ઉઘાસીનો છાપ દીસતો હતો. તેની મા જેવી લંડન ગઈ, કે તરતજ ડાકટરને તેમનાં મોઢાંએ, કેમકે આટલા દીવસો વેર માંદો છતાં જોને ડાકટરનું મોઢું નોંધું નહોતું. ડાકટર આવ્યો ત્યારે તે પછુ અજબ થવા લાગ્યો, અને કહ્યું કે, તેણે યોગ દીવસ માટે કામ કર્યું નહીં; કારણકે તે હાલ બમબીટો હાલતમાં હતો.

“માણહ, હમણા તો તમે અહીંજ રહેશોની?” જોને પોતાની માને બહુ આદુરતાથી પુછ્યું; જ્યારે તેની માતા પોતાના દીકરાની આગતા સ્વાગતા કરવાને અતી ખુશ હતી. તેજ દીવસે મીસીસ રીડે લીલી પર તાર કર્યો; અને જણાવ્યું કે તેજ સાંજે પોતે વોરગ્રેન્ડ આવવાને અચકત હતી. ખીજે દીવસે કાગળ લખ્યું; અને તેમાં જોનની સખત માંદગી જણાવી.

આ ખબરથી લીલી વધારે દલગીર થઈ, અને જો ફ્રેન્ક નહોં આવતે તો તેણી પછુ જોનને જોવા એકાદ દહાડા મારે જતો. જે દીવસે પેહેલું કાગળ મળ્યું હતું, તેજ દીવસે ફ્રેન્ક તરફનો તાર આવ્યો હતો, અને તેજ સાંજે તે આવવાનું હતો, જ્યારે વાંધા પ્રમાણે સાંજે ચાર વાગે વોરગ્રેન્ડમાં તેણે પોતાનો દેખાવ દીધો.

“વાહલી લીલી, તું કેટલી બધી ઉદાસ તેમજ તણાવથી દોસે છે? શું તું માંદો છે?” ફ્રેન્કે પોતાની પીત્રાઈ બેઠે નને જોઈ પુછ્યું.

“નહીં, ફ્રેન્ક, મને કશું નથી. હું તો દીવસે દીવસે વધારે તંદરોસ્ત બનતી જાઉં છું!” પછુ વાંચનાર તમે જાણ્યો કે જોન માંદો પડ્યા બાદ તેણી બહુજ લેવાઈ ગઈ હતી.

ચોડાક વખત પસાર થયા બાદ ફ્રેન્ક બગીચામાં ગયો, જ્યાં સુદર યુવોના બુમખા વુડી પડ્યા હતા, અને આખા બગીચામાં સુમધી વાસ પમરતો હતો. વળી બગીચામાં હુસી અને એથ બંને બેઠેનો બેડો હતો. તરતજ હુસી ધરમાં ગઈ; અને એક ચોડી મીસીસ બૉલસંપર લખી, અને બીજી મીંડો શીટરોઈ અને મીંડો ફેરસંને (ખલાશી) લખી, જેમાં લખ્યું હતું કે ફ્રેન્ક આવ્યો હતો, અને તેઓની સાથે તેનીસ રમવાને તેણીએ તેડ્યાં હતાં. આ આમંત્રણ વીરો હુસીએ લીલીને કહ્યું પુછ્યું નહોતું. લીલીના દીવસ બધી ઉઘાસીમાં જતા, કેમકે દરરોજ મીસીસ રીડલ તરફથી કાગળ આવતું, જેમાં લખતી કે જોનની માંદગી વધતી હતી. ડાકટર કહેતા હતા કે, આ તાવ તેને કોઈ દીવસે યુકનાર નહોતી, અને જો તેને માથાંની તાવ આવશે તો તે માંડો બની જશે.

મીમકેટલાલ દયાના અને જોનની માતા ઉભે પડે તેની ચાકરી બમવતાં, અને જેથી રીતે દયાનાએ પોતાની ઉદાર દીવસી શેઠાણીની ચાકરી બમવી હતી, તેવીજ રીતે તેણી હમણા પછુ બમવતી હતી.

સપ્ટેમ્બર માસ પુરો થયો, અને અક્ટોબર માસ બેડો, તેપછુ જોન મીસીસ ફેઅરનાં ધરમાં માંદો પડેલો દીસતો હતો. હજુ પછુ તેની મા પોતાના દીકરા આગળ હતી, અને લીલી પછુ બે ત્રણ વેળા આવી ગઈ હતી. જ્યારે તેણી આવતી, ત્યારે જોનનો દેખાવ જોઈ તેણીથી રડ્યા વીના રહેવાતું નહીં. તેણી પોતાનાં મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે કોણ દુઃખદાયક છુપી વાતથી તેનું અંતઃ કરણ બંધરખાતેથી ડંખાતું હતું, અને આ માટે તેણી હમેશાં ઈચ્છતી, તથા પ્રાર્થના કરતી કે, એમીનાં દુઃખદાયક મરણની અસર તેનાં મનપરથી દુર થાય! તે સદા દુઃખી દીસતો, અને લીલી હમેશાં જોતી હતી કે, તેણીની આવ-બવથી તે વધારે દુઃખી થતો.

રફતે રફતે તેની તનદરોસ્તીમાં જરા ફરક થતો જતો હતો. અક્ટોબર માસમાં લીલી કાર્ટલ હીલ જવા નીકળી. આ છેલ્લો માસ ફેરરીડમાં કંઈ સુખદાયક પસાર થયો નહોતો.

કાર્ટલ હીલમાં ગયા બાદ એક દીવસે મીસીસ રીડલ લીલીને લાંબા આવી અને કહ્યું કે જોનની તનદરોસ્તી જરા સુધરતી ચાલી હતી, અને તેની મરજ કોઈ કેકાણે હવા ફેરપાલ કરવા જવાની હતી.

“હું એને હમેશાં અંદી આવવા કહું છું,” મીસીસ રીડલ બોલી; “અને ડાકટરનું પણ એમ મત છે કે એ પોતાની બમજીમાં જઈ વસે. તેપછુ તેનું મન નિર્ણય આ”

બરલેન્ડમાં જવાનું છે.” આથી લીલી ખુશો થઈ અને મીસ રીડને રીડને જીવંત રીડને જીવંત મોહાસ કરી. બીજી થોડી વાતો કરી મીસ રીડ તણીથી છુટી પડી, ને ડી-લ્ફાઈ હાલમાં ગઈ, અને તેજ સાંજે પાછી ડીલ્ફાઈથી ઉપડી ગઈ. તેજ દીવસે મીસ રીડ બોલસે તરફથી એક કાગળ લીલીને મળ્યું, જેમાં બહુજ પ્રીતીથી લખ્યું હતું, કે લીલી કાર્ટલ લીલ આપ્યા બાદ તેણીને બહુજ સુંદર લાગતું હતું. વળી તેમજ એક કાગળ પેલા ધરડા મીં ફેરસે તરફથી મળ્યું, અને તેજ સાંજે લીલીની ભેટ લેવા આવ્યો.

“મારી વાહલી દીકરી, હું ધાર છું કે મારી આ સુધાકત તને પસંદ તો પડશે? કેમકે હું વગર કહેવે એકદમ તારા ઘરમાં આવ્યો છું.”

“અલબત્ત! તમે ભલે આવ્યા, મારા વાહલા પીતાજીના મિત્રને જેમ તેમના માન આપતા આવ્યા હતા, તેમજ હું પણ આપીશ.” તેણીએ પોતાના હમેશના દયાળુ સ્વભાવે કહ્યું.

અરથો કસાકે તેમને વાતો કરી, અને પછી તે ધરડા લીલીને શેકહેનું કરી છુટો પડ્યો. આ પછી તેણી વીચારમાં બેસી હતી, તેટલામાં જોન તરફથી એક તાર આવ્યો, જેમાં તેની આવવાની ખબર લખી હતી.

પ્રકરણ ૩૯મું.

લડાઈપર જવાની તૈયારી.

સાંજે લીલી જોનને લેવા રોડનપર ગઈ. લીલીને જોનાનું ખુશાલી તેના મોઢેરાપર પ્રગટી નીકળી, તોપણ તે દુઃખી અને શીશો દીસતો હતો. ગાડીમાં તેમને જોન સાથે જોડા, જ્યારે મીસ રીડ એક દીવસ અગાઉ ડીલ્ફાઈ હાલમાં પોતાના દીકરા માટે સર્વે વાતની તૈયારી કરવા આવી હતી. ધડીએ અને પળકે જોનનાં મોઢાં પર અજબ રીતના ફેરફાર થતો હતો, જે ફેરફાર લીલી બહુજ ખારીદાથી જોઈને મનમાં દુઃખી થતી હતી. તેઓની વાતોમાં વખત બહુ જલદીથી પસાર થયો, અને કાર્ટલ લીલમાં જઈ પુગાં.

થોડા વખત કાર્ટલ લીલમાં રહીને પછી જોન પોતાને ઘર ગયો; અને ઘર જતી વેળા રસ્તામાં વીચાર કર્યો કે ડોરોથી મોઢાપાનને જઈ મળવું. બીજી દીવસે ડીક્ર નદી પાસે ગયો, જ્યાં થોડા ધારતાં હતાં તેમ પેલી કમનસીબ છોકરીએ આપકાત કર્યો હતો. આ વેળા નવેખજર માસ બેઠો હતો, ઝાડો પોતાનાં પાંદડાંને દેખાવ બદલતાં હતાં, અને જ્યાં લાંબા બરફ યાત્રી ગયો હતો.

હવે જે જગ્યા પર તેમને હમેશાં મળતાં હતાં લાંબાં તે આવ્યો, અને પેલા દેખાવ જોવાને ઇતેબર બન્યો, જે દેખાવ તેણે ત્રણ વેળા આપેલું જોયો હતો. નદી પોતાના પુર જોડાથી વહેતી હતી; અને નદીને અવાજ જોન-

ના કાનને બહુજ દુઃખદાયક લાગતો હતો. થોડો વખત લાંબો રહીને આગળ આવ્યો, પણ કશું નજરે પડ્યું નહીં.

હવે તે ડોરોથીને ઘર જવા નીકળ્યો. તેને પાછલે આવેલું જોના રાખવામાં આવ્યો, કેમકે જો મીં મોઢાપાન જોય તો તેને ફરી સમગ્ર દુઃખ માદ આવીને મોઢાપર કરી મુકે! મીં મોઢાપાન “બુલેસે ચર્ચ” માં પડી ગયા પછી તે પોતાના જમણા હાથથી કંઈ કરી શકતો નહોતો. એ મીનાં મરણ પછી તે આતીશ ધરડો અને તવાપરો દીસતો હતો; પણ હવે કોઈજ વેળા એમની નામ દેતો હતો.

થોડાજ વખતમાં ડોરોથી આવી લાગી, અને થોડી વાતો કર્યા બાદ જોને પુછ્યું, “સારે શું એમીના કરી પતો મળ્યો નથી?”

“સાહેબ, પતો શું મળે?” ડોરોથીએ દુઃખથી ઉતાર વાળ્યો.

“આને લગભગ દશ માસ તેણીને ડુબી ગયાને થવા આવ્યા છે.”

“હા! મને ખબર છે, કેમકે તેણી સત્તાવીસમી જાનેવારી-એ ડુબી ગઈ, પણ તેણીનાં જમા શીવાય બીજું કંઈ મળ્યું?”

“હા! સાહેબ, તમને ખબર નથી કે તેણીની રોપી-પણ જડી હતી?”

“હું ધાર છું કે તેણી ડુબી ગઈ એમાં કશો શક ન હોય?” જોને પુછ્યું.

“નહી! નહી! કંઈજ નહી, હવે તેણીની વાત તો પડતીજ મેળો!” તેણી બોલી. “પણ મીં જોન-જોન હું તમને કંઈ કહેવા માંગુ છું, અને તે એ કે હવે ફક્ત ખર્ચ જેટલાજ પૈસા મારા-મારા બાવાજ પાસે છે, અને તેઓની હાલત દીન પર દીન વધારે બગડતી જાય છે, પણ તેટલામાં કંઈ કશું ચાલ તો વાર—” તેણી અચ્ચાં ખાતી બોલી.

“મીસ ડોરોથી, તમે એ આમની રીકર રાખવી નહી. તમે મોએ મારી પર કોઈ દીવસે નહીં વીસરી શકાય એવા ઉપકારો કર્યા છે; હું તમને વચન આપુ છું કે તમને ખરસ ઉપરોત પૈસા આપવામાં આવશે.”

આ સાંભળી ડોરોથીએ પોતાનાં આંસુઓ તુછીને પોતાની નરમાસ બરેલી આંખોથી જોનને ખરો જગરથી આવાર માન્યો. પછી તેમણે છુટાં પડ્યાં, અને જોન મનમાં ખુશ થવા લાગ્યો કે, ડોરોથીને તેણીનાં આવાં દુઃખની વેળાએ મદદ કરી, અને વળી સુખી પણ કરી. આ પછીના થોડાક દહાડા તેણે સુખમાં ગુચ્યો. તેની તંદરોસ્તી પણ સુધરતી ચાલી હતી. તેના અધીપતી તરફથી એક કાગળ મળ્યું, જેમાં તેણે નાઇલ નદીની લડાઈમાં સાથે જવા લખ્યું હતું; અને જોનને લાંબી અખરો લખવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું, એમ લખ્યું હતું. કાર્ટર મારટન જોનને હમેશાં મળતો અને બીજે ગામ હવાફેરબદલ કરવા કહેતો હતો.

જ્યારે તેને આ ઉપલું કાગળ મળ્યું સારે તેણે ધાર્યું કે, “આવી સુનાને સુળની તક શા માટે જવા દેવી?”

એમ વીચાર કરી તેણે ખુશીથી નાઈસ નદીની લગાઈમાં જવાને હા પાડી. તે મન સાથે વીચારવા લાગ્યો કે 'એ કામ હાથમાં લીધાથી મારા બાપમાં બહુએકે કષ્ટદાયક થશે, હું મારાં કામમાં ચુટાપમેલા રહીશ, અને તેથી મારાં ખાનગી દુઃખો મને યાદ આવશે નહીં.'

આ ખબર તેણે પોતાની માને કહી; અને તેણી પણ ખુશ થઈ, પણ તેણીએ એમાં એક વાંધો લીધો, અને તે એ કે તેણે લગાઈમાં જવા અગાઉ લીલી સાથે પરણું; અને તેણીને પણ સાથે લઈ જવી. પણ આ સાંભળી તેણે સાફ ના પાડી. તેણે કહ્યું 'મા! હાલ હું પરણવાને વીચાર રાખતો નથી, તેવું કારણકે લીલી જેવી એક લાલ્લીનાળી છોકરીને પરણીને એકદમ લગાઈમાં લઈ જવું એ સારું નહીં, અને બીજું કારણકે એનીમાં મરણને હજી રૂકત દશ મહીના થયા છે.'

આ બંને કારણો તેણે પોતાની માને દેખાડ્યાં.

આ પછી નાઇલપર જનાર ફેજ સાથે જવાને પક્ષે ટપાલ તેણે કર્યો.

તે લીલી તરફથી મહેસી ત્રીઠી ગળવામાં મેસી કસ્ટલ હીસ તરફ આવતો થયો. ડીક્ટેરિય આંખો બાદ તે તેણીની મેટ લેવા દરરોજ જતો નહીં હતો, માટે આ વેળા તેને આવતો જોઈ લીલીએ ખુશી થઈ હતી એટલે આવકાર દીધો, અને આગળ જઈ તેના હાથમાં પોતાનો નાંધલો હાથ રોકીને માટે આપ્યો.

"હું ધારતી હતીજ કે તમે આજે જરૂર આવશો." તેણીએ હસતાં કહ્યું.

"વાદાથી લીલી, હું તુને કંઈ ખબર કહેવા આંખો છું, અને તે કામમાં હું તારી સલાહ લેવા માગું છું."

"હા! જોની, બોલો." તેણી પોતાની સુંદર આંખોથી તેનો એટલો દીકરી બોલી.

"લીલી, તે ખબર સાંભળી તું દસગીર થશે નહીં એવી હું આશા રાખું છું."

"લંડનના ન્યુસપેપર વાળાઓ મને નાઇલની લગાઈમાં સાથે લઈ જનાર છે; અને નાઇલવાલી ફેજ સાથે મને ખબર અંતર પુછાવી છપવાવું કામ સોંપ્યું છે; હું મારું છું કે મને જવું જોઈએ."

આ સાંભળી તેણી યોરો વખત સૂધી કંથું બોલી નહીં.

"હવા ફેરવજલ થયાથી મારી તંદરોસ્તી સુંધરશે;" આ બોલો તે ઉતાવળથી બોલ્યો; અને તે જોતો હતો કે આ ખબર સાંભળી લીલી બહુજ ઉદાસ થઈ હતી.

"લીલી, એ જોખમભર્યું કામ હું હાથમાં લેતે નહીં, પણ મારી છેલ્લી માંદગીમાં હું બહુજ કમજોર થઈ ગયો છું; અને ઝકટર મારટન મને બીજી શેઠેર જવા કહે છે."

"સારું છું તમેએ જવાવું નક્કી કર્યું છે?" લીલીએ પુછ્યું.

"જો જવાવો પક્ષે નીકળ્યું હશે, એમ કરવાનું મેં વાનગી ધાર્યું છે, અને મને જવું જોઈએ."

"પણ જોની, હું તમને કંઈ પુછવા માગું છું" જોની, તમે મારી સાથે અદરાયા બાદ મેં તમને કોઈ પણ દીવસે સુખી જોવા નથી; અને આ તમારી છેલ્લી માંદગી પછી તો તમે બહુજ દુઃખી દીસો છો. જો તમારા કસારથી મારી સાથે બંધાયેલા હોવાને બીધે તમે દુઃખી થતા હોવો તો આપણું કાજ તોડી નાખે. એ મારું કહેવું જે ખરું હોય તો તમને વધારે સંતાપમાં નાખવા હું માહતી નથી; અને આપણે સદામાં ખરાં મીન બચકે બાઈ બેઠેન થઈ રહીશું. પણ—"

"નહીં, નહીં, મારી લીલ, હું તારી સાથે અદરાયાથી કોઈની રીતે દુઃખી થયો નથી. એમાં તો ખુશાલી છે; મારી છંદગીની એક મોટી ઉમેદ છે. એમાં કોઈ રીતે હું દુઃખી થયો નથી, અને યથા પણ નહીં. લીલી, એક બીજી વાત છે, કે જે વાત કહી હું તારીપર એક દુઃખનો બોજો નાખવા માંગતો નથી. લીલી, તારું કહેવું વાનગી છે, હું દુઃખી છું; ધણેજ કમનસીબ છું, પણ તારેથી કોઈની રીતવું દુઃખ મને થયું નથી."

"વારું જોની, તે વાત કંઈ છે તે મને કહેા, મારીપર વીશ્વાસ રાખો, અને તમારાં દુઃખમાં મને ભાગ લેવા દેઓ; અને મને ખરેખરી બીનાથી વાકેફ કરો."

"લીલી, તે કહેવા જેવી વાત નથી, તે સાંભળી તું બીહીસો, મા કદાચ તુને વધારે વેદના સોસવી પડશે."

"જોન, તમે જો મને તમારી વીશ્વાસ અને વફાદારી સારત પશુતા હોવા તો, મારીપર વીશ્વાસ રાખો."

"લીલી, મેં એમનો એટલો એકથી વધુ વાર આપેલું જોયો. એ મારું બોલવું કોઈપણ ખરું માનશે નહીં-પણ એટલું તો ખરું છે કે, તે ગરીબ છોકરીને મેંએન આત્મા હજી આ દુનિયામાં બંધકતો રહે છે, અને મેં જોયેલો તેણીનો એટલો સ્વપ્નામાં જોયો કે કેમ તેની હું સહમત રાકતો નથી, અને લીલી, તે દીવસે રાત્રે આપણે ફેરવીકામાં ફરતાં આપણી પાછલ કોઈના નીરાશો સાંભળ્યો, એ તુંને યાદ હશે, અને તે દેખાવ યાદ કરતાં મારું અંતઃકરણ ધુન્ને છે."

"જોન, મારા વીચાર પ્રમાણે એમાં તમારી ભુલ હશે." તેણી જોનનાં મોઝાં તરફ દ્રષ્ટી જોતી બોલી. "તે દુઃખી કાઢાણી તમેએ તમારાં મનમાંથી કહાડી નાખવી જોઈએ; અને હવે પછી તેણીની યાદ કરવી ન જોઈએ. જોની, ગઈ યુવરી વીસરી જાઓ!"

"લીલી, એ વાત મારા મનમાંથી કાઢી નાખવા ખાતર-જ હું ઈચ્છત જાઉં છું; સાં કામમાં રોકાયેલા રહીશ, અને આગળી પાછલી વીસરી જાઉં; પણ મને તારી બહુજ શીકર થાય છે."

"જોની, તમેએ મારે વીરો કશી વાતે શીકર કરવી નહીં; તેણી સમ્યકતાથી બોલી, "તમે જો કામ હાથમાં લેઓ, તે કામમાં તે કીરતાર તમારી મદદે આવેા;

અને તમારું કામ ફતેહમદીથી પાર પાડી પાછા તમારા સ્વદેશ આવી તમારો વાહાલોએને હરતીપુત્રીથી મલો ! એવી દુવા હું ચાહું છું, અને ચાહીશ."

આ સાંભળી જોન હસ્યો. "લીલી, તારું બોલતું કામ સાથે લાગુ પડે છે, પણ હું ત્યાં કંઈ સોલજર તરીકે જતો નથી !"

"જોની, તમેએ સાંભળ્યું તો હશે કે, મારો પીત્રાઇ બાઇ ફ્રેંક પણ એ લડાઈમાં જવા નીકળ્યો છે, પણ મેં સાંભળ્યું છે કે, તે ફોજવાળાએ કંઈ વાંધો લીધો છે !"

"પ્યારી લીલી, તું કંઈકની વાતે બીહ ના ! હું તારા પીત્રાઇ બાઇ સાથે કંઈ લડવા જતો નથી, હું તેના રસ્તે જઈશ નહીં."

આ પ્રમાણે વાતો જોને લીલીને કહીને ઇજીપ્ટ જવાનું નક્કી કરાવ્યું. વોરગ્રેન્ડમાં તે દીવસે જોન દલગીર દીસ્યો, તેનું કારણ તથા નહીને કીનારે બેસુલીમાં પડેલો જોનને સાંભળીને નાખી લાગ્યા તેનું કારણ હવે લીલી પુત્રી રીતે-સહમજી ગઈ. જોન કીસરોડ ગયા બાદ લીલીએ આખો દીવસ બહુજ દલગીરીમાં કાઢ્યો. તેણીનાં મનમાં અજબ વીચારો ભમતા હતા. તેણી મન સાથે બોલતી કે, "હું જોનને ફરી મશી શકીશ યા નહીં, કદાચ તે લડાઈમાં ક પાઈ જશે, તો તેની ભેટ લેવા પામીશ નહીં." આવા વી-ચારોથી દલગીર થઈ તેણી રડતી હતી, પણ યોરોક વખત સુધી વીચાર ફર કરી તેણીએ હીમત પરી; ને તે કી-રતારની કુંક બંદગી કરી, કપડાં બદલી બહાર બગીચામાં ફરવા નીકળી. તેણીએ જોનને ફરથી આવતો દોઢો તે ઇજીપ્ટ આજ સંજે જનાર હતો; અને લીલીને છેલ્લી સલામ (ફેરવેલ) કરવા આગ્યો હતો.

"લીલી, મારી પ્યારી, આ છેલ્લી સલામ હું તુંને કરું છું; ખોદાતાલા જો લાવશે તો પાછો આવીને તુંને મળીશ; નહીં તો આપણે બેહાને ત્યાં જરૂર મળીશું."

આ તેના દીક પીત્રાઇવાનારા બેથો સાંભળી તેણી રડતી બેઠી, "જોન, હું રાત્ર અને દહાડો તે કીરતાર પાસે તમે મારે પ્રાર્થના કરીશ અને તમે જવાં જશો, ત્યાં મારી પ્રાર્થના તમને આડે આવશે. છેલ્લી સલામ જોન," એમ કહી શોકેડ કરી બંને રડતી યશમેએ છુટાં પડ્યાં; અને જોન સ્ટેશન ઉપર ગયો. જતી વેળા જોને લીલીને કામજ લખવાને વચન આપ્યું હતું.

જોનની માતા પણ આજે ઘણીજ ઉદાસ હતી. તેણી પોતાના એકપુરા દીકરાને એક વાપનાં મોહોડાંમાં જતાં બેઠા બહુજ રડતી હતી; પણ જોને પોતાનું મન ફેરવ્યું નહોતું. તેણે લડાઈપર જવાને પકો ડેરાવ કર્યો હતો; એટલે ગયા વગર છુટકો નહોતો. તેની મા સ્ટેશન સુધી તેને મેલવા આવી હતી, અને સંજની રડતી યશમે વચ્ચે જોન છુટો પડ્યો.

પ્રકરણ ૪૦ મું.

છેલ્લી ભેટ.

જોન ગયા બાદ તેનાં ઘરમાં તથા લીલીને ત્યાં યોગક દીવસ બહુજ દલગીરીમાં પસાર થયા. ખીસ લીલી જેવી ગયે વરસે સુખી હતી, તેવી આ વરસ નહોતી. જોને એક કામજ લખ્યું હતું અને જેમાં તે બહુજ સારી હાલતમાં છે, એવી બજાર હતી. આ બજાર સાંભળીને તેણી ખુસ થઈ. જોન યોગ દહાડા મીસીસ ફેગરે સ્વાધીન કરેલા બંધનમાં રહ્યો, અને યોગ દહાડામાં મીન ફ્રેંક કીસરોડ લીલીને છેલ્લી સલામ કરવા આગ્યો હતો. લોડ વેસ્ટલીએ તેને પોતાની ફોજમાં પુત્રીથી દાખલ કર્યો, કેમકે વાંચનાર બહુજે કે લડાઈમાં જવા અગાઉ તે બીજી ફોજમાં હતો, જે વીશે તે એક રીતે કુખી પણ બીજી રીતે પુત્રી હતો. તે એકથી વધુ વાર લડાઈમાં જઈ આગ્યો હતો; અને છેલ્લી "તેમ" નામની લડાઈમાં તેને જખમ થયા હતા, પણ ખોદાના હોકમથી યોગક દહાડામાં તે તરત સારી હાલતમાં આગ્યો. લડાઈમાં જાય તેની અગાઉ તેણે લીલીને મળવાનો નીશ્ચ કર્યો. તેણીને મળવા કાર્ટલ લી-લમાં આગ્યો; અને આ વેળા ફ્રેંક લીલીને આગળથી લખી બજાર કાપી નહોતી; અતે તેને એકદમ કાર્ટલ લીલમાં આવેલો જોઈ લીલી બહુજ અજબ થઈ.

ફ્રેંક હોકમાં દાખલ થયો તે વેળા લીલી એખીજ હતી. "વાહાલી લીલી, હું તુંને છેલ્લી સલામ (ફેરવેલ) કરવા આગ્યો છું."

"સારું શું વાહાલા બાઇ, તમે પણ લડાઈમાં જવાના કે ?" તેણીએ પુછ્યું.

"હા ! લીલી, હમારી ફોજ આવના શુક્રવાર અંહીથી ઉ-પડનાર છે, અને હું જાણે તે અગાઉ તારું ફરી એક વખત હરતું મોહડું જોવાને આગ્યો છું. લીલી, તું જાણે છે તેમ આ દુનિયામાં આપણ બે શીવાય બીજું કંઈક સચું નથી, તે મારે—"

"ફ્રેંક, તમે અને મળવા આગ્યા તે વીશે હું અતીશ પુત્રી છું."

"લીલી, મારા આખા જન્મારામાં મેં એકપણ ઉપકાર તારીપર એવો નથી કર્યો, કે જે સંભારીને તું મને કોઈ દીવસે વાદ કરે, તો પણ તારી આટલી બધી મમતાનો હું શી રીતે આભાર વાળીશ ?"

"તમે હરતા ફરી અંહી આવો, અને એક કરનસની પદવી મેળવો એવી દુવા હું ચાહું છું. એ શીવાય મને બીજું કંઈ જોઈતું નથી."

"પ્યારી લીલી, હવે મારી પાછા આવવાની વાત તું જોતી ના ! લોકો કહે છે કે, એ લડાઈમાંથી યોગજ બહુ પાછા ફરશે. અને કદાચ મારાં હાડકાં લોકોનાં તળાં હેઠલ કચડાઈને લુકો થશે અને કુત્રાને મોહિતે મરીશ, તો પણ કોઈ પુછનાર નથી."

“આ ફ્રેન્ક, તમે એવું શા માટે બોલો છો?” તેણી બોલી.
“જેવું છે તેવું હું બોલું છું, પણ લીલી, મેં સાંભળ્યું છે કે મીન જોન પણ લડાઈમાં જનાર છે.”

“તમને કોણ કહ્યું?” તેણીએ પુછ્યું.

“મને આપણી બેઠેન બેઠાએ કહ્યું છે.” પછી તે ધર-
ની આસપાસ જોઇને નીચાસો નાખી બોલ્યો, “મારી
વાહલી, તું ખરે નહીં માનશે, પણ કારટલ હીંમને અને
તુને આ મારી હેસીજ ભેટ છે.”

“ફ્રેન્ક, એ તમે શું આજે આડું અવળું બોલો છો?”

“એ ખરે જ છે, એમ તું થોડા દીવસમાં જોશે. પણ
લીલી, તે તારા જોનને સોલજર તરીકે નહીં મોકલ્યો, એ
સારું કહ્યું. તો પણ તુને આ કામ ગમતું જોઇએ, કેમકે
આપણી પીત્રાણ પણ એક બહાદુર સીપાહ હતો.”

“આ કામને હું બહુજ ધીકારું છું.” લીલીએ અણગમો
ખતાંબો.

“લીલી, એ સર્વે વાતો તું પડતી યુધ્ધને મને તારા
હાયની કંઈ વસ્તુ આપ.”

“વાહલા ભાઈ ફ્રેન્ક, હું તમને શું આપું?”

“તારા રોમાઝ, અથવા હાથનું મોજી” (ગ્લોઝ) અથવા
જે તુને ગમે તે આપ. તારા હાયની કંઈ પણ વસ્તુ લીલા
સિવાય હું અહીંથી જનાર નથી; કેમકે જ્યારે હું મારા
મરણનાં બીજાનાપર હોઈશ, ત્યારે તે તારી વસ્તુથી મને
કંઈક કરાર મળશે, અને વળી હું તું વાહલીને તે વેળા
પણ યાદ કરીશ.”

“ફ્રેન્ક, આપણા પ્યારા કાકાજની કોઈ પ્યારી વસ્તુ હું
તમને આપું?”

“લીલી, મને તેઓ યુરબીની કોઈપણ વસ્તુ જોઈતી નથી.
મારા કાકાજએ મારું સર્વે વાતે બહુ કહ્યું છે, અને પો-
તાની થોડીક મીઠકત પણ આપી ગયા છે; અને તે બી-
લકતમાં ખરો ખજાનો તું છે; તોપણ તેઓની વસ્તુ મને
કેં કામની? લીલી, મારી ભત્રી દુવા હવે એ છે કે તું
જોન સાથે પરણી યુધ્ધી યાએ! અને કોઈ વેળા તારા
પીત્રાઈ ભાઈને યાદ કરતી રહે,” તે બોલ્યો.

“અરે ફ્રેન્ક, તમારું મોઢવું બંધ કરો! આ તમારા
સપ્તમા શબ્દો મારી છાતીપર ધા મીસાલ લાગે છે, હું આ-
શા રાખું છું કે, તે કીરતાર મારા એક પુરા વાહલાને
જલદીથી મારી સાથે એકરે.”

“વાહલી લીલી, હવે વધુ વાર મને જોડી ના કર!
મને તારી કોઈ પણ સારી ચીજ આપ, જે હું મારી
સાથે હમેશાં રાખું.”

તેણે ટેબલપર પડેલા લીલીને રોમાઝ જીંચકી જતાં કહ્યું:
“લીલી, આ તારો રોમાઝ હું લઉં?” આ કહેતાં તેણે
કોટનાં બેટન કાઢી પોતાની છાતીપર રાખ્યા.

“ફ્રેન્ક, તમે તે બંને લેવો! પણ એટલામાં એક બન્ધાં
મીસાલ ગાંઠો થોડાં શું કામ કરો છો? લડાઈપર જવા

હું મારું છું કે મારા જેવી એક સ્ત્રી એટલી કરે નહીં;
તેટલા તમે કરો છો?” તેણી પોતાના પીત્રાઈ ભાઈને પ્રશ્ન
કરવાની કોશિશ કરતાં બોલી.

“લીલી, એવો તારી નાહાની છે. મેં આ રોમાઝ એટલા
વાસ્તે લેધી છે કે જ્યારે હું જખમી થઈશ, તે વેળા આ
રોમાઝ મારી છાતીપર પડેલા જોઈ એમજ સમજાશ કે,
“મારી લીલીને હાથ મારી છાતીપરજ મેળેલો છે; અને મરતી
વેળા મારી એકપુરી સગી બેઠેન મારી આગળ ઉભેલી
સમજાહું મારો પ્રાણ સુખથી તે કીરતારને હવાલે કરીશ.”

“ફ્રેન્ક, મારા પ્યારા ભાઈ! જખમનું નામ મારી આગ-
ળ કાઢે ના! તે બોલ મારા કાનને બેઠેરા બનાવે છે.”

“વારે લીલી, હવે પછી હું બોલીશ નહીં. હવે મને
જવા દે! મારી મારે મારે જોડી યાદ છે, અને જોનની
વખત યવા આજે છે, વળી આપણી બેઠેન બેઠાને મળવા
જતું છે. પણ વાહલી લીલી, હું એક વચન તારી પાસે માંશું
છું; અને તે એ કે, હું જો મરી જાઉં તો મને ભુજતી ના!”

આ સાંભળી લીલીએ પોતાના નાંધલા હાથ તેનાં ગળાં
આસપાસ નાંખ્યા, અને તેણીનાં આંખોમાંથી મોતી જેવાં
આંસુઓ ખરવા લાગ્યાં.

“વાહલા ભાઈ, એમ બોલો ના! વેહેલા આવજો, અને
ફરી તમારી બેઠેનને આપી બેઠાને.”

“વાહલી લીલી, છેલ્લી સલામ! હવે હું જાઉં છું.” એમ
કહી તેઓ બેઠીને રડતી અશ્રમોએ છુટાં પડ્યાં.

ફ્રેન્ક કીસકેડેની ઉપડવા બાદ વોરગ્રેન્ડ તેની કરી લીધેલી
બેઠેન મીસીસ બોલ્ડને મળ્યા ગયા. ફ્રેન્કની લડાઈ પર
જવાની ખબર સાંભળી તેણી ઘણી અફસોસ કરવા લાગી.
તેણી ફ્રેન્કને જોઈ પહેલે પ્રશ્ન થઈ, પણ તેણીની પ્રશ્ન યો-
ગાજ વખત રહી.

“ફ્રેન્ક, તમે પાછા મારે આવશો?” તેણીએ પુછ્યું.

“બેલા, તે નહીં દીવસ હું તુને કહી શકતો નથી, પણ
વાહલી બેઠેન બેલા, જો મારા પગ હાથ લડાઈમાં કપાઈ
જાય, તો તું મારી બેઠેન મને હાથ માફક ભાઈ તરીકે
મળશે યા નહીં?”

“ફ્રેન્ક, તમે વેહેલા પાછા મને આવી મળો, એવું હું
ધન્ય છું.”

“હું આનું યા નહીં તે તો ધન્ય જાણે, પણ જો હું
કપાઈ જાઉં તો તું મારે માટે દુવા માંગજે કે તે કીર-
તાર મારા જુનાઈ માફ કરી મને બેઠેનમાં જળ્યા આપે!”

આ સાંભળી તેણી રડવા લાગી. આ પછી ફ્રેન્ક તેણીને
છેલ્લી સલામ કરી ભાંધી ઉપડી ગયો.

તેણીની ભેટ લઈ ફ્રેન્ક કીસપડે ફેરવીને રસ્તેથી જતાં,
લીલીને ખાલી પડેલા બેઠેન જોયા. તે બેઠેન અંદર જઈ
જોવાનું તેણે મન કહ્યું, પણ તે જોવાથી તેને વધારે દુઃખ
લાગશે એમ ધારી અંદર ગયો નહીં.

[સાંભળુ છે.] સુલવાઈ ખુરસેદહ ભુજવાલા.

અને તમારું કામ ફતેહમંદીથી પાર પાડી પાછા તમારા સ્વદેશ આવી તમારાં વાહાલાંઓને હસીપ્રસાદી મળે ! એવી દુવા હું ચાહું છું, અને ચાહીશ.”

આ સાંભળી જોન હસ્યો. “લીલી, તારું બોલતું કામ સાચે લાગુ પડે છે, પણ હું ત્યાં કંઈ સોલજર તરીકે જતો નથી !”

“જોન ! તોએ સાંભળ્યું” તો હશે કે, ‘મારા પીત્રાઇ ભાઇ ફ્રેંક પણ એ લડાઈમાં જવા નીકળ્યો છે, પણ એ સાંભળ્યું છે કે, તે ફ્રેંચવાળાએ કંઈ વાંધો લીધો છે !”

“પ્યારી લીલી, તું કોઈની વાતે બીહ ના ! હું તારા પીત્રાઇ ભાઇ સાથે કંઈ લડવા જતો નથી, હું તેના રસ્તે જઈશ નહીં.”

આ પ્રમાણે વાતો જોને લીલીને કહીને ઇજીપ્ટ જવાનું નક્કી કરાવ્યું. વોરગ્રેન્ડમાં તે દીવસે જોન દલગીરી દરેયો, તેનું કારણ તથા નદીને કીનારે એમુદીમાં પડેલા જોનને પાલખીમાં નાખી લાવ્યા તેનું કારણ હવે લીલી ખુશી રીતે સહમત ગઈ. જોન કીલફાઈ ગયા બાદ લીલીએ આજે દીવસ બહુજ દલગીરીમાં કાઢ્યો. તેણીનાં મનમાં અન્ય બીચારો બનતા હતા. તેણી મન સાચે બોલતી કે, “હું જોનીને ફરી મઠી શકીશ યા નહીં, કદાચ તે લડાઈમાં કે પાઈ જશે, તો તેની ભેટ લેવા પામીશ નહીં.” આવા બી-આરથી દલગીર થઈ તેણી રડતી હતી, પણ યોડાક વખત સુધી વીચાર દુર કરી તેણીએ ક્ષીમત ધરી; ને તે કી-રતારની ટુંક બંદબી કરી, કપડાં બદલી બહાર બગીચામાં ફરવા નીકળી. તેણીએ જોનને દુરથી આવતો દોઢો. તે ઇજીપ્ટ આજ સાંજે જનાર હતો; અને લીલીને છેલ્લી સલામ (ફિરવેલ) કરવા આજે હતા.

“લીલી, મારી પ્યારી, આ છેલ્લી સલામ હું તુને કરું છું; બોદાતાલા જો લાવશે તો પાછા આવીને તુને મળીશ; નહીં તો આપણે બોદાને ત્યાં જરૂર મળીશું.”

આ તેના દીલ પીગળાવનારા બોલો સાંભળી તેણી રડતી બોલી, “જોન, હું રાત અને દહાડો તે કીરતાર પાસે તમે માટે પ્રાર્થના કરીશ અને તમે જ્યાં જશો, ત્યાં મારી પ્રાર્થના તમને આડે આવશે. છેલ્લી સલામ જોન,” એમ કહી લોકફેડ કરી જને રડતી યશમેએ છુટાં પડ્યાં; અને જોન રેશન ઉપર ગયો. જતી વેળા જોને લીલીને કાગજ લખવાને વચન આપ્યું હતું.

જોનની માતા પણ આજે ઘણીજ ઉદાસ હતી. તેણી પોતાના એકપુરા દીકરાને એક વાષનાં મોહોડામાં જતાં જોઈ બહુજ રડતી હતી; પણ જોને પોતાનું માત ફેરવ્યું નહીં. તેણે લડાઈપર જવાને પકો દેરાવ કર્યો હતો; એટલે ગયા વગર છુટકો નહોતો. તેની આ રેશન સુધી તેને મેલવા આવી હતી, અને સરેની રડતી યશમે વચ્ચે જોન છુટો પડ્યો.

પ્રકરણ ૪૦ સુ.

છેલ્લી ભેટ.

જોન ગયા બાદ તેનાં ઘરમાં તથા લીલીને ત્યાં ઘોડાક દીવસ બહુજ દલગીરીમાં પસાર થયા. મીસ લીલી જેવી ગમે વરસે સુખી હતી, તેવી આ વરસ નહોતી. જોને એક કાગજ લખ્યું હતું અને જેમાં તે બહુજ સારી હાલતમાં છે, એવી ખબર હતી. આ ખબર સાંભળીને તેણી ખુશ થઈ. જોન ઘોડા દહાડા મીસીસ ફ્રેચરે સ્વાધીન કરેલા બંગલામાં રહ્યો, અને ઘોડા દહાડામાં મીં ફ્રેંક ડીસપર્ડ લીલીને છેલ્લી સલામ કરવા આવ્યો હતો. લોડ વેલ્સલીએ તેને પોતાની ફ્રેન્ચમાં ખુશીથી દાખલ કર્યો, કેમકે વાંચનાર બહુજ કે લડાઈમાં જવા અગાઉ તે બીજ ફ્રેન્ચમાં હતો, જે વીશે તે એક રીતે દુઃખી પણ બીજી રીતે ખુશી હતો. તે એકથી વધુ વાર લડાઈમાં જઈ આવ્યો હતો; અને છેલ્લી “તેમ” નામની લડાઈમાં તેને જખમ થયા હતા, પણ બોદાના હોકમથી ઘોડાક દહાડામાં તે તદન સારી હાલતમાં આવ્યો. લડાઈમાં જય તેની અગાઉ તેણે લીલીને મળવાનો નીશ્ચય કર્યો. તેણીને મળવા કાસ્ટલ લી-લમાં આવ્યો; અને આ વેળા ફ્રેંક લીલીને આગળથી લખી ખબર કાઢી નહોતી; અને તેને એકદમ કાસ્ટલ લીલમાં આવેલા જોઈ લીલી બહુજ અન્યથ થઈ.

ફ્રેંક હોકમમાં દાખલ થયો તે વેળા લીલી એખલીજ હતી. “વાહાની લીલી, હું તુને છેલ્લી સલામ (ફિરવેલ) કરવા આપોછું.”

“સારે શું વાહાલા ભાઈ, તમે પણ લડાઈમાં જવાના કે ?” તેણીએ પુછ્યું.

“હા ! લીલી, હમારી ફ્રેન્ચ આવના શુક્રવારે અંદીથી ઉપનાર છે, અને હું જાઉં તે અગાઉ તારું ફરી એક વખત હસ્ત મોહડું જોવાને આવ્યોછું.” લીલી, તું જાણે છે તેમ આ દુનિયામાં આપણે શીવાય બીજું કોઈ સચું નથી, તે માટે—”

“ફ્રેંક, તમે અને મળવા આવ્યા તે વીશે હું અતીવ ખુશી છું.”

“લીલી, મારા આપા જન્મારામાં મેં એકપણ ઉપકાર તારીપર એવો નથી કર્યો, કે જે સંભારીને તું મને કોઈ દીવસે શાદ કરે, તો પણ તારી આટલી બધી મનતાને હું શી રીતે આભાર વાળીશ ?”

“તમે હસ્તા ફરી અંદી આવે, અને એક કરનગની પદવી મેળવે એવી દુવા હું ચાહું છું. એ શીવાય મને બીજું કશું જોઈતું નથી.”

“પ્યારી લીલી, હવે મારી પાછા આવવાની વાત તું જોતી ના ! લોકો કહે છે કે, એ લડાઈમાંથી ઘોડાજ બહુ પાછા ફરશે. અને કદાચ મારાં હાડકાં લોકોનાં તપાં હાલ કમ્યાઈને છુટકો થશે અને કુત્રાને મોહોતે મરીશ, તો પણ કોઈ પુછનાર નથી.”

શ્રી ની મિત્રાચારી.

પ્રકરણ ૬૬.

સારા સમાચાર—ભવિષ્યના વિચારો—શ્રીની
શ્રી ઉપર અસર.

રહિથી આવતા સમાચાર સુધી યો-
ગવા મારેનું લેડી આપદાનું કહેવું પુદ-
રતી હતું, મારે તેણીનાં મરીયાપદોએ
હવે કાંઈ વધુ અરજ કરી નહીં, પણ
જે ખુશાલીભોગવવાને તેઓએ દરાવ
કીધા હતા, તેની આશામાં પોતાને
રસુજ આવવા લાગ્યાં. આશ્ચર્ય તપ-
સના સીપાળની દરરાજ વાટ જોવા લા-
ગ્યાં. એમીલી “જેકોટ”ની નેપોલીયનની

જીંદગી વાંચવા બેઠી. પણ તે વાંચતી વેળાએ બોલો,
તાબલો, નવા નવા દેસો, અને નવાં નવાં ઝરેરાતો તેણીનાં
પાનાંઓ ઉપર તરતાં માલમ પડ્યાં કે નહીં, કે અરેબી-
યન નાઇટસની વાતોની તુરક રોકેટ લગાઈ અને લાંબવા
માટે નહીં પણ તેણીના તુરંગો મારેજ બોલતા હતા, તે
આપણે કહી શકતાં નથી; પણ આટલું તો ખરું કે,
લેડી આપદાનું હસતું તે હડાપણભર્યાં વાંચણુથી એમીલી
ઉપર થતી અસર મારે શક બતાવતું હતું. ફોલોન્સ કાંઈ
અસાધારણ રીતે ઉચકેરાપથી દીસતી હતી નહીં, પણ જ-
વારેથી એમીલી બોલને લગતી કાંઈ વાત કરતી હતી ભારે
તેણીની કાળી અંખોમાંના ચળકાટ અને તેણીનાં ચોદ
ઉપરનું હસતું કહી આપણું હતું કે તેણી પોતાનાં વધુ ગ-
જબજોશ સાથીઓ કરતાં કાંઈ ઓછી ખુશાલ ન હતી;
જોનારેખત મીસ મેલફર્ડ મગરૂરીથી પોતાનું માથું ઉચકતી
અને કહેતી કે, આપદા ગમે એટલી વાતો કરે અને એમીલી
ગમે એવી મુશ્કેલ મલાવે, પણ કાંઈ વળવાનું નથી. જ્યારે
મીસ મેલફર્ડ પોતાની રીત હતી તે કરતાં છઠ્ઠાથી વધારે
વખત મોરી આરશીમાં પોતાનું મોંદ જોતી અને કુખ
કરતી કે તાબલો અને બોલ થશે તો તેણીની ખુશી થશે.
તેણીએ એક દીવસે એમીલીને પોતાના દેસોમાંથી એક પ-
સંદ કરાવી અને તે પેદરણ પછી વહેરવાર, અખતરા
કરતી ખુબ હસાવી, કે જેમાંથી લેડી આપદાના કપડાના
સખુને કે ફોલોન્સના કાલાવાવાથી તેણી આટકી નહીં.

અતે ઘણી રાહ જોવાતાં કાગળો આવી લાગ્યાં અને
તેઓ એટલાં તો સંતોષકારક હતાં કે આવદેક અને એ-

મીલીની ખુશી થાય એટલી ઉચક તેણીની લેવા લાગી.
એકમમ સેન્ટ મોર એટલો તો સારીપેરે હતો કે તેના ઝક-
ટની સચળી સતા અને તેની માતાની સધળી સમજવત
તેને ઈંગ્લંડ આવી આપદાને લાંબા લખ જતાં અટકાવવા મારે
વાપરતી પડી હતી. તેને કહેવામાં આવ્યું હતું કે છઠ્ઠામાં
ચાર પાંચ વર્ષ વધુ રહેવાથી ખુદા કરશે તો તે એટલો તો
તનદોસ્ત રહેશે કે જેથી તે આગળ ધખતો હતો, તેટલો
પોતાનાં દેશના રાજ્યકારોનામાં અને સાહીસમાં ભાગ
લઈ શકશે. ઈંગ્લંડની એક કુટુંબી મુલાકાત લેવાથી કહી
ધમ યનાર ન હતી, પણ લાંબા સેહેજ શક્યતી વાત હતી,
માટે લેડી હેલન આ વાત ખમીશકતી ન હતી; આથી
જ્યારે એકમટે પોતાની અદરાયશી નોદરદાર ઉપર મુશા-
લીત ભાષાથી બરેણ એક આજીજીનું કાગળ લખી મોકલ્યું,
કે જે તેણી એક બોલ કહેશે તો સચળીના ના કહેવા છતાં
તે પોતાની આપદા આગળ આવી હાજર થશે, તે પોતે
ઈંગ્લંડમાં નહીં રહી શકશે એ સધળું બોલવું મગકરીનું
હતું; અને જ્યારે તે તેણીનાં મુલકનાં ખીજ આસામીઓના
જેવેજ તનદોસ્ત હતા, ભારે યુ કરવા તે પોતાની આ-
પદાને તેણીની જન્મજીમીની દુર રાખે, કે જ્યાં તેણી ચ-
ળકવાને તદન લાયક હતી.—જ્યારે તેણે આ પ્રમાણે લ-
ખ્યું હતું, ભારે લેડી હેલને તેણી વરફ અને તેટલી ઝક-
પથી આવવાને ઉચક્યા આજીજી કરી હતી, કે તેણીની
હાજરી અને પ્રીતીજ દકત તેના કીર્તી પાછલ દોડવાના
જુસ્સામાંથી વિચારોને કાણુમાં રાખી શકશે.

જે આ કાગળોમાં દકત એટલુંજ હતો તો ખુશાલી સિ-
વાય બીજું કશું લેડી આપદાને લાગતે નહીં, પણ સાથે
કેવી રીતે તેણી નાખખ પુગી શકે તે બાનેબી લ-
ખણ કરેણું હતું. લોડ મેલફર્ડ તેણીના સ્વતંત્ર જુસ્સાથી
એટલો તો ચીરદાપલો હતો કે તે તેણીને ઇચ્છિ મુકી આવે,
એ તો ગાયા ચાંદ ઉપર તે સ્વારી કરવાનું માથે લે એટલું
અચકત હતું; નેકે તેના બંને દીકરાઓ કહેતા હતા કે
દકત રીતભાતોના કાષ્ઠોજ તેમને તેણીની સાથે છલિ જતાં
અટકાવતો હતો. સારાં નરીએ તેણીના આપને ખેતાય ધ-
રાનનાર ઘણી તેણીને ખીજે વાળા હતા, જેની વતણક
લોડ મેલફર્ડથી તદન ઉચકીજ હતી. તેણે દકત સેન્ટ મોરની
અનિચીત વંદોસ્તી મારેજ લેડી આપદાનાં કારજ સાને
વાંધે લીધી હતો. લેડી આપદાનું કટપણ, અને સ્વતંત્રતાએ
તેની વખાણમાં વધારો કર્યો હતો. અને તેણે લાંબો વખત
યથા દરાવ કીધો હતો કે તે પોતે તેણીને છઠ્ઠા લખ જશે
અને પોતાનાં ધરમાંથી તેણીનાં લખ કરી આપશે.

લેડી આપદાને તેની બેરી પોતાની દીકરી માફક આહતી
હતી, અને તેણીની એક દીકરીના જેવી સચળી રૂને બ-
જવતી હતી; જ્યારે તેણીની સાથી વડી હોકરી લેડી મેરી
વીલીયરસ સાથી વાહાલી અને સાથી અખતતી સહી થતી
હતી, નેકે આપદાથી તેણી પાંચ વર્ષ નાની હતી. એમીલી

મેલફેટ કહ્યું હતું તે જુવનમ ગુમરાવામાં આ ઉમરાવનાં કુટુંબે સુદન ભાગ લીધા ન હતા, કારણ કે તેઓને મેલફેટનાં કુટુંબથી તદન ઉઘડીજ તરખીયત થઈ હતી, અને તેઓ એકદમ સેટ મેરને તેની ગરીબાઈ છતાં વખાણતાં હતાં.

જે ટપાલમાં લેડી આપદાને આ પુશ્પાલીભયાં સમાચાર મળ્યા હતા, તેજ ટપાલમાં એડજન્ટીયરનાં કુટુંબે લેડી મેલફેટનું સેટ જોનામાં આવવાનું મોતું કબુલ રાખ્યું હતું; વળી તેઓએ જણાવ્યું કે યુરોપમાં કરવા ધારેલા પ્રવાસને આધાર તદન આપદાની મરજી ઉપર હતો.

આ કાગળથી તેણીની ચિંતામાં ઘટાડો થયો. તેણીએ પોતાના અદરાયણ આપીદ ઉપર તેનાં ઇંગિત્વ પાછ કુરવા સામેનું પોતાનું મત ખુશી રીતે લખી મોકલ્યું; વળી તેને આશા આપી હતી કે ત્રણ મહીના પછી લોડ એડજન્ટીયરનું કુટુંબ નાઇસ આવશે, માટે લાં તેણે તેણીને મળવાની ઉમેદ રાખી, કે જ્યારે પછી તેણી ધવસે લાં સુધી તેનાથી કદી છુટી પડશે નહીં. લેડી મેરી ઉપરથી તેણીએ લખી મોકલ્યું હતું કે એદમ'ડ અને તેણીનાં પોતાનાં બંધિય માટે વાત કરવા તેણીને કોઇની ધણી જરૂર હતી, માટે તેણીએ જલદીથી દેવનસાથે આવવા ઉપડેનું. વળી તેણીની પોતાની જલદીથી ઇટલિ જવાની ખાબોડ માટેથી આ મમે તેણીએ લખ્યું હતું. જ્યારે આ સખ્યું પ્ર' થયું ત્યારે તેણીએ પોતાનાં મધીયાઇઓને જે સઘળાંની મેજબાની તેઓએ ચાખી હોય તેમને નોત્તાં કરવાનું માથે લેવા અને જેમ તેઓ કહેતાં હતાં તેમ, તે જાહેને સર્વ પ્રકારે શ્રેષ્ઠ કરવાને સોંપી આપ્યું.

આ પુશ્પી ભયાં કામથી એગીલી મેલફેટની સુસ્તી કેટલી ઝડપથી પસાર થઈ ગઈ તે જોવાનું ધણું અજબ જેતું લાગતું હતું. પણ તેણી પોતાની તેમ્પારીમાં એટલી તો ગડબડ કરતી હતી કે તેણીની જેહેન જ્યોર્જના જે એરી રમતીયાલ બાળદોથી પોતાને અલગ રાખવાનું ડોળ ધાવતી હતી, તેણીને આ સુદન પસંદ પડ્યું નહીં. વળી આપદા પોતાની નવ વતેણક અને પુજસુરતીથી આ સાદાં સેહેરમાંની સર્વની લોકડીય થઈ પડી હતી. વળી આપદા પોતાના ઓરડામાંજ ચુપકાદીમાં વખત કહાડતી હતી, માટે તેણીની સાથ ટોટા કરવાનું તેણી શોધતી હતી તે પ્રમાણે કાંઈ કારણ મળતું હતું નહીં.

અને આ સઘળો વખત ફ્લોરન્સ લેસલી ક્યાં હતી ? હજી સુધી તેણીનાં માળાપની રાજપુત્રી સાય લેડી આપદા પાસજ ફરતી હસતી હતી. જે મોહાને ધાતકાપણ કે તુંગાઇના સખુને અંજાણ હતા, તે મોહમાંથી નીકળતાં દરેક વચને તેણી સાંભળી પોતાની મનઝકતી અને નીતિ રીતીમાં સુધારો કરતી જતી હતી. પણ એ સઘળાં સુખમાં તેણીને એક વિચાર ધણી દલગીર કરતો હતો. જેમ જેમ તેણીના પાર વધતો જતો તેમ તેમ તેણીને લાગતું કે તેણીની માતાનું કહેતું ખરું હતું, કે જો લેડી આપદાની

સ્થિતિ તેણીના જેનીજ હતે તો તેણીનું આ સુખ જારી રહેવાની ધણી આશા હતી. જ્યારે તેઓ એકલાં હતાં, ત્યારે તેણીને આ વિચાર આવ્યો હતો નહીં, પણ જ્યારે તેણીની ઉમરાવ કુટુંબની સડી પોતાની બેરોબરનાં લાંબી સુદનાં વાહાલ્યાં મિત્રોનાં આવવાની વાત કરવા લાગી, ત્યારે વારંવાર તેણીને વિચાર આવવા લાગે કે લેડી આપદા જ્યારે એક સુખી મોહરદાર તરીકે ઇટલીમાં રહેશે, અને જ્યારે ઇંગિત્વમાં તેણીનાં બીજાં મિત્રો રાહ જોતાં બેસશે, ત્યારે એક સાદી મામડાંની છોકરીને તેણી કેટલી રીતે યાદ રાખશે. પણ જોકે બંધિયને વિચાર તેણીને દલગીર કરતો હતો, તેણી તેણીના સખુનેથી પોતાની જેની ખામીએ માત્રમ પડે તે સુધારી લેડી આપદાનાં માને લાયકની થવાને તેણીએ કરાવ ક્યાં, કે જેથી તેણી તેણીને એક રમતીયાલ છોકરી તરીકે નહીં પણ એક હંતવતી મિત્ર થવા લાયકની ગણે. સ્ત્રીઓની મિત્રાચારીને હાંસી કરવાની લોકોમાં માલ છે. તેઓ માનતાં નથી કે એક બીજક, નરમ દેખાંની જુવાન છોકરી ઉપર કેટલી બધી વાર એક ઉમદા મનની સ્ત્રી સારી અસર કરે છે. જે સ્ત્રીઓ પોતે સ્ત્રીની મિત્રાચારીને હસી કહારે છે, અને તેનાં મુખાંધ અને કંપના સમજે છે, તેઓ બીજી જાતની વખાણ મેલવવાને જે લાગણી ધરાવે છે, તેની શોખાઇનાં ગળ માટે હમોને શક ઉપજે છે. કોઇની જુવાન ખુદરતના પારથી સંતોષ પામતો નથી. કોઇનીદરે વાજબી રીતે કહ્યું છે કે—“આ તો સારું છે કે વખાણવા લાયક અને મનપસંદ વતેણકવાલી પોતાની ખુશી તેમનાં મિત્રોનાં જેટલી જોઇ શકતાં નથી, નહીં તો તેઓ પોતેજ પોતાને યાદતે.” મિત્રાચારીના શુભ વૃત્ત નહીં, પણ પછાટરથી માત્રમ પડે છે. જે છોકરીનામાં મિત્રાચારીની કશી લાગણી હોતી નથી, તેણી ધણું કરીને બેકદર દીઝની અને કંટાળાભરી નીવડે છે. સ્ત્રીઓની મિત્રાચારી માટે ધણું ખુશ જોલાય છે, તેમનાં કાગળને ખાલી ગપડાભરેલાં કહેવામાં આવે છે, પણ માણસાઈ ખવાસને જાણુનેનાં શેક્સપીયર તે માટે કેવો હવો વિચાર રાખતો હતો, તે તો તેની રોજેરોઈ અને સેલીયા, તથા કાઉન્ટેસ અને હેનન વચ્ચેની મિત્રાચારી સામેત કરી આપે છે. અને જ્યારે તે જે દરેક માણસાઈ ખવાસને આજોજીખ ખ્યાલ આપતો હતો, જે પ્યારતું તોફાન અને અદેખાઇના યુરા દેવને પીઝણી શક્યો હતો, જેણે હેમલેટના અંજનવખ જેવા આત્મા તથા નાજુક મીરેદાની સાદાઈ માટે લખ્યું હતું, જેણે એફિલીયાનાં નીલોપપણાં માટે લખ્યું હતું, તે શેક્સપીયર સ્ત્રીની મધુર મિત્રાચારીની અસરનું ખ્યાન કરતાં જુલો નથી, તો શું સ્ત્રીઓ પોતાની કલમને માટે આ કામ ધણું નખજી ગણી છોડી દેશે ? હાં મારી આ સાદી વાર્તા પુરવાર કરી આપશે કે, એક સ્ત્રી બીજી સ્ત્રીની છ'દગીમાં કેટલો દીઝાસે, અને કેટલું સુખ લાવી શકે છે.

ફ્લોરન્સ લેસ્લીની લાગણીમાં જરાકથી આપસ્વાયેતા અંશ હતો નહીં, માટે જ્યારે તેણી પોતાની ખુશાલીનો છેડા આવવા માટે રડતી હતી, સારેજ તેણી અસંત ખુશીથી થતી હતી કે, લેડી આઈદાની ચીંતાનો દબે છેડા આવતો હતો, અને તેણીના હાથમાં જે એટમક સેટ મોર સાધની તેણીની મુલાકાત વધુ જલદી કરાવી આપવાનું હતો તે તેણી તેણી ખુશીથી કરતે.

તોખી લેડી આઈદા એક બોલ આપનાર હતી અને વળી તેમાં વારંવાર તેણીનું મત લેવામાં આવતું અને તે પ્રમાણે ચાલવામાં આવતું. વળી લેડી આઈદાએ પોતાની મશીયાહને જવાબ આપવા પેદલાં તેણીની મરજી પુછી, તે સંધ્યું તેણીને ધણું ખુશ લાગતું હતું. તેણીની આ બન્ધમાં જેવી અસંત ખુશાલી જોઈ લેડી આઈદાને લાગ્યું કે, જે કામમાં પોતાની કથી મરજી નહીં તેમાં ફ્લોરન્સનું મત લેવાયું તેણીને પુરતો બદલો અપી શકાયો હતો.

પ્રકરણ ૭ મું.

ધરની ફરજ—એક ચીંતાનુર વિચાર—બોલ દ્રેસ.

ચાર અઢવાડયાં આગળમથી લેડી આઈદાના બોલ માટે ધનને મોકલવામાં આગાં હતાં. આશરે અને એમણી મેલફર્ડ જુદી જુદી સ્થિતિનાં કેવા પ્રકારનાં આસાપીએ તેમને લાં એકઠાં થશે તે બાબે તક કરવા લાગ્યાં. ફાકટનો લેડી આઈદાએ તેમને એવું બોલવા માટે કપડાં આપેલાં, એવું રહીને કે, જેમને તેઓએ તેડ્યાં હતાં, તે સંધ્યાને એકસરખું માન આપતું જોઈએ, પછી તેઓ ગરીબ હોય કે ખેતાએ ધરાવનાર ઉમરાવો હોય, ધનને મોકલવા પછી એક અઢવાડયું રહીને લેડી આઈદાને ફ્લોરન્સ તરફથી એક મીડી મળી હતી, જેમાં તેણીએ જણાવ્યું હતું કે તેણીની માતા એકાએક સીક પડી ગયલી હોવાથી, કરવા ધારેલી રમત ગમતોમાં તેણી ભાગ લઈ શકશે નહીં, જોકે તેણી આશા રાખતી હતી કે હમેશની માફક સંઘર્ષી ધારતી દુર થઈ જશે. ફ્લોરન્સની ખુદરતી ચીંતાએ તેણીની ધારતીને વધારી હતી એમ સમજ તેણી પોતે જ જવાબમાં મળવા ગઈ, અને જોકે તેણીની દીલસો-છથી ફ્લોરન્સ તેણીના જેટલી આશાવંત થઈ નહીં, તોખી તેણીની ખુશાલ રહેવાની નજળી પડતી થકતી જણત કરી, કે જેથી તેણી પોતાની વાહાલી માતાની માવજત કરવાને સારતીવાન થઈ.

“તારાં માથળ એટલાં તો સારી પડે થશે, કે વાહાલી ફ્લોરન્સ, તું મારા બોલમાં ભાગ લઈ શકશે,” એક લાંબી મુલાકાત આપ્યા પછી જતી વખતે લેડી આઈદા બોલતી ગઈ, પણ, ફ્લોરન્સે દલગીરીથી પોતાનું માથું ઢીલચું.

“હું તે માટે વિચાર કરતી નથી, જે હું આવી શકું એવી હાલતમાં મમા આવશે તો હું તબન સુખી મહા

અને વળી,” તેણીએ શરમથી લાલ થઈ જતાં ઉમેરું, “હું કંઈ તમારી માફક નથી, લેડી આઈદા, એવા બનાવો વખતે દરજીનું કામથી મનેજ કરતું પડે છે, પણ હમણું તેમ કરવાનો મને વખતથી નથી, અને મરજીનો નથી.”

લેડી આઈદાએ તેણીના શરમથી લાલ થઈ જતાં ગાંભીર કીસ કરવાં કહ્યું, “તું એક સાચી વાહાલી છોકરી છે, ફ્લોરન્સ, અને તે માટે તે એટલું બધું શરમાતું નહીં જોઈએ.”

દહાડાએ પસાર થઈ ગયા સારે મીસીસ લેસ્લી ધીમે ધીમે સાજ થવા લાગી, પણ ફ્લોરન્સ પોતાના ઉમદા સ્વભાવને ખરી નીવડી. તેણીએ પોતાની માતાની માવજત કરી, આપને ખુશ રાખેલાં, વાલતરની ચીંતા ટાળવા માટે તેની ઉપર કાગળો લખ્યાં, અને મીનીના અભ્યાસ ઉપર દેખરેખ રાખી, કે જેથી તેમનાં નાનાં પણ સુખી ધરતી કરકસર જેમની તેમ ચાલુ રહે; વારંવાર તેણીનો આપ તેણીને પોતા પાસે લેતો અને કહેતો કે ખરેખર તેણી તેમનો દીકારો હતી. આ વખતે આપણે આગળ જોઈ ગયાં તેવી દલગીરી ભરી લાગણી મીસીસ લેસ્લીના મેહરા ઉપર ફરી વળતી હતી. વળી મીડેસ્ટી જતી વખતે પોતાની માંદી ભેરી આગળ જઈને જ્યારે બોલ્યો કે “તારી માંગણી ક્યુલ રાખવાથી મેં એક ખુબનોજ મેલગ્યો છે, અરે આપણી મીનીની તેણીના જવા રસ્તા ઉપર ચાલે, અને તેણીના જેવોજ દીકારો થઈ પડે,” સારે તેણીના કબરોટ જો ફ્લોરન્સ જોતે તે ખરેખર અજબ થતે.

મીસીસ લેસ્લીએ ધુજતે હાથે તેનો હાથ લીધો અને કાલાવાસા ભરી નજરથી જોવા લાગી, જલુ એવું કહેવા માંગતી હોય કે આ વિચાર ગમે એવો અચુક્ય હોય તોખી તેને જાહેર કરવો નહીં.

“નહીં, આ બાબમાં તું એટલી બધી લાગણી ધરાવે છે, વાહાલી, હું ધન્યજી, કે તારી ધારતી હું સમજ થકું, કે જેથી તુને દીકારો આપવા, અને આ બીક મહાડવાના ઉપાયો લેજો.”

“એવડું તું સમજ શકે નહીં;” તેણીએ ગમરાઈને જવાબ આપ્યો; “એક સ્ત્રીને લાયકતી તે બીક છે. તું આપણી મધુર ફ્લોરન્સને તેણી આપણા તરફ, વાલતર અને મીની તરફ જેવી છે, તેવી વિચારે છે, પણ મારી બીક તો એ બધાં પાછળ જાય છે; તેણી કોઈને આશરો, કોઈ તેણીને આશરો, તેણીના હાથની માંગણી થશે અને” આપણે ખરી વાત જાહેર કર્યા અમાક તેણીને લગનાં પવિત્ર સારામાં બંધાવાની રજા આપવાની હીમત કયે કે ?”

“તે આજતનો દહાડો આવે લાં સુધી ધોળ,” તેણીના ભરચરે પ્રીતથી કહ્યું, “મને એવા ધારતી ભરેલા વિચારો આવતા નથી, અને તે વખતે ખરેખર, સારેખી હું એવી ભલી અને પવિત્ર છોકરીને ખરી વાત જાહેર કરી કે આ બધામાં નાખવાનું વાજબી ધાર નહીં.”

પેલા સંધ્યાનાં મોંદમાં રમી રહેલા ભરેસ્તવારની એક દીવસ આગમન નાસ્તા પછી બાહેર જતાં મીડેસ્ટીએ

પોતાની દીકરીને કહ્યું, “તારાં માપણ પણાં સારી પળે છે, માટે તું મારી સાથે લેડી આપઢાના બાંધમાં આવી શકશે કે ?”

“મારાથી નહીં બનશે, વાઢાલા પપા.”

“પણ મારી ખાતરી છે કે તું આઢલી બધી મનઢ ઝોઢે તેનાં કરતાં પોતા આગળ યોગક કચાક મીનીને રાખવાને તારાં માએ વધારે યુશી યશે.”

“હું બળું છું કે તેણી તેમ કરે, વાઢાલા પપા, પણ માર કારણ તઢન બેરઝોને લાપકરું છે, માટે ઢરતા ના. મારી પાસે કોઈ ઢરતા દેસ નથી, અને તઢન સાઢા વેશમાં નઈ લેડી આપઢાને હું અપમાન કરવા માગતી નથી.”

“પણ મારી વાઢાલી દીકરી, એમ કેમ બને, તારી પાસે દેસ કેમ નથી ?”

“કારણકે હું તેની તેધારી કરવામાં ઢણો વખત અગા-
ઉની રોકાવશી ઢતી, માટે મારા એવા ખાલી બપકા માટે મને પુરતી સજ યછ છે; તેમાં કરવામાં આવ્યાં તેની એક પખવાડીયાં આગમનથી આપ કબાં હું બળતી ઢતી, માટે બીજા ઉપર એક કીમતી લેસ મુકવા માટે તે લેસવાલો દેસ મેં બગાડયો, ને ઢતે તો મને કામ લાગતે; તે બીજે બનાવવાને મને વખત મળ્યો નથી, માટે તમેને સમજ પડી કે વાઢાલા પપા, મને ઘેરમાંજ રહેવાની ફરજ પડી છે.”

“પણ મને કાંય નહીં કહયું, હમણાંથી કાંય નહી તે બનાવવા આપતી ? અપીત ફોરનસ, હું તે માટે કઢીબી ના કહું નહી.”

“નહી, પપા. બે હું એમ વિચારતે, તો ફકત મારોજ વિચાર કરતે, પણ હું બળતી ઢતી કે મારે ફકત પુછાને મેળવતું ઢવું માટે નહીં પુછવાનું ઢણું સેઢછું ઢવું. અને વળી પેઢલાં પખવાડયાંમાં મેં તે માટે કરો વિચાર કયો નહી; અને મામ જરા જરા સારાં યવા લાગ્યાં, તેખી હું કીકરમાં ઢતી. હું કમુજ કરું છું કે મારો દેસ તૈયાર કરી શકું એવું હું ઢણું ઇચ્છતી ઢતી, પણ સારે મને માલમ ઢવું કે મીની, વાલટર અને મખાની સંખાલ નહીં લેઢ તોજ તે બની શકતે, એઢલી બધી ફરજો નહીં જઢા કરવાની યાઢ સાથે હું બરેસપતવારે મેલમાં જઢી તે કરતાં વર મને વધારે સુખી રહેવશ; નહીં, વાઢલા પપા, હું અઢીજ વધારે પુસાલ રહેવશ.”

“હું બળું છું કે તું તઢન ખરું બોલે છે, મારી મપુર દીકરી, પણ હું ઢલગીર છું કે તું મારી આગળ આવી નહીં. શું તે માટે તુંને વિચારજ ન આવ્યો ?”

“હા, ઢણીથી વખત, પણ તમે મમાને માટે કેટલા બધા ચીતાવુર ઢતા, અને વળી વાલટરને માટે તમેને ઢણો ખરચ કરવો પડે છે, માટે તમેને વધુ કંટાળો કેમ આપી શકું ? તમારી ફોરનસને આ બધી ચીજને માટે મેઢરકાર ધારો તેઢલી બધી કીમતનો કાંઈ બાલ નથી.”

“તું તારા પોતા સિવાય દરેક બળુની સંખાલ લે છે. મને એવો વિચાર પેઢલેથી આવતે; તું એવી પુસા

બોઢે તે મને મુઢલ પચાંદ નથી.” મીઝ લેસ્લીએ કહયું; “પણ શું ઢવે વધુ મોઢું યયું છે ?”

“ઢણું, ઢણુંજ મોઢું, પપા. માટે મને લઢયાવવાનું વા-
તપીપણું ના કરો.” તેની ગરઢનની આસપાસ પોતાના ઢાયો વીટાળીને ફોરનસે ઢસીને જવાબ દીધો, અને બેઢે તેણીનું અંતરણ વારંવાર તેણીને કહવું ઢવું કે “તે તારી ફરજ બજાવી છે માટે ફોરનસ મુખી ઢા.” પણ તેણી પોતાની નીરાશી અને ઢલગીરી છુપાવવા ઝોરકામાંથી ઢટ રોડી મઢી. ફરજ બજાવ્યાની મલતી પેઢલી પુસાલીમાં એક જાતનું બેર રહે છે, પણ સારવાઢ કેટલાંક બધાં પણ ઢડાં દીનમાં મોઢા કહે છે તેમ, સઢથો વખત યુધાલી રહેતી નથી; કેટલીક વખતે આપણને શક ઉપજે છે કે આપણે યઢાવેલી આલ વાજળી ઢતી કે નહીં. અને આજ પ્ર-
માણે આપણી વાર્તાની નાપકનેથી ઢાલ ઢતો. તેણીએ જે સપણું પોતાના બાપને કહયું ઢવું તે તેણીને લાગ્યું ઢવું ખરું, પણ આ ઢલગીરી બધાં વિચાર તેણીને આ-
વ્યા કરતો ઢતો કે, કઢાય તેણી પોતાની ફરજેથી બજા-
વતે અને બાંલમાંથી જઢ શકતે. કે તેણીએ નકામે પો-
તાની મરછનો ભોગ આપ્યો ઢતો; તેણી વળી ધાજળી મઢ ઢતી, અને ધરની સઢલી ફરજે તેણીને બનવરી પડતી હોવાથી આસામિશનો વખતથી તેણીને મળ્યો ન ઢતો. માટે તેણીનું માયુની ઢખવા લાગું ઢવું, તેથી જમારે તેણી તઢન એખતી પડી સારે નવધાર આંસુએને તેણી શરણ ધણ મઢ. પણ આ કોઈલાંમે વખત માંઢું નહી; તેણીએ આ રીતને પોતાની મતજબી સુખાઈગણી તે ઉપર જીત મેળવી, અને પોતાની મેઢનના સઢવારના અબાસ ઉપર દેખરેખ રાખવા તેણીનાં અધીરાં બોલવાનો જવાબ દેવા પેતે મઢ.

પણ ફોરનસનો તે ઢઢાડો કામમાં જવાનો ન ઢતો. લેડી આપઢા ઢમેશની માઢક મોસીસ લેસ્લીને જ્ઞેવો અને પોતાની અવલજની સઢી લેડી મેરી વીલીયરસની તેખનાં સુંઢર નાનાં ઢર અને તેમાં વસનારાં મનોરંજક રહેવાસી-
એ સાથ એલખાણ કરાવવા માગી. તેણી ફોરનસને પોતાની સાથ ગાડીમાં ફરવા લઢ ગઈ. એખી તાજ ઢવા, સુંઢર દેખાવ, જંજલથી છુટાપણું અને સીધી સરસ કેળવાયલાં અને ખરાં સુધેરેલાંની સોખમથી આ જુવાન છોકરીને કા-
યઢો યથો અને તેણી પોતાની ઢમેશની અજરાકી અને પુ-
સાલીથી વાતો કરવા લાગી.

“તું ખરી છે, આપઢા, મીસ લેસ્લી માટે ને તું કાળજ લે છે મને તેણી લાલકે ઢખી તે કમુલ કરું છું,” લેડી મેરીએ ફોરનસના મયા પછી વાત ચલાવી, “પણ હું ઢ-
લગીર છું કે યોગ વખતમાં તમેને છુટા યવું પડશે, જમારે એઢલી બધી એ તુંને યાઢે છે.”

“હું કોઈ બધા ઢઢામ ઢઢલી રહેતો નથી, મેરી, સારે શું કામ હું ફોરનસમાં લાભ લેતી આટકું ?”

“કારણકે વખત અને જુદાઇ છતાં આ લાભ જરૂરી રહે એમ હું માનતી નથી. ગેરહાજરી મિત્રોને જુદાં પાડતી નથી, પણ સ્થિતિ અને મનના વીચારોની ફેરબદલી જુના ગાંઠો અને જુની ઈતેજારીઓ નખાળી પાડે છે.”

“તું” માને છે સારે, કે ગેરહાજરી, કોઇ કરી કહી ગયે છે તેમ, પ્યારની કબર છે ?”

“નહીં, પણ તે વારંવાર દીક્ષાઓની તો કબર હોય છે— જેમની સ્થિતિ આપણાં જેથી એકસરખી હોય તેમનામાં નહીં, પણ થોડાંક વર્ષો પછી તું” અને ફોર-સ લનડનમાં મળે, બેનની ફરજે, કામ ધંધો, વગ વસીલો સમજું જુદું; તે વખતે તું” શું કરી શકવાની હતી ? તેણી દલગીરીથી તારી વાટ જોયા કરે.”

“હું” તુંને હમણું કહી શકતી નથી, ચેરી, પણ વખત બતાવી આપશે. તું” જાણે છે કે હું કેટલાક વિચારો રાખું છું. અને તેઓમાંનો એક એ છે કે, સ્ત્રીઓ એક બીજાં” માટે નેટજી કરી શકે, તેની આપણે હીરસેશી તેઓ કરતાં નથી. અદેખાઈ, તું”ઝાઈ અને હલકાઈ તેમની ઉપર અસર કરે છે. હમારી સ્થિતિમાં ગમે એવો બોહલો ફરે છે, તોણી કું ફોર-સની મિત્ર રહેવશ, હવે તું” એટલી બધી નહીં માનતી હોય તેમ ના બે. આપણે ચાહીયે તેમ કરવામાં આપણું બળ વાપર્યે તો સખળી મીઝે બની શકે એવી થાય.”

પ્રકરણ ૮ મું.

ફોર-સને માટે એક અનુકૂળ-લેડ.

તે મહામારત શત અંતે આવી પુગી. મીઝે લેસ્ટની બીજા કેટલાક મહત્ત્વે સાથે લોડ મેલફ્રે પોતાને લાં જનવાતું છનન કહું હતું, માટે તે લાં ગયેા હતા, પણ તેની પુરાશીમાં ફોર-સ બાગ લેનાર ન હતી, માટે તે દલગીર હતો, મીઝેસ લેસ્ટની તેના કરતાં વધુ દુઃખી હતી; તેણી પોતાને કંપકા આપવા લાગી કે ફોર-સને સારી ગરજ હતી. તે માટે કશો વિચાર તેણીને આવ્યો નહીં. નેકે આ લેજા તેણી ભુલી ગઈ હતી કે જ્યારે તેણી મોતને બીજાણે પોતી હતી, સારે એ કરતાં કેવા વધારે બચ-બચા વિચારોએ તેણીમાં ધર કહું હતું. મીની અને વાલટર માટે તો ફક્ત જુદાઈનો જ ખ્યાલ હતો, પણ ફોર-સને માટે તો કાંઈ એવો બચબરેશો અને નહીં સમજાય એવો ગમ તેણીને લાગતો હતો કે તે કોઈન નહીં, પણ તેણીનો જોહાન સમજે અને દુર કરી શકે.

આ દુખબધા ખ્યાલ સાથે દુઃખી થતી દેહ અને વધતી જતી નખાણાએ ફોર-સને નેટજી ચીએ પા લેડી આપદના બોસ વિગે તેણીને યાદ રહયું નહીં તેમાં કશી નવાઈ નથી. તેણી જાણતી હતી કે નીરાસ થવાથી ફોર-સને કાંઈ ઘણું ખમતું પડવાતું ન હતું, પણ તેણી કાંઈ એવી સખત દેખાંની નાર ન હતી કે જેણી જુવાનીનાં મીઝાં કુચને કરીગી

દલગીરી વગર કચડી નાખે. તેણી જાણતી હતી કે કેટલી જમદીથી સુંદર કળીઓ કરમાઈ જાય છે, અને તેણી જુગતી હતી કે રૂબેને ફોર-સને સખત ફરજે બજાવવી પડે અને તેણીની જુવાનીના સુંદર સ્વપનાઓ તેમના વખત આગમન દબાઈ જાય. તે સાંજનાં તેણીની વર્તણૂક એટલી તો પ્યારભરી હતી, કે ફોર-સ પોતાની નીરાસી સેહ-જળી હતો તો છુપાવતો, પણ ફરજ બજાવ્યાથી મનતો મીઝા બદલો એવો તો સરસ મળ્યો હતો કે તેણીએ પોતાના હમેશના હસ્તા પુરાશ સ્વભાવથી બતાવી આપ્યું” કે તેણીના માતાની સગવડ અને પુરાશી આગળ તેણીની મરજીનો ભોગ તો કાંઈ બીસાદમાંજ ન હતો. તેણીની માંડગી પછી મીઝેસ લેસ્ટની પોતાનો ઝોરડા છોડી બેસવા ઉઠવાના ઝોરડામાં આવી હતી, માટે ફોર-સ જેણી કહેતી હતી કે તેણીની મા જ્યારેથી માત્ર ઉપર વરની સારે આપ્યું” ઘેર ખાલી લાગતું, તેણીને આ બનાવ કાંઈ યોડા પુરા કરનાર ન હતો. મીનીના સુંદર અવાજે જહાર પડતાં ગીતો પછવાડે ગીતોએ સાંજનો વખત ઘણી પુરાશીમાં પસાર કરાવ્યો. રાત્રે આઠ વાગતા આવ્યા સારેજ તેઓ પીંચના ઉપરથી ઉઠ્યા અને ફોર-સને મીનીને વધુ વખત બેસવા દેવાની પોતાની માની રજા મેળવી મીઝે એસ-તીનની “મેનરશીલ પાર્ક” નામની ચોપડી ઉઠાડી પોતાની માતાની ધમ્પાળી ચોટથી વાંચવાને શરૂ કર્યું.

અડધી કલાક આ પ્રમાણે રોકાયા પછી તેમનાં બારણાં આગળ એક ગાડી આવી લાગી, અને એક આબરુશા કે ખાવની ધરડી સ્ત્રી જેણી એક વાર મીનીની નસં તરીકે રહી હતી, તેણી કાંઈ પુરા સંધિમાં લાવી હોય તેવા હસ્તા જેહેરા સાથે દાખત યદ. તેણીના પુરા દેખાવે બંને છોકરીઓની નહી, પણ મીઝેસ લેસ્ટનીની છગસા ઉશકેરાય; પણ કોઇનાથી સચાલતો જવાબ નસં વીલમેટિ આવ્યો નહીં; તેણીએ ધીમેથી એક ચીટી કલાક અને ફોર-સને અનુકૂળથી તે ઉઠાડી તીચે પ્રમાણે વાંચી:—

“મારી ચાહકી ફોર-સને,
તારા બાપાજીના કહેવા પ્રમાણે તું” આવે રાત્રે આવી શકે એટલાં તારાં માએજ સારી પંડે છે, માટે મારી ગાડી તુંને લાવવા માટે મેં” મોકલી છે. તું” હાલ જે દેસમાં છે તેમજ તોણી” અને શીલ લઈને આવજે, વીતરિયમને મેં” ફરમાવેલું” છે, તે તુંને જાણીને ફરમાવેથી દાખત કરશે, જ્યાંથી તું” નજીકે તો” ખરી કે એક પાછલા દાદરે તું” મારા ઝોરડાઓમાં આવી શકશે. આજ-જ્યાં બારણાં આગળ ગાડીઓની લોકે જોઇ તું” બીડતી ના, તારા માર્ગે કોઈથી જેઠ શકનાર નથી. મારા કપડાં પેદરવાના ઝોરડામાં પાછરી નજે, જ્યાં સખસા તારા દેસ સાથે એસીસને તું” જોશે અને જ્યારે તું” તૈયાર થશે લાવી હું” તુંને લેવા આવીશ.”
તું” સંઘનાં અદીજી સુચે અને કરાંચી ખોડી બીડક વગર અલી આવે માટે હું” તમારે લાંબી લુની નસં મીઝેસ વીલમેટને મોકલું”, તેણી આવવી કાંઈ સમય સુધી તારાં માએજ પાસ રહે-શે. આપવાની આગમની કરી ના, જો તું” મારી મરજ પ્રમાણે નહીં ચાલશે તો કદીથી હું” તુંને માફ કરશે નહીં.”

આઈદા.”

“મારો સપ્તમો દેસ! એવણીની શું મતલબ છે? સેન્ટ જેન્સમાં મેં એકઠી દેસ રાખ્યો નથી,” જેનું તેણીએ વાંચવાનું પુરું કર્યું તેવી તેણી બોલી હતી. પણ પછી મીસીસ લેસ્લીના ખુશાલ યતા ચેરના ઉપરથી સમગ્ર તેણીએ પારખી, સારે તેણીએ પોતાની માતાની આસપાસ હાથો વીઠાવ્યા અને એકદમ રહી પડી. પણ મીનીની ખુશાલીએ અને મીસીસ લેસ્લીની દીલસોજીએ તેણીને ઠંડી પાડી. પહેલીનું કહેવું હતું કે ખરેખર ફ્લોરન્સ સુખી હતી, કે એમાં પુત્રી ચલાવું હતું અને નહીં કે રડવાનું. મીસીસ વીલમોટે તેણીને ઝડપથી તૈયાર કરી. જ્યારે તે સપ્તમો ખખટ તેણીએ જે જે લાંબાં નળીયું હતું તેની, એક્ષીસની નતનની અને લેડી આઇદા મીસ ફ્લોરન્સને માટે કેવું માયા કરેલું બોલી હતી તે સપ્તમો માટે ગપાટા ચકાવવા માંડ્યા. ફ્લોરન્સ અંતે સેન્ટ જેન્સ જઈ પુત્રી, કે જ્યાં એક્ષીસ પોતાની બાઇના મોરડામાં આ અડધી ખુશાલ અને અડધી બીદલી નારને લઈ જવા તૈયાર હતી હતી. તેણીની ઉમર અને સ્થિતિને તદ્દન અનુકૂળ થઈ પરે એવી સપ્તમી સામગ્રી લાંબે તૈયાર હતી. મગલીનના દેસ સાથે માફક આવે એવાં સફેદ મોન, અને સ્કીપરોથી તેણીને સજ કરવામાં આવી. તેણીના મુદર બાંહેને એક સફેદ કેમેલીયાનાં ફુલે ખુબ શણગાર આપ્યો હતો. એક મુદર કોસ પાનાથી જડી લીધેલા હતો, અને જેની વચમાં એક લોકેટની જડેલી હતી, અને તે પર “એફ. એમ. ને આઇ. વી. તરફથી” એમ કોસ તરફ હતું. આ તેણીનું એકઠું ધરણું હતું, પણ આ કમુદ્ર કરવાથીથી ફ્લોરન્સ પાછલ હતી અને એક્ષીસને પુછવા લાગી, કે શું લેડી આઇદાએ તેણીને એ પણ આપવાની ધણી બેંદસ કરી હતી કે; અને જ્યારે એક્ષીસે કહ્યું કે તેણીની બાઇ તરફથી એક વાદળાની નીસાની હતી, સારે તેણીની આંખો ચમક્યા લાગી. અને જ્યારે એક્ષીસે તેણીના દેખાવની તારીફ કરી, સારે તેણીએ હસીને જવાબ વાળ્યો કે તેણીની ચાકાકી અને લેડી આઇદાની મેદરજાનીને તે માટે આભારી હતી, અને તેમાં તેણીની પોતાની કંઈજ સુખી ન હતી.

એક્ષીસના ગયા મગી તેણી મોટી આરશીની સામે બેઠાનપણે પોતાનો મુદર મેદરો નહીં પણ પોતા ઉપર બતાવવામાં આવતી માયા માટે વિચારતી હતી રહી. તેણીની પોતાની ખરી મુદરતાથી તે તેણી તદ્દન બીનવાકેફ હતી, તેણીને તેણી નળીયું હતી કે તેણી પુત્રમુદર ન હતી, ગાંઠાકી અને સમજણ ગમે એવા સાદા કરનારો કરે એ વાતથી તેણી તદ્દન

“કાંપ, સૌથી વાદાલી? કારણકે જેઓ પોતા મારે વિચાર કરતાં નથી તેમને માટે વિચારવામાં ખરેખરી મનહ છે, અને દાહ તુરત મારી મનહો એટલી તે પોતી હદમાં અટકી રહી છે કે તુ મારી અદેખાઈ કરશે નહીં. એટલી દલગીરીથી મારી તરફ ના જો, જ્યારે આજે રાતનાં હું તુને સૌથી સુખી બનાવવા ચાહું છું. હું એક અર્થની દીકરી હોવાથી જ્યારે હું પેહલી આવી સારે જેટલી તુ બીધેલી હતી, તેટલીજ દમબુળી મારા સેતીનના દેસ અને હીરાનાં ધરેણીથી ડરતી દીસે છે. તું નાની સુખી, મારી પતી કેટલીક રીતે જાંચી હોય, પણ તેથી જનરાધયીની હું શું મેળવી શકું? સપ્તમી મીન્નેમાં તાળેદારી. આ નાના મગર જુસ્સાવાલા છેવે કોઈથી મગરની વગર મારો કેસ અને સાંકળી રાખવીજ જોઈયે.”

“મગરની વાદાલો લેડી આઇદા, એમ ના બોલો.”
“ખરેખર હું બોલું છું, તું જાણે છે તે ખરી કે એમાં સચાઈ છે; પણ આવ, બાંકના મોરડામાં મારી ગેરહાજરી માલમ પડતી ન જોઈએ. એમીલીએ તુને કહ્યું હતું કે ની કે મારા માસાઓ; આપેલું આડું, અને બાંક સાથ તાળવો કરવાનો વીચાર માંડી વાળ્યો છે, માટે જો કે તું ના કહેતી હતી, તોખી તારો ભાગ તુને બનવશે પડશે.”

લેડી આઇદાની ખીતાબરી રીતભાતે તેણીનું સપ્તમું બીકમુલ્યું દુર કર્યું અને ગેહદ ખુશાલી સાથ તેણીએ જવાબ વાળ્યો અને તેઓ ભપકાદાર રાજનીથી ચળકતા મોરડા દીધે મળ્યાં, કે જ્યાંથી વારા ફરતી ક્ષેત્રીએ અને વાલગના દાહ ખેંચનારા અવાજો આવતા હતા. લેડી આઇદાની પુત્રમુદરતી, ખરેખરી ઉમરાવી દરજ્જાને લાપકની અદા, અને મીબાવલાપણા કે ખોટા ભપકાની ગેરહાજરીથી જુવાન ફ્લોરન્સનાં આતુર જીમર ઉપર પડેલા ખેંચ અને માનના છાપને વધારે થયો હતો, કે જેથી લેડી આઇદાની ચળખ નજરે જોઈ લીધું હતું કે આ ખુશાલીની ધણી તેણીને પેલા દલગીરીજાંચી વીચાર આપ્યા કરતો હતો કે આખરે તેમને તેમની જુદી જુદી સ્થિતિ છુટાં પાડશે. (સાંપણ છે.)

RUBY.

રંગની લાસા.

- જુહુ—જ્યાર.
- વાયોલેટ—ચિત્રાચારી.
- લાઇલેક (નંજુરા રંગનું)—નળશ્રી ચિત્રાચારી.
- ધીબો—મલત પીતાપણું.
- ગળ્પો રંગ—હરીકાંઈ.
- લાલ—લોભ.
- લીલો—દંબ ધરા વગરનું, પણ કામને ચાહનાર.
- આરેનજ—જુસ્સો.
- સફેદ—સર્વમાં લેલાનાર સંધીક.
- કાળો—પણપાત, સરકારી.
- જુરો (બક)—મરીબાઇ.
- તપકીરીઆ—નળખંજોર.
- ગોલાખી—મયોદા, નમ્રતા.
- જુહુલા ગોલાખી—પોતી રામ.
- જુહુલા બક—નળજો ચાર.

શુક્ર મે. ૧૯૦૩
પરો તેણી
“તું તારો
અને એવો વિચાર”
૧૫૬

જોનને પ્રકરે તેવોજ
લેડી સવાલે તેણીના સિચા-
કડી આવતાં તેણી ક્રકત
આઇદા, તમે એટલાં

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૨ સું.

જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ-ખાંચુ, શેરડી.

ધી

સની જાતનાં ખાંચુ ભેડે સર્વથી ઘણા ગોરા છે, પણ તે ખીજ દરએક રીતે તેઓને મળતો આવે છે. તેનું યઃ બધાં ઘાસોની માફક પોષણ હોય છે અને. મોક્ષ અંતરે તેને સાંધા અથવા ગાંઠ હોય છે. તેનું કુલ ખી ખીજનાં ઘાસોનાં કુલની માફક એ પાંખ-રીની વચ્ચે રહેલું હોય છે. એ ઝાડ ગરમ દેશોમાં ઉગે છે. ચીન દેશમાં તે જાણે એનું મહત્ત્વ છે. પણ હિન્દુસ્તાન અને તેની પુર્વનાં રાષ્ટ્રોમાંથી એ પુષ્કળ ઉગે છે, અને એનડીસની ખાણોમાં તે તેનાં ગીચ જગ્યા છે. ખાંચુ ઘણી જાતનાં થાય છે. સાધારણ જાતનાં ખાંચુનું યઃ પોષણ અને ગાંઠવાળું હોય છે, અને તેની જાંબાઈ ૪૦-૬૦ કે ૮૦ ફુટની હોય છે, તથા તેની ઝાંઝાઈ ૧૦ થી ૨૦ ઈંચ જેટલી હોય છે. તેનું યઃ ઘણું ઝડપથી યોગ્ય મહીનામાં વધી જાય છે, અને જ્યારે તે ઘણું જાય છે ત્યાર પછી તેનાં સાંધાઓમાંથી પીળા કુટીને નવી નવી ઝાંખળીઓ ઉગે છે તે નથી તે ઝાંખળીઓનાં સાંધામાંથી ખીજ નાની નાની નીકળે છે, તેમાંથી વળી ખીજ નીકળે છે, એ પ્રમાણે છે છેલ્લેની ઝાંખળી ફક્ત એક અણીદાર પાતળું પાતર હોય તેવી હોય છે. આવી રીતે ખાંચુનાં ઝાડનાં સાંધામાંથી ઝાંખળી અને ઝાંખળીનાં સાંધાઓમાંથી ખીજ ઝાંખળીઓ નીકળતી હોવાને લીધે તે એવાં તો સુચવાઈ ગયાં હોય છે કે ખીજોનાં જેવા આકારને દેખાવ લાગે છે અને તેની અંદર કોઈપણ દાખલ નહીં મવાપડેલી રીતે તે ઘેરાઈ ગયલું હોય છે.

આદમીના વપરાસ માટે કુદરત ને પેદાશ કરે છે તેમાં આ ખાંચુનાં ઝાડ સર્વથી ઉપયોગી છે. એ લીલાં હોય છે ત્યારે તેને મીઠું દ્રવ્ય અથવા બનાવે છે તથા ખાંડનો સીરો પાડને મુરખ્ખો કરે છે; વળી ચોખ્ખા મોઘા હોય ત્યારે કેટલીક વખતે એનાં બીજાં પણ ખાધામાં વપરાય છે. ખાંચુનું યઃ એ ઝાડનો સર્વથી વધારે ઉપયોગી ભાગ છે. ચીન, હિન્દુસ્તાન અને જાપાનમાં એનો પુષ્કળ વપરાય છે. ચીનમાં લોકો એનાં ઘર બાંધે છે, એટલું જ નહીં પણ તે ઘરમાં સર સામણ જેવો કે ધોલકી, ખુરસી, તુલ વીગેરેની એનો જ બનાવે છે.

ચીનમાં તથા જાપાનના લોકો એનાં ઘડની છાળનાં તોપલા, તોપલી, તુલ વીગેરે જાણે એની તો સુધારદાર અને સુદર બનાવે છે કે તે આવી ખાંચુની બનાવેલી છતાં શોભાપાન દીસે છે. વળી તેઓએ તેની અંદરના નરમ ભાગને ખોરીક પીસીને તેનો માવો બનાવી તેમાંથી સુદર કાગળ બનાવે છે. વળી ખાંચુનાં વાહાણનાં સડાં અને તેનાં શાપાનાં જડાં દોરડાં બને છે. નદી કે નેહરોમાં તરતાં

નાની હોડીઓ અને ત્રણ હોળીનાં વાહાણો પણ એ ખાંચુનાં થાય છે. ખેતીનાં કામ માટે જોઈતાં કેટલાંક હથેલી-આરા, પુલો તથા પાણીની નળીઓ, ખાનડીઓ અને ખાનડીઓ વીગેરે ખીજનાં ઘણું ઘણું બને છે.

ધાસની જાતનાં ખીજો શેરડીનો છે. એનું યઃ પણ ખીજનાં ઘાસની માફક ગાંઠવાળું હોય છે અને એનું યઃ ૧૨-૨૩ ફુટ કે તેથી વધારે જાય છે, એનો યે-સાવો ચાર કે પાંચ ઈંચનો હોય છે, ને એનો ફેલાવો કલમથી થાય છે, અને ૧૨ થી ૧૫ મહીના એને પુષ્પ થતાં લાગે છે. તેની ઝાંખળીઓ ઉપર એક કે બે ફુટની લંબાઈએ એ ખુલ્લા જાંબા રંગનાં ફુલો થાય છે. એ ફુલો ને વખતે થાય છે ત્યારે ખેતરોનાં દેખાવ ઘણાં સુદર લાગે છે. અનાજનાં ને ખીજનાં ઘાસોની માફક એની ઝાંખળીઓ પોષણ દોતી નથી, પણ તેની અંદર ગર હોય છે. જ્યારે એ શેરડીનાં પુષ્પ થાય છે ત્યારે આ અંદરના ગરમાં લગભગ ૬ ટકા જેટલો રસ હોય છે. આ રસની ખાંડ બને છે. જ્યારે શેરડી પાકે છે ત્યારે તેને કાપીને ગાંડા ભરીને પીળવા મોકલે છે; લાં તેને પીળીને તેનો રસ કાઢે છે. એ રસમાં ૧૨ થી ૨૦ ટકા જેટલી ખાંડ હોય છે. એ સિવાય તેમાં ઈંડાની સફેદી જેવો ભાગ, ચુંદર, ચરખી જેવો ભાગ, કેટલીક જાતનાં ખાર વીગેરે મેળાવવા હોય છે.

શેરડીના રસમાંથી ખાંડ બનાવવાનું ઘણું મુશ્કેલ કામ છે, પણ તેની રીત ઘણી સાદી છે. શેરડીના રસમાં ઘોડાં ચુનો નાખીને તેને મોટી પોહોળી કરાઈમાં ભરીપર ઉકાળવા મુકે છે; ઉકાળવાની રસ ધોડાં થાય છે તેમાંથી ઈંડાની સફેદી જેવો ભાગ, મોકાશ અને ખીજો રંગડો ઉપર તરી આવે છે તે કાઢી નાખે છે અને પછી તે ઘાડા ચયસા રસને વળી ખીજનાં વાસણમાં નાંખી પાછો ઉકાળે છે ને પાછો ઉપર તરી આવતો ફક્ત કાઢી નાખે છે, પછી તે રસ અંદરનું પાણી બળા બળીને તેલ જેવો ધોડો થાય છે ત્યારે તેને પોહોળાં વાસણમાં રેડી દેડા પડવા દે છે. તે પ્રવાહી દેડા પડે છે ત્યારે તેમાંથી ખાંડ નાના નાના ચળકતા પાસાના આકારમાં છુટી પડે છે. તેને (તે પાસાના જેવી કરવાને) ખાંડ કહે છે અને ખીજો ને કેટલોક પ્રવાહી એ પ્રમાણે છુટા પડતો નથી, તેને ગોળ કહે છે.

૧૨ થી ૧૫ ઈંચ વજનની પાકી શેરડીમાંથી ૧૫૦૦ ગ્રામન રસ નીકળે છે. તેમાંથી એક હોગકેડા ખાંડ થાય છે. કેટલાક ખાંડ વળી શેરડીના કુસામાં રહી જાય છે, તેમ વળી ખીજ કેટલીક ઉકાળતી વખતે ઝોઝી થાય છે. એ ઉપરથી એનું અનુમાન થઈ શકે છે કે, શેરડીનાં જેટલી ખાંડ છે તેમાંથી અડધી આપણે ગેળગી શકે છીએ. શેરડી એક વખત કાપ્યા પછી પાછી ઉગે છે, પણ દર ૬, ૭ વરસે પાછી રોપણી કરવી પડે છે. દર વરસે શેરડી પેદાશ કરતી લંબાઈમાં ઝોઝી ઉતરે છે, પણ તેના રસ વધારે સારો નીકળે છે.

હવામાં બીનાશ ઘણો હોય એવા ગરમ દેશમાં જ શેરડીના પાક થાય છે. પુર્વ અને પશ્ચીમ હિન્દુસ્તાન, સુનાઈ ટેડ સ્ટેટ્સ, મોરીશસ અને ષેઝીલમાં એનો પાક ઘણો સારો થાય છે, ને એ દેશથી પુષ્કળ ખાંડ દેશવર ભેજે છે. ફક્ત એટલું જ નહીં ગરમ દર વરસે એ કરોડ હજારેટ ખીજો દેશથી આવે છે.

રાતનો પરાણો.

ને જીવો છોકરીઓ, રાત અધારી છે, વરસાદ પડે છે, વાસ્તે જેવાં અમે નળિયે કે દરવાન, બારી બારણાં સૌ બંધ કરી અંદર બેસીને. કોઈ બારણું દોકે તો હવાડતાં ના. અમે કાલે બપોરે એક વાગતા સુધીમાં આવીશું.” મીસીસ બ્લેન્સે જતાં જતાં પોતાની ત્રણ દીકરીઓને ઉપની શીખામણ હાથી.

“હા માયલ, તમે ફીકર ના કરો. હમારી સંભાળ લેનારી સાહરા મીડ છે.” વયથી છોકરી મેબલ બોલી.

મીડી બ્લેન્સ અને તેની બાપડી હાના બ્લેન્સનને આજે એક દોરતને લાં મેળબાનીમાં જમવાનું નોતું હતું. તેઓ ખેડૂત હતાં, અને મેડી બ્લેન્સન તરતાર સાથે જમવા જેવાં એકાંત રસ્તા ઉપર વસ્તીથી અને શેઠેરથી દુર વસતાં. શેઠેરમાં મેળબાનીનું મયક હોવાથી આખી રાત લાંબ રહેવાનું તેઓનું મન હતું, અને સહવારે કાંઈ ખરીદી કરી એક વાગતે તેઓ આવનાર હતાં, જેથી તેઓની બીકણ છોકરીઓ, વડી હીલડા, વચલી મેબલ, અને નીજી ઇનીને તેઓની માતા હાના બ્લેન્સ શીખામણ દેતી ગઈ. તેઓનાં ધરનું કામકાજ કરનારી હીલડાની ઉમરની એક છોકરી સાહરા મીડ નામની હતી, જેણી પણ હીલડા જેવીજ બીકણ હતી. માતૃપીતાના ગયા પછી બીકણ હીલડાએ મળખત બારી બારણાં બંધ કર્યાં. ભેકે હજી સાત વાગ્યા હતા, છતાં અંધાર બહાર બહુ હતું; વરસાદ પડતો, જેથી તે ચારે છોકરીઓ એકાંત જમવામાં એકલી પડવાથી બીકણ હતી. તેઓનાં માળાપત્રો મેળબાનીમાં જવાને વિચાર નહોતો હતા, પણ દોરતનું પથ્થા આશ્રય સાથે કાપેલું તે; નામજુર નહોતો થાય, તે સાથે વળી શેઠેરમાંથી ઘણીક છોકરીઓ પણ તેઓને કરવી હતી.

“પણ મેબલ, આપણે તદન એકલાં? અરે પોતા! કોઈ આવી લાગે તો!” હીલડાએ જણાવ્યું.

“જો હીલડા, હવે તું પોતા ખાતર બીકણી ના, અને કાંઈ બીકણી વાતથી ના કરતી” મેબલ બોલી, જેણી ત્રણ બેઠેરોમાં જરા હિમતવાન હતી.

તે ત્રણે બેઠેરો અને સાહરાની સાહરા મીડ મળી ચારે જણીઓ વચલા ઝોરડાની પાસેના ઝોરડામાં એકાંત ચઈ બેઠાં હતાં.

“આજની રાત આપણુ ઉંધશું નહોં. ધરની ચોકી કેાલુ કરે?” ઇની બોલી. એટલાં ચારે છોકરીઓ કળકળી ઉઠી. પાછલાં નાળાં તરફ આવેલા બાગ તરફની બારી ખખડતી તેઓએ સાંભળી.

“એ કેાલુ હશે? કોઈ અંદર ધુસવા મોંગતું હશે કે?” હીલડાએ બંધ બેઠેરોને અકડી પાંખમાં લેતાં બીકણીને પુછ્યું. તેણી વીસ વરસની હતી છતાં બીકણી. તેણીની બેઠેરો તેણીથી બધે બધે વરસ નાની હતી.

“અસ હીલડા, મને જેવા દે એ કેાલુ છે તે?” મેબલે જણાવ્યું. એટલા વખતમાં બારી કોપણે બેસથી ખખડાવી માલુજ રાખી. સાહરા મીડથી ધાસ્તીને મારે એક દગતું આગળ લેવાઈ નહોં.

અતે બારી તોડી પાડનારી ધાંધલ બહારથી ચવાથી મેબલે હીમત કરી અને બેઠેરોની ચીચારીની દરકાર ન કરતાં ખીડી પોલી. નાક વેરની કાન્વા ટોપી સાથનું એક મરદનું માથું બારી અંદર ધુસ્યું.

આ બેઈ છોકરીઓ ચીચારી ઉપર ચીચારી પાડવા લાગી, પણ મેબલે તેઓને થડાં પાડ્યાં.

“શું છે સાહરા! તારી નાની શેકણીઓ સાથ તનેથી કાંઈ કચો વા વાગ્યો છે કે નકામા ચીચારા પાડે છે?” પેલા શખસે પુછ્યું.

“ઓ એ તો મારો ભાઈ ટોપી છે.” સાહરા તેનો અવાજ પીછાણી બારી નજદીક બંધ બોલી.

સહની ધાસ્તી સગી ગઈ અને સાહરા પોતાના ભાઈ સાથ વાતે વળી.

“સાહરા, એકદમ ધંદરે આવ. આપણું મમાઈજનો છવ બગડી અળ્યો છે. ડાક્ટરોએ આ છેલ્લીજ રાત જણાવી છે. તેઓને મલકાની દોષ તો ઘેર ચાલ. તેઓ ટુંને મલકા માગે છે.” તેના ભાઈના આ કહેવા સાથ સાહરા જવા તૈયાર ગઈ. આ ધાસ્તીમાં આખી રાત રહેવા કરતાં ઘેર બહુ.

“અરે! પણ અમે એકલાં પડીશું. તદન તદન એકલાં; તારાથી અમને હીમત હતી સાહરા.” હીલડા બોલી.

“એને જવા દે હીલડા, ધાસ્તીની વખતે એ તારા કરતાં વધુ ધબકાર કરી બીજાંઓને ધબકાવે છે; વળી એની મમાઇ આજે મરે છે, એને જવા દે.” મેબલે સાહરાની તરફેણ ખેંચી.

કોઈની રીતે ધર આગળ માલુસને મરતું રાખી સાહરાથી અંદી રહેવાય તેજ ન હતું, જેથી તેણી જવા નીકળી. વરસાદનાં દીપાં બારી બારણે અડગતાં. તો તેઓ ચમકતાં.

બીકણી તેઓના હાથ પગ અકડી ગયા હતા. જરા વારમાં ધરમાં એકદમ ઠંડો પવન કપાંથી આળ્યો. તે જેવા ફરમાં તો તે ત્રણે બેઠેરોની નજરે શું પડ્યું? નાળાં તરફ આવેલી પેઠી બારી પુછ્લી હતી, તેમાંથી એક શખસ વરસાદથી દીપાતો અંદરનો માગેલો બેતો. અલખત, હવે તો તે છોકરીઓનાં એકેએક હાડકાં બીકણી કકડવાં લાગ્યાં.

“બારણું પોલી વરસાદથી અને બહારની કડીથી અકડી મરતા એક ગરીબને બચાવશો; બાઈ સાહેબો?” પેલા તરફેણ આવાને પુછ્યું.

“ઓ એ આપણને એકલાં ભેંધ જરૂર આપણને મારી નાખી બહુ લુટી જશે.” હીલડાએ ફકરથી બેકામ જેવી બની જઈ ધીમા અવાજે પોતાની બેઠેરોને કહ્યું.

“હીલડા, બારણું પોણું કે? મને લાગે છે કે એ કોઈ ગરીબ ખેડૂત મુસાફર હશે. જો એ વરસાદથી મરી જશે તો આપણે માથે પાપ આવશે.” મેબલે કહ્યું. તે ત્રણે

જણાંઓએ ધણી તકરાર ચલાવી. અંતે મેંજલ ફાવી. લાંબા ગાળા એકબી બર કે છાપડું હતું નહીં, જ્યાં તે ગરીબ શખસ ઉતારો લઈ વરસાદથી બંચે. વરસાદથી ડીપાતો તે અંદર આપ્યો.

તેણે દગમો તથા છુટ કાઢ્યાં અને સમગ્ર પાસે ગરમી લેવા તે બેઠેના બેડી હતી લાંબી ગયો.

“બાપાજી ઉપર લખવા બેઠા છે. તેવણુને કહેની મેંજલ, કે એવણુને મરવા આપે.” હીસડાએ અમથુજી બોલવા માંડ્યું.

“હા, માફ કરજો સાહેબ, બાપાજી લખવામાં ચુંટાપા છે, તેઓ હમણા નીચે આવતા હશે, આરાં માતાજી પાસેના આરડામાં ચાકરડી સાહરા સાથે છે; તેવણુનું જરા માથું દુખે છે તેથી પોતામાં છે.” છનીએ નવી તાળ લખાવી.

“હકે? કંઈ નહીં. હું તમારાં માને અને બાપને પીછાણું છું. બેઠ સારી કાની તો છેની? ધીરે ધીરે મલક્યું. તેઓને કામમાં બચવા ના કરતાં” તે રાતના પરાણાએ ગરમી લેતાં કહ્યું. તે અધોર ઉમરનો ખડતલ બાંધાનો દીસ્તો હતો.

“અરે હીસડા, આપણા નોકર બ્રાહ્મણને પુછની કે બધી પીસતોયો મરી છે કે? આજે રાત અધારી છે અને ઉર્જા રસ્તો છે, તે આવતાં જતાં કાંઈ કાંઈ યાદ આવશે.”

“હા, મેં તેને બેઠ પીસતોયો ને બંદુક બરીને મુકતાં જોયો છે.”

“હા! સારે તો સારું. હવે કાંઈ શીકર નહીં. તમને માલમ કે સાહેબ, અહીં રસ્તો ઉર્જા એટલે કાંઈની કાંઈ રાત અવાર ગડબડ થયા કરે છે, સારે ભરેલી પીસતોલ બંદુક સૌનું કામ પડે છે.” છનીએ પેશાને કહ્યું.

“હા, હા, બાપસાહેબ, હું સહ સમજું છું. તમારા બાવાને હું પીછાણું છું. તેવણુને માગ ઉપર મથવા બંધ છું. જતાં જતાં હું નોકરને એ વીધે તાકીદ કરતો નેજા.” તે બોલ્યો, અને ઉઠ્યો; આસપાસે જોઈ આરડા બહાર પડ્યો.

“નકામું કાંઈ હાથ કયા કરો છો? હિમત રાખવાની મુકી દઇ છડું છડું કાંઈ તેને સમજાવો?” મેંજલ તેનાં જતાં વાર ફર્યું. “હવે એ બધે ફરશે, આપણુને એકલાં જોઈ બધે છડી ચલાવશે.”

“હું જાણું કે બાપા મથ ચેરમાં છે તથા નોકર અને પીસતોલ વગેરેની બીક આપું તો શાંતીમાં રાત પસાર થાય. પણ હવે! હવે આપણું શું થશે?”

“હવે તમારું કાંઈ નહીં થશે બાપ. હું જાણું છું કે તમારાં બાપાજી બહાર ગયાં છે. તમારે લાંબો નોકર બ્રાહ્મણ કાંઈ છેજ નહીં, અને પીસતોલ બંદુક પણ મળે નહીં.” પેલા મુસાફરે અંદર આવતાં જણાવ્યું.

હીસડા અને છનીને મરવાની એટલી બધી ધાસ્તી પડી કે તેઓ રડમાં લાગ્યાં, જ્યારે મેંજલ ઉભી થઈ બોલી.

“હવે તમે શું કરવા માંગો છો? આખરદાર શખસની માફક પાસેના આરડામાં બીછાણું છે લાંબું સુધ જાઓ છો અને ગરીબ છોકરીઓને લુડી મારી નાખવા માંગો છો?” આ તેણીના સીધા સવાબથી પેલા શખસ ખડખડ હસ્યો.

“મારી હિમતવાન છોકરી, હું ચોરી કરના માથું છું. તમે માલ ખખખો સૌ કયાં મુકો છો તે મને ખતાવો.” પાસેની ખુરસી ઉપર બેસતાં તેણે ધીરે કહેને મુક્યું. મેંજલ પણ નીચે બેસી ગઈ અને શાંતીથી બોલી.

“તમે ધણા માથાજી ચેહરાના દીસો છો, બોલોને પીછાણુનાર લાગો છો, તો આવું કામ તમે કદી કરશો નહીં. તમે અમથુ” એમ બોલી બી બેઠેનોને હેંચતાવો છો, નહીં વાર? જો તમે ચોરી કરવા ઈચ્છતા હોવો તો આપું થર તમારા હાથમાં છે.”

“અને તારે તમારા માગ ઉપર લખવા બેઠા બાવાજીનું કેમ? પાસેના આરડામાં બેઠલાં માવણું કેમ? પીસતોલ, બંદુક, અને નોકર બ્રાહ્મણનું કેમ? એ બધાંઓ સામે હું કેમ ટકું? વાર, કંઈ નહીં. તે બધી તમારી જુડી વાત હતી. હવે તમે અહીં શાંતીથી ચોરી જાઓ. હું મારે મારું ફાડી લઈશ. યાંત્રો સાહેબજી, આખાં ધરમાં હું એખરો છું, એટલે બધે ફરી મને ગમશે તે લઈશ. તમારા જાનની કચી ધાસ્તી કરવી નહીં.” એમ બોલીને તે આરડા બહાર ગયો.

“ધરમાં ફરી વળી જે ગમે તે લેશે. અરે, બધી છુટ ચલાવશે. પણ આપણુ જીવતાં રહ્યાં એજ કહેની.” હીસડા બોલી. મેંજલે ઉઠી તેઓ હતો તે આરડાને સાંકળ દીધી. “તે તેનું ફાડી લે” તેણી બોલી. જ્યાં સુધી તેઓ જાગ્યાં લાંબી સુધી તે પેલા પડેલા મુસાફરનાં પગમાં ધડીમાં માળ ઉપર ચડતાં ધપર ધપર સાંભળ્યા કીધાં, તો ધડીમાં તેને નીચેના આરડાઓમાં ફરી વળતો સાંભળ્યો. ધરમાંથી સવારે તેઓ આરડા બહાર નીકળશે સારે બધી મીઠી શો-રાઈ ગયલી જોશે. જાગવાની ગમે એટલી કોરોશ છતાં તે ગમે બેઠેના જોધમાં પડી. એક માંડીના દરવાજા આગળ યોગવાના અવાજથી તેઓ કળકળી ઉઠ્યાં. નેજા છે તો સહ-વાર પડી હતી. તેઓએ ઉઠી આગળ દરવાજા તરફ ફાડી જતાં શું જોયું? તેઓને પીતા પેલા રાતે પેલા પડેલા મુસાફરને હરબથી ભેટતો હતો.

તેઓ અંદર આવ્યાં. “મીઠી, આપણુ કેટલા લાંબા અ-રસાએ મથ્યાં?” મુસાફરે બોલ્યો.

“હા, મારા બાપ, મારા બાહાલા જીમ, મેં તને તરત જોઈ ખરો.”

છનીએ એ જોયું કે ચેરની બધી યીજ સવામત હતી. અને તે મુસાફર તો તેઓના બાપનો બાપ એટલે તેઓનો કાકોજ થતો હતો, સારે રાત્રે જે ધમરાટ કીધો હતો તેથી તેઓ બહુજ સરખાઈ ગયાં. સમજી વાત જીમ કાકાએ મુમ હસ્તાં હસ્તાં નાસ્તો લેતી વેળા પોતાનાં બાપ બોખાંને કહી સમજાવી અને પોતાની છોકરીઓનાં બી-હીકણપણાથી મીઠી ચરમાઈ ગયો, જ્યારે હાનાએ હેંચત સાથ વમાયું કે તે જીમને બદલે કાકા બીજો ચોરજ હતો તો મારાં પશુ બાળકોનું શું થતે! તેઓ કાંઈથી ખરીદી કરવા વગર મુકવારનાં થરે આવ્યાં. મેંજલની ચાલ જીમ કાકાએ બહુ વખણી અને પેલા પડેલા મુસાફર-જીમકાકા-એ પોતાની દોસ્તમાંથી છોકરીઓને સારો ભાગ આપ્યો. તેઓને છુટવાને બદલે નીહાલ કીધાં. એવાજ બધા રાતના પરાણાઓ. નેજો.

ચેહરાનાં કાવસજી દાવર.

પારીસની કાવત્રાંખાજી ખુબસુરતી.

હેરબાન વાંચનાર, હું તુરતનેજ મારી કોલેજની ડેવલપીસ પુલ્કરી કરી મારે ઘર ઈંગ્લેન્ડ ખાતે પાછો ફર્યો હતો. મારાં મામાપ અને પાછો પોતાની નનદીક ભેઈ ધણાં ખુશી થયાં, પણ કોલેજની સખત મેહેનત પછીના મારા લેવાપણા ચેહેરાથી તેઓએ અને હવાના ફેરફાર ખાતર કોઈ દરીયાની યુસાફરીએ મોકલવાનો દરખ કર્યો. અને અનેક જગ્યા અને શહેરો જોવાનો ધણો અભખરો હોવાથી મેં પણ તુરત આ તેમના વીચારને ટેકો આપ્યો.

“એક, આપણે આપણા આરમીને ફ્રાન્સ મોકળે તો કે-
વું?” મારાં માતાએ એક દીવસે મારા જવાબને મારા બાપે
પુછી જોયું. “મેં અભયથી વચ્ચે મારા પીતા ગીન્ વોક-
રના ચેહેરા ઉપર કાંઈ અસાધારણ ફેરફારો થતા જોયા-
“આટલે દુર તુંને જવા ગમશે કે આરમી?” મારા
બાપાએ સાંગો મને સવાક કર્યો.

“હા બાવાજી, જે તમારી મરજી હોય તો મને ત્યાં જવા
ધણું ગમશે. તવારીખમાં પણ ફ્રાન્સ ધણું વખણાયું છે.”

મારા આટલા મેલવા પછી કોઈ મારી મરજી વીરદ
યજી નહી, અને મે ત્રણ મહીના પછી તો સેવક હાથમાં
પેનસીલ કાગળ સાથે જાણીતાં ફ્રાન્સની મનદરજી, જેવા
લાયક ધમારતો આગળ બંટકોતા માલમ પડે છે.

અહવાડમાંજે ગમડી જવા લાગ્યાં, રોજ બરોજ ફ્રાન્સમાં ફરતાં અને ત્યાંની ધ્યાન ખેંચનારી યીજો જોતાં તો વખત વીજળી સમાન વેહેવા લાગ્યો. સૌમાં વડું જ્યાં બીચારી કમનસીખ રાણી મેરી એનટોહનિટ અને તેના ધણીને મરદન મારી હતી, લાંબો બચકર પણ ગમી બરયો દેખાવ માઈ દીક વધારે ખેંચતો હતો.

એક દીને પારીસ જવાના ખાલમાં હું દૂતમાં મોકો, મારી સાથેજ એક જવાન નાર પણ મારાજ વર્ગમાં મોકી હતી. મારું ધ્યાન વેહેલાં તેણીની ઉપર ખેંચાયું નહી, પણ પછી બીકીની તલખ ચવાથી, બાનુઓ તરફ ધટતી સભ્યતા સાથે હું તેણીની રમ પુછવા તે તરફ ફર્યો.

તેણીએ બહુજ ધીમા સાહદમાં મને પરવાનગી આપી. તે પછે મેં તેણીને ચેહેરા જોઇ ખોદાએ બખશેલી અજુ-હદ ખુબસુરતી માટે અભયખીતો યુદ્ધારો કહાડ્યો. આહા! તે નાજુક દીકપત્રી ચેહેરાની ખુબી મારે શું ખોજી! તેની

સીકત કરવાને તો કોઈ કવીની કલમ જોઇયે. તેણીનો મુખકો ગોઝાખના દુકક સમાનનો, આંખો કાળી લાંબાં બનાં સાથની, અને સોદામણા બરસા ગોળ હાથો તેણી ધરવતી હતી.

ભાર પછી મેં તેણીની સાથ વાત કરવા માંડી. મારા દરેક સવાલોને જવાબ તેણી ધણુજ ધીમા સાદમાં આપતી. અમે વચ્ચે બનેલી વાતચીત ઉપરથી મેં માન આપ્યું તેણીને લખતું ઉપનયુદ્ધ કે, તેણી હનેચની પારીસની વતની હતી અને પડોશનાં ગામડાંમાં કોઈ સમાને મલવા મઇ હતી.

રટેથન નજીક આવ્યું, અને અમે છુટાં પડ્યાં. તેણી એક સુંદર દખલખામરી મોટી માડીમાં મેસી હંકારી મઇ, જે ઉપરથી મેં ધારયું કે તેણી ધણી માતખર હોવી જોઇયે. આજ રાત્રે એક ધણો હારખજનક નાટક પારીસની નાટકશાળામાં થનાર હતો, ત્યાં જવા મને મારા દોસ્ત શીલીપ મેસન-રેએ ધણી મોકોસ કરી હતી. વળી તેના કહેવા પ્રમાણે ત્યાં તે પોતાની બેઠેન, અને માતાને મારી સાથે પીછણ કરવાને લાવનાર હતો. હું વખતસર હાજર થયો. મારા બાકસમાં જતાં મને સામેથી શીલીપ એક હસતી પુતળી જેવી જવાન બાનું સાથ મળ્યો.

“આ મારા દોસ્ત આરમીમોક વોકર-નોસ્ત આરમી, આ મારાં બેઠેન એનટી-મેસન-રે.” મારા રશીકે પોતાની બેઠેન સાથે મારી આલખાણ કરાવી. હું એનટીને નમ્યો.

“માનુ, મારા બાકસમાં તમે જગ્યા લેશો?” મેં એનટીને પુછી જોયું, જેણીએ હારીને ડોક હલાવી હા કહ્યું.

“નાટક શરૂ થયો, પણ મારું ધ્યાન તખ્તા ઉપર જવા કરતાં લોકો તરફ વધારે ખેંચાયું હતું. એનટી પછે પછ હેરતથી મારી આંખો બણી જોતી, જે દુર કોઈની શોધમાં ફરતી હતી. અંતે મારી નજર તે દહાડાવાથી નેનમાં મને મજેલી સુંદરી ઉપર ફરી. તેણીને પોપાક પારીસની લીચામાં જોયી અને નયામાં નવી ફાશીનોથી બરપુર, કુદી બેઠેં સાથને લાંબો ઝલ્યો, જે સુનેરી શીટ અને કીમતી રેશમી લેસ સાથે છુટાં બધાં મોતીનો બનેલો હતો. આખાં બદન ઉપર તેણીએ ઝલકતાં ઝવાહેરા પેહેર્યાં હતાં, જે માંહે તેણીનો મુખાખી ચેહેરા ધણો શોબી રહ્યો હતો. હાથોમાં દુરખીન સાથે તેણી દુર તખ્તા ઉપર નજર ટેકવી બેઠી હતી.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

મારી આંખો તે સુંદરી ઉપર ટીકાયેલી જોઇ એનટી કાંઈ રમુજથી મનમાં હસતી હતી. પણ તે વેવા મેં તે ઉપર કશું ધ્યાન આપ્યું નહી.

અંતેખાંચ મીનીટ ખાતર જવારે પડોડો પડ્યો, સારે એનટીની રમ લઇ મેં પેટી સર્વેનું ધ્યાન ખેંચનારી નાનનીનના બાકસ તરફ પગમાં લંબાવ્યું. ધીરથી મેં દરવાજો ડોક્યો, જે ખોલનાર એક સફેદ ખુઝગીબરી દહાડીવાલો માતખર દેખાવતો ફ્રેચમેન હતો.

“આવો સાહેબ, કંઈ ખાહેશ?” તે બુદ્ધા ગ્રહસ્થે માન-
થી અને પુછ્યું. હું કંઈક શુંચવાઈ ગયો, પણ પેલી જવાન
બાતુ ટુરત વગે પડી.

“હું એવણને પીછાણું છું”, એવણે મારી મુસાફરી દર-
મ્યાન મને ઘણી મદદ કરી હતી. હું તમને નોંધેને ઘણી
પ્રશ્ની છું. કાઝિટ રીયસ્તુ, એવણ મી. વોકર” તેણીએ
અમારી ઓલખ કરાવી.

કાઝિટના કહેવાથી મેં તેઓના બાકસમાં જમા લીધી.
મારી ઘણી અનુયયી વગે જવારેથી કાંઈ દસવાને બાગ
નાટક તખ્તા ઉપર રચ્ય થતા, સારે તે બાતુ મોટે રમાય
દાથી દેતી. તેણી એકજી વેળા મોટે દસી નહી, જે ખરેખર
હેરત ઉપગમવાની હતી. દરેક મને જોઈ મુજબ દસતા દતા,
તેમાં દુરથી મારા દોસ્તની બેઠેન એનકરીની આંખોમાંનો
રમુજનો પ્રકાશ મને બુદ્ધા દીસતો હતો. હું પેહેલાં તો
જરા વીચારમાં પડ્યો, પણ પછી હું બીજકુલ બેદરકાર
બની પેલી નાજનીન સાથે વાતે વળગ્યો. મેં તેણીનું નામ
યા મકાન નાજુવા માટે ઘણી તરફની ચન કીધી, પણ પેલી
બાતુ તો મને અજબ ઉઘાટી.

એક અઠકામાં પછી બાવણે હું મારાં દોસ્તમાં બેઠો
હતો, સારે મારો રશીક આરથર મારા ઓરકમાં આવી
આળ્યો.

પોડીક દમારી વાતચીતમાં મેં તેને જણાવ્યું કે મારાં
માખાપ પણ પોડા વખતમાં ફ્રાન્સ ખાતે આવનાર હતાં.

“તુને કાંઈ પુછું શીલીપ ? પેલી તે દહાડાની ઓરકેસમાં
બેઠેલી સુદર બાતુ કીધાં મકાનમાં રહે છે તે તું જાણે છે ?”
મેં પુછ્યું.

“હા, રીયસ્તુ કેસલમાં” મારા દોસ્તે મુજબ દસતાં
કહ્યું.

“કીક, પણ આમ ટકોરથી દસવાનું કાંઈ કારણ ?”
મેં જરા તપી આવતાં પુછ્યું.

“અરે કંઈમી નહી આરચી, એ તું શું મને પડે છે ? મુ’
જે જરા-તું સંભાલજે.” અને અહીં તેણે દસવાનું દાખ-
વાની જગીરી તજવીજ કીધી.

“એ કમજખત દસતા કાંઈ દસી ? તે દહાડેથી બધાં
મને નોંધેને એમજ દસતાં હતાં; કંઈ સમજ પડે ? એ
તમે યુગળા ફ્રેચમેનો કાંઈ થેલા તો નથી બની મયાની
કે કોષ પરદેશીનાં મોંઢ ઉપર દસી અપમાન આપવાને
અચકાતા નથી ?”

“પણ જવારે તે પરદેશી પોતાની આંખો આંધળી રાખી
આટો ખાહેશ જલ્ય સારે દમો દસતા રમતા ને મોજબા
ફ્રેચમેનોનાં શું વાંક ?” શીલીપે બચાવમાં પડ્યુંકાં વગ-
રતું કાંકડું.

“તે શું ?” મેં ગુસ્સો બાજુ બેઠાં પુછ્યું.

“કંઈમી નહી; પણ પેલાં જવાન બાતુથી એકિલા ને
એતેલા રહેજે; પણ ખચીત, જે દોસ્ત તારી ઓલખ તો
કાઝિટ રીયસ્તુ સાથે થયેલી છે; એકાદ વખતેતો મેહેલમાં
તેને મુલાકાત કેમ નથી આપતો ? બુદ્ધા બટો મેહેમાનદારી
કરનારો છે.” થોડી બીજ કટલીક વાતચીત પછી શીલીપ રજા
લઈ ઉઠ્યો, કે હુંથી મારી ટોપી લઈ બહાર પડ્યો. બુદ્ધ-
રતીજ મારાં પગલાં રીયસ્તુ કેસલ તરફ વધ્યાં. બાગમાં
દાખલ થતાં મને પેલા બુદ્ધરગ કાઝિટ મળ્યા.

“કેમ છે કાઝિટ રીયસ્તુ ? તબીબત તો બુદ્ધ ?” મેં
વાત ઉઠી.

“બુધારક તમારાં પગલાં, આવો સાહેબ, આવો અંદર
મી. વોકર” અને કાઝિટ મને પોતાના બાગમાં જોડી લઈ
મળ્યા. મારા તરફ ટગર ટગર રીકયા પછી તે બુદ્ધાનો
મેહેરો મને શીકા પડી ગયો લાગ્યો.

“હું માફ માગુ છું” મોરથો-અરે-સાહેબ તમે ફ્રેચમેન
નથી છતાં તમારો મેહેરો ફ્રેચમેન જેવા લાગે છે.”

“ફ્રેચમેન નેવો ?” હું દસતાં બોલ્યો. “મારો જન્મ
ઉંમરકાં થયો હતો અને આ પેહેલેથીજ વેળા મેં ફ્રાન્સની
ભુમી ઉપર મારો પગ મેળ્યો છે.”

“અજબ જેવું” કાઝિટ બોલ્યા. “ઘણું અજબ જેવું, તમારો
મેહેરો મને ઘણો ઓલખમાં આવે છે; પણ અંદર આવો
દોસ્ત, તમે ઘણા કાષી ગયલા લાગોછ, એક કષ કાંઈ બેસો ?”

હું મુજે મોઢરે અંદર ગયો. તે મેહેલની રચનાને
શું ખ્યાલ આવ્યું ? તે ઉપરથીજ તે કાઝિટની મોહોટાઈ
જણાઈ આવતી હતી. મારી નજર મોખાસ ઉતાવળે પેલી
જવાન બાતુની શોધમાં ફરતી હતી. પણ તે આખા મેહેલના
કોણી બાગમાંનાં મેં નેચલાં દીવાનખાનામાંથી તેણી મને
મળી નહી. અને મેં મેહેર પુછવાની કીમત કીધી.

“તમે સાધ રહેનાર પેલાં જવાન બાતુ બહાર ગયાં
હશે ? માફ કરજે કાઝિટ રીયસ્તુ, હું તેવથુનું નામ જાણતો
નથી, કદાચ તેવથુ તમારાં બેઠી દસી ?”

“બેઠી ?” કાઝિટ અનજોષીના સાથથી મને પુછ્યું.

“હું માફ માગુ છું કાઝિટ સાહેબ, કદાચ તમારી નથીરી-”

“હાહાહાહા” કાઝિટ ખડખડ દસી પડ્યો. મોરથો, તેણી
તો મારી ઘણીપણી કાંઉરેસ રીયસ્તુ છે.”

મને ગોળી વાગી હોય તેમ હું ચમક્યો. મારો મેહેરો
શીકા બની ગયો, અને મારે મગજ ગુસ્સાથી તપી આવ-
્યું. “જુદુ” છે સાહેબ, તમે જેવા તેણીના બપાવાની
ઉમર લાખકના તેણીને પરચીજ કેમ કહ્યા ?” હું દીવાના
માફક બખાલ્યો. “તેણીની ફરેસ્તા જેવી બુગસુરતી તમે
જેવાને જેઝાવા લાખકની નથી.”

મારા આ ઉઘળતાં ઇગરના નેસ્સામરયા સમ્પ્રદોષી
કાઝિટ તો ગુસ્સામાં આવી ઉભો થયો. “મોરથો, આવો
બેઝાળી બરયા સમ્પ્રદોના સ્વાદનો બદલો તમને આ મારી
રી વોકરર ચખાડશે.” અને તેણે પાસે પડેલી એક બુદ્ધ ઉઘારી.

“તમારા સેવકને પણ તમારે તૈયાર ખાણવો.” હું તુરત મારી પીસટોલ મારા પેટરેવેશમાંથી ખેંચી કહાડતાં બોલ્યો.

“જવાબ, તું” ઘણી ઉઠાછળો છે.” કાઉંટ નરમ સાદે બોલ્યા. “વગર વીચારે તું” શું કરવા ધસે છે તેને. તુંને કંઈ ખ્યાલ છે? એકમારગી તું તારા જીવન નહીં બોલેશો તે મારો જીવન લેવાથી જવાનીમાં તું” એક ખુનીતો કાળો કલંક ધરાવતો ધસે. કંઈ વીચાર છે? આવી જીવલેણ અપાઝી કરવાને તૈયાર થયો છે, અને તેથી કોણ માટે? એક નકાળી, કાશીનની શીશીમારીમાં ફસેલી મોરત—”

“સંભાળો મારા હાથમાંથી પીસટોલ સખત સખદ હું સાંપી શકીશ નહીં. તમે લીચકારા છો, અને મારેથી કરી તમે છટકવાનું બહાણું.”

કાઉંટના ચુસ્તાની અંદી હદ યદ્ય. તેણે ચુસ્તાથી પોતાની પીસટોલને થોડો ચઢાડ્યો; હાથી તૈયારજ હતો. હમે વચ્ચે એક-બે-ત્રણ બોલાનાર હતા, મેં વગર ધુસ્વે બોલવા માંડ્યું—“એક-બે-ત્રણ—” અચાનક પાછળથી કોઠના ભારી હાથે મારા હાથમાંથી પીસટોલ ખેંચી લીધી. મેં ફરીને પાછલ જોયું, લાંબા અળખળીથી આંખો ફાડી. હમે તરફ ટગર ટગર જોતા મારા બાવા ઉભા હતા. કાઉંટ રીચકું દમારી નજરો આંખો, પણ જેની તેમની નજર મારા બાવાજ ઉપર પડી કે તેવળે એક મોટી ચીસ સાથ પોકાર્યું:

“જેક!”

“હા બાવાજ, તમારો દીકરો જેક” મારા પીતાએ, તે જીવરજ કાઉંટના હાથ માનથી ઝાલતાં કહ્યું. “તમેથી લાંબો વખત તુલીક વીખુટા પડનાર હું તમારો દીકરો જેક છું: મને માથી જખશો, બાવાજ, જે ઉઠાછળો કામ માટે મને તમે તમારાં ધરમાંથી દુર કીધો હતો, તે કામ માટે હું બોદાના હુકમથી આજ્ઞાથી સેહેજળી પસ્તાયો નથી, તેથી તો હું આજ તુલીક સુખી હતો, પણ એક જીવરજ પીદરના આશીરવાદો મેળવવા હું પાછો મારી જન્મજીમી ઉપર ફર્યો છું.”

મારા પીતાને આનું બોલતાં, અને કાઉંટને તેમની સાથ વાહાલથી બેઠતાં જોઈ હું તો દંગજ ઘઈ ગયો; પણ થોડા વખતમાં મને નીચલો ખુશસો મળ્યો.

મારા બાવા જેક કાઉંટ રીચકુંના એકપુરા બેટા થતા હતા. જવાનીમાં તેવળે ફ્રાન્સમાં ચુસાફરી ખાતર આવેલી એક જવાન ઈંગ્લેજ આનું સાથ લગન કરવા તેમનાં કાઉંટ પીતા પાસ પરવાનગી માગી, પણ તેમના માતૃજન બાવાને તો પોતાના બેટા અને ભરીપના કાઉંટ માટે ઘણા મોટા મોટા વીચારો હતા, જેથી તેવળે આ માંગણી તુચકારી કહાડી. મારા બાવા પોતાના વીચારને મક્કમ વજગી રહી તે ઈંગ્લેજ આનને મારાં માતા-ને પરજમા. કાઉંટ રીચકુંએ આ જખરી નાશીપાસી અને તેવળની ધારવામાં આવતી નામોશીથી ઉશકેરાઈ જઈ પોતાના વારસ બેટાને પોતાનાં

મકાન તેમજ વારસા અને વાહાલથી દુર કીધો. આથી મારા બાવાએ દમગીરીથી ફ્રાન્સ છોડી ઇંગ્લેન્ડમાં પોતાનું મકાન કર્યું. તેવળે કોઈ દીવસેથી પોતાના ઉમરાવ પીદરનું નામ લેતા નહી, જેવળે તેવળને આવેલા જખરી ગેરજન સાફ કરશે હતો. હું એક અખીરી બેતાખના બપવાનો નખીરો અને જાતે એક ફ્રેચમેન હતો તેથી બીજકુલ આજ તુલીક અજખરી રહેવો હતો. મારા બાવા તેવળના કહયા પ્રમાણે આજે ફ્રાન્સથી આંખો હતા, અને મને મારા લોટકમાં ન જોઈ, છુપા એકકમ એકકા પોતાના પીતાને બલવા “રીચકું મેનર”માં આવી ચઢક્યા, જ્યાં તેઓએ એક એકથી અજખયા બપવા દીકરાની સગાઈ ધરાવતા અમે બંનેને જીવલેણ અપાઝી માટે તૈયાર ઉમેલા જોઈ, કાંઈપી ઉઠાછળું કામ કરતાં અમેને એજેજી બચાવ્યા હતા. અરે! લારે પણ મારાં પેશાં જવાન બપાઈજ? મેં તેવળ બાબે સવાલ કર્યો.

“બપાઈ? નહીં આરમી, મારાં મા તો બીચારાં હું નાનો હતો લારેજ મરણ પામ્યાં.” મારા બાવા બોલ્યા, “પણ કદાચ મારા કાઉંટ બાવાજ પોતાના મેહેલમાં બીલ” કાઉંટસને લાગ્યા હશે.”

“હા, આલો મારાં ફરજદો, અને તમે તેણીને મશરો.” મારા બાપનો હાથ વાહાલથી ઝાંઝી રાખી મારા બપાવા આગળ વધ્યા. પીકચર મેશેરી ઉપર ટંગાલથી અમારા વચવાઓની સખી ધ્યાનથી જોતાં જોતો હું તેમની પાછળ એક બંધ બારણાં નજરોક તેઓ સાથ આવી થાંખ્યો. તે મોરકાની બારીને બંદો પડડો ખસાડી મારા કાઉંટ બપાવાએ અમને માંહે જોવાને કહારત કરી.

અંદર એક સોફા કોચ ઉપર એક પંચાવન ને ૧૦ ની વચ્ચેની જીવરજ બાઈ પોકેલા સફેદ બાળો, અને કરચળી વજેશાં વાંકાં આંગ સાયની બેઠી હતી. તેણીનું હાથનું બોણું, રીશું મોહકું” એક વેળા ઘણી જીવનચરિત્ર ધરાવનાર” હોય તેમ દીસતું હતું.

“આ મારાં બીલ” ઘણીબાણી કાઉંટસ રીચકું. મારા બપાવા તે જીવરજ બાપને જોઈ ધીરેથી બોલ્યા.

“પણ લારે પેશાં જવાન જીવનચરિત્ર આનું ક્યાં છે? તેવળ કોણ છે? આ એવળ મારા બપાવાનાં સાવકાં મા, અને મારાં સાવકાં બપાઈ કાઉંટસ રીચકું છે, તો તે સંદરી તમે સાથ થું સગાઈ ધરાવે છે મોટા બાવા?” મેં ધીરે સાંજે પુછ્યું.

“તું” જો તો ખરો આરમી, પછી મને પુછજે; એક અડધો કલાક અહીંજ તમે સુપકીદીમાં ઉભા રહેવો.” કાઉંટ બોલવાનું રૂર” કરી રહે તે આગમજ તે મોરકા માહેલા પડદાની પાછળથી એક નાતી પેરી સાથ એક જવાન ઘસી દાખલ થઈ.

“જેનેટ, તુંને કેટલી વાર?” પેશાં જીવરજ બાઈ થાને કાઉંટસ રીચકુંએ પોતાની ઘસીને કહ્યું.

“કાઝિટેસ મારાં, હું માફ માથું; માલીનો હાથ લયકાઈ જવાયી આને રાત્રપેરી ચુટવા આગમાં તેણે મને રોડી હતી” દાસીએ બચાવમાં કહ્યું.

“હા, પણ કાઝિટ ક્યાં છે?”

“કાઝ મુલાકાતે આવ્યું છે તેમની સાથ રોકાયલા છે.”

“કાણે? મને, કે ચોર?” ઇતેન્નરીથી કાઝિટેસ પુછ્યું.

“મે મહેલ.”

“શીકે લારે, તેઓની અંદી આવવાની કાંઈ ધાસ્તી નહી.

તેઓ મે કલાક પછી મારશીયોનેસડ-સેવન મારી મુલાકાતે આવનાર છે, એટલે મારે તૈયાર થવું જોઈએ. આહ! જેનેટ, મારો આવો મરથીખાઈ જેવો મુરદાલ ગેરેરો આ સામી આરસીમાં જોતાંજ મારો છવ જળીને ખાખ થઈ જાય છે. ચાલ છોકરી, ઉત્પાળી થા, મારો આ મેડેજન જેવો ફેરરી નાખ.” કાઝિટેસ યુવ થયાં કે દાસીએ પેરી મેડી મોંઘીથી એક કાળા ચળકતા લોખા મરોડદાર ચોટલા સાથની એક બાલની તોપી કાઢી કાઝિટેસનાં બુઝાં માથાં ઉપર સરખી મોડવી, જેથી તેણીના સોદે પીસકાં જેટલા બાંધો સોદેજનાં ઠંકાઈ ગયા, અને તેને બહારે ૧૭ વરસની છોડી જેવા ચળકતા કાળા બાલ ધરાવનાર માથું દીસવા લાગ્યું. વળી પેરીમાં હાથ નાખી દાસીએ મોંઘીથી આખા બનીશ જોતાંની એક બનાવતી બનીશી મેડી કાઢી કાઝિટેસનાં માંમાં મોડાંના ખાડામાં બરાબર જગે ઉભી કરી નાખી કે જોઈ લેવો તે બુકી ચીમરાયલી હડપચીના ઉભા રોકે! લારપછી અમારી વધતી અને વધતી અજબપત્રી વચે તે મોજાઈ થઈ ગયલાં શરીર ઉપર ‘રેસ’ સાથના પોપા-કા ઉપર પોપાકા તે દાસીએ પેઢેરાવવા માંડ્યા, જેથી તે વાંકું બદન સીધું રહાર થયું, એટલાંજ નહી પણ તે ચુર-દાલ શરીરે બેંદેજાની બરણી જેવો બહારથી દેખાવ પકડ્યો. હવે મોડાંની બહારની ખુલસુરતી ઉપર પેરી ચળ અને વફાદાર દાસીના હાથ ચપક ચપક ચાલવા લાગ્યા. આહ! તોખાહ! પેરી કાશીનમાં ફસેલી, ખુલસુરતીને માટે આખર મોહનતરી ડાસી મેલાચક હનગના હાથમાં જેમ ચુકી આપી હોપ તેમ મેહારદાર મેડી રહી. દબ્બી પછી દબ્બીએ તરેહવાર રંગ અને પાઉંર સાથની નાની પી-છીએ સહીત પેરીમાંથી બહાર પડવા લાગી. એક નાની શીશીમાંની થોડી લાલ પ્રવાહી એક સોડી ઉપર લઈ જેનેટે અપાટામાં કાઝિટેસના શીશ પડખચડા હોઠો ઉપર ઘસી કાઢી, કે જેહ લેવો તે હોઠોની લાલચા! બન્નાં મખખાઈ હોઠમથી પાણી ભરે! અરે છટ! બદખશાનનાં બેચુલાં લાલનેળી બાણુ બેસાડે! કાઝિટેસના ચીમગાયલા ચાલ ઉપર રંગ અને પાઉંરના લેપડાએ જગા લેતાંજ ઘણી-કે જવાન બાનુઓની અદેખાઈ બેચે તેવા તેણીના રોષ-શાર ગોઝાળી થઈ નીકળ્યા. આટલાથીજ આ કાવનાજાન ખુલસુરતી કાંઈ અટકી નહી. રેશમ જેવી પાંતળી નાણુક

સરીએ કાળા રંગમાં બુઝારેલી ધીરે ધીરે કાઝિટેસનાં સોદે પાપણુ અને ભગંઓ ઉપર ફરી રહી, કે પછી કાઝ કવી-તું ધ્યાન ખેંચાઈ રહે તેવો તે આંખોએ બહાર પકડ્યો. ઉઘી એડીમાં બુઝ અને જવાહરોમાં પોતાનું આંગ જડી લઈ પેલાં કાઝિટેસ ખાખ હાથમાં નાણુક પખો લઈ ધીરે કદમે ચાલતાં (ખરે) કહીએ તો તેવથુથી ઉતારણમાં ચલાવુંજ ન હતું) આરસીના તખ્તા આગળ જઈ ઉભાં. એહ! તે જળના મારા દીકના યુરમાનો હું મારા વાંચનારાઓને શું ખમાડ આપું? જે સુંદરી મે આગકામીમાં જોઈ, તેણીના જેવી ખુલસુરત ખીજ દાઈ ન હશે એમ માન્યું હતું, તેમજ નાટકયાગમાં તેણીને જોવા પછી મારા દોસ્ત આરથરને પુછી ખાસ તેણીનું મકાન જાણી લઈ “રીચયુ કારટવ” તરફ આપી તેણીને ખાતર મારા બપાવા સાથ જયલેણુ લગાઈમાં વીકે ઉતર્યો, તેણી કાણુ? અતે જાહેર થયું તેમ, કાશીનમાં મરી રહેલી, ખુલસુરતી માટે આખર મોહનતરી, એક ૧૦ વરસની બેચકક બદસુરત બુકીયા, અને તેથી અફસોસ! મારી સાવજી બપાઈ! મને ચકર આવી ગયા, અને જે મારા બાવા મને ધરી લેતે નહી તો હું જરૂર જમીનદોસ્ત થતો.

મારા બપાવાએ પાછાથી જણાવ્યા પ્રમાણે તેવણે એક ખુલસુરત જવાન બાનુંને પોતાના મેહેકમાં કાઝિટેસ તરીકે રાજ કરવાને લાવવા વીચાર્યું, અને તેથી આ બહારની અબુદરતી ખુલસુરતી ધરાવનાર, જવાન દેખાતી બાનુંને તેવણુ પરણી લાવ્યા. પાછકથી તેવણે આ પોતાની બુલ્લ જોઈ, પણ શું કરે? નાચાર! તેણીને એકાબનારાં શોકો હરેએક તેણીનાં મોંહ ઉપર હસનાં. આટલાં ઉપરથી મને તુરત મારા દોસ્તના ટકારભરેલાં હસવાનો અર્થ સમજ પડ્યો.

મારા બપાવાએ પોતાની આગલી નાકર ચાલ માટે પછા પસ્તાઈ મારાં માતાજી તે તેમનાં વહુની મારી ચાલી, તેમને પાછા તેમનાં હકદાર મકાન “રીચયુ કેરટવ”માં લીધાં.

વરસો વહી ગયાં છે. હાલ હું પોતે કાઝિટ આરચીયોદક રીચયુનો મેતાજ ધરાઈ છું, અને મારા દોસ્ત શીશીપતી હસચુખી મેહેન ઝોનડરીએ મારી માનવત કાઝિટેસ બની મને દુનિયામાં ખરે સુખી કીધો છે. પણ એ મારી ચપીની ધણીવાળી હમારાં નાનાં જમ્યાંઓની વચે મેસી જ્યારે લારે ફેરી નાટકયાગમાંની સુંદરી! તરફનાં મારાં હેતની યાદ આપી મને મળતે છે.

જરૂરમાં કાવસજી દાવર.

એક બાનું ડાકેદરનાં લગન-લડનને એક સોશીસીટર એક બાનું ડાકર સાથે હમણાંજ પરણ્યો છે. તેઓનાં લગન શીકેશીયનાં પ્રચણમાં કરાયાં આખાં દતાં. વરસાલને લગન પછી લગન લગન મોહલવામાં આગ્યા, અને કન્યાએ પોતાના ધંધાની ફરજે ઉપર તરતજ જવાની મોહોસ કીધી, કે ને ફરજે આપ્યા એક વજર અમલના બનાવ માટે મુલતવી રાખવાનું તે-લુએ બાળી ધારણું નહીં.

૫૨ બાંધવાનું.

ધર બાંધવા વીશે અરે જોએ છીએ તેને
યુના, મરઝાં યા ઈંટ સાથે કચ્છ કામ નથી.
તે એક જુદીજ નતનું બાંધકામ છે, કે જેમાં
દરેક ડાંડી સ્ત્રી રોકાયેલી રહે છે.

એક ખરેખર ધર અને ધર કે જેમાં
વસનારાં તેને ફક્ત ખાવા અને સુવાની એક
જગા તરીકે ગણે છે, તે એ વગેરે ધણો ફેર છે; તેટલોજ
તકાવત એક અને બીજાં ધર 'અંગ્રેજી' પણ છે.

એક ધરમાં વસનારાંઓની નેકી યા બદીની અસર તેના
જામરપર દાખલ થતાંજ આપણી પર ચાલે છે. જે ધરમાં
દાખલ થતાં નીચમ, સદાકાં અને સુખ જોવામાં આવે છે
તેમાં વસનારાંઓ વીશે આપણાં દીક્ષમાં કેવી અસર થાય છે ?
જ્યારે જ્યાં દરરોજ મંદાપણું દેખે, અનીયમીતપણું જણાય
છે તેમાં વસનારાં વીશે આપણને કેવા વીચાર આવે છે ?

હાલના દીવસોમાં જીંદગી ધણી શુચવણ બરી છે, અને
એક નાનાંમાં નાનાં ધરની જરૂરીયાતો પણ ધણી હોય છે
તેથી ખરાં દીક્ષથી કામ કરનારાંઓને પણ જેવું તેવું કરી
પુરું કરવાની લાલચ ધાય છે. એક વચ્ચે વાંધેના ધરની
પાતાની જીંદગી સૌથી કષ્ટ, સૌથી કાઠી નાખનારી, અને
મન અને તન પર સૌથી વધુ ભોજો નાખનારી છે. તેણી
કે જેણી દશ રૂપીઆનું કામ પાંચ રૂપીઆમાં કરવા કાંઈ
મારે છે, તેને ગરીબાઈનો દુરકાં ખચીતજ ધણું જોરથી
લાગે છે. વધારે નીચલા વર્ગના લોકો જેઓ આજે ખાસ
છે અને આવતી કાલે અડધાં બુખાં યા તદન બુખાં રહેવું
પડે છે, તેઓની ગરીબાઈ દયાને એટલી લાયક છે. તેઓને
કાંઈ પોતાના દરજ્જાનો વીચાર કરવો પડતો નથી. તેઓને
પોતાની હાલતને અનુસરતો પોશાક પેદરવો પડતો નથી,
તેઓ પોતાનાં છોકરાંઓને કેળવી બહાર પાડવાં પડતાં નથી,
તેઓ પોતાની જ મેલે કેળવાય છે અને પોતાની જ મેલે દુ-
નિયામાં બેઠાર પડે છે. પેદલાં જણાવેલા એક વચ્ચે વાં-
ધેના ધધાદારી પુરવની ધણીઓને એકસ રકમમાંથી એક
આબરુદાર ધરનો ખરચ ચલાવવો પડે છે, ધરમાંના દરેક
ઓરડા સદાકાં રાખવા પડે છે, છોકરાંઓને એકકાં નહી
તો સદાકાંદાર કપડાંમાં ફેરવવું પડે છે અને એ સિવાય
સંખ્યાબંધ પરચુટણ જરૂરની ચીજો પુરી પાડવી જોઈએ છે.

આજે નતનાં હજારો ધરો આપણા દેશમાં કહાપણુ અને
અક્ષતથી બંધાવાં જોઈએ છે. એવાં ધરની કહાપણુવાલી
સીએ મન અને તનની દરેક શક્તી કામે લગાડી લીધેલી
કામ કરે છે, અને પોતાનાં સંપત્તિમાં જીવંતને કામે લગાડે છે.
આવી મેહનતમાં વરસો ગુજરયા પછી તે ધીરજનાળો
ધર બાંધનારીની પીઠ વાંકી વળી જાય છે; ધરનાં કામકા-
નમાં તેના સુંદર હાથો ફેરવાઈને ખમરાવયા અને સખત
અને છે, રોજ ખરચની ગણતરી કરતાં ચીતાથી ચેહરા અને
ભવાંપર કરચલી વગે છે, જ્યારે ખમરચીઆની ગરબીથી
તેણીની નાચુક આમડીના રંગ કાળાશ મારે છે, તેમાં કાં-
ઈની અજળ યવાનું છે ?

જે આંખો વધારે જાડાણમાં ખારીકાથી જોઈ શકતી
નથી, તેઓને ઉપલી હારની નીચાનીએ બહારથી દોસે

છે; પણ જેઓ આ નીમકદલાલ ધરનાં પરીણામે જોય
છે તેઓને તે સારાં લક્ષણની ખાતરીપુરક આરક્ષીમાંથી
દેખાઈ આવે છે.

તેજ જીવ સુખી છે, જેને વરસો સુધી કીધેલી મેહનતપર
જોનાં માલમ પડે છે કે જે ધર ઈંટા વડી ધીમે ધીમે અને
મક્ષમપણીથી બાંધવા માંડ્યું હતું તે જરાબર અને નીમ-
કદલાલીથી બંધાય ચુકું છે અને તેમાં ઉપરલાંઓને વાહાણું
અને માનીતું ધણ પડ્યું છે. સારે જોડે પાયાથી તે યોગ્ય
સુધી તે ધર દરેક રીતે જાન્યુત, સંગીન અને ખરેખર
રોજકદાર હોવા છતાં કાંઈ પારકાની આંખોએ તેની બાં-
ધણીનાની અને દમ વગરની જેવી લાગતી હોય તો શું થયું ?

ખરાબ બનાવેલી ઈંટ અથવા તો બેદરકારીથી કીધેલું
કામ કુકેડે કુકડાં ઘઈ જશે નહીં તેથી પણ વધારે જ
શરૂઆત સારી કરવામાં આવી હશે પણ તેને ચલાવવાની
રીત ખોટી રહે તો છેરે નાશ પામેલા ખંડીવેર સિવાય
બીજું કંઈજ હશે નહીં.

તેણીની જીંદગીનાં ધણું ઉદયોગી વરસોમાં ધણીએક
સીને મનને ખીલવી શકાય તેવાં વાંચણનો શોખ યાજુ
રાખવાનું ધણુંજ મુશ્કેલ ધણ પડે છે; બધા ભોજોમાં આ
ભોજ સારી મોટા છતાં તેણીને થોડો વખત તેમ કરચુંજ
પડે છે.

જે અબ્યાસ જીવાનીમાં તેણીને મુશ્કેલી ધઈ પડતી હતી,
તેને બદલે ધરને લગતી સઘલી ચીજોને અબ્યાસ જે કાંઈ
ઓછી અગત્યની નથી, તે તેણીએ કરવો જોઈએ.
ધર, કુટુંબ, તનદરેસ્તી અને પોતાની આસપાસની સરખી
ચીજોને કેમ સુંદર બનાવવી અને હંસી સંપાડીપર મુકવી,
તે શીખવામાં ખ્યાન રાણું જોઈએ. આથી જોડે દુનિયામાં
ચાલતાં બીજાં કામકાનમાં કાળજી રાખી શકશે નહીં,
તો પણ જ્યારે દરમુદતે વખત આવશે—કે જે જરૂર
આવવાનો—સારે મનની શક્તી કાંઈ ઓછી થવાની નથી,
અને બીજી ચીજો મારેની કાળજી અને જીજ વધારે વધશે.

જે માણસ તેના ધધામાં કાવવા માગતો હોય તે એકી
વેળાએ ધણુ ધધા સાથે કરશે નહીં. પણ એકને ખીલવવા
મારે સધળું મન અને શક્તી રોકશે તો છેસે તે સંપુ-
રણ બનાવશે.

તેજ પ્રમાણે એક કહાપણુવાલી સ્ત્રી પણ કરે છે. તેણી-
નાં ધરના કાપલા કાનુનો પર જરાબર ખ્યાન આપવાથી તે-
ણી તેમાંની રાણી, વજર, દોસ્ત અને વીશ્વાસુ મિત્ર બ-
ણશે. જેઓને મારે તેણી મેહનત કરે છે તેઓ સાથે જ્યાં
સુધી તેણી ન તુટે તેવી સાંકળથી બંધાશે નહીં અથવા
તેઓના પ્યાર અને વીશ્વાસ મેળવશે નહીં, સાં સુધી તેણી-
નાં કામોની વખાણુ તેણી સંપુરણ ગણશે નહીં.

કેષ ચીજ એક પુરુષ, જીવાન્યા અને બાળકનું “ધર”
બનાવે છે? અચીતજ ભીતો, ઓરડા અને તેમાંનો સર
સામન નહીં.

તે ધરમાંનો એક નરઆસવાસો જીવ, જે દરેકનાં હુખમાં
બાગ લેતો હતો અને દરેકની કદર. પીછાંચુતો હતો તેને
કહાડી લેવો અને પછી સઘલી ચીજ જીવ વીનાની અને યંડી
પુજા મીસાલ લાગશે.

કાતરની બનાવટ.

હુલી નગરે જોતાં આપણને એમ જાગૃત નથી કે એક કાતર બનાવવા માટે ઘ માણસો કામે લગાડવાની જરૂરીયાત છે; અથવા ખરી રીતે કહીએ તો, પાંચ પુરોષો અને એક સ્ત્રી મળી એક કાતર બનાવે છે; પણ એમજ છે; અને શેરીલડનાં તથા બીજાં સંખ્યાબંધ કારખાનાંઓમાંથી હજારો કાતરો જુદા જુદા કરીગરોના હાથમાં યદ્યપે અતે ને ચત્રકતી અને ઉખોળી બીજાં આપણે દરરોજ આપણી આસપાસ જોઈએ છે, તે બને છે.

શેરીલડના એક કારખાનાવાલાની મેટરબાનીથી એક લખનાર કાતરની બનાવટ સરખાતથી તે છેડા સુધી જોવા પછી તેનું વર્ણન હેઠલ પ્રમાણે આપે છે.

શેરીલડ લોહમાં તથા અન્યબીજાથી ભરેલું એક શેલર છે. અનન્યજાણીએ તેને ફક્ત કારખાનાંઓથી ભરેલી જગ્યાન વિચારે છે, પણ સાંધી બાહરે પડતી વીજળીનો વિચાર કરે તો માલમ પડે છે કે, જેમાં જોઈએ એટલાં કારખાનાં હજુ સુધી સાંચાલુ નથી. નાના નાના ભાગો કરીને, ફક્ત થોડાંક મોટાં સિવાય, સધળાં કારખાનાંવાલાઓ પોતાનાં કામો બાહરના કારીગરોને વેંદવી આપે છે. આથી દરેક જણ પોતાનું કામ પોતાનાં ઘરમાં કરવાને ચકતીવાન થાય છે, અને તેનાં પરિણામમાં સાંધા મોહલ્લાઓ અને રતનાઓ ઉપરથી પસાર થતાં સંચાના અવાજો ચાલુ આપણા કાને ઉપર પડે છે.

એકસરખાં ધરાવાલા સાંધા મોહલ્લાનાં એક નાનાં ઘરમાં તે લખનારને લઈ જવામાં આવ્યો હતો. પછવાડેના ચોકની ત્રણ બાજુએ આ કામ કરવા માટેના જોરડાઓ આવેલા હતા. જોવતજ્યે જે જોરડાઓમાં ભૂંડીએ સુકેલી હતી. એને મહાજે બીજા જે જોરડા હતા, જ્યાં હુલારોના હાથમાં યદ્યપે કાતરો લઈ જવામાં આવતી હતી.

ધવાની રીત.—જુદી જુદી લખાઈ પોદળાદના ધણુ-એક લોહનાં સ્તંભીયાઓમાંથી એક સાંકડો લઈને જ્યાં સુધી તેનો છેડા લાગ તપી આવે સાં સુધી બહીમાં તાપ્યો. ભાર પછી એક પથરના કડકા ઉપર ત્રણ એરણે સુકેલી હતી સાં, લઈ ગયો, જેઓમાંની એક તદ્દન સપાટ, બીજી એક ખાંચાવાલી અને ત્રીજી ત્રણ ખાંચાવાલી હતી. તે દગદગતાં લોહાંને પેહલે એક, પછી બીજી, એમ ત્રણે એરણે ઉપર પોતાની હોડી વડે અતી ચાલાકીથી

ચોક્કીને ચોક્કી પળમાં હાથા વગરની કાતરનો જડો આકાર તેણે બનાવ્યો. આ પ્રમાણે ફરીથી કરવાથી કાતરનું બીજું પાલું ઉજું થયું, જે બનેલી ઉપર નંબરો પાડવામાં આવ્યાં હતાં, કે જેનું કારણ હવે પછી જણાશે. હાથાને માટે બને પાનાંના ભૂંડીમાં નહીં નાખવામાં આવેલા છેડાઓ બીજ ત્રણ એરણે ઉપર મુકી બનાવવામાં આવતા હતા. હવે તેને સખત કરવા માટે રંગના કાચ પડેલાં, છુદાં પાનાંઓને આખી રાત કોઠસાની સગડીમાં મુકવામાં આવતાં હતાં. અને આ પ્રમાણે ગરમી આપવા પછી તેમને ધીમે ધીમે ઠંડાં પાડવામાં આવતાં હતાં, કે જેથી ધાતુની સ્થિતિ-સ્થાયકતા પણ જોઈથી થતી હતી. આ જગ્યાએ થોડાક વખત માટે હુલારનું કામ પુરું થયું, અને કાતરોને બીજી મતી આપવા માટે લઈ જવામાં આવતી.

કાનસે ધસતું—બીજાં માણસનાં હાથોધારોમાં કાનસોની એક હાર અને પદાર્થને મજબુત પકડી રાખવા માટે એક સંચો માલમ પડતાં હતાં. એક સાંધારણ જતની કાતર માટે આ માણસનું કામ ધણું સાદું હોય છે, કારણકે ફક્ત હાથાઓને જ કાનસે ધસવામાં આવે છે અને પાનાંઓને તો એક પથર ઉપરજ સાદું કરવામાં આવે છે; પણ સારી જતની, અને ખાસ કરીને ભરતકાગોને માટે વપરાતી કાતરોના હાથા તેમજ પાનાં પણ ધસવામાં આવે છે. કેટલાક કાનસ ધસનારાઓ અસાધારણ કામદંડ્ય ધરાવતા હોય છે.

ધસનારાઓની મરજ મુજબ ધસવા પછી બને પાનાને ફરીથી હુલાર આગળ લઈ જવામાં આવે છે, કે જે કાંઈ બેઠ ભરી રીતે ઠોકી ઠોકીને તેનું આગળું ભેડાળપણ ફર કરી વધારે સારો આકાર કરી આપે છે.

નાકાં પાડવાં અને સખત કરવી—નાકાં પાડવાનું કામ કારખાનાની બાહરે કરવામાં આવે છે. આ એક ખાસ શાખા છે, અને દરરોજ તેઓ જુદાં જુદાં કારખાનાવાળાઓની કાતરોમાં નાકાં પાડવા સીધાજ બીજું કંઈ કરતા નથી. નખર પ્રમાણે જે પાનાઓને તેના હવે પછી આપવામાં આવનારા ઘાટ પ્રમાણે એકેકની પાસે ધરીને પેલા મજબુત પકડી રાખવાનાં સંચામાં મુકવામાં આવે છે, અને પછી એક લોહાંના સ્ક્રીથી એકેક વખતમાં બને પાનાંઓમાં નાકાં પાડવામાં આવે છે. ફક્ત સારી જતની કાતરોને જ સ્ક્રી મારી એકી કરવામાં આવે છે; વધારે હલકી જતની કાતરોને લોહાંની ખીલીથી જડી લેવામાં આવે છે.

હવે સખત કરવા માટે ચાલાક અને અતુભવી માણસની જરૂર પડે છે, કારણકે કાતર બનાવવાનો સધળો આધાર તેની જ ઉપર છે. રાતી તપાવવા પછી કાતરને—જે હજુ સુધી જે જુદાં જુદાં પાનાંઓને હોય છે—તેને ઠંડાં પાણીમાં ધીમેથી ડુબાડવામાં આવે છે. આ કામને સખત કરવાની કીધા કહે છે. જે ધાતુને ધીમે ધીમે નહીં પણ

ધણી ઝડપથી પાણીમાં તાપવામાં આવે છે તે તે જગ-
દીથી બાળી ન્ય બોવી થઇ ન્ય છે, અને તેટલા માટે
કશા ઉપયોગમાં આવી શકતી નથી. જુદી જુદી જાતનાં
લોહમાંજોને જુદી જુદી વધતી જોઈ ગરમી આપવાની
જરૂર છે, માટે આંકામ માટે બીનઅનુભવી માણસ ર-
ખાઈ શકાતો નથી.

પાણીમાંથી કાતર કઢાડીને આ કામ કરનાર એક સમ-
ગી આગળ તેને ધરીને લેખે રહેતા. એકાએક તે લોહાં-
નો રંગ બદલાવા લાગે; પેલમાં પીત્તો, પછી રોતો અને
પછી જુલુ રંગ, એમ ધીમે ધીમે રંગ બદલાતાં તે સમ-
જતો હતો કે બરેબર ગરમી તેને પુગાડવામાં આવી છે
કે નહી. જો ગરમી ઘણી હોય છે તો લોહાંના કડકે કડ-
કા થઇ ન્ય છે, અને જો થોડી હોય છે તો તેનું પરી-
ણામથી એવુંજ આવે છે.

ધાર કઢાડવી.—ધાર કઢાડવાની જગ્યાએ ઘણા ખુશ-
તુમાં દેખાય આપણી નજરે પડે છે. લાં કંઈકાએક જુદા
જુદાં કદના ધાર કઢાડવાના પથરા ચાલુ કામ કરતા હોય
છે. તે શખસ કાતરોને ઝડપથી ફરતાં ચંચા ઉપર ફેરવે છે,
સારે સુતેરી ચીજીયારીઓનું આપણું વરસાદની માફક તેના
આંગળાંઓ આગળથી હરે છે. કાનસથી ધસવાથી પડેલા
ઘણા કાઢકી નાખવા માટે આ ચંચાની સાથે એક નાનો
પથર પાણી લગાડવા વગર વાપરવામાં આવે છે. આ ઘણે
કાઢકી નાખતા પછીજ ખરે ધાર કઢાડવાનું કામ શરૂ
કર્તામાં આવે છે. તે માટે એક વધારે મોડું ચક્કર વારંવાર
પાણીથી બીંબવી ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. હવે તે ધાર
કઢાડનારનાં આંગળાંઓ ધણી ઝડપથી ફરીથી વારા ફરતી
છેડા અને અંદરની બાજુ ઉપર ફેરવે છે કે ચક્કરતી ચી-
જીયારીઓનું આપણું વરસવા માટે છે. તે જેમ જેમ કામ
કરેલો જતો હતો, તેમ તેમ પાણી અને પથરની રેતીની
કાંઈ પીળા મેળવણી ધીમે ધીમે તેની મેહોરા અને કપડાંઓ
ઉપર થઈ કરતી હતી. છેલ્લે તે ચીજીયારીઓનાં અનવ-
લાગીમાં એક સોનાંથી મટેલાં માણસની માફક દીસવા લાગે
હતો. આ દેખાય ઘણા અનુભવ જેવો, તેમજ ઘણા
સુંદર લાગતો હતો, પણ આપણે આ દેખાવ જોવા હવે
વધુ ખાતે ચોખી શકતાં નથી, કારણકે કાતરની છેલ્લી બના-
વટ જે સંજોનાં કામમાં આવે છે, તે જોવા જણું જોઈએ.

સમારણું—ચણવાનું.—આ કારણ માટે પેલમાં હાથાને
કાનસે ધસવા પછી એક સંજોને નોરેલા પોલાદના કડકા
વતી ઓપવામાં આવે છે. આથી તેઓ ધીમે ધીમે ચળકતી
થાય છે. બરેબર ઓપ આપવા પછી બીજી ધણીને જાને
પાનાં હવે એકાંકે મોકલવા માટે આપે છે. ઓપવાનું કામ
ઘણું દલકું છે, અને તે માટે તાજુક હાથોની જરૂર હોવાથી
સ્ત્રીઓજ આ કામ કરે છે.

આ પછી કાતરની સંપૂર્ણ બનાવટ માટે જોની હાલતમાં
આપણે જોઈએ છે, તેમ મુકી, બનાવનારનાં નામને ઓપ
મારી છત્રો પોષ મળ્યુંત બંધ કરી લીધામાંથી થઈ છે.
જેનારને હવે ખરી કાતર બનેલી લાગે છે, હાથથી હોતે
આથી કાપવાની કોશિષ કરે તો માલમ પડે.

રવામાં તેની ભુજ છે. તે ધણીને કે તેના મોકરને સતોપ
પમારે જોવી કરવા માટે તો હજુ કરવાનું બાકી છે.
પેલમાં તે ધીમેથી દઢોડી વડે કોઈને કાતરને સીધી કર
વામાં આવે છે, પછી છત્રો ઉપરનું નંબર અને જુદારે
પાંચેનું નંબર સાથે મેકવી પેલાં કાતરનાં પાનાંઓને ફરીથી
ધાર મઢાવવા માટે ચામડાંથી ટાંકેલાં લાકડાનાં કે સીસાનાં
ચક્કર ઉપર ફેરવી ફરીથી તેની ઉપરના સપાળા ઘણા ઉ-
દાકી નાખવા માટે ઓપ મઢાવનારી સ્ત્રીઓને સોંપવામાં
આવે છે. તેઓ સમજું કઢાકી નાખ્યા પછી તેને થોડાક
કડકા ચુનામાં મુકી તરમ કપડાં વતી સાદ કરી દુનિયાના
જુદા જુદા મુલકોમાં મોકલવામાં આવી છે. આ કારખા-
નાઓમાં કામ કરતા માણસોની પોતાનાં કામની કમળ
અને હંસમુખો દેખાય આપણું ઘણું ધ્યાન ખેંચે છે. તેઓ
પુરવું સ્વતંત્રપણું, અને ઘટતી મગરની રાખી દરેક પોત-
પોતાનું કામ ઘણી સફાઈથી કરે છે.

આ ઓગણીશમી સદીમાં શોધ કરનારાઓએ બીજી ચી-
જો માફક કાતરોની તહેરવાર ઉપયોગમાં આવી શકે એવી
બનાવવામાં કશું બાકી રાખ્યું નથી. ચોક્કસ કારણોને
માટે ચોક્કસ કાતરના બનાવવામાં આવી છે. બતન હોલ ક-
રવાની, યુલ કાપવાની, દરાખના માંચામાંથી દરાખ કઢા-
ડવાની, બાનુઓના પોશાક વેતરવાની, બતોના કાકરા કા-
પવાની છલાદી, જાત જાતની કાતરા આવે છે; પણ બાંધ
કાપવાની કાતર, કે જેમાં બાંધ હોરવાના એક નીખો
પણ નોરેલા હોય છે, તેની નવીજ શોધ કરવામાં આવી
છે. બીજી એક ધણીજ નજીવા લાયક કાતર છે, જે જુદી
જુદી તપ જાતનું કામ બનાવી શકે છે. જ્યારે તેને પેલથી
ઉપાડવામાં આવે છે, સારે સાધારણ કાતરનું કામ તે બ-
નાવે છે, પછી હાથાની પઢવાડેથી ઉપાડતા ખુસો અને
સીમાર કાપવામાં આવે છે; બીજી ઉપાડતાં બતોના કાક-
રા માટે વધારાને, બંધ કીધાથી તે ત્રણ ઉંચું માપ
થાય છે; વળી તે કાગળ કાપવાની છરી, રેસવેતી ગાડીની
કંચી અને રફ ઉપાડવામાં પણ કામ લાગે છે.

તેના મુજ ઘાટમાં આટલી બધી મેળવણીઓ થતા જ-
તાંથી તે પોતાનું અસર રૂપ કદી ઊડતી નથી. ઉપર
લેખમાં સીવાય જ્યારે નારાની દેખાવ ઉપર બાંધેલાં ઉંડાંનું
કોટણ કઢાડવામાં આવે છે સારે પણ તેનું રૂપ તો અસ-
લજ હોય છે. તેથી એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘હમણા
એક બતી કાગેલ શોધકતાએ એક એવી જાતની કાતર
બનાવવાનું “પેટર્ન” લીધું છે, કે જે કદાચ હમણાંની
કાતરની બનાવટમાં મોટા ફેરફાર કરી મેળશે. તેની કુતોહ
માટે હજુ સુધી મોસી ચકાવું નથી, કારણકે તે રીત ઈંગ-
લંડમાં ઘણું કાંઈને બજાર નથી.

RUBY.

નોંધણાં પુસ્તકની પોંચ માન સહીત રૂબીકારે લખે :—
નિખ:પ્ર—જરૂરોસ્તી થમ્સનું પુરાતનપણું : તેની ખ
રી જોઈ એને તેની બીજ વધી. ઉપર થયેલી અસર, લખનાર
જેહાંગીર હોરમજી રંધણી.

આ “સો વિર” જુલઈ, કોઈમાં, નાં ૭૦, લાંબાની રોડમાં “કમ્પસર
હિન્ડ” આર્ચિવર્ડન પરીસમાં પોતાને માટે કામચલાઉ મહેલમાં બાંધે છે.

ખસેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા

લાયક ઘણી ઉચી સ્ટેશનરી.

સેટ જેમસ..... બાકસ ૧ નો રૂ૧૫૫
ઈમ્પીરીયલ..... " ૧ નો રૂ૧૫૫
મીકાડો..... " ૧ નો રૂ૧૧

આ સ્ટેશનરીના શોભાયમાન બાકસમાં નો ફક્ત એક જ નમુના તરીકે મંગાવવા થી ખાતરી થશે.

“કયસરે હિન્દ” છાપખાનામાંથી રોકડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

“કયસરે હિન્દ” વાળી તમામ

ખોરદેહ અવસ્તા.

કે જેના જેવું સંપૂર્ણ, સદાઈદાર અને શુદ્ધ લેહણીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.

એમાં અંગ્રેમ, યથા, પંચી ગેહ, બધી નીઆરસો, પતેતો, પમીશ યશતો, બાળે, આદરગાનો, આદરીનો, સતોમ, વેહેશરનું, મુકતાદના દહાડાઓ ઉપર પડવાના ઇન્કશનનો હા, ત્રિશિ રોજની સેતાએસ, દુધા, નીર જે, આશીરવાદો, મેતાનતો અને એ બીજેરે સમજા અવસ્તાનું

મોહરું પુસ્તક

બીદાન મોદેસર વેરદરગારના અવસ્તાનાં છપાયલાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરમહલ મોહરાખલ મેહેરછરાણા પાસે ધાળી મોકલાઈથી મુકરાઈ છે.

કીમત: પુસ્તક એકના રૂપયા ચાર. વધારે બદાં કાગળપર છપાયલી અને ચામડાંનાં પુકાંવાલીના રૂપયા આઠ. સેકંડ પેપર અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપેલી અને બીલીટ કીપેલીની કીમત રૂ૧૫.

દેશાવવાળાઓએ કે રૂપિય વાળીના રોકડર, પેરેન્ડ તથા પંડીત સુધે રૂ૧૫, ૮ રૂપિયાવાળીના રોકડર પેરેન્ડ સહ જે રોકડ તથા રૂ૧૫ નળીનાં રોકડર પેરેન્ડ હાથેલ રોકડ રૂ૧૫ના મોકલાયો તત તેમજ ઉપર રવાના કરીમું.

“કયસરે હિન્દ” પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

તદન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ છપાઈ સાથની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએનીના સાર સાથે.)

બીદાન મોદેસર વેરદરગારના અવસ્તાનાં છપાયલાં પુસ્તક ઉપરથી

દસ્તુર એરમહલ મોહરાખલ મેહેરછરાણાએ મુકારેલા અવસ્તા.

અભાર મુધી છપાયલાં પુસ્તકોમાં અવસ્તા ના ઉચારો અશુદ્ધ બહુવાર્થી છેકી શોધ પ્રમાણે અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કયા છે અને ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અંગ્રેમ, યથા, નીઆરસો, ગેહ, પતેતો, નીરગો, બાળ, નમસ કારો ઉપરાંત નવ યસતો દાખલ કરવામાં આવીશે.

કીમત: માત્ર આના આર; થોડી બીલીટ સાથનીના રૂ૫; ચાંબડાંનાં પુકાં સાથ બીલીટ કે રેલીના રૂ૨; દેશાવરવાળાઓએ પેરેન્ડના એ આના વધુ વાલી “કયસરે હિન્દ” પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

કયસરે હિન્દ. ૬

દર રવીવારે સાહવારના પ્રગટ થયું

આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે મુજરાતી તથા અગ્રે છમુજરાતી પ્રેમમાં સૌથી મોહજો ફેલાવો પામેલું પત્ર. એ પત્રમાં મંદેરખાખો ઉપર લખાણ ઉપરો ત આખી દુનિયાની લાલુવાળોગ ખબરો આવે છે.

લવાજમનો દર

(જિ હરેસ આજ ઉપર આપરો મેમ્બ.)

મુખધનાં ધરાકો. દેશાવરનાં ધરાકો.

વરસના.....	રૂ૪-૦-૦.....	રૂ૫-૧૦-૦
છ માસના...	રૂ૩-૦-૦.....	રૂ૩-૧૩-૦
ત્રણ માસના.	રૂ૨-૦-૦.....	રૂ૨- ૭-૦
છૂટી તકલીના	રૂ૦-૪-૦.....	રૂ૦- ૪-૬

જ્યાં પાછળથી લવાજમ આપવા પ મેમ્બો વરસના રૂ૧)

લેખ વસુલ કરવામાં આવશે.

જાહેર ખબરનો દર.

ચાર લાઈન અથવા તેની મંદેર... રૂ૨-૦-૦
ત્યાર પછીની દરેક વધુ લાઈનના... રૂ૦-૪-૦
તેજ યાળી છાપવાનો અરથો લાય.

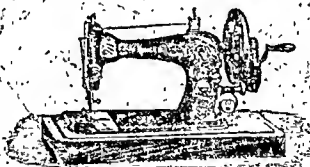

મુંબઈ, મધરાસ તથા સીલોનના સરકારી નામદાર ગવર્નરના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા આલવામાં સહેલા તથા ઝડપવાલા હોવાને કારણે લોકોમાં એટલાવો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નક્કી માત્ર અનાવવાલાં જાણ્યા છે. ને "સીંગર," સીંગર સીસ્ટમ, "ઈન્ડિયન સીંગર" કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને ગદારનાં દેખાવાનાં નક્કી માલ પર અત્યંત ગતા ના, કારણકે સંપૂર્ણ ચક્ર છે તે સોતું હાતું નથી ને જ પહેલાં સાંચા તે પાછળથી મોંઘા પડે છે.

દરેક સંચા પર અમારો છાપ તથા આશુ નામ
"ધી સીંગર મેન્યુ
ફેક્ટરીંગ કંપની"
કરી હોય છે.

અમારી હાલિસ્તાનમાં ૮૦ હુકનો છે, ને દરેક જગ્યાએ મોંઘા ગરીબ હોય તેમજ તેને લેવા જની શકે તેમ હપતેથી પણ આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરો, તેજ પુરની વગેરે હુમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને જાતું જોને સીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુદ જોને લાયકનો, આલવામાં સહેલો તથા હાલની નવી સોય મુજબની ગનાવતનો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારી જ હુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની.

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

જે અકટોબર ૧૮૯૫ ક

પુસ્તક ૭ થી.]

[અ.ક.સા.]

શ્રી મિત્ર.

દર માસે મળત થતું, શ્રીજીને સરવે વાતે ઉપાગી
થઈ પડે તેમ માસીક-ચોપાન-યુ.

❖ સ ખ ના રા—પારસી બાનુઓ. ❖

મું બંધુ:

કયસરે હિન્દુ, બોઈલ એનઇન પ્રેસમાં,
ફરામજ હાવસજ મેહેતાએ પોતાને માટે છાપ્યું છે.
ફીમત વરસ ૧ ના મ્યાંગ ઉપર રૂઝ;
પાન્ટેન ૬ માતા.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

— સ્ત્રી સાંકળ્યું—અ ક ટો બ ર ૧૮૯૫ દિ

	સફે.
૧ સુનાને સુખની વાર્તા—(લખનાર શ્રુતબાઇ ખુસેઈજી બુલવાલા).....	૧૧૬
૨ ફેરીની મિત્રાચારી—(લખનાર RUBI).....	૧૭૧
૩ આડપાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S) ...	૧૭૬
૪ સલાવતખાનના પઠાડ તરફની સેહેલગાઉ—(લખનાર દેસપીરીયા).....	૧૮૧
૫ ગોલાબની ઠાપણી—(લખનાર RUBI).....	૧૮૩
૬ ફેરીનના ફાંટાના ફાયદા—(લખનાર મેહેરબાનુ કાવસજી દાવર).....	૧૮૫
૭ ૧૮૫૭ ના બળવાની એક વાર્તા—(લખનાર ખોરપેટ).....	૧૮૭

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ક્રમ.

અગસ્ટ ૧૮૮૫.

અંક ૮૩૦.

મુનને મુળની વાર્તા

પ્રકરણ ૪૧ મું.

કાર્ટલ હીલમાં થતી નાતાલની વૈયાતી.

હાંકે આવાડમાં લીલીએ શીકર અને ચીતામાં ગુળચી. આ હુકે આવાડમાં તેણીને ફ્રેકે ડીસપર્ડે તથા જોન રીડલ તરફથી કાગળો મળ્યાં હતાં; અને તેઓ જને લાઈ વેલ્ડસ્ટીની ફેન્સમાં દાખલ થયા હતા. જોને પોતાનાં કાગળમાં ઘણીએક નણુવા નોગ થી ના લખી હતી; અને હવા ફેરબદલ યવાથી તેની તનદોશતી સુધરતી ચાલી છે, એમ લખ્યું હતું; અને જે પુરા ખજાર સાંભળી લીસી બહુજ આનંદ પામી. તેણે લખ્યું હતું કે “નવા દેશ, તેની રીતભાત, અને ભાંતી સુદરતા, તથા નવા ગીતોથી હું અહીં તદત સુખ્યેતમાં છું.” તેઓની ઊવણી હાલ “કોંગો-લા”માં હતી; અને આ દેશની યોડીક બીના પછુ લીકીને નણુવાની હતી. જોનનું આ કાગળ ઘણુંજ મનોરંજક હતું. આપણે હવે ફ્રેકે ડીસપર્ડેનાં કાગળમાં લંબેલી બીના વાંચીશું. તેણે પોતાની હમેશની ટપ થમાણે ટુકમાં લખ્યું હતું, અને જે નીચે મુજબનું હતું:

“મારી લીસી, અમારે કંગોલા સહીસકામત આવી સુખ છલે, અને હવે વહેલા કોઈ ટપડી નળ્યું. હું ખારું છું કે અમારે લડાઈમાં ફુટેક પામીશું” આ સીવાય બોડી ખીટ ખજાર લખી આ કાગળ પુરું કર્યું હતું.

ચીજી કાગળ તેણીની જીતી સહી ગીસીસ બોક્સ તરફથી મળ્યું હતું; જેમાં નીચે મુજબની ખીનતગરી કરીને લખ્યું હતું:

“હું ખારું કરું છું, મારી ખ્યારી લીસી, કમકે હવે આ મારાં ધરમાં રહેવું મમતું નથી. તારા સીવાય અહીં મને બહુજ બેચેની અને હલસી લાગે છે. મેં તું લખે તો તારે ભાંતે મારા નાતાલના દીવસો ગુલરીયા. મારી ખ્યારી, હું તું મને તેવી નહીં લે કે હું હવે તારી દરએક વાતમાં ખ્યાલી આવીયા નહીં; અને આપણે ફરી મઝી સુખથી દહાડા ગુલરીશું. મને ખજાર છે કે તારી ચાણેને હું પસંદ નથી, પણ તું” બહુ છે કે મીસીસ રીડલ કરતાં હું તારી જીતી સહી યાઝ છું; અને તેઓનું બોલવું બહુજ ફરી મને ચીસારી મેલતી ના! મને લાગે હાંકનું કાગળ મળ્યું છે, જેમાં તે લખે છે કે લડાઈ યાર થઈ ચુકી છે. હું મારાં ખરાં અંતઃકણથી છજું છું કે તેઓ “માહાદા”ને દશાથી વહેલા ધર આવે. હું કાર્ટલ હીલમાં આવવાને ઇતેખર છું; અને તું મને જલ્દી તેવી લેશે એવા આશા રાખી આ કાગલ ખંતમ કરું છું. હું અહીં તદત જીવન જીવવામાં બિચા ચિતા એવળી છું. લાનું છું, મારી વડાશી લીલ, તારી વજાદાર સહી મેલડા.”

આ કાગળ વાંચીને લીસી ખરેખર મીસીસ બોક્સ માટે ફરખી થઈ, અને તેણીની કાષેસી માંગણી પાછી ફેરવી નહી. જ્યારે લીસી પર તેણીનું કાગળ આખ્યું હતું, તે વેળા મીસીસ રીડલ તેણીને ભાંતે બેસી હતી; અને મીસીસ બોક્સના આવવાની ખજાર સાંભળી તેણી બોલી:

“લીસી, હું તેણીને પસંદ કરતી નથી; અને મને પકો બરોસો છે કે, તેણી કોઈ ને કોઈ દીવસ તારી મમતાને બદલે અવજાદારીમાં વાળશે.”

“મીસીસ રીડલ, તેણીની પાસે ખીજી કોઈ માણસ નથી, અને બધી તેણી માટે ભાંતે આવે તેમાં મને કશો જેરફાયદો યનાર નથી.”

લીસી તેણીની જીતી સહીને જોયા ઘણીજ પુકરી થતી હતી. લીસીએ તેણીની સાસનું કહ્યું ન મળતી મીસીસ બોક્સને કાગળ લખ્યું, ને તેણીને બોલાવી.

તેણી કાગળ પોઠોળ્યાંતર તેણી તરતજ કાર્ટલ હીલમાં આવી લાગી. તેણીએ આવવાનું લીસીને અતિ વાહાવથી કોટી કીધી, અને ચુખીએ લીધી.

નાતાલને મઝીને ખાકો રહેવાને લીધે કાર્ટલ હીલ બહુજ રેસ્ટથી સણુખારવામાં આવી હતો; અને જ્યારે મીસીસ બોક્સ આ અતી સુદર મેલેવાને વધારે દીપનો જોયો, ત્યારે તેણીની જીતીને ખારજ રહેવા નહી.

“મારી ખારી દીકરી, કાસટલ દીકરાં શયુગારેમી સર્વે મીન્ને તારી છે.” તેણી આચુખાચુ જોતાં બોલી. “જો આ વેળા તારા પીતાજી જીવતા હોતે તો તુને આવા સુંદર મેહેનની ધણીવાણી જોઇ તેવજી દેટલા ખુશ થતે?”

પણ લીલીએ આનો કશો જવાબ આપ્યો નહોતો. તેણીના બાપની યાદથી તેણીની આંખમાં ધણી આવી ગયાં. આ જોઇ મીસીસ બૉલ્સને બીજી વાતો કરવા લાગી. તેઓ ફ્રેંચની વાત કરતાં હતાં, તેટલામાં મીસીસ બૉલ્સને એકદમ બોલી હતી.

“લીલી, તારા કાકાજીએ પોતાનો વારસો ફ્રેંચને કેમ આપ્યો નહોતો?”

“મીસીસ બૉલ્સને, હું માન્યાપ યા બાઇ બેહેન વિનાની છું, અને આ હુનિયામાં મારું કોઇખી સચું નથી, એમ ધારી મારા કાકાજીએ મને પોતાની દીકરી ગણીને વારસો આપ્યો.”

“પણ લીલી, મેં એમ સાંભળ્યું છે કે તું ફ્રેંચ સાથે પરણવાની છે?” તેણી યોગે વખત વીચાર કીધાબાદ બોલી.

“નહી, નહીં, તદન જોરી વાત છે, ફ્રેંચને તો હું મારા મોટા બાઇ ગણું છું. મીસીસ બૉલ્સને, હું દક્ષીણ છું કે લોકોને મેહોડેની જોડી અથવા સાંભળી તમે ખરી માનેછો.”

“પણ દીકરી, તું ફ્રેંચ સાથે પરણે તો તેમાં કંચું અડચણ જોતું નથી.” મીસીસ બૉલ્સને કહ્યું. “ફ્રેંચ મારી આગળ તારી બહુ બહુ તારીફ કરતા હતા, અને મને કહેતા કે ‘હું એણીને મારી બેહેન મીસીસ આદું છું.’”

તે આખો દહોડો તેણીએ કાસટલ દીકરાં લીલી સાથે દક્ષીણથી ગુન્યાં. બીજો દીવસે સહવારે લીલીએ મીસીસ બૉલ્સનેને કહ્યું, “આલો, હું તમને મીઠો જીન રીડને ધર લઈ જાઉં.”

“હું ધારું છું કે તેમનું ધર કંઈ જોવા લાવકનું તો ન હશે. તેઓ ધણજી ગરીબ છે, અને મરનાર મીસીસ ફ્રેન્ચરે જીનને પોતાનો વારસો આપ્યો, તે અગાડ તો તેઓની હાલત બહુજી મારી હતી.”

“નહી, એકદમ તેવું તો નહોતુંજ. મીસીસ બૉલ્સને, તે ધર કેવા પ્રકારનું છે, તે તમે યોગજ વખતમાં જોશો.”

હવે તેઓ બંને જીનનાં ધર તરફ જવા નીકળ્યાં; અને યોગજ વખતમાં સાંજ થી પુર્યાં, જે ધર જોઈ મીસીસ બૉલ્સનેની અચરતીનો પાર રહેયો નહોતો.

“હું ધારતી હતી તે કરતાં તો આ ધર બહુજી સુંદર છે; મને તો ફ્રેંચ કહ્યું કે એ લોકો ધણજી ગરીબ છે, અને તે પરથી હું એમજ સહમત કે તેઓની રહેવાની ખી નાની ઝુંપડીજ હશે.”

“હા! હું તે કહ્યું કે ‘હું; તેઓ કંઈ ધણ માતગર નથી, પણ એઓની પરિવેશ એટલી છે કે, આજ બસે વરસ થયાં એઓની પેટ્ટી બેસીને સુખથી ખાતે છે. જીન વીશે ખુશ જોવાની ફ્રેંચને તેણી ખરાખર ટેક છે.”

“મારી દીકરી, ફ્રેંચ કહ્યું તે ખરુંજ હશે!”

“મીસીસ બૉલ્સને,” તેણી ચુસ્તથી ડાળા કાઢી બોલી, “જો તમે મારી સાથની તમારી દોસ્તી વધારવા માંગતાં હોવો તો મેહેરજાની કરી જીન વીશે હમેશાં માનવી બોલો. તમે જાણો છો કે હું તેની સાથે પરણવાની છું? અને હવે પછી તેમના વીશે કોઇએ વિરુદ્ધ બોલતું નહોતું.”

“લીલી, મારી બહુ ધર્મ, મને માફ કર.” હવે પછી તેણીની મુઠ્ઠા કોણે આવી કે લીલીને હેમથી કાપશે થનાર નથી.

આ પછી યોગજ વખતમાં મીસીસ રીડને દીવાનખાનામાં આવી લાગી. લીલીને સાંજ આવેલાં પરાણને તેણી પોતાની સાથે લાવેલી જોઈ મીસીસ રીડને બહુજી ખુશ થઈ; અને મનમાં જાણે કંઈ અભાવ નહોતો તેમ ખુશમાં મનથી વાતો કરવા લાગી.

પોતાનાં સુંદર દીવાનખાનામાં તેણી આજે વધારે ખુબસુરત દોસ્તી હતી; અને રીડને કાંઠામાં કોઇખી કોણે ગરીબાઈ દોસ્તી નહોતી. તેઓનાં કુટુંબની આવી સુખી હાલત જોઈ મીસીસ બૉલ્સને વધારે અચરત થવા લાગી: ધર તરફ જતાં મીસીસ બૉલ્સને લીલીને કહેવા લાગી. “મીઠો જીન આવી મારી હાલતમાં હોવા છતાં તેણે ન્યુસ પેપર ઇપવાનું કામ શા માટે હાથમાં લીધું હશે?”

“તમે જાણો છો તેમ માણસે હમેશાં વખત જોઈને વાત કરવી જોઈએ, અને કહેવત છે ‘તેમ પગ જોઈને પાંચરણ’ તાણવું જોઈએ.” તેના ગાપનું ધણજી કરન થયું હતું; અને તેમાંથી છુટો થવા તેણે ખરી મેહેનતે પેસો કમાવા ધાવું. મીઠો જીનનીએ મોદાપરજી વીચાસ રાખ્યો છે, અને તેણે તેઓપર મેહેરજાની કરી.”

“દીકરી લીલી, હું તારા હેત્યા બોલોતો અર્થ સમજ થકતી નથી.” તેણીએ પુછ્યું.

“સારે હું તમને સમજાવું છું. મીસીસ ફ્રેન્ચરે જીનની રચીતી વીશે કોઈને મોહરેથી સાંભળ્યું, અને તેણીને જીનની દયા આવી, તેથી તેણીએ તેને દીકરો કરી, પોતાની મીઠકત આપી; અને તે મજાથી જીને પોતાના બાપનું કરન જોશાં ધણજી માણસેને આપી હાલ તો છુટકારો કર્યો છે.” લીલી આ બોલો બહુજી ભાર ક્યને બોલી.

“આહા! કેવો સમજી હોકરો? હું ઈચ્છું છું કે મને પણ એક એવો દીકરો હોતે? હું નહીં ધારતી હતી કે તારું સાસવું કુટુંબ એટલું સુખી હશે. પણ મેં જીનની બેહેનો મીસ એથ તથા જુસીને જોઈ નહોતું.”

“તેઓ બંને જરૂરી બહાર ફરવા ગઈ હશે.” લીલીએ ઉત્તર વણ્યો. તેણીના કહેવા પ્રમાણે તેણીના આખા જન્મારામાં કોઈ દીવસે રીડને હોલ અને કાસટલ દીવસ જ્યાં મકાનો જોવાં નહોતાં. તેણી લેક્ટરન્ટ સુધે નાનપણમાં પરણી હતી, અને તેણીનો ધણી બહુ અચ્છું હોવાને લીધે તેણે કંઈ પણ કોણે સારાં ધર બાંધ્યાં નહોતાં. પણ આ પછી મીસીસ બૉલ્સને લીલીને સાંજ રહી, અને

લીલી એકલી હોવાને લીધે તેણીને પણ મીસીસ બોલ્ડર્સની સંગત ધણીજ ગમી. નાતાલને થોડાક દહાડા હતા, તે આગાહ લીલીને એક કાગળ મીઠું રેક્ટર તરફથી મળ્યો, જેમાં તેણે થોડા દીવસ કાર્ટલ હીલમાં આવી રહેવાની માંગણી કરી હતી. તે હાલ પોતાનાં સગાં સાથે સ્કોટલેન્ડમાં રહેતો હતો. તેની કાર્ટલ હીલમાં આવવાની મરજી જાણી લીલી પણ ખુશ થઈ; અને તેને કાગળ લખીને કાર્ટલ હીલમાં આવી નાતાલના સુખી દીવસ શુભરતને લખ્યું.

નાતાલના દીવસ પુનરાવા લીલીને ભાંધાંધાં પરાણાં આવનાર હતો. જોનનું કુટુંબ, રેવરંડ જનસપર વીનસ્ટેટ, તથા રેક્ટર અને મીસીસ બોલ્ડર્સ, એ સર્વે તેણીને લાંબા રહેનાર હતાં.

આ આવનાર સદસ્ય સાથે હું મારા વાંચનારને જોવાનું કરાઈ છે. મીઠું રેક્ટર લીલીને ધણી નાની ઉંમરથી જોવાખતો હતો, અને તેઓ વચ્ચે ધરસમાન દોસ્તી બાંધી હતી. મીઠું રેક્ટરની ઉંમર હાલ પાંચ વરસની હતી અને તેનો ધધો પાદરીનો હતો. તેની બાપડી યા ઊકરો ન હતાં, કેમકે તે કઢી પણ પરચો ન હતો અથવા પરચુવાનો વીચાર પણ કીધો ન હતો. તેનો સ્વભાવ ધણીજ મનવાણ હતો, પણ કોણી માણસને ક્યારે જતાં જોઈ તેનો મીનસ ટેકણે રહેતો નહીં.

મીઠું રેક્ટરનું કાગળ લીલીને મળ્યું તેને જોઈ દીવસે સાંજે રેવરંડ જનસપર વીનસ્ટેટ આવી લાગે. આ વેળા મીસીસ બોલ્ડર્સ બહુજ ઉંચો પોશાક પહેરેલા હતા. તેણીએ પહેરેલો રૂસ સફેદ સાડીનું હતો, અને તેપર કાંઈ ગોતીની લેસ ટાંકી હતી. આ પોશાકમાં તેણી વધારે દીપતી હતી. પણ એથી વધારે શોભાવનારું બીજું કંઈ તેણીએ પહેર્યું હતું. તે કાંઈ હીરા યા ગોતીના દાગીના ન હતા, પણ લીલીના બાગમાંનાં ગોલાબની ફુલો હતાં, જે તેણીએ માથાંના ચોટલામાં તથા હાતીપર ટાંક્યાં હતાં પણ લીલીએ તેણીની માફક રેશમી યા સાડીનનાં કપડાં પહેરેલાં ન હતાં. તેણી હંમેશાં સાદાઈ પસંદ કરતી, અને આજેની સાદાઈ પણ સોમ કપડાંમાં તેણી દીસતી હતી. બીજા શુક્રવારે મીસીસ રીડલ તથા તેણીની બેને ઊકરી-જોખી આવી લાગી. તેઓ સધળાં બેગાં મળ્યા બાદ એક દહાડે મીસીસ રીડલે તેઓ બંધાને લીલી સાથે પોતાનાં ઘરમાં આવ્યાને તેણ્યાં અને આખો દહાડો કીચકીમાં સુખથી શુભરી રાત્રે પાછાં કાર્ટલ હીલમાં લીલીને ભાંધાંધાં લખ્યાં. મીસીસ રીડલને સર્વે કાંઈ ધણીજ ગમીજ સમજતાં, પણ તેણીને ભાંધાંધાં ખાતાંને દમામ જોઈ સુધળાંજો અજબ થવા લાગ્યાં.

આખરે નાતાલનો દહાડો આવ્યો, અને તે દીવસે લીલીએ પોતાનાં બીજાં પાડોશીઓને પણ તેકું કીધું હતું, અને કાર્ટલ હીલમાં આવે બહુજ ધમાલ મચી રહી હતી. કાંઈ ગાનું, કાંઈ વગડનું. તો કાંઈ બગીચામાં ફરવું દીસતું.

તેણીના સુંદર બગીચાથી તે મેહેનનાં મહાળાં સુધી રોડની કરવામાં આવી હતી, અને વાળાંને ઝીણો મધુર અવાજ સંભળાતો. તેઓ સર્વે આનાની ટેવણ પર બેઠાં, અને આ પાદશાહી ટેવનાં મુખ્ય સ્થાન પર લીલીએ જગ્યા લીધી. મીસીસ બોલ્ડર્સની પાસે મીઠું રેક્ટર બેઠેલો હતો, તેને કાંઈ દુઃખની વાત યાદ આવી હોય તેમ મોટેથી તેણે નીસાસો નાખ્યો. તેનો અવાજ કોઈએ નહીં પણ મીસીસ બોલ્ડર્સ સાંભળ્યો.

“મીઠું રેક્ટર, બેચદમી તો માફ છે, પણ નાતાલ જેવે સારે દહાડે આ કેવો શોકાતુર નીસાસો નાખ્યો તેનું કારણ કાંઈ હોતું જોઈએ?” તેણી બોલી.

આ સાંભળી પેહેલે તો તેણે હસવામાં કાઢી નાખ્યું, પણ પછી બોલ્યો:

“મેં નીસાસો નાખ્યો તેનું કારણ હું તમને સમજાવું છું. જેમ જેમ માણસ છુટું થતું જાય છે, તેમ તેમ તેને નાન-પણમાં સુખાવેલો ફાકટનો વખત યાદ આવી મોટો પથાતા-પ થાય છે.”

“પણ મારા ધારવા સુખજ તમે તમારો વખત સારાંજ કામમાં રોક્યો છે.” તેણી કાંઈક અનકાંધી બોલી. પણ તેઓની વચ્ચે લીલી પોતાનામાં મોટો ફેર જોતી; ગમે વરસે જેટલી સુખી તેણી પોતાને ધારતી હતી, તેટલી સુખી તેણી હાલ પોતાને ગણતી નહીં.

ગઈ નાતાલ તેણીએ પોતાના બાપ તોલના કાકા અને બાઈ ફ્રેંક સાથે શુભરી હતી, (અને આજ ટેવણ કે જેપર હાલ તેણીએ મુખ્ય સ્થાને જગ્યા લીધી હતી) તે જગ્યાપર ગમે વરસે તેણીનો કાકા બેઠો હતો, અને કાકાના જમણા હાથ પર તેણી અને કામા હાથપર ફ્રેંક બેઠેલાં હતાં. આ તેણીને યાદ આવતાંજ તેણીનાં સુખી અંતઃકરણમાં દલગીરી ભેલાઈ. તેણી વીચાર કરતી કે “આજે હું મારા બધા મિત્રો સાથે બેઠી છું, અને આવડું વરસ કોણ જણે કેનું આવશે.” એમ તેણીને વીચાર કરતી જોઈ મીસીસ રીડલ કાનમાં લાગી બોલી.

“શું તું આપણા જોન વીરો વીચાર કરે છે?” તેણી દલાની લામણીથી બોલી.

“હા, તેમની ખર.” લીલી બોલી.

“અને હું ધારું છું કે મારો દીકરો આપણને યાદ કરતો હશે, આજે આખો દહાડો થયો તે મારી નજરથી દુર થયો નથી; મારો પ્યારો, મારો વાહાલો દીકરો આ વખતે આજે અંદી હતો તો તેને જોઈ મારું જીગર કેટલું દરખાતે?” મીસીસ રીડલ બોલી.

“મીસીસ રીડલ, તેનું અંતઃકરણ આપણી સનસુખ છે, અને તેનો સુંદર ચહેરો આપણી આગળજ ઉભેલો છે એમ સહમતો.” લીલી તેણીની દલગીરીમાં બાગ લઈ બોલી.

મકર યુગ ૪૨ સું.

કોઢોમાં યુગદેવે નાતાલનો દહરો.

જે વેળા કાચલ હીલમાંની બે બાપુઓ જોનને ખરાં જીમરથી યાદ કરતી હતી, તે વેળા જોનનું મનથી ધર તરફ ભમતું હતું. હવા પાણી ફેરફાર થયાથી તથા નાઇલ નદીના દેખાવથી તેની તંદોસ્તી થોડી થોડી સુધરતી આવી હતી. નાતાલને દીવસે સહવારે જોન જલદી ઉઠીને દેવળમાં ગયો, અને લાંથી આવીને સહવારની થતી અતી રમણ “પરેડ” જોવા ગયો.

ખરેખર, આજની “પરેડ”નો દેખાવ કોઈ રડતાને હસાવે એવો હતો. “પરેડ” થઈ રહ્યા બાદ જોન ફ્રંકને મળ્યો. તેને જોતાં જ ફ્રંક થોળી ગયો, અને શેકહેંક માટે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો.

“ક્રમ મીઠો જોન, તમે અંદી આવ્યા બાદ તમારી તબીબેત કેમ ચાલે છે?”

“હાલ તો ઠીક છે,” જોને ઉત્તર વાલ્યો.

“તે વીરી સાંભળી હું ખુશ છું, પણ ધર તરફથી કંઈ સમાચાર મળ્યા કે?” ફ્રંક પોતાની તલવારનાં કુખમાં સાથે રખત કરતાં બોલ્યો.

“હા, આજે મને બે કાગળ મળ્યાં છે, એક મીસ લીલી તરફથી અને બીજું મીસીસ બોલ્સે તરફથી મળ્યાં છે, તેઓ બંનેએ તમને કહ્યા બાબત છે.”

જોન પર લીલીનું કાગળ આવ્યું તે મારી પર તેણીએ કેમ લખ્યું નહીં; આ વીચાર કરતાં તે યુરસીથી લાલ બન્યો. આ ખબર જોનને મોટીથી સાંભળી તેને અદેખાઈ લાગી. તેણે પોતાના હોઠો કંટક્યા અને જોનને સલામ કરી એકદમ ચાલતો ગયો. ફ્રંક પાંધરે પોતાના તંબુમાં ઉતર્યા હોઠો અને વીરગાઉ સ્વભાવ સાથે ગયો. થોડો વખત ધીયાર કાપ્યા બાદ, તે મન સાથે બોલવા લાગ્યો, “મને જોનની એટલી અદેખાઈ કરવી ન જોઈએ. આવાં સંકટમાંથી હું અથવા બે ભેમાંથી એક પણ પાછા થેર નહીં થકયું” નહીં.” આ કુખ બધા આસપાસી તેણે પોતાના હાથોથી મોઢું ઢાંક્યું અને એકદમ ખુરસી પર તુટી પડ્યો. થોડો વખત તેણે એકાંતમાં યુગરમો, તેટલાં તેનો આકર જેક આવ્યો, તેણે પુછ્યું :

“સાહેબ, કંઈ જોઈએ છે?”

“જેક, બીજા અડધા કલાક પછી આવજો, તુને કાંઈ કહેવું છે.”

“વાર સાહેબ, જેમ આપનો હુકમ.” અને તે લાંથી જતો રહ્યો ને ફરી ફ્રંક એકતો પડ્યો.

આ પછી તેણે પોતાનાં મનને ધીમે ધીમે ચાંત કીધું. તે આખો દહરો પસાર થયો અને સાંજ પડી. તેણે સોલજરો સાથે ફરેલાં જવાનો વીચાર કર્યો અને તેઓ બધા સાથે ગાયલુનાં મેદાનમાં ગયા.

તેઓ સાથે જોન પણ ગયો હતો, તેણે ફ્રંક હીસપડને મુખ્ય આશીસરની પાછલ બેઠેસો જોયો.

ફરી એક વાર તેઓ બંનેની નજર એક થઈ; ફ્રંક પોતાના હાથની આંગળી કાન આગળ ધરી હતી; અને ગાયલુ સાંભળવામાં બહુજી ટુટાયો હતો, તો પણ ખરે ખરતાં તેનું સપથું ધ્યાન જોન તરફ હતું. જ્યારે ગાયલુ પુરું થયું, ત્યારે ફ્રંક સોલજરોની ટોળીમાં બંધ ઉભો, જ્યાં સોલજરોમાં કોઈ પ્રમ મળતી હસતા, તો કોઈ પોતાની (ચરટ) સંગ્રામવાતા તો ફેટલાએક ગાયલુની વખાણ કરતા. આ વેળા જોન એમણે તેઓ પાછળ ઉભેલો હતો અને તેઓ વચ્ચે થતી વાત તે આખાદ સાંભળતો. તેઓમાંના ઘણાએક એમ મત આપ્યું કે આજનાં જોવા ગાયલુનો મેદાનનો નવાં વરસને દહરો થયો જોઈએ, અને તેઓ બેલું પ્રમ આશીસરે કચલ કરી નવાં વરસપરની મેદાન કરવાનો નક્કી કરાવ કીધો, અને બધા પોતપોતાના તંબુમાં જવા નીકળ્યા અને તેઓ સાથે જોનની સાથના માંડ્યું. તેટલાંમાં કાઠના મધુર, નાટ્યક અવાજ તેણે સાંભળ્યો, જે જોનને તેડતો હતો.

“જોન! જોન!”

આ શબ્દો તેની પાસેની ટોળીમાંથી સંભળાતા હતા, આ શબ્દ સાંભળી તેણે આગળ પાછળ ફરીને જોયું; પણ સોલજરોની ટોળી સીવાય કંઈ દીસ્યું નહોતું.

તેણે પાછો કાન દબા સાંભળ્યું, અને સર્વ સોલજરોનાં મોઢાં સાંધે આમથી તેમ જોયું, એટલામાં ફરી પેલાજ રવરે કોઈ બોલ્યું; “જોન! જોન!”

તે આવતો અવાજ રપટ સાંભળતો, પણ કંઈ તરફથી, ને કોણ બોલે છે તે સમજ શકતો નહીં. જોને ફેટલાકોને પુછ્યું કે “તમારે મને હમણાં બોલાવ્યો હતો,” પણ કોઈએ પ્રતીઉત્તર આપ્યો નહોતું; થોડો વખત રહીને એક સોલજર જોન પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો :

“સાહેબ, તમે શું પુછો છો?”

“તમારી ટોળીમાંથી મને કોઈએ તેડ્યો, અને તે અવાજ મેં એકથી વધુ વખત આખાદ સાંભળ્યો.”

“સાહેબ, મને ખબર નથી, મેં મેં સાંભળ્યું પણ નથી.” એમ મોટી પેસો સોલજર લાંથી પોતાની ટોળીમાં ગયો. જોન પેલી ટોળીમાંથી છુટો પડી પોતે એમણે ઉભો રહ્યો, અને આકીના પોતાને વગેસે ગયા.

આ વેળા રાતના આઠ વાગેના અમલ થવા આવ્યો હતો, અને જોહ તેજ જગ્યા પર યુપયુપ ઉભો રહ્યો; તે કુખથી અને ડરથી આંધારમાં આંખો ધાંકી જવા લાગ્યો. આવાં ઉગ્ગ મેદાનમાં, અને વળી પરદેશમાં શું, એમીને આત્મા ભમતો હતો? તે મન સાથે બોલવા લાગ્યો, “આજે સાંભળેલો અવાજ હમણે વેળા એમીનાં યુપમાંથી ધીમા અને મધુર રવરે સાંભળ્યો હતો,” અને જોનની ખાતરી

થઈ કે તે અવાજ કાઢતો નહીં પણ એમીનો આત્માજ હોવા ભેદજે. તે વધુ લાંબો થાયો નહીં અને એક દુઃખની હાથ મારી લાંબી ચાલતો થયો.

આ પછી પાંચ દહાડામાં એટલે ડીસેમ્બરની ત્રીશમીએ પીછા લગાડીને માટે “જનરલ સર હરખાંતી” ફોન ઉપડી. (જ્યારે વાંચનારે જાણવું ભેદજે કે આજ ફોનમાં જોન અને ફ્રેંક ડીસપર્ડ હતા). તારીખ ત્રીશમીની સહવારે તે ફોન “ગોક્કડ વેલ્સ” તરફ કુચ કીધી.

જે પહેલી લગાડ થઈ તેમાં કેટલાએક લગ્નવાળાએ દ-બાઈ ચંપ્રાઈને થઈ જમીન અને બરફનાં ચોસાં હેડે પોતાનો સદાનો વાસો સગાં વાહાલાંથી અને દેશ પરદેશથી દુર કીધો હતો. જ્યારે તેઓ પોતાનાં ઘર અને કુટુંબથી વેળગા પડ્યા, સારે તેઓના સ્વપ્નામાં પણ વીચાર ન હતો કે ખીજ પાંચ દિવસમાં તેઓ કપાઈ જશે. ફેબી ઉમદા આશાઓથી તેઓ પોતાનાં વાહાલાં અને દોસ્ત આશનાઓથી છુટા પડ્યા હતા, તેનો ખ્યાલ અમેા અમારાં વાંચનાર પર સોંપે લીધો.

ખીજે દિવસે બપોરે તે ફોન “એલુમનાં રજુ”માં પુગી, પણ પાણીની તંબીને લીધે તેઓ તેજ વેળા પાછા એક-દમ “ગોક્કડ વેલ્સ” જવા નીકળ્યા, જ્યારે ત્રીજે દિવસે સહવાર પડતાં તેઓ ધારેલી જગ્યા પર જઈ પુગા. અરીજ ખીચારાં માણસો અને જનાવરો તરસથી અંધધ્રુવાં બની ગયાં હતાં; અને જ્યારે તેઓ ગોક્કડ વેલ્સ ગયા, સારે તેઓનું પહેલું કામ સર્વેને પાણી પાઈ તરસ છીંચાવવાનું હતું. ગોક્કડ વેલ્સનાં જંગલમાંનાં કુષ્માં અને ખડકી ઝાડના નીનાનાં રજુ સીવાય લાંબા કચું દીસું ન હતું, કે જ્યારે જનાવર અને જંગલી માણસની જુગ વસ્તી લાંબા દેખાતી હતી. આ જગા એવી હતી કે એક કંઈક દીઘના માણસને પણ હજતાવી મારે! સારે શું વાંચનાર એમ નહીં જાણશે, કે હાથ જોન પણ તેવીજ સ્થીતીમાં હતા?

તે પોતે નાનપણથી દુઃખી હતો, અને હાલથી તેના જીવને કંઈ વાતનું સુખ ન હતું. તેનું અંતઃકરણ શીકર અને ડરથી છુજતું હતું. હવે તે લાંબો વીચાર કરવા લાગ્યો, અને આવાં ભયંકર જંગલ કે જ્યાં ત્રણ ત્રણ દહાડા પાછાં દીધું મજા નહીં, એવા સંકટમાંથી તે પાછો ઘર જઈ શકશે નહીં, એમ ધારીને સીંઝે શોર-સને (જોને મારાં વાંચનાર સારાં રીતે ઝોમખી સુચ્યાં છે) તથા લીલીને છેલ્લી સલામનાં કાગળ લખ્યાં.

આટલું છતાં તેણે પોતાનું કામ તથા દીધું ન હતું. દર એક ગામની રીતભાત, લાંબા દેખાવ, તથા હાલત દરોજ બહાર પડતાં ન્યુસમાં લખતો. તેણે હાલત ધરી અને જે ચાપ તે સહન કરવાનો નીધય કપો. ફોનના સોલજરો જેમ જેમ શુરપર ચડતા ગયા, તેમ તેમ તેને પણ જોર આવતું ગયું. પોતાની ફોન સાથે ઉતર તરફના પાહાડોપર ચડવા

લાગ્યો. આ વેળા “ગોક્કડ વેલ્સ” ના કંઠાં પાણીથી ભરપુર હતા.

હવે લગાડ થઈ ચવાને બે કલાક રહ્યા, એટલા અંતમાં સોલજરો પોતાના સોલજીતાઓને ભેટવા લાગ્યા. આ કલાક પછી આ બેહોળાં જંગલમાં કેટલા જીવની હાની ચનાર હશે! તે વીશે ચીંતા કરી, જનરલના છેલા હોકમથી તેઓ તૈયાર થયા અને ખીજ હોકમને માન આપી તે આખી ફોન શુંકળીએ પડી, અને તે સર્વ શકિતવાનની ટુંક બંધની કરી તરસ્યા ધોડાઓને તથા જોડાને પાણી પાઈ લીધું. સોલજરોનાં ટોળાંઓ તથા થોડાસારો તતરખંધ હોરવારીથી લગવા ઉભા. આ દેખાવ જોન એક બાજુ ઉભો રહી ધ્યાની લાગણીથી જોતો ઉભો, પણ એટલામાં તેની નજર ફ્રેંક પર પડી, જે એક શુરા મરદ તરીકે પોતાના જવાન બહાદુર થોડાપર ખેડો હતો. ટોળાં પછાડી ટોળાં બંધ સોલજરોએ ચાલવા માંડ્યું અને ફ્રેંકની નજર જોન પર પડી સારે તેણે હસીને સલામ કીધી. તે ફોન જોનથી થોડેક દુર જઈ ઉભો. આખું મેદાન લગનારો સોલજરોથી ભરપુર દીસતું, અને આ જીવતા જીવડાઓ મનમાં કેટલીક ચીંતાથી તૈયાર થઈ ઉભેલા દીસતા. બારમી ને તેરમીના બે દહાડા તો હાર જીતમાં સારી રીતે પસાર થયા, અને ચક્રદમીએ જનરલ સ્ટુઅર્ટ કરનને પાછા નાંખી જવાનો વીચાર કીધો, અને તેઓ સાથે જોનને પણ લીધો. ગોક્કડમાં તેની આ છેલી શત્રુ હતી એમ ધારી તે શત્રુ નવ વાગે બાજી પહાડપર ફરવા નીકળ્યો. તે થોડો વખત એક મોઢા પથરપર ખેડો; આ વેળા પવન બહુ સુસવાટ સાથે ધુકતો હતો; જે પથરપર તે ખેડો હતો તેની પાસેની બાજુથી કોઈ સંદેહ ફરેતા રપતું માણસ જોરબંધ પસાર થતું હોય એમ તેને દીસ્યું. તે દેખાવ તેણે ધુવળી છાતીએ ધ્યાન દળીને જોયો. અને તેને કાને કાંધેની થીએ અવાજ સંભળાયો. “જોન! જોન!” આ બોલો તેણે બે ત્રણ વેળા સાંભળ્યા; આ બોલો કોઈ ર-ડતાં ધીમા સાદે બોલતું હોય એમ સંભળાયા, અને જોને ઉઠીને આજુબાજુ જોયું, પણ કંઈ દીસ્યું નહીં; સર્વ શાંત હતું. પણ જોન લાંબી ખીચ્યો નહીં, તેણે થોડો વખત ધુધી પેલાજ પથર તરફ દીડાને નોડ્યું, પણ કોઈ દીસ્યું નહીં. એટલામાં તેને કાને લંચકરડું બુગાચ સંભળાયું કે તરતજ તે પોતાના તંજુ તરફ ઉતાવળથી ચાલવા લાગો. એ અરસામાં તેને એક સોમજર મથ્યો, જેની સાથે જોનને તરતનીજ ઝોમખાણ થઈ હતી, અને તેથી લંચકર તરફ જતો હતો એટલે જ નજીક વાતો કરતા ચાલ્યા.

“જોન જોન, તમે જાણતા તો હશે, કે આપણે કાલે અંદીધી કુચ કરનાર છીએ, અને હું ધાર છું કે સામેવાલાઓ આપણને આપણું નકીજા સારી રીતે આજમાવવા દેશે?”

“એમાં ખીલીના જેવું કંઈ નથી, આખર ને અવજ તો આપણે મરડુંજ છે; મારા ધારવા મુજબ આપણે નાંખવ સહીસલામત અર્થ પોંદોનીયું નહીં. આપણામાંથી કેટલાકો

પ્રકરણ ૪૨ સુ.

કેદારીમાં ચુલરચેલો નાતાલનો દહાડો.

જે વેળા કાર્ટલ હીલમાંની બે બાલુઓ જોનને ખરાં જીગરથી યાદ કરતી હતી, તે વેળા જોનનું મનથી ધર તરફ ભમતું હતું. દવા પાણી ફેરફાર થયાથી તથા નાઇલ નદીના દેખાવથી તેને તંદ્રાસ્તી થોડી થોડી સુધરતી ચાલી હતી. નાતાલને દીવસે સહવારે જોન જલદી ઉઠીને દેવળમાં ગયો, અને લાંથી આવીને સહવારની થતી અતી રમણ "પરેડ" જોવા ગયો.

ખરેખર, આજની "પરેડ"નો દેખાવ કોઈ રસ્તાને હસાને એવો હતો. "પરેડ" યઈ રહ્યા બાદ જોન ફેકને મળ્યો. તેને જોતાંજ ફેક થોખી ગયો, અને શેકહેડ માટે પોતાનો હાથ લખાવ્યો.

"ક્રમ મીઠું જોન, તમે આંહી આવ્યા બાદ તમારી તબીબીત ક્રમ ચાલે છે?"

"હાલ તો ઠીક છે," જોને ઉત્તર વાલ્યો.

"તે પીરી સાંભળ્યા હું ખુશ છું, પણ ધર તરફથી કંઈ સમાચાર મળ્યા કે?" ફેક પોતાની તકવારનાં કુમટાં સાથે રમત કરતાં બોલ્યો.

"હા, આજેજ મને બે કાગળો મળ્યાં છે, એક મીસ લીલી તરફથી અને બીજું મીસીસ બોલ્કેસ તરફથી મળ્યાં છે, તેઓ બંનેએ તમને દવા લખી છે."

જોન પર લીલીનું કાગળ આવ્યું ને મારી પર તેણીએ ક્રમ લખ્યું નહીં; આ વીચાર કરતાં તે ચુરસાથી લાલ બન્યો. આ ખબર જોનેને મેટ્રીથી સાંભળી તેને અદેખાઈ લાગી. તેણે પોતાના હોઠો કરડ્યા અને જોનને સલામ કરી એકદમ ચાલતો ગયો. ફેક પાંધરો પોતાના તંબુમાં ઉતર્યા હોઈ અને ગીરડાઇ સ્વભાવ સાથે ગયો. થોડો વખત વીચાર કીધા બાદ, તે મન સાથે બોલવા લાગ્યો, "મને જોનની એટલી અદેખાઈ કરવી ન જોઈએ. આવાં સંકેતમાંથી હું અથવા એ બેમાંથી એક પણ પાછા પેર નહીં શકું નહીં." આ દુઃખ બધા બ્રાહ્મણી તેણે પોતાના હાથોથી મોઢું ઢાંક્યું અને એકદમ ચુરસીપર પડી પડ્યો. થોડો વખત તેણે એકાંતમાં ચુલરચેલો, તેટલાં તેના ચાકર જેક આવ્યો, તેણે પુછ્યું :

"સાહેબ, કંઈ નોંધ્યો છો?"

"જેક, બીજા અડધા કલાક પછી આવજો, ટુંને કાંઈ કહેવું છે."

"વાર સાહેબ, જેમ આપનો હુકમ." અને તે લાંથી જતો રહ્યો ને ફરી ફેક એકેલો પડ્યો.

આ પછી તેણે પોતાનાં મનને ધીમે ધીમે સાંત કાઢ્યું. તે આખો દહાડો પસાર થયો અને સાંજ પડી. તેણે સોલજરી સાથે ફરેલાં જવાનો વીચાર કર્યો અને તેઓ બધા સાથે ગાયબના મેલાવણમાં ગયા.

તેઓ સાથે જોન પણ ગયો હતો, તેણે ફેક ડીસપડેને સુખ આપીસરની પાછળ બેઠેલા જોયો.

ફરી એક વાર તેઓ બંનેની નજર એક યઈ; ફેક પોતાના હાથની આંગળી કાન આગળ ધરી હતી; અને ગાયબ સાંભળવામાં મશગુલ થયો હતો. જેકે તે ગાયબ સાંભળવામાં બહુજ શુદ્ધિ હતી, તો પણ ખરે પુછતાં તેણે સવળું ધ્યાન જોન તરફ હતું. જ્યારે ગાયબ પુરું થયું, ત્યારે ફેક સોઝરોની ટાળીમાં જઈ ઉભો, જ્યાં સોલજરીમાં કોઈ ખુશ મનહથી હસતા, તો કોઈ પોતાની (ચરટ) સવમાવતા તો 'કેટલાએક ગાયબોની વખાણ કરતા. આ વેળા જોન એખસે તેઓ પાછળ ઉભો હતો અને તેઓ પડ્યો થતી વાત તે આખાદ સાંભળતો. તેઓમાંના ધણીએકે એમ મત આપ્યું કે આજના જેવો ગાયબનો મેલાવડો નવાં વરસને દહાડે થવો જોઈએ, અને તેઓનું બોલવું સુખ આપીસરે કમુલ કરી નવાં વરસપરથી મેલાવડો કરવાનો નહીં કરાવ કીધો, અને બધા પોતપોતાના તંબુમાં જવા નીકળ્યા અને તેઓ સાથે જોનેની ચાલવા માંડ્યું. તેટલાંમાં કોઈનો મહુર, નાચુક અવાજ તેણે સાંભળ્યો, જે જોનેને તેડતો હતો.

"જોન! જોન!"

આ ચબ્દો તેની પાસેની ટાળીમાંથી સંભળાતા હતા, આ ચબ્દ સાંભળી તેણે આગળ પાછળ ફરીને જોયું; પણ સોલજરીની ટાળી સીવાય કશું દીસ્યું નહીં.

તેણે પાછો કાન દબને સાંભળ્યું, અને સર્વ સોલજરીનાં મોઢાં સાંમે આમથી તેમ જોયું, એટલામાં ફરી પેલાજ સ્વરે કોઈ બોલ્યું; "જોન! જોન!"

તે આવતો અવાજ સ્પષ્ટ સાંભળતો, પણ કંઈ તરફથી, ને કોણ બોલે છે તે સમજ શકતો નહીં. જોને કેટલાકેને પુછ્યું કે "તમેએ મને લમણા બોલાવ્યો હતો," પણ કોઈએ પ્રતીકર આપ્યો નહીં; થોડો વખત રહીને એક સોલજર જોન પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો :

"સાહેબ, તમે શું પુછો છો?"

"તમારી ટાળીમાંથી મને કોઈએ તેડ્યો, અને તે અવાજ જે એકથી વધુ વખત આખાદ સાંભળ્યો."

"સાહેબ, મને ખબર નથી, ને જે સાંભળ્યું પણ નથી." એમ બોલી પેલો સોલજર લાંથી પોતાની ટાળીમાં ગયો. જોન પેલી ટાળીમાંથી છુટો પડી પોતે એખસે ઉભો રહ્યો, અને બાકીના પોતાને વગેસેકે થયા.

આ વેળા રાતના આઠ વાગ્યોના અમલ થવા આવ્યો હતો, અને જોન તેજ જગ્યા પર ગુપચુપ ઉભો રહ્યો; તે દુઃખથી અને કરથી અધારામાં આવ્યો. ફાડી જોવા લાગ્યો. આવાં ઉજડ મેદાનમાં, અને વળી પરદેશમાં શું. એમીનો આત્મા ભમતો હતો? તે મન સાથે બોલવા લાગ્યો, "આજે સાંભળેલો અવાજ હવેથી વેળા એમીનાં મુખમાંથી ધીમા અને મહુર સ્વરે સાંભળ્યો હતો," અને જોનની ખાતી

૪ કે તે આવજ કાઢીને નહીં પણ એમીને આત્માજ
મેં ભેષ્યો. તે વધુ લાંબો યોગ્યો નહીં અને એક દુઃખ-
કાય મારી લાંબી ચાલતો થયો.

પછી પાંચ દહાડામાં એટલે ડીસેમ્બરની ત્રીશમીએ
લાડાને માટે "જનરલ સર હરખરદીની" ફાળ ઉપડી.
(જ્યારે વાંચનારે જાણ્યું તો એટલે કે આજ ફેબ્રુઆરીમાં જોને
અને ફ્રેંક ડીસપર્ડ હતા). તારીખ ત્રીશમીની સહવારે તે
ફોને "ગોક્કલ વેલ્સ" તરફ કૂચ કીધી.

જે પહેલી લડાઈ થઈ તેમાં ફેટલાએક લડાયોએક દ-
ખાઈ ચંપાઈને થઈ જમીન અને બરફનો ચોસલો હોંડે પો-
તાનો સદાનો વાસો સગાં વાહાલાંથી અને દેશ પરદેશથી
દુર કીધો હતો. જ્યારે તેઓ પોતાનાં ઘર અને કુટુંબથી
વેળા પડ્યા, ભારે તેઓના સ્વપ્નામાં પણ વીચાર ન હતો
કે બીજા પાંચ દિવસમાં તેઓ કપાઈ જશે. કેવી ઉમદા
આશાઓથી તેઓ પોતાનાં વાહાલાં અને દોસ્ત આજનાઓ-
થી છુટા પડ્યા હતા, તેનો ખ્યાલ અમે અમારાં વાંચનાર
પર સોંપે છીએ.

બીજે દિવસે જ્યારે તે ફોન "બેથુગાનાં રજુ"માં પુગી,
પણ પાણીની તંગીને લીધે તેઓ તેજ વેળા પાછા એક-
દમ "ગોક્કલ વેલ્સ" જ્યાં નીકળ્યા, જ્યારે ત્રીજે દિવસે
સહવાર પડતાં તેઓ ધારણી જગ્યા પર જઈ પુગા. ગરીબ
બીચારાં માણસો અને જનાવરો તરસથી અધમ્યાં બની
ગયાં હતાં; અને જ્યારે તેઓ ગોક્કલ વેલ્સ ગયા, ભારે
તેઓ પહેલું કામ સંવેને પાણી પાઈ તરસ છીંચાવવાનું હતું.
ગોક્કલ વેલ્સનાં જંગલમાંનાં સુકાં અને ખડકી ઝાડપન
વીનાનાં રજુ સીનાય લાં કથું દીસ્યું ન હતું, કે જ્યારે
જનાવર અને જંગલી માણસની જુજ વસ્તી લાં દેખાતી
હતી. આ જગ્યા એવી હતી કે એક કંઠણ દીઠના માણ-
સને પણ હળતાવી મારે! ભારે શું વાંચનાર એમ નહીં
જાણશે, કે હાલ જોને પણ તેવીજ સ્થિતિમાં હતો?

તે પોતે નાનપણથી દુઃખી હતો, અને હાલથી તેના
જીવને કંઈ વાતનું સુખ ન હતું. તેનું અંતઃકરણ શીકર
અને ડરથી ધુજળું હતું. હવે તે લાંબો વીચાર કરવા લાગ્યો,
અને આનાં ભયંકર જંગલ કે જ્યાં ત્રણ ત્રણ દહાડા પા-
ણીનું ટીપું મળે નહીં, એવા સંકટમાંથી તે પાછો ઘર જઈ
ચકશે નહીં, એમ ધારીને મીઠો લોર-સને (જોને મારાં વાં-
ચનાર સારી રીતે જાણવી સુકમાં છે) તથા લીલીને છે-
લ્લી સલામનાં કાગળ લખ્યાં.

આટલું છતાં તેણે પોતાનું કામ તજ દીધું ન હતું. દર
એક ગામની રીતભાત, લાંબા દેખાવ, તથા હાલત દરરોજ
બહાર પડતાં ન્યુસમાં લખતો. તેણે હાંમત ધરી અને જે
થાય તે સહન કરવાનો નીશ્ચય કર્યો. ફોનના સોલજરો જેમ
જેમ શુરપર ચડતા ગયા, તેમ તેમ તેને પણ જોર આવતું
ગયું. તો ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૪ માં જનરલ રહે-
અર્ટ પોતાની ફોન સાથે ઉત્તર તરફના પાહાડોપર ચડવા

લાગ્યો. આ વેળા "ગોક્કલ વેલ્સ" ના કુવાઓ નીચે
કંઠાં પાણીથી ભરપૂર હતા.

હવે લડાઈ શરૂ થવાને બે કલાક રહ્યા, એટલા અરસા-
માં સોલજરો પોતાના જોલખીતાઓને ભેટવા લાગ્યા. બે
કલાક પછી આ મોહોળાં જંગલમાં ફેટલા જીવની હાની
ચનાર હશે! તે વીશે ચીંતા કરી, જનરલના છેલ્લા હોકમથી
તેઓ તૈયાર થયા અને બીજા હોકમને માન આપી તે આ-
વી ફોન શુટીંગથી પડી, અને તે સર્વે શકિતવાનની દુઃક
બંધી કરી તરફના ચોડાઓને તથા જોડોને પાણી પાઈ
લીધું. સોલજરોનાં ટોળાંઓ તથા ચોરેસ્વારો તત્તરબંધ
હોસ્વારીથી લડવા ઉભા. આ દેખાવ જોને એક બાજુ
ઉભો રહી દયાની લાગણીથી ભેટો ઉભો, પણ એટલામાં
તેની નજર ફ્રેંક પર પડી, જે એક શુરા મરદ તરીકે પો-
તાના જેવાજ બહાદુર ધોડાપર બેઠો હતો. ટોળાં પછાડી ટોળાં-
બંધ સોલજરોએ ચાલવા માંડ્યું અને ફ્રેંકની નજર જોને
પર પડી ભારે તેણે હસીને સલામ કીધી. તે ફોન ભેટથી
ચોડેક દુર જઈ ઉભો. આખું મેદાન લડનારા સોલજરોથી
ભરપૂર દીસ્યું, અને આ જીવતા જીવડાઓ મનમાં ફેટલીક
ચીંતાથી તૈયાર થઈ ઉભેલા દીસતા. બારમી ને તેરમીના બે
દહાડા તો હાર જીતમાં સારી રીતે પસાર થયા, અને ચલકીએ
જનરલ રજુઅર્ટ કરનને પાછા નાંધ્યા જ્યાંના વીચાર કીધો,
અને તેઓ સાથે જોનેને પણ લીધો. ગોક્કલમાં તેની આ
છેત્રી રાત હતી એમ ધારી તે રાતે નવ વાગે ખડકી પહાડપર
ફરવા નીકળ્યો. તે ચોડા વખત એક મોટા પથરપર બેઠો;
આ વેળા પવન બહુ સુસવાટ સાથે દુકંતો હતો; જે પથરપર
તે બેઠો હતો તેની પાસેની બાજુથી કોઈ સંદેહ ફેસતા રૂપનું
માણસ નેરબંધ પસાર થતું હોય એમ તેને દીસ્યું. તે
દેખાવ તેણે ધુજળી છાતીએ ધ્યાન દળને જોયો. અને તેને
કાને કાઢીને ધીમે અવાજ સંભળાયો. "જોને! જોને!"
આ બોલો તેણે બે ત્રણ વેળા સાંભળ્યા; આ બોલો કોઈ ર-
ડતાં ધીમા સાદે બોલ્યું હોય એમ સંભળાયા, અને જોને
હઠીને આજુબાજુ જોયું, પણ કંઈ દીસ્યું નહીં; સર્વે સાંત
હતું. પણ જોને લાંબી ખીસ્સો નહીં, તેણે ચોડા વખત
સુધી પેલાજ પથર તરફ દીકાને જોયું, પણ કોઈ
દીસ્યું નહીં. એટલામાં તેને કાને લશ્કરનું બહુજ સંભ-
ળાયું કે તરતજ તે પોતાના તંજુ તરફ ઉતાવળથી ચા-
લવા લાગ્યો. એ અરસામાં તેને એક સોલજર મળ્યો, જેની
સાથે જોનેને તરતનીજ જોલખાણ થઈ હતી, અને તેમ
લશ્કર તરફ જતો હતો એટલે બંને જણા વાતો કરતાં સાંધ્યા.

"મીઠો જોને, તમે જાણતા તો હશે, કે આપણું કાલે
જા'લીથી કાચ કરનાર છીએ, અને હું ધારું છું કે સંવેના-
લાઓ આપણને આપણું નસીબ સારી રીતે અજમાવવું દેશે?"

"એમાં ખીલીવા જેવું કંઈ નથી, આખર ને અવજ તો-
આપણે મરજુંજ છે; મારા ધારવા મુજબ આપણે...લી ઇ-
સવીસમીના જેવા સહીસચાતમ જઈ પોહોંચીયું નહીં. આપણે...લેવ રહે છે.

પોતાનાં હાડકાં આ અશ્વટ જગલમાંજ સુકશે.” જોન કંઈક ચીંતાથી બોલ્યો. “નહીં, નહીં, એ બંધી ખોલી વાત છે, પેલાઓ આપણને શું કરી શકશે? હીમત ધરવી જોઈએ.” આ પ્રમાણે તે સોલજર બોલતો હતો તેવામાં તેઓ પોતાના તંબુઓ આગળ આવી પુગા. બીજા પાંચ દીવસમાં ઉપર બોલનાર સોલજરને છાતીમાં ગોળી લાગી ભારી જખમ થયો, અને તે બીચારો પાછો સાંભો થઈ પોતાનાં વાહાવાંઓને મલી શક્યો નહીં. છાતીમાં જખમ થકા બાદ ફક્ત બેજ કલાકમાં તે આ ફાંતી દુનિયામાંથી કુચ કરી ગયો. તેને લાંબા પડતો મેલી ફેશ આગળ ચાલતી થઈ.

પ્રકરણ ૪૩ ચું.

એથની માંદગી.

જોન અને તેની સાથની ફેજને લાંબા પડતી મેલી આપણે હવે કાસ્ટલ હીલ અને ડીલફાઈડ તરફ નજર કરશું. જ્યારે જોન પોતાની ફેજ સાથે નાહસ બાગ કરતો, સારે જોનની મા અને બેહેટો શું કરતી તેના હેવાલ હું થોડીક લાખનમાં જણાવીશ. હાલ જાન્યુઆરી માસ હતો. મીસીસ રીડલ પોતાનાં સુંદર દીવાનખાનામાં એક સોફાપર કાંઈ બીચાર કરતી બેસી હતી, અને તેણીની બાજુમાં એથ એક નાનાં સ્ટુલપર બેસી એક નાના કુત્રા સાથે કંઈક રમત કરતી હતી, અને તેણીની સામેની બાજુમાં આવેલાં પીયાનાપર બેસી હુસી નાચુક સરોદથી કાંઈ ગાયણ ગાતી હતી. એટલામાં બહારથી કોઈનાં આવતાં પગલાં સંભળાયાં, અને થોડા વખતમાં મીં રેક્ટર દીવાનખાનામાં દાખલ થયો, તેને જોતાંજ આ મા દીકરીઓએ ઊભરતો આવકાર દઈ સી પોતાની જગ્યાપર બેઠાં. મીં રેક્ટર કાંઈ કામસર આવ્યો હતો. મીસીસ રીડલની રજા લઈ પીસ એથ અને હુસીને એક દહાડા ખાતર કાસ્ટલ હીલમાં લીલીએ તેમની હતી. મીં રેક્ટર થોડીક વાતો કીધા બાદ બોલ્યો:

“મીસીસ રીડલ, તમારી બને દીકરીઓને મીસ લીલીએ પોતાને લાં તેડી છે, અને જો તમારી રજા હોય તો હું તેઓને મારી સાથે લઈ જાવું.”

“એ વીશે હું મીસ લીલીને તોરો આભાર માનું છું.” આ સાંભળી એથ કુદકા મારી ઉભી થઈને પોતાની માનાં ગળામાં દાંધ નાખી બોલી, “મા, હવેને જવા દેવો, આજ ધણુ દોવસ થયાં હું લીલીને મળી નથી.”

“મારો દીકરા, તમે ભલે જાવો; પણ તમારા ગયાથી લીલીને બહુજ તરફી પડે છે; લીલી તમારી ભેટન છે, પણ તમારે તેણીને લાં જઈ તેણીને ધડી ધડી કંટાળો આપવો ન જોઈએ.”

તે “હમો તો સાંભે પાછાં આવશું.” એથ અને તેના સહો બેઠવા જતાં બોલ્યાં; એટલામાં મીસીસ રીડલ સાથે ગાયણનાં ખાડી તૈયાર કરાવી ને તેઓ ત્રણે જણાં

કાસ્ટલ હીલ તરફ ગયાં. તે આખો દહાડો તેઓ વચ્ચે ખુશીથી પસાર થયો અને તે બંને છોકરીઓ સાંજના ડીલફાઈડ પાછી આવી. મીસીસ બોલસે હજી લીલી સાથેજ કાસ્ટલ હીલમાં રહેતી હતી. બીજા સહવારે લીલીને ખબર પડી કે રાતથી એથ તારીથી હેરાન છે અને ગળાંપર સોજો ચડ્યો છે. એ ખબર મીસીસ રીડલે ડીલફાઈડથી કહેવાડી હતી. આ ખબર સાંભળી લીલી મીસીસ બોલસેને કહેવા જગીયામાં દોડતી ગઈ.

મીસીસ બોલસે ધભરાયેલે અવાજે બોલી, “શું એથનું ગળું સુજ્યું છે, સારે કદાચ એ દરદ ઉડતું તો ન હોય?” આ બોલવાનો લીલીએ કશો ઉત્તર વાડ્યો નહી. તેણી એથ માટે અતીશય દલગીર થઈ, અને ડીલફાઈડમાં જઈને મળવાનો એકદમ વીચાર કર્યો, પણ મીસીસ બોલસે તેણીને જોતાં અટકાવી, અને ન જવાને બહુજ કઠાવણા કરવા લાગી.

“મારી વાહાલી, આ દરદ એવું તો ઉડતું છે કે, રખેને કાલે તું પણ એનો ભોગ થઈ પડે.” પણ મીસીસ બોલસે તેણીએ કશું સાંભળ્યું નહી, તેણી એથને જોવાને ડીલફાઈડ એકદમ ગઈ. જ્યારે તેણી લાં ગઈ હતી, સારે ડાકટર મોરટન પણ લાંબાં હતો. ડાકટરને પુછતાં લીલીને માથા પડ્યું કે એ દરદ બહુજ ઉડતું અને ખરાબ હતું, કેમકે તેણીનાં ગળાંનું દરદ કીપચેરીયા હતું, અને હુસીને તેણીની આમળ જવાને સખત મનાઈ કરી. મીં રેક્ટર મીસીસ રીડલને એક દીકરા પેટો કામ આપ્યો, અને મીસીસ રીડલ એક દીવસે કહ્યું કે, “મીસીસ રીડલ, તમારો દીકરો તો બહાર મામ છે, માટે હું તમને કહું છું કે, મને તમારો દીકરો મણુ.” બીજે દીવસે ગરીબ સુંદર એથમાં કશો ફેરફાર જણાયો નહી. ડાકટર મોરટન કહેવા લાગ્યો કે તે કેસ બહુજ ભય ભરેલો હતો. આ ખબર લીલીને કહેવા માટે કાસ્ટલ હીલ આપ્યો, જે ખબર તેણીએ શીકે એટલે અને બુજતાં સંભળી.

“જે આજે એક તાર કરીને મીં રીડલ ડાકટરને એડીનબરોથી તેડાવ્યો છે. અરે, મીસ લીલી, તેણીનું દુઃખ કાપી સાંખી થકાવું નથી. તેણીને હજી અંદરથી યુગળાવા કરે છે, અને બીલકુલ બોલી શકતી નથી.”

આ સાંભળી લીલીનું માથાણું અંતઃકરણ પીગચ્છું અને તેણી નાનાં જમ્યાં પેરે રડવા લાગી.

“મીં રેક્ટર, હું મીસીસ બોલસેનું સાંભળી પાછી જોવા આવી નહોતી, પણ હવે હું તેણીનું વધુ બોલવું સાંભળીશ નહીં, હું તમારી સાથે આવું છું;” તેઓ બંને જણુ ડીલફાઈડ તરફ જવા ગાડીમાં બેઠાં. જ્યારે તેઓ ડીલફાઈડ આપ્યાં, સારે મીસીસ રીડલને અતીશય દુઃખી હાલતમાં લીલીએ જોઈ, પણ મીસીસ રીડલે લીલીને એથ પાસે જવા દીધી નહીં.

“મારી વાહાલી, તું લાં જશે તો મારો દીકરો જોન શું કહેશે, અને વળી તેણીનું દુઃખ એવું છે કે તે જોઈ શકશે નહીં. ડાકટરો કહે છે કે તેણી અતીશય બચલીત હાલતમાં

છે. મારી વાહાલી, તેં લાં જતું ન બેઢ્યે. તેણી ધણીજ સખત ખીમારીમાં છે ।” એમ બોલતાં મીસીસ રીડએ રડતાં પેતાના હાંમે લીલીને ઘણે વીંટાલ્યા.

આખરે લીલીને એથને મળવાની તક મળી નહીં અને મારી અંતઃકરણથી એથને સારી નેવાની આશાથી કસ્ટલ હીલ તરફ ફરી, જ્યારે મીં રેકટર મીં રીડએ લેવા લેલે રેશનખર ગયો. જ્યારે લીલીને પુછતાં મીસીસ બૉલ્સેને માલમ પડ્યું કે તેણી એથને નેવા ગઈ હતી, સારે પોતાની જગ્યાપરથી એકદમ ચીઆરી પાડીને બોલી:

“લીલી, તું ગાંડી તો યઇ નથી? શું? તું બહુતી નથી કે તેણીને જેવું બચમયું દરદ યજ? છે. તે થેરમાં ગયાથી કેટલો ગેરફાયદો છે, તે વાતથી તું શું અંબણી છે?”

“મીસીસ બૉલ્સે, એટલાખે અહંકાર કરવો ન બેઢ્યે.

તમેા બહુ છે કે દરએક માણસ પછવાડે દુઃખ સુખ તો લાય પડ્યું છે; આપણે ને આજે એણીને નેવા ન જ-પ્ત્યે તો, કદાચ આપણે એવી હાલતમાં આવ્યે સારે આપણને નેવા કોણ આવે? તમેા ફેંકની હાલત બહુતાં નથી ।” આ સખજી લીલી બહુજ મંજીરપણે બોલી. આ સાંભળી મીસીસ બૉલ્સેની આંખમાંથી આંસુઓ ટપકવા લાગ્યાં. “ઓ । લીલી, મીં ફેંકની વાતની મને વાદ આ-પ ના । તું યોહજ બહુ છે કે તે મારા વાહાલા ભાઈને સદા સુખી નેવાને હું એટલી ઇતેભર છું કે તેઓની હાલત હું રાત દીવસ બાંધે છું, પશુ છું કરે । હમણા પશુ તેઓપર કોણ નાહુ શું વખ નીવતાં હશે ।” તેણી જ્યારે બોલતી હતી સારે તેણીનાં આંસુઓ પોતાનો માર્ગ લેતાં હતાં. “મીસીસ બૉલ્સે તેઓ વીશે રાત દહાડે આપણે ધ્રુવર પાસે દુવા માંગવી કે તેઓપર તેનો છાંયો સદા રહે;” લીલી નરમાસથી બોલી.

આખેા બનેવારી મહીને ઈંગ્લંડનાં દરએક કુટુંબમાં ચીંતા અને એકાંતમાં પસાર થતો; લડાઇમાં ગયલા સોદશજોની બાયડીઓ પોતાના પતીને પાછા આવેલા નેવા ઇતેભર હતી, અને નાહાનાં બચ્ચાંઓ પોતાના બાપનો ખાર મેલવવાને સુખી થશે અથવા નહીં તેની ચીંતા કરતાં. લડાઇના સારા સમાચાર સાંભળવા સર્વ ચીંતાવુર દીસતાં, અને પોતાનાં વાહાલાં વીશે શીકર કરતાં; કેટલાંએક કુટુંબો તેઓનાં સગાનાં મરણની ખબરથી સાંભળી સુકયાં હતાં. પશુ લીલીએ કોઇ રીતે ચીંતા છોડી નહીં; તેણી બોલતી કે “જેમ તે ધ્રુવરતું યાહતું હશે તેમ થશે, આપણી શીક-રથી કંછળી થનાર નથી,” અને હમેશાં આરાવંત રીતે બોલતી. તેણીને જ્નેન વીશે કંછળી શીકર ન હતી, કેમકે તે કંઈ લડાઇયા સીપાહી દાખલ ગયો ન હતો; તેણીને શીકર ફેંકની હતી, જે તેણીનેા આખી દુનિયામાં એકલો સગો હતો. તેણીને ખબર હતી કે “સર હરબર્ટ રુઝવેલ્ટની ફોજ ધણીજ યોદી છે, અને સામેવાળા આરબની ફોજ મોટી છે. તેણીને ફેંકના છેત્તા બોલો યાદ આવતા અને તે યાદ કરી

તે બહુજ દઝગીર થતી. તેણીને જ્નેન તું છેલું કાગજ ફા-ટીથી મચ્ચું હતું” અને તે કાગજે તેણીને ચીંતામાં નાખી; લીલીને ફેંકની શીકર તો હતીજ, પશુ વળી એથની બચબીત માંદગીએ તેણીની દઝગીરીમાં ઉમે રો છોધો. એથની માંદગી દીવસે ને દીવસે વધારે વધતી જતી; તેણીની માંદગી વીશે તેણીનાં તથા લીલીનાં ઘરમાં બહુજ ઉદાસી પંથરાઇ. તેણી લીલીને લાં મઈ તેને ખીજેજ દીવસે આવી સખત માંદગી બેગવરશે એવું કાંઇના ખ્યાલમાં પશુ નહોતું. મીં રેકટરથી તેણીને વીશે ઇતેભર હતો. એક દીવસે તેણે મીસીસ રીડલ પાસે રખા લઈ તેણીને નેવા માગ્યું.

“મીસીસ રીડલ, મારે વીશે તમેાએ કશી શીકર કરવી નહીં; હું તેણીથી બહુજ મોટી ઉમરમાં આવ્યો છું” અને મરી જઈ તો કશી શીકર નથી. વળી હું એક પાદરી છું, મને તેણીને યોડાક દીવાસા ના શખ્ડો કહેવાના છે, મારે જીવો મીસીસ રીડલ, મને જવા દેઓ, હું તેણીને જોઇ સુખી થઈશ.”

“પશુ શું” મીસીસ રીડલે નેવા તેણીની માંદગીથી ડરતા નથી ।” મીસીસ રીડલે રડતાં પુછ્યું.

“નહીં, નહીં, હું જરા પશુ ડરતા નથી.” આ સાંભળી મીસીસ રીડલ પોતાની દીકરીને પુછવા મઠ. યોડાજ વખ-તમાં મીં રેકટર પેસા જોરસા માં જઈ પુગો અને એથે પોતાનો નાનો ગરમ હાથ તેના હાથમાં આપ્યો. હવે તે-ણીએ અની ખીમા, નહીં સંભળાય એવા અવાજે બોલવા માંડ્યું, “મને માફ કરો! મારી પાસે બેસીને ધ્રુવર પાસ પ્રાવેના કરો કે-હું-હું છું.” તરતજ મીં રેકટર શુંકેણીએ પડ્યો અને મોટેથી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, પશુ તેનેથી તેમ યઇ રાક્યું નહીં; તેની આંખમાં પાણી ભરાઇ આવ્યો. આ જોઇ એથ સખજ મઈ, અને કહ્યું, “ક-ક-ક નહીં મીં રેકટર તમા-તમારી પ્રાર્થના મનમાં કરો ।”

આ સાંભળી મીં રેકટર હવે મનમાં બોલવા લાગ્યો; અને છેલ્લા યોડા અતીયર સે ઉપજવનારા મધુર શખ્ડો મોટેથી બોલ્યો, જે સાંભળી એથના શીકા પડી ગયલા ગાલોપરથી મોટી પેરે આંસુઓ ટપકવા લાગ્યાં, અને બોલી:

“મીં રેકટર તમેા-તમેા એક લાયકીવાળા અદરય છે; અને જો-જો હું આ માંદગીમાંથી ફરી સાંજ નહીં યાદ, અને જો-જો હું મરી જાઉં, તો તમેા એમજ બહુતાં કે તમેાએ મને સુખી કરી છે.”

આથી વધુ તેણી બોલી રાકી નહીં, તેણી બોલતાં યાકી મઈ; અને મીં રેકટર વધુ વખત તેણીની આગળ ચોખી રાક્યો નહીં. યોડા વખત પછી તે દીવાનખાનામાં આવ્યો. [સંખજ છે] * ગુલબાઈ ખુરશેદજી બુજવાલા.

બન્ની ચાલ ચલણનાં બનવા માટે નેક અને ઉત્તમ ગુણો ધરાવનાર માણસો સચે વેહેવાર રાખવો બહુ અમતનું છે. દા-ખલાની અસર ધણી મોટી છે; આપણે નકલ દરનાર પ્રાણી છ-હ્યે, અને જેઓ સાથે આપણે ધણાં ભેલાતાં હોયએ તેઓના જેવી રવ અને રવબાવ આપણે પશુ બનવાને ધણે સંભવ રહે છે.

પ્રકરણ ૬મું.

એક ઝોલખાણુ—નિયમની મરજી ઉપર ફેરવે.

વાં લેડી આછદા અને તેણીની સાથી પાસેના ઝોરડામાં દાખલ થયાં, કે ન્યાંથી બોલ રમમાં જવાઈ હતું, તેવામાં એક જુવાન શપ્સ અથવા ખરે કહીએ તો જુવાન હોકરા, કારણકે તેના ઉપરોડે કોલર અને પુશ્વું લારકુટ તેને વધારે ઉગેા ખેતાળ આપવા ના પાડતું હતું. પણ જેવું સોદામણું કદ અને વખાણવા લાયક સુંદર ચેહરા તેને ઘણો ખેઆણુ કરનારા બતાવતો હતો, તે ઉતાવળથી ધસી આવ્યો.

“ફેન્ક !” લેડી આછદા ધણી અભાગેથી બોલી ઉઠી, “તું ક્યાંથી ઉતરી પડીયો? હું તુને આને અંદી નોછને ધણી ખુશી થઇ છું.”

“તમે બાવું મને યલું માન આપો, તેજે ધણી ડઠાથી નખીને જવાળ દીધો:” હું ફક્ત બે કલાક થયાં આવી પુગેા, અને સપથાં હેટલમાં લેડી આછદા વીલીયરસના બોલ માટે ધણી ગડબડ થતી નોછ તારી અને લેડી ચેલફદ સાચની જુની ઝોલખાણુને ખાદને તેમાં વગર આવવાની મેં હીમત કરી છે, તે મને માફ કરશો કેની?”

“માફ કીધું, અને તું ભલે આવ્યો, ફેન્ક. તારા બાવા ક્યાં છે?”

“હવે પેરીસમાંજ. પણ હમણાં ખુશાલ ધ્વતરની મે-હસમ ચાલે છે, માટે મેં કસમ લીધા કે હું ઇંગ્લંડમાં મારા હાસ્ટેની મુલાકાત લેવા બટકવા ઉપડું. ચોલાંક ફ્રાંસ માર્યા પછી મેં મારી મતલબ પાર પાડી, અને મને માલમ પડ્યું કે મારા ઘણા ખરા મિત્રો કેવનશાપરમાં હતાં, માટે હું ખી અંદી આવ્યો છું.”

“તું એવે શુભ વખતે આવ્યો છે માટે હમે ખેલ્યાં ખુશી છીએ. ફ્લોરન્સ, તું આ મારા મિત્રને આવતા કનેલ્લીવમાં તારો હાથ આપવાની મેહરબાની કરશે? પણ હું લુશી મધ કે તમે એક બીજને ઝોલખતાં નથી—ખીસ લેલ્લી, મીઠા ક્રાન્તીસ હાવર્ડ. એજ રીતમાલતો કાપડો છે. નહી વાર? ખીસ લેલ્લીની મેહરબાનીના બદલામાં તેણીને મનપસંદ થવાનું તારીથી બને તેજુ કરજે.”

૧૭૬

તે જુવાન શપ્સ ખુશાલીથી હસ્યો, કારણકે ખરે કહીએ તો આ ઝોલખાણુ થવાથી કાંઈ તે થોડો ખુશી થયો ન હતો. જે સપથો વખત તે લેડી આછદા સાથ વાત કરતો હતો, ભારે ફ્લોરન્સ તરફ વખાણુની આંખો તીકેલી હતી.

“લેડી ચેલફદ,” ફ્લોરન્સ ધીમેથી ખુબુ. “હું તેણીને પેહલી મલક નહી તો ખોડું તો ન દીસે?”

“હું તેણીને કેહવશ. મારાં મારીને હમણાં મળવા કરતાં કનેલ્લીવમાં જમા મેળવવી વધુ સેહલી પડશે. ફેન્ક, જ્યારે તમારો ‘દાન્સ’ પુરો થાય ભારે ફ્લોરન્સને મારી આગળ લાવજે.”

“તમે બાવુંને હું કેમ શોધીશ? સધળા મુધરેલા જુવાનોને સધળા કનેલ્લીવો માટે તારા હાથની માંગણી કરતા નોછ થકે?”

“નહી, બેવકુલ હોકરા, આજે હું એક મજીર હોકરી તરીકે રહેનાર છું. આજે રાત્રે હું મુલક ભાગ લેનાર નથી.”

“દાન્સમાં ભાગ નથી લેવાનું!” બને જણાં એટલાં તો આજમય થઈને મેલ્થાં કે લેડી આછદાની ખુશીનો પાર રહ્યો નહોતો.

“મારાં જુવાન મિત્રો, તેમજ છે. હવે તમે બને જણુ ભવો. મારી મરજી એક ફરીયામાંના ખડકની ખીસારે છે, જે કહીથી હીલવાની નથી.”

ફ્લોરન્સ લેલ્લીની નહોં ધારેલી હાજરીથી થતી અસર થોડોક વખત તપાસતી લેડી આછદા ઉભી રહી. તેણી ખુશી હતી કે પેલાં પૈસાથી ચરી મપલાં ઝોલખેન્નાં કુલેખવાલાં હાજર હતાં, કે નેજાએ ફ્લોરન્સને લગતી સધળી ખીના નોછ હતી અને સાંભળી હતી.

“તે સાંભળ્યું કે?” ખીસ મરાયાએ મોસ એલીઝાબે-કના કાનમાં કહ્યું: “ખરેખર, ખેતાળ ધરાવનારી બાવુંએ જલ્દીથી ખુશી થઈ જાય છે, કોણે એમ ધારું હતું કે ગરીબ પણ મગર ફ્લોરન્સ એટલી બધી માનીતી થશે?”

“એની સાંકરી તથા કોસ કેવા સુંદર છે,” ખીસ એ-લીઝાબેડે જવાબ દીધો. “હું નીં ધારતી હતી કે જિટલીથી કીમતી ચીજ એની પાસે હશે. પણ એનો દેસ ! પણ આવા મોટા બોલમાં ફક્ત સરેદ મજલીનના દેસમાં કેમ આવે એવું સાંભળ્યું હતું? પણ અજબતાં ગરીબ ખીચારી, તેણી કાંઈ વધારે સારું મેળવી શકે નહી.” અને તેણી ધણુ સતોષથી પોતાના કેર્યાને રંગના સાડીનના દેસ તરફ જોવા લાગી. એક નહોં સમાધી શકાય એવું હસતું લેડી આછદાના હોઠો ઉપર પ્રગટી નીકળ્યું, જ્યારે તેણીએ સાંભળ્યું કે તેઓ તેણીનાજ તેરતની હસી કરતાં હતાં, અને જ્યારે તેણી તેઓ આગળથી પસાર થઇ ભારે સુક-કેળીએ તેણી પોતાની હમેશની સખતા પ્રમાણે તેમનાં આતુર મોહલવાને જવાબ દઇ શકી.

તેખી કેટલાંક એવાં હતાં કે નેજા ફ્લોરન્સને નોછને ખરેખર ખુશી હતાં, અને જે ખીત તેણીએ મેળવી હતી

તે વગર અદેખાઈએ જોઈ શકતાં હતાં. એમીલી મેલફર્ડની પોતાની સહીને ત્રવવાથી ઉપજતી યુગાલી, અને હાલના જુવાન છોકરાઓને તેણી આશ્રય હસ્તે મુખે હાથ લપાવી આવતા અને તેણી સાથે દાન્સ કરતા જોઈ લેકી આછાના બાલમાં તેડવાથી ઉપજતી યુગાળી અને ક્ષેત્ર જોઈ કેટલાકોની નાજુશીનો પારજ ન હતો, કારણકે ફ્લોરન્સનેથી તેડવામાં આવી હતી. અફસોસ ! માણસાઈ સ્વભાવ એવોજ હોય છે.

“તમે મારી સાથે આવશે, મીઠું લેશ્કી ? મારી પાસે એક સુંદર કુલ છે, તે હું તમોને બતાવવા માંડું છું.” તે અદસ્ત્ય તેણીના માસા અને બીજા અદસ્ત્યા સાથે વાત કરતો હતો, લાંબાં તેણીએ તેને પુછ્યું.

“મોટી યુગી સાથે, તેણીને પોતાનો હાથ આપતાં તે બોલ્યો,” પણ કુસોની જગા તો સખી બોરકુએ છે.

“હા, તેમ છે તો ખરું, સાહેબ, પણ હમણાં કોઈ તમારા કુસો ઉપરના ખ્યારને હું યુગી કરવા જતી નથી, પણ કદાચ એક સુંદર કન્યાનાં માથામાં ખોસેલું એક સફેદ કેમેશીયા તેને રાજ કરે. જે કુલને માટે હું કહું છું તેણે હમણાંજ ફેદરીકોને હાથ ધર્યો છે. તમે તેણીને આવશે છો કે ? યા હું આવશાણુ કરાવું ?”

“ફ્લોરન્સ !” તે યુગી યથેષા પીતા એવા તો અવાજે બોલી ઉઠ્યો, કે લેકી આછાએ પોતાનાં સધળાં પરોપકારી કોમોને બદલે મરેણા સમજ્યો.

“અને કેવી સુખી તેણી દીસે છે ? તમે બાનુએ કંઈ બહુ વાપર્યું છે !”

“હું તમોને ફ્લોરન્સ પાછી આપું, લાંબુ સુધી યોગે. હમણાં હું તમોને કોઈ કહેવાની નથી, અને તેણીની તમારી સાથે બોલવાની રજા આપનાર નથી. તમે ધાવું તે કરતાં વધારે મારું બળ છે એમ તમારી ખાતરી થઈ એટલે બસ; ફ્લોરન્સ, તુને તમારે આવાને ફક્ત મજાવાનીજ હું રજા આપું છું;” તેણીએ હસીને ફ્લોરન્સને જેણી પોતાના બાપને જોઈ, ફેદરીક મેલફર્ડ અને ફ્રાન્ક હાવર્ડ સાથે આવતી હતી, તેણીને કહ્યું.

“આછા, તુને મીસ લેશ્કી સાથે શું કામ છે ? જો તું દાન્સમાં મુદલ બાગ લેવાની નહીં હોય તો તેમ કર, પણ ખોદાને ખાતર તેણીને ના અટકાવ. પણ અહીં આ કંટાળા ભરેલો ફ્રાન્ક તેણીને મને લોપતો નથી. અને તેણીની કહે છે કે જ્યાં સુધી મારાં માએ સાથ મળશે, નહીં લાંબુ સુધી મારી સાથે નાચનાર નથી.”

“વારું, હું તુને વચન આપું છું કે ધણે વાર હું એણીને શેકીશ નહીં. હમણાં તો તું કેાઈ બીજા બાનુ આમલ ન અને આવતા દાન્સ પછી આવજે. સારાં નશીએ હમણાં “લોલસ” ગાલશે; અને તેમાં ફ્લોરન્સ બાગ લેનાર નથી, માટે તું સેહલથી જઈ શકશે.”

“વારું, લારેહવે પછીનો—વાદ રાખજો મીસ લેશ્કી ?” ફ્લોરન્સે હસીને કમુલ રાખ્યું.

“અને મેલફર્ડ તથા એના ભાઈની પછી હું ફરીથી આવું ?” જુવાન હાવર્ડ આતુરતાથી પુછ્યું.

“હું ધારું છું કે તે માટે હું કમુલ થઈ ચુકી છું.”

“તે પછીનો ?”

ફ્લોરન્સે હા કહવાથી તે નખીને ચાલી ગયો.

“તારી પાસે આટલા બધા છે તોખી ફ્રાન્કની સાથે તું જે વખત નાચવાને કમુલ થઈ છે. તું અમુએય જેવી છોકરી છે, ફ્લોરન્સ. એમીલી તારા ‘તેસ્ત’ને માટે કોઈ સારું બોલશે નહીં.” લેકી આછાએ હસીને કહ્યું.

“અરે, તેણે એવા તો દીક્રપુત્ર વાત કરનાર છે ! વળી પેરીસ અને ઇટલી—વાહલાં ઇટલી માટે એટલું બહુ બલુ છે. અને “દાન્સ” કરવાનું એટલું નો ખુશ લાગે છે કે મારા સાથીઓ માટે હું થોડીજ દરકાર રાખું છું; જોકે જ્યારે તમારા મરીયાણા અને મીઠું હાવર્ડ જેવા મનપસંદ સાથીઓ સાથે તે વધારે આનંદી લાગે છે.

“હું તારી તફક્કતીને વખાણું છું. એનાથી બેયકી ઉમરનાં કેટલાંક કરતાં એ વધારે વાત કરવાને લાયક છે. એનો પીતા લોડ એનવીસ એક અમુએય જેવો સખત હૈમોના માણસ છે, અને હું વારંવાર ફ્રાન્કની સંસારી જન્મશે માટે તેની દયા ખાઉં છું, પણ એ સધળું છતાંથી તેનું ખુશાલ દીસ તેને સુખી રાખે છે. લેકી મેલફર્ડ તેણીને ધણાં હેતથી ભેરી અને તેણીની માતાની તખીયત વિશે કેટલાક સવાલો પુછ્યા; જેના જવાબ દેવામાં તેણી એટલી મરાયન થઈ હતી, કે કેટલાંક અમર પરોણાંઓની તેણી તરફ તીખી રહેતી નજર એમ તેઓ ધારતાં હતાં તેમ તેણીને ગમરાવી શકી નહીં. વળી લેકી એજન્સીપરના સખી ઉમદા એદરાએ તેણીને આપેલી હમઠથી જે વાતચીત તેણી ચલાવતી હતી, તેમાંથી ઉઠવાનું, ફેદરીક મેલફર્ડના આવવાથી તેણીને પસંદ પડ્યું નહીં.

“લારે તું છું” મેરીના દાખરો નથી પકડવાની કે આછા “એક યુગી એક સધલા શખ્સોને તેણીએ ના નો જવાબ આપી કહાડ્યા લારે લોડ એજન્સીપર કહેવા લાગે; મારાં બાપજનું સધળું જોર, મેરીની સમજાવત, લેકી એજન્સીપરની તકારો, તારા માસાના દીકાઓ, તારા મરીયાણાઓની કાકુડી, તારાં માસીનો શરસો, એ સધળું ફ્રાન્કનાં મુઠું છે. મારાં લાંબાં લીસત તરફ તું હસે છે. આછા, હું એદમદ ઉપર કેવો હેવાલ લખી મોકલશ ? હવે તારું હસ્તુ જનું રહ્યું છે. ગોપા તેનું નામ સધળી યુગાલી જાણી દે છે. તે નહીં સમજ શકાએ એવો બેદ છે.”

“શું તેનું નામ મારું નહીં નાચવાનું કારણ સમજાવતું નથી ?” લેકી આછા એવા તો ધીમા અને ધુનતે અવાજે બોલી કે જોકે લોડ એજન્સીપરે તેને મશકરીમાં જવાબ લાગ્યો, તોખી તેણીનો નાચક હાથ પોતાના હાથમાં લખને ખરી દીકસેજ બતાવો.

“ખચીતન, હું નહીં સમજી શકતો, કારણકે એમનું પોતે નાચમાં જોડાતો નહીં તોખી તારી મુશોખીત લીલચાલ તપાસવાને તે ઘણું ચાહતો હતો.”

“અને જ્યારે હું દરનેક વગર અર્ધની ખોલીઓ એકઠા થયલા જુવાન-ખાઓથી સાંભળું, દરેક જણની નગર મારી તરફ ખેંચાયેલી રહે, કારણકે અજ્ઞતામાં લેડી આપઘાત વી-લીયરસ તરીકે હું તેમનું ધ્યાન ખેંચી નાચમાં ભાગ લઈ સકવાની આશા રાખતીજ નથી—તે આ વેળા કેવો મોંઘા ચાહતો હશે, કેવો એકાંતમાં દલગીરીમાં પરેસો હશે, અજ્ઞાસ તરફના આપર છતાં મારો અને મારાનું વિચાર કરતો હશે, અને તેની પોતાની થવાનો મારો સમજી ન શકે કરતો હશે. આ વેળાએ લોકોની નગર અને વખાણ ખેંચી રાખવામાં શું હું મારા મોલો પાળતી ગણાઉં? અરે લોડ એદજનીયર, હું દાનમાં મુદત ભાગ લેતી નથી તે શું લારે અનજોખ જેવું છે?” તેણી દાખી રાખેલા જુરસા સાથે બોલી, અને તેણીની લાગણીમાં તે એકમત થયો. પછી તુરતજ સાંત પડીને પુણ અવાજે તેણીએ કહ્યું. “તમે મને પુછો છો કે આ લાગણીઓ સાથે મેં શું કરવા જોઈ આપ્યો? કારણકે એમીલીને હું ના પાડી આપ મતલબી થવા ઇચ્છતી ન હતી, અને જેઓ મારી ચાલુ આગતા સ્વાગતા કરવા ઇચ્છતાં હતાં, તેમને કાંઈક બદલે આપવાની જરૂર હતી.”

“તું ઘણું હડાપણથી વર્તી છે, મારી વાદલી આપઘાત. કોઈને મુશ્કે કરવા કરતાં તેમનું મન મનાવવામાં આપણી મરજીનો ભોગ વડીક આપ્યાથી આપણું દીલ પુરા રહે છે. તે ઘણુંઓને રાજ કહી છે, ઘણુંઓની મગરની થઈ પાડી છે, ઘણુંઓનાં દીલમાં મુશાલ લાગણીઓ મુદી છે.”

“હું ખીલું છું કે મેં કેટલાંકોને દલગીરખી કીધાં છે,” લેડી આપઘાત વચ્ચે બોલી હતી.

“કદાચ હોયખી; પછી એવો કયો જોઈ થયો છે કે જેના નેખામે દરેક જણ ઇજા વગર પસાર કરે. તોખી મને તો લાગે છે કે આપણી લંડનની જેમી મહેલી મંજીનીા કરતાં અંદી વધુ મુખનો ભાગ રહેલો છે. ને ચેદરા ઉપરથી સ-ચાઇ માલમ પડતી હોય, તો મારી ખાતરી છે કે અંદી એક ચોક્કસ ઘણી ખરેખર તદન મુખીજ છે; મીસ લેક્લી તરફ ને.”

એક મુશાલ ટોળામાં ફોર-નસ ઉભી રહીને સાંભળતી હતી, અને કોઇ કોઇ વાર એમીલી મેજફર્ડ અને તેણીના સાથીની વાતમાં એવી તો ઉત્તરથી ભાગ લેતી હતી કે તે-ણીની તરફ કોઇનુંધી ધ્યાન ખેંચાયા વિના રહે નહીં. લોડ એદજનીયર લેડી આપઘાતની નગર તેણી ઉપર પાડી તેનું વખતે લેસીને એક ખેંચાણ કરનારો “વોલ્સ” શરૂ થયો અને તુરતજ કેટલાંક નેડાંઓ તૈયાર થયાં.

“ચાલ, ફોર-નસ, ફક્ત એકજ ફોરો ખાઇ ન, આલફ્રેડ ઉપર દયા કર. એ કાંઈ અનલો નથી.” એમીલી પોતાન-

ના સાથી સાથે જવા આગમન કહેતી ગઇ. તેણીના જવા પછી તેણીના બાઇ તુરતજ આવ્યો.

“ખરેખર તમે આજે “વોલ્સ”માં આવતુંજ નોંધ્યે. નાચના ખરેખરા શોખીન સાથે વોલ્સ કરવાથી ઘણી મ-નક લાગે છે. તમે કહો છો કે તમે તેને ચાહો છો, અને તોખી “વોલ્સ” કરતાં નથી લારે તો તમે જણ્યોતન નથી કે “દાન” તે શું છે. ગમે તો એમીલીને પુછો—ગમે તો લેડી મેરીને પુછો.”

“શું તેણી મગજુત મનની રહેશે?” લોડ એદજનીયર પોતાની સાથીને કીમેથી પુછ્યું.

એમીલીનું કહેવું કે તેણી જે સધામાં કરતાં હતાં તે નહી કરવામાં હસવા જેવી વર્તણૂક ચલાવતી હતી, તેણીની ફોર-નસ ઉપર કાંઈ અસર કરી નહી.

“તું મારા કરતાંખી વધુ સારી રીતે “વોલ્સ” કરી શ-કે છે, ફોર-નસ” તેણીએ આગળ ચલાવ્યું.

લારે તો કાંઈ નહી કરી શકતાં એમખી બાંહતું નથી. મીસ લેક્લી, ને તમે થાંકી ગયાં હોવો તોખી શું મ્યુઝીક ખેંચાણ કરનાર નથી?”

“ખરેખર તે છે, અને મને મુદત થાક લાગતી નથી. પછી તમે મને માર કરો. હું અંદી હમણું કદીખી “વા-લ્સ” કરવાની નથી.”

“પછી કાંય, ફોર-નસ? હું તને ખાતરી આપણું કે હું તમે એ એક આધારણ “દાન” થયો છે, અને તેમાં કેટલું વૃક્ષાન નથી.” લેડી મેરી વચ્ચે બોલી હતી. પછી ફોર-નસ મગજુત મને પોતાનું બોલનું પાળ્યું, નેકે આલ-ફ્રેડ મેલફર્ડ બોલ્યો કે તે તેણીને શીક્ષા કરવા એમખી મુદી જતો રહેશે અને લેડી આપઘાત આગળ લઈ જશે નહી.”

“તું એવું કંઈ કરશે નહી, આલફ્રેડ. ફોર-નસ મારે હ-વાશે છે, અને તેણીને મારે હું આપીજું,” લેડી આપઘાત આગળ આવતાં બોલી, અને ફોર-નસ તેણીના હાથને એ-વા તો એક છુટકારાના દમ સાથ મગજુત વચગી રહી કે આલફ્રેડને ઘણું હસતું આવ્યું.

“ને આપઘાત તમેને ટેકા આપે છે, મીસ ફોર-નસ, તો હું રમ લેજીજું.” એમ કહી જુવાન મેલફર્ડ કાંઈ ખીજ સાથી સાથે નેડાવા ગયો.

“તમારી ફોલ મારે હું તમેને મુખારકખાદી આપજું, મીસ ફોલ્ડી. ને નાલામકાતને લીધે નામરજ હતે, તો તમે કાંઈખી રહેશે મેલવેલી કહેવાતે નહી, પછી જ્યારે ફોર-નસ ઉપર ફોલ મેલવે, લારે “વાલ્સ” જેવી નજીવી ચીજ-માંખી હું માનસમજીજું.” લોડ એદજનીયર હસીને કહ્યું.

તેણે કેમ તેણીના ખરો વિચાર મારખ્યો હશે તે મારે અનલખ થતી થરામને તેણીએ પુછીજું, “તમે “વાલ્સ” કરો છો કે લેડી આપઘાત?”

“ઘણી વાર નહી. જ્યારે હા પાડવા વીના ચાલેજ નહીં લારેજ મેં કીધો હશે. પછી હું કાંઈ તેની ઘણી શોખીન

નથી. તે આપણને તદ્દન ઉશકેરી નાખનાર અને મર્ક કરી નાખનાર હોવાથી ઘણી ખરી ઈંગ્રેજ સ્ત્રીઓને પસંદ નથી, અને તારા તે માટેના ગમે એવા શોખ છતાં તું ના પાડવામાં તદ્દન વાનગી હતી, ફ્લોરન્સ. એમીલીના તો સમજા કરાવે હવામાં પીગળી ગયા છે. પણ હું ખુશી છું કે તું તેણીના કરતાં વધુ મજબુત મનની છે."

તેણીની મીઠી પ્રસંશા મેળવવાથી ફ્લોરન્સ તદ્દન સતોષ પામી હતી.

આ બોલની સઘળી ખુશાલી માટે લખતું અચકત છે. ફક્ત આટલું જ કહેતું પુરતું છે કે ત્યાં એકદાં થયેલાં ઘણાંઓને સંપૂર્ણ ખુશાલી મળી હતી. કાંઈખી મીઠા અધુરી રહેલી હતી નહીં. લેડી આઈડાએ એક ચલકતા તારાની માફક પોતાની યાદ સમજામાં હાજર રહેલાંઓમાં પોતાની પરોણામતથી મુકી હતી. "જેમને તેણી ફરીથી મલકે નહીં તેમની તરફના એવા મુનેરી વિચારો શું ખપનાં?" કોઈ દીકાકાર કદાચ પુછશે. કામના તો કાંઈજ નહીં, પણ જ્યાં દરેક માથા અને દીલસોજીનાં કામેા તોધાય છે, ત્યાં તો ખરેખર ખપનાજ છે.

પણ ખુશાલી કમનસીબે લાંબો વખત સુધી ચાલતી નથી. કોઈખી કાંઈજ—પછી તે સુનાની, મોતીની કે કુલોની હોય, પણ તે વખતની હકીકી પાંખોને બાંધી શકતી નથી; અને તેના માર્ગમાં વધુ વાર બટકવા ફરમાવી શકતી નથી. તે મેડીને ધીકારથી લાત મારી તે આગલ ધસે છે, અને ખરેખર જે તેના પગ તલે નહીંજ કચડાય તે ઘણીજ ચલકતી ખુશાલી હોવી જોઈએ. જમીન ઉપર સહવારની બધુ રોશનીએ હકુમત મેલવવાનાં ફોંદાં માંથી લારેજ આ ખુશાલ દેખાય બંધ પડ્યો, ગાડીઓની હારની હાર દર-વાળમાંથી જ્યા લાગી, કે જેમનામાંનો મોટો ભાગ અફ-સોસ સાથે છમકાતો હોતો કે વખત હવડુ ચાલુ રહેતો. આતે ગાડીઓની હાર પુરી થઈ અને લોડેડ મેલફૂલું કુદું બ અને તેમનાં ઘરમાં રહેનાર પરોણાંજ ફક્ત સેન્ટ જેન્સ માં રહ્યાં.

(સાંધણુ છે.)

RUBY.

એક ઘણું ચક્રમ પણ હીમતતું કામ કરવાની એક ફ્રેન્ચ મેને યાત્ર બજી છે, જે તે શોહા વખતમાં પુરી કરનાર છે. મો-વાયસ મસજી, જેવલુ પેરીસની ફ્રેન્ચમેલ સોસાયટીમાં જલ્લીતા થયેલા ગ્રહસ્થ છે, તેવલુ પેરીસથી અમેરીકા વોડા ઉપર જવાની ઘણીએક યાત્રો બજી છે. તે કે એ કામ નહીં બની રાકે તેવું લાગે છે, તે છતાં તેવલુ કહે છે કે તે સુરક્ષેક નથી. તેવલુ સા-ધારીથીવા પસાર કરી છેક બેલ્જીય જોડ, જે સાથજીરીયાને અમેરીકા-થી જુડું પાડેજ, તેના છેક સાંકડા રસ્તા સુધી યોડાઉપર જાય, અને ત્યાર પછી બેરફની ઉપરથી ઘોડેરવાર થઈ જાય. તેવલુ કહે છે કે કોઈ સ્પીડને પોતાની સાથે લઈ જવાને તેવલુ ધણા મુશ્કેલ થશે.

તમારાં પોતાનાં દીલને "ના" પાડતું એના જેવું બહાદુર કામ બીજું કોઈ નથી.

૧૭૮

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

કાંઈ અથવા લાકડી જેવા પદાર્થ.

જો અથવા ધર્મનાં દુષ્ટ જેવો પદાર્થ જેને ઈંગ્રેજમાં (સ્ટાર્ચ) કહે છે, તે બધી જાતનાં ઝાડમાં હોય છે. ઝાડમાં એ પદાર્થ નાની નાની કોઠાઓમાં એકઠો થઈ રહે છે ને ઝાડનાં પાંખણુ માટે કામ આવે છે. ઝાડનાં ખીંચાંમાં, અને અનાજના ઘાણુ જેવા કે વરેલુ, વાલ, પાપરીના ઘાણુમાં, પટેલમાં, આરારોટનાં ઝાડનાં મુળમાં, સામુ ચોખાનાં લાકડાંમાં, ગાજર અને બીટમાં એ ઘણું સરખું હોય છે.

એ પદાર્થ (સ્ટાર્ચ) નો આકાર ઝીણા ઝીણા ઘાણુ જેવો હોય છે, ને તે પારદર્શક હોવા સાથે આપણી નજરે નહીં દેખાય એવો બારીક હોય છે. સુક્ષ્મ દર્શક વર્તમાથી જોતાં જુદી જુદી જાતના સ્ટાર્ચના ઘાણુ જુદા જુદા આકારના માસમ પડે છે. એનાં કદ ને આકારથી તે કઈ જાતનાં ઝાડના છે તે માલમ પડી આવે છે. એ ઘાણુ પોતે એક એક કોઠાળો હોય છે, ને એ કોઠાળોમાં એ પદાર્થ રહેલો હોય છે. જ્યારે તેને ગરમ પાણીમાં નાંખે છે ત્યારે તે કોઠાળોએ કુલીને પછી ફોટે છે ને તેમાંથી ચીવટ પદાર્થ બાહરે નીકળે છે; એજ કારણને લીધે તે એક વાર પીગળ્યા પછી પાછો પોતાના આગળા (ઘાણુના) આકારમાં આવી શકતો નથી, કેમકે એની કોઠાળો પીગળતી વખતે ફાટી જાય છે.

એ કાંઈ જેવો પદાર્થ ધોળીઓને ઘણો કામતો છે. એ કાંઈતો સફેદ જુકો અથવા લાંબો લાકડી જેવો એ જુકાનો બનાવેલો પદાર્થ બજારમાં વેચાય છે. એ લાકડીને આપણે ચમડીએ બગડયે તો તે બાંગી જાય છે ને તે જુકી આ-પણી આંગળીઓને ભભરી લાગે છે. પાણી કરતાં એ બારી છે, ને થડાં પાણીમાં, કે દારમાં એ પીગળતો નથી પણ ઉપર કાઠું તેમ ગરમ પાણીમાં નાખ્યાથી પીગળાને કાંઈ જેવો થાય છે ને તે ધોળીઓને કપડાં કકરાં કરવા માટે કામ આવે છે.

કંડાં દુધ કે પાણીમાં એ દોહવીને સુલા ઉપર ઉકળવા મુકયે તો તે ઉકળીને પછી બંધાઈ જઈ પુડીંગ જેવું બને છે. જે સ્ટાર્ચ ખાધામાં આવે છે તેમાં આરારોટ, તાપીઓ-કા, સામુ ચોખા અને કાંઈ ફલાવર મુખ્ય છે.

આરારોટ—એ એ ત્રણ ભતનાં આરારોટનાં આડમાંથી નીકળે છે. એ રોપા અમેરીકા ખંડમાં ઘણા યામ છે, પણ ખીજ ગરમ દેશમાંથી એને ઉગારે છે. વેસ્ત ઈંડયા, આયરલેન્ડ ને વીનસેન્ટના ટાપુમાં આરારોટ ઘણા યામ છે. આરારોટના ઝાડનાં સુળમાં બંદાં કોટલાંવાળા સફેદ મોટા માંદ યામ છે અને તેમાંથી સ્થાયી નીકળે છે. એ માંદમાં સ્થાયીના ઝીણા ઝીણા ટાણા પુષ્કળ રહેવા હોય છે. એ માંદને ખમણ્યા અગાઉ તેની ઉપરથી ચામડી છોલી કાઢે છે, કેમકે એ ચામડીમાં રાગનના ભાગ આવે છે, ને તે બે અંદર આવે તો તેથી આરારોટના રંગ ને વાસ ખીંગરે છે. બ્રેઝીલ નામના આરારોટ કેસેલા અને મોનીઝોક નામના રોપામાંથી નીકળે છે. એ ગરમ દેશમાં યામ છે; જ્યારે એના મોટા ટાણા કરે છે ત્યારે તેને તાપીઝોકા કહે છે.

બ્રીટીશ આરારોટ પટેટામાંથી બનાવે છે. સાયુચોખા સાયુ નામનાં ઝાડનાં ચડમાંથી નીકળે છે. જ્યારે એ આડ પુખ્ત યામ છે ત્યારે તેનાં ચડને કાપે છે, અને તેમાંથી નરમ ચીકણો પદાર્થ નીકળે છે તેને પાણીમાં પીગળાવીને પાછો ઝીણા કપડાં વડે ભેળવી કાઢે છે કે અંદર કંઈ લાકડાંના શાખા કે કચરો ભેળાવશે હોય તે નીકળી જાય. પછી તે-માર્ત પાણી સુકાવા મુકે છે. જ્યારે પાણી સુકાઇ રહે છે અને એ નરમ હોય છે ત્યારે તેને ચાળણીમાં નાખી તેના આંધરામાંથી બાહર કાઢે છે એટલે તે ટાણા જેવા આકાર પકડે છે. એ ટાણાને આપણે સાયુચોખા કહીએ છીએ. એના મોટા વેપાર ચાલે છે. ઈંગ્લાંડમાં દર વરસે સીંગા-પોરથી ૭ લાખ રતાસ સાયુચોખા આવે છે. કપડાં વણતી વખતે તેને કદરૂ કરવા જે બળ બરે છે તે ખજાનાં કામ-માંથી સાયુચોખા વપરાય છે.

કાર્ન ફ્રાવર મકાઇમાંથી યામ છે. મકાઇના ટાણાને પ-હેલાં પાણીમાં ભીજવી રાખે છે ને પછી જ્યારે તે કુળા આવે છે ત્યારે તેને પાણીમાં જોળી નાખે છે ને પછી તે ચોળેલાં પાણી સાથે ચાળણીમાં નાખી બધું ગાળી કાઢે છે, એટલે પાણીમાં બધા કસ એગળી દુધ જેવું બાહર આવે છે ને કુચો ચાળણીમાં રહી જાય છે. પછી તે પાણીને એ કામ માટે ખાસ બનાવેલી ટાંકીમાં નાખી ફરવા દે છે એટલે મકાઇના જે કસ પાણીમાં એગળ્યો હતો તે બધો નીચે ફરી બેસે છે, પછી ઉપરથી નીતર પાણી કાઢી નાખે છે ને નીચેના ફરને પાછો ખીજ પાણીમાં દોલવીને તે પાણીથી ફેરવીને કાઢી નાખે છે, એટલે તે તલ્લ સાફ ચર્ધ જાય છે. પછી તેને ધીમી ગરમી આપી સુકાવા દેય છે. સુકાયા પછી એ સ્થાયી તૈયાર યામ છે.

સ્થાયી ઘણું ખર્ચ ઘણું, ચોખા અને પટેટામાંથી બનાવે છે.

પટેટા સ્થાયી—પટેટામાંથી સ્થાયી બનાવવાને જર્મની, હોલાન્ડ, રશીયા, અને અમેરીકામાં મોટો ધંધો ચાલે છે. જ્યારે પટેટામાં રોગ ફેલાય છે ત્યારે આ દેશના પટેટામાં

તે ઘણો ફાટી નીકળે છે. પણ વળી અન્ય જેવું છે કે એવા રોગીષ્ટ પટેટામાંથીથી સારા પટેટાના જેવાજ સ્વચ્છ ને તેજગાજ જગ્યામાં સ્થાયી નીકળે છે.

પટેટાને સ્થાયી કાઢવા માટે પેહેલાં તેને ઘોળને સાફ કરે છે, પછી તેને સાંચાથી છાજ છોળા કાઢી ચાળણીમાં મુકે છે ને સાંચા વડેજ તેને પટેટાની ઉપર ચાળણીમાં ધીમી ધારે પાણી રેડે છે. જ્યાં સુધી પટેટાના માત્ર સફેદ દુધ જેવા દેખાય છે ત્યાં સુધી એ પ્રમાણે પાણીની ધાર રેડવાજ કરે છે. એમ કીધાથી પટેટા ઘોવાઇને સ્વચ્છ બને છે. પછી એ કામ માટે રાખેલાં પીપ કે ટાંકીઓમાં તેને નાખે છે ને જેમ મકાઇના સ્થાયીમાં કીધું તેમ તેને ઘોષ ઘોળને પાણી ટેરવી કાઢી નાખે છે. પછી છેલ્લે તેને ધીમી ગરમીથી સુકવી નાખે છે. પટેટામાં આસરે ૨૦ ટકા સ્થાયી ને ૭૨ ટકા પાણી રહેલું હોય છે.

ધર્મનું દુધ—ચોખાને સ્થાયી ઇંગ્લેન્ડમાં ઘડાને ચોખામાંથી કાઢે છે. તેઓ ચોરોડક આટા લઇને તેને ઝીણાં કપડાંના કાંઠામાં નાખી, તે કાંઠાને પાણીમાં વાસણમાં મુકીને તે કાંઠામાં ઠામ ધાળીને મોળે છે, એટલે આટામાંના કસ પાણીમાં નીકળી આવે છે. પછી તે પાણીને ફરવા છાને ઉપરથી કાઢી નાખે છે ને નીચે રહેલા ફરને મુકવીને કામમાં લે છે. ધર્મ એમને ચોખામાં ચરધાથી વધારે ભાગ સ્થાયી હોય છે. પણ વળી એમાં ગુલુદન નામે ચીકટ પદાર્થ ઘણો રહેલો છે. ૧૨ થી ૨૦ ટકા જેટલો એ ભાગ એમાં હોય છે, પેહેલાં એ ચીકટ પદાર્થને સ્થાયીમાંથી ઘોષ ઘોળને કાઢતા હતા, પણ હવે તો એ કાઢવા માટે એક બીજી રીત શોધી કાઢી છે. પેહેલાં અનાજના ટાણાને, તે પછી આટાને લઇને ચોરોડક કોરોડક સોદાનાં પાણીમાં ભીજવી મુકે છે, પછી તેને હવાયે છે એટલે તેમાંથી શાખાવાલી વસ્તુ જુદી પડે છે, તે નીચે બેસી જાય છે. એટલે ઉપરથી દુધ જેવું સ્થાયીવાળું પાણી કાઢી લે છે, ને પછી તેને ટેરવીને ઉપરથી પાણી કાઢી લે છે, ને સુકવી નાખે છે. સ્થાયી સુકવે છે ને પેલાં પાણીમાં ગુલુદન હોય છે તે કાઢી નાખવા તથા તેમાંથી સોદાની અસર દૂર કરવા તેમાં ચોરોડક ગંધકના તેજ્ય નાખે છે, એટલે તેમાંથી ગુલુદન જુદી પડે છે, તે ટોરોને ખવડાવે છે.

ચાયેબેટ નામે પાઉર સુગંધી સ્થાયી છે. બહીષર સાધારણ ગરમીથી સુકવેલો સ્થાયી પાણીમાં પીગળે છે, ને તેનો એક ભતનો ચુંદર ચામે છે, તેને ઈંગ્લેન્ડમાં બ્રીટીશ ચુંદર કહે છે.

રેક્ષનીવ નામે ચુંદર ઉંચા ખાવળના ચુંદરને બદલે વપરાય છે, ને તે જુદી જુદી ભતનાં કામમાં આવે છે. કાગજ ચોટાડવામાં, સુતરાઈ કાપડમાં ખજા બરવામાં, બાપવાનાં કપડાંપર ચોપડવામાં, રંગને ઘટ કરવા, ચીકીઆ ચોટાડવા, લીકીટા વળગાવવા વીગેરેમાં વપરાય છે.

સલાવતખાનના પહાડ તરફની સેહેસગાહ.

હમદનગરની પુરે સલાવતખાનનો પહાડ જે “સલાવતખાનસ દુરખ” તે નામે જાણવાય છે, તે આવેલો છે. આ પહાડની ઉપર એક ગોળ ચુંબળ સાથેના નકર પથરોના ત્રણ માળનો મેહેલ ઉભો કરેલો છે. જેની ઉપરી અગાસી નીચે ઉભા રહી જોનારને ગોળા આસપાસે અઠકી ઉભી હોય તેવી લાગે છે; તે અગાસી ઉપરથી આપણું અહમદનગર એક નાનાં ચકરમાં સમાનતું દેશે છે. અસલ અહમદનગરમાં રાજકરતી રાણી ચાંદબીના બીજી સલાવતખાને આ મેહેલ બાંધેલા કહેવાય છે, જે જવાન મોહામેદન રાજ પછીથી એ મેહેર સરકારને તાબે થયું છે.

કીસેખર મહીતાની એક શીતળ બામદામાં હમાર નાનું કુટુંબ ટાંગાઓમાં (અરે મારે જણાવવું જોઈએ કે અહમદનગરમાં ટાંગા સિવાય બીજી ભતની બાકુતી ગાડીઓ જાણેજ નોવામાં આવે છે) સ્વાર થઈ, સલાવતખાનના પહાડની ચુલાકાતે નીકળ્યું. કીસમસનું ટાંગણું હોવાથી દેવશોભાને થઈ પોતાનો પત્ની તરીકે સંસદ થયો દુર તુલીક ફેંકતો હતો. ઇસ્તિલાનાં રોજેરોમાં આખાં “સદર” સુધી ખળ્યા કીધાં. પણ સાર પછી લીસીતરભરમાં જ. ગણેમાં છુટા છવાયા મચ્છો સિવાય કશી પણ બીજી વસતી દેખાઈ નહી. મેધરાખની મેહેરની ખેતરોમાં લીલાં ઘાસો, ચૂકણ તુલીકનાં ઉંચી નીકળ્યાં હતાં, જેનો ચોખામ-માન દેખાવ. ખરેખર આખરે ટાંક આપનારો હતો. ટાંગાનો ખખડાટ માથું ફાડી નાખનારો હતો. તેમાં ટુચ્છોની તર-રોસતીનું, પુછુંનું શું ! પાંસળાંને એકેએક હાડકાં છુટાં નજરે આવતાં, અને પેઠમાં તે ગળ્ગો ખાટો છતાં ચાલે તે પાણીના રેળા સમાન હતાં. હમારોમાંનાં એક ખુજરા આનું, હમારી પાછલથી આવતા બેઠેલોના ટાંગાને જોડેલા ઘોડાના ટેંટીયાલ ટાંટીયાઓની ખુબ મઝકરી કરી હમને હસાવતાં હતાં. એનની રમુજ સંગતથી હમને રસતો કાપેલો ભારી પડ્યો નહી. પણ એ તે રસતો ! સતરસો વખત હમારો દોદરાં યએસાં આંગને આંચકા લાગ્યા, અને પંદરસો વખત હમને રસતે ટેકાં હરીયાં આગળથી આ-કીઓમાંથી ઉતરી પડ્યું પછું, કે જ્યારે હમારૂં પટાવાલાની મદદથી ગાડીઓને ઉંચકી સીધી સડક ઉપર ચુકવામાં આવતી. અતે આવી હાડમારીઓ ખખટાં ત્રણેક કલાકે અગીયાર માછલોના રસતો કાપી હમારી ગાડીઓ તે જુલુંદ પહાડની ટળેડીએ આવી પોથી.

આહા ! તે દેખાવ ! આ નખળી કમખ. તે ખુદરતની નાદર ખુખસુરતીના કેમ બરાબર ચીતાર ચીતારી થકે ! જ્યાં નજર પોંદ્યતી લાં લીલાં મેહેર હતું. એક તરફ ભીંમર નદીનાં પાણી છમછમ વહે છે, બીજી પાણી સલાવતખાનનો પહાડ પોતાના રાજવંશી મેહેરને માથે ઊંચ-કી આસપાસે જઈ મઝવાની તૈયારી કરતો ઉમેયો છે, જ્યારે ચો તરફ મોટાં ખીસતાં આખો હવાનાં ખેતરો આવેલાં છે. પહેલી નજર પહાડ ઉપર ફેંકતાં હમારોમાંનાં બે હમરે ધુમેલાં બાનું જોએ નીરાશીથી એકેએક તરફ નિર્ધારકું હલાવ્યું.

“આપણી કાંઈ ચઢકાશે નહી.”

“આપણેથી ફેરો ફેકટ” તેવણું ટેકા મળ્યો, અતે ખચ્છીટ તેમજ થયું. ટાંગાવાસાઓને મોંઠ માંચું દામ આપવાને કટુયા છતાં પણ કોઈએથી પોતાના ઘોડાને જન જોખમમાં નાખી પહાડ ઉપર ગાડી લઈ જવાને ક-પુછું નહી, એટલે અતે નાદીપાસ થઈ અનોએજ પહાડનો દલાણ રસતો પકડ્યો. લાંના ઘણાક આદમીઓએ અમારાં સારાં માટે અમને ચઢકતાં અટકાવવા બાબે ચિતાવ્યાં, પણ આટલે દુરથી આપા આપા ચાંચકાએ. ખખી આભ્યાં, તે શું આમ ખાસી મગજે પાછાં ફરવા ! ફેટલી એક યુસીખતે અમે અતે પહાડની ટોચે કીસમાના ફરવાન નખરીક આવી ઉભાં. મારી નજર પહેલાં નીચે જોઈશો મારાં મુરખીઓ તરફ ફરી, જેઓ હમારૂં ધ્યાન ખેંચવા સફેદ રમલ ઉઠારતાં હતાં. અતે કીસમાનું જુલુંદ બારણું ખુલ્યું. શરૂઆતમાં એક નાનો યાગ અતે કુવારો આવે છે, પછી યોડીક સીડી ઉતરી ગોળા ભેંસીમાં જતાં હોઈએ તેમ જખીતમાં ઉતરતું પડે છે, જ્યાં તે કમનસીખ સગમ સલાવતખાન અને તેની રાણીઓની સંજેમરમરની બનાવેલી કબરો આવેલી છે. એ રાખનાં મોહોત માટેની નીચલી દંતકથા કહેવામાં આવે છે:

૧૮—નાં સમયમાં, એ રાખ અહમદનગર ઉપર રાજ કરતો હતો. તેની પાસ એક “આરસપદાન” હીરો હતો. એ હીરા માટે જેનું કહેવાય છે કે તે મરથીનાં આંચાંમાંથી નીકળે છે. ને મરથી બાર વરસ છવવા પાંચે તે તે મરયા યોસલ “કુકરે કુક”ની બાંગ દે છે અને સારે તેનાં મરણ પછી તેનાં મસતકમાંથી આ આપદાર, રંગે કંધક પીઠો ચમકતો “આરસપદાન” નીકળે છે. આ હીરામાં એવી ખુબી હતી કે તે લોકોને લાગતાંજ સોનામાં ફેરવાતું. હવે સરકારને આ ગાતની ખબર થતાં તેણે તે હીરા મેળવવાને પગમાં ભર્યાં અને સરકારના હાથમાંથી બચવા આ ચુસકમાન રાજ્યે જખીતોમાંથી નહાસમાના માંખોના માછલ દુર રસતો કોતરાવ્યા, અને તેમાં વરસોનાં વરસો સુધી નીચે તેટલો ખોરાક ભરાવી પોતાનાં લથકર સાથે છુપાઈ થોડો. તે ભોંપરાંના રસતોએ હજ સુધી જેવાને તેવા છે. “સલાવતખાનના પહાડ”થી “ફરાયાન”

સુધી, “ફરાબાગ” થી “જોહેસ્ત બાગ” સુધી અને લાંબી “હુઝાર ગામ” જેને અંગ્રેજો “Happy Valley” ને નામે આપે છે, ત્યાં તુલ્કી લંબાયલા છે. વરસોના વરસે પછીથી જમીનો ખોદતાં મજૂરોને હાથ તે ભોંવરાંમાંના સંતોષા અનાજોના કોઠલા આવ્યા હતા. આ લખનારે ફક્ત ત્રણ વરસની વાત ઉપર “કીલ્લા” (આ “કીલ્લા”માંજ જનમનગરના સરહદ રામનો વડો દીવાનો બેઠો કાલુજા કેદ થયેલો છે) ની દેવાકમાંથી ગળી આવેલા મોટા જોળ-ની દેસાં જોયા હતાં, જે વખતના લખીયાં દરમ્યાની બીલ-કુત કાઢે કીચક સમાનનો થઈ ગયો હતો.

કેટલાક વખત આમ નહાસ ભાગમાં રહી સલાવતખાન સરકારના હાથમાંથી બચી ગયો, પણ અંતે તે એક અ-ભાગ્યે દીવસે પોતાના કીલ્લા (સલાવતખાનના પદાડ)માં સપડાયો. છેવે બચવાના ઉપાયો નહીં જોઈ તે માહોમેદન રામજી એક ઝેરનો ખાલો તૈયાર કરાવી પોતાની પહેલી રાણીનું રાણીને તે પોતા સાથે પીવાને ફરમાવ્યું, પણ તે જવાન રાણીને આમ છુંદગી ખોદવા બાવી નહીં. તેણીએ ના પાડવાથી સલાવતખાને તેણી ઉપર ધીકાર ફેંકી પોતે ખાલો છાંયેલો, પણ તેને અટકાવી તેની બીજી નાની રાણીએ પોતાના ખાલોદના હાથમાંથી લઈ પોતાને હોડે લગાડ્યો. તેની સાથે સલાવતખાને પણ તે નાચકારક પીલું પુરું કરી તે ખાલો નીચે મેથેલો કે તેના એક વધારા કુતરાએ પોતાના ધણી પાછલ મરવાના નીમકહલાલી બ-રથા વીચારે તે ખાલો પોતાની પાટલી છમે ચાટી નાખ્યો. સલાવતખાનની બાહ્યાલી રંગમાં જ્યારે તે કાતેલ ઝેર પોતાની બધાક અસરનાં છપ લેણુ બચતાં ઉભાં કરતું હતું, ત્યારે તે પોતાના વધારા બાહ્યોએ તરફ ફરી તેઓને કસમ નાખી બોલ્યો:

“મારા વધારા સીપાહો, આ પદાડનાં ભોંવરાંમાં મારી ઘોર કરી મારી નબંદીકમાં આ મારી નારી વધારા રાણીની કબરને સ્થંભ ઉભો કરજો, અને મારા બીજા હાથ ઉપર આ મારા નીમકહલાલ કુતરાને જગા આપી, આ મારી પહેલી પરજોતરને મારા પગોની નીચે ચુનાની કબરનું એણીને લાકડું માન આપજો.”

ત્યાર પછી તેણે સરકારનાં દેખતાં પેલો આરસપહાનનો કીમતી પથરો પડોશની નદીમાં ઝેંકાવી દીધો. ધણી ધણીથી શોધી કાઢી, પણ આજ સુધી તે કીમતી નંજોને પતો મળ્યો નથી. તે ગળી ગયેલાં પાણીઓએ જો કે પોતાનાં પેટમાં તે બીન હરીફ હીરાને ધરાવવાની સામેતીએ આપી છે, તોયી સરકારને ખાલ વેર જશ મળ્યો નથી. તે સામેતીએ એ કે, મોટા, હાથીઓને ગળે લોહડાંની સાંકળ બાંધી, તેઓને નીચેની હીરાની શોધ ઉતારવા હતા. તેઓ અલબત્ત આરસપાનને લઈને તો નહીં, પણ તેની હસ્તીના પુરાવા દાખલ પોતાની સાંકળોને કોઈ કોઈ ઠંકાણુથી સોનાની બનાવી બહાર નીકળ્યા, જે ઉપરથી અનુમાન

થતું કે તે છુપાઈ બેઠેલા હીરા અલબત્ત સાંકળ સાથે અ-દેસો હોવો જોઈએ.

કળારોનાં ભોંવરાંમાં ધણું અધાર હતું, પણ બતી સ-જાતી હમને સર્વ દેખાડવામાં આવ્યું. તે ઝોરકામાં એક ધીમે શબ્દથી જોતતાં તો તેનો કાન ધાડી નાખનારો પ-ડ્યા તે અધાર બાંધણીમાં ધમધમી નીકળતો. આફરીની નબરથી સલાવતખાન રામની કબર જોઈ, વધારાની શુભ વખાણુતી એક યશમ તેની પડોશમાં ઉભી કાંધેલી રાણીની ઘોર ઉપર ફેંકી અને નીમકહલાલીનું મુના ઉપર શાખાથી બતાવતી આંખોએ તે કુતરાની નાની કબર જોઈ, જે નાશીપાલી અને દમગીર મેહોરે પેલી દુર બાંધેલી ચુ-નાની કબર તરફ નીહાળ્યું.

લાંથી બહાર નીકળી હમો “કીલ્લા” બંદર ગયાં. પહેલે માણીની પથરની પોહોળી અગાસી ઉપરથી નીચે જોતાં મારા જુઝરમ વાહાલાંએ ચલીયાં રેલ્લાં દીસવા લા-ગ્યાં. બીજે માણેથી સેહેજ કંઈ તેમની બેઠકનું બાણુ આ-વ્યું, પણ તીજ અગાસીએથી તો નીચેના માડી ઘોડા કે માનવી બાહ્યોની સેહેજબી નીશાન જણાઈ નહીં. દરેક માળ ઉપર એક જ ઝોરો, અને ફરતી અગાસી છે, પણ તેને પાળ ન હોવાથી ધણી બધાનેક દીસે છે.

હમે હવે પાછાં નીચે ઉતર્યાં. ચઢકવા કરતાં તો ઠીક લાગ્યું, પણ હમારામાંની કેટલાકોને પગે મોટલાં ભરાયાં. અમી વેળાએ મારાં બપોઈએ સમયસુચકતા વાપરી ‘કોલોનવોટર’ની બાટની ટીપીન બારફોટમાં સાથે રાખી લીધી હતી, તે ઠીક કામ લાગી. જ્યારે હમેએ ઉપરનાં જોવા જોમ બતાવેલું બધાને તેઓ આગળ કાંધું, ત્યારે ઉ-પર ચઢવાની તેઓને નવેસરથી લાલચ થઈ, તેમાં નવાઈ નહીં. પણ જવાબજ કેમ? મારાં બપોઈએ કહે તેમ પદાડ ચઢવો તે કાંઈ બાઈ મનીખરું કામ છે!

આણીને ધનસાફ આપવા બાદ હમે બેતરમાં ફરવા નીકળ્યાં. હમારી નબંદીકથી ગેરડીઓનાં માડાં પસાર થતાં હતાં. એક બાણુએ કેળાંનું વન લાગ્યું હતું; ત્યાં તો સરવે સરવું સુકાલ હતું. હમારા પટાવાલાએ ધમ દધને પેસે ખર-વ્યો કે તો તેણે ગણુની વગરના શેરડીના સાંકા, અને જોન-બંધ કેળાં મધ્યાં! સાંજે હમેના ધર જવા નીકળ્યાં. હમે હમારા સાથે એક સુંદર સંગેમરમરના રંગનો કોરીનો પથરો નવાઈ તરીકે ધરે લાવ્યો, જેને હમેએ “સલાવત બાનસ રંગોનું” નામ આપી હમારી લખવાની ટેબલ ઉપર ‘પેપર વેટ’ તરીકે હળુ સુધી જમણી રાખ્યો છે.

હેસપીરીયા.

આજસાઈએ મોટાં લોકોની મોટાઈની નીશાની છે, તન અને મનની જાણી છે, તમામીની હાસી છે, નીચમ અને કાચવા-ની સાવધી જા છે, સપલી મુકસાનીની સુખ્ય હતી છે, સેલાન-ને આસામ લેવાનો તકીએ છે, ફેલત દલગીરીન નહીં, પણ બીન-ધણાં દલગીર મોટું કામજ છે, કાણુ મગજ ખુલ્લી રીતે ઉઠવાની રહે છે, અને જે તે કોઈ પ્રખાલીક કામમાં શેકાપદ રહેઈ નથી તો પછી કાંઈ મુકસાની અથવા તો ઉલ્લાસીમાં ગજ થાય છે.

ગોલાખની કાપણી.

ગંદામાં આ “કુશોની રાણી” નો શ્રો-
તા જયો આપું વર્ષ થાય છે, જે તો-
રાઓમાં અને કુશોના શણગારમાં વા-
પરવામાં આવે છે. ફ્રાન્સ, બલ્ગેરીયા
અને હિન્દુસ્તાનમાં ગોલાખની કાપણી-
નો વખત ધણી પુરાણ ગણાય છે. બાલકન્સ અને શ્વેડના ગોરાની વચ્ચે
તર્કશ ગામમાંઓનો સમાસ યથોક્ત
છે, ત્યાં ગોલાખની કાપણી માલિકને અને

ગાલ્વેરને દર વર્ષે ૧૧૩૦૦૦ થી ૧૩૬૦૦૦ પૌંડ સુધીની
આવંક આપે છે. ગોલાખને એકઠાં કરવાનો વખત વર્ષમાં
સીધી વધુ પુણ્યના ગણાય છે. જે મહીનાની અધવચથી
નજીક એક મહીના સુધી જીવાન્યાઓ પોતાનાં સફેદ
બરફ જેવાં ખમીસ અને ખોંદે વગરની બપઝાદાર પેતીઓ-
માં અને જીવાન છેકરીઓ પોતાનાં માથાં ઉપર સુંદર ર-
માલો વીટાળીને દવથી બીનાઓના ચુલાઓ ઝોડા ઉપરથી
તોડી શેવા પરોઢીયાંમાં એકઠાં થાય છે, કારણકે દહાડાના
વધવા સાથ કુશો પોતાનો પમરાત ખોલે છે. અને ખેડુનો
સહવારના નવ વાગા સુધીમાં પોતાના ગોલાખો ઉતારાવી શે
છે, માટે બઠકવાનો તેમને મુદ્દળ વખત મળતો નથી. તે
ઉંચાળી જીવાન્યાઓને તેમની મેલનતના બઢલામાં તેમની
જીવાન સહીઓ ખીણતી ગોલાખની કળીઓ ભેટ કરે છે.
નાના કાળી અંખિવામાં બાળકો અઢીથી તઢી કુશોની તોપવી-
ઓ મોટાં વાસણમાં ખાલી કરતાં દોડે છે, અને જઈ સ્ત્રીઓ
ગોલાખની ભંતો જુદી પાડતી પાડતી અખાતા ચલાવે છે.

બલ્ગેરીયામાં ગોલાખનાં અત્તર માટે તેની કાપણી કરવા-
નો ઉચો ધણા ખરા ખેડુતો કરે છે. તેઓ પોતાની સ્ત્રીઓ
અને કુટુંબની મદદ સાથ જમીનના ટુકડાઓ ઉપર આ
કુશો ઉગારે છે, કાપણી છે, અને ઘણા ખરાંઓ તો પો-
તેજ પુણ્યોષાદાર અત્તર બનાવી ખરીદનારાઓને વેચે છે.

ગોલાખને ઘણા જોરસાથી ચાહનારાઓ કહે છે કે, ઈંગ્લાં-
ડમાં સંપૂર્ણ ગોલાખનાં કુશો પેદા કરવા માટે હમેસાની
સંભાળની જરૂરીયાત છે. તડકાંવાલા દક્ષીણના મુલકોમાં
તેને ત્રણ વર્ષનું થતાં સુધી ખીલવા દેવામાં આવતું નથી
અને સાત વર્ષ પછી તેને તદ્દન કાપી નાખવામાં આવે છે.
દર ત્રણ ત્રણ મહીને ગોલાખની રોપણી કરેલી જમીન ઉપર
કોદાલીથી ખોદવું જોઈએ.

સામીયાના રાતા દેમારકના રંગના ગોલાખની ભવ ઉ-
પર બલ્ગેરીયાનો ખેડુત વધુ સંભાળ શે છે, પણ હમણાનો

ગોલાખ અસહનના જેવો મખખલી રાતો રંગ ધરાવતો નથી.
જોકે તેની કળી રાતી હોય છે, તોપી તર્કના રાતો ચુલાખ
ખીલવા પછી ગોલાખી બને છે.

બલ્ગેરીયામાં ગોલાખની વાવણી દક્ષીણ તરફ દક્ષી ક-
શમાં આવે છે કે જેથી શીયાળાના ઈંડા પવનથી ઝોડાને
થોડું રક્ષણ મળી શકે છે. ઝોડાની પાસે પાસે વાવણી
કરી હારેદોર રોપવામાં આવે છે, અને કાપણી કરતી વ-
ખતે તોડનારાંઓની સમવકને માટે દરેક હાર પછવાડે છ
છ શીટની જગ્યા રાખવામાં આવે છે. થોડે થોડે કટકે બા-
જો છુટા પાડવા માટે સફેદ ગોલાખની હાર રોપે છે; વળી
રસ્તા ઉપરથી પસાર થનારાંઓના હાથો વધુ કીમતી રાતા
ગોલાખો તોડવા માટે લગયાય નહીં એટલા સાર પેદલી
હાર સફેદ ગોલાખની રોપવામાં આવે છે. ગોલાખની કા-
પણી કરવાનું કામ તેની બાજુબાજુના દેખાવો જોતાં બા-
દેરથી જોકે મનસોહન દીશે છે, તોપી તેની કંઠવાસ ભરી
બાજુ પછુ છે; જોકે ધીમે ધીમે તેમનાં આંગળાંઓ એવાં તો
સખત થઈ જાય છે કે કુશોની દાંખલીઓના ઝીણા કાંતા
પછુ તેમને લાગતા નથી.

ગોલાખનું તર્કશ અત્તર ગાલવાથી બને છે. આ મતલ-
બને સાર એક પડારોકું ત્રાંખાનું યંત્ર બનાવવામાં આવ્યું
છે. ગરમી આપવાને માટે લાકડાંના એક બાજુથી સજ-
માલેલા ટુકડા તે યંત્રમાં નાખવામાં આવે છે અને જ્યારે
ગાલવાની ગતી નરમ પડે છે ત્યારેજ તે કહાડી નાખવામાં
આવે છે. ગોલાખનો લીસો ભાગ અત્તરથી જુદીજ ભતતું
તેલ આપે છે, તોપી જેની હાલતમાં ગોલાખને તોડવામાં
આવ્યા હોય તેમના તેમજ યંત્રમાં નાખવામાં આવે છે,
અને લીસો ભાગ જોકે અત્તરને બગાડે છે તોપી તે કહાડી
નાખવાની કામ જેલનત લેતું નથી. જે ગોલાખોને તોડવા
પછી ચોવીસ કલાક સુધી યુદ્ધી રાખવામાં આવે છે, તેઓ
પોતાની ઘણી પુણ્યો ખોલે છે અને તેમનામાંથી ઉપજતું
અત્તર પણ હલકી ભતતું નીકળે છે, તોપી યંત્ર ખાલી થાય
ત્યાં સુધી તેમને જોકે પડી રહે છે.

ગાલવાની ભઠ્ઠીઓના મોટા માલિકો તર્કશમાં સંભાળથી
તે માટે યુપકાં બાંધે છે; અને ખેડુતો કાપણીને વખતે કામ
લાગે ત્યારે કામ ચલાવ યુપકાંઓ કાઢી નેહર કે પાણીના
ઝરા આમળ ઉભાં કરે છે. કેટલીક જગ્યાએ એવે વખતે
મોલવાલાઓ પોતે મોટાં છાપડાંઓ મારી ગાલવાની મોસ-
મમાં ખેડુતોને બાડે આપે છે.

વારંવાર એવું બને છે કે ગોલાખને ઉધારનાર ખેડુત
પાસે પાણી થા તે મેળવવા માટે પૈસા હોતા નથી, ત્યારે
ગોલાખો ઉધારવા અગાઉથી તેઓ પોતાનો સંઘલો પાક
વેપારીઓને વેચે છે. તેઓ દરેક પોતાના માણસોને ગાંઠે
ગામના ખેડુતો પાસે મોકલી સાટાં કરાવે છે. કાપણી પોતે
પોતાનું અત્તર મેહરમાં વેચવા જતું નથી, તે વેપારી આવી-
ને લઈ જાય ત્યાં સુધી મોલે છે, તેટલાં પોતાના પડોશીઓ

સાથે તેની કીમત નકી કરે છે. કેટલીક વખતે વેપારીના એજન્ટ કોઈ ચોક્કસ ગામમાંનાં બંને અંતર લેવાને આતુર હોય છે, તો હરીફાઈને લીધે ભાવ વધી જાય, માટે કોઈ સાથે ભાગમાં લેવાની તૈયાર રહે છે. આ ખુશખોશદાર પદાર્થ માટેની કીમત તેની ચોખ્ખાઈ ઉપર આધાર રાખે છે.

ખેતુતોની દરેક શીશીમાં બંને અંતર વેપારીઓની એક કમીટી તપાસે છે, અને તેને 'ચરમેષીતર'માં નોંધાવે ૧૪, ૧૫ કે ૧૬ પ્રમાણે ભાવ આંકે છે. ગોલાખનું અંતર ચોખ્ખું હોય છે' સારે તેની કીમત એક આઈસ પછવાડે પચીસથી ત્રીસ શીર્ષાંગ થાય છે, પણ તર્કીસ અંતરમાં બેલસેલ ફણી કરવામાં આવે છે. રાતા ગોલાખમાં સફેદ ગોલાખની ખાતરીઓ છુટે હાથે તેઓ ભોળે છે અને યંત્રમાં તેમની ઉપર છરેનીયમનું તેલ છાંટે છે. વળી આ મતલબ માટે આદુનું તેલ પણ બેલસામાં આવે છે.

કા-સના દક્ષીણ ભાગમાંથી કહાડવામાં આવતું અંતર તર્કીસ કરતાં વધુ લીલા રંગનું હોય છે. લાંબાજાંબી ચાલતું યંત્ર વાપરવામાં આવે છે, અને નોકે જયામાં ચોખ્ખું મળે છે, પણ સારી જાતનું નીવડે છે. કહે છે કે પડોશમાં થતાં નારંગીનાં ઝાડો ઉપરથી એક ચોક્કસ જાતની ખુશખોશ મધમાખો ગોલાખની કળીઓ ઉપર લઇ જાય છે. ઈંગ્લાંડની રૂઠમાં યદ્ય શકે તે કરતાં અહીં વધુ સારું અંતર ખનતું હોવાથી લાંબે વેપારને સર ગોલાખ ધણેજ મોડો વપરાય છે, તેથી 'સર' માં દરથી બીનાએમાં ગોલાખી ગોલાખો જુવાન સ્ત્રીઓ અને ડોકરીઓને તેડતાં જોવાને કેમકાવ ધણે મુશ્કેલ છે. જુવાની આખેરીમાં અને જુવાઈની શરૂઆતમાં ગોલાખને પાક દોહમદ નીવડે છે, અને દર સદવારના તાજાં તેડેલાં ગોલાખોને જ્યારે તે જ્યારે લંડનના ડુકાનદારો ઉપર મોકલવામાં આવે છે. શહેરમાં આવી યુગતાંજ કહાડાઓ આવી કરવામાં આવે છે, અને ગોલાખોને છુટા પાકી ઈંડી જગામાં ભોંય ઉપર ઝુકે છે, નહીંતો સાથે પડી રહેવાથી બે ત્રણ કલાકમાં તેઓ કરમાઈ જાય છે. પણ ગોલાખનું અંતર વતન તો ઇરિન છે, ત્યાંજ પહેલ વેલકાં ગોલાખનું અંતર બનાવવામાં આવ્યું હતું; આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે નોરદજહાન નામે શાહની માતાએ પોતાના બેટાનાં માનમાં સને ૧૧૧૨ માં એક જીવાદત આપી હતી. ગોલાખનાં પાણીથી ભરેલી એક તેહેર ઉપર તરતી બોટમાં તેણી બેઠી હતી ત્યારે કંઈ લીલાના જેવી યીજને પોતાની બોટ સાથે વલગતી બોટ, તેણીએ બેદરકારીને તે માટે પોતાનો હાથ લખાવ્યો. પણ તેની ખુશખોશ સોમર બોટ અજબ યદ્ય મળે. તે ગોલાખની પાતરીઓની લીલ હતી, કે જે નાળાંમાંથી ગરમીના જોરે જળાંત ગોલાખનાં અંતરનાં ટીપાંઓથી બીનામલી હતી. હમણાં શીદાજતા ગોલાખો મલતા નથી, નોકે સતમરી સદી સુધી તે તેમની તારીફ કલામાં આવતી હતી.

તોખી પુરું તરફ ધણી સરસાઈ જરી ખુશખોશ ગોલાખો મળી આવે છે. હિન્દુસ્તાનમાં ગાંધુર શહેરમાં ઇરાનની અસલની વાત મુઆફિક હજુ સુધી અંતર બનાવે છે. ગોલાખનાં પાણીને બે વખત આલીને એક ઉપાડ વાસણમાં રાતની વખતે થંડા કરામાં ખુશખોશ મુકામાં આવે છે. સહવારનાં સપાતી ઉપર અંતરના બારીક ધણે પડેલા દીકામાં આવે છે. આ અંતર ઘેરા લીલા રંગનું અને સપાત હોય છે. તેને પ્રવાહી હાલતમાં લાવવા માટે ઉઝળતાં પાણીની મરમી કરતાંથી વધુની જરૂર પડે છે. એક આંકસ અંતર મેલવવા માટે પાંચસોથી છસો પાંડ ગોલાખનાં પાતરાં જોઈ છે. વેપારની અંદર હિન્દુસ્તાનનાં અંતરમાં મુખમાં આડમાંની બેલસેલ કરવામાં આવે છે. દુલોની મોહસમમાં આલપસની પાસેના મુલકમાં દોહસો ટન ગોલાખો ભેગા કરવામાં આવે છે. આ મુલકમાં પણ તેની હારની દોરો રોપવામાં આવે છે. સાતમે વર્ષે ઝાડોને બોદી કેહાડી કોઈ બીજાને રોપી તેમને કેહાડે એક વર્ષ સુધી ઉપાડવામાં આવે છે. એક એકર જમીન ઉપર સાતથી દશ હજાર ગોલાખનાં ઝાડો રોપાય છે, અને જેઓમાંથી નવદીક ચાર હજાર પાંડ દુલો મલી આવે છે. વર્ષે દોહડે લાંબી નવદીક છરીસ લાખ છેતાલીસ હજાર પાંડ પેલાય થાય છે.

તર્કીસી માફક અંદો પણ ગોલાખની ખેતી કરવાને ઉપાગ ગામમાંના ખેતુતોમાં માયુ છે, કે જેઓ પોતાનો માલ શહેરના વેપારીઓને વેચે છે. ગોલાખને એકા કરવાનું કામ સીઓન કરે છે. આપણે ઇસ્લામી જાગે કે આપણી તરફથી લાયક જગા ઉપર ગોલાખનાં ખેતરો કરવામાં આવે, અને આ ખુશખોશદાર દુલની ખેતી એક જરૂરનો ઉપાગ થઈ પડે.

RUBY.

ન્યુ ગ્રાઈડનમાં હમણાજ ત્રણ મોટા નીપળ્યાં છે, જે કેલ્કાં લાણેને લીધે નોંધી લેવા જેવ છે. મીંડ ફીચરે એવન કુલર્ન નામનો એક રાજસ રાનીવાર તાં ૨૩ મીએ ૮૩ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો, અને તે પછીના સુધયારે તેને દાદાનામાં આગ્યો. ચરેરપતવારે તેનો ભાઈ મીંડ એકવડે કુલર્નને ૮૫ વરસની ઉમરે આજે નેહાન છોડી ગયો; અને લાંબા પછીના રાનીવારે ત્રીજે ભાઈ મીંડ નીલમમ રસાંબ કુલર્નને ૮૧ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો.

એવું કહે છે કે મીંડ ગોલાંસકનને ઉપ વપરાની રાત કેવી હોય તેને ફેકત એકજ વખત અનુભવ મળ્યો છે, અને તેનું કારણ પણ અજબ હતું છે. એક દીવસે બપોરે એક મોઢું ઝાડ કાપવાનું કામ તેવણે નવદીક પુરું કર્યું, અને બીજાણે ગયા પછી રાતે એક જગ્યાં તેમાં યદ્ય આવ્યું, જેથી તે ઝાડ સદવાર સુધીમાં રોળેને ઉજાડાં જાય એવી રીકરથી તેવણ આવી રાત મુલક મુકા નહીં હતો.

સુધારે લણુ કરે છે, પણ ઉત્તેજન તેથી બીજી વખતે કરે છે; કપડા પછી મલ્યું ઉત્તેજન વસાઈનાં ઝાપડાં પછી મુરખનાં લકાં જેવું છે.

ફેશીનના ફાંટાના ફાયદા.

કનનાં એક અતિ કંગાળ ગીચ વસ્તીવાળાં મકાનના એક કંગાળ ઉપલા મળ્યાના ઝોરડામાં એક નીચા ખાટલા ઉપર એક જુવાન સ્ત્રી ગરીબાઈ અને જીવનમર્યાદી તવાઈને વચર દેઈ મરવા સુતી હતી; તેણીનું નામ હેલન રોમટ હતું. તેણીના એક કાકા હતા, જે પણ સંસારે બહુ ગરીબ હતા. તેને સ્ત્રી હેલન હમણાં પોતાનાં બે બાળકોને લઈને આવી રહી હતી. તેણીને ખાલી ગરીબાઈ ન ખમાવાથી કંટાળીને કાંઈ ન મળતું નેઈ કાંઈકારના જતી એક ટોળી સાથે સોનાની ખાણ શોધવા ઉપડી ગયો હતો.

હેલન ઉઘોળી અને મેહનતુ હતી, આખો દીવસ કાંઈનું કાંઈ કરી પોતાનાં બાળકોનું ચુરચુર ચલાવતી, પણ અતિ કાંઈથી તે બીચારી નાચાર ઘડઘડ અને કમાણી ધરી જતાં જીવનમાં પડવા લાગ્યો.

“તોમ કાકા,” તેણી બોલી. “મને એક વિચાર સુઝે છે, જેથી આપણને ઘણા નહીં ને યોગાળી પૈસા મળશે, જેથી મારાં વાહાલાં બાળકો યંડીથી અકડતાં અને જીવનમર્યાદી મરતાં બચશે.”

“એ પૈસા મેળવવાનો શું વિચાર છે દીકરી?”

“તે એજ કે આ મારા બાલ કાપી લઈ બનરમાં જઈ વેચી આવો; એથી ઘણા પૈસા ઉપજશે. અરે! મને બાલ વગર ઘોરમાં પણ સુવા જવા મળતું નથી.” એમ બોલી તેણી ખાટલા ઉપરથી ઉઠીને બેઠી. તે ઝોરડો નાનો અને સરદ હતો.

હેલનની સાથે તેણીનાં બાળકો મીની અને હેરી બેઠાં હતાં. તેઓનાં આંગળાં ફાટાં તુટાં વચ્ચે હતાં; ઝોરડામાં યંડી બહુ હતી, પણ સગડીને ગરમી આપતી કરવાને માંહે પુરતા કોલસાના પૈસા તેઓ પાસે હતા નહીં. સ્ત્રી એક ધીમી જતી બળતી; તે કાંઈ કાકાની યા ભજુકદાર તેલની ને હોતી. એ તે બળીને વધેલા મીઠાણની દુકાન રસ્તેથી તોમ કાકા વીણી લાવ્યા હતા, તેમાંથી એક કુકડો સજાગતી મુકેલા. તોમને પણ બહુ દીવસ યથા કાંઈ કામ મળતું નહીં. મીઠાણનીના ઝાંખા ઉત્તરથી બેઠાં તે ઝોરડો એટલી કંગાળ દીસતા કે સ્ત્રી યોગવાથી ને દુનિયાનું સુખ મળતું હોય તોપણ કાંઈ સ્ત્રી એક પળથી જીવું રહેવા ઇચ્છે નહીં.

“શું મારી હેલન?” તેમને અજાણ્ય બતાવી. “આ તારા સુંદર બાલ હું કાપીજ કેમ શકું?”

“મને કાતર આપો કાકાજી” એમ કહી હેલને ઠરાવથી ઉઠી બાલ બોલી શુક્યા, જેથી રેશમ જેવી નર્મ દોઢ ગળ લાંબી લાંબી લટો ખાટલી ઉપર પસરી રહી. “મેં એ કાપવાનો ઠરાવનું કર્યો છે. હું મરું તે આગમન મારાં બચ્ચાંઓને સુખથી રહેલાં બેવા ઇચ્છું.”

આ સાંભળી તોમ કાકા કાતર લેવા ઉઠ્યા. કાતર એક ઘરમાં હતી ખરી, પણ તે યોગાળ દીવસ યથા બચ્ચાંઓને પાંઈ આપવાવા સારૂ તેમને વેચી નાખી હતી, જેથી તે ઘરવાલી પાસે દોડ્યો.

તેની ઘરવાળી દોસી મખીચુસ કંજીસ કાઠકી હતી તેણીને જીવને દોસ્ત દાર હતા. હમણાંથી દારની પુત્રારીમાં ઝૂંટી બેઠી હતી.

“કાતર” તેણી તોમના પુછવાથી ઝબકી ઉઠી બોલી. નારે મા, કાતર ખાતર આપણા પાસે નથી. મારાં બાડાના પૈસા મને હજી મળ્યા નથી ને તુને કાતર કોણ આપી બેસે. વેચી બેચી નાખે તો હું કાંઈ જાણું? મારી મમાઈની યાદદાસ્ત એક છે તેમની જતી રહે. અરે મારાં બાડાના પૈસા લાવ, લાવ! લાવ! નહીં તો કાકે ને કાકે ઘર બહાર કહડાવસ; મારા પૈસા, પૈસા, મને કંડી વાય છે તે દાર પીવા બેઠ્યો છે લાવ.” એમ કહી દોસી તો તોમનાં ફાટાં બચ્ચાંને વળગી રહી.

“પણ દોસી મા, અમે પ્રમાણીક છીએ, જીવથી અને મરણે છીએ. કાંઈ કામ ધંધો મળતો નથી, પાસે પૈસાથી નથી. મને કામ મળશે તો તમારા પૈસા તેને તેજ દહારે શુકતા કરી આપીશ.” તેમને બેચું કે એ ક્યાં પીડા વલગી, તેથી બોલ્યો. દોસી કાંઈ કાતર આપે નહીં એવું જણાતાં તોમ એક પડોસી પાસે મંગી લાવ્યો. અને ઘણીજ આનાકાની સાથે હેલનના સુશોભિત બાલ કાપવા માંડ્યા. ચુરચુરણું સાંધણુ ફેકત આ બાલ રહ્યા હતા. આકીનું બહુ વેચી નાખ્યું હતું.

ઘેરા સોનેરી રંગના લાંબા નર્મ બાલની તેસવાળા દગલી રજાલમાં બાંધી તેમને બનર તરફ પગલાં બંધાં.

લંડનના ધોરી રસ્તા ઉપર આવેલી એક મોટી બપકાદાર ઇંગ્લેન્ડની દુકાનનું પાણું બાંધી તોમ ઉપર ચઢ્યો; તે દુકાનમાં બાલ બનીદ યતા તેમજ વેચાતા હતા.

“સાહેબ, યોગાળ લાંબા બાલ ખરીદશો?” તેણે દુકાનદારને અરજ કરતા અવાજે પુછ્યું.

“બેચો કેવા છે?”

તેમને પોટલી ટેબલ ઉપર મેલી ગાંઠ છોડ્યા અને હેલનના વપાણુરા લાયક ચલકતા બાલની દગલી બેંધ દુકાનદારની નજર ચઢી રહી, તોપણ ખરીદનાર જેવો તુચ્છ દેખાવ કરી મોંઢ ચલાવી તે બોલ્યો—

“કાંઈ સુઝાના તો નથી ને?”

“નારે સાહેબ.”

“વાર” એ કેમ લેયશો ?” એમ પુછી તે ઈંગ્લેન્ડ બાલની એક લઠ લઈ રેશમ મીસાલ તે આંગળાં ઉપર લપેટી બેતો ઉભો.

“ગરીબને જે આપશો તે લઇશું.”

“સો રૂપયા લેશો ?” દુકાનદારે પુછ્યું.

“સો રૂપયા ?” આ રકમ તેમને વાજબી લાગી, તેમ તેણે સાંભળ્યું હતું કે આજ કાલ બાકાની કીમત મોટે ધરની બાનુંએ ઘણી આપે છે, નેથી તે જરા ભારી થયો અને રમાલના છેડા અમથા અમથા એકઠા કરવા માંડ્યા.

“કેમ ? સો નહીં કે ? આટલી કીમત તમને કાઢજ નહીં આપશે. વાર દોઢસો લેવો.”

“વાહ ! એટલા વખતમાં સો ઉપરથી દોઢસો થયા તો જરા વારમાં બસેબી થશે, એમ વીચારી ભારી થઈ તેમણે પોટલી બોધી ઉતરવા માંડ્યું. દમણ પહોંચાડી દુકાનદાર “બસો લેવો સાહેબ” એમ કહેશે એમ વાત બેતો બેતો તેમ સીડી ઉતર્યો એટલા ધમ ધમ કરતી એક મોટે ધરની ગાડી આવી તે દુકાન આગળ ઉભી અંદરથી એક સુંદર જવાન છોકરી ઉતરી દુકાનમાં દાખલ થઈ.

હવે તેમની કાણુ ફાટ લે ? એથી તે બચારો બાજુ થઈ માસી ગયો.

દુકાનમાં પેલી બાનું શું લેતી તે જોઈએ ?

દુકાનદારે કમરમાંથી વાંકો વળો નમન કરી તે બાંધને અંદર આવકાર દીધો.

“શું ફરમાસ ? મારાં ભત્રાં બાઈ ?”

પેલી તરૂણીએ ટોપી ઉતારી નાખી જણાવ્યું:—

“બાલ !”

કાચની સલંગ કપાટો તરેહવાર જતનના બાજથી બરેલી લાં ઉભી હતી; હુકમ મળતાંજ અપાક્રમ મોઢલેલા બાલના નાના નાના ઢગલાએ તેણીને બતાવવામાં આવ્યા; પચાસેક માથાના બાલ તપાસી રહી આ તે તેણી કંટાળીને બોલી:

“ના, ના, મારાં માથાને રંગના બાલ તમારે લાં નથી. આજ ઘણા દીવસ થયા હું એવા બાલ શોધું છું, ધણુ તે મને મળતા નહોં, અને કાલેજ મારે ડમેસ ડેસમંડને લાંના બોલમાં જવું છે. અરે ! હું આ ઉંદરની પુછડી જેવા મારા નાના બાલ સાથે લાં કેમ જઈ સરીશ ? સાહેબ, આજને આજ જ તમે મને મારાં માથાના બાલને મલતા નરમ લાંબા બાલ મોઢાક મેલવી આપો તો હું તમને પાંચ હજાર રૂપયા આપીશ.”

દુકાનદારને તેમ કાકાની પોટલી યાદ આવી, નેથી હરખાઈ ગયો.

“બાઈ, તમારા બાલ જેવા બાલ હું આજને આજ જ ર તમને પોંદોંચતા કરીશ. તે મારા દીકરાં છે.”

“બહુ સારું, ભારે આ મારા નામનો કાંઈ લેવો; એ ટૂંકાણે મોકલાવજો ને તરત પૈસા આપ્યામાં આવશે.

હુકમ આપી તેણી ઉપડી ગઈ.

તુરત દુકાનદારે તેમની શોધ કરી સુઝી. તેનાં મનમાં કે તેની પાસના બાલ સરતામાં પડાવી લઈ મોંઘી કીમતે આ ધરાડને આપવા.

એણી ગમ તેમને વીચાર સુજ્યાથી તે મોઢલેલાને છેડે માડી ભૂય તેટલાં તે ઉપર પાછળથી ચઢી બેડો.

એક ઘણીજ મોટી ગતી ભગકાદાર ધમારત આવતાં માડી યોખી, તેણી ઉતરી અંદર ગઈ. ધાડાવાલા પાસેથી તેમણે અચ્ચર મેળવી તેમ તેણી લોઈ માનખીની લાડકી એક પુરી મેટી લેડી કહેરીસ હતી, તેણીને બાલ નોંધતા હતા. એ જણતાં તેમ અંદર ગયો.

“તમારા પાસ શું બાલ લેવાયા છે ?” તેણીએ આતુરતાથી પુછ્યું.

“હા બાઈ સાહેબ.”

“આવો.”

તેમણે પોતલી બોલી.

અડધમાં એક લઠ લઈ તે સરખાવવા તેણી આરશી ન જોડીક દોડી.

“એની, લ્યુસ, આ મારા બાલને ગલંતા છે કે ?”

“હા, તદન જાહેર પુદરતીજ, મારાં લેડી. એ બાલ તમે મોટા પેદેશર છે એમ કોઇપણ જાણુરી નહોં.” તેણીની દારી લ્યુસી બોલી.

“શુકરાના, ટોમ મનસે બજાયો.”

“મને આ મનપસંદ બાલ લાવી આપવા માટે હું તમારો નેટલો ઉપકાર માનું એટલો મોડો છે. એના હું તમને પાંચ હજાર આપું છું અને ધનામતા બે હજાર.” લેડી કહેરીસ બોલી.

તોમ આ રકમ સાંભળી-જે વેળા પાસે દમડી ન હોય તે વેળા એકાએક સાત હજાર મળવાનું સાંભળી-હરખથી દીગમુદ બની ગયો.

આ શીશવારીખોર છોકરીને પૈસાની કમી ન હતી. તે વેળા ફારીશનાં બાલના મોટા અમોઢા ઘણા વખણાતા, નેથી દરેક જણુ જુઠાં તેમજ બાલ વલગાડી ફારીશનાં પેઢલું આવવાનું કરતાં, તેમાં મોટો ફાયદો ગરીબાનું કલ્યાણ થવામાં હતો.

ગરીબ હેલનનું ખચીત આ ફારીશખોર છોકરીથી કલ્યાણ થયું. સાત હજારમાંથી એક સુખવાસી કોટેજ બાંડે લઈ તેઓ રહ્યાં. હેલનને પુરતું ખાવા પીવાનું મલવાથી તેણી ટટાર થઈ. આજ સુધી હેલનના ભરથાર રોજાઈનું શું થયું તે જણાવું ન હતું. હવે હેલને પૈસા ખર્ચાં અચ્ચર કહાડી તો માનું મ પડ્યું કે તેને લાં યજુ કોઈ કામ મલ્યું નહોં, નેથી પાછા ફરવાને તેના પાસ પૈસા ન હતો. આથી હેલને ખર્ચે મોઢલી રોજાઈને તેડાવ્યો. જુએ મરતું કુટુંબ સંતોષી થયું. રોજાઈને નોકરી મળી. તોમ કાકા તેઓ સાયેજ વસે છે.

મોહરખાનું કાવસજ દાવર.

૧૮૫૭ ના બળવાની એક વાર્તા.

સામેલ, એ ચેડા છોકરા હજુ સુવા નહીં બતા કે ?" મીસીસ એલવીને નખળા અવાજે પુછ્યું.

"હું નહીં ધારતી" તે છોકરીએ ખુશાલ અવાજે જવાબ આપ્યો, "હું ધાર છું કે એને હોકમ માનતાં શીખવા માટે એનાં વાદલાં ચોટાંગાએ આગળ ઈંગ્લેન્ડ મોકલી દેશે નોંધો."

"એ શું કરે છે ?" તેની નરમ ખ-

વાસની માતાએ પુછ્યું.

"એ તો બધાં માણસો જે એને ધરમાં ઉચ્ચો લાઇ જવા આજ્ઞા છે, તેની સામે થાય છે. હું એક મીનીટમાં જઈને એને લાઉં છું."

"એને કાણમાં રાખવાનું બે દેકત મારામાં જોર હોય" મીસીસ એલવીને નીસાસો નાખી બોલ્યાં, "ધસામેલ, મને તારી કેરી અદેખાઇ લાગે છે !"

"અરે, હું તો કશીથી દયાઈ શકું નહીં તેથી છું. ગર-મીનીટથી મને દરકાર નથી, અને મારતર ચારલીને જો સો-ડીનો માર બેહતો દશે તો તેમની તેને મળશે."

આમ બોલી તેણી બહાર ઝોટલાપર દોકી ગઈ. અંદર-ખાનેથી તો તેણી પોતાના નાના બાઈનાં આ બહાદુરીબાં કામ માટે મળકાતી હતી, કે ને ધણે ખરે તેના બાપે શીખવ્યું હતું તેમ મુઠ્ઠીએ ચઢગણી લડતો હતો. લાં તે બેહતો, તેના મુનેરી બાઈનાં સંદર ઝુલકાં તેનાં ખખાં પર પડતાં હતાં, ઉચકરણીથી તેની આંખો ચળકતી હતી; ચાર વરસના એક ચાલાક નાના બીટનનું તે બેવા લાપક મીન હતું.

"ચલાવ !" તે ખડખડ હરણે બોલ્યો, અને જોયો એક ગરીબ હિન્દુ તેને લેવા માટે વાંકો વધ્યો, કે તેને એક લાટ મારી ગયાડારી મુક્યો.

"શામાર !" કેપટન એલવીને જેવણ અડપથી લાં આવતા હતા, તેવણ તેને જોઈને બોલ્યા, અને ચારલી ઉપર જોઈ બોલ્યો-

"પપા, મેં જરાકજ લાટ મારી, હવે હું લાટ કદી નહીં મારીશ."

"ખરેખર, એણે જબરદસ્ત ફટકો લગાવ્યો હતો હં !" કેપટન સાથે એજુ ડાકટર આવ્યા હતા તેવણ બોલ્યા.

"એ હવે ધણેજ તોફાની થતો નય છે" ધસામેલે સખત દેખાવાની કૌશલ કરી કહ્યું. "મને લાગે છે કે એને ફટકાવેલા પડશે."

ધસામેલ, જેણી તે જગ્યા પર અતીસય હેત રાખતી હતી, તેણી વારંવાર તેને શીક્ષા કરવા માટે સખત બોલોમાં બો-લતી સંભળાતી હતી, પણ તે નાનો લાડકો પોતાની બેહ-ન બેવના હાથથી લાડ સિવાય બીજું કંઈખી મેળવતો ન હોવાથી પોતાની મસ્તી તેણે ચાલુ રાખી હતી.

ચારલીને બીછાને લઇ ગયા પછી ચોટા વાર લાં ચુપ-કીટી પંચરાઇ, અને ડાકટર પ્રીયરક ચુપચુપ બેસી તે ઉનો-મી છોકરી જેણી કાંઇ મજબીનના કટકા પર અડપથી ટાંકા મારતી હતી, તેણીને તપાસતો હતો.

"મને અજળ લાગે છે" તેણે કહ્યું "કે તમારી તેમજ તમારી દસમુખી સહીવર રુતની અસર કયારે થશે અને-

"લારે શું" અમે આપો દીવસ પડી રહી વાંનીની ચોપડી-એ આપણા કબે કે," એક ખુશાલ અવાજ વચમાં બોલી ઉઠ્યો, અને એક ખુશમુરત જુવાન છોકરી ઝોટલા પરથી ઉતાવળે પગથે અંદર આવી, "અરે એમ તો કદી કદીખી નહીં ચાપા અને દેખાવ કોષો છે કે અમારી પર રુતની અસર કદીખી થવા દેવી નહીં."

"હીડ," તેણે કહ્યું, "પણ અંદાની જંગલની તાવ એની તો ખરાય છે કે જબરી અંગ્રેજની છોકરીઓ પણ તેના પંખમાં સપાડા જાય છે."

"તમારી માફક," ધસામેલે તેનાં લેવાઈ ગમકાં થરીર તરફ જોઈને કહ્યું, "પણ તેની સામે નહીં થવાના કરતાં તો બેહતર કે હિન્દુસ્તાનમાં પગજ નહીં મુકવો."

"હું છમ્મું છું" કે દરેક અંગ્રેજ સ્ત્રી આ દેશમાંથી સ-લાખત બહાર નય, ડાકટર ધીમે અવાજે બડબડા પછી કેપટનની ચેતવણી આપવાની નગર જોઈ બેચેનીમાં ચુપ રહ્યા.

"કેપટન, આજે મારા બાવાનું કાગળ આવ્યું છે," એલીસ ખુશીથી બોલી. "તેવણ હમણાં ઘણી મનદ કરે છે. નાના સાહેબ તેવણની ઘણી ખીદમત કરે છે, અને મારાં આજેને તો દગસાગજ બેડા મેળવે છે. તે કાંઈ ઘણો બ-પકાદાર મેલાવડો કરવાનો છે, તમને ગમે તો હું કાગળ વાંચી જતાઉં."

"બીજી વખતે વાદામી છોકરી," કેપટને કહ્યું.

"હમણાં મને કાંઈ કામ છે. પ્રીયરક, એમ આપો તો, મને કાંઈ કહેવું છે."

બેડ ઇદરેણી લાંથી ચાલી ગયા અને છોકરીએ એકલી પડવાથી સીવતાં સીવતાં ખુશીથી પટપટારો કરતી હતી, અને ઈંગ્લેન્ડની સ્કુલમાં શીખેલાં ગીતો ગાતી હતી.

તેઓ બંને ખુશાલ દીઘની રમુજ છોકરીઓ હતી. પોતાનાં માગપથી ચોટાં વખત છુટાં પડવાનાં કુખ સિવાય તેઓએ જાંદમીમાં બીજું કંઈ પણ કુખ આ દગગીરી જોઇ ન હતી ! અને હવે તેઓની નીશાળની કળવણી પુરી થ-વાથી તેઓ પોતાનાં વાદલાં માતપીતા સાથે હિન્દુસ્તાનમાં રહેવાને આજ્ઞાં હતાં, અને તેથી સુખ અને ખુશાલીમાં તેઓનાં દીઘ ઉભાઇ જતાં હતાં.

કેપટન એલવીન આ વેળાએ આઠનાં પરોણામાં આવેલાં એક નાનાં લશ્કરી મથકમાં હતા. તેની પછીમે પંતળા આવેલું હતું. તે અને આઠ બંને મુશ્કેલીમાં ચાર લાખ માણસોનું લશ્કર રાખવામાં આવ્યું હતું. આ રી-પાલીઓ જેઓને અંગ્રેજ લશ્કરને કામતી મદદ તરીકે ધારવામાં આવતા હતા તેઓને હથીઆર, કપડાં અને ખાવાનું પૂર પાડવામાં આવતું હતું, અને બરાબર કવા-યદ આપવામાં આવતી હતી.

તે વેળા હાં કેટલોક દુરઅદેશ લોકો હતાં, જેઓ કેટલીક નીચાનીઓ પરથી જાણતાં હતાં કે હિન્દુસ્તાન એક મોટા બળેડાની અણીપર હતું. પણ તેઓની દીક્ષીના રાજ અને નાના સાહેબની બધી ઇચ્છાઓપર આધાર રાખી આશા રાખતા હતા કે યુનરેજ વીના સમજી સમાધાન થશે.

જ્યારે તે ખુશાલ દીક્ષી છોકરીઓ ઉદાગમમાં પોતાનો વખત ચુનરતી હતી, લારે કેપટન અને ડાક્ટર પ્રીયરડે કંઈ ધણી ઉઠાણુ વાતચીતમાં રોકાયલા હતા.

“જેકે સમજી સુપ દીસે છે તોખી બધે તેજ વાત પચ-રાયલી છે,” કેપટને કહ્યું, “એ ખુબ ગદાર કેમ આવી તે હું તમને કહી શકતો નથી. હું એટલું જાણું છું કે તે અંકીઓ છે, અને જ્યાં સુધી આરાં બધરી છોકરાં નાઈની-તાલમાં સલામત નજ પુગે નહી, હાં સુધી મને કદી ચેન પકવાનું નથી.”

“નાઈનીતાલ—શું કામ કસકતા નહી મોકલતા ?”

“હા, પણ તમે ભુલી જાવોછા કે વરસાદની રતુ નજીક આવેલી હોવાથી એક રસ્તો ગંગા નદીમાં રેલ આવવાથી જલ-દીથી બંધ થઈ જશે. નહી, કલકતા તો બની શકેજ નહી.”

“કદાચ ફક્ત ખુમખી હોય, ડાક્ટર પ્રીયરડે કહ્યું, “જુવેની દરેક મીજ કેરી સુપ લાગે છે, તોખી હું જો તમારી જગાએ હોતું તો કરનલને પુછીને થોડા વખત રમ લઈ બધરાં છોકરાંઓ માટેની ગોઠવણ કર.”

“પણ બરાબી એ છે કે તે તો હજુ લખને બેઠો છે કે એ ખુમને માનવી નહી,” કેપટન એલવીને કહ્યું. “દીક્ષી-ના રાજની નીમકહલાલી પર તેને ધણીજ વીશ્વાસ છે.”

“મને તો મુશ્કેલી નથી,” ડાક્ટરે જવાબ આપ્યો. “પણ ચાલો, આપણે જઈને કરનલને મળે, તમારાં ધણીઆ-ણીની તંદરેસતી નાઈનીતાલ એકાએક ઉપડી જવા માટે સારું બાહણ છે, અને અલગત તેવજુની સાથે છોકરી-ઓનેખી જતું બેઠાયે.”

ઝઝકું શુષા પછી ડાક્ટર એટલાવપર ધીમે ધીમે આવ્યો તેમ ફેરા ખાવા લાગ્યા; કાંઈ વેળાએ અંદર બેઠેલી જુવાન છોકરીઓનો ખુશાલ પટપટારો સાંભળવાને થોભતા તો કાંઈ વેળા તે ગામડું જે આજ રાતનાં સાંત અને સ્થીર દેખાતું હતું, તે તરફ તીકાને ભેંતા ઉભા રહેતા.

એટલાવપરથી મોકલનારો દેખાવ સારીચેરે દેખાતો હતો; પાણી ભરનારા તેઓના ખોજ સમેત જતાં માલમ પડતા.

હતા, મરીય હિન્દુઓ ઝાડોની છાંયા હેઠળ બેસી આરામ લેતા હતા; સાંજની વેળાએ દરેક મીજ સાંત અને સુદેહ સંપન્નવાલી દીસતી હતી.

એક પીપલાનું ઝાડ એટલાની બાજુએ ઉગ્યું હતું, તેનાં સુદર પીલાં પાતરાં પવનની લેહડીમાં ખખડાટ કરતાં હતાં; ઢમણાં તે કાંઈ રોકડો આગ્યા કાઝાઓથી ચકકડું બની રહ્યું હતું. પણ ગામડાંની પેલીમેર એક જગલ આવેલું હતું. હાલની સુપડીઓમાં એક બપોર મીસનો અવાજ સંભળાય છે—

“વાયો !” એલીસ કમકમીને બોલી ઉઠી, “મને વીચારખી નહી આવી શકતો કે કોઈપણ માણસ જગલમાં જવાની કીમત કેમ કરી શકવું હશે. પેલી વખત આપણે નાઈની-તાલ ગયાં હતા તે તુને યાદ છે ? તુ બળે છે કેની, હાં જવાનો રસ્તો જગલમાંથી છે અને હું તો ધારતીધીજ અધમુર્ધ થઈ ગઈ હતી.”

“અરે, તારા કરતાં તો હું વધારે બીધી હતી,” ઇસા-બેલે કહ્યું, “ગમે તે થાય પણ જગલી હેવાનો અથવા સાંપની સામે થવાની હું કોઈપણ કીમત કરી શકીશ નહી.” આવતા કલાકમાં શું થશે તેના વીચારથી ડાક્ટર કમ-કમ્યા. અરે ! તેવજુ કેતું ઇચ્છતા હતા કે તેઓની આ વા-તચીત ફેરવી નાખે, પણ તેવજુના હોડાં સુઝાઈ ગયા હતા, અને શું બોલતું તેનો કાંઈજ વીચાર કરી શક્યા નહી.

“અરે હું તો હીચકારી છે, તું તો લોહીખી નેહને બેસુધ થઈ બપ છે,” એલીસે તુન્ડકારથી કહ્યું.

તેઓ આ વાત કરતાં હતાં તેટલાં કેપટન એલવીન બારીએથી બોલ્યા, “ઇસાબેલ, એલીસ, દબે અંદર આવવાને વખત થયો છે.”

છોકરીઓ તુરત તાબે થઈ ઉઠી અને તેઓની સીવવાનું મુકવાની બાસકોટો લઈ અંદર ગઈ. તેઓ પોતાનાં વાહલાં ઉમઝકમાં જે રૂડી પ્રમાણે ચાલતાં હતાં તેને સુખ્ય બ-નતી તજવીજથી હિન્દુસ્તાનમાં પણ ચાલતાં હતાં, અને ઉઘોખી છોકરીઓની માફક પોતાનું સીવવાસાંધવાનું રાતનાં પણ લઈને બેસતાં હતાં.

તેટલા વખતમાં કેપટન એલવીન એકાએક નાઈનીતાલ નાહસી જવાની જરૂરીઆત માટે પોતાની ધણીઆણીને ધરનથી બેતારી તૈયાર રાખતા હતા; તેણીના હાથમાં તેણીનું વીજ દીવસનું નાનું બાજક પકડેલું હતું, અને તેણીના ધણી આજ રાતના એકાએક લાંથી ઉપડી જવા માટેનાં ઉપર તપકેનાં કારણે બતાવતો હતો તેમાં કેટલી સચ્ચાઈ સમાયલી હતી તે થોડી કહાડવાને ફાકટમાં પોતા-નું બેજું રોકતી હતી.

“બાવાજી !” ઇસાબેલ બોલી, “જો અમારી સાથે આ-વીને ગીત ગાવો !”

તેવજુ ઝોરઝામાંથી ઝડપથી ચાલી ગયા “મારી દીકરી, આજે નહી.”

એલીસ ખ્યાનાપર એક “લુન” વળગતી હતી અને ઇ-સાબેજ તેની સાથે ગાતી હતી. શું તે ખીલામણી વાત હમણા તેઓને કહી તેઓની ખુશાલીના ભંગ કરે?

એકદમ વળગવાનું બંધ પડ્યું.

“તે શું હતું? હું ધારું કે મેં કોઈને ધુરવાને જેવો અવાજ સાંભળ્યો” એલીસ બોલી.

બારીનું ફરકું હીલ્યું અને એક હાથ યુષ્કયુષ ઇસારત કરતો અંદર આવ્યો. ઊકરીઓ લુમ યા ચીચારી પાડે તે આગમન—

“યુષ! ” કેપટને ધાસ્તીભર્યા અવાજે કહ્યું. “ઇસા-બેજ, તારી માએના વીચાર કર! ”

ડાક્ટર પ્રીયરડ એટલાપર ગયા. તેવણ કાંઈ ધીમે અવાજે બેઝતા સંભળાતા હતા, તેટલામાં કેપટન તેવણ આગળ જઈ લાગ્યા. બે મઠી કંઈ બારી ચીજ ધસડીને અંદર એટલામાં લાગ્યા; સાર પછી ફરીથી પેદલેના જેવો અવાજ આવ્યો અને એક મોટી દલગીરી ભરી ચીચીચારી સંભળાઈ.

“ઊકરીઓ” તેઓની માતા નરમાસથી બોલી: “મારી આગળ કાંઈ ગીત ગાવો તો.”

અંદરના એટલામાં કાંઈ ધણી બપંકાર ચીજ બનતી હોવી નોંધ્યે અને તે તેઓની આભરી માતાને જણાવવી ન નોંધ્યે, એવા વીચારથી ઇસાબેજ ખ્યાનાપર બેઠી અને સ્વાક મધુર અવાજે એલીસની સાથે ગાવાનું શરૂ કીધું. તે ઊકરીઓની આસપાસની હવામાં ભણે ચાંતી ફેલાઈ હોય તેમ લાગતું હતું. તેઓ છેડસા મધુર શબ્દો બંધ કરતાં હતાં, તેટલાં કેપટન એવલીનનું કાંઈ એટલામાં જણાયું.

“મારી દીકરી, આગળ ચલાવ, હું તુને ચોલવા કહું છું સુધી ગાયા કર.” તેવણ બોલ્યા અને જરા પછુ ચોંચ્યા વીના ઊકરીઓએ એક પછી એક ગીતો ગાયા કીધાં. કાંઈ ન ધારેલી ધાસ્તીએ આસપાસ બમતી હતી એવી લાગણી તેઓનાં દાંતને ધ્રુમવતી હતી. જે ચીજને તેઓ અંદર ધસડી લેવા હતા તે એલીસના આપને નીમકહવાસ નોકર હતા. જે ચીજ બનવા તેનું ઉમદા છગર બળતું હતું તે બનવાતો મોહતનાં મોહવામાં સપડાઈ ગયો હતો. તે દુઃખી માણસને એલીસ તે વેળાએ જોતે તો પીછાણી પછુ નહીં ચકતે. ખરું કહીએ તો તેના દેખાવને તે બીનઅનુભવી ઊકરીઓની આંખોને જોવા લાયક ન હતા.

જલદથી કેપટન એવલીન એટલામાં આવ્યા અને એક કીઓને પોતા આગળ આવવાની ઇસારત કીધી. ભણે કે તેવણ જે કહેવા માંગતા હતા તે બોલવાનુંથી અચકત હોય, તેમ એક પળવાર તેવણ તેઓને તીકવા લાગ્યા.

“ઊકરીઓ, કાંઈ ન ધારેલી ચીજ બની છે; જોકે તે બનશે એમ તો હું બળતો હતો, પણ એટલી જલદી બનવાની આશા નહીં હતી. સીપાઈઓ પણ દેશમાં દુનિયત કરવા ઉઠ્યા છે, મીરનની ભેજ પછુ ભાગી છે, યમ લોકો વીખરાઈ ગયા છે અને દીઠીમાં—”

“દીઠીમાં!” એલીસ હાંફતી હાંફતી બોલી, તેણીએ પોતાના બેઠ હાથોમાં કેપટનનો હાથ પકડ્યો. “દીઠી-લાં તો મારા બાપા અને માએ છે. નાના સાહેબ—”

“કમારો નીવડ્યો છે; તેનાં-પરોણાંએ તેણે માંડેલાં છટકાંમાં સપડાયાં છે. અગ્રેજ એવલીની, બધાં-બધાં—”

“કેપટન, માણસો મોટી યાચ છે,” ડાક્ટર પ્રીયરડ ધીમેથી બોલ્યા.

“આપણે મારે હવે એક ઇલાજ રહ્યો છે,” કેપટને કહ્યું.

“આપણને તે બનાવની ખબરથી અંબણા રાખ્યા છે, મારાં બચ્ચાં” એલીસ તરફ ફરીને તેવણ બોલ્યા, “એ ખબર તારો નીમકહવાસ નોકર ‘પેત’ લાવ્યો હતો.”

“પેત! શું તે નાહસી ગયો અને મારા બાપાજીને મરવા દીધા?” એલીસ જુરસાથી બોલી.

“પેતને મુલેકાંઓના દગલામાં નાખ્યો હતો. તેને ઘણી ખરાબ રીતે મારવામાં આવ્યો હતો, બધાંથી તે ધસડાતો ધસડાતો અંદી આવી લાગ્યો છે. તે ભાયગે એક કલાકની છેવે,” કેપટન બોલ્યા.

“જો આપણે બચશું” તો આપણી જીંદગી મારે હંમેશ સુધીનાં તેનાં આભારી રહીશું, કારણકે જે યોગ કલાક મોડું થતે તો આપણને બચવાની તક મળતે. નહીં.”

“અંદી કી કાંઈ હુલસી ધાસ્તી છે કે?” ઇસાબેજ બોલી.

“તેમાં કાંઈજ શક નથી, કરનલથી હમણાં તે જાય છે, મને તેવણ તરફથી હોડમ મળ્યો છે કે યુરોપીયન લશ્કરને એકદમ નાખીતાક લઈ જવું, માણસો મોટી યાચ છે.”

“એ તો કાંઈ બપંકાર, બપંકાર સ્વપ્ના જેવું લાગે છે.”

એલીસ બોલી: “મારેથી તો માનીતી શકાતું નહીં. કેપટન એવલીન, જો ખરેખર કહેા, તમે મજકરી તો નહીં કરતા હોવો—”

“મારાં વાહલાં બચ્ચાં”—કેપટનની આંખોમાં આંસુઓ આવી ગયાં—“મારે અંદીઆ દરવાજા આગળ અધારામાં મોટી ચતાં લોકોની રોલકો સાથે જવું નોંધ્યે,” તેણે કહ્યું.

“આપણી હીજમાસ એટલી તો યુષ્કયુષ છે કે આપણાં નાહસલા મારે દેશી લતાઓપર કાંઈપી શક ઉશકેરાયો નથી. કરનલ એક કલાક પછી તેવણની રોલકોની સાથે તસુનેથી લઈ જવાની કમુલાત આપે છે. મારી ઊકરીઓ, જતી વેળાના મારા છેડસા બોલો હીમત ધરી સાંભરશે?”

જેવાતી આંખો સાથે તેઓએ તેવણ તરફ તીકાને નોખું. તેવણે એક આક્સમાંથી બે નાની બંડુકા કહાડી, અને બેઠને અકેશ આપી.

“મેં નોખું છે કે જવારથી તમે હિન્દુસ્તાન આવ્યાંછો સારથી આ હથીઆરથી માહીતવાર ચલાંછો.” તેવણ બોલ્યા; “એક યુરપની માફક તમે તે વાપરી શકાંછો. બેઠ જણ અકેશી લેવો અને મને કમુલાત આપો—” ભણે કે હવે પછી બોલવાના શબ્દોએ તેવણને શુંગજાવી નાખ્યા હોય તેમ તેવણ ચોંચ્યા. “એ કાંઈપી વેળાએ તમેાં સીપા-

હીઓના હાથમાં આપે, તો મને કયુગ્રાત આપે કે તમે પેહલાં તમારી સાથનાં કોઇથી નીરાધાર સ્ત્રીઓ અને છોકરાંઓને એ વડે મારી નાંખે અને પછી તમે પોતે મરી જાવો. મને કયુગ્રાત આપો !”

“અમે કયુગ્રાત છજી,” તેઓ તે બુંડકા-લઇ પોતાના પેશાકમાં સંતાડતાં બોલ્યાં, અને તેવજીનાં મોહકાં તરફથી જરા વાર પણ પોતાની આંખો ખીસાડી નહી.

“નાના ચારસીનેથી તમારી સાથે લઇ જાએ, કરનક તેનેથી પોતાની સંભાળ હેઠલ સખરો,” કેપટને કહયું. “હવે સાહેબજી, ખોદા મારાં વાહકાં બચ્ચાઓની સંભાળ લે.” તેવજી આમ બજબીને પોતાની ધલ્લીલાણીની પાકખી બરાબર છે કે નહી તે જોવાને અધારામાં બહાર ગયા.

જાણે સ્વપ્ના જેતાં હોય તે મીસાક એકરીઓએ તે આત્મી માતા અને તેનાં નાનાં બાળકોને હેઠલી સલામ કીધી. ત્યાર પછી માણસોએ પાકખીમાંના તે કીમતી ખન્નનાને લઇ અધારામાં ચાલવા માંડયું અને શુપશુપ તેઓની પુઠે લોકોની લાંબી દાર જંગલ તરફ ગઇ.

“કરનક એક કલાકમાં અંદીયાં આવશે,” ડાકટર પ્રીચંડ બોલ્યા, “તમે તમારું કાંઈ લેવાનું હોય-તમારી જાણ સવેરે-તે એકઠું કરી મુકા તો દીક.”

“અમે નાના ચારસીને કપડાં પેહરાંથી તૈયાર કરીએ કે ? એ તો બર ઉપમાં હોય છે ત્યારે ઉડાડતાં ધણે વાર લાગે છે.”

“જેમ ગમે તેમ કરો, પણ ધણી હસેથી વાત કરજો. ને તમારામાંનું એક જાણ ખાનો વખડવા હમેશ માફક બેસી જાવો તો ધણું સારું, કે તેથી આપણે નાહરી જવા વીશે કોઈને સક પડે નહી—”

“હા, હું વખડવા બેસું છું,” એસીસ બોલી, કે જેની આંખો ઝનુનથી બળતી હતી અને ગારો આતસ માફક લાલ થઇ આવ્યા હતા. તેણી પ્યાના તરફ ગઇ અને ધણાં જોશમાં “એકપસ, વેલકીસ, કવેસીલસ” વગેરે મ્યુઝીક વખડવા લાગી. ઇસાબેલ જ્યાં સુધી છાંપી ત્યાં સુધી આ ધાસ્તી બંધા કલાકની યાદ વગર આવી જાતનાં મ્યુઝીક સાંભળી શકતી ન હતી. તે કલાક તેઓ સવળાને મનસે ધણેજ ડરામણો હતો. ડાકટર પ્રીચરડ તે મોહતો કાંઈ આવેલા નોકરને સજીવન કરવા બનવું કરતા હતા; હજી થી તેવજી આશા રાખતા હતા કે તેને જેમ તેમ હુછી-આવ બનાવી પોતા સાથે નાખીતાલ લઇ જાવો. જરા જરા વારે તેવજી બારી આગળ જઇ ધાસ્તીથી ડોકયું બહાર કહાડી તે શહીદ બીહારમણી રાતનાં અધારામાં તીકતા હતા. તે શાંત રાતની ચુપકીલી દીવમાં ધુનરો ઉત્પત્ત કરતી હતી. તે કાંઈ આવતાં તોફાનની આગાહી આપતી હતી. યોડા વારમાં આકાશમાં વાદળાં બરાબ જાણાં. પીપલનાં ડાઝની હાંખીઓ શું પવનથી હીલતી હતી ? ફરીથી એક વાર તેવજીને ધાસ્તી લાગી. અધારામાં શું ચીન હતી, જે તેવજી જોઇ શકતા ન હતા ?

ફરીથી બહાર ડોકાવી જોતાં કોઈના ચેહરા જેવું તેવજીને લાગ્યું. તેની ખુનખાર આંખો એક પણ વાર તેવજીનાં મોહકાંની સામે આવી ચમકવા લાગી; બીજીજ પણ તે શુમ થઈ ગઈ. શું તે કાંઈ ખ્યાલ હશે ? જોટલાપર જાંબડતી બધી બારીઓની આસપાસ તેવજી ફરી વળ્યા અને તેઓ મનજીવ બધ છે કે નહી તે તપાસી જાયું. તેવજીની બરો-બર કોઇ ચેરના જેવાં છુપાં પગમાં બહાર ચાલતાં હતાં. એક વાર તે એક પગડું આગળ હકાવે અને ફરીથી તેનો ચેહરા જાણી, પણ બીજીજ પણ પાછો અધારામાં શુમ થયો. ડાકટર પ્રીચરડ પાછા તે છોકરીઓ આગળ અંદર ગયા; એક પણવાર પેલા મરતોલ નોકર તરફ નગર ફેરતાં જાયું કે તે તત્તન બેસું હતો. એસીસ હજી પીપાના પર હતી, અને ઇસાબેલે ધીમે ધીમે આમ તેમ ફેરા ખાઇ પોતાના નાના બાળને ઉઠાડી તૈયાર કીધો હતો.

“ડાકટર પ્રીચરડ,” એસીસ ચેરમાંથી બોલી, “કલાક તો ક્યારેનો થઇ ગયો.”

“કરનકનું શું થયું હશે,” તેવજી બચમડ્યા, “મારે જઈને જોવું જોઈએ.” તેવજી જોટલાપર થઇ ધીમેથી બહાર નીકળ્યા. તેવજીને લાગ્યું કે દેશીઓના મોહકા તરફ કાંઈ મચમડ જેવું હતું. તેવજી છુપાછુપ આગળ ચાલ્યા, પણ તેટલાં તો બંગલામાંથી કાસતીની સ્ત્રીઓની સંખ્યાવાળી તેવજી પાછા ફર્યા. કાંત્રી માંદગીથી નખખાઇ થઇ જવાથી, તેવજીના પુખ્તતા પડેા સુસકેળીએ તેવજીને તે તરફ લઈ જઈ સક્યા. તેવજીના સ્વાધીનમાં સેપિયાં બચ્ચાંઓ મારે તેવજી ધાસ્તીથી એટલા તો દબાઇ ગયા હતા કે તેવજીને કરડું સુસકેળ છે. પણ ધરમાં દાખલ થાય તેટલાં તો ત્યાં સપથું પાછું ચુપ થઇ ગયું હતું.

“ઇસાબેલ ! એસીસ,” તેવજી ધાસ્તીથી દેવાના મીસાલ શુમ ખાંડી.

કોઇએ જવાબ આપ્યો નહી, પણ પેલો નોકર “પેત” જેને તેવજી બેસુદીમાં સુડી ગયા હતા તે ક્યાં હતો ! એક ચેરમાંથી ચારસીને આગળ સંભળતાં તેવજી તે તરફ ધસ્યા. ત્યાં જાળીનપર એક “થમ” પડેલો હતો, તેવજી ચીરણ મડું હતું, અને “પેત” તે બચ્ચાંની બીજાનાં આગળ મરતોલ પડેલો હતો. તેની મોટી નીમકહલાસ આંખો કાળાવાલા કરતી ડાકટર તરફ જોવા લાગી.

જોત તેના હોડોને બીડી નામે તે આગમન તેને કાંઈ કહેવાનું હતું.

“તેઓ ક્યાં છે ?” આત્મની માણસો શું કહેવા માંડે છે તે સમજવાની શકતીથી તેવજી એકદમ સમજ બધ પુછ્યું, “તે” તેઓને બચાવ્યાં છે, અને સંતાવા કહ્યું છે, પણ ક્યાં ?”

“જંગલમાં” ધુનતા હોડોમાંથી ઉપડેા જવાળ નીકળેા, અને જેવો તેનો બાહકર થવ આ દુનિયામાંથી પસાર થઇ ગયો કે તેની આંખોમાં હસડું જણાયું. ડાકટરે ત્યાં એકલા જ હતા.

તેવણુ ધુજતે પગલે બંગલામાંથી બહાર નીકળ્યા; પોતાની સઘળી શક્તિઓને કાણુમાં રાખવાને બનતું કીધા. છતાં તેવણુને એકદમ ટાઢ ચઢકી આવી, અને લાંબી ૧૦૦ વાર દુર તેવણુ બેસુધ યદ્ય નીચે પડયા. અહીંયાં પરાક્રમાંમાં એક હિન્દુ સ્ત્રીએ તેવણુને જોયા, કે જેને એક વેળાએ તેવણુ કાંધ મેલે કીધી હતી. જે ધાતકી કામ લાં ચાલતું હતું, તેવણી તેણી વાઢકે હતી; કરનમ અને તેનાં ધરમાંમાંએ પર પણુ શું આવી પડયું હતું, તેપણુ તેણી જાણતી હતી. તેણીએ ઝાકટરને એક ઝાડીમાં ધસડી લઇ જઇ દુશીયાર ચાલ લાં સુધી લાં સંતાડયા. તે વેળાએ દીવસ ઉગ્યો હતો. પણુ ઇસાએલ અને એલીસ, તેઓ કયાં હતાં? ઇસાએલ અને એલીસ તે નાના મનીતા બાઇ સાથે આવી શીદા રાતનાં ડરામણાં અધારમાં કયાં હતાં?

એક કલાક આગમજ તેણી બોલી હતી કે “જગલી હેવાનો અને સાંપની સામે થવાને કાઠખી ચીજ ને હીમત આપી શકે નહી,” અને તો પણુ આવી બચાનક ધારતીની વેળાએ તેણીજ જગમમાં પેઢેલાં આગળ ચાલી બીજાઓને રસ્તો બતાવતી હતી. તેણીએ પોતાના મજબુત હાથમાં ચારલીને પકડ્યો હતો, અને જગમમાં આવી પુરે લાં સુધી હરણુની ઝડપે તેને લઇને દોડી પછી ઉભી રહી, પછી એલીસે તે નાનાં બાળકને યુવયુવ લઇ ચાલવા માંડયું.

નાઇનીતાલ તરફનો રસ્તો બનેને માલમ હતો, પણુ આજ રાતના શૈથિયા જતાં તેઓ તે ચુકયાં અને બીજેજ રસ્તે નીકળી ગયાં. પણુ તોખી આ સંજોએ તેઓને બચાવ્યાં, કારણકે નાઇનીતાલનો રસ્તો જગદીથી દુશમનોએ ઘેરી નાખ્યો હતો અને ગમે એવી ઝડપ વાપરવા છતાં, છોકરીઓ તે રસ્તે જતે તો દુશમનના હાથોમાં સપડાઈ જતે. જગમમાં ગરમી પુકડળ પડી, અને અતે તે છોકરીઓને ઉજું રહેવાની ફરજ હતી. તેઓ આમ તેમ જોવા અને સાંભળવા લાગી. શું તેઓની પુઠે કાઢ આવતું હતું? જે તેમ દુષ્ટ તો તેઓને કદીથી માલમ નહી પડયો, ફક્ત અધાજ તો ઝાડનાં પાતરાં અખડવાનો આવરતો હતો.

“આગળ અને આગળ ચાલો! તે બરો ઇધર આપણી સંભાળ હશે” પોતાની ધારતી દાખી દઈ શુંગળતા અવાજે હરસે બોલી “હવે ચારલીને મારા હાથમાં આપ.”

“જો આપણે ફક્ત બચારજ રસ્તેજ જતાં હોઈએ તો કેવું સારું,” એલીસ બોલી. “જલદીથી ઉજરડું પડયો, પણુ રસ્તો ખુલ્લો દીસે છે.” અને આવી રીતે તેઓ આગળ અને આગળ ચાલ્યાં. દરેક પગલું તેઓને નાઇનીતાલનો રસ્તાથી દુર લઇ જતું હતું.

ઉજરડું થવા પછી ચારલીએ નીચે ઉતરી ચાલવાની બોલસ કીધી. તેઓને સારેજ માલમ પડયું કે પોતા કરપીણ થયે તેના હાથ અને પોંદ્યાને કાપ્યો હતો, અને તેને ધણું લોહી મળ્યું હતું. કાપે કાંધ ધણું ઉઝા ન હતા અને

છોકરીઓએ પોતાનાં કપડાં ફાડી તે પર પાંડા બાંધ્યા. તે બચ્ચું મરદાનગીબરી હીમત અને મજરીથી આ સઘળું તપાસતુ ઉજું હતું અને ફરયાદનો એક શબ્દ પણુ તેનાં મોહમાંથી નીકળ્યો નહી. સાર પછી તેણે પોતાની નાની તોખી કપાળ સુધી નીચે બેંચી અને ઉભાં વળાં નાનાં પગડાંએ છોકરીઓની આગળ ચાલવા લાગ્યો, જાણે પોતે પુરુષ હોવાથી તેઓને સંભાલતો હોય તેમ. કાઢ કાઢ વાર તેઓ તરફ ફરીને બોલતો, “જેહેન બેલ જીવેના, હું કેવો મરમ થઇ આવ્યોહું” અને તેના માલપર ટપકતાં પરીનાનાં દીપાં બતાવતો.

ચાકી જવાથી કાઢ વેળા તેઓને એકદમ ઉજું રહી જતું પડ્યું. આવી વેળાએ છોકરીઓ બેસતી અને પોતાની વચમાં ચારલીને બેસાડતી. જે કાઢ અવાજથી તેઓને ધારતી પડતી કે કાઢ તેઓની પુઠે આવે છે, તો તેઓ પોતાની બંદુકો બહાર કઢાડતાં અને ઇસાએલ પોતાની બંદુક તેના નાના બાઇનાં માથાં તરફ ધરીને બેસતી. તેણીને જે મરડું પડે તો પોતાના બાપને આપેલી કબુલાત પાળીનેજ મરે; તેણી કદીથી પોતાના નીરાધાર વાહલા બાઇને તે કરપીણના હાથમાં પડ્યા દેશી નહી. તે છોકરો કે જેને એક સીપાઇ તરીકેની લાગણીમાં ઉધારવામાં આવ્યો હતો, તે પોતાની સામે બંદુક તાકેલી જેણે જરાથી ઉરતો ન હતો અથવા તો દુશમનનો પણુ તેને ડર ન હતો; પણુ આસાન એસની વેળાએ પોતાની પોહળી તોખી વડે બેઠો બેઠો પંખો ખાતો હતો. કલાકોના કલાકો સુધી તે છોકરીઓએ આગળ અને આગળ ચાલ્યા કીધું. શું દમણાં તેઓને જગલી હેવાનો અને સાંપનો ડર લાગતો ન હતો? ધણું અજળ જેવું છે કે રસ્તાપર શુંજીવ વળી પડેલા સાંપોથી તેઓ મુઠલ ઉરતાં ન હતાં, જાણે કે ખોદા તરફનો ફરસ્તો તેઓ આગળથી ચાલી જતો હોય અને કહેતો હોય કે “મારેથી બીહો ના” તેમ લાગતું હતું.

અતે રાત પડી. તેઓ જુખ અને તરસથી નાતપાન. થઇ ગયાં હતાં. શું હજી બીજીથી રાત તેઓને જગમમાં કઢાડવી પડયો?

એકદમ તેઓ એક ગલી આગળ આવી પુગાં, જ્યાં એક હિન્દુ જમીન ખેડતો હતો અને હવ બેંચનારા બલદને હિન્દી રીત મુજબ પુછડીએથી પકડી ચલાવતો હતો. એક પળવારમાં તેઓ તેની બાજુએ જઇ ઉભાં. એલીસ જેણી હિન્દુસ્તાની ધણું સાદ બોલતી હતી, તેણીએ તેઓનો સઘળો હવાલ એવી તો દયાવત રીતે કહી સંભળાવ્યો કે તે હિન્દુ દયાથી રડવો લાગ્યો. તેણે ચારલીને પોતાના હાથમાં લીધી અને એક બાણુનાં યુગપં તરફ લઇ ગયો, કે જ્યાં તેની બાપકી સાંજનું બાણું પકાવતી હતી. તેણે તેણીને ધીમે અવાજે કાંધ યોગક બોલો કહયા, જે સાંભળી તેણીએ તેઓને માથાથી આવકાર દીધો અને ચારલી તરફ ધણી ગંભીરતાથી જાયું.

પંચરાઈ ચુકયો. જનરલ રુઝવેટ આ પ્રમાણે ફોજનો બ-
ચાવ કરવાનો સારો ઉપાય કરી સોલજરોને ઘટ ઝડી વગર
સંતાઈ રહેવા કહ્યું; સર્વે કોઈ હથ્થારખંધ દીસતાં.

રાત્ર શીઠા અધારી હતી, અને મધ્ય રાત્ર થયા આવી
કે સમિપાળાઓના તોપોના તેમજ બ્લુગલ ડુંકવાના અ-
વાજ સંભળાયા. હવે લડાઈ શરૂ કરવાનું બ્લુગલ ધીટીસ
ફોજ તરફથી થયું, અને તરતજ બધા એકઠા થયા. આ
વખત ધણોજ ગંભીર દીસતો, આવા અદ્વાદ જંગલમાં
જ્યાં ભેંધને લાં માણસો ખીએખીચ ભરેલાં દીસતાં, અને
જેનનું જીવ આથી વધુ કુજવું હતું. તેને આખા દીવ-
સની ઠાક લાગી હતી; પણ લડાઈની વેળા તેને નવું જોર
આવ્યું હોય, અને ધ્રુવ તરફથી છુપી દીપત તેને મળી
હોય, તેમ તે પણ સર્વેની લગભગ જઈ ઉઠે.

તોપોના અવાજે, તથા મરતાં માણસોની ઘીસે જેનના
કાંને ફાડી નાખતી હતી. એકથી વધુ વખત સામેની ફોજ
રાત્રમાં સ્વારી કરી, અને અન્યાય થતાં સા પોતાની
સંતાવાની જગ્યામાં નાહસી ગયા. સર રુઝવેટની ફોજ પણ
પોતાની ઊવણી તરફ આવી લાગી.

સહવારનું ઝઝકણું પડતાંજ આખાં મેદાનમાં આરબ
લોકનાં યુદ્ધ દીસ્યાં, અને તેઓનાં પુરસ્કાં તથા જખરાં
માથાં સુરજના તરફથી ચળકાટ મારતાં હતાં.

આ લડાઈ થયા બાદ અગ્યાર વાગે બપોરે જનરલ રુઝ-
વેટ નીચમ કંચા કે સર્વે સોલજરોએ ફોજની ટુકડીએ જનું;
એમ કરવાનું કાણુ આજુકેવાથી આરમોને નહસાડવાનું
હતું. તે ફોજની ટુકડી તરફ જોન પણ સામેજ ગયો. ફો-
જના સોલજરો ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યા. આ દેખાવ
જોજ નાસદાયક દીસતો. ડાબી અને જમણી બાજુએ
તોપોની જોળીઓ આવતી, અને ધણું કરીને લશ્કરની
પાછલી દારને ધણુંજ જોખમ ભરેલું હતું. તેઓ યોડ
આગળ વધ્યા કે દશ અથવા બાર હજાર આરબ લોકો
સામે થયા એકઠા થયા. લડાઈ રાતના દશ વાગતે શરૂ
થઈ, અને જખમી થયલા માણસોને બાજુ રાખવા કોષએ
દરકાર કરી નહીં. તેઓ જીવનું જોખમ ન ગણકારતાં બહુજ
શુરવી લડવા લાગ્યા. આ વેળા જોન તેઓની વચમાં ઉઠે
હતો, તે સ્થળ ઉઠે રહી લડાઈના દેખાવ નીહાળતો હતો.
તેની પાસે ફક્ત એક નાની બંદુક સિવાય બીજી કંઈ
પણ હથ્થાર નહોતું; પણ તેણે એક સુવેલા સોલજરની
બંદુકની સંગીન ઉપાડી લીધી; અને યોડ વખતનાં તે
પોતે પણ લડવા તૈયાર થયો. આરબ લોકો આમથી તેમ
એક હવાનાં તોફાન મીસાલ અંચર ધસી આવતા. તેઓના
હાથમાં અણીદાર ભાળાઓ તથા ખુદી તલવારો દીસતી
હતી. સોલજરોની બંદુકોથી, અને તેઓના અણીદાર ભા-
લાઓથી કેટલાએક માણસોના જીવ ગયા, અને પાછલી
સોલજરોની હાર તદ્દન તુટી પડી. તે હારમાંના ધણાક
જખમી થયા, અને એ રીતે એક હાર તદ્દન નાશુદ થઈ

ગઈ. આ હાર મધે જનરલ રુઝવેટ પણ હતો, અને તેના
ધોડાને બહુજ જખમ થયાથી તે મરી ગયો; તેને પોતાને
પણ આરખતી ફોજ તરફથી જખમ થયો હતો, તોપણ
તે શુરા મદ દીપત હારી નહીં, અને કેમે પણ કરી પાછો
હંધ્યો નહીં. જખમી થયલા માણસો સાથે જેનને પણ
આરામ લેવા બાજુ ઉઠેા કંચો. તે નજર આજુબાજુ ફેરવી
જોતો, અને સુવેલા માણસોનાં લોહી નદી મીસાલ વહેતાં
દીસતાં. તે જખમી માણસોમાં, એક જીવાન સોલજર બહુજ
કઠ્ઠાટ કરતો હતો, તે જોઈ જેનને દયા આવી; તે તેની
પાસે ગયો, અને તેને પાણી અથવા શુ જોઈવું હતું; તે
પ્રુથુ. લડાઈના ધોંધાટમાં, તથા બંદુકોના કાન ફાડી નાખ-
નારા શોરમાં તેણે કોઈના અવાજ સાંભળ્યો, અને તે મોટી
કઠ્ઠાટ કરી જેનને તેડતો હતો.

“જેન! જેન! મને બચાવો.”
આ અવાજ જેનની છાતીમાં એક તરવારના ધા મીસાલ
લાગ્યો. તેણે થોડો વખત કાન દધને સાંભળ્યું, કે તે અ-
વાજ કઈ તરફથી આવતો હતો, અને તેની ખાત્રી થઈ
કે તે જુમ પાડનાર સોલજર જેનના પગ પાસેજ પડ્યો
હતો. તે જીવાન છોકરાને પોતાક કોઈ અમલદારના તોકર
જેવો હતો, અને એક નાની તરવાર કમરમાં ખોસેલી હ-
તી. તેનાં માથામાં જખમ થયો હતો, અને ખીન્ને ધા
મારવા પાસે એક આરબ ઉઠેા હતો. જેને પેલા સોલજર
ની પાસેથી હથ્થાર લઈ પેલા આરબને ગળાંમાંથી કાપી
નાખ્યો અને ખીજ હાથે પેલા જીવાન છોકરાને આવી ક-
દંગી અવસ્થામાંથી બાજુ લઈ ગયો.

દશ મીનીટ બાદ આરબની ફોજ અને ધીટીસ ફોજ એક
એક થઈ ગઈ, અને તેઓની ફોજમાંનાં ધણાંક માણસો જ-
રણુ પાખ્યાથી તેઓએ સલાહનું કાગજ (શાલ) ધીટીસ ફો-
જને આપ્યું, અને આરબ ફોજ નાહસી ગઈ.

જનરલ રુઝવેટ પણ આસાએસ લેવા ધાર્યું. આરબ
લોક હાથે તેની ખુશાલીમાં સર્વે જખ જખ (કુરા) કરી
આનંદથી પોકારો પાડ્યા લાગ્યા.

આ અરસામાં પેલો જીવાન સોલજર જીવતો એક બાજુ
જોડો હતો, કે જેનો જીવ જેને બચાવ્યો હતો. તે છોક-
રાએ જેનને પોતાની પાસેજ રહેવા કહ્યું હતું. જેને
પોતાની બંદાફરીથી તે જીવાનને જીવ બચાવ્યો હતો, અને
તે કોણ હતો તે જોવાને જેનને આ સારી તક મળી હતી.
તે જીવાન છોકરાની મોટી ભુરી આંખો બચથી ઉઘાડી
દીસતી; અને તેનો ચેહેરો જોતાંજ જેન બહુજ અનન્ય
થવા લાગ્યો. તે શું જોતો હતો, તેનું તેને બાન રહ્યું નહીં;
તે છોકરાને નાજુક ચેહેરા સુરજના તાપથી સામળો થઈ
ગયો હતો, અને તેનાં માથાંપરનાં ઝીણા ઝીણા હાથ કાપી
નાખેલા દીસતા હતા. વળી તેની રેશમ જેવી નાની નાની
સુજ, એ સર્વેને જોન દીકરી દીકરીને જોતો. તેનાં માથાંમાં
લાગેલા જખમમાંથી લોહી અતીશ્ય વહેતું હતું, અને તે

તેવણુ ધુળતે પગથે જંગલમાંથી બહાર નીકળ્યા; પોતાની સધળી શક્તિઓને કાણમાં રાખવાને બનતું કીધા છતાં તેવણુને એકદમ ટાક ચઢી આવી, અને સંધ્યા ૧૦૦ વાર દુર તેવણુ બેસુધ યધ નીચે પડ્યા. અંદીયાં પરોઢ-યામાં એક હિન્દુ સ્ત્રીએ તેવણુને જોયા, કે જેને એક વેળાએ તેવણુ કાંધ મદદ કીધી હતી. જે પાતકી કામ લાં ચાલતું હતું, તેનેથી તેણી વાકેફ હતી; કરનક અને તેનાં ધરખોનાંઓ પર પણુ શું આવી પડ્યું હતું, તેપણુ તેણી જાણતી હતી. તેણીએ કાકરને એક ઝાડીમાં બસડી લઇ જઇ હુશીયાર થાય લાં સુધી લાં સંતાડયા. તે વેળાએ દીવસ ઉગ્યો હતો. પણુ ઇસાએ અને એલીસ, તેઓ ક્યાં હતાં? ઇસાએ અને એલીસ તે નાના મનતા બાઇ સાથે આવી થીલા રાતનાં ડરામણાં અધારામાં ક્યાં હતાં?

એક કલાક આગમજ તેણી બોલી હતી કે "જગલી હેવાનો અને સાંપની સમી થવાને કાંઈની ઝીન અને હીમત આપી શકે નહીં," અને તો પણુ આવી બપોલક ધારતીની વેળાએ તેણી જંગલમાં પેહુલાં આગળ ચાલી બીજાંઓને રસ્તો બતાવતી હતી. તેણીએ પોતાના મન-ખુત હાથમાં ચારલીને પકડ્યો હતો, અને જંગલમાં આવી પુરે લાં સુધી હરણુની ઝપે તેને લઇને દોડી પછી ઉભી રહી, પછી એલીસે તે નાનાં બાળકને યુપયુપ લઇ ચાલવા માંડ્યું.

નાઇનીતાલ તરફને રસ્તો બનેને માલમ હતો, પણુ આજ રાતના શોધવા જતાં તેઓ તે સુધ્યાં અને બીજેને રસ્તે નીકળી ગયાં. પણુ તોખી આ સંજેએ તેઓને બચાવ્યાં, કારણકે નાઇનીતાલને રસ્તો જલદીથી દુશ્મનોએ ઘેરી નાખ્યો હતો અને ગમે એવી ઝડપ વાપરવા છતાં, છોકરીઓ તે રસ્તે જતે તો દુશ્મનના હાથોમાં સપડાઈ જતે.

જંગલમાં ગરમી પુશકળ હતી, અને અંતે તે છોકરીઓને ઉભું રહેવાની ફરજ પડી. તેઓ ચામ તેમ જોવા અને સાંકળવા લાગી. શું તેઓની પુટે કાળ આવતું હતું? જો તેમ હોય તો તેઓને કદીની માલમ નહીં પડશે, ફક્ત અવાજ તો ઝાડનાં પાતરાં ખખડવાનો આવતો હતો.

"આગળ અને આગળ ચાલો! તે બહેા હથેર આપણી સંભાળ લેશે" પોતાની ધારની ઘાંતી ઈઈ યુંગતાતા અવાજે દરસે બોલી "હે વારલીને મારા હાથમાં આપ."

"જે આપણે ફક્ત બરાબર રસ્તે જતાં હોઈએ તો કેવું સારું," એલીસ બોલી. "જલદીથી ઉતરડું પડશે, પણુ રસ્તો ખુસ્તા દીસે છે." અને આવી રીતે તેઓ આગળ અને આગળ ચાલ્યાં. દરેક પગડું તેઓને નાઇનીતાલના વસ્તાથી દુર લઇ જતું હતું.

ઉતરડું થવા પછી ચારલીએ નીચે ઉતરી ચાલવાની પોંહસ કીધી. તેઓને લાગેજ માલમ પડ્યું કે પેલા કર-પોણુ થયે તેના હાથ અને પોંહયાને કાંધો હતો, અને તેને ધણું લોહી ગયું હતું. કાપે કાંધ ધણું ઉગ્ર ન હતા અને

છોકરીઓએ પોતાનાં કપડાં ફાડી તે પર પાંટા બાંધ્યા. તે બચ્ચુ મરદાનગીબરી હીમત અને મગરૂરીથી આ સધળું તપાસતુ ઉભું હતું અને ફરયાદનો એક શબ્દ પણ તેનાં મોહમાંથી નીકળ્યો નહી. સાર પછી તેણે પોતાની નારી તોખી કપાળ સુધી નીચે ખેંચી અને ઉપવળાં નાનાં પગડાંએ છોકરીઓની આગળ ચાલવા લાગ્યો, જાણે પોતે પુરુષ હોવાથી તેઓને સંભાલતો હોય તેમ. કાંઈ કાંઈ વાર તેઓ તરફ ફરીને બોલતો, "એહા બેલ જુવોની, હું કેવો ગરમ થયું આપણોહું" અને તેના માથેર ટપકતાં પસીનાનાં ટીપાં બતાવતો.

ઘાડી જવાથી કાંઈ વેળા તેઓને એકદમ ઉભું રહી જતું પડતું. આવી વેળાએ છોકરીઓ બેસતી અને પોતાની વચમાં ચારલીને બેસાડતી. જો કાંઈ અવાજથી તેઓને ધારતી પડતી કે કાંઈ તેઓની પુટે આવે છે, તો તેઓ પોતાની બંદુક બહાર કઢાડતાં અને ઇસાએ પોતાની બંદુક તેના નાના બાળમાં માથાં તરફ ધરીને બેસતી. તેણીને જો મરતું પડે તો પોતાના બાપને આપેલી કબુલાત પાળીનેજ મરે; તેણી કદીની પોતાના નીરાધાર વાહલા બાપને તે કર-પીણુના હાથમાં પડવા દેશે નહી. તે છોકરો કે જેને એક સીપાઇ તરીકેની લાગણીમાં ઉધારવામાં આવ્યો હતો, તે પોતાની સમી બંદુક તાકેલી જોઇને જરાખી ડરતો ન હતો અથવા તો દુશ્મનોને પણુ તેને ડર ન હતો; પણ આસા-એસની વેળાએ પોતાની પોહળી તોખી પડે બેઠો બેઠો પાંચો ખાતો હતો. કલાકોના કલાકો સુધી તે છોકરીઓએ આગળ અને આગળ ચાલ્યા કીધું. શું હમણાં તેઓને જંગલી હેવાનો અને સાંપનો ડર લાગતો ન હતો? ધણું અજબ જેવું છે કે રસ્તાપર યુંજી વળી પડેલા સાંપોથી તેઓ મુદ્દલ ડરતાં ન હતાં, જાણે કે ખોદા તરફને ફરેસ્તો તેઓ આગળથી ચાલી જતા હોય અને કહેતો હોય કે "મારેથી બીહો ના" તેમ લાગતું હતું.

અંતે રાત પડી. તેઓ લુખ અને તરસથી નાતવાન થઇ ગયાં હતાં. શું હજી બીજીની રાત તેઓને જંગલમાં કઢાડી પડશે?

એકદમ તેઓ એક ગલી આગળ આવી પુગાં, જ્યાં એક હિન્દુ જમીન ખેડતો હતો અને હલ ખેંચનારા બલદને હિન્દી રીત મુજબ પુછડીએથી પકડી ચલાવતો હતો. એક પળવારમાં તેઓ તેની બાણુએ જઇ ઉભાં. એલીસ. જેણી હિન્દુસ્તાની ધણું સાર બોલતી હતી, તેણીએ તેઓને સધ-જો હેવાલ એરી તો દયાવંત રીતે કહી સંભળાવ્યો કે તે હિન્દુ દયાથી રડ્યાં લાગ્યો. તેણે ચારલીને પોતાના હાથમાં લીધો અને એક બાંધનાં ટુપડાં તરફ લઈ ગયો, કે જ્યાં તેની આગલી સાંજનું ખાનું પકાવતી હતી. તેણે તેણીને ધીમે અવાજે કાંઈ યોગ્યકે બોલો કહ્યા, જે સાંભળી તેણીએ તેઓને આથાથી આવકાર દીધો અને ચારલી તરફ ધણી ગંભીરાઇથી જોયું.

તે ઠાકી સ્ત્રીના મેઢાને જોઇ ધસામેલે ચીંતાથી કહ્યું:
 “એ ઘણે ઠાકી ગયો છે.” તે બાપડો એટલે તો ઠાકી
 ગયો હતો કે બાઇ પણ શક્યો નહીં અને પોતાનું માથું
 ધસામેલના ખોલાપર નાખી ભર ઉંધમાં પડ્યો. તે સુદી
 સ્ત્રીએ નરમાસથી તેના હાથપરના ધાતો મલમપડે કીધી
 સારે પણ તે ઉઠ્યો નહીં.

“પણ આવો, તે હિન્દુ બોલ્યો, “તમે આરામ લેવો
 તેટલાં હું તમુને સંતાડી શકશ.”

જગજીવી પેલી મેર એક ટેકડીના રસ્તા પર ખડકેની
 વચમાં એક નાનો યુદો હતો. “અમે એટલાં ઠાકી જવા છતાં
 તમોને એટલું દુર ચાલવું નાહશે.” તે બોલ્યો. સાર પછી
 તેઓને સંતાયાની જગ્યા બતાવી તે પોતાનાં બુખાંમાં
 પાછો ગયો અને તે બાપડાંએ મરતોતસ ઠાકી ગયેલાં હો-
 વાથી જલદીથી ભર ઉંધમાં પડ્યાં. તેઓએ સાંભળ્યું ન
 હતું, તેઓ નજીવતાં ન હતાં કે સીપાઇએ તેઓની પુઠે લા-
 ચ્યા હતા, આખું જગમગ શોધ્યું હતું, અને છેલ્લે પેતા
 હિન્દુનાં બુખાં આગળ આવી પુગતાં તેને શાંતીથી લાંબો
 ટેલો નોઇ તે તરફ તેઓ આજ્ઞાન ન હશે એવું ધારી
 લાંથી ગામડાં તરફ પાછા ફર્યા.

મધરાતનાં તે જગા ભુદા મોઝાદારે તે બંદીવાનેને
 (છાકરીઓને) જગાડ્યાં અને કહ્યું કે તેઓએ લાંથી ઉપડી
 જવું જોઇએ. તે તેઓને માટે એક તોપની ભરી ખોરાક
 લાવ્યો હતો અને એક બેડેજળ જેવું ફાણસ તેના હાથમાં
 હતું. અલત દયાવત મેઢેરે તેણે તે ઉપરતાં બાળકને
 પોતાના હાથમાં લીધું અને કહ્યું કે એક બે માઇમ જગ્યા
 લગણુ તેનેથી હીમત થઇ શકશે હવે લગણુ તે તેઓ સાથે
 આવશે; પણ પરીસ્થિતિમાં તો તેને તેનાં કામપર જવું જોઇએ.
 તેણે તે બાપડી છાકરીઓને કહ્યું નહીં કે ધાતથી દુશ્મનો
 તેઓની પુઠે આવ્યા હતા, અને તેઓના દુશ્મનોને કરો
 શક ન ઉપજે એજ કારણથી તેને વખતચર પાછું ફરવું
 જોઇએ.

છાકરીઓ પોતે કેવી હાલતમાં હતાં તેની ધારતી વચ્ચે
 યુદ્ધમાંથી બહાર નીકળી અને તેઓના મોઝાયાની પુઠે અં-
 ધારામાં ડોકડ ખાતી આગળ ચાલી. તે નજીવેના હોતો કે
 નાઇનીતાલ જળ પુગ્યા માટે તેઓ માટે એકજ તક હતી
 અને તે પાહોડની કઠણમાંથી જવાનો એકજ રસ્તો હતો,
 તે દેશીએ સિવાય બીજા કોઇને અજર ન હતો અને
 જ્યાં તેઓના દુશ્મનો મલવાની પણ ઘણીજ જગ્યા આસા
 હતી. તેણે મોઝાં ઝાડોના છાયા હેઠલથી ચાલતાં ચાલતાં
 એલીસને તે રસ્તાની ધ્યાણી હિન્દુસ્તાનીમાં આવી, અને
 અંતે જ્યાં સુધી પોતાથી જવાઇ શકાયું ત્યાં સુધી તેઓને
 સુધી તે ઉંધતાં બાળકને જગાડી લાંથી ચાલતો થયો. તે
 નાનાં જગ્યાએ તેના હાથે તેના માથાજી ઉંચકનારનાં ગળાં
 આસપાસ વીઠાયા હતા, જેને તે ઊંચતાં અલગત રડ્યું
 આપ્યું. પણ તેઓનેજ ખાતર તેને તેઓને છોડવા પડ્યાં.

અને નાઇનીતાલમાં જો જળ પુગશે તો તેઓ દુશ્મનોથી
 જયશે એવું કેટલુંક સમજતી, ધીરજ અને હીમત આપી
 તેઓથી છુટો પડ્યો.

તેઓના રખેવાલનાં જગ્યા પછી તે નાની ટોળાં હાંફતી
 હાંફતી આગળ દોડી. કેટલેક દેકાજે રસ્તો ધોવાઈ જવાથી
 તે પસાર કરવો બહુ મુશ્કેળ થઈ પડતો હતો. પણ હીમત
 રાખી લાંથી પણ ચાલ્યાં. તે હીમતવાન છાકરીઓનું દીઘ
 હંવે ધુન્યા લાગ્યું. ઘણીજ ખરાબ જગ્યાપરથી તે નાનાં
 બાળકને બંને છાકરીઓ મઠી ઉંચકતી હતી. ઘણી મુશ્કે-
 ણીએ તે તેઓને તેમ કરવા દેતો હતો, અને જેકે તેના
 નજગા પગમાં હવે જોર ન હતું અને વારંવાર તે ડોકડ
 બાઇ પડતો હતો તથા ખડકો વચ્ચે હાથ પગ ચીરતો
 હતો, તે પણ આટલાં નાનાં બાળકમાં એટલી તો હીમત
 હતી કે આવાં જગ્યા વચ્ચે દયા ઉઠકરવા ખાતર પણ ફર-
 વાદનો એક શબ્દથી તે બોલ્યો નહીં.
 [સાંધણ છે.]

ખોરસો.

દશમી સદીમાં કોઇની સ્ત્રીને સુરખા નાખ્યા વીના દેવતામાં
 જવા દેવામાં આવતી ન હતી. તેઓને મેઢાં. મુલક દીસે નહીં
 એક રીતે સુરખાથી મોઢાં કાંઠામાં આવતું હતું, કે જેથી
 બાણાંની ખુમસુરતીના દેખાવથી પુરોણી બંદી અને વીચારામાં
 ખસ પડે નહીં. એક દેવ્ય ધર્મપુરથી આ પેઢેલ નીકલેલી જ-
 લાવવામાં આવે છે. જ્યારે તે એક જીવાન રાખસ હતો ત્યારે એક
 એવા તો કામદા ખુમસુર મેઢાંની નાની છાકરી તેણે એક
 કે જેકે તે તેણી કરતાં વધુ વાસ નાનો હતો તે છતાં તેણી
 સાથે આશમાં પડ્યો, કારણકે તેણીના મુંદર મેઢાં એક બાદી
 કે જેની સાથે તે અદાથી હતો પણ જેથી મરણ પામી હતી
 તેને મક્કતો આવતો હતો. હવે તે પુરાં ઘાંડક પછી ધગેકર
 યો અને પવીત્રપણું માટે વજણણ્યા લાગ્યો. ઘણી વારો વડી
 જ્યાં પણ એક દીવસે જેનો તે વાંચક કરના હશે કે તેણે તેનું
 જગ્યા કે ન હમણાં એક જીવાન સ્ત્રી થઇ હતી, તેને લોસાની
 કામમાં મેઢાંની જોઇ અને તે દેખાને તેનીપર એટલી તો અસર
 કરી કે તે મુલક વાંચક કરી શકશે નહીં અને તેથી ત્યાર પછી
 બધી સ્ત્રીઓને દેવતામાં આવતી વેલાએ સુરખા નાખવાનો
 હોકમ થયો.

મીસીસ સુલીઆ જોડાં હાલ! છવતી સી કચીઓમાં જાયી
 જુદી છે. તેણી ૭૫ વરસની છે પણ કવચીત્ત ૫૦ વરસના
 એટલી લાગે છે. તેણીએ ૬૦ વરસ થયાં કવિતાઓ લખી છે.
 તેણીની ૭૦ થી વરસમાંને દીવસે, એલીસવ. બેનરેલ હોમસે
 તેણી માટે કહ્યું હતું કે “આજે તેણી ૭૦ વરસ જીવાન
 લાગે છે.”

“તુ” કેમ ચાલે છે તેની સલાજ રાખને, તારા જરીજ
 બાણાં પગલાં તારા પગોથી કચકાચ નહીં તેની સલાજ રાખ-
 ને.”—ડાન્ડ.

નાચતાં પુસ્તકની પોંચ માન સહીત રેવીકારે બ્રજે—
 ઘોરપટેની ડાયરી, ૧૮૬૧ ના સાલની, શ્રી રાંધવા છત્ર-
 પતીની તરફનાં સાચાં પંચાંગ સાથે.

જગમગ “મી ગિગ” યુબ, કોટમાં, નાં ૭૦, હાલની રાંધાં “કચમરે
 હિન્દુ” મીઠાઈનું પંચમાં પોતાને માટે ફરમાલ કાપસલ મહેતાએ બાપું છે.

ખસેસ કરવા લાયક તેમજ વાપરવા
લાયક ઘણી ઉચી સ્ટેશનરી.

સેટ જેમસ..... બાકસ ૧ નો ૩૧૫
ઈનિપીરીયલ..... " ૧ નો ૩૧૫
બીકોડો ..... " ૧ નો ૩૧૫
આ સ્ટેશનરીના શોભાયમાન બાકસમાં
નો ફક્ત એક જ નમુના તરીકે મંગાવવા
થી ખાતરી થશે.
"કયસરે હિન્દ" છાપખાનામાંથી રોક
કા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવા.

"કયસરે હિન્દ" વાળી
તમામ

ખોરદેહ અવસ્તા

કે જેના જેવું સંપૂર્ણ, સફાઈદાર અને શુદ્ધ
લેકણીનું પુસ્તક આજ સુધીમાં કોઈ
પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું નથી.
જોમાં અમેમ, યથા, પંચે મેહ, બધી મીઝાડોસો,
પતેતો, પચીસ યશતો, આળે, આદરમાંનો,
આદરીનો, સતોમ, ઘેઘેસારતું, મુકતાદના
દહાડાઓ ઉપર પડવાના ઈજરોનોના હા,
ત્રીસે રેલની સેતાએસ, દુવા, નીર
ગો, આથીરવાદો, મોનાજતો અને
એ વીગેરે સઘળા અવસ્તાનું

મોહકું પુસ્તક

વીદાન પ્રોફેસર વેરરમાઈના અવસ્તાનાં છપાયલાં
પુસ્તક ઉપરથી
દરેતુર એરમલ સાહરાખલ મેહેરછરાણા

પાસે ઘણીજ મોકસાઈથી સુધરાયું છે.

કૌમત: પુસ્તક એકના રૂપયા ચાર.
વધારે બહાં કાગળપર છપાયલી અને આમ
ડાંનાં પુર્ગાવાલીના રૂપયા આઠ. સેકંડ પેપર
અથવા લખત કરવાનાં કાગળ ઉપર છાપે
લી અને ગીલીટ કીધેલીની કૌમત રૂ૧૫.

જોનામગાઓએ ૪ રૂપિયાખાતીનાં રેલરેટર પોસ્ટેજ
આ પૈસા સાથે રૂ૧૫, ૮ રૂપિયાખાતીનાં રેલરેટર પોસ્ટેજ સા
થે રૂ૧૫ તથા રૂ૧૫ પળીનાં રેલરેટર પોસ્ટેજ સાથે
રૂ૧૫ના મોકલવાની તાર તેઓ ઉપર રવાના કર્યો.
"કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી મંગાવી લેવી.

તદન નવીજ ધપની અને ઘણી સરસ
છપાઈ સાથની

ખોરદેહ અવસ્તા

(તેની માએનીના સાર સાથે.)

વીદાન પ્રોફેસર વેરરમાઈના અવસ્તાનાં છપાયલાં
પુસ્તક ઉપરથી
દરેતુર એરમલ સાહરાખલ મેહેરછરાણાએ
સુધારેલા અવસ્તા.

અભાર સુધી છપાયલાં પુસ્તકોમાં અવસ્તા
ના ઉચારો અશુદ્ધ જણાવાથી છેત્રી શોધ પ્રમાણે
અવસ્તાના શુદ્ધ ઉચારો દાખલ કર્યા છે અને
ઘણાં નાનાં કદ છતાં એ પુસ્તકમાં અમેમ, યથા,
નીઆદરો, મેહો, પતેતો, નીરગો, આળે, નમસ
કરો ઉપરાંત નવ યશતો દાખલ કરવામાં આવી છે.

કૌમત: માત્ર આના બાર; યોડી ગીલીટ
સાથનીનો રૂ૧; ચાંમડાંનાં પુર્ગા સાથ ગીલીટ ક
રેલીના રૂ૨; દેસાવરવાળાઓએ ખોરદેહના એ
આના વધુ વાલી "કયસરે હિન્દ" પ્રેસમાંથી
મંગાવી લેવી.

કયસરે હિન્દ. ૬

દર રવીવારે સહવારના પ્રગટ થતું
આખાં હિન્દુસ્થાનમાં સર્વે શુનરાતી તથા અંગ્રે
જી-શુનરાતી પંચોમાં સૌથી બોલવો દેલાવા પામેલું
પત્ર. એ પંચમાં જાહેર બાબદો ઉપર લખાણ ઉપરાં
ત આખી દુનિયાની બહુવાજોગ ખબરો આવે છે.

લખાજમના દર

(જે હરેક આંગ ઉપર આપવા મેહવ.)

મુબઈનાં ઘરાકો. દેસાવરનાં ઘરાકો.

વરસાનાં..... રૂ૪-૦-૦..... રૂ૫-૧૦-૦

છ માસનાં..... રૂ૩-૦-૦..... રૂ૩-૧૩-૦

ત્રણ માસનાં. રૂ૨-૦-૦..... રૂ૨- ૭-૦

છત્રી નકલનાં. રૂ૦-૪-૦..... રૂ૦- ૪-૬

જો પાછળથી લખાજમ આપનાર પંચો વરસના રૂ૬

લેણે વસુલ કરવામાં આવશે.

જાહેર ખબરોના દર.

ચાર લાખ અથવા તેની અંદર... રૂ૦-૦-૦

બાર પળીની દરેક વધુ લાઇનનાં... રૂ૦-૪-૦

તેજ પાછી છાપવાનો અરથો લાખ.

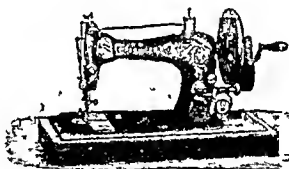
મુખ્ય, મંથરાસ તથા સીલોનના ~~સીલોન~~ નામદાર ગવરનરોના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સહેલા તથા ઝડપવાના હોવાને લીધે લોકોમાં એટલાતો પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખતાવવા લાગ્યા છે ને “સીંગર,” સીંગર સીસ્ટમ, “ક્રિમ્પ્લ સીંગર” કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને બહારના દેખાવના નકલી માલ પર અર્ધ જતા ના, કારણકે સંવળું ચલકે છે તે સોતું હોતું નથી ને જ પહેલાં સોંધા તે પાછળથી મોંધા પડે છે.

દરેક સંચા પર અમારો છાપ તથા આશુ નામ “ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની” કરી હોય છે.

અમારી હાલુસ્તાનમાં ૮૦ હુકાનો છે ને દરેક જણ ગમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેને લેવા બની શકે તેમ હપતેથી પણ આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરો, તેવ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોકમાં રાખવામાં આવે છે ને બાતુઓને સીખવવાને માટે માણસ ઘેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો વી. એસ. નામનો સાંચો કુદ્યોને લાયકનો, ચાલવામાં સહેલો તથા હાલની નવી સોય, સુગળની આસપાસનો છે. સીંગરના દરેક માલ અમારીજ હુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની

નંબર ૫, દેવલનો મોહલો, મુંબઈ.

જો. નવેમ્બર ૧૮૯૫ ક.

પ્રસ્તુત ૭૬.]

[આંક ૬૩૦.]

શ્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સરવે લાભ ઉપયોગી
થઈ પડે તેમું પ્રાચીન ગ્રંથાનુ.

❖ લખનારો—પારસી બાલુચો. ❖

મુ' અર્થ:

કયમરે વિન્દ ઓઈલ એનંછન ગેસમાં,
ફરામલ કાવસલ મેહતાએ, જોતેને માટે બાપુ છે.
કીમત દરસ ૧ ના આંગ ઉપર રૂડ;
જોરેને ૬ આના.

શ્રી મિત્ર.

સાંકળ્યું—નવેમ્બર ૧૮૯૫

	પૃષ્ઠ.
૧ મુનાને મુળની વાર્તા—(લખનાર મુલબાઈ ખુસીદાસ મુલ/વાળા).....	૧૩૩
૨ ૧૮૫૭ ના બળવાની એક વાર્તા—(લખનાર ખોરસોદ)	૨૦૦
૩ સ્ત્રીની મિત્રાચારી—(લખનાર મેઘા).....	૨૦૧
૪ હિંમતનો બદલો—(લખનાર મેઘેશભાઈ કાવસજી દાવર).....	૨૦૬
૫ જાડખાન અને તેમનો વધારો—(લખનાર S)	૨૦૮
૬ પ્રેમની પરીક્ષા—(લખનાર જ્ઞાનપ્રભુ કાવસજી દાવર).....	૨૦૯
૭ કેલવેલુ' મગલ અને તેમાંથી ઊઠેલીઓને શુ' શાયરો થાય છે?—(લખનાર પીરોલ)	૨૧૨
૮ ગોલાબનાં પાતરાંના આશીર્વાદ—(લખનાર ખોરસોદ)	૨૧૪

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક છઠું.

નવેમ્બર ૧૮૮૫.

અંક હત્રો.

સુનાને મુળની વાતી

પ્રકરણ ૪૪ મું.

મરણ પામેલી એમી જીવતી જાગતી જોનને
લગાઈનાં મેદાનમાં પાછી મલે, છે !

પણ આગળ વાંચી ગયાં તેમ જનરલ
રુઝર્ટ તા. ૧૬ મી જાન્યુઆરીએ નાઇલ
જવા ઉપરથી, અને જોન પછી તેઓ
સાથે ગયો. ગોંડકથી ઉપરથી બાદ તે
જોને રેરામાં ઘણીએક મુશીબતો વેઠવી
પડી. તરફ અતીથ પડતું હોવાને
લીધે જોડા દહાડામાં ઝળેક વખત બેસી
અ, અને તેજોને ઉઠાડવાને બહુ
મેહનત પડતી. જોનની માંદગીમાં ઘ-
જોન ફેરફાર થયા હતા. એક દીવસે જ્યારે જાનું
લેવાતો હોતો ત્યારે તરફથી ગયો, અને તે લેવાને
જોન ઉતરનાર હતો, એટલામાં તે પોતાના નાના અરખી
ધોડાપરથી બેસીમાં તુડી પડ્યો. જ્યારે તે મુશીબમાં આ-
વ્યો, ત્યારે તેની પાસે કેટલાએક લોકોની અમલદારોને ઉ-
ભેલા જોયાં, જેઓ વચ્ચે ફેક કીસપડ પછી હતો. જોનને
સુંદીમાં લાવવાને ડાકટરે ઘણીએક ઉપાયો કર્યા હતા અને
તે ઢીલીવાર થયા બાદ તેને ઉભો કરવાને ડાકટરે પોતાની
ખતી મેહનત કરી હતી, અને ફેક જોનની પાસે જઈ
તેને રુઝર્ટ પમાડ્યાં થોડાં બેસાં જોયાં.

જોન, તમે ધોડાપરથી પડી ગયા ?
જોન લીધેથી હસીને બોલ્યો. "તારું" ઘણું જ સખત પડે
છે, અને મને જરા ચક્કર આવી ગયા, થીજી કાઠી નથી."

ફેક પાતાની ભૂરી આંખો જોન તરફ રાખી બોલ્યો:
"જોન, તમે ઘણું જ અશક્ત થઈ ગયા છો," અને તે પો-
તાનાં શરીર તરફ જોઈ મન સાથે પડપડ્યો: "હું કેવો
ખોલના હોકમથી મળ્યું હતું? લગાઈમાં આવ્યા બાદ મન
કાંઈ થયું નથી, અને હું પુરજી તરફ રસ્તે છું. મારા ધારવા
પ્રમાણે જોન ફરી ઇંગ્લેન્ડ જઈ શકશે નહીં, કેમકે તે બહુ
અશક્ત થઈ ગયો છે."

તે ફરી ઇંગ્લેન્ડ જઈ શકશે નહીં એ ખ્યાલથી જ તેનું
અંતઃકરણ ખુશાલીથી ઉછીંચી રહ્યું. જોનની પાસે પડેલી
સગડી આગલ બેસતાં ફેક બોલ્યો:

"આપણું જવારે આવાં રૂબામાં કકળાટ કરતા પડેલા
છે એ ત્યારે કારણ હીલમાંનાં માથુસો શું કરતાં હશે?"

"અરેબર એ કેવો મોટો તફાવત છે," જોને ઉત્તર
વાળો."

"મી. જોન, હું ધારું કે તમે ફરી હીલફેડ જવા
છમ્મતા તો હશો."

"મી. હીલફેડ, મેં એવું કરી છમ્મયું નથી," કેમકે
ફેકનાં બોલવાની રૂબ જોન સમજી ગયો કે તે મંથકેરી
કરતો હતો.

"નહી, નહી, તમારી એમ બોલવામાં મોટી ભુલ છે.
આહીના કરતાં તે જગા હજાર દરજ્જે સારી ને સુખદાયક
છે અને વળી તમે જોવાને વધુ મોદ પમાડનારી છે."

એવી એવી થોડી જોનની મથકેરી કરી, તેને સુખ આ-
પવાને જાહેર વધારે એમેનીમાં નાખી ચાલી ગયો.

જોને થોડું કે આ વખતે ખાનગી તકરાર કરવાના ન-
થી, અને ફેક જે બોલ્યો તે સૌ સહન કર્યું.

જોન સાથે ફેકના મેલાપ તારીખ ૧૫મી સુધારે થયો
હતો, અને ૧૬મી ને શુક્રવારે ખીડીશ ફેકને આપુરેલાથી
થોડે દુર જાવણી કરી. જ્યારેના બાર વાગતે આરખની
ફાને સ્વારી કરી; અને તેઓનાં અહીંવારે દયાદે કેટલાક
સોજનરોનું ખુન કર્યું; કેટલાકે દુરથી લગાઈ કરવા લાગ્યા;
અને સોજ પડતાં જનરલ રુઝર્ટ રુઝર્ટની જાવણી ત-
પાસી લીધા બાદ એવો ઠરાવ કર્યો કે, કરનધને તપા ચો-
ડક સોજનરોને આખી રાત હથેલરબંધ પોહીરો કરવા
રાખવા! સુરે અસ્ત પાળ્યો, અને રાતનો પડો જયો. સો-

પંથરાઈ ચુકયો. નનરલ રંદુઅઈ આ પ્રમાણે ફોનનો બ-
ચાવ કરવાનો સારો રીસાવ કરી સોલનરોને વડે ઝડી વચ્ચે
સંતાઈ રહેવા કહયું; સર્વે કોઈ હથ્થારબંધ દીસતાં.

રાત્ર શીઠા અધારી હતી, અને મધ્ય રાત્ર થવા આવી
કે સામેવાળાઓના તોપોના તેમજ બ્યુગલ ટુંકવાના અ-
વાજ સંભળાયા. હવે લાઈફ શરૂ કરવાનું બ્યુગલ ધીરીશ
ફોન તરફથી થયું, અને તરતજ બધા એકઠા થયા. આ
વખત ધણેજ ગંભીર દીસતો, આવા અફાટ જંગલમાં
જ્યાં જેછેને લાં માણસો ખીઓખીય બરેલાં દીસતાં, અને
જેનનું છગર આથી વધુ ધુન્નું હતું. તેને આખા દીવ-
સની ઠાક લાગી હતી; પણ લડાઈની વેગા તેને નવું જોર
આપ્યું હોય, અને ધ્રુવ તરફથી છુપી હોતમ તેને મળી
હોય, તેમ તે પણ સર્વેની લગભગ જઈ ઉઠે.

તોપોના અવાજે, તથા મરતાં માણસોની ઘીસે જોનના
ઝાનને ફાડી નાખતી હતી. એકથી વધુ વખત સામેની ફોન
રાત્રમાં સ્વારી કરી, અને અજવાળું થતાં તો પોતાની
સંતાવાની જગ્યામાં નાહસી ગયા. સર રંદુઅઈની ફોન પણ
પોતાની ઊવણી તરફ આવી લાગી.

સહવારનું ઝડકણું પડતાંજ આખાં મેદાનમાં આરમ
લોકનાં યુદ્ધ દીસ્યાં, અને તેઓનાં યુદ્ધ તથા જયારં
માયાં સરજના તફાકથી ચળકાટ મારતાં હતાં.

આ લડાઈ થયા બાદ અગ્યાર વાગે બપોરે નનરલ રંદુ-
અઈ નીચે ગયો કે સર્વે સોલનરોએ ફોનની ટુકડીએ જવું;
એમ કરવાનું કારણ આપણેલાથી આરખેને નહસવાનું
હતું. તે ફોનની ટુકડી તરફ જોન પણ સાથેજ ગયો. ફો-
નના સોલનરો ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યા. આ દેખાવ
રોજેજ નાસદાયક દીસતો. ઝાંખી અને જમણી બાજુએ
તોપોની ગોળાઓ આવતી, અને ધણું કરીને લકડેરની
પાછલી હારને ઘણુંજ જોખમ ભરેલું હતું. તેઓ યોગ
આગળ વધ્યા કે દસ અથવા બાર હજાર આરખ લોકો
સામે થયા એકઠા થયા. લડાઈ રાત્રના દશ વાગે. ઝર
થઈ, અને જખમી થયતા માણસોને બાજુ રાખવા કોણે
દરકાર કરી નહીં. તેઓ છવનું જોખમ ન ગણકારતાં બહુજ
શુરવી લડવા લાગ્યા. આ વેળા જોન તેઓની વચમાં ઉઠે
હતો, તે સ્થંબ ઉભો રહી લડાઈને દેખાવ નીહાજતો હતો.
તેની પાસે ફક્ત એક નાની બંદુક સિવાય બીજું કંઈ
પણ હથ્થાર નહોતું; પણ તેણે એક મુવેલા સોલનરની
બંદુકની સંગીન ઉપાડી લીધી; અને યોગ વખતમાં તે
પોતે પણ લડવા તૈયાર થયે. આરખ લોકો આમથી તેમ
એક હવાનાં તોફાન મીસાલ અગર ધસી આવતા. તેઓના
હાથમાં અણીદાર ભાળાઓ તથા ખુસી તલવારો દીસતી
હતી. સોલનરોની બંદુકથી, અને તેઓના અણીદાર ભા-
લાઓથી કેટલાએક માણસોના છવ ગયા, અને પાછલી
સોલનરોની હાર તદન તુડી પડી. તે હારમાંના વધુક
જખમી થયા, અને એ રીતે એક હાર તદન નાશ થઈ

મઈ. આ હાર મધે જનરલ રંદુઅઈ પણ હતો, અને તેના
ધોડાને બહુજ જખમ થયાથી તે મરી ગયો; તેને પોતાને
પણ આરખની ફોન તરફથી જખમ થયો હતો, તોપણ
તે શુરા મટે હોતમ હારી નહીં, અને કેમે પણ કરી પાછો
હઈયા નહીં. જખમી થયતા માણસો સાથે જોનને પણ
આરામ લેવા બાજુ ઉભો કર્યો. તે નનર આજ્યાદુ ફેરવી
જોતો, અને મુવેલા માણસોનાં લોહી નદી મીસાલ વહેતાં
દીસતાં. તે જખમી માણસોમાં, એક જીવાન સોલનર બહુજ
કઠખાટ કરતો હતો, તે જોઈ જોનને દયા આવી; તે તેની
પાસે ગયો, અને તેને પાણી અથવા થું જેછું હતું, તે
પુછ્યું. લડાઈના યોધાકમાં, તથા બંદુકોના કાન ફાડી નાખ-
નારા શોરમાં તેણે કોણની અવાજ સંભળ્યો, અને તે મોરથી
કઠખાટ કરી જોનને તેડતો હતો.

“જોન! જોન! મને બંચાવ!”

આ અવાજ જોનની છાતીમાં એક તરવારના ધા મીસાલ
લાગ્યો. તેણે ધોડા વખત કાન ધડને સાંભળ્યું, કે તે અ-
વાજ કઈ તરફથી આવતો હતો, અને તેની ખામી થઈ
કે તે જીમ પાડનાર સોલનર જોનના પગ પાસેજ પડ્યો
હતો. તે જીવાન છોકરોનો પોતાક કોઈ અમલદારના નોકર
જેવો હતો, અને એક નાની તરવાર કમરમાં ખોસેલી હ-
તી. તેનાં માથામાં જખમ થયો હતો, અને બીજો ધા
મારવા પાસે એક આરખ ઉભો હતો. જોને પેલા સોલનર
ની પાસેથી હથ્થાર સર્વ પેલા આરખને ગળાંમાંથી કાપી
નાખ્યો અને બીજા હાથે પેલા જીવાન છોકરોને આવી ક-
દંગી અવસ્થામાંથી બાજુ લઈ ગયો.

દસ મીનીટ બાદ આરખની ફોન અને ધીરીશ ફોન એક
મેક થઈ ગઈ, અને તેઓની ફોનમાંનાં ધણુંક માણસો મ-
રણ પામ્યાથી તેઓએ સલાહનું કાગળ (સાલ) ધીરીશ ફો-
નને આપ્યું, અને આરખ ફોન નાહસી ગઈ.

જનરલ રંદુઅઈ પણ આસાએસ લેવા પાવું. આરખ
લોક હાથે તેની ખુશામીમાં સર્વે જખ જખ (હરા) કરી
આનંદથી પોકારો પાડવા લાગ્યા.

આ અરસામાં પેલા જીવાન સોલનર ધુન્નતો એક બાજુ
બેઠો હતો, કે જેનો છવ જોને બચાવ્યો હતો. તે છોક-
રાએ જોનને પોતાની પાસેજ રહેવા કહયું હતું. જોને
પોતાની બહાદુરીથી તે જીવાનનો છવ બચાવ્યો હતો, અને
તે કોણ હતો તે જીવાને જોનને આ સારી તક મળી હતી.
તે જીવાન છોકરોની મોટી જુરી આંખો બધથી ઉપાડી
દીસતી; અને તેને એટલેજ જોતાંજ જોન બહુજ અજબ
થવા લાગ્યો. તે થું જોતો હતો, તેણે તેને ભાન રહ્યું નહીં;
તે છોકરોના નાથક એટલેજ સરજના તાપથી શામળો થઈ
ગયો હતો, અને તેનાં માથાંપરના ઝીણા ઝીણા બાલ કાપી
નાખેલા દીસતા હતા. વળી તેની રસમ જેવી નાની નાની
મુજ, એ સર્વેને જોન ટીકી ટીકીને જોતો. તેનાં માથાંમાં
લાગેલા જખમમાંથી લોહી અતીવ વહેતું હતું, અને તે

“અંક કરવા જોને તેનું માથું હાથમાં લીધું, અને તે પર ચંડુ પાણી રેડવા લાગ્યો. એટલામાં તે જુવાન સોલજર દુશીયાર થયો, અને જોનને જોઈ બોલવા લાગ્યો:

“શું જોન, તમે મને ઝાળખતા નથી?”

“તું કાણ છે, હું તુને ઝાળખતો નથી,” જોન બોલ્યો, “તું કાણ છે; ખુદને ખાતર મને જલદી જણાવ!”

“હું-હું એમી છું; મેજર ડીસપર્ડે મને બચાવી છે, અને તમને ડરાવવા ખાતર મને આટલાં વરસ સુધી સંતાડી રાખી હતી. અરે! અરે! જોની મને માફ કરો, અને મને તમારા હાથમાં મરવા દો.”

આટલું બોલી તેણી ફરીથી બીચારી પુજવા લાગી.

“શું તું ખરેખર એમી છે? નહીં, નહીં, એ વાત હું કદી કબુલ કરીશ નહીં, એમી તો આજ મધ્યે ચંડુ મરણ પામી છે!”

“જોની, તેણે મને બચાવી છે-મને છવવવાને કરો આધાર નહોતો, પણ મેજર ડીસપર્ડે મને વહેતાં પાણીમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી, અને આજ બે વરસ ચંડાં હું કાર્ટલ લીધતા તમેલામાં, મેન અને મેજર ફ્રેંક ડીસપર્ડેના આશ્રા હેઠળ હતી.”

પણ ગરીબ બીચારી એમી આથી વધુ બોલી શકી નહીં; તેણીનાં આંખમાં ભારી જખમ થયો હતો, અને તેમાંથી થોડો પુકડળ વેહેતું હતું. તેણી આટલું બોલી બેસી ગઈ. જોને હજી કાંઈને પણ તેણીના વિષે જણાવ્યું નહીં; અને પોતે તેણીની વેઠ કરવા પડ્યો, અને ધાંતું કે તેણી યોગ્ય વખતમાં મરી જશે.

પ્રકરણ ૪૫ સુ.

આગળના પ્યાર.

બીજે દિવસે સાંજે ફ્રાન્સીસે તેણીને આપુરેના વેસ્ટમાં બ્રાઇ બધા, પણ જોન સિવાય કોઈ જણતું નહોતું, કે તેણી, એક ઓરત છે. જોને તેણીની બનતી મહેનત લીધી, અને રાત દાહડો ઉમે જો તેણીની ચાકરી કરવા લાગ્યો. હજી એમી બેસીલીમાં જ પડી હતી; એટલામાં એક નોકરને તેડી રેલમેંટના ડાક્ટરપર જોને ચીઠી લખીને તરત તેજાવ્યો.

આ ડાક્ટર સાથે જોનને યોગ્ય દવાગાની ઝાળખાણ થઈ હતી, અને તે ડાક્ટર જલદીથી ત્યાં આવી પુગો. “મીં જોન રીડન, આ જુવાન છોકરા ખાતર તમેજે તમારી જાંઘની અતી જખમમાં નાખી હતી. ખરે કે?” “ડાક્ટર વેસ્ટને બોલ્યો, જોને રેખાવ દયાણ દીસતો હતો.

“મીં જોન, તમેજે એને બરાબર સુવાડો, એને બરાબર તપાસી જોવો નેહએ, પણ હું ધારે છું કે હવે વધારે વખત છવવાનો નથી!”

તેણે એમીના કોટનાં બટન કાઢ્યાં, અને તેણીની કપ જોવી સફેદ છાતીપરથી ખખસ એક બાજુ કર્યું, અને હુક વખતમાં તેણે તેણીની સ્તન વાત જણવી લીધી.

ડાક્ટર તેણીનાં બટન કાઢતાં જોન તરફ ફરીને બોલવા લાગ્યો; જોન ડાક્ટરની પછાડે ઉભો હતો.

“આ તો કોઈ જુવાન છોકરી છે?”

“ડાક્ટર, મેં પણ હમણાં જણ્યું, તેણીને હું પણ લાંબા વખતથી ઝાળખું છું; પણ તેણી લગાઈમાં આવે છે એમ હું બીલકુલ જાણતો નહોતો. મીં વેસ્ટને, મહેરબાની કરી એણીની એ વાત માટે ખાતર તદ્દન ખાનગી રાખજો” જોને કહ્યું.

“ગરીબ બીચારીને બહુજ ભારી જખમ થયો છે; મીં જોન, અંદી જુઓ;” તેણે જોનને દેખાડતાં કહ્યું. “બહુકની એમી તેણીનાં ખભાંમાં લાગી છે, અને આંખ આગળ વાળ્યું છે.” ડાક્ટર પોતાના ઉપાય અજમાવતાં બોલ્યો, “તેણીની મુછપરથી તેણી છોકરી છે એમ કોઈ પણ સમજી શકે નહીં! ઘણીજ ચતુર છોકરી જણાય છે.”

“ડાક્ટર, તેણી જીવશે કે?” જોન ભારી અવાજે બોલ્યો.

“ભારા ખ્યારા મીં, હું તે વીરો તુને ખાતી કેમ આપું! તેણી પોતાને ધરે હતે તો કદાચ જીવતે, પણ આની કામજ નાર પર શું ફાંખ પડ્યું” હશે કે તેણીએ પોતાનું ધર તજ્યું?”

“સારે શું વાહાલી એમી, તું આખરે મરી જશી?” જોને તેણીના નાનો બરફ સરખો હાથ ઉચકતાં કહ્યું.

હવે તેણી ધીમે ધીમે સુઢીમાં આવતી ચાલી; અને પોતાની સુરે મરી આંખો ઉઘાડી જોન તરફ જોયું.

“મીં વેસ્ટને, મહેરબાની કરી તેણીની બેડી મુઠને એ પરથી કાઢી નાખો.” જોન બોલ્યો, અને ફરી એમી પોતાની સદાની ખુશસુરતીમાં અસલ જેવીજ દીસી.

“મીં જોન, તેણી બહુજ ખુશસુરત છે.” તે એમી આગળ વાંકો વળી બોલ્યો.

“મારી કીડી, હાલ તુને શું ચાપ છે તે મને કહે! અને તારાં મનને સાંત કર, શા માટે ધમરાય છે?”

“સાહેબ હું-હું હવે વધુ જીવવા માંગતી નથી.” તેણી ધીમે અવાજે બોલી, અને જોન તરફ ફરીને કહેવા લાગ્યો:

“જોન, હું મરે” ત્યાં સુધી તમે મારી આગળથી ખસતા ના!”

“એમી, હું કંઈ જાણ્યું નહીં; હું તુને વચન આપું છું કે હું તુને હવે વીઠલી સુખીસ નહીં.”

“સારે આખરે હું સુખીજી મરીશ.” તેણી થોડું દસતું મોં કરી બોલી.

“અરે મારી એમી! મારી વાહાલી એમી, તું તારે હાથે સંકટમાં શા માટે પડી?”

ડાક્ટરે પોતાના નોકરને તેડીને પોતાનાં કામને લગતો થોડાક સામન મંગાવ્યો, અને એમીને વાગેલા ધાપર મ-

લખના પ્લાસ્ટર કરી લગાડીને ઘોડા વખત રહી તે તપ્તુ તરફ જવાને તૈયાર થયો; અને જતી વખતે બોલ્યો, “મીં બેન, તમને કંઈ બધું મારું કામ પડે તો મુખેથી મને બોલાવજો, હું ખુશીથી આવીશ.”

આ પછી તે ગયો ને બેન એમીનાં બીજાનાં આગળ ઉભો રહી, તેણી જમણી પાછી પુણી તંદરાસતી બોગવે એવી દુવા ચાલેલો હતો; બેન પાસે આ વેળા કાંઈ ગરમ બીજાનોં પા કપડાં ન હતાં, ને કાકરે એમીને ગરમ બે-સમાં લયેટવા સખત હોકમ કીધો હતો. બેનનાં જે કાંઈ ગરમ કપડાં હતાં તે સર્વે છાવણી તરફજ રહ્યાં હતાં; એટલે બેને કોણ બીજા પાસેથી ઘોડા દહાડા ખાતર ગરમ બંદુસ (Blanket) માંગી લીધું; ને તે તેણીના જમખપર લપેટયો, અને તેણી ફરી ઉઘમાં પડી.

લગાઈમાં કેટલા જણા કપાઈ ગયા છે, અને કેટલાને જમખ થયા છે, તેનો બંદોબસ્ત કરવા જનરલ સ્ટુઅર્ટ ફેક ડીસપર્ડને મોકલ્યો; તેણે તે કામ ધણીજ સંભાળ્યું કીધું, અને સર્વને તપાસતો હતો તેવામાં તેની નજર બેનપર પડી. તેને જોતાંજ ફેકને દસવું આવ્યું, તેથી તેણે મોઢું ફેરવી નાખ્યું. તે એમીને બેલા વાંકો વલ્યો, અને તેણીને રમુજ પમાડવા મથકેરીની રમે બોલવા માંડ્યું. “આખરે તમે બને જણાં લગાઈનાં મેદાનમાં પાછાં મળ્યાં કે ?”

એમીએ ફેકનો અવાજ જોળખ્યો, ને તેણીએ આંખો બંધાવી તેની સાથું જોયું.

“મીં ફેક, મેં જોયુંને બધી વાતથી નાકેફ કીધો છે. હવે તે બધું જાણે છે; અને તમેએ મને આટલાં વર્ષે કયાં રાખી હતી તે વીશે મેં જોયુંને સખજ પાડી છે.”

“આ તેણીનું બોલવું સાંભળી ફેક મોરે મોરે દસવા લાગે. ખરેખર! શું એણે બધું જાણ્યું ?” અને તે બેન તરફ ફર્યો, જેનો મોઢો શુસ્સાથી સફેદ બન્યો હતો.

“મેનર ડીસપર્ડ, હું તમને એમ પુણું, કે એમ દમલ-બાજથી મને કગાવવાની તમારી મતલબ શું ?”

“મારી મતલબ, હા! તે હું તમને સેહેલાઈથી કહીશ, તે કહેવામાં મને કંઈ અડચણ નથી; ને તે શોધી કાઢવાનું ધણું કઠણુ નથી. મીં બેન, મારી મતલબ એટલી છે કે, તમને મારી પીનાં બેહેન લીલીથી છુટા પાડવા.”

“મેનર ડીસપર્ડ, તમે જેવાં સારા ગ્રદરથને એવું કરવું શોભે નહીં,” બેન કઠોર રીતે બોલ્યો. “ને હું એમ જાણું છું કે એમી છવતી છે, તે આજ કેટલું યશ્ન નેણીને મેં મારી મોહારદાર કીધી હતી. હું તેણીનાં મરણની ખબર સાંભળ્યા બાદ એક દીવસેથી સુખથી બેઠો નથી, તેણી હજી આ દુનિયામાં છવતી છે, એમ જો હું સાંભળતો તો તેણીને ફરી મેટવા હું મારો પ્રાણ આપતે; અને તમેએ તેણીને આટલાં વર્ષે સુધી એકાંતમાં રાખી, એ તમે જેવાને એક દીવસેથી જોયું છે.”

“શું બેન, તમે એ ખરેખર બોલો છો ?” તેણી પોતાનો હાથ જમીનપર ટેકી, જેમ તેમ બીજાનાપરથી માથું ઉઘ-કતાં બોલી.

“એમી, એ તદન ખરું છે,” બેન મંબીરાઈથી અને ઉદસથી બોલ્યો. “એમી, મારાં માએ પણ મને છેતર્યો-હું બધારે માંદો હતો સારે તેણીએ મને કહ્યું કે તું છવતી છે-અને હું જ્યારે તંદરાસત થયો-સારે મેં મારી પેહેલી ફરજ જાળવવા એક મીઠી તારી પર લખી, તારી સાથનાં લગનની માંગણી કીધી હતી.”

“એ બેન, મને માફ કર, હું હવે વધુ છવી તમારી મેડેરબાનીનો બદલો વાળી શકતી નથી.”

તેણી પોતાના હાથો વડે મોઢું ઢાંકી રડવા લાગી; તેણીને વધારે દમગીર કરવી નહી, એમ જારી બેન તેણીને પટાવી લીધી.

“એમી, તું ચેરી ના થા; તું શું કરવા રડે છે ?” બેન સખતાયી બોલ્યો. “પણ એમી, તેં મને દસાવ્યો છે, એમાં તે ધણુંજ નીર્દયપણું વાપર્યું છે.”

તેણી રડતાં બોલવા લાગી:

“મેનર ડીસપર્ડ મને દુખતાં બચાવી હતી; અને જેમ તેણે હોકમ કયો, તેમ હું તેના હોકમને, તાબે થઈ.”

આ બે વસમાં ફેકે મને એક બેહેન દાખલ રાખી ને મને કશી વાતે દુઃખ દીધું નથી. બેન, તમે આવી દયા મારીપર રાખશો એમ મેં કહીથી પારખું ન હતું.”

આ સંધળો વખત મેનર ડીસપર્ડ તેઓ આગળ ન હતો. પણ જ્યારે તેણે બેણું કે તેઓની વાત પુરી થઈ રહી છે, સારે તે પાછો એમી આગળ આવ્યો.

ફેકે લગાઈમાં ધણીજ ફેતેદ મેળવી હતી, તે ધણી સરસ રીતે અને બાહાદુરીથી લડતો હતો, અને તેની બાહાદુરીથી જનરલ સ્ટુઅર્ટ ખુશ થઈને તેને બહુજ સામાથી તથા માન આપ્યું હતું. ફેકને ફક્ત બે ટેકાણે જરા જરા જમખ થયો હતો.

જે દીવસે એમીને બારી જમખ થયો તે દીવસે ફેકને સ્ટાફ એપીસરનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું; અને બરીજ એમીને તેનો નોકર દાખલ જ્યાં તે જતો હોં સાથેજ મેટકડું પડ્યું હતું.

જ્યારે તે ફરીથી એમીનાં બીજાનાં આગળ આવ્યો, સારે તેને જોતાંજ બેન એમીના બીજાના આગળથી ઉઠી ઉત્તો થયો, ને તેઓ ત્રણે વડે નીચે મુજબ વાતો થઈ: “સાહેબ ! તમે જાણો છો તેમ બીડીયા, લગાઈ નો હવે જરા બખ પડી છે, એટલે હવે આપણે બંને જણાએ આપણી લગાઈ શર કરવી નોઈએ.” ફેકે જોયુંને કહેવા લાગે.

“તમે એવી રીતે મારી સાથે વરસાડો કે કોષખ માણસ તમને દરશુજર અથવા માફ કરશે નહી, પણ આપણું વેર પુરું પાડવાનો આ વખત નથી, આપણું હાથ નેહતાં લોહીમાં પડેલા છીએ.”

“મેજર ડીસપર્ડ, હવે આપણાથી હાલ એક એ દીવસમાં એવાજ થશે ! તોણે સુવેશા સોલજરો તરફ આંગળી કરી દેખાડતાં કહયું.” પછુ ફ્રેંક, હું તમારી પાસે કંઈ મદદ માગુ છું. અને તે એ કે, જો કદાચ હું આ લડાઈમાં કપાઈને મરી જાવું તો તમે આ નીર્દોષ અજવાની સંભાળ લેશો કે ?” જોન બોલ્યો.

“તમારે એ વીરો વીનંતી કરવી ન જોઈએ; અજવાતાં તેણીની સંભાળ હું જરૂર લઈશ, અને હાલ પછુ તેણીની સંભાળ ખાતરજ હું અંદી આગ્યો છું; અને ધાર છું કે તેણીના વાંક વીરો તમોએ અસાર અગાહ તેણીને મારી બધી હશે ?”

“પછુ ફ્રેંક, હું તદન અંતરે છેલ્લે કે એમાં તેણીનો વાંક છે યા તમારો ?”

“મારી મતજન્ય એટલીજ હતી કે તમુને દરએક રીતે હરકત કરી ચીરવવા; મારી બેહેન લીલી સાચની તમારી દાસ્તી તોડવી; આટલાં વરસ તેણી મારા હોકમને તાબે થઈ તેણે કારણ કે મેં તેણીને તમારી સાથે ફરી મેળવી આપવાનું વચન આપ્યું હતું.” ફ્રેંક બોલ્યો.

“સારે સુ ! તમે તમારી સાથે એમીને વારઝેન્ડ લાવ્યા હતા ?” જોને પુછ્યું.

“અજબત ! હું તેણીને હમેશાં મારી સાથેજ રાખતો; અને વોરઝેન્ડ આગ્યો હતો સારે પછુ તેણી મારી સાથેજ હતી. તેણીને મેં મરદના પોશાકમાં મીસીસ ઑલ્ફ્રેન્ડે-સોન રાખી હતી; અને એમ કરી હું વેર લેતો હતો; સાંભળ્યું મીંડો જોન ?”

“ફ્રેંક, એક માણસને ઘટે નહીં એવા નીર્દય કાને તમોએ મારીપર લીધો છે.” જોન બહુજ સખત રીતે બોલ્યો.

“તમોએ લીલી સાચનાં મારાં દરએક સુખને નાશ કર્યો છે, તમોએ મને દુઃખી કરી નવી જાનમાં નાખ્યો છે. પછુ મેજર ડીસપર્ડ, તમોએ કાષેલી રમત વીરો હું અર-ખાઈ કરતો નથી, કેમકે મારે હાથે તમુને કાંઈ ધન યા દુઃખ થયું નથી.”

“સુ ! ધારે હાથે મને દુઃખ થયું નથી ?” ફ્રેંક બહુજ ગુસ્સાથી મોટે મોટે બોલવા લાગ્યો, “તેણીને હું સુખી કરનાર હતો, તેણીને તે મારા હાથમાંથી છીનવી લીધી, અને મારી લીલીનાં ઘરમાં તારો પગ ચુકવોને તુને કર્યો હક ન હતો ! તે આ ગરીબ છોકરીને નાશ કર્યો છે. તે એમીને દેખાડતાં બોલ્યો” અને મારી પીનાથ બેઠે-નના પૈસાપર હવે તું ટાંપતો ફરે છે. એ તારો કેવડો મોટો વાંક છે !”

“મારૂં કાંઈ હું ભોગવી ચુકો છઉં; અને તે દુઃખો મેં કેવી રીતે ખમ્યાં, તેનો જાણનાર ખોદા સિવાય કોઈ નથી; પછુ મારી જીજને જલ્દો કે જલ્દીથી વાળી આપતે. જો તમો મને જાનથી કપાઈ કરો કે તેણી છવતી છે, તો આટલી બધી વાત વધતે નહીં.” જોન બોલ્યો.

“નહી જોન ! હવે હું કહી તમારા બોલવા પર વીધાસ રાખીશ નહીં. જાનેવારીની સાંજે મેં જ્યારે તેણીને કારટલ લીક પુલ નીચે કુળતી જોઈ, સારે મેં ધાણું કે મારો કીચો લેવાનો વખત આ સેહેજો છે; મને તારી વાતો યાદ આવી, અને વેહેતાં પાણીમાંથી મેં તેણીને તરત બહાર ખેંચી કઢાડી.”

“સારે સુ ! તમો તેણીને કારટલ લીકમાં લઈ ગયા કે ?” જોને પુછ્યું.

“તેણીને પહેરે ખોટા હાલકમાં હું લઈ ગયો; અને સારે બાદ કારટલ લીકનાં માણસો વગેરે થયાં સારે હું અને એમી કારટલ લીકના તમેજામાં ગયાં. અને એમીને તમેજામાંજ રાખી. મેં તેણીને પાણીમાંથી બહાર કાઢી હતી સારે તેણી અધમુવી જેવી થઈ ગઈ હતી. મેં અને મારા પોડાવામાં બેને તેણીને સાવધ કરવા આખી રાત બહુજ બેઠેનત લીધી. તેણી જ્યારે હાશીયારીમાં આવી સારે તેણી સુરખ છોડી ફરી કુળવા તૈયાર થઈ, અને મેં તેણીને જવાની તે વીરો મને કપકા દેવા લાગી, મેં તેણીને બહુજ સમજાવીને કહયું, કે જો તું કાઢી યા ?”

“કુમ ખર ? કે, એમી ?” ફ્રેંક તેણીની આગળ વાંકો વળી બોલ્યો.

“તે વાતની મને યાદ દેવડાવે ના” એમી નીચી નજરે મોઢી.

“પછુ એમી, હું પુછી છું કે મારે હાથે તુને આટલાં વરસમાં જરાથી ધન થઈ નથી. મીંડો જોન, જ્યારે તેણીએ સાંભળ્યું કે તમે લડાઈમાં જાવો છો, સારે તેણી પોતાની ખુશીથી મારી સાથે અંદી આપો. ખરેખર તેણીએ બહુજ વફાદારી વાપરી છે.” ફ્રેંક બોલ્યો.

“મેજર ડીસપર્ડ, તમો તેણીને અંદી લાવ્યા તે વીરો તમારો કે અતીસ આભારી છું.”

“એક વફાદાર અને વીધાસ નોકર દાખલ તેણીએ મારી નોકરી બનતી છે. ગરીબ ખીચારી એમી !”

“તુને અંદી પડેલી જોઈ હું અતીસ દુઃખી છું, અને ખરા અંતઃકરણથી ઈચ્છું છું કે તું વેહેલી સારી થાય, અને જેમ મેં તુને વરં સુધી સુખમાં રાખી તેમ હવે પછી તારો જોનથી તુને રાખે.” ફ્રેંક દસગીરીથી છુટો પડતાં બોલ્યો.

“મેજર ડીસપર્ડ, જોને મને કમુખાત આખી છે કે તે હવે પછી મારી સંભાળ લેશે.” તેણી બોલી.

“પછુ ફ્રેંક, હું તમારો આભાર કહી બુલીશ નહીં, તેનો જલ્દો વાળવા હું તદન અચકત છું; અને હવે પછી હું જોન સાથેજ રહીશ.”

આ સાંભળી ફ્રેંક તેણીનો હાથ શેકહેડ માટે લીધો, અને બોલ્યો:

“એમી, હું તુને આ છેલી સલામ કરું છું.” અને જોન તરફ કરી બોલ્યો “સાહેબ; હું તેણીને તમારે સ્વાધીન કરું છું; અને આપણી બેની લડાઈનો નીકાળ હવે જલ્દીથી કરીશ.” એમ બોલી તે જાનેની અજબથી વચ્ચે ફ્રેંક ચાલ્યો થયો.

ફેક ગયા બાદ થોડા વખત રહી એમી બોલવા લાગીઃ
“જોન, ફેક જે તમારી આગળ વાત કીધી છે, તે તદ્દન ખરી છે; તે મારી સાથે હમેશાં ધણીજ દયાળુ રહેતો-
પણ-અરે-હું કેવું ઇચ્છું છું કે તેણે મને મરવા દીધી હતો
તો હું ફરી તમને સંતાપમાં નાખતે નહીં.”

“નહી, નહી, વાહાલી એમી, તારાં મરણની ખબર હવે
હું સાંભળવા રાહ નથી; હવે મારે ખાતર તું છતી અને
સુખી કર.” એમ બોલતાં જોને તેણીનાં કપાળપરના બાલ
સીધા કીધા.

“પણ એમી, તારા લાંગા છુરા મુંદર બાલ ક્યાં છે?”
જોને પુછ્યું.

આ સાંભળી તેણી ધીમે ધીમે હસતાં બોલી, કમક
મેટીથી હસવા થા બોલવા તેણીનામાં તદ્દન ચકતી ન હતી.

“તે બાલ મેં આજ બે વરસ થયાં કાપી નાખ્યા છે,
અને તેની નાની ટોપી કરી મારી પાસે રાખી છે.” તેણી બોલી.
અને તેણીનું બોલતું સાંભળી જોનેને ધ્રેજાદમાં લીધીને
લાંની ચંદ્રની રોશનીવાલી રાત્ર વાદ આવી, જ્યાં જોને
એમીને આબેહુમ છુટા બાલો સાથે ઉમેરી દીડી હતી, કે
જે બાલ ચંદ્રની રોશનીમાં ચાંદી મીસાલ ચળકતા હતા.

પ્રકરણ ૪૬મું.

જેજર ડીસપૂરની એમી સાથની ઉભી સુલાકાત.

જ્યારે આપુકેશથી બ્રીટીશ ફોતેહની ખબર ઈંગ્લંડનાં
અઠવાડીક વર્તમાન પત્રોમાં બાહેર પડી, સારે કારટલ લીસ-
માંનાં માણસોપર બપ અને ઉતેભરીએ ગયેલા કંપો
જ્યારે સુવેલા તથા જખમી થયલા સોલજરો, કેપટન,
કેરનલ અને મેજરની ટીપમાં ઈંગ્લંડની વસ્તીએ નામ
વાંચ્યાં, સારે કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના બરથારનાં જોતની
ખબર સાંભળી અતીત્રય વિત્રાપ કરતી જણાતી હતી, અને
પોતાના હુજતા હાથમાં પત્ર પકડી ફરી ફરીને વાંચતી,
કે રખેને આ ખબર ખોટી હોય. જ્યારે કેટલીક પોતાના
ધણીઓની જખમી થયેલી હાલત વાંચીને ઇશ્વર પાસે ચારી
માંગતી, અને જ્યારે બચ્ચાંઓ પોતાની માતાઓનાં મોં
સામું દધાધને જોય ત્રીસો પાડી રડતાં હતાં.

વર્તમાન પત્રોની મોધ બેગમાં આપણે લીધીને સ્ત્રીથી
પેહેલાં યુદ્ધાવલી જોઇશું. ખબર વાંચત જ તેણી મીસીસ
બૉલ્સની સુવાની ઝોરડી (બેડરમ) તરફ ધસી ગઇ, જ્યાં
તેણી એક કુચારે નરમ ખાદીની ખુરસીપર બેસીને ફેચ માંવડ
વાંચતી હતી.

“મીસીસ બૉલ્સ, લડાઇની ખબર તમોએ સાંભળી ?”
લીલી વગર વીચારે બોલી ઉઠી. “ખરેખર, આ વખતની
લડાઇ બહુજ બપાનકે થઇ છે.”

આ સાંભળતાંજ મીસીસ બૉલ્સ એક ચીસ સમેત એક-
દમ ઉછાળે મારી ઉભી થઇ, અને તેણીના હાથમાંથી પીગાં
પુડાંની પેશી બાપડી પડી ગઇ.

“લડાઇની ખબર !” તેણી ફરીથી તેજ બોલેા બોલી;
અને આ બોલતાં તેણી તદ્દન શીક્રી પડી ગઇ. “લીલી, તે
શું વાંચ્યું, બાઇ ફેક કેમ છે ?”

ફેકને જરા જખમ થયા છે, -પણ કંઈ બપ જેવું નથી;
મીસીસ બૉલ્સને, એટલી બધી દહેશત ખબો ના! પણ-અને-
પણ જીવન કોઇનું નામ નથી.”

આ “બીજો કોઇ” જોન હતો. તેણી હમેશાં જોન
અને ફેકનું નામ બહુ સંભાળી જોતી હતી. ધણીક યુર
મરદોએ પોતાનું સદાનું રહેણાણ પહોંતોની ખડકાળ જખમી
પર કયું હતું; તેઓની વીધવાઓની રકાષીત સાંભળી લીલી
અતીત્રય દશગીર થતી; અને વીચાર કરતી કે ‘રખેને એવે
વખત મારીપર આવે !’ તેમજ આરબ લોકના કુટુંબમાં
પણ હતું. બ્રીટીશ ફોજ કરતાં આરબની ફોજ વધારે ક-
પાઈ ગઈ હતી. જ્યારે લીલી મીસીસ બૉલ્સ પાસે બેસી
વાંચવા લાગી, સારે તેણીની આંખોમાંથી પણ આંસુઓ
પડવા લાગ્યાં. તેણીએ લીલીના હાથમાંથી ન્યુસપેપર છુટાવી
લીધું, અને સુવેલાં માણસોની ટીપ ફરી ફરીને વાંચવા
લાગી; અને તેમાં જોઈ તેણીના ખીજા મીત્રા પણ હતા,
તોખી તેણીએ તેઓની દરકાર કરી નહીં. ફેકને એક ન-
છવે જખમ થયે હોતો, તોપણ તેણીના મનથી તે એક
મોટો હતો. તેણી ફેકને સદાના એક ખરા બાઇ તરીકેના
ખારથી આદતી હતી. અરસા! ખીચારી મીસીસ બૉલ્સ
સી ! તેણીનું કોઇ સચું નહોતું, અને જ્યારે તેણીએ ફેકને
પોતાનો એક ખરો બાઇજ કરી લીધો, સારે વળી આ
નવી મોહોકાણ તેણીને આવી નહી, અને તેનું સુખ જોવાને
પણ તેણી બામ્બશાળી નથી, જેવું વાંચનાર આગળ જોશે.
તેનું નામ વાંચતાં તેણીની આંખોમાંથી આંસુઓના વરસાદ
વરસેા હતો અને કહેતી “વાહાલા, સદાના વાહાલા બાઈ
ફેક, યું યું અહીં પાછો નહીં આવી શકે ? યું યું તારી
કમનસીબ બેહેનને ફરી નહીં મળી શકે ?”

લીલીને પણ કંઈ એાછું દુઃખ લાગતું નહોતું; પણ
મીસીસ બૉલ્સની દેવાની જેની હાલત જોઇ તેણી વધારે
ધનપ્રશ, અને લાંચી ઉઠી તેણીને સમનવવા લાગી; પણ
મીસીસ બૉલ્સને પાછી રડતાં બોલી.

“લીલી, તેના જખમની વાત મારેથી સંભળાઈ શકાતી
નથી, જો-કયું ફેકને થશે તો હું પણ તેનીજ પછપરે
ખરી જાણ, પછી-મારેથી રહેનારો નહીં.”

આ કાન ફાડી નાખનારા બોલો લીલીએ અતી દશગી-
રીથી સાંભળ્યા, અને હજ પણ મીસીસ બૉલ્સને કંઈ બો-
લવા જતી હતી, તેટલામાં લીલી પોતાના ઝોરડામાં ગઈ,
અને આંસુઓની ધાર જેરવીને, પછી જાણે કંઈ થાદ
આવડું હોય તેમ યુદ્ધીએ પડી, અને હજાર પાસે ફેકને
સદાય થવાને એક દુઃક બંદગી કરી.

પણ આ પછીના કેટલાક દીવસો કારટલ લીસમાં બહુજ
દુઃખદાયક પસાર થયા. હવે જનરલ રુઝવેર્ટની ફોજ આજી

કેલાથી નાઇલ જવા ઉપડી. તે ફોજ બહુજ બેગર ચપલી, તો પણ જય પામેલી હતી.

બીજા હાથપર ગરીબ બીચારી એથ અતીશય દુઃખથી ખીડતી પડી હતી. તેણીનું દુઃખ તથા સંભાળ લેતાં મીસીસ રીડલ ઘણીજ લેવાઇ ગઈ હતી, તો પણ તેણી પોતાનાં વાહાવાં ફરજે વીશે બહુજ આતુર દીસતી. આ સઘળી બીના લીલી મીંઝ રેક્ટર તરફથી સાંભળતી હતી; જે દર-રોજ એથની તંદરેસ્તીના સારા સમાચાર પુછવા, તથા મીસીસ રીડલને મદદ કરવા જતો હતો.

હવે લીલીથી વધુ વાર તામેશ યઈ રહયું નહી, અને તેણીએ મીસીસ રીડલનાં દુઃખમાં ભાગ લેવાને તથા જેટલી પોતાથી એથની બરદાસ્ત થાય તેટલી કરવાને પક્ષે ઠેરાવ કીધો.

આ લીલીનું કરવું ખુદરતી હતું, ખુદરતી રીતેજ તેણીની સંભાળ, માયા, તથા ધાર્તી એથ તરફ ખેંચાતી હતી, અને આ ખુદરતી બેદ તેણીને એથ પાસે જવાને માટે ઉશકેરી. તેણીએ આ પોતાનું મત મીંઝ રેક્ટરને દરસાવ્યું, જયારે તેણીની આંખોએ એહેસાનથી ખીલી નીકળી.

“પણ મીસ યોમ્સ, તમે ઘણું આગળ જતાં ના! તમારા આવવાની ખબર સાંભળી એથ બહુજ ખુશ થશે.”

અને લીલી તરતજ કીલ્કેડેમાં જઈ પેહતી.

ખરેખર લીલીને જોઇ એથ બહુજ સતેસ પાખી તે નીલેજ અજળા તેણીને જોઇ હસી પડી, અને પોતાના ખોખરા અવાજે પોતાના બાઇ જોતની ખબર પુછી. લીલીને જોતની કશી ખબર મલી ન હતી, તો પણ આ બોલ સાંભળતાજ તેણીની જોન તરફની ધાર્તી વધારે વધી, પણ તે દરદીના આરડામાં કાઇખી રીતે તેણીએ શીકર બતલાવી નહી, અને તેણીને રીજવા હરએક ઉપાયો યોજવા લાગી.

પણ લીલીની ફેક તથા જોન તરફની ધાર્તી વધુ અને વધુ વધી ગઇ, કેમકે ગામમાં ઘણીએક તરેહની વાતો તે ફોજ માટે થતી હતી, અને લીલીનાં દુઃખમાં બીજાંએ ધાર્તી આપી વધારો કરતાં જતાં હતાં. કાઇ કહેવું કે ‘સર જનરલ સ્ટુઅર્ટની ફોજ શુમ યઇ ગઇ છે, બીજાં કહેતાં કે નાઇલ નદીપરથી આગમેટ પસાર થતાં ભાગી ગઇ છે, અને આખી ફોજ કુખી ગઈ’ વગેરે, વગેરે.

જોનવારીની રહમી તારીખ સુધી તેણીને જનરલ સર સ્ટુઅર્ટની ફોજની કશી ખબર મલી નહી, પણ તારીખ ૩૦ મી જોનવારીએ મીંઝ રેક્ટર પોતાના હાથમાં તેઓની ખબરનું ન્યુસ લખે કાસ્ટલ હીલમાં લીલીને લાં આંખો, અને આ વેળા તેનો એહેરો તદન શીક્ષે દીસતો હતો.

તાં ૨૯મી જોનવારીએ બેપેરાના બાર વાગતાં સ્ટુઅર્ટની ફોજપર તેઓના શત્રુએ હુમલો કીધો, જેમાં શુરો જનરલ સ્ટુઅર્ટ પોતે બહુજ મરજીતોજ જમખી થયા. સોળ પડતાં તેઓએ હલ્લો કરે સોશનરોમાં કાઇ જમખી, તો કેટલાંએક સુવેલાં મેદાનમાં પડ્યાં હતાં, અને તે નીરદમ શત્રુએ

ગળ્ય કરતા સુવેલા સોલજરોપર થોડા કુદાવતા જતા. જનરલ સર સ્ટુઅર્ટ પોતે જમખી થયેલો એક બાજુ પ-હોય પડ્યો શત્રુઓને આ દેખાવ જોતો હતો, તેના હલ્લો સુવેલા સોલજરો, અને હલ્લો જમખી થયેલાંએ જોઇ તથા તેઓને કકળાટ સાંભળી બહુજ દુઃખી થતો હતો.

મીંઝ રેક્ટરે આ વાત ખેંચાતી જમખાને લીલીને કહી, અને જેવી લીલીએ એ વાત સાંભળી, કે તરતજ તેણીના એહેરાનું નુર ઉડી ગયું, અને શીક્ષે એહેરે એક ખુરસીપર બેસી ગઇ, અને તેને પુછવા લાગી.

“મીંઝ રેક્ટર, મારે વીશે તમે કંઈ ચીંતા કરો ના; જે ખરું હોય તે મને કહો, શું જોનને કશું—” પણ મીંઝ રેક્ટરે તેણીને વધુ બોલતાં અટકાવી. “મીસ લીલી, તેઓનું નામ અહીં આપ્યું નથી.” મીંઝ રેક્ટરે બહુજ માયાથી કહ્યું, “પણ મને કહેવાને દલગીરી પેલા થાય છે કે તમારા ખીત્રા-મેજર દીસપડે અતીશય ધાપલ થયા છે.” આ સાંભળી લીલી રહવા લાગી, અને બોલી: “અરે! વાહવા બાઇ ફેક, મારા વાહવા બાઈ, શું ‘તું’ ફરી કાસ્ટલ હીલમાં આવનાર નથી?” અને તેણીને ફેકના છેલ્લા બોલો યાદ આંખો.

“તેણે મને આગળથીજ કહ્યું હતું કે હું ફરી કાસ્ટલ હીલમાં આવવા પામીશ નહી!”

“નહી, નહી, મીસ યોમ્સ, તમારે હીમત ઢારવી નહી, ફેકને તો સોજેજ જમખ થયેલો છે. તમે મારી સાથે કાસ્ટલ હીલમાં પાછા ચાલો, કેમકે મીસીસ બોલસે ઘણીજ માંદાં છે.” મીંઝ રેક્ટર સભ્યતાથી બોલ્યો.

“શું! તેઓએ ફેક વીશે સાંભળ્યું?”

“હા! હું દલગીર છું કે મેંજ એમને ભુલમાં કહી દીધું.” રેક્ટરે કહ્યું.

“આ દુનિયામાં પ્રીતી અજબ ચીજ છે, અને તમે જાણો છો તેમ તેણી ફેકને પોતાના બાઈ દાખલ ગણ્યું.” એમ બોલી તેણી રડી પડી.

“પણ મીંઝ રેક્ટર, જરા યોલો, હું તમારી સાથેજ કાસ્ટલ હીલમાં આવું છું.” થોડા વખતમાં તેઓ ધર જઈ પેહતાં.

[સાંધજી] શુભમાર્ગ ખુરોદજી ભુજવાલા.

એક જીવાન ફેરી જેણીનું નામ એથ. એવ. નોઝ છે દુનિયને જોનવાનામાં બેરીસ્ટરનો ધંધો કરે છે, તેણીએ દમણા એક અ-જબ જેવી છત મેજરી છે. કાઈ ખાણા જોનવારી નં.૫નીએ વચ્ચે બે વાસો થયાં એક લાગી કહ્યો ચાલતો હતો જેમાં જો બાજુ પુરખર ખચ અને ચીંતામાં પડી હતી. મીસ નોઝની સલાહ લેવામાં આવતાં તેણીએ કાઈ એવી સલાહ આપી કે જે જો બાજુએ દુરતજ કણલ કીધી અને કહ્યોના સમાધાનીથી છેડા આંખો. તે કુશાધાર બાવુંને તેણીની શી માટે ૧૦,૦૦૦ ટાલર મળ્યા.

૧૮૫૭ ના બળવાની એક વાર્તા.

“બેહુન બેલકાંઈ નથી, હું આત્મ હું” હં; હું બરાબર છેલ્લું.” જ્યારે તેઓ તેને મદદ કરવાની કાશિય કરતાં ભારે તે હીમતથી બેલકો. પછી દીન ઉગતાં તે ઠોકરીઓએ બેલકું કે ધણી દુઃખમરી રીતે તે બાળક લગાડતું હતું. તેઓએ તેના પગે જોયા તો તે પર ધણી ખરાબ રીતે લાગ્યાર પડ્યા હતા અને લોકો નીકળતું હતું; તે બાપડું બાળક દરેક પગતું મહા દુઃખથી ઊંચતું હોતું જોઈએ. આ પેહલીજ વાર તે બાળકીઓએ રચ્યા માંડ્યું, અને પોતાના નરમ મજીનીના પોશાકો છાડી તેના પગ પર પાટા બાંધ્યા. ભાર પછી તેને પઠાવી પેલી તોપશીમાંથી ચોરો ખોરાક ખવાડ્યો.

“કાંઈ નહીં, મેરુદરબાની યદ્ધ, પણ મને લુખ નથી લાગી.”
તે પોતાની દુઃખ વચ્ચે હસીને તેઓની પટામણીને જવાબ
આપતો. પણ તેઓને દુઃખી કરવાના કરતાં તેના હોઠ આ-
ગળ ધરેશે થોડો. બોરાક ગળવાની ઘણી તજવીજ ઓધી,
પણ ફાકત-તળત ગળું તરસથી સુકું થઈ જઈ આતસથી
હોય તેમ બળી જવું હતું.

તેને આસાએસ આપવા તેઓ યોગ્યાં નહીં. જે તેનેથી
ચાલી શકાય નહીં તો તેઓએ તેને ઊંચકીને લઇ જવો
જોઇએ, પણ તેમ તો તે કરવા દેતો ન હતો, અને જન-
નું કંડી તેઓની આગળ આગળ લંખાતો ચાલતો હતો;
વળી જે પાછલ પડી જતો તો હમેશાં તેનો જવાબ
હજાર હતો.—

“હું આરુણ હું—પરાયર છેલ્લું, બેહત બેહત.”

“તું પારે છે કે આપણે કદીથી લાં જઈ પુગશું ?”
 ઇસાએયે પુછ્યું. “હું નહીં પારતી કે હવે મારેથી વધારે
 કાક ખમાય-અને ચારલી-”

ઊઠીઓએ પાછવાડે ફરી તેની તરફ જોયું—તેના શીષ્ય ચેહરા, તેની ઝાંખી આંખો અને તેની આસપાસ પડેલાં કાળાં ચકરડાં તરફ જોયું, અને કાંઈ પણ જોલવાની હીમત કીધી નહીં.

જેમ જેમ દીવસ વધતો ગયો તેમ તેમ ન અમાય તેવો તાપ પડતો ગયો. ગાડનાં પાતરાંઓ કુદાઈ પડતાં હતાં, કારણ કે એક મોટાં તેડાંની આગમજ જેવી ગરમી પડે છે તેવી તે ગરમી હતી. ટેકડીઓ પર ગગગટના મોટા આવાંજો ચડા દતા. વળી આ ભખનાં કડકાંડાંની ધાત્તી પક્ષીઓની ચીમારી અને જંગલનાં હુવાનોની કુખોથી વધતી હતી. એવીસ, જેને અસહ્યથી તેડાંની ઘણી ધાત્તી હતી, તેણી ટેકડીની અણી પર શાંતીથી ઉભી રહી કાળી રાતનાં ટેકડી પરથી ધસકાઈ આવતાં તેડાંની વાઘાંઓને નીહાળતી હતી.

“આલ” ઇસાબેલ બોલી, “આપણને જાણો લેવા પછી
ગોમવાની હીમત યદ્ય સકતી નથી. દુશ્મનેના આપણી પુરો
આવશે, જંગલમાંનાં જંગલી હુવાનો બહાર આવશે, અને
ગંગાડા સાથનું તોફાન જલદીથી આપણને પકડશે. ઓ
બેઠા, અમરોતો મદદગાર થયે! આપણે કદીથી નાહની-
તાલ જઈ પુગરા ક’?

“ચાલ ચારલી ! વાહલા નાના દીકરા, આપણને આગળ ચાલતું જોઈએ” એવીસ માયાથી પતાવીને બોલી.

તે હીમતવાન બચ્ચાએ ઉઠવાની કારીશ કાઢી, ફરીથી એક વાર તબ્બીજ કાઢી, પણ ફાટ. તેણે માથું ફરવું હતું અને તેની આંખે અધારાં આવતાં હતાં. ફાટમાં તે પોતાની આંખી આંખોને કપડાં વડી નુછતો હતો.

“નહી ચક્ષાતુ”, બેહેન બેસ,” અતે ધણી તમ્મવીજ કરવા
જતાં નહી હડી સકાયાથી તે બોલ્યા.

“કદાચ એ કંઈ ખાઈ શકે તો હાથ.” તે વાહવાં આગક આગળ ચુંદણ મંડીએ બેસીને એનીસ બોલી. તેઓના કહેવાથી તેણે આવાની ફરીથી કશોરા કીધી, અને તેઓના ચાંતાડુ-ચેડરા તરફ એઈ હસીને ખુશ આવાને બોલ્યો. “કુ હવે તબન સારીકાની છેડ.” તેણે તેઓને પોતાને ઉચકવા દાખ્યા નહી. તે આશ્વાસ માંગતો હતો, અને ખડવાશ રસ્તા પર ચોડાં પગમાં કીમતથી જમ્યાં. સાર પછી તે કબારાઈ ગયો હાથ તેમ દેખાયા. આસપાસ એકું અને છોકરીઓ તરફ ફરી હસ્યો, અને પોતાના હાથો સાંધા કીધા. ઇસા-એક જેની તેને પડતો ગઈ કે થયું એરથી તે નીચે પડ્યો. તેણીએ તેને નખીનપર સુવાડ્યો, કે જમાં તે હાથ પગ કીધી શક્યો નહી, અથવા તો કીધવાના છતાં નવાન દીધો નહી. જાણે જર ઉધમાં પડ્યો હાથ તેમ લાગતો હતો.

“એ ધણો ચાંઈ ગયો છે,” એકીસ વ્યક્તિ ખાવા લાગી અને તેના હાથો મસળાતે ગરમ કરવા માંડ્યા. “ચાલ, ચાપણે એને ઉઘાડપોતેજ ઉઘાડી નહાએ. મારી ખાતરી છે કે એકબી બીજા પગલું એનાથી ભરી શકારો નહીં.”

પ્રસામેત ઉઠી ઉઠી યધ, પણ ચારલીને બોળે. તેનેથી.
 બેચકાઈ સકાવે નહી, અને દાકથી તેણીના હાથ પગ
 એકલા તેા ધુન્વા લાગ્યા કે સુશકેળીએ તેણી પગ
 બરી રાજી.

તેમણે લીધાલેખ પર્વતપર શરૂ થયું હતું; પેઢલાં તે પવન નેતરમાં ધુકવા લાગ્યો, તેના સુસવાટ અને ગાનવાની જાણી નજલ ગાથ રહ્યું. પછી કરાં અને વરસાદ નેતર-બધ પડવા લાગ્યો.

પ્રસાગેએ તેણીના નાના ભાઈને પોતાનાં કપડાંમાં વી-
ટાઈયો, ફેલુ તેના સુંદર સુનેરી પાથળનાં મુઠ્ઠાં પાછોથી
બાંધીને મળ્યાં હતાં. અચાંત મરણને અદ્યે હંડે
કુકવા લાગ્યો, જેથી તે ગરીબ છોકરીઓ તેમનાં પાતળાં
કપડાંમાં ફુલવા લાગી; પછી ચારીલીપર આ રેફરારતી ક્રાં-
ધન અસર થઇ નહી. તે હીલ્યા નીલ્યા વીના પડી રહ્યો,

અને ઇસાએલે એલીસને કાલાવાલા કીધા કે તેણીનાં દીલપરનું કાંઈ કપડું કઢાડી તેને ઓઢાડે, કારણ તે ધણે ધણેનું થ'ડો યથ્થ ગયેા હતા.

તેઓ ધસડાતાં ધસડાતાં રસ્તાપર ગયાં. તેઓનું દીલ ઠાક અને ધારતીથી તદન સુન મારી ગયું હતું. સાર પછી અલંત ધારતી વચ્ચે તેઓએ કાંઈનાં પુરે આવતાં પગલાંનો અવાજ સાંભળ્યો. તેઓ પોતાની બંદુકો બહાર કઢાડે થા નાહસવાનો વીચાર કરે તે આગમન તે તેઓને ઘેરી લેવામાં આવ્યાં. એક પળ વાર સુધી તેઓ એટલાં તો અધારમાં પડ્યાં કે તેઓએ માન્યું કે તેઓ દુશ્મનેનાં હાથમાં આવી પડ્યાં હતાં; પણ એક પળ વારનું, અને પછી ઇસાએલ તેના વાહલા બાદને પોતાની છાતી સાથે વળગાવેલા લઈ “અરે બાવાજી, અરે બાવાજી !” કરી યુગ પાડતી જમીનપર પડી.

તે ખરેખર કેપટન એલવીન તેવણનાં લશ્કરની હુકડી સાથે હતા; અને આવી બચાનક ધારતીમાં પોતાનાં વાહલાંઓને સલામત નોંધી તેવણ એક પણ ચમ્દ ઓચરી ચકયા નહી.

“ચારથી ક્યાં છે, એને મને આપ.” તેવણે કહ્યું, અને એલીસે તેની સધળી હીમતભરી વતેણુકનો હવાલ કહ્યો.

“પણ અતે તેનેથી ચાલી શકાય” નહી અને મને તેને ઉચ્છાને ચાલશે પડશે. તે એટલે તો ખર જિંમમાં પડશે છે કે એકથી વખત જાઓ નથી, અને ધણેનું થ'ડો યથ્થ ગયેા છે; ગરીબ ખીચારો ! અમે એને ગરમ રાખવા ઘણું કીધું, પણ અમારાં પોતાનાંજ કપડાં એટલાં તો પતળાં છે.”

“મને એને ભેવા કે,” ડાકટર પ્રીચરડ જેવણ પણ તેઓ વચ્ચે હતા, તેવણ બહાર નીકળી આવી બોલ્યા, “એલવીન ઘું ખીસ.”

તેવણે તેનાં મુતેરી બાલનાં ગુચ્છમાં જેણે તે બાળકના શીકા એહરાને અરધો ઢાંકી નાખ્યો હતો, તે ખીસાડ્યાં; સાર પછી તેવણ ઉભા થયા અને તે સીપાઇઓ તરફ નજર ફાંપી, કે જેઓ તે બાળક ને તેઓની રીજમીટની મગચી હતી, તેની આસપાસ એકઠા થયા હતા. તેઓમાં કોંઈથી જીવની આંખો આંસૂ વીનાની ન હતી, કારણ કે હવે તેઓએ સઘળું જાણ્યું. ઇસાએલના હાથમાં પેહલેથી જ તે બાળકને થઈ પડેલું નેહને તેઓને લાગ્યું હતું કે જે બચ્ચું આવી રીતે જિંમમાં પડ્યું હતું, તે હવે કદીથી ફરીથી ઉઠનાર નથી.

“શિસ્તો, તે પોતાની ફરજ બજાવતાં મરણ પામ્યું છે !” તે સીપાઇઓના દયાવત એહરા તરફથી નેહ કેપટન એલવીન હીમતથી બોલ્યા, સાર પછી તેવણ રડી પડ્યા, અને વાંકા વળી તે ગરીબ નાનાં જિંમમાં બાળકને પોતાના હાથમાં લઈ નાહનીતાળમાં તેની ઉછેલી આરામગાદીની જગ્યાએ લઈ ગયા. અફસોસ ! તે ૧૮૫૭ નાં બપોર વરસમાં ધણાક ટુટ્ટેલાં દીલના બાપોમાંના એક તેવણ હતા.

ઝારસેદ.

સીની મિત્રાચારી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

જુદાઈ-વાદળું એકદું થાય છે-એક યાદ રાખવા લાયક ચુલુ.

હયા માણસોની કેહેવત “નજીવી ચી જોથી માણસની જીંદગી ભરાય છે” તે યાદ રાખીને કદાચ હમે આપણી વાતોના પેહલા ભાગ આગળ ધણો લાંબો વખત સુધી ચોખ્ખાં છીએ; એવી આશામાં કે, હમારાં વાંચનારાંઓને આપણી વાતોની જુવાન નાચકાની ખાશીપત મારે તર્ક કરવાને બની આવે, કે જેણી પુર જુવાનીમાં આવે તે અ-

માઈ તો જુદા જુદા દેખાવોમાં રજી થનાર છે.

ફ્લોરન્સ જાણતી હતી કે તેણીનું સંપૂર્ણ સુખ ઘેરાયા વિના રહેનાર નથી, અને તેણીએ પોતાનો ખુદ રતી બીન સ્વાર્થ સ્વભાવ આગળ પાડી પોતાના દલગીરીના જુદસાને છાંત પાડ્યાની તમનીજ કરી. ને મહીનામાં લોડે એલફર્ડનું કુટુંબ ‘સેન્ટ નોન્સ’ છોડી જનાર હતાં, ને નોકે ડોન બરેજું હતું, તોથી લેડી આછા વીલીમરસની લોડે એલજી-મીયરનાં કુટુંબ સાથની એપ્રેલમાં થનારી રવાનગી સાથ તે બીસદમાં ન હતું.

“યાદ રાખજે, ફ્લોરન્સ, નો કદીથી ટુને મારી ગરજ પડે, નો મારી મીત્રાચારી કે સત્તાની અગલ ટુને લાગે, તો કોંઈથી વીંધા વિના મારી ઉપર લખજે,” લેડી આછા છુટી પડતી વખતે એવાં તો અરાં દીલથી કહી ગઈ હતી કે ફ્લોરન્સ તે કદીથી છુટી ગઈ ન હતી. “તું” ધણી જુવાન છે, પણ તારા જેવી માતા સાથે વસવાથી તારા યુલો બદલાશે નહીં, અને જે ફ્લોરન્સ લેડીને હું છોડી જઈશુ, તેણીનેજ નો હું પાછી મળીશ, તો વિશ્વાસ રાખજે કે લોકો ગમે એટલું કોંઈ નહીં ભોલે કે આપણી ચઢતી ઉતરતી પડી આપણાં વચે નહીં પસાર થાય એવો માર્ગ મુકે છે, તોથી ટું તો મને હમણાંના જેવીજ નોશો.”

ફ્લોરન્સે હસવાની કોશિશ કીધી, પણ સધળું ફેકડ. લેડી આછા ગઈ હતી—અરે ! શું કામ ? શું મનદ ? કેટલો વખત સુધી કેટું દલગીરી ભરું અને એકાંત લાગવું હતું ? પણ તેણીનું સુખ હવે શરૂ થયું હતું, અને નોકે

જ્યારે ફોરન્સે તેણીની તરફથી થોડીક લાભિના મેળવી, કે જેમાં લખાયું હતું કે તેણી ઈંગ્લંડ છોડીને થોડાંક આવા-ડીયાંમાં ઇટલી જનાર હતી, ત્યારે તેમની વચે આવેલો દરીયા અને માધ્યે સુધીની જમીને તેણીનાં દીક ઉપર મોજા મુકયા હતા; તોખી જેને લેડી આપદા ધણું વાહકથી આહતી હતી, તેની સાથે તેણી ખરેખર સુખી થશે એ ખ્યાલ ખરેખર તેણીને ખુશી કરતો હતો.

એમથી મેલફર્ડ તેણી ઉપર વારંવાર કામળો લખતી હતી, તે ઉપરથી તેમની દરીયાઈ સફર અને તેનો ખુલાવ છેડા, વળી થોડું સેન્ટ મોરનાં તેણી સાથનાં લક્ષ અને રોમની પડોશમાં એક સુંદર બંગલામાં થોડાંક વર્ષો લાગત વસવાતો તેમને નક્કી કરાવ, એ સમજું તેણીએ નક્કી હતું.

લેડી આપદાએ દેવનશાયર છોડ્યા પછી ફોરન્સે લેસ્લીની સંસારી જીંદગીમાં થયલા ફેરલાક ફરફારો અને કહેવા નોંધ્યે. હમે કહી ગયાં છીએ કે મીં બેસ્લી કાંઈ વખતે ન હતો. ખરું જોતાં તે તેનું ખાનદાન અને પક્ષી તરફ નજર કરતાં તે ગરીબ હતો.

લેડી આપદા દેવનશાયર આવી તેની થોડાક માસ આગમન, એક લાંબો વખત સુધી પડી રહેલા કોટના કળ્યા તરફ મીં લેસ્લીના એક મિત્રે તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું, કે જે મીં બેસ્લીના બપાવાએ એક મીલકતનો કમળો લેવા માંગ્યો હતો, કે જે માટે એનું ધારવામાં આવતું હતું કે કોઈ ઉભા થયલા વારસ અને તેના વફાકના ફાવેયને લીધે તેમને મળી શકી ન હતી. પેહલું મંડાણ કીધા પછી વીલીયમ લેસ્લી મરણ પામ્યો હતો. તેનો દીકરો પોતાની આવક ઉપર સતોપી રહી પોતાના દીકરાને ધણી નહોતો તોખી થોડીક દોલત આપી મરણ પામ્યો હતો. લાંબને મીં બેસ્લી ધંધામાં એટલો નવીબવંત નહોતો રહ્યો હતો, માટે પોતાની બાચકીની ઇચ્છાને વચ ધર્મ વાહકર મોડા થાય અને જંડનમાં રહેવાની ફરજ પડે તેટલાં કરકસરથી પોતાનું જીવનદાન કરવાને તેણે દેવનશાયરમાં આવી રહ્યાં હતાં.

તેણે પોતાના આપને એક મીલકત માટે જોલતાં સાંભળ્યો હતો, કે જે તેમની થવી જોઈતી હતી. પણ આપણી વાંતાની શરૂઆતની થોડા વખત આગમનજ તેણે તે વાત ઉપર ધ્યાન આપ્યું હતું.

તે મીલકત હરે ફરીથી નંધણીવાતી યર્ધ પડી હતી, માટે મીં બેસ્લીના ધણાએ જુના મીઝોએ તેનો દાવો રજૂ કરવાને બહામણ કરી. પોતાનાં બાળકોના લાભ અર્થે આ નોંખમનમાં પડવાનું તેણે વાજબી ધારી આ કામ માથે ઉઠાવવાને ધારના હીમાયતીની મદદ લીધી. મીસીસ લેસ્લીએ તેને આ દાવાથી હાથ ઉઠાવવાને ફાકટમાં અરજ કરી. પેહલા કળ્યાનાં કાગળો વાંચવાથી તેણીની ખાતરી યર્ધ હતી કે તેમનો દાવો પુરવાર કરવાની મજબુત સાબેતીઓ નહોતી હતી. આ કળ્યો અવાવવા માટે જોઈતા ખરબચી

તેણીએ તેને યાદ આપી, તેણીએ પોતાની ચાલતી હાલત ઉપર સતોપ પડગવા તેને આજુજ કરી. તેમને ફક્ત થોડાંક વર્ષો કરકસર કરવાની જ નજર હતી; અને ત્યાર પછી તેમની દીકરીઓ અને વાહકર માટે પુરતું રહેશે, એનું એનું ધણું કહેયું; પણ વચે પડનારાંમાંની ખેડી ઉલટને ખાતર તેણે તેણીનાં મતને સ્વીકાર્યું નહોતું. તે પોતાની દીકરીઓ કરતાં વાહકરને ખાતર પૈસાદાર થવા માંગતો હતો, કે જેથી તેની કાળેચત દંકાઈ રહે નહોતી. મીસીસ લેસ્લીએ તે પણ યાદ દેવાયું કે એમ કરવાથી વાહકરના લાભો કદાચ કચકાઈ જવાનો વધુ સંભવ હતો. પણ મીં બેસ્લીને હારવાનો તો સ્વપ્નેથી ખ્યાલ હતોજ નહોતો. તે પોતાના દાવા માટે એટલો મુશ્કતાક હતો કે તેણીની સવળી શીકરોને તેણે હસી કહાડી.

આપણી વાંતાની સમજ આપવા માટે આટલું લખ્યા પછી આપણી વાંતાની નાપકાની જીંદગીમાં થોડાંક વધુ વર્ષ સુધી તેણી તરફ નજર કર્યે.

સતર વર્ષની વચે ઉમદા સફળ્યોવાળી બનવાનું જે વચન તેણીએ આપ્યું હતું તેમાં પાછત પડે એથી ચાલ અલગ ફોરન્સે લેસ્લીમાં હતી નહોતી. લેડી આપદાની દીકરો જેનારી વંતજીક અને સફળ્યોએ તેણીનાં મનમાં મજબુત થત કહું હતું. તે દેખેમાં તેણીની નજર આગળ ખુલ્લાં હતાં, કે જેથી તેણી નીતિનું જેર મેળવતી જતી હતી, અને દેખાતી નાની દીસતી પણ પછવાડેથી મોટાં પરિણામો લાવનારી બાળકમાં પોતાનાં મનને મારતી હતી.

સતર વર્ષમાં કદાચ એક છોકરીની ચાલચલણનો મજબુત પાયો નખાયો હોય છે. તે જીંદગીની હજી તે પેહલી શરૂઆત છે; શક્તિ, લાગણી અને સંપૂર્ણ સુખની પીછાંજ હજી તેા હમણાંજ કરવા લાગ્યાં હોય છે. આપણાં પોતાનાં મગજનીજ માફક દરેક મીંજ આપણને અગતી, હેતવની અને નીંદોય દીસે છે, માણસમાં તેમજ જીવંતના બહારમાં પણ 'ખાર' અને ખારજ દમ લેતો જણાય છે. આપણે કદાચ પાપ અને દુઃખો સાંભળતાં હોયો, પ્રજા તેઓ પછી દુરની મીંજો જેવાં લાગે છે, કે જેમને આપણી સાચ કદો સંબંધ હોતો નથી. ફેરલાકો બાળપણને જીંદગીને સૌથી સુખી વખત ધારે છે; પણ અરે! જીવાની તો ખરેખર છે.

બાળપણ તો ફક્ત સ્વપ્નો છે, પછવાડેથી ઉગતારાં કુલોની શરૂઆત છે, અને તે કુલો પોતે નથી. તે વસંત રતુમાં હાખલ થવાનો ઉખર છે, પણ વસંત રતુ પોતે નથી. નહોતી વસંત રતુ જીવાનીની માફક સુરની રોશનીમાં ઝડપ કરતી આવી પુગે છે—નડાઈ શકતીથી નજીવાં બીયાંને મધ-મધમાં કુલોમાં લાવી મેળે છે—એક પળનાં ઢસવાને અંતઃકરણની જાડી પુરાશીમાં ફેરવી તાખે છે, અગતી જીંદગીની નહોતી કરમાય એવી કીર્તિ, સમગ્ર થયેલી, સુંદર જીંદગી!

પણ જેમ તે નીકાંપ ખુશાલીની મોહસમ છે, તેમજ સારી નરસો છાપ પડવાનોથી આજ વખત છે. પ્રીતિનો હાથ કહે તેમ મીચુની માફક દીધ અને મન આજ વખતે વળે છે, અને તેઓ ખરાં સુખી છે, જેઓ તેમની ઉપર બધી અસર કરનારાં સાથેજ પેદલી મીત્રાચારી બાંધે છે.

આસ્તે આસ્તે ફોર-સની વર્તણૂક સારી અને સારીજ થતી ચાલી, તેણીની મન શક્તિનો વધારો થતો ચાલ્યો, અને તરણુ વધમાં તેણીને મસ્તાન અને ખુશાલ સ્વભાવ નોકે સેહન નરમ પડ્યો હતો, તોથી ધરે ઉપરનો ખરો જીરુસ, સમ્યાદ, નીપમીત રીત, અને દુઃખ ખમયાની અતી ઉઠાણ શક્તી જેઓ તેણીને સમજી શકતાં હેય તેમને વીસ વર્ષની વયે તો આગળનાં કરતાંથી વધુ પારને લાચકની દીસે. પણ એમીથી મેલફર્ડ કહેવું ખરું હતું કે, તેણીના આ ઉઠા પવિત્ર વિચારો તેણીને સખાંથી અલગ રાખતા હતા, તેણી કાંઈ એવાંને મળી ન હતી કે જેની આગળ પોતાનું દીધ જુલુકું કરી શકે, માટે તેણીનાં પોતાનાંજ મંડળમાં ફોર-સ લેસ્લીની ખરી પીછાણ થતી હતી.

તોથી એક જણ એવું હતું કે જેણી નોકે સખત સ્વ-ભાવની હતી, તોથી અન્યથા એવું છે કે આપણી તા-કતી ખરી કદર જુલતી હતી. તેણી મી-લેસ્લીની એક દુરની સગી નામે મીસીસ રીવરસ હતી, કે જેની સાધની ઓળખાણુ લાંબો વખત થયાં ચાલી હતી, પણ હોડી આ-પવાના મથા પછી તેમની વચ્ચે વધુ ધારો સંબંધ ચાલતો હતો. ક્યારે અને જીવંતે આ બાનુંના હેતવતા સ્વભાવને તદન ખરો નાખ્યો હતો. આગળ સખાં ઉપર તેણી વિ-શ્વાસ રાખતી હતી, હવે ક્રોધ ઉપર તેણીને વિશ્વાસ હતો નહીં; પણ તોથી એક જીવંત છોકરીને તેણીએ કરી લીધી હતી, અને એવું ધારવામાં આવતું હતું કે તેણીને સગી શેલત આપવામાં આવનાર હતી. આ માથાપ વગરની છોકરીનું નામ પણ ફોર-સ લેસ્લી હતું, કે જે તેણીનું ફોર-સના જેવું એક સરખું નામ વારંવાર મુખવાડો ખ-વાડતું હતું.

મીસીસ રીવરસનું રહેઠાણુ મી-લેસ્લીની નજીકમાં હતું, અને સાં ફોર-સને વારંવાર ફોર-સનાં સાથી તરીકે રહેવાનું તેડું આવતું હતું; પણ તેણીએ ઘણું જલદીથી શોધી કહાડ્યું કે ફોર-સ અને તેણી કાંઈ વાતમાં એકમત હતાં નહીં; પણ મીસીસ રીવરસની તરફ તેણી એટલીતા તામેદાર અને માનભરી વર્તણૂક ચલાવતી હતી કે આગળ જો તેણીએ ક્યાંથી ખતા ખાધી ન હતે તો મગરૂરી અને ચંડો દીલને ફોર-સથી દુર રાખતે. નોકે તેણીની નજર આગળજ ફોર-સ લેસ્લી પોતાના ખરાખ સ્વભાવ અને ખીજનું મન હરી લેવાની શક્તીની ગેરહાજરીની દરયાદ કરવાનું યોગ ધાલી પોતાની જોડો સધારવાની પ્રયત્ન કર-વાની ખોટી કોશિય કરતી, પોતાની આગળ યઈ મયલાં-ઓથી તદન ઉલટીજ રીતે તેણીને કમતી હતી. ફોર-સે

તે કડપથી-શોધી કહાડ્યું અને તેણી તરફ ધીકારતી નજરે જોવા લાગી. પણ તેણીના હોડો મીસીસ રીવરસને આ ક્યાંથી કેમ ચેતવણી આપી શકે કે તેણીના ઉપર આ-ધાર રાખી વસ્તી એક માથાપ વગરની છોકરી માટે તે-ણીના કાનમાં કેમ ઝેર ભેજે કે તેણી કદીથી એવું હલકું કામ કરવાને તૈયાર થઈ નહીં; પણ વારંવાર પોતાની મ-રજીતો, અને પોતાની માનીતી ફરજોનો ભોગ વડીક આપી, પોતાનાં સાદાં દીલની માથા મીસીસ રીવરસ તરફ બતાવવા બુદ્ધેન્દસમાં આવતી હતી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ફોર-સના હાથની માંગણી, તેણીના બાપનું ચેતવું બીજાનું.

અમે કદાચ ઘડતે ઉઠાણુ કહેવું જોઈતું હતું કે પોતાના કન્યા ઉપર દેખરેખ રાખવાની મી-લેસ્લીની ધ્વજા હો-વાને લીધે તેને પોતાનું દેવનશાખરનું નાનું સુદર ધર છોડી-ને લંડનમાં રહેવું પડ્યું હતું. આથી તેમની ધરની છંદ-મીમાંની ધણી રમુજ અને ધણી ખુશાલી ઓછી થઈ હતી, અને નોકે તેડું કુટુંબ બની શકતી ફરકસરથી હજીબી રસું હતું, તોપણ તેને ખરચ તો વધ્યોજ નતો હતો; પણ તેને તદન ખરોસો હતો કે બલિખ્યામાં તેને શેલત મ-ળવાનીજ હતી. વળી ગામડાંની માફક શેહરમાં કાંઈ વ-મર પેસે નિહોંપ, તંદરોસ્તીમાં વધારો કરનારી, ખરી મન-હ મેળવી શકાતી નથી. નોકે જેમની નજરમાં પેસા કુચ બીસાદમાં ન હોય તેમને માટે આ મોડાં શેહરમાં તનને તથા મનને ખીસવવાનાં ધણીએક સંધણુ છે.

મીસીસ લેસ્લીની નજીકી રહેને લીધે દેવનશાખરમાં પણ તેઓ ધણું બહાર ફરતાં હતાં નહીં. લંડનમાં તો તેથીથી ઓછું તેઓ ફરતાં હતાં, કારણકે આ મોડાં શેહરમાં નોકે લોકો ખીચીખીચ ધરામાં વસે હો, તોથી ધણી વાર વરસો સુધી એક બીજી તેમનાં નામ સિવાય ખીજું કશું વધુ બજાવતું નથી, માટે નોકે એક વસ્તીવાદા મોહલામાં લે-સ્લીનું કુટુંબ રહેવું હતું, તોપણ તેઓ ધણી એકાંતવાસ છંદગી ચુભરતાં હતાં. વળી મી- અને મીસીસ લેસ્લી બંને મા બાપનાં એકચુરોન આગકા હોવાથી તેમનું કાંઈ અતલમનું સચું ન હતું.

આ સપણું જોતાં આપણને અન્યથા લાગતી નથી કે ફોર-સ લેસ્લીને ગામડાંની ખુશાલી અને છુટાપણુ સાથે સરખાવતાં લંડનની છંદગી એક બંદીખાનાં જેવી લાગતી હતી. પણ તોથી તેણી સુખી હતી, કારણકે તેણીનાં હેત પ્રીતને માટે તેણીનાં પોતાનાં માત પીતા અને ભાઈ એકન ખુરતોં હતાં. તેણીનું પોતાનું ખીજનું મગરૂરી, એક પછી-ના જેવી મીનીની ખુશાલી, અને વાલટરના લીધા સદરજો સાથે તેની નજીકી તનદરોસ્તી માટેની તેણીની દિનગરૂરી તેમના તરફની તેણીની પ્રીતિનો માંડ વધુ અને વધુ મન-

ચુત થતો હતો. વળી લેડી આઈદાની યાદ અને એમીડી નેમફૂડનાં બે વરસ સુધી ચાલુ રહેલાં કામગીરી ફોર-સના સાદા સ્વભાવનો હર્ષ વધતો જતો હતો, જેકે તેણીને કેટલીક વખત અન્યથા લાગતી હતી કે નેમફૂડનાં કુટુંબે ત્રણ મહીના શેફરમાં ગુમશી છતાં એમીડી નેમફૂડે આગળની માફક પોતાનો અતસરનો વેદવાર ચાલુ રાખવા માટે કાંઈ કીધું હતું નહીં, કે તેણીને એકબી વખત મળવા પણ આવી હતી નહીં; પણ પહેલાં યોગ્ય વર્ષો સુધી તે તેણી પોતે એટલી તો સુખી હતી કે તેઓએ તેણીને લાગ કરી હતી એવા કશોખી ખ્યાસ તેણીનાં મનમાં આવ્યો હતો નહીં. તેણીને તેમની માયા મેહરબાનીની હાલ કાંઈ ખાસ જરૂર હતી નહીં, માટે તેણીને કાંઈ ખોટ લાગતી હતી નહીં. અફસોસ! ગરજની વખતે જ્યારે આપણે દલગીરીમાં હોઈએ ત્યારે જ દયા માયાની ગેરહાજરી આપણને બીજાં એમીડી ગફલની અને મેહરકારપણીથી વાકેફ કરે છે.

આ પ્રમાણે બે ત્રણ વર્ષો પસાર થયાં, પણ મીન લે-સ્લીને કળયો તો કશોખી સંતાપકરકનીતેડો લાવવા વિના ખરચો વધારતો ગયો, કે જે તે છેડે દુતેદ મેળવવાની આશામાં ખુશીથી કરતોજ ગયો, અને તે આશામાં તેનો જીવાન દીકરો પણ બાગ ચેતો હતો.

વાલકર કાંઈ બીજા જીવાનોની માફક પૈસાને ફક્ત પોતાની મોજ મજાદ પુરી પાડવાનાં સાંધણ તરીકે જેતોજ ન હતો. કમનસીબે તેણે પોતાની માતાની નબળી દેહ વારસામાં લીધી હતી, માટે પંદર વર્ષ પછી થયેા સીક પડી જવાથી છોકરાઓને લાયકની સધળી મજાદનો શોખ જતો રહ્યો હતો, અને ફક્ત મનની શક્તીથી મહાન શખસ થવાની તેની સૌથી મોટી ઇચ્છા હતી. તે નાનપણથીજ ધણી આલાકી ધરાવતો હતો, પણ સારા થવા પછી કવિતા, ચીત્રકળા અને કોતરકામ તરફ તેનો એટલો તો શોખ વધ્યો કે તેને આગળો છોકરવાદી સ્વભાવ તદ્દન બદલાઈ ગયો હતો.

તેણે પોતાની સધળી શક્તી પોતાના અભ્યાસ તરફ લગાડી. તે એટલી તો સેદલાઈથી સધણું સમજી શકતો હતો કે બીજાં એ બીહતાં હતાં કે તેની નબળી દેહને આથી વધુ તુક્કાન પુગશે. મીસીસ લેસ્લીનું ચીંતાતુર હૈયું વારંવાર હુજવું હતું, પણ તે તેના ખાખી વગરના સ્વભાવ, તેનું વિશ્વાસ રાખવું હૈયું અને ધર્મ ઉપરના તેના અતીયત બરોસા માટે હતું. તેઓ કહે જાય, જે તેણીની માફક પોતાના છોકરામાં સારા શુભોનો વધારો થતો જાય, તે તેનામા બીજું ઇચ્છી શકે? તે છુપી ધાસ્તી કેમ વર્ણવી શકાય કે ખોદાએ તેને ફક્ત ચોટાજ વખત આ પૃથ્વી ઉપર વાપરવા માટે આપ્યો હતો?

લેડી આઈદા જ્યારે ફોર-સ સાથ ધણી સંબંધમાં આવી હતી, ત્યારે વાલકર લંડનની એક રકુલમાં જતો હતો, પણ તે લાંબાં કટીબી સુખી રહી શક્યો હતો નહીં.

કદાચ લાંબી યોરાપડી હવા તેને માફક આવી નહીં હોય, કદાચ નિયમીત લેસનની રીત તેનાં વિચારવત મનો કંટાળો ઉપજવતી હોય; પણ તેની ધાસ્તીમરી માંઢગી પડી તે ધરમાંજ માસ્તરોની યોડીક મદદ સાથ અભ્યાસ કરતો હતો. સતર વર્ષની ઉંમરે ઉત્તર તરફની હવાની તેને મોઝ બલામણ થવાથી મીન લેસ્લીએ વેસ્ત મોરલેન્ડમાં એ પાઠરીને લાં તેને મોકલ્યો હતો, અને લાંજ તેની છંદગીએ ગેલા નવું સ્વરૂપ લીધું હતું, કારણકે કવિતા અને ચિત્રકળા તરફની તેની વળાણ અંદી ઉગી નીકળી હતી. દોલત તરફની તેની સધળી ઇન્ટેન્સીવી હવે જતી રહી હતી, કારણકે તે ખાતરીથી માનતો હતો કે તેની શક્તિ આથી તે પોતે એક મહાન શખસ થઈ જશે. અફસોસ! મરીખ છોકરો, તેને ખચર ન હતી કે હુદીધાર પુરોણાં સુખને માટે સ્વતંત્રપણું કેટલું બધું વધુ જરૂરું છે.

ફોર-સે જ્યારે વીશસ વરસ પુરું કર્વે ત્યારે તેણીની મોટી અન્યથા વચ્ચે એક અતી આખરદાર જીવાન શખસે તેણીના બાપ પાસે તેણી સાથ પરજીવાની માગણી કરી હતી, કે જેને તેણી કોઈ કોઈ વખત 'ઉદલેન્ડ'માં જતી, ત્યારે મક્કતી હતી. જીવાન સેલ્લીની માંગણીની તરફેણમાં મીન લેસ્લી કાંઈ અન્યથા જેવી ઉમટથી બલામણ કરતો હતો, માટે તેણીને ધણી આજીજ અને ધણી મનસુતા ધણી તેને ના તો જવાબ કહેવાડા માટે જરૂર પડી હતી.

તેણે કદ્યું કે તેણી જાણતી નહીં હતી કે એક આખરદાર કુટુંબમાં લક્ષના ગાંધી નોડાડાની તેણીને કેટલી શક્તિ અગલ હતી; એક દલીસ, કે જે તેણી કુદસ સમજી શકતી ન હતી. ખરું હતું કે જે તેણે કળયો હારે તો જે આવકની તેણે આશામાં હતાં તે નિષ્ફળ થતે, પણ ત્યારે તો તેણીનાં કુટુંબની મરીખાઈમાં બાગ લેવાથી શું તેણી પાછલ હટે? એ વખતે તો તેણી તેમને માટે મેહન કરવા અર્હીજ રહે, તેમની સુંદર બચ્ચાં જેની મીનીને ઘેરમાંજ રાખવાની શું ગરજ ન હતી? જેને તેણી આહવા, માન આપવા અને તાબે રહેલાવું વચન આપે, તેને તેણી આહવા વગર કેમ પરણી શકે? નહીં, નહીં, ફક્ત દુનિયાવું ખાલી સુખ મેળવવા માટે તેણી હા કહી શકે નહીં. મીન લેસ્લીએ જણાવ્યું કે ફક્ત દુનિયાના સાધારણ રેવાળને ખાતરજ તે તેણીને પરજીવવા ઇચ્છતો ન હતો; પણ આનંદનું મેહલતોને તે અટકી ગયો. કાંઈ અન્યથા જતની લાગણી તેણીનાં માતૃપીતાનાં મોહ ઉપર પ્રગળી નીકળેલી નોડ ધાસ્તીથી બીહીને પોતાની માતાનાં ગળાં આસપાસ હાયો વીંટાળી તેણી મોલી ઉઠી—

“જો તમારું સુખ, તમારા લાભો, મારાં વાહાલાં ખાત પીતા, આ લક્ષમાં કોઈમી રીતે સમાયલાં હોય, તો ફક્ત મને કહો, હું આ ભોગ આપવાની કોશિષ કરીશ; ફક્ત મને કહો, મને કમતાં ના. મારા તમારા ધારવા પ્રમાણનો લાભ ઉપરાંત શું તેમને એમાં કાંઈ લાગવું વળગવું છે? મને ખરું

કહેા, સપ્તશુ ખરૂંજ, બેઠબાં બોલવાથી મને ધુનવો ના, ને તમારું સુખ એમાં હોય તો મને તેમ કહેા.”

“ફોરન્સ, મારી દીકરી ! તારજ ખાતર હું એમ બોલ્યો હતો,” તેણીના બાપે કહયું. મીસીસ લેસ્લી કયું બોલી શકી નહી, તેણીએ પોતાની રડતી છોકરીને પોતાનાં પાસાંમાં લીધી, “હું તુને ખાતરી આપુછું કે ફક્ત તારજ લાભ અને તારાજ સુખને માટે મેં વિચાર્યું હતું, કે જેનું સુખ હમેં તુને આપવાને શક્તીવાન થતાં નથી.”

“પણ મને બીજાએ કરતાં એવી યીએની વધુ ગરજ સા માટે હોય ? તમારાં ધરથી, તમારાં નામથી શું કરવા મને દુર કરવા માગેછા ?”

તે એક સાદો સવાલ હતો, પણ તેના જવાબમાં તે ગોયા પોતાને અથવા પોતાની ધણીયાંણીને કહેતા હોય તેમ ધણા જુરસાથી ફોરન્સને પોતાની પાસે લઇ બોલી ઉઠ્યો—

“તું ખરી છે, મારી વાહાલી છોકરી ! તદન, તદન ખરી. કાપ, ખરેખર, મારાં નામ અને ધરથી તુને દુર કરે ? નહીં—નહીં—જ્યાં સુધી તું હમણા કરતાં વધુ કાંઈને ચાહશે નહીં, ત્યાં સુધી તું એ નામ કહી બહારે નહી. ફોરન્સ, લાડકી ! તારા બાપને માફ કર. હું એ માટે ધણીજ આગર થયો હતો; પણ મારી દીકરી, તે સપ્તશુ તારજ ખાતર હતું.”

એમ કહી તે જલદીથી તેણીને મુકીને એરડાની બહાર ગયો. ફોરન્સ આ સપ્તશુથી કાંઈ નહીં સમજી એથી બીજીથી કુળની હતી, માટે તેણીની માતાએ તેણીને થંડી પાડી સમજાવી કે હમણાં તેણીના બાપને ઉશકેરાવાનું એક ખાસ કારણ હતું. ફોરન્સ તેણીની માતાની છાતી ઉપર માથું મુકી રડી પડી; અને જ્યારે તે જાને માત પીતા મળ્યાં ત્યારે મીડેસલી પાછો સાંત થયો હતો.

“શું તેણી કાંઈ શક લાવે છે ? શું મેં તેણીની હમેશની શાંતીના ભંગ કર્યો છે ? મેરી—મેરી ! હું તારી માફ મારી જાવને કામ્યમાં કેમ રાખી શકતો નથી ?” જ્યારે તેઓ એકલાં પુણ્યાં ત્યારે મીસીસ લેસ્લીને તેણીના ધણીએ કહયું.

“સારી વાહાલા એલ્ડર્ડ, તમે તેણી ધારે તે કરતાંબી વધુ હેત તેણી ઉપર રાખેછા. આ સિવાય બીજો કશોબી શકતો વિચાર તેણીમાં આવ્યો નથી, પણ અરે ! આપણી મધુર છોકરીની શાંતીના ખાતર ફરીથી તેણીને પરજીવાનું ફરમાવતા ના. મને તો લાગે છે કે બીજાના પ્યારથી અલગ રાખીનેજ ખોદા તેણીની શાંતીના ખત્યાવ કરે છે. ખરી સત્યાઈ કહેવા વિના હું કેમ બીજાને આપી શકું ? તમેને એમ લાગતું નથી, માટે તમે માનેછા કે આપણી સાચ વસવા કરતાં પરજીવાથી તેણી વધુ સલામત રહી શકશે. પણ અરે મારા ધણી, તમે ફરીથી એવી કાકુલો કરતા ના. સપ્તશુને જોનાર ખોદા આપણી આસપાસ છે; માટે આપણે માનવું જોઈએ કે તેણીનાં મધુર નિદાંપણની તે સાદેખ સંભાળ લે છે, અને બીજાના પ્યારથી અલગ

રાખીને ધારતી અને કંગાળતામાંથી તેણીને દુર રાખે છે, કે જે માટે હું વિચારથી કરી શકતો નથી.”

મીડેસલીની ખાતરી થયલી લાગી, પણ તેણે પોતાની ધણીયાંણીની સલાહ પ્રમાણે સાંધવા અગાઉ તો બે મહીનામાં થોડા વખતની ભય ભરેલી માંદગીમાં પડી પોતાને પ્રાણ ખેરહાલે હતા. સપ્તશુ મેતામાં એકાએક નીપજતું મોત અવારંખા માટે ધણજ દુઃખી કરનાર અને ભયભરૂં છે. ફક્ત એક અકવાચમાં આગમજ જે માણસોને આપણે હસ્તા ચેહેરામાં જોયાં હોય તેને આપણને કશીબી મેહનત આપવા વગર સલામત જીવે પડતાં જોવાં તે વખતની આપણી દુઃખી લાગણી માટે કાણ બોલી શકે ?

મીસીસ લેસ્લી અને તેણીનાં છોકરાંએબી આવીજ લાગણી થતી હતી. તેમને ધારતી રાખવાનો કે આશા રાખવાનો કંઈબી વખત મળ્યો હતોજ નહી, અને ધણે લાંબે વખતે તેમને આ ખરૂં લાગણું હતું કે જેને તેઓ અલ્પત યાદતાં હતાં તે ખરેખર હમેશાને તેમને છોડી ગયો હતો. મીસીસ લેસ્લીનાં દુઃખની હદ તો ખોદા સિવાય બીજું કાંઈ જાણતું નહીં હતું. તેણીની ચાલુ માંદગીમાં વગર ફરવાક કરવેની તેણીની ફીરજ વખતે તેની એક સ્ત્રીને લાયકની તેની તરફની નાંખુમજ ભરેલી સંભાળથી તેણીની પ્રીતીનો માંક સાધારણ કરતાં ધણો વધુ મજબુત હતો, માટે આ એકાએક આવી પરેશાં મનનાં દુઃખે તેણીની રાગી દેહ ઉપર ફેલેલ મેજરી હતી. તેનાં મોતાનાં બીજાનાં આગળ હાજર રહેવા તેણીએ પોતાનો કાચ છોડ્યો હતો, તેના તકીયા આગળથી દહાડો અને રાત તેણી ખસી ન હતી. ફક્ત વાહકરની ઉપર આ અચ્ચુચ આવી પરેશો ધા માફી અસર કરે નહી તે માટેજ તેણી તેને મજવા ઉઠી હતી; વળી ફક્ત તેણીના સુખદુઃખના સાધીને ખોદવાનુંજ તેણીને દુઃખ ન હતું. એક સ્ત્રીનાં સપ્તશુ અમરતો ઉપકાર અને પ્રીત જેમનાંરો એક બેદ ભરેલો મજબુત માંક તેઓ વચ્ચે હતો. તેમનાં લગ્નની અંદગીમાં પેદલાં વર્ષમાં તેણે તેણીની એક ગંભીર માંગણી કમ્પસ રાખી હતી, જે કદાચ એલ્ડર્ડ લેસ્લી સિવાય બીજો કાંઈ કમ્પસ રાખતો નહી, અને વળી સાર પછી કદીમી તે માટે તેણે દલગીરી બતાવી હતી નહી, અને હવે તે જાણભરેલો બેદ તેણી સિવાય બીજું કાંઈ જાણતું ન હતું; માટે તે બારી જોગે, તેણીના જરયારની ખોટથી ઉપજતાં દુઃખમાં અલ્પત વધારો કરતો હતો.

જે પછે પોતાના દીકરાને મદવા માટે મીસીસ લેસ્લી પોતાના ધણીના તકયા આગળથી ઉઠી હતી, તે વખતે ફોરન્સ તેનાં બીજાથી આગળ એકલી ઉઠી હતી. તેની આંખો બંધ કરેલી હતી, અને મોતાનો દેવ પોતાના રંગ સાચ તેનાં મોંહ ઉપર ધગડી નીકળ્યો હતો, અને તે ગરીબ બીચારી છોકરી રડતી રડતી તેની તરફ વાંકી વળી ઉભી હતી. તેણીનાં આંસુઓ તેનાં દીસ ઉપર તપકતાં હતાં, માટે તેણે પોતાની આંખો ઉઘાડી અને તેણીને પોતા આગળ જેવ-

વાની કાશીય કરી. તેણી તુરતજ તેની આગળ આપી તેના માથે ઉપર સુખીએ લેવા લાગી; તે ભાગાતુડા વાંચીમાં બળગવા લાગ્યો:—

“ફોરન્સ, મારી દીકરી! મારી બેમુલ દીકરી! સુખી-તુને સુખી કરે. તું ખરેખર મારીજ દીકરી છે. મીની કાંઈ વખતે વહાલી નથી. ચાહને—તારી માથે ચાહને, વહાલી, તેણીની સંભાળ લેને. તેણી તરફ તારા ઉપકારનું એક મોઢું કારણ છે. ફોરન્સ—વહાલી—સુખી રહે—”

અને હવે તેને સ્વાચ્છ દાકરી એટલે તો નજીએ પડી ગયો હતો કે મુદ્દલ સમજઈ ચકાતું હતું નહીં. ફરીથી અને ફરીથી ફોરન્સને તેજ બોલો સમજવા લાગ્યા. તે નજીએ આવ્યા અને મોતના દેખાવે તેણીને ગજારી નાંખી, એવા ભુતની માફક પડીની છાંદગીમાં તેણીને તે દેખાવ યાદ આવવા લાગ્યો. પછી ગરીબ બીચારી છાંદગીને બાપના પાર સિવાય બીજું કશું બેઠલું લાગ્યું નહીં. તેણીને લાગ્યું કે બીજી મુશ્કેલી માતાએ સાચ સરખાવતાં તેણીની દમેશની માંદી માતાની કેળવણી માટે તેણીને ખરેખર વધુ ઉપકારી યવાનું કારણજ હતું; પછી તેણીએ પોતાના ગુજરેલા પીતાની લાસ આગળ ગુલુમગીએ પડી મગ્નુત સોગંદ લીધા કે છાંદગીમાં તેણીની પડેલી ફરજ પોતાની માતા તરફ તેણી અદા લાવશે. એમ કીધા પછીજ તેણીના બાપના મરતી વખતના છેકા સહુનેનો બોલે તેણીના કોમળ છવ ઉપરથી ઓછો થયો.

(સાંધણ છે.)

RUBY.

હિં મ ત નો બ દ લો .

પનોજ” ટાપુના કિનારા ઉપર તોફાન બહુ સખત હતું, રાતના કાળા ધમધેર વખતે તુફાનના સુસ્વાતા, દરયાનાં પાણીના મોઝાઓને જીરસાદાર બનાવવાને પોતાથી બનતી તબક્કી કરતા. કિનારા ઉપરની દરેક ચીજ તણાએ પોતાઈ મઈ હતી.—દરેક પોતે કાનનાં બહાર ફાડી નાખનારા મંજવર અવાજ કરી તુફાનથી કંટાળ્યો હોય તેમ ઉલ્કાપાલમાં હતો.

તેના બપોર સમયે કીપનોજ ઉપર વસ્તાં ગરીબ મેહેનતુ માછીમાર લોકો એકેએક પોતાનું ઝુંપડું છોડી સાદા ચોશીકમાં ફીકરથી પુજતાં, ચંડીથી દંડરતાં, પોતાના ભતભાઈઓનું આવા ખુદરતાના ધાતકી હીંગામમાં શું ચાપ છે તે નેવાં આસપાસ ધમરાટની નજર ફેંકતાં સમુદ્રને ધીનારે આવી ઉભાં. તોફાને પોતાનું નેરું સેહજ નરમ કર્યું હતું, પશુ સમુદ્રના ઉછાળાને ધોંધાટ નેનો ને તેવો હતો નાનાં બાળકથી ને મોટાં ધરણં વડાંએ પછુ તે બક-બચ્ચા રસ્તા ઉપર ારે ઉભાં હતાં.

રોહરમાં વસતી, સારા જીયા રેશમી ગાંધરના દેસ કરનારી ધણીએક ફેશનેજબ ઓરતો કરતાં આ સાદા સખત દેસવાલી ગરીબ માછીમારોનું ટેપું નરમ અને પરસવર મદદ કરવાને ઉત્કટમંદ હતું.

“આ આ ધાતકી દરેકો! આ નાચકારક તુફાન; આ ખુદરતા કહેર! આવાજ તોફાની હિંગામમાં મારા હીરા નેવા દીકરાઓ તણાઈ ગયા. આ બોદા, આ વખતે ને કોઈ પાણી ઉપર હોય તે ઉપર મેહેર કરને.” એક ગરીબ માછીમાર વર્ગની છુટી સ્ત્રી પોતાના વાળનાં સંદેહ ડુંકાં કુધાં પવનથી બીચારતાં અટકાવતી ઉપડું બોમતી બોદાને યાદ કરતી ઉભી હતી. તેણીની આંખમાંથી નવખાર આંસુ વહેતાં હતાં.

“મા, મારી મા, બોદાએ આપોશું પાણું લીધું, એમાં ગમ કરવો વાળગી નથી. ને આ શુન્યા છે તેઓ છવતાં કરતાં સુખી છે, એ એક મોઢામાં મોટો દીવાસો છતાં તું વારેવરીએ બોદાના કાપદાથી કાંચ નાશજ ચાપ છે?” તે પરડી સ્ત્રીને દીવાસો દેવા તેણીને દીકરો બોદ્યો.

“નેન; મારી ધપણુતી લાકડી, મારી આંખોનાં; તુર; આ ધાતકી દરેકો જેમ મારા એક, બે, ને છઠ્ઠાજ ભન કરતાં વહાતા મોટાઓને ગળા ગયો છે, તેમ એક દહાડે તુને પછુ છીનવી ન ભાપ તેની સામેતી શી?”

“હું તને છોડીને કદી દરેકે જનાર નથી, મા.”

“અરે! નજારે મારા પાંચ મોટાઓ સાચનું વહાણ કુપી ગયું અને તેમાં તેઓ કુપી ગયાની ખબર આપી સારે દું તે મારા મોટાઓ માટે ગમ કરતી મેસતી સારે તારો છોડી બાઈ ડેન અને દરરોજ એમજ કહેતા કે તે મને છોડીને કદી દરેકે જશે નહીં. અને પછી એક વર્ષે તે ગયો, અને તેનું પછુ વહાણ ભાગી ગયું.” તે ગરીબ છુટીએ અશ્વસોસ કીધો.

“પણ મા, તે વખતે આપણુ ગરીબ હતાં, શુન્યાનું સાંપણુ આપણા નેરું કડું હતું નહીં, જેથી તેને જરાની ફરજ પડી. કમાવા ખાતરજ તે વહાણે ગયો, અને આવાં એક તોફાને તેનો જન લીધો. આ મેરેદનુ દરયાનું તું દમારાં કેટલાં વહાલાંઓને ગળા ગયો છે;” એમ કહી તેણીને દીકરો નેન જ્યાં પુરેયો ટાણું વળી ઉભા હતા ત્યાં ગયો.

વીજળીના વારંવાર ચતાચગકારાને લીધે કિનારા ઉપરથી દરયામાં શું થતું તે જણાતું હતું, અધકારખરેડાં કાળાં વાદળાંઓને ખસાડી તે કિનારા ઉપર ઉમેલાં આપુર લોકોને દરેકો બરોખર દેખાય એવા વિચારથી માદતામે પોતાનું સુખ હસવે બહાર કઢાણું. તેના શીઘ્ર ભગવતી દરયામાં “શું થતું તે નેઈ વચવાતી માછીમારોએ ઉત્તરજ ગ કરી મુકી.

“અરે મોટા; અશ્વસોસ! અશ્વસોસ! એક મોડું વહાણુ ખર દરેકે કોંઠા ખાપ છે; આ! તેની ઉપરના છવગાઓને તુરત બચાવવા નેહ્યો.” એક જણુ બોલ્યો.

“હા, હા, એક વહાણ છે ખરું, પણ તે બાંહેધું દીસે છે. તે ઉપર કોઈ નગર આવતું નથી. તે ઉપરનાં સખ-જાઓ મરણ પામ્યાં હશે.”

“શુભો, શુભો, વહાણ ઉપર એક ઓળો દીસે છે. એ કોઈ શપ્સ છે, અને મદદને માટે આપણી તરફ હાથ હીકવે છે, એને માટે આપણને મદદ મોકલવી જોઈએ.” નેન બોલ્યો.

“આવા ભયંકાર વખતે નાણી નોઈ દરયા ઉપર જતું ? ના, ના, એવી ભેવકુદાઈ કોઈએ કરવી નહીં.”

આવા શપ્ષો ધણીએએ કલા, પણ નેને કોઈનું માન્યું નહીં. દરયાના ઉછળાને નોઈ તે હટયો નહીં, યા પોતાના નનની ધાસતી કરી પેલા અમણાને વહાણ ઉપર હુળેતા મુક્યો નહીં. કોઈ તેના સાથ આવવા ના કહે તો તેણે એમણું જવા આદ્યું. તેને તેમ કરતો નોઈ તેની યરડી માની દયા કરી પાંચ જણાઓ તેની સાથ જવા તૈયાર થયા. દેખણતાં ઉછેરલાં મોતનાં ડાયાંમાં તેઓ જવા તૈયાર થયા.

“આપણુ બચીશું” તો તેને સલામત લાવીશું, નહીં” તો મરતું છવતું તે સાહેબને હાથ છે.” નેને તેમારી કરતાં કહ્યું.

“એ શું સંભગાય છે, નેન !” એ વખતે નેનની માય શીકરથી ઉજળી મારી જઈ નેન સામે આવી પુછવા પડી.

“શું માય ?”

“આ બધાં શું બોલે છે ! એ બધાં કહે છે તે ખરું કે ? તું બાં નય છે ?”

“હું તે કુળતાં માણસને બચાવવા જઈ છું, માય, એ ખરું છે, એથી પોતા રાજ થશે, તું પણ રાજ થઈ જશે.”

“જો ! એ તું શું બોલે છે ? એ તું શું બોલે છે ! હું મરી જવશ; હા, મરી જવશ, તુંને દરયા ઉપર પગ મુકતાં નોઈને હું મરી જવશ. અરે દીકરા, મારા ઉપર દયા કર. તું મારી જઈયોના આધાર છે, તું મને વહાલો છે; દરયામાં હુખી જનારા સાથ આપણને કોઈ લાગતું વક્ષતું નથી. તે છે ને તેનું નસીબ છે.”

“મા, મા, એમ ના બોલો. એક પોતાના બંદાને મરતો ! બંચાવવા તારો દીકરો નય એ શું તને નથી પસંદ ? જેમ તુંને હું વહાલો છું, તેમ તેને પણ કોઈ વહાલું હશે, તે પણ કોઈના વહાલો હશે, તેનીથી મા તેના વારને ટવ-ળતી હશે. હું હમણાં આપું છું, મા, ફીકર ના રાખ.

તેણીને બીજી એસ્ટોની સંભાળમાં સોંપી નેન ઉછળતા મોજાઓ ઉપર ચાર સાથીઓ સાથ સ્વાર થયો. ઢાંઢે ઉ-મેશાં લોકોએ, આ નેખમમરી સફર તેઓને સફળ ઇચ્છી. મોટાને મોજાઓ ઉછળી ઉછળી પાછળ હટાવવાનું કરતા, પણ તે ઉપરના ખજાસીઓ મક્કમ હાથે તેને હંકારી જતા.

મોટ જેમ જેમ તે ભાગેલાં વહાણ નજીક નવી તેમ તેને ઉપરનો પેલો શપ્સ આચારથી નોઈ તેને પુગવાતું કરતો. એક ધડીમાં તે મોટ વહાણને લગેજાગ જઈ લાગતી, તો પછી તરતજ મોજાઓ તેને ઉછળી ધણે વાર દુર લઈ જઈ પછાડતા. પણ તેઓએ આશા અને મેહનત છોડી નહીં.

“અરર ! હવે કંઇજ આશા નથી, મોટ પાણીમાં ઊંધી ચડી થાય છે, વહાણની નજીક તેનાથી થવાતું નથી.” કીનારા ઉપર આપણે આંખે નેતા ઉમેલાઓ માંહેલા એક બોલ્યો. “અફસોસ. આને આપણ માંહેલા સરનેથી બહા-દુર શખસો પાણીમાં જઈ સુવાના.”

એ પછી જરા વારમાં એક જણ પુકારી ઉઠ્યો.

“ઓહો ! શુભો, શુભો, મોટ નજીક છે, વહાણમાંના શખસને તેઓએ મોટમાં લેવાતું કીધું છે. ઓહો ! એમ-જ, એમજ, હાં વાહ ! વાહ ! હુરરા ! હુરરા ! તેને મો-ટમાં લીધો. નેને તેને મોટમાં લીધો.”

સરેએ એકી ટગરે નોઈ પુશાલીના પોકાર ઉપર પોકારો ઉઠાવ્યા, એટલામાં એક બહુજ મોટો, કાંઈ ખરી જગરની લાગણીથી ઉઠેલો પુલીનો પોકાર દરયા ઉપરથી આવતાં કીનારા ઉપરનાં લોકો હેરાત થયાં. એવો તે કોણેક હશે કે નેને બંચાવી લાવતાં તેઓ એટલા હરખમાં આવી ગયા છે !

હજીજી તેઓ કાંઈ બચેલા કહેવાય નહીં. હજી જીવે નનની લાઈક દીકરા મજબુત ઉછળતા મોજાઓ વડે લ-ડવાની હતી. ધણી જેહમત પછી તેઓ કીનારે આવ્યા; એક પોતાના બંદાને બચાવી લાવ્યા.

નેનના ગયા પછી તેની મા મેહોશ થઈ પડી હતી, તેણી દમણાં હેરાશમાં આવી તે વખતે નેને મોટમાં ઉભો થઈ પુકાર્યું.

“મા, વહાલી મા, ને, હું કોણને લાવ્યો છું” તે ને, એ જીવે છે. એ મારો ભાઈ કેન છે. ગમે વધે આપણુ એને કુખી સુવેશે ધારતાં હતાં તે એ છે.”

નેનનું આ બોલતું સાંભળી ને પુશાલીની મીસ તેઓને સંભગાઈ હતી તેનું કારણુ હવે તેઓને માલમ પડ્યું. તે ગરીબ માજીમારો તરફથી આ પુશાલી સાંભળતાંજ પુ-શીના પોકારોથી કીનારો ગાજી રહ્યો. બામદાદને વખત હતો. આકાશ ઉપર સેહજ અબવાળું જણાતું.

પોતાના દીકરાનાં મુખથી આ વાત સાંભળી નેનની મા હરખથી બાવરી બની મઠી. સહ કોઈ એટલા હરખમાં આવી અંધાં હતાં કે તેઓએ તે દીવસ ખરી પુશીથી પાડ્યો. પોતાનાં નાનકડાં ગામમાં એક ઘર ને હમેશાં ગમગીન રહેતું, ત્યાં પુશાલી થઈ તે નોઈ તે સંપીલાં લો-કાએ જોદાને પડી નાખે. મોટાં સેહેરની માલેતુનર લો-કાની એકસપેસાઈ ત્યાં હતી નહીં.

નેનના ભાઈ કેનને લોકો ઉચકીને કુપડીમાં લઈ ગયા. તે ઠાકથી લાઇસાજ થયો હતો. નેનનાં ગમે એટલાં ના કહેવા છતાં લોકો તેને પણ બહાદુર જવાનનું નામ આપી કુપડીમાં ઉઠાવીને લઈ ગયાં. નેનને તેની હિંમતને બહ-લો મલ્યો. તેનો ભાઈ કુખ્યો ન હતો, પણ તેનું વહાણ બાંધ્યું ત્યારે કોઈ ઉગરડાણ ઉપર લસડાઈ ગયો હતો, બંધાંથી તેને આ વહાણ ઉપાડી લાવતું હતું.

મેહેરખાતું કાવસજી દાવર.

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

તેલ.

રજેક ભતનાં ઝાડમાં કાંઈમાં ધણું તો દા-
ઈમાં થોડું તેલ રહે છે, અને તે તેલ
એક વારે મળતું આવે છે. તે એકે, દરએકે
ભતનાં તેલ બળી શકે છે, અને તે બળ્યા
પછી તેમાંનું કચું (નક્કર પદાર્થે નેતું કે રાખ)
પાણી રહેતું નથી.

તેઓમાં ધણું કરીને હાથકોળાન અને કારખન હોય છે.
તેથી હાથકોળાન હવામાંનાં ઓક્ષીજન સાથે મળીને તેનું
પાણી યથા જલ્ય છે, અને કારખનની કારખેનીક ઓક્ષીક યાવ છે.

પાણીને ૨૨૨ ડિગ્રી ફેરનાઈઝ ગરમી લગાડવાથી તેનો
બાફ થાય છે. પણ તેકનો બાફ કરવા માટે તેને પાણી ક-
રતાં ઘણી વધારે ગરમી આપવી પડે છે; એકે તારંગીની
છાતનું તેલ ૩૪૫ ડિગ્રી ફેરનાઈઝ અને લગ્ગમાં તેલને
૪૮૦ ડિગ્રી ફેરનાઈઝ ગરમી લગાડશે ત્યારે તેનો બાફ થાય
છે. બીજાં ધણીક ભતનાં તેલને ઉધામાં વાસણમાં મળીને
ગરમી આપી શકાતી નથી; કેમકે તેમ કરતાં ગરે ઓક્ષી
ગરમી આપ્યે તેણી તેનો બાફ થતો નથી, પણ તેમાંની
જુદી જુદી વસ્તુઓ છુટી પડી હવામાં મળી જાય છે, ને
તેનો ખરાબ વાસ નીકળે છે. એ પ્રમાણે તે તેલમાંની વ-
સ્તુઓ જુદી પડી જવાથી તેનો બાફ થતો નથી ને તેથી
તે તેલનો તેજાવ નીકળી થતો નથી. એવાં તેલને ઉઝિ-
છમાં (શીદઃ ઓછાવ) કહે છે. હવે જે તેલનો બાફ યથા થકે
છે એટલે જોઈથી વસ્તુઓ જુદી પડી જતી નથી પણ તેને
ગરમ કરવાથી બાફ થાય છે, ને જે તે બાફને એક વા-
સણમાં બંધ કરી રાખ્યો હોય તો તે ઠંડો પડવાથી પાણું
તેનું તેલ થાય છે, તેવાં તેલને ઉઝિછમાં (વોલેટાઇઝ ઓ-
છાવ) કહે છે. કોપરેઝ, ઓક્ષીવતું તેલ, અક્ષરીતું તેલ, એ-
ર'કચું, અને શીદઃ ઓછાવ કહે છે; ને લગ્ગ, કુલ્લો, લીંચુ,
અને ટરપેન્ટાઇનનાં તેલને વોલેટાઇઝ ઓછાવ કહે છે.

હવે આ ગેમાંથી તેલ કઈ ભતનું છે તેને પારખતું
હોય તો તે એકે સેન્ટ્રાલ બ્લેન્ડિંગ પેપરના કટકા ઉપર તે
તેલનું એક ટીપું મુકીને તેને જરા દીઘ પર ધરતું ને ધીમે
ધીમે તે તેલ સુકાઇ જવા દેવું. સુકાયા પછી જો તે બ્લેન્ડ-
િંગ પર ગલ નહીં માત્રમ પડે તો ભણતું કે એ તેલ
વોલેટાઇઝ છે, ને જો દીર્ઘાવાળી જગ્યાએ ચીકણો જેવા
ગલ ખેસી ગયેલો લાગે તો ભણતું કે તેલ શીદઃ ઓછાવ છે.

વનસ્પતીમાંથી નીકળેલાં બધી ભતનાં તેલો ઘણું કરીને
સાંધારણ ગરમીવાળા મુલકમાં મેવાહી હાલતમાં રહે છે, પણ
ઠંડા દેશોમાં કેટલીક ભતનાં તેલ ઠંડીથી બંધાઈ જાય છે.
એ તેલો વિશાલત જેવા ઠંડા મુલકમાં બંધાઈ જાય છે. તેલ
પાણી કરતાં ઘલકું હોય છે અને તે ઘટ્ટ, ટરપેન્ટાઇન અને
જોખાણનાં તેલમાં પીગળી જાય છે, તેથી એ પીગળાવનારાં
તેલને કપડાં પરના તેલના કાચામાં નાખવાનાં કામમાં વા-
પડે છે. ઝાડપાનાં કાગજ કે કપડાં ઉપર એ તેલ લગાડ-

વાથી તે પરનો કાચ નીકળી જઈ કાગજ કે કપડું આગ-
ળાને નેતું સાફ થાય છે.

વનસ્પતીમાંથી નીકળતાં તેલ ઝાડના જુદા જુદા ભાગ-
માંથી નીકળે છે. પણ ઘણાંખરાં ફળ ને બીયામાંથી નીકળે
છે. ઓલીવનું તેલ તેનાં માવાદાર ફળમાંથી નીકળે છે. અ-
લસીનું, રૂતું, ખસખસનું તેલ ને એર'કચું બીયામાંથી નીકળે
છે. કોપરેઝ અને બીજાં કાટલાંવાળાં ફળનું તેલ તે ફળના
માવાદાર ગરમાંથી નીકળે છે. એ તેલ તે માવાને ગરમ
કરીને અથવા એમજ દાખીને કાઢે છે; ને કાંઈ વખતે બંધ-
દર પીગળાવનારી વસ્તુ નાંખે છે. જે તેલ ઘાણીમાં પીગળી
કાઢે છે, તેને ઉઝિછમાં કાઢ઼ દ્રાવ અથવા વરછન ઓછાવ
કરીને કહે છે.

કાટલાંવાળાં ફળ કે બીયામાંથી તેને ગરમ કરીને તેલ
કાઢે છે ત્યારે પેહેલાં તેને બાંછીને લુકા કરે છે કે પછી તે
સેહેલાઈથી દબાય ને જલદી તેલ નીકળે. પણ એ તેલ કાંઈ
સ્વચ્છ હોતું નથી. તે બળી ૧૫૫ ડિગ્રી ફેરનાઈઝથી વ-
ધારે ગરમ થઈ શકતું નથી, તેથી તેમાં (બાઇસલકાઇઝ
ઓફ કારખાનો) નાખતી પીગળાવનારી વસ્તુ તેના છુકામાં
નાંખીને તેને બીજાથી રાખે છે; પછી એ મેજવણીને ગરમ
કરે છે, એટલે ૧૧૫ ડિગ્રી ફેરનાઈઝ નેટલું ગરમ થતાં
તેમાંથી બાઇસલકાઇઝ ઓફ કારખન હવાઇ રૂપમાં બાવી
સપાટી ઉપરથી બાફના આકારમાં બાહર નીકળી જાય છે.
પછી તે તેલમાં પાણીનો બાફ જોરથી મોકલે છે કે તેથી
મધ્યમાં વાસ સળગી નીકળી જાય છે. પછી તે તેલને સ્વ-
ચ્છ કરવા બીજા કેટલીક રીતો વાપરે છે. તેમાંની આ એકે
ઘણી સેહેલી છે.—ગરમ તેલમાં આશરે બે કે ત્રણ ટકા
નેટલો કોરનીક સોડા નાંખે છે, એટલે તે તેલની અંદરના
તમામ કચરા સાથે મળી જઈ તેનો મેજા ધાય છે ને તે
સપાટી પર તરી આવે છે, તેને કદા કહે છે; તે કદાની આ
જવાથી તેલમાંના કચરા નીકળી જઈ તેલ સ્વચ્છ થાય છે.

શીદઃ તેલને હવામાં ઊંચામાં રાખ્યાં હોય તો કેટલાંક બં-
ધાઈને નક્કર થઈ જાય ને કેટલાંક પ્રવાહી હાલતમાં રહે
છે. એ તેલ જુદાં જુદાં કામમાં આવે છે. સાંચાના ભાગ
લીસા કરવા માટે જે તેલ વપરાય છે, તે તેલ સુકાઇ નહીં
જાય એવું જોઈએ છે. તેમ વળી વાનરીક કે રૂગની મેજ-
વણીમાં જે તેલ વપરાય છે તે સુકાઈ જાય એવું જોઈએ છે.
અક્ષરીતું, ખસખસનું, ને ગાંઠનું તેલ સુકાઈને બંધાઈ
જાય છે, ને ઓલીવનું તેલ ને એર'કચું બંધાઈ નહીં જાય
એવાં હોય છે.

અલસીનું તેલ સંચુનાં ઝાડનાં બીયામાંથી નીકળે છે. એ-
નો રંગ જુદો પીળો ને વાસ અજબ જેવો હોય છે. એ-
નામાં જલદી સુકાઈ જવાની ખાશ્યત રહેલી છે, અને નમ્બરે
તેમાં થોડુંક સિદ્ધિર અથવા (એકે) એકસાઈઝ ઓફ જે-
ન-ગેનીક) નાંખીને ગરમ કરે છે, ત્યારે તે ઘણું જ જલદી
સુકાઈ જાય છે; તેથી તેને લાકડાં પર ચોપડવાના રૂગની
અંદર મેજવણી કરવામાં ઘણું વાપરે છે. જો તેને થોડાંક
વખત ઉઝાવના કાંઈ હોય તો તે કાળા રંગનું ને ઠારે બં-
ધાય એવું ચીકણું થાય છે. એને કાલસાના લુકા સાથે મે-
જરીને છાપવાની સાદી બનાવે છે. સંચુનાં ઝાડ અથવા અ-
લસીની પેદાશ અંગાળામાં અને રસ્તામાં પહોંચાય છે.
દર વરસ લાંબી આઠ કરોડોની ગાલ બાંહેડ જાય છે.

પ્રેમની પરીક્ષા.

ઈંગ્લેન્ડની પુલે એક દવાવાણું ગા-
મમાં "રેલ્વે-એક" નામે એક સુ-
ખવાસી સ્વચ્છ દવાવાણી ટેકડી આ-
વેલી છે, જ્યાંની વહેરેરત આખેહ-
વાનો ગરમીને ટાંકણે લાભ લેવાને
શેહેરીઓ સુકતાં ન હતાં. આ ટેકડીની
ખાતુમાં મીઠી લીઠનું રમણુમ "આ-
રન કોટેન" આવેતો છે. લાંના લીસા-
તરીખા બાગમાં આવે તે એક

સ્થળાં સુંદર નાનાં બાળકો રમત કરી રહ્યાં છે. મીઠી
લીઠનને બે દોકરી અને એક દોકરો હતો. વડી એકરી
હંસન નવની, બીજી લુચી સાતની, જ્યારે મીઠી લીઠનને
વારસ પુત્રો આરમ્બીએક માત્ર પાંચ વરસની કુખળી વખેનો
હતો. આરમ્બીને જન્મ આપ્યા પછી મીસીસ લીઠન આ
જેદાન છોડી ગયલી હોવાથી, તે આરેર ઉમરના બાપ ઉપર
આ ત્રણ બાળકોની સામગ્રી દેખરેખ આપી પડી હતી.
આજે મીઠી લીઠન કાંઈ કામસર ઈંગ્લેન્ડ ગયલા હોવાથી
તેમનાં બાળકો એકલાંજ બહાર બાગમાં ફરવા નીકળ્યાં
હતાં. હંસન અને લુચી બાગ વટાવી "રેલ્વે-એક"ની ટેકડી
તરફ જઈ બેઠાં કે તેમની સાથે તાના આરમ્બીના દાધ
પકડી, એક જવાન બાનું તેઓ તરફ આવતો આવતો. તે
જવાન સુંદરી આ ઉગ્ર જંગલની એક અપસરા સમાન
હીસતી હતી. તેણીના લુચા બાકોના મરેહાદાર અંબોરો,
જાગી સફેદ મરદન અને શુભાખના ટુકડા જેવો ચોરો,
એ સર્વે ધણું ધ્યાન ખેંચવા લોગ હતું.

"છાકરાંઓ તમે ફરો, ભેળે આરમ્બીને ધણું દોઢાવતાં
ના, હું અહીં બેઠી બેઠી તમારા પપા ઉપર કાગળ વણુજી.
સંજાલને ચોડાં થતાં ના," તેણીએ હલવેથી કહ્યું.

"મીસ વાયોલેટ, તમે પપા ઉપર જરૂર લખજો, કે મારા
માટે એક મોટી 'ડોઝ' લાવે." હંસન બોલી.

"મીસ છે," વાયોલેટ જે તે જવાન નારનું દીવપુત્ર
નામ હતું, તેણીએ પાસેની ટેકડી ઉપર જગ્યા લઈ, મજ-
બાંમાંથી સુખપેન અને કાગળ બહાર કહાડ્યું. થોડો વખત
લાં તમામ શાંતીમાં પસાર થયો. બાળકોની રમતથી ચીસ
અને નાનાં ટપસ ટપસ દોડતાં પગલાંના અવાજ સિવાય
લાં બીજી કશી ઝગમગ હતી નહીં. અતે લખવાનું પુરું કરી
વાયોલેટ એક રસીક વાર્તાની એપડી બહાર કહાડી તેનાં પાણું
હલવાવા માંડ્યો. એકાએક તેણીને સામેની ઝાંખીમાંથી ઘોડાનાં

પગલાં આવતાં સંજાયાં. એપડી નજર આગળથી બાજુ
કરી, તેણીએ યાત્રુ જોયું. દુરથી એક કાળો ઘોડો નોચ-
બંધ દોડતો તેઓ તરફ આવતો હતો. તેનો સ્વાર કાલા
લશકરી પણ હથવારથી ઝકઝકી રચસા પોસાકમાં હતો.
માયાં ઉપર સફેદ મોહટાં પીછની કાંઈક વાંકી મેરેમી ટોપી
સીવાય તેના પેદેરવેશમાં બીજી કશીબી સફેદી જણાતી ન
હતી. તેનાં હાથમાં એક મોટી સમશૈર હતી, જેને તે
ઘોડા દુરમનોની સામે લડવા જતા હોય તેમ, ગોળ આસપાસ
ચમકાવે જતા હતા. તેનો ચેહેરો દમામદાર, કાળી મોટી
પણ નરમ ચુંછ, અને તારાજેથી ચમકતી તેની ચથમે હતી.
આગળ અને આગળ તે કદાવર ઘોડાની પીઠ ઉપર બેઠેલો
એક બહાદુર તન, જેરેમંદ બાજુ અને ધ્યાન ખેંચી રહે
તેવી ખુશસુરતી ધરાવનાર તે જવાન આવતો ગયો.

વાયોલેટ સ્થંભ જેવી હાસને આ બહાદુર દુરરીરની
સમશૈરનો ચતકાટ નીહાળતી બેસી રહી, જેનો ઝોજો એક
પથે દીસી, બીજી પથે ઝાંકીઓની વડા વચે શ્રમ ઘડ જતો
હતો. એકાએક તે સપેહસાદારની નજર પેમાં રમતાં બાળકો
તરફ ફરી કે તેણે પોતાનો ઘોડો મોખાવ્યો. હંસન અને
લુચી તેને જોતાંજ ખુશાલીની ચીસો પાડતાં તેની પાસ
દોકી ગયાં.

"કરનક ડેનખર્મ તમે કેમ છો, એ અહીં પપા હતો
તો તમને જોઈ કેવા ખુશ થતો," હંસન તે જવાનની તથવા.
રનાં ટુંકાંઝાંઓ ખેંચતી બોલી કરનક ડેનખર્મ વાંકા વધી
તે બને બાકરીઓને દીસ લીધી.

"અરે કરનક તમે ઘણા દાકી મયાજ, અમારી આહ-
તેથી વખત થયો છે." લુચીએ ઘાડી ટોરી વાતોથી તે
સપેહસાદારને આહતું નોતર દીધું. "અમારી કારમારક
મીસીસ વીલીસ તો તમને પીછાણેજ, પણ મીસ વાયોલેટ
સાથ હંસન તમારી ઝોડખાણ કરાવશે."

આ પેહેલીજ વેળા તે જવાનની નજર વાયોલેટ તરફ ફરી.
"આ બાનું કોણુ?" તેણે પોતાનાં મરદાનગી ભરવા
અવાજે પુછ્યું.

"મીસ વાયોલેટ, એણુ મને સીખાવવા રહ્યાં છે,"
હંસને ખુશાલો કરી તેને વાયોલેટ તજીક લઈ જવા આહતું.

"મીસ વાયોલેટ, એણુ અમારા પપાના ફેડ કરનક ડેન-
ખર્મ છે." હંસન બોલી. વાયોલેટ લીડી નમન કાંડું, અને ડેન-
ખર્મ માનવી ટોપી હાથમાં લીધી.

"મીઠી લીઠની મેરહાજરીમાંથી તેમનાં પદરોણુ "આ-
રન કોટેન"માં ચુમારક છે," તે સુંદરીએ પોતાનાં મીઠા
અવાજે કહ્યું.

"બાનું તમારી મેહેરખાની ઘડ, હું ખમીન ઘણો દાકી
ગયો છે અને મારા દોષ્ટ લીઠનને લાંબું આહતું કપ મને તદન
આરમ આપશે," ડેનખર્મ દરતે ચેદરે બોલ્યો. સ્વાર પછી
વાયોલેટ આ જવાન પદરોણુને માટે ચેતરણી આપવા કાર-
મારજી મીસીસ વીલીસ કને ઘર તરફ દોકી ગઈ, જ્યારે ડેનખર્મ

ઉપર ટેકવાઓએ હતો. રેલવેનેકની ટેકડીના કાલા પડછાયાએ તેઓ ઉપર અધિકારનો પડદો પાંચર્યો હતો.

“રેલવે”માં જોડાવા આગમન, હું તમને મલવા આપ્યો છે. પણ મારે તમને કાંઈ કહેવું છે. તમે મને બેઅદ્ય તો માન્યો નહીં? વાયોલેટ તમે મારાં ધણીવાણી યશો?”

આ સવાલ ધણે અચીતો હતો, પણ કર્નલ ડેનબર્ગ આજે મક્કમ મન કરી આપેલો લાગતો હતો. વાયોલેટ ધીમે સહે બોલી:

“તમારા આ અચીતો સવાલથી હું અનમન્યું. શું તમે મારા જેવી એક નીરાધાર ગરીબ છોકરી ખાતર બેરેનેટની પદવી અને ઉમરાવી મેહેમ, દૈવત સરે તજ્યો?”

“હા, હા, વાયોલેટ તારો અપ્તાવર હાય મેલવવા હું એક બારગી રાજ્યની છોડું?” ધણા ઉચકરાયલા માટે થીયોડોરે કહ્યું. “ને તમે એક મધ્યમ કમાણીવાળા કર્નલની બાતું ચલાવે રાહ—”

અહીં વાયોલેટ ધીરથી તે જવાનનાં હાથમાં પોતાની પાસતું એક મુશ્કેલી જોલાખતું કુચ મેલીયું. એ તેની માંગણી કમુલવાનો મુગો જવાબ હતો.

થીયોડોર મુશ્કેલીથી ધુનવા પડ્યો. તે કાંઈથી બોલે તે આગમન પેલી કુદરી પોતાની આંખથી દૂર ટેકવી બોલી, “થીયોડોર, તમને પેલા ઉંચા મીનારાની ભુલક બાંધણી દીસે છે?”

“હા, હા” “અપલબ્ધી મેનર”ને નારો એ મકાન જોડાયા છે.”

“એની ઉપર તમે શું ધારો છો?” તે જવાન નારે સવાલે ચાલુ રાખ્યા.

“લીસ લાખની કહેવાયછ.” થીયોડોર આ વીચીત્ર સવાલથી હેરત થઈ બોલ્યો.

સારે ધારો કે આ “અપલબ્ધી મેનર”ની એકલી દેવાત વારસ અને માલિક હું છું,” વાયોલેટ ખુલાસો કરીને. “તમારા કાકા સર ડેનબર્ગની ખાહેશ પ્રમાણે તમે એક ઉલ્લાવાલી જવાન નારને છતી રાકાણ. આજ પછી એ મેહેમ તમારો પોતાનો છે.”

કર્નલ થીયોડોર ડેનબર્ગની અમલથી કાણ ચીતારે? હેરત અને ખુશાલીથી તે બે પલ્લેર દગ થઈ ગયો.

“પણ, સારે મને છેતરવામાં કેમ આવ્યો? મીઠીટનને ત્યાં તમે અમ્યાં રીખવા કેમ આવ્યાં?”

મીઠીટન મારા મરહૂમ પીતાના દીકરાનન ફેડ થતાં હતા, તેમજ મારા ધર્મે બાપથી. મારા બાવાના મરણ પછી, હું મીઠીટનના આસારમાં આવી વસી, કારણ મને એકલીને ત્યાં સોહોવાણું નહોતું, તેમજ વળી હું મારી રાહજીવણીથી આ મા વિનાનાં બાલકોને શીક્ષણ આપતી. હેલનનાં બોલવા ઉપરથી તમે પોતેજને મે પેહેલાં એક માતર માની, આથી મે’ મીઠીટન ઉપરથી લખી આ નાહતો ભરમ

બહારી રાખવાને વીનવ્યા. કારણ મને ડર હતો કે કોકો મારા તરફ જોવા કરતાં મારા પૈસા તરફ વધુ નજર—”

“હું સમજ્યો, હા વાયોલેટ, તમે પ્રેમની પરીક્ષા કરતાં હતાં.” ડેનબર્ગને હવે બધી સમજ પડી.

સેહેજ વારમાં મીઠીટનથી આ વાતથી વાકેફ થયા. તે વફાકાર જવાનના સામ્યાં હેતને વખાણી, તેવજે ખુશીથી વાયોલેટનો હાથ થીયોડોરનાં હાથમાં મેળો.

“ડેનબર્ગ કેસલ”માંજ તેઓનાં લગન થયાં, અને પોતાના કાકાનાં વીલ પ્રમાણેનો મોહટો વારસો પ્રેમની કરનક ડેનબર્ગ આજે સર થીયોડોર ડેનબર્ગ થયા પામ્યો છે.

જરખાતું કાવસણ દાવર.

કેસલેલું મગન અને તેમાંથી છોકરીઓને શું ફાયદો થાય છે?

બાવણી દરેક સ્ત્રીમાં તમારી કાલજ વધારે છે; દુનરમાં, તમારીખમાં, વિધામાં, મુસાફરીમાં, દોસ્તો, મોકરો અને દરેક માણસ સાધનાં તમારા સંજ્ઞામાં. અને આ સ્ત્રીઓની કાલજન એક માણસમાં બીજાઓનાં દોલ રીઝવનાર કદી નાહુદ ન થાય તેવા શુભ ઉત્પત્ત કરે છે. એક તકનજ અમલ્ય બાઈરી સાથે કાણ રહી ચકે? એક અકલાસમાં તેણી કંઠાસથી સામાં માણસનું મોહત નીપજવે. ધણી બાણુએ અને વધારે અને વધારે બાજદોમાં લીધેલી કાજન મગજને ખીલવે છે અને ચચલ બનાવે છે; તેવાં મગજનાં ક્લો મંડળીમાં સારી અસર કરે છે અને સારો ખોરાક થઈ પડે છે, જ્યારે વગર કેલેબેલી મગજ તે ધરાવનારમાં ચોરા ધણાં સારા શુભો હોવા છતાં તેનાં દોસ્તો, મોકરો અને કુટુંબીઓમાં ફક્ત ચપચપ લાવે છે અને તેઓને કંઠાસા ભરેલું થઈ પડે છે. ખરેખરી છુટથી આપેલી કેળવણી સારાં પરીણામો લાવે છે. અમલ્ય મગજનાં જોડા ખ્યાસોને દાખી નાખવામાં કેળવણી કાંઈક ભાગ બજવે છે. સધલી જતની ભારે અને નહીં દુર કરી રાકાય તેવી મુશ્કેલીઓમાંની સૌથી મોટી અને સુધારવાની કાંઈપણ આશા વીનાની મુશ્કેલી તે એક તકનજ અમલ્ય અને સાંકડાં મગજની સ્ત્રીનાં ભેજમાંનો વગર વીચારે બાંધી દીધેલો ભુલક ખર્ચો ખ્યાન છે. તે એક સંગીન દેવાલ મીસાજ છે, જે સધકા સુધારાને આગળ વધતાં અટકાવે છે તકરાર, સતા, સાબેતી, અનુચિત તેની આગલ કાંઈજ કરી શકતાં નથી. યાદ રાખજો કે આ દુનિયામાં વધારેખરાણી, અરાખ અવાસ અને બીજી કરતાં આવી જતનાં અમલ્ય ભેજનાં ભુલ ભરે ખ્યાસોથી વધારે થાય છે.

એક પક્ષવાર વીચાર કરો કે ખીલવેલાં મગજની યોડીક બાતુઓ ને મંડળોમાં આપણે ફરતાં હોઈએ તેને કેટલી ખુશનુંમાં કેટલી જીવવાળી બનાવે છે? એવી સ્ત્રીઓ દુન્યામાં વધારે હોય તો તેઓ કેટલું વધારે કરી શકે ?

દરેક જાતનાં કામને સુધારવા તેમજ આગળ વધારવા, કાંઈ બાંધી ઈચ્છા, આતુરતા આ પૈસા જોઈએ તોની પણ તેમાં સારી અક્ષમ, ખીલવેલી કુશીયારી અને કેળવેલું મગજ જોઈએ છે.

ખીલું, દુનિયામાં બધાં કામ કરવા માટે બોહલી અને મજબુત દયાની જરૂર છે. બોહલી એટલા માટે કે જુદી જુદી જાતનાં શુભો તેમાં સમાઈ શકે છે; મજબુત એટલા માટે કે નાહની નીપજીતા અને કપકા ખમી શકે છે. હવે ખીલનાં માટેની દાઢ ધરાવા માટેનું પેદલું પમજું સમજાવ્યું છે; સમજ કેળવણીથી આવે છે કેળવણી આપણાં દીકરા માંની દવાને વધારે છે અને મજબુત કરે છે; તે આપણાં મગજમાંનાં અમ્મણ બધાં દુર કરે છે; અને એવી રીતે આપણી શક્તીને બેઝરી કરે છે એટલુંજ નહીં પણ જીવનનાં બોહલાં કામો માટે આપણને લાયક બનાવે છે.

સાંકડાં અને અબજી વીચારોને દુર ન કરી શકે તેવાં મગજ વીરો આપણે ઉપર ખોટી ગાંધી છીએ. એક બીજી જાતનું સાંકડું મગજ આવે છે, જે અપાનપણાં પરીણામ નથી, પણ ચોક્કસ ખ્યાલી વીચારો બેજામાં પેવસ કરી તેને બોહલાથી વગ્રી રહેવાની ખોટી દેવ છે. તમારી સવળી શક્તીથી આ દેવની સામે યત્ન. તમામ વગર કેળવણીમાં લોકોમાં એવી દેવ હોય છે કે કોઈ ચોક્કસ બાબતને એક ભાગ સાંભળી તેને આખી બીનાં સાથે શું સંબંધ છે તેના વીચાર કીધા વિનાં તે વીરો જોડાયા ખરો ખ્યાલ બાંધી દેવો. તેવા ખ્યાલો વધુ અને વધુ બાંધવાથી મગજનું સાંકડાપણું વધે છે; કેળવણી-જીવન આપેલી કેળવણી અને ધણું અચમ મગજનાં માણસો સાથેના સંબંધ એજ અને સુધારવાનાં ઇલાજ છે. દરેક બાબતમાં ખીલતીઓની ખરી મતજમ શું છે તે સમજવાની કોશિશ કરજો. એજ ના સમજતા કે તેને અને તમારા જેવાંજ યોડા ખીલતીઓ સમ્યાઈ અને ડહાપણ સમજે છે. ઘણી જાતનાં લોકોની દુનિયા બનેલી છે. અને જો તમને દુનિયાને સમજવી હોય અને મદદ કરવી હોય તો તે બધી જાતનાં લોકોને તમને સમજનાં જોઈએ.

આપણે એક ગોરી દુનિયામાં વસીએ છીએ કે જેમાં ઘણી જાતનાં ફેરફારો હમેશાં થાય છે. તેમાં કેલવાયલાં મગજ, સાફ માથું અને આતુર દીવની નેહની જરૂર છે તેટલી બીજી કાંઈની નથી; તેમાં એક સ્ત્રી ને બાગ બગવે છે તે કે કાંઈ નાહના સુનેા નથી. આ દુન્યામાં થઈ ગયલા માહન પુરુષોએ પોતે જે કાંય બન્યાનાં હતાં તે ઉમદા સ્ત્રીઓ કે જેઓએ માતા, બહેનો અને ઘણીબાણીઓ તરીકે તેઓની જીવનમાં બાગ બગવ્યા હતાં, તેઓની જાનુદ અસરનાં પરીણામનાં જીવ હતાં એવું તેઓ જાણવી ગયા છે. કોણની પુરુષ આ દુનિયામાં માથે ઉઠાવતાં જીવોર કામમાં તેનાં ધરમાંની સ્ત્રીઓની મદદથી ફાવે છે, આ નીપજ થાય છે. ખરી દીમત બતાવવાને અશક્ત, સમ્યાધતે ઇનાકાર કરનારી, કાંઈપણ બધાં કામમાં કાંઈજ ન લેનારી, સખી અને ઉમદા નેખરી કીમ બનવાને અશક્ત-જેણી દુનિયામાં ફક્ત પોતાના જ બધાં માટે જીવે છે-તેવી સ્ત્રીની લક્ષણ અને દીઘ દુઃખવાની અસર યોડાજ પુરુષો ખમી શકે છે. આવી સ્ત્રીઓ

ફક્ત પોતા માટે કશું કરતી નથી, એટલુંજ નહીં પણ તેઓ ધીમે ધીમે તેઓનાં દાસ્તો, ભાઈઓ, અથવા તે ઘણીઓની લાગણી સુન કરી ગ્રેમે છે. આવી સ્ત્રીઓ કામમાં પડેલી સ્ત્રીઓનાં જેવી છે. કેળવણી તેઓને તે જીવમાંથી જગાડશે, અને બધાંકાર દુઃખમાંથી બચાવશે.

આપણે સવજનાં ઇચ્છીએ છીએ કે સ્ત્રીઓને જાંચી કેળવણી મટે અને તેપણ શું કેટલી ઘણી જાંચી કેળવણી લીધા વીનાંની પણ ખરી કેળવણી સ્ત્રીઓ નથી, કે જેઓને આપણે વખાણની નજરથી જોઈએ છીએ? આપણે કાંઈ સાંકડા મગજની અધુરી કેળવણીથી જીવનમાં ગયલી સ્ત્રીઓ માટે બેજાત નથી. કેળવણી સારી છે, પણ સંપુરણ મનનું સામ્યતપણું વધારે સારું છે. સ્ત્રીઓના સૌથી ઉત્તમ શુભોમાં મનનું સામ્યતપણું સૌથી ઉત્તમ શુભ છે. પુરુષોમાં અને મુખ્ય કરી માલ જુદીવાન પુરુષોમાં મનનાં સામ્યતપણાંની ખામી માફ થઈ શકે, અને તેવીજ જુદીવાન સ્ત્રીઓમાં તે ખામી લગભર નાખુદીથી આપણે માફ કરી શકીએ, પણ સાધારણ લોકોમાં તો મુદ્દાજ નહીં. કેળવણી મનનાં સામ્યતપણાંને મદદ કરે છે તે જે જીવનમાં આપણે આ દુનિયામાં જીવતી. એ છીએ તેને જાંચી સપાટીપર લાવવાને મદદ કરે છે.

હવે કેળવણીથી ઊઠતીઓ અને સ્ત્રીઓએ આ દુન્યાની મજાહ ભોગવવા માટે કેવી વલાણ અપભાર કરવી જોઈએ તે વીરો જો બોહ લોકોથી. જીવનમાં જોડા ભામ મજાહથી બનેલો છે અને બનવો જોઈએ; સધળી કેળવણી સ્ત્રીઓની મજાહ ખીલતીઓને માલ આપવાથી મજાહ મજાહ મેલવવામાં સમાયતી છે. મજાહ આપવા જાગે, પણ મેળવવા ના જાતો. એજ નીચમ કાંઈખી નજીની ચીજને મજાહમાં ફેરવી નાખશે. એવી રીતની જીવનમાં સુધારે કે સાધમાં સારી ચીજ તમને પીટી કરવા વીના રહે નહીં. જો તમારું ઘરખાર, ઊઠરાં બધાં, રમત મમત, અને જીવનમાં રોજનાં બનાવો, સુધર દેખાવો અને માણસાઈ સુખી મેહરામો તમને ખુદી કરવાને નીપજ થાય, તો તમે પોતાને કાંઈ ખરેખર અને ખ્યાલી મગજને જેરમાં ઉસરે તેવા વીચારોમાં લપેટતાં દરો અને સારી મજાહ માટેની ખુદરતી તંદરેસ્ત લુખને બગાડતાં દરો. કેળવણીથી સ્ત્રીઓ માટેની ધારતીઓમાંની આ એક છે, પણ તે ધારતી છે કારણકે તેઓને ખામી ખરી કેળવણી મેજરી હોય છે, તેઓને એકજ બાજુની એટલે કે ચોપડીનીજ કેળવણી મજી હોય છે, બીજી અને વધારે ગોરી બાજુની બોહલી માણસાઈ કાઢતી કેળવણી તેઓને મેજરી હોતી નથી. ઉપરાંત કહેવાને સાર એ નીકળે છે કે કેળવેલું મગજ સાદું છે પણ કેળવેલી દાઢ વધારે સારી છે. લોડ કારલાઈમને જ્યારે એક બાતુ માટે કહેવામાં આવ્યું હતું, કે તેણી સાદી અને સાધારણ છે લારે તેણે તેણી માટે ચોડીક કીવીતાની લીડીઓ લખી હતી જેનો સાર નીચે મુજબ છે:—

“તમે કહેા કે તેણી સાદી છે, પણ જ્યારે હું તેણીનાં બનાંપર ખીલતો માટેના વીચારો લખેસા જોઉં, લારે હું તેણીને કડી પણ તેમ કહેવા દેવા નહીં. તેણીની આંખો, હું કમ્પ્રમ કરું” કે સુધર નથી, તેણીનું નામ ઘટ-માર નથી, પણ તેણીના મોઢાંપર ખીલતીઓની મજાહ માટેનું હસતું અને ખીલતીઓનાં દુઃખ માટેની દમગીરી છે, તેમજ અડપણી તેણી કાંઈપણ ખામી જોઈ શકે છે. વધારે અડપણી

તેને સુધારે છે, તેથી પણ વધારે ઝડપથી કાંઈપણ છતાં દુઃખ પા નુકસાની જીવી જાય છે. માંદગીના બીજાનાં આગળ તેણીના શબ્દો સાંભળે, તેણીની ધીરજવંત રીત જુઓ, તેણીના દરેક શબ્દ તે ગોલાખની વખાણ કહી આપે છે. પરીવાર, સમ્રાજ અને ખાર એ શું સાધારણ ચીજ છે? કુશળ, જીવસુરત, દેખાવથી તેણી કદાચ ન હોય, પણ જ્યાં સુધી ફરેતાઓની વચમાં છે ત્યાં સુધી તે તેણીને સાધારણ કહેવાઈ શકાય નહીં.”

આ પરથી એટલું યાદ રાખજો કે દયા, નરમાસપણું, માથી, પરીવાર, સમ્રાજ અને ખાર એ સમગ્ર યુજોને બી-લવન્ને; અને પછી તે તથુને બીજા વધારે ઝુલોની બચેશ મલી ન દશે તેથી “જ્યાં સુધી તમે ફરેતાઓની વચ્ચે છેએ ત્યાં સુધી તમે સાધારણ કહેવાઈ શકશો નહીં.”

પીરિલા.

ગોલાખનાં પાતરાંના આશીરવાદ.

હવેનાં એક જુનાં વરનાં જોરડામાં એક ગરીબ ગાયડી કાકેલી દેવા છતાં પોતાનાં કામપર ભેડી હતી. તેણીના વર માંદગીનાં બીજાનાં પર બોલો ની-ગીને થઈ પડેલા હતા. તે જોરડામાં એક બીજું આદર્ય એક જીવસુરત નાદનો પ્રજા વરસાનો હોદ્દા હતા. તે પોતાની માથા આગળ હોડી જઈને રહતો જોશો—“મા, મને ધણી જીવલાગી છે.”

તે ગરીબ માએ ગાથી આતીશ દુઃખ લાગવા છતાં તેણી ધીરજથી જોડી.

“કાંઈ નહીં વાદલા આરગી, માય તારે વાસ્તે દગમું કાંઈ લાયકો, તેટલું તું આજે માએના નાદનો ગાકસ લાગી રમ.”

સાર પછી એક કળાનાં ખાનાં આગળ જઈને તેણી એક અસલી દપડો નકરડીને દાણડા લઈ આવી, જે ગર્યાને લાયકનાં ખાનાની બરેલા હતા. આટલી બધી તેજોની ગરીબમાં પણ તેને જાણી રાખવામાં આવ્યો હતો. પોતાના દીકરાને એક ઉગી ખુરસીપર બેસાડી તેની આગળ તે દાણડા યુક્તો જોડી આશામાં કે તેણી તેને માટે કાંઈ ખાવાનું લાવે, તેટલાં તે રમતાં દેશાઈ પોતાની જીવને ખ્યાલ જુદી જાય; સાર પછી તેણી પાછી પોતાનું કાંટાલામડું કામ લઈ ભેડી. તેણી જાણતી હતી કે તેમાંથી તેણીને ઘણું જ થાડું મલકાવું હતું, તોપણ તે તેણીને પુર કરવું જોઈએ નહીં તો તેણીનાં વાદલાંએ મરજી પામે.

થોડી વાર તદન ચુપડી પંચરૂષ. તે બીજાને પડેલા ખાણસાને પીગો દમ લેવાનો અવાજ અને તેની બાકડીની શાય માણવાનો ઝીજો અવાજ સંભળાતા હતા તેટલો, એક ખાણકો સાદક જોલતાં સંભળાતા, “જીવે માપછ કેવું જાણું, મળવું!”

તે જુવાન માતાએ તે ગર્યાનાં આંધલાંમાં એક મગ-કતો રીક્ષો પકડેલા ભેગો. તે ખરેખર રીક્ષો હતા કે નહીં તે જોવાને તેણીએ પાછી તે તરફ નજર ફાંપી, પણ તેટલાંમાં

તેણીને ચકર આવ્યાં આંધે અધારાં આવ્યાં, અને જો તેમ પહે એક શખસ બારણું ઉપાડી અંદર આવ્યો ન હતો તો તેણી તુડી પડતો. તે આસરે પગે વરસની ઉમરનો માથાજી દીકરો, ગપલ, દુશીઆર આંખોવાળો મંદરજ હતો.

એક પલમાં તે તેજોની હાલત સમજી ગયો, અને કુ-તાવજે પગડે તેણી તરફ દોડી જઈ તેણીનાં તુડી પડતાં શરીરને તેણી લઈ તેણીને કચપર સુવાડી, અને એક અસા-બરી વાહન જે તેણીનાં ધણી માટે આગળ યુક્તો હતા તે તેણીનાં મોંદ આગળ ધરી ગાયો, “બી જા, મારાં ગર્યા.” તેણી એકદમ તેને તાપે થઈ, કારણ તે જુવાન જાનું જેકે દુશીઆર મગર અને ખમખાની શકતી ધણી મગજુત પરાવાની હતી, તોપણ એક અચ્ચાં જેવી સાદી અને નીરદોષ હતી.

તે મંદરજ કે જે એક ડાકર હતો, તેણે જેવું જેવું કે તેણી થોડી દુશીઆર થઈ હતી તેવોજ તે જોરડામાંથી બહાર ગયો અને હાંક માંધા, “શીડીસ ટનડાસ!” તુરતજ તેને જવાબ મળ્યો “હા સાહેબ!” આ પીરિસ ટનડાસ તેજોની પરાવાની હતી અને જવાબથી ડાકર આવતા સારે દેવેનાં નંદરીક રેલતી હતી.

“મેદરજાની ફરી માટે મેર કાઠને દોડાવો અને મીસ જેડીને કેદવડાવો કે રાધેલી મર્યાનું પીડા” અને બીજી જોરડાની કાં-છી મીસ હાથમાં આવે તે લઈને એકદમ અડીઆ આવે.”

સાર પછી તે જોરડામાં પાછો ફર્યો અને આ જુવાન જોડાએ જે કાંઈ બાધુ હતું તેને દમશીરીથી વીચાર કરતો અને જેડીની રાદ જોતો પારીએ ઉભો, તે પોતે પેશા-વાસો અને માથાજી દીકરો હતા. તે પારતો હતા કે તેજો ગરીબ હતો, પણ તેજોની ખરેખરી હાલતને તેને દમ-જીવન ખ્યાલ આવ્યો હતો. તે તેજોને કેઈ રીતે મદદ કરવી તેની વીચાર કરતો હતો, પણ કાંઈ સેલક રહતો યુક્તો ન હતો. તે જુવાન જાનુંના શરમાળ અને મોખામોખા દેખાવપરથી તે વાત તેણી આગળ ઉપા ધણી યુક્તકે લાગતી હતી. વળી તેણીનાં ધણીને માટે જ્યારે ડાકર આવતા સારે તેને સાન્ને કરવા માટે જુ કરવું અને કયા ઉપાયો લેવા ઘટારત હતા તે જાણવાને તેણી એટલી તો કાસજ અને ઇચ્છા જતાવતી હતી કે તે વેળાએ તે ચાલક યુક્તની ડાકરની આંખો પણ દેખાતી હતી અને તેણીનાં દેખાવપરથી તે સમજતો કે તે સવજ ખમ-વાને તેણી શકતીવાન હતી. બીજું એક તેણીનાં ધણીને કશી પણ મીઠાની તંગી પડવા દેતી નહીં. ફરેટ, વાહન વગેરે બીજી જેવી ચીજો તેને આપવી જોઈએ, તે તેની આગળ યુક્તમાં આવતી. ખરે કહીએ તો છેલ્લા થોડા દીવસ થયાજ તેજોની તંગીમાં વધારો થયો હતો, કારણકે આ દેવતાની ધણીઆણી અને માતાએ સારી દીવસમાં સંભળાથી સંમરેલા થોડા પેસા તેમજ તેણીની રાત દીવ-સની મેદનતથી મેલવેશ થોડું નાણું આટલા દીવસની માંદગીમાં પુર થઈ ગયું હતું. હવે તે જુવાન માતાનું તપાઈ જવું આંખ, તથા તે નાદનાં ગાણકને કરમસાં શીક્ષા મેદરજ જેઈ તેજોને કેટલું દુઃખ થોડાંક પડવું હશે, તેનો વીચાર કરતાં તે માથાજી, સામ્યા દીલના જીવરોજ મંદરજનું જગર જાણું હતું.

પણ આવા વીચારો લાંબો વખત કરવાને તેને વખત મળ્યો નહીં; જલદીથી એક દસયુષો ડાકરવંત સાદક નરમ

આવાને પુછતાં સંભળાયો—“બાવાજ હું અંદર આવું ?”
જેવા તેવણુ તેણીને ગોઠાવા ખારણાં તરફ ગયા, કે તે છો-
ડી જેણે તેણીનાં બાપને માટેથી તેવણુનાં આ ધરાકો
માટે આટલું બધું સંભળ્યું હતું અને જેણેને મદદ કર
વાને તેણી તકથી રહી હતી તેણે તેવણુ તરફ હેતવતી
આભારી નજરથી જોયું.

ચોડી પળમાં એક સોળું ભોજન તૈયાર કરવામાં આવ્યું.
જેણીને પુછતી લાગ્યું કે તે માતાની પેદશી કાળજી તેણીનાં
બચ્ચાં માટેની હતી. તેથી તેને ટેળકપર બેસાડી તેની
આગળ હલકું દુધનું બનાવેલું પુર્ણિમ મુકકું કે જે તેણીએ
પોતે બનાવ્યું હતું. તેણીને હમેશાં ચોડી પળની એતવણીમાં
કાંઈ ને કાંઈ તૈયાર કરવા ગમતું હતું, કેમકે એકદમ કાંઈ
ને કાંઈ મંગાવવાની તેણીનાં બાપની ટેવ તેણીને ખબર હતી.

પણ તે નાહનાં બાળકે ગમે એટલું લુપ્તું હોવા છતાં
બાપા માંડ્યું નહી; તેને મક્કમ દેખાવથી પોતાનું માથું
ફેરવ્યું, અને તે લક્ષ્યાવનારાં પુર્ણિમ તરફ નહીં જવાનો દરાર
કર્યો. પછી શરમાલ હોયેરે જોણે કાંઈ કહેવા માગતો હોય
તેમ જેની તરફ જાયું.

એક પલસુથી તેણી શુંચવાયા ઝીંધી, પણ પછી એકદમ
તેણીને કાંઈ વીચાર આવ્યો. તેણી વાંકી પછી અને ચોડાક
સાદા ભોસામાં પરમેશ્વરનો આભાર માન્યો અને તે ભો-
જનપર તેનાં આશીરવાદ માગ્યા. હવે તે બચ્ચાંએ પોતાની
જાણ આંગે સંતોષથી જાણી અને જલદીથી હાથમાં
ગમચો પકડ્યો; સાર પછી તેને છોડી તે છોડી તે માતાને
જમવા માટે સમજાવા ગઈ, જ્યારે તેનો બાપ તે બાનુંનાં
વરની સારવાર કરતો હતો અને સંતોષી આંખોથી પોતાની
દીકરીનું કામ તપાસતો હતો.

પેહલાં તે તેણીને હાથરૂં કે તેણીની સવળા મેદનત વ્યંધ
જયે, પણ નાચુકાઇ અને કસાથી અને પ્રયત્નમાં ચીંજીની
વાતો કરીને તેણી તે બાનુંને ચોક્કું ધણું ખવાડવામાં ફાવી.

ઝાકટર મેલીએર સાર પછી તે બાનું આગળ આવીને
જોઢ્યા—“મારી દીકરી તમે હજી કાંઈ જમ્યાં નથી, પણ
કાંઈ નહી, ચાહેનાં વખત સુધી હું ત્યુને જેણીની સંભાલ
હેલવ સુધી જાહેલું”. થોડોવાર આસાએ લેળે અને સાર
પછી તમારા પેસા ખખનાનાં દાખડામાં નેળે. તેમાંનાં
મીઠાં સુગંધવાલાં ગોઠાખનાં પાતરાંઓની વચમાં મેં ઘણાંક
સીકાએ જોયા છે. પણ હમણાં તેને જોતાં ના, પેહલાં
થોડા વાર આરામ લેજો અને ચાહ પીધા પછી હું આ-
વીને તમારી સાથે વાત કરીશ.”

ધરમાંથી જતાં જતાં તેણી ધરવાલીને ચોડાં તામ્ જોડાં
બાજીને ચાહ સાથે ઉપર લઈ જવા કહી ગયા.

તેટકે વખત મોસીસ ફેરરીશ એક સંતોષી નીરાંત
જાંખમાં પડી હતી; લાંબી લાંબી રાતોના ઉજગરા અને
જીવીય માટેની ચીંતાથી તેણી તદનજ દાંધી ગઈ હતી, પણ
હવે પોતાને માથેથી થોડાં ભોળે હલકા યયકે તપા પો-
તાનાં ધણી અને બચ્ચાંની સંભાલ એક માધાવતા હાથથી
લેવાયથી જાણ તેણી નીરાંતે ઉપમાં પડી હતી, “જેમાંથી
ચોડા કસાક પછી તેણી જાગરત યઈ.”

કાંઈ પ્રયત્નમાં બનાવતી પ્રુથાલીમાં હોય તેમ હસ્તે
મેહેરે તેણીએ આંગે ઉઠાડી, અને જેણીને આરમી સાથે
રમતાં જોઈ. તે બાળક, બચ્ચાંનાં જેવી પ્રુથાલીથી તેણી

કાંઈ વાતો કરતી હતી, તે સાંભળી હસ્તો હતો. તેણીનાં
ધણી તરફ ફરતાં જણે કોઈ ફેરેસ્ટાએ આવતી પ્રુથા-
લીની અગાધી તેનાં કાનમાં કહી હોય, તેમ આસા અને
પ્રુથાલીથી તેનો મેહેરો ચમકતો જાયો.

ચાહ તૈયાર કરી સફાઈથી ટેળકપર મુકવામાં આવી.
પણ તે લેવા આગમન જેણીને લાગ્યું કે તેણીની સહી તે
દાખડા પેહલાં લેવા માગશે, તેથી જ્યારે તેણીની જુરી આંગે
તેણી તરફ દેખતી જોઈ, સારે તેણી હતી તે દાખડા તેણી
આગળ લઈ ગઈ, પછી પાછી આરમી આગલ આવી બેઠી.

સંભાલથી ધણી માનમરી ચાહ સાથે તે જુવાન
બાનુંને તેમાંનાં સુકાં પાતરાં બાહેર કાઢ્યાં અને તેમાંથી
જોકે પછી એક સીકાએ બાહેર પડ્યા. છેડે તલીએ પડેલું
એક પરથી હું તેણીને હાથ લાગ્યું. ધીરેથી તે બાહેર કાઢી
તેણીએ નીચલા બોલો વાંચ્યા—“જરૂરી વેલાએ મારી
વાહલી દીકરીને કામ લાગે માટે પરમેશ્વરનાં સ્વાધીનમાં
સોંપી જાહેલું ?” મોસીસ ફેરરીશને તેણીની વાહલી માતા
જેણીનાં મોઢમાંથી કાંઈપણ દીવસે એક સખત બોલ
નીકળ્યો ન હતો, જેણીએ દુઃખ યા સુખમાં હમેશાં તે
માથાણુ ધરવામાં નાખે માનથી ચાહ કરી તેનીપર વિશ્વાસ
રાખવાને તેણીને શીખવ્યું હતું અને તેનીજ સંભાલમાં
તેણીને સોંપી અર્પી હતી તેની ચાહ આવતાં આંગેનાં બાં-
મુએ આવી ગયાં.

તેણીનાં બચપણમાં એકાંત ગામમાંના નાહનાં સુંદર
એરડાની ફેરસીંગ ટેળકપર તે દાખડા હમેશાં પડેલા રહેતા
હતા. તે વેળાએ તેણીને જ્યારથી બાળમાં જ્યારે અ-
કેકા ખીકતો ગોઠાજ લાવી પોતાની ટેળકપર મુકવાની
ટેવ હતી, પછી જ્યારે તે સુકાવા આવે કે તેનાં પાતરાં
તોડી, આ ઉડો જુની ઢપને દાખડા, જેમાં તેણીની બચ-
પણી સપલી રોલત રહેતી હતી, તેમાં નાખતી હતી.
તેણીની માતા જ્યારે રાતની સુખી લેવા તેણીનાં બીજાનાં
આગળ આવતી, સારે વારંવાર એકેકા સીકા એકર નાખી
જતી. તે બાળકને ખબર પણ ન હતી કે તેમાં કંટલા સીકા
એકકા થયા હતા. જોકે તેણી જાણતી હતી કે તેમાં તેણીની
ખખતો જોરેલા હતો તોપણ કાંઈ દીવસે તેને બાહેર કાઢડતી
ન હતી, સીવાય ચોડાં ગોઠાખનાં પાતરાં કોઈ કોઈ વેળા કા-
હડી તેનો મોઢો સોદરમ લઈ પાછાં અંદર મુકતી. તેણી સુખી
સંતોષી અંદર જાગરતી હતી. શીખવામાં, ધરની આસ-
પાસનાં જંગલમાં બટકવામાં અને પોતાની માતાને મદદ
કરવામાં તેણીને સખો વીચાર અને વખત રોકાયેલા રહેતા.

તેણીનાં લગનની એક રાત આગમન તેણીની માતા
તેણીનાં એરડામાં ગઈ હતી અને સંભાળથી તે દાખરા-
માંનાં પાતરાંઓ ખસેડી એક પરથી હું તે તલીએ મુકકું
હતું, અને લાંબા એક નાની બંદગી કીધી કે પરમેશ્વર તેને
જે જાણી રાખે અને બનીયમાં તેનાં વાહલાં બચ્ચાંને
જરૂર પડે તો તેની જાણમાં લાવે. લગન પછીની તેણીની
છેટલી શીખમણુ એ હતી કે, “મારી વાહલી દીકરી, આ
દાખડાને જાણી રાખજો અને હમેશાં તારી પાસે રેલવા
દેજો. હું જાણું છું કે તે દેખાવમાં બપડાંબંધી નથી, પણ
તેનીપરનું કોરકામ ધણું સુંદર છે, એ મારાં માતાએ
મને ભેટ આપ્યો હતો. તેણુ તેને ધણે કીમતી ગણતાં
હતાં, કારણકે તેવણુનાં લગનપર તેવણુનાં વરે તે ભેટ

આપો હતા.” તેનાં જવાબમાં તેવજીની દીકરી બોલી,
“અરે, વાહલાં માપણ હું મું કદીથી તેની દરકાર નહીં
કરવાનું મન કરસાં. તમે આપેલી કેટલી બધી ચીજો મેં
એમાં એકી કીધેલી છે, અને તમારે હાથનાં તેડેલાં ગો-
લાખો પછુ તેમાં છે. નહીં વાહલાં માપણ, જરાકની ચીતા
રાખે નાં. તમારી અને મારાં મમણની જેમ હું કદીથી
જુલો જવસ નહીં.” અને તેણીએ પોતાના બોલ નીમકદ-
લાવીથી પાલ્યો હતો. તેણી હમેશાં તેને પોતાના સુવાનાં
આરકમાં રાખતી હતી, જેકે તેમાં શું દોલત હતી તેનો
તેણીને યોરોજ ખ્યાલ હતો.

પછુ હવે જ્યારે તેણીએ તે પરખીયું ઉપેક્ષ્યું અને સે-
કડો પાઉંડની નોટો અંદરથી નીકળી, સારે પેહલાં તો આ-
ભારી હેઠાંથી તેણીએ તે કીરતાનનો ઉપકાર માન્યો, અને
પોતાની વાહલી માતાની કાલજનો વીચાર કીધો.

તુરતજ અકટર અંદર આવ્યા.
“કેમ મીરીસ ફેરશીસ,” આરતાને વાર તેવજુ બોલ્યા,
“તમારા વરની ચોપડીની વાત આરસો વખત છુપી રાખવા
માટે હું ધારું છું કે મને તમને કપડો આપવો જોઈએ.”

તેણીએ અભયથી તેવજુ તરફ જોઈને પુછ્યું, “તમે
કેમ તે વીરો જાણ્યું ?”

પછુ તેવજે હસીને પોતાનું માથું ધુણાવ્યું અને જેમી
તરફ ફરીને બોલ્યા, “વાહલી દીકરી, જુઓને આજે ઘેર
લઈ જા, આજની સાંજ ઘણી ખુશનું છે અને તેને
તાઇ હવાની જરૂર છે. તેના શીકા ગાલોને આપણે ગોલાખી
ખનાવવા જોઈએ, એને ખાગમાં સારી પેટે દોડાવડે.” એ
પછી તેવજુ મીરીસ ફેરશીસ તરફ ફરીને બોલ્યા, “હવે મને
તમારી સાથે વાત કરવી છે, મને એ ચોપડીનાં બધાં કા-
ગળો આપો. તેણી અભયજ થતી ઉઠી અને તેવજુને તે
લાવી આપ્યાં. તેવજુ તે ઉપર ટપકેથી જોતાં વારંવાર બો-
લતા, ‘મણું સારું’ ધણું જ મનેનું! વાહ વાહ! આપણે એ
છપાવા છોડાવડું.” આ નોટો જોઈ, એમાંથી ૧૦૦ પૌં મને
આપેા તો હું એ છપાવવા લઈ જઈ છું” અને એનાં પુરનાં
કાગળને તમારીપર સુધારવા મોકલ્યા.” તેણીએ તેવજુ તરફ
હેસાનની નજરથી જોયું. “હવે જુવાન બાતું હું તમને
હોડામ કરે તેમ તમારે માલકું એકરો. તમને જલદીથી સાચા
થવું જોઈએ, કારણકે ચોડા વખતમાં તમને બધો સામાન પેક
કરાવો જોઈએ.” તેણીનાં સવાલ પુછતા મેહરાને તેવજે
કાંઈજ બોલારો આપેા નહીં. પછુ તેણીને ફક્ત કપડાં
પેહરી તંબાર થવાને ફરમાવ્યું.

“પછુ અકટર મેલીએર,” અતે તેણી બોલી, “હું મારા
વરને તો છોડી જવસ નહીં !”

“હું તે જોવશ,” તેવજે પુછાલ દીકરી જવાબ આપેા.
“મીરીસ જનાસ ઘણી સારી માવજત કરનારી અને ખ-
રેખર ઘણી ભલી સ્ત્રી છે. તમારી ધીરજપર હવે હું વધારે
દયાળુ કરશ નહીં, તમે હમણાં તો મારા ઘેર તરફ જવો
એને લાંબી તમારા દીકરાને લઈ આવેા. મારા ખાગમાં
એક ફેરા મારતાં આજને, પછુ ચોમેા હું પુછતાં જુલો
ગયો તમે લંડન આવ્યાં તે આગમજ ક્યાં રહેતાં હતાં ?”
તેણીએ કાનેવોલમાં આવેલાં એક દુરનાં ગામનું નામ દીધું.

“તે ઘણીજ સુંદર જગા છે. મારા મુદા દોસ્ત અકટર
બરખીજ લાં રહે છે.” તેવજુ બોલ્યા. તેવજુને હમણાં એક

જુવાન અકરજ માટેની ધણી વરસની વાત વાદ આવતી હતી કે
જ્યારે તે દુસપાર બેઠાના જુવાન્યો. એકસરફમાંથી જ
કાંનેવોલનાં એક ગામમાં રહેતો હતો અને લાં એકંત
વાસમાં નાડીના ધપકારાનાં નીવડો સંબંધી દિવાનો
એખાસ કરતો હતો. એ તે જવાન છપ્પતે તો લંડનનાં
રસાળુ ચાકરીઓમાં માનવંત જોડા બહાર સુધીમાં ધ-
રાવરો. હમણાં તેવજે જાણ્યું કે આ જુવાન્યો તેવજુનું
ધરાક હતું, પછુ તે વેળાએ કાંઈ બોલ્યા નહીં. એક પલવાર
પોલીને કહ્યું “હું મારા દોસ્તને મેલવા વારંવાર જઈ છું.”

ફક્ત એટલુંજ તેવજુ બોલ્યા, પછુ તેવજુ પોતાના
મનમાં સધથી ગાંધવજુ કરતા હતા; તેવજુ પોતાનાં જુવાં
દોસ્તને લખીને તેઓને પોતાનાં જુવા ધરમાં પાછ મોક-
લવા ધરતા હતા અને તેડલાંમાં પેલી ચોપડી છપાવાની
ગોઠવજુ કરતા હતા.

એને ફેરશીસ પોતાના રસાલા તથા કેટલાંક અસત્રી
લખાણોની નોંધો શ્રીડીસ મ્યુઝીયમમાં વાંચવાની મતલબથી
તેમજ પોતાની ચોપડી છપાવાને અર્થે લંડનમાં આવ્યા
હતા, પછુ તેમાં તેવજુ કાળ્યા નહીં. ધણીએ એ તે મારે
ઉંચું મત આપ્યું હતું પછુ કદલું હતું કે તેમાંથી કાંઈ
કમાણી થવાની નથી. આ નારીપારી તેવજુને પુરાકલ લાગી
હતી તે સાથે બનીપની ચીંતાએ તેવજુનાં કાંકલાં મગ-
જપર અસર કરી અને તેનું પરીણામ એ આવ્યું કે તેવજુ
બીજાને પડ્યા. અને હવે જાને ઘણી ધણીઆણીને લાગ્યું
કે તેઓનું ગામડેનું વાહકું ધર જે એક નીમકદલાલ નો-
કરને તેઓ સોંપી આવ્યાં હતાં, તે છોડી દેવું પડશે.

પછુ અકટર તો બીજાજ ધારતા હતા. તેવજુની ચોપડી
છાપી શકે તેવા એક છાપનારને તેવજે સોંપી કાઢાવેા.
તે જાણ્યો હતો કે અકટર મેલીએર જેવા માણસની બ-
લામજુથી છાપેલી ચોપડી જલદીથી પ્રસીદ્ધતા પામશે તેથી
તેણે તે કામ ખુશીથી ઉપાડી લીધું.

આથી રીતે આ ધુપી અકટર કે નેનાં એકફડે તથા
લંડનમાં પુરાકલ મણેા મીત્રો હતા, તેઓની મેહનતથી
તે ચોપડી જલદીથી એક મોટી ફોટ હથ પડી. ધણીકે
જાણતા લખનારાઓએ આ વખણાયલા અધીપતીનું નામ
જાણવાની આદર જતાથી અને બીજા રસામાન શાસ્ત્રની
ખાખરોપર રસાલા લખવાની માંગણી કીધી.

આ પછી તે એકંત કાંનેવોલનાં ગામમાંથી ધણીએક
નવી ચોપડીઓ નીકળી, જેણે હમણે લોકનાં બેઠાંપર નવું
અજવાળું પાડ્યું.

પછુ જીં ફેરશીસ અને તેણીની ધણીઆણી તે અતી
અંત તબીની વખત જુલ્યાં નહીં અને તે ક્યારે જેણે તેઓ
માટે તે દોલત સાચવી રાખી અને તેઓનાં નાનાં બચ્ચાંની
મારફતે તેની છુપી જગાએથી જોઈતી વખતે ખુશી કીધી
હતી તેનો આભાર કદી પછુ વીસરયાં નહીં. તેઓ તેને
ગોલાખની પાતરાંના આશીરવાદ તરીકે હમેશાં માનથી વાદ
કરતાં હતાં.

મેારસેદ.

આ “શ્રી વિવ” જુલાઈ, કોચર, નાં ૭૦, લંડનથી શેષમાં “અકટર
ફેર” આલેખીને ૧૯૦૫ પહેલાં પોતાને વાટે ફરામજ કાવસજ મેહલેજી બાપુજી.

મુંબઈ, અમરાસ તથા સીલોનના નામદાર ગવર્નમેન્ટના આસર હેઠળ.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપનીના

સીવવાના સાંચા.

અમારા સાંચા ચાલવામાં સહેલા તથા ઝડપવાવા દોવાને લીધે લોકોમાં એટલાં પ્રખ્યાત થયા છે કે હાલ લોકો નકળી માલ ખનાવવા લાગ્યા છે તે "સીંગર", "સીંગર સીસ્ટમ", "ઈન્ડિયન સીંગર" કરી વેચે છે અને તેથી એવા હલકા ને બહારના દેખાવાના નકલી માલ પર અર્ધ જતા ના, કારણકે સચળ ચલકે છે તે સોતું હોતું નથી ને જે પહેલાં સાંચા તે પાછળથી મોલાં ઝડે છે.

દરેક સચળ પર અમારો
છાપ તથા આપું નામ
"ધી સીંગર મેન્યુ
ફેકચરીંગ કંપની"
કરી હોય છે.

અમારી હાંદિસ્તાનમાં
૮૦ ફુકાનો છે ને દરેક
જલ્દી ગમે તેવા ગરીબ હો
ય તેમજ તેને લેવા બની
શકે તેમ હપતેથી પણ
આપવામાં આવે છે.

સોય, દોરો, તેલ પુરની વગેરે હમેશાં સ્ટોક્સમાં રાખવામાં આવે છે ને ખાતું જોને શીખવવાને માટે માલુસ ધેર મોકળવામાં આવે છે. સીંગરના સાંચામાં અમારો જી. એસ. નામનો સાંચો કુદ જોને લાયકનો, ચાલવામાં સહેલા તથા હાલની નવી મોધ સુગમની ખનાવતો છે. સીંગરનો દરેક માલ અમારીજ ફુકાને મળે છે.

ધી સીંગર મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની

નંબર ૫, દેવલના મોહલો, મુંબઈ.

જ્યાં તેને
માનથી વાલ

સીંગર:

સીંગર
સીંગર
સીંગર

જી હીસેમળર ૧૮૮૫ ક

પુસ્તક-૭ મું.]

[અંક ૧૦ મો.]

શ્રી મિત્ર.

દર માસે પ્રગટ થતું, સ્ત્રીઓને સરવે વાતે ઉપયોગી
થઈ પડે તેવું માસીકે ચોપાનું.

❖ સ ખ ના રા—પાદસા બાતુઓ. ❖

મું બ ઈ :

કયંસરે વિન્ન આઈસ એનજન પ્રેસમાં,
ફરામજ કાવસજ મેહેવાએ પાવાને માટે છાખું છે.
કીમત વરસ ૧ ના ચ્યાંગ ઉપર રૂડ;
પાદરે ૧ આવા.

❀ સ્ત્રી મિત્ર. ❀

સુ સાં ક જ્યુ—ડી સે મ બ ર ૧૮૯૫ સુ

૧. સુનાને સુજની વાર્તા—(લખનાર સુલતાન ખુસોદદી બુલવાસા).....	૨૧૭
૨. સ્ત્રીની મિત્રાચારી—(લખનાર Ruffar).....	૨૨૧
૩. જાડપાન અને તેમનો વધારા—(લખનાર S)	૨૩૦
૪. જાણીયો અટલો—(લખનાર મેહેરખાનું કાવસજ દાવર).....	૨૩૧
૫. ભેંકની થોરી અને દામે હાથે ખુન—(લખનાર મરખાનું કાવસજ દાવર).....	૨૩૩
૬. વાઘોસેટ વેન—(લખનાર ખોરસેટ).....	૨૩૭
૭. પરચુટજી.....	૨૪૦

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૭મું.

ડીસેમ્બર ૧૮૮૫.

અંક ૧૦મો.

સુનાને મુળની વાર્તા.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

એમીની આસીપત.

પુ દને આપણે જોન રીડઝ, અને પેલી કમનસીબ દુઃખી છોકરી એમી તરફ ફરીશું, જેઓને આપણે આપણે કેવી રીતે મળ્યાં હતાં. લગ્ન થઈ તે દીવસે બપોરે તેણીને જોન એક તંબુમાં લઈ ગયો, જ્યાં તેણી અધમુદ્ર દાસતમાં હતી, પણ સાંજ પડતાં તેણી જરા સાડી પછી તેણીને મારે એક જુનો તંબુ જોને રોકાવી સખળી રીતે જોડાવવામાં આવેલો હતો. લગ્ન ગાઠર વેસ્ટને તેણીની રાત છુપી રાખી હતી, અને કોઈને જોનપર લગ્ન આપવાને તેવારીમાં જોડાવેલો હતો; કેટલાંકને તો આવી કલાકે થાકે આવવાની ફરસુદ પણ નહીં હતી, તેથી એમી અને જોનપર કેટલીક જોડાવી નહોતી. આખી રાત જોન એમીની પાસે બેસી રહેલો; તેણી દરેક પહે બહુ જોરથી દુઃખની ચીમ્મારી પાડતી હતી, જે તે સાંભળતો, અને વીધાર કરતો હતો કે, આ દુઃખ ભરી કાઢણીનું શું સેવક આવશે.

સારે શું તે લીલી કે જાંબલીને તેના અતી સંકટમાં વખતમાં વારંવાર મદદ કરી હતી, તેણીને જેર ઇનસાફ કરવા માંગતો હતો? પણ તેનો બદલો જોન કેવી રીતે વાલી આપશે તે આપણે યોગ્ય વખતમાં જોઈ શકીએ. દાહ એક હાથપર જ્યારે આપણે જોનને એમી આગળ જોડેલાં જોડેલાં છીએ, સારે જોન દાહપર લીલી બસામ સ્વામી

જોયી ચોંટી જાય છે, અને તેજ પહે તેણી “જયાર જોનને સાદ્ય થાય,” એવી દુવા ચાહે છે. સવાર પડતાં જોમી જી, અને પોતાની આંખો જોડાવીને જોતાં તેણીએ જોયું કે, જોન પોતાના દાહ મોહર ઠાંકીને તેણીની પાસે બેસી હતો. “જોની, શું તમે આખી રાત સુતા નથી? મારે મારે તમે એ તમારા જીવને એટલી બધી તસદી આપવી ન જોઈએ.”

“એમી, તે મને માફ કરી, તેના બદલામાં જે હું કરું તે ચોડું જ છે; પણ એમી, દાહ તું કેમ છે?”

“મારી તબીબત રાત કરનાં દાહ જરા ઠીક છે, પણ થયેલા જખમમાં બહુ દુઃખારો થાય છે.”

પણ તેણીને કંઈ એકદમ વાદ આવ્યું હોય તેમ, તેણી પોતાની બહેન તથા બાપની બપર પૂછવા લાગી.

“તમને બપર તો હશે કે મારા વાહામાં બાવાજ દાહ કેમ છે?”

“અરે! એમી, તેવણી તું ને બપર સાંભળશે, તો તું વધારે દુઃખી થયા વિના રહેશે નહીં; ને દાહારથી તું એમના ધરમાંથી ગઈ છે, તે દીવસથી તારા બાપે એક પણ વખત પોતાનું કામ કર્યું નથી, મા કોઈ દીવસે હરશે પણ નથી, તેમજ કોઈની સાથે પુરી પાધરી વાતો કરી નથી.”

“બપર જોન, તેવણીને મારીપરનો વહાલ કંઈ અજબ છે. અરે મારા પીતાજી, હું તમને ફરી ક્યારે મળીશ-પણ હવે હું જીવવા પામીશ નહીં;—મારી ખાતી છે કે હું હવે તમને જોવા પામીશ નહીં; અરે જોન, હું મારા બાપને કહી પણ પીસીશ નહીં. જ્યારેથી તેવણી મને વાદ આવે છે, સારે તેઓની વાદ મારા જખમમાં કોઝી રાખું છું. જે મારી મરીબ બાપને અતીશે દુઃખી કરી છે, અને મારા વાહલા પીતાજી શું તમે મને મારી નહીં બપરસો? પણ તમે મને મારી બપરથી કે નહીં, એ હું કેમ સમજી શકશું.” આટલું બોલીને તેણીએ હાથોથી પોતાનું મોઢું ઢાંકી દીધું અને મોટે મોટે રડવા લાગી.

“એમી, ને તું એમ રડશે તો તારો જીવ વધારે બગડશે. એમી, મારે માતીને મુગી મુગી સુઈ જા, જોન તેણીને પડાવતાં બોલો.

“અરે જ્ઞેન! હું મુઁગી સુધી સકતી નથી; હવે આ દુ-
ન્યામાં મારી જીવનગીતા યોગ્ય દીવસ બાકી છે, અને
મરણી જેટલો પ્રવાસો તમારી આગળ થાય તેટલો કરવા
હું ઇચ્છું છું.” ને એક વેળા આ પ્રાણુ જતો રહ્યો, તો
પછી મુઁગી પડી રહેવાનું તે જાણ, પણ જ્ઞેન, હું તમારી
પાસે કાંઈ માંગી લેવું છું; અને તે એ કે જ્ઞેન હું
આ મારી માંદગીમાંથી હું-તો-મને-” પણ તેણી આ-
ગળ બોલતાં અચકી. તેણીને વધુ બોલવાને નહોતું કાંઈએ
અટકાવી હોય તેમ એકદમ મુઁગી રહી ગઈ. પણ યોગે
વખત રહી ફરી બોલવા લાગી.

“જ્ઞેન! હું બોલતાં શા સારું મુઁગી રહી તેવું કારણ
તમેા સમજો છો? એટલાંજ વાસ્તે કે હું હવે આ માંદગી-
માંથી કદીથી ઉઠવા પામીશ નહીં.”

“એમી, તારા આવા સમયોથી મારું દીવસ બહુજ દુઃખાય
છે; જ્ઞેન તું મને સુખી કરવા માગતી હોય, તો તારી છેલ્લી
ધડીએ તું તારા મુખમાંથી એટલુંજ બોલ, કે તે મને
મારી ભુલ વીશે મારી બખથી છે; અને હું તારી પાસે
એટલુંજ માગું છું.”

“જ્ઞેન, તમેાએ મને સુખી કાઢી છે; મારી અંતની ધડીએ
તમેાએ મારી પુરતી આકરી કરી છે, અને જ્ઞેન હું કદાચ
મારે ઘર જઈ મારા આપને મથવા પામીશ, તો હું કદી
નહીં સકતી કે તમારી આવી માયાનો બદલો હું કી રીતે
વાઠીશ; જ્ઞેન મને હવે છવવા ગમે છે; કાંઈ ખાતર નહીં
તો મારા પ્યારા પીતાજી ખાતર હું છવવા માગું છું.”

આટલું બોલી તેણી ધણી આકરી ગઈ; તેણીનું શરીર
પાછું તપી આવ્યું અને વધુ બોલવાની તેણીમાં શક્તી
રહી નહીં, જેથી તરતજ તેણી આંખો મીગી ઉઘમાં પડી.
આ વેળા જ્ઞેન તેણીનાં બીજાનાં પાસેજ બેઠો હતો, એટ-
લાંમાં તંબુ બહાર કાઢના પગલાંનો આવજન સંભળ્યો. જ્ઞેન
હડી ઉભો થયો અને બહાર ડોકાવીને જોયું; બનેની નજર
એક ઘડાંજ ફેરે જ્ઞેનને સલામ કીધી. તેઓ બંને જણાં
તંબુમાં એમીનાં બીજાનાં આગળ આવી બેઠા.

“મીન જ્ઞેન! અમે અહીંથી એક કલાકમાં ઉપડી
જનાર છીએ; અને એ ટુંક વખતમાં હું ગરીબ એમીની
ખબર લેવા આવ્યો છું.”

“મીન ફેક, તે વીશે હું તમારો ઉપકાર માનું છું;” ધારવા
મુજબ એમી આગળ કરતાં હાલ જરા સારીપણે છે,” જ્ઞેન
કાંઈક ઉદાસીથી બોલ્યો.

“સારે શું તમેા તેણીની બરદાસ્ત લેવા અહીંજ રહો
છો?” ફેક પુછ્યું.

“હા! મારો એવાજ વીચાર છે.” જ્ઞેન ઉતર વાળ્યો. પણ
જેનર ડીરપડો બોલવાનો સાદ સંભળી એમી તરતજ
ઉઘમાંથી બેહાર થઈ, અને ફેક તરફ જ્ઞેન લાગી. તેણીને
જાણત થયેલી નોંધ, તે તેણીની સાથે મમતાથી વાતો
કરવા લાગે.

“એમી! હાલ તું કેમ છે.”

“મારી તબીબત દીનપર દીન સુધરતી જાય છે, તેણી
હસતું મોઢું કરી બોલવા લાગી. “પણ જેનર ડીરપડ, હું
તમને કાંઈ પ્રશ્નખબર કહું છું; જ્ઞેન હું છવવા તો જ્ઞેન
મારી સાથેજ પરણ્યો.”

“એમી એ તારું બોલવું સાંભળી હું પ્રશ્ન છું, અને
તું હવે જાલદી સારી થઈ જા.”

“હું જાલદી સારી થવા પ્રયત્ન કરું છું,” તેણી બોલી.
પણ આ વેળા જ્ઞેન હાં નહોતો. તે તંબુની બહાર જઈ
ઉભો હતો, અને જ્ઞેનને બહાર ઉભેલો જોઈ ફેક તેની
તરફ ગયો.

“હું પારું છું કે એમાં બધી મુર્ખાઈ છે,” ફેક તંબુને
ટકી બોલવા લાગે.

“જેનર ડીરપડ, તમેા જે કહેવા માગો છો તે બરાબર ખરો
પ્રશ્ન કહો,” જ્ઞેન ધીમેથી બોલ્યો.

“પેલી ગરીબ છોડી સાચાના તમારા લગ્ન વીશે હું કહું છું.
મારા ધારવા મુજબ તમેા એમ બોલીને તેણીની છેલ્લી ધડીએ
તેણીને લીલાસો દેવો છો.”

“નહીં તેમ નથી, હું તો ખરેખર ખાતરીથી કહું છું,” કે
જ્ઞેન એમી છવવો તો, હું તેણીને મારી પરણેતર કરીશ,”
જ્ઞેન મક્કમપણે બોલ્યો.

જ્ઞેનનું આમ બોલવું સાંભળી ફેકનો ચહેરો સંકેદ બન્યો;
તેના હોષો પુખવા લાગ્યા; તે જ્ઞેનની લગ્નાલમ જઈ ઉભો
અને બરાડ મારી બોલવા લાગે.

“સારે મારી બેઠેન લીલીનું તું શું કરવા માગે છે?”

“જે” તેણીની વાત કાઢડી નથી, હું તેણીનું નામ તમારી
પાસે લઈ શકતો નથી,” જ્ઞેન પુનઃત આવાજે બોલ્યો.

“જેમ તમેા તેણીની વાત કરી શકતા નથી, તેમ હું
તેણીની વાત જરૂરને જરૂર જાણવા માગું છું.” તમેા મારી
બેઠેન લીલીને શું લખવા માગો છો? તમેા એમી સાથે
નવેસરથી ફરી વચનથી બંધાવા એમ લખશો?” ફેક મોટે
સ્વરે બોલ્યો.

“જેનર ડીરપડ! હું લીલીપર શું લખીશ, એમ પુછ-
વાને તમને કશો હક નથી,” જ્ઞેન હીમત ધરી બોલ્યો,
“મારી મરજમાં આવશે તે હું લખશ. હું તેણીને ખરી
વાંતથી વાકેફ કરશ, અને એમી છવતી છે એમ જાણી
તે દયાળુ ખવાસની બાનું વધારે પ્રશ્ન થશે,” ફેક બોલ્યો.
“સારું હું પોતે તેણીને એક લખાણ કાગળ લખીશ,”
ફેક બોલ્યો.

“જેનર ડીરપડ, તમારી મરજમાં આવે તેમ કરો, પણ
એમ લખાણે કે એમીને તમેાજ આટલાં વરસ સંતાડી
રાખી હતી અને તેણીને એમ ખાનગી રીતે રાખવાની
તમારી મતજબ અમુને દુઃખી કરવાની હતી. અને ખરેખર
હું તમને કહું છું કે તમે અમુને દુઃખી કાઢ્યાં છે.” અમારી
આશાનો બંધ તમારેથીજ થયો છે; જેનર ડીરપડ, તમેાએ
પોતે સંકેત અપી મારી જીવનગીતા રદ કીધી છે.”

“જેન, મે” કદીથી ધાવું હતું” નહીં કે તમે ફરી એમી-
નેજ પરજુલો; કેમકે તેણીની ધારતી મરી ખીમારીથી તમે
મને ખીલકેલ દુઃખી દેખાયા નહીં; પણ હવે હું સમજીશ કે
તેમાં મારી જીવ હતી. ચાલો ! જે જનનાર હતી તે જની.
મીંડ જેન, હવે આ આપણી છેલ્લીજ સુલાકાત છે અને
જે હું કપાઈને મરી નહીં, તો મારી પીનાઈ જેવેનને
કહેલો કે—

ફેક બોલતો અટક્યાથી જેન બોલ્યો.

“હું લીલીને શું કહું તે મને કહેા.”

પણ મેજર કીસ્પડને તે વખત સુજ્યું” નહીં કે તેણીને
શું કેહવડારે અને તે બોલ લાંબા પડતો મેથી ફેક જવાની
ઉતાવળ કરવા હાજો.

“મીંડ જેન, હવે મને જવા દેવો. જેન, સાહેબજી ?”

આટલું બોલી તે ઉતાવલે પગલે છાવણી તરફ ગયો; તેજ
દીવસે બપોરે જનરલ સ્ટુઅર્ટની ફોન ‘ગુપ્તા’ તરફ ઉપડી
ગઈ. બીજે દીવસે જેને સાંજનું કે મેજર કીસ્પડને જલ્દી
કારી જખમ થયો હતો, અને તે બેહાલ બેસકીમાં પડ્યો
હતો. આ ખખરથી જેન બેવડો દુઃખી થયો. ભેકે ફેકે હ-
મેશાં તેને સતાવતો આવ્યો હતો, તોખી જેન હમેશાં
કહેતો કે ‘સ’કટની વખતે શનુનેખી મદદ કરવી જોઈએ.’
પણ આપણું જોઈ ગયાં તે જાણી ચુકાં તેમ ફેક તેનો કાંઈ
કટો શયુ ન હતો, જોખી તેને આવી સ્પીટીમાં પડેલો
જોઈ જેન બેવડો દુઃખી થયો.

ફેકને તેજ દીવસે સાંજે નાઇક (જ્યાં જેન એમી સાથે
હતો) લાવવામાં આવ્યો.

૫ કે ૨ જી ૪૮ મું.

જેનનું કાગળ.

મેજર કીસ્પડને હાલ ઘુરત પડતો મેથી આપણે હવે
કાર્ટલ લીક તરફ ફરીશું.

જ્યારે લીલી કાર્ટલ લીક આવી પુગી, ત્યારે તેણીએ
મીસીસ બોલર્ડને એક થેલાં માણસ માફક ચીંચીયારી
આ પાડતી દીડી. તેણી નીચેથી ઉપર અને સુવાના જોર-
ડામાં દોરતી ફરતી, અને જ્યારે તેણીએ લીલીને જોઈ
ત્યારે જોરથી મીસ પાડી રહી પડી.

“લીલી તે” ફેકની ખખર સાંખળી કે? એ હવે હું તેને
જેવા પાખીસ નહીં.”

“નહીં મીસીસ બોલર્ડ, તમે એમ વધારે થોંધાટ કરી
મને વધારે દુઃખી કરો છો; તમે જાણો છો, હવે મારું ‘સયું’
આંદી કોઇન નથી, તમારાં કરતાં ફેક વીરો મને વધારે
ધારતી છે, અને તમે સમજી ચઈ હીમત હારો છો. મારો
પીનાઈ બાઈ તો હજી જીવતો છે અને જો મોહનું ચાહનું
હશે, તો તે ફરી આપણને આવી ખખર.” એમ બોલી
તેણીએ મીસીસ બોલર્ડને યુગી રાખી. પણ તે જતે જ-

ણીએ દીનપર દીન વધારે બેચેની લાગવા માંડી. લીલીને
આખો દીવસ વીચારમાંજ પસાર થતો. તેણીનું દુઃખ
અને સંતાપ ફેક વીરોજ હતું, અને ખીલ ગમ મીસીસ
રીસ પોતાના દીકરા જેન વીરો વધારે ચીંતા કરતી. આ
જતે ધરમાં ઉઠાસી સીવાય બીજું કંઈજ ન હતું; લીલીએ
ઉપરાસપત્રી લણાંએક તારો કીધા, પણ ફેક વીરો કથી
ખખર સંખળાઈ નહીં.

જે ચાર દીવસ બાદ તેઓએ ન્યુસમાં વાંચ્યું, કે મેજર
કીસ્પડને લણીજ બપોળીત હાલતમાં નાઇલ લાવવામાં આ-
વ્યો હતો અને મીંડ જેન આપણેકી વેસ્ટમાં એખયો હતો.
આ ઉપલી ખખર તેની માએ તથા લીલીએ ફરી ફ-
રીને વાંચી. બીજો દીવસે સવારે મીસ લીલીને જેન તર-
ફથી એક કાગળ મળ્યું, જેમાં આપણેકી વેસ્ટની તારીખ
હતી; તે કાગળ વાંચી તેણી જાણ્યું કંઈગીર થઈ, અને હું-
જી મંડીએ પડી હાથો વડે મોહું ઢાંકી, સોફાપર માથું
તાખી લાંબા પડી રહી.

આપણેકી વેસ્ટની વાંડ ૧૮ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૨.

“મારી વાહાલી લીલી,

હું આશા રાખું છું કે, તું આ કાગળ વાંચ્યાથી કંઠાલો લઈ,
અથવા યુસ્તે થઈ યુજ કમનસોબને એકલમ નીવારી મેજરો
નહી, એવું હું ખરું આત્મકાંક્ષી છું.”

લીલી, હું આવી એકાંત અને સાંત જખામાં બેસી જે બાબ-
તસર તારીખ લખવા બીચાર ફેક છું, અને જે વાત હું ધારું
છું કે તે કમચીત્ત જખલ કરો, તે વાત તબજ ખરી છે, અને
જ્યારે તારીખ આ કાગળ લખું છું, ત્યારે હું એક ઢીકા અને
સુખાવા મેડેરાની ડોકરીને મારી પાસે સુતેલી જોઈ છું, અને
તું નહીં માન્યો, પણ તે અલલા એમી આપાવન છે, જેણીને
મેં આજ સુધી મનેલી ધારી હતી.

આ સર્વે વાતો મને એક સ્વપ્ના મીસાલ લાગે છે. તે લડા-
છો આખો હેવાલ વાંચ્યો હતો એમાં હશે કા નહી, અને
તેથી આ જીનખાર લડાઈને વધુ હેવાલ લખી હું તારો કામતી
વખત સુખાવવા માંડતો નથી.

જ્યારે બીડીશ ફોન આજલ વેકપર હુમલો કરવા હડી પડી,
ત્યારે હું પણ મારા બચાવને ખાતર લડવા તૈયાર થયો, અને
જ્યારે મને જખમી માણસોનાં ડોળાં માજબથી પસાર
થયાં, (જેઓ લીલાં ધાસપર લોહી વેઢેવાં પડ્યાં હતાં) ત્યારે
મેં કોઈની ચીંચારી સાંભળી, જે મારું નામ લઈ દયાલત
અચાને મદદ માંગતું હતું. લીલી, આ સાંભળી મેં વાંડું વળીને
જેલું, અને મને ખાલમ પડ્યું કે તે એક જીવાન ડોકરી હતો.
હું તેની કાગળ ગળી કે તેણે ચીંચારી પાડીને બચાવ માટે
કહ્યું. તેની પાસે હેલેલા એક આરજને મેં મારી નાખ્યો, જે
આ ડોકરીને પોતાનું ખજૂર મોકલાની તૈયારીમાં હતો.

વોડાળ વખતમાં હું તે જીવાન ડોકરીને એકબાજુ લઈ ગયો,
જે કોઈન નહીં પણ એમી આપાવન હતી. જે દીવસે એમી
હુખી થઈ, તેજ દીવસે સાંજે ફેક કીસ્પડ કાર્ટલ લીલાવા પુલ
પાસે ઉભો રહી પાણીનાં મોનજોને જોતો હતો, જ્યારે તેણે
કાર્ટલ લીલાવાં પુલની કામો નીચે કોઈને તણાઈ જતાં દીડું.
લીલી, તું જાણે છે તેમ તારો પીનાઈ ફેક હપેસાને બાહાર
દેખાવને લીધે, તેણે એકલમ પાણીમાં હુખી મારી અને એમીને

ખીનારે લાગ્યા. હવે એટલામાં તોરે ધરડા કાચમેન બેન આવી લાગ્યા, અને તે તરતજ તેની મઠે આગ્યા. તેઓ તેણીને નદી કિનારે આવેલી નાદવાની ચોરડીમાં (બાથ હાઉસ)માં લઈ ગયાં (અને જ્યારે બેને તળેલામાંનાં સપળાં માણસોને દુર કાઢ્યાં) જ્યાંથી તેણીને કારટલ દીલનાં તળેલામાં લઈ જવામાં આવી, અને તે દીવસથી તેણી એક ઠાકરા નોકર તરીકે ત્યાં તળેલામાં રહી હતી.

જ્યારે ફક્ત તેને મલવા ધાર્યેન્દ આગ્યા હતા, સારે તેણીને પોતા સાથે લાગ્યા હતા, અને રાતના સફેદ કપડાં પેટરાખીને મને બીઠકસાવવા જ્યાં આપણુ જતાં ત્યાં તે મોકલતો હતો. લીલી, તેને યાદ હતો કે હું એક વેળા ધાર્યેન્દમાં રાતની વખતે બીધા પછી હતો. વળી હું જાણું છું તેમ તેણે મીસીસ ઑલફને પોતાની બહેન બનાવીને, તેણીને ત્યાં એમીને સખી સપળી વાતચીત બહેર કાઢી.

જે દીવસે રાત્રે હું ચેમસ નદીને કિનારે બેસુદીમાં પડ્યો હતો, સારે તેણીને લાગ્યા હતા, અને વળી હું લાકડામાં આગ્યા બાદ ધણી વેળા એવા બનાવ બન્યા હતા. પછી આણુકેરી વેલ્સમાં પોતાની ધારતી બરી બીમારી વેળા તેણીએ સર્વ પોતાને મોઢોડે કબજુ કર્યું છે.

તેણીને એક બારી જમણા છાતીપર ચઢ્યો છે, પણ અહીં તેણી નવી નવી આસાઓથી જરાપુર રીતે મુતેલી છે, અને છત્તે છે કે તેણી વેઢેલી સારી ધાય. લીલી હું શું લખું? અને શું બોલી શકું?

મારે આ ઠાકરી કે જેણીના ઈશ્વરી દાલ એક દોરાના જેવા બારીક દાલતમાં છે, તેને ઈનસાફ આપવો એવું, અને ને છન-સાફ મેં ધણી વરસ અગાઉ આપ્યો હતો.

તુંને-જોથી ઉમહા, કુળવંત અને લલી અબજાને હું શું લખી શકું?

લીલી, ઉપરે તુંને સપળી વાતવું મુખ બહાણું છે, પણ આ કમનસીબ ઠાકરીને મારા શીવાય બીજા કાણુની આસા દોષ? તેણીને સર્વ સુખ આપવાને હું પ્રયત્ન કરીશ. લીલી, તું મને ખીસારી કાઢતી નાહ લીલી, મારી માદાલી, હું તુંને ફરી આવીને મળીશ; અને તું મને તારા ઉલા સુખતાયક બોલાથી માફ કરશે. આજથી હું તારા એક સહોનો વફાદાર મીત્ર તરીકે રહીશ.

હવે આ કાગળમાં વધુ લખી તુંને વધારે કુંખી કરવા માંડતો નથી.

આસા છે કે તું ચુર્લુ તંદરાસદીમાં હશે. ધરમાં મારી મા અને બહેનોને મારી દુવા કેહેને.

લાન હું જ લીલી, તુંને મલવાને ઇતેભર
જેન રીડલ.

તાલે કલમ—એમી લખાવે છે કે તું તેણીનાં બાપને તથા વડી બહેનને કેહેને કે તેણી છવતી છે.

જે. રી.

આ કાગળ પુરે વાંચી, લીલી મુઠ્ઠણ મંડીએ પડી તે સર્વ શક્તીમાન ધરપર પાસે કુંકે બંદગી કરી, કે તે કીરતાર તેણીને સાહય થાય. આ પછી તેણી તે જગ્યાપર ક્યાં વેર પડી રહી તેની તેણીને બાણુ રહી નહી.

હજી પછી તેણી સાંજ હતી, એટલામાં કોણએ તેણીનાં સુનાના ચોરડાનું બારણું કોઢ્યું; અને તેણીએ તરતજ મીસીસ રીડલને અંદર લીધી, જેણીનો ચેહેરો ધબરડાથી

શીકા દીસતો હતો. લીલીનો ઉદાસ ચેહેરો જોઈ તેણી બોલી. “શું જ્વેનનાં કાંઈ માઠા સમાચાર છે? તે-તે-મરી ગયો?”

“નહી તેમ નથી,” લીલી નીચી નજરે બોલી.

“સારે શું છે? મીન રેક્ટરે મને કહ્યું” કે તુંને એક કાગળ આણુકેરી વેલ્સથી મળ્યું છે અને ધણી વખત થયો તું ચોરડામાંથી બાહાર નીકળીથી નથી, એટલે મેં અટકલ બાંધી કે જ્વેનનાં કાંઈ માઠા સમાચાર હશે; હવે ને ખરું હોય તે મને જલદી કહી દે, હું વધુ વખત થોથી શકતી નથી.”

“નહી, તેવણુને કશું થયું નથી, પણ પેલી ઠાકરી જ્વેનને લાકડામાં મલી છે, જેણીને સર્વ કાંઈ આટલો વખત યુવેલી ધારવું હતું.”

“શું એમી—” મીસીસ રીડલે ગીઆરી પાડીને પોતાના બંને હાથે લીલીનાં ગરે આસપાસ વીટાળીને બોલી, “સારે તે મારાં મનથી તો યુવેલા બરાબરજ છે! હું કહ્યું છું, કે તે મરીજ ગયો હતો, કે ફરી જ્વેનું મોઢું હું જ્વેવા પામતો નહી?” મીસીસ રીડલનું આમ બોલવું સાંભળી લીલી બહુજન દુઃખી થઈ.

“પણ આટલું છતાં એમ કરવું, તેઓ-શું રાસત ધારે છે?” લીલી બોલી.

“હવે પછી હું તેની સાથે બોલીશ નહી, અથવા ફરી હું કહી તેનું મોઢું જ્વેદશ નહી; લીલી, મને મારા દીકરાને લીધે સરમાવવું પડે છે-આવી રીતે તે એક આજકાર ઠાકરી સાથે વર્તે, એ હું જોઈ શકતી નથી. તે આ ખખર મને કહી તેની અગાઉ જ્વેનું મને કેહેને, કે તે રણમાં યુવેલા પડ્યો છે, તો હું વધારે ખુશ થતો; પણ આનું હું કેમ સાંભળી શકું?”

તેણી જ્વેનને શ્રાપ દેવા લાગી, અને જ્યારે જ્વેન લીધે મીન રેક્ટરે વાત કાઢી, સારે તેણીએ તેનું નામ લેવા સાધ ના પાડી. જ્યારે તેણી લીલીને સાંધી પોતાની દીકરી એ-યની પાસે ગઈ, સારે તેણીનો યુરસાએર રમશ ચેહેરો જોઈ એથે જ્વેન વીધે પુછ્યું.

“ભાયજી, શું જ્વેની મરી ગયો?”

“મારા મનથી તો તે યુવેલોજ ગણાય,” તેણીએ-જવાબ આપ્યો, અને પેલી ગરીબ ઠાકરી પોતાના બાઈ વીધે વધુ ખખર મેળવી શકી નહી, પણ યોડાન વખતમાં મીન રેક્ટરે તેણીને જ્વેનની ખખરથી વાકેફ કીધી. આ વાતચીત પછી લીલીએ જ્વેનને પોતાનું મોઢું ધીયું, કપડાં બદલ્યાં, અને કાંઈ બન્યુંજ નહી હોય તેમ ફરવા લાગી, જે જોઈ મીસીસ ઑલફને તથા મીન રેક્ટર બહુજન અજળ થયાં.

પ્રકરણ ૪૯ મું.

ડોરોથીએ શું કહ્યું ?

નેનનું કામગીરી આખાને બે દીવસે પસાર થયા બાદ, લીલી થોતલી કુર્મમાં ડોરોથીને તેણીની બેઠનની ખજર આપવા ગઈ. મારા વાંચનારને ખજર હશે, કે નેનને આપ મીંડ રીકડ મરી ગયો, તેજ દીવસે લીલીને ડોરોથી સાથે પહેલી ઝાળખાણ થઈ હતી, જે પછી હવેનાં તેઓ મળતાં હતાં.

લીલીને નેતાન તેણીએ પોતાના પરોણાને હસતે એકદરે આવકાર દીધો, અને તેણીને દીવાનખાનામાં લઈ ગઈ, જ્યાં મરીખ એમીને આપણે પહેલ વેદલી બેઠેલી દીઠી હતી.

“મીસ થોમસ, તમે માંદા છો ? તમે કેટલાં સુકમલાં દોસો છો ?” ડોરોથીએ પુછ્યું.

“હું પુણું તંદરોતીમાં છું.” લીલીએ હસતે એકદરે કહ્યું, “મણી હાલમાં મને બહુજ દુઃખ ખમતું પડે છે.”

“અરે હા ! હું વીસરી ગઈ, તમારા પીત્રાઈ બાઈ વીધે આણીને હું ખરેજ દક્ષીરછું, અને ઇચ્છું છું, કે તેઓ પોતાનાં વહાલાંને ફરી સાથે હાલતમાં આવી મળે.”

“મીસ ઝોઆપન, હું પણી એવુંજ ઇચ્છું છું.” પણી મારે તમને કંઈ કહેવું છે, જે સાંભળી તમેા બહુજ અજબ થશો એમાં નવાઈ નથી; હું તે વાત કેમ શરૂ કરું તેની મને ખજર પડતી નથી; પણી તમારી બેઠન—”

“શું એમી વીધે છે ?” ડોરોથીએ હોતેમરીથી પુછ્યું.

“હા ! તમેા જાણો છો તેમ આપણું બધું તેણીને મુવેલી ધારતાં હતાં, પણી તેમ નથી. ને દીવસે તેણી દુખી ગઈ, તેજ દીવસે મારા પીત્રાઈએ તેણીને બચાવી લીધું, અને—”

“સારે શું તેણી જીવતી છે,” ડોરોથીએ પુછ્યું.

“હા, મારા પીત્રાઈએ તેણીને બચાવી તેજ દીવસે સાંજથી તેણીને એક છોકરા તરીકે કાસ્ટલ લીઝના તબેલામાં રાખી હતી, અને સાર પછી તેણી તબેલામાંજ રહી હતી.”

“સારે તેણી તેઓ સાથે કેમ ગઈ ?” ડોરોથીએ શરૂએ બતાવવાની પુછ્યું. “તેણીએ પોતાનાં કુળને, તથા કંટુંબને એજ લગાડી દે. મીસ થોમસ, શું એ વાત ખરી છે ? કાણ કહે છે કે તેણી જીવતી છે—હું આ વાત માની શકતી નથી.”

“મીંડ નેન રીકડે મને લખ્યું છે,” લીલીએ ખીએ આવાજે કહ્યું. “તમારી બેઠન, મેજર ડીસ્પંડ સાથે લગાધમાં એક નોકર દાખલ ગઈ હતી, અને આજુકેલી વેલ્સની લગાધમાં તેણી જખમી થયતી નીચે પડી હતી, જ્યાં મીંડ નેન તેણીને બચાવી છે.”

“હું ધારું છું, કે એમ કરવા અગાઉ તેણીની વીચાર શકતી થમ થઈ ગઈ હશે. મીસ થોમસ, મીંડ નેન વીધેની તેણીની મુખીઈ માટે હું તેણીને માફ કરી શકશ, પણી એક ખીજાં માણસની ચાકરી તરીકે રહેલી હું તેણીને કેમ જોઈ શકું ? આ અગાઉ ને તેણી સુષ હતે, તો એકેતર ?”

“મીસ ઝોઆપન, તેણીને તમેા શા માટે ગેર ઇનસાફ કરો છો? તેણી એક ચાકરી દાખલ ફક્ત મીંડ નેન માટેજ ગઈ હતી, પણી હવે સધળું સારું જ થશે, કેમકે—”

“આટલું બોલી લીલી વધુ બોલી શકી નહી; પણી ધારું કે મીસ ઝોઆપન હવે સધળું પામી ગઈ હશે.

“હું—હું—તમારું કહેવું સમજી શકતી નથી,” ડોરોથી થોડો વખત વીચાર કરીને બોલી.

“મીંડ નેન મને લખ્યું છે, કે એમીને એક બહુ ભારી જખમ છાતીપર થયો છે, અને ને તેણી જીવશે, તો તેવણી તેણી સાથેજ પરણવાના છે.”

“શું તેણીની સાથે તેઓ પરણવાના છે ?” તેણી બહુજ અત્યથથીમાં બોલી.

“એક રીતે એ વીધે હું દુઃખી છું; મીસ ઝોઆપન, હું રજા લઈ છું.” લીલીએ કહ્યું.

આમ સાંભળી, ડોરોથીએ “શીકડે” માટે હાથ લંબાવ્યો, અને ગાડી સુધી તેણીને મુકવા ગઈ.

તેણી મથા બાદ, ડોરોથી થોડો વખત સાંજ ઉઠી રહી, પણી થોડોક વખત પછી તેણી પોતાના આપને આ મુશ વધાઈ કહેવા ગઈ. તે એક લાંબી ઇચ્છીયેર પર બેઠો હતો, જ્યાં તેણી તરતજ દોડી ગઈ અને પોતાના આપના ખાંભાં પર હાથ મુકીને કહ્યું, “બાવાજ હું તમને કંઈ ખજર આપવા માગુ છું, ઇચ્છીજ મુશ ખજર છે.”

“હવે હું તારી ખખરોની કશી ફરકાર કરતો નથી,” તે બહુજ દુઃખથી બોલ્યો. “વળી કાંઈ મુખના લક્ષ હશે ? ખીચું શું—”

“બાવાજ, તમેા દીવાનખાનામાં આવો, હાં હું તમને કહીશ,” ડોરોથી બોલી.

“હું તો આવતો નથી—શું ખજર છે તે મને હઈપાંજ કહે ?” તે ધરડો બરાડ મારી બોલ્યો.

“મને ખાતરી છે બાવાજ, કે તમને આ ખખરથી વધુ કરાર થશે,” ડોરોથી મુજતાં બોલી.

“મને કરાર વશો ? નહી, હવે હું કાંઈ ખી વાતથી મુખી થનાર નથી, મારું મુખ તો આજ બે વરસ થયાં છુટાઈ ગયું છે,” આમ બોલી તેણે એક એટલી નીસાસો નાખ્યો.

તેણીએ જમ તેમ પડાવીને પોતાના આપને ખુરશીપરથી ઉઠાડ્યો, અને દીવાનખાનામાં લઈ જતાં જતાં બોલી, “હમણાં મીસ થોમસ આપણે હાં આવ્યાં હતાં, અને તેઓ આપણી એમી વીધે કંઈ ખજર લાવ્યાં છે.”

“મારી એમીની ખજર ? દીકરા, મને જલદી કહે તે શું છે ?”

“બાવાજ, એમી જીવતી છે, તેણીને હુખી જતાં મેજર ડીસ્પંડ બચાવી છે. મીંડ નેન રીકડે પોતે મીસ થોમસપર લખ્યું છે, કે હવે તે એમી સાથેજ પરણશે, અને બાવાજ, એમી નેન રીકડની મોહોદાર થઈ ડીકેડાઈમાં આવશે.”

આ શબ્દો તેણી બહુજ મગરૂરીથી તથા ખુશાલીથી ઉછળતી છાતીએ મોલી, અને તેજ શબ્દો તેણીના બાપે ખુશ્કીની એક ધીમી મીઝ્યારી સાથે સાંભળ્યા.

“આહા! કેવી ખુશાલી, બે વરસની બાંખી જુદાઇ પછી આખરે હું મારી દીકરીને ભેટી, મારા ઉકલતાં છગરને સાંત કરીશ.”

આ પછી, તે ખુદો પોતાની દીકરીનાં ખભાંપર હાથ મેલતાં કાંઈ ધીમેથી બોલ્યો, જે શબ્દો ડોરોથીએ આગાદ સાંભળ્યા. “મારી નાની દીકરીપર હું સદા નીચેદખાન રહેજે, અને તેણીને સલામત પેર પોંદ્યાડી તેણીનાં ધરડા બાપ સાથે ફરી મેલવજે. જે તેણી જોનને પરપ્પા વગર આવતે, તોપણ તેણી મને પહેલેનાજ જેવી વહાલી લાગતે. બસ તેણીજ મને જોષએ છે—તેણીના મુંદર ચેદરા તરફ હું ક્યારે જોધશ, અને તેણીની જુરી આંખોમાંથી વેહેતાં પાણીને તથા તેણીના મોલાખી માથેને ક્યારે સુખીએ લકશ ? હું તેણીની હાલત વીધે સાંભળવા નહીં માંગીશ, અથવા તેણીની આખર વીધે મને કશી દરકાર નથી, પણ ફક્ત તેણીજ મને જોષએ છે, તેણી હતી તેથી મારું છવતરે હતું.” અને ફરી તેણી પોતાનાં ડુખી બાપને ક્યારે સુખી કરશે ?”

“બાર બાવાજ, શું કરો, કે તેજ ઈશ્વરે તમારી ઉમેદો ખાર આણી છે,” ઉશોગી ડોરોથી બોલો. “હવે આ પછાં ધરને સાફ કરી સુને પોરાવવે જોષએ; મારા મારવા મુજબ તેણીના સુવાના ઝોરગાની સાદરી નવી બીજાવવી જોષએ, અને ખાવાના ઝોરગાના પડા ઉપર ખુશ્કો બજુ રંગ લગડાવવે જોષએ.”

“ડોરોથી, મારા દીકરા, હું તને એમ પુછું, કે શું તેણી તારા ધરના પડા તથા સાદરી જેવા આવે છે કે ? નહીં ! નહીં ! તેણી તો પોતાના બાપને પહેલે ભેટશે, અને તેના આસીરવાદ લેશે, જે પછીજ બીજા વાંતો કરશે,” આમ બોલી તે ખુશી અંતઃકરણે ઝોરગામાંથી બહાર ગયો.

મ ક ર જુ પં મુ.

જોનર ડીસપર્ડની ઉલ્લી ધડી.

જ્યારે એમીને બાપ મીંડો ઝોષાયન દર એક પજે તેણીને મલવાની ઉમેદોથી હરખાતો હતો, અને જ્યારે મીંડો ડોરોથી નવા પડા કરવાની, તથા સાદરીએ નવી નખાવવાની તૈયારી કરતી હતી, ત્યારે એમી ઝોષાયન શું કરતી હતી, તે આપણ હવે જોષએ. તેણી હજુ જન્મથી પીડાતી તથા અસહ્ય હાલતમાં આયુકેલી વેલ્સમાં પડી હતી. હજુ જોનને તેણી સાથેજ રહેતો હતો; જેમ જેમ દીવસો એકાંત અને ઉઘાડીમાં પસાર થતા, તેમ તેમ તેની એમી વીધેની શીકર વધતી જતી હતી. વાંચનાર વીસરી ગઈ નહીં હશે, કે જે દીવસે જોન પોતાના નાના પોડાપરથી અચચચ પડી ગયો, તે દીવસે

જોનર ડીસપર્ડની બોલવું શું હતું ? તે મન સાથે વીચાર કરતો હતો કે “જોન હવે ફરી દીલ્લાડે જવા પામશે નહીં.” પણ આ બોલો બોલતી વખતે તેને ખ્યાલબી નહીં હતો, કે જોનની અગાઉ તે પોતેજ આ ફાની ડુખાને ઉલ્લી સલામ કરશે. તે હજુણું તેમજ સ્થિતિમાં હતો, કેમકે તેની હાલત સુધરવાને બદલે દીનપર દીન વધારે પગડતી જતી હતી. જોનની હાલતી હાલતથી ચીતારવા જોગ છે. મારાં માથુસની જેમ કરતાં તે ધણોજ કંટાળી ગયો હતો, અને પોતાની ઉમદા ઉમેદોમાં આ મોટા તકાવત જોતો હતો, તોપણ તે ધીરજથી સધળું સદન કરતો હતો. જેમ જેમ દીવસો પસાર થતા ગયા, તેમ તેમ એમીને આરામ થતો ગયો; તેણીને ધપસા થા રૂબવા આવ્યા હતા, અને જોનની ખરી ખરદારતથી તેણી તંદરોસ્ત દીસવા લાગી.

એક દીવસે સવારે જોનને લીલી તરફથી એક ટુક કાગળ મળ્યું, જે વાંચવાથી તેને ઘોડા સંતોષ થયો. એ ટુક પત્ર નીચે મુજબ હતો:—

“મીંડો જોન,
મને તમારું કાગળ મળ્યું છે. જ્યારે તમે લડાઈમાં જતા નીકળ્યા, ત્યારે મેં તમને કહ્યું હતું કે હું તારા દીવસ તમે વીધે બંધી કરી દુવા માંગીશ, અને તે મારા મોઢો તમને યાદ દેશે ? હવે એમજ સમજે, કે મારી બસી દુવા તમને મદદ આવી છે, અને હું ખરાં છગરથી ઇચ્છું, કે તે ધીરદાર તમને સારાં હામ કરવા છુડી આપે.

લાં લીલી ઘોમસ.”

લીલીનાં કાગળને આ ટુક અર્થ જોન તરત સમજી ગયો. આ ઉમદા ખવાસના બાનુંએ કોઈ પણ જાતની બકબક કીધા વગર પોતાની ખુશી જણાવી હતી, અને પોતાના બહારના દેખાવ પરથી એવું જણાવ્યું, કે તેણી કોઈપણ રીતે હજીગીર હતી નહીં.

આ અરસામાં જોને સાંભળ્યું, કે બીલીશ ફોન ‘ગુબી’ જવા નાઇલથી નીકળી સુધી છે, અને તે આયુકેલી વેલ્સને રસ્તે જનાર છે. આ બખર સાંભળી એમીને તે ફોન સાથે લઈ જવાનો પક્ષો દેખાવ કીધો, અને તે વીધે જોને ઝાકટરનું મત લીધું. ઝાકટરે એમીને તંદરોસ્ત થતી બેઈ ખુશીથી બીલીશ ફોન સાથે ‘ગુબી’ લઈ જવાને પરવાનગી આપી.

બીલીશ ફોન આયુકેલીથી જતી હતી, તે સાથે એમીને લઈ જોન પણ ગયો. ફોનને રસ્તામાં કોઈપણ રીતની હરકત પોંદ્યાં નહીં; અને તે સુપડાંથી પકડી આગળ વધતી ગઈ, જે પછી પહાડની દાર આગળ આવી પુગી. આ પહાડ નીચે નાઇલ નદી પુર જોશમાં વહેતી હતી, અને મુરજની ‘સાંધળીથી તે ધણીજ ચળકતી હતી. આ નદીને જોષ એમીએ એક ધીમી ખુશીથી ચીઝીયારી પાડી. તેણી એમ સમજી કે તેણી પોતાનાં ધર નજરોક આવી પુગી છે, અને સચુઓથી તથા સર્વ સંકટમાંથી તેણી હવે વેહેલી છુડી થશે. પણ અસોસ, એમાં તેણીની જીજ હતી.

તેણી આખે રસ્તે કાઢના નહીં, પણ જલદી ઘર જઈ પોતાના બાપ તથા બેહેનને મળી, વાતો કરી, પોતાની છાતીને ધ્રુક્તી કરવાને વિચાર કરતી હતી.

તેઓ ફોન સાથે એક દીવસે સવારે શુભી આવી પોતાનાં, અને એમીને એક નાની પાણીમંથી બહાર કાઢી એક ખાલી તાંબુમાં સવાડામાં આવી. જોને તેણીને સારી હાલતમાં જોઈ, પોતે પાસેના તાંબુમાં પડેલા જખમીઓની ખજાર લેવા ગયો. તે જતો હતો એટલામાં તેની નજર ડાકટર વેસ્ટર્ન પર પડી, અને થોડો વખત જોને તેની સાથે વાતો કીધી. ડાકટર વેસ્ટર્ન એમીની ખજાર ધુળી, અને તેણી હાથ સારી પમે છે, એમ સાંભળી ધુણી થયો. “પણ મેં જોઈ દીસપડેં હાથ કેમ છે?” જોને ડાકટરને પુછ્યું.

“કાણે મેં જોઈ દીસપડેં?” તે થોડો વખત વિચાર કરીને બોલ્યો. “હા હું તેને એલખું છું, ગરીબ બીચારો પોતાની છેલ્લી ધડીમાં પડ્યો છે; હું આ લોકોની ખજાર લેવા આવ્યો, ત્યારે તે મરણનાં છેલ્લાં તરફમાં મારતો હતો.” ડાકટરનું આ મુજબનું બોલવું સાંભળી, જોને એકદમ ચોંટ્યો; આના મનસ્વિત ને સારા માણસના આવા હાથ ?

“હું તેને જોવા માંછું છું, ડાકટર વેસ્ટર્ન, હું તેને તથા તેનાં કુટુંબને ધણી સારી રીતે એલખું છું,” જોને કહ્યું.

“ત્યારે તમે મારી સાથે આવો—પણ તે તમને એક ખરી નહીં, એમ હું ખાતરીથી કહું છું!” આ પ્રમાણે બોલી, તેઓ એક તાંબુમાં ગયા, કે જે તાંબુના દરએક ભાગ ખંખ હતા. ફ્રાંક દીસપડેંની આ છેલ્લી ધડી હતી. તે ધણીજ સુશકેષીએ શ્વાસ લેતો હતો. તેની આંખો તદન સફેદ અને જાંઘડી દીસવી હતી, અને તેનાં માથાં આગળ એક સોલજર બેઠો હતો. ડાકટર વેસ્ટર્ન અને જોને તાંબુમાં ગયા અને તેઓને જોતાં જ શ્વાસોલજર ડાકટર સાથે થોડી વાતો કીધી.

“સાહેબ, હવે એની અંતની ધડી નજીક આવી ચુકી છે,” પેલા સોલજર બોલ્યો.

ડાકટર તેની છાતીને ધપકારો સાંભળવા વાંકો વળ્યો, અને મેંજર દીસપડેંની નાકી તપાસીને તે બાજુ જઈ ઉભો. જોને વધુ વખત આ દેખાવ દૂર ઉભો રહી જોઈ ચકચો નહી, જ્યો તે ફ્રેંકનાં પગ પાસે જઈ ઉભો, અને ફ્રેંક દીસપડેંની મરતી વખતની છેલ્લી નજર તેની પર પડતાં જોને જોને તરતજ ઓળખ્યો. આ વેળા તે જોને પાસે મારી માગી પોતાથી થયલા ચુનાલની તોળેશ કરતો હતો એવું તેના દેખાવપરથી દેખાતું, પણ તે મોટેથી બોલી ચકતો નહી. તે બોલવા જતો, પણ તેતે અવાજ નીકળતો નહી, તોપણ તેણે ધણી સુશકેષીએ પોતાનો હાથ જાતીએ લગાડ્યો, અને છાતીપર સંતોરણી વસ્ત્ર એસારતરથી દેખાડી, જે શું હતી તે મારા વાંચનારને ખજાર દરો.

“મેં જોઈ દીસપડેં, આ તમારી છેલ્લી ધડીએ આપણ વચેની સઘળી અદાવતનો અંત લાવવો જોઈએ—મને કહે,

કે હું તમારા વાસ્તે શું કરું—જો તમે કહેતા હોવો, તો લીલીપર તાર કરી તમારી ખજાર આપું.”

જોને ઉપલા બોલો ધણી મેહનતે ભારી છાતીએ પુરા કાઢ્યું. ફ્રી ફ્રેંકે એલવાને પ્રયત્ન કીધો, પણ તે બોલી ચકચો નહો; તેણે એસારતરથી જોનેને પાસે બોલાવ્યો, જોને તેની આગળ જઈ વાંકો વળ્યો, અને તેના છેલા બોલો સાંભળવા આતુરતાથી તેની બની દીકવા લાગ્યો. દીસપડેં જોનેનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો, અને તકીયાપરથી માથું ઊંચું કરી “લીલી” કરીને બોલ્યો; પણ તરતજ એક આંચકા સમેત તે પાછો પછાડી પડ્યો. થોડા વખતમાં ફ્રેંકે એક છેલ્લો નીસાસો નાખી પોતાનો પ્રાણ તે સાહેબને હવાલે કર્યો.

“સાહેબ, હવે બહુ થઈ ચુકું” તે સોલજરે ફ્રેંકનું માથું સીધું તકીયાપર મુકતાં કહ્યું. “તેની છાતીપર એક નીચડું રાખેજું છે, જે તેણે મને છેલ્લી ધડી સુધી કાઢવા દીધું નહી. થોભો, હું તમને તે દેખાડું છું,” આમ બોલી પેલા સોલજરે ફ્રેંકના કોટની બેઠન કાઢ્યાં, અને એક લોહીથી ખરડાયેલા નાનો રમાલ જે બંદુકની ગોલીથી ત્રીકડે ત્રીકડાં થઈ ગયો હતો તે તેણે દેખાડ્યો. તે રમાલના ભરતકમપરથી, તથા તેપર લીલીનું નામ લાલ દોરાનું હોવાને લીધે, જોને લીલીના રમાલ તરતજ ઓળખ્યો. ત્યારે તે કાસલ દીસનાં માણસોને છેલ્લી સજામ કરવા ગયો, ત્યારે તે લીલી પાસેથી લીધો. હવે એમ તેણે ધાર્યું.

“આ રમાલ તેની સાથે જ કાઢવો જોઈએ,” જોને પોતાની આંખો મુછતાં બોલ્યો.

આ પ્રમાણે ગરીબ બીચારા ફ્રેંકે પોતાનું સદાનું રહેઠાંણ આનાં જંગલમાં છોડ્યું, અને પોતાની ખીચાઈ મેહનતને સગાં વાહાણં વિનાની સુખી આ જોદાનથી કુચ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૫૧ સુ—છેલું.

શુભી આઠવા બાદ, એમીએ થોડા દીવસ મુખાકારીમાં પસાર કીધા; દર પળે તેણી ઘર જવાની જોનેને ઉતાવલ કરતી, અને બાપ તથા બેહેનને મળવાને તેણી છોતમરી દેખાડતી, પણ એક દીવસે બપોલ એવો બન્યો, કે તેણીને એકાએક તાવ આવ્યા બાદ તેણી અતીશે નાતવાન થઈ, તેપણ ઘર જવાની આશા રાખી અતીથવ યુથ થતી. તેણીને તાવ આવી તેને બીજે દીવસે જનરલ લુવરે શુભીથી ઉપડી જવાનો હોકમ કીધો, અને ફ્રી બીટીશ ફોર્સે જંગલો વચેથી ચાલવા માંડ્યું. જખમી થયેલાં માણસો વીગે આ પ્રવાસ ખરેખર ધણેજ કંટાળા ભરેલો હતો.

પેહેલે દીવસે ગરીબ બીચારી એમીને ધણું ખમવું પડ્યું, અને તેણીએ તે આખો દીવસ રડીને પસાર કીધો. પણ આ બધો વખત જોને તેણીની પાસે રહી તેણીની ખરદાસ લેતો; અને તેણી ધણીજ ખરાબ હાલતમાં છે એમ સમજી, તે તેણીની આગળથી ખરચો નહો.

આખરે ધણીજ મુસાફરીએ તેઓ આપુકલી વેસ આવી પુગાં. તેઓને રસ્તામાં ચતુ તરફથી કરી ધન યર્ધ નહોતી, પણ પુણમાંથી ચાલતાં તથા તડકું અતિથિ હોવાને લીધે તેઓ ધણીજ ઠાંકી ગયાં હતાં. એમી વીરે સર્વ કષ્ટ પાસતી બતાવવા લાગ્યું. અને તેણી પણ ધણીજ દીન પર દીન કમનોર દીસવા લાગી. તેણી તાવની એભાનીમાં મોટે મોટે બડબડ કરતી અને મનમાં મારતી કે તેણી ઘર બધ પુગી છે. પણ એટલામાં એક નવી બીજી આદત નબી; આરબ લોકોએ ખીરીશ ફાન પર ફરી હુમલો કીધો, અને પાહાડની ઉપર દરએક બાગમાં તે લોકો દીસવા લાગ્યા. તેઓએ એક કરવાનું કારણ એટલું જ કે બહારગામથી આવતો પત્રોજવાર બધ કરેલા, એથી કાણુ હાલું ને કાણુ ઝીણું તેની ખખર પારકાં દેશમાં પડે નહોતી. પણ જનરલ જુલરે વધુ વખત તેઓને ફાવવા દીધા નહોતી, અને તેઓને લાંબી જાડીથી નસાવ્યા. પણ હજુ એમી તાવથી જળની જોનની પાસે પડેલી હતી, જે તેણીની પાસે બેસી લીધાં એતરોમાં ચતો ધોંપાઈ તથા પાહાડો પર ચતી તેઓની ગર્જણાં સાંભળતો હતો.

ફેબ્રુવારીની તેસીસમી તારીએ તેઓ આપુકલી વેસથી ઉપડ્યાં, અને છપણ માઇલની લાંબી મુસાફરી પુરી કીધા બાદ તેઓ મોકકસ આવી પુગાં. વાંચનાર વીસરી ગયાં નહોતી હશે, કે મોકકસ વેસમાં બહાદુર જનરલ રુઝવેને દાટવામાં આવ્યો હતો; અને તે મુસાફરી પાછાગરી રાખવા તેની કમરની આસપાસ શોક્લરોએ પથરાની બીત બાંધી લીધી હતી.

પણ આ એકાંત જગ્યામાં તેને પોતે એજલાએ આશાએ લીધી હતી નહોતી. ધણીએક મુસાફરિયન અમતદારો આ ઠેકાણે પોતાની સદાની જાંખમાં પડ્યા હતા. એક દીવસે સાંજે બ્યારે મુર્વાનાં બાંધાં પડતાં કીરણો ઝડા તથા પોંદાં પર પંથરાઇ રહ્યાં હતાં, ભારે ધણીએક સોલજરો પોતાના એકાંત સાંધીને સદાની નીંદમાં મુલાડવા લાઇ જતા દીસતા હતા.

રાતે પોતાનો દેખાવ દીધો, અને ત'જુ આસપાસ તથા જગલામાં સર્વ ઠેકાણે અધાર પંદરાઇ સુધે હતા; જોન હજુ પોતાની એમીની પાસે બેસી તેણીને મોઢરથી તેણીનાં છેલા શબ્દો ધ્યાનદળે સાંભળતો. આ કંટાલાજ રહી લાંબી મુસાફરીનો આખરે છેડો આવ્યો. બ્યારે મોકકસનાં ફાન આવી પુગી, ભારે એમી જીવતી હતી, પણ તેણી ધણીજ ખરાબ હાલતમાં હતી; તેણી બે દીવસ સુધી બેસુદિમાં પડી રહી—તો એકે મરવાની થોડા વખત અગાઉ તેણી સુદિમાં આવી, અને જોનને તેણીની પાસે બેઠેલા જોડે હસીને વાતો કરવા લાગી.

“જોન, હું હાલ કેવી સારી હાલતમાં છું, તમે મારે વીધે કહી ચીંતા કરો ના. તમેઓ મને સદાની મુખી કીધી છે. જોન, હું તમારા આભારનો બદલો શી રીતે વાળી આ-

પીશ—જોન મને માફ કરજો—જો હું જીવતો, તો હું મારી પર ચપકા તમારા આભારનો બદલો વાળી આપ્યા વખર રહેતો નહોતી, પણ હવે જાહ અસર' ચપુ છે.”

આ તેણીનું બોલતું સાંભળી જોનનું હૈયું બરાબ આનું, અને તેને રક્તો નોંધ તેણીએ પોતાના સકિત વિનાના હાથે લાંબા કીધા.

“મારે ઘર જઈ મારા વહાલા પીતાજીને તથા મારી બહેનને કહેજો, કે તમે પોતે મને મુખી કીધો છે, અને એટલું કહેજો કે મારી છેલ્લી ધડીએ મેં મારા વહાલા પીતાજીને ખરા જીવરથી વાદ કીધા હતા—પણ એટલું બોલવાથી તેણી ધણીજ ઠાંકી ગઈ અને વધુ બોલી શકી નહોતી.

“અરે! એમી, મને માફ કર, અને તારા છેલા બોલોથી સંબલવ, કે તે મને માફ કીધો છે,” જોન બોલ્યો.

“હવે માફ કરવા જેવું કશું રહ્યું નથી—વહાલા જોન, હું મારું છું, કે હું સદાની જાંખમાં મુર્ધ જનું છું. મારી છેલ્લી ધડીએ તમે મારી પાસેજ છે, એવું જોડું મારો પ્રાણુ ખુશીથી તે કીરતારને દવાલે કરે” છું—જોન, છેલ્લી સલામ—જોદા તમારા નીધેખાન ચાલો.” અને પોતાની દાંધ જોનના હાથમાં આપી તેણીએ આંખો દાંકી, અને હસે એટરે તેણી જાંખી ગઈ, જે જાંખમાંથી નેણી ફરી કડી જમી ઉડી નહી; જોને ઝાઝરને મોલાવ્યો, અને તેણે આવી કહ્યું, કે તેણીએ પોતાનો પ્રાણુ તે દશરને સ્વાધીન કીધો હતો.

જોને આ આખી રાત તેણીની પાસે બેસી ધણીજ વીલાખમાં પસાર કીધી, અને જેમ જેમ મોડી રાત ચતી ગઈ, તેમ તેમ જોને તેણીના મુંદર એટરોપર ચતો ફેરફાર જોયો. સવાર પડતાંજ તેણીને જુમોદાહ કરવામાં આવી.

આ વેળાને જોનને દેખાવ કેવો હશે, તેનું ધર્જન નહી કરતાં તેનો વીચાર કરવાનું હું મારા વાંચનારની મુનસરી પર સોડું છું.

એમીના મરણની ખખર ડોરથીએ સાંભળી, ભારે તેણી ધણી દુઃખી ચઈ, પણ પોતાના આપને આ ખખર કેહવી કે નહી તે વીરે મનમાં વીચાર કરવા લાગી. જ્યારે એમીના જીવવાની ખખર તેણીના બાપે સાંભળી હતી, ભારે તેની ખુશીનો પાર રહેતો નહોતો. દરરોજનાં બાહાર પડતાં વર્તમાન પત્રોમાં ખીરીશ ફોનની આવવાની ખખર વાંચતો; અને આખો દીવસ ખુશાલીમાં પસાર કરતો. પણ તે ખુશી વધુ વખત ટકી શકી નહી. એમીના મરણની ખખર જોને ડોરથીપર લાખી હતી, અને જ્યારે તેણીને આ કાગળ મળ્યું, ભારે તેણી માલ પર જઈ પોતાના જોરડાનું બારણું બંધ કરી ધોળાપાપ માથું નાખી રડવા લાગી.

તેણી હજુ લાંબ હતી, એટલામાં પોતાના આપના આવતાં પગલાં સંભળ્યાં. તે હતાવળે પગલે ઉપલે માફે તેણીના જોરડા તરફ આંખો, જે ધડી તેણીને પુછવા લાગ્યા. “ડોરથી મને નીચે કોણે કહ્યું, કે તુંને એક કાગળ

એમી તરફથી મળ્યું છે, તેણી કયે દાહડે આપણે લાં આપણે ?” આમ બોલતાં તેણે ડોરોથીના સુવાના ઓરડાનું બારણું જાંઘાડ્યું. બારણું જાંઘડતાંજ તેણી ધોલીયાપરથી એકદમ હડી ઉભી થઈ, પણ તેણીનો રડતો ચહેરો જોઈ તે તરતજ તેણીની તરફ ધસીયા.

“શું મારી એમીનાં કાંઈ માદા સમાચાર તે’ સાંભળ્યા છે ?” આનો ઉત્તર ડોરોથીએ વાળ્યો નહી, પણ ડગકાં ખાઈ રડવા લાગી.

“તેણી ક્યાં છે ?” આખરે તે ધરડા મોટેથી બરાડ મારી બોલ્યો; ડોરોથી સુગે મોઢે પોતાનાં બાપનાં ખખખાંપર હાથ મુકી બેઠી.

“તેણી-તેણી સદાની ચાંત જાંઘનાં પડી છે, અને બાવાજ મારી અમરજ, કે તમેએ તેણી વીરે વધુ ગમ કરવો નહી-હવે આપણે એમજ ધારડું જોઈએ, કે તેણી ચાંતીથી મરણ પાગી છે-અને તેણી મુખી થઈ છે.”

પણ તેણીના ધરડા બાપને કાંઈની રીતે કસાર વળ્યો નહી. તે ધરડા વારંવાર માથું કુટતો અને કહેતો કે “એ બોદા હવે મને તું તારી દરગાહમાં જલદી તેડી બે, કે મારી દીકરીને આ જોડાનમાં તો નહી પણ પેલી જોડાનમાં મળ્યું, હવે મને જીવડું નથી.” આ પ્રમાણે તે ધરડાની ધારેથી મોટી મોટી આવાના બંગ થયો. પણ તેને લાંબ પડતો મેળો આપણે આપણી વાતો આગળ ચલાવીયું.

ફેંકનાં મરણની ખબરથી કાસ્ટલ હીલમાંના માણસો તથા લીલી હજી ધણાંજ ગંભીર દોસ્તાં હતાં, તેટલાં એમીની આ ખીજ માઠી ખબર તેઓને પોંદોતી.

મીસીસ બોલ્ડર્સ ધણુક દોસતો સુધી ઓરડામાંજ બેસી રહેતી, અને લીલી સીવાય તેણી ખીજ કાંઈને મળતી નહી. તો જોકે થોડા દીવસો પસાર થયા બાદ તેણીએ ઓરડામાંથી બહાર નીકળી મનને સમાધાન કરી ફેંકની ઘાટ તરફ દીધી.

પણ બીચારી ગરીબ લીલીના મનનું સમાધાન થયું ન હતું. તેણીને આ કુખ્યામાં કંઈ વાતની કમ ન હતી, પણ જ્ઞાતવાદલાં વિના તેણી પોતાને ધણીજ કમનસીબ મણતી હતી. વાચનર નાંજો છે તેમ ફેંક સીવાય આ દુનિયામાં તેણીનું કાંઈની સચું ન હતું, અને જ્યારે તે પણ આ દુનિયામાંથી પોતાને વાસો ઉઠાવી ગયો, ત્યારે તેણીનાં કુખ્યાનો પાર રહ્યો નહી; તેણી કાંઈને લાં નતી આવતી નહી, પણ પોતાનું કુખ્યા વીસરાયા આપો દીવસ ચોપડી-ઓમાં પોતાનું ધ્યાન રોકાયું રાખતી.

એક દીવસે તેણી એકલી બેસી કાંઈ ઉડિયા વીચાર કરતી હતી, તેટલાંમાં મીસીસ બોલ્ડર્સ લાં આવી લાગી, અને થોડીક પરપુછ કીધા બાદ એમની ખબર મુજબ લાગી.

“લીલી, મીસ એમની સી ખબર છે ?”

“મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે તેણી હાલ જરા વેલ છે; અને કાંઈજ માલ ઉપરથી નીચે ઉતરી છે.”

“તેણી હાલ સારી તંદુરસ્તી ભોગવે છે, તે સાંભળી હું ખુશી.” મીસ બોલ્ડર્સે બોલી.

જ્યારે આપણે તે બંને જણીઓને વાતો કરતી જોઈએ છીએ, ત્યારે એક શું કરે છે તે હવે આપણે તપાસીશું. એક હોલમાંના એક સોપાપર સુતી હતી, તેણીના ચેહરો મુકાઈ ગયો તથા ધણી અશક્ત દીસતી હતી, અને તેણીની પાસે એક ખુરશીપર રેક્ટર બેસી કાંઈ સારી વાતાની ચોપડી વાંચતો હતો.

તેણીની મા મીસીસ રીડલ આ વેળા કાસ્ટલ હીલમાં જવાની તૈયારી કરતી હતી. તેણીનું કાસ્ટલ હીલમાં જવાનું કારણ એટલુંજ કે જ્યારે તેણીએ સાંભળ્યું કે એમી જીવતી છે, ત્યારે તેણીને એક મોટા કારી જખમ લાગ્યો હતો; પણ હાલ જ્યારે તેણી મરી ગઈ, ત્યારે તેણી અત્યંત ખુશ છે અને લીલીને લાં ગદ્ય.

જે દીવસે એમી મરી ગઈ, તેજ દીવસે મીસીસ રીડલે પોતાની દીકરી એમને મીઠું રેક્ટર સાથે અદરાવી હતી.

તેણી કાસ્ટલ હીલમાં પોહોંતી, ત્યારે તેણીએ જોયું કે લીલીની આંખો રડતાં સુછ ગઈ હતી. આ દયાળુ દીલની બાતને જોઈ પીત્રાઈ બાઈનું કુખ લાગ્યું, તેટલુંજ અચવા તેથી વધુ તેણીને એમી વીરે લાગ્યું હતું. એમી જોકે તેણીનાં મુખને આડે આવનાર હતી, તોપી તેણીએ તેણીનાં મરણની કહીની આશા રાખી હતી નહીં.

“લીલી, તે’ સાંભળ્યું કે ? પેલી છોકરી તો મરી ગઈ છે.”

મીસીસ રીડલ ઉવાચકથી હાંકતાં હાંકતાં બેઠી.

“હા, મે’ તે ખબર સાંભળી છે !” લીલીએ દલગીરીથી ઉત્તર વાળ્યો.

“હું એ વીરે ને સાહેબની આભારીશું—ખરેખર ધણીજ ઉપકારીશું, પણ લીલી, તું મારા જ્ઞેનને માફ કરશે કે ?”

“મને આજે તેવજનું કાગળ મળ્યું છે, અને તેમાં તે-વજે ધર આવવાની ખબર આપી છે.” લીલીએ કહ્યું.

પણ તેણીએ જ્ઞેનનું કાગળ તેની માને દેખાડ્યું નહી, કે જ્યાં જોતે આની ગંભીર ને દલગીરી બધા બોલો લખ્યા હતા.

“મીસીસ રીડલ, અમેા વજે કોઈ જાતનું વેર છેજ નહી; અને હવે હું ખાતરીથી ધારણું, કે આમારાં મુખ વજે કોઈ આડે આવશે નહી, અને આપણે સવે મુખથી જીવન મુજારશું.”

[સમાપ્ત]

સુલભાઈ ખુરશેદજી ભુજવાલા.

જરમનીમાં એક લીલીજાતની સ્ત્રી વસે છે, જેણીનું નામ જો-દાના વાત એમજોસીઅસ છે. તેણી જોકે એક કવી છે, છતાં પોતાનું જીવન કરી શકતી નથી. તેણી સવારના પોદરથી સાંજના મોટે મુધી કામ કરે છે, દારડાં વડી પાસ કાંપે છે, ગાયો ડોહે છે, માખણ બનાવે છે વગેરે. તેણીનાં નાનાં ધરડું દરેક કામ પોતાને હાથે ખત્તવે છે. તેણીની કવીતાએ જરમનીમાં ઘણું ધ્યાન આર્જ્યું છે. અન્યથો એ છે કે તેણી તે લખવા માટે વખત કેમ ચેલવી શકે છે. તેણી એકતાલીસ વરસની ઉંમરની છે, અને રસીયાની હલની નજીક આવેલા પ્રશીયાનાં પુર્વે લાગતાં એક નાનાં ગામમાં રહે છે.

અ ક ર ભુ ૧૨ સુ.

માતા તરફના પાસ-વાહર ધંપો સોપે છે-સકતી અને વગવડીલો.

લેસ્લીનાં અંગીતાં આવી પડેલાં મોતે અચળનાં તેનાં સંસારી માન-લાને ચુપચાપમાં નાખી મેળો દતો. કચ્છમાં ફરતે ઉપર આધાર રાખીને તેણે પોતાનું વચીવતનાયું કાપું ન હતું, અને પોતાની શરૂઆત વખતની સારી તહેરની ઉપર બરસો રાખીને વા પેલી દહ સુધી દાય પછુ ન લગાડેલી મીનકતને કેવી રીતે વેંદની લેવી, તે માટેની કંઈ આરંભ કરી ન હતી; આથી તેનાં સઘળાં કામને ચાંચવાનું મીસીસ લેસ્લીએ પોતાને માથે લીધું. તેણીને યમકા-વનાર કંઈ માત્રમ પડ્યું નહીં હતું, પણ જેમ તેણી લાંબા વખત થયાં પારતી હતી, તેમ કચ્છને ખાતર તથા મોટા ખર્ચોએ તેની આપક ધણી ધટાડી નાખી હતી. પછે હવે તે કચ્છમાં પાછો ખેતી લેવાનું થયું મુશ્કેલ હતું, કારણ કે મીસીસ લેસ્લી બેંક પોતે તેમ ઇચ્છતી હતી, તોય હવે તેણીનાં દંમેશનાં કુર થયલા બરચાર અને તેણીનાં ઇવલાં વાહલાંઓનાં લાભ સાથે તે મોટે ભાગે બેગાવથી હોવાથી તેણીએ આ વાજખી ધાવું હતું નહીં.

વાહરની નાનુક રૂઢ ઉપર તેણીએ ધણી ખરામ અચર થયલી જોઈ હતી, પણ જરૂરને જે સપાટું રહ્યું હતું, તે પોતાનાં બાળકોને સરખે દીકરે વેંદની આપવાનો ફાવ જાહેર કર્યો, ભારે તેણે તુરતજ જણાવ્યું, કે એક માનવતી માતાને તે તેમજ તેની બેઠનો કદીથી આ પ્રમાણે કરવા પડે નહીં. તેણે તેણીને આસરે પડેલાં રેંદલાને હજુર વધારે રેંદ-જર, આ ઉપરથી મીસીસ લેસ્લીને તેમને તાણે રેંદવાની ફરજ પડી. પછુ તેણીનાં ડોકરોંઓની બીજી ધારણાં તે તેણીને કંઈ ખ્યાલ ન હતો, કે વાહર અને ફોર-સે જ્યાં સુધી તે સંપત્તિ તેમની એક ધારા જાણનાર મીનની મદદથી તેણીનાં મામ ઉપર કરાવ્યું નહીં, ભાં સુધી સુ-ખથી જીવાયાં પછુ ન હતો. આ કીધા પછીજ જાનેનાં ઇવલે ધીરજ આવી, પણ વાહરને દહ લાગ્યું હતું કે તેનું કામ પુરું થયું ન હતું.

મીસ લેસ્લીનાં મરણ પછી જ અઠવાડયાંની વીતા બાદ એક સાંજે મીસીસ લેસ્લી અને વાહર એકલાં બેઠાં હતાં. તેનું માનીતું કામ તેની પાસ પડેલું હતું, પણ તેનું માન્ય આસરે આસરે તેનાં હાથો ઉપર પડવા લાગ્યું, ધણી મી-નીટા પસાર થઈ, અને તોએ તેણે તે ઉચક્યું નહીં.

“વાહર, મારા દીકરા !”

“માયછ !” તેણે એકદમ પોતાની માતા પાસ આવીને થયેલાં બાંધાં માંડ્યું.

“મારા દીકરા, બેઠાની મરજ થઈ તો તે સાહેબે તારા પીતાને તેડી લીધો, અને આપણે એકદમ દમગીરીને ચરણ થઈ તેની સામે થયું નહીં નેહ્યો. હું જાણું છું, કે તે તારો ફરતો મદદગાર હતો, મારા દીકરા—આપણું સઘળાં—પણ—”

“માયછ, હું ફરત મારા બાપનાં મોતનેજ ગમ કરતો નથી, અરે, માયછ, માયછ, હું એક શાપી નામો છોડ-રોડું, નહીં છું, કે શું ખરું છે, પણ તે કરવાનું મારા-માં જોર નથી.”

“કાણનાંમાં જોર છે, મારા દીકરા ? મેંદનત અને જાંદની કરવા સિવાય તે કાણને મળે છે ?

“હા, જાંદનીમાં તેમજ મેંદનતમાં, પણ સાંજ હું હારી ખાઉં છું. મેં બંદની કરી, તે માટે માગણી કરી છે, પણ તે કામ કરવાની મેંદનત મેં લીધી નથી, પણ માયછ, મારા ઉપર બરસો રાખો, હવે તો હું લાઉં છું.”

“માયછ તું શું કરશે, મારા વાહર ?” હું જાણું છું, કે આપણે કુદરતી રૂઢ ખખીએ લીધે, તે કરતાંથી વધારે તુને લાગે છે; બે હું તારું કામ મટાડી શકું નહીં, તોથી મને તેમાં શામ લેવા દે, કે જેથી તેનો બોને બોલો થાય; માટે મને કહે, મારા દીકરા.”

એક પક્ષ યોજવા પછી વાહરે પોતાનાં સઘળાં ચીત-તુર વિચારે પોતાની માતાનાં છગમમાં ખાલી કર્યાં, અને પુર કીધા પછી તેણે પોતાની માતાનો વિચાર જાણવા તેણીનાં મોઢ ઉપર નેહ્યું. તો જેમ તે ધારતો હતો તેમજ તેણીને વિચાર પણ દીસ્યો.

“હવે મારી સાથે મળતાં થાવોહો, કચ્છો પુરો થાય ભાં સુધી ભવિષ્યનાં વિચારને સુચતથી રાખવા માગતાં નથી !”

“આપણી હાલની હાલતમાં હું બીજું વિચારી શકતી નથી, પણ તોની શું છું તારી મરજ માફકનો થયો ન મેળની શરૂ ? શું તારી ઇચ્છાને તેમજ તારા બાપની અંતની ધડી સુધીની તારા મારેની કાલજને આજીવ વધારા દેવી ન જોઈએ ?”

“માયછ, હું તમોને કહીશ. હું જાણું છું, કે લાંબાં મને હવાઈ વિચારો બાંધનારો કહેશે, પણ મારી અતઃ-રજની ઇચ્છા છે કે મીતારાની પીઠી થા સાલીતની કચ્છે આ દુનિયામાં કીર્તિ મેળવવી. હું મારા સુલકમાં એક સી-ખાઈ છોકરા તરીકે વાહર પડવા ઇચ્છતો નથી; નહીં હું

ટીકાનાં ફટકા ખમી ચકું નહીં. કલમ કે પીટીમાં જાહે-
શીની નિશાન રહેવીજ નેહયે. લોકોનું મોહવું 'તે વખતે
શીખરો,' એ હું સાંભળવા માંગતો નથી. તે આગાહ હું
સારા માસ્તરો પાસે શીખવા માણું છું, અને પછીજ બા-
હુર પડવા છિંચું છું, કે જેથી મારું છવેલું ફેકટ નહીં
ગણાય." તે પોતાની માતાની દયાળુ આખંધોમાં આસુઓ
નેહિં એકદમ મોહતાં અટક્યો. "પણ એમાં તમામ મુખીઈ
છે, માયજી, મારાં સૌથી વાહલાં માયજી, તમારો વાજટર
પોતાનાં આપને અને તમને સાચોજ નીવડશે. મારી જે-
હનો, જ્યારે તેમનો બાઈ છવે છે, સારે પોતાના આપની
ગરમ સારવતો મને નેશે."

"પણ મારા વાજટર, જેમ મનની લાગણી તેમજ શરી-
રની નખાઈ પણ તુંને કરવા ધારેલાં કામ માટે નાલાયક
રહે છે."

"નહીં, માયજી, જ્યારે શરીરની તનદોસ્તી મનની મે-
હનતમાં તકી રહે છે, સારે શું તે ખાલી મેહનતમાં નહીં
જવાબ દેશે? મારે માટે ખીટો નાં! મેં મારી છાતી ખોલી
કીધાથી હવે હું વધારે સુખી રહીશ. અને જ્યારે મારી
ફરજ બગ લાગીને તમારી અને મારી મેહનતની જરૂરી-
યાતો પુરી પડેથી જોવશ, સારેજી હું તદન સુખી જનશ."

પણ વાજટરનાં ખરાં સુખને મારે કમનસીબે જે મિ-
ત્રોની તેણે સલાહ લીધી હતી, તેઓ તેની ઈચ્છા મનઃક્રમીને
ઉત્તરન આપે તેવા નહીં હતા. તેઓને પોતાને નાનપણથીજ
ફકત પૈસા એકઠાજ કરવામાં મોટી છ'દગીની નેમ સમવાયથી
છે એવું શીખવવામાં આવેલું હોવાથી મીઠું સેરસીની પણ તેઓ
દુશી કરતા હતા. એવા લોકોમાં વાજટરને એવું ઉત્તરન
આપવાની સમજ હતીજ નહીં, માટે જ્યારે તેણે કાંઈ ધધા
શોધવાની ઇચ્છા બતાવી, સારે તેઓ એવું કહીને તેને યુ-
ગ્ગાજ્યાદી આપવા લાગ્યા, કે અતિ તે સમજાયે હતા અને
પોતાના મુખીઈ ભરેલા વિચારો છોડી દીધા હતા. મરીજ
ખીચારો વાજટર આવી ખોલી સાંભળી દુઃખથી પાછો ફ-
રતો હતો, કારણકે હવે તેની ખાતરી યઈ હતી કે તેને
સમજી શકે એવો કોઈ તેનો મિત્ર હશે નહીં. તેને લાગ્યું કે
જે તેની જગ્યાએ ખીજો વગવરીલાવાહો હતો, તે યજ્ઞાં
તેને મદદ કરવા નીકળી પડતો. તેને હજાર તો શીખવાનું
હતું, કે ફકત વગવરીલાથી નિરાળા લુખી ઉપરજ કુદરતી
કાબેલીવાત ફતેહ મેળવતી, જ્યારે ખીજો ટેકણે તેની હુશી-
યારીની કોઈ દરકાર કરતું હતું નહીં.

જ્યારે તેનાં મિત્રો તેને માટે કાંઈ સારી જેની ચાકરી
શોધતા હતા, સારે વાજટરનાં વાંચવામાં લંડનનાં એક કે-
તરકામ કરનારને લાંની ઉમેદવારો મારેની નજરે ખખર
વાંચવામાં આવી જ્યાં તે તુરતજ ગયો, પણ તેને ધણે
યકો આવકાર મળ્યો હતો.

"એટલા બધા તો ઉમેદવારો લાં આવ્યા હતા," મીઠું
માઠેમે કહ્યું, "કે જ્યાં સુધી ઉમેદવારો સર્ટીફિકેટ લાવે
નહીં, લાં સુધી તેમને ધ્યાન આપવાનો વખત હતો નહીં."

"એવી કાંઈથી શરત નહર ખખરમાં આપવામાં આવી
હતી નહીં," વાજટરે જવાબ દીધો, અને કેટલીક મગર-
ખીથી તેણે ઉમેયું, કે "જે હું એમ જાણતો તો કદીખી
આવતે નહીં; મેં તો એમાં ધાયું હતું, કે ફકત આ કામ
માટેની આવક અને હુશીયારીનીજ જરૂર હતી.

"આવડ! અજગતાં તે સર્ટીફિકેટ ઉપરથી માથમ પડશે,
તોય હું તમારા નમુનાં તપાસીશ."

વાજટરે પોતે જે યજ્ઞાં તેનાં સાદા અને સાચા જવાબો
મળ્યા પછી પોતાનાં નમુનાં તેની આગળ મુક્યા. આ કે-
તરકામ કરનાર તપંગર શખશે તુરતજ નેયું, કે એ સર્વમાં
અતીયંત કાબેલીવાત ધગડી નીકળતી હતી. પણ તે દુનિયા
નેહિં વળેલો હતો, માટે તેની એકદમ વખાણ કરવાને તેણે
દરસ્ત ધાયું નહીં.

"ધણું સારું છે," તેણે કહ્યું, આપણે સાદું કંઈ તો
પછી નથી થાય. જરૂરની રકમ આપવાને અને મારે લાં
ઉમેદવાર તરીકે રાખવાને તમારા મિત્રો શકતીવાન હશે?"

વાજટરનાં માલો ઉપર રતાશ ચઢી ગાળ્યો, જેકે તેણે
ચાંતીથી કેહવાની કોશિય કરી. તે મોસલો કે, એમ કાંઈ
હતુંજ નહીં. તે એક વીધવા યાતુનો છોકરો હતો, માટે
તે મેહનત કરવાને આંચકી કરશે નહીં, પણ મીઠું માઠેમે
જે રકમ જોઈતી હતી તે આપવાને તે અશક્ત હતો, તેણે
આસાર રાખી હતી, કે આ હુજર તરફનો તેનો શોખ અને
તેની રાકતી—

આટલું મોલી તે મુગો રહ્યો, કારણકે તેનાં સાંભળના-
રને મેહરો લોઠાં જેવો સખત થયો હતો, તેણે સખતથી
જવાબ દીધો—

"હું જે માગતો હતો, તે આપીને ખીજ ધણુંએક ઉમે-
દવારો આવે છે, માટે તમારી ઉમેદવારી હું નાકચુલ શણ
છું. હું ફલગીરજી, કે નહર ખખરમાં રકમ લઈને રાખવા
માટે લખ્યું હતું. તે છતાં નકામી તમોએ તરફી લીધી
છે." ઉપરું કહ્યા પછી તેણે ખીજું કામ હતું એવું કારણ
જણાવી વાજટરને પાછો વાળ્યો.

વાજટર મગરખીથી આ સખત હંડાંનાં માણસને નખીને
આવી ગયો.

"કદાચ મારાંમાં હું ધારજી તેવી ચકતી નહીં હશે, નહીં
તો તે મને કેહેતો," એમ વિચારતો તે મીચ વરતીવાળા
મોહલામાંથી એકલો પચાર ચલ્યું ગયો. તેણે ફરીથી પોતાનાં
એક મિત્રની મદદ માગી, પણ તેની પાસે કાંઈ ખીજીજ
કેહવાનું હતું. તેણે સાંભળ્યું હતું કે એક 'ઈસ્ટ ઇન્ડીયા
લાઉન્સ' સાથે જોડાયેલાં મોઢાં ખાતાને એશીયાની તેમજ
યુરોપની કેટલીક ભાષાઓ જાણનાર શખ્શ જોઈતો હતો,
જેને તેણે ફર વર્ષે પચાસથી બસો પાંડ સુધી આપવાને
રાજી હતો, વાજટર આ માટે ગોચ વધુથી છે એવી તેના
મિત્રની ખાતરી ચવાથી તેણે આ ધધા માટે જરૂર પડવા
વાજટરને સમજાવ્યું; આથી તે તુરતજ ઉપકાં ખાણડું

મળે, અને પોતાની લાખકાત મારે ખાતરી આપી જેણે વાલટરને તુરતજ કમ્બલ રાખ્યો; અને જ્યારે તે ધર ભણી પોતાનાં કાકેલાં પગનાં લઇ ગયો, સારે સધળું નક્કી થઇ ગયું હતું.

મ કે ર ણુ ૧૩ સુ'.

નવમી ૬૨ તે કલથી ૬૨-૭૩૩૨૬૩.

જુદાં પડતી વખતનાં યાદ રાખેલા સપ્ત-૨૩૯૫.

આ ધણું આગળથી જેનું અને દુઃખભરેલું છે કે કોણની આદ્ય આપણી લાગણીઓનું મોત લાવવાને બદલે તેને સજીવણ કરે છે. પોતાની આગળી સાંત અને ખુશાલ હોવામાં ફેરોર-સનાં સાથીઓ તેણીને એક પછી એક છોડી ગયાં હતાં, તેણીને કદીથી એકાંત લાગ્યું હતું નહીં, પણ હમણાં ગોપા સધળાંની પ્રીતિ તેણી ઉપરથી હકી ગઈ હોય, એવી લાગણી તેણીને થવા લાગી. જો આ તેણીની તરફ એકબી વખત મામાયું થયાં હોય તેમને ફેરોર-સ કદીથી છુટી જતી ન હતી. મારે એમીસીએ બે વર્ષ સુધી કાગળ પત્રને વેલવાર રાખી તેણીને પોતાની મિત્ર ગણેલી હોવા છતાં આ દુઃખનાં વખતમાં તેણીને યાદ રાખી નહીં, તેનું આ કોમળ હૃદયની છોકરીને ધણું લાગતું હતું. ત્રીજે વર્ષથી એમીસીનાં કાગળે ધણે લાંબે વખતે આવતાં હતાં, અને જોકે હમેશાં તેણી પોતા મારેજ લખતી હતી, તોય પીત્તની છાતી વાતામાં આપણને જાણકાર રાખવાથી એક જાતની ખુશાલી અને મગરબી આપણાં દીક્ષમાં પેવસ થાય છે. પણ ફેરોર-સનાં છેલ્લાં કાગળને જવાબ આર મહીને થોડીક બેઠેરકારીથી લખેલી લીડીઓમાં મહેસો હોવાથી તેણીએ ફરીથી પોતાની આ કહેવાતી સહી ઉપર લખ્યું ન હતું. એ બાદ યોગજ વખતમાં મીં બેસ્ટીનું મરણ નીપજ્યું હતું. તે દુઃખને યોગક દાદકા પસાર થયા હતા અને તેણી એમીસી તરફનાં કાગળની પાત બેતી હતી. મીં બેસ્ટીનું મોત સધળાં ન્યુસપેપરમાં છપાયું હતું, તોય પોતાના હમેશનાં વિશ્વાસ રવનાયને લીધે ફેરોર-સ માનતી ન હતી, કે એમીસી આ દુઃખને વખતે તેણીને છુટી જાય. પણ તેણીની આશા ફેકટની હતી. સોસાયટીને, જગતાં ન્યુસપેપરમાં તેણીએ વાંચ્યું હતું, કે મેલફર્ટનું આણું કુટુંબ લંડનમાં હતું; કદાચ એમીસી જાતે તેણીને દીકસો દેવા ટ્રસ્ટદે આવવાની હશે, એવા વિચારથી તેણીને આવ્યો, પણ ફેકટ. નહીં એક કાગળ આવ્યું, કે નહીં તેણી મળવા આવી.

લેડી આઈદાની ઉપર ફેરોર-સ નીધમીત કાગળે લખતી નહીં હતી. તેણી દીલગિરીનાં વખતમાં હતી તે કરતાંથી વધુ મારે તેણીને ખુશાલીનાં વખતમાં લેડી આઈદા તેણીથી વધુ મારે તેનું આદરની, સંજ્ઞા લાગી, તોએ એમીસીનાં કાગળમાં લેડી આઈદા પ્રીતિનાં સંદેશ મોકલતી હતી,

સારે તેનાં જવાબમાં તેણી માત્ર કાઈ કાઈ વાર લખવાની હિમત કરતી હતી. પણ હવે તો તેણીને તેણીથી મળતું ન હતું, કારણ કે ફક્ત એમીસી મેલફર્ટથી તેણી કાંઈ સાંભળી શકતી હતી.

પારકાંઓની આપણી તરફની વધતી પ્રીતિ આપણાંમાં સારા શુભો થશે એવી કલ્પના સાથે આપણને હરખાવે છે. જ્યારે પ્રીતિના ઘટયા સાથે તે સદ્યુણીઓ ઝાઝા થયા દીસે છે; અને આપણાં પોતા તરફનાં માનમાં ઘટાડો કરે છે. એવી જખમી થયેલી આપણી લાગણીને પાછી અસલ સ્થીતિમાં આવતાંબધો વખત લાગે છે. અરે! આપણું માણસજાતનું સુખ એક પીત્ત સાથે ધણું જોડાયેલું છે, કે એક પીત્ત તરફ દખાને જુરસો બે જીંદગીના મુજ પામે હોય, તો કેટલી બધી કંગાલવતને આ દુનિયામાં ઘટાડો થાય, કેટલી બધી દલગીરીને સાંત પાડી શકાય!

ફેરોર-સની એવી હાલત જોઈ, મીસીસ બેસ્ટીએ અતે તેણીને સમજાવી અને મીસીસ રીવરનું જુડેન્ડસ આવવાનું તે કું તેણી પાસે કમ્બલ રખાવ્યું. તેણીનું મગજ આ વખતે ધણી અચોક્કસ હાલતમાં હતું. તેણીને પોતાના બાઈ તરફનો ખ્યાર અસલ હતો; તેની જાતની લાગણીઓ, તેની કબી જીવ, અને તેની લક્ષ્યતી દેહ એ સર્વેએ તેની તરફનાં ખ્યારનો ગાંઠ ધણેજ મજબુત બાંધેા હતા.

લેડી આઈદાનાં છુદાં પડતી વખતમાં શબ્દો-“એ તુને મારી કદીથી ગરજ પડે, અથવા બે તું” મારે કે મારી મોત્રાચારી કે લાગવગ તુને કદાચ કામનાં થઈ પડે, તો કદીથી આનાકાની વગર મને લખજે,” એ તેણીને વારંવાર યાદ આવવા લાગા. તેણીને વગ વાલટરને મદદ કરવા કામ લાગશે, અને શું તે મારે તેણી ઉપર તેણી નહીં લખી શકે?

જુડેન્ડસમાંથી તેણીને આ વિચાર આવવા લાગે. હજી કાંઈ ધણું મોડું થયું હતું નહીં, કારણકે તેની હાલતની આકરી ઉપર કાંઈથી સુદત કરાવેલી નહીં હતી. બે લેડી આઈદા તેણી તરફ પ્રીતિથી વર્તી ન હતે, તો ફેરોર-સ કાંઈથી આનાકાની વગર તેણી ઉપર લખતે, “પણ રખેને તેણી ધણીની આશા રાખે છે, એવા ખ્યાલ તેણીની તવંજર મિત્રનાં મનમાં આવે, એ વિચારથી તેણી બીહવા લાગી. પણ વળી વાલટરને સુદત દલગીરી બંધા મેલફર્ટ તેણીની આગળ આવી હતા. તેણે જ્યારે દીલગિરી બંધા મેલફર્ટ સાથે તેઓને કહ્યું હતું, કે તેણે એક ચાકરી મેજ-વેલી હતી, સારને તો આ દેખાવ તેણીને યાદ આવ્યો, અને આ વિચારે તેણીને હીમત આપી. આ કામ કાંઈ સેલકું ન હતું, કારણકે તેણી પોતાની લાગણીઓને તાખામાં રાખવા માંગતી હતી. તેણીએ લેડી આઈદા ઉપર આખરે એક કાગળ લખવાને વિચાર કીધો. અને તે કાગળમાં પોતાની બાઈની ચાલાકી અને વર્તણૂકની તારીફમાં યોગક જખડો લખી લેડી આઈદાને તેણીનાં છુદાં પડતી વખતમાં

બોલોની યાદ આપી હતી. એ ઉપરાંત બીજી ને કાંઈ ઘટતું લખવાનું હતું, તે લખી કાગળ બંધ કર્યું હતું. આ કાગળ ને લેડી આપવાને મન્યું હતો, તો ખરેખર ગરીબ બીચારા વાલટરનાં દુઃખનો છેડો આવતો, પણ તે માટે આપણને હવે પછી માફમ પડશે.

આપણે આગળ મીસીસ રીવર અને વુડલેન્ડસનાં હેવાલ સાથે ફોરાર લેસલીને માટે જાણી ગયાં છીએ, જેનું ફોરાર લેસલીને મલ્લુ નામ બલિષ્ઠમાં આપણી પાતાની નામકને ઘણું દુઃખ અપાનાર યથ પડ્યું હતું. તેણીની દમારી માલને આપણી ફોરારસ બહુ ધીકારતી હતી. મીસીસ રીવર પોતે તો એકાંત છ'દગી ગુમરતી હતી, પણ ફોરાર લેસલીને તેણી મ'ડળમાં ફરવા લેતી હતી, જેથી લાં તેણી કેવી રીતે વર્તતી હતી, તેની મીસીસ રીવરને કશી ખબર પડતી ન હતી. પણ એવું બન્યું કે અતી વખતેલા લાયક બનાવ, જેમાં ફોરાર લેસલીને મોટો ભાગ હતો તેની વચ્ચે વુડલેન્ડસની શેઠાણીને મળી. આ વખતે ફોરારસ લાં રહેલી હતી, પણ પોતાનાં પીતાનાં શોકને લીધે તેણી બાહર જતી હતી નહીં. મીસીસ રીવર કહીબી ધમરાટ મચાવતી હતી નહીં; તેણીએ જે જરૂર હતું તે સઘળું શાંતીથી પુછી લીધું. તેણીનો દુનિયા તરફનો આગળો અભિધાર પાછો ઊભો થયો. ફોરાર કહેવા લાગી કે તેણીની મતલબ કાંઈ મોટું કરવાની ન હતી; અને કદાચ તેણી આ માનતો, પણ કમનસીમે ફોરારની વર્તણૂક માટે તેણીએ ફોરારસને પુછવાનો ઠરાવ કર્યો, કે તેણી જ્યારે આગળ ફરતી હતી, ત્યારે ફોરારની વર્તણૂક ચાક બરેલી હતી કે નહીં. ગરીબ બીચારી ફોરારસ, તેણી શું કરે? પણ મીસીસ રીવરને તેણીએ આંસુઓથી ભરેલી આંખો સાથે તેણીને કહ્યું બી નહીં પુછવાને બરબ કરી. તેણીની પાસે કોઈની નીદા ન કરાવાને માંગણી કરી, પણ ફોરાર તેણી વધુ હથીલી યઈ અને સઘળું જાણવા માંગ્યું, અને વળી તેણી એટલી તો સખતાઈથી બોલવા લાગી, કે ફોરારસની ખાતરી યઈ કે છુપાવવા કરતાં સાચું બોલવા માંગ ફોરારને વધુ દ્રાવેલો હતો. અંતે તેણીને સઘળું કે-હવાની ફરજ પડી, અને પરિણામ એવું આવ્યું, કે જ્યાં તુલીક લોકો તેણીની આ માલ બુદ્ધી ન જાય, લાં તુલીક તેણીને મ'ડળમાં મોકલતી બ'ધ કાપી.

બાહેરનાં દેખાવમાં તો ફોરાર ઘણી નમ્ર અને તાબેદાર હોવાનું હોય રાખી કહેતી, કે મીસીસ રીવર વાજબી હતી, અને અલખતાં ફોરારસનો એમાં કાંઈ વાંક હતો નહીં. ફોરારસને કશીબી ખ્યાલ નહતો, કે આ માટે ફોરાર પોતાનાં મનમાં વેર રાખતી હતી. તેણીનું મન સઘળું લેડી આપણા ઉપર લખવા ધારેલાં પોતાનાં કાગળમાં હતું, માટે આ બનાવની તેણીએ કશી પરવા કાપી નહીં હતી. પોતાની આગળી મુલાકાત વેળા તેણી આ ઉમરાવ મિત્ર માટે ઘણી વાર બોલી હતી. તેણીની સઘળી વખાણો મી-

સીસ રીવર ઘણી દમગીરીથી સાંભળતી હતી, તોપણ ફોરારસનાં વિચારમાં કાંઈ એવી ખુલ્લસરતી હતી, કે તેને મુખાંધનું નામ આપી તેણીને દીઠગિર કરવા રાજ ન હતી. પણ આ વેળા તેણીએ એવું હતું કે ફોરારસ વધુ વિચારવંત બનતી જતી હતી. એવું બન્યું કે એક વેળા તેણી વાલટર માટે વાત કરતી હતી, ત્યારે તેને લાયકનું કામ એલવી આપવાની તેણીની આગુરતા એક મીસીસ રીવરે રીકા કરવાની ટક લીધી—

“હું ધારૂં છું, કે લેડી આપણા સેન્ટમેર તેણીનાં બરથા-રનાં વગથી તુને મદદ કરી શકશે. શું કરવા તેણી ઉપર નહીં લખતી?”

ફોરારસે જવાબ દીધો, કે એમ કરવાનો તેણીને વિચાર નહોતો, અને તેણી ઘણી ખુશી યઈ હતી કે મીસીસ રીવર પણ તેવીજ સરલાહ આપતી હતી.

“સરલાહ, મારી વાલ્લી ઠોકરી, એમ ના ધારની કે હું સરલાહ આપું છું, કારણકે હું માનું છું, કે દુનિયાનાં બીજાં લોકોની માફક લેડી આપણા સાથેત કરી આપે છે, કે નજરથી દુર હોય, તે કદરવીબી દુર હોય છે; અને ફોરારસ લેસલી ગોપા હોયજ નહીં.”

ફોરારસે કાંઈ જવાબ દીધો નહોતો.

“તું એમ ધારતી નથી. ધણું થયો બરેલું છે કે આ તારું સ્વપ્ન લાંચો વખત ચાલશે નહીં.”

“હું ઘણાંની આશા રાખતી નથી, માટે કદાચ તે ચાલુજ રહેશે મારી અને લેડી આપણા વચેનો તરફત હું સારી પેઠે જાણું છું, અને દુનિયાનાં કાપલા પ્રમાણે હું તેણીની સાથે આતમગનાં સંબંધમાં આવી શકતી નથી, પણ તેણીનાં કરતાં હલકી પદવીની હોવા માટે હું કાંઈ શરમાતી નથી.”

“અને તોય તું તેણીને માલ છે? શું આવતા વખતને માટે તું હાથે કરીને દીઠગિરી એકરી કરતી નથી?”

“નહી, કારણકે તેણીનાં જેની ઉમદા ખતસતી નાર ઉપર આધાર રાખવામાં એક જાતની મનહ છે. હું તેણીની સારી વર્તણૂક પુરતી રીતે જાણું છું. જે જે સંદેશ મેં તેણીની તરફથી મેલવાનો છે, તે ઉપરથી મારી પુરી ખાતરી છે કે તેણી મારે માટે કાળજી રાખે છે, અને હું એટલીતો યોગાંની આશા રાખું છું, કે મારો ખ. અ. નુજ રહેશે.” મીસીસ રીવરે પોતાનાં હાથે વતી આંખો દોડી અને યોડાક વાર સુધી કાંઈ બોલી નહોતો.

“અને કેટલા વખત થયો તે તેણીની તરફથી સાંભળ્યું નથી.” તેણીએ એકદમ પુછ્યું.

“એક વર્ષ યઈ ગયું.”

“ત્યારે વાલટર માટે લખવાની તુને હીમત ન કેમ આવે છે.”

“કારણકે હું ખાતરીથી માનું છું, કે જે મારા બાહને તેણી મદદ નહીં આપી શકશે, તોય મારા આપનાં યો-તાનાં ગમમાં મને કાંઈ નહીં તો દીઠાસો રહેશે.”

“અને માર, કે તારાં કાગળો તું ને જવાબ નહીં મળે તો? શું તોથી તું તેણીના વિચાર કંઈ કરશે?”

“માર કાગળ કદાચ તેણીને નહીંથી પુગે,” તેણીએ લડતે અવાજે જવાબ આપ્યો.

“મુખે છોકરી, જે તું તેણીનું બરોબર સરનામું લખીને ટપાલમાં મોકલે, તો તેણીને નહીં કેમ પુગે? જે તેણી તું ને મદદ કરે તો તેણીને ગમે એટલી સાદવાની હું છુટ મેળું છું,” પણ જે કાંઈ જવાબ નહીં આવે, તો મારા અનુભવ ઉપર ભરસો રાખ, અને ખાતરી રાખજે, કે ગમે એવીથી મનજીવત મિત્રાચારી એક કે બે વર્ષમાં તો થકી પડી જાય.”

તેણી આઠધું બોલીને બોરડા છોડી ગઇ, અને ફોરનેસે પોતાનું કાગ પાડી દીધું. તેણી પોતાનાં બંને હાથો નેડીને બોલવા લાગી—

“જે હું આશા નહીં રાખું—ભરસો નહીં રાખું—તો કોય લખું? શું કરવા આ ફોલગિરી માથે જોરી લેઉં, કે આવી બધી, ઉમરાવ ખવાસની બાતું હવે મારે માટે કાંઈ દરકાર રાખતી નથી? પણ જે બરોબર કાંઈ જવાબ નહીં આવે, તો જેઓ મારે માટે કરો વિચાર કરતાં નથી, તેમને હું કદીથી સાદું નહીં.”

પણ તેણીનાં મોહકાનાં દેખાવે તેણીનાં ચમ્પોને ખોરા પાડ્યા, અને ફોરો લેક્ષી હવે પોતાનું વેર લેવાનો વખત આવ્યો છે તે જાણી, ફોરોની ખુશીમાં ખુશી થતી ચાલી, કે જે વેર લેવા માટે તેણીએ કશાખી નેખમમાં પડવાને ખાતાકાની કરી નહીં.

(સામજી છે.)

RUGR.

ઝાડપાન અને તેમનો વધારો.

પ્રકરણ ૧૫ સુ.

તેલ.

સખસ, ગાંજે, સુરજયુષી ફુલ, અને રૂનાં બીંબોમાંથી ને તેલ નીકળે છે, તે તેલથી અગરશીનાં તેલની માફક રંગની મેળવણી વીગેરેના ઉપયોગમાં આવે છે. પણ સુરજયુષી ફુલ અને રૂનાં બીંબોમાંથી નીકળતું તેલ અગરશીનાં તેલની માફક જલદી સુકાઈ જતું નથી. સુરજયુષીનું તેલ બોલીવનાં તેલની માફક ખાધામાં આવે છે. એ તેલ રસીયા, હિન્દુસ્તાન, ચીન વીગેરે મુલકોમાં ખનાવવામાં આવે છે. એ ઉચી જાતનો સાચુ ખનાવવાની મેળવણીમાં વાપરવામાં આવે છે. જ્યારે ગરમ પૃથકને ફરણે કરવા માટે એને બેનાં બીંબો ખવરાવવામાં આવે છે. કોબીની જાતનાં જાડનાં બીંબોમાંથી ને તેલ નીકળે છે તેને (રેપ બોઇલ) અને (કોલજ બોઇલ) કહે છે, જે બાળવામાં આવે છે.

બોલીવન તેલ—બોલીવનાં જરો લુખ્ય સમુદ્રને કીનારે આવેલા મુલકોમાં પુષ્કળ થાય છે. જંગલી બોલીવનાં જાડનાં ફળ કાંઈ ઘણાં સારાં હોતાં નથી, પણ ઇટલી, સ્પેન અને ફ્રાન્સની દક્ષિણે એને ખાસ જાતની ઉગારે છે, જેથી તેનું તેલ ઘણું સારું નીકળે છે. એનો દેશગરમાં બહુ ઉપયોગ થાય છે. એનાં સાધારણ જાડ ૨૦ થી ૩૦ ફીટ જિંયા થાય છે અને હમેશા લીલાં રહે છે, પણ ખાસ ઉગારેલાં જાડને હમેશાં ઉપર ઉપરથી છોડી નાંખવામાં આવે છે, જેથી તે એટલાં જિંયાં થતાં નથી.

બોલીવનાં ફળો આકાર તેમજ કદ સાધારણ મોર જેવું હોય છે. એ ફળ કામાં હોય લારે તેનો રંગ જરા પીળાસ પર બહુ કે લીસો હોય છે, અને પાકે છે લારે જાંબુસા કે કાળો થાય છે. એનાં પાકાં ફળો બુકો કરીને પછી ધાણીમાં પીલીને તેનું તેલ કાઢવામાં આવે છે. તેથી તેને ઉપર કદમું તેમ (વરજન બોઇલ) કહે છે. એનું તેલ કાઢતાં જે નીચે દર્શાવે છે, તેને પાછો ઉઠાવોને તેનું ફરીથી તેલ કાઢવામાં આવે છે. એ હલકું તેલ સાચુ ખનાવવામાં વાપરવામાં આવે છે. સ્પેન, ચીસ અને બોલીયા માધનારમાં હજી સુધી એનાં પાકાં ફળ ઝાડપરથી પાડવા માટે જાડ પકડીને લીલવવાનો આદ છે. એમ કરવાથી એનું તેલ સારું નીકળતું નથી.

અસલનાં વખતથીજ બોલીવને માટે લોકોને સાદું ખાત છે. આજના વખતના શીક અને રોમન લોકો ફોરોની નિશાન દાખલ બોલીવનું તાજ પેહેરતા હતા, તથા એના હાર કરીને તે ગળાંમાંથી પેહેરતા હતા. હજીયે લોકો એને સુખની નિશાની તરીકે ગણે છે.

બોલીવનું તેલ સ્વાસ્થમાં શીક, વાસ વગરનું અને ખુશ્ત લીલા કે પીળા રંગનું હોય છે. એ બળી શકે છે અને જલદી બોઈ થઈ જાય છે. ઈંગ્લંડમાં ખોરાકની વસ્તુઓ ખનાવવામાં એ કોઈ વખતે વપરાસમાં લેવામાં આવે છે. પણ ઇટલી ને સ્પેનમાં તો એને મલાઈને માખણની માફક ખાય છે. વળી બોલીવનાં કામાં ફળો તેડી તે વડે મોઢું સુખારવામાં આવે છે, તો કોષ્ટક એનું અચાણ ખનાવીને ખાય છે. ચીસ, સ્પેન અને તેરકીમાં દર વરસે એની કરોડો રૂપાની વેલપથ થાય છે.

એરંડ્યુ—એરંડ્યુ ચીકણું હોય છે તે તો આપણે બધાં જાણે છીએ; એ તેલને જ્યારે સાદું કરે છે, લારે તે નીતરું દેખાય છે અને તેનો ઝાઝો વાસ આવતો નથી. એવાં સાદું કીધેલાં એરંડ્યાંને આપણે વેલાતી એરંડ્યુ કહીએ છીએ. એનો સ્વાદ ઘણો રાખ લાગે છે. એનું તેલ બીંબોમાંથી નીકળે છે. એ બીંબોને ધાણીમાં પીલીને તેનું તેલ કાઢે છે. એનાં જાડ હિન્દુસ્તાનમાં ઘણાં થાય છે અને લાંબી એનું તેલ દેશાવર જાય છે. હિન્દુસ્તાનનાં દેશોમાં એરંડ્યાંનાં જરો પેહેલાંજ વરસમાં ૨૦ ફીટ જેટલાં જિંયાં થાય છે, પણ બીજા જરો દેશોમાં જ્યાં એને ઉગારે છે, ત્યાં એ થોડું કે છ ફીટથી વધુ જિંયા થતાં નથી. એરંડ્યુ

દવાનાં કામમાંથી વપરાય છે; એરડાનાં જુલાય સર્વને નળણીતો અને સાથે અણગમતો છે. એ બાળવાનાં કામમાં ધણુંજ વપરાય છે. અગાઉ જ્યારે ગ્યાસનું તેલ આપણાં દેશમાં નળણીતું મધ્યમ નહોતું હતું, સારે બધે ઘેરઘેર એરડાનાં દીવા લોકો બાલતાં હતાં. હજીથી ઘણાંકો ખસસ કરીને બુદ્ધાં આદમીઓ એજ દીવા પસંદ કરે છે. કેમકે એ દીવા ખુલ્લા બળી શકે છે અને ગ્યાસના તેલની માફક ખુલ્લું રહેવાથી સહગી ઉકવાની કશી ધારતી એમાં રહેતી નથી.

વોલેટાઇઝ ઝોઇલ ધણું ખરું વાસવાળું તેલ હોય છે. એ તેલ ઝાડનાં પાતરાં કે ટુલમાંથી નીકળે છે. ટુલ કે પાતરાંને ઉકાળીને અથવા બીજો કેટલીક રીતે એ તેલ કાઢે છે. જેનું તેલ હોય તેનો તેવો વાસ આવે છે, કેટલાંક સુગંધી તેલ બીયામાંથીથી નીકળે છે. વળી લીંબુ કે નારંગીની છાત્રને આપણે હાથમાં પકડીને દાખ્યે છીંચે, તો તેમાંથી જે દીપાં ભરાઈ આવીને છાંટા ઉડે છે તે તેનું તેલ છે. એ જાતનાં તેલ નીતરાં કાચ જેવાં, પાણી કરતાં હલકાં, ને સ્વાદમાં તીખાં લાગે છે. એ તેલ છંદર, દાર, અને બીજાં જમીનમાંથી નીકળતાં તેલમાં પીગળી બધ છે. એને બાળ્યે છીંચે, સારે કુમારો યધને બળે છે. એને હાથ લગાડવાથી હાથ ચીકણો થતો નથી, તેમજ કપડાંપર છાંટ્યું હોય, તો કપડાંપરથી દાખ પડી જતો નથી. એનો ખાંદ કરવો હોય તો એને ધણીજ ગરમી આપવી પડે છે, પણ પાણીમાં મળેલું હોય તો નાલદીથી ઉકળીને તેનો ખાંદ થઈ જાય છે.

વોલેટાઇઝ તેલ દવાનાં કામમાં અને સુગંધ માટે કપડાંપર છાંટવા માટે વપરાય છે. એ જાતનાં તેલમાં તરપેન્ટાઇનનું તેલ સર્વને નળણીતું ને ધણું ઉષ્ણગી છે. કામદી લીંબુની છાત્રમાંથી જે તેલ નીકળે છે, તેને (ઝોઇલ ઝોઇ બર્ગમેટ) કહે છે. ડાંબીમાંથી નીકળે છે તેને કેરોનું તેલ કહે છે. લવંગનું તેલ એનાં ટુલની બધ કળીમાંથી કાઢે છે. એ વીગેરે તેલ લીંબુનું, નળજળનું, વીગેરે છે.

તેલ-કાની લીધા પછી ખાંડ, શુદ્ધ, સ્ટાર્ચ, ઇંડાની સફેદી જેવા પદાર્થ વીગેરની ભેગી મેળવણીના જે કરા નીચે કરી રહે છે, તેને જોળ કરીને કહે છે. તે દોરને ખચરાવવા માટે વપરાય છે.

S.

સ્ત્રીઓનાં હુશીયારી—નીચલા વર્ગમાં પ્રવેશકર્તા સ્ત્રીઓનાં જેમ વધારે ચપલ હોય છે. એક નળણીતા તબીબ કહે છે કે જ્યારે એક મજ્દુર અને તેની બાઇડ મારી સલાહ લેવા આવતાં, સારે ક્ષોધી સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ હકીકત હમેશાં તે સ્ત્રી વતીથી તેને મલતી હતી. તે પ્રશ્નનું એલું આ કારણ માટે ધણુંજ ધીમેથી ચાલતું હતું. આ કાંઈ એક અસાધારણ તબીબી અનુભવ જાયો. પેરીસનાં વડોલોએ પણ એનું શોધી કાઢેલું નળણીત છે, કે સ્ત્રીઓ હમેશાં વોલેટાઇઝ સારી રીતે જોવાસે કરે છે. એક દેવચ લખનારાં કેટલા મુજબ તેઓ દુનિયાં કામદાર પર્વનાં પોતાના પગકોને કહે છે કે “તમારી બાઇડને મારી આગળ મોકલો.”

લ લા ઇ નો બ દ લો .

દના ગીચ પારસી લતાની બેઇલાડની સાંકડી શરીમાં એક ગરીબ પારસી કુટુંબ વસતું હતું. જ્યાં સુધી બન્ધુ લાં સુધી તો ધરનો માલેક એટલે કુટુંબનો પડો કામ ઉપર જઈને મહીને દહાડે પચીસ ત્રીસ રૂપાનો નજીવો પગાર કમાઈ લાવતો, તેમાંથી તેની બાપડી સુનાંબાઈ ધરનો ખર્ચ ચલાવતી અને પોતે અ.બો દહાડા સીધી સાંધી કમાણી કરી રાખતી.

જે મહીના થયા સુનાંબાઈનો વર આદરજ બીમાર હોવાથી કામ ઉપર જઇ શક્યો હતો નહીં; છુપી તાવથી તેના દામ પગ ગળાઇ ગયા હતા, અને પગાર કપાવાની બીજી મોઢો છતાં તે કામે જતો અને તેમ કરવા જતાં દવાદાર વગર તે છેક મોઢો થઇ ગયો. આદરજની દવા દારમાં તેની બાપડીએ પોડું ધણું બચાવી સંધ્યું હતું તે પણ ખર્ચોઈ ગયું. થોડો ઘણો સામાન પણ બેચાવા લાગ્યો. તેઓ ઘણાં ગરીબેલા હતાં; છતાં સ્વભાવે શાંત અને સાદા દીલનાં માયાળુ લોકો તેઓ હતાં. જે દહાડા જતા તેના તેઓ સુમરાના કરતાં; અને ફડમાંથી પૈસા મેળવવાને હજી તેઓ પોતાનો હક સમજતાં ન હતાં.

“આએ ભરેલું ઝમઝમું હું આપી આજોઈ, આદરજ, એ એલગીદાનાની આલીબાઈનું છે. એના પૈસામાંથી દુધ, આટો કાંઈ લેતી આવીશ. આને ધરમાં ખાતાની એક સહીથી નથી,” સુનાંબાઈએ ઝમઝમું બાંધી જતાં જતાં કહયું.

સાંજનો વખત હતો, ઝોરડામાંની હજી બતી સલગાવી નહોતી હતી. તે ઝોરડા એટલો કંગાળ દીસતો, કે સાન્ન માલુસથી તેમાં જરા વખત ઉભાં રહે તો માઠાં પડી જાય.

“જેલ્યાં આવજો, છોકરાંઓને માળ ઉપર મોકલતાં જવો,” આદરજએ કહ્યું.

એલગીદાનાની આલીબાઈએ ઝમઝમું ઉત્તમ ભરત બેઈ જે પકડું હતું તે સુનાંબાઈને આપ્યું. ભરતનાં માર રૂપા મળ્યા હતા તે લઈ, તેણી હવે ખરીદી કરી વહેલી ધર જવા નીકળી.

“એ વળી મને મારાં માપજ પાસે લઈ જવો. હાં હાં! મારાં મગા ક્યાં છે?” એમ બોલતું એક પારસીનું નાનું બાળક તેણીની ધસાઈ ગયલી સાડી સાથે મળજીત વળગ્યું.

આ બાળકને રડતાં બેઈ તેણીને માથા આવી. કોઇની બાળકી લુલી પડી હશે એનું વીચારીને તેણીને ધર પોંદ્યાવી

આવવાને તૈયાર થઇ. ઘરમાં તેણીનાં બાળકો રોટલી મારે ઠાસતાં હશે તેમજ આદરણને માટે કાંઈ બેઠેથી તેનો વિચાર કરવા વગર સુનાંએ તે નાનાં બાળકને પુછ્યું,

“દીકરી તું કયાં રહે છે? તારાં માથે કયાં છે? મને કહે હું કહી આઉં.”

“હાં! હાં! હાં! મારાં મમા, મારાં કેવાં મનેહનાં બુદ્ધ, હાં! હાં! ” તે બાળકીએ રડતાં બાણતુકું કહ્યું.

તેણી ત્રણથી ચાર વર્ષની દીકરી હતી. તેણીનાં આંગમમાં એક કાણતુકું અતી કંગાસ સુતરાઉ મેથું કરતું હતું; નાના પગો તે બુધ્ધાજ્ઞ હતા. તેણી તોતર મોઝર મોઝતી હતી. દેખાવે તે કોણ સુનાં કરતાંથી વધુ કંગાસ લોકોનું બચ્ચું હતું; હીનભાવે તે બાળકી પોતાનાં ઘરની કાંઈથી છપાણી આપી શકે નેમ ન હતું, જેથી બધી સુનાંએ દયા કરી તેણીને પોતાને લાં લઈ જવા ચાલ્યું.

“માથે, આએ કાણ? સુનાં એ પોરી કાણની?” આદરણે તથા તેણીનાં બચ્ચાંએએ તે ઊકરીને બેઈ પુછ્યું.

“કાણની બુધી પડેથી ઊકરી છે. એને રડતી ટવળતી બાહર મુકી આવવાનો મારો વિચાર થયો નહીં. બચાર પશુ બચ્ચું રડતું ઉભું હતું. એ આપણું કરતાંથી કોણ ગરીબનું બચ્ચું દીસે છે. આદરણ, આપણને હાંસક જેવું કાંઈ નથી. સવારે એનાં માથાપને શોધી કાઢી પોંદ્યાડશું” તે કુવા લાગશે, અને તે ગરીબોની કુરાયી મર દાદારણ તમુને સાળ કરીને મારાં બચ્ચાંએને પાછાં રોટલી દેખાડશે.” સતોથી સુનાં બોલી.

તેઓ ક્રૂત એકજ ઓરડા વાપરતાં હતાં, જેમાં સુવાનું ખાવાનું અને સૂઈની હતો.

સુનાંએ ઉતાવસમાં કુધની કાંઈ બનાવી આદરણને આપી અને રોટલી બનાવી ઇંડાનાં પેળા કરી બચ્ચાંએ સાથે બોદાના મુકરાનાં કરી પોતે જમી અને પેલાં નાનાં બચ્ચાંનેથી જમ્માડી પોતાનાં ઊકરાંએની પાસે સુચાડી દીધું. તે બુધીએ ખાવા અને સુવા પેઢમાં બેસુર તાણી કહ્યું, “મને અહીં નહીં ગમતું, મને મારાં મમા પાસે લઈ જવો. નહીં, અહીં નહીં.” સુનાંએ તે પશુ બાળકજ હતું, એટલે જેમ તેમ પતાવીને સુચાડી દીધું.

આજ કાલ સુનાંનાં ભરવા સીવવા ઉપર ઘરનો અર્થ ચાલતો. સુનાં તે બાળકીને લઈ રોજ બહાર જતી, કે તેણીને જોળાવી તેણીનાં માતપીતા તેણીને તેકી લઈ જાય. ઘણાંએને પુછતાં તેણીનાં માથાપનો પતો લાગ્યો નહીં.

ચાર પાંચ દીવસ વહી ગયા. એક દીવસ સુનાં તે બચ્ચાંને પાંખડીએ વધમાડી દેવલનાં મોહલમાં પડેલને લાં રીવવાનું આપવા જતી હતી, તેટલાં એક મોટી દુકાન ઉપર એક પારસીને ઉભેલા બેઈ બુધીએ પુકાર્યું,

“કાકા, કાકા,”

તે પારસીએ ઝટ પાછળ ફરી બેચું અને એકજ કદકે રોડી આવી તેણીને ઉપાડી લીધી.

“બાઈ, આ બુધીને કયાં લઈ જતાં હતાં?” તેણે સુનાંને પુછ્યું. “એ બમારી રોહાંબુની એક પુરી બુધી છે; એને વારતે મારાં બાઈએ ઘણી જાહેર ખજારો લખાવી છે, અને મોટાં ઇનામો પણ આપવા કાઢાયાં છે. એનાં આંગ ઉપરનાં કપડાંનું શું થયું?”

બુધી તેણીને કેવી દાસતમાં મળી હતી તે સુનાંએ મનકર પારસીને જણાવ્યું. આ ઉપરથી તે પારસીએ બોહોંસ કરી તેણીને તથા બુધીને લઈ ગાડીમાં બેસી દેવારવા કહ્યું.

“મને ઇનામની આશા નથી. તમે બુધીનાં માથાંપને જોળાવોજ તે તોએને સોંપજો. બુધીએ તમુને જોળાવીને કાકા, કાકા, કીધું છે તે ઉપરથી સાક જણાય છે કે એ તમુને જોળાવે છે,” સુનાંએ કહ્યું. પણ તે પારસી છંદ કરી તેણીને પોતાને લાં લઈ ગયો. એક બપડાદાર બંગ્લા આગળ ગાડી આવી થોભી. તેઓ ઉતરી.

“મારાં બાઈ પાસે અંદર આવોજ,” તેણે કહ્યું.

એક સુંદર આરાસ્તે કીપેમાં દીવાનખાનાંમાં તેઓ ગયાં. તે ઓરડામાં એક સુંદર જવાન બાનું દયકાં ખાતી બેઠી હતી, તેણી પગમાં સાંમળી આતુર ચેરર દોડી આવી, પોતાની બુધીને બેઈ તેણીને અતિથણાં બહાલથી બેઠી પડી.

“મારી એબી, મારાં બહાલ,” તે માતાએ તરેહવાર લાડકા શબ્દોથી બુધીને વધાવી લીધી.

“બેસોની મામ, બેસોની?” તેણીએ તે પછી સુનાંને કહ્યું. “કુવરજ બુધી કયાંથી મળી?” તેણીએ પુછ્યું.

“હા, બાઈ, કેવલનાં મોહલમાં એક મોટા ધંડાંબાની દુકાને ઉભો ઉભો આપણી બુધી રમતી હતી તે ધડાળ બેતો હોતો તેટલાં મને બુધીના અવાજ આંચો અને મેં આ બાઈ સાથે તેણીને ઉભેલી બેઈ. તે ધડાળાને પુછતાં જણાવ્યું કે કોણ કીરડીએ તે ધડાળ તેને બે દહાડા થયા વેચ્યું હતું. એ ઉપરથી લાગે છે બાઈ કે તમે આપણાં જાકરા જટલરને કાઢી મુક્યો, તેજ આ બુધીને બહાર ધડાળ સાથે રમતાં બેઈ ઉચ્ચી ગયશે અને પછી એનાં આંગ ઉપરથી બુધું કાઢાડી લઈ, બચારાં બચ્ચાંને જોળાવું રખડું કીધું; અને તેવા હાસે આ બાઈ એજ બેઈ થઈ ગઈ હતી,” કુવરજએ કહ્યું.

એ પછી સુનાંની બધી હકીકત તે પૈસાવાલી બાઈએ પુછી લીધી, અને તેણીને બહુ બોહોંસ કરી હાલોહાલ ઇનામનાં રૂપ્યાની રેલી આપી મોકલી. પોતાના ખાસ ડાક ટરને આદરણ સાર તેણીએ જોકળ્યો અને બચારે તે સદતર સામે થયો, લારે તે બલી બાઈએ પોતાની ઉપર થયેલાં હેરાંનાં બદલામાં તેને પોતાનાં આવીદની મીલમાં મોટે પમારે રાખ્યો.

એ રીતે ગરીબ સુનાંને તેણીએ એક રવડાં બચ્ચાં ઉપર કીધેલી ભલામીને અદશે મળ્યો.

ગરીબને રવડું બચ્ચું છે, બચ્ચું છે, બચ્ચું તેનાં કરતાં ઉપરથી બેઈ સુનાં આલી જવા ચાહતે, તે આજે તેણી આવે સુખી દહાડો બેને નહીં. જે કામથી બોદારણ થાય તેનો સારોજ છેડો આવે છે.

બેહેરખાનું કાવસજ દાવર

બેંકની ચોરી અને ડાબે હાથે ખુન.

હેરબાન વાંચનાર, હું એક આખરદાર વેપારીની આંધીસમાં બુકકીપરનાં એવા ઉપર હતો. મારા સીનાર ધણે માયાળુ અને મહતાવકા સ્વભાવનો શખ્સ હતો; તેને મારાં કુટુંબ સાંથ પછુ સારી પીછાણ હતી. હું મારે કામ ઘણીજ સંભાળથી અને પ્રમાણીકપણે બાંધવ્યો જતો, જેનાં બદલામાં મારે સીનાર મારી વારંવાર તારીફ કરી, અને ઉત્તેજાળ આપતો. પછુ એમનું એમ હમેશાં ચાલુ નહી. મેં અચૂચ મારા વડાના મેહરા ઉપર કાંઈ ફેરફાર થતા જોયા; મારી તારીફ કરવી હવે તેવને એકદમ યુક્તિ દીધી, અને મારી તરફ હવે તેવજી જતા આવતા શક્યો જોવા લાગ્યા. આ ફેરફાર મેં મારી ઘણી દશબીરી વચે જોવા, પછુ તેના કાંઈખી અર્થ હું ઉપજાવી શક્યો નહી.

એક દહાડે હું મારાં એરડામાં ટેબલ નજદીક લખવા બેઠો હતો, તેટલાં મેં કમિન ઉપર એવો પડ્યો. મેં પાછળ ફરી જોયું, તો તેલાં મારો સીનાર મારી તરફ દશબીરીની આંખોથી જોતો ઉભો હતો. મેં જદ ઉઠી નમન કરી તેવજીને ખુશકી આપી.

“રેતોડ, બેસ, મને તારી સાથ કાંઈ વાત કરવી છે,” તેવજી બોલ્યા. તેવજીનાં યુગ્મનને માન આપી હું બેઠો.

“તારા બાપ મારા દેડ હતો, અને મરનાર સાથ મને ઘણી સારી પીછાણ હોવાથીજ તેવજી તરફની દોસ્તીને ખાતર મેં તેમનાં દીકરાને બુકકીપર જોવા દેટો ને જોખમ બનાવ્યો આપ્યો. હું આજ તુલકી મારી ખુશાલી વચે જોતો હતો, કે તે આખરદાર બાપનો જવાન દીકરો પ્રમાણીકપણે પોતાનું કામ બાંધવ્યો જતો હતો. પછુ હવે હું ઘણી દોશબીરી સાથ જોડું છું, કે તેમ રદયું નથી.”

મારા વડા મીઠા રેવીડસનનાં બાપા શખ્ડો સાંભળી હું તો દીગમુક બની ગયો. ઘણે વારે મને બેઠવાની યુદ્ધ આપી. આ બંધો વખત મીઠા રેવીડસન મારીમમ દીકરી દીકરીને જોતા હતા.

“સાહેબ, તમે જરા ખુશાસાથી બોલવાની મુદ્દેરેવાની કરશો ? હું કાંઈજ સમજ શકતો નથી,” મેં નરખીથી કહ્યું.

“દીક લારે સાંભલ, તે આપણી બેંકનાં ચોપડાઓમાં ગયા જઈવારે દોસ્તો. કાંઈ જમે ખાતે લખીને તેટલાં શેકડાં નાણાં મારાં ખાનગી ખાનામાં મેલ્યાં, જેની ચાવી એક તારી પાસ અને બીજી મારા કને રહે છે. હવે તેજ આ-

નામાંથી મેં નાણાં ગણ્યાં, તો પચાસ કાંક એજા છે. અને માત્ર લાં સોન કાંક બાકી છે. લારે તે ગયાં ક્યાં ? ખાનગી એરડામાં તું અને હું સિવાય બીજું કોણ લખજી થાય છે ? કાંઈ કસો કુતરોથી નહી. વળી વરમ દહાડે તે ચોપડાઓમાં શેકડા મળેલા બસો ડાકર જમે થયા છે. તે જતાં મને મારાં ખાનામાંથી કાઢે માત્ર પાણીસો ડાકર મળ્યા છે. તું એક આખરદાર જાણું ફરજદ છે, અને તારી ઉપર હું એકદમ શક લાવવા પછુ માંગતો નથી-તેમ કરવા હું રાજ નથી. પછુ લારે એમ અંધાજપ નાણાં શુમ કેમ થઈ ગય છે, ને પૈસાને પાંખ કેમ આપી છે તેનો બેદખી સમજતો નથી. વળી તે સાથે હું તારાંમાંથી કાંઈ ફેરફાર જોઈ છું.” મેં સાંભળ્યું છે, રેતોડ, કે તે “એરડા જોવ” જાણું મકાન ખરીદયું છે ?”

“ખર” છે સાહેબ, પછુ તમે જો એમ કહેવા માંગતા હોવો, કે ને બેંકનાં ચોપડામાં નાણાંથી ખરીદવામાં આવ્યો છે, તો તેમાં તમારી હુકું છે. તે પૈસા મારાં ગરીબ તી-ધવા ખાતાનાં છે. મારી કમાણી ઉપર ધર ખરચ ચાલતો હોવાથી તેવજીની રૂક રકમ બાજે વધી, અને તેથી તેવને પેટમાં તે રકમ એક મકાન ખરીદવામાં શેકી દીધી. ખાતરી કરવી હોય તો સાહેબ, જરૂર સાગતા વલગતાઓમાં જોલ કરો.”

“શાંત થા છોકરા, આંટોડા ઉઠકેરા ના,” મારાં ખમાં ઉપર હાથ મેળી મીઠા રેવીડસન બોલ્યા, “હું તારી ઉપર એકદમ શક મેલતો નથી, પછુ લારે તું એની સાથે સાથે શોષ કરવી પડે છે.”

“હું તે મારે તૈયાર છું,” આટલું બોલી હું તુરત ઉઠી ઉભો થયો. “એક અકાસમાંની મને મેહેનક આપો, કાઢે ફીરફર-હેરફરની કંપનીમાંથી ત્રણસો ડાકર આવવાનાં છે અને હું હવે તે બાજે સાહુમેતી મૂંબસ. તમારી સંજેન તે નાણાં ગણી માંડીને ખાનામાં મેળી, મારી પાસની ચાવીની તમનેજ સોંપી દેવશ. પછુ એક વાત હાલ બાનમાં રાખજે, સાહેબ, તે એ કે આ વાત બહાર નય નહીં. હાલ તરત આપણે વગર મડમરે એરીસનું કામ ચાલવા દ્યએ તો સાર.”

“દીક છે.” મારા સીનાર તે કચુકી એરડો છોડી ગયા. અને હું મારી કચમ બાજુ મેળી ચોપડો દુર ખસેડી, ખુરશી ઉપર અંદેજાઈ તિચારમાં પડ્યો. અતે અડધા કલાક પછી ઉઠ્યો; મેં ક્યાં નાણાં ઉડાપાત કરી જનાર ચોર બહારનો કે એરીસનો હતો, તે મારે કાંઈખી રીતે જાણું કે જોવી કહાડું નેહ્યો.

બીજો દિને ફીરફર-હેરફરની કંપનીએ ત્રણસો ડાકર જે અમારી પેટ્ટેરીનાં ઉઢીકા લેવામાં આવ્યા હતા, તે મોકલાવી આવ્યા. મેં તે મીઠા રેવીડસનની રજકમાં ગણી તેમની એરીસનાં ખાનગી ખાનામાં મેળી મારા પાસની ચાવી તેમને હવાલે દીધી. સાહુમેતીથી નાણાં ગણી જોવા પછી

મીઠું ઉવીડસન કુચી લઇ ચાલી ગયા. સાંજે ધર જતી વેળા મેં કાંઈ નહીં જોય તેમ તે ચોરડાનાં બારણાનાં કડાં ઉપર થોડો લાલ રંગ લગાડી બાકીના થોડો તે ચોરડાની અધ-વચમાં આપેલી એક સલીયા વગરની બારીને લગાડયો. આટલું કરી હું ધરે ગયો.

બીજા દહાડાની હું ઇંતેજમરીથી રાહ જોતો બેઠો. અંતે બીજી સવારે હું ચીંતાતુર હાલતમાં જોણીસે ગયો, લાં મેં નીચલી શોષ કીધી. શરૂઆતમાં દરવાજો ખોલતાં મેં અડગરાનાં કડાં તરફ જોયું, તો તે ઉપરનો લાલ રંગ જોવા ને તેવા સલામત એમના એક પડી રહ્યો હતો. તે પાછા સાકુરારે પોતાની પધરામણી લાં નહીં આણી હશે. એવા ખ્યાલમાં હું ચોરડામાં દાખલ થયો પણ ખાતું તમામ ખોલ્યું જોયું અને મારા ખોલ્યા વળી તેણી તમામ ખાલી. માંહે એક દમડીબી ન મળે. મારી ચીસથી પડોશનાં ચોરડા-માંથી મીઠું ઉવીડસન દોડી આવ્યા.

“કેમ?” તેવો સવાલ કીધો. “હું તમારીજ વાત જોતો હતો, કે તમે આવો તો આપણે સાથે ખાતું ખોળીએ. અરે પણ આ શું?”

“ખાતું તો ખાલી.” મેં પુરૂં કીધું.

મેં પણ તેવજુ દંગ જેવી હાલતમાં ઉભા રહી ગયા પણ મારી નજદીક આવી મારો હાથ ઝાલી તેવજુ બોલ્યા, “જેતો, તારા ઉપર હું શક લાવવા માટે શરૂઆતો છું. અરે પણ આ ખરા ચોરની શોષ હવે તુરત થવી જોઈએ. કાઢ.”

“યોબો, યોબો, આ શું?” મીઠું ઉવીડસન, હીસાખો ચોપડાથી આપણે ખાનામાં જોયો હતો, તેને આ લાલ ડાપ લાગ્યા છે, તે તમને દોશે છે?”

“હા, હા, પણ તે ઉપરથી શું સમજાયે?” સીનેરે પુછ્યું. “એ લાલ ડાપ શાના હશે?” હું તુરત બારી નજદીક ગયો. બારીનાં ચપડીયાં ઉપર જે લાલ પ્રવાહી મેં લગાડ્યો હતો તે ઉપર કોણનાં આંગળાં પડ્યાં હતાં, પણ અજબથીની વાત તો એજ કે બારી પકડીને અંદર ચઢી આવનારાનાં એકજ હાથનાં પાંચ આંગળાંમાં આકાર લાં પડ્યો હતો. તે આંગળાંનાં આકાર અને પંજા ઉપર મેં મારો હાથ ગોઠવી જોયો, તો તે ડાબો હાથ ખાલમ પડ્યો. હું હવે ચોપડા તરફ ગયો. તે ઉપર પડેલો લાલ ડાપ તે અંગોહાનો આકાર હતો, અને મારી અજબથી વચે મેં તે અંગોહાને તેનાં આકાર ઉપરથી ડાબા હાથનાં તરીકે પીછાણ્યો. આ બધો વખત મીઠું ઉવીડસન ગુપ્તગુપ્ત મેઢે મને તપાસતો ખેસી રહ્યો હતો. હું હવે તેવજુ તરફ ફર્યો.

“નાણું ચોરી જનાર એક બહારનો શખ્સ છે, નહીં કે આ આશીસનો. તે એટલાં ઉપરથી સીદ થશે, કે જો તે આશીસનો જ હોતો, તો બારણાં વાટેથી આવતો, પણ આતો બારીએથી આવ્યો છે.”

“પણ તમે તે કેમ જાણ્યું?” તેવને મને પુછ્યું.

“મેં થોડો લાલ રંગ અંદરનાં બારણાંનાં અડગ-રાને, તેમજ આ બહારની બારીને લગાડ્યો હતો. બાર-ણાંનાં રંગ જોયોને તેવો છેડીયા વગરનો છે, જ્યારે બારીનાં ચપડીયાં ઉપરનાં રંગપર આદર્શનાં ડાબા હાથની આખી હોંઠી આંગળાં સહીત પડેલી છે. વળી ચોપડાથી ખોલી જોવામાં આવ્યો છે. અને લાંબી જે આંગળાં પડ્યાં છે, તે ડાબાજ હોવાથી આટલું સીદ થાય છે, કે તે ચોરી કરનાર શખ્સને જમણો હાથ હતો નહીં. આ એક ડાબા હાથનો ચોર છે.”

હેરત ભરી આંખો સાથે મારા સીનેરે આ બધું સાં-ભળ્યું. “જેતો, હું તારા ઉપકાર કદી ભુલીશ નહીં, તારી આ શોધી ઘણી કીમતી છે. હું હમણાં માણસ દોઢાંની સ્ટોટલક યાંમાં તાર કરાવી એક બાહ્ય કીડકીવને ખોટાની મંગાઉં.”

અને ધસારાખંધ તેવજુ તે ચોરડા છોડી ગયા.

એક આવાસ્ય વહી ગયું. એક દહાડે હું દુર એ-કાંત જંગલમાં ફરવા નીકળ્યો. મારા હાથમાં શીકારની બંદુક હતી, અને મારી આંખો અને કાનો શીકારની શો-ધમાં આમ તેમ ફરી આતુર બન્યા હતા. તેવામાં અચ-બુચ મારે કાને કોણનાં હસાપીટ કરતો આવાજ આવ્યો. મેં ધ્યાન ઈ સાંભળ્યું, તો તે એક સ્ત્રીના નાટુક આવાજ હતો. હું તુરત અડીઓમાંથી રસતો કરી, તે આવતા દુઃખી આવાજ તરફ ગયો. અંતે લીલાં ધાસની ઉપર મેલથી સતર વરસની એક જવાન છોડી કાંસતાં કુમલાયલા મેહુરા સાથે બેઠી હતી. તેણીનાં શરા વાળોનાં રીખીને વગરનાં જઠા અને સાદા પોશાક ઉપરથી તેણીની મરીબી જણાઈ આવતી હતી. તેણીના એક હાથ પગની ચુંટણી ઉપર મેળાયેલો હતો. તેણી ઘણી દયા ઉપજવા વેગ આવતો દુઃખથી કાંસતી હતી.

“શું છે બાઈ?” મેં નરમીથી પુછ્યું.

તેણી મને જોતાંજ ચમકી.

“ઓ સાહેબ, મારા પગને ઘણી સખત ધન થઈ છે.

હું બીલું છું કે મારી ચુંટણી છુંદાઈ ગઈ છે.”

“પણ તે કેમ થયું?”

“હું સપરચન તોડવા ઝાડ ઉપર ચઢી, અને હાથ છટ-કવાથી ગળડી પડી. ઓહો! રે! અરે!”

“હું તમને મદદ કરશ, તમે ક્યાં રહો છો?”

“અહીંથી થોડકે છેરે, સાહેબ, હું અહીં મારા બાવાને માટે ચુસખેરી ચુંટવા આવી છી, પણ આ પાડાં સપરચનોએ મને લસવાની. ઓહો! હાથ!”

“પણ, હું ધારું છું કે તમે મારા હાથનો રોકો લઈ ચા-લશો તો તમારેથી ચલાઈ શકશે, જરા અજમાવી જોવો,” મેં હાથ લાખો કરતાં કહ્યું.

તેણીએ મારા તરફ ઉપકારની નજરે જોઈ મારો હાથ લીધો. મેં તેણીને હલવે ઉઠાડી ઉભા કીધો. પેહલે તેણીએ તે ચપડાવેલો પગ હેઠે મેલવાની હીમત કીધી નહીં, પણ પછી

ધોરથી મુકતાંજ તેણીનાં મુખમાંથી એક દુઃખની સ્ત્રીસ નીકળી પડી. અતે મારા હાથ ઉપર અરેલી, લ'ગડાંતાં લ'ગડાંતાં, અમેા આઘ્યાં.

“સાહેબ, તમને મારા ખાતર કેટલી તકલીફ પડે છે,” તેણી ફરીથી એક ઉપકારની નમરે મારા તરફ જોતાં બોલી. મેં તેણીને કુ'કમાં જણાવ્યું કે મને કશી તકલીફ જેવું ન હતું. એ તો માત્ર એક ઇનિશાન જાતની ફરજ હતી. યોરે વારે મેં તેણીને પુછ્યું.

“તમેા તમારા બાવાની સાથ એકલાં રહો છો?”

“હા સાહેબ.”

“અને તેવજુ પોતાનાં યુગરાજુ સારં શું થયેા કરે છે?” મેં સવાલ પુછવાનું જતી રાખ્યું.

“અસરેસાં! ક'ઈજ નહી. તેવજુ કામ કરવાને તો શું, પજુ આજ હાલ કરવાનેજી તદન અસક્ત છે.”

“તેવજુને શું છે?”

“અકલેા. આજ ધણું વરસેા થયાં તેવજુ તેથી. ખીમાર છે. કોઈ વેળા તો મને મારે હાથે તેવજુને જમાડવા પડે છે. ગરીબ ખીયારા મારા પપા, તેવજુ પોતાનું દુઃખ ધણું સંજુરીથી ખમે છે.”

અતે અમેા યુપડાં આગળ આવી પુગાં.

“આ આમારં યુપડું છે, તમે અંદર આવશો સાહેબ, તો મારા બાવા ધણું ખુશી થશે. તમારો ઉપકાર—”

“ઉપકાર જેવું કાંઈજ નથી. હું ખુશીથી આવજ,” આ-ઠણું કહી હું તે છોકરી સાથ તેનાં મકાનમાં ગયેા. આગળનાંજ ઝોરડામાં એક પેાંડાંની ગાડીમાં એક મધ્યમ વયનો શખસ સખત લાકડાં જેવેા થઇને પડયો હતો. તેનું આંગળ નરોળી હાથનું હતું. પોતાની ખેરીને લ'ગડાંતાં જોતાંજ તેણે શીકરથી પુછ્યું.

“મારી લાકડી તારા પગને શું થયું?”

“ક'ઈજ નહી પપા, ક'ઈ ધણું નથી, સેહેજ વાજુ છે. પજુ આ બસા જવાન જો મને મદદ કરવાને નહી આવતે, તો હું અમારે સુધી જ'ગડાંમાંજ પડી રહેતો.”

હવે તે ચમસે પોતાની લીલી આંખો ઉપકારની ઢપે મારા તરફ ફેરવી. મેં નમન કીધું. એ પછી તેજોએ મને લાં તેજો સાથ ખાજું લેવાનું નોતરં કીધું, જે મેં કમ્પ્યુશું. પેલી જવાન છોડી ગરમ પાણીએ પોતાની જોખનાયતી ચુંડણી પોના લ'ગડાંતાં લ'ગડાંતાં ખીજા ઝોરડામાં ચાલી ગઈ. અને અમેા જાને એકલા પ્રડયા. તે યુગાની વાત ઉપરથી જણાયું કે તે ઇ વરસ થયાં, તદન નાકાંપત થઈ પડયો હતો, જ્યારે તેનેા એકલેા આધાર તેની આ સંજુ-રીવંત ડાહી છોકરીમાં હતો. બહારનાં જ'ગડાંમાંથી મને જ'ગડી પડીઓનાં કલેા-બકારનેા સાદ આજ્યો, કે હું ઉડી ઉભેા થયેા.

“સાહેબ, તમને કાંઈ અડચણ નહી હોય, તો આ મારી બંદુક ને ખાલી છે તે અંહી રહેવા દેશો! હું દમણું

નરા આ ટેકડી ઉપર આવી ઉતરેલાં પક્ષીઓની લાકાઇ જોઇ પાછો ફરજ.”

તે લકવાના બીમારે મને મારી મરજી સુઆફક કરવા કહેવાથી હું બહાર નીકળ્યો.

હું અતે પક્ષીઓની પુરે ડોડયો. ટેકડી પછી ટેકડીઓ કુદાની મેં તેજોને હંધાવી ઉડારીયાં; એજોખાનું એક સુંદર પક્ષી, એક જોયા આઠ ઉપર ઉડી ગયું. લાં તેનેા માથેા હરે, એમ ધારી મેં તે ઝાડની ડાહી પકડી ઉપર ચઢડવા માંડ્યું. આઠ ઉપરથી ચોપાસનેા દેખાવ ધણેા રળીયામણેા લાગતેા હતા. ફરતી ફરતી મારી આંખ્યેા પેલા દરદી યુગાનાં યુપડાંમાંનાં એક ઝોરડામાં આવેલી કાચની બારી તરફ દોડી, લાં મેં શું જોયું? અન્યથાથી હું રતખર બની ગયેા! ધમરાટથી હું અપાયક થઇ ગયેા! મુસ્સાએ મને ઘેલેા કીધેા! જ્યારે ખુશાલીથી હું ખીસી નીકળ્યેા! તે ઝોરડાની અધવચે પેલીજ છોડી જે એક મીનીટ આગમન-અરે-હં-ઉંઉંનાં કાંસતા કરંજતા દયા-જનક કુકારા કરી લ'ગડાંતાં હતી, તેણી કમરે હાથ ટેકવી અહીંથી તંહી અને તંહીથી આંહી ખુશાલીમાં ડેન્સ કરતી ઉભી હતી. અને તેણીની બાજુમાં તેનેા બાપ, પેલેા ઇ વરસથી લકવાથી અકડી ગયેલેા ડોસેા, જેનામાં ઉડી ઉજું થવાનું જોર ન હતું, તેને વાધ જેવી ફાંચેા ચાલતેા આવી, કપાટ ખોલી માથેથી મોઢકું એક લોડાનું ડિગોજુ કહાડી પોતાનાં લીલાં પેદેરજુમાં છુપાવ્યું.

એ તે અન્યથાથી હતી! લોડાનાં ડિગોજાએ મને ધમ-રાટથી બાવરેા બનાવ્યેા, જ્યારે મને એક કુકતીથી ઉત-રાયલેા જાણી હું યુસાથી ઘેલેા બન્યો. પજુ મારે ખુશાલી શાની હતી? મારાં બજાં વાંચનાર, ખુશાલી એકે તે દમા-ખોર ખુદા દેખાતા રાખસનેા જમણેા હાથ કપાઇ ગયેલેા હતા, અને તેને ડાખે હાથેન કપાટ ખોલી ડિગોજુ કહા-ડયું હતું. તે ડાખે હાથનાં ચોરને પકડી પાડવાની તે ખુશાલી હતી.

હું યુપડાંજ ઉતરી સાંત ચેહેરેા કરી, યોડેા વાર બહાર ફરી યુપડાંમાં ગયેા. અનખત દરદી ખીયારેા ખુસરી ઉપર લાકજાન થઈ પડયો હતો! જ્યારે પેલી ઇમારી ફુકતી જો! અરે! હંદં! કરતી ચુંડણી દાખતી ખેડી હતી.

મેં યુપડાંજ જઈ બારીની પાસે જગ્યા લીધી. મેં બા-રીકીથી ચોરનેા પેદેરવેશ તરફ જોઇને જાણી લીધું હતું, કે ડિગોજુ ડાખા હાથ તરફજ છુપાવી રાખવામાં આવ્યું હતું. અમારી વચ્ચેની યુપડીકી પેલી છોડીએ તોડી.

“અરે જોવેા તો પેજુ કેવું વીજાળ વીચીત્ર પ્રાણી.”

“હું જાણતેા હતો, કે તેજો તરફ પીક કરી હું તે જોવા ઉભેા થવજ, તો તુરત પેલાનાં ડિગોજાને લોગ થઇ પડજ. આથી હિંમત પકડી ઉઠ્યેા અને બારીની બહાર ન-જર ફેંકવાનું ડોઝ પાસી, મેં તુરત મારાં પેદેરજુમાંથી જ બારની રીચામવર ખેંચી કહાડી. પછી મેં પાછળ ફરી

અપાઠામાં તે ટેંગી હુકડીને કમરમાંથી ઉઘડી સામે પટકી દુપી. અને લીનળીક ઝડપે તે આદર્શ તરફ ફર્યો. આ વેળા પેલા એકદંત ઉભો થયો હતો. અને પેલું ડિગોડું અડધું ગુમાવ્યું હતું.

“નાળી દે, એ ઓ કંગાલ.” હું મારી રીલાવરનું થડું માથું તેનાં કપાળ તરફ ટીકરી બોલ્યો. “નાળી દે, નહી તો તારો બન લખાય. હું તુંને ઝોળાણું છું.”

પેલા દગાખાન દેખ ધસતીથી પાછલ હતો. તેનાં હાથ-માથી ડિગોડું સરી પડ્યું, તેને માથાંથી તે પગ સુધી હુલતો જોઈ પેલી નાની વન્ટરી બીહીને મીઠું બારણેથી ઝુપડાંની બહાર નીકળી નહાડી.

“અરે એ તો કૂત એક મશકરી હતી, બસા જ્યાન,” પેલા પક્ષા ચોર અને ખુનીએ જોમ તેમ હતો કરવાની તબવીજ કરતાં કહ્યું.

“હું બહુ છું, હું સારી રવેશો સમજું છું, ઓ ફરેખી,” મેં કહ્યું. “હુંમી મશકરીજ કરવા માયું છું, ચાલ જોય ઉપર હોય પડ.”

“પ-પણ સા મારે ?”

“હું તારા હાથ પગ સીકડવા માયું છું. કારણ હું બે બહાર નીકળ્યા, તો તું મને પાછળથી લીધી નાખવા ચુકશે નહી.”

“નહી, નહી, મારી પાસ બંદુક નથી.”

“ચુપ રહે ઓ ફરેખી એકદંત, તારા ઉપર કોણ વિશ્વાસ લાવે ? કમારા,” એમ કહી, મેં જળવીથી તેને ભોંયે પાકી તેનાં હાથ પગ સીકડી લીધા. તેને ભોંયેજ પડેલા રાખી હું પેલી મશકરી કુકતીની શોધમાં નીકળ્યો. જંગલમાં છેડા આગળથી તેણી અને મળી આવી. મેં તુરતજ તેણીને પકડી એક ઓરડામાં બંધ કીધી. મારું કામ આમ સાદું-તેલીથી કરી મેં તુરત શેઠર તરફનો રસ્તો લીધો. ઉતાવળમાં મેં મીઠું ડેવીડસન આગળ મારા ઉપર વીંટી કહાણી કહી સંબળાવી. અને પછી તેજણ તેમજ ડીટેક્ટીવ અને બીજાં થોડાં માણસ સાથે હું તે ઝુપડાં આગળ પાછળ આવ્યો. પેલા પાપીએ બચવાનાં ઢાંકાંમાં અંદી તંદી પછાડ કરેલી લાગતી હતી. પેલી ઓકરીનેથી મેં ત્રણ જણ તેણીનાં ઓરડામાંથી ખેંચી લાવ્યા.

મીઠું ડેવીડસને તે દગાખાનને જોતાંજ તુરત પોતાનાં એક આગળ નીમકહરામ નોકર તરીકે ઝોળાખ્યો. આ ઉપરથી તો મારી ખાતરી થતી ગઈ.

“મીઠું ડેવીડસન, એ કોઈ દહાડો તમારી આંશીસનાં ખાનગી ઓરડામાં જતો હતો ?” મેં પુછ્યું.

“હા ઘણી વેળા,” જવાબ મળ્યો.

“અરે આ શું જોના એક હાથ તો ગેપ છે. જમણા હાથ કપાળ ગમશે છે,” ડીટેક્ટીવે વાંકો વળી તેનાં બદનની શોધ ચલાવી. તે ખુની ચોરના દાખા હાથ ઉપર હથુર તે લાક રંગ અનામત હતો. વળી વધુ બોલ કરતાં,

તેનાં અંદરનાં પેટરણમાંથી એક ચાવી મળી આવી, જે મીઠું ડેવીડસનનાં ખાનગી ખાનાને મુકતીજ હતી. આટલા પુરાવા પુરતા હતા. ડીટેક્ટીવે વધુ બોલ તેનાં ધરમાં ચલાવી અને મીઠું ડેવીડસનનાં ચોરાવણાં નાણાંને ચોરા હીરસો તેમને લાવી આપ્યો.

પેલા એકદંતની તપાસ થઈ, અને મારું ખુન કરી લુટવાની તબવીજ મારે તેને બાર વરસનાં સખત કેડખાનાંની સજા મળી હતી. કારણ જો હું અકસમાતીક તેની પાપી હીથ-ચાલોની માહિતગીરી ન મેકવતે, તો તે શીતુરી ચોર પોતાનાં ડાખા હાથે મારું ખુન કરતે. પેલી જ્યાન ટેંગી ઓકરીને વફાફાડમાં મેલેખત કરવા ગોક્ષી દેવામાં આવી. મારા સીનેરે મારી દસ વખત મારી માગી, મને મોઝા પગારની મોઝકી આપી પાછલથી મને બેંકનો મેનેજર બનાવ્યો. જ્યારે પેલાં પાછાં મજેખાં લુટાવણાં નાણાંમાં સો ડાસર ઉમેરી તેવને તે ડીટેક્ટીવને બક્ષીસ આપ્યા.

જરખાડાં કાવસછ કાવર.

સીનેરારા ડી કુઝીનો, જેણી ચોક્કસ મુકામાં એક વીધવા છે, તેણી દુનિયામાં સૌથી વાલેવંત સી મણાય છે. તેણી ચાર કોડ પાંદડી હોલત ધરાવે છે. ચીકીમાં આવેલી તેણીની થીલકોનો લેવા લાયક છે અને તેથોનાં કપડો વસ્ત્રો ન સકાય તેવા છે. તેણી વમરે પચાસથી સાઠસ વસત્ર સુધીની, કદે લગી, સામલા રંગાવથી અને દહ. પછી ખુનમુરત છે. તેણીને આ જંગલર હોલત તેણીના પીતા, આઈ અને ઘણી તરફથી મળી હતી, જેથી સર્વે પોતાની સપક્ષી હોલત તેણીને સ્વાધીન કરી મરણ પામ્યાં હતાં. એ હોલતમાંથી મોટા ભાગ તેણીના પીતા તરફનો હતો, જે ચીકી અને પીકમાં આવેલી ત્રાંબાની સપક્ષી ચોરી ખાણી-ને ઘણી દોષ. આખાં યુરોપખંડમાં વપાતાં ત્રાંબાને પોતો કામ ઉપક્રા રાખરાનું ત્રાંજુ હતું. આ વીધવાની સંખ્યાજંમ ખોઝ-કોમખાંની એક વાલપારેસો નામના શેઠરથી આસરે બસો મા-ઉલને અંતરે દરીએ કીનારે આવેલું તેર હબર સાણસોની વરતીવાલું એક કુશકુપ શેઠર છે, જેમાંનું દરેક ધર, દરેક મીઠ અને બીજાનાં દરેક કહેડો આ વીધવાને સ્વાધીન છે.” અને તે માં વસતાના દરેક જણ જુનરાન મારે તેથોનાં આધુરદશા છે. સેનલીયાઓના શેઠરમાં આવેલું તેણીનું રહેણાણ સંજોગમરતો એક મોટા મેદલ છે, તેને બાંધવાનો એકદંત ખરચ કહેડો થયો હતો તેને ખ્યાલ એકમાં પરીથી આવી શકશે, કે કુકત તેની બા-દેરના દરવાજાને ખરચ પચાસ હબર પાંદડો થયો છે. તેમાં સૌથી મુકરમાં મુકર હુકરમંદી અને કાઠીયરીના નમુના લેવામાં આવે છે. તેણીમાં કામ કરવાની શક્તી ઘણી અત્યંત જેવી છે. તેણી પોતાની મીઠકોનો, કારખાનાં અને ખાણીમાં થતાં કામદાજરો રોજ હો હેવાલ મંગાવી તપાસે છે અને એ રીતે સંપૂર્ણ ખાણી પોતે તકદારી રાખે છે.

આપણે હંમેશાં એક બીજાને ગ્રેસનસાક કરીએ છીએ અને થટે તે કરતાં વધારે સાથે થા નરખું એક બીજાં માટે જોલીએ છીએ, કારણકે આપણે કુશકુ છાપા મોઝો અને કામે સાંભલીએ છીએ અને જોઈએ છીએ. આપણે એક બીજાને ખવાસ લેતાં નથી.